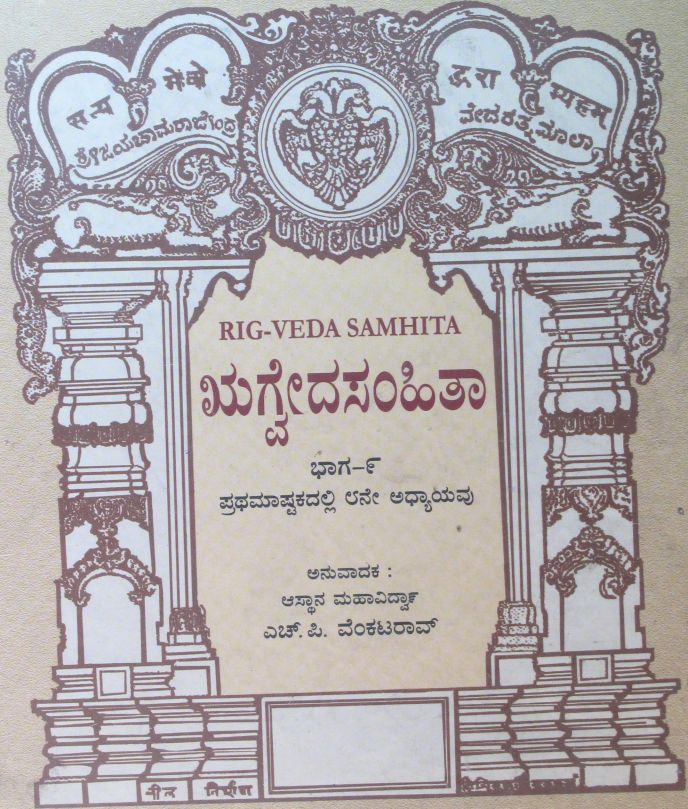

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ

ಸ-ಸ
ಶ್ರೀಶಯಾನಮಲಾದಿಂಧ್ರ

ಢರಾ
ವೇದಕತಮಾಲಾ

RIG-VEDA SAMHITA

ಋಗ್ವೇದಸಂಹಿತಾ

ಭಾಗ-೯

ಪ್ರಥಮಾಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ಲನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು

ಅನುವಾದಕ :

ಆಸ್ಥಾನ ಮಹಾವಿದ್ವಾನ್

ಎಚ್. ಪಿ. ವೆಂಕಟರಾವ್

ಶಿ-ನ
ಶಿ-ನಿ-೩

ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ
ಬೆಂಗಳೂರು

ಯುಗ್ಗೇದಸಂಹಿತೆ

ಭಾಗ-೯

ಪ್ರಥಮಾಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು
ಪ್ರಥಮ ಮಂಡಲದ ಸೂತ್ರಗಳು ೧೦೩-೧೨೦

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ

RIG-VEDA

ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯ ಸಮೇತಾ

ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತಾ

(ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಷಾರ್ಥಾನುವಾದವಿವರಣೆಗಳೊಡನೆ)

ಭಾಗ ೯

ಪ್ರಥಮಾಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು

ಪ್ರಥಮ ಮಂಡಲದ ಸೂಕ್ತಗಳು ೧೧೩-೧೨೦

ಅನುವಾದಕರು ಹಾಗೂ ಸಂಪಾದಕರು

ಅಸ್ತಾನ ವಿದ್ವಾನ್

ಎಚ್.ಪಿ. ವೆಂಕಟರಾವ್

RIG-VEDA SAMHITA : Volume No. 9 Reprint of : **RIG-VEDA SAMHITA**
Translated with Critical Notes By : **Asthan Mahavidwan H.P. Venkata Rao**
Published by **Manu Baligar**, Director, Department of Kannada and Culture, Kannada
Bhavan, J.C. Road, Bengalooru - 02

Pages : xxvii + 604

Price : Rs. 165.00

© ಈ ಆವೃತ್ತಿಯ ಹಕ್ಕುಗಳು : ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ

ಮುದ್ರಣ : ೨೦೦೯

ಪುಟಗಳು : ೨೭ + ೬೦೪

ಬೆಲೆ : ರೂ. ೧೬೫.೦೦

ಪ್ರತಿಗಳು : ೧೦೦೦

ಮುಖಪುಟ ವಿನಾಸ : ಮಯೂರ

ಮುದ್ರಕರು :

ಮೆ|| ಮಯೂರ ಪ್ರಿಂಟ್ ಆಡ್ಸ್

ನಂ. 69, ಸುಭೇದಾರ್‌ಛತ್ರಂ ರೋಡ್

ಬೆಂಗಳೂರು - 560020 ದೂ : 23342724

Published by the gracious permission of

His Highness

Sri Jayachamarajendra Wadiyar Bahadur,

G.C.B., G.C.S.J., Maharaja of Mysore.

ಯದುವಂತವಯವಾಣಾಪರಗುಣಾಕರೂ ಕೃಷ್ಣವಾಯವೈದಿಕವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕೂ
 ಮೈಸೂರು ವೇದವಿಜ್ಞಾನ ಭಾರತವುಗಳೂ ಆದ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜ
 ಶ್ರೀ ಜಯಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ಒಡೆಯರ್ ಬಹದ್ದೂರ್,
 ಜೆ.ಸಿ.ಬಿ., ಜೆ.ಸಿ.ಎಸ್.ಐ, ರವರು.

ಸಂಕೇತಾಕ್ಷರಗಳ ವಿವರಣೆಯು.

- ಅಥ. ಸಂ.—ಅರ್ಥವನ್ನೇದಸಂಹಿತಾ
 ಅಪ. ಸೂ.—ಅಪಸ್ತಂಬಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರ
 ಅಪ. ಧ. ಸೂ.—ಅಪಸ್ತಂಬ ಧರ್ಮ ಸೂತ್ರ
 ಅಪ. ಪ. ಸೂ.—ಅಪಸ್ತಂಬ ಪರಿಭಾಷಾಸೂತ್ರ
 ಆ. ಸೂ. ಅಥವಾ ಆ. ಅಶ್ವಲಾಯನ ಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರ
 ಉ. ಸೂ.—ಉಣಾದಿ ಸೂತ್ರ
 ಋ. ಸಂ.—ಋಗ್ವೇದ ಸಂಹಿತಾ
 ಐ. ಆ.—ಐತರೇಯಾರಣ್ಯಕ
 ಐ. ಉ.—ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್
 ಐ. ಬ್ರಾ.—ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ
 ಛಾ. ಉ.—ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್
 ಜೈ. ಪೂ. ಸೂ.—ಜೈಮಿನೀಯ ಪೂರ್ವವಿಾಮಾಂಸಾ ಸೂತ್ರ
 ಜೈ. ನ್ಯಾ. ವಿ.—ಜೈಮಿನೀಯ ನ್ಯಾಯವಾಲಾವಿಶ್ವರ
 ತಾ. ಬ್ರಾ.—ತಾಂಡ್ಯಮಹಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ
 ಕೈ. ಆ.—ಕೈತ್ತಿರೀಯ ಆರಣ್ಯಕ
 ಕೈ. ಬ್ರಾ.—ಕೈತ್ತಿರೀಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ
 ಕೈ. ಸಂ.—ಕೈತ್ತಿರೀಯ ಸಂಹಿತಾ
 ನಿ.—ನಿರುಕ್ತ, ನಿಲಂಟು
 ಪಾ. ಸೂ.—ಪಾಣಿನೀಯ ಸೂತ್ರ
 ವಾ. ಶಿ.—ವಾಣಿನೀಯ ಶಿಕ್ಷಾ
 ಫಿ. ಅಥವಾ ಫಿ. ಸೂ.—ಫಿಟ್ ಸೂತ್ರ
 ಬ್ರ. ಸೂ.—ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರ
 ಮ. ಭಾ.—ಮಹಾಭಾರತ
 ಮ. ಸ್ತೃ.—ಮನು ಸ್ತೃತಿ
 ಮೈ. ಸಂ.—ಮೈತ್ರಾಯಣೀಯಸಂಹಿತಾ
 ಯಾ. ಸ್ತೃ.—ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸ್ತೃತಿ
 ವಾ. ಸಂ.—ವಾಜಸನೇಯ ಸಂಹಿತಾ
 ವಾ. ತ್ವ.—ವಾಯುಪುರಾಣ
 ವಿ. ತ್ವ.—ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣ
 ವೇ. ಸೂ.—ವೇದಾಂತ ಸೂತ್ರ
 ಶ. ಬ್ರಾ.—ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣ
 ಸಾ. ಸಂ.—ಸಾಮವೇದ ಸಂಹಿತಾ ಇತ್ಯಾದಿ.

ವೇದಪ್ರಕಟನಶಾರ್ಯಕೃಗಿ ನಿಯಮಿತವಾಗಿವ
ವೇದವಿಮರ್ಶನವಿದ್ಯನ್ಮಂಡಲಿ

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು :

ಶ್ರೀ ಆಗಮರು ನಾಗರಂಗಪರಮಪ್ರಾಜ್ಞಾಚಾರ್ಯ ಪೀಠಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ
ಶಿಲ್ಪಿಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಶಿವಯೋಗಿ ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಸ್ವಾಮಿಗಳವರು.

Translator & Editor :

ಅಸ್ಥಾನ ಮಹಾವಿದ್ವಾನ್ H. P. ವೆಂಕಟರಾವ್

ಸಹಾಯಕ ವಿದ್ಯನ್ಮಂಡಲಿ

1. ಬ್ರೂ ಶ್ರೀಲಿ ಜಿ. ವಿಷ್ಣುಮೂರ್ತಿಭಟ್ಟರು, ವ್ಯಾಕರಣವಿದ್ವಾನ್, ಶ್ರೀಮನ್ನೆಹಾರಾಜರವರ
ಸಂಸ್ಕೃತಮಹಾಶಾಲಾ, ಮೈಸೂರು.
2. ಅಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್ ಬ್ರೂ ಶ್ರೀಲಿ H. ಗಂಗಾಧರಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು, ಲೌಕಿಕ ವಿದ್ವಾನ್
ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಷಾಪಂಡಿತರು,
3. ಬ್ರೂ ಶ್ರೀಲಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು, ಮೈಸೂರು ಭಾಷಾಶಾಲೆ.
4. ಬ್ರೂ ಶ್ರೀಲಿ ಹಿಟ್ಟವಳ್ಳಿ ಬಿಳಿಗಿರಿಂಗಾಚೋಯಿಸರು, ಶೌಕ ವಿದ್ವಾನ್.
5. ಬ್ರೂ ಶ್ರೀಲಿ ಹಿಟ್ಟವಳ್ಳಿ ದೇವರಥಟ್ಟರು, ಮಿಮಾಂಸಾದರ್ಶನ ಪಂಡಿತರು.
6. ಬ್ರೂ ಶ್ರೀಲಿ G. N. ಚಿಕ್ಕವರ್ತಿ M. A.
Professor of Sanskrit. St. Philomina's College, Mysore.
7. ಬ್ರೂ ಶ್ರೀಲಿ ವೆಂಕಟರಮಣಾಚಾರ್, M. A., B. T., ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ವಾನ್.
8. ಬ್ರೂ ಶ್ರೀಲಿ S. ರಂಗನಾಥನ್, ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ವಾನ್, ಆರಮನೆ ಸರಸ್ವತಿ ಛಂದಾರಿ.
9. ಬ್ರೂ ಶ್ರೀಲಿ ಪುತ್ತೂರು ಅನಂತಲಕ್ಷ್ಮಮ್ಮಚಾರ್, ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿದ್ವಾನ್,
Govt. Oriental Research Institute, Mysore.
10. ಬ್ರೂ ಶ್ರೀಲಿ S. ಸೀತಾರಾಮಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು, ರಿಟೈರ್ಡ್ ಪಂಡಿತರು.
Govt. Oriental Research Institute, Mysore.

ಶ್ರೀ ಜಗದ್ಗುರು ನಾಗಲಿಂಗಪರವ್ರಾಜಾಚಾರ್ಯ ಪೀಠಾಧ್ಯಕ್ಷರಾದ
ಶಿಲ್ಪಸಿದ್ಧಾಂತಿ ಶಿವಯ್ಯೋಗಿ ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಸ್ವಾಮಿಗಳವರು
ಪಾದವಿಮರ್ಶನ ವಿಧವನ್ನಂಜಲಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಪ್ರಕಾಶಕರ ಮಾತು

ಕನ್ನಡ ಓದುಗರಿಗೆ ಸುಲಭ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಕೃತಿಗಳು ದೊರಕಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಯು ಹಲವಾರು ಪ್ರಕಟಣಾ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೇರುಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಕಟಣಾ ಯೋಜನೆಯೂ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಈ ಯೋಜನೆಯಡಿ ಮೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಣಗೊಂಡ ಬುಗ್ಗೆದ ಸಂಹಿತಾ ಸಂಪುಟಗಳ ಮರುಮುದ್ರಣ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ಜ್ಞಾನಪೀಠ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ, ಪಂಪ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪುರಸ್ಕೃತರ ಒಂದೊಂದು ಕೃತಿಯನ್ನು ಮರುಮುದ್ರಿಸಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಯ ವತಿಯಿಂದ ಮೇರುಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಕಟಣೆ ಯೋಜನೆಯಡಿ ಮೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾನ್ ಎಚ್.ಪಿ. ವೆಂಕಟರಾವ್ ಅವರಿಂದ ಸಂಪಾದಿತವಾದ ಬುಗ್ಗೆದ ಸಂಹಿತಾ ಗ್ರಂಥದ 36 ಬೃಹತ್ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಹಂತಹಂತವಾಗಿ ಮರುಮುದ್ರಣ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ವೇದಗಳು ಕೇವಲ ತಾತ್ವಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅವು ಅನುಭಾವದ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಭಂಡಾರಗಳು. ಬುಗ್ಗೆದ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ದೇವತಾ ಸ್ತೋತ್ರಗಳು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳು, ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸೆ, ವೆತಿಹಾಸಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಚಾರಗಳಿವೆ. ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಅಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರಿಗೆ ಇದು ಒಂದು ಅಮೂಲ್ಯ ಆಕರ. ಭಾರತದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಗಳು, ಸಮಾಜ ಜೀವನ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹೇಗೆ ಬೆಳೆಯತೆಂಬುದರ ರಮ್ಯ ಚಿತ್ರಣ ಬುಗ್ಗೆದದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಮಾನವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೊದಲ ಕಾವ್ಯಕೃತನು ಬುಗ್ಗೆದ ಸಂಹಿತೆ. ಇದು ಅನುಪಮ ಕಾವ್ಯಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಪ್ರೀತಿ ಗೌರವಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ಒಬ್ಬರ 'ಬುಗ್ಗೆದ ಸಂಹಿತೆ'ಯು ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಪ್ರಸ್ತುತಪಡಿಸಿದ ಉತ್ತಮ ಅನುಭಾವ ಕಾವ್ಯ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಯುಗದ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾನವ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅರಳಿಸಬಲ್ಲ ವೇದಗ್ರಂಥಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಅಗತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಸ್ತುತ ಗ್ರಂಥ ಪುನಃ ಮುದ್ರಣಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ.

ಬುಗ್ಗೆದ ಸಂಹಿತಾ ಸಂಪುಟಗಳು ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ದೋಷರಹಿತವಾಗಿ ಹೊರಬರಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮೂಲಕೃತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾನ ಮಾಡಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಮಯೂರ ಪ್ರಿಂಟ್ ಆರ್ಟ್ಸ್‌ನ ಮಾಲೀಕರಾದ ಶ್ರೀ ಬಿ.ಎಲ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸ್ ಮತ್ತು ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು. ಈ ಪ್ರಕಟಣೆ ಹೊರತರಲು ಸಹಕರಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಎಚ್. ಶಂಕರಪ್ಪ, ಜಂಟಿ ನಿರ್ದೇಶಕರು (ಸುವರ್ಣ ಕರ್ನಾಟಕ), ಶ್ರೀಮತಿ ವೈ.ಎಸ್. ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಸಹಾಯಕ ನಿರ್ದೇಶಕರು ಮತ್ತು ಪ್ರಕಟಣಾ ಶಾಖೆಯ ಹರಿಶ್ ಇವರಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಮಾನವನ ಬೌದ್ಧಿಕ ಮತ್ತು ಆತ್ಮದ ಉನ್ನತಿಗೆ ದಾರಿದೀಪವಾಗಿರುವ ಬುಗ್ಗೆದ ಸಂಹಿತೆಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಯುವಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಪರಿಚಯಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಹಾಗೂ ಸುಲಭ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಒದಗಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಈ ಯೋಜನೆಯ ಆಶಯ. ಈ ಬುಗ್ಗೆದ ಸಂಹಿತಾ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯಾಸಕ್ತರು, ವಿದ್ಯಾಂಸರು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸುತ್ತಾರೆಯೆ ನಂಬಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಕೃತಿಗಳ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಜನತೆ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಿ ಎಂಬ ಆಶಯ ನಮ್ಮದು.

ಮನು ಬಳಿಗಾರ್

ನಿರ್ದೇಶಕರು

ಪೀಠಿಕೆ

ಮುಕ್ತಂಹಿತೆಯ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಮಂಡಲದ ೧೧೩ ರಿಂದ ೧೨೧ ರ ವರೆಗೆ ೯ ಸೂಕ್ತಗಳಿವೆ. ರಾತ್ನೈಷಸ್ತುಗಳೆಂಬ, ರುದ್ರ, ಸೂರ್ಯ, ಅಶ್ವಿನೀ, ಇಂದ್ರ ಇವರು ಈ ಸೂಕ್ತಗಳ ದೇವತೆಗಳು. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಶ್ಲೋಕವೂ ಅಧಿಕಭಾಗವು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಪರವಾಗಿದೆ. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತಾಕವಾದ ಮುಕ್ತುಗಳೆಲ್ಲಾ ಸ್ಕಂದಸ್ತಾಮಿಗಳ ಭಾವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವಿವರಣೆಯು ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಈ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸೂಕ್ತಗಳೆಲ್ಲವೂ ಉಪಾಖ್ಯಾನಮಯವಾಗಿದೆ. ಸ್ಕಂದಸ್ತಾಮಿಯು ಈ ಎಲ್ಲಾ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ನಾನಾ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಯಣರು ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ಈಚಿನವರಾದರೂ ಸಹ ಇವರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕ ಅಂಶಗಳು ಸಾಯಣ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಭಾಗದ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಕಂದಸ್ತಾಮಿ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೇವೆ. ಇವರ ಭಾಷ್ಯವು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗದಿರುವುದು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ನಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಹದಿನಾಲ್ಕನೇ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸಾಯಣರಿಗಿಂತಲೂ ಸ್ಕಂದಸ್ತಾಮಿಯು ಪ್ರಾಚೀನವೆಂಬುದು ನಿರ್ವಿವಾದವಾದ ನಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿರುವ ಹರಿಸ್ವಾಮಿಯು ಇವರ ಶಿಷ್ಯನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಆಧಾರಗಳಿವೆ.

ಶ್ರೀಮತೋಽವಂತಿನಾಥಸ್ಯ ವಿಕ್ರಮಸ್ಯ ಕ್ಷೀತಿಶತುಃ |

ಧರ್ಮಾಧ್ಯಕ್ಷೋಽಹರಿಸ್ವಾಮಿ ನ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಲುರ್ವೇ ಯಥಾಮತಿ ||

ಅವಂತಿನಾಥನೂ, ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೂ ಆದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷಕವಿಯನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿರುವವನೂ ಹರಿಸ್ವಾಮಿಯೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳವನೂ ಆದ ನಾನು ಯಥಾಮತಿ ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ನ್ಯಾಖ್ಯೆಯನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹರಿಸ್ವಾಮಿಯು ತನ್ನ ಭಾಷ್ಯದ ಉಪೋದ್ಧಾತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಮತ್ತು—

ಯಃ ಸಮ್ರಾಟ್ ಕೃತವಾನ್ ಸಪ್ತ ಸೋಮಸಂಸ್ಥಾಸ್ತಥರ್ಕಶ್ಚುತಿಂ |

ನ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಕೃತ್ವಾಧ್ಯಾಪಯನ್ಮಾಂ ಶ್ರೀ ಸ್ಕಂದಸ್ತಾಮ್ನುಸ್ತೀ ಮೇ ಗುರುಃ ||

ಸೋಮಯಾಗಗಳ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮತ್ತು ಮಗ್ನೇದಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿರುವವರೂ, ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರುಗಳೆಲ್ಲಾ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೂ ಆದ ಸ್ಕಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ನನ್ನ ಗುರುಗಳು ಎಂದು ಹರಿಸ್ವಾಮಿಯು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ. ಹರಿಸ್ವಾಮಿಯ ಕಾಲವೂ ಸಹ ಅವನ ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಯದಾ ದೀ (=ದ್ವಾ) ನಾಂ ಕಲೇರ್ಜಗ್ಮುಃ ಪಟ್ ಶ್ಲೋಕಚೈತಕಾನಿ ವೈ |

ಚೈತಾರಿಂಶತ್ಪ್ರಮಾಶ್ವಾನ್ಯಾಸ್ತದಾ ಭಾಷ್ಯಮಿದಂ ಕೃತಂ ||

ಕಲವತ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರುಸಾವಿರದ ಆರುನೂರನಲವತ್ತು ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದಾಗ ನಾನು ಈ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಬರೆದೆನು ಎಂದು ತನ್ನ ಕಾಲವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸಂಶೋಧಕರ ಗಣನೆಯಂತೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೫೨೮ ನೇ ವರ್ಷವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಳವಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದ ಯತೋಧರ್ಮನೇ ಹರಿಸ್ವಾಮಿಗೆ

ಅಶ್ರಯದಾತನಾದ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಾಗಿರಬೇಕು. ಯತೋಧರ್ಮನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೫೨೮ ರಲ್ಲಿ ಹೂಣರನ್ನು ಗೆದ್ದು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸುಸಂಘಟಿತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಅವನ ಅಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಹರಿಸ್ವಾಮಿಯು ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ೫೨೮ ರಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರಬೇಕು. ಇವನಿಗೆ ಗುರುಗಳಾದ ಸ್ಯಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಕ್ರಿ. ಶ. ಐದನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಅರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆರಂಭದಲ್ಲಾಗಲಿ ಇದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಮೇಲಿನ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಹೇಳಬಹುದು.

[ಯತೋಧರ್ಮನೇ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನೆಂಬುದೂ, ಇವನು ಕ್ರಿ. ಶ. ಆರನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದನೆಂಬುದೂ Harsha By Radhakumuda Mukherji, ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.]

ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಉಷೋದೇವತಾಕವಾದ ಸೂಕ್ತದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಜ್ಯೋತಿಃ, ಭಾಸ್ವತೀ ನೇತ್ರೀ ಸೂನ್ಯತಾನಾಂ, ಏಷಾ ದಿವೋ ದುಹಿತಾ, ಯಾವಯುದ್ವೀಷಾ ಋತೇವಾ ಋತೇಜಾಃ, ಇತ್ಯಾದಿ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ಸಮಸ್ತವಾದ ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠಳೂ, ತೇಜಸ್ವಿನಿಯೂ, ಪ್ರಿಯಸತ್ಯಾತ್ಮಕಗಳಾದ ವಾಗ್ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಭೂತಳೂ, ದ್ಯುಲೋಕೋತ್ಪನ್ನಳೂ, ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳಿಗೂ ಜೈತನ್ಯದಾತಳೂ ಆದ ಉಷೋದೇವಿಯು ಸ್ತುತಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ.

ಮುಖ್ಯಂಹಿತೆಯೆಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಉಷೋದೇವತಾಕವಾದ ಸೂಕ್ತಗಳು ಇವತ್ತಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕವಾಗಿದೆ. ನೂರಾರು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಈ ದೇವತೆಯ ವರ್ಣನೆಯೂ, ಸ್ತುತಿಯೂ ಸೂಕ್ತದ್ರವ್ಯವಿನ ಕವಿತಾಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಬೆಳಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಪುನಃಪುನರ್ಜಾಯಮಾನಾ ಪುರಾಣೀ, ದೇವೀ ಯುವತೀ, ಇತ್ಯಾದಿ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಹರ್ಷದೊಡನೆ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ವ್ಯಾಕುಲವೂ ಮಿಶ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಜೈತನ್ಯವನ್ನೂ, ಬೆಳಕನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ಜೀವಕಳೆಯನ್ನು ತುಂಬತಕ್ಕ ಉಷಸ್ಸಿನ ಸೊಬಗು: ವ.ತ್ತು ಸೌಂದರ್ಯಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ ಆನಂದಾಭಿಭವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ತಾಯಣ್ಯಾವಸ್ಥೆಯನ್ನೇ ಹೊಂದಿರುವ ಉಷಸ್ಸಿನ ಎದುರಿಗೆ ಮಾನವಾದಿ ಸಕಲಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಸಹ ಅಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ವಾರ್ಧಿಕ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮೃತರಾಗುವ ಭಾವನೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಉದ್ದೀಗವೂ ತೋರುತ್ತದೆ. ಸೌಂದರ್ಯಾನುಭವದೊಡನೆ ಸದ್ಯದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೂ ಜೊತೆಗೊಡಿದೆ. ಉಷೋದೇವತೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಪುೊ|| ಮಾಕ್ಸ್ ಮುಲ್ಲರ್ ಎಂಬ ಅಗ್ರಪಂಡಿತನು ಹೇಳಿರುವ ವಿಮರ್ಶಾತ್ಮಕವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳು ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಹರಿಸಿದೆ.

“ The dawn, which to us is merely a beautiful sight, was to the early gazer and thinker, the broblem of all problems. It was the unknown land from whence rose every day those bright emblems of a divine power which left in the mind of man the first im-pression and intimation of another world, of power above, of order and wisdom. What we simply call the sun-rise, brought before their eyes every day, the riddle of the riddles, the riddle of existence. The days of their life sprang from that dark abyss which

every morning seemed instinct with light and life, Their Youth, their manhood. their old age, all were to the she Vedic bards the gift of that heavenly mother who appeared bright, young, unchanged, immortal every morning while everything else seemed to grow old. to change and drop and at last to set, never to return. It was there, in that bright chamber, that, as their poets said, mornings and days were spun, or under a different image, where mornings and days were nourished, where life or time was drawn out”

[Lectures ou the Science of Language. Vol. II P. 481-482]

ಉಪಸ್ಥ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಪ್ರಿಯತಮವಾದ ಪತ್ನಿಯೆಂದು ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಯೇಷಾಃ; ೬-೬೫-೫) ಸೂರ್ಯವಾತೆಯೆಂದು ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಅಜೀಜನಸ ಸೂಮಂ; ೬-೬೮-೩) ವರ್ಣನೆಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ೧-೧೧೩-೨; ೧೦-೧೨೬-೩; ೧-೧೨೪-೮ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯ ಸಹೋದರೆಯೆಂದೂ, ೧-೧೨೩-೫ ರಲ್ಲಿ ಭಗವ್ಯ ಸ್ತನಾ ವರುಣಸ್ಯ ಜಾಮಿಃ | ಭಗನ ಸಹೋದರಿ ಮತ್ತು ವರುಣನಿಗೆ ನಿಕಟವಾದ ಬಂಧುವೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಬಂಧಗಳಂತೆಯೇ ಉಪಸ್ಥಿಗೂ, ಅಸ್ಥಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಇರತಕ್ಕ ಸಂಬಂಧವೂ ಸಹ ಅತ್ಯಂತ ನಿಕಟವಾದುದು. ದಿವೋ ದುಹಿತೋಷಸಾ ಸಚೇಥೇ | (೧-೧೧೩-೨), ಸಖಾಧೂವತ್ಸಿನೋರುಷಾಃ | (೪-೫೨-೩) ಉತ ಸಖಾಸ್ಯತ್ಸಿನೋಃ (೪-೫೨-೩) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳು ಉಪಸ್ಥಿಗೂ ಅಸ್ಥಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಇರತಕ್ಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ

ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಉಪಸ್ಥಿಗಳೂ ಅಸ್ಥಿನೀದೇವತಾಪರವಾಗಿವೆ. ಈ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮುಕ್ತಂಹಿತೆಯೆಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಒಟ್ಟು ವಿವತ್ತಕ್ಕೆ ಮೇಲ್ಪಟ್ಟು ಇವೆ. ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಿಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ವರೂಪವು ಇವರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಇವರಿಗೆ ಹೋರಿಸತಕ್ಕ ವಸ್ತುಗಳೂ ಸಹ ಈ ರೂಪವುಳ್ಳವಾಗಿಯೇ ಇವೆ. ಗ್ರಾಹಾಣೇವ, ಗೃಪ್ರೇವ, ಬ್ರಹ್ಮಾಣೇವ (೨-೩೯-೧) ಮೇನೇ ಇವ ತೆನ್ನಾ & ಕುಂಭಮಾನೇ ಇವತೀವ ಕ್ರತುವಿದಾ ಐನೇಷು (೨-೩೯-೨) ಶ್ವಂಗೇವ, ಕಘಾವಿವ, ಚಿಕ್ರವಾಕೇವ (೨-೩೯-೩) ಹಸ್ತಾವಿವ, ಪಾದೇವ (೫) ಓಷ್ಣಾವಿವ, ನಾಸೇವ, ಕರ್ಣಾವಿವ (೬) ಹೀಗೆ ಉಭಯಾತ್ಮಕವಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಅವರನ್ನು ಹೋರಿಸಿದೆ. ಅವರು ಯಾವಾಗಲೂ ಯುವಕರೆಂದೂ (೬-೬೬-೧೦); ಪ್ರಾಚೀನರೆಂದೂ (೬-೬೨-೫); ಸುಂದರರೆಂದೂ (೬-೬೨-೫), ಮಧುವರ್ಣವುಳ್ಳವರೆಂದೂ (೮-೨೬-೬) ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಗಳೆಂದೂ (೮-೨೨-೪) ಅತ್ಯಂತ ವೀರ್ಯವುಳ್ಳವರೆಂದೂ (೬-೬೨-೫) ಹೀಗೆಯೇ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿಯೂ ವರ್ಣನೆಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ನಾನಾ ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸತಕ್ಕ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮಕ್ಕಳು ವಿಶೇಷ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಇವರ ಮಹಿಮೆಯು ನಿಶದವಾಗ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳ ಅನೇಕವಾದ ಗುಣಗಳ ಮೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇನೆಂದರೆ—ಇವರು ಅಪತ್ತಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಭಕ್ತರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದೂ ಮತ್ತು ಅವರಿಗೆ ಅನೇಕಸ್ಥಿತಗಳಾದ ಸಂಪತ್ತನ್ನೊದಗಿಸುವುದೂ ಆಗಿದೆ. ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ತಮ್ಮ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿದರೂ ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳ ಸಹಾಯವು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ವಿಶೇಷವಿರತಿಯಾದಾಗಿದೆ. ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಭಕ್ತರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಬಿಡಿ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದರೂ, ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳು ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ಅಪತ್ತುಗಳನ್ನೂ ಬಿಡಿಸಿ ತಮ್ಮ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ದೇವತೆಗಳಾದುದರಿಂದ ನೌಕಾ ವಿಪತ್ತಿನಿಂದ ತೊಂದರೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ತುಗ್ಗುವುತ್ರನಾದ ಭುಜ್ಯುವನ್ನು ಉತ್ತಮವಾದ ನೌಕೆಯನ್ನೊದಗಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿದರು. ಇವರು ದೇವವೈದ್ಯರಾದುದರಿಂದ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಂದ ನರಳುತ್ತಿದ್ದ ಭಕ್ತರನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸಿದರು. ಇವರಿಂದ ಈ ವಿಧವಾದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದು ವಾರ್ಧ್ಯಗಳಾದ ನಾರವಾಗಿ ಯೌವನವನ್ನು ಪಡೆದ ಚೈವಾನನೆಂಬ ಮುಷಿಯ ಕಥೆಯು ಶತಪಥಾದಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ವಿಮದೆ, ಅತ್ತಿ ವೇದಲಾದ ಸೂರಾರು ಭಕ್ತರೊಂದಿಗೆ ಇದ್ದು ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿದ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಮುಕ್ತಂಹಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿವೆ.

ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ **ಋತೆಪಾಃ** (೧-೧೧೩-೧೨) ಎಂಬ ಉಪಸ್ಥಾನ ವಿಶೇಷವೂ **ಋತಾಯಾನ್** (೧-೧೧೩-೨೨) ಎಂಬ ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳ ಸ್ವರೂಪವರ್ಣನೆಯೂ ಅವರವರ ಪರಸ್ಪರವಾದ ಸಮಾನಧರ್ಮವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. **ಋತೆಪಾಃ** ಎಂದರೆ **ಸತ್ಯೈಸ್ಯ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ವಾ ಪಾಲಯುಶ್ರೀ** | ಸತ್ಯದ ಅಥವಾ ಯಜ್ಞದ ರಕ್ಷಕಳು ಎಂದರ್ಥ. **ಋತಾಯಾನ್** ಎಂದರೆ **ಸತ್ಯಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛಿನ್** ಸತ್ಯಾತ್ಮರಾಗಿಯೂ ಸತ್ಯವ್ಯವಹಾರವುಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಇಚ್ಛಿಯುಳ್ಳವರು ಎಂದರ್ಥ.

ಋತೆ ಶಬ್ದವು ಭೌತಿಕವಾದುದೂ, ನೈತಿಕವಾದುದೂ ಆದ ವಿಶ್ವನಿಯಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. **ಅದಿತ್ಯೆ**ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನರಾದ **ಮಿಶ್ರಾವರುಣರು** ಈ ನಿಯಮದ ಪಾಲಕರು. ಈ ನಿಯಮದ ಪಾಲನದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ನಿಯಮದಿಂದ ವಿಶ್ವವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ **ಮಿಶ್ರಾವರುಣರು** ಸ್ವಾನವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಎರಡನೇ ಅಪ್ಸರದ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿರುವುದು. **ಉಪೋದೀವತೆಯೊ**, **ಅತ್ತಿನೀ ದೇವತೆಗಳೂ** ಈ ನಿಯಮವನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಾವು ಅನುಸರಿಸಿ ಲೋಕದ ಅನುಸರಣೆಗೂ ಯಾವ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಮಾಡುತ್ತಾರೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ದ್ವಾದಶಾರಂ ನಹಿ ತಜ್ಜರಾಯ ವರ್ವತಿ ಚಿತ್ರಂ ಪರಿ ದ್ಯಾಮ್ನತಸ್ಯ |
ಅ ಪುತ್ರಾ ಅಗ್ನೇ ಮಿಥುನಾಸೋ ಅತ್ರ ಸಸ್ತೆ ಕಶಾನಿ ವಿಂಶತಿಕ್ಷ ತಸ್ಯುಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೬೪-೧೧)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಅರಿಗಳುಳ್ಳ (ತಿಂಗಳು) **ಋತೆವೆಂಬ** ಚಿತ್ರವು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸತತವಾಗಿ ಪರಿಭ್ರಮಣ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಈ **ಋತೆ**ದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು **ಉಷ್ಣಸ್ಸು** ನಿಯಮದಿಂದ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು—

ಋತಸ್ಯ ದೇವೀಃ ಸದಸೋ ಬುಧಾನಾ ಗವಾಂ ನ ಸರ್ಗಾ ಉಷಸೋಽ ಜರಂತೇ |

(ಋ. ಸಂ. ೪-೫೧-೮)

ಋತಸ್ಯ ಯೋಷಾ ನ ಮಿನಾತಿ ಧಾಮಾಹರರ್ಥಸ್ಯ ತಮಾಚರಂತೀ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೨೩-೯)

ಋತಸ್ಯ ಪಂಥಾಮನ್ವೇತಿ ಸಾಧು ಪ್ರಜಾನತೀವ ನ ದಿತೋ ಮಿನಾತಿ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೨೪-೩)

ಋತಸ್ಯ ಬುಧ್ಃ ಉಷಸಾಮಿಷಣ್ಯಸ್ತೃಷಾ ಮಹೀ ರೋದಸೀ ಆ ವಿವೇಶ |

(ಋ. ಸಂ. ೩-೬೧-೭)

ವೊದಲಾದ ಋತಸ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಷಸ್ಸು ಋತದ ಮಾರ್ಗವನ್ನನುಸರಿಸುವುದೂ, ಪ್ರತಿದಿನವೂ ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಯಿಲ್ಲದೇ ಋತಾನುಯಾಯಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ನಿಯಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದೂ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದೇ ಋತದ ಮಾರ್ಗವನ್ನನುಸರಿಸದೇಕೆಂದು,

ಉಪ ನೋ ವಾಜೀನೀವಸೂ ಯಾತಮ್ಋತಸ್ಯ ಪಥಿಭಿಃ |

ಯೇಭಿಸ್ತೃಕ್ತಿಂ ವೃಷಣಾ ತ್ರಾಸದಸ್ಯವಂ ಮದೇ ಔತ್ರಾಯ ಜಿನ್ನೈಃ |

(ಋ. ಸೂ. ೮-೨೨-೭)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಋತದ ಪಥವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಉಷಸ್ಸಿಗೂ, ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸಾಪೇಕ್ಷವಾದ ಸಂಬಂಧವಿದೆ.

ಯೆಹ್ವೀ ಋತಸ್ಯ ಮಾತರಾ (೧-೧೪೨-೭) ಸುಪ್ರತೀಕ ವಯೋ ವೃಧಾ ಯೆಹ್ವೀ ಋತಸ್ಯ ಮಾತರಾ | (೫-೫-೬) ಇತ್ಯಾದ್ಯನೇಕ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಋತಕ್ಕೆ ಮಾತೃಗಳಾದ ರಾಶ್ರುಷಸ್ಸುಗಳ ಆವಿರ್ಭಾವದೊಡನೆಯೇ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಆಗಮನವೂ ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವುದು.

ನೃವದ್ವಸ್ರಾ ಮನೋಯುಜಾ ರಥೇನ ಪೃಥುಪಾಪಸಾ |

ಸಚೇಥೇ ಅತ್ತಿನೋಷಸಂ ||

(ಋ. ಸಂ. ೮-೫-೨)

ಅಕ್ಷಯಕರವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ರಥಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಉಷಸ್ಸುಗಳ ಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರ ಯೋಧಯೋಷೋ ಅತ್ತಿನಾ | (೮-೯-೧೭) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಷಸ್ಸು ಪ್ರಾರ್ಥಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅಟೀಧ್ಯಗ್ನಿರ್ಜ್ಞ ಉದೇತಿ ಸೂರ್ಯೋ ವೈರಿ ಷಾಕ್ಲಂದ್ರಾ ಮಹ್ಯಾವೋ ಅರ್ಚಿಷಾ | ಆಯುಷ್ಠಾತಾ ಮತ್ತಿನಾ ಯಾತವೇ ರಥಂ ಪ್ರಾಸಾವೀದ್ವೇವ ಸವಿತಾ ಜಗತ್ಪೃಥಕ್ | (ಋ. ಸಂ. ೧-೫೭-೧) ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ, ಉಷಸ್ಸು ಇವರುಗಳ ಉದಯಕ್ಕೂ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಆಗಮನಕ್ಕೂ ಕಾಲಿಕಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಹೀಗೆ ಧೌತಿಕವಾದ

ವಿಶ್ವವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಋತದ ನಿಯಮವನ್ನೂ ಈ ನಿಯಮಪಾಲನೆಮುಖ್ಯ ಜಾಗರೂಕರಾಗಿರುವ ಉಷ್ಣ ಮತ್ತು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಕರ್ತವ್ಯತತ್ವರತೆಯನ್ನೂ ಋತಪಾತಿ, ಋತಾಯಾನ್ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಕೃತವಾದ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ. ಮತದ ನೈತಿಕನಿಯಮದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರಾನರುಣರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆಯನ್ನೂ ಮುಂದಿನ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದು.

ಅತಿಪ್ರಾಚೀನವೂ, ಅತಿಗಹನವೂ, ಅತಿವಿಸ್ತಾರವೂ, ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ, ಮೂಲಭೂತವೂ ಆದ ಇಂತಹ ಮುಗ್ಧೇದಸಂಹಿತೆಯನ್ನು ಸರಳವಾದ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಾನುವಾದಸಹಿತವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು ಸುಲಭವಾದ ಕೆಲಸವಲ್ಲ. ಆದರೂ ಇಂತಹ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಪಂಡಿತವಾಮರಾದಿಯಾದ ಸಕಲ ಒನ್ನರೂ ಜ್ಞಾನಾಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಈಶ್ವರಾನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಲೆಂಬ ಫಲವಾದ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಿಂಹಾಸನಾಧೀಶ್ವರರೂ, ವೇದವಿದ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳೂ, ಸ್ವಯಂಪಂಡಿತರೂ, ಪ್ರಜಾನುರಾಗಿಗಳೂ, ದೈವಭಕ್ತಶಕ್ತರರೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಜಯಚಾಮರಾಜೇಂದ್ರ ಒಡೆಯರ್ ಬಹದ್ದೂರ್ ಜಿ.ಸಿ.ಬಿ., ಜಿ.ಸಿ.ಎಸ್.ಐ. ಮಹಾಪ್ರಭುವರ್ಯರು ಬಹುದುವ್ಯಸಾಧ್ಯವಾದ ಈ ಗ್ರಂಥಪ್ರಕಟನೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಉದರಾಶ್ರಯದಿಂದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಕರ್ನಾಟಕ ಜನಕೋಟಿಯ ಸುಕೃತವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಇಂತಹ ಉದಾರಮತಿಗಳಾದ ನಮ್ಮ ಪ್ರಭುವರ್ಯರಿಗೂ, ಅವರ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೂ (ವೇದಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಮುಖ್ಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಗಾಯತ್ರೀ ಎಂಬ ಮಂತ್ರನಾಮಾಂಕಿತರಾದ) ರಾಜಕುಮಾರಿಗೂ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಜಾಕೋಟಿಗೂ ಸಹ ವೇದಪುರುಷನಾದ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಲಾದ ಅಯುರಾರೋಗ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಯಾದಿ ಸಕಲಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ವಾರವಾರ್ಧಿಕವಾದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಇತೋದ್ರಷ್ಟತೀತಿಯವಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಮೈಸೂರು
ವಿಶ್ವಕಿಶಾನು ಸಂಘ ಚೈತ್ರ ಶುದ್ಧ ಶುಕ್ರವಾರ ಭಾನುವಾರ
19-3-1950

ಅನುವಾದಕ :
ಬಿ.ಎಸ್. ಸಿ. ವೆಂಕಟರಾವ್,
ಅಪ್ಪಾ ನ ಮಹಾದಿವ್ಯಾನ್.

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

—೧೧೧೧—

ಪ್ರಥಮಾಪ್ಯಕದಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು
ಪ್ರಥಮಮಂಡಲದ ಸೂಕ್ತಗಳು ೧೧೧-೧೨೧

ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ

೧೧೧	ಇದಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಎಂಬ ನೂರ ಹದಿನೂರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು—	
	ಸೂಕ್ತದ ವಿನಿಯೋಗ ಮತ್ತು ಮುಷಿದೇವತಾ ಛಂದಸ್ಸುಗಳು	2
	ಉಪಕಾಲದ ಉತ್ಪತ್ತಿವಿಚಾರ ಇತ್ಯಾದಿ	3
	ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಉಪಸ್ಥುಗಳ ಸಮಾನತ್ವಾಸಮಾನತ್ವವಿಚಾರ	13
	ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಉಪಸ್ಥುಗಳ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನತೆಗಳು	20
	ವಿಶದ್ವತಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಾರ್ಥವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ	34
	ಪರಾಯತೀನಾಂ, ಆಯತೀನಾಂ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥಾನುವಾದವಿವರಣೆ	42
	ಉಪಕಾಲದ ಭೂಕಠವ್ಯವರ್ತಮಾನಕಾಲಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿತ್ವವು	54
	ಸುಮ್ಮಾವರೀ ಸೊನ್ನತಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ವಿವರಣೆ	59
	ಉಪಸ್ಥಿನ ವರ್ತಮಾನ ಭೂಕಾಲಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವು	73
	ಅಸು ಶಬ್ದಾರ್ಥವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ	77
	ಅಶ್ವೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಏಳು ವಿಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವ ವಿಚಾರ ಮತ್ತು ಉದಾಹರಣೆಗಳು	82
	ಅದಿತೀರನೀಕಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥಾನುವಾದ	92
೧೧೨	ಇಮಾ ರುದ್ರಾಯ ಎಂಬ ನೂರಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂಕ್ತವು—	
	ಸೂಕ್ತದ ವಿನಿಯೋಗವು	97
	ಮುಷಿದೇವತಾಛಂದಸ್ಸುಗಳು	98
	ರುದ್ರಶಬ್ದನಿರ್ವಚನ ಇತ್ಯಾದಿ	101
	ಕ್ಷಯದ್ವೀರ ಶಬ್ದಾರ್ಥವಿವರಣೆ	101
	ಮನುವಿನ ವಿಕಯ	107
	ವರಾಹ ಶಬ್ದಾರ್ಥದ ವಿಚಾರ	120
	ಅಂಗಿರಸಂಗೂ ವರಾಹರೆಂದು ಹೆಸರು	121

రుద్రుని మరుద్దీవకేగళగే తంబెయింబ విజార	126
అయిఁబ ఎంబ శబ్దద ఆధాననాద వివరణ	134
ద్విబర్హ శబ్దార్థ విజార	143
౧౧౫. జిత్రం దీవనానాం ఎంబ నూర హదినృదనేయ శ్లోకృచ్చు—	
శ్లోకృద వినియోగ	149
మఃషిదేవతా భందస్సుగళు	150
శ్లోయనీఁ జరాచరాత్మకవాద జగత్తగే ఆత్మస్త్రరూపనాగిరువనేంబ విజార	153
యింగ శబ్దార్థవివరణ	157
శ్లోయన శుదురీగళ మఱుమే	161
శ్లోయన లుదయాస్త్రగళ మఱుమే	165
౧౧౬. నాశత్యాభ్యాం ఎంబ నూరహదినారనేయ శ్లోకృచ్చు—	
శ్లోకృద వినియోగ	177
మఃషిదేవతా భందస్సుగళు	178
కక్షీనాన్ ఎంబ మఱుమియ జన్మకథన ఇత్యాది	180
విమదనేంబ రాజర్షియ విజార	181
బహిశ్యబ్దార్థవివరణ ఇత్యాది	182
ఆత్మినీదీవకేగళ వాతనవాద రాశభవు దీవకేగళ పండ్యదల్లి గీర్దవిజార	187
ఇంద్రాదిదీవకేగళ విధవిధవాద వాతనగళు	188
శ్లోయపుత్రియాద శ్లోయోదీవీయ స్వయంవర విజార	189
తుంగనేంబ రాజన విషయ	193
భుజ్యువేంబ తుగ్రపుక్రవన్న ఆత్మినీదీవకేగళు సముద్రమధ్యదల్లి రక్షీద విజార	194
సముద్రశబ్దనివరణ ఇత్యాది	201
బేదువేంబ రాజనిగి ఆత్మినీదీవకేగళు బిళి శుదురీయన్న కేఱిట్ట విజార	209
పజ్జు ఎంబ అంగిరశరిగే జేసంరువ విజార	215
కక్షీనాన్ ఎంబ శబ్దద రూపనిష్పత్తి	215
ఆత్మినీదీవకేగళు తమ్మ శుదురీయ గిరినినింద మధ్యవన్న క్రవిమ	
వంతీ మూదిద విజార	216
పురంధి శబ్దద ఆధాననాద వివరణ	216

ಅತ್ತಿಯೆಂಬ ಮುಷಿಯನ್ನು ಅಸುರರು ತುಷಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ದಹಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಶೀತೋದಕದಿಂದ ಆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಆರಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದ ವಿಚಾರ	222
ಸ್ವಸ್ತಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥವಿವರಣೆ	225
ಗೋತಮನೇಂಬ ಮುಷಿಯು ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಂದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಜಲಪಾನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು ಅವರು ದೂರದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ನೀರಿನ ಛಾವಿಯನ್ನೇ ಅವನ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟು ಅವನ ದಾಹೋಪಶಮನಮಾಡಿದ ವಿಚಾರ	230
ಚ್ಯವನೇಂಬ ಮುಷಿಯು ವಾರ್ಧಕ್ಯದಿಂದ ತೋದರಕಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆ ಗಳು ನೋಡಿ ಅವನಿಗೆ ಯೌವನವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ ವಿಚಾರ	233
ನಿರ್ಜನವಾದ ಕಾಡಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಛಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ವಂದನೇಂಬ ಮುಷಿಯನ್ನು ಛಾವಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಚಾರ	239
ದಧೀಚಮುಷಿಯ ವೃತ್ತಾಂತ. ದಧೀಚಮುಷಿಯು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮಧು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಪದೇಶಿಸಿದ ವಿಚಾರ	245
ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಯು ಹೇಳಿರುವ ಇತಿಹಾಸ	247
ದಧೀಚಮುಷಿಗೆ ಅಶ್ವಶಿರಸ್ಸು ಹೇಗೆ ಬಂದಿತೆಂಬ ವಿಚಾರ -	247
ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ Wilson ಸಂಶಿಲನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ	248
ವಧ್ರಿಮತೀ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತನೇಂಬ ಪುತ್ರನನ್ನು ನುಗ್ಗುಹಿಸಿದ ವಿಚಾರ	252
ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಚಟಕಸದೃಶ (ಗುಟ್ಟುಚ್ಚಿ) ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ತೋಳನ ಬಾಯಿನಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಚಾರ	255
ವೃಕ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ವಿವರಣೆ	257
ಅಗಸ್ತ್ಯಪುರೋಹಿತನಾದ ಖೇಲನೇಂಬ ರಾಜನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ವಿಕ್ವಲಾ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋದ ಕಾಲನ್ನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಸರಿಮಾಡಿದ ವಿಚಾರ	262
ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ವಾಹನವಾದ ರಾಸವು ತೋಳನ ರೂಪದಿಂದಿರುವಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಮುಜ್ಜಾತ್ಸನೇಂಬುವನು ನೂರು ಅಡುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಆಹಾರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ರಿಂದ ಕೋಪಗೊಂಡ ಅವನ ತಂದೆಯು ಮುಜ್ಜಾತ್ಸನನ್ನು ಕುರುಡನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅವನಿಗೆ ಪೂರ್ವದಂತೆ ಕಣ್ಣುಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ವಿಚಾರ	266
ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥವು ದೇವತೆಗಳ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದ ವಿಚಾರ	271
ದಿವೋದಾಸನ ವ. ಶಾ.ಂ.ಕ	276

ಜಹ್ನು ಪುಸ್ತಕವಿಷಯ ಪುಸ್ತಿಯಾದ ಜಾಹ್ನು ವಿಲೇ ಎಂಬುವಳಿಗೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡಿದ ವಿಚಾರ	280
ಜಾಹ್ನುಷನೇಂಬ ರಾಜನ ನಿಷಯ	284
ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಪೃಥುಶ್ರವಸ್ತೇಂಬ ರಾಜನನ್ನೂ ವಶನೇಂಬುವನನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಷಯ	289
ಶರಣೇಂಬ ಮುಷಿಯು ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಂದ ಪರಿತಪಿಸುತ್ತಾ ವಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಆಳವಾದ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿರುವ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯಲಸಮರ್ಥನಾಗಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲು ಅವರು ಬಂದು ಭಾವಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ನೀರು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಉಕ್ಕಿಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಶರನ ದಾಹವನ್ನು ಶಮನಮಾಡಿದರೆಂಬ ವಿಚಾರ	293
ಶಯೇಂಬ ಮುಷಿಯು ಬಂಜೆಯಾಗಿದ್ದ ಹಸುವನ್ನು ಕರುವು ಹಾಕುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಹಾಲು ಕರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ವಿಚಾರ	294
ವಿಶ್ವಕನೇಂಬ ರಾಜನ ಮಗನಾದ ವಿಷ್ಣ್ವಾಪಿ ಎಂಬುವನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿರು ವಾಗ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅವನನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತಂದು ಅವನ ತಂದೆಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆಂಬ ವಿಚಾರ	298
ಅಸುರರಿಂದ ಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ ಹತ್ತು ದಿನಗಳ ವರೆಗೂ ದುಃಖಪಡುತ್ತಿದ್ದ ರೇಘ ಎಂಬ ಮುಷಿಯನ್ನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಭಾವಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಚಾರ	302

೧೧೭ ಮಧ್ಯಃ ಸೋಮಸ್ಯ ಎಂಬ ನೂರ ಹದಿನೇಳನೆಯ ಸೂಕ್ತವು—

ಸೂಕ್ತದ ವಿನಿಯೋಗವು	308
ಮುಷಿದೇವತಾ ಛಂದಸ್ಸುಗಳು	309
ದ್ಯುಸ್ಥಾನದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳದೇ ಪ್ರಥಮಸ್ಥಾನವು	315
ವಸಾತಿಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ	316
ಪಂಚೇಜನಶಬ್ದಾರ್ಥವಿವರಣೆ	321
ರೇಘನೇಂಬ ಮುಷಿಯನ್ನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ನೀರನಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಚಾರ	324
ನಂದನೇ ಮುಷಿಯನ್ನು ಬಾವಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಚಾರ	329
ವಿಷ್ಣು ಪುನೇಂಬುವನನ್ನು ಕರೆತಂದು ಅವನ ತಂದೆಯಾದ ವಿಕೃತನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ ವಿಚಾರ ಮತ್ತು ಘೋಷಾ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಪತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟ ವಿಚಾರ	337
ಕುಷ್ಯರೋಗದಿಂದ ನರಳುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ಯಾವನೇಂಬ ಮುಷಿಗೆ ರೋಗ ಪರಿಹಾರಮಾಡಿ ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಚಾರ—ನೃಷದಪುತ್ರನಾದ ಕಣ್ಣು ಕಾಡಿಸದ ಕಣ್ಣಿನೆಂಬ ಮುಷಿಗೆ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಚಾರ	341

ಬೇಡುವೆಂಬ ರಾಜನಿಗೆ ಉತ್ತಮವಾದ ಬಿಳಿ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ವಿಚಾರ	346
ಅಗಸ್ತ್ಯ ಪುರೋಹಿತನಾದ ಬೇಲನೆಂಬ ರಾಜನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ವಿಶ್ವಲೇ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋದ ಕಾಲನ್ನು ಸಂಪಡಿಸಿದ ವಿಚಾರ ಮತ್ತು ಅಗಸ್ತ್ಯ ವಸಿಷ್ಠ ಮುನಿಗಳ ಜನ್ಮಕಥನವು	355
ರೇಘನನ್ನು ಭಾವಿಯಿಂದ ಎತ್ತಿ ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಚಾರ	360
ವೃದ್ಧನಾಗಿದ್ದ ಚೈವನ ಮುಷಿಯನ್ನು ಪುನಃ ಯುವಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ವಿಚಾರ, ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥವನ್ನು ಎರಿದಳೆಂಬ ವಿಷಯ	365
ಶುಗ್ರಪುತ್ರನಾದ ಭುಜ್ಯುವನ್ನು ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಕಾಪಾಡಿ ಕರೆತಂದ ವಿಚಾರ	369
ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ವರ್ತಿಕಾ ಎಂಬ ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ಬಾಯಿನಿಂದ ಬಿಡಿಸಿದ ವಿಚಾರ	377
ವಿಶ್ವಾಂಜನೆಯ ಅಸುರನನ್ನು ವಧಿಸಿದ ವಿಚಾರ	378
ಅಂಧನಾದ ಶುಕ್ರಾಶ್ವನೆಯ ಮುಷಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ವಿಷಯ	382
ಸೀಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಾನುವಾದ ವನರಣಿ ಇತ್ಯಾದಿ	389
ಶಯುವೆಂಬ ಮುಷಿಯ ಗೊಡ್ಡಾದ ಹಸುವು ಹಾಲುಕರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ವಿಚಾರ	393
ಅಸುರರಿಂದ ಅಪಹೃತಳಾದ ವಿಮುವೆ ಎಂಬುವನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ ಕರೆತಂದ ವಿಚಾರ	394
ದೆಧೀಚೆ ಮುಷಿಯು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮಧುವಿಡಿಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ವಿಚಾರ	401
ವಧಿಮತೀ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತನೆಯ ಪುತ್ರನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ ವಿಚಾರ	408
೧೧೪ ಆ ನಾಂ ರಥಃ ಎಂಬ ನೂರ ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಸೂಕ್ತವು—	
ಸೂಕ್ತವನಿಯೋಗ ಮತ್ತು ಮುಷಿದೇವತಾ ಛಂದಸ್ಸುಗಳು	415
ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥ ವರ್ಣನೆ ಇತ್ಯಾದಿ	417
ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ನಂದನ, ರೇಘ, ಭುಜ್ಯು, ಚೈವನ ಮುಂತಾದವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಚಾರ	433
ಅಂಧನಾದ ಕಣ್ಣು ಮುಷಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ವಿಚಾರ	436
ಶಯುವೆಂಬ ಮುಷಿಯ ಹಸುವನ್ನು ಹಾಲು ಕರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ವರ್ತಿಕಾ ಪಕ್ಷಿ ಯನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ಬಾಯಿನಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ, ವಿಶ್ವಲೇ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋ ಗಿದ್ದ ಕಾಲಿಗೆ ಬೇರೆ ಕಾಲನ್ನು ಹೋಡಿಸಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಅನೇಕ ಸಾಹಸಕೃತ್ಯಗಳು	440
ಬೇಡುವೆಂಬ ರಾಜನಿಗೆ ಶ್ರೇಣಾಶ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ವಿಚಾರ	443

೧೧೯ ಆ ನಾಂ ರಥಂ ಪುರುಮಾಯಾ ಎಂಬ ನೂರಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಸೂಕ್ತವು—

ಸೂಕ್ತದ ಎನಿಯೋಗ ಮತ್ತು ಮುಷಿದೇವತಾ ಛಂದಸ್ಸುಗಳು	452
ಅತ್ತಿನೋದೇವತೆಗಳ ರಥದ ಮಹಿಮೆ ಇತ್ಯಾದಿ	455
ಭುಜ್ಯವನ್ನೂ ದಿವೋದಾಸನನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಚಾರ	467
ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯು ಸ್ವಯಂವ್ರೇರಿತಳಾಗಿ ಅತ್ತಿನೋದೇವತೆಗಳ ರಥವನ್ನು ಎರಡ ವಿಚಾರ	471
ರೇಫನೆಯ ಮುಷಿಯನ್ನು ಬಾವಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಚಾರ	475
ನಂದನ ಮುಷಿಯ ಜೀರ್ಣವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಯಾವನವು ಳ್ಳವನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ವಿಚಾರ—ವಾಮದೇವ ಮುಷಿಯನ್ನು ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭದಿಂದ ಜನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ವಿಚಾರ	479
ಸಮುದ್ರ ಮದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಭುಜ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಚಾರ	484
ಅತ್ತಿನೋದೇವತೆಗಳು ಜೀನು ನೋಡಗಳಿಗೆ ಮಧುವು ಸಿಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ವಿಚಾರ	488
ಕಕ್ಷೀವಾನ್ ಎಂಬ ಮುಷಿಯು ಮೂವತ್ತನೂರು ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಅಂಗಿರಸವಂಶಸ್ಥರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖನೆಂಬ ವಿಚಾರ	489
ಪೇಡು ರಾಜನಿಗೆ ಒಂದು ದಿವ್ಯಾಶ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ವಿಚಾರ	493

೧೨೦ ಕಾ ರಾಧದ್ಯೋತ್ತಾ ಎಂಬ ನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತೆನೆಯ ಸೂಕ್ತವು—

ಸೂಕ್ತದ ಎನಿಯೋಗ, ಛಂದೋ ವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ	496
ಮುಷಿದೇವತಾ ಛಂದಸ್ಸುಗಳು	498
ಮುಜ್ಯಾಶ್ವನು ಅಂಧನಾಗಿದ್ದಾಗ ದೃಷ್ಟಿಪ್ರದಾನಕ್ಕಾಗಿ ಅತ್ತಿನೋದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ ವಿಚಾರ	517
ವೃಕ ಶಬ್ದದ ನಾನಾರ್ಥಗಳು	520
ಪ್ರನಾಭುಜಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ	524
ವಾಜಿನೋವತಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ	530

೧೨೧ ಕದಿತ್ಯಾ ಸ್ತಾಃ ಎಂಬ ನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯ ಸೂಕ್ತವು—

ಸೂಕ್ತದ ಎನಿಯೋಗ ಮತ್ತು ಮುಷಿದೇವತಾ ಛಂದಸ್ಸುಗಳು	537
ಗೋ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ವಿವರಣೆ	544
ಇಂದ್ರನು ಹೆಣ್ಣು ಕುದುರೆಯಲ್ಲಿ ಗೋವು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ವಿಚಾರ	546
ಪಯಃ ಶಬ್ದಾರ್ಥಾನುವಾದ ವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ	558
ಸೈದುವದ್ಯ ಶಬ್ದಾರ್ಥಾನುವಾದ ಇತ್ಯಾದಿ	562

ಅದ್ವಿವಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ	580
ಫಲಿಗ, ಕುಷ್ಠ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳ ವಿವರಣೆ	581
ಶ್ವಶ್ವನು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ವಿಚಾರ	589
ಏಕತ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ವಿವರಣೆ	593
ನಾಟಶ್ವಮಹಾ, ಸೆಧಮಾಡೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳ ವಿವರಣೆ	601

ವಿಷಯಾಸುಕ್ರಮಣಿಕೆ ಸಮಾಪ್ತವು.

|| ಶ್ರೀ ಗಣಾಧಿಕೃತವೇ ನಮಃ ||

ವಾಗೀಶಾದ್ಯಾಃ ಸುಮನಸಃ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಾಮುಪಶ್ರಮೇ |
ಯಂ ನಮ್ರಾತ್ಮತತ್ಕೃತ್ಯಾಃ ಸ್ವಾಸ್ತಂ ನಮಾಮಿ ಗಣಾನನಂ ||
ಯಸ್ಯ ಋಶ್ವಸಿತಂ ವೇದಾ ಯೋ ವೇದೇಭ್ಯೋಽಪಿಲಂ ಜಗತ್ |
ಏರ್ವಮೇ ತಮಹಂ ವಂದೇ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥಮುಚೇತ್ಸರಂ ||
ವೇದಃ ಶಿವಃ ಶಿವೋ ವೇದೋ ವೇದಾಧ್ಯಾಯಾ ಸದಾಶಿವಃ |
ತಸ್ಮಾತ್ಸರ್ವಪ್ರಯತ್ನೇನ ವೇದಮೇವ ಸದಾ ಜಪೇತ್ ||

ಸಾಯಣಿಭಾಷ್ಯ ಸಹಿತಾ

ಋಗ್ವೇದಸಂಹಿತಾ

ಭಾಗ—೯

|| ಪ್ರಥಮಾಷ್ಟಕೇ ೮ಷ್ಟಮೋ ೮ ಧ್ಯಾಯಃ ||

ನೂರದನೆಯ ಅಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು
ಪ್ರಥಮಮಂಡಲದಲ್ಲಿ

ನೂರಹದಿಮೂರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

|| ಸಾಯಣಿಭಾಷ್ಯಂ ||

ಇತ್ಯಂ ಸಪ್ತಮಮಧ್ಯಾಯಿಂ ವಾಖ್ಯಾಯಾಷ್ಟಮೋಽಧ್ಯಾಯೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಮಾರಭ್ಯತೇ |
ಪ್ರಥಮೇ ಮಂಡಲೇ ಮೋದಕೇನುವಾಕೇ ಸಪ್ತ ಸೂಕ್ತಾನಿ ಗತಾನಿ | ಇದಮಿತಿ ನಿಂಕತ್ಯುಚಿಮುಷ್ಯಮಂ
ಸೂಕ್ತಂ ಅಪ್ರಾನುಶ್ರಮ್ಯತೇ | ಇದಂ ವಿಂಕಶಿರುಷಸ್ಯಂ ದ್ವಿತೀಯೋಽರ್ಧರ್ಚೋ ರಾತ್ರೀಶ್ಚೇತಿ | ಋಷಿಶ್ವಾ
ಸ್ಯಸ್ಯಾದಿತಿ ಪರಿಧಾಷಯಾನವ್ಯತ್ತೇರಾಂಗಿರಸಃ ಕುಶ್ವ ಋಷಿಃ | ಅನಾದೇಶಪರಿಧಾಷಯಾ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್
ಛಂದಃ | ಉಷಾ ದೇವತಾ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯಾರ್ಧರ್ಚಸ್ಯ ರಾತ್ರೀರಪಿ || ಪ್ರಾತರನುವಾಕ ಉಷಸ್ಯೇ ಕ್ರಶಾ
ಶ್ಚೈಷ್ಟುಭೇ ಛಂದಸ್ಯೇತತ್ಸೂಕ್ತಂ | ಸೂಕ್ತಂ ಚ | ಇದಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಪೃಥೂ ರಥ ಇತಿ ಸೂಕ್ತೇ |
ಅ. ೪-೧೪ | ಇತಿ || ಅಶ್ವಿನತಸ್ತ್ರೇ ಚೇದಂ ಸೂಕ್ತಂ ಪ್ರಾತರನುವಾಕಾಶಿದೇಶಾತ್ ||

ಅನುವಾದವು— ಇದುವರೆಗೆ ವಿವೇಚನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥಾನುವಾದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಈಗ ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವೆವು. ಪ್ರಥಮಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವ ಹದಿನಾರನೆಯ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಏಳು ಸೂಕ್ತಗಳು ಮುಗಿದಿರುವವು. ಈಗ ನಾವು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಇದೇಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಎಂಬ ಸೂಕ್ತವು ಎಂಟನೆಯ ಸೂಕ್ತವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಮಕ್ಕಳಿರುವವು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ಇದಂ ವಿಂಶತಿರುಷಸ್ಯಂ ದ್ವಿತಿಯೋದ್ರಧಾಚೋ ರಾಶ್ರೇಣೈಶ್ಚೀತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಅಂಗರಸಪುತ್ರನಾದ ಕುತ್ಸನು ಮುಷಿಯು. ತ್ರಿಷ್ಪತ್ವ ಭಂದಸ್ತು ಉಷೋದೇವತೆಯು. ಪ್ರಥಮ ಮಕ್ಕನ ಉತ್ತರಾರ್ಧವು ರಾತ್ರಿದೇವತಾಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ಪ್ರಾತರನುವಾಕಮಂತ್ರ ಸತನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಷಸ್ಸುಕ್ರತುಸಂಬಂಧವಾದ ತಿಷ್ಠಾಸ್ ಭಂದಸ್ತನ ಮಕ್ಕಳ ಪತನಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸೂಕ್ತದ ವಿನಿಯೋಗವಿರುವುದೆಂದು ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಇದಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ವೈಭೂ ರಥ ಇತಿ ಸೂಕ್ತೇ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವುದು (ಆ. ೪-೧೪). ಪ್ರಾತರನುವಾಕಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿನಶಶ್ವಮಂತ್ರಗಳಾಗಿಯೂ ಈ ಸೂಕ್ತದ ವಿನಿಯೋಗವಿರುವುದು.

ಸೂಕ್ತ—೧೧೩

|| ಮಂಡಲ—೧ || ಅನುವಾಕ—೧೬ || ಸೂಕ್ತ—೧೧೩ ||

|| ಅಷ್ಟಕ—೧ || ಅಧ್ಯಾಯ ೮ || ವರ್ಗ—೧, ೨, ೩, ೪ ||

|| ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮುಖ್ಯಂತ್ಯ—೨೦ ||

|| ಮುಷಿ—ಕುತ್ಸ ಅಂಗರಸ ||

|| ಧೇವತಾ—೧, ೨ ಷಾದಾ ; ೩-೨೦ ಉಷಾ ||

೧, ೨-೪ ಷಾದಾ ಉಷಾ ರಾತ್ರಿಕ್ವ ||

|| ಭಂಜಿ—ಪುತ್ರಿ ||

|| ಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯ ||

ಇದಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಜ್ಯೋತಿರಾಗಾಚ್ಚಿತ್ರಃ ಪ್ರಕೇತೋ

ಅಜನಿಷ್ಠ ವಿಭ್ವಾ !

ಯಥಾ ಪ್ರಸೂತಾ ಸವಿತುಃ ಸನಾಯೈ ಏನಾ ರಾತ್ರುಷಸೇ

ಯೋನಿಮಾಶೈಕ್ || ೧ ||

|| ಪದವಾಃ ||

ಇದಂ | ಶ್ರೀಷ್ಠಂ | ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ | ಜ್ಯೋತಿಃ | ಆ | ಅಗಾತ್ | ಚಿತ್ರಃ | ಪ್ರ-
 ಕೇತಃ | ಅಜನಿಷ್ಠ | ವಿ ಭ್ವಾ |
 ಯಥಾ | ಪ್ರಸೂತಾ | ಸವಿತುಃ | ಸನಾಯ | ಏವ | ರಾತ್ರೀ | ಉಷ್ಣೇ |
 ಯೋನಿಂ | ಅರೈಕ್ || ೧ ||

|| ಸಾಯಂಽಭಾಷ್ಯಂ ||

ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಾದೀನಾಂ ದ್ಯೋತಮಾನಾನಾಂ ಮಧ್ಯ ಇದಮುಷಲಪ್ಯಂ ಜ್ಯೋತಿಃ
 ಶ್ರೀಷ್ಠಂ | ಪ್ರಕಸ್ಯತಮಂ | ಅಸ್ಯ ಕೋಽಂತಿಶಯ ಇತಿ ಚೀತ್ ಉಚ್ಯತೇ | ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಕಂ ಜ್ಯೋತಿಃ
 ಸ್ವಾತ್ಮಾನಮೇವ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ ನಾನ್ಯತ್ | ಚಂದ್ರಸ್ತು ಯದ್ಯಪ್ಯನ್ಯತ್ರಕಾಶಯತಿ ತಥಾಪಿ ನ ವಿಸ್ತಷ್ಟ-
 ಪ್ರಕಾಶಃ | ಔಷಸಂ ತು ಜ್ಯೋತಿರ್ಯುಗಪದೇವ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತೋಽಂಧಕಾರನಿರಾಕರಣೇನ ವಿಶೇಷೇಣ
 ಪ್ರಕಾಶಕಂ | ಅತಃ ಪ್ರಕಸ್ಯತಮಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತಾದ್ಯಶಂ ಜ್ಯೋತಿರಾಗಾತ್ | ಪೂರ್ವಸ್ಯಾಂ ದಿಶ್ಯಾಗಮುಕ್ |
 ಅಗತೇ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ ಚಿತ್ರಶ್ಚಾಯಿನೀಯಃ ಪ್ರಕೇತೋಽಂಧಕಾರಾವೃತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞಾ-
 ಪಕಶ್ವದೀಯೋ ರಶ್ಮಿರ್ವಿಧ್ರಾ ವಿಭುರ್ವ್ಯಾಪ್ತಃ ಸನ್ನ ಜನಿಷ್ಠ | ಪ್ರಾದುರಭೂತ್ | ಕಿಂಚಿ | ಯಥಾ ರಾತ್ರೀ
 ರಾತ್ರಿಃ ಸ್ವಯಂ ಸವಿತುಃ ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶಾತ್ಪ್ರಸೂತಾ ಉತ್ಪನ್ನಾ | ಸೂರ್ಯೋ ಹ್ಯಸ್ತಂ ಗಚ್ಛಿನ್ ರಾತ್ರಿಂ
 ಜನಯತಿ | ತಸ್ಮಿನ್ನ ನಸ್ಯ ಮಿತೇ ರಾತ್ರೇರುತ್ಪತ್ತೈಭಾವಾತ್ | ಏವಮೇವ ರಾತ್ರೀರಪ್ಯುಷ್ಣಸೇ ಸನಾಯೋಷ್ಣಸ
 ಉತ್ಪತ್ತಯೇ ತದರ್ಥಂ ಯೋನಿಂ ಸ್ಥಾನಂ ಸ್ವಕೀಯಾಪರಧಾಗಲಕ್ಷಣಮಾರೈಕ್ | ಅರೇಚಿತವತೀ |
 ಅಶ್ವಿತವತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಯದ್ವಾ ಪ್ರಸೂತಾ ರಾತ್ರಿಕಾಶಾಮುತ್ಪನ್ನೋಷಾ ಸವಿತುಃ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಸನಾಯ
 ಪ್ರಕವಾಯ ಜನನೇ ಯಥಾ ಧವತಿ ಏವಂ ರಾತ್ರಿರಪ್ಯುಷ್ಣಸ ಉಷ್ಣೋ ಯಜ್ಞನ್ತು ತದರ್ಥಂ ಯೋನಿಂ
 ಸ್ವಾಪರಧಾಗಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ಥಾನಂ ಕೃತವತೀ | ಆತ್ರ ನಿರುಕ್ತಂ | ಇದಂ ಶ್ರೀಷ್ಠಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಜ್ಯೋತಿರಾಗ-
 ಮತ್ ಚಿತ್ರಂ ಪ್ರಕೇತನಂ ಪ್ರಜ್ಞಾತತಮುಃಜನಿಷ್ಠ ವಿಭೂತತಮಂ ಯಥಾ ಪ್ರಸೂತಾ ಸವಿತುಃ
 ಪ್ರಸನಾಯುಃ | ರಾತ್ರಿರಾದಿತ್ಯಸ್ಯೈವಂ ರಾತ್ರ್ಯುಷ್ಣೇ ಯೋನಿಮರಿಚಿಷ್ಟಾನಂ | ನಿ. ೨-೧೯ |
 ಇತಿ || ಶ್ರೀಷ್ಠಂ | ಪ್ರಕಸ್ಯತಮದಾತಿಶಾಯಿನಿಕ ಇಷ್ಠನ್ | ಪ್ರಕಸ್ಯಸ್ಯ ಶ್ರೀ | ಸಾ. ೫-೨-೨೦ | ಇತಿ
 ಪ್ರಾದೇಶಃ | ಪ್ರಕೃತ್ಯೈಕಾತ್ | ಸಾ. ೬-೪-೧೬೩ | ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿಭವಾಬ್ಜಿಲೋದಾಭಾವಃ | ಅಗಾತ್ |
 ಏತೇರ್ಲೋಕೋರ್ಲೋ ಗಾ ಲುಜೇತಿ ಗಾದೇಶಃ | ಗಾತಿಸ್ತೇತಿ ಸಿಚೋ ಲುಕ್ | ಪ್ರಕೇತಃ | ಕಿತ ಜ್ಞಾನೇ |

ಅಂತರ್ಭಾವವಿತ್ಯಂಭಾತ್ಯಮರ್ಣಿ ಭೌಷ್ | ಫಾಫಾದಿನೋತ್ತರಪದಾಂತೋದಾತ್ತೇತ್ರಂ | ಅಜನಿಷ್ಯ | ಜನೀ
 ಸ್ವಾಧುರ್ಭಾವೇ | ಲುಙಾ ಸಿಚಿ ಇಡಾಗಮಃ | ವಿಭ್ಯಾ | ವಿಪ್ರಸಂಭ್ಯೋ ದ್ವಿಸಂಜ್ಞಯಾಮಿತಿ ಭವತೇ-
 ದ್ವಾಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತ್ಯಾದಿನಾ ಸೋರಾಕಾರಾದೇಶಃ | ಓಃ ಸುಸೀತಿ ಯೋದೇಶಸ್ಯ ನ
 ಭೂನುಧಿಯೋರಿತಿ ಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಸ್ವಾಪ್ರೇ ಛಂದಸ್ಯುಭಯಭೇತಿಯೋದೇಶಃ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನಾದ್ಯು-
 ದಾತ್ತೇತ್ರಂ | ಯದ್ವಾ ವಿಪೂರ್ವಾದ್ಯವತೇರೌಣಾದಿಕೋ ದುಸ್ವತ್ಯಯಃ | ನಿಶ್ಚ್ಯಾದ್ಯುದಾತ್ತೇತ್ರಂ |
 ಪ್ರಸೂತಾ | ಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾಣಿಪ್ರಸವೇ | ಕರ್ಮಣಿ ನಿಷ್ಯಾ | ಗತಿರನಂತರ ಇತಿ ಗತೇಃ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ |
 ಸವಾಯು | ಛಂದಸಿ ಜವಸವೌ ವಕ್ತವ್ಯಾ | ಪಾ. ೩-೩-೫೬-೪ | ಇತಿ ನಿಪಾತನಾದಚ್ | ಚಿತ್ವಾದಂತೋ-
 ದಾತ್ತೇತ್ರಂ | ಅಣೋಽಪ್ರಕೃತ್ಯಸ್ಯಾನುನಾಸಿಕ ಇತಿ ಸಂಹಿತಾಯಾಮಕಾರಃ ಸಾನುನಾಸಿಕಃ | ಏವ |
 ನಿಪಾತಸ್ಯ ಚೇತಿ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ದೀರ್ಘಃ | ರಾತ್ರೀ ರಾತ್ರೇಶ್ಚಾಜಸಾವಿತಿ ಜೋಷ್ | ಯಸ್ಯೇತಿ
 ಚೇತೀಕಾರಲೋಪಃ | ಆರೈಕ್ | ರಿಚಿರ್ ವಿರೇಚನೇ | ಲಜ್ ಬಹುಲಂ ಭದಸೀತಿ ವಿಕರಣಸ್ಯ ಲುಕ್ |
 ಲಭೂಪಧಗುಣೇ ಹಲ್ಯಾಂ ಬ್ಧಿ ಇತಿ ತಿಲೋಪಃ | ವರ್ಣವ್ಯಾಪ್ತತ್ಯಾ ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ವಿಚಾರಸ್ಯ ಏಕಾರಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ—ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ | ಇದಂ—ಈ (ಉಪಸ್ಥೆಂಬ) | ಶ್ರೇಷ್ಠಂ—ಅತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ
 ವಾದ | ಜ್ಯೋತಿಷಿಃ—ತೇಜೋರಾಶಿಯು | ಆಗಾತ್—(ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ) ಉದಿಸಿತು | (ಅದು ಉದಿಸಿದಾಗ) |
 ಚಿತ್ರೇ—ವಿಚಿತ್ರವಾದ | ಪ್ರಕೇತೇ—(ಅಂಧಕಾರಾವೃತವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು) ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವಾಗುವಂತೆ
 ಮಾಡುವ (ರಕ್ಷಿಗಳು) | ವಿಭ್ಯಾ—ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿ | ಅಜನಿಷ್ಯ—ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು | ರಾತ್ರೀ—ರಾತ್ರಿಯು |
 ಯಥಾ—ಹೇಗೆ | ಸವಿತುಃ—ಸೂರ್ಯನಿಂದ | ಪ್ರಸೂತಾ—ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತೋ | ಏನಾ—ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ
 ವಾಗಿ (ರಾತ್ರಿಯೂ ಕೂಡ) | ಉಪಷೇಢೇ—ಉಪಸ್ಥಾನ | ಸವಾಯು—ಉತ್ಪತ್ತಿಗಾಗಿ | ಯೋನಿಂ—ಉತ್ಪತ್ತಿ
 ಸ್ಥಾನವನ್ನು (ರಾತ್ರಿಯ ಕಡೆಯ ಭಾಗವನ್ನು) | ಆರೈಕ್—ಕಲ್ಪಿಸಿತು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ (ಉಪಸ್ಥೆಂಬ) ತೇಜೋರಾಶಿಯು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸಿತು.
 ಅಂಧಕಾರಾವೃತವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಅಶ್ವರ್ಯಕರವಾದ ಈ ಉಪಸ್ಥಾನ
 ರಕ್ಷಿಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿತು. ರಾತ್ರಿಯು ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಹೇಗೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತೋ ಹಾಗೆ
 ಉಷಾಕಾಲದ ಉದಯಕ್ಕಾಗಿ ರಾತ್ರಿಯು ತನ್ನ ಕಡೆಯ ಯಾನುವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿತು

English Translation

This most excellent luminary of all luminaries has arrived; the wonderful and diffusive manifester (of all things) has been born; in like manner as night is the offspring of the sun, so she becomes the birth-place of the dawn.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಇದಂ ಜ್ಯೋತಿಃ—ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಾದೀನಾಂ ದ್ಯೋತಮಾನಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಉಪಲಬ್ಧಂ ಜ್ಯೋತಿಃ ಪ್ರಕಾಶತಮಮ್ | ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ ಗ್ರಹಗಳೂ ನಕ್ಷತ್ರಗಳೂ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಪ್ರಕಾಶವು ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವೇ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಇತರ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಚಂದ್ರನ ಪ್ರಕಾಶವು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡುವುದಾದರೂ ಅದರಿಂದ ವಸ್ತುಜ್ಞಾನವು ಅಷ್ಟು ಲೆನ್ನಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಉಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವುದರಿಂದ ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರ ಇವುಗಳ ತೇಜಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ಉಪಸ್ಥಿತ ಪ್ರಕಾಶವು ಬಹಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅತಿಶಯವಾಗಿರುವುದು. ಉಪಸ್ಥಿತ ಪ್ರಕಾಶವು. ಸ್ವಾರ್ಥದಿಕ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಕೊಂಚಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಉಂಟಾದ ಕೂಡಲೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇರವೆ ಅಂಧಕಾರವೆಲ್ಲವೂ ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೆಯೇ ತೊಲಗಿಹೋಗುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಉಪಸ್ಥಿತ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು (ಶ್ರೇಷ್ಠಂ-ಪ್ರಕಾಶತಮಮ್) ಗೃಹನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳ ತೇಜಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಧಿಕವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಧರ್ಮವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿಗೂ, ಧರ್ಮಿಯಾದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವಸ್ತುವಿಗೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಜ್ಯೋತಿಃ— ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗವು ಇರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕೇತಃ—ಕೇತಃ ಕೇತಃ ಎಂಬ ಹನ್ನೊಂದು ಪ್ರಜ್ಞಾನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೇತಃ ಶಬ್ದವು (ನಿ. ೩-೧೬) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಕಾರಣ ಪ್ರಕೃತ್ಯಜ್ಞಾನವು ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಕೇತಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಜ್ಞಾನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕೇತಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಜ್ಞಾನಂ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಚಿತ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂಜ್ಯವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಉಪಸ್ಥಿತ ಉದ್ದೇಶವಾದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೆಯೇ ಪೂಜ್ಯವಾದ ಸರ್ವವನ್ನೂ ಗೋಚರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಉತ್ತಮವಾದ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಪ್ರಕಾಶವು ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ್ಯತಮವಾದ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

ಯಥಾ ಪ್ರಸೂತಾ ಸವಿತುಸ್ಸನಾಯಿ ವಿವಾ ರಾತ್ಯುಪಸೇ ಯೋನಿಮಾದ್ಯೇ--ಸೂರ್ಯನು ಅಪ್ಪನಾದ ನಂತರ ರಾತ್ರಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲವಾಗಿರುವುದು. ಇವರಿಂದ ರಾತ್ರಿಯು ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಇದರಂತೆಯೇ ರಾತ್ರಿಯು ಕಳೆದನು:ಲೆ ಉಪಕಾಲವು ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ರಾತ್ರಿಯೂ ಕೂಡ ಉಪಸ್ಥಿತ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣಭೂತವಾಗಿರುವುದು. ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ರಾತ್ರಿಯು ಉತ್ಪನ್ನವಾದಂತೆ ರಾತ್ರಿಯಿಂದ ಉಪಸ್ಥಿತ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಅಥವಾ ಉಪಸ್ಥಿತ ಉದ್ದೇಶವಾದ ನಂತರ ಸೂರ್ಯನ ಉದಯವು ಆಗುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನ (ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ) ಉದಯಕ್ಕೆ ಉಪಸ್ಥಿತ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಹಾಗೆ, ರಾತ್ರಿಯೂ ಕೂಡ ಉಪಸ್ಥಿತ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಈ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವೂ ಎರಡು ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿರುವುದು.

ಯಾಸ್ವರು ಈ ಬುಕ್ಕಿಗೆ ಈ ರೀತಿ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳುವರು—

ಇದಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಜ್ಯೋತಿರಗಮತ್ | ಚಿತ್ರಂ ಪ್ರಕೇತನಂ ಪ್ರಜ್ಞಾ ತತಮಮಜನಿಪ್ಸ
ವಿಭೂತತಮಂ ಯಥಾ ಪ್ರಸೂತಾ ಸವಿತುಃ ಪ್ರಸನಾಯ ರಾತ್ರೀರಾದಿತ್ಯಸ್ಯ | ಏವಂ ರಾತ್ರೈಃ
ಷಸೇ ಯೋನಿಮರಿಚತ್ ಸ್ಥಾನಂ | ಸ್ತ್ರೀಯೋನಿರಥಿಯುತ ಏನಾಂ ಗರ್ಭಃ ||

(ನಿ. ೨-೧೯)

ರಾತ್ರೀರದರಃ ಕಾಲ ಉಷ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಎಂಬ ವಚನಾನುಸಾರವಾಗಿ ರಾತ್ರಿಯ ಕೊನೆಯ ಭಾಗವು ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾದ ಕಾಲವು ಉಷಃಕಾಲವೆನಿಸುವುದು. ಈ ಉಷಃಕಾಲದ ತೀಕ್ಷ್ಣವು ಎಂದರೆ ಬೆಳಕು ಎಲ್ಲಾ ಬೆಳಕುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು. ಪ್ರಸಂಚದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಪ್ರಕಾಶಯುತವಾದವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕು ಬಹಳ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿರುವುದು. ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಬೆಳಕು ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ಇತರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನೋಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಕು ಶೀತಳವಾಗಿದ್ದರೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರಬಹುದಾದರೂ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಉಷಃಕಾಲದ ಬೆಳಕು ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕಿನಂತೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವೂ ಅಲ್ಲ, ಚಂದ್ರನ ಪ್ರಕಾಶದಂತೆ ಶೀತಳವೂ ಅಲ್ಲ. ಅಷ್ಟಷ್ಟವೂ ಅಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುವನ್ನೂ ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಉಷಃಕಾಲದ ಪ್ರಕಾಶವು ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಇದಲ್ಲದೆ ಈ ಉಷಃಕಾಲದ ಪ್ರಕಾಶವು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹರಡಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಹು ಆಹ್ಲಾದಕರವಾಗಿರುವುದು. ಇಂತಹ ಉಷಃಕಾಲದ ಉದಯವು ಈಗ ಸ್ಥಾಪ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ಇದು ಈ ಬುಕ್ಕಿನ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದ ಅನುವಾದವು

ಪ್ರಸಂಚದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗಿದನಂತರ ರಾತ್ರಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದು. ರಾತ್ರಿಯು ಕಳೆದನಂತರ ಉಷಃಕಾಲವೂ, ಉಷಃಕಾಲಾನಂತರ ಸೂರ್ಯೋದಯವೂ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಈ ರೀತಿ ಒಂದಾಗುತ್ತಲೊಂದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪ್ಯವಾಗುವುದರಿಂದ ಒಂದರ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಒಂದು ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತನಾದನಂತರ ರಾತ್ರಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ರಾತ್ರಿಯು ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಸೂರ್ಯನ ಕಾರಣವು ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ರಾತ್ರಿಯು ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದು. ಅದರಂತೆಯೇ ರಾತ್ರಿಯಿಂದ ಉಷಃಕಾಲದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಉಷಃಕಾಲದಿಂದ ಸೂರ್ಯನ ಉದಯವಾಗುವುದು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಈ ಬುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ—ರಾತ್ರಿಯು ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಹೇಗೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತೋ ಹಾಗೆ ರಾತ್ರಿಯಿಂದ ಉಷಃಕಾಲವು ಅವಿಭವಿಸಿತು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು.

ಪ್ರಕೇತೇ—ಶಿವ ಜ್ಞಾನೇ | ಅಂಧಕಾರಾವೃತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಪಳಃ | ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಕಾಣಿಸದಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡುವ.

ವಿಭಾ—ವಿಭಾಗ್ಯಾರ್ಥಃ | ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ, ಆವರಿಸಿರುವ.

ಸನಾಯ—ಉತ್ಪತ್ತಿಯೇ | ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ, ಉದಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ

ಯೋನಿಃ—ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನವು, ಕಾರಣಭೂತವಾದುದು.

! వ్యాకరణప్రక్రియా !

శ్రీక్షేమమ్—అతితయ్యేన ప్రతస్యః శ్రీక్షేః ప్రతస్యే కబ్ధశ్చే అతితయాథా తోఱువాగ అతితాయేనిః **తేమవిష్ణునో** ఎంబుదరింద ఇష్టాన్ ప్రత్యయం. ఇదు పరవాదాగ ప్రతస్యేస్యే క్షేః (పా. సూ. ౫-౩-౬౦) ఎంబుదరింద ప్రతస్యే కబ్ధశ్చే త్రాదేఱ. టిలోఱణ ప్లాప్రవాదరే, ప్రేక్షేక్ష్యేకాణా (పా. సూ. ౬-౪-౧౬౩) ఎంబుదరింద ఏకాతాదాదరింద ప్రత్యతిధావ బరుత్తదే ఆగ గుణ ప్రత్యయ నికృదుదరింద **ఇష్టిక్యాదినిక్షేమమ్** (పా. సూ. ౬-౧-౧౯౬) ఎంబుదరింద ఆద్యుదాత్తస్వర బరుత్తదే. ద్విశ్రియో ఏకవణనాంత రుణ.

అగాత్—ఇన్ గతో ధాతు. లుజ్ ప్రథమపురుష ఏకవణనదల్లి తిహ్ ప్రత్యయం. ఇతేక్ష (పా. సూ. ౩-౪-౧౦౦) ఎంబుదరింద ఆదర ఇకారశ్చే లోఱణ. ఇతీలో గా లుజా (పా. సూ. ౩-౪-౪౫) ఎంబుదరింద ధాతువిగే గా ఆదేఱ. ట్లీగే సిఠాదేఱ బందాగ **గాతిస్యాభాసా**—(పా. సూ. ౩-౪-౬౬) ఎంబుదరింద ఆదశ్చే లుజ్. ఆంగశ్చే ఆదాగమ. అతిఙంకద పరదల్లిరువుదరింద నిఘాతస్వర బరుత్తదే.

ప్రకేఱేః—ప్ర టుపసగ. రీత జ్ఞానే ధాతు. ప్రేఱణా తోఱువుదరింద అంతర్ధావికణ్ఠధర వాద ఇదశ్చే కమణియల్లి ధాన్ ప్రత్యయనిమిత్తవాగ **పుగంతలఘోపధస్యే టే** (పా. సూ. ౬-౩-౮౬) ఎంబుదరింద ధాతువివ లఘోపధగే గుణ. గతిశమాశమాదాగ **ధాథోఱాత్కా**—(పా. సూ. ౬-౩-౧౪౪) ఎంబుదరింద టుత్తరదదాంతోఱదాత్తస్వర బరుత్తదే.

అఱనిష్ఠమ్—ఱనిఱ ప్లాదుభావే ధాతు. లుజ్ ప్రథమపురుష ఏకవణనదల్లి తప్రత్యయం. **ట్లీఱే సిఠా** (పా. సూ. ౩-౧-౪౪) ఎంబుదరింద సిఠాదేఱ. **అధరధాతుశ్చేఱ్ఱులాదేఱః** (పా. సూ. ౬-౩-౩౫) సుత్రిందింద ఆదశ్చే ఇదాగమ. **ఆదేఱతప్రేక్ష్యేయ్యోఱేఱః** సుత్రిందింద సిఠ్ఠన శకారశ్చే తప్ర. ఆంగశ్చే ఆదాగమ. శకారనిమిత్తవాగ ప్రత్యయశ్చే వ్యుత్త. అఱనిష్ఠమ్ ఎందు రుణపమాగుత్తదే. **తిక్ష్ణ తిక్ష్ణః** (పా. సూ. ౮-౧-౨౮) ఎంబుదరింద నిఘాతస్వర బరుత్తదే.

విఘ్నా—వి టుపసగ. ఘ్న శక్తాయాం ధాతు. వి టుపఱదపఱగిరుపాగ **విప్రసంఘ్నోఱ్ఱేసంఘ్నాయాం** (పా. సూ. ౩-౩-౧౮౦) ఎంబుదరింద ఈ ధాతువిగే డుప్రత్యయం. విభా కబ్ధవాగుత్తదే. ఇదశ్చే ప్రథమా ఏకవణన సు పరవాదాగ **సూపాం సూలుజ్**—(పా. సూ. ౬-౧-౩౯) ఎంబుదరింద ఆదశ్చే ఆకాదాదేఱ. విఘ్నా+ఆ ఎందిరుపాగ ఓః **సూపి** (పా. సూ. ౬-౪-౮౩) ఎంబుదరింద టుకారశ్చే యకాదేఱ **పాప్రవదరే** ఆదశ్చే న ఘ్నో సుధియోఱేఱః (పా. సూ. ౬-౪-౮౫) ఎంబుదరింద నివేధవు వాప్రవపాగ బరుత్తదే. ఆదరే **భందస్యేధయేథా** (పా. సూ. ౬-౪-౮౬) ఎంబుదరింద ఇల్లి యకాదేఱ బరుత్తదే. **శ్చదుత్తరదదశ్చేఱ్ఱుత్సర** ప్లాప్రవదరే వ్యుత్తయేదింద ఆద్యుదాత్తస్వర బరుత్తదే. ఆఱవా ఎఘావకవాద

ಭೂಧಾತುವು ಒಣಾದಿಕವಾದ ಡನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ರೂಪಸಿದ್ಧಿ ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಅದರೂ ಪ್ರತ್ಯಯನಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಪ್ರತ್ಯಯ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೧೬) ಎಂಬ ಅನುಶಾಸನದಿಂದಲೇ ಅದ್ಯದಾತ್ಪ್ರಸಾರ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಸೂತಾ—ಪ್ರ ಉಪಸರ್ಗ. ಪೂರ್ವ ಪ್ರಾಣಪ್ರಸವೇ ಧಾತು. ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಪ್ರತ್ಯಯ. ಧಾತ್ಯಾದೀಃ ಸಃ ಸಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಆದಿಗೆ ಸತ್ತ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಕಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಅದಂತವಾದುದರಿಂದ ಟಾಪ. ಗತಿರಂತರಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ (ಪ್ರ) ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸನಾಯಿ—ಛಂದಸಿ ಜವಸೆವೌ ವಕ್ತವ್ಯೌ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೫೬-೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಪಾತಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಾತುವಿಗೆ ಅಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಚಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಚಿತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ಪ್ರಸಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. ಅಸೋಲ್ಪ್ರಗೃಹ್ಯಸಾನಾನಾಸಿಕಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೪-೫೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ಆಕಾರವು ಅನುನಾಸಿಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಏವ—ಜಾದಯೋಲ್ಪಸತ್ತೇ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿಪಾತಸಂಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಹೊಂದುವುದರಿಂದ ನಿಪಾತಸ್ಯ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

ರಾತ್ರಿ—ರಾತ್ರೆಶ್ಚಾ ಜಸೌ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೩೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ರಾತ್ರಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಐಸ್. ಯಸ್ಯೇತಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಸುಪರವಾದಾಗ ಹಲ್ ಜ್ಯಾಭ್ಯೋ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲೋಪ.

ಅತ್ಯಿಕ್—೦ಚರ್ ವರೇಚನೇ ಧಾತು. ಲಜ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್. ಇತಕ್ಕೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಏಕರಣಕ್ಕೆ (ಕ್ರಮ್) ಲುಕ್. ಪುಗಂತಲಘೂಪಧಸ್ಯ ಚಿ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಿಗೆ ತಿಪ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಗುಣ. ಹಲ್ ಜ್ಯಾಭ್ಯೋ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಲಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಪ್ಪಕ್ಕೆ ತಿಪ್ಪಿಗೆ ಲೋಪ. ಚೋಃಕಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೩೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚಕಾರಕ್ಕೆ ಕುತ್ಪ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವರ್ಣವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಏಕಾರಕ್ಕೆ ಣಕಾರ. ಅತ್ಯಿಕ್ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿ ಬಂದುದರಿಂದ ತಿಜ್ಜ ತಿಜಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೨೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪ್ರಸಾರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧ ||

|| ಸಂಹಿತಾಃ ||

ರುಶದ್ವತ್ಸಾ ರುಶತೀ ಶ್ವೇತ್ಯಾಗಾದಾರೈಗು ಕೃಷ್ಣಾ ಸದನಾ-
ನ್ಯಸ್ಯಾಃ |

ಸಮಾನಬಂಧೂ ಅಮೃತೇ ಅನೂಚೀ ದ್ಯಾವಾ ವರ್ಣಂ ಚರತ
ಆಮಿನಾನೇ || ೨ ||

|| ಸದನಾಃ ||

ರುಶತ್ ೨ ವತ್ಸಾ | ರುಶತೀ | ಶ್ವೇತ್ಯಾ | ಆ | ಅಗಾತ್ | ಅರೈಕ್ | ಉಂ ಇತಿ |
ಕೃಷ್ಣಾ | ಸದನಾನಿ | ಅಸ್ಯಾಃ |

ಸಮಾನಬಂಧೂ ಇತಿ ಸಮಾನ ೨ ಬಂಧೂ | ಅಮೃತೇ ಇತಿ | ಅನೂಚೀ ಇತಿ |
ದ್ಯಾವಾ | ವರ್ಣಂ | ಚರತಃ | ಆಮಿನಾನೇ ಇತ್ಯಾ ೨ ಮಿನಾನೇ || ೨ ||

ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಶ್ವೇತ್ಯೇತ್ಯುಷಸೋ ನಾಮಧೇಯಂ | ರುಶತೀ ದೀಪ್ತಾ ಶ್ವೇತ್ಯಾ ಶ್ವೇತವರ್ಣೋಷಾ ರುಶದ್ವತ್ಸಾ ರುಶದ್ವೀಪ್ರಃ ಸೂರ್ಯೋ ವತ್ಸೋ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ತಥೋಕ್ತಾ | ಯಥಾ ಮಾತುಃ ಸಮೀಪೇ ವತ್ಸಃ ಸಂಚರತಿ | ಏವಮುಷಸಃ ಸಮೀಪೇ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯಮವಸ್ಥಾನಾತ್ಪ್ರದ್ವತ್ಸತ್ವಂ | ಅಥವಾ ಯಥಾ ವತ್ಸೋ ಮಾತುಃ ಸ್ತನ್ಯಂ ರಸಂ ಪಿಬನ್ತರತಿ | ಏವಮುಷಸೋಽವತ್ಸಾಯಾಖ್ಯಂ ರಸಂ ಪಿಬನ್ತತ್ತ್ವ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಕಾದ್ರೀಶ್ವೇ ಸತ್ಯಾಗಾತ್ | ಅಗತವತೀ ಅಗತವತೀ | ಅಗತಾಯಾ ಅಸ್ಯಾ ಉಷಸಃ ಕೃಷ್ಣಾ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣಾ ರಾತ್ರೀಃ ಸದನಾನಿ ಸ್ಥಾನಾನಿ ಸ್ವೇತೇಯಾಂತ್ಯಾರ್ಥಯಾಮಲಕ್ಷಣಾನ್ಯರೈಕ್ | ಅರೇಣಿತವತೀ | ಕಲ್ಪಿತವತೀ | ದತ್ತವತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಉ ಇತ್ಯೇತತ್ಪಾದಪೂರಣಂ | ಅಪಿ ಶ್ವೇತೇ ರಾತ್ರೈಷ್ವಸಾ ಸಮಾನಬಂಧೂ ಸಮಾನೇತ್ಯೇನ ಸೂರ್ಯಾಪ್ತೇನ ಬಂಧುನಾ ಸತ್ಯಾ ಯುಕ್ತೇ | ಯದ್ವಾ | ಸೂರ್ಯೋನ ಸಹ

ಸಂಬಂಧೇ | ಯಥೋಪಾ ಉದೇಷ್ಯತಾ ಸೂರ್ಯೇಣ ಸಂಬದ್ಧಾ ಏವಂ ರಾತ್ರಿರಪ್ಯಂತೆಯತಾ ಸೂರ್ಯೇಣ ಸಂಬದ್ಧಾ | ಅಮೃತೇ ಮರಣರಹಿತೇ ಕಾಲಾತ್ಮಕತಯಾ ನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಅನೂಚೇ ಅಸ್ತಂಚಂತ್ಯಾ | ಪ್ರಥಮಂ ರಾತ್ರಿಃ ಶಬ್ದಮುಷಾ ಇತ್ಯನೇನ ಕ್ರಮೇಣ ಗಚ್ಛಂತ್ಯಾ | ಯದ್ವಾ ಸೂರ್ಯ- ಗತ್ಯನುಸಾರೇಣ ಗಚ್ಛಂತ್ಯಾ | ಏವಂಧೂತೇ ವರ್ಣಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪ್ರಾಚೀನಂ ರೂಪಮಾನುನೇ | ಜರಯಂತ್ಯಾ | ಯದ್ವಾ ಸೈಕೀಯಂ ರೂಪಂ ಹಂಸಂತ್ಯಾ | ಉಪಸಾ ನೈಶಂ ತಮೋ ನಿವರ್ತೃತೇ ಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮಕಮುಷಸೋ ರೂಪಂ ರಾತ್ರ್ಯಾ | ಏವಂವಿಧೇ ಸತ್ಯಾ ದ್ಯಾವಾ ದ್ಯೋತಮಾನೇ ಚರತಃ | ಪ್ರತಿದಿವಸಮಾವರ್ತೇತೇ | ಯದ್ವಾ | ದ್ಯಾವಾ ನಭಸಾಂತರಿಕ್ಷಮಾರ್ಗೇಣ ಚರತಃ | ಪ್ರತಿದಿವಸಂ ಗಚ್ಛತಃ | ಅತ್ರ ನಿರುಕ್ತಂ | ರುಶದ್ಭಿಶ್ಚ ಸೂರ್ಯವತ್ಸಾ ರುಶದಿತಿ ವರ್ಣನಾಮ ರೋಚಿತೇಜ್ವಲತಿಕ್ರಮಣಃ | ಸೂರ್ಯಮಸ್ಯಾ ವತ್ಸಮಾಹ ಸಾಹಚರ್ಯಾದ್ರಿಸಹರಣಾದ್ವಾ | ರುಶತೀ ಶ್ವೇತ್ಯಾಗಾತ್ | ಶ್ವೇತ್ಯಾ ಶ್ವೇತ- ತೇರರಿಚತ್ವಷ್ಟಾ ಸದನಾನ್ಯಸ್ಯಾಃ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣಾ ರಾತ್ರಿಃ ಕೃಷ್ಣಂ ಕೃಷ್ಣತೇರ್ನಿಕ್ರಮ್ಯೋ ವರ್ಣಃ | ಅಭೈನೇ ಸಂಸ್ತೌತಿ ಸಮಾನಬಂಧೂ ಸಮಾನಬಂಧನೇ ಅಮೃತೇ ಅಮರಾಧರ್ಮಾರ್ಣವನೂಚೇ ಅನೂಚ್ಯಾನಿತರೇತೇರಮುಭಿಶ್ಚೈತ್ಯ ದ್ಯಾವಾ ವರ್ಣಂ ಚರತಸ್ತೇ ಏವ ದ್ಯಾವೌ ದ್ಯೋತಮಾದಪಿ ವಾ ದ್ಯಾವಾ ಚರತಸ್ತಯಾ ಸಹ ಚರತ ಇತಿ ಸ್ಯಾದಾಮಿನಾನೇ ಆಮಿನ್ಯಾನೇ ಅನ್ಯೋನ್ಯಸ್ಯಾಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಕುರ್ವಾಣೀ | ನಿ. ೨-೨೦ | ಅತಿ | ಶ್ವೇತ್ಯಾ | ಶ್ವಿತಾ ವರ್ಣೇ | ಅಸ್ಮಾನ್ಶ್ಚೂತಾದಚೋ ಯದಿತಿ ಭಾವೇ ಯತ್ | ಚಲೋಪಃ | ಅರ್ತಾದಿತ್ಯಾನ್ವತ್ಪರ್ಣೀಯೋಽಚ್ | ಅಮೃತೇ | ಮೃತಂ ಮರಣಮನಯೋ- ನಾಸ್ತೀತಿ ಬಯವ್ನೀಹೌ ನಇೋ ಜರಮರಮಿತ್ರಮೃತಾ ಇತ್ಯುತ್ಪರಪದಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಅನೂಚೇ | ಅನುಪೂರ್ವಾದಂಚತೇರ್ಬುಕ್ತಿಗಿತ್ಯಾದಿನಾ ಕ್ಷೀನ್ | ಅನಿದಿತಾಮಿತಿ ನಲೋಪಃ | ಅಂಚತೇಶ್ಚೋಪ- ಸಂಖ್ಯಾನಮಿತಿ ಙೀಪಃ | ಅಚಿ ಇತ್ಯುಕ್ತಾರಲೋಪೇ ಚಾಪಿತಿ ದೀರ್ಘಃ | ಅನುದಾತ್ತಸ್ಯ ಚ ಯತಿಸ್ತೋ- ದಾತ್ತಲೋಪ ಇತಿ ಙೀಪಃ ಉದಾತ್ತತ್ವಂ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ವಿಧಕ್ತೇರ್ಲುಕಃ | ಆಮಿನಾನೇ | ಮಿಾಹ ಹೀನಾಯಾಂ | ಕ್ರಿಯ್ಯಾದಿಕಃ | ಶಾನಪಿ ಮಿನಾತೇರ್ನಿಗಮ ಇತಿ ಹ.ಸ.ತಂ ||

೨ ಪ್ರಕರಣಾರ್ಥ |

ರುಶತೀ-ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ | ಶ್ವೇತ್ಯಾ-ಶ್ವೇತವರ್ಣವುಳ್ಳ ಉಪಸು | ರುಶದ್ಭಿಶ್ಚ-ಪ್ರಕಾಶಮಾನ ನಾದ ಸೂರ್ಯನೇ ವತ್ಸನಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದಾಗಿ | ಅಗಾತ್-ಉದಿಸಿತು | ಕೃಷ್ಣಾ-ಕೃಷ್ಣವರ್ಣವಾದ ರಾತ್ರಿಯು | ಅಸ್ಯಾಃ-ಈ ಉಪಸುಗೆ | ಸದನಾನಿ-(ರಾತ್ರಿಯ ಕಡೆಯ ಅರ್ಧ ಯಾಮವನ್ನು) ಜನ್ಮಸ್ಥಾನವನ್ನಾಗಿ | ಅಭಿಕ್ ಉ-ಕಲ್ಪಿಸಿತು | ವಿತೇ-ಈ ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಉಪಸುಗಳು | ಸಮಾನ ಬಂಧೂ-ಮಾನನಾದ (ಸೂರ್ಯನು) ಬಂಧು ಉಳ್ಳವರಾಗಿ (ಸೂರ್ಯನೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳವರಾಗಿ) | ಅಮೃತೇ-ನಿಶ್ಚರಾಗಿ | ಅನೂಚೇ-ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಅನುಸರಿಸುವವರಾಗಿ (ರಾತ್ರಿಯಾದಮೇಲೆ ಉಪಸು ಮತ್ತು ಪುನಃ ಪುನಃ ಅದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ) | ವರ್ಣಂ-(ವರ್ಣಾರ್ಥಗಳ) ರೂಪವನ್ನು | ಆಮಿನಾನೇ-ಆರಾಯುಕ್ತವನ್ನಾಗಿಮಾಡುವವುಗಳಾಗಿ (ಸಮಯವಂತಿ ಮಾಡುತ್ತಾ) | ದ್ಯಾವಾ-(ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ) ವಿದಾಜಿಸುತಾ | ಚರತಃ-ಪ್ರತಿದಿವಸವೂ ಸಂಚರಿಸುತ ವೆ.

‡ ಭಾವಾರ್ಥ ‡

ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಮಾತೃಭೂತವಾದ ಉಷಸ್ಸು ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣವಾದ ರಾತ್ರಿಯ ಕಡೆಯ ಯಾವ: ವಿಂದ ಜನ್ಮಿಸಿತು. ಈ ರಾತ್ರಿ ಉಷಸ್ಸುಗಳೆರಡೂ ಸೂರ್ಯನೊಡನೆ ನಿಲಿತಸಂಬಂಧವುಳ್ಳವು (ರಾತ್ರಿಯು ಸೂರ್ಯನ ನಾದ ಮೇಲೂ ಉಷಸ್ಸು ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ನೊಡಲೂ ಬರುತ್ತವೆ); ಕಾಲರೂಪವಾದುದರಿಂದ ನಿತ್ಯವಾದುವು: ಎರಡೂ ಒಂದೆ: ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆ; (ರಾತ್ರಿಯನಂತರ ಉಷಸ್ಸು); ಪರಸ್ಪರ (ಉಷಸ್ಸು ಅಂಧಕಾರವನ್ನೂ ರಾತ್ರಿಯು ಪ್ರಕಾಶವನ್ನೂ) ರೂಪನಾಶ ಮಾಡುತ್ತವೆ; ಆಥವಾ ಇವುಗಳ ಗತಿಯಿಂದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ರೂಪವು ಜರಾಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ(ಸವೆಯುತ್ತವೆ); ಈ ರೀತಿ ಇವೆರಡೂ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ.

English Translation.

The white-shining dawn, the parent of the Sun has arrived; dark night has sought her own abode; both allied to the same (sun); immortal, succeeding to each other and mutually effacing each other's complexion, they traverse the heavens.

‡ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ‡

ಶ್ರೇಷ್ಠಾ—ವಿಭಾವರೀ, ಸೂನರೀ ಎಂಬ ಹದಿನಾರು ಉಪೋನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಷಸ್ಸೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಶ್ರೇಷ್ಠಾ—ಶ್ರೇತವರ್ಣಾ. ಸಾಯಣರು ಶುಭ್ರವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಯಾಸ್ವರೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠಾಗಾರ್ ಶ್ರೇಷ್ಠಾ ಶ್ರೇತತೇಃ ಧಾತೋಃ ಶ್ರೇತವರ್ಣೇ-ಶೈರ್ಥಃ ಶ್ರೇತತಿ ಎಂಬ ಭ್ರಾಹ್ಮಿಗಣದ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠಾ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಶ್ರೇತವರ್ಣವುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ರುಶದ್ವಿಷ್ಠಾ—ರುಶಕ ದೀಪ್ತಃ ಸೂರ್ಯೋ ವತ್ಸೋ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ವತ್ಸ (ಮಗು)ವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವುದು. ತಾಯಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಮಗುವು ಸುಳಿದಾಡುವುದು ಲೋಕರೂಢಿಯಾಗಿ ಸುವುದು. ಇದನ್ನೆನಿಸಿ ಉಷಸ್ಸಿನ ವತ್ಸನಾಗಿ ಸೂರ್ಯನು ಉಷಸ್ಸಿನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಇರುವನು. ಉಷಸ್ಸಿಗೂ ಘರ್ಷಣೆಗೂ ನೂತಾಪುತ್ರಭಾವವು ಉಷಸ್ಸಿನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದು, ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು ಎಂಬ ಸಮಗಗಳನ್ನು ನಿಮಿತ್ತ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಉಚಿತಗಿರುವುದು. ಸಾಯಣರು ಮಗುವು ತಾಯಿಯ ಸ್ತನ್ಯವನ್ನು ಧಾನಮಾಡಿ ಎಂದು ವಿವರಿಸುವಂತೆ, ಸೂರ್ಯನೂ ಉಷಸ್ಸಿನ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಹೊಂದಿ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಇರುವನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ನಿರ:ಕ್ತಕರರು—

ರುಶದ್ವಿಷ್ಠಾ ಸೂರ್ಯವತ್ಸಾ | ರುಶದಿತಿ ವರ್ಣನಾಮ | ರೋಚಿತೇರ್ಜ್ಜ್ವಲತಿಳಮರ್ಣಃ | ಸೂರ್ಯಮಸ್ಯಾ ವತ್ಸಮಾಹ ಸಾಹಚರ್ಯೋತ್ ರಸಕರಣಾದ್ಯಾ ||

ರಶದ್ವತ್ಸಾ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯನೆಂಬ ಮಗುವುಳ್ಳದ್ದು. ಕಾಂತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ರುಚಿಧಾತುವಿ
 ನಿಂದ ರುಶತ್ ಎಂಬ ಪದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಸಾಯಣರು ಹೇಳಿರುವ ಹಾಗೆಯೇ
 ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಉಪ್ಪಿನ (ಪುತ್ರತ್ವೈ) ವಕ್ಷುಭಾವವನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಿರುವರು. ಮತ್ತು ಇವರು ಇದಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ
 ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅರ್ಥದ ದೃಢತ್ವಕ್ಕಾಗಿ ರುಶದ್ವತ್ಸಾ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಮುಕ್ತು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿರುವುದು.
 ರಾತ್ರಿಯ ಕೊನೆಯ ಭಾಗವು ಉಪಸ್ಥೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುದು ಎಂದು ಉಪಪಾದವನ್ನು ನಿರ್ವೇಶಮಾಡಿ ಹೇಳಿರು
 ತ್ತಾರೆ. ಸ್ತಂದಸ್ತಾನಿಗಳು ಸಾಯಣರೂ ಯಾಸ್ಕರೂ ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಿರುವಂತೆಯೇ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಉಪ್ಪಿನ
 ಪುತ್ರತ್ವವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು ಎತರೇಯು ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ
 ನಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು—

ವಕ್ಷ ಇತ್ಯಾದಿತ್ಯೇ ಉಚ್ಯತೇ | ಸ ಹ್ಯುಪಸೋ ವಕ್ಷಸ್ತಾನೀಯಃ ಅಸತ್ಯತ್ಯಾತ್ | ಶ್ರುತೇದರ್ಥ-
 ನಾತ್ | ಏವಂ ಹಿ ಶ್ರುತೌ ತ್ಸೂಯತೇ—ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ವ್ಯ ಸ್ತಾನಂ ದುಹಿತರಮಭ್ಯಧ್ಯಾಯಿತ್
 ದಿವಮಿತ್ಯೇನ್ಯು ಆಹುರುಪಸಮಿತ್ಯೇನ್ಯೇ | ತಾಮೃತೋ ಭೂತ್ಯಾ ರೋಹಿತಂ ಭೂತಾಮಭ್ಯೈತ್
 (ಐ. ಬ್ರಾ. ೩-೩೩) ಇತ್ಯೇವಮಾದ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯ ತದ್ವಾ ಇದಂ ಪ್ರಜಾಪತೇ ರೇತಿಸ್ತೀಕ್ರಮಧಾ-
 ವತ್ಪದಸ್ವರೋಽಭವತ್ (ಐ. ಬ್ರಾ. ೩-೩೩) ಇತಿ ಚ | ತದಗ್ನಿನಾ ವೈಶ್ವಾನರೇಣ ಪರ್ಯಾಧ-
 ಧಃ ತಂ ಮರುತೋಽಧೂನ್ಯ | ತದಗ್ನಿವೈಶ್ವಾನರಃ ಪ್ರಚ್ಯಾವಯತ್ | ತಸ್ಯ ಯದ್ರೇತಸಃ
 ಪ್ರಥಮಮುದಿದೀಪ್ಯತ ತದಸಾನಾದಿತ್ಯೋಽಭವತ್ (ಐ. ಬ್ರಾ ೪-೩೪) ಇತ್ಯೇವಂ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ
 ಸಕಾಶಾಮಪಸಿ ಜಾತ ಆದಿತ್ಯೇ ಇತಿ ತ್ಸೂಯತೇ | ಅತಶ್ಚೋಪಸನ್ನಮಸ್ಯ ತದಪತ್ಯತ್ತಂ ||

ಎತರೇಯು ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ೩-೩೩ ಮತ್ತು ೩೪ನೇ ಖಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನು ಉಪ್ಪಿನ ಪುತ್ರನೆಂಬುವುದಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರು
 ತ್ತದೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ತಾನೇ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿರುವ ತನ್ನ ಪುತ್ರಿಯಾದ ದಿವ ಎಂಬವಳನ್ನೇ
 ಅಥವಾ ಉಪಸ್ಥೆಯವಳನ್ನೇ ಭೋಗಿಸಲು ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗಿ ಜಿಂಕೆಯು ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಆ ಸ್ತ್ರೀಯೂ
 ಕೂಡ ಬೊಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಜಿಂಕೆಯ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮನ ವರ್ಯವು ನೀರಂ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿತು
 ವೈಶ್ವಾನರನಾಯು ಅದನ್ನು ಧರಿಸಿದನು. ಮರುತ್ತುಗಳೂ ವೈಶ್ವಾನರನೂ ಕೂಡ ಅದನ್ನು ಬೇರೆಯ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ
 ಸೇರಿಸಿದರು. ಬ್ರಹ್ಮನ ರೇತಸಿನ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗವು ಆದಿತ್ಯನ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿತು.
 ಪ್ರಜಾಪತಿಯಿಂದ ಉಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಉತ್ಪನ್ನನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಉಪ್ಪಿನ
 ಪುತ್ರತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಇರುವರು. ಮತ್ತು ಇವರು ಯದ್ವಾ ಪ್ರಾತಃ ಪ್ರಾತಃ ಉಪಸಃ ಸಕಾಶಾದಾದಿತ್ಯೋ
 ಜಾಯತೇ ತದಭಿಸ್ತಾಯಮಸ್ಯಾ ೨ ಪತ್ಯತ್ತೇಂ—ಪ್ರತಿದಿನ ಪ್ರಾತಃಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ಉದಯವೂ ಕೂಡ
 ಉಪ್ಪಿನಿಂದಲೇ ಆಗುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಉಪ್ಪಿನ ವಕ್ಷನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಈ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ
 ಉಪ್ಪಿನ ಪುತ್ರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರುಷ್ಟಾ ಸದನಾನಿ ಅಸ್ಯಾಃ ಆರೈಕ್—ಕಷ್ಟುಬಣ್ಣದಿಂದ ಇರುವ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ರಾತ್ರಿಯು-
 ತನ್ನ ಕೊನೆಯ ಯಾನುವಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಉಪ್ಪಿಗೆ ವಸತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ತಾನು ಉಪ್ಪಿಗೆ ಉಪ್ಪತ್ತಿಸ್ತಾನವಾಗಿರುವುದು.

ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಅಂಶವನ್ನೇ ರಾತ್ರೈಷಸೇ ಯೋನಿಮಾರ್ಕೈಕ್ ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ
ಪ್ರಕಟಿಸಿ ಅರಣ್ಯವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕೂಡ—

ಕೃಷ್ಣಾ ಸವನಾನ್ಯಸ್ಯಾಃ ಅರಿಚತ್ | ಕೃಷ್ಣವರ್ಣಾ ರಾತ್ರಿಃ | ಕೃಷ್ಣಾ | ಕೃಷ್ಣಂ ಕೃಷ್ಯತೇ-
ನಿರಕೃಷ್ಣೋ ವರ್ಣಃ

ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಅಂಶವು ವಿವೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅಮೃತೇ—ಮೃತನೆಂದರೆ ಮರಣವು ಮರಣವಿಲ್ಲದವರಾದ ಎಂದರೆ ನಾಶವಿಲ್ಲದ ರಾತ್ರಿಯೂ ಉಷಸ್ಸೂ
ಅಮೃತಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹೃತವಾಗಿರುವರು.

ಅನೂಚೀ—ಅನ್ಯಗಚ್ಯಂತ್ಯಾ | ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಉಷಸ್ಸುಗಳು ಎರಡೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಗಮನವನ್ನು
ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವರು. ಮೊದಲು ರಾತ್ರಿಯೂ, ಅಥವಾ ಉಷಸ್ಸು ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಮೊದಲು ಉಷಸು
ಅನಂತರ ರಾತ್ರಿಯೂ ಎಂಬ ಕ್ರಮದಿಂದಲೂ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಅನುಸರಿಸಿ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವವರು
ಅಥವಾ ಇವರು ಸೂರ್ಯನ ಗಮನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವರು ಎಂದೂ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಸಮಾನಬಂಧೂ - ರಾತ್ರಿಯೂ, ಉಷಸ್ಸೂ ಕೂಡ ಸೂರ್ಯನೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಬಂಧುವನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರು
ವರು. ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯನ ಉದಯಾಸ್ತಗಳನ್ನು ಸಂಬಂಧಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುವರು ಉಷಸ್ಸು ಸೂರ್ಯನ ಉದಯ
ದಿಂದ ಸಂಬಂಧವಾಗಿರುವುದು. ರಾತ್ರಿಯು ಸೂರ್ಯನ ಅಸ್ತದಿಂದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ
ಸಮಾನಬಂಧುತ್ವವೂ ಇವರಿಗೆ ಈರ್ತಿಯಾಗಿ ಇರುವುದು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಹೇಳಿರುವರು. ನಿರೂಪಕಾರರು
ಸಮಾನಬಂಧೂ-ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಮಾನಬಂಧನೇ—ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ನಿಲುವುವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವರು ಎಂದು
ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಸ್ವಂದಸ್ತಮಿಗಳು. ಸಮಾನ ಬಂಧೂ—ಉಭೇ ರಾತ್ರೈಷಸೇ ರಾತ್ರಿಯು ಮತ್ತು
ಉಷಸ್ಸುಗಳು ಒಂದೇ ಸಮಾನಾದ ಬಂಧುವನ್ನು ಅಥವಾ ಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸಮಾನ
ಬಂಧುತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.—

ಸಮಾನೋ ಬಂಧುರ್ಯಯೋಶ್ವೇ ಸಮಾನಬಂಧೂ | ಪ್ರಜಾಪತಿಪತಿರ್ಹಿ ರಾತ್ರೈಷಸೋಃ
ಸಮಾನಬಂಧುಃ ಜನಯಿತ್ವತ್ಪಾತ್ | ಅದಿತ್ಯೋ ವಾ| ಸ ಹಿ ಜನಯಿತ್ವತ್ವೇನ ರಾತ್ರೇರ್ಬಂಧುಃ |
ಜನ್ಯತ್ವೇನ ಉಷಸಃ | ಜನಯಿತ್ವತ್ವೇನ ನಾ ಉಭಯೋಃ ಸ ಹ್ಯಸ್ತಮಯೇನ ರಾತ್ರಿಂ
ಜನಯತಿ, ಉದಯೇನ ಚೋಷಸಂ |

ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು. ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಉಷಸ್ಸೆಂಬ ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ ಸಮಾನಾದ ಬಂಧುವನ್ನು ಹೊಂದಿರು
ವರು. ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ರಾತ್ರೈಷಸುಗಳ ಉತ್ಪಾದಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಬಂಧುವಾಗಿರುವನು. ಅಥವಾ ಅದಿತ್ಯನು
ರಾತ್ರಿಯು ಉತ್ಪತ್ತಿಗಿ, ಕಾರಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ರಾತ್ರಿಗೆ ಬಂಧುವಾಗಿ, ತಾನು ಉಷಸ್ಸಿನ ಅನಂತರ ಉದಯವನ್ನು

ಯೊಂದುವುದರಿಂದ ಉಪಸ್ಥಿಗೆ ಬಂಧುವೂ, ಆಗಿರುವನೆಂಬ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನು ರಾತ್ರಿಜನಕನೂ, ಉಪೋಜನನೂ ಆಗಿರುವನು. ರಾತ್ರಿಯ ಉದಯವು ಆದಿತ್ಯನ ಅಸ್ತದಿಂದ ಆಗುವುದು. ಉಪಸ್ಥಿನ ಉದಯದಿಂದ ಶಾನು ಉದಿತನಾಗುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವು.

ದ್ಯಾವಾ ವರ್ಣಂ ಚಿರತಃ ಆಮಿನಾನೇ—ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಯಣರೂ, ಸ್ವಂದಸ್ಯಾವಿಗಳೂ, ನಿರುಕ್ತ ಕಾರರೂಬೇರೆ ಬೇರೆಯೇ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಆಜ್ಞೆ ಉಪಸರ್ಗದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಮಿಜ್ಜೆ ಹಿಂಸಾಯಾಂ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಆಮಿನಾನೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಹಿಂಸಾರ್ಥಕವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಆಮಿನಾನೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ವರ್ಣಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ವರ್ಣಂ ಆಮಿನಾನೇ ರಾತ್ಯೈಷಸೀ ದ್ಯಾವಾ ಚಿರತಃ ರಾತ್ರಿಯ ಕಷ್ಟಬುಣ್ಣವನ್ನು ಉಪಸ್ಥು ತನ್ನ ಶುಭ್ರವಾದ ಪ್ರಶಾಶದಿಂದಲೂ, ಉಪಸ್ಥಿನ ಪ್ರಶಾಶವನ್ನು ರಾತ್ರಿಯು ತನ್ನ ಕಷ್ಟಬುಣ್ಣದಿಂದಲೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡುತ್ತಾ ಇರಬಲ್ಲರೂ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು ಈ ರಾತ್ಯೈಷಸ್ಯಗಳು ಪಾಣಿಗಳ ವರ್ಣಂ—ರೂಪವನ್ನು ಆಮಿನಾನೇ ಹಿಂಸೆಮಾಡುತ್ತಾ. ದ್ಯಾವಾ ಚಿರತಃ—ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವರು ಎಂಬ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪಾಣಿಗಳ ಶರೀರದ ಆಕಾರದ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಮುಪ್ಪನ್ನೂ ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತಾ ಸಂಚರಿಸುವರು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವೂ ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಸ್ವಂದಸ್ಯಾವಿಗಳು—

ದ್ಯುತೇದೀಪ್ಯತೇರ್ವಾ ದೀಪ್ಯರ್ಥಸ್ಯೇದಂ ರೂಪಂ | ಸ್ವೇನ ಸ್ವೇನ ತೇಜಸಾ ದೀಪ್ತೇ |
ಶುಕ್ಲಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಚ ಅತ್ತೀಯಂ ವರ್ಣಂ ಚಿರತಃ ಗಚ್ಛತಃ ಪ್ರಾಪ್ನುತಃ |

ದ್ಯುತೀ ದೀಪ್ತೌ, ದೀಪೀ ದೀಪ್ತೌ ಎಂಬ ದೀಪ್ತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಧಾತುವಿನಿಂದ ವ್ಯಾವಾ ಎಂದು ರೂಪವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವುದು. ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಉಪಸ್ಥುಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕೆಪ್ಪಾದ ಮತ್ತು ಶುಭ್ರವಾದ ಕಾಂತಿಗಳಿಂದ ಇರುವರು ಎಂದು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವು.

ದ್ಯಾವೇತಿ ದಿವಃ ಪರ್ಯಾಯಃ ತೈತೀಯೈಕವಚನಾಂತೆಕ್ಷ ದಿವಾ ಸದ ಮಹತ್ತಾದಿನಾ ಗುಣೇನ
ಸ್ವರ್ಧಮಾನೇ ದಿವಾ ವಾ ಅನುಗ್ರಹಮಾಣೇ ಸ್ವಂ ಸ್ವಂ ವರ್ಣಂ ಪ್ರಾಪ್ನುತಃ |

ದ್ಯಾವಾ ಎಂಬ ಪದವು ತೈತೀಯಾವಿಧಕ್ರಿಯೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದು. ಇದು ದಿವಃ ಅಂತರಿಕ್ಷ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಶಬ್ದಗಳ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವಾಗಿರುವುದು. ಈ ರಾತ್ಯೈಷಸ್ಯಗಳು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ ಮಹತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅದರೊಡನೆ ಸ್ವರ್ಧಮಾಡುತ್ತಿರುವವು. ಅಥವಾ ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಪ್ರಶಾಶರೂಪದಿಂದ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊಂದಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವು ಎಂದು ಎರಡನೆಯ ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವು.

ದ್ಯೌರ್ಹಿ ತಮಸಾ ಜ್ಯೋತಿಷಶ್ಚಾತ್ಮನೈವದಾನೇನ ನಾ ಅನುಗೃಹ್ಯಾತಿ ರಾತ್ರೈಷಸೋಃ |

ಅಂತರಿಕ್ಷವು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಕತ್ತಲೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಕಾಶಗಳೆಂಬ ಎರಡನ್ನೂ ಈ ರಾತ್ರೈಷಸ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ರಾತ್ರೈಷಸ್ಯಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವುವು ಎಂದು ಮೂರನೆಯ ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವು. ಅಮಿನಾನೇ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ಹೇಳುವಂತೆಯೇ ಇವರೂ ಹೇಳುವರು.

ಅಮಿನಾನೇ—ಅಜ್ಞೇಷದರ್ಭೇ ಮೀಜ್ ಹಿಂಸಾಯಾಂ ಈಷತ್ ಹಿಂಸತ್ಯೌ | ರಾತ್ರಿಯುಷಸೋ ರೂಪಂ ಜ್ಯೋತಿರಿಷದ್ಧಿನಸ್ತಿ | ಉಷಾ ಅಸಿ ರಾತ್ರೇಸ್ತಮಃ ||

ರಾತ್ರೈಷಸ್ಯಗಳು ಅನೈಷ್ಯವಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ರೂಪಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವರು. ಎಂದರೆ ರಾತ್ರಿಯು ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಉಪಸ್ಥಾನಿಸಿ, ಉಪಸ್ಥಾನ ಬೆಳಕನ್ನು ರಾತ್ರಿಯೂ ನಾಶಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಬೇರೆ ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು.

ಅಮಿನಾನೇ ಇತ್ಯಾಕಾರೋ ಅಧ್ಯರ್ಭೇ | ಮಿನತಿರಸಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಕರೋತ್ಯರ್ಭಃ | ಅತ್ತೀಯಂ ರೂಪಂ ದಿವ ಉಪರಿ ಕುರ್ವಾಣೇ |

ಅಮಿನಾನೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಆಕಾರವು ಅಧಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು. ಮೀಜ್ ಧಾತುವು ಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು. ಇದರಿಂದ ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಉಷಸ್ಯಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ರೂಪಗಳಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ಮೀರಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವುವು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ವಿಧವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ನಿರ.ಕೃ.ಕಾರಂ—

ದ್ಯಾವಾ ವರ್ಣಂ ಚಿರತಃ—ದ್ಯಾವಾ ತೇ ಏವ ದ್ಯೋತನಾತ್ ಅಸಿ ವಾ ದ್ಯಾವಾ ಚಿರತಃ ತಯಾ ಸಹ ಚಿರತ ಇತಿ ಸ್ಯಾತ್ ಅಮಿನಾನೇ ಅಮಿನಾನೇ ಅನೈಷ್ಯಸ್ಯಾಧ್ಯಾತ್ಮಂ ಕುರ್ವಾಣೇ |

(ನಿ. ೨-೨೦)

ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಅಮಿನಾನೇ—ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬರನ್ನು ಮೀರಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅಮಿನಾನೇ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥ ಉಪಸಂಗಕ್ಕೆ ಅಧಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಋಕ್ಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವರು. (ನಿ. ೫-೭)

ಪುರು ಶ್ಚಾ ದಾಶ್ವಾ ವೋಚೇರಿರಗ್ನೇ ತವ ಸ್ವಿದಾ | ತೋದಸ್ಯೋವ ಶರಣ ಅ ಮದಸ್ಯ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೫೦-೧)

ಇಲ್ಲಿ ಅ ಮದತಃ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ಅಧಿ ಮದತಃ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವರು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ರುಶದ್ರತ್ಯಾ—ರುಶನ್ ವತ್ಸಃ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ರುಶದ್ರತ್ಯಾ. **ಬಹುವ್ರೀಹಿ** ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪದಂ (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೇತ್ಯಾ—ಶ್ರೀತಾ ವರ್ಣೇ ಧಾತು. ಪ್ರಯೋಜಕಸ್ಯಾಪಾರತೋಽರಾವಾಗ **ಹೇತುಮತಿ ಚೆ** (ಸಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಷೆಚ್ ಷೆಜಂತದ ಮೇಲೆ **ಅಚೋಯತ್** (ಸಾ. ಸೂ. ೩-೧-೯೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಛಾಂವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ನೇರನಿಟಿ** (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೪-೫೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಷೆಲೋಪ. ಷೆಚ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ **ಪುಗಂತಲ**—(ಸಾ. ಸೂ. ೬-೩-೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಘೂಪಧಗುಣ. ಶ್ರೇತಮಸ್ಯಾ ಅಸ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥ ವಿನಶ್ಚಾನಾದಿವಾಗ **ಅರ್ತಅಧಿದ್ಯೋಜ್** (ಸಾ. ಸೂ. ೫-೨-೧೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತ್ಪ್ರರ್ಥಕವಾದ ಅಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಯಸ್ಯೇತಿಚೆ** (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಕಾರಲೋಪ ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ **ಅಚಾದ್ಯೇಷ್ವಾಪ್** (ಸಾ. ಸೂ. ೪-೧-೪) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಟಾಪ್. **ಚಿತಃ** (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅಗಾತ್ | ಅರೈಕ್—ಹಿಂದಿನ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ.

ಸದನಾನಿ—ಸೀದಂತ ಅಸ್ತೀನ್ ಇತಿ ಸದನಂ | ಸದಾಲ್ಯ ವಿಶರಣ ಗತ್ಯವಸಾದನೇಷು. ಧಾತು. ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲ್ಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಯುಷೋರನಾಕೌ** (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನಾದೇಕ. **ಅತಿ** (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಮಾನಬಂಧೂ—ಸಮಾನಃ ಬಂಧುಃ ಯಯೇಗಸ್ತೇ. ಸಮಾನಬಂಧೂ. ಬಹುವ್ರೀಹಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಮೃತೇ—ಮೃತಂ ಮರಣಮನಯೋರ್ನಾಸ್ತೀತಿ ಅಮೃತೇ. ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸ. **ನೌಷೋಜರ-ಮರಮಿತ್ರಮೃತಾಃ** (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದಾಂತೋದಾತ್ತಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗಿ ಉತ್ತರ ಪದಾದ್ಯುದಾತ್ತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅನೂಚೇ—ಅನು ಉಪಸರ್ಗಪೂರ್ವಕವಾದ ಅಂಚುಧಾತುವಿಗೆ **ಉತ್ತೀಕ್ ದಧೈಕ್**—(ಸಾ. ಸೂ. ೩-೨-೨೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವೀನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ **ಅನಿಧಿತಾಂ ಹಲ**—(ಸಾ. ಸೂ. ೬-೪-೨೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಾನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. **ಅಂಚಿತೇಶ್ವೀಪಸಂಖ್ಯಾಂನಂ** ಎಂಬ ಪಚನದಿಂದ ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಜೀವ್. ಭಸಂಜ್ಞಾ ಇರುವುದರಿಂದ **ಅಚಿಃ**—(ಸಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಉಪಾಕಾರನೇಕಾರವುಳ್ಳ ಅಂಚಧಾತುವು ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ **ಚೌ** (ಸಾ. ಸೂ.

೬-೩-೧೩೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ. ಅನುದಾತ್ತವಾದ ಇದನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೇತನು ಅನುದಾತ್ತವಾದ ಧಾತು ಅಕಾರ ಲೋಪವಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತಸ್ಯ ಚ ಯತ್ರೋದಾತ್ತಲೋಪಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದುವಿಗೆ ಅನುದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂತೋದಾತ್ತವಾದ ಪದವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿವಚನ ಔ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲುಕ್.

ಚರತಃ—ಚರ ಗತಿಭಕ್ತನಯೋಃ ಧಾತು. ಲಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನರೂಪ. ಅತಿಜಂಕದ ಸರದಲ್ಲರುವ ತಿಜ್ಜ ತಿಜ್ಜಃ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅವಿನಾನೇ—ವಿಾಹ್ ಹಿಂಸಾಯಾಂ ಧಾತು. ಕ್ರ್ಯಾದಿ. ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಶಾನಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ಪರವಾದಾಗ ವಿನಾನಾತೇರ್ನಿಗಮೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೮೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಹ್ರಸ್ವ. ಕ್ರ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ ಶ್ವಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ವಾ ವಿಕರಣ. ಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದುದರಿಂದ ಚಿತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೩ ||

ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ.

ಸಮಾನೋ ಅಧ್ವಾ ಸ್ವಸ್ರೋರನಂತಸ್ವಮನ್ಯಾನ್ಯಾ ಚರತೋ
 ದೇವಶಿಷ್ಟೇ |

ನ ಮೇಛೇತೇ ನ ತಸ್ಥತುಃ ಸುಮೇಕೇ ನಕ್ರೋಷಾಸಾ ಸಮ್-
 ನಸಾ ವಿರೂಪೇ || ೩ ||

। ಪದಪಾಠಃ ।

ಸನೂನಃ | ಅಧ್ವಾ | ಸ್ವಸ್ರೋಃ | ಅನಂತಃ | ತಂ | ಅನ್ಯಾ ೧ ಅನ್ಯಾ | ಚರತಃ |

ದೇವಶಿಷ್ಟೇ ಇತಿ ದೇವ ೧ ಶಿಷ್ಟೇ |

ನ | ಮೇಥೇತೇ ಇತಿ | ನ | ತಸ್ತುತುಃ | ಸುಮೇಕೇ ಇತಿ ಸು ೧ ಮೇಕೇ | ನಕ್ರೋ-

ಷಸಾ | ಸ ೧ ಮನಸಾ | ವಿರೂಪೇ ಇತಿ ವಿ ೧ ರೂಪೇ || ೩ ||

.. ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ..

ಸ್ವಸ್ರೋರ್ಭಗಿನೋ ರಾತ್ರೃಪಸೋರಧ್ವಾ ಸಂಚರಣಸಾಧನಭೂತೋ ಮಾರ್ಗಃ ಸಮಾನ
ಏಕ ಏವ ಯೇನೈನಾಕಾಶಮಾರ್ಗೇಣೋಷಾ ನಿರ್ಗಚ್ಛತಿ ತೇನೈವ ರಾತ್ರಿರಸಿ | ಸ ಚ ಮಾರ್ಗೋಽನಂತೋಽ
ವಸಾನರಹಿತಃ | ತಂ ಮಾರ್ಗಂ ದೇವಶಿಷ್ಟೇ ದೇವೇನ ದ್ಯೋತಮಾನೇನ ಸೂರ್ಯೇಣಾಸುಶಿಷ್ಟೇ
ಶಿಕ್ಷಿತೇ ಸತ್ಯಾವನ್ಯಾನ್ಯಾ ಏಕೈಕಾ ಚರತಃ | ಕ್ರಮೇಣ ಗಚ್ಛತಃ | ಅಪಿ ಚ ಸುಮೇಕೇ ಶೋಭನ-
ಮೇಹನೇ ಸರ್ವೇಷಾಮುತ್ಪಾದಕತ್ವಾತ್ ಶೋಭನಪ್ರಜನನೇ ನಕ್ರೋಷಾಸಾ ರಾತ್ರಿರಷಾಕ್ವ ವಿರೂಪೇ
ತಮಾಪ್ರಕಾಶಲಕ್ಷಣಾಭ್ಯಾಂ ವಿರುದ್ಧರೂಪಾಭ್ಯಾಂ ಯುಕ್ತೇ ಅಪಿ ಸಮನಸಾ ಸಮಾನಮನಸ್ವೇ ಏಕಮತ್ಯಂ
ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸತ್ಯಾ ನ ಮೇಥೇತೇ | ಪರಸ್ಪರಂ ನ ಹಿಂಸ್ರಃ | ತಥಾ ನ ತಸ್ತುತುಃ | ಕೃಚಿದಪಿ ನ ತಿಷ್ಠತಃ |
ಸರ್ವದಾ ಲೋಕಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥಂ ಗಚ್ಛತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಅನ್ಯಾನ್ಯಾ | ಕರ್ಮವ್ಯತಿಹಾರೇ ಸರ್ವನಾಮೋ
ದ್ಯೇ ಭವತ ಇತಿ ವಕ್ರವ್ಯಂ ಸಮಾಸವಚ್ಛ ಬಹುಲಂ | ಮ. ೮-೧-೧೨-೧೧ | ಇತ್ಯನ್ಯಶಬ್ದಸ್ಯ ದ್ವಿಭಾವಃ |
ತಸ್ಯ ಪರಮಾಮ್ರೇದಿತಮಿತ್ಯಾಮ್ರೇದಿತಸಂಜ್ಞಾ ಯಾಮನುದಾತ್ತಂ ಚೇತ್ಯಾಮ್ರೇದಿತಾನುದಾತ್ತತ್ವಂ |
ದೇವಶಿಷ್ಟೇಃ ಶಾಸು ಅನುಶಿಷ್ಟಾ | ಆಸ್ಮಾತ್ಕರ್ಮಣಿ ನಿಷ್ಠಾ | ಯಸ್ಯ ವಿಭಾಷೇತಿಟ್ಟಶಿಷೇಧಃ | ಶಾಸ
ಇದಪಿಹಲೋಃ | ಸಾ. ೬-೪-೩೪ | ಇತ್ಯುಪಧಾಯಾ ಇತ್ವಂ | ಶಾಸಿವಸಿಘಸೀನಾಂ ಚೇತಿ ಷತ್ವಂ |
ತ್ವತಿಯಾ ಕರ್ಮಣಿತಿ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ | ಮೇಥೇತೇ | ಮಿಥ್ಯ ಮೇಥ್ಯ ಮೇಧಾಹಿಂಸ-
ನಯೋಃ | ಭಾವಾದಿಶಃ | ಅನುದಾತ್ತೇಶ್ | ಸುಮೇಕೇ | ಮಿಹ ಸೇಚನೇ | ಭಾವೇ ಘಘಾ |
ಶೋಭನೋ ಮೇಹೋ ಯಯೋಸ್ತೇ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಕಕಾರಃ | ಉತ್ತರಪದಸ್ಯ ಇಾತ್ಸುರೇಣಾದ್ಯು-
ದಾತ್ತತ್ವಂ | ಅದ್ಯುದಾತ್ತಂ ದ್ಯುಚ್ಛಂದಿಸೀತುತ್ವರಪದಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ | ನಕ್ರೋಷಾಸಾ | ಸುಸಾಂ
ಸುಲುಗಿತಿ ವಿಭಕ್ತೇರಾಕಾರಃ | ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ದ್ಯುತ್ಯತ ಇತಿ ಸಂಹಿತಾಯಾಮುಪಧಾದೀರ್ಘಃ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಸ್ವಸ್ಯೋಃ—ಸೋದರಿಯರಾದ ರಾತ್ಯುಷಸ್ತುಗಳಿಗೆ | ಅಧ್ಯಾ—ಸಂಚಾರಮಾರ್ಗವು | ಸಮಾನಃ—ಸಮಾನವಾದುದು (ಮತ್ತು) | ಅನಂತಃ—ಅಂತರಹಿತವಾದುದು | ತಂ—ಆ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ | ದೇವಶಿಷ್ಟೇ—ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಶಿಕ್ಷಿತರಾಗಿ | ಅನ್ಯಾನ್ಯಾ—ಒಬ್ಬರಾದ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಕ್ರಮವಾಗಿ | ಚರತಃ—ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾರೆ | ಸುಮೇಕೇ—ಸಮಸ್ತ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಉತ್ಪಾದಕರಾದ | ನಕ್ಕೋಷಾಸಾ—ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಉಷಸ್ತುಗಳು | ವಿರೂಪೇ—ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವರಾದರೂ | ಸಮನಸಾ—ಏಕಮನಸ್ಕರಾಗಿ | ನಮೇಥೇತೇ—ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ನಿರೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಹಾಗೂ) | ನ ತಸ್ತತುಃ—ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದೂ ಇಲ್ಲ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ರಾತ್ಯುಷಸ್ತುಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಸಂಚಾರಮಾರ್ಗವೊಂದೇ ; ಅದು ಅಂತರಹಿತವಾದುದು ; ಇಬ್ಬರೂ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಶಿಕ್ಷಿತರಾಗಿ ಒಂದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾರೆ ; ರೂಪ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದರೂ, ಇಬ್ಬರ ಉದ್ದಿಷ್ಟಕಾರ್ಯವೂ ಒಂದೇ. ಆದುದರಿಂದ, ಸಮಸ್ತ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಉತ್ಪಾದಕರಾಗಿ, ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ; ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದೇ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ.

English Translation.

The path of the sisters is unending ; they travel it alternately, guided by the radiant (sun) ; combined in purpose, though of different forms, night and dawn, giving birth (to all things), obstruct not each other, neither do they stand still.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಸ್ವಸ್ಯೋಃ—ಭಗಿನಿಯೋಃ—ರಾತ್ಯುಷಸ್ಯೋಃ | ರಾತ್ಯುಷಸೌ ದ್ಯೋಕೇನ ಪ್ರಜಾಪತಿನಾ ಅದಿತ್ಯೇನ ವಾ ಜನ್ಯೇತೇ ಇತಿ ಉಪಪನ್ನಮನಯೋರ್ಭಗಿನೀತ್ವಂ | ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಉಷಸ್ತು ಇವರು ಇಬ್ಬರೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಥವಾ ಅದಿತ್ಯನು ಎಂಬ ಒಬ್ಬನಿಂದಲೇ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರಾದಕಾರಣ ಭಗಿನಿಯರು (ಸೋದರ) ಆಗಿರುವರು. ಅಥವಾ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವರಾದ್ದರಿಂದ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರು : ಫಲವು ಒಂದೇ.

ದೇವಶಿಷ್ಟೇ—ಶಾಸಿತರು ಶುದ್ಧೋಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥ ಸೋಪಸರ್ಗಾರ್ಥೋ ದೃಷ್ಟವ್ಯಃ | ಸರ್ವ ಸ್ವಾಣನಾಮುಪಕಾರಾಯ ದೇವೈರನಶಿಷ್ಟೇ | ಅನುಜ್ಞಾತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಉಪಸರ್ಗಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವ ಶಾಸು ಧಾತುವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಸರ್ಗದಿಂದ ಕೂಡಿದಾಗ ಬೋಧಿಸುವ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೇವತೆಗಳು ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರು

ವರು. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಲೋಕೋಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಿರತರಾಗಿರುವರು ಎಂದು ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಸಾಯಣರು ದೇವೇನೇ—ದ್ಯೋತಮಾನೇನ ಸೂರ್ಯೇಣ ಅನುಶಿಷ್ಟೇ ಶಿಕ್ಷಿತೇ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗಿ ಇರುವ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಶಿಕ್ಷಿತರಾಗಿರುವ ರಾತ್ರಿಯೂ ಮತ್ತು ಉಷ್ಣಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಒಂದೇ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವರು. ರಾತ್ರಿಯು ಸಂಚರಿಸಿದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ಉಷ್ಣಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಸಂಚರಿಸುವುದು. ಏನು ಉಷ್ಣಕ್ಕೂ ಸಂಚರಿಸಿದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯು ಸಂಚರಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ವಿರೂಪೇ ಸವನಸಾ ನ ಮೇಘೇತೇ—ರಾತ್ರಿಯು ತಮೋರೂಪದಿಂದ ಇರುವುದು. ಉಷ್ಣಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶರೂಪದಿಂದ ಇರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನವಾದ ವರ್ಣವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ವಿರೂಪೇ ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಈ ರಾತ್ರಿಯೂ ಮತ್ತು ಉಷ್ಣಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಲೋಕೋಪಕಾರಮಾಡುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿ ಒಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರಾಗಿರುವರು. ಆದರೂ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರದೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಇರುವರು. ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುವರು. ಎಂದರೆ ಹಗಲಾದಮೇಲೆ ರಾತ್ರಿಯೂ ರಾತ್ರಿಯಾದಮೇಲೆ ಉಷ್ಣಕಾಲವೂ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದು. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಮೇಘಧಾತುವು ಅಕ್ರೋಶವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವದಾ ಬೇಜೀರಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವವರು. ಇನ್ನೊಬ್ಬರಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಅಕ್ರೋಶಮಾಡುವಂತೆ ಇವರು ಅಕ್ರೋಶಮಾಡದೆ ಇರುವರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಸುಮೇಕೇ—ಮೇಕಶಬ್ದಃ ಮುಖವಚನ ಇತಿ ಕೇಚಿದಾಹುಃ | ಸುಮುಖ್ಯಾ | ಸೃಷ್ಟೇಃ ಪ್ರಥಮಃ ಸಂವತ್ಸರಃ ಮೇಕ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಇತ್ಯನ್ವೇ | ತೇಘಾಹಿ | ಮೇಕಸ್ಸಂವತ್ಸರಃ ಋತವೋ ಮೇಕಪುತ್ರಾ ಇತಿ ಪೌರಾಣಿಕಾಃ ಸ್ಮೃಂತಿ | ಶೋಭನೋ ಮೇಕೋ ಯಯೋಃ ಸಂಬಂಧೀ ಸೃಷ್ಟಿ ಕಾಲಜನ್ಯತೆಯಾ ತೇ ಸುಮೇಕೇ | ಅದ್ವೈ ಸಂವತ್ಸರಸೃಷ್ಟೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಸಾಯಣರು ಹೇಳಿರುವ ಸುಮೇಕೇ—ಶೋಭನಮೇಹನೇ ಸರ್ವಜ್ಞಾನಮುಕ್ತಾದಿಕತ್ವಾತ್ ಶೋಭನ ಪ್ರಜನನೇ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡಲು ಮುಖ ಸಾಧನವಾದ ಉತ್ತಮವಾದ ಇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಇವರು ಹೊಂದಿರುವರು ಎಂಬ ಅರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

ಇವರು ಮೇಕಶಬ್ದವು ಮುಖವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಕಾರಣ ಸುಂದರವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳವರು ಎಂತಲೂ, ಪೌರಾಣಿಕ ಮತದವರು ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ಮೊದಲನೆಯವರನ್ನು ಮೇಕಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯವಹಾರಮಾಡಿ ವಸಂತಾದಿಮತುಗಳು ಮೇಕಪುತ್ರರೆಂದು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ, ರಾತ್ರ್ಯುಷ್ಣಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದ ಮೊದಲನೆಯ ಸಂವತ್ಸರದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾಗಿರುವರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ಯಾನ್ಯಾ—ವಿಕ್ಯುಕಾ | ಕರ್ಮವ್ಯತಿಹಾರೇ ಸರ್ವನಾನ್ಯೋ ದ್ವೇ ಭವತೇ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ ಸಮಾಸವಚ್ಛೆ ಬಹುಲಂ ಅನ್ಯಶಬ್ದವು | ಸರ್ವನಾಮಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿ ಪರಸ್ಪರಕರ್ಮಾಚರಣರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವಾಗ ದ್ವಿರುಕ್ತವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಸಮಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ

ಅನ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದ್ವಿರೂಪಿಯು ಬಂದಿರುವುದು. ರಾಷ್ಟ್ರಕವ್ಯಗಳು ಇಬ್ಬರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರದೆ ಒಂಟಿಯಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಸ್ವಂದಸ್ತಾನುಮಿಗಳು—ಅನ್ಯಾನ್ಯಾ ಶಬ್ದ; ಪರಸ್ಪರಸಂಯೋಗಯಃ ತ್ವೇತೀಯೈಕವಚನಾನಾಂತ್ವಕ್ | ಪರಸ್ಪರಸಂಬದ್ಧೇ ಚರತಃ ಗಚ್ಛತಃ | ಅನ್ಯಾನ್ಯಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪರಸ್ಪರ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಪರ್ಯಾಯಪದವಾಗಿರುವುದು. ಇದು ತ್ವೇತೀಯಾವಿಕವಚನಾಂತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಕವ್ಯಗಳು ಒಬ್ಬರ ಸಂಗದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಕೆಲಸಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಸಂಚರಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅನಂತಃ—ನ ವಿದ್ಯೇತೇ ಅಂತಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಅನಂತಃ ನೌಷ್ಠು ಸುಭ್ಯಾಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೭೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದಾಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅನ್ಯಾನ್ಯಾ—ಕರ್ಮವ್ಯತಿಹಾರೇ ಸರ್ವನಾಮ್ನೋ ದ್ವೇ ಭವತಃ ಇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಂ ನಮಾಸವಚ್ಛಬ್ದುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೨-೧೧) ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ವ್ಯತಿಹಾರದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದ್ವಿಧ್ವಾನವು. ಸಮಾಸವದ್ವಾಕವೇಶದಿಂದ ಸುಪೋ ಧಾತುಪ್ರಾತಿಪದಿಕಯೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೭೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸುಪುಲೂಕ ಆಗುತ್ತದೆ. ತಸ್ಯಪರಮಾನ್ವೇಡಿತಿಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ದ್ವಿಧ್ವಾನವೆಂದಾಗ ಪರರೂಪಕ್ಕೆ ಅನ್ವೇಡಿತಿಂತ್ವಂ ಬರುತ್ತದೆ. ಅನುದಾತ್ತಂಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನ್ವೇಡಿತಿಕ್ಕೆ ಅನುದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದೇವಶಿಷ್ಟೇ—ಶಾಪು ಅನಶಿಷ್ಟೋ ಧಾತು. ಅದಾದಿ. ಇವಕ್ಕೆ ಕರ್ವಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯಸ್ಯನಿಭಾಷಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇತ್ಯೇಷೇಫ ಬರುತ್ತದೆ. ಶಾಪ ಇದಿಜ್ಞೇಲೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೩೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಿಗೆ ಇತ್ಯು. ಶಾಪಿಸಿಫೋಸೀಶಾಂ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೩-೬೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದರ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ವತ್ಸ. ವಕಾರವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯಯತಕಾರಕ್ಕೆ ಸ್ವತ್ವದಿಂದ ಟಕಾರಾದೇಶ. ದೇವೇನ ಶಿಷ್ಟಃ ದೇವಶಿಷ್ಟಃ ತಸ್ಮಿನ್ ದೇವಶಿಷ್ಟೇ. ತ್ವೇತೀಯಾ ಕರ್ಮಣಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮೇಘೇತೇ—ಮಿಥ್ಯ ಮೇಘ್ಯ ಮೇಘಾಹಂಸನಯೋಃ ಧಾತು. ಧ್ಯಾದಿ. ಅನುದೇಶೀತ್ವಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತಜಾತೆ ಆತ್ಮನೇಪದಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೩-೧೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆತ್ಮನೇಪದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಪಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಆತಾಮ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಟಿತೆ ಆತ್ಮನೇ ಪದಾನಾಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೭೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಟಿಗೆ ವಿತ್ಯು. ಆತೋ ಜಾತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೮೧) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಇಯಾದೇಶ. ಲೋಪೋವ್ಯೋರ್ವಲಿ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಯಕಾರಲೋಪ ಅತಿಜಂತದ ಪರದಲ್ಲರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ತಸ್ಯತುಃ—ಷ್ಠಾ ಗತಿಸ್ವತ್ಯು. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷದ್ವಿವಚನರೂಪ. ತಿತ್ಯುತಿಃ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸುಮೇಕೇ—ಮಿಹ ಸೇಚನೇ. ಧಾತು ಧಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಘೌ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಪುಗಂತಲಘೂಪಧ್ಯಚಿ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಿಗಿ ಗುಣ. ಮೇಣಃ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಶೋಭಣಃ ಮೇಣಃ ಯಯೋಸ್ತೇ ಸುಮೇಕೇ. ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವರ್ಣವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಕಕಾರಾದೇಶ. ಮೇಹಕಬ್ಬವು ಇನ್ನಿತ್ಯಾದಿನಿರ್ವೃತ್ತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇೌತ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾದುದರಿಂದ ಅದ್ಯುದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಮಾಸವಾದಾಗ ಅದ್ಯುದಾತ್ತಂ ದ್ಯೈಚ್ ಛಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರ ಸವಾದ್ಯುದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ವಿಭಕ್ತಿ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ.

ನಕ್ರೋಪಸಾ—ನಕ್ರಂ ಚ ಉಷಾಶ್ಚ ನಕ್ರೋಪಸೌ. ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ (ಔ) ಅಕಾರಾದೇಶ. ಅನ್ಯೋಷಾಮಸಿ ದೈತ್ಯತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ಉಪಧಾ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಮನಸಾ—ಸಮಾನಂ ನುನಃ ಯಯೋಸ್ತೇ ಸಮನಸೌ. ಹಿಂದಿನಂತೆ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಅಕಾರಾದೇಶ. ಬರುವೀಹೌ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಪೂರ್ವಪದಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿರೂಪೇ—ವಿರುದ್ಧಂ ರೂಪಂ ಯಯೋಸ್ತೇ ವಿರೂಪೇ. ಹಿಂದಿನಂತೆ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. || ೩ ||

~*~*~

|| ಸಂಹಿತಾವಾಚಃ ||

ಭಾಸ್ವತೀ ನೇತ್ರೀ ಸೂನ್ಯತಾನಾಮಚೇತಿ ಚಿತ್ರಾ ವಿ ದುರೋ
ನ ಆವಃ |

ಪ್ರಾಪ್ಯಾರ್ಜ ಜಗದ್ವ್ಯು ನೋ ರಾಯೋ ಅಖ್ಯದುಷಾ ಅಜೀ-
ಗರ್ಭವನಾನಿ ವಿಶ್ವಾ || ೪ ||

ಃ ಸದಪಾಠಃ ||

ಭಾಸ್ವತೇ | ನೇತ್ರೀ | ಸೂನ್ಯತಾನಾಂ | ಅಚೇತಿ | ಚಿತ್ರಾ | ವಿ | ದುರಃ | ನಃ |

ಅವರಿತ್ಯಾವಃ |

ಪ್ರೌಠ ಅರ್ಷಃ | ಜಗತ್ | ವಿ | ಊಂ ಇತಿ | ನಃ | ರಾಯಃ | ಅಬ್ಯುತ್ | ಉಷಾಃ |

ಅಜೀಗಃ | ಭುವನಾನಿ | ವಿಶ್ವಾ || ೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಭಾಸ್ವತೇ ವಿಶ್ವಪ್ರಕಾಶನಯುಕ್ತಾ | ಸೂನ್ಯತೇತಿ ವಾಚ್ಯಮು | ಸೂನ್ಯತಾನಾಂ ವಾಚಾಂ
ನೇತ್ಯುಕ್ತಾದಯಿತ್ರೀ | ಉಷಸಃ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಾನಂತರಂ ಹಿ ಪಶುಪಕ್ಷಿವ್ಯುಗಾದಯಃ ಸರ್ವೇ ಶಬ್ದಂ
ಕುರ್ವಂತಿ | ಏವಂಭೂತೋಷಾ ಅಚೇತಿ | ಅಸ್ಮಾಭಿರಜ್ಞಾಯು | ಚಿತ್ರಾ ಚಾಯನೀಯೋ ಜ್ಞಾತಾ ಸಾ
ನೋದ್ಯಸ್ತಾಕಂ ದುರೋ ದ್ವಾರಾಣಿ ತಮಸಾ ತಿರೋಹಿತಾನಿ ವ್ಯಾವಃ | ವ್ಯವ್ಯೇಣೋತ್ | ಯಥಾಸ್ತಾದ್ಧೃ-
ಶ್ಯಂತೇ ತಥಾ ತನೋ ನಿವಾಯ್ ಪ್ರಕಾಶಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಪಿ ಚ ಜಗತ್ಪ್ರವಂ ಭುವನಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ
ಪ್ರಕಾಶಂ ಗಮಯಿತ್ವಾ ನೋದ್ಯಸ್ತಾಕಂ ರಾಯೋ ಧನಾನಿ ವ್ಯಬ್ಯುತ್ | ವಿಶ್ವಪ್ರಕಾಶನಯುಕ್ತಾನ್ಯ-
ಕರೋತ್ | ಉ ಇತ್ಯೇತತ್ಪ್ರಾದುರಣಂ | ಸೈಷೋಷಾ ವಿಶ್ವಾ ಭುವನಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಭುವನಾನಿ ತಮಸಾ
ತಿರೋಹಿತತ್ರೇನಾದ್ಯಮಾನಕಲ್ಪಾನ್ಯಜೀಗಃ | ಉದ್ಧಿರತಿ | ಸ್ವಮುಖಾನ್ವಿಗಮಯತಿ | ಸ್ವಕೀಯೇನ
ಪ್ರಕಾಶೇನ ತಮೋ ನಿವಾಯ್ ಪುನರುತ್ಪನ್ನಾನೀವ ಕರೋತೀತ್ಯರ್ಥಃ || ನೇತ್ರೀ | ಷೇಷ್ ಪ್ರಾಪಣೇ |
ಶ್ವಚ್ | ಋಷ್ಣೇಭ್ಯೋ ಜೇಷ್ | ಉದಾತ್ತಯೇನೋ ಹಲ್ವಾರ್ವಾದಿತಿ ಜೇಷ್ ಉದಾತ್ತತ್ವಂ | ಅಚೇತಿ |
ಚಿತಿಶಂಜ್ಞಾನೇ | ದುರಃ | ದ್ವಾರಶಬ್ದಸ್ಯ ರಯೇರ್ಮತೌ ಬಹುಲಂ | ಪಾ. ೬-೧-೩೬-೬ | ಇತಿ ಬಹುಲ-
ವಚನಾಶ್ಚಂಪ್ರಸಾರಣಂ | ಅವಃ | ವ್ಯಜ್ ವರಣೇ | ಲುಜಾ ಮಂತ್ರೇ ಘಸೇತಿ ಚ್ಚೇಲ್ವುಕ್ | ಗುಣಃ |
ಹಲ್ವಾಬ್ಯುಕ್ ಇತಿ ತಿಲೋಪಃ | ಛಂದಸ್ಯಪಿ ದ್ವೈತ್ಯತೆ ಇತ್ಯಾಡಾಗಮಃ | ಪ್ರಾಪ್ಯ | ಋ ಗತೌ |
ಶಾವತಿಹ್ರೀತ್ಯಾದಿನಾ ಪುಕ್ | ಸಮಾಸೇಽನೇಷ್ವಾರ್ವೇ ಕ್ರೋ ಲ್ಯಪ್ | ಅಬ್ಯುತ್ | ಪ್ರಾ ಪ್ರಕಥನೇ |
ಉಜ್ಯಸ್ತತಿವತ್ತೀತ್ಯಾದಿನಾ ಜ್ಜೇರಜಾದೇಶಃ | ಅಜೀಗಃ | ಗ್ನು ನಿಗರಣೇ | ಲಜಾ ತಿಪಿ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ
ನಿಕರಣಸ್ಯ ಶ್ರುಃ | ದ್ವಿವಚನೋದರದತ್ತಹಲಾದಿಶೇಷಾಃ | ಅರ್ತಿಪಿತೃರ್ಥೇಕ್ವ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತ್ಯ-
ಧ್ಯಾಸ್ಯೇತ್ತ್ವಂ | ಛಾಂದಸ್ ಈಕಾರಃ | ಯದ್ವಾ | ಅಸ್ಮಾಣ್ಣ್ಯಂತಾಽಽಽಃ ಚಿಜ್ | ದ್ವಿಭಾವವಸ್ತದ್ವಾವೇತ್ತ್-
ದೀರ್ಘಾಃ | ಛಾಂದಸ್ತಜೋ ಲೋಪಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಭಾಷ್ಯತೀ—ಪ್ರಕಾಶಯುಕ್ತವಾದ | ಸೂನ್ಯತಾನಾಂ—ವಾಕ್ಯಗಳ | ನೇತ್ರೀ—ಉತ್ಪಾದಕವಾದ ಉಪಸ್ಥಿ | ಅಚೇತಿ—(ನಮ್ಮಿಂದ) ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾಳೆ | ಚಿತ್ರಾ—ನಾನಾವರ್ಣವಾದ ಅವಳು | ನಃ—ನಮ್ಮ | ದುರಃ—(ಅಂಧಕಾರದಿಂದ ತಿರೋಹಿತವಾಗಿದ್ದ) ದ್ವಾರಗಳನ್ನು | ವಿ ಅವಃ—ತೆರೆದಳು (ಮತ್ತೂ) | ಜಗತ್—(ಸಮಸ್ತ) ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ | ಪ್ರಾಪ್ಯೇ—ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಿ | ನಃ—ನಮ್ಮ | ರಾಯಃ—ಧನವನ್ನು | ವಿ ಅಪ್ಯಿತ್ ಉ—ಪ್ರಕಾಶಯುಕ್ತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಳು (ಅಂಥಾ) | ಉಷಾಃ—ಉಪಸ್ಥಿ | ವಿಶ್ವಾ ಭುವನಾಃ—(ತಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದ್ದ) ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ | ಅಚೇಗೇ - ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುತ್ತಾಳೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಉಪಸ್ಥಿ (ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಬೆಳಗಾದ ಮೇಲೆಯೇ ಶಬ್ದ ಮಾಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದರಿಂದ) ಶಬ್ದದ ಜನಯಿತ್ರಿಯಾಗಿ ನಮಗೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಾಳೆ; ಅಂಧಕಾರದಿಂದ ತಿರೋಹಿತವಾಗಿದ್ದ ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ಕಾಣುವಂತೆಮಾಡಿ, ನಮ್ಮ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾಳೆ; (ತಮಸ್ಸಿನಿಂದಾವೃತವಾಗಿ ನಷ್ಟಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದ) ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುತ್ತಾಳೆ.

English Translation.

Brilliant guide of the speakers of truth, the many-tinted dawn, is recognised by us; she has opened our doors; having illuminated the world, she has made our riches manifest. Usha gives back all the regions (that had been swallowed up by night.)

|| ವಿಶೇಷಾರ್ಥಗಳು ||

ಸೂನ್ಯತಾನಾಂ ನೇತ್ರೀ—ವಾಚಾಂ ಉತ್ಪಾದಯಿತ್ರೀ | ಸೂನ್ಯತಾ ಶಬ್ದವು ಹದಿನಾರು ಉಪಸ್ಥಿ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೧೯) ಯೂ, ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಅನ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ವಾಚಾ ಮಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಪಠಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ವಾಕ್ಯೆಂದು ಅರ್ಥದೋಧಕವಾಗಿರುವುದು. ಉಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಶು ಪಕ್ಷಿ ಮೃಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೂಡ ಶಬ್ದಮಾಡಲು ಉಪಕ್ರಮಮಾಡುವಂತೆಕಾರಣ ಉಪಸ್ಥಿ ಮಾತನಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅಚೇತಿ—ಚೇತ್ಯತೇ ಜ್ಞಾಯಿತೇ ದೈತ್ಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಉಪಸ್ಥಿ ನಮಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಬಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಜ್ಞಾನವಂತರನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡುವುದು. ಎಲ್ಲವೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಂತೆಮಾಡಿ ತಿಳಿಸುವುದು.

ನಃ ದುರಃ ವಿ ಅಮಃ—ಸರ್ವಾರ್ಥಾನಾಂ ದೃಶಾಂ ವಾಗ್ವಾರಾಣಿಃ ನಃ ಅಸ್ಯೈವ್ಯಂ ವಿವ್ಯಸೋತಿ ಪ್ರಕಾಶಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಉಪಶಾಲುವು ಪದಾರ್ಥಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಗೋಚರವಾಗುವಂತೆ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯು ಪ್ರಕಟವಾಗುವಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವು.

ಪ್ರಾಸ್ಯಾರಾಯಃ ಅಮ್ನಿತ್ ವಿಶ್ವಾ ಅಜೀಗಃ—ತೇಷು ತೇಷು ವ್ಯಾಪಾರೇಷು ಕೃತ್ವಾಂ ಜಗತ್ ಪ್ರವತ್ಯೇ | ವಿವಿಧಂ ವ್ಯಾಪಿತವತೀ | ಜಗತಿರತ್ರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಗತೈರ್ಥಃ | ಯೋ ವಾಂ ದೂತೋ ನ ಧಿಷ್ಣಾತಿ (ಋ. ಸಂ. ೭-೬೭-೧) ಇತಿ ಯಥಾ | ಉಪಸ್ತು—ಜಗತ್ತು ಎಲ್ಲವೂ ಆಯಾಯ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ಹಾಗೆ ಪ್ರವರ್ತನೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಜಗತ್ತಿನ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಮಾಡಿರುವುದು—ಉಷಾಃ ಗಚ್ಛೇತಿ (ಪ್ರಪಂಚ) ಲೋಕಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲದಂತೆ (ಅಪಕೃಲ್ಪಗಳಾಗಿ) ಇದ್ದವುಗಳನ್ನು ಉಪಸ್ತು ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶಗಳಿಂದ ಪುನಃ ಉತ್ಪನ್ನವಾದಂತೆಮಾಡಿ ಲೋಕನಿರೂಪಿಸಿರುವುದು. ನಮಗೆ ಧನವು ಸಿಕ್ಕುವ ಮಾರ್ಗಗಳು ತಿಳಿಯುವ ಹಾಗೆ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಈ ವಿಧವಾದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಉಪಸ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಎಂದು ಸ್ಯಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಸರಿಸಿರುವರು.

|| ಸ್ಯಂದಸಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಭಾಸ್ತೀ—ಭಾಃ ಅಸ್ಯಾ ಅಸ್ತಿ ಇತಿ ಭಾಸ್ತೀ. ಮತಃಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅದುಪಧಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಾಡುವಧಾಯಾಕ್ಷು—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮಕಾರಕ್ಕೆ ವತ್ಸು. ಉಗತ್ತಾದುದರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿದೆ ಐತ್ವಂ.

ನೇತ್ರೀ—ನೇತ್ರೀ ಪ್ರಾಪಣೇ ಧಾತು. ನೋನಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಿಗೆ ನತ್ಸು. ಕರ್ತೆಯಲ್ಲಿ ತ್ವತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಸಾರ್ವಧಾತುಕಾರ್ಥಧಾತುಕೆಯೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೮೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಇರಿಗೆ ಗುಣ. ನೇತ್ರ ತಬ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಬುದಂತಮಾದುದರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀತ್ವೋಽನುಸಾರವಾಗಿ ಋನ್ನೇಘೋಽನುಸಾರ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಐತ್ವಂ. ಯಣಾದೇಶ. ತ್ವಚ್ ಚಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅಂತೋಽದಾತ್ತವಾದಾಗ ಉದಾತ್ತ ಸ್ವಾನದಲ್ಲಿ ಯಣಾದೇಶ ಬಂದುದರಿಂದ ಅದರ ಪರದಲ್ಲಿರುವ ಐಃಸಿ ಉದಾತ್ತ-ಯೋಽದೇಶ್ ಪೂರ್ವಾತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೧೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉದಾತ್ತಪುರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಚೇತಿ—ಚೇತಿ ಸಂಜ್ಞಾನೇ. ಧಾತು. ಕರ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ್. ಪ್ರಥಮಪುರುಷವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಪ್ರತ್ಯಯ. ಚಿತ್ ಧಾವಕರ್ಮಣೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚಿಿಗೆ ಚಿಣಾದೇಶ. ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಿಗೆ ಗುಣ. ಚಿಣೋಲುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೦೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚಿಣಿನ ಪರದಲ್ಲಿರುವ ತರಬ್ಧಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ಅಂಕಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ. ಅಚೇತಿ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ.

ದುರಾ—ದ್ವಾರಾ ಶಬ್ದ. ರಯೇರ್ಮೌತೌ ಬಹುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೩೭-೬) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುಲ-ವಚನದಿಂದ ಇದಕ್ಕೂ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಛೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೦೮) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅವಃ—ವೃಷಾ ವರಣೇ ಧಾತು. ಲುಙ್ ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿವ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತ್ಯಕ್ಷ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ ಚ್ಛಿ ಬಂದಾಗ ಮಂತ್ರೇಘಸಹ್ವರ—(ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೮೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕೆಗೆ ಗುಣ. ಉರಣ್ಪದೇಶ ಎಂಬುದರಿಂದ ರ ಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಲಂತದ ಪದದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಕೃ ತಿವ್ ಬಂದುದರಿಂದ ಹಲಜ್ಯಾಭ್ಯೋ ದೀರ್ಘಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಅಜಾದಿಯಾಗದಿದ್ದರೂ ಛಂದಸ್ಕುಪಿಡ್ಯತ್ಯತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೩೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ. ರೇಘಕ್ಕೆ ಖಿರವಸಾನಯೋರ್ವಿಪನೀಯೇಃ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿಪರ್ಗ. ಅತಿಶಯ ಪದದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ತಿಜ್ಞ ತಿಜಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಪ್ಯಾ—ಯು ಗತೌ ಧಾತು ಹೇತುಮತಿ ಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್. ಅತಿಫ್ರೀ ವ್ರೀ—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಪುಕಾಗಮ. ಣಿಪಂತದೇಶೆ ಕ್ತಾ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಾಗ ಪ್ರ-ಉಪಸರ್ಗದೊಡನೆ ಸಮಾಸವಾದುದರಿಂದ ಸಮಾಸೇಽನರ್ಥಪೂರ್ವೇಕ್ತಾಲ್ಯವಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೩೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲ್ಯವಾದೇಶ. ನೇರನಿಟಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೨೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚೆಗೆ ಲೋಪ. ಅನ್ಯೇಷಾಮಪಿ ದ್ಯತ್ಯತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೩೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ.

ರಾಯಃ ಊಡಿದಂಸದಾದಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಪ್ಯುತ್—ಪ್ರಾಪ್ಯ ಪ್ರಕಥನೇ. ಧಾತು. ಲುಙ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿವ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತ್ಯಕ್ಷ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅದರ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಚ್ಛಿ ಲುಙ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಚ್ಛಿ ವಿಕರಣ ಬಂದಾಗ ಅಸ್ಯತಿವಕ್ತಿಪ್ಯಾತಿ-ಫ್ಯೋಣ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪಾದೇಶ. ಇದು ಐತ್ಪಾದುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಆತೋಲೋಪ ಇಟಿ ಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ಅತಿಶಯ ಪದದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಜೀಗಃ—ಗ್ನೋ ನಿಗರಣೇ. ಧಾತು. ಲುಙ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿವ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಹಿಂದಿನಂತೆ ಇಕಾರಲೋಪ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಕರಣಕ್ಕೆ (ಶ್ವಾ) ಶ್ಲ ಉದೇಶ. ಶ್ಲಾ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿಪ್ರ ಉರತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸ ಮೇಕಾರಕ್ಕೆ ಅಪ್ರ. ರಪರವಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಅದಿಪಲ್ ಶೇಷ. ಅತಿಫಸಿಪತ್ಯೋದೇಶ್ಚ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೭೭) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಇತ್ಯ. ಛಂದಸವಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ ಅಥವಾ ಇದೇ ಧಾತುವಿಗೆ

ಠೆಚ್ ಮಾಡಿವಾಗ ಣ್ಯಂತದಮೇಲೆ ಲುಣ್ ಚೆಶ್ರಿದುಮ್ಪು—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚ್ಲಿಗೆ ಚಣಾದೇಶ. ಚೆಚ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಸನ್ನೆಲ್ಲಘನಿ ಚೆ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸನ್ನದ್ಧಾವ ಬರುವುದರಿಂದ ಸನ್ನತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೯.) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಧ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಇತ್ಯ ದೀರ್ಘೋಲಘೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಛಾಂದಸನಾಗಿ ಚಣಿಗೆ ಲೋಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೪ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಠಃ ||

ಜಿಹ್ವೈ | ಚರಿತನೇ | ಮುಘೋನ್ಯಾಭೋಗಯ | ಇಷ್ಟಯೇ
 ರಾಯ ಉ ತ್ತಂ |
 ದಭ್ರಂ | ಪಶ್ಯದ್ಭ್ಯಃ | ಉರ್ವಿಯಾ | ವಿಚಕ್ಷ | ಉಷಾ | ಅಜೀಗರ್ಭವೆ-
 ನಾನಿ | ವಿಶ್ವಾ || ೫ ||

|| ಪದಪಠಃ ||

ಜಿಹ್ವೈ | ಚರಿತನೇ | ಮುಘೋನೀ | ಅಽ ಭೋಗಯೇ | ಇಷ್ಟಯೇ |
 ರಾಯೇ | ಉಂ ಇತಿ | ತ್ತಂ |
 ದಭ್ರಂ | ಪಶ್ಯತ್ ಭ್ಯಃ | ಉರ್ವಿಯಾ | ವಿಚಕ್ಷೇ | ಉಷಾಃ | ಅಜೀಗಃ |
 ಭುವನಾನಿ | ವಿಶ್ವಾ || ೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಮುಘೋನೀನೀತ್ಯೇಷಸೋ ನಾಮಧೇಯಂ | ಮುಘೋನೀ ಧನವತ್ಯುಷಾ ಜಿಹ್ವಶ್ಚೇ ಜಿಹ್ವಂ ವಕ್ತ್ರಂ ಶಯಾನಾಯ ಪುರುಷಾಯ ಚರಿತವೇ ಚರಿತುಂ ಶಯನಾದುತ್ಪಾದಯ ಸ್ವಾಪೇಕ್ಷಿತಂ ಪ್ರತಿ ಗಂತುಂ ವ್ಯುಚ್ಛಂತೀ ಭವತಿ | ತ್ವಂ | ಆಯಮೇಕಶಬ್ದಪರ್ಯಾಯಃ ಸರ್ವನಾಮಶಬ್ದಃ | ಯದಾದ ತ್ವ ಇತಿ ನಿಗ್ರಹಾರ್ಥೀಯಂ ಸರ್ವನಾಮಾನುದಾತ್ತಂ | ನಿ. ೧-೭ | ಇತಿ | ತ್ವಮೇಕಂ ಪ್ರತ್ಯಾಭೋಗಯ ಆಭೋಗ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯಾರ್ಥಂ | ತಥಾಪರಂ ಪ್ರತೀಪ್ಸಯೇ ಯಾಗಾರ್ಥಂ | ತಥಾಸ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ರಾಯೇ ಧನಾರ್ಥಂ ಚ ವ್ಯುಚ್ಛಂತೀತಿ ಶೇಷಃ | ಉಶಬ್ದಶ್ಚಾರ್ಥೇ ಅಪಿ ಚ ದಭ್ರಮಲ್ಪಂ ಪಶ್ಯದ್ಭ್ರೂಂಽಂಧ-ಕಾರಾವೃತತ್ವೇನೇಷದ್ಭ್ರೂಂಷ್ಚಭ್ರೂಂ ಮನುಷ್ಯೇಭ್ಯೋ ವಿಚಕ್ಷೇ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರಕಾರಾಯ ವ್ಯುಚ್ಛಂತ್ಯುರ್ವಿಯಾ ಉರ್ವೀ ವಿಸ್ತೀರ್ಣೋಷಾಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಜಾತಾನಿ ತಮಸಾ ತಿರೋಹಿತಾನಿ ಪ್ರಕಾಶದಾನೇನೋದ್ಗೀ-ರ್ಣಾನೀನೇ ವರೋತಿ || ಜಿಹ್ವಶ್ಚೇ | ಶೀರ್ಷ ಸ್ಪಷ್ಟೇ | ಜಿಹ್ವಂ ಶೇತ ಇತಿ ಜಿಹ್ವಶೀ | ಕ್ವಿಪ್ಲೇತಿ ಕ್ವಿಪ್ | ಕ್ವದುತ್ತರಪದಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಸಾರ್ಥಂ | ನಿರನೇಕಾಚಿ ಇತಿ ಯೇಷ್ | ಉದಾತ್ತಪ್ರತಿಶಯೋರ್ಯಾ ಇತಿ ವಿಭಕ್ತೀಃ ಸ್ವರತತ್ವಂ | ಆಭೋಗಯೇ | ಆಭೋಗಶಬ್ದಾಚ್ಚ ತುಪ್ಯೋಕವಚನೇ ಯಕಾರೋಪಜನಃ | ಯದ್ವಾ | ಅಪ್ ಸೂರ್ವಾದ್ಭ್ರೂಂಜೇರ್ಬಲಾಲವಚನಾದೌಷಾದಿಕಃ ಕಿಪ್ತೈಯಃ ಕುತ್ವಂ ಚ | ಉರ್ವಿಯಾ | ಇಯಾ-ದಿಯಾಜೀಕಾರಾಣಾಮುಪಸಂಖ್ಯಾನಂ | ಸಾ. ೭-೧-೩೯-೧ | ಇತ್ಯುರ್ವೀಶಬ್ದಾದುತ್ತರಸ್ಯ ಸೋರ್ವೀ-ಯಾಜಾದೇಶಃ | ವಿಚಕ್ಷೇ | ಚಕ್ಷುಃ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ನಾಚಿ | ವಿಪೂರ್ವಾದಿಸ್ವಾತ್ಮಂಪದಾದಿಲಕ್ಷಣೋ ಭಾವೇ ಕ್ವಿಪ್ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

ಮುಘೋನೀನೀ—ಉದಾರಭಾಗಂ ಉಪಸ್ಪು | ಜಿಹ್ವಶ್ಚೇ—ವಕ್ತ್ರ ವಕ್ತ್ರವಾಗಿ ಮಲಗಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು | ಚರಿತವೇ—ಎದ್ದು ಸಂಚರಲು (ಸಹಾಯಕಳಾಗುತ್ತಾ) | ತ್ವಂ—ಒಬ್ಬನನ್ನು | ಆ ಭೋಗಯೇ—ವಿಷಯಸುಖಕ್ಕೋಸ್ಕರ | (ತ್ವಂ—ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನು) | ಇತ್ಯಯೇ—ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ | (ತ್ವಂ—ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನು) | ರಾಯೇ—ಧನಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮತ್ತೂ ಸದಭ್ರಂ—ಅಪ್ಪವ್ಯವಾಗಿ (ಅಂಧಕಾರದಿಂದ) | ಪಶ್ಯದ್ಭ್ರೂಂ—ಕಾಣುವವರಿಗೆ | ವಿಚಕ್ಷೇ—ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ | ಉಷಾಃ—ಉಪಸ್ಪು | ವಿಶ್ವಾ ಭುವನಾನಿ—ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನೂ | ಅಜೀಗಃ—ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುತ್ತಾಳೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಉಪಸ್ಪು ವಕ್ತ್ರ ವಕ್ತ್ರವಾಗಿ ಮಲಗಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ, ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ—ಒಬ್ಬನನ್ನು ವಿಷಯಸುಖಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಒಬ್ಬನನ್ನು ದ್ರವ್ಯ ಸಂಪಾದನೆಗೆ, ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನು ಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಅಪ್ಪವ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಪ್ಪವ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಸಹಾಯಕಳಾಗಿ (ತಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವ್ಯತನಾದ) ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ಉದ. ರಮನನ್ನಿನಿಂದ ಪ್ರಪ್ಪಪಡಿಸುತ್ತಾಳೆ.

English Translation.

The opulent (dawn) arouses to exertion the man bowed down in sleep,—one man to enjoyments, another to devotion, another to (the acquirement of) wealth; she has enabled those who were almost sightless to see distinctly. The expansive Ushas has given back all the regions.

|| ನಿಶೇವಿಸಯಗಳು ||

ಮಘೋನೀ—ಧನವತೀ ಉಷಾಃ ಮೊದಲಾದ ೨೮ ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಘಶಬ್ದವು (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಘವೆಂದರೆ ಧನವೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಧನವುಳ್ಳದ್ದು ಆದಕಾರಣ ಧನವತೀ ಉಷಾಃ ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ನೂನಂ ಸಾ ತೇ ಪ್ರತಿ ವರಂ ಜರಿತ್ವೇ ದುಹೀಯಂದ್ರಿ ದಕ್ಷಿಣಾ ಮಘೋನೀ (ಋ. ಸಂ. ೨-೧೧-೨೧) ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಮಘೋನೀ (ನಿ. ೧-೭) ಪದಕ್ಕೆ ಮಘಮಿತಿ ಧನನಾಮ-ಧೇಯಂ ಮಂತ್ರೇದಾರ್ಥನಕರ್ಮಣಃ ಎಂದು ಯಾಸ್ಕರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು. ಮಘಾ ಶಬ್ದವು ಹದಿನಾರು ಉಪಸ್ಥಿತ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಜಿಹ್ವೈ ಚರಿತೇನೇ—ಜಿಹ್ವಂ ಶೇತೇ ಇತಿ ಜಿಹ್ವತೀಃ | ಜಿಹ್ವ ಶಬ್ದವು ಕುಟಿಲವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ವಕ್ರವಾಗಿ ಹಸ್ತವಾದವಿತ್ತೇಪದಿಂದ ಮಲಗಿರುವವನು ಜಿಹ್ವತೀಯಾಗಿರುವನು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮಲಗಿರುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಸೋಮಾರಿಗೂ ಸಂಚರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯು ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಉಪಸ್ಥು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡುವುದು.

ತ್ವಂ—ಆಯಮೇಕಶಬ್ದಪರ್ಯಾಯಃ ಸರ್ವನಾಮುಶಬ್ದಃ | ಯಿದಾಹ—ತ್ವ ಇತಿ ವಿನಿಗ್ರಹಾ-ಧೀಯಂ ಸರ್ವನಾಮಾನುದಾತ್ತಂ (ನಿ. ೧-೯) ಇತಿ ಏಕಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತ್ವ ಎಂಬ ಪದವು ಏಕ (ಒಂದು) ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯಪದವಾಗಿರುವುದು. ಇದು ಸರ್ವನಾಮಪದಗಳ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದು. ಇದು ಅನುದಾತ್ತಸ್ವರವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದು. ಅರ್ಧನಾಮೇತ್ಯೇಕೇ ಈ ಶಬ್ದವು ಅರ್ಧಧಾಗವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಎಂದು ಕೆಲವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುವರು. ನಿಸಾತೇ ಇತ್ಯೇಕೇ | ತ್ವ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ನಿಸಾತವು (ಅನ್ಯಯವು) ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು.

ಯಜಾಂ ತ್ವೇ ಪೋಷಮಾಸ್ತೇ ಪುಪುಷ್ಪಾನ್ ಗಾಯತ್ರಂ ತ್ವೋ ಗಾಯತಿ ಕಶ್ಕರೀಷು |
ಬ್ರಹ್ಮಾ ತ್ವೋ ವದತಿ ಜಾತವಿದ್ಯಾಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಮಾತ್ರಾಂ ವಿಮಿಮಾತೇ ಉ ತ್ವೇ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೭೧-೧೧)

ಇಲ್ಲಿ ತ್ವೇ ಎಂಬ ಪದವು ಏಕೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಸ್ಥು ಎಂಬುವದು ತಾಪು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಕೆಲವರಾದರೂ:ವ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ವಕ್ರವಾಗಿ ಮಲಗಿರುವವನಿಗೂ ಸಂಚರಿಸುವಂತೆ ಉತ್ಸಾಹ

ವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ವಿಷಯೋಪಯೋಗವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವುದು. ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಉಪಕಾಲವಾದ ಕೂಡಲೇ ಯಾಗಮಾಡಲು ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗುವನು. ಧನಿಕನು ತನಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಧನವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಮಾಡಲು ಯತ್ನವುಳ್ಳವನಾಗುವನು. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಆಯಾಯ ಜನರಿಗೆ ಅವರವರ ಸಂಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ಉಪಸ್ಥಾನ ಉಗತ್ತೆಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವು.

ದಭ್ರಂ ಪಶದ್ವೈಃ ಉರ್ವಿಯಾ ವಿಚಕ್ಷೇ ದಭ್ರಂ—ಅಲ್ಪಂ ದಭ್ರಮರ್ಥಕಮಿತ್ಯಲ್ಪಸ್ಯ | ದಭ್ರಂ ದಭ್ರೋತೇಃ ಸುದಮ್ನಂ ಭವತಿ | ಉಪೋಪ ಮೇ ಪರಾ ಮೃಶ ಮಾ ಮೇ ದಭ್ರಾಣಿ ಮನ್ಯಥಾಃ | ಸರ್ವಾಹಮಸ್ಮಿ ರೋಮಶಾ ಗಾಂಧಾರೀಣಾಮಿವಾವಿಕಾ (ಮ. ಸಂ. ೧-೧೨೬-೨) ದಭ್ರ ಶಬ್ದವು (ನಿ.೨-೨೦) ಅಲ್ಪವೆಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಯಾಸ್ಯರು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಉಪೋಪ ಮೇ ಎಂಬ ಶುಕ್ಯನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ದಭ್ರವೆಂದರೆ ಅಲ್ಪವೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ವಸ್ತುಗಳ ಸ್ವರೂಪವು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿರುವಾಗ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಅಲ್ಪಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿ ತೋರುವುವು. ಹೀಗೆ ತಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತವಾಗಿರುವ ಜಗತ್ತು ಅಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದನ್ನು ಉಪಸ್ಥಾನ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವ ಹಾಗೆ ಅದರ ನಿಜವಾದ ರೀತಿಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದು.

‡ ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ‡

ಜಿಹ್ವೈ—ತೀರ್ಣ ಸ್ವಪ್ನೇ. ಧಾತು. ಜಿಹ್ವಂ ತೀರ್ಣ ಇತಿ ಚಿಹ್ವತೀಃ. ಕ್ಷಿಪ್ತಾಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಕ್ಷಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದಾರ್ಥೈತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದಂತರಪದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನ ಔಪರನಾದಾಗ ಏಕವೇಕಾಚಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಣ್. ಉದಾತ್ತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯಣ್ ಬೃಹದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಪರದಲ್ಲಿ ವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರಶಿಶಿಯೋರ್ಯಾಣಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ವರಿತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಚರಿತವೇ—ಚರ ಗತಿಭಕ್ತಿಯೋಃ ಧಾತು. ತುಮನರ್ಥ ತೋರುವಾಗ ತುಮರ್ಥೇ ಸೇಸೇನಸೇ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ತವೇನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅರ್ಥಧಾತುಕಸ್ಯೇದ್ಯಲಾದೀಃ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಡಾಗಮ. ಇಷ್ಟಿತ್ಯಾದಿನಿರ್ವಿತ್ಯಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿಜಂತವಾದ ಕೃದಂತವಾದುದರಿಂದ ಕೃನ್ನೋಜಂತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆತ್ಮಯಸಂಜ್ಞಾ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆಭೋಗಯೇ—ಆಭೋಗ ಶಬ್ದ. ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನ ಪರನಾದಾಗ ಛಾದವನಾಗಿ ಯಕಾರ ಅಂತಾಗಮನಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಆಜ್ಞಾಉಪಸರ್ಗ. ಭುಜ ಪಾಲನಾಭ್ಯವಹಾರಯೋಃ ಧಾತು. ಉಣಾದಯೋ ಬಹುಲಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುಲ ವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಔಣಾದಿಕವಾದ ಕಿಪ್ರತ್ಯಯ. ತತ್ಪನ್ನಿಯೋಗದಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಜಕಾರಕ್ಕೆ ಕುತ್ಯ. ಆಭೋಗ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಥೀವಿಭಕ್ತಿ ಔಪರನಾದಾಗ ಘೋಜೀತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೧೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗುಣ. ಆಯಾದೀಶ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಗಣೋತ್ತರಾಕಾರವು ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಗತಿ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕೃದುತ್ಪರಪದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇಷ್ಟಯೇ—ಇಷು ಇಷ್ಟಯಾಂ. ಧಾತು. ಕ್ರಿಚ್ ಕ್ರಾಚೆ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೧೮೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ವಕಾರ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಪ್ಪುತ್ಯ. ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ರಾಯೇ—ಊದಿಂದ ಸೆದಾದಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯದ್ವೈ—ದ್ವಿತೀ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೇ ಧಾತು. ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸಾಘ್ರಾಘ್ರಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೭೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಪಶ್ಯಾದೇಶ. ಶಪ್ ಲಸಾರ್ಥಧಾತುಕ ಪಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಉರ್ವಿಯಾ—ಉರ್ವೇ ಶಬ್ದ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮಾ ಸು ಪರವಾದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಇಯೋದಿಯೋಜೀಕಾರಾಣಾಮುಪಸಂಖ್ಯಾನಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೩೯-೧) ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ದಿಯೋಚಾದೇಶ. ದಿತ್ವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಟಿಗೆ (ಈ) ಲೋಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಚಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಚಿತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಚಕ್ಷೇ—ವಿ ಉಪಸರ್ಗ. ಚಕ್ಷಣ್ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ವಾಚಿ ಧಾತು. ವಿ ಉಪಸವವಾಗಿರುವ ಸಂಪದಾದಿಭ್ಯಃ ಕ್ರಿಪ್ (ಪಾ. ೨-೨-೩೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ವಿಚಕ್ಷಾ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಗತಿಕಾರತೋಪಸವಾತ್ ಕ್ರೆಪ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ವರಸದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ವಿಶ್ವಾ—ನಪುಂಸಕದಲ್ಲಿ ಜನಿಗೆ ಶಿ ಅದೇಶ ಬಂದು ರೂಪವಾದಾಗ ಶೇಕ್ಯಂದಸಿ ಬಹುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೭೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಿಗೆ ಲೋಪ. || ೫ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಕ್ಷತ್ರಾಯ ತ್ವಂ ಶ್ರವಸೇ ತ್ವಂ ಮಹೀಯಾ ಇಷ್ಟಯೇ ತ್ವಮು-
 ಧಮಿವ ತ್ವಮಿತ್ಯೈ |
 ನಿವದ್ಯತಾ ಜೀವಿತಾಭಿಪ್ರಚಕ್ಷ ಉಷಾ ಅಜೀಗರ್ಭವನಾನಿ
 ವಿಶ್ವಾ || ೬ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಕ್ಷತ್ರಾಯ | ತ್ವಂ | ಶ್ರವಸೇ | ತ್ವಂ | ಮಹೀಯೈ | ಇಷ್ಟಯೇ | ತ್ವಂ | ಅರ್ಥಂ-
ಽ ಇವ | ತ್ವಂ | ಇತ್ಯೈ |

ವಿಸದೃಶಾ | ಜೀವಿತಾ | ಅಭಿಪ್ರಚಕ್ಷೇ | ಉಷಾಃ | ಅಜೀಗಃ | ಭುವನಾನಿ |
ವಿಶ್ವಾ || ೬ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಕ್ಷತ್ರಾಯ | ಧನನಾಮೃತತ್ | ಧನಾರ್ಥಂ ತ್ವಮೇಕಂ ಪ್ರತ್ಯುಷಾ ವ್ಯುಚ್ಯಂತೀತಿ ಶೇಷಃ | ತಥಾ ಶ್ರವಶೇಽನ್ವಾರ್ಥಂ ತ್ವಮೇಕಂ ಪ್ರತಿ ಮಹೀಯೈ ಮಹತ್ಯೈ ಇಷ್ಟಯೈಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಾದಿಮಹಾಯಜ್ಞಾರ್ಥಂ ತ್ವಮೇಕಂ ಪ್ರತಿ ವ್ಯುಚ್ಯಂತೀ | ತಥಾರ್ಥಮಿವಾವೇಕ್ಷಿತಮರ್ಥಂ ಪ್ರತಿತ್ಯೈ ಗಮನಾರ್ಥಂ ತ್ವಮೇಕಂ ಪ್ರತಿ ವ್ಯುಚ್ಯಂತೀ | ಅಪಿ ಚ ವಿಸದೃಶಾ ವಿಲಕ್ಷಣಾನಿ ನಾನಾರೂಪಾಣಿ ಜೀವಿತಾ ಜೀವಿತಾನಿ ಜೀವನೋಪಾಯ-ಭೂತಾನಿ ಕೃಷಿವಾಣಿಜ್ಯಾದಿನ್ಯಭಿಪ್ರಚಕ್ಷೇ ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಪ್ರಕಾಶಯಿತುಂ ವ್ಯುಚ್ಯಂತ್ಯುಷಾಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಜಾತಾನಿ ತಮಸ್ವಾನಿಗೀರ್ಷಾನ್ಯಜೀಗಃ | ಪ್ರಕಾಶನೇನೋದ್ದೀರ್ಷಾನೀವಾಕರೋತ್ || ತ್ವಂ | ತ್ವಸ-ಮಸಿಮನೇನೋತ್ಯೈನುಚ್ಛಾನಿ | ಫಿ. ೪-೧೦ | ಇತಿ ಸರ್ವಾನುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಮಹೀಯೈ | ಮಹ್ಯೈ | ಮಹೇರಿನ್ಸರ್ವಧಾತುಭ್ಯ ಇತಿನ್ವತ್ಯಯಃ | ಕೃದಿಕಾರಾದಕ್ರಿಸ್ತನ ಇತಿ ಜೀವಿಷ್ | ಉದಾತ್ತಯಿಣ ಇತಿ ವಿಭಕ್ತೇರುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಛಂದಸ ಈಕಾರೋಪಪಜನಃ | ಯದ್ವಾ ಮಹೀಶಬ್ದಾದುತ್ಪ್ರಸ್ಯ ಚತುರ್ಥ್ಯೇಕ-ವಚನಸ್ಯ ಯಾಡಾಪಃ | ಪಾ. ೬-೩-೧೦೩ | ಇತಿ ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಯಾಡಾಗಮಃ | ಛಂದಸಮಂತೋ-ದಾತ್ತತ್ವಂ | ವಿಸದೃಶಾ | ತ್ವದಾದಿಷು ದ್ವಿತೋಽನಾಲೋಚನೇ ಕಇಷ್ಟೇತ್ಯೈಶ್ಚ ಸಮಾನಾನ್ಯಯೋಕ್ತಃ | ಪಾ. ೩-೨-೩೦-೧ | ಇತಿ ವಚನಾದ್ವೈಶೇಃ ಕಇಷ್ | ಸಮಾನಸ್ಯ ಛಂದಸೀತಿ ಸಧಾವಃ | ವಿಗತಸಾದೃಶ್ಯಾನಿ ವಿಸದೃಶಾನಿ | ಶೇಷ್ಯಂದಸಿ ಬಹುಲಮಿತಿ ಶೇರ್ಲೋಪಃ | ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರಕ್ತಂ | ಅಭಿಪ್ರಚಕ್ಷೇ | ಚಕ್ಷೇಸ್ತುಮರ್ಥೇ ಸೇನೇನಿತಿ ಸೇನ್ವತ್ಯಯಃ | ಸ್ಕೋಃ ಸಂಯೋಗಾದ್ಯೋರಿತಿ ಕಲೋಪಃ ಕತ್ವಪತ್ವೇ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ತೈಂ—ಒಬ್ಬನನ್ನು | ಕ್ಷತ್ರಾಯೆ—ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರವೂ | ತೈಂ—ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನು | ಶ್ರವಸೇ—
ನ್ನಕ್ಕೋಸ್ಕರವೂ | ತೈಂ—ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನು | ಮಹೀಯೈ—ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ (ಅಗ್ನಿಪ್ರೋಮಾದಿ) |
ಷ್ವಯೇ—ಯಾಗಗಳಿಗೋಸ್ಕರವೂ | ತೈಂ—ಮತ್ತೊಬ್ಬನನ್ನು | ಅರ್ಥಮಿವ—ಅಭಿಲಿಖಿತವಾದ ಪದಾರ್ಥ
ವನ್ನು ಕುರಿತು | ಇತ್ಯೈ—ಹೊರಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೂ | ವಿಸದೈಶಾ—ನಾನಾ ವಿಧವಾದ | ಜೀವಿತಾ—
ಉದ್ಯೋಗಗಳನ್ನು | ಅಭಿಪ್ರೇಚೇ—ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೂ (ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾ) | ಉಷಾಃ—
ಉಷಸ್ಸು | ವಿಶ್ವಾ ಭುವನಾನಿ—(ಅಂಧಕಾರಾವೃತವಾದ) ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಸಂಚವನ್ನೂ | ಅಜೀಗಃ—ಪುನಃ ವ್ಯಕ್ತ
ಪಡಿಸುತ್ತಾಳೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಜನರು, ದ್ರವ್ಯ, ಅನ್ನ, ಯಾಗಾದಿಗಳು ಮತ್ತಿತರ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳು, ಇವುಗಳ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಮತ್ತು ಅವರವರ
ಉದ್ಯೋಗಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಉಷಸ್ಸು, ಜನರನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾ (ಅಂಧಕಾರಾವೃತವಾಗಿ ನಷ್ಟ
ಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದ) ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾಳೆ.

English Translation.

The dawn rouses one man to acquire wealth, another to earn food,
another to achieve greatness, another to sacrifices, another to his own
(pursuits), another to activity, and lights all men to their various means of
maintaining life. Ushas has given back all the regions.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಕ್ಷತ್ರಾಯೆ—ಮುಘಂ, ರೇಕೈಃ ಎಂಬ ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ಷತ್ರೈ ಶಬ್ದವು
ಧನವಾಚಿಯಾಗಿರುವುದು. ಧನವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವು.

ಶ್ರವಸೇ—ಶ್ರವಸೇ ಶಬ್ದವು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಧನವಾಚಿಯಾಗಿರು
ವುದು. ಈ ಶಬ್ದವು ಯಶಸ್ಸು, ಅಥವಾ ಕೀರ್ತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ, ಅನ್ನ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯುಕ್ತ
ವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಶ್ರವೋ ಮಹೇ ಮನ್ನಮಾನಾಯಾಂಧಸೋಽರ್ಚಾ ವಿಶ್ವಾನರಾಯ ವಿಶ್ವಾಭುವನೇ |
ಇಂದ್ರಸ್ಯ ಯಸ್ಯ ಸುಮುಖಂ ಸಹೋ ಮಹಿ ಶ್ರವೋ ನೃವೃಂ ಚ ರೋದಸೀ ಸಪರ್ಯತಃ ||

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ—ಮಹಚ್ಛೆ ಶ್ರವಣೇಯಂ ಯಶಃ (೧. ೧೧-೧೦) ಶ್ರವಣ್ ಶಬ್ದವು ಕೀರ್ತಿವಾಚಕವಾಗಿರುವುದು.

ಅಮಂದಾನ್ಮೋರ್ಮಾ ಪ್ರ ಭರೇ ಮನೀಷಾ ಸಿಂಧಾವಧಿ ಕ್ಷಿಯತೋ ಭಾವ್ಯಸ್ಯ |
ಯಾ ಮೇ ಸಹಶ್ರಮಮಿಮಿತ ಸನಾನತೋರ್ತೋ ರಾಜಾ ಶ್ರವ ಇಚ್ಛಮಾನಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೨೬-೧).

ಇಲ್ಲಿಯೂ—ಶ್ರವಃ ಪ್ರಶಂಸಾಂ ಇಚ್ಛಮಾನಃ (೧. ೯-೧೧) ಎಂದರೆ ಶ್ರವಣ್ ಶಬ್ದವು ಕೀರ್ತಿವಾಚಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ

ಉತ ಸ್ತೃಣಂ ವಶ್ರಮಥಿಂ ನ ಶಾಯಮನುಕ್ಯೋಶಸ್ತಿ ಕ್ಷಿತಯೋ ಭರೇಷು |
ನೀಜಾಯಮಾನಂ ಜಸುರಿಂ ನ ಶೈನಂ ಶ್ರವಶ್ಚಾಚ್ಯಾ ಪಶುಮಚ್ಛೆ ಯೂಥಮ್ ||

(ಮು. ಸಂ. ೪-೩೮-೫).

ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ—ಶ್ರವಶ್ಚಾಚ್ಯಾ ಪಶುಮಚ್ಛೆ ಯೂಥಂ | ಶ್ರವಶ್ಚಾಪಿ ಪಶುಮಚ್ಛೆ ಯೂಥಂ ಪ್ರಶಂಸಾಂ ಚ |
(೧. ೪-೩೪) ಶ್ರವಣ್ ಶಬ್ದವು ಕೀರ್ತಿವಾಚಕವಾಗಿರುವುದು. ?

ಅಸಸ್ರಾಣಾಸಃ ಶವಸಾನಮಚ್ಛೇಂದ್ರಂ ಸುಚಿಕ್ರೇ ರಥ್ಯಾಸೋ ಅಶ್ರಾಃ |
ಅಭಿ ಶ್ರವ ಋಜ್ಯಂತೋ ವಹೇಯುರ್ನೂ ಚಿನ್ಮ ವಾಯೋರಮೃತಂ ವಿದಸ್ಯೇತ್ ||

(ಮು. ಸಂ. ೬-೩೭-೩)

ಇಲ್ಲಿ—ಶ್ರವ ಇತ್ಯನ್ವನಾನು ಶ್ರೂಯತ ಇತಿ ಸತಃ ವಾಯೋಶ್ಚಾಸ್ಯ ಭಕ್ತೋ ನ ವಿದಸ್ಯೇದಿತಿ | (೧. ೧೦-೨)
ಶ್ರವಃ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನ್ವ ವೆಂಬ ಅರ್ಥವಿರುವುದು. ಈ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಂದ ಶ್ರವಣ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳು ಇರುವ ಕಾರಣ. ಸಾಯಣರು ಅನ್ವ ಶಬ್ದವು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

ವಿಸದ್ಭಾ—ವಿಗತಸಾದ್ಭಾಷ್ಯಾನಿ | ವಿಲಕ್ಷಣಾನಿ ನಾನಾರೂಪಾಣಿ | ಉಪಃಕಾಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಕೂಡಲೆ ಧನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವವನು, ಅನ್ವ ಶಬ್ದವು ಶ್ರಮಪಡುವವನು, ದೊಡ್ಡದಾದ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡುವವನು, ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವ ಇಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು, ಜೀವನೋಪಾಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವನು ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಉತ್ಸಾಹವೂ, ಜ್ಞಾನವೂ, ಉಂಟಾಗುವುದು. ಇದು ಉಪಸ್ಥಿತ ಪ್ರಭಾವವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ. ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಉಪಸ್ಥಿ ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಪ್ರಾಪ್ತಕಾಲವಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಕೂಡಲೆ ಜನರು ನಾನಾವಿಧವಾದ ಅವಶ್ಯಕ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗುವರು. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಉಪಸ್ಥಿತ ಪ್ರಭಾವವೆಂಬುದಿವ್ಯಾಯವು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ—ಕ್ಷತ್ರವೆಂಬುದು ಅವ್ಯಕ್ತವ್ಯವ್ಯತಿಪದಿಕ. ಧನದ ಹೆಸರು. ಫಿಸೋಂತ ಉದಾತ್ತಃ
(ಫಿ. ಸೂ. ೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರವಣ್—ಯುಷ್ಚಚ್ಛಬ್ಬ. ಪ್ರಥಮಾ ಸುವಿಗೆ ಅಮಾದೇಶ. (ಮಸುಂಠಕ್ಕೆ ತ್ವಮಾದೇಶ) ಅದಿಗೆ ಶೇಷೇಲೋಪಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಲೋಪ. ತ್ವ ಸಮಸಿಮ ನೇಮೇತ್ಯನುಚ್ಛಾನಿ (ಫಿ. ಸೂ. ೭೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸರ್ವಾನುದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ತ್ರವಣೀ—ಶ್ರು ತ್ರವಣೀ ಧಾತು. ಅಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ. ಅವಾದೀಶ. ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನರೂಪ.

ಮಹೀಯೈ—ಮಹೈ ಎಂದು ರೂಪವಾಗಬೇಕು. ಮಹ ಪೂಜಾಯಾಂ ಧಾತು. ಸರ್ವಧಾತುಧ್ಯ ಇನ್ (ಉ. ಸೂ. ೪-೫೫೭) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಮಹಿ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀತ್ವವಿವಕ್ಷಾಮಾಡಿಧಾಗ ಇಕಾರಾಂತ ಕೃದಂತವಾದುದರಿಂದ ಕೃದಿಕಾರಾದಕ್ರೀನಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೪೫-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೇಷ್ ಬರುತ್ತದೆ. ಮಹೀ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನ ಜೇ ಪರವಾದಾಗ ಅಟಾಗಮ. ಅಟಕ್ಶ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೯೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ವೃದ್ಧಿ. ಛಾಂದಸವಾಗಿ ಮಧ್ಯೆ ಈಕಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಮಹೀಯೈ ಎಂದು ರೂಪ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾತ್ತ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯಣಾದೇಶ ಬಂದುದರಿಂದ ಅದರ ಪರದಲ್ಲಿ ವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದುದರಿಂದ ಉದಾತ್ತ-ಯಣೋ ಹಲ್ ಪೂರ್ವಾತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಮಹೀ ಶಬ್ದದ ಪರದಲ್ಲಿರುವ ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನಕ್ಕೆ ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವ್ಯತ್ಯಯವಾಗಿ ಯಾಡಾಪಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಾಡಾಗಮ. ಆಗ ಛಾಂದಸವಾಗಿ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಅಥಗಂ—ಮ ಗತೌ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಟೀಸಾದಿಕ ಥವ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ರೀಗೆ ಗುಣ. ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಪಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರದಿಂದ ಆದ್ಯುದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಇತ್ಯೈ—ಇತ್ ಗತೌ ಧಾತು. ಆದಾದಿ. ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಕ್ರಿನ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾವಾ ಛದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಕ್ರಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಹಿಂದಿನಂತೆ ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ರೂಪವಾದಾಗ ಉದಾತ್ತಯಣೋ ಹಲ್ ಪೂರ್ವಾತ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಸದ್ಯತಾ—ತೃದಾದಿಸು ದ್ಯತೋ ನಾಲೋಚನೇ ಕೞ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೬೪) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಮಾನಾನ್ಯಯೋಕ್ತೆ ಎಂಬ ವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಾನ ಶಬ್ದ ಉಪಪದವಾಗಿರುವಾಗ, ದ್ಯತಿಂ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀ ಧಾತು ವಿಗೆ ಕಷ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸಮಾನಸ್ಯ ಛಂದಸ್ಯಮೂರ್ಧ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೮೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಮಾನ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಭಾಮ. ಸದ್ಯತ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಗತ ಸಾದ್ಯಶ್ಯಾನಿ ವಿಸದ್ಯಶಾನಿ ನವುಂಸಕದಲ್ಲಿ ಜಸ್ಸಿಗೆ ತಿ ಅದೇಶ ಬಂದು ರೂಪವಾದಾಗ ಶೇಕ್ತೃಂದಸಿ ಬಹುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೭೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಗೆ ಲೋಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಬಹುವ್ರೀಹ ಸಮಾನವಾದುದರಿಂದ ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಪ್ರತ್ಯಯಾ ಪೂರ್ವಪದಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬುದ ರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. (ಹೀಗೆಯೇ ಜೀವಿತಾನಿ ಎಂದು ರೂಪವಾದಾಗ ತಿಗೆ ಲೋಪಬಂದು ಜೀವಿತಾ ಎಂದು ರೂಪವಾಗಿದೆ.)

ಅಭಿ ಪ್ರಚಕ್ಷೇ—ಅಭಿ ಉಪಸರ್ಗ. ಚಕ್ಷಿರ್ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ವಾಚಿ ಧಾತು. ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅನೇಕಾರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕಾರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ತುಮನರ್ಥ ತೋರುವಾಗ ತುಮನರ್ಥೇ ಸೇನೇನಸೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸೇನಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸ್ತೋಃ ಸಂಯೋಗಾದ್ಯೋರಂತೇ ಚ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೨೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಕಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಚಪ್+ಸೇ ಎಂದಿರುವಾಗ ಪಠೋಃ ಕಃ ಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೪೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪಕಾರಕ್ಕೆ ಕತ್ವ. ಕಕಾರನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ಅದೇಶ ಪ್ರತ್ಯಯಯೋಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪತ್ವ. ಅಭಿಚಕ್ಷೇ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೃನ್ವೇ ಜಂತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಜಂತವಾದ ಕೃದಂತವಾದುದರಿಂದ ಅವ್ಯಯಸಂಜ್ಞಾ ಬರುತ್ತದೆ. || ೬ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಏಷಾ ದಿವೋ ದುಹಿತಾ ಪ್ರತ್ಯದರ್ಶಿ ವ್ಯುಚ್ಛಂತೀ ಯುವತಿಃ
ಶುಕ್ರವಾಸಾಃ |

ವಿಶ್ವಸ್ಯೇಶಾನಾ ಪಾರ್ಥಿವಸ್ಯ ವಸ್ತು ಉಷೋ ಅದ್ಯೇಹ ಸುಭಗೇ
ವ್ಯುಚ್ಛ || ೬ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಏಷಾ | ದಿವಃ | ದುಹಿತಾ | ಪ್ರತಿ | ಅದರ್ಶಿ | ವಿಽ ಉಚ್ಛಂತೀ | ಯುವತಿಃ |
ಶುಕ್ರವಾಸಾಃ |

ವಿಶ್ವಸ್ಯ | ಈಶಾನಾ | ಪಾರ್ಥಿವಸ್ಯ | ವಸ್ತುಃ | ಉಷಃ | ಅದ್ಯ | ಇಹ | ಸುಽ ಭಗೇ |
ವಿ | ಉಚ್ಛ || ೬ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ದಿವೋ ದುಹಿತಾ ವ್ಯೋಮೋ ದುಹಿತೈಸ್ತಾನೀಯಾ | ತಸ್ಯ ಹಿ ಪೂರ್ವಾರ್ಧ ಉಷಾ ಉತ್ಪದ್ಯತೇ | ಸ್ಯಾಪ್ತಾ ವ್ಯುಚ್ಛಂತೀ ತಮೋ ವರ್ಷಯಂತೀ ಪ್ರತ್ಯದರ್ಶಿ | ಸರ್ವೈಃ ಪ್ರಾಣೈರ್ಭಿದ್ಯೌಪ್ಪಾಭೂತ್ | ಕೀದೃಶೀ ಸಾ | ಯುವತಿಯಾರ್ವವಯುತ್ರೀ ಫಲಾನಾಂ ಪುರುಷೈಃ ಪ್ರಾಪಯುತ್ರೀ ನಿತ್ಯಯಾವನೋಪೇತಾ ವಾ ಶುಕ್ರವಾಸಾಃ ಶ್ಲೇತವಸನಾ ನಿರ್ಮಲದೀಪ್ತಿರ್ವಾ ತಥಾ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸಾರ್ಥವಸ್ಯ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಸಂಬಂಧಿನೋ ವಸ್ಯೋ ಧನಸ್ಯೇಶಾನೇಶ್ವರೀ | ಹೇ ಸುಭಗೇ ಶೋಭನಧನ ಉಷಃ ಶಾದೃಶೀ ತ್ವಮದ್ಯಾಸ್ತಿನ್ಯಾಲ ಇಹಾಸ್ತಿನೇವಯಜನದೇಶೇ ವ್ಯುಚ್ಛಂತೀ | ತಮಾಂಸಿ ವಿವಾಸಯ | ವರ್ಷಯೇತ್ಯರ್ಥಃ || ದಿವಃ ಊಡಿಹಮಿತಿ ವಿಭಕ್ತೇರುದಾತ್ತತ್ವಂ | ವ್ಯುಚ್ಛಂತೀ | ಉಚ್ಛೇ ವಿವಾಸೇ | ವಿವಾಸೋ ವರ್ಷನಂ | ಕೌದಾದಿಕಃ | ಯುವತಿಃ | ಯೂನಸ್ತೀ | ಸಾ. ೪-೧-೨೨ | ಶುಕ್ರವಾಸಾಃ | ವಸ ಆಚ್ಛಾದನೇ | ವಸ್ರೇ ಸರ್ವಮಾಚ್ಛಾದಯತೀತಿ ಪ್ರಕಾಶೋ ವಾಸಃ | ಬಹುಮೀಹಾ ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ಪರತ್ವಂ | ಈಶಾನಾ | ಈಶ ಐಶ್ವರ್ಯೇ | ಅದಾದಿತ್ಯಾಚ್ಛೇಪೋ ಲುಕಃ | ಅನುದಾತ್ತೇತ್ಯಾಲ್ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕಾನುದಾತ್ತೇಶ್ವರೀ ಧಾತುಸ್ವರಃ | ಸಾರ್ಥವಸ್ಯ | ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಇಾವಾಪತಿ ಪ್ರಾಸ್ತೀನೈಯೋಽಪ್ಪಾತ್ಯಯಃ | ವಸ್ಯಃ | ಲಿಂಗವ್ಯತ್ಯಯಃ | ಘೋಷೋತಿತಿ ಗುಣಸ್ಯ ಜಸಾದಿಷು ಛಂದಸಿ ವಾವಚನಮಿತಿ ವಿಕಲ್ಪಿತತ್ವಾದಭಾನೇ ಯೋಜಾದೇಶಃ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಯುವತಿಃ—ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಫಲಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸುವವಳೂ ಅಥವಾ ನಿತ್ಯಯಾವನಯುಕ್ತಳೂ | ಶುಕ್ರವಾಸಾಃ—ಶ್ಲೇತವಸ್ತ್ರ ಧಾರಿಣಿಯೂ ಅಥವಾ ಶುಭ್ರಕಾಂತಿಯುತಳೂ | ವಿಶ್ವಸ್ಯ—ಸಮಸ್ತವಾದ | ಸಾರ್ಥವಸ್ಯ—ಭೂಸಂಬಂಧವಾದ | ವಸ್ಯಃ—ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ | ಈಶಾನಾ—ಈಶ್ವರಿಯೂ ಆದ | ದಿವೋ ದುಹಿತಾ—ಅಂತರಕ್ಷದ ಪುತ್ರಿಯಾದ | ಏಷಾ—ಈ ಉಷಸ್ಸು | ವ್ಯುಚ್ಛಂತೀ—ತಮಸ್ಸನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವವಳಾಗಿ | ಪ್ರತ್ಯದರ್ಶಿ—ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಿದಳು | ಸುಭಗೇ—ಮಂಗಳಕರವಾದ ಧನಯುಕ್ತಳಾದ | ಉಷಃ—ಎಲೈ ಉಷೋ ದೇವತೆಯೇ (ನೀನು) | ಅದ್ಯ—ಈಗ | ಇಹ—ಈ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ | ವ್ಯುಚ್ಛಂತೀ—ತಮಸ್ಸನ್ನು ನಿವಾರಿಸು.

|| ಧಾರ್ವಾಣ ||

ನಿರ್ಮಲಕಾಂತಿಯುಕ್ತಳೂ, ನಿತ್ಯ ಯಾವನಯುಕ್ತಳೂ, ಭೂಸಂಬಂಧವಾದ ಸಮಸ್ತ ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೂ ಯಜಮಾನಿಯೂ, ಅಂತರಕ್ಷಕ್ಕೆ ದುಹಿತೈಸ್ತಾನೀಯಳೂ ಆದ ಉಷೋದೇವತೆಯು ತಮೋ ನಿವಾರಕಳಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಇಂತಹ ಎಲೈ ಉಷೋ ದೇವತೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಯಾಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಈಗ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸು-

English Translation.

The daughter of heaven, young, white-robed, the mistress of all earthly treasure, is beheld dissipating the darkness. Auspicious Ushas, shine upon us to-day in this (hall of sacrifice.)

|| ವಿಕೀರ್ಣವಿಷಯಗಳು ||

ದಿವಃ ದುಹಿತಾ—ವೈಶ್ಯೋನ್ಮೋ ದುಹಿತೈಸ್ತಾನೀಯಾ | ಉಷೋ ದೇವತೆಯು ನಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಪುತ್ರಿಯಾಗಿರುವಳು. ದುಹಿತೈಶ್ಚ ಬದ್ಧ ಅರ್ಥವನ್ನು ದುಹಿತಾ ದುರ್ಹಿತಾ ದೂರೇ ಹಿತಾ ದೋಗ್ಧೇರ್ವಾ (ನಿ. ೩-೪) ಶ್ರೀಯು ಯಾವನಿಗೆ ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡಲ್ಪಡುವಳೋ ಅವನಿಗೆ ದುಃಖವನ್ನೂ ಹಿತವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವಳು, ಅರ್ಥವಾ ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಹೊನವಾಗಲೂ ದೂರದಲ್ಲಿರುವವಳಾದರೂ ಹಿತವನ್ನು ಕೋರುವವಳಾದ ಕಾರಣ ದುಹಿತಾ ಎಂದು ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವಳು ಎಂದು ಯಾಸ್ಮದು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಸ್ವರ್ಗವು ಬಹಳ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಸ್ವರ್ಗದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಉಷಸ್ಸು ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಇತರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸ್ವರ್ಗದ ಪುತ್ರಿಯಾಗಿರುವಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಶುಕ್ರವಾಸಾಃ—ವಸ್ತ್ರೇ ಸರ್ವಮಾಚ್ಯಾದಯತೀತಿ ಪ್ರಕಾಶೋ ವಾಸಃ | ಶ್ವೇತವಸನಾ ನಿರ್ಮಲ-ದೀಪ್ತಿರ್ವಾ | ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮುಚ್ಚುವುದರಿಂದ ಹೊದೆಯುವ, ಉಡುವ ವಸ್ತ್ರವು ವಾಸಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದು. ಉಷಸ್ಸು ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಕೊಳೆಯೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಶುಭ್ರವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಕಾರಣ ಬಿಳಿಯ ಬಟ್ಟೆದ ವಸ್ತ್ರವುಳ್ಳವೆಂದೂ, ಅಥವಾ ಶುಭ್ರವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣನೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಯುವತಿಃ—ಯಾವಯುತ್ರೀ ಫಲಾನಾಂ ಪುರುಷೈಃ ಪ್ರಾಪಯುತ್ರೀ | ನಿತ್ಯಯಾಪ್ನುನೋಪೇತಾ ವಾ | ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನೂ ಅಥವಾ ಫಲವನ್ನೂ ಆಯಾಯ ಪುರುಷರು ಹೊಂದುವಂತೆ ವರ್ತಿಸುವವಳು. ಅಥವಾ ಯಾವಾಗಲೂ ಯಾವನದಿಂದ ಕೂಡಿದವಳು. ಯುವತಿಯಾಗಿರುವವಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವು.

ಸುಭಗೇ—ಶೋಭನಧನವತಿ | ಉತ್ತಮವಾದ ಧನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವಳು ಭಗ ಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಧನಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉತ್ತಮವಾಗಿರುವುದು.

ನೂನಂ ಸಾ ತೇ ಪ್ರತಿ ವರಂ ಜರಿತ್ರೇ ದುಹೀಯದಿಂಧ್ರ ದಕ್ಷಿಣಾ ಮಘೋನೀ |
ಶಿಕ್ಷಾ ಸ್ತೋತ್ರೈಃಪ್ರೋ ಮಾತಿ ಧಗೈಗೋ ನೋ ಬೃಹದ್ವದೇಮ ವಿದಥೇ ಸುವೀರಾಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೨-೧೧-೨೧).

ಇಲ್ಲಿ ಭಗೋಃ ಸಃ | ಧನಂ ಮೋ ಅಸ್ತು ಎಂದು ಭಗಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಧನವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳುವರು. ಭಗ ಶಬ್ದವು ಸೂರ್ಯ, ಧರ್ಮ, ಧನ, ಸ್ತ್ರೀ ಅಪಯವ, ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಾಗಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಧನವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ದಿವಃ ಊಡಿವಂ ಸದಾದಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅನರ್ಶಿ—ದೃಶಿರ್ ವ್ರೇಕ್ಷಣೇ ಧಾತು. ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಲುಖಾ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಬ್ಲಿ ವಿಕರಣ ಬಂದಾಗ **ಚಿಣ್ ಧಾವಕರ್ಮಣೋಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಚಿಣಾದೇಶ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರನಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಲಘುವಧಿಗೆ ಗುಣ. **ಚಿಣೋ ಲುಕ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೦೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚಿಣ್ಣನ ಸಂದಲ್ಲಿರುವ ತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಲುಕ್ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ತಿಣಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವ್ಯುಚ್ಛಂತೀ—ಉಲೇ ವಿವಾಸೇ. ಧಾತು. ತ.ದಾದಿ. ವಿವಾಸವೆಂದರೆ ವರ್ಜನ (ಬಿಡುವಿಕೆ) ಎಂದರ್ಥ. ಲಠರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಛೇ ಚಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಹ್ರಸ್ವಕ್ಕೆ ತುಕಾಗಮ ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ವುತ್ವದಿಂದ ಚಕಾರಾದೇಶ. ಸ್ತ್ರೀತ್ವ ವಿನಶ್ಚಾಮಾದಿದಾಗ ಉಗಿತಕ್ಕೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಛೀಪ್. ಉಗಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ತುದಾದಿಗೆ ಶ ವಿಕರಣ ಬರುವುದರಿಂದ ವಿಕರಣಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ವಿ ಎಂಬ ಗತಿಯೊಡನೆ ಸಮಾಸ ವಾದಾಗ ಕೃದುತ್ತರದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯುವತಿ—ಯುವಣ ಶಬ್ದ. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀತ್ವ ವಿನಶ್ಚಾಮಾದಿದಾಗ **ಯೋಪಸ್ತೀ** (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಸ್ವಾದಿವ್ಯಸರ್ವನಾಮಸ್ಥಾನೇ** ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪದಸಂಜ್ಞಾ ಬರುವುದರಿಂದ **ನಲೋಪಃ-ಸ್ವಾತಿಪದಿಕಾಂತಸ್ಯ** (ಪಾ. ಸೂ ೮-೨-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಕಾರೋಪ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೀನಾತ್ವ ವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕುಶ್ವವಾಸಾಃ—ವಸ ಆಚ್ಛಾದನೇ. ಧಾತು. ವಸೇ ಸರ್ವಮಾಚ್ಛಾದಯತಿ ಇತಿ ಪ್ರಕಾಶಃ ವಾಸಃ ಘರ್ಷ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಅತಉಪಧಾಯಾಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಿಗೆ ವೃದ್ಧಿ. ಕುಶ್ವಃ ವಾಸಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ. **ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಪೂರ್ವಸದಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

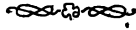
ಈಶಾನಾ—ಈಶ ಐತ್ಯರ್ಥ. ಧಾತು. ಆದಾದಿ ಲಠರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಾನಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಪ್ ಸ್ವಾಪ್ತ ವಾದಾಗ **ಅದಿವ್ರದ್ಭೃತಿಭ್ಯಃ ಕಪಃ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ **ಅಜಾದ್ಯತೆಷ್ವಾಪ್** ಸೂತ್ರದಿಂದ ಟಾಪ್. ಧಾತುವು ಅನುದಾತ್ರೀತ್ವಾದುದರಿಂದ ಇದರ ಪರದಲ್ಲಿ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕವು ಬಂದುದರಿಂದ **ತಾಸ್ಯನು ವಾತ್ಯೇತ್**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕವು ಅನುದಾತ್ರವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಪಾರ್ಥಿವಸ್ಯ—ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ ಇದಮ್. ಪಾರ್ಥಿವಮ್. ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಇಗಾ ಇಗಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೮೫-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಾಗ್ ದೀವ್ಯತೀಯವಾದ ಅಇಂ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತದ್ವಿತ್ತೇಷ್ಯಜಾಮಾದೇಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಿವೃದ್ಧಿ. ಇತ್ಯಾನ್ವಾದಿನಿರ್ಮಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಷಷ್ಠೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ವಸ್ಯಃ—ವಸು ಶಬ್ದ ನಿತ್ಯನವುಂಸಕ ಶಬ್ದ. ವ್ಯತ್ಯೆಯೋಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಿಂಗವ್ಯತ್ಯೆಯದಿಂದ ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಷಷ್ಠೀ ಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಘೋರ್ಣಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೧೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗುಣವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೂ ಜಸಾದಿಷು ಛಂದಸಿ ವಾ ವಚನಮ್ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಏಕಲ್ಪವೆಂಬುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗ ಯಣಾದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸುಭಗೇ—ಶೋಭನಂ ಭಗಂ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ. ಸುಭಗಾ ಸಂಬುಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಮಂತ್ರಿತಸ್ಯೇತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವ್ಯುಚ್ಛೇ—ಉಚ್ಛಿ ವಿವಾಸೇ. ಧಾತು. ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಅತೋಹೇಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೦೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಹಿಗೆ ಲೋಪ- ಅತಿಜಂತದ ಸರದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೭ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಪರಾಯತೀನಾಮಸ್ವೇತಿ ಪಾಥ ಆಯತೀನಾಂ ಪ್ರಥಮಾ

ಶಶ್ವತೀನಾಂ ।

ವ್ಯುಚ್ಛಂತೀ ಜೀವಮುದೀರಯನ್ಮುಷಾ ಮೃತಂ ಕಂ ಚನ

ಬೋಧಯಂತೀ || ೮ ||

! పదపాఠః !

పరా యతీనాం | అను | సతి | పాఠః | ఆ యతీనాం | ప్రథమా |

శతీనాం |

వి ట్టతీ | జీవం | ట్టతీ యతీ | ట్టతీ | మృతం | కం |

జీవం | జీవితీయతీ || ౪ ||

! నాయకభాషం !

పరాయతీనాం పరాగజ్యోతిశానామముషసాం సంబంధి సాఖ్యోఽంతరీక్ష్య-
దేశలక్షణం స్థానం | సాఖ్యోఽంతరీక్ష్యం పథా వాఖ్యాతం | ని. ౨-౨ | ఇతి యోగ్యః |
అద్యతస్యూషా అన్వేతి | అనుగజ్యోతి | అతితా లుషసోఽయేథా వ్యూహ్యా ఏవమేవ్యేషాసి
వృజ్యతీత్యేథః | తథాయతీనామాగజ్యోతిశానాం శతీనామముషసాం ప్రథమాద్యా
భవతి | ఏషా యేథా వత్తతే ఏవమేవనాగామిన్యోఽప్యూషసే ఇత్యేథః | తాద్యతీ వ్యూజ్యోతి
తనోఽవజ్జయంతీ జీవం స్థానీనాం జీవనాత్మానముదీరయంతీ తయేనాదోద్ధ్యో
ప్రేరయంత్యేషా మృతం స్థానీనామయే ప్రేరయంతీయేతాన్యేతమివ శంతం కం జీవే తమసి
పురుషం జీవితీయతీ పునరీంద్రియప్రవేశేన జీవితీనం కుర్వతీ ప్రవేశతే ఇతి తీతీ ||
పరాయతీనాం | ఇన్ గౌ | లః | శతీ | ఇనోఽయేన్ | లుగితేష్టేఽతీ బాన్ | జ్యోత్సంధి
బలుమితి నామ లుదాత్తత్వం ||

! ప్రతిపాఠః !

లుషాః—లుషస్య | పరాయతీనాం—అశేషుడేద లుషశాలగళ | సాఖ్యే—యాగ
నన్వే | అన్వేతి—అనుసరిస్తున్నది | అయతీనాం—ముందే బరువ | శతీనాం—అనుష్టాకవాద
లుషశాలగళగల | ప్రథమా—మొదలనెయదు అగిరువుదు | వ్యూజ్యోతి—తమస్యన్వే దోగలాదిసువ
లుషస్య | మృతం—(నిద్రయల్లీరువుదరంద) మృతమాయనాద | కంజీవ జీవం—యావనోద్ధ
పురుషనన్వ (అథా వృణేయన్వ) | లుదీరయంతీ—యసిగేయంద ఎద్దిసి | జీవితీయతీ—
యాగ్గతేవద ఇంద్రియగళుళవనన్వ గి (మాడుత్తది).

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಈಗಿನ ಉಷಸ್ಸು, ಹಿಂದೆ ಕಳೆದುಹೋದ ಅನೇಕ ಉಷಸ್ಸುಗಳ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ (ಅಂದರೆ ಅವುಗಳಂತೆ ತಾನೂ ತನೋನಿವಾರಕವಾಗಿದೆ) ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಬರುವ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಉಷಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ವೇಗಲನೆಯ ದಾಗಿದೆ (ಮುಂದೆ ಬರುವವೂ ಕೂಡ ಇದರಂತೆ ತನೋನಿವಾರಕಗಳೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ) ಕತ್ತಲನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ, ಉಷಸ್ಸು, ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು (ಹಾಸಿಗೆಯಿಂದ) ಎಬ್ಬಿಸಿ, (ನಿದ್ರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮೃತಪ್ರಾಯರಾದ) ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ, ಜೀವನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ.

English Translation.

Following the path of the mornings that have passed, and first of the endless mornings that are to come, Ushas, the disperser of darkness, arouses living beings, and awakens every one (that lay) as dead.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಪರಾಯತೀನಾಂ ಸಾಘಃ—ಅಂತರಿಕ್ಷೈಕದೇಶಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ಥಾನಂ | ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಒಂದು ಭಾಗವೆಂಬ ಪ್ರದೇಶವು. ಸಾಘಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅನೇಕಾರ್ಥವಾಗಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಾಘೋಂತರಿಕ್ಷಂ ಪಥಾ ನ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ಎಂದು (ಐ. ೬-೭) ಯಾಸ್ಯರು ಸಾಘಃ ಶಬ್ದವು ಅಂತರಿಕ್ಷವಾಚಕವಾಗಿ ಇರುವುದು ಪಂಥಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಈ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೂ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಈ ಶಬ್ದವು ಅನೇಕಾರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು—

ಯತೌ ಚಕ್ರೈರಮೃತಾ ಗಾತುಮಸ್ಮೈ ಶೈನೋ ನ ದೀಯನ್ನೈನ್ನೇತಿ ಸಾಘಃ |
ಪ್ರತಿ ವಾಂ ಸೂರ ಉದಿತೇ ವಿಧೇಮ ಪಮೋಛಿಮಿಕ್ತೃವರುನೋತೇ ಹವ್ಯೈಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೭-೬೩-೫)

ಈ ಋಕ್ವಿನ್ದಿರವ ಸಾಘಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅಂತರಿಕ್ಷವಾಚಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಉಸಾವಸ್ವಜ ತ್ಸನ್ಯಾ ಸಮಂಜೇವಾನಾಂ ಸಾಘ ಯತುಥಾ ಹವೀಂಷಿ |
ವನಸ್ವತಿಃ ಶಮಿತಾ ದೇವೋ ಅಗ್ನಿಃ ಸ್ವದಂತೆ ಹವ್ಯಂ ಮಧುನಾ ಘೃತೇನ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೧೧೦-೧೦)

ಇಲ್ಲಿ ಸಾಘಃ ಎಂದರೆ ಅನ್ವವೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಉಷಸ್ಸು ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಿನವೂ ಆಯಾಯ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಉದಿತವಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದ ಇದು ಹಿಂದಿನ ಉಷಸ್ಸುಗಳಿಗಿಂತ ಈಚಿನದಾಗಿರುವುದಾದರೂ ಹಿಂದೆ ಕಳೆದುಹೋದ ಉಷಸ್ಸುಗಳಂತೆ ಅವುಗಳ ಹಾಗೆಯೇ ಕಳೆದುಹೋಗುವವರಂತೆ ಅವುಗಳ ಅಂತರಿಕ್ಷಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಶಿಸಿಹೋಗುವುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಇದೂ ನಾಶವಾಗುವುದು.

ಪ್ರಥಮಾ ಆಯತೀನಾಂ—ಆಗಚ್ಛಂತೀನಾಂ ಪ್ರಥಮಾ ಆದ್ಯಾ ಭವತಿ | ಆಗಾಮಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಉಪಸ್ಥುಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಈಗತಾನೇ ಉದಯವಾಗಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ಉಪಸ್ಥು ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥವು ಸ್ವಂದಸ್ಥಾಮಿಗಳೂ—ಪರಾಯತೀನಾಂ ಪರಾಗಚ್ಛಂತೀನಾಂ ಗಮಾದಿಜಾತೀನಾಮನುಗಚ್ಛಂತಿ ಪಂಥಾನಃ | ಆಗಚ್ಛಂತೀನಾಂ ಚಿ ಪ್ರಥಮಾ ಬಹ್ವೀನಾಂ ನಿತ್ಯಾನಾಂ ವಾ | ಯಾಕ್ಷ ದೊರವರ್ತಿಸ್ತೋ ಗಮಾದಿಜಾತೀಯೋ ಯಾಕ್ಷ ಸನ್ನಿ ಕೈಷ್ಟಾಃ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿತ್ವಾತ್ ತಾಸ್ವರ್ವಾ ಅನುಗಚ್ಛಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಉಪಸ್ಥು ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದರಿಂದ ದೊರದಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ನಿತ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳ ವರ್ತಿಸುವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಗಮಾದಿ ಜಾತಿಗಳು ಆಯಾಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳವಾಗಿ ಇರುವುದಾದರೂ ವ್ಯಕ್ತಿನಾಶದಿಂದ ತಾನೂ ನಾಶವಾಗುವಂತೆ ನಾಶವಾಗುವ ವಸ್ತುಗಳ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು. ಮತ್ತು ಅವಶಿಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು.

ಜೀವಮುದೀರಯಂತೀ ಮೃತಂ ಜೋಧಯಂತೀ-ಜೀವಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಶಯಿನಾದೊರ್ಧ್ವಂ ಪ್ರೇರಯಂತೀ ಉಷಾಃ ಮೃತಮಿವ ಸಂತಂ ಪುರುಷಂ ಪುನರಂದ್ರಿಯಪ್ರವೇಶೀನ ಚೇತನಂ ಕುಮತೀ ಪ್ರವರ್ತತೇ | ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಉಪಸ್ಥು ಸುಖವಿಂದ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವ ಮಣಿಗಳ ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸುವುದು, ಮತ್ತು ಮೃತನಾದವನಂತೆ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟನಾಗಿ ಮಲಗಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವ ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಯಾದರೂ ಅದನ್ನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸಿ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಪರಾಯತೀನಾಮ್—ಪರಾ ಉಪಸರ್ಗ. ಇಣ್ ಗತೌ ಧಾತು. ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲಟಃ ಕತ್ಯಶಾನಚ್— (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೨೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ. ಅದಿಪ್ರತ್ಯಯಿತ್ಯುಕ್ತಿಯು; ಶಪಃ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶಟಿಗ ಲುಕ್. ಇಣೋರಯ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೮೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗ ಯನಾದೇಶ. ಯತ್ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀಪ್ರವಿವರಣಮಾಡಿದಾಗ ಕತ್ಯ ಲುಗಿತ್ವಾದುದರಿಂದ ಉಗಿತತ್ಯ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಷೀವ್ ಬರುತ್ತದೆ. ಪರಾಯತೀ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪಕ್ಷೀಬಹುವಚನ ಅಮ್ ಪರವಾದಾಗ ಪ್ರಸ್ತುತಾದ್ಯಾಪೋನುಚ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೫೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ನುಡಾಗಮ. ಜ್ಯೋತದ ಪರದಲ್ಲಿ ನಾಮ್ ಬಂದುದರಿಂದ ಜ್ಯಾಚ್ಛಂದಸಿ ಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿತಿ—ಇಣ್ ಗತೌ ಧಾತು. ಆದಾದಿ. ಲಟೌ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನರೂಪ. ಅತಿಜಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉದೀರಯಂತೀ—ಈ೪ ಕ್ಷೇಪೇ, ಧಾತು. ಚುರಾದಿ. ಸತ್ಯಾಪಸಾಕ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಣಿತ್. ಣಿಜಂತದ ಮೇಲೆ ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಮ್ ಏಕರೂ. ಕನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ

ಣಿಚ್ಚಿಗೆ ಗುಣ. ಅಯದೇಶ. ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಉಗಿತತ್ವ ಎಂಬುದರಿಂದ ಐವಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನುಮಾಗಮ. ಣಿಚ್ಚಾ ಸ್ವರದಿಂದ ರೇಘೋತ್ತರಾಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ತಾಸ್ಯನುಜಾತ್ತೇತ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕವು ಅನುದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮೃತಮ್—ಮೃಣ್ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗೇ. ಧಾತು. ನಿಷ್ಠಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಬೋಧಯಂತೀ—ಬುಧ ಅವಗಮನೇ. ಧಾತು. ಹೇತುಮತಿಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್ಚಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಣಿಜಂತದ ಮೇಲೆ ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ರತ್ವಪ್ರತ್ಯಯ. ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಐವಾ. ಣಿಚ್ಚಾ ಸ್ವರದಿಂದ ಧಕಾರೋತ್ತರಾಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. || ೮ ||

॥ ಸಂಹಿತಾವಾಣಿ ॥

ಉಷೋ ಯದ್ಗ್ನಿಂ ಸಮಿಧೇ ಚಕರ್ಥ ವಿ ಯದಾವಶ್ಚಕ್ಷಿಸಾ
 ಸೂರ್ಯಸ್ಯ |
 ಯನ್ಮಾನುಷಾನ್ಯಷ್ಟ್ಯಮಾಣಾ ಅಜೀಗಸ್ತದ್ದೇವೇಷು ಚಕ್ರಾಷೇ
 ಭದ್ರಮುಷ್ಠಃ || ೯ ||

॥ ಪದಜಾಣಿ ॥

ಉಷಃ | ಯತ್ | ಅಗ್ನಿಂ | ಸಂಽ ಇಧೇ | ಚಕರ್ಥ | ವಿ | ಯತ್ | ಆಷಃ | ಚಕ್ಷಿಸಾ |
 ಸೂರ್ಯಸ್ಯ |

ಯತ್ | ಮಾನುಷಾನ್ | ಯುಕ್ತ್ಯಮಾಣಾನ್ | ಅಜೀಗರಿತಿ | ತತ್ | ದೇವೇಷು |

ಚಕ್ರವೇ | ಭದ್ರಂ | ಅಪ್ತಃ || ೯ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಉಪಸ್ತುಮಗ್ನಿಂ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿರೂಪಂ ಸಮಿಧೇ ಸಮಿಂಧನಾಯ ಪ್ರಜ್ವಲನಾರ್ಥಂ ಯಚ್ಚೇಕರ್ಥ ಕೃತವತಿ | ಉಷಃಕಾಲೇ ಹ್ಯಗ್ನಿಯೋ ಹೋವಾರ್ಥಮುಪಸಮಿಧ್ಯಂತೇ | ಅಪಿ ಚ ತಮಸಾ ತಿದೋಹಿತಂ ಜಗತ್ಪ್ರಿಯಸ್ಯ ಚಕ್ಷಸಾ ಪ್ರಕಾಶೇನ ಯದ್ವ್ಯಾವಃ ವ್ಯವೃಣೋಃ ತಮಸಾ ವಿಶ್ವಿಷ್ಟಮಕರೋಃ | ತಥಾ ಮಾನುಷಾನ್ಮನೋಃ ಪುತ್ರಾನ್ಮನುಷ್ಯಾನ್ಯುಕ್ತಮಾಣಾನ್ಗಂ ಕರಿಸ್ಯತಸ್ತುಂ ಯದಜೀಗಃ ಪೂರ್ವಂ ತಮಸಾ ಗ್ರಸ್ತಾಪ್ರಕಾಶೇನೋದ್ಗೀರ್ಣಾನಿವಾಕರೋಃ | ಹೇ ಉಪಸ್ತುಮಧ್ಯೇ ತ್ವಮೇವ ಭದ್ರಂ ಭಜನೀಯಂ ತದೇತತ್ತ್ರಿವಿಧಮಪ್ತಃ ಕರ್ಮ ಚಕ್ರವೇ | ಕೃತವೇ || ಅವಃ | ವ್ಯಞ್ ವರಣೇ | ಲುಜ್ಞ ಮಂತ್ರೇ ಘೋಷೇ ಚೀರ್ಲುಕ್ | ಗುಣೇ ಹಲ್ವಾಂಭ್ಯಃ ಇತಿ ಸಿಲೋಪಃ | ಛಂದಸ್ಯಪಿ ದೈತ್ಯತೆ ಇತ್ಯಾಡಾಗಮಃ | ಮಾನುಷಾನ್ | ಮನೋರ್ಣಾತಾವ್ಯಾತೌ ಪುಕ್ವೇತ್ಯೇಷ್ ಪುಗಾಗಮಕ್ವ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಹೇ ಉಷಃ—ಎಲೈ ಉಪಸ್ತೇ | ತ್ವಂ—ನೀನು | ಅಗ್ನಿಂ—ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿ ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು | ಸಮಿಧೇ (ಸಮಿಧಾದಿಗಳಿಂದ) ಜ್ವಲಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ | ಯತ್—ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ | ಚೇಕರ್ಥಃ—ಉಂಟುಮಾಡಿ ದೆಯೋ | ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಚಕ್ಷಸಾ—ಸೂರ್ಯನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ | ಯತ್—ಏತಕ್ಕೋಸ್ಕರ | ವಿ ಅವಃ—(ತಮಸ್ಸಿನಿಂದಾವೃತವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು) ವ್ಯಕ್ರಪಡಿಸಿದೆಯೋ (ಹಾಗೆಯೇ) | ಯುಕ್ತ್ಯಮಾಣಾನ್—ಯಾಗ ಮಾಡುವ | ಮಾನುಷಾನ್—ಮನುಷ್ಯರನ್ನು | ಯತ್ ಅಜೀಗಃ—ಏತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕಾರ್ಯತತ್ತರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದೆಯೋ | ತತ್—ಅದರಿಂದ | ದೇವೇಷು—ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ (ನೀನೇ) | ಭದ್ರಂ—ಮಂಗಳಕರ ವಾದ | ಅಪ್ತಃ—(ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರುವಿಧವಾದ) ಕರ್ಮಗಳನ್ನು | ಚಕ್ರವೇ—ಮಾಡಿದ್ದೀಯೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಉಪಸ್ತೇ, ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀನೇ, ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾದಿ ಅಗ್ನಿಗಳ ಜ್ವಲನಕ್ಕಾರ್ಥ, ತಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವೃತವಾಗಿದ್ದ ಸಮಸ್ತಪ್ರಪಂಚದ ಅಭಿವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಕರ್ತೃಗಳಾದ ಮನುಷ್ಯರ ಕಾರ್ಯತತ್ತರತೆ, ಎಂಬ ಮೂರು ಶುಭ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವೆ.

English Translation

Ushas, inasmuch as you have caused the sacred fire to be kindled, inasmuch as you have lighted the world with the light of the sun, inasmuch as you have wakened men to perform sacrifice, you have done good service to the gods.

| ದೀರ್ಘವಿಷಯಗಳು |

ಅಶ್ವಃ—ಅಶ್ವಶಬ್ದವು ಹದಿನಾರು ರೂಪನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೧೩) ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಕರ್ಮನಾಮಗಳ (ನಿ. ೩-೨) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಉಷಸ್ಸು ತಾನು ಉದಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದಕೂಡಲೇ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಹೋಮಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಜ್ವಲಮಾಡಿಸುವುದು, ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಕಾಣಿಸದೆ ಇರುವಂತೆ ಮರೆಯಾಗಿರುವ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಕಾಣಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು, ಯಾಗಮಾಡುವವರು ಮತ್ತು ಇತರರೂ ಎಲ್ಲರೂ ಕತ್ತಲೆಯ ತೊಂದರೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆಯಾಯ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಜಾಗರೂಕರಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು, ಎಂಬ ಈ ಮೂರು ವಿಧ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ.

ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳ ಭಾಷ್ಯಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಇವೆರಡು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪದಗಳ ಅನ್ವಯಕ್ರಮವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದು. ಉಷಸಿ ಹ್ಯುದಿತಾಯ ಅಗ್ನಿ-ಹೋತ್ರೇಣ ಆಹವನೀಯಂ ಸಮಿಂಧಯಂತಿ ನಾನುದಿತಾಯಾಂ ಅತಸ್ತಮುಷಾ ಏವ ಸಮಿಂಧವತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಉಷಸ್ಸು ಉದಯವಾದ ಕೂಡಲೇ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರು ಆಹವನೀಯವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವರು. ಉಷಸ್ಸು ಉದಯವಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಉಷಸ್ಸು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉದ್ದೀಪನೆಮಾಡಿಸುವುದು ಎಂದು ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು ಉಷಸೋ ಹಿ ಪ್ರಕಾಶಃ ಸೂರ್ಯಾತ್ ಉದೇಷ್ಯತಃ ಪ್ರಥಮತಿ ಉಷಸ್ಸಿನ ಪ್ರಕಾಶವು ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುದು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಉಷಃಕಾಲೇ ಹೋಮಾರ್ಥಮುಪಸಮಿಂಧಂತೇಹ್ಯಗ್ನಯಃ | ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶೇನ ತಮಸಾ ವಿಶಿಷ್ಟಮಕರೋಃ | ಉಷಃಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉದ್ದೀಪನೆಮಾಡುವರು. ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೇ ಉಷಸ್ಸು ಕತ್ತಲೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಂತೆಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

| ಷ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ |

ಉಷಃ—ಸಂಬುದ್ಧಿಯರೂಪ. ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಮಂತ್ರಿತಸ್ಯ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯುನಾತ್ಸಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಮಿಥೇ—ಸಮಾ ಉಪಸರ್ಗ ಇಂಪ್ರೀ ದೀಪ್ತೌ. ಧಾತು. ಕ್ರಿಸ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಗತಿಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಗತಿಶಾ-
ರಕೋಪಪದಾತ್ ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ಪರಪದ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.
ಚತುರ್ಥೇ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಚಕರ್ಥೆ—ದುಕ್ಯ ಇ ಕರಣೇ. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನರೂಪ. ಕೃತ್ಸಭ್ಯವೃ—(ಪಾ.
ಸೂ. ೭-೨-೧೩) ಎಂದು ನಿಯಮಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಇಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಯತ್ ಎಂದು ಹಿಂದೆ
ಸಂಭವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಪಾತ್ಯಯೋದ್ಯದಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೩೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪ್ರತಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ.
ಪ್ರತ್ಯಯ ಲಿಪ್ತಾದುದರಿಂದ ಲಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ
ಬರುತ್ತದೆ.

ಆವಃ—ವ್ಯ ಇ ವರಣೇ. ಧಾತು. ಲುಙ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಸಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತೆಕ್ಲ ಎಂಬು
ದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಮಂತ್ರೇ ಘನಹ್ರರ—(ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೮೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲುಪ್ಪನಿ ಪ್ತಾಪ್ರವಾದ
ಚ್ಚಿ ಲುಕ್. ಸಿಪ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಸಾವಧಾತುಕಾರ್ಥಕಯೋಃ (ಪಾ ಸೂ. ೭-೩-೮೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತು
ವನ ಇಕಿಗೆ ಗುಣ. ಉರಣ್ಣಪರಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಲ್‌ಚ್ಯಾಭ್ಯೋ—(ಪಾ. ಸೂ.
೬-೧-೬೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಪ್ಪಕ್ರವಾದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಛಂದಸ್ಕುಪಿದ್ಯೈತ್ಯತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೩)
ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಚಾರಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಆಡಾಗಮ ಬರುತ್ತದೆ. ಯದ್ಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನಂತೆ ತಿಹಂತ ನಿಘಾತ
ಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಡಾಗಮ ಉದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ತವಾದ ಪದವಾಗುತ್ತದೆ.

ಚಕ್ಷಸಾ—ಚಕ್ಷಿಪ್ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ವಾಚಿ. ಧಾತು. ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅನೇಕಾರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಾ
ರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಸರ್ವಧಾತುಭ್ಯ ಆಸುನ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇಷ್ಠಿತ್ಯಾದಿನಿರೀತ್ಯಮ್
(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ ತೃತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಮಾನುಷಾನ್—ಮನೋಃ ಅಪತ್ಯಾನಿ ಪುಮಾಂಃ ಮಾನುಷಾಃ ಮನೋಜಾತಾವ್ಯಾಪ್ ಪುಂ ಚ
(ಪಾ. ಸೂ ೪-೧-೧೬೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಷ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತತ್ಸಂನಿಯೋಗದಿಂದ ಪುಂಕಾಗಮ. ತದ್ವಿತ್ತೇಷ್ವಚಾ
ಮಾದೇಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಿವೃದ್ಧಿ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತ್ಪಾದುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ
ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಯಕ್ಷಮಾಣಾನ್—ಯಜ ದೇವಪೂಜಾಸಂಗತಿಕರಣದಾನೇಷು ಧಾತು. ಲೃದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲ್ಲಿಟಃ ಸದ್ಯಾ
(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಾನಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸ್ಯತಾಸೀಲ್ವ ಲಿಟೋಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ಯ ಏಕರಣ.
ಚೋಃಕಃ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಜಕಾರಕ್ಕೆ ಕುತ್ಯ. ಚಕ್ರ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ಕತ್ಯನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಪಕ್ಯ. ಅನೇಮುಕ್
(ಪಾ ಸೂ. ೭-೨-೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಮುಲಾಗಮ. ಲಸಂಪಧಾತುಕವು ತಸ್ಯಾನುದಾತ್ಯೇತ್—

(ಸಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಕರಣಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ. ಅದಕ್ಕೆ ಆಕಾರ ಪರಮಾದುದರಿಂದ ದೀರ್ಘಾದಟಿ ಸಮಾನಪಾದೇ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ರುತ್ವ. ಆತೋಽಟಿಸಿತ್ಯಂ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಅನುನಾಸಿಕತ್ವ. || ೯ ||

|| ಸಹಿತಾಶಾಹ ||

ಕಿ॒ಯಾತ್ಯಾ॑ ಯ॒ತ್ರ॒ಮು॒ಯಾ॑ ಭ॒ವಾ॒ತಿ॒ ಯಾ॑ ವ್ರ॒ಶ್ಯ॒ಷು॒ರ್ಯಾ॑ಶ್ಚ
ನೂ॒ನಂ॑ ವ್ರ॒ಶ್ಯಾ॒ನ್ ||

ಅ॒ನು॑ ಪೂ॒ರ್ವಾಃ॑ ಕೃ॒ಪ॒ತೇ॑ ವಾ॒ವ॒ಶಾ॒ನಾ॑ ಪ್ರ॒ದೀ॒ಧ್ಯಾ॒ನಾ॑ ಜೋ॒ಷಂ॑-
ಮ॒ನ್ಯಾ॒ಭಿ॑ರೇತಿ || ೧೦ ||

ಪದಶಾಹ ||

ಕಿ॒ಯಾ॑ತಿ | ಅ॒ ಯತ್ | ಸ॒ಮು॒ಯಾ॑ | ಭ॒ವಾ॑ತಿ | ಯಾಃ | ವಿ॒ಽ ಉ॒ಷುಃ | ಯಾಃ |
ಚ | ನೂ॒ನಂ | ವಿ॒ಽ ಉ॒ಶ್ಯಾ॒ನ್ |

ಅ॒ನು॑ | ಪೂ॒ರ್ವಾಃ | ಕೃ॒ಪ॒ತೇ॑ | ವಾ॒ವ॒ಶಾ॒ನಾ॑ | ಪ್ರ॒ದೀ॒ಧ್ಯಾ॒ನಾ॑ | ಜೋ॒ಷಂ॑ |
ಅ॒ನ್ಯಾ॒ಭಿಃ | ಏ॒ತಿ || ೧೦ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಸಮಯೇತ್ಯವ್ಯಯಂ ಸಮೀಪವಚನಂ | ಉಷಾಃ ಸಮಯಾ ಭವಾತಿ ಸಮೀಪಸ್ಯಾ ಭವತೀತಿ ಯದೇತಕ ಕಿತ್ತಿಯತಿ ಕಾಲೇ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಂ ವೇತ್ಯಾಕಾರಃ ಪ್ರತ್ಯಾರ್ಥಃ | ಏತದುತ್ತಂ ಭವತಿ | ಉಷಾ ಯೇನ ಕಾಲೇನ ಸಂಯುಕ್ತಾ ಸ ಕಾಲಃ ಕಿಯಾನ್ ತಸ್ಯ ಕಾಲಸ್ಯ ಕಿಂ ಪರಿಮಾಣಮಿತಿ | ಅನೇನೋಷಸೋನಂತತ್ವಮುಕ್ತಂ | ತದೇವ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರೋತಿ | ಪುರಾ ಯಾ ಉಷಸೋ ವ್ಯೂಷಃ ವ್ಯೂಷಾಃ ಸಂಜಾತಾಃ | ನೂನಮವಶ್ಯಮಿತಿ ಪರಂ ಯಾಶ್ಚೋಷಸೋ ವ್ಯೂಚ್ಯಾನ್ | ವ್ಯೂಚ್ಯಂತಿ ವ್ಯೂಷ್ಯಾ ಭವಿಷ್ಯಂತಿ | ತತ್ರ ಪೂರ್ವಾ ವ್ಯೂಷ್ಯಾ ಅತಿತಾ ಉಷಸೋ ವಾವಶಾನಾ ಕಾಮಯಮಾನೇದಾನೀಂ ವರ್ತಮಾನೋಷಾ ಅನು ಕೃಪತೇ | ಅನುಕಲ್ಪತೇ | ಸಮರ್ಥಾ ಭವತಿ | ಅತಿತಾ ಉಷಸೋ ಯಥಾ ಪ್ರಕಾಶಮಕುರ್ವನ್ ತದ್ವದೇಷಾಪಿ ಪ್ರಕಾಶಂ ಕರೋತಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಪ್ರದೀಧ್ಯಾನಾ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ದೀವ್ಯಮಾನೋಷಾ ಅನ್ಯಾಭಿರಾಗಾವಿನೀಭಿರುಷೋಭಿರ್ಜೋಷಂ ಸಹೃತಿ | ಸಂಗಚ್ಛತೇ | ಅಗಾಮಿ-ನ್ಯೋಷ್ಯೇತದೀಯಂ ಪ್ರಕಾಶಮನುಕುರ್ವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ || ಕಿಯತಿ | ಕಿಂ ಪರಿಮಾಣಮಸ್ಯ | ಕಿಮಿ-ದಂಧ್ಯಾಂ ವೋ ಘಃ | ಸಾ. ೫-೨-೪೦ | ಇತಿ ಘಾತೈವಿಧಾನಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಕ್ರಮೈಶಚ್ಚಾದಪಿ ಪರಿಮಾ-ಣಾರ್ಥೇ ವತೆಬ್ಬಕಾರಸ್ಯ ಘತ್ತಂ | ಇದಂಕಿಮೋರೀತ್ಯೇ | ಸಾ. ೬-೩-೯೦ | ಇತಿ ಕಿಮಃ ಕೀಲದೇಶಃ | ಘಸ್ಯೇಯಾದೇತೇ ಯಸ್ಯೇತಿ ಲೋಪಃ | ಪ್ರತ್ಯಯಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಛಾಂದಸಃ ಸಾಂಹಿತಿಕೋ ದೀರ್ಘಃ | ಭವಾತಿ | ಲೇಟ್ಯಾಡಾಗಮಃ | ವ್ಯೂಷಃ | ವಿಪೂರ್ವೋ ವಸತಿವ್ಯುಚ್ಯೇನೇ ವರ್ತತೇ | ಲಟ್ಯುಸಿ ಕಿತ್ತೇ ಯಜಾದಿತ್ಯಾತ್ವಂಪ್ರಸಾರಣಂ ದ್ವಿವಚನಾದಿ | ವ್ಯೂಚ್ಯಾನ್ | ಉಚ್ಛೇ ವಿವಾಸೇ | ವಿವಾಸೋ ವರ್ಜನಂ | ಲೇಟ್ಯಾಡಾಗಮಃ | ಸಂಯೋಗಾಂತಸ್ಯ ಲೋಪಃ | ಕೃಪತೇ | ಕೃಪೂ ಸಮರ್ಥೋ | ವ್ಯುಚ್ಯಂತೀನ ಶಃ | ವಾವಶಾನಾ | ವಶ ಕಾಂತಾ | ಅಸ್ಮಾದ್ಯಜಲಗಂತಾಶ್ಚಾಚ್ಛೇಲಿಕ-ಶ್ಚಾನನ್ | ಪ್ರದೀಧ್ಯಾನಾ | ದೀರ್ಘೋ ದೀಪ್ತಿದೇನನಯೋಃ | ಲಟಃ ಶಾನಚ್ | ಅದಾದಿಶ್ಚ ಚ್ಛೇಲೀ ಲುಕ್ | ಜಕ್ಷತ್ಯಾದಯಃ ಪಡಿತ್ಯೈಶ್ಚ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮಪ್ಯುಕ್ತಾನಾಮಾದಿರಿತ್ಯಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಗತಿಸಮಾಸೇ ಕೃದುತ್ತರಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ತರತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಉಷಾಃ—ಉಷಸ್ತು | ಸಮಯಾ ಭವಾತಿ—ಸಮೀಪಸ್ಯ ವಃಗಿದೆ (ಎಂಬುದು) | ಯತ್—ಯಾವುದೋ (ಆದು) | ಕಿಯತಿ ಆ—ಯಾವ ಕಾಲವಿದೆ? | ಯಾಃ—ಯಾವ ಉಷಃಕಾಲಗಳು | ವ್ಯೂಷ್ಯಾಃ—ಕಕಿದುಷೋದವೋ | ನೂನಂ—ಅವಶ್ಯವಾಗಿ | ಯಾಃ ಚ—ಯಾವ ಉಷಃಕಾಲಗಳು | ವ್ಯೂಚ್ಯಾಃ—ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆಯೋ | (ತತ್ರ—ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯೆ) | ಪೂರ್ವಾಃ—ಮೊದಲಿನವು (ಕಕಿದುಷೋದವು) | ಗಳಸ್ತು | ವಾವಶಾನಾಃ—ಅಪೇಕ್ಷೆ ಉಕ್ತವುಗಳಾಗಿ (ಈಗಿನ ಉಷಸ್ತುಗಳಾಗಿ) | ಅನು ಕೃಪತೇ—ಅನುಕುಪ್ತವು | ಪ್ರದೀಧ್ಯಮಾನಾ—ವಿಶೇಷವಪ್ರಕಾರಯುಕ್ತವಾದ ಉಷಸ್ತು | ಅನ್ಯಾಃ ಜೋಷಂ—(ಮುಂದೆ ಬರುವ) ಇತರ ಉಷಸ್ತುಗಳೊಡನೆ | ಏತಿ—ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

॥ ಭಾಷಾರ್ಥ ॥

ಉಷಸ್ಸು ಯಾವಕಾಲದಿಂದ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ ? ವಿಶೇಷ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಉಷಸ್ಸು (ಬೆಳಕುಕೊಡಬೇಕೆಂಬ) ಅಪೇಕ್ಷೆ ಉಳ್ಳದ್ದಾಗಿ, ಕಳೆದುಹೋದ ಉಷಸ್ಸುಗಳ ಕ್ರಮವನ್ನ ನುಸರಿಸಿ (ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಾ) ಬರುವ ಉಷಸ್ಸುಗಳ ಕೊಡನೆ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ.

English Translation.

For how long a period is it that the dawns have risen ? for how long a period will they rise ? still desirous to bring us light, Ushas pursues the functions of those that have gone before, and shining brightly, proceeds with the others (that are to follow.)

॥ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ॥

ಅನುಕ್ಯತೇ—ಅನುಕ್ಯತೇ ಸಮರ್ಥಾ ಭವತಿ | ಉಷಸ್ಸುಗಳು ಪ್ರತಿದಿವ್ಯೂ ಸೂರ್ಯನ ಉದಯ ಕ್ಷಿತಿ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಉದಯವಾಗುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿಶಯ ಅಂದರೆ ಕಳೆದುಹೋದವುಗಳೂ, ವರ್ತಮಾನ ಅಂದರೆ ಆಯಾಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವುವುಗಳೂ, ಆಗಮಿ ಅಂದರೆ ಮುಂದೆ ಬರತಕ್ಕವುಗಳೂ ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಕಳೆದುಹೋಗಿರುವ ಉಷಸ್ಸಿನ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಈಗ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಉಷಸ್ಸು ತನ್ನ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಅನುಕರಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುವುದು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಅತಿಶಯ ವರ್ತಮಾನ ಉಷಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯಕೃತ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. ಸ್ವಂದೆಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಅರ್ಚಿತೆ ಗಾಯತಿ ಎಂಬ ನಲವತ್ತುನಾಲ್ಕು ಅರ್ಚಿತೆ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಪಭಾತುವನ್ನು ಪಃಜನಾಡಿರುವುದರಿಂದ (೧. ೩-೧೯) ಅನುಕ್ಯತೇ ಎಂದರೆ ಪೂಜಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾದ ಯಜ್ಞ ಉಷಸ್ಸುಮಿಗಾಯಾಂ ಸ್ವೋತಾರಾಃ ಸ್ವಂತಿ ತಮುಷಾ ಏವ ಸ್ತೌತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಉಷಸ್ಸು ಉದಿವವಾದ ಕೂಡಲೇ ಆಯಾಯ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡುವವರು ಸ್ತುತಿಮಾಡುವುದೂ ಉಷಸ್ಸಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದಾಗಿ ಉಷಕಾಲವೇ ಸ್ತುತಿನಾಡಿದಂತೆ (ಉಷಕಾಲವನ್ನು) ಔಪಚಾರಿಕಪ್ರಯೋಗವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಈ ಎರಡು ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆಕಾರೋಽತ್ರ ಪಾದಪೂರಣಃ | ನೂನಮುಪಿಪಾದಪೂರಣಃ | ಆಕಾರವು ವಾಕ್ಯಪೂರ್ತಿಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದರಂತೆಯೇ ನೂನಂ ಎಂಬುದೂ ವಾಕ್ಯಪೂರ್ತಿಗಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದದ್ದು ಎಂದು ಸ್ವಂದೆಸ್ವಾಮಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿರುವುದು. ಸಾಯಣರು—ಆಕಾರಃ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥಃ | ಉಷಾ ಯೇನ ಕಾಲೇನ ಸಂಯುಕ್ತಾ ಸ ಕಾಲಃ ಕಿರ್ಯಾ ಕಿಂ ಪರಿಮಾಣಂ ಇತಿ | ಆಕಾರವು ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಾಗಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ (ಉಷಕಾಲದಿಂದ) ಉಷಕಾಲದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಕಾಲದ ಪ್ರಮಾಣವು ಗೋಚರವಾಗತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅನಂತವಾಗಿರುವ ಉಷಕಾಲದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ವಾವಶಾನಾ—ಕಾಮಯಮಾನಾ | ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಸಾಯಣರೂ, ವಾವಶಾನಾ, ವಶ ಕಾಂತೌ, ವಾಶ್ರ ಶಬ್ದನೇ ಇತ್ಯನೆಯೋಲನೈಕರಸ್ಯೇದಂ ರೂಪಂ ಕಾಮಯಮಾನಾ ಶಬ್ದಂ ವಾ ಕುರ್ವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಚ್ಚ ಉಷಸ್ಸುಧಿಕಾಯಾಂ ಕಾಮಯಂತೇ ಶಬ್ದಂ ವಾ ಕುರ್ವಂತೀ ತದುವಸ್ಯೇ-
ವೋಪಚರ್ಯತೇ | ಯಚ್ಚ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ವಶಫತುವಿನಿಂದಾಗಲೀ, ಶಬ್ದಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ವಾಶ್ರಫತುವಿನಿಂದಾಗಲೀ ವಾವಶಾನಾ ಎಂದು ಶಬ್ದರೂಪವಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದು ಅಥವಾ ಉಷಃಕಾಲವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ಇರುವ ಉಷಸ್ಸಿನ ರಮಣೀಯತೆಯೂ, ಉಷಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುವ ಸ್ತೋತ್ರಪಠನ ಪಾಠನಾದಿಗಳೂ ಉಷಃಕಾಲದಷ್ಟಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಉಷಸ್ಸಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಎಂದು ಸ್ಯಂದಿಸ್ತಾಮಿಗಳೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರತಿಯೊ ||

ಕಿಯತಿ—ಕಿಮ್ ಪರಮಾಣಂ ಅಸ್ಯ ಇತಿ ಕಿಯನ್ ಕಿಮಿದಂಭ್ಯಾಂ ವೋಛಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೪೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಶಾರಕ್ಕೆ ಭಕ್ತವಿಧಾನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಕಿಮ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಪರಮಾರ್ಥತೋರೂಪವಾಗ ವಶುರ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ತತ್ಸಂನಿಯೋಗದಿಂದ ವಶಾರಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಃ ಇದು ಪರವಾದಾಗ ಇದಂಕಿಮೋಲಿತೀಕೀ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೬೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಿಮ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೀ ಅದೇಶ. ಅಯನೇಯಾ— (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಫಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇಯಾದೇಶ. ಇಯತ್ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರೂಪವಾಗು ತ್ತದೆ. ಆಜಾದಿಪ್ರತ್ಯಯ ಪರವಾದುದರಿಂದ ಭಸಂಜ್ಞಾ ಬರುವುದರಿಂದ ಯಸ್ಯೇತಿಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯತಿಭೂತವಾದ ಕೀ ಎಂಬುದರ ಈಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಕಿಯತ್ ಎಂದು ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅದ್ವೈದಾತ್ಮಸ್ವರದಿಂದ ಕಕಾರೋತ್ತರ ಇಕಾರವು ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಪ್ತಮಾ ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ಛಾಂದಸವಾಗಿ ಮಧ್ಯೆ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ.

ಭವಾತಿ—ಭೂ ಸತ್ತಾಯಾಂ ಧಾತು. ಲೇಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ರತ್ಯಯ ಲೇಟೋ-
ಜಾಟ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಡಾಗಮ. ಕಪ್ ವಿಕರಣ. ಗುಣ ಅವಾದೇಶ. ಯದ್ಯೋಗ ವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕಪ್, ತಿಮ್ ಆನುದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ವ್ಯೂಷಃ—ವಿವೂಕರವಾದ ವಸ ಧಾತುವು ವ್ಯುಚ್ಛನಾರ್ಥ (ವಿವಾಸ) ದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಮೈಪದಾನಾಂ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಝಿಗೆ ಉಸಾದೇಶ. ಅಸಂಯೋಗಾ-
ಲ್ಲಿಟ್ ಕಿತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೨-೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಕಿತ್ಪಾತಿದೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ವಸಧಾತುವು ಯದಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದರಿಂದ ವಚಿಸ್ಮಿಪಿಯಜಾದಿನಾಂ ಕಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕಾರಣಾಚ್ಛ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ. ಲಿಟ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಹಲಾದಿತೇಷ. ಶಾಸಿವಸಿ-
ಫಸಿನಾಂ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೩-೬೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ಪತ್ವ. ಯಃ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಯಚ್ಚೈವ ಸಂಬಂಧ

ವಿರುವುದರಿಂದ ಯದ್ವೃತ್ತಾನ್ನಿತ್ಯಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪ್ರತಿವೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ವ್ಯುಚ್ಛಾನ್—ಉಚ್ಛೇ ವಿವಾಸೇ ಧಾತು. ವಿವಾಸವೆಂದರೆ ವರ್ಜನ (ಬಿಡುವಿಕೆ) ಎಂದರ್ಥ. ಲೇಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಝಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಝೋಂತಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತಾದೇಶ. ಇತಕ್ಕಲೋಪಃ ಪರಸ್ಯಂ—(ಪಾ ಸೂ. ೩-೪-೯೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತ್ಯ ಇಕಾರಲೋಪ. ಲೇಟೋಽದಾಟಿಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೪) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ. ಸಂಯೋಗಾಂತಸ್ಯ ಲೋಪಃ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಂತ್ಯ ತಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ತುದಾದಿಭ್ಯಃ ಶಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶವಿಕರಣ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಯಚ್ಚಬ್ಬಸಂಬಂಧ ವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಕರಣಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಕೃಪತೇ—ಕೃಪೂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯೇ. ಧಾತು. ಲಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ವಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಪ್ರತ್ಯಯ ಟಿತೆ-ಅತ್ಯನೇಪದಾನಾಂ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಟಿಗೆ ಏತ್ತ ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಪ್ಪಿಗೆ ಶವಿಕರಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಾರ್ವಧಾತುಕಮಸಿತ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಐತ್ಯಾತಿದೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಿಗೆ ಗುಣಾದಿಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅತಿಜಂತಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಾವಶಾನಾ—ವಶ ಕಾಂತ ಧಾತು. ಧಾತೋರೇಕಾಚಃ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಭೃತಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ ಬಂದಾಗ ಯಜೋಚಿಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ಯಜ್ಞಲಜಂತದ ಮೇಲೆ ತಾಚ್ಛೇಲ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾಚ್ಛೇಲ್ಯವಯೋವಚನೇ—(ಪಾ ಸೂ. ೩-೨-೧೨೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯಜ್ಞನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವಾದಿ. ಸ್ತ್ರೀತ್ವದ್ದಿ ಆದಂತವಾದುದರಿಂದ ಟಾವ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಚಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಚಿತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರದೀಧ್ಯಾನಾ—ದೀಧೀರ್ ದೀಪ್ತಿದೇವನಯೋಃ ಧಾತು ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕಾನ್ವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಪ್ಪಿಗೆ ಅದಿಪ್ರಭೃತಿಭ್ಯಃ ಶಪಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೬೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲುಕ್. ಯಾವಾದೇಶ. ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಹೀನ್. ಐಕ್ವಿತ್ವಾದಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಧಾತುವು ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಐಕ್ವಿತ್ವಾದಿಯಃ ಪಟ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ರಪಸಂಜ್ಞಾ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಸ್ತಾನಾಮಾದಿಃ (ಪಾ ಸೂ. ೬-೧-೧೮೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರ ಎಂಬ ಗತಿಯೊಡನೆ ಸಮಾಸವಾದಾಗ ಗತಿಕಾರಕೋಪಸಪದಾತ್ ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ಪರಸದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೦ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಠಃ ||

ಈಯುಷ್ಠೇ ಯೇ ಪೂರ್ವತರಾಮಸತ್ಯನ್ವೃಚ್ಚಂತೀಮುಷಸಂ
ಮರ್ತ್ಯಾಸಃ |

ಅಸ್ಮಾಭಿರೂ ನು ಪ್ರತಿಚಕ್ಷ್ಯಾಭೂದೋ ತೇ ಯಂತಿ ಯೇ
ಅಪರೀಷು ಪಶ್ಯಾನ್ || ೧೧ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಈಯುಃ | ತೇ | ಯೇ | ಪೂರ್ವತರಾಂ | ಅಸತ್ಯನ್ | ವಿಽ ಉಚ್ಯಂತೀಂ |
ಉಷಸಂ | ಮರ್ತ್ಯಾಸಃ |

ಅಸ್ಮಾಭಿಃ | ಊಂ ಇತಿ | ನುಃ ಪ್ರತಿಚಕ್ಷ್ಯಾಭೂತ್ | ಅಭೂತ್ | ಓ ಇತಿ | ತೇ |
ಯಂತಿ | ಯೇ | ಅಪರೀಷು | ಪಶ್ಯಾನ್ || ೧೧ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಯೇ ಮರ್ತ್ಯಾಸೋ ಮರಣಧರ್ಮಣೋ ಮನುಷ್ಯಾ ವ್ಯುಚ್ಯಂತೀಂ ವಿನಾಸಯಂತೀಂ ಪೂರ್ವ-
ತರಾಮತಿತಯೇನ ಪೂರ್ವಾಂ ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಣಾಮುಷಸಮಸತ್ಯನ್ ದೃಷ್ಟವಂತಃ ತೇ ಮನುಷ್ಯಾ ಈಯುಃ |
ಗತಾಃ | ತಥಾಸ್ಮಾಭಿರೂ ನು ಇದಾನೀಂ ಪ್ರತಿಚಕ್ಷ್ಯಾ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾಭೂತ್ ಜಾತಾ | ತಥಾ-
ಪರೀಷು ಭಾವಿನೀಷು ರಾತ್ರಿಷು ಯೇ ಮನುಷ್ಯಾ ಏತಾಮುಷಸಂ ಪಶ್ಯಾನ್ ಪಶ್ಯಂತಿ ತೇ | ಆ ಉ ಇತಿ
ನಿಸಾತದ್ವಯಸಮುದಾಯಃ | ತತ್ರ ಉ ಇತ್ಯೇತದವಧಾರಣೇ | ಏವ ಯಂತಿ | ಅಗಚ್ಯಂತ್ಯೇವ |
ಕಾಲತ್ರಯೇಽಸ್ಯೇವಾ ನ್ಯಾಪ್ಯ ವರ್ತತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಈಯುಃ | ಇತ್ ಗತಾ | ಲಿಟ್ಟುಸೀಣೋ ಯೇತಿ
ಯೇನಾ ದೇಶಃ | ದ್ವಿವಚನೇಽಚೀತಿ ತಸ್ಯ ಸ್ಥಾನಿವದ್ಭಾವಾದ್ವಿಭಾಗವೇ ದೀರ್ಘ ಇಣಃ ಕಿತಿ |
ಸಾ. ೭-೪-೬೯ | ಇತ್ಯುಭ್ಯಾಸದೀರ್ಘತ್ವಂ | ತೇ | ಯುಷ್ಮತ್ತತ್ರತಪ್ತುಃ ಪ್ತಂತಃಪಾದಮಿತಿ ಸಕಾರಸ್ಯ
ಷತ್ವಂ ಸ್ಪೃತ್ವಂ ಚ | ಮರ್ತ್ಯಾಸಃ | ಅಜ್ಜನೇರಸುಕ್ ||

॥ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ॥

ಯೇ ಮರ್ತ್ಯಾಸಃ—ಯಾವ ಮನುಷ್ಯರು | ಉಚ್ಚಂತೀಂ—ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವ | ಪೂರ್ವ-
ತರಾಂ—ಅತ್ಯಂತಪುರಾತನವಾದ | ಉಷಸಂ—ಉಷಸ್ಸನ್ನು | ಅಪಶ್ಯತ್—ನೋಡಿದರೋ | ತೇ—ಅವರು
ಈಯಾಃ—ವೃತ್ತರಾದರು; | ತಥಾ—ಹಾಗೆಯೇ | ಅಸ್ಮಾಭಿಃ ಉ—ನಮ್ಮಿಂದಲೂ (ಉಷಸ್ಸು) | ನು—
ಈಗ | ಪ್ರತಿಚಿಕ್ಷ್ಯಂತಿ—ಜಿನ್ನಾಗಿ ಪರದೃಶ್ಯಮಾನವಾಗಿ | ಅಭೂತ್—ಆಯಿತು (ಹಾಗೆಯೇ) | ಅಪರೀಷು—
ಮುಂದೆ ಬರುವ ರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ | ಯೇ—ಯಾವ ಮನುಷ್ಯರು | ಪಶ್ಯಾತ್—(ಈ ಉಷಸ್ಸನ್ನು) ನೋಡು
ತ್ತಾರೋ | ತೇ—ಅವರು | ಆಯಂತಿ ಉ—ಬಂದೇಬರುತ್ತಾರೆ (ಮುಂದೆ ಉತ್ಪನ್ನರಾಗುತ್ತಾರೆ.)

॥ ಭಾವಾರ್ಥ ॥

ಪುರಾತನವಾದ ಎಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸಿದ್ದ ಉಷಸ್ಸನ್ನು ನೋಡಿದ ಮನುಷ್ಯರು ಈಗ ಇಲ್ಲ;
ಈಗ ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಉಷಸ್ಸು ನಮಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ; ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಉದಯಿಸುವ ಉಷಸ್ಸನ್ನು ನೋಡುವ
ಮನುಷ್ಯರು ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ (ಅಂದರೆ ಉಷಸ್ಸು ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಈರೀತಿ ದೃಶ್ಯ
ಮಾನವಾಗಿ ನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ.)

English Translation.

Those mortals who beheld the pristine Ushas dawning have passed
away ; to us she is now visible, and they approach who may behold her in
aftertimes.

॥ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ॥

ಯೇ ಮರ್ತ್ಯಾಸಃ ವ್ಯುಚ್ಚಂತೀಂ ಪೂರ್ವತರಾಂ ಉಷಸಂ ಅಪಶ್ಯತ್ ತೇ ಈಯಾಃ | ಅಸ್ಮಾಭಿ
ನು ಪ್ರತಿಚಿಕ್ಷ್ಯಂತಿ ಅಭೂತ್ | ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯರು ಹಿಂದೆ ಉದಯವಾಗಿ ತನ್ನ
ರಮಣೀಯತೆಯನ್ನು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿರುವ ಉಷಸ್ಸುಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿ ಅನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರು.
ಮತ್ತು ಅದು ತನ್ನ ಸೊಬಗನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಕಳೆದುಹೋದ ಹಾಗೆ ಇವರೂ ಈಗ ಕಾಲವಾದರು. ವರ್ತಮಾನಕಾಲ
ವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಈ ಉಷಾಕಾಲದ (ಮನೋಹರತ್ವವನ್ನು) ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ನಾವುಗಳು
ಆನಂದಪಡುತ್ತೇವೆ. ಮುಂದೆ ಉದಯವಾಗುವ ಉಷಸ್ಸನ್ನು ನೋಡಿ ಅನಂದಿಸುವ ಮನುಷ್ಯರು ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟಿ
ತ್ತಾರೆ. ಈ ರೀತಿ ಉಷಸ್ಸು ಮೂರು ಕಾಲಗಳನ್ನೂ ಅನುಸರಿಸಿ ಉದಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ಕಾಲತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದು ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದುವವರಾದರೂ ಮನುಷ್ಯರು ಅತೀಶಾನಾಗತ
ವರ್ತಮಾನವೆಂಬ ಮೂರು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಉಷಸ್ಸಿನ ಅನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವರಾದಕಾರಣ
ಉಷಸ್ಸಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಆಯಾಯ ಕಾಲಾನುಗುಣವಾಗಿ ಆಯಾಯ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದೆಂಬ
ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಪ್ರಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅತೀತೈರ್ವರ್ತಮಾನ್ಯರಾಗಾಮಿಭಿಕ್ಷು ಸರ್ವಮಾಸುಷ್ಯೈರುಷಾ ದೈತ್ಯತೇ ನಾಸ್ತದಾದಿವತ್ ಶೈಶ್ವದೇವ ಇತಿ ಸಮಸ್ತಾರ್ಥಃ | ಉಸಃಕಾಲವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಮನುಷ್ಯರೂ ನೋಡಿ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರು. ಈಗ ಇರುವವರೂ ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಇದರಂತೆಯೇ ಮುಂದೆ ಉತ್ಪನ್ನರಾಗುವವರೂ ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವು ಅನಿತ್ಯರಾದ ಕಾರಣ ಕೆಲವರು ಮಾತ್ರ ಉಸಃಕಾಲವನ್ನು ನೋಡುವರು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಉಪಸ್ತು ಸರ್ವರೂಗೂ ಗೋಚರವಾಗುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಮರ್ತ್ಯಾಸಃ - ಮಾನುಷ್ಯಾಃ ನರಃ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಮರ್ತ್ಯಶಬ್ದವು (ನಿ. ೩-೮) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮರ್ತ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯರೆಂದು ಅರ್ಥವು.

ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ :

ಈಯುಃ—ಇಹ ಗತೌ ಧಾತು, ಅದಾದಿ. ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಮೈಪದವಾಣಂ— (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಝಿಗೆ ಉಸಾದೇಶ. ಅಜಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಇಹೋಯುಷ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೮೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಯಸಾದೇಶ. ದ್ವಿತ್ವಮಾದುವಾಗ ದ್ವಿವಚನೇಟಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೧-೨೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ವಾನಿವದ್ಭಾವ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತ್ವ ಬಂದಾಗ ದೀರ್ಘಾಙೀ ಕಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೬೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ. ಈಯುಃ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ ಸಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪೂರ್ವತರಾಂ—ಅತಿಶಯೇನ ಪೂರ್ವ ಪೂರ್ವತರಾ ತಾಮ್ ದ್ವಿವಚನಬಿಭಿಷ್ಯೋ—(ಪಾ. ಸೂ ೫-೩-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ತರಣ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪಿಶ್ತಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಪತ್ಯನ್—ದ್ವಿತಿರ್ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೇ ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನರೂಪ. ಯದ್ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ವಿತ್ಯಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪ್ರತಿವೇಧ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ ಉದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಅದ್ಭದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮರ್ತ್ಯಾಸಃ—ಮರ್ತ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜಸ್ಮ ಪರವಾದಾಗ ಅಜ್ಜಸೇರಸುತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೫೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಸುಕಾಗಮ. ಅಂತ್ಯಸಕಾರಕ್ಕೆ ರುತ್ಪವಿಸರ್ಗ

ಪ್ರತಿಚಿಕ್ಷ್ಯಾ—ಚಿಕ್ಷಿಣ್ ವ್ಯಾಕರಣವಾಚಿ. ಧಾತು. ಇಲ್ಲಿ ದರ್ಶನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಕರ್ಮಣಿ ಯಲ್ಲಿ ಋತರೋಣ್ಯಾತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣ್ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸ್ತ್ರೀಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅಜಾದ್ಯತೀಷ್ಠಾಸ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಓಪ್.

ಯಂತಿ—ಇತ್ ಗತೌ ಧಾತು, ಅದಾದಿ ಲಟಾ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಝಿಗೆ ಅಂತಾದೇಶ ಬಂದಾಗ ಇತೋಯಾನ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೮೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಣಾದೇಶ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಕ್ಷರವು ದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪಶ್ಯಾನ್—ದ್ವಿಶಿಂ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೇ ಧಾತು ಲೇಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಝಿ ಪ್ರತ್ಯಯ, ಅಂತಾ ದೇಶಬಂದಾಗ ಇತಕ್ಕ ಲೋಪಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತ್ಯ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಪಾಘ್ರಾ-ಧ್ಯಾಸ್ತಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೭೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶನ್ ವಿಕರಣ ಬಂದಾಗ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಪಶ್ಯಾದೇಶ. ಲೇಟೋಽ-ಡಾಟಿಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ. ಸಂಯೋಗಾಂತಸ್ತು ಲೋಪಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತ್ಯ ತಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಪಶ್ಯಾನ್ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಯೇ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಯಚ್ಚುಬ್ಧ ಸಂಬಂಧ ವರುವುದರಿಂದ ಯದ್ವ್ಯತ್ಯಾನ್ವಿತ್ಯಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ಸದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕ ಬಂಧುದರಿಂದ ತಾಸ್ಯನುದಾತ್ವೇತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದು ಅನುದಾತ್ವ ವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. || ೧೧ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಯಾವಯದ್ವೈಷ್ವಾ ಋತಸಾ ಋತೇಜಾಃ ಸುಮ್ಮಾ ವರೇ ಸೂನ್ಯತಾ
ಈರಯಂತೀ |

ಸುಮಂಗಲೀರ್ಬಿಭ್ರತೀ ದೇವವೀತಿಮಿಹಾದ್ಯೋಷಃ ಶ್ರೇಷ್ಠತಮಾ
ವೃಚ್ಚೈಃ || ೧೨ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಯಾವಯತ್ ೨ ದ್ವೈಷಾಃ | ಋತ ೨ ಪಾಃ | ಋತೇ ೨ ಜಾಃ | ಸುಮ್ಮ ೨ ವರೇ |
ಸೂನ್ಯತಾಃ | ಈರಯಂತೀ |

ಸುಮಂಗಲೇಃ | ಜಿಭ್ರತೀ | ದೇವವೀತಿಂ | ಇಹ | ಅದ್ಯ | ಉಷಃ |

ಶ್ರೇಷ್ಠತಮಾ ! ವಿ | ಉಚ್ಚ || ೧೨ ||

|| ಸಾಯಂಘಾಷ್ಯಂ ||

ಯಾವಯದ್ವೇಷಾಃ | ಯಾವಯಂತಿ ಆಸ್ತತ್ರಃ ಸ್ಯಥಕೃತಾನಿ ದ್ವೇಷಾಂಸಿ ದ್ವೇಷ್ಯಣಿ
 ರಾಕ್ಷಸಾದೀನಿ ಯಯಾ ಸಾ ತಭೋಕ್ತಾ | ನ ಹ್ಯುಷಸಿ ಜಾತಾಯಾಂ ರಾಕ್ಷಸಾದಯೋಽವಶಿಷ್ಯಂತೇ
 ಯತಸ್ತೇ ನಿಶಾಚರಾಃ | ಋತಸಾ ಋತಸ್ಯ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ವಾ ಸಾಲಯಿತ್ರೀ ಋತೇಜಾ
 ಯಜ್ಞಾರ್ಥಂ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತಾ | ಸತ್ಯಾಮುಷಸ್ಯಹನಿ ಯಾಗಾ ಅನುಷ್ಠೀಯಂತೇ ಆತೋ
 ಯಜ್ಞಾರ್ಥಂ ಜಾತೇತ್ಯುಚ್ಛತೇ | ಸುಮ್ನಾವರೀ | ಸುಮ್ನಮಿತಿ ಸುಖನಾಮ | ತದ್ವ್ರತೀ ಸೂನೃತಾಃ |
 ನಾಜ್ಞಾನ್ಯತತ್ | ಸಶುಪತ್ತಿವ್ಯುಗಾದೀನಾಂ ವಚಾಂಸೀರಯಂತೀ ಪ್ರೇರಯಂತ್ಯುತ್ಪಾದಯಂತೀ
 ಸುಮಂಗಲೇಃ ಸುಮಂಗಲೋಽನೇತಾ | ಸತ್ಯಾ ಕದಾಚಿದಪಿ ನ ವಿಯುಕ್ತೇತ್ಯರ್ಥಃ | ದೇವವೀತಿಂ
 ದೇವ್ಯಃ ಕಾಮಯಮಾನಂ ಯಜ್ಞಂ | ಬಿಭ್ರತೀ ಧಾರಯಂತೀ ಹೇ ಉಷಃ ಶ್ರೇಷ್ಠತಮೋಕ್ತೇನ ಪ್ರಕಾರೇ-
 ಣಾತಿಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ತ್ವಮಿಹಾಸ್ತಿಸ್ತೇವಯಜನದೇಶೇಽದ್ಯಾಸ್ತಿನ್ಯಾಗಸಮಯೇ ವ್ಯುಚ್ಛಿ | ವಿವಾಸಯ ||
 ಯಾವಯದ್ವೇಷಾಃ | ಯು ಮಿಶ್ರಣಾಮಿಶ್ರಣಯೋಃ | ಅಸ್ಮಾಣ್ಣಿಂತಾಲ್ಲಟಃ ಶತ್ವೆ | ತಸ್ಯ ಛಂದಸ್ಯು-
 ಭಯರ್ಥೇತ್ಯಾರ್ಥಧಾತುಕತ್ಯಾದಿದುಪದೇಶಾಲ್ಪಗಾರ್ವಧಾತುಕಾನುದಾತ್ತತ್ಯಾಭಾವಾತ್ಪ್ರಯಸ್ಕರ ಏವ
 ಶಿಷ್ಯತೇ | ಪುನರ್ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಸ ಏವ ಸ್ಯರಃ | ಛಂದಸಃ ಪದಕಾಲೇನೋ ಹ್ರಸ್ವಃ | ಋತಸಾಃ |
 ಋತಂ ಸಾತಿ ರಕ್ಷತೀತ್ಯುತಸಾಃ | ಸಾ ರಕ್ಷಣೇ | ವಿಚ್ | ಋತೇಜಾಃ | ಋತೇ ನಿಮಿತ್ತಧೂತೇ
 ಜಾಯತ ಇತ್ಯಂತೇಜಾಃ | ಜನೀ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ | ಜನಸನಖನಕ್ರಮಗನೋ ವಿಚ್ | ವಿಧ್ವನೋರನು-
 ನಾಸಿಕಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾತ್ವಂ | ತತ್ಪುರುಷೇ ಕೃತಿ ಬಹುಬಮಿತ್ಯುಲುಕ್ | ಸುಮ್ನಾವರೀ | ಛಂದಸೀವನಿಪಾವಿತಿ
 ಮತ್ತೈರ್ಥಿಯೋ ವನಿಪ್ | ನನೋ ರ ಚೇತಿ ಜೋಷ್ ನಕಾರಸ್ಯ ರೇಫಾದೇಶಕ್ | ಅನ್ಯೇಷಾಮುಖಿ ದ್ವೈತ್ಯತ
 ಇತಿ ದೀರ್ಘಃ | ವ್ಯತ್ಯೆಯೇನ ಪ್ರತ್ಯಯಾದ್ಯುದಾತ್ತೇತ್ವಂ | ಸುಮಂಗಲೇಃ | ಸುಮಂಗಲಾತ್ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ |
 ಸಾ. ೪-೧-೪೧ | ಇತಿ ಗೌರಾದಿಷು ಸಾರಾತ್ ಜೋಷ್ | ಸರ್ವೇ ವಿಧಯಶ್ಚಂದಸಿ ವಿಕಲ್ಪಂತ ಇತಿ
 ಹಲ್ಯಾಭ್ಯು ಇತಿ ಸುಲೋಪಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪಿತತ್ಯಾದಿಭಾವೇ ರುತ್ವವಿಸರ್ಗೌ | ದೇವವೀತಿಂ | ವೀ ಗತಿ-
 ಪ್ರಜನಕಾಂತ್ಯಸನಿಪಾದನೇಷು | ದೇವೈರ್ವೀಯಂತೇ ಕಾಮ್ಯತ ಇತಿ ದೇವವೀತಿಯಿರ್ವಿಜ್ಞಃ |
 ಕಮಣಿ ಕ್ರಿನ್ | ದಾಸೀಭಾರಾದಿತ್ಯಾತ್ಮಾರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚಿರತ್ವಂ ||

|| ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ ||

ಯಾವಯದ್ವೇಷಾಃ--ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ವಿಳಲಗೊಳಿಸುವ ಎಂದರೆ ನಾಶಮಾಡುವ | ಋತಸಾಃ--
 ಸತ್ಯವನ್ನು, ಯಜ್ಞವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ | ಋತೇಜಾಃ--ಯಾಗಗಳೇಗೋಸ್ಕರ ಜನಿಸಿರುವ | ಸುಮ್ನಾವರೀ--ಸುಖ

ವುಳ್ಳು, (ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ) | ಸೊನ್ನೆತಾಣೆ--ಒಳ್ಳೆಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು | ಈರಯಂತೀ--(ಪಶುವುಗಳಿಂದಿ ಗಳಿಂದ) ಹೊರಡಿಸುವ | ಸುಮಂಗಲೀ--ಸಾಮಂಗಲ್ಯಯುಕ್ತಳಾದ | ದೇವವೀತಿ--ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕಾವ್ಯ ವಾದ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು | ಬಿಭೃತೀ--ಧರಿಸಿರುವ | ಹೇ ಉಷಃ--ಎಲೈ ಉಷಸ್ತೇ (ಉಷೋ ದೇವತೆಯೇ) | ಶ್ರೀಷ್ಠತಮಾ--(ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ) ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ (ನೀನು) | ಇಹ--ಈ ಯಾಗ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ | ಅದ್ಯೈ--ಈಗ (ಯಾಗವನೆಯದಲ್ಲ) | ವ್ಯುಚ್ಛೈ--ಪ್ರಕಾಶಿಸು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಉಷಸ್ಸು ರಾಕ್ಷಸ ನಾಶಕಳು; (ನಿಶಾಚರರಾದ ರಾಕ್ಷಸರು ಬೆಳಗಾದ ಮೇಲೆ ಹೊರಹೊರಡುವುದಿಲ್ಲ) ಯಾಗಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಜನಿಸಿರುವವಳು; (ಬೆಳಗಾದ ಮೇಲೆಯೇ ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ) ಒಳ್ಳೆಯ ಶಬ್ದಗಳುಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವಳು; ಸುಮಂಗಲಿಯು; (ಪಶಿಯಿಂದ ವಿಯೋಗವೇ ಇಲ್ಲ) ಸುಖಿಯು; ದೇವಕಾವ್ಯ ವಾದ ಯಜ್ಞಧಾರಕಳು; ಈ ರೀತಿ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಉಷಸ್ಸು ಈಗ ನಮ್ಮ ಯಾಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸಲಿ.

English Translation.

The beings hostile (to acts of devotion) now withdraw, for she is the protectress of sacred rites, who is manifested for their performance; she is the giver of happiness, the awakener of pleasant voices, the enjoyer of felicity, and provider of food for the gods: most excellent Ushas, dawn to-day on this (sacrificial hall.)

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಯಾವಯಂತ್ವೀಷಾಃ--ಯಾವಯಂತಿ ಅಸ್ತತ್ವೈ ಪೃಥಕ್ ಕೃತಾನಿ ದ್ವೇಷಾಂಸಿ ದ್ವೇಷ್ಣಾಣಿ ರಾಕ್ಷಸಾದೀನಿ ಯಯಾ ಸಾ | ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ದ್ವೇಷಮಾಡಿ ಹಿಂಸೆಪಡಿಸುವ ರಾಕ್ಷಸರೇ ಮೊದಲಾದವರು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಚರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವರಾದಕಾರಣ ಉಷಸ್ಸು ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಅವರನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗ ಇರಿಸಿರುವುದು. ಉಷಃಕಾಲವು ಬಂದ ಒಡನೆಯೇ ರಾಕ್ಷಸರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಅಡಗಿ ಹೋಗುವರು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಮತಸಾಃ--ಮತಸ್ಯ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ವಾ ಪಾಲಯಿತ್ರೀ--ಸತ್ಯವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞವನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಮತ ಶಬ್ದವು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೪) ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದು. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಮತಶಬ್ದವು ಸತ್ಯ ಬೋಧಕವಾಗಿಯೂ ಯಜ್ಞ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಿ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿರುವರು--

ನ ಯಾತವ ಇಂದ್ರ ಜೂಜುವುರ್ನೋ ನ ಪಂದನಾ ಕವಿಷ್ಯ ವೇದ್ಯಾಧೀಃ |
 ಸ ಕರ್ಥದರ್ಯೋ ವಿಷುಣಸ್ಯ ಜಂತೋರ್ಮಾ ಶಿಶ್ನದೇವಾ ಅಸಿ ಗುರ್ಬುತಂ ನಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೭-೨೧-೫)

ಈ ಋಕ್ಯೆನಲ್ಲಿ ಋತ ಶಬ್ದವು ಸತ್ಯ ಅಥವಾ ಯಜ್ಞ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಸತ್ಯಂ ನಾ ಯಜ್ಞಂ ನಾ (ನಿ. ೪-೧೯) ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ತನೂನಪಾತ್ಯಥ ಋತಸ್ಯ ಯಾನಾನ್ಯಧ್ಯಾ ಸಮಂಜಸ್ಸಿದಯಾ ಸುಜಿತ್ಯ |
 ಮನ್ಯಾನಿ ಧೀಧಿರುತ ಯಜ್ಞಮ್ನಂಧನೈವತಾ ಚ ಕೃಣುಹ್ಯಧ್ಯರಂ ನಃ ||

(ನಿ. ೮-೭) ಮತ್ತು (ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೧೦-೨)

ಎಂಬ ಈ ಋಕ್ಯೆನಲ್ಲಿಯೂ

ದೇವೇಭ್ಯೋ ವನಸ್ವತೇ ಹವೀಂಸಿ ಹಿರಣ್ಯಪರ್ಣಿ ಪ್ರತಿವಸ್ತೇ ಅರ್ಥವಾ |
 ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಶನಯಾ ನಿಯೂಯ ಋತಸ್ಯ ವಕ್ತೃ ಪಥಿಧೀ ರಜಿಷ್ಯೈಃ ||

(ನಿ. ೮-೨೦)

ಎಂಬ ಈ ಋಕ್ಯೆನಲ್ಲಿಯೂ ಋತ ಶಬ್ದವು ಯಜ್ಞವಾಚಕವಾಗಿರುವುದು.

ಋತೇಜಾಃ—ಯಜ್ಞಾರ್ಥಂ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತಾ | ಯಜ್ಞಮಾಡುವವರು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಸ್ಥಿತರಾದಾಗಲೇ ಉಪಸ್ಥಿತರಾದಾಗಲೇ ಹೋಗುವುದು. ಉಪಸ್ಥಿತರಾದಾಗಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಂತರ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಗಳು ನಡೆಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆಯಾದಕಾರಣ ಯಜ್ಞಾಚರಣೆಗಾಗಿಯೇ ಉಪಸ್ಥಿತರಾದವರು ಹೋಗುವುದು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಸ್ತಂಧಸ್ತಾಮಿಗಳು—

ಋತಶಬ್ದೋತ್ರೇ ಅದಿತ್ಯೇವಚನಃ | ಪಂಚಮ್ಯಾಕ್ಲ ಸ್ಥಾನೇ ಸಪ್ತನಿಾ | ಅದಿತ್ಯಾಜ್ಞ ನಿತ್ರಿತೀ |

ಋತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅದಿತ್ಯನೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಪಂಚಮಿ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮಿ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಉಪಸ್ಥಿತರಾದಾಗಲೇ ಉಪಸ್ಥಿತರಾದವರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಇರುವರು.

ಸುಮ್ಮಾವರೀ—ಸುಮ್ಮಮಿತಿ ಸುಖನಾಮ | ತದ್ವೃತೀ | ವಿಧಾವರೀ ಸೂನರೀ ಧಾಸ್ವತೀ ಎಂಬ ಹದಿನಾರು ಉಪೋನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸುಮ್ಮಾವರೀ ಎಂಬ ಪದವು (ನಿ. ೨-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಸ್ಥಿತರಾದಾಗಲೇ ಋತವು ಶಬ್ದವು ಶಿಂಶಾಶಾ ಶತರಾ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸುಖನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೩-೧೩) ಸುಮ್ಮ ಎಂದರೆ ಸುಖವೆಂದು ಅರ್ಥವು, ಪ್ರಾಣನಾಂ ಸುಖಶರೀ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಸುಖವನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು ಉಂಟುಮಾಡುವುದೆಂದು ಸ್ತಂಧಸ್ತಾಮಿಗಳು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಸೂನೃತಾ ಈರಯಂತೀ—ನಾಜ್ಞಾಮೈತತ್ | ವಾಕ್ ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಸೂನೃತಾ ಎಂಬ ಪದವು ಉಪೋನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಸೂನೃತ ಶಬ್ದವು ವಾಕ್ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ,—ಸೂನೃತಾ ವಾಚೇ ಈರಯಂತೀ ಪ್ರೇರಯಂತೀ | ಉಷ ಉದಯೋತ್ತರಕಾಲಂ ಹಿ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ವಚೇ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ | ಅತಃ ಸೈವ ತಾಃ ಪ್ರೇರಯಂತೀತಿ ವ್ಯವದಿಶ್ಯತೇ | ಉಷಃಕಾಲದ ಉದಯವು ಉತ್ಪನ್ನವಾದಕೂಡಲೆ ಪಶುಪಕ್ಷಿ ವೃಗಗಳೇ ಮೊದಲಾದವೆಲ್ಲವೂ ಧ್ವನಿಮಾಡಲು ಉಪಕ್ರಮಮಾಡುವುದರಿಂದ (ಉಷಃಕಾಲವೇ) ಉಷಸ್ಸೇ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಪ್ರೇರಿಸುವುದು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಸುಮಂಗಲೀಃ—ಸುಷ್ಪ ಮಂಗಲಯೋಪೇತಾ | ಪತ್ಯಾ ಕದಾಚಿದಪಿ ನ ವಿಯುಕ್ತಾ | ಉತ್ತಮವಾದ ಮಂಗಳಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು. ಉಷಸ್ಸು ಯಾವಾಗಲೂ ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ಎಡಲೆಗಡೆ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಯಾಸ್ಮಿರು—

ಕನಿಕ್ರದಿಜ್ಜನುಷಂ ಪ್ರಬ್ಬುನಾಣ ಇಯರ್ತಿ ವಾಚಿನುರಿತೇವ ನಾವಂ |

ಸುಮಂಗಲಶ್ಚ ಶಕುನೇ ಭವಾಸಿ ಮಾ ತ್ವಾ ಕಾ ಚಿದಭಿಭಾ ವಿಶ್ವಾ ವಿದತ್ |

(ಋ. ಸಂ. ೨-೪೨-೧)

ಎಂದು ಋಕ್ವನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ಮಂಗಳ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ (ನಿ ೯-೫) ಸುಮಂಗಲಶ್ಚ ಶಕುನೇ ಭವಕಲ್ಯಾಣ ಮಂಗಲಃ | ಮಂಗಲಂ ಗಿರತೇಃ ಗೃಣಾತ್ಯರ್ಥೇ | ಗಿರತೈನರ್ಥಾನಿತಿ ವಾ | ಅಂಗಲಮಂಗವತ್ | ಮಜ್ಜಯತಿ ಪಾಪಕಮಿತಿ ನೈರುಕ್ತಾಃ | ಮಾಂ ಗಚ್ಛಂತಿತಿ ವಾ | ಮಾ ಚ ತ್ವಾ ಕಾಚಿದಭಿಭೂತಿಃ ಸರ್ವತೋ ವಿವತ್ || ಸುಮಂಗಲ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಲ್ಯಾಣಮಂಗಳೆಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಮಂಗಳ ಶಬ್ದವು ಗಿರಿತಿ ಅನರ್ಥಾನ್ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಪಾಪವನ್ನು ಮುಳುಗಿಸಿ ನಾಶಮಾಡುವುದು ಎಂದು ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಹೇಳಿರುವರು. ಅಥವಾ ಇದು ಒಳ್ಳೆಯದಾದ್ದರಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದು ಸೇರಲಿ ಅಥವಾ ನಿನಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಪರಾಭವವುಂಟಾಗದಂತೆ ಮಾಡಲಿ ಎಂಬರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಂಗಳವೆಂದು ಹೆಸರು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಯಾವಯೋದ್ವೇಷಾಃ—ಯು ಮಿಶ್ರಣಾಮಿಶ್ರಣಯೋಃ ಧಾತು ಅದಾದಿ. ಹೇತುಮತಿ ಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಚೆಚ್. ಚೆಚ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅಚೋಷಾತಿ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿ. ಆವಂದೇಶ. ಯಾವ ಎಂಬ ಷೆಷಂಶದ ಮೇಲೆ ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಶಪ್ತವಿಕರಣ. ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಷೆಚಿಗಿ ಗುಣ ಆಮಾಡೇಶ. ಆತೋಗುಣೇ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪರರೂಪ. ಯಾವಯುತ್ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಛಂದಸ್ಸುಭಯಧಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶತ್ಯವಿಗಿ ಅರ್ಥಧಾತುಕ ಸಂಕ್ಷೇಪ ಬರುವುದರಿಂದ

ಅದುಪದೇಶನಿಬಂಧನವಾಗಿ ಬರುವ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕಾನುದಾತ್ತ ಸ್ವರವು ಬಾರದಿರುವುದರಿಂದ ಸತಿಶಿಷ್ಟಸ್ವರ ಬಲೀ-
ಯಸ್ತುಮ್ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಶಕ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರವೇ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ. ಯಕಾರೋತ್ತರ ಅಕಾರವು ಉದಾತ್ತ
ವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವಯಂತಿ ದ್ವೀಷಾಂಸಿ ಯಯಾ ಸಾ ಯಾವಯದ್ವೀಷಾಃ ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಪೂರ್ವ-
ಪದಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ ಛಾಂದಸವಾಗಿ ಪದಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಯವಯತ್ ದ್ವೀಷಾಃ ಎಂದು ಹ್ರಸ್ವ ಬರುತ್ತದೆ

ಋತಪಾಃ—ಋತಂ ಪಾತಿ ರಕ್ಷತಿ ಇತಿ ಋತಪಾಃ ಪಾ ರಕ್ಷಣೇ ಧಾತು. ಆದಾದಿ. ಆತೋ ಮನಿನ್-
ಕ್ವನಿಬ್ಬನಿಪತ್ವೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅನ್ವಿ ಚಕಾರದಿಂದ ನಿಚ್ ಅನುಕೃತ್ಯ
ವಾಗುತ್ತದೆ ಆಕಾರಾಂತ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಋತೇಜಾಃ—ಋತೇ ನಿಮಿತ್ತಭೂತೇ ಜಾಯತೇ ಇತಿ ಋತೇಜಾಃ. ಜನೀ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ ಧಾತು
ಜನಸನಖನಕ್ರಮಗನೋ ವಿಚ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೬೬) ವೆಂಬುದರಿಂದ ವಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ಪರನಾದಾಗ
ವಿಡ್ಧನೋರನನಾಸಿಕಸ್ಯಾತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಆತ್ಮ. ಅಂತಾದೇಶವಾಗಿ ಬರು
ತ್ತದೆ. ತತ್ಪುರುಷೇ ಕೃತಿಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮಿಗೆ ಅಲ್ಪಾ.
ಹಿಂದಿಯೂ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದಾತ್ ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದ.ತ್ತರಪದ
ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸುಮ್ನಾವರೀ—ಸುಮ್ನಂ ಸುಖಂ ಅಸ್ಯ ಆಸ್ತಿ ಇತಿ ಸುಮ್ನಾವರೀ. ಭಂದಸೀವನಿಪೌ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ
ಮುಕ್ತರ್ಥದಲ್ಲಿ ವನಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸುಮ್ನವನ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀತ್ವವಿನ್ಯಾ ಮಾದಿವಾಗ ವನೋರಚಿ
(ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಖೇಪ್. ತತ್ಸಂನಿಯೋಗದಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ರೇಫಾದೇಶ ಅನ್ವೇಷಾವಾಸಿ-
ದೈಶ್ಯತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ. ವನಿಪ್ ಓತ್ತಾದರೂ ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ
ಪ್ರತ್ಯಯದ ಆದ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ

ಈರಯಂತೀ—ಈರ ಗತೌ ಪ್ರೇರಣೇ ಚ ಧಾತು. ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರ ತೋರವಾಗ ಣಿಚ್.
ಣಿಚಂತದ ಮೇಲೆ ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಕ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ. ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಉಗಿತಕ್ಕೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಖೇಪ್. ಣಿಚ್ ಸ್ವರ
ಬರುತ್ತದೆ

ಸುಮಂಗಳೀಃ ಸುಮಂಗಳಾತ್ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮ್ (ಪಾ ಸೂ. ೪-೧-೪೧. ಗ) ಎಂದು ಗೌಡಾದಿ
ಯಲ್ಲಿ ಪಾಠವಾದಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಜ್ಞಾದಲ್ಲಿ ಖೇಪ್ ಬರುತ್ತದೆ. ಸುಮಂಗಳೀಃ ಸು ಎಂದಿರುವಾಗ ಸರ್ವೇ ವಿಧ-
ಯಶ್ಚಂದಸಿ ಏಕಲ್ಪ್ಯಂತೇ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಹಲ್ ಜ್ಯಾಭ್ಯೋಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ
ಸುರೋಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಸಜುಷೋರೂಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ರುತ್ವವೂ ಮರವಸಾನಯೋರ್ವಿರ್ಜನಿಯಾಃ

ದೇವವೀತಿಮ್—ವೀ ಗತಿಪ್ರಜನಶಾಂತ್ಯಶನಖಾದನೇಷು ಧಾತು. ದೇವೈರ್ವೀಯತೇ ಕಾಮ್ಯತೇ ಇತಿ ದೇವವೀತಿಃ ಯಜ್ಞಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂಕ್ರೀನ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರೀನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಕಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಗುಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ದಾಸೀಭಾರಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸತಿತವಾದುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಮೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೩ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಶಶ್ವತ್ಪುರೋಷಾ ವ್ಯವಾಸ ದೇವ್ಯಥೋ ಅದ್ಯೇದಂ ವ್ಯಾವೇ
ಮುಘೋನೀ |

ಅಥೋ ವ್ಯಚ್ಛಾದುತ್ತರಾ ಅನು ದ್ಯೂನಜರಾಮೃತಾ ಚರತಿ
ಸ್ವಧಾಭಿಃ || ೧೩ ||

|| ಪದಾಠಃ ||

ಶಶ್ವತ್ | ಪುರಾ | ಉಷಾಃ | ವಿ | ಉವಾಸ | ದೇವೀ | ಅಥೋ ಇತಿ | ಅದ್ಯ |
ಇದಂ | ವಿ | ಆವಃ | ಮುಘೋನೀ |

ಅಥೋ ಇತಿ | ವಿ | ಉಚ್ಛಾತ್ | ಉತ್ ೨ ತರಾನ್ | ಅನು | ದ್ಯೂನ್ | ಅಜರಾ |
ಅಮೃತಾ | ಚರತಿ | ಸ್ವಧಾಭಿಃ || ೧೩ ||

|| సాయంభాష్యం ||

దేవీ దేవనరీలొలొఱాః పురా పునాస్మిన్యాల్లె శత్రున్యి త్యం సంకతం వ్యూనాన |
 వ్యూజ్యత్ | అథోల అనంతరమద్వ్యాస్మిన్యాల్లె మఘోలొనిల ధనవత్యూషాస్తమసా తిరొలొఱెమిదం
 సవం జగద్వ్యావః | వివాసితం ప్రకాశనీన తమసా వియుక్తమకరొలొత్ | అథోల అనంతర-
 ముత్తరానొద్వ్యోతరాన్యావినొలొ ద్యోన్ దివసాననులక్ష్యాగామిష్టపి దివసీషు వ్యూజ్యత్
 వ్యూజ్యత్ | వివాసయతి | అతః కాలత్రయన్యాపినీ సొలొషా అజరా జరారఱితా సవద్యకరొ-
 షామ్యతా మరణరఱితా జ సతి స్వధాధిరాత్మీయ్యస్త్రేజొలొఱిః సవ జరతి | వతకే ||
 లునాస | వస నివాసే | లిట్టభ్యాసస్యోధయేషామిత్యభ్యాసస్య సంప్రసారణం | ఆవః :
 తస్మాదేవ ధాతొలొలొఱా బదులం భందసీతి వికరణస్య లుక్ | కల్పాత్పిట్ట ఇతి తిలొలొఱః |
 భందస్యపి ద్యత్యత ఇత్యాడాగమః | లుజ్యత్ | లేఱ్యాడాగమః | లుత్తరాన్ | దిలొలొఱాదఱి
 సమానపాద ఇతి నకారస్య రుత్వం | అతొలొఱి నిత్యమితి సానుసాసిక ఆకారః | అను | అను-
 లొఱొఱొఱి | షా. గ. ౧-౪-౮౪ | ఇత్యసొలొఱిః కవంప్రవజీనిలొలొఱి | అజరా అమృతా | తత్త
 బదున్యిఱా నాసొలొఱి జరమరమిత్రమృతా ఇత్యుత్తరసదామృతాత్త్యం ||

|| ప్రతిపదార్థం ||

దేవీలొలొఱి అలొలొఱిః—అనొలొఱిదేవీలొలొఱి | పురా—పునాస్మిన్యాల్లె | శత్రుక్—నిరంకరపు
 వ్యూనాన—అదిమత్తిద్దఱు | అథోల—అనంతర | అద్వ్య—ఱగ(వతమానకాలదల్లి) | మఘోలొనిల—
 సంపద్యక్తఱాద లువస్సు | ఇదం—(తవస్సినిద అవ్యతవాద) ఱ సమస్త జగత్తన్న | వ్యావః—
 తనొలొఱిఱితవన్నాగ మొదలఱు | అథోల—అనంతర | లుత్తరాన్—ముందొ బరువ | ద్యోన్—
 దివసగలన్న | అను వ్యూజ్యత్—ప్రకాశగొలొఱిసొత్తాళి | అజరా—(అదుదం) జరారఱితఱాద |
 అమృతా—అచరఱాద లువస్సు | స్వధాధిః—(తన్న) తేజస్సినిద (యొక్కఱాగ) | జరతి—
 సంజరిసుత్తాళి.

|| భాష్యం ||

అనొలొఱిదేవీలొలొఱి పునాస్మిన్యాల్లె ప్రతిదినపు అదిమత్తిద్దఱు ; సంపత్తిగాత్రయొలొఱి అ దేవతీయ
 ఱగలొలొఱి ఱ ప్రపఱదల్లి అదిమత్తిద్దాళి ; ముందొయొ, బరవ దినగలొలొఱియొ ప్రకాశవన్న బిరొఱొత్తాళి ;
 జరమరణరఱితఱాద లువస్సు తేజొలొఱియొక్కఱాగ సంజరిసుత్తాళి.

English Translation.

The divine Ushas dawned continually in former times; the source of wealth, she still rises on this (world); so will she give light hereafter, through future days, for, exempt from decay or death, she goes on in her splendour.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ದೇವೀ ಉಷಾಃ— ದೇವನಶೀಲಾ | ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಎಂದರೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಉಷಾದೇವಿಯು—ಎಂದು ಅರ್ಥವು | ನಿದ್ರಾಕ್ರಮಾರಂಭ ಉಷಾಃ ಕಸ್ಯಾದುಚ್ಚೈತಿತಿ ಸತ್ಯಾ ರಾತ್ರೇರಪರಿಸಕಾಲಾಃ | (ನಿ. ೨-೧೯) ಉಚ್ಚೈ ವಿವಾಸೇ ಎಂಬ ಭಾತುವಿನಿಂದ ಉಚ್ಚೈತಿ ತಮಾಂಸಿ ವಿವಾಸಯೇತಿ ಕತ್ತಲೆಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಎಂದು ಉಪಶಬ್ದದ ರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ರಾತ್ರಿಯ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದ ಕಾಲವು ಉಪಸ್ಥಾನವು ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. —ಮತ್ತು— ಈ ಉಪಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಳೆದುಹೋಗುವುದು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಬುಕ್ಕಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು—

ಅಪೋಷಾ ಅನಸಃ ಸರಶೈಂಸಿಷ್ಟಾದಹ ಬಿಭ್ಯುಷೀ |
ನಿಯತ್ಸೀಂ ಶಿಶ್ನುಫದ್ಯುಷಾ ||

(ಬು. ಸಂ. ೪-೩೦-೧೦)

ಎಂಬ ಈ ಬುಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಅಸಾಸರದಮಾ ಅನಸಃ ಸಂಸಿಷ್ಟಾನ್ನೇಘಾತ್ ಬಿಭ್ಯುಷೀ | (ನಿ. ೧೧-೪೮) ವಾಯುವಿನಿಂದ ಓಡಿಹೋಗಿ ಮೇಘಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ವಾಯುವು ತನ್ನನ್ನೂ ಓಡಿಸುವುದೆಂದು ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ಉಪಕಾಲವೂ ತಾನಾಗಿ (ಕನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು) ಕಳೆದುಹೋಯಿತು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಏತದಸ್ಯಾ ಅನಶ್ರಯೇ ಸುಸಂಪಿಪ್ಪಂ ನಿಸಾಶ್ಯಾ |
ಸಸಾರ ಸೀಂ ಪರಾವತಃ ||

(ಬು. ಸಂ. ೪-೩೦-೧೧)

ಏತದಸ್ಯಾ ಅನ ಅಶೇತೇ ವಿಮುಕ್ತಸಾಶಿ ಸಸಾರೋಷಾಃ ಪರಾವತಃ ಪ್ರೇರಿತವತಃ ಪರಾಕಾಡ್ಯಾ (ನಿ. ೧೧-೪೮) (ಉದಕಭಾವಕ್ಕೆ) ನೀರಿನ ರೂಪಕ್ಕೆ ಪರಿವರ್ತಿತವಾಗಿರುವ ಮೇಘವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಹೇಳುವ ಈ ವಚನದಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿನಿಂದ ಉಪಸ್ಥಾನ ರಥವು ಮೇಘದ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ಇದ್ದು ವಾಯುವಿನ ವೇಗದಿಂದ ಶಿಥಿಲವಾದ ಸಂಧಿಬಂಧಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಎಂದು ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಸ್ಥಾನವು ಮದ್ಯಸ್ಯಾನದೇವತೆಯೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಉಷಾಃ | ಉಷಾ ವಪ್ಪೇಃ ಕಾಂತಿಕರ್ಮಣಃ ಉಚ್ಚಿತೇರಿತರಾ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ | ವಶ ಕಾಂಞ್
 ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳದ್ದು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಶ್ಚಬ್ದ ರೂಪವು ಉಂಟಾಗಿರುವುದು. ಅಥವಾ
ಉಚ್ಚೀ ವಿವಾಸೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಉಷಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ರೂಪವು ನಿಪ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು. ಮೇಘದಲ್ಲಿರುವ
 ಉದಕಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಮೇಘಗಳನ್ನು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ತಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಿಕಲ್ಪವಾಗಿ ಅರ್ಥ
 ಮಾಡಿರುವರು. ಮತ್ತು ಇದರಿಂದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ರೂಪದಿಂದ ದ್ಯುಸ್ಥಾನದೇವತೆಯಾಗಿರುವ ಉಪಸ್ತು. ದೇರೆ
 ಯಾಗಿರುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಕಲ್ಪವು ಇರುವುದು. **ಯಥೋಕ್ತಂ—ತದ್ವಾ ಇದಂ ವಿಕಲ್ಪೇನ ದ್ಯುಸ್ಥಾನಾಯಾಃ**
ಯಾ ಪುನರಿತರಾ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ ಉಷಾಃ ನ ತಸ್ಯಾಃ ವಿಕಲ್ಪಃ ಕಿಂ ತರ್ಹಿ ಉಚ್ಚಿತೇರೀವ ಸಾ ವಿವಾಸ
ನಾರ್ಥಸ್ಯ ವಿವಾಸಯತಿ ಉದಕಾನಿ ವಿವಾಸ್ಯತೇ ವಾ ಮೇಘೌ ಮಧ್ಯಮೇನೇತಿ (ನಿ. ೧೨-೭).

ವಿವಾಸನಾರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಉಚ್ಚಧಾತುವಿನಿಂದ ಉಂಟಾದ ಶಬ್ದದೋದ್ಯವಾದ **ಉಪಸ್ತು** ಮೇಘ
 ದಲ್ಲಿರುವ ಉದಕಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವುದಾಗಿ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ (ಅಂತರದಲ್ಲಿ) ದೇವತಾ ರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರು
 ವುದು ಎಂದು ವಿಕಲ್ಪವು ಇರುವುದು.

ಉಪಸ್ತುಚ್ಚಿತ್ರಮಾ ಭರಾಸ್ತುಭ್ಯಂ ವಾಜಿನೀವತಿ |
ಯೇನ ತೋಕಂ ಚ ತನಯಂ ಚಿ ಧಾಮಹೇ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೯೨-೧೩)

ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಉಭಯಸಾಧಾರಣವಾದ ಧನವಶುಪ್ರತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ವ್ರಾಹ್ಮಣಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿತಾ ಉ ತ್ಯಾ ಉಪಸಃ ಕೇತುಮಕ್ರತೆ ಪೂರ್ವೇ ಅರ್ಧೇ ರಜಸೋ ಧಾನುಮಂಜತೇ |
ನಿಷ್ಕೃತ್ಯಾನಾ ಆಯುಧಾನೀವ ಧೃಷ್ಣವಃ ಪ್ರತಿ ಗಾವೋ ರ್ವರುಷೀಯಾಂತಿ ಮಾತರಃ ||

(ಮು. ಸಂ ೧-೯೨-೧೧)

ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವೇ ಅರ್ಧೇ ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕಸ್ಯ | ಪೂರ್ವಾರ್ಧವೆಂದರೆ ಅಂತರಕ್ಷರೋಪವೆಂದೂ,
 ಕೇತುಮಕ್ರತೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೇತು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಜ್ಞಾನ ವೆಂದೂ, ಗಾವಃ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಕಿರಣಗಳೆಂದೂ, ಅರ್ಥ
 ಮಾಡಿ, ಸೂರ್ಯನಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಈ ಉಷೋದೇವಿಯು ಎರಡು ರೂಪಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾ
 ಎರಡುವಿಧವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವಳೆಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಸ್ಯಧಾಭಿಃ—ಅತ್ತೀಯೈಸ್ತೇಜೋಭಿಃ | ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಸ್ಯಧಾ ಶಬ್ದವು-
ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೯) ನೂರೊಂದು ಉದಕ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ, (ನಿ. ೨-೨೪) ನಂತರ
ವಾಗಿರುವುದಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಯಂಜರೂ ಸ್ಯಂದಸ್ತಾಮಿಗಳೂ ಕೂಡ ತೇಜಸ್ಸೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಮಘೋನೀ ಉಷಾಃ—(ಧನವತೀ,) ಈ ಶಬ್ದಗಳೂ ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿ ಉಷೋವಾಚಕಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿಲ್ಲ
 ದಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ತು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ದ್ಯೂಘ—ದಿವರ್ಸಾ ದಿನಗಳೆಂದು ಅರ್ಥವು | ನಿರುಕ್ತ ಕಾರು-ದ್ಯುರಿತ್ಯೆ ಹ್ಯೋದೇ ನಾಮಧೇಯಂ ದ್ಯೂಘತತ ಇತಿ ಸತೇ | (ನಿ. ೧-೭) ದ್ಯು ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳದ್ದೆಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಹಗಲು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಎಂದೂ, ಹನ್ನೆರಡು ಅಹರ್ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೧) ದ್ಯು ಶಬ್ದವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹಗಲು ಎಂದೂ, ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ,—

ತ್ವಮಗ್ನೇ ದ್ಯುಭಿಸ್ತಮಾಶುಕುಪ್ಪಣಿಸ್ತಮಧ್ಯೆಸ್ತಮಶ್ವನಸ್ವರಿ |
ತ್ವಂ ವನೇಭ್ಯಸ್ತಮೋಷಧೀಭ್ಯಸ್ತುಂ ನೈಷಾಂ ನೈವತೇ ಜಾಯಸೇ ಶುಚಿಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೨-೧-೧)

ಎಂಬ ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ದ್ಯುಭಿಃ-ಅಹೋಭಿಃ (ನಿ. ೬-೧) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಉವಾಸೆ—ವಸ ನಿವಾಸೇ ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಮೈಪದಾನಾಂ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಪ್ತಿಗೆ ಣಲಾದೇಶ. ಲಿಡ್ಲೆ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅದಿಹಲ್‌ತೀಪ. ಲಿಪ್ಯಭ್ಯಾಸಸ್ಯೋಽಭಯೇವಾಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಚ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ. ಆತೆಉಪಧಾಯಾಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಧಾವ್ಯದ್ವಿ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅವಃ—ವಸ ನಿವಾಸೇ ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತೆಕ್ಶ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಏಕರಣಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ಹಲ್‌ಜ್ಯಾಭ್ಯೋ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೩೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಪುಕ್ತವಾದ ತಿಪ್ತಿಗೆ ಲೋಪ. ಛಂದಸ್ಯಸಿ ದ್ವೈತ್ಯತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂಗೆಕ್ಕೆ ಆಡಾಗವು ಬರುತ್ತದೆ ಧಾತುಕಾರಕ್ಕೆ ರುತ್ವವಿವರ್ಗ. ಅವಃ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉಚ್ಯಾತ್—ಉಭೀ ವಿವಾಸೇ. ಧಾತು ಲೇಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತೆಕ್ಶಲೋಪಃ ಪ—(ಪಾ. ಸೂ. ೪-೪-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಲೇಟೋಡಾಟಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಡಾಗವು. ತಿಹಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರಾನ್—ಅತಿಶಯಾರ್ಥತೋರುವಾಗ ಉತಿಗೆ ದ್ವಿವಚನನಿಘಜ್ಯೋಪ—(ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೫೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ತರಸ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ಪಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ವ. ದ್ವಿವಚನಬಹುವಚನಾಂಕರೂಪ. ಉತ್ತರಾನ್+ಅನು ಎಂದಿರುವಾಗ ದೀರ್ಘಾಫಟಿಸಮಾನಸಾದೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೩-೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ರುತ್ವ. ಅತೋಽಫಟಿಸತ್ಯಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೩-೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಅನುನಾಸಿಕವಿಷ್ಣು ಆಕಾರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅನು—ಅನುರೂಪವೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೪-೮೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಪ್ರವಚನೀಯ ಸಂಕ್ಷೇಪವೆಂದು ಬರುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮಪ್ರವಚನೀಯೆಯುಕ್ತೇ ದ್ವಿತೀಯಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೩-೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಾನ್ ದ್ಯೂನ್ ಎಂದು ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದಿದೆ.

ಅಜರಾ | ಅಮೃತಾ—ನ ವಿದ್ಯತೇ ಜರಾ ಯಸ್ಯ ಸಾ ಅಜರಾ. ಹೀಗೆಯೇ ಅಮೃತಾ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾಸ. ಬಹುವ್ರೀಹಿಸ್ವರವು ಬಾಧಿತವಾಗಿ ನೆಇೋದೇ ಜರಮರಮಿತ್ರಮೃತಾಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದ ಅದ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಚೇರತಿ—ಚರ ಗತಿಭಕ್ಷಣಾಯೋಃ ಧಾತು. ಲಟಾಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನರೂಪ. ತಿಜಂತನಿಭಾತಸ್ವಕ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೩ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ವ್ಯೃಂ ಇಷ್ಟಾಭಿದ್ರವ ಆತಾಸ್ವದ್ಯಾದವ ಕೃಷ್ಣಾಂ ನಿರ್ಣಿಜಂ
ದೇನ್ಯಾವಃ |

ಪ್ರಬೋಧಯಂತ್ಯರುಣೇಭಿರಶ್ವೈರೋಷಾ ಯಾತಿ ಸುಯುಜಾ
ರಥೇನ || ೧೪ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ವಿ | ಅಂಜಿಽಭಿಃ | ದಿವಃ | ಆತಾಸು | ಅದ್ಯಾತ್ | ಅಸ | ಕೃಷ್ಣಾಂ | ನಿಃಽನಿಜಂ |
ದೇವೀ | ಆವರಿತ್ಯಾವಃ |

ಪ್ರಽಬೋಧಯಂತೀ | ಅರುಣೇಭಿಃ | ಅಶ್ವೈಃ | ಆ | ಉಷಾಃ | ಯಾತಿ |
ಸುಽಯುಜಾ | ರಥೇನ || ೧೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ದಿವೋ ನಭಃ ಸಂಬಂಧಿನೀಷ್ಠಾತಾಸು | ದಿಷ್ಟಾಮೈತತ್ | ಅತತಾಸು ವಿಸ್ತೀರ್ಣಾಸು ದಿಷ್ಟೂಷಾ ಅಂಜಿಭ್ಯವ್ಯಂಜಕೈಃ ಪ್ರಕಾಶಕೈಸ್ತೇಜೋಭಿವ್ಯದ್ಯಾತ್ | ವಿದ್ಯೋಲತೇ | ಪ್ರಕಾಶತೇ | ಸೈಷಾ ದೇವೀ ದೇವನಶೀಲಾ ಕೃಷ್ಣಾಂ ನಿರ್ಣಿಜಂ | ನಿರ್ಣಿಗತಿ ರೂಪನಾಮ | ರಾತ್ರಿ ಕೃತಂ ಕೃಷ್ಣಂ ರೂಪಮಪಾವಃ | ಅಪಾವನೋತ್ | ಪ್ರಕಾಶೇನ ತಿರಸ್ಕೃತವತೀ | ಅಸಿ ಚಾರುಣೇಭಿರರುಣೈರ್ಲೋಹಿತವರ್ಣೈರಶ್ವೈರ್ವ್ಯಾಘ್ರ-ಪನಶೀಲೈಃ ಸ್ತೇಶೀಯೈಃ ಕಿರಣೈಸ್ತುರಗೈರ್ವಾ ಸುಯುಜಾ ಸಮ್ಯಗ್ಯುಕ್ತೇನ ರಥೇನೋಷಾ ಆ ಯಾತಿ | ಅಗಚ್ಛತಿ | ಕಿಂ ಕುರ್ವತೀ | ಪ್ರಯೋಧಯಂತೀ ಸುಪ್ತಾನ್ಪಾಣಿನಃ ಪ್ರಬುದ್ಧಾನ್ಮುರ್ವತೀ || ಅದ್ಯಾತ್ | ದ್ಯುತ ದೀಪ್ತಾ | ಲುರ್ಜ | ದ್ಯುದ್ಯೋಲ ಲುಜಾ | ಪಾ. ೧-೩-೯೧ | ಇತಿ ಪರಸ್ಮೈಪದಂ | ವ್ಯಕ್ತೈಯೇನ ಚ್ಚೇರ್ಲೂಕ್ | ಗುಣೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ವೃದ್ಧಿಶ್ಚಾಂದಸೀ | ಯದ್ವಾ | ದ್ಯು ಅಭಿಗಮನೇ | ಆದಾದಿಕಃ | ಉತೋ ವೃದ್ಧಿರ್ಲೂಕಿ ಹಲಿ | ಪಾ. ೭-೩-೮೯ | ಇತಿ ವೃದ್ಧಿಃ ||

4 ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥಃ |

(ಉಷಸ್ಸು) ದಿವಃ—ಅ ತಂಕ್ಷದ | ಆತಾಸು—ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ | ಅಂಜಿಭಿಃ—ಪ್ರಕಾಶವಾದ ತೇಜಸ್ವಿ ನಂದ | ವಿ ಅದ್ಯಾತ್—ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತದೆ | ದೇವೀ—ಪ್ರಕಾಶನಶೀಲಳಾದ ಉಷಸ್ಸು | ಕೃಷ್ಣಾಂ ನಿರ್ಣಿಜಂ—ಕೃಷ್ಣರೂಪವನ್ನು (ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು) | ಅಪೇ ಅವಃ—ಪಂಪಂಚದಳು | ಅರುಣೇಭಿಃ—ರಕ್ತವರ್ಣವಾದ | ಅಶ್ವೈಃ—ವ್ಯಾಪಕಗಳಾದ ಕಿರಣಗಳಿಂದ (ಅಶ್ವಗಳಿಂದ) | ಸುಯುಜಾ—ಯುಕ್ತವಾದ | ರಥೇನ-ರಥದಿಂದ | ಪ್ರಯೋಧಯಂತೀ—(ಮಲಗಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು) ಎಬ್ಬಿಸುತ್ತಾ | ಆ ಯಾತಿ—ಬರುತ್ತಾಳೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥಃ ||

ಉಷಸ್ಸು ಅಂತಂಕ್ಷದ ನಾನಾಮೂಲಿಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುತ್ತಾಳೆ; ರಾತ್ರಿ ಸಂಬಂಧವಾದ ಕೃಷ್ಣರೂಪವನ್ನು (ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು) ಪ್ರಕಾಶನಶೀಲಳಾದ ಪಂಪಂಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ರಕ್ತವರ್ಣವಾದ ಅಶ್ವಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ರಥದಲ್ಲೆ ಬಂದು ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸುತ್ತಾಳೆ.

English Translation.

The divine Ushas lights up with her beams the quarters of the heavens; she has thrown off her gloomy form, and awaking (those who sleep), comes in her car, drawn by purple steeds.

|| ದೀಪನಿಪಯಂಗಳು ||

ಆತಾಸು—ಆತತಾಸು ವಿಸ್ತೀರ್ಣಾಸು ದಿಷ್ಟು | ಆತಾಃ, ಆಶಾಃ, ಉಪರಾಃ, ಎಂಬ ಎಂಟುದಿಷ್ಟು ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆತಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು (ನಿ. ೨-೧೬) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳೆಂದು ಅರ್ಥವು.

ನಿರ್ಣಯಮ್—ರೂಪಮ್ | ನಿರ್ಣಯ ವಮ್: ಎಂಬ ಹದಿನಾರು ರೂಪನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೩-೧೩) ರೂಪ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಅರುಣೇಭಿಃ ಅಶ್ವೈಃ—ಅರುಣೈಃ ಲೋಹಿತವರ್ಣೈಃ ವ್ಯಾಪನಶೀಲೈಃ ಸ್ವಕೀಯೈಃ ಕಿರಣೈಃ ತುರಗೈರ್ವಾ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದಾದ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಕುದುರೆಗಳಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅರುಣೋಗಾವ ಉಷಸಃ (ನಿ. ೨-೨೮) ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಿಂದಕೂಡಿರುವ ಗೋವುಗಳು ಅಥವಾ ಕಿರಣಗಳು ಉಷಸ್ಸಿಗೆ ವಾಹನವಾಗಿರುವುವು ಎಂದು ಯಾಷ್ಕರು ಹೇಳಿರುವರು. ಉಷೋದೇವಿಯು ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿ ದಿಕ್ಕುಗಳೆಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಹರಡಿ, ರಾತ್ರಿಯ ಸಂಬಂಧವಾದ ಜಗತ್ತಿನ ಕೆಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ರೂಪವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಅಥವಾ ಕೆಂಪಾದಕಿರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ರಥದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಿರುವಳು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅಂಜಿಭಿಃ—ಅಂಜು ವ್ಯಕ್ತಿ ಮೃಕ್ಷಣಶಾಂತಿಗತಿಮು. ಧಾತು. ಔಣಾದಿಕ ಇ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ತ್ವತ್ತಿಯಾ ಬಹುನಚನಾಂತರೂಪ.

ದಿವಃ—ಊದಿದಂಪದಧಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅದ್ಯೌತ್—ದ್ಯುತ ದೀಪ್ತಿ. ಧಾತು. ಉಜ್. ಇದು ಅತ್ಯನೇಪದಿಯಾದರೂ ದ್ಯುದ್ಯೋಲ ಉಜಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೩-೯೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಜ್‌ನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪರಸ್ಮೈಪದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಜ್ಜಿ ಉಜ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಜ್ಜಿವಿರಣ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ವ್ಯತ್ಯಯೋಬಿರುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಜ್. ಇತೆತ್ಯ ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಪಿನ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಸಾರ್ವಧಾತುಕಾರ್ಥ—(ಪಾ. ೭-೩-೮೮) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಗುಣವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ಭಾಂದಸವಾಗಿ ವೃದ್ಧಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ದ್ಯು ಅಭಿಗಮನೇ ಧಾತು ಅದಾದಿ. ಊ ಪ್ರಥಮಪುರುಷವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್. ಇತೆತ್ಯ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಅದಿವ್ರಭೃತಿಭ್ಯಃ ಕಪಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೭೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಜ್. ಉತೋವೃದ್ಧಿ ಉರ್‌ಕಿಠಲಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೮೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ಅದ್ಯೌತ್ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿಶಂಕದಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ

ಪ್ರೈಲೋಧಯಂತೀ—ಬುಧ ಅವಗಮನೇ. ಧಾತು. ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರತೋರುವುದರಿಂದ ಣಿಪ್. ಣಿಪಂತದಮೇಲೆ ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ವಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಪಾ ವಿಕರಣ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಣಿಪಿಗೆ ಗುಣ ಆಯಾದೀತ.

ಶಾಸ್ಯನುದಾತ್ತೋತ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕವು ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಣಿಪಾಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕೃದುತ್ವರಥದ ಪ್ರಕೃತಿತ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಶ್ವೀಪ್ರದಲ್ಲಿ ಉಗಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಉಗಿತಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಣಿಪ್.

ಅರುಣೇಭಿಃ—ಅರುಣ+ ಭಿಃ ಎಂದಿರುವಾಗ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೧೦) ವಿಕ್ಲ್ಬವಾಗಿ ಭಿಸ್ಸಿಗೆ ಐಸ್‌ಭಾವಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹುವಚನೇ. ರ್ಭುಲೈಶ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಏತ್ಯ.

ಯಾತಿ—ಯಾ ಪ್ರಾಸನೇ ಧಾತು ಲಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷವಿಚನರೂಪ. ಅತಿಜಂತಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸುಯುಜಾ—ಯುಜರ್ ಯೋಗೇ. ಧಾತು. ಸಂಪದಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ವಿಪ್. ಸುಯುಜ್ ಶಬ್ದ. ತ್ವತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. ನೆಇ್ ಸುಭ್ಯಾಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೭೨) ಉತ್ತರ ಪದಾಂತೀದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೪ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅವಹಂತೀ ಪೋಷ್ಯಾ ವಾರ್ಯಾಣಿ ಚಿತ್ರಂ ಕೇತುಂ ಕೃಣುತೇ
ಚೇಕಿತಾನಾ |

ಈಯುಷೀಣಾಮುಪಮಾ ಶಶ್ವತೀನಾಂ ನಿಭಾತೀನಾಂ ಪ್ರಥ-
ಮೋಷಾ ವ್ಯಶ್ಪೇತ್ || ೧೫ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಅವಹಂತೀ | ಪೋಷ್ಯಾ | ವಾರ್ಯಾಣಿ | ಚಿತ್ರಂ | ಕೇತುಂ | ಕೃಣುತೇ |
ಚೇಕಿತಾನಾ |

ಈಯುಷೀಣಾಂ | ಉಪಮಾ | ಶಶ್ವತೀನಾಂ | ನಿಭಾತೀನಾಂ | ಪ್ರಥಮಾ |
ಉಷಾಃ | ನಿ | ಅಶ್ಪೇತ್ || ೧೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ದೇನಾನಾಂ ಹವಿಷ್ಣಾವಹಂತೀತ್ಯೇಷೋಷಸೋ ಯಾಜ್ಯಾ | ಸೂಕ್ರಿತಂ ಚ | ಆ ದ್ಯಾಂ ತನೋಷಿ ರಶ್ಮಿಭಿರಾವಹಂತೀ ಪೋಷ್ಯಾ ವಾರ್ಯಾಣಿ ನ ತಾ ಅರ್ನಾ ರೇಣುಕಕಾಟೋ ಅಶ್ನುತೇ | ಅ. ೬-೧೪ | ಇತಿ ||

ಪೋಷ್ಯಾ ಯಾವಜ್ಜೀವಂ ಪೋಷಣಸಮರ್ಥಾನಿ ವಾರ್ಯಾಣಿ ವರಣೇಯಾನಿ ಧನಾನ್ಯಾವ-
ಹಂತ್ಯಸ್ಮಭ್ಯಮಾನಯಂತೀ ಚೇಕಿತಾನಾ ಸರ್ವಂ ಜನಂ ಪ್ರಜ್ಞಾಪಯಂತ್ಯುಷ್ಣಾತ್ಮಂ ವಿಚಿತ್ರಮಾಕ್ಶ-
ರ್ಯಭೂತಂ ಜಾಯನೀಯಂ ನಾ ಕೇತುಂ ಪ್ರಜ್ಞಾಪಕಂ ರಶ್ಮಿಂ ಕೃತ್ಸ್ಮಜಗತ್ಪ್ರಕಾಶನಸಮರ್ಥಂ
ಕೃಣುತೇ | ಸ್ವಾತ್ಮನಃ ಪ್ರಕಾಶಾತ್ಕುರುತೇ | ಸೈವೇಯುಷೀಣಾಂ ಗಮನವತೀನಾಂ ಪೂರ್ವನಿಷ್ಪನ್ನಾನಾಂ
ಶಶ್ವತೀನಾಂ ಬಹ್ವೀನಾಮುಷಸಾಮುಪಮಾ ಉಪ ಸಮೀಪೇ ನಿರ್ಮಿತೋಪಮಾನಭೂತಾ ನಾ ವಿಭಾತಿನಾಂ
ವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರಕಾಶಮಾನಾನಾಮಾಗಾಮಿನೀನಾಮುಷಸಾಂ ಪ್ರಥಮಾದ್ಯಾ ಏವಂಭೂತೋಷಾ ವ್ಯಶ್ಚೈತ್ |
ತೇಜಸಾ ಪ್ರವದ್ಧಾಸೀತ್ || ಪೋಷ್ಯಾ | ಪುಷ ಪುಷ್ಪಾ | ಪೋಷಣಂ ಪೋಷಃ | ಭಾವೇ ಘೃಹ್ |
ತತ್ರ ಭವಾನಿ | ಭವೇ ಛಂದಸೀತಿ ಯತ್ | ಯತೋಗ್ರನಾವ ಇತ್ಯಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಶೀಘ್ರಂದಸಿ ಬಹುಲ
ಮಿತಿ ಶೇರ್ಲೋಪಃ | ವಾರ್ಯಾಣಿ | ವ್ಯರ್ಜ ಸಂಭಕ್ತಾ | ಋತಲೋಚ್ಯುತ್ | ಈಡವಂದವ್ಯಕ್ತಂ-
ದುಹಾಂ ಇತ ಇತ್ಯಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಚೇಕಿತಾನಾ | ಕಿತ ಜ್ಞಾನೇ | ಆಸ್ಮಾದ್ಯಂಜಾಲ್ಪಟಃ ಶಾನಚ್ |
ಛಂದಸ್ಯ ಭಯಥೇತಿ ತಸ್ಯಾರ್ಥಕತ್ವಾದತೋಲೋಪಯಲೋಪಾ | ಅಭ್ಯಸ್ತಾನಾಮಾದಿರಿತ್ಯಾದ್ಯು-
ದಾತ್ತತ್ವಂ | ಈಯುಷೀಣಾಂ | ಇಣ್ ಗತಾ | ಲಿಟಃ ಕೃಸುಃ | ದ್ವಿಭಾವಾದಿ | ಉಗಿತಶ್ಚೇತಿ ಜೋಷ್ |
ವಸೋಃ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ | ಇಣೋ ಯಣ್ಣತಿ ಯಣಾದೇಶಃ | ದೀರ್ಘಃ ಉಃ ಕಿತೀತ್ಯಧ್ಯಾಸಸ್ಯ
ದೀರ್ಘತ್ವಂ | ಶಾಸಿವಸಿಘಸೀನಾಂ ಚೇತಿ ಪತ್ಯಂ | ಜೋಪ್ಸುಪಾ ಪಿತ್ವಾದಿವದಾಕ್ತಾ | ವಿಭಾತೀನಾಂ |
ಭಾ ದೀಪ್ತಾ | ಅಸ್ಮಾಚ್ಚೈತ್ರಂತಾತ್ಪೂರ್ವವತ್ ಜೋಷ್ | ಜ್ಯಾಶ್ಚಂದಸಿ ಬಹುಲಮಿತಿ ನಾಮ ಉದಾತ್ತತ್ವಂ |
ವಿಶ್ಚೈತ್ | ಟುಟ್ಯಗಿ ಗತವದ್ಧ್ಯುಷಃ | ಲಜಾ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ ವಿಕರಣಸ್ಯ ಲುಕ್ | ಗುಣೇ ಕೃತೇ
ವ್ಯತ್ಯಯೇನೈತ್ಯಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಪೋಷ್ಯಾ—ಪೋಷಕಗಳು | ವಾರ್ಯಾಣಿ—ವರಣೇಯವಾದ ಧನವನ್ನು | ಅವಹಂತೀ—ತರುವ |
ಚೇಕಿತಾನಾ—(ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ) ಜ್ಞಾನದಾಯಕಳಾದ | ಉಷಾ—ಉಷಸ್ಸು (ಉಷೋದೇವತಿಯು) | ಚಿತ್ರಂ—
ವಿಚಿತ್ರವಾದ | ಕೇತುಂ—ಜ್ಞಾಪಕವಾದ ರಶ್ಮಿಯನ್ನು | ಕೃಣುತೇ—ಉಂಟುಮಾಡುತಾಳಿ | ಈಯು-
ಷೀಣಾಂ—ಹಿಂದೆ ಕಳೆದುಹೋದ | ಶಶ್ವತೀನಾಂ—ಅನೇಕ ಉಷಸ್ಸುಗಳ | ಉಪಮಾ—ಸಮಾಸವರ್ತ
ಯಾಗಿಯೋ | ವಿಭಾತೀನಾಂ—ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ (ಮುಂದೆ ಒರುವ ಉಷಸ್ಸುಗಳ) | ಪ್ರಥಮಾ—
ಮೊದಲನೆಯವಳಾಗಿಯೂ ಒರುವ (ಉಷಸ್ಸು) | ವ್ಯಶ್ಚೈತ್—ತೇಜೋಯುಕ್ತಳಾಗಿ ಈಗ (ಉದಿಸಿದಳು) |

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

(ತನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ) ಜೀವನಾಧಾರವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ತರುವವಳೂ, (ಸುಪ್ತರಾಗಿ ಜ್ಞಾನರಹಿತರಾದವರಿಗೆ) ಜ್ಞಾನದಾಯಕಳೂ, ಆದ ಉಪಸ್ಥಿತಿ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಬೀರುತ್ತಾಳೆ. ಕಳೆದುಹೋದ ಅನೇಕ ಉಪಸ್ಥಿತಿಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಳೂ, ಮುಂದೆ ಬರುವ ದೇವೀಭ್ಯುಮಾನವಾದ ಉಪಸ್ಥಿತಿಗಳಿಗೆ ಅದ್ವಯಳೂ ಆಗಿ ಈಗ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ.

English Translation.

Bringing with her life-sustaining blessings, and giving consciousness (to the unconscious), she imparts (to the world) her wonderful radiance. The similitude of the numerous dawns that have gone by, the first of the brilliant (dawns that are to come), Ushas has to-day appeared.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಕೇತುಂ ಕೃಣುತೇ—ಪ್ರಜ್ಞಾಪತೆಂ ರಶ್ಮಿಂ | ಲೋಕವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಿರಣವನ್ನು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಕೇತುಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮ, ರಶ್ಮಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳು ಇರುವುದು ಹೇಳಿ ನಿರೂಪಕಾರರು ಉವಾಹರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಕೇತುಃ ಕೇತುಃ ಚೇತಃ ಎಂಬ ಹನ್ನೊಂದು ಪ್ರಜ್ಞಾನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೇತುಶಬ್ದವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ—

ನವೋನವೋ ಭವತಿ ಜಾಯಮಾನೋಽಹ್ನಾಂ ಕೇತುರುಷಸಾನೇತ್ಯಗ್ರಂ ||

ಭಾಗಂ ದೇವೇಭ್ಯೋ ವಿ ದಧಾತ್ಯಾಯ ಕ ಪ್ರ ಚಂದ್ರಮಾಸ್ತಿ ರತೇ ದೀರ್ಘಮಾಯುಃ ||

(ಮು ಸಂ. ೧೦-೮೫-೧೯)

ಅಹ್ನಾಂ ಕೇತುರುಷಸಾನೇತ್ಯಗ್ರಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೇತು ಶಬ್ದವು ಅಹ್ನಃ ಕರ್ತಾ ಸೂರ್ಯಃ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಕೇತುಶಬ್ದವು ಕರ್ಮಕರ್ತೃರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ.

ಏಶಾ ಉ ತ್ಯಾ ಉಷಸಃ ಕೇತುಮಕ್ರತ ಪೂರ್ವೇ ಅರ್ಧೇ ರಜಸೋ ಭಾನುಮಿಷ್ಟಾತೇ |

(ಮು. ಸಂ. ೧-೯೨-೧)

ಈ ಋಕ್ವಿನಲ್ಲಿ ಕೇತು ಶಬ್ದವು ಪ್ರಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಉದುತ್ಯಂ ಜಾತವೇದಸಂ ದೇವಂ ವಹಂತಿ ಕೇತವಃ |

ದೈತೇ ವಿಶ್ವಾಯ ಸೂರ್ಯಾಂ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೫೦-೧)

ఇల్లి కేళకమ-రథయః ఎందు కేళతు కబ్బిచ్చే రత్తి ఎందు అర్థ. లుశస్సు జగత్తీర్ణవన్నొ ఎజ్జరగిలొశువ అథవా జ్ఞానవన్ను లుంటుమాడువ తన్న రత్తియన్ను వృక్కగిలొశు జగత్తన్ను ప్రకాశగిలొశువత్తదే.

బీత్తం-విజిత్రమాళ్ల యోగభలం జాయనిలయం వా! బీత్త కబ్బిచ్చే అజ్జయోకరవారివుడు. అథవా పూజ్యవారివుడు ఎందు అర్థవు-

లుశస్సు బీత్తమా భరాస్సభ్యం వాజినీవతి |
యీన తోలకం బీ తనయం బీ ధామదే ||

(ము. సం. ౧-౯౨-౧౩)

బీత్తం దీవనానాముదగాదనిలకం బీత్తుమిక్తస్యే వరుణస్యాగ్గీః |
అత్తా ద్యావాపృథివి అంతరిక్షం సూర్యో అత్తా జగత్తస్సుషక్త ||

(ము. సం ౧-౧౧౫-౧)

ఎంబు ఈ కుక్కగల్లి బీత్త కబ్బిచ్చు పూజ్యవేంబు అర్థదల్లి ప్రయుక్తవారిది.

ఈయంషిలకాం లుశమా శక్తకీలాం-శక్తదితి బయనామ! గస్త్రీకాం బట్టినాం మధ్యే లుశమానభలా | అత్తంతోలకేత్త్యేత్త్యేభ్యః | శక్తా ఎంబు పదవు బతు ఎంబు అర్థ వన్ను బోధిస్తువుడు. కళిదుడొడ అనేక లుశస్సుగళిగొ ఈ వర్తమానకాలద లుశస్సు లుశమాన వారివుడు. ఎందరే లుశమానవన్ను కేలదవ పదార్థవు యావారిగలొ అధికవాద గుణవుద్దొగిరు వుడు. ఇల్లి అధికవారిగిరువ లుశస్సిగే వర్తమానకాలద లుశస్సున్ను దొలొలిసువుదంబ లుశమాన వాద లుశస్సినల్లరువ కాంతయో నొదలదాదవుగల అతియవు ఎందు తిలొదుబరుత్తదే. డందే కళిదు డొడ లుశకాలలగలొ ఈగినంతయో ప్రకాశమానవారిద్దవు. ముందే బరువ లుశకాలలగలొ డొగయో ఇరుత్తవే ఎందు ముఖ్యభిప్రాయవు.

|| న్యారణకృత్యయా ||

అవదంతి-వక వ్రావణి. ధాతు. లదర్థదల్లి రత్తప్రకృయ. స్త్రీకృత్తదల్లి బోధ. లకావ్ర ధాతుకవు అనుదాత్తవారిగువుదంబ ధాతుకర లుళయొత్తదే. సమాసదల్లి కృదుత్తరదవప్రకృతిస్తర బరుత్తదే.

పొలెశ్చా-పుక పుశ్చే ధాతు. పొలెశణం పొలెశః (పుష్టియాగువికే) ధావార్థదల్లి భోజ్ ప్రకృయ. పుగంతలభలాపద్యస్యే (పా. సు. ౬-౩-౪౬) ఎంబుదంబ ధాతువిన లభిలపధగే గుణ. పొలెషే భవాని పొలెశ్చాణే. భవే భందసి (పా. సు. ౪-౪-౧౧౦) ఎంబుదంబ యత్ ప్రకృయ. యస్యేతిబీ సుకృదింబ అకారలొక. యతొలొనావః (పా. సు. ౬-౧-౨౩) ఎంబుదంబ అద్దదాత్త

ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ನಪುಂಸಕದಲ್ಲಿ ತಿ ಅದೇಶ (ಶಸ್ತಿಗೆ) ಬಂದು ರೂಪವಾದಾಗ ಶೇಷ್ಯಂದಸಿ ಬಹುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಗೆ ಲೋಪ.

ವಾಯರ್ಯಣಿ—ವ್ಯರ್ಥ ಸಂಭಕ್ತೌ. ಧಾತು. **ಯದಲೋರ್ಣ್ಯತ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೨೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಣ್ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಣೆತ್ತಾದುದರಿಂದ **ಅಚೋರ್ಣ್ಯಾತಿ** ಸೂತ್ರದಿಂದ ಮುಕಾರಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿ. ಉರಣ್ಯಪರಃ ಸೂತ್ರದಿಂದ ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ತಿತ್ ಸ್ವರವು ಪ್ರಾಪ್ತನಾದರೆ ಈಡವಂದಿ ವ್ಯಕ್ರಂಸದುಹಾಂ ಣ್ಯತಃ (ಪಾ ಸೂ ೬-೧-೧೧೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ನಪುಂಸಕದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯಾ ಬಹು ವಚನಾಂತರೂಪ.

ಕೃಣುತೇ—ಕೃವಿ ಹಂಸಕರಣಯೋಚ್ಚ ಧಾತು. **ಇದಿತೋನುಮ್ ಧಾತೋಽಃ** ಎಂಬುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮು. **ಧಿಸ್ವಿಕೈನ್ಯೋರಚಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪ್ರತ್ಯಯ. ಅಕಾರ ಅಂತಾದೇಶ. ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ ಏಕವಚನರೂಪ. ಅತಿಪಂಕಜರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆಯುಷೀಣಾಂ—ಇಣ್ ಗತೌ. ಧಾತು. ಆದಾದಿ. ಇದಕ್ಕೆ ಲಿಟ್ ಬಂದಾಗ **ಕೈಸುಶ್ಚ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಕೈಸುರಾದೇಶ. ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ದ್ವಿತ್ವ. ಇ ಇ+ವಸ್ ಎಂದಿರುವಾಗ ಸ್ತ್ರೀತ್ವ ವಿವಕ್ಷಾಮಾದಿದಾಗ ಉಗಿತಶ್ಚ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಜೇವ್. ಅಜಾದಿಪ್ರತ್ಯಯಪರವಾದುದರಿಂದ ಭಸಂಜ್ಞಾ ಇರುವುದರಿಂದ **ವಸೋಃಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೩೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಸುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ **ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಚ** ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ: ಅಜಾದಿಪ್ರತ್ಯಯ ಧಾತುವಿಗೆ ಪರವಾದುದರಿಂದ **ಇಣೋಯಿಣ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೮೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಣಾದೇಶ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಕಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ದೀರ್ಘಇಣೀ-ಕಿತಿ-(ಪಾ ಸೂ. ೬-೪-೬೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ. **ಶಾಸಿವಸಿಸ್ತೀಸೀನಾಂಚಿ** (ಪಾ ಸೂ. ೮-೩-೬೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ವತ್ಯ. ಆಯುಷೀ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ವಸ್ತೀಬಹುವಚನ ದಲ್ಲಿ ನಪುಂಸಕನಿಬಂಧನವಾಗಿ ನುಟ್. ಜೇವ್ ಸುವ್ ಪಿತ್ತಾದುದರಿಂದ **ಅನುದಾತ್ಸುಸುಪಿತ್** ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ಸವಾಗುತ್ತವೆ. ವಸುವಿನ ಸ್ವರದಿಂದ ಉಕಾರ ಉದಾತ್ಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ಚೇಕಿತಾನಾ—ಕಿತ ಜ್ಞಾನೇ. ಧಾತು. **ಧಾತೋರೇಕಾಚಿಃ**—(ಪಾ. ಸೂ ೩-೧-೨೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯವ್. **ಸನ್ಯಜೋಃ** ಸೂತ್ರದಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಹಲಾದಿಶೇಷ ಬಂದಾಗ **ಕುದೋಲ್ಪುಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಗುಣ. ಯಜಂತದಮೇಲೆ ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಾನಜ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಭಂದಸ್ಯು-ಭಯಥಾ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಅರ್ಧಧಾತುಕಸಂಜ್ಞೆ ಇರುವುದರಿಂದ **ಅತೋಲೋಪಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಜೇನ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. **ಯಸ್ಯಹಲಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. **ಅಭ್ಯಸ್ತಾನಾಮಾದಿಃ** (ಪಾ ಸೂ. ೬-೧-೧೮೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಭಾತೀನಾಮ್—ಛಾ ದೀವೌ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ. ಹಿಂದಿನಂತೆ ಛೇವಾ. ಣ್ಯಂತದ ಪರದಲ್ಲಿ ನಾಮ್ ಬಂದುದರಿಂದ ಜ್ಯಾಕ್ಷ್ಯ ಛಂದಸಿ ಬಹುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಾಮಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಶ್ವೈತ್—ಟುಟಿಶ್ಚಿ ಗತಿವ್ಯದ್ವ್ಯೋಃ ಧಾತು. ಲಙ್ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ವಿಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿವ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತಕ್ಷ್ಯ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಕರಣಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ತಿವ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಸಾರ್ವಧಾತುಕಾರ್ಥಧಾತುಕಯೋಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ ಬಂದಾಗ ಛಾಂದಸವಾಗಿ ವಕಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿ ಬಂದುದರಿಂದ ನಿಘಾಂತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೫ ||

|| ಸಂಹಾರಾಃ ||

ಉದೀ॑ರ್ಧ್ವಂ ಜೀ॒ವೋ ಅ॒ಸು॒ನ್ ಆ॒ಗಾ॒ದಪ॒ ಪ್ರಾ॒ಗಾ॒ತ್ರ॒ಮು
 ಆ ಜ್ಯೋ॑ತಿ॒ರೇತಿ |
 ಅ॒ರೈಕ್ಪಂ॑ಥಾಂ ಯಾತ॑ನೇ ಸೂರ್ಯಾ॒ಯಾ॑ಗ॒ನ್ಮಯ॑ತ್ರ ಪ್ರತಿ॒ರಂತ್ರ
 ಆಯುಃ || ೧೬ ||

|| ಪದವಾಃ ||

ಉತ್ | ಕು॑ರ್ಧ್ವಂ | ಜೀ॒ವ | ಅ॒ಸುಃ | ನಃ | ಆ | ಅ॒ಗಾತ್ | ಅಪ॑ | ಪ್ರ | ಅ॒ಗಾತ್ |
 ತಮಃ | ಆ | ಜ್ಯೋ॑ತಿಃ | ಏತಿ |
 ಅ॒ರೈಕ್ | ಸಂಘಾಂ | ಯಾತ॑ನೇ | ಸೂರ್ಯಾ॒ಯ | ಅಗ॑ನ್ಮ | ಯತ್ರ | ಪ್ರತಿ॒ತಿ॒
 ರಂತೇ | ಆಯುಃ || ೧೬ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಮನುಷ್ಯಾ ಉದೀರ್ಧ್ವಂ | ಶಯನಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯೋದ್ಯಚ್ಛತೆ | ನೋದ್ಯಸ್ತಾಕಮಸುಃ ಶರೀರಸ್ಯ
ಪ್ರೇರಯತಾ ಜೀವೋ ಜೀವಾತ್ಮಾಗಾತ್ | ಅಗತವಾನ್ | ತಮೋಽಪಸ್ತಾಗಾತ್ | ಅಪಕ್ರಾಂತಂ |
ಉಷಸಃ ಪ್ರಕಾಶೇ ಸತಿ ಸರ್ವಜೀವನವ್ಯಾಪಾರಯೋಗಃ | ತಸ್ಮಾತ್ತರಮಾತ್ಮರೂಪತಯಾ ಸ ಚಿ ಜೀವಸ್ತ-
ದೀವ ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚಿತಿ | ಅಗಚ್ಛತಿ | ಸೂರ್ಯಾಯ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಸಂಘಾಂ ಮಾರ್ಗಮಾರ್ಶಿಕ್ | ವಿವಿಶ್ರೀ-
ಕರೋತಿ | ಯಾತವೇ ಗಮನಾಯ | ತಸ್ಮಿನ್ನೇಶೇಽಗನ್ಮ ಗಚ್ಛಾಮೋ ಯತ್ರ ಯಸ್ಮಿನ್ನೇಶ ಆಯುಃ |
ಅನ್ವನಾಮೃತತ್ | ಅನ್ಯಂ ಪ್ರತಿರಂತೇ | ಪ್ರಪೂರ್ವಸ್ತಿರತಿವರ್ಧನಾರ್ಥಃ | ಉದಾರಾ ದಾನೇನ ಪ್ರವ-
ರ್ಧಯಂತಿ || ಅಧ್ಯುಕ್ತಂ | ಅರಗತ್ | ಅದಾದಿಕೋಽನುದಾತ್ರೇತ್ | ಅದ್ಯಿಕ್ | ರಿಚಿರ್ ವಿರೇಚನೇ |
ಲಜಾ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ ವಿಕರಣಸ್ಯ ಲುಕ್ | ಗುಣೇ ವ್ಯತ್ಯಯೇನ್ನೈತ್ಯಂ | ಸಂಘಾಂ | ದ್ವಿತೀಯಾಯಾ-
ಮುಖಿ ಪಥಿಮಥ್ಯುಭುಕ್ಷಾಮಾದಿತಿ ವ್ಯತ್ಯಯೇನಾತ್ಯಂ | ಅಗನ್ಮ | ಗಮೇರ್ಲಙಾ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ
ವಿಕರಣಸ್ಯ ಲುಕ್ | ನ್ಯೋಚ್ಛ | ಪಾ. ೮-೨-೬೫ | ಇತಿ ಮಕಾರಸ್ಯ ನಕಾರಃ ||

|| ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಃ ||

(ಹೇ ಮನುಷ್ಯಾಃ—ಎಲೈ ಮನುಷ್ಯರೇ: | ಉದೀರ್ಧ್ವಂ—(ಹಾಸಿಗಿಯಿಂದ) ಎಳೆ | ನಃ—ನಮಗೆ |
ಅಸುಃ—ಪ್ರೇರಕವಾದ | ಜೀವಃ—(ಜ್ಯೋತಿಸ್ವರೂಪನಾದ) ಜೀವಾತ್ಮನು | ಅಗಾತ್—ಬಂದಿದ್ದಾನೆ |
ತಮಃ—ಅಂಧಕಾರವು | ಅಪಸ್ತಾಗಾತ್—ಹೊರಟುಹೋಯಿತು | ಜ್ಯೋತಿಃ—ಬೆಳಕು | ಅ ವಿಶಿ—ಬರುತ್ತದೆ |
ಸೂರ್ಯಾಯ—ಸೂರ್ಯನಿಗೆ | ಯಾತವೇ—ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ | ಸಂಘಾಂ—ಮಾರ್ಗವನ್ನು | ಅದ್ಯಿಕ್—
ಬಡಿಸುತ್ತದೆ | ಯತ್ರ—ಎಲ್ಲಿ | ಆಯುಃ—ಅನ್ನವನ್ನು | ಪ್ರತಿರಂತೇ—ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುತ್ತಾರೆಯೋ |
(ತತ್ರ—ಅಲ್ಲಿ) | ಅಗನ್ಮ—ಹೋಗೋಣ.

|| ಛಾಂದೋರ್ಥಃ ||

ಎಲೈ ಮನುಷ್ಯರೇ, ಎಳೆ; ನಮಗೆ ಪ್ರೇರಕವಾದ ಜೀವಾತ್ಮನು ಅಗಮಿಸಿದ್ದಾನೆ; (ಬೆಳಕಾದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಣಿ
ಗಳೆಲ್ಲವೂ ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ) ಕತ್ತಲೆಯು ಹೋಗಿದೆ; ಬೆಳಗಾಗಿದೆ; ಸೂರ್ಯನ ಮಾರ್ಗವು ವ್ಯಕ್ತವಾದಲ್ಲಟ್ಟಿದೆ;
ಅನ್ನ ಸಿಗುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣ.

English Translation

Arise; inspiring life revives; darkness has departed; light approaches.
Ushas has opened the road for the sun to travel: let us repair to where
they distribute food.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅಯ್ಯಾ—ಆಂಧ್ರ, ವಾಚಿ ಮೊದಲಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಅಯ್ಯಾ ಎಂಬ ಪದವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಯ್ಯಾಸ್ತಂಧರೆ ಅನ್ನವೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಈ ಹುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವ ಅರ್ಥವು ಪುತ್ರಿಜರಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರ ವ್ರತವೌತ್ತರಾಗಲಿ ಉಪೋದೇವತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಾರ್ಥನಾರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈಗ ಉಪಕಾಲವು ಪ್ರೌಢವಾಗಿರುವುದು. ಕತ್ತಲೆಯು ಕಳೆದುಹೋಗಿ ಉಷ್ಣವನ ಪ್ರಕಾಶವು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಿರುವುದು. ಮೃತರಂತೆ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟರಾಗಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಜೀವಸ್ಥಾನೀಯವಾದ ಪ್ರಾಣವು ಕ್ರಿಯೋನ್ಮುಖವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಷ್ಣವು ಉದಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು. ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಣಸ್ಥಾನೀಯವಾಗಿ ಇರುವ ಉಷ್ಣವು ಈಗ ಉದಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದೆ ಸೂರ್ಯನ ಉದಯವಿಂದ ಉಷ್ಣವು ಮುಗಿಯುವುದರಿಂದ ಅಧ್ಯರ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಪುತ್ರಿಜರು ಸೋಮವೇ ಮೊದಲಾದ ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದ ಅನ್ನವನ್ನು ಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಿರುವರೆಂದು ಸ್ಪಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು.

ಉಷ್ಣವನ ಪ್ರಕಾಶವು ಉಂಟಾದ ಕೂಡಲೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗಿರುವುದು. ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಜೀವಜ್ಯೋತಿಯ ಪ್ರಕಾಶವು ಬೆಳಗುತ್ತದೆ. ಉಷ್ಣವು ಸೂರ್ಯನ ಸಂಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸರಿಮಾಡಿ ಇರುವುದು. ಅದ್ದರಿಂದ ಉತ್ತಮವಾದ ಮನುಷ್ಯಳವರು ಯಾವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವರೋ ಅಲ್ಲಿಗೆ ನಾವುಗಳು ಹೋಗೋಣ ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಸುರ್ನ ಆಗಾತ್—ಅಸುರಿತಿ ಪ್ರಾಣನಾಮ | ಅಸುಃ—ಶರೀರಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಯಿತಾ ಅಸು ಶಬ್ದವು ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಎಂದು ಸ್ಪಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು—ಅಸು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣವೆಂತಲೂ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು—

**ತದದ್ಯೈ ವಾಚಿಃ ಶ್ರುಥಮಂ ಮಸೀಯ ಯೇನಾಸುರೌ ಅಭಿ ದೇವಾ ಅಸಾಮು |
ಊರ್ಜಾದ ಉತ ಯಜ್ಞಿಯಾಸಃ ಸಂಚಿ ಜನಾ ಮಮ ಹೋತ್ರಂ ಜುಷಧ್ಯಂ ||**

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೫೩-೪)

ಮತ್ತು—

**ಅಸುರಾಃ ಅಸುರತಾಃ ಸ್ಥಾನೇಷ್ಯಸ್ತಾಃ ಸ್ಥಾನೇಷ್ಯ ಇತಿ ವಾ | ಅಸಿ ವಾ ಅಸುರಿತಿ ಪ್ರಾಣನಾಮಾಸ್ತಃ
ಶರೀರೇ ಭವತಿ ತೇನ ತದ್ವಂತಃ | ಅಸೋರಸುರಾನಸ್ಯ ಜತ ತದಸುರಾಣಾಮಸುರತ್ಯಂ ||
ಇತಿ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ**

(ನಿ. ೩-೮)

ಇಲ್ಲಿ ಅಸುಶಬ್ದವು ಪ್ರಾಣವಾಚಿಯಾಗಿರುವುದೆಂದು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಉದೀರತಾಮವರ ಉತ್ತರಾಸೆ ಉನ್ನದ್ಯಮಾಃ ಪಿತರಃ ಸೋಮ್ಯಾಸಃ |

ಅಸಂ ಯ ಈಯುರವ್ಯಕಾ ಋತಜ್ಞಾಸ್ತೇ ಸೋಽವಂತು ಪಿತರೋ ಹವೇಷು ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೧೫-೧)

ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅಸು ಶಬ್ದವು ಪ್ರಾಣವಾಚಿಯಾಗಿರುವುದು. (ನಿ. ೧೧-೧೯)

ಅಸುರಿತಿ ಪ್ರಜ್ಞಾನಾಮ ಅಸ್ಯತ್ಯನರ್ಥಾ ಅಸ್ತಾಶ್ಚಾಸ್ಯಾಮರ್ಥಾಃ ||

(ನಿ ೧೦-೩೪)

ಅಸು ಶಬ್ದವು ಪ್ರಜ್ಞಾ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ದೊರಿಸುವುದು. ಪ್ರಜ್ಞೆಯು ಅನರ್ಥವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು. ಪ್ರಜ್ಞಾನಂತರಾದವರ ಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ಸಿಕ್ಕದಿರುವುದು ಯಾವುದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು. ಇವೆರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನಲಂಚಿಸಿ ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳೂ, ಪ್ರಜ್ಞಾ ಎಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅನಲಂಚಿಸಿ ಸಾಯಣರೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ

ಶಿಷ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ

ಈರ್ಥಂ—ಈರ ಗತೌ. ಧಾತು ಅಧಾದಿ. ಅನುದಾತ್ತೇತ್. ಲೋಟ್‌ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಧ್ವನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪಿತೌತ್ಯನೇ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಏತ್ಯ ಬಂದಾಗ ಸೆವಾಭ್ಯಾಂವಾಮೌ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಮಾದೇಶ. ಅತಿಜಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಗಾತ್—ಅಪ್ ಉಪಸರ್ಗ. ಇತ್ ಗತೌ ಧಾತು. ಉಚ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಇಸೋಗಾಲುಚ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೪೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಗಾದೇಶ. ಗಾತಿಸ್ವಾ ಘಾಪಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೨೭) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಚ್ಲಿಗೆ ಲುಕ್. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ. ತಿಜಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅದ್ಯಕ್—೦ಚೌ ವಿರೇಚನೇ ಧಾತು. ಛಂದೆಸಿಲುಚ್ ಲಿಚ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲಿಚ್. ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ ಬಂದಾಗ ಇತೆಶ್ಚ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಬಹುಲಂಛಂದೆಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಕರಣಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ತಿಪ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಪುಗಂತಲಘೂಪಧ್ಯೈಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಿಗೆ ಗುಣ. ಹಲ್ ಷ್ಯಾಭ್ಯೋ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಲೋಪ, ಚೋಽಃಕಾಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೩೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚಕಾರಕ್ಕೆ ಕುತ್. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ. ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಚಕಾರಕ್ಕೆ ವಿಕಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಏತಿ ಎಂದು ತಿಜಂತವಿರುವುದರಿಂದ ತಿಷ್ಠಿ ತಿಜಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೨೮) ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅತಿಜಾ ಎಂದು ಪರ್ಯುದಾಸವನಾಡುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಡಾಗಮ ಉದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ತವಾದ ಪದವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪಂಥಾನ—ಪಥನ್ ಶಬ್ದ. ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿ ವಿಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಪಥಮಾಘ್ನಿ-
ಭುಕ್ವಾಮಾತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆತ್ಮ ಬರುತ್ತದೆ. ಘೋಷ್ಠಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೮೨)
ಸೂತ್ರದಿಂದ ನ್ನಾ ದೇಶ. ಪನ್ಮಾಮ್ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ.

ಯಾತವೇ—ಯಾ ಪ್ರಾಪಣೇ ಧಾತು. ಇವಕ್ಕೆ ತುಮನರ್ಥದಲ್ಲಿ ತುಮರ್ಥೇಸೇ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯)
ಎಂಬುದರಿಂದ ತವೇನ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತ್ಯಾದಿನಿರ್ವಿತ್ಯಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಮಸ್ವರ
ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಗನ್ತ—ಗಮಲ್ಯ ಗತೌ. ಧಾತು. ಹಿಂದಿನಂತೆ ಛಂದಸವಾಗಿ ಲಪ್. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದ
ರಿಂದ ವಿಕರಣಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ಉತ್ತಮವುರುಷ ಬಹುವಚನ ಮಸ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸಕಾರಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯಂಜಾತಃ ಎಂಬುದರಿಂದ
ರೋಪ. ಮ್ಯೋಕ್ತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೬೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಮಕಾರಕ್ಕೆ ಮಕಾರಪರವಾದುದರಿಂದ
ನಕಾರಾದೇಶ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ. ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಡಾಗಮ ಉದಾತ್ತ
ವಾದುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರ ತಿರಂತೇ—ತಿರ ವೃದ್ಧಾ. ಧಾತು. ಲಟ್ ಪ್ರಥಮವುರುಷ ಬಹುವಚನರೂಪ ನಿಪಾತ್ಯೇಯ್ಯದ್ಯದಿ—
(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೨೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ ಅದುಪದೇಶವ ಪರದಲ್ಲಿ ಲಸಾವ
ಧಾತುಕವು ಬಂದುದರಿಂದ ತಾಸ್ಯನುದಾತ್ಯೇತ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ಮವಾಗುವುದ
ರಿಂದ ವಿಕರಣಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. || ೧೬ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಸ್ಯಾಮನಾ ವಾಚ ಉದಿಯರ್ತಿ ವಹ್ನಿಃ ಸ್ತವಾನೋ ರೇಭ

ಉಷಸೋ ವಿಭಾತಿಃ |

ಅದ್ಯಾ ತದುಚ್ಚ ಗೃಣತೇ ಮಘೋನ್ಯಸ್ಯೇ ಆಯುರ್ನಿ ದಿದೀಹಿ

ಪ್ರಜಾವತ್ || ೧೭ ||

|| ಸದವಾಃ ||

ಸ್ಯೂಮನಾ | ನಾಚಃ | ಉತ್ | ಇಯರ್ತಿ | ವಹ್ನಿಃ | ಸ್ತನಾನಃ | ರೇಭಃ |

ಉಷಸಃ | ವಿ ಭಾತೀಃ |

ಅದ್ಯ | ತತ್ | ಉಚ್ಛ | ಗೃಣತೇ | ಮಘೋನಿ | ಅಸ್ಮೇ ಇತಿ | ಆಯುಃ |

ನಿ | ದಿದೀಹಿ | ಪ್ರಜಾ ವತ್ || ೧೭ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ವಹ್ನಿಃ ಸ್ತೋತ್ರಾಣಾಂ ವೋಠಾ ರೇಭಃ | ಸ್ತೋತ್ರನಾಮೈತತ್ | ಸ್ತೋತೋಷಸೋ ವಿಭಾತೀ-
 ಸ್ತಮಸೋಽಪನೋದನೇನ ಪ್ರಕಾಶಮಾನಾ ಉಷೋದೇವತಾಃ ಸ್ತನಾನಃ ಸ್ತವನ್ ವಾಚೋ ವೇದ-
 ರೂಪಾಯಾಃ ಸಂಬಂಧೀನಿ ಸ್ಯೂಮನಾ ಸ್ಯೂಮಾನ್ಯನುಸ್ಯೂತಾನಿ ಸಂತತಾನ್ಯುಕ್ತಾನ್ಯುದಿಯರ್ತಿ |
 ಉದಮಯತಿ | ಉಚ್ಛಾರಯತಿ | ಅತೋ ಹೇ ಮಘೋನಿ ಮಘವತ್ಯುಷಃ ಅದ್ಯಾಸ್ತಿಸ್ತಮಯೇ
 ಗೃಣತೇ ಸ್ತುವತೇ ತಸ್ಮೈ ಪುರುಷಾಯ ತದುಚ್ಛ | ದೃಷ್ಟಿನಿರೋಧಕತಯಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ನೈಶಂ ತಮೋ
 ವಿನಾಸಯ | ವರ್ಜಯ | ಅಸ್ಮೇ ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ ಚ ಪ್ರಜಾವತ್ ಪ್ರಜಾಭಿಃ ಪುತ್ರಪ್ರಾತ್ರಾಭಿಯುಕ್ತಮಾ-
 ಯುರನ್ನಂ ನಿ ದಿದೀಹಿ | ನಿಶರಂ ಪ್ರಕಾಶಯ | ದೀದೇತಿಶ್ಚಾಂದಸೋ ದೀಪ್ತಿಕರ್ಮಾ | ಪ್ರಯಚ್ಛೇ-
 ತ್ಯರ್ಥಃ || ಸ್ಯೂಮನಾ | ಷಿವು ತಂತುಸಂತಾನೇ | ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋಽಪಿ ದೃಶ್ಯಂತೆ ಇತಿ ದೃಶ್ಯಕರಣಸ್ಯ
 ಸರ್ವೋಪಾಧಿವ್ಯಭಿಚಾರಾರ್ಥತ್ವಾರ್ಥಮನಿ | ಛ್ವೋಃ ಶೂಡಿತ್ಯೂಹಿ | ಅಜಯಾಜಯಾರಾಂ
 ಚೋದಪಸಂಖ್ಯಾಂ | ಮ. ೭-೧-೩೯-೧ | ಇತಿ ವಿಭಕ್ತೇರಂಜಾದೇಶಃ | ಯದ್ವಾ ಔಜಾದಿಕೋ ಭಾವೇ
 ಮರ್ಕ್ | ಸಾಮಾದಿಲಕ್ಷಣೋ ಮತ್ಪರ್ಥಿಯೋ ನಃ | ಬಂಧನಯುಕ್ತಾನೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಶೇಶ್ಯಂದಸಿ ಬಹುಲ-
 ಮಿತಿ ಶೇರ್ಲಿಂಸಃ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನಾಮ್ಯದಾತ್ತತ್ವಂ | ನಾಚಃ | ಸಾವೇಕಾಚಿ ಇತಿ ಐಸ ಉದಾತ್ತತ್ವಂ |
 ಇಯರ್ತಿ | ಯ ಗತಾ | ಜ್ಞೋದ್ಯಾದಿಕ್ | ಅರ್ತಿಪಿತೃತ್ಯೋಶ್ಚೇತ್ಯುಭ್ಯಾಸಸ್ಯೇತ್ವಂ | ಸ್ತನಾನಃ |
 ಸ್ವರ್ಗ್ ಸ್ತುತಾ | ಶಾನಚ್ಛೇದಾದಿಶ್ಚಾಚ್ಛೋಲುಕ್ | ತಸ್ಯ ಛಂದಸ್ಯುಭಯೋರ್ವ್ಯಾರ್ಥಧಾತುಕತ್ವೇನ
 ಜ್ಞಾಪ್ತಾಭಾವಾದ್ಜ್ಞಾನಾದೇಶಃ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನಾಮ್ಯದಾತ್ತತ್ವಂ | ವಿಭಾತೀಃ | ಶತುರನುಸೋ
 ನದ್ಯಜಾದೀ ಇತಿ ಜ್ಞೇಪ ಉದಾತ್ತತ್ವಂ | ಗೃಣತೇ | ಗೃಣತ್ವೇ | ಕ್ರೈಯಾದಿಕ್ | ಪ್ರಾದೀನಾಂ ಹ್ರಸ್ವಃ |
 ಪೂರ್ವೋತ್ತೇನ ಸೂತ್ರೇಣ ವಿಭಕ್ತೇರುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಅಸ್ಮೇ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ಚತುರ್ಥ್ಯಾಃ ಶೇ-
 ಆದೇಶಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪರ್ವ ||

ವಹ್ನಿಃ—ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ | ರೇಘಃ—ಸ್ತೋತ್ರವು | ವಿಧಾತಿಃ—ಅಂಧಕಾರನಾಶದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ | ಉಷಸೇ—ಉಷಸ್ಸಿನ ದೇವತೆಗಳನ್ನು | ಸ್ತವಾನೇ—ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾ | ವಾಚಿಃ—ವೇದವಂಧವಾದ | ಸ್ಯಾಮನಾ—ಉಕ್ತಗಳನ್ನು (ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು) | ಉದಿಯರ್ತಿಃ—ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ | (ಆದ್ದರಿಂದ) | ಮಘೋನಿ—ಸಂಪದ್ವೃತ್ತಿ ಲಾದ ಎಲೈ ಉಷೋದೇವಿಯೇ | ಅದ್ಯೈ—ಈಗ | ಗೃಣಿತೇ—ಸ್ತೋತ್ರವಿಗೆ | ತತ್ ಉಚ್ಯ—(ದೃಷ್ಟಿ ನೀರೋಧಕವಾದ) ಆ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಪರಿಹರಿಸು | ಆಸ್ಮೇ—ನಮಗೂ | ಪ್ರಜಾವತ್—ಪುತ್ರಪಾತ್ರಾದಿಸಂತಾನಸಹಿತವಾದ | ಆಯುಃ—ಅನ್ವನನ್ನು | ನಿ ದಿದೀಹಿ—ಹೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸು (ಅನುಗ್ರಹಿಸು.)

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಸ್ತೋತ್ರವು ದೇವೀಪ್ರಮಾನಳಾದ ಉಷಸ್ಸನ್ನು ವೈದಿಕವಾದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಂಪದ್ವೃತ್ತಿ ಲಾದ ಎಲೈ ಉಷೋದೇವಿಯೇ, ಅಂತಹ ಸ್ತೋತ್ರವಿಗಾಗಿ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಪರಿಹರಿಸು. ನಮಗೂ ಪ್ರಜಾಸಹಿತವಾದ ಅನ್ವನನ್ನು ಕೊಡು.

English Translation

The offerer of praise, the reciter of praise, celebrating the brilliant Ushas, repeats the well-connected words (of the *Veda*). Possessor of affluence, dawn to-day upon him who praise you ; bestow upon us food, whence progeny may be obtained.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಸ್ಯಾಮನಾ—ಸುಖನಾಮ | ಇಪ್ರತ್ನು ಸುಖನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಸ್ಯಾಮನ ಶಬ್ದವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಸುಖವೆಂದು ಅರ್ಥ.

ರೇಘಃ—ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಹೇಳುವ | ಸ್ತುತಮಾಡುವವನು, ಜರಿತಾ, ಕಾರುಃ ಮೊದಲಾದ ಹದಿನೂರು ಸ್ತೋತ್ರನಾಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರೇಘಃ (ನಿ. ೩-೧೯) ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಸಾಮಾನ್ಯರು ಸ್ಯಾಮನಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ಯಾಮಾನಿ ಅನುಸ್ಯೂತಾನಿ ಸಂಗತಾನಿ ಉಕ್ತಾನಿ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಒಲಿಸುವಾಗ ಸ್ತೋತ್ರದ ವಚನಗಳು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸೇರಿ ಹೆನ್ನಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವವು. ಹೀಗಿರುವ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರವಾದವನು ಪಠಿಸುವನೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು. ಸ್ತುತಮಾಡುತವು ಸ್ಯಾಮನಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸುಖವಚನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸುಖೇನ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಅಶ್ವಿನ IX 6

ವಿನಾಯಂ ಪೆರೋಕ್ಷರೂಪೇಣ ಪ್ರಥಮಪುರುಷೇಣ ವ್ಯವದೇಶಃ ಹೋತ್ರಾಖ್ಯಂ ಯುಕ್ತಿಕ್ ಕುಕ್ತನಾಮಾ
ವಾ ಬುಷಿಃ ಉದ್ಧಮಯತಿ ಉಚ್ಚಾರಯತಿ | ಈ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಿರುವ ತನ್ನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪೆರೋಕ್ಷದಿಂದ
ನಿರ್ದೇಶನಮಾಡಿ ಪ್ರಥಮಪುರುಷವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಹೋತ್ರವಾಗಿರುವ ಕ್ಷುಬುಷಿಯೆ: ಈ ಸ್ತುತಿ
ಯನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿರುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ವ: ತ್ತು ರೇಫಃ—ಸ್ತೋತ್ರವಾದವನೂ, ವಚ್ಚಿಃ—
ವಹನ ಸಮರ್ಥಶ್ಚಾತ್ ಹವಿರ್ಭಾಗಗಳನ್ನು ವಹಿಸುವ ಸಮರ್ಥನಾದ ಅಗ್ನಿಯೂ ಕೂಡ ಉಪಸ್ಥಿತ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ
ಪ್ರಕಾಶಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡುವರು ಎಂದು ಉಪಸ್ಥಿತ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಅಸ್ಮೀ—ಅಸ್ಮೈಭ್ಯಂ ಚೆ | ಸ್ತೋತ್ರವಾದವರಿಗೂ, ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರಾದವರಿಗೂ, ಕೂಡ ಪುತ್ರ
ಪೌತ್ರಾದಿಗಳನ್ನೂ ಅನ್ನವನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸು ಎಂದು ಉಪೋದೇವತೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವುದು
ಎಂದು ಇಬ್ಬರೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಕಾರರೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಅಸ್ಮೀ ಎಂಬ ಪದವು ಎಲ್ಲಾ
ವಿಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದಾದರೂ ಆಯಾಯ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು
ಆಯಾಯ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಎಂದು ವಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ ಆಯಾಯ ಉದಾಹರಣೆಗಳಲ್ಲಿ
ಆಯಾಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವರು—

(೧) ಅಸ್ಮೀ ತೇ ಬಂಧುಃ | ವಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

ಅಸ್ಮೀ ಇತ್ಯೇತತ್ತದಂ ಸರ್ವವಿಭಕ್ತೃಂತಂ | ತಸ್ಮಾದನೇಕಾರ್ಥಂ | ಏಕಮೇವ ಹ್ಯೇತಚ್ಚಿಬ್ಬರೂಪಂ
ಸಪ್ತಸ್ವಪಿ ವಿಭಕ್ತೃರ್ಥೇಷು ವರ್ತತೇ | ಪ್ರಕರಣಾದಿವಶಾತ್ ತಸ್ಯ ನಿಯಮೋ ಭವತಿ | ತದ್ವಿಧಾ—
ಪ್ರಥಮಾಯಾಸ್ತಾವತ್—ಅಸ್ಮೀ ತೇ ಬಂಧುಃ | ವಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಎಂದರೆ ಅಸ್ಮೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಏಳು
ವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಎಂದರೆ ಆಯಾ ಪ್ರಕರಣಾನುಸಾರ
ವಾಗಿ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಏಳು ವಿಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ—ಅಸ್ಮೀ
ತೇ ಬಂಧುಃ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಯಂ—ನಾವು ಎಂದರ್ಥವಿರುವುದು. ಇದು ಪ್ರಥಮಾ
ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯು.

(೨) ಅಸ್ಮೀ ಯಾತಂ ನಾಸತ್ಯಾ ಸಜೋಷಾಃ | ಅಸ್ಮಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಸ್ತಾವತ್—ಅಸ್ಮೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದ್ವಿತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯಾದ ಅಸ್ಮಾನ್—ನಮ್ಮನ್ನು ಎಂದು ಅರ್ಥವು
ಈ ಅರ್ಥದ ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ—

ಆ ತ್ಯೇನಸ್ಯ ಜವಸಾ ನೂತನೇನಾಸ್ಮೀ ಯಾತಂ ನಾಸತ್ಯಾ ಸಜೋಷಾಃ |

ಹನೇ ಹಿ ನಾಮುಕ್ತಿನಾ ರಾತಹವ್ಯಃ ಶಶ್ವತ್ತಮಾಯಾ ಉಷಸೋ ವ್ಯುಷ್ವಾ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೮-೧೧೧).

ಎಂಬ ಮುಕ್ತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಸ್ಮೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಸ್ಮಾನ್—ನಮ್ಮನ್ನು ಎಂದರ್ಥವು.

(೩) ಅಸ್ತೇ ಸಮಾನೇಭಿವ್ಯವೃಷಭ ಪೌಂಸ್ಯೇಭಿಃ | ಅಸ್ಮಾಭಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

ತ್ವತೀಯಾಸ್ತಾವತ್—ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ತೇ ಎಂದರೆ ಅಸ್ಮಾಭಿಃ-ನಮ್ಮಿಂದ ಎಂದು ತ್ವತೀಯಾವಿಭಕ್ತೃರ್ಥವು. ಈ ವಿಷಯದ್ದೆ—

ಭೂರಿ ಚಕರ್ಥ ಯುಜ್ಯೇಭಿರಸ್ತೇ ಸಮಾನೇಭಿವ್ಯವೃಷಭ ಪೌಂಸ್ಯೇಭಿಃ |
ಭೂರೀಣಿ ಹಿ ಕೃಣನಾಮಾ ಶವಿಸ್ತೇಂದ್ರ ಕೃತ್ವಾ ಮರುತೋ ಯದ್ವಶಾಮ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೬೫-೭).

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ತೇ ಎಂದರೆ ಅಸ್ಮಾಭಿಃ-ನಮ್ಮಿಂದ ಎಂದರ್ಥವು.

(೪) ಅಸ್ತೇ ಪ್ರಯಂಧಿ ಮಘವನ್ಮೈಜೀಷಿನ್ | ಅಸ್ಮಭ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

ಚತುರ್ಥಾಸ್ತಾವತ್—ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ತೇ ಎಂದರೆ ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ-ನಮಗಾಗಿ ಎಂದು ಚತುರ್ಥಿವಿಭಕ್ತೃರ್ಥವು. ಉದಾಹರಣೆ—

ಅಸ್ತೇ ಪ್ರ ಯಂಧಿ ಮಘವನ್ಮೈಜೀಷಿನ್ದ್ರಿಯೋ ವಿಶ್ವನಾರಸ್ಯ ಭೂರೀಃ |
ಅಸ್ತೇ ಶತಂ ಶರದೋ ಜೀವಸೇ ಧಾ ಅಸ್ತೇ ವೀರಾತ್ಪ್ರಾಶ್ವತ ಇಂದ್ರಿ ಶಿಪಿನ್ ||

(ಮ. ಸಂ. ೩-೩೬-೧೦).

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿರುವ ಅಸ್ತೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ-ನಮಗಾಗಿ ಎಂದು ಚತುರ್ಥಿವಿಭಕ್ತೃರ್ಥವು.

(೫) ಅಸ್ತೇ ಆರಾಚ್ಛಿದ್ವೀಷಃ ಸನುತೆಯೋತು | ಅಸ್ಮದಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ಪಂಚಮಾಸ್ತಾವತ್—ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ತೇ ಎಂದರೆ ಅಸ್ಮತ್-ನಮ್ಮ ದಿಶೆಯಿಂದ ಎಂದರ್ಥವು. ಉದಾಹರಣೆ—

ತಸ್ಯ ವಯಂ ಸುಮತ್ಯ ಯಜ್ಞಿಯಸ್ಯಾಪಿ ಭದ್ರೇ ಸಾಮನಸೇ ಸ್ಯಾಮ |
ಸ ಸುತ್ರಾಮಾ ಸ್ಯವಾ ಇಂದ್ರೋ ಅಸ್ತೇ ಆರಾಚ್ಛಿದ್ವೀಷಃ ಸನುತೆಯೋತು ||

(ಮ. ಸಂ. ೬-೪೭-೧೩).

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿರುವ ಅಸ್ತೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಸ್ಮತ್ ನಮ್ಮ ದಿಶೆಯಿಂದ ಎಂದು ಪಂಚಮಾವಿಭಕ್ತೃರ್ಥವು.

(೬) ಊರ್ವ ಇವ ಸಪ್ರಥೇ ಕಾಮೋ ಅಸ್ತೇ | ಅಸ್ಮಾಕಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ಷಷ್ಠಾಸ್ತಾವತ್—ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ತೇ ಎಂದರೆ ಅಸ್ಮಾಕಂ-ನಮಗೆ ಎಂದರ್ಥವು. ಈ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಗಾಗಿ—

ಆ ನೋ ಭರ ಭಗಮಿಂದ್ರ ದ್ಯುಮಂತಂ ನಿ ತೇ ದೇವಸ್ತಸ್ಯ ಧೀಮಹಿ ಪ್ರರೀಕೇ |
ಊರ್ವ ಇವ ಸಪ್ರಥೇ ಕಾಮೋ ಅಸ್ತೇ ತಮಾ ಪೃಣಾ ವಸುತೇ ವಸೂನಾಂ ||

(ಮ. ಸಂ. ೩-೩೧-೧೯).

ಈ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿರುವ ಅಸ್ತೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಸ್ಮಾಕಂ-ನಮಗೆ ಎಂದು ಷಷ್ಠಿವಿಭಕ್ತೃರ್ಥವು.

(೬) ಅಸ್ಮೇ ಧತ್ತ ವಸವೋ ವಸೂನಿ | ಅಸ್ಮಾಸ್ವಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

ಸಪ್ತಮ್ಯಾಸ್ತಾವತ್—ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ಮೇ ಎಂದರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥವು. ಉದಾಹರಣೆ—

ಅಗ್ನೇ ನಾಜಸ್ಯ ಗೋವತು ಈಶಾನಃ ಸಹಸೋ ಯಹೋ |

ಅಸ್ಮೇ ಧೇಹಿ ಜಾತವೇದೋ ಮಹಿ ಶ್ರವಃ ||

(ಮು ಸಂ. ೧-೭೯-೪).

ಈ ಮೈತನವ್ವಿರುವ ಅಸ್ಮೇ—ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಸ್ಮಾಸು—ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಎಂದು ಸಪ್ತಮಿಗಾವಿಭಕ್ತೃರ್ಥವು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಸ್ಯೂಮನಾ—ಷಿವು ತಂತುಸಂತಾನೇ. ಧಾತು. ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋಽಪಿ ದೈತ್ಯಂತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೫) ಎಂಬಲ್ಲಿ ದೈತಿಗ್ರಹಣವು ಎಲ್ಲಾನಿರೀಕ್ಷಗಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಾರ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಧಾತು ವಿಗೂ ಮನಿನ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದುಪರವಾದಾಗ ಚೋಷಿಶೋ ಅನುನಾಸಿಕೇಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಕಾರಕ್ಕೆ ಊತಾದೇಶ. ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ಯಣ್. ಸ್ಯೂಮನ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಜ್ಯಾಜಯಾರಾಂ ಚೋಷಪಂಖ್ಯಾನಮ್ (ಪಾ. ಮು. ೬-೧-೩೯-೧) ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಪಾದೇಶ. ಅಥವಾ ಈ ಧಾತುವಿಗೆ ಔಣಾದಿಕವಾದ ಮ್ ಅಪ್ರತ್ಯಯವು ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಿ ನಂತೆ ಊತಾದೇಶ. ಸ್ಯೂಮನ ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತಿ ಎಂದು ಮತ್ತರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಮಾದಿದಾಗ, ಪಾಮಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಲೋಮಾದಿಪಾಮಾದಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೧೦೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ನ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸ್ಯೂಮನ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ನವುಂಸಕದಕ್ಕೆ ಶಸ್ತಿಗೆ ಶಿ ಅದೇಶ ಬಂದು ರೂಪವಾದಾಗ ಶೇಶ್ವರಿವಸಿ ಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೭೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಿಗೆ ಲೋಪ. ಬಂಧನದಿಂದ ಕೂಡಿದವುಗಳು ಎಂದರ್ಥ. ದ್ವಿತೀಯಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಆದ್ಯ ದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ನಾಚಿಃ—ಸಾನೇಕಾಚಿಸ್ತೃತೀಯಾದಿಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಸ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ

ಇಯತಿಃ—ಮು ಗತೌ ಧಾತು. ಜುಹೋತ್ಯಾದಿ ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ವಿಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿವ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಜಹೋತ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ ಶ್ರುಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ರು ವಿಕರಣ ಶ್ಲೋ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅರ್ತಿಪಿತೃರ್ಥ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಇತ್ಯ. ಧಾತು ಮುಕಾರಕ್ಕೆ ತಿವ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಸಾರ್ವಧಾತುಕಾರ್ಥ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಗುಣ. ರಸರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಭ್ಯಾಸಸ್ಯಾಸವರ್ಣೀ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೮) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ಇಯಾಪಾದೇಶ. ಇಯತಿಃ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ತಿಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸ್ತನಾನಾಃ—ಪೃಷ್ಠಾ ಸ್ತುತೌ ಧಾತು. ಅದಾದಿ. ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಾನಚ್ ಸ್ತುತೌ. ಅದಿಪ್ರಭೃತಿಭ್ಯಃ ಶಪಃ
 ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಪ್ತಿಗೆ ಲುಕ್. ಛಂದಸ್ಯುಭಯುಥಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೧೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ತುತೌಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ
 ಧಾತುಕ ಸಂಕ್ಷೇಪಯು ಬರುವುದರಿಂದ ಸಾರ್ವಧಾತುಕಮಸಿತ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಹಿತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗ ತನ್ಮಿತ್ರ
 ನಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕೆಗೆ ಗುಣ. ಆವಾದೀಶ. ಶಾನಚ್ ಚಿತ್ತಾದರೂ ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ಪ್ರಸ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ.
 ಪ್ರಥಮಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಉಚ್ಚೈ—ಉಘೇ ವಿವಾಸೇ. ಧಾತು. ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನರೂಪ. ತಿಪಂತನಿಧಾತ್ಪ್ರಸ್ತರ
 ಬರುತ್ತದೆ.

ಗೃಣತೇ—ಗ್ರು ಶಬ್ದೇ ಧಾತು. ಕ್ರ್ಯಾದಿ. ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಪ್ರತ್ಯಯ. ಟಿತಅತ್ಯನೇವದಾ—ಸೂತ್ರ
 ದಿಂದ ಟಿಗೆ ಏಕ್ವ. ಪ್ಯಾದೀನಾಂ ಹ್ರಸ್ವೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೮೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಹ್ರಸ್ವ. ಕ್ರ್ಯಾದಿಭ್ಯ
 ಶ್ವಾ ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ವಾ ಏಕರಣ. ಸಾರ್ವಧಾತುಕಮಸಿತ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶತ್ಪ್ರವಿಗೆ ಹಿತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ
 ಶ್ವಾಭ್ಯಸ್ತಯೋರಾತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೧೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಮುಕಾರದ ಪರದಲ್ಲಿರುವ
 ರಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಣತ್ವ. ಗೃಣತ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. ನುಮಾರಹಿತವಾದ ಶತ್ಪ್ರವಿನ
 ಪರದಲ್ಲಿ ಅಜಾದಿಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದುದರಿಂದ ಶತುರನುನೋ ನದ್ಯಜಾದೀ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೩) ಎಂಬುದರಿಂದ
 ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ಪ್ರಸ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಭಾತೀಃ—ಭಾ ದೀವ್ತ್ಯ. ಧಾತು. ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉಗಿತಕ್ಕೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರೀತದಲ್ಲಿ
 ಐೇವ್. ನುಮಾರಹಿತವಾದ ಶತ್ಪ್ರವಿನ ಪರದಲ್ಲಿ ಐೇವ್ ಬಂದುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಶತುರನುನೋ—(ಪಾ. ಸೂ.
 ೬-೧-೧೭೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಐೇವಿಗೆ ಉದಾತ್ಪ್ರಸ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅಸ್ಮೀ—ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದ ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ.
 ೬-೧-೬೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಿೇ ಆದೀಶ. ಶೇವೇಲೋಪಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೯೦) ಎಂಬುದರಿಂದ
 ಮಸರ್ಯಂತದ ಪರಕ್ಕೆ ಲೋಪಬರುತ್ತದೆ. || ೧೭ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಠಃ ||

ಯಾ ಗೋಮತೀರುಷಸಃ ಸರ್ವವೀರಾ ವ್ಯುಚ್ಛಂತಿ ದಾಶುಷೇ
ಮರ್ತ್ಯಾಯ |

ವಾಯೋರಿವ ಸೂನ್ಯತಾನಾಮುದರ್ಕೇ ತಾ ಅಶ್ವದಾ ಅಶ್ವ-
ವತ್ಸೋಮಸುತ್ತಾ || ೧೮ ||

|| ಪದಪಠಃ ||

ಯಾಃ | ಗೋ 5 ಮತೀಃ | ಉಷಸಃ | ಸರ್ವ 5 ವೀರಾಃ | ವಿ 5 ಉಚ್ಛಂತಿ | ದಾಶುಷೇ |
ಮರ್ತ್ಯಾಯ |

ವಾಯೋಃ 5 ಇವ | ಸೂನ್ಯತಾನಾಂ | ಉತ್ 5 ಅರ್ಕೇ | ತಾಃ | ಅಶ್ವ 5 ದಾಃ |
ಅಶ್ವವತ್ | ಸೋಮ 5 ಸುತ್ತಾ || ೧೮ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ದಾಶುಷೇ ಹವೀಂಷಿ ದತ್ತವತೇ ಮರ್ತ್ಯಾಯ ಮನುಷ್ಯಾಯ ಯಜಮಾನಾಯ ಗೋಮತೀ-
ಗೋಮತ್ಯೋ ಬಹುಭಿರ್ಗೋಭಿಯುಕ್ತಾಃ ಸರ್ವವೀರಾಃ ಸರ್ವೈಃ ಸರಣಸಮರ್ಥೈವೀರೈಃ ಶೂದ್ಧಿ-
ಯುಕ್ತಾ ಯಾ ಉಷಸೋ ವ್ಯುಚ್ಛಂತಿ | ತೇನೋ ವರ್ಜಯಂತಿ ವಾಯೋರಿವ ವಾಯುವರ್ಜೀಭೂಂ
ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾನಾಂ ಸೂನ್ಯತಾನಾಂ ಸ್ತುತಿರೂಪಾಣಾಂ ವಾಚಾಮುದರ್ಕೇ ಸಮಾಪ್ತಾವಶ್ಯದಾ
ಅಶ್ವಾನಾಂ ದಾಶ್ರೀಸ್ತಾ ಉಷಸಃ ಸೋಮಸುತ್ವಾ ಸೋಮಾನಾಮುಭಿಷೋತಾ ಯಜಮಾನೋಽಶ್ವವತ್ |
ವ್ಯಾಪ್ನೋತು || ದಾಶುಷೇ | ದಾಶ್ವ ದಾನೇ | ದಾಶ್ವಾನ್ನಾಹ್ವಾನಿತಿ ಕ್ಷಸುಪ್ರತ್ಯಯಾಂತೋ ನಿಪಾತ್ಯತೇ |
ಚತುರ್ಥ್ಯೇಕವಚನೇ ವಸೋಃ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಿಂತಿ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ | ಶಾಸಿವಸಿಘ್ರಸೀನಾಂ ಚೇತಿ ಪತ್ರಂ |
ಅಶ್ವವತ್ | ಅಶೂ ವ್ಯಾಪ್ತಾ | ವ್ಯಕ್ತೆಯೇನ ಪರಸ್ಪೃಶದಂ | ಲೇಟ್ಕುಡಾಗಮಃ | ಇತಿಶ್ಚ ಲೋಪ
ಇತಿಕಾರಲೋಪಃ | ಸೋಮಸುತ್ವಾ | ಸುಜ್ಞ ಅಭಿಪವೇ | ಅನ್ಯೋಭ್ಯೋಽಪಿ ದ್ವೈತ್ಯಂತ ಇತಿ ಕ್ಷನಿಪಃ |
ಪ್ರಸ್ಥಸ್ಯ ಪಿಶೀತಿ ತುಕ್ |

| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ |

ದಾಶುಷೇ—ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ | ಮರ್ತ್ಯಾಯೇ—ಮನುಷ್ಯನಾದ ಯಜಮಾನನಿಗೆ | ಗೋಮುತೀ-
ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ | ಸರ್ವವೀರಾಃ—ಎಲ್ಲಾ ಸಮರ್ಥರಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತರಾದ | ಯಾಃ ಉಷಸಃ—
ಯಾವ ಉಷಸ್ಸುಗಳು | ವಾಯೋಲಿವ—ವಾಯುವಿನಂತೆ (ತೀವ್ರವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ) | ಸೋಧ್ಯತಾನಾಂ—
ಸ್ತುತಿಮಾತೃಗಳು | ಉದರ್ಕೇ—ಮುಗಿದವೇರೆ | ಅಶ್ವದಾಃ—ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವೋ | ಶಾಃ—ಅಂತಹ
ಉಷಸ್ಸುಗಳು | ಸೋಮಸುತಾಃ—ಸೋಮರಸವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ಯಜಮಾನನ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ | ಅಶ್ವವತ್—
ಬರಲಿ.

| ಛಾಂದೋ |

ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರಾದಿ ಜನರು ಪ್ರಶಾಶಮಾನವಾದ ಉಷೋದೇವತೆಯನ್ನು ಬೇಗಬೇಗನೆ ಪಠಿಸುವ
ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವರು. ಅವರ ಸ್ತೋತ್ರವು ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅಶ್ವಾದಿಧನಗಳನ್ನು
ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಉಷೋದೇವತೆಯು ಸೋಮರಸವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಯಜಮಾನನ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ
ಬರಲಿ.

English Translation.

May he who has offered the libation obtain, upon the conclusion of his praises, (enuniated), like the wind, (with speed), (the favour of) those Ushasas who are givers of horses, and of cattle, and of progeny, and who shed light upon the mortal presenting to them (offerings).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ದಾಶುಷೇ—ಹವೀಂಷಿ ದತ್ತವತೇ | ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.
ದಾಶ್ವಾಃ ಸಾಶ್ವಾಃ ಮಿಥ್ಯಾಂಶ್ಚ ಎಂದು ನಿವಾತಿತವಾಗಿರುವುದು ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ದಾಶುಷೇ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ
ದತ್ತವತೇ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ,

ಧಾತಾ ದೇದಾತು ದಾಶುಷೇ ಪ್ರಾಚೀ ಜೀವಾತುಮುಕ್ತಿಕಾಂ |

ವಯಂ ದೇವಸ್ಯ ಧೀಮಹಿ ಸುಮತಿಂ ಸತ್ಯಧರ್ಮಣಃ ||

(ಅಥ. ಸಂ. ೭-೧೭-೨)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತವನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

ದಾಶುಷೇ ಮರ್ತ್ಯಾಯೇ—ದಾಶ್ವಾನಿತಿ ಯಜಮಾನನಾಮ ಶಾಕಪೂಣಿನಾ ಪಠಿತಂ | ಶಾವರ್ಥೇ
ಚತುರ್ಥೀ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಮಾನುಷ್ಯಸ್ಯ ಚಾರ್ಥಾಯ | ಸ್ತಂಧಸ್ತಾಮಿಗಳು—ದಾಶ್ವಾಃ ಎಂಬುದು ಯಜಮಾನನ
ನಾಮವೆಂದು ಶಾಕಪೂಣಿನಿಯ ಮತವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಗೋಮತೀಃ—ಗೋಮತೈಃ ಬಹುಭಿರ್ಗೋಭಿಯುಕ್ತಾಃ | ಉಪಸ್ಥಿಗಲು ಬಹಳ ಗೋವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವವುಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಅರುಣ್ಯೋ ಗಾವ ಉಪಸಾಂ ಎಂದು ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರಕಾರ ಅರುಣೇಭಿಃ ಸ್ವಾಭಿಃ ಗೋಭಿಃ ಗೋಮತೈಃ ಕೆಂವು ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಗೋವುಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ರಥಕ್ಕೆ ಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಸ್ಥಿಗಲು ಗೋವುಗಳುಳ್ಳವರೆಂದು ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಗೋಶಬ್ದವು ಪ್ರಥಿವೀ, ಗೋವಿನ ಚರ್ಮ, ಶ್ಲೇಷ್ಮ, ಧನುಸ್ಸಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಮಾರ್ವಿ (ಜ್ಯಾ), ಅದಿತ್ಯೇ ಕಿರಣ, ಎಂದು ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಪತಿಯೊಂದು ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

ಸರ್ವವೀರಾಃ—ಸರ್ವೈಃ ಸರಣಸಮರ್ಥೈಃ ವೀರೈಃ ಶೂರೈಃ ಯುಕ್ತಾಃ ಎಲ್ಲಾ ವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ಮುನ್ನುಗ್ಗುತ್ತಿರುವ ಬಲವುಳ್ಳ ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಗಳಾದ ಮನುಷ್ಯರಿಂದ ಉಪಸ್ಥಿಗಲು ಕೂಡಿರುವುವು.

ಉದಕೇಳೇ—ಸಮಾಪ್ತಾ | ಮುಗಿಯುವಿಕೆ ಎಂದು ಸೂತ್ರತಾನಾಮುದಕೇಳೇ ಸ್ತೋತ್ರರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಉದಕೇಳತೈದೈವ ಉಚ್ಯತೇ ಯಾದ್ಯೇಕ್ ವಾಯೋಃ....ಕಾದಿ ವಾಚಾಂ ಉದ್ಯೇವ ಪ್ರಭಾತವೇಲಾಯಾಂ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ವಾಯುವಿನ ವೇಗದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಂತೆ ಇರುವ ಸ್ತೋತ್ರರೂಪವಾದ ನಿರಂತರವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಳ್ಳ ಪ್ರಭಾತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳೂ ಹೇಳಿರುವರು. ಹೋತೃಗಳು ಉಪಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಎದ್ದು ಯಾಗಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ವೇಗದಿಂದ ಪಠಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಅದಕಾರಣ ಉಪಕಾಲವು ಕಳೆದನಂತರ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಪ್ರಭಾತಕಾಲವೂ ಸಹ ಸ್ತೋತ್ರವಾಕ್ಯಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅಶ್ವದಾಃ—ಅಶ್ವಾನಾಂ ದಾತ್ರೀಃ | ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಉಪಸ್ಥಿಗಲು ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರಿಗೆ ಕೊಡುವುವು ಎಂದು ಸಾಯಣರು, ಉಪಸ್ಥಿಗಲು ಸ್ತೋತ್ರೈಃ ಭೈಷ್ಣೈಃ ಅಶ್ವಾಃ ದಾತ್ರೀಃ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುವವರಿಗೂ, ಯಜ್ಞಮಾಡುವವರಿಗೂ, ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುವು ಅಥವಾ ದಕ್ಷಿಣಾದಾನೇ ಅಶ್ವಸ್ಥಾಪಿ ದಾನ ವಿಧಾನಾತ್ ಅಶ್ವದಾ ಇತಿ ಸೋಮಸುತ್ವೇನೋ ವಿಶೇಷಣಂ ಸೋಪಸಾಂ | ಅಶ್ವಸ್ಯ ದಾತಾ ಯಜಮಾನಃ | ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಅಶ್ವವನ್ನು ದಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಹಿಡುವ ಮಾಗಮಾಡುವವರೂ ಅಶ್ವದಾತೃಗಳಾಗಿರುವರು, ಅಶ್ವದಾ ಎಂಬ ಪದವು ಉಪಸ್ಥಿಗೇ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಯಜಮಾನನು ಅಶ್ವದಾನಕರ್ತನು ಎಂದು ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಗೋಮತೀಃ—ಗಾವಃ ಅಸಾಂ ಸಂತಿ. ಗೋಮತೈಃ ತವಸ್ವಾಪ್ತೈಃ—(ಪಾ. ೯.೧. ೫-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತುರ್ವಾ ಪ್ರಸ್ಯಯಃ. ಉಗತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಜಸಾ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲೂಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಸವರ್ಣದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸರ್ವವೀರಾಃ—ಸರ್ವೇ ವೀರಾಃ ಯಾಸಾಂ ತಾಃ ಸರ್ವವೀರಾಃ ಬಹುವೀರಾಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪದಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವ್ಯುಚ್ಛಂತಿ—ಉಘೇ ವಿವಾಸೇ. ಧಾತು. ಲಟ್ ಪ್ರಥಮವುರುಷ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ. ಯಾಃ ಎಂದು ಯುಚ್ಛಬ್ಧ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ತ ವಿಕರಣ ಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ದಾತುಷೇ—ದಾಶ್ಯ ದಾನೇ. ಧಾತು. ದಾಶ್ವಾನ್ ಸಾಹ್ಯಾನ್ ವೀರಧ್ವಾಂಶ್ಚ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವಸು ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾಗಿ ನಿಪಾತಿತವಾಗಿದೆ. ಇವಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಥಿ ವಿಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ **ವಸೋಃ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೩೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. **ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಚ** ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ. **ಶಾಸಿವಸಿಘೋನಾಂಚೆ** (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೩-೬೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ಪತ್ಯ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರದಿಂದ ಉಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಶ್ವದಾಃ—ಅಶ್ವಾನ್ ದದಾತಿ ಇತಿ ಅಶ್ವದಾಃ ತಾಃ ಅಶ್ವದಾಃ ಆಶೋಮುನಿನ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದಾತ್ ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಮಾಸ ವಾದಾಗ ಕೃದುತ್ಪರಪದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಶ್ವನತ್—ಅಶೂ ವ್ಯಾಪ್ತಾ. ಧಾತು. ಅಶ್ವನೇಪದಿಯಾದರೂ ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರಸ್ವೈರಪದಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ ಲೇಟ್ ಪ್ರಥಮವುರುಷ ವಿಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತೆಶ್ಚ ಲೋಪಃ ಪರಸ್ವೈಪದೇಷು (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದರ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. **ಲೇಘೋಲ್ಪ-ದಾಹಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೪) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಡಾಗಮ. ಸ್ವಾದಿಭ್ಯಃ ಶ್ಚುಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೭೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ಚು ವಿಕರಣ. ಪ್ರತ್ಯಯನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ವಿಕರಣ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾರ್ವಧಾತುಕಾರ್ಥಧಾತುಕಳಯೋಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಗುಣ ಅವಾದೇಶ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ತಿಪಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸೋಮಸುತ್ರಾ—ಸುಷ್ ಆಭಿಷವೇ. ಧಾತು. ಅನೈಯೋಽಪಿ ದ್ವೈತ್ಯಂತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವನಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಲಶಕ್ವತದ್ವಿತೀ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಕಕಾರ ಇತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಕಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಲಘುಪಥಿಗೆ ಗುಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಧಾತ್ವಾದೇಶಃ ಸಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಆನಿಗೆ ಸತ್ತ. **ಹ್ರಸ್ವಸ್ಯ ಪಿತಿ ಕೃತಿ ತುಕ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೭೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಹ್ರಸ್ವಕ್ಕೆ ತುಕಾಗಮ. ಓತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅಂತಾವಯವವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಪಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕೃದುತ್ಪರಪದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೮ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಮಾತಾ ದೇವಾನಾಂ ಮದಿತೇರನೀಕಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಕೇತುರ್ಬೃಹತೀ
ವಿ ಭಾಹಿ |

ಪ್ರಶಸ್ತಿಕ್ಯಧ್ವಂಹ್ಯಣೇ ನೋ ವ್ಯುಗಂ ಚ್ಚಾ ನೋ ಜನೇ ಜನಯ
ವಿಶ್ವವಾರೇ || ೧೯ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಮಾತಾ | ದೇವಾನಾಂ | ಅದಿತೇಃ | ಅನೀಕಂ | ಯಜ್ಞಸ್ಯ | ಕೇತುಃ | ಬೃಹತೀ |
ವಿ | ಭಾಹಿ |

ಪ್ರಶಸ್ತಿಕ್ಯಧ್ವಂಹ್ಯಣೇ | ನಃ | ವಿ | ಉಚ್ಚೈ | ಆ | ನಃ | ಜನೇ | ಜನಯ |
ವಿಶ್ವವಾರೇ || ೧೯ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ : ||

ಹೇ ಉಷಸ್ವಂ ದೇವಾನಾಂ ಮಾತಾ ಜನನೀ | ಉಷಸಿ ಸರ್ವೇ ದೇವಾಃ ಸ್ತುತ್ಯಾ ಪ್ರಯೋ-
ಧ್ಯಂತೇ ಅತಃ ಸಾ ತಜ್ಜನನವತೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಅತಃ ಏವಾದಿತೇರ್ದೇವಾನಾಂ ಮಾತುರನೀಕಂ
ಪ್ರತೈನೀಕಂ ಪ್ರತಿಶ್ವಘಿನೀ ತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಯದ್ವಾ | ದೀವ್ಯಂತೀತಿ ದೇವಾ ರಶ್ಮಯಃ | ತೇಷಾಂ
ನಿರ್ಮಾತ್ರೀ ಅದಿತೇರಖಂಡನೀಯಾಯಾ ಭೂನೀರನೀಕಂ ಮುಖಂ | ಯಥೇಂದ್ರಿಯಾಶ್ರಯತ್ವಾ-
ನ್ಮುಖಂ ಪ್ರಕಾಶಕಂ ಏವಮುಷಾ ಭೂನೀಃ ಪ್ರಕಾಶಯಿತ್ರೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಕೇತುಃ ಕೇತಯಿತ್ರೀ
ಜ್ಞಾಪಯಿತ್ರೀ ಬೃಹತೀ ಮಹತೀ ಸತೀ ವಿ ಭಾಹಿ | ಪ್ರಕಾಶಯಸ್ವ | ಅಸಿ ಚ ಪ್ರಶಸ್ತಿಕ್ಯತ್ ಸಮ್ಯಕ್
ಸ್ತುತಮಿತಿ ಪ್ರಶಂಸನಂ ಕುರ್ವತೀ ನೋಽಸ್ಮದೀಯಾಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಮಂತ್ರರೂಪಾಯ ಸ್ತೋತ್ರಾಯ
ವ್ಯುಚ್ಯ | ವಿನಾಸಯ | ತದನಂತರಂ ಹೇ ವಿಶ್ವವಾರೇ ಸರ್ವೈವರಣೀಯ ಉಷೋ ನೋಽಸ್ಮಾನ್ ಜನೇ
ಜನಪದೇ ಆಜನಯ | ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಯ | ಅವಸ್ಥಾಪಯೇತ್ಯರ್ಥಃ || ಬೃಹತೀ |

ಬೃಹನ್ನದತೋರುಪಸಂಖ್ಯಾನುಮಿತಿ ಜಾ಼ಪ ಉದಾತ್ತತ್ವಂ | ಪ್ರಶಸ್ತಿಕ್ಯಕ್ | ಶಸ್ತು ಸ್ತುತೌ | ಭಾವೇ
ಕ್ರಿಸ್ತ | ತಿತುತ್ವೇತಿಪ್ರತಿಷೇಧಃ | ಅನಿತಿತಾನುಮಿತಿ ನಲೋಪಃ | ತಸ್ತಿಸ್ತುತಪದೇ ಕರೋತೇಃ ಕ್ರಿಸ್ತೇತಿ
ಕ್ರಿಸ್ತ | ಜನಯ | ಜನೀ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ | ಷಚ್ಯುಪಧಾವೃದ್ಧಿಃ | ಜನೀಪ್ರಜ್ಞಕ್ಸುಸುರಂಜೋಽನುಂ-
ತಾಶ್ಚ | ಧಾ. ೧೯, ೬೩-೬೬ | ಇತಿ ಮಿತ್ಯೇ ಮಿತಾಂ ಹ್ರಸ್ವ ಇತಿ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿವಾರ್ತ ||

(ಹೇ ಉಷಃ ತ್ವಂ—ಎಲೈ ಉಷೋದೇವತೆಯೇ ನೀನು) | ದೇವಾನಾಂ—ಎಲ್ಲದೇವತೆಗಳೂ (ರಶ್ಮಿ
ಗಳೂ) | ಮಾತಾ—ಜನನಿಯು (ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನವು) | ಅದಿತೇಃ—ದೇವಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿಗೆ (ಅಖಂಡ-
ನಿಯವಾದ ಭೂಮಿಗೆ) | ಅನೀಕಂ—ಪ್ರತಿಷ್ಠಧಿಯು (ಮುಖದಂತಿರುವವಳು) | ಯಜ್ಞಸ್ಯ—ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು |
ಕೇತುಃ—ಜ್ಞಾಪಿಸುವವಳು (ಇಂತಹ ನೀನು) | ಬೃಹತೀ—ಬೃಹದಾಕಾರಳಾಗಿ | ವಿಭಾಹಿ ಷೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸು |
ಪ್ರಶಸ್ತಿಕ್ಯಕ್—ಸ್ತೋತ್ರಗಳ ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡುವವಳಾಗಿ | ನಃ—ನಮ್ಮ | ಬ್ರಹ್ಮಣೇ—ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಕೇಳು
ವುದಕ್ಕಾಗಿ | ವ್ಯುಚ್ಯ—ಉದಿಸು (ಆನಂತರ) | ವಿಶ್ವವಾರೇ—ಎಲ್ಲರಂದಲೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿರೇಯಾದ ಎಲೈ
ಉಷೋದೇವತೆಯೇ (ನೀನು) | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ಜನೀ—ಜನಗಳಲ್ಲಿ | ಆ ಜನಯ ಮುಖಂಡರನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಉಷೋ ದೇವಿಯೇ, ನೀನು ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳೂ (ರಶ್ಮಿಗಳೂ) ಮಾತೃವು; ಅದಿತಿಗೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠ
ಧಿಯು; (ಭೂಮಿಗೆ ಮುಖಪ್ರಾಯಳು); ಯಜ್ಞಪ್ರಕಾಶಕಳು; ಇಂತಹ ನೀನು ಬೃಹದಾಕಾರಳಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸು.
ನಮ್ಮ ಸ್ತುತವಾಕ್ಯವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ, ನಮಗಾಗಿ ಉದಿಸು; ಎಲ್ಲರಂದಲೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿರೇಯಾದ ನೀನು ನಮ್ಮನ್ನು ಜನ
ಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು.

English Translation.

Mother of the gods, rival of Aditi. illuminator of the sacrifice,
mighty Ushas, shine forth; approving of our prayer, dawn upon us.
you are cherished by all; make us eminent among the people.

|| ವಿವರವಿವರಣೆ ||

ಮಾತಾ ದೇವಾನಾಂ--ಹೇ ಉಷಃ ತ್ವಂ ದೇವಾನಾಂ ಜನನೀ | ಉಷಸ್ತು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜನನಿಯಾಗಿ
ರುವಳು. ಉಷಸ್ತು ಉದಯವಾದ ಕೂಡಲೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡುವ ಮುತ್ತಿಕ್ಕುಗಳು ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆ
ಗಳನ್ನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ದೇವಮಾತೃತ್ವವು ಉಷಸ್ತಿಗೆ ಉಪಪನ್ನವಾಗಿರುವುದು.

ದೇವಶಬ್ದೇನಾತ್ರ ಅದಿತ್ಯಾ ಉಚ್ಯಂತೇ | ತೇಷಾಂ ಹಿ ಮಾತಾ ಉಷಾಃ | ಪ್ರತಿಮಾಸಂ ಚ
ಅದಿತ್ಯಭೇದಂ ಅಂಗೀಕೃತ್ಯ ಬಹುವಚನಂ ||

(ಸ್ಯಂ. ಭಾ.)

ದೇವ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅದಿತ್ಯರೆಂದೂ, ಅದಿತ್ಯರಿಗೆ ಉಷಸ್ಸು ಜನನಿಯಾಗಿರುವಳೆಂದೂ, (ಅದಿತ್ಯೋದಯಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವ
ದಲ್ಲಿ ಉಷಸ್ಸಿನ ಉದಯವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ) ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದಿತ್ಯರ ಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ದೇವಾನಾಂ
ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನವು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಸ್ಕಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಅದಿತೇರನೀಕಂ—ದೇವಾನಾಂ ಮಾತುಃ ಅನೀಕಂ ಪ್ರತ್ಯನೀಕಂ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿನೀ | ದೇವತೆಗಳಿಗೆ
ಅಥವಾ ಅದಿತ್ಯರಿಗೆ ಜನನಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದಿತಿದೇವಿಗೆ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಯಾಗಿರುವಳು. ಗುಣ ಅಥವಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗಿಂತ
ನಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸಿ ಉಪಮಾಡ್ಯಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಚನಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕಾವ್ಯಶೈಲಿಯನ್ನು ಬಹಳ
ಮೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೋಲುವ ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉಷಸ್ಸಿಗೆ ದೇವಮಾತೃತ್ವನಿರೂಪಣದಂತೆ, ಅದಿತ್ಯನೀಕತ್ವವು ಉಕ್ತವಾಗಿ ಇರು
ವುದು. ಅಥವಾ ಪ್ರಕಾಶಕಳಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ದೇವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರತ್ನಗಳೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಹೀಗೆ ಇರುವುದರಿಂದ ರತ್ನಿಗ
ಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಉಷಸ್ಸಿಗೆ ದೇವಮಾತೃತ್ವವು ಉಂಟಾಗಿರುವುದು ಇದರಹಾಗೆಯೇ ಅದಿತಿ
ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಖಂಡನೀಯವಾಗಿರುವ ಭೂಮಿಯು ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಈ ಭೂಮಿಗೆ ಮುಖದಂತೆ ಉಷಸ್ಸು ಇರುವುದು.
ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದರಿಂದ ಅನೀಕಂ ಶಬ್ದವು ಮುಖ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಾಗಿ ಭೂಮಿ
ಯನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರ ವಿವರಣೆಯು.

**ಅದಿತಿಶಬ್ದೇನ ಅತ್ರ ಅದೀನಕತ್ವಾತ್ ಸಮಗ್ರಜ್ಯೋತಿರುಚ್ಯತೇ | ಅನೀಕಶಬ್ದೋಽಸಿ ಜ್ಞಾಪ್ಯಾಣಾ
ನೀಕಂ ಇತಿವತ್ ಸಮೂಹವಚನಂ | ಅದೀನಸ್ಯ ಸಮಗ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಾಖ್ಯಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಷಃ
ಸಮೂಹಃ | ಅಥವಾ ಅನೀಕಶಬ್ದಃ ಸ್ವಾಂಗಮುಖವಚನಃ ಇಹಾಗ್ರತ್ವಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ ಉಷಸಿ
ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ | ಅದೀನಸ್ಯ ಸಮಗ್ರಸ್ಯ ಅಹರ್ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಷಃ ಮುಖಭೂತೇತ್ಯರ್ಥಃ**

(ಸ್ಯಂ. ಭಾ.)

ಅದಿತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅದೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಸೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಅನೀಕ ಶಬ್ದವು (ಬ್ರಾಹ್ಮ
ಣಾನೀಕ) ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸಮೂಹ ಎಂಬಂತೆ ಸಮೂಹವಾಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವರಿಂದ ಅದಿತೇರನೀಕಂ—ಎಂದರೆ
ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ (ಪ್ರಕಾಶದಸಮೂಹ) ಪ್ರಕಾಶನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಸಮೂಹನೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ಅಥವಾ ಅನೀಕ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವಗಳೆಂದಲೂ ಪೂರ್ಣವಾದ ಮುಖವೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ
ವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಉಷಸ್ಸು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಉಷಸ್ಸೆಂಬುವುದು ಜ್ಯೋತಿಷೀರೂಪ
ದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಅತಸ್ಸೆಂಬ ಪ್ರಕಾಶದ ಮುಖವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಸ್ಕಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

**ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಕೇತುಃ—ಕೇತು ಶಬ್ದವು ಜ್ಞಾನವಾಚಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಆಚರಿಸುವ
ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದೆಂದು ಅರ್ಥವು.**

ಬ್ರಹ್ಮಣೇ—ಮನ್ವರೂಪಾಯ ಸ್ತೋತ್ರಾಯ | ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಧನವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಆಧರೂ ಇಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಮಾಡುವವರು ಪಠಿಸುವ ಸ್ತೋತ್ರವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

‡ ಧ್ಯಾನಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ‡

ಯಜ್ಞಸ್ಯ—ಯಜ ದೇವಪೂಜಾಸಂಗತಿಕರಣವಾನೇಷು ಧಾತು. **ಯಜಯಾಚಯತ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೯೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ನರ್ಕ ಪ್ರತ್ಯಯ, ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬೃಹತೀ—ಉಗಿತಳ್ಳ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಐರ್ಷ್ಯ ಬಂದಾಗ **ಬೃಹನ್ನ-** **ಹತೋರುಪಸಂಖ್ಯಾನಮ್** ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಐರ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಸುಂಭಕ್ರೀಗೆ **ಹಲ್** ಜ್ಯಾಭ್ಯೋ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಲೋಪ.

ಭಾಹಿ—ಭಾ ದೀಪ್ತ ಧಾತು. ಲೋಽನ್ಯಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನರೂಪ. ಅತಿಶಯದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಕೃತ್—ಶಂಸು ಸ್ತುತೌ ಧಾತು. **ಸ್ತ್ರಿಯಾಂಕ್ರೀನ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಭಾವಾ ಧದಲ್ಲಿ ಕ್ರೀನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ತಿತುತ್ಪಥಸಿ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಡಾಗಮನಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. **ಅನಿಧಿಶಾಂ ಹಲ ಉಪಧಾಯಾಃ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೨೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಾ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. **ಪ್ರಶಸ್ತಿ** ಎಂಬುದು ಉಪಪದವಾಗಿರುವಾಗ ದುಕ್ಪಜ್ಞ ಕರಣೇ ಈ ಧಾತುವಿಗೆ **ಕ್ರೀಪ್ಚಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರೀನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಹ್ರಸ್ವಸ್ಯ ಪಿತಿ ಕೃತಿ ತುಕ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ತುಕಾಗಮ. **ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದಾತ್ ಕೃತ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ಪರವದ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉಚ್ಚೈ—ಉಘೇ ನಿವಾಸೇ. ಧಾತು. ತುದಾದಿ. ಲೋಽನ್ಯಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನರೂಪ. ತಿಷಂತ್ನಿಘಾತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜನಯೆ—ಜನೀ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ. ಧಾತು. ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರತೋರುವುದರಿಂದ **ಹೇತುಮತಿಚ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣೆಚ್ **ಅತೆ ಉಪಧಾಯಾಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣೆಚ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಾ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿ. **ಜನೀಜ್ಯಾನ್** ಕ್ಷಿಸುರಂಜೋಮಂಶಾಕ್ಲ ಎಂಬುದರಿಂದ ಈ ಧಾತುವಿಗೆ ಮಿತ್ಸಂಜ್ಯಾ ಬರುವುದರಿಂದ **ಮಿಶಾಂ ಹ್ರಸ್ವೇಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೯೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಹ್ರಸ್ವಃ ಉಪಧಾತ್ವಪ್ಪ ಬರುತ್ತದೆ. **ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಸಿಟ್ಟಿಗೆ ಹಿ ಅದೇಶ ಬಂದಾಗ ಶಬ್ದವು ಅಕಾರ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅಂತೋದೇಃ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೦೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲೋಪ. **ಶವಾ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಣೆಟ್ಟಿಗೆ ಗುಣ.** ಅಯಾದೇಶ. ತಿಷಂತ್ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಶ್ವವಾರೇ - ವಿಶ್ವೈಃ ನಿಯತೇ ಇತಿ ವಿಶ್ವವಾರಾ. ವೃಷ್ಣಾವರಣೇ ಧಾತು. ಕರ್ಮಣಯಲ್ಲಿ ಛಿಷ್ಣ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅಚೋಷಾತಿ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಮುಕಾರಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿ. ಆಮಂತ್ರಿತಸ್ಯ ಚಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೯ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಯಚ್ಚಿತ್ರಮವ್ ಉಷಸೋ ವಹಂತೀಜಾನಾಯ ಶಶಮಾನಾಯ
ಭದ್ರಂ |

ತನ್ನೋ ಮಿತ್ರೋ ವರುಣೋ ಮಾಮಹಂತಾಮದಿತಿಃ ಸಿಂಧುಃ
ಸ್ಯಧಿವೀ ಉತ ದ್ಯೌಃ || ೨೦ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಯತ್ | ಚಿತ್ರಂ | ಅಸ್ಯಃ | ಉಷಸಃ | ವಹಂತಿ | ಈಜಾನಾಯ | ಶಶಮಾನಾಯ |
ಭದ್ರಂ |

ತತ್ | ನಃ | ಮಿತ್ರಃ | ವರುಣಃ | ಮಮಹಂತಾಂ | ಅದಿತಿಃ | ಸಿಂಧುಃ | ಸ್ಯಧಿವೀ |
ಉತ | ದ್ಯೌಃ || ೨೦ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಚಿತ್ರಂ ಜಾಯನೀಯಮಸ್ಯ ಅಶ್ವವ್ಯಂ ಯದ್ಯನಮುಷಸೋ ವಹಂತಿ ಆನೆಯಂತಿ
ಈಜಾನಾಯ ಹನಿಧಿರಿಷ್ಟವತೇ ಶಶಮಾನಾಯ ಸ್ತುತಿಭಿಃ ಸಂಭಜಮಾನಾಯ ಪುರುಷಾಯ ಭದ್ರಂ
ಭಜನೀಯಂ ತದ್ಭವತೀತಿ ಶೇಷಃ | ಯದನೇನ ಸೂಕ್ತೇನಾಸ್ತಾಭಿಃ ಸ್ತಾಧೀತಂ ತನ್ನಿತ್ಯಾದಯಃ ಪರ್ಷ
ದೇವತಾ ಮಾಮಹಂತಾಂ | ಪೂಜಿತಂ ಕುರ್ವಂತು || ಅಸ್ಯಃ | ಅಶ್ವೈಃ ವ್ಯಾಪ್ತೌ | ಅಪಃ ಕರ್ಮಾಖ್ಯಾಯಾಂ

ಹ್ರಸ್ವೋ ನುಟ್ಟಿ ನೇತಿ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾದಕರ್ಮಾಖ್ಯಾಯಾಮುಪ್ಯಸುನ್ | ಧಾತೋಹ್ರಸ್ವೋ ನುಡಾಗ-
ಮುಕ್ತ | ಈಜಾನಾಯ | ಯಜತೇಶ್ವಂದಿಸಿ ಲಿಟ್ | ಲಿಟಃ ಶಾನಜ್ಞಾ | ವಚಿಸ್ತಪೀತ್ಯಾದಿನಾ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ |
ದ್ವಿವರ್ಚನಾದಿ | ಶತಮಾನಾಯ | ಶತ ಪುನಃಶತ | ತಾಭ್ಯೇಲಿಕಶ್ಚಾನ್ತ | ತಸ್ಯ ಲಗಾವಧಾತುಕಶ್ಚಾ-
ಭಾನಾದದುಪದೇಶಾಲ್ಪಸಾರ್ವಧಾತುಕಸ್ವರಾಧಾವೇ ಚಿತ್ವೈರ ಬವ ಶಿಷ್ಯತೇ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಚಿತ್ರಂ—ವಿಚಿತ್ರವಾದ | ಅಪ್ಪಃ—ಹೊಂದಲ್ಪಡಬೇಕಾದ | ಯತ್—ಯಾವ ಧನವನ್ನು |
ಉಪಸೇ—ಉಪೋದೇವತೆಗಳು | ವಹಂತಿ—ಹೊತ್ತು ತರುತ್ತಾರೋ (ಅದು) | ಈಜಾನಾಯ—ಹವಿರಾದಿ
ಗಂಧ ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವವನಿಗೂ | ಶತಮಾನಾಯ—ಸ್ತುತಿಸುವವನಿಗೂ | ಭವ್ಯಂ—ಮಂಗಳಕರ (ವಾಗು
ತ್ತದೆ) | ನೇ—ನಮ್ಮ | ತತ್—(ಈ ಸೂಕ್ತದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ) ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು | ಮಿತ್ರೇ—ಮಿತ್ರನೂ |
ವರುಣಃ—ವರುಣನೂ | ಅದಿತಿಃ—ಅದಿತಿಯೂ | ಸಿಂಧುಃ—ಸಾಗರಾಧಿದೇವತೆಯೂ | ಪೃಥಿವೀ-
ಭೂಮಿಯೂ | ಉತೆ—ಮತ್ತು | ದ್ಯೌಃ—ಅಂತರಿಕ್ಷವೂ (ಸ್ವರ್ಗಾಧಿದೇವತೆಯೂ) | ಮಮಹಂತಾಂ—
ರಕ್ಷಿಸಲಿ (ಮನ್ನಿಸಲಿ).

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಉಪಸ್ಥುಗಳು ತರುವ ಎಲ್ಲರೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಧನವು ಯಾಗ ಮತ್ತು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವರಿಗೆ ಮಂಗಳ
ವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಸೂಕ್ತದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮಿತ್ರ, ವರುಣ,
ಅದಿತಿ, ಸಿಂಧು, ಭೂ ಮತ್ತು ಅಂತರಿಕ್ಷದೇವತೆಗಳು ರಕ್ಷಿಸಲಿ (ಮನ್ನಿಸಲಿ).

English Translation.

Whatever valuable wealth the Ushhas convey, is beneficial to the
sacrificer and to the praiser. May Mitra, Varuna, Aditi,—ocean, earth
and heaven, be favourable to this our prayer.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅಪ್ಪಃ—ಅಪ್ಪವ್ಯಂ ಹೊಂದಲರ್ಹವಾದದ್ದು, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಕಾದದ್ದು. ಅಪ್ಪ ಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತಾರು
ಕರ್ಮವಾಚಕಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಚಿತ್ರಂ—ಚಾಯನೀಯಂ ಪೂಜ್ಯವಾದದ್ದು. ಚಿತ್ರಶಬ್ದವು (ನಿ. ೧೨-೧೭ ಮತ್ತು ೧೨-೭) ಚಾಯನೀಯಂ
ಮಂಹನೀಯಂ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ.

ಶತಮಾನಾಯ—ಸ್ತುತಿಃ ಸಂಭವಮಾನಾಯ ಪುರುಷಾಯ | ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಮಾಡಿ
ಸೇವಿಸುವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಎಂದರೆ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಶತಮಾನಃ ಶಂಸಮಾನಃ |

ಶತಮಾನ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ (ನಿ. ೬-೮) ಶತಮಾನ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಯೋ ವಾಂ ಯಜ್ಞೈಃ |
ಶತಮಾನೋ ಹ ದಾಶತಿ ಇತ್ಯಪಿ ನಿಗಮೋ ಭವತಿ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ—

ಯೋ ವಾಂ ಯಜ್ಞೈಃ | ಶತಮಾನೋ ಹ ದಾಶತಿ ಕವಿರ್ದೋತಾ ಯಜತಿ ಮನ್ಸಾಧನಃ |
ಉಪಾಹ ತಂ ಗಚ್ಛತೋ ವೀರ್ಥೋ ಅಧ್ವರಮಚ್ಯಾ ಗಿರಃ ಸುಮತಿಂ ಗಂತಮಸ್ತಯೋ ||

(ಮಂ. ಸಂ. ೧-೧೫೧-೭)

ಎಂಬ ಈ ಋಕ್ಯನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

ಭದ್ರಂ—ಭವನೀಯಂ ಹೊಂದಲು ಅರ್ಹವಾದದ್ದು. ಉಷೋದೇವತೆಯು ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಯಾಗ ಮಾಡುವವನಿಗೂ ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವನಿಗೂ ಹೊಂದಲು ಅರ್ಹವಾದ ಭವನೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಈ ಉಷೋದೇವಿಯು ಸ್ತೋತ್ರರೂಪವಾದ ಸೂಕ್ತದ ಪಠನಿಂದ ಮಿತ್ರ, ವರಣ, ಅದಿತಿ, ಸಮುದ್ರದ ಅಭಿಮಾನದೇವತೆಯು, ಭೂಮಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷ, ಏವುಗಳು ನಮಗೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ನಮಗೆ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ 1

ಅಶ್ವೇ—ಆಲ್ಪ ವ್ಯಾಪ್ತೌ ಧಾತು. ಅಶೇ ಕರ್ಮಾಖ್ಯಾಯಾಂ ಹ್ರಸ್ವೋ ನುಟ್ ಚನಾ (ಉ. ಸೂ. ೪-೬೪೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಣಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುಲಗ್ರಹಣವಿರುವುದರಿಂದ ಆಕರ್ಮಾಖ್ಯದಲ್ಲಿ (ಕರ್ಮಾರ್ಥವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ) ಅಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. ತತ್ಸಂನಿಯೋಗದಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಹ್ರಸ್ವ ನಡಾಗಮ. ಅಶ್ವನ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟಾತ್ಯಾದಿನಿರ್ಧಾರಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಮರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಹಂತಿ—ವಹ ಪ್ರಾಪಣೇ ಧಾತು. ಲಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನರೂಪ. ಯದ್ಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಪಾತ್ಯೇರ್ಯದ್ವಿದ್ವಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೩೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪುರ ಪ್ರತಿಷೆ ಭರ ತ್ತದೆ. ಅದುವೇಶ ಪರದಲ್ಲಿ ಲಸಾರ್ಥಧಾತುಕ ಬಂಧದಿಂದ ತಾಸ್ಯೇನು—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನ್ತಾದ್ವಾತ್ಮರ ಬರುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಈಜಾನಾಯಿ—ಯಜ ದೇವಪೂಜಾಸಂಗತಿಕರಣವಾನೇಷು. ಧಾತು. ಛಾಂದಸಿಕವಾದ ಲಿಟ್ ಬಂದಾಗ ಲಿಟೇ ಕಾನಜ್ಞಾ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾನಜ್ ಅದೇಶ. ವಚಿಸ್ತಪಿಯಿಜಾ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಯುಕಾರಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಅದಿಹಲ್-ಽಽ ಲೋಪ ಸರ್ವಾರೋಘ. ಈಜಾನ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಚಿತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಪುರ ಬರುತ್ತದೆ ಚತುರ್ಥೀ ವಿಕವಚನಾಂಶರೂಪ.

ಶತಮಾನಾಯಿ—ಶತ ಪುತ್ರಗತೌ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ತಾಚ್ಯೇಲ್ಯಾರ್ಥ ಹೋರುವಾಗ ತಾಚ್ಯೇಲ್ಯವಯೋದ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಜಾನತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಶನ್ ವಿಕರಣ. ಅನೇಮುಕ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಂತಾಂಗಕ್ಕೆ ಮುಕಾರಗಮ.

ಚಾನಕ್ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕವಾಗದಿದ್ದರಿಂದ ಅದುಪದೇಶ ನಿಬಂಧನವಾದ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕಾನುದಾತ್ತಸ್ವರವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಚಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಚಿತ್ತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರವೇ ಬರುವುದೆ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಚತುರ್ಥೀರೂಪ.

ಭದ್ರಮ್—ಭದ್ರಿ ಕಲ್ಯಾಣೇ ಸುಖೇಚ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಔಪಾದಿಕ ರಕ್ ಸ್ವತ್ವಯು. ಸ್ವತ್ವಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಶಬ್ದಗಳು ಹಿಂದೆ ವ್ಯುತ್ಪಾತಗಳಾಗಿವೆ. || ೨೦ ||

ನೂರಹದಿನೂರನೆಯ ಸೂಕ್ತ ಸಮಾಪ್ತವು.

ನೂರಹದಿನೂರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಇಮಾ ರುದ್ರಾಯೇತ್ಯೇಕಾದಶಚರ್ಚಂ ನವಮಂ ಸೂಕ್ತಂ ಕುತ್ಸಸ್ಯಾರ್ಷಂ : ದಶಮ್ಯೇಕಾದಶ್ಯೌತ್ರಿಷ್ಟುಧಾ | ಶಿಷ್ಟಾ ನವ ಜಗತ್ಯೇಃ | ರುದ್ರೋ ದೇವತಾ | ತಥಾ ಚಾನುಕ್ಯಾಂತಂ | ಇಮಾ ಏಕಾದಶ ರೌದ್ರಂ ದ್ವಿತ್ರಿಷ್ಟುಬಂತಮಿತಿ || ಶೂಲಗವಾದಿಷು ರುದ್ರದೇವತ್ಯೇಷು ಕರ್ಮಸ್ಥನೇನ ಸೂಕ್ತೇನ ದಿಗುಪಸ್ತೇಯಾ | ತಥಾ ಚ ಸೂಕ್ತಂ | ಆದ್ವಿದ್ರಾಯೇಮಾ ರುದ್ರಾಯಾ ತೇ ಪಿತರಿಮಾ ರುದ್ರಾಯಾ ಸ್ಥಿರಧನ್ಯನೇ ಗಿರ ಇತಿ ಸರ್ವರುದ್ರಯಜ್ಞೇಷು ದಿಶಾಮುಪಸ್ಥಾನಂ | ಅ. ಗ್ಯ. ೪-೯-೨೦ | ಇತಿ ||

ಅನುವಾದವು—ಇಮಾ ರುದ್ರಾಯು ಎಂದು ಈ ಸೂಕ್ತವು ಹದಿನೂರನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲೆ ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಸೂಕ್ತವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಮುಕ್ತುಗಳಿರುವುವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಕುತ್ಸನು ಮುನಿಯು. ರುದ್ರನು ದೇವತೆಯು ಈ ಸೂಕ್ತದ ಹತ್ತು ಮತ್ತು ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಮುಕ್ತುಗಳು ತ್ರಿಷ್ಟುಪಾ ಘಂದಸ್ತಿನವು. ಉಳಿದ ಮುಕ್ತುಗಳು ಜಗತ್ತೇ ಘಂದಸ್ತಿನವು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ-ಇಮಾ ಏಕಾದಶ ರೌದ್ರಂ ದ್ವಿತ್ರಿಷ್ಟುಬಂತಮಿತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಶೂಲಗವ ಮೊದಲಾದ ರುದ್ರದೇವತಾಸಂಬಂಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸೂಕ್ತದಿಂದ ದಿಕ್ಪುಗಳನ್ನು ಉಪಸ್ಥಾನಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಗೃಹ್ಯಸೂತ್ರದ-ಆದ್ವಿದ್ರಾಯೇಮಾ ರುದ್ರಾಯಾ ತೇ ಪಿತರಿಮಾ ರುದ್ರಾಯಾ ಸ್ಥಿರಧನ್ಯನೇ ಗಿರ ಇತಿ ಸರ್ವರುದ್ರಯಜ್ಞೇಷು ದಿಶಾಮುಪಸ್ಥಾನಂ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು. (ಅ. ಗ್ಯ. ೪-೯-೨೦) IX 7

ಸೂಕ್ತ—೧೧೪

|| ಮಂಡಲ—೧ || ಅನುವಾಕ—೧೬ || ಸೂಕ್ತ—೧೧೪ ||

|| ಅನ್ವಕ—೧ || ಅಧ್ಯಾಯ ೮ || ವರ್ಗ—೫, ೬ ||

|| ಸೂಕ್ತ ದ್ವಿರೂಪ ಮುಕ್ತಂಪ್ತೆ—೧೧ ||

|| ಯಜ್ಞಿ—ಕುತ್ವ ಅಂಗಿರಸಿ ||

|| ದೇವತಾ—ರುದ್ರಃ ||

|| ಛಂದಃ—೧.೯. ಜಗತಿಃ | ೧೦.೧೧ ತ್ರಿಪುಷ್ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಇನಾ ರುದ್ರಾಯ ತವಸೇ ಕಪದಿನೇ ಕ್ಷಯದ್ವೀರಾಯ ಪ್ರ
ಭರಾಮಹೇ ಮತೀಃ |

ಯಥಾ ಶಮಸದ್ವಿಪದೇ ಚತುಷ್ಪದೇ ವಿಶ್ವಂ ಪುಷ್ಪಂ ಗ್ರಾಮೇ
ಅಸ್ಮಿನ್ನನಾತುರಂ || ೧ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಇನಾಃ | ರುದ್ರಾಯ | ತವಸೇ | ಕಪದಿನೇ | ಕ್ಷಯತ್ ೨ ವೀರಾಯ | ಪ್ರ |
ಭರಾಮಹೇ | ಮತೀಃ |

ಯಥಾ | ಶಂ | ಅಸತ್ | ದ್ವಿ ೨ ಪದೇ | ಚತುಃ ೨ ಪದೇ | ವಿಶ್ವಂ | ಪುಷ್ಪಂ |
ಗ್ರಾಮೇ | ಅಸ್ಮಿನ್ | ಅನಾತುರಂ || ೧ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ರುದ್ರಾಯ | ರೋದಯತಿ ಸರ್ವಮಂತಕಾಲ ಇತಿ ರುದ್ರಃ | ಯದ್ವಾ ರುಕ್ಮೆಂಸಾರಾಖ್ಯಂ
 ದುಃಖಂ | ತದ್ವಾ ನ್ರಯತ್ಯಪಗಮಯತಿ ವಿನಾಶಯತಿತಿತಿ ರುದ್ರಃ | ಯದ್ವಾ | ರುತಃ ಶಬ್ದರೂಪಾ
 ಉಪನಿಷದಃ | ತಾಭಿದ್ರೂಯತೇ ಗಮ್ಯತೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ಇತಿ ರುದ್ರಃ | ಯದ್ವಾ | ರುತ್ ಶಬ್ದಾತ್ರಿಕಾ ವಾಣೀ
 ತತ್ರತಿಪಾದ್ಯತೈವಿದ್ಯಾ ವಾ | ತಾಮುಸಾಸಕೇಭ್ಯೋ ರಾತಿ ದದಾತಿತಿತಿ ರುದ್ರಃ | ಯದ್ವಾ | ರುಣದ್ಯಾವ್ಯ-
 ನೋತಿತಿತಿ ರುದ್ರಃ | ತದ್ವೈಷಾತಿ ವಿದಾರಯತಿತಿ ರುದ್ರಃ | ಯದ್ವಾ | ಕದಾಚಿದೇವಸರ-
 ಸಂಗ್ರಾಮೇಗ್ನಾತ್ಮಕೋ ರುದ್ರೋ ದೇವೈರ್ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಧನಮಪಹೃತ್ಯೆ ನಿರಗಾತ್ | ಅಸುರಾಙ್ಕಾತ್ಪಾ
 ದೇವಾ ಏನಮನ್ವಿಷ್ಯ ದೈಷ್ಟ್ಯಾ ಧನಮಸಾರಹಂ | ತದಾನೇಮರುದ್ರಹಂ | ತಸ್ಯಾದ್ವಿದ್ರ ಇತ್ಯಾಪ್ಯಾಯತೇ |
 ತಥಾ ಚ ತೈತ್ತಿರೀಯಕಂ | ಸೋದ್ರೋದೀದ್ಯದೋದೀತ್ರದ್ರ್ಯೈ ರುದ್ರತ್ವಂ | ತೈ. ಸಂ. ೧-೫-೧-೧ |
 ಇತಿ | ತಸ್ಮೈ ರುದ್ರಾಯ ಮತೀರ್ಮನೀಯಾ ಇಮಾ ಸ್ತುತಿಃ ಪ್ರ ಭರಾಮದೇ | ಪ್ರಕರ್ಷಣ
 ನಿಷ್ಪಾದಯಾಮಃ | ಕೀದ್ರಶಾಯ | ತವನೇ ಪ್ರವೃದ್ಧಾಯ ಕಪರ್ದಿನೇ ಜಟಿಲಾಯ ಕ್ಷಯದೀರಾಯ
 ಕ್ಷಯಂತೋ ವಿನಶ್ಯಂತೋ ವೀರಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ತಾದ್ರಶಾಯ | ಯದ್ವಾ | ಕ್ಷಯತಿಶೈಶ್ಯಯಕರ್ಮಾ |
 ಕ್ಷಯಂತಃ ಪ್ರಾಪ್ತೈಶ್ಚರ್ಮಾ ವೀರಾ ಮರುದ್ರಣಾಃ ಪುತ್ರಾ ಯಸ್ಯ ತಸ್ಮೈ | ಯಥಾ ಯೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ
 ಶಂ ಶಮನೀಯಾನಾಂ ರೋಗಾಣಾಮುಪಶಮನಂ ದ್ವಿಪದೇಸ್ಯದೀಯಾಯ ಮನುಷ್ಯಾಯ ಚತುಷ್ಟದೇ
 ಗವಾಶ್ಚಪ್ರಭೃತಯೇ ಚಾಸತ್ | ಭವೇತ್ ತೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಸ್ತುತಿಃ ಕುರ್ಮ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತೋದ್ರಸ್ಯ-
 ನ್ನೈಸ್ಯದೀಯೇ ಗ್ರಾಮೇ ವರ್ತಮಾನಂ ವಿಶ್ವಂ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಾಣಿಜಾತಮನಾತುರಂ | ಆತುರಾ ರುಗ್ಣಾಃ | ತೈ
 ರಹಿತಂ ಸಹ ಪುಷ್ಪಂ ಪ್ರವೃದ್ಧಂ ಭವತು || ರುದ್ರಾಯ | ರೋದೇಣೀಲುಕ್ಲ | ಉ. ೨-೨೨ | ಇತಿ ರಕ್
 ತವನೇ | ತವತಿವೃದ್ಧೈರ್ಭಃ | ಸೌತ್ರೋ ಧಾತುಃ | ಔಷಾದಿಕೋದ್ರಸಿಪ್ತೈಯಃ | ಕ್ಷಯದೀರಾಯ |
 ಕ್ಷಿಯೇ | ಲಟಃ ಶತ್ | ಛಂದಸ್ಯುಭಯಥೇತಿ ಶತುರಾರ್ಧಧಾತುಕತ್ವೇನಾದುಪದೇಶಾಲ್ಪಸಾರ್ವಧಾತು-
 ಕಾನುದಾತ್ಪ್ರಾಭಾವಾತ್ಸ್ಯೈವ ಸ್ವರಃ ಶಿಷ್ಯತೇ | ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ | ಅಸಹ
 ಅಸ ಭುವಿ | ಲೇಟೈಡಾಗಮಃ | ಇತಕ್ಲ ಲೋಪೇ ಇತೀಕಾರಲೋಪಃ | ದ್ವಿಪದೇ | ದ್ವಾ ಸಾದಾವಸ್ಯ-
 ಸಂಖ್ಯಾಸುಪೂರ್ವಸ್ಯೇತಿ ಸಾದಶಬ್ದಸ್ಯಾಂತ್ಯಲೋಪಃ ಸಮಾಸಾಂತಃ | ಚತುರ್ಥೇಕವಚನೇ ಭಸಂಜ್ಞಾ-
 ಯಂ ಸಾದಃ ಪದಿತಿ ಪದ್ಧಾವಃ | ಏಕದೇಶವಿಕೃತಸ್ಯಾನನ್ಯತ್ಯಾತ್ | ಪರಿ. ೩೭ | ದ್ವಿತಿಭ್ಯಾಂ ಸಾದ್ವನ್ಮೂರ್ಧ್ವ
 ಸು ಬಹುವ್ರೀಹಾವಯತ್ಯುಕ್ತರಸದಾದ್ಯದಾತ್ವತ್ವಂ | ಚತುಷ್ಟದೇ | ಸ್ವರವರ್ಜಂ ಪೂರ್ವವತ್ | ಬಹುವ್ರೀಹೌ
 ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ | ಪೂರ್ವಪದಂ ಚ ನೈ ಸಂಖ್ಯಾಯಾಃ | ಫಿ. ೨-೫ | ಇತ್ಯಾದ್ಯುದಾತ್ತಂ ||

ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ

ತವನೇ—ಪ್ರವೃದ್ಧನಾದ (ಶಕ್ತಿವಂತನಾದ) ವನನ | ಕಪರ್ದಿನೇ—(ಶಿರಸ್ಸಿನ)ಜ್ಜಿ ಜಟಿಯನ್ನು ಧರಿಸು
 ವನನ | ಕ್ಷಯದೀರಾಯ—(ಯುದ್ಧ ದಲ್ಲಿ) ಶತ್ರುವೀರರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನನ ಅಥವಾ ಏತಯೋರ್ಬರು
 ವೀರರೂ ಆದ ವ. ರು. ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಪುತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದಿರುವವನನ ಆದ | ರುದ್ರಾಯ—(ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ)

ಸಮಸ್ತರನ್ನೂ ದೂಷಿಸಿದ) ಅಳುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಅಥವಾ ಸಂಸಾರದಾಶುಭವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ, ಅಥವಾ ಶಬ್ದಗಳ ರೂಪದಿಂದಿರುವ ಉಪನಿಷದಾದಿಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ಎಂದರೆ ಉಪನಿಷತ್ತತಿಪಾದ್ಯಾದ, ಅಥವಾ ವಾಗ್ವಾಕ್ಯವಾದ ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ, ಅಥವಾ ತನ್ನನ್ನು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುವ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ, ಅಥವಾ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವನಾದ, ಅಥವಾ (ಒಂದುನೋಂದಿನ) ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವಾಸುರರಿಗೆ ನಡೆದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಆಗ್ನಾತ್ಮಕನಾದ ಈ ರುದ್ರನು ದೇವತೆಗಳು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದ ಧನವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದನು. ದೇವತೆಗಳು ಅಸುರರನ್ನು ಜಯಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಈ ರುದ್ರನನ್ನು ಹ.ದ.ಕೆ ಅವನು ಅಪಹರಿಸಿದ್ದ ಧನವನ್ನು ಅವನಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡರು. ಆಗ ರುದ್ರನು ದೂಷಿಸಿದ ರೋದನಮಾಡಿದನು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ರುದ್ರನೆಂದರೆ ರೋದನಮಾಡಿದವನೂ ಆದ ರುದ್ರನೆಂಬ ದೇವತೆಗೆ ಇಮಾಃ ಮತೀಃ— ನಮ್ಮ ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾದ ಈ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು | ಪ್ರ ಭರಾಮಹೇ—(ಭಕ್ತಿಯಿಂದ) ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೀವೆ | ಯಥಾ—(ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ) ಈ ರೀತಿ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದರಿಂದ | ದ್ವಿಸದೇ—(ಎರಡು ಕಾಲಗಳುಳ್ಳ) ಮನುಷ್ಯರಾದ ನಮಗೂ | ಚತುಷ್ಪದೇ—ನಾಲ್ಕು ಕಾಲಗಳ್ಳು ಗೋವುಗಳ, ಅಶ್ವಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ | ಶಂ—ರೋಗಾದ್ಯುಪದ್ರವರಹಿತವಾದ ಸುಖವು | ಅಸಹ—ಉಂಟಾಗುವುದೋ (ಮತ್ತೂ) | ಅಸ್ಮಿನ್ ಗ್ರಾಮೇ—(ನಾವು ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿರುವ) ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ | ವಿಶ್ವಂ—(ಮನುಷ್ಯರಾದಿಯಾದ) ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳವು | ಅನಾತುರಂ—ರೋಗರಹಿತವಾಗಿಯೂ | ಪುಷ್ಪಂ—ಪುಷ್ಪಿಯುಕ್ತ ನಾಗಿಯೂ ಆಗುವುದೋ (ಅಂತಹ ರುದ್ರನಿಗೆ ನಾವು ಈ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸೋಣ)

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಮಹಾಶಕ್ತಿಯುತನೂ, ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಜಟೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವನೂ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಬಲರನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವವನೂ ಅಥವಾ ಐಶ್ವರ್ಯಯುಕ್ತರಾದ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪುತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದಿರುವವನೂ ಆದ ರುದ್ರನೆಂಬ ದೇವತೆಗೆ ನಾವು ಈ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತೀವೆ. ಈ ರೀತಿ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರೂ, ಗೋವು ಮೊದಲಾದ ಪಶುಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ರೋಗಾದ್ಯುಪದ್ರವಗಳಿಲ್ಲದಂತೆ ಸುಖವುಂಟಾಗುವುದು ಮತ್ತು ಈ ನಮ್ಮ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಾದಿಯಾದ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ರೋಗರಹಿತವಾಗಿಯೂ ಪುಷ್ಪಿಯುಕ್ತನಾಗಿಯೂ ಆಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಈ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅರ್ಪಿಸುವೆವು.

English Translation.

We offer these praises to the mighty Rudra, with the braided hair, the destroyer of heroes, in order that health may be enjoyed by bipeds, and quadrupeds, and that all beings in this village may be (well) nourished and exempt from disease.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ರುದ್ರಾಯೆ—ಸಾಯಣರು ರುದ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆರು ವಿಧವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ರುದ್ರಶಬ್ದವು ಹಿಡ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಉಂಟಾದ್ದರಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವುದು. ಯಾತ್ಸುರು ರುದ್ರೋ ರಾತ್ರಿತಃ ಸತಃ ರೋರೂಯ-ಮಾಣೋ ದ್ರವತೇತಿ ವಾ ರೋದಯತೇವಾ | ರುದ್ರನೆಂದರೆ ರಾತ್ರಿ-ಸ್ತನಯಿತ್ಯು ಶಬ್ದಂ ಕರೋತಿ ಇತಿ ರುದ್ರಃ ಮೇಘದ ಗುಡುಗಿನಹಾಗೆ ಧ್ವನಿಮಾಡುವವನು ರೋರೂಯಮಾಣೋ ದ್ರವತಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಮೇಘದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಓಡುವವನು. ರೋದಯತೇವಾ ಶಕ್ತುಗಳು ಅಳುವಹಾಗೆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವರು ಅಳುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು. ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಮತ್ತು ಯದರುದ್ರಾ ತದ್ರುದ್ರೈಶ್ಚಂ ಇವನು ತನ್ನ ತಂದೆಯಾದ ಶ್ರುಜಾಪತಿಗೆ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಪೆಟ್ಟುಗಳು ಬಿದ್ದಾಗ ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ ವ್ಯಸನಪಟ್ಟು ಅತ್ತನು ಎಂದು ಕತೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೂ ಅಥವಾ ಮೈತ್ರಾಯಣೀಯಶಾಖಾಭೇದ ಗತವಾದ ಅಭಿವ್ರಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೂ ಯದರೋದೀತ್ ತದ್ರುದ್ರೈಶ್ಚಂ ರುದ್ರೈಶ್ಚಂ ಇವನು (ಆಶ್ವತಾರಣ) ರೋದನಮಾಡಿದ ಕಾರಣ ರುದ್ರನಾಗಿರುವನು ಎಂದು (ನಿ. ೧೦. ೭) ರುದ್ರಶಬ್ದಾರ್ಥ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಸಾಯಣರು ರುದ್ರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ವಿಧವಾಗಿರುವುದು ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಅಳುವಂತೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ದುಃಖವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಥವಾ ಶಬ್ದರೂಪವಾದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಆತ್ಮವಿದ್ಯಾಪಾಸಕರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ, ಅಥವಾ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಅವರಿಸುವ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯಂತೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅವರಿಸುವ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ, ರುದ್ರನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ರುಕ್ತಾ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಅರ್ಥಭೇದಪ್ರವರ್ತನವೂರ್ವಕವಾಗಿ ರುದ್ರಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಮತ್ತು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮತದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆನುಗುಣವಾಗಿ ರುದ್ರಿಂ ಅಶ್ವಿನೋಚನೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಉಂಟಾದ ರುದ್ರಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೋ ರೋದಿದ್ಯೈದರೋದೀತ್ ರುದ್ರೈಶ್ಚಂ ರುದ್ರೈಶ್ಚಂ (ಶ್ಲೋ. ೧-೫-೧-೧) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಚನೋಪನಿಷತ್ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ರುದ್ರನು ನ.ಓ.ನೆಯೂ. ರುದ್ರನಿಗೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವಿಕಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಾರಣ್ಯವೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತೀಃ—ಮನಿನೀಯಾಃ | ಅರ್ಚತಿ, ಗಾಯತಿ ಮೊದಲಾದ ನಲಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಅರ್ಚೆತಿ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಮನ್ಯತೆ ಎಂಬ ಪದವು (ನಿ. ೩-೧೯) ಉತ್ತಮಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪೂಜಾರ್ಥವಾದ ಅಥವಾ ಸ್ತುತಿಯಾದ ಎಂದು ಅರ್ಥವು.

ತವಸೇ—ಪ್ರವೃದ್ಧಾಯೆ—ಓಜಃ, ಪಾಜಃ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಬಲನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ತವಸಾ ಎಂಬ ಪದವು ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬಲವುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ (ನಿ. ೩-೯).

ಪ್ರಯೋದೀರಾಯೆ—ಪ್ರಯಂತೋ ವಿಶಕ್ಯಂತೋ ವೀರಾ ಯಸ್ವಿ ಕಾದ್ಯಶಾಯೆ | ಯದ್ವಾ

ಕ್ಷಯಂತೇ ಪ್ರಾಪ್ತೌಶ್ಚಯೋಃ ವಿರಾಃ ಮರುದ್ಧಣಾಃ ಯಸ್ಯ, ವಿರರನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ ಅಥವಾ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮರುದ್ಧಣವನ್ನು ಪುತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ಎಂದು ರ.ದ್ರನ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಸಾಯ.ಣರು ಈ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಸಾಯ.ಣರು ವಿವರಿಸಿರುವಂತೆಯೇ ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ—

ಕ್ಷಯದ್ವೀರಾಯೇತಿ—ಕ್ಷಿ ನಿವಾಸಗತೋಃ ಇತ್ಯೈಸ್ಯ ಕ್ಷಯತೇರ್ವಾ ಗತಿಕರ್ಮಣೋ ರೂಪಂ ಶುದ್ಧೋಽಸಿ ಚಾತ್ರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಅಭಿಪೂರ್ವಾರ್ಥೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ | ವಿರಾಣಾಮಃಪಿ ಶತ್ರುಣಾಮಭಿ ಗಂತಾ ಕ್ಷಯದ್ವೀರಃ ಆತ್ಮೀಯಾನಾಂ ವಿರಾಣಾಂ ಅಭಿಪ್ರೇತೇಷು ನಿವಾಸಯಂತಾ ಕ್ಷಯದ್ವೀರಃ ||

ಕ್ಷಯದ್ವೀರ ಶಬ್ದಗತವಾದ ಕ್ಷಯತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ನಿವಾಸ, ಗತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಕ್ಷಿ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗಿ ಅಭಿ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು (ಇದು ಕೇವಲವಾಗಿದ್ದರೂ) ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ ಕ್ಷಯದ್ವೀರಃ—ವೀರರಾದ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಹೋರಾಡುವವನು ಅಥವಾ ವೀರರಾದ ತನ್ನ ಅತ್ತಿಶಕ್ತರನ್ನು ಸರಿಸುಗಾಡಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಶಂ—ಶಿಂಚಾಶಾ, ಶತೇರಾ ಮೊದಲಾದ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸುಖ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ ೩-೧೩) ಶಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸುಖವೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಯಾಸ್ಮಿಂಶು ಶಂಯೋಃ ಎಂಬ ಪದವ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡುವಾಗ ಶಂ ಶಮನಂ ಚಿ ರೋಗಾಣಾಂ ರೋಗಗಳ ಉಪಶಾಂತಿಯೆ, ಸುಖವಾಗಿ ಇರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಸುಖವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ—

ಅವ್ಯದನುಮತೇ ತ್ವಂ ಮನ್ಯಾಸ್ಯೆ ಶಂ ಚಿ ನಶ್ಯತ್ಸಿದ್ಧಿ |
ಕೃತ್ವೇ ದಕ್ಷಾಯ ನೋ ಹಿ ನು ಪ್ರಣ ಆಯೋಷಿ ತಾರಿಷಃ ||

(ವಾ. ಸಂ. ೩೪-೮).

ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿರುವರು.

ದ್ವಿಪದೇ—ದ್ವೌ ಪಾದಾವಸ್ಯ ಎರಡು ಪಾದಗಳುಳ್ಳವರು. ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಯಥಾ ಶಂ ಅಸತ್—ಅಸತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅಸೆ ಭುವಿ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಭವೇತ್—ಆಗುವುದು ಎಂದು ಸಾಯ.ಣರೂ ಭವತಿ—ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ದ್ವಿಪಾದಗಳುಳ್ಳ ವನುಷ್ಯರೂ ಮತ್ತು ಚತುಷ್ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ಪಶುಗಳೂ, ಇವರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ನಮ್ಮ ವಸತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ರೋಗವಿಲ್ಲದವರಾಗಿ ಸುಖದಿಂದ ಇರುವಂತೆ ರುದ್ರನು ಅನ.ಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುವ ಹಾಗೆ ನಾವು ರುದ್ರನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ತಾಪ್ತರ್ಯವು.

|| ನ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ರುದ್ರಾಯ—ರುದಿರ್ ಅತ್ರವಿಮೋಚನೆ ಧಾತು ಇದಕ್ಕೆ ರೋದೀರ್ಚೆಲುಕ್ ಚೆ (ಉ. ಸೂ. ೨-೧೭೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ರಕ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಲಘೂಪಧಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥಿ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ತವಸೇ—ತವ ಧಾತುವು ವೃದ್ಧ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಧಾತು ಇದಕ್ಕೆ ಔದೀರ್ಚವಾದ ಅಸಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥಿರೂಪ.

ಕ್ಷಯದ್ವೀರಾಯ—ಕ್ಷಿ ಕ್ಷಯೇ ಧಾತು. ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ರಕ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕರ್ ಏಕರಣ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇತ್ತಿಗೆ ಗುಣ. ಅಯಾದೀಶ. ಛಂದಸ್ಸುಭಯಾಥಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೧೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಕ್ರವಿಗೆ ಅರ್ಥಧಾತುಕ ಸಂಕ್ಷಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಅದಃಪದೇಶನಿಬಂಧನವಾದ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಶಾನದಾತ್ತತ್ವವು ಬಾರದಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಕ್ಷಯಃ ವೀರಾಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕ್ಷಯದ್ವೀರಃ ತಸ್ಯ ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪದಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥಿ ಏಕವಚನರೂಪ.

ಭರಾಮಹೇ—ಭ್ರಂಜ ಭರಣೇ. ಧಾತು. ಲಟ್ ಉತ್ತಮಾಪುರುಷ ಏಕವಚನರೂಪ. ತಿಪಂತನಿಘಾತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯಾಥಾ—ನಿಸಾತಸ್ಯಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಹಿತಾವಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಸತ್—ಅಸ ಭುವಿ. ಧಾತು. ಲೇಟ್ ಪ್ರಥಮಾಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇಚ್ಚೆ-ಲೋಪಃ ಪೆ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ. ಯಥಾ ಎಂದೆ ಹಿಂದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರಕ್ಕೆ ನಿಸಾತೈರ್ಯದ್ಯದಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೩೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಪಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ದ್ವಿಪದೇ—ದ್ವಿ ಪಾದಾವಸ್ಯ ದ್ವಿಪಾತ್. ಸಂಖ್ಯಾಸುಪೂರ್ವಸ್ಯ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೪-೧೪೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪಾದಶಬ್ದ ಅಂತ್ಯಲೋಪವು ಸಮಾಸಾಂತವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥಿ ಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಪಾದಃ ಪತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೩೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪಾದಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭಸಂಜ್ಞಾ ಇರುವುದರಿಂದ ಪದಾದೀಶ. ಏಕದೇಶವಿಕ್ರತಮನನ್ಯವತ್ (ಪರಿಭಾ. ೩೬) ಏಕದೇಶದಲ್ಲಿ ಏಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ಬೇರೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಚನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಪಾತ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿರುವ ದ್ವಿಪ್ರಿಭ್ಯಾಂ ಪಾದ್ವನ್ ಮೂರ್ಧಸು ಬಹುವ್ರೀಹೌ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೯೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದಾದ್ಯುದಾತ್ತಸ್ವರವು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ.

ಚತಸ್ವದೇ—ಚತ್ತಾರ್. ಪಾದಾಃ ಅಸ್ಯ. ಚತಃಪ್ರಾತ್. ಹಿಂದಿನಂತೆ ಸಂಖ್ಯಾಪೂರ್ವಪದವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಾ ಸ ಅಂತ್ಯಲೋಪ ಚತುರ್ಥಿ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಪದಾದೀಶ. ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪದಮ್

(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ ಶಬ್ದವು ರೇಫಾಂತಮಾದುದರಿಂದ ನ್ನಃ ಸಂಖ್ಯಾಯೋಃ (ಫಿ. ಸೂ. ೨೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪುಷ್ಪಮ್—ಪುಷ ಪುಷ್ಪಾ ಧಾತು. ನಿಷ್ಪಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ತಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ಪುತ್ವದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯತಕಾರಕ್ಕೆ ಟ್ವ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಪರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕ ನಚನಾಂತರೂಪ.

ಅನಾತುರಮ್—ನ ವಿದ್ಯತೇ ಆತುರಃ ಯಸ್ಯ ಅನಾತುರಃ ನೌಞ್ ಸುಭ್ಯಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೭೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದ ಆದ್ಯದಾತ್ರಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ

ಅಸ್ಮಿನ್—ಊಡಿವಂಪದಾದಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಮೃಳಾ ನೋ ರುದ್ರೋತ ನೋ ಮಯಸ್ಯಧಿ ಕ್ಷಯದ್ವೀರಾಯ

ನಮಸಾ ವಿಧೇಮ ತೇ |

ಯಚ್ಚಂ ಚ ಯೋಶ್ಚ ಮನುರಾಯೇಜೇ ಪಿತಾ ತದಶ್ಯಾಮ ತವ

ರುದ್ರ ಪ್ರಣೀತಿಷು || ೨ ||

|| ಪದಗಾಠಃ ||

ಮೃಳ | ನಃ | ರುದ್ರ | ಉತ | ನಃ | ಮಯಃ | ಕೃಧಿ | ಕ್ಷಯತ್ 5 ನೀರಾಯ |

ನಮಸಾ | ವಿಧೇಮ | ತೇ ||

ಯತ್ | ಶಂ | ಚ | ಯೋಃ | ಚ | ಮನುಃ | ಆ 5 ಯೇಜೇ | ಪಿತಾ | ತತ್ |

ಅಶ್ಯಾಮ | ತವ | ರುದ್ರ | ಪ್ರ 5 ನೀತಿಷು || ೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ರುದ್ರ ದೇವತೈಃ ಸಶೌ ವಸಾಪುರೋಡಾಶಯೋರ್ಮೃಳಾ ನೋ ರುದ್ರೇತ್ಯಾದಿಕೇ ದ್ವೇ
ಅನುನಾಕ್ಯೇ | ತಥಾ ಚ ಸೂತ್ರೀತಂ | ಮೃಳಾ ನೋ ರುದ್ರೋಕ್ತೇ ನೋ ಮಯಸ್ತುಧೀತಿ ದ್ವೇ ಆ ತೇ
ಸಿತಮರ್ರುತಾಂ ಸುಮ್ನಮೇತು | ಅ. ೩-೮ | ಇತಿ ||

ಹೇ ರುದ್ರ ನೋರ್ಮೃಳ್ಯಮಸ್ಮದರ್ಥಂ ಮೃಳ | ತ್ವಂ ಸುಖಯುತಾ ಭವ | ಉತಾಪಿ ಚ
ತದನಂತರಂ ನೋರ್ಮೃಳ್ಯಂ ಮಯಃ ಸುಖಂ ಕೃಧಿ | ಕುರು | ವಯಂ ಚಿ ಕ್ಷಯದ್ವೀರಾಯ ಕ್ಷಪಿತ-
ಸರ್ವವೀರಂ ಪ್ರಾಪ್ತೈಶ್ಚಯೋರ್ಮೃಳ್ಯಮರುದ್ರಿಯುಕ್ತಂ | ನಾ ತೇ ತ್ಯಾಂ ನಮಸಾ ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣೇನಾನೈನ
ನಮಸ್ಕಾರೋಣ ವಾ ವಿಧೇಮ | ಪರಿಚರೇಮ | ವಿಧತಿ ಪರಿಚರಣಕರ್ಮಾ | ಅಪಿ ಚಿ | ಸಿತೋತ್ಪಾದಕೋ
ಮನುಃ ಸ್ತುಕೀಯಾಭ್ಯಃ ಪ್ರಜಾಭ್ಯಃ ಶಂ ರೋಗಾಣಾಂ ಶಮನಂ ಯೋಕ್ತು ಭಯಾನಾಂ ಯಾವನಂ ಚಿ
ಯದೇತದ್ವೈಯವಾಯೋಣಿ ದೇವೇಭ್ಯಃ ಸಕಾಶಾತ್ಪಾಪ್ಯ ದತ್ತವಾನ್ ಹೇ ರುದ್ರ ತವ ಪ್ರಣೀತಿಷು
ಪ್ರಕೃಷ್ಟನಯನೇಷು ಸತ್ಪು ತದ್ವಯಮಶ್ಯಾಮ | ನ್ಯಾಪ್ನುಯಾಮ || ಮೃಳ | ಮೃದ ಸುಖನೇ |
ಶೌದಾದಿಕಃ | ದ್ವೈಚೋರ್ಮೃಳ್ಯಂ ಇತಿ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ದೀರ್ಘಃ | ಕೃಧಿ | ಕರೋತೇಲೋಗಟಿ ಬಹುಲಂ
ಛಂದಸೀತಿ ವಿಕರಣಸ್ಯ ಲುಕ್ | ಶ್ರುಶ್ರಣುಪ್ಯಕ್ಯವ್ಯಭ್ಯಶ್ಚಂದಸೀತಿ ಹೇರ್ಘಃ | ಅತಃ ಕೃಳಮೀತಿ
ಮಯಸೋ ವಿಶರ್ಜನೀಯಸ್ಯ ಸತ್ವಂ | ಕ್ಷಯದ್ವೀರಾಯ | ಕ್ರಿಯಾಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಕರ್ಮಣಃ
ಸಂಪ್ರದಾನತ್ಯಾಚ್ಚತುರ್ಥಿ | ವಿಧೇಮ | ವಿಧಿ ವಿಧಾನಃ | ಶೌದಾದಿಕಃ | ಆಯೇಜೇ | ಯಜ ದೇವ-
ಪೂಜಾಸಂಗತಿಕರಣದಾನೇಷು | ಲಿಟಿ ಸಂಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕಸ್ಯ ವಿಧೇರನಿತ್ಯೇತ್ಯಾತ್ವಂಪ್ರಸಾರಣಾಭಾವ ವಿಶ್ವಾ
ಭ್ಯಾಸಲೋಪೌ | ಅಶ್ಯಾಮ | ಅಶೂ ನ್ಯಾಪ್ತು | ವ್ಯಕ್ತೆಯೇನ ಪರಸ್ತದಂ | ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ
ವಿಕರಣಸ್ಯ ಲುಕ್ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಹೇ ರುದ್ರ—ಎಲ್ವಿ ರುದ್ರನೇ | ನಃ—ನಮಗೆ | ಮೃಳ—ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡು | ಉತ—
ನುತ್ತು | ನಃ—ನಮಗೆ | ಮಯಃ ಕೃಧಿ—ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡು | (ವಯಂ ಚಿ—ನಾವೂ ಕೂಡ) |
ಕ್ಷಯದ್ವೀರಾಯ—ನಾಶವಾಗದಲ್ಲಟ್ಟಿ ವೀರರುಳ್ಳ | ತೇ—ನಿನಗೆ (ಅಥವಾ ನಿನ್ನನ್ನು) | ನಮಸಾ—ಕವಿಯಾದಿ
ಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ನಮಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ (ಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ) | ವಿಧೇಮ—ಸೇವೆಮಾಡೋಡ (ಮತ್ತು) |
ಹೇ ರುದ್ರ—ಎಲ್ವಿ ರುದ್ರನೇ | ಸಿತಾ—(ನಮ್ಮ) ಉತ್ಪಾದಕನಾದ | ಮನುಃ—ಮನುವು (ತನ್ನವರಾದ
ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ) | ಶಂ—ರೋಗಾದ್ಯುಪಶಮನವು | ಯೋಕ್ತು—ಭಯರಾಹಿತವುಂಟು | ಯಾಪ್—ಯಾವ
(ಎರಡನ್ನೂ) | ಆ ಯೇಜೇ—ಛೇದನತೆಗಳಿಂದ ಪಡೆದು ಕೊಟ್ಟನೋ | ತತ್—ಅವುಗಳನ್ನು | ತವ—ನಿನ್ನಲ್ಲಿ |
ಪ್ರಣೀತಿಷು—(ನಾವು) ನೆಟ್ಟ ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವರಾಗಲು | ಅಶ್ಯಾಮ—(ನಿನ್ನಿಂದ) ಪಡೆಯೋಣ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಅಲ್ಪೈ ರುದ್ರನೇ; ನಮ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗು; ನಮಗೆ ಸುಖವನ್ನಂಟುಮಾಡು; ನಾವೂ ಕೂಡ ಹವಿರಾದಿಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ನಮಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತೇವೆ; ನಮಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ಮೂಲಪುರುಷನಾದ ಮನುವು ಯಾವ ರೋಗಾದ್ಯಪಶಮನ ಮತ್ತು ಭಯರಾಹಿತ್ಯಗಳನ್ನು, ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪಡೆದು ನಮಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನೋ, ಅವೆರಡನ್ನೂ ನಿನ್ನನ್ನೇ ನಂಬಿರುವ ನಮಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸು.

English Translation

Be gracious to us, Rudra; grant us happiness, for we worship the destroyer of heroes with oblations; and by your directions, Rudra, may we obtain that freedom from disease and exemption from dangers which our progenitor, Manu, bestowed upon us, (having obtained them from the gods.)

|| ವಿಶೇಷನಿವೃತ್ತಿಗಳು ||

ರುದ್ರದೇವತಾಕಂಬಂಧವಾದ ವಸಾವುರೋಡಾಶಹೋಮಗಳಲ್ಲಿ ಮೃಳಾ ನೋ ರುದ್ರ ಎಂದು ಮೊದಲಾದ ಎರಡು ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾಮಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ಆಶ್ವಲಾಯನ ಶೌತಸೂತ್ರದ ಮೃಳಾನೋ ರುದ್ರೋತ ನೋ ಮಯಿಸ್ತ್ಯಧೀತಿ ದ್ವೇ ಆ ತೇ ಏತಮ್ನುರೂಪಾಂ ಸುಮ್ಮಮೇತು ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದು (ಅ. ೩-೮).

ಮಯೇ--ಸುಖಂ | ಸುಖವು ಎಂದು; ಅರ್ಥ. ಮಯೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಇಷ್ಟತ್ತು ಸುಖನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಕ್ಷಯದ್ವೀರಾಯ--ಕ್ಷಪಿತಸರ್ವವೀರಂ ಪ್ರಾಪ್ತೈಶ್ಚೈರ್ಯೈಃ ಮರುದ್ಧಿಯೈಃ ಕ್ರಂ ವಾ | ಈ ಪದವಿ ಅರ್ಥವು ಹಿಂದಿನ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೇ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ವೀರರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಬಲವುಳ್ಳವರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ-

ಇವಾ ರುದ್ರಾಯ ಸ್ಥಿರಧನ್ವನೇ ಗಿರಃ ಕ್ಷಿಪ್ರೇಷವೇ ದೇವಾಯ ಸ್ತಧಾಮ್ನೇ |

ಅಷಾಠಾಯ ಸಹಮಾನಾಯ ನೇಧಸೇ ತಿಗ್ನಾಯುಧಾಯ ಭರತಾ ಕೃಣೋತು ಸಃ ||

(ನಿ. ೧೦-೬) ಮತ್ತು (ಮ. ಸಂ. ೬-೪೬-೧)

ಈ ಋಕ್ಕನ್ನು ಉಪಹರಿಸಿ--

ಧೃಢಧನ್ವನೇ--ಧೃಢವಾದ ಧನುಸ್ಸುಳ್ಳವನಾದ | ಕ್ಷಿಪ್ರೇಷವೇ--ತಿಳಿವಾಗಿ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಬಿಡುವವನಾದ | ದೇವಾಯ--ದಾನಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾದ | ಸ್ತಧಾಮ್ನೇ--ಅನ್ನವುಳ್ಳವನಾದ | ಅಷಾಠಾಯ--

ಇತರರಿಂದ ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವ | ಸಹಮಾನಾಯಿ—ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವವನಾದ | ತಿಗ್ರಾಯುಧಾಯಿ—ತಿಕ್ಷಣವಾದ ಆಯುಧವುಳ್ಳವನಾದ | ರುದ್ರಾಯಿ—ರುದ್ರನಿಗಾಗಿ | ಇಮಾ ಗಿರೀ—ಈ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಮರುತ್ತುಗಳು ರುದ್ರಪುತ್ರರೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ—

ಪ್ರ ಯೇ ಶುಮ್ಭಂತೇ ಜನಯೋ ನ ಸಪ್ರಯೋ ಯಾಮನ್ರುದ್ರಸ್ಯ ಸೂನವಃ ಸುದಂಸಸಃ |
ರೋದಸೀ ಹಿ ಮರುತಶ್ಚ ಕ್ರೀರೇ ವೃಥೇ ಮದಂತಿ ವೀರಾ ವಿದಥೇಷು ಭೃಷ್ಟಯಃ ||

(ಮು ಸಂ. ೧-೮೫-೧).

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಮರುತ್ತುಗಳು ರುದ್ರಪುತ್ರರೆಂದೂ ಈ ಮರುತ್ತುಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೂ ಅತಿಶಯವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ

ಮೃಳೆ—ತೈಂ ಸುಖಯಿತಾ ಭವ | ನೀನು ಸುಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು. ಮೃಳೆ ಸುಖನೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಸುಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಮೃಳೆ ಶಬ್ದದಿಂದ ರುದ್ರನನ್ನು ಸಂದೇಶಧಿಸಿ ಮಯಿಸ್ಕೃಧಿ—ಸುಖಂ ಕುರು ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡು ಎಂದು ಕೇಳುವುದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ದುಷ್ಟ ನಿಗ್ರಹವೂ, ಅಶ್ರಿತರಕ್ಷಣೆಯೂ ರುದ್ರನಿಂದ ಆಗುವುದೆಂದು ರುದ್ರನ ಮಹತ್ತ್ವವು ಅತಿಶಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು.

ಮನುರಾ ಯಜೇ ಪಿತಾ—ಪಿತಾ ಮನುಃ—ತಂದೆಯಾದ ಮನುವು, ತಂ ಚೇ ರೋಗಾಣಾಂ ತಮನಂ, ರೋಗಗಳ ಉಪಶಾಂತಿರೂಪವಾದ ಸುಖವನ್ನೂ, ಯೋಶ್ಚ ಭಯಾಣಾಂ ಯಾವನಂ ಚೇ, ಭಯವು ಉಂಟಾಗದಂತೆ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನೂ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಹೊಂದಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಯಾಗಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಿರುವನು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಸ್ಕಂದಿಸ್ಮಾರ್ತಮಿಗಳೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಾದ ಅರ್ಥವು ಬರುವಂತೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ತಂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ರೋಗಗಳ ಉಪಶಾಂತಿಯೆಂದೂ, ಯೋಶ್ಚ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಅನಿಷ್ಟಗಳ ದೀಪಿಯಿಂದ ದೇವತೆಯಾಗಿರುವಿಕೆಯನ್ನೂ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಮನುವು ತನ್ನ ಶ್ರುತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಇವೆರಡನ್ನು ರುದ್ರನನ್ನು ಯಾಗದಿಂದ ಪೂಜಿಸಿ ಹೊಂದಿರುವನೆಂದು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಮನುಃ—ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ಮನುವಿನ ಹೆಸರು ಅನೇಕಕಡೆ ಪರಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ಹೆಚ್ಚು ವಿವರಣೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ದೊರಕುವುದಿಲ್ಲ. ಮನುವು ಮಾನವ ಕುಲಕ್ಕೆ ಮೂಲಪುರುಷನೆಂದೂ ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕನುಮದ್ದರಿ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನೇಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಇವನು ತನ್ನ ಅತ್ತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಹಂಚಿಕೊಡುವಾಗ ಇವನ ಕಿರಿಯುಗನಾದ ನಾಭಾನೇದಿಸ್ಕನೆಂಬುವನು ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಿಂದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಯಾವ ದಯಾಭಾಗವೂ ದೊರಕಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅವನು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ತಂದೆಯನ್ನು ತನ್ನ ದಾಯಾಭಾಗಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರುತೆ ಮಾಡಲು ಇವನನ್ನು—ಆಂಗಿರಸುಷಿಗಳ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅವರಿಗೆ ಕೆಲವು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿದರೆ ಅವರು ನೀನಿಗೆ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಧನವನ್ನು ಕೊಡುವರೆಂದು

ಹೇಳಿಕೆಯಿರುವುದು. ಈ ವ್ಯಕ್ತಾಂತವು ಐತರೇಯಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿಯೂ, ಯಜುರ್ವೇದತೈತ್ತಿರೀಯಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿಯೂ
ವಿನಯಿಸಿರುವುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಈ ಮನುವು ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞವು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದರಿಂದ ಮುಗ್ಧೇದದಲ್ಲಿ
ಮನುವು ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞದ ವಿಷಯವು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಈ ಮನುವಿನ ವಿಷಯವು ಮುಗ್ಧೇದ
ದಲ್ಲಲ್ಲದೆ ಅಥರ್ವವೇದ (೧೪-೨-೪೧) ತೈತ್ತಿರೀಯಸಂಹಿತಾ (೧-೫-೧-೩; ೨-೫-೧೫-೩; ೨-೫-೯-೧;
೨-೬-೬-೧; ೩-೩-೨-೧; ೫-೪-೧೦-೫; ೬-೬-೬-೧; ಕಾಠಕಸಂಹಿತಾ (೮-೧೫) ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣ
(೧-೧-೪-೧೪) ಜೈಮಿನೀಯ ಉಪನಿಷದ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣ (೩-೧೫-೨) ಮೊದಲಾದ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಮನುವಿಗೆ ವಿವಸ್ವಾನ್ (ಮು. ಸಂ. ೮-೫೨-೧) ಎಂದೂ ವಿವಸ್ವಂತನ (ಒಬ್ಬ ದೇವತೆ) ಮಗನ ದ.ದ
ರಿಂದ ವೈವಸ್ವತನೇಂದೂ (ಅಥ. ೮-೧೦-೨೪; ಶತ ಬ್ರಾ. ೧೩-೪-೩-೩) ಸರ್ವಾರ್ಥ ಎಂಬ ಎಂಬುವಳ ವಂಶಸ್ಥ
ನಾದುದರಿಂದ ಸಾರ್ವರ್ಥ ಎಂದೂ, ಸಂವರಣನ ವಂಶಸ್ಥನಾದುದರಿಂದ ಸಾಂವರಣಿ (ಮು. ಸಂ ೮-೫೧-೧) ಎಂದೂ
ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ.

∴ ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ∴

ಮೃಳಿ—ಮೃದ ಸುಖನೇ ಧಾತು ತುಂದಾದಿ. ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯಮುಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಸಿಪ್ಪಿಗೆ ಹಿ ಆದೇಶ. ಶ ವಿಕರಣ.
ಅತೋದೇಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೦೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಿಗೆ ಲೋಪ. ಶ ವಿಕರಣಕ್ಕೆ ಜಿವ್ರದ್ವಾನವಿರುವುದರಿಂದ
ಲಘುಸಂಧಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ದ್ವೈಚೋದ್ರತಸ್ತಿಜಃ (ಪಾ ಸೂ. ೬-೩-೧೩೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವು
ದ್ವೈಚ್ಯವಾಗುವುದರಿಂದ ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕೃಧಿ—ದುಕ್ರೌಃ ಕರಣೇ ಧಾತು. ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯಮುಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಸಿಪ್ಪಿಗೆ ಹಿ ಆದೇಶ.
ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಕರಣಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ಶೈತ್ಯಣುಪ್ಯೈತ್ಯೈತ್ಯುಕ್ತಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ.
೬-೪-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕ್ಕೆಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ.
ಮಯಃ ಕೃಧಿ ಎಂದಿರುವಾಗ ಅತಃ ಕೈಕಮಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೩-೪೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮಯಸಿನ ವಿಸರ್ಗಕ್ಕೆ
ಸತ್ಯಬರುತ್ತದೆ.

ಕ್ಷಯದ್ವೀರಾಯ—ಇದರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯು ಹಿಂದಿನ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿಯಾಗ್ರಹಣಂ
ಕರ್ತವ್ಯಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೪-೩೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಕ್ಷೇಪ ಬರುವುದರಿಂದ ಚತುರ್ಥಿ
ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಧೇಮು—ವಿಧ ವಿಧಾನೇ. ಧಾತು. ತುಂದಾದಿ. ವಿಧಿಲಿಞ ಉತ್ತಮುಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ದುಃ
ಪ್ರತ್ಯಯ. ನಿತ್ಯಂಜಾತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಕಾರಲೋಪ. ತುಂದಾದಿಭ್ಯಃ ಶಃ (ಪಾ ಸೂ.
೩-೧-೬೬) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶ ವಿಕರಣ. ಲಿಞಿಗೆ ಯಾಸುಟಾಗಮ ಬಂದಾಗ ಅತೋಯೇಯಃ (ಪಾ. ಸೂ.
೬-೨-೮೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಇಯಾದೇಶ. ಗುಣ. ಯಲೋಪ. ಅತಿಹಂತದ ಪರವಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ತರ
ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಯೋಜೇ—ಯಜ ದೇವಪೂಜಾಸಂಗತಿಕರಣ ದಾನೇಷು. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಲಿಟಸ್ತಯೋರೇಶಿರೇಚ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೮೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇರೇಚ್ ಅದೇಶ. ಸಂಜ್ಞಾ ಪೂರ್ವಕೋ ವಿಧಿರನಿತ್ಯಃ ಎಂಬ ಪರಿಭಾಷೆಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ದ್ವಿಸ್ತ. ಯಂಚ್+ಏ ಎಂದಿರುವಾಗ ಅತಏಕಹಲ್ಮಧ್ಯೇ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೨೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾಸಲೋಪವೂ ಧಾತುವಿನ ಕಾರಕ್ಕೆ ಏತ್ಸವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಚಕಾರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಚೆವಾಯೋಗೋ ಪ್ರಥಮಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೫೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಬರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯ ಚಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅಂತೂ ದಾತ್ತಪದವಾಗುತ್ತದೆ. ತಿಜ್ಜೋದಾತ್ತವತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೭೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ (ಆ) ಅನುದಾತ್ಸಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಶ್ಯಾಮು—ಅಶೂ ವ್ಯಾವೃತ್ತ ಧಾತು. ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರಸ್ಕೈಪದಿವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಧಿರಿಚ್ ಉತ್ತಮಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಮಸ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನಿತ್ಯಂ ಜಾತೇ ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಕಾರಲೋಪ ಯಾಸುಕಿಪರಸ್ಕೈ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೦೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಿಟ್ಗೆ ಯಾಸುಟಾಗುವ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಕರಣಕ್ಕೆ ಲುಕ. ಅತಿಪಂಶದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಣೀತಿಷು—ಜೇಷ್ಠಾ ಪ್ರಾಜನೇ ಧಾತು. ಸ್ತ್ರಿಯಾಂಕ್ರೀನ್ (ಪಾ ಸೂ. ೩-೩-೯೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ರೀನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸಪ್ರಮಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ. ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರತ್ಯತಿಪ್ಸರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೨ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅಶ್ಯಾಮು ತೇ ಸುವೃತ್ತಿಂ ದೇವಯಜ್ಯಯಾ ಕ್ಷಯದ್ವೀರಸ್ಯ ತವ
 ರುದ್ರ ಮಿಾಥ್ಯಃ |
 ಸುವೃತ್ತಾನುನ್ನಿದ್ವಿಶೋ ಅಸ್ಮಾಕ್ರಮಾ ಚರಾರಿಷ್ಟವೀರಾ ಜುಹ-
 ವಾಮ ತೇ ಹವಿಃ || ೩ ||

|| ಪದವಾಠ ||

ಅಶ್ಯಾಮು | ತೇ | ಸು ೨ ಮುತಿಂ | ದೇವ ೨ ಯಜ್ಞಯಾ | ಕ್ಷಯಿತರ ೨ ವಿರಸ್ಯ | ತವ |
ರುದ್ರ | ಮೀಡ್ವಾಃ ||

ಸುಮ್ಮು ೨ ಯನ್ | ಇತ್ | ವಿಶಃ | ಅಸ್ಮಾಕಂ | ಆ | ಚರ | ಅರಿಷ್ಟ ೨ ವಿರಾಃ |
ಜುಹವಾಮು | ತೇ | ಹವಿಃ || ೩ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಮೀಡ್ವಾಃ ಸೇಕ್ತಃ ಕಾಮಾಭಿವರ್ಷಕ ನಿತ್ಯತರುಣಿ ವಾ ರುದ್ರ ಕ್ಷಯಿದ್ವೀರಸ್ಯ ಕ್ಷುತಿಪ್ರತಿ-
ಪಕ್ಷಸ್ಯ ಮರುದ್ವಿಯುಕ್ತಸ್ಯ ನಾ ತವ ಸುಮತಿಂ ಶೋಭನಾಂ ಕಲ್ಯಾಣೇನಾನುಗ್ರಹಾತ್ಪ್ರಕಾಂ ಬುದ್ಧಿಂ
ತೇ ತ್ವತ್ಸಂಭಂಧಿನೋ ವಯಂ ದೇವಯಜ್ಞಯಾ ದೇವಯಾಗೇನ ತ್ವದ್ವೇವತ್ಯೇನ ಯಜ್ಞೇನಾಶ್ಯಾಮು |
ಸುಮ್ಮನಾಮು | ತ್ವಂ ಚಾಸ್ಮಾಕಂ ವಿಶಃ ಪ್ರಜಾ ಅಭಿಲಕ್ಷ್ಯಾಚರ | ಆಗಚ್ಛ | ಕಿಂ ಕುರ್ವನ್ | ಸುಮ್ಮಾ-
ಯನ್ಮಿತ್ | ಸುಮ್ಮಮಿತಿ ಸುಖನಾಮು | ತಾಸಾಂ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಸುಖಮಿಚ್ಛನ್ನೇವ | ಸುಖಪ್ರದ ಏವ
ಭವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ತತೋ ವಯಮರಿಷ್ಟವೀರಾಃ | ವೀರ್ಯಾಜ್ಞಾಯಂತ ಇತಿ ವೀರಾಃ ಪ್ರಜಾಃ | ಅರಿಷ್ಟಾ
ಅಹಿಂಸಿತಾ ವೀರಾ ಯೇಷಾಂ ತಥಾಭೂತಾಃ ಸಂತಪ್ತೇ ತುಭ್ಯಂ ಹವಿಕ್ಷುರುಪುರೋಡಾಶಾದಿಕಂ
ಜುಹವಾಮು | ಚೋದಿತ ಅಧಾರೇ ಪ್ರಕ್ಷಿಸಾಮು || ಸುಮತಿಂ | ಮತಿರ್ಮನನಂ | ಶೋಭನಂ ಮನನಂ
ಯಸ್ಯಾಂ ಬುದ್ಧಿ ಸಾ ಸುಮತಿಃ | -ನಿಷ್ಕಾಭ್ಯಾಮಿತ್ಯುತ್ರರಪದಾಂತೋದಾತ್ತತ್ವಂ | ದೇವಯಜ್ಞಯಾ |
ಭಂದಸಿ ನಿಷ್ಕರ್ಷ್ಯೇದಾ ದ್ ಯಜೇರ್ಯಪ್ರತ್ಯಯೋ ನಿಪಾತ್ಯತೇ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗತಾ ಚ | ಮೀಡ್ವಾಃ | ಮಿಹ
ಸೇಚೇನೇ | ದಾಸ್ಯಾನ್ ಸಾಹ್ಯಾನ್ ಮೀಡ್ವಾನಿತಿ ಕ್ವಸುಪ್ರತ್ಯಯಾಂತೋ ನಿಪಾತಿತಃ | ಸಂಬುದ್ಧಿ
ಮತುಮನೋ ರುತಿ ರುತ್ವಂ | ಸುಮ್ಮಾಯನ್ | ಸುಮ್ಮು ೨ ಪರೇಷಾಮಿಚ್ಛತಿ | ಭಂದಸಿ ಪರೇಷಾ-
ಯಾಮುಸೀತಿ ಕ್ಯಚ್ | ನ ಭಂದಸ್ಯ ಪುತ್ರಸ್ಯೇತಿತ್ವೇದೀರ್ಘಯೋರ್ನಿರ್ವೇಧಃ | ದೇವಸುಮ್ಮಯೋರ್ಯಜುಷಿ
ಕಾತಕೇ | ಸಾ. ೭-೪-೩೪ | ಇತಿ ವಿಧೀಯಮಾನಮಾತ್ಮಂ ವ್ಯತ್ಯಯೇನಾತ್ರಾಪಿ ದ್ರವ್ಯವ್ಯಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಮೀಡ್ವಾಃ—ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರದನಾದ ಅಥವಾ ನಿತ್ಯತರುಣನದ | ರುದ್ರ— ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ | ಕ್ಷಯಿದ್ವೀರಸ್ಯ—
ಪ್ರತಿಪಕ್ಷನಾಶಕನಾದ ಅಥವಾ ಮರುದ್ವೀವತೆಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ | ತವ—ನಿನ್ನ | ಸುಮತಿಂ—ಅಮುಗ್ರಹಾತ್ಮಕ
ವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು | ತೇ—ನಿನ್ನವರಾದ (ನಾವು) | ದೇವಯಜ್ಞಯಾ—ದೇವತೋದ್ದೇಶಕವಾದ ಯಾಗ
ಗಳಿಂದ | ಅಶ್ಯಾಮು—ಪಡೆಯೋಣ | (ತ್ವಂ ಚ—ನೀನೂ) | ಅಸ್ಮಾಕಂ—ನಮ್ಮ | ವಿಶಃ—ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು

ಉದ್ದೇಶಿಸಿ | ಸುಮ್ಮಾ ಯನ್ ಇತ್—ಸುಖವನ್ನೇ ಕೊಡುವವನಾಗಿ | ಆ ಚಿರ—ಬಾ (ಅನಂತರ ನಾವು) | ಅರಿಷ್ಟವೀರಾಃ—ದುಃಖರಹಿತರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳುಳ್ಳವರಾಗಿ | ತೇ—ನಿನಗೆ | ದವೀಃ—ಚರಾದಿಗಳನ್ನು | ಜುಹವಾಮು—ಹೋಮಮಾಡುತ್ತೇವೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರದನಾದ ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ, ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಧ್ವಂಸಕನಾದ ನನ್ನ ಅನುಗ್ರಹವು ಯಾಗಕರ್ತೃಗಳಾದ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಇರಲಿ; ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡುವವನಾಗಿ ಬಾ; ದುಃಖರಹಿತರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾದ ನಾವು ನಿನಗೆ ಚಿರುಪುರೋಡಾಶಾದಿಗಳನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುತ್ತೇವೆ.

English Translation.

Rudra, showerer (of benefits), may we obtain, through our worship of the gods, the favour of you, the destroyer of heroes: come to our posterity, purposing to promote their happiness, while we, having, our sons in safety, offer you oblations.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಮಿಾಧ್ಯಃ—ಕಾಮಾಭಿವರ್ಷಕ ನಿತ್ಯತರುಣೋ ವಾ | ತನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಅಭಿಲಾಷೆಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವವನು ಅಥವಾ ಯಾವಾಗಲೂ ಭೋಗವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬಹುದಾದ ಯೌವನದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ರುದ್ರನು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಹೇಳುವರು. ಸ್ತುಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಮಿಹ ಸೇಚಿನೇ ಸೇಚನಮಾಡುವುದು (ಸುರಸುವುದು) ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಮಿಹ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಮಿಾಧ್ಯ ಶಬ್ದವು ಉಂಟಾಗಿ ವ್ಯಸ್ಥಿಲಕ್ಷಣೇನ ಉದಕೇನ ಸೇಕ್ತೃಃ ಮಳೆಯರುಣವಾದ ನೀರುಗಳಿಂದ ಸಿಂಸಡಿಲವನನು ಎಂದೂ ಅಥವಾ ಧನನಾನ್ನೋ ಮಿಾಥಶಬ್ದ ಸ್ಯ ಮತ್ತಂತಸ್ಯ ಇದಂ ಛಾಂದಸಂ ರೂಪಂ ಧನವನ್ನಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಮಿಾಳ್ತು ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಕಠಿತವಾಗಿರುವುದು. ಆದರೂ ಧನವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಮಿಾಥ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮತುಷ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಧನವುಳ್ಳವನು ರುದ್ರನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸುಮತಿಂ—ಮತಿರ್ಮನನಂ | ಶೋಭನಂ ಮನನಂ ಯಸ್ಯಾಂ ಬುದ್ಧೌ ಸಾ ಸುಮತಿಃ | ಶೋಭನಾಂ ಕಲ್ಯಾಣೇನಾನುಗ್ರಹಾತ್ಮಿಕಾಂ ಬುದ್ಧಿಂ | ಮನನ ಎಂದರೆ ನಿಶ್ಚಯಜ್ಞಾನವು. ಒಳ್ಳೆಯದು ಆಗ ಬೇಕೆಂದು ದೃಢವಾದ ಸಂಕಲ್ಪವುಳ್ಳ ಬುದ್ಧಿಯು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ನಮಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ಒಳ್ಳೆಯದು ಆಗಬೇಕೆಂದೂ ನಮ್ಮ ನಮಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಹವಿರ್ಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ರುದ್ರನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ಸುಮತಿ ಶಬ್ದವು—

ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಸುಮತೌ ಸ್ಯಾಮ ರಾಜಾ ಹಿ ಕಂ ಭುವನಾನಾಮುಭಿಶ್ರೀಃ |

(ಮು. ಸಂ. ೧-೯೮-೧)

(ನಿ ೭-೭೭) ಎಂಬ ಮುಕ್ತೆನ್ನಲ್ಲಿಯೂ, ಇನ್ನೂ ಇತರ ಮುಕ್ತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಲ್ಯಾಣೇ ಮತಃ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಶ್ಚವಾಗಿರುತ್ತದೆ--

ಧಾತಾ ದಧಾತು ದಾಶುಷೇ ಪ್ರಾಚೀಂ ಜೀವಾತುಮಕ್ರೀಷಂ |

ನಯಂ ದೇವಸ್ಯ ಸುಮತಿಂ ಸತ್ಯಧರ್ಮಾಣಃ ||

(ಅಥ. ಸಂ. ೭-೧೭-೨)

ಅಂಗಿರಸೋ ನಃ ಪಿತರೋ ನವಗ್ವಾ ಅಥರ್ವಾಣೋ ಭೃಗವಃ ಸೋಮ್ಯಾಸಃ |

ತೇಷಾಂ ನಯಂ ಸುಮತಾ ಯಜ್ಜಿಯಾನಾಮಪಿ ಭದ್ರೇ ಸೌಮನಸೇ ಸ್ಯಾಮ ||

(ಸು. ಸಂ. ೧೦-೧೪-೬)

ಸುಮ್ಮಾರ್ಯ—ಸುಮ್ಮೇ ಕಬ್ಬವು ಇಪ್ಪತ್ತು ಸುಖನಾವ:ಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸುಖವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ರುದ್ರನು ತನಗೆ ಪವಿರ್ಧಾಗಗಳನ್ನು ಅಪಿಸಿ ನಮಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸುವವರಿಗೂ ಅವರ ಮಕ್ಕಳುಗಳಿಗೂ ಸುಖವು ಉ:ಬಾಗುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನು ಎಂದರ್ಥವು.

ಅರಿಷ್ಟವೀರಾಃ—ಅರಿಷ್ಟಾ ಅಹಿಂಸಿತಾ ವೀರಾ ಯೇಷಾಂ ತಥಾಭೂತಾಃ | ವೀರ್ಯಾತ್ ಜಾಯಂತ ಇತಿ ವೀರಾಃ ಪ್ರಜಾಃ | ವೀರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಾಯ: ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯು ಅರ್ಥಗಳಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಇಲ್ಲಿ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನರಾಗುವ ಕಾರಣ (ಪುತ್ರರು) ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ನಿರುಕ್ತಕಾರಣ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ—

ಶಿಶ್ವಾ ಸ್ತೋತ್ರೈಶ್ಚೈವೋ ಮಾತಿ ವಗ್ಯಗೋ ನೋ ಬೃಹದ್ವದೇವು ವಿವರ್ಥೇ ಸುವೀರಾಃ |

(ಮು. ಸಂ. ೨-೧೧-೨೧)

ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು. ಇಷ್ಟ ನಮ್ಮ ಪುತ್ರರೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಹಿಂಸೆಯು ಅಗಬಾರದೆಂದು ರುದ್ರನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಅರಿಷ್ಟವೀರಾಃ—ಅಹಿಂಸಿತಪುತ್ರಸೌತ್ರಾಃ ಹಿಂಸೆಗೆ ಒಳಗಾಗದಿರುವ ಮಕ್ಕಳು ನೋಮ್ಮಕ್ಕಳು ಉಳ್ಳವರಾಗಿ ನಾವು ಇರೋಣ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

ಇದ್ವಿಶಃ—ಪ್ರಜಾಃ | ನಿವಾತಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುವು. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಅರ್ಥವಿಲ್ಲವು ಗಳಾಗಿ ವಾಕ್ಯದ ಪೂರ್ತಿಗಾಗಿಯೇ ಇರುವುವು. ಇಲ್ಲಿ ಇತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪಾದಪೂರ್ತಿಗಾಗಿ ಇರುವುದು. ಸಾಯಣರು ವಿಶಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಅಸ್ಮಾಕಂ—ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಅಭಿಲಕ್ಷ್ಯ ನೋಡಿ ಎಂದರೆ ರುದ್ರನು ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ವಿಶಃ—ಮನುಷ್ಯಾನಸ್ಮಾಕಂ ಸಂದಂಧಿನಃ ಪುತ್ರಸೌತ್ರಾದೀಗ ಯತ್ಪಿಜೋ ವಾ ಪ್ರತಿ ಆಚರ | ಮನುಷ್ಯರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು, ನಮಗೆ ಸಂದಂಧಿನಾದ ಮಕ್ಕಳು ನೋಮ್ಮಕ್ಕಳುಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಯತ್ಪಿಗ್ನನರನ್ನೂ ನೋಡಿ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಲಿ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅಶ್ಯಾಮು—ಸಾದಾಯಿಲ್ಲದವುದರಿಂದ ನಿರ್ಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯು ಹಿಂದಿನ ವಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯದ ಆದ್ಯದಾತ್ಮಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸುಮತಿಂ—ಮನ ಜ್ಞಾನೇ. ಧಾತು. ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತೋಭನಂ ಮನಸಂ ಯಾಸ್ಯಂ ಬುದ್ಧಿ ಸಾ ಸುಮತಿಃ. **ನೆಚ್ ಸುಭ್ಯಾಂ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೭೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದ ಅಂತೋವಾತ್ಮಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ವಿಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ದೇವಯಜ್ಯಯಾ—ಯಜ ದೇವಪೂಜಾಸಂಗತಿಕರಣದಾನೇಷು ಧಾತು. **ಛಂದಸಿ ನಿಷ್ಪಕ್ಯೈ**— (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೨೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಈ ಧಾತುವಿಗೆ ಯ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗತ್ವವೂ ನಿಪಾತಿಕವಾಗಿದೆ. **ಗತಿಕಾರಕೋಪಶವದಾತ್ ಕೃತ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ವರಪದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರರ ಬರುತ್ತದೆ. ತೃತೀಯಾ ವಿಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಮಿಾಧ್ಯಕಿ—ಮಿಶ ಸೇಚನೇ. ಧಾತು. **ದಾಶ್ಯಾನ್ ಸಾಶ್ಯಾನ್ ಮಿಾಧ್ಯಾಂಕ್ತ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾಗಿ ನಿಪಾತಿಕವಾಗಿದೆ. **ಮಿಾಧ್ಯನ್ ಶಬ್ದ**. ಸಂಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ **ಮತುವಸೋರುಃ-ಸಂಬುದ್ಧಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೩-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ರುತ್ವ. **ಖರವಸಾನಯೋರ್ವಿ ಸರ್ಜನೀಯಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೩-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿವರ್ಗ. **ಆಮಂತ್ರಿತಸ್ಯ ಚಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿರ್ಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸುಮ್ನಾಯನ್—ಸುಮ್ಮಂ ಪರೇಷಾಂ ಇಚ್ಛತಿ ಸುಮ್ನಾಯತಿ. **ಛಂದಸಿ ಪರೇಚ್ಛಾಯಾಮುಚಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರೇಚ್ಛಾದ್ವಿಯೂ ಕೃತ್. **ನ ಛಂದಸ್ಯಪುತ್ರಸ್ಯ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೩೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅತ್ಯದಿಭಗಳೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. **ದೇವಸುಮ್ಮಯೋರ್ಯಜುಷಿ ಕಾಲಕೇ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೩೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಡುವ ಆತ್ಮವು ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಇತ್ತಿಯೂ ಬರುತ್ತದೆ. **ಕೃಕವಶ್ಚ ಸನಾದ್ಯಂತಾಧಾತವಃ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುಸಂಕ್ಷೇಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ವಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಚಿರ—ಚಿರ ಗತಿಭಕ್ತಣಯೋಃ ಧಾತು. ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯವುಪುರುಷ ವಿಕವಚನರೂಪ. ತಿಪಂತನಿರ್ಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅರಿಷ್ವವೀರಾಃ—ಅರಿಷ್ವಾಃ ವೀರಾಃ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಅರಿಷ್ವವೀರಾಃ. **ಬಹುಮೀರಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಪೂರ್ವ ಪದಂ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜುಹನಾಮ—ಜು ಹಾನಾದನಯೋಃ ಧಾತು. **ಜುಯೋತ್ಯಾದಿವ್ಯುಃ ಶ್ಲೋ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ಲೋ ವಿಕರಣ. ಲಟ್ ಉತ್ತಮುಪುರುಷ ಬಹುವಚನರೂಪ. ತಿಪಂತನಿರ್ಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೩ ||

|| ಸಂಹಿತಾವಾರ್ತಃ ||

ತ್ವೇಷಂ ವಯಂ ರುದ್ರಂ ಯಜ್ಞಸಾಧಂ ವಂಕುಂ ಕವಿವವಸೇ ನಿ
ಹ್ವಯಾಮಹೇ |

ಆರೇ ಅಸತ್ವೈವ್ಯಂ ಹೇಳೋ ಅಸ್ಯತು ಸುಮತಿಮಿದ್ರಯ-
ಮಸ್ಯಾ ವ್ಯಣೇಮಹೇ || ೪ ||

|| ಸದೌತಃ ||

ತ್ವೇಷಂ | ವಯಂ | ರುದ್ರಂ | ಯಜ್ಞಸಾಧಂ | ವಂಕುಂ | ಕವಿಂ | ಅವಸೇ |
ನಿ | ಹ್ವಯಾಮಹೇ |

ಆರೇ | ಅಸತ್ | ದೈವ್ಯಂ | ಹೇಳಃ | ಅಸ್ಯತು | ಸುಮತಿಂ | ಇತ್ | ವಯಂ |
ಅಸ್ಯ | ಆ | ವ್ಯಣೇಮಹೇ || ೪ ||

|| ಸಾಯಾಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅವಸೇ ರಶ್ಮಣಾಯ ರುದ್ರಂ ಮಹಾದೇವಂ ನಿ ಹ್ವಯಾಮಹೇ | ನಿತರಾಮಾಹ್ವಯಾಮುಃ |
ಕೀದೃಶಂ | ತ್ವೇಷಂ ದೀಶ್ವಂ ಯಜ್ಞಸಾಧಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಸಾಧಯಿತಾರಂ | ಏಷ ಹಿ ಯಜ್ಞಂ ಸ್ವಿಷ್ಟಂ
ಕರೋತಿ | ತಥಾ ಚ ತೈತ್ತಿರೀಯಕೇ ದೇವಾ ನೈ ಯಜ್ಞಾದ್ರುದ್ರಮಂತರಾಯನ್ನಿತ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯಾಮ್ನಾ ತಂ |
ಸ್ವಿಷ್ಟಂ ವೈ ನ ಇದಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಯದಿಮಂ ರಾಧಯಿಷ್ಯಾಮ ಇತಿ ತತ್ಸ್ವಿಷ್ಟಕೃತಃ ಸ್ವಿಷ್ಟಕೃತ್ವಂ | ತೈ. ಸಂ.
೨-೬ ಅ-೩ | ಇತಿ | ವಂಕುಂ | ಕುಟಿಲಗಂತಾರಂ ಕವಿಂ ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿನಂ | ಸ ಚ ಋದ್ರೋ ದೈವ್ಯಂ
ದೇವಸ್ಯ ದ್ಯೋತನಾನಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿನಂ ಹೇಳಃ ಕ್ರೋಧಮಸ್ಯದಾರೋಽಸ್ಮತ್ತೋ ದೂರದೇಶೇಽಸ್ಯತುಃ
ಪ್ರೇರಯತು | ಅಸ್ಯ ಮಹಾದೇವಸ್ಯ ಸುಮತಿಮಿತ್ ಶೋಭನಾಮನುಗ್ರಹರೂಪಾಂ ಬುದ್ಧಿಮೇವ
ವಯಮಾ ವ್ಯಣೇಮಹೇ | ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಸಂಭಜಾಮಹೇ || ಯಜ್ಞಸಾಧಂ | ಯಜ್ಞಂ ಸಾಧಯತಿತಿ
ಯಜ್ಞಸಾತ್ | ಸಿದ್ಧಾ ಸಂರಾದ್ಧಿ | ಸಿದ್ಧತೇರಪಾರಲಾಕಿಕ ಇತ್ಯಾತ್ಮಂ | ಯದ್ವಾ | ರಾಧ ಸಾಧ ಸಂದ್ಧಾ |
ಅಸ್ಮಾಣ್ಕುಂತಾತ್ ಕ್ರಿಸ್ | ವಂಕುಂ | ವಕಿ ಕೌಟಿಲೇ | ಔಣಾದಿಕ ಉಪ್ರತ್ಯಯಃ | ನಿ ಹ್ವಯಾಮಹೇ |

ನಿಸಮುಪವಿಧ್ಯೋ ಹ್ವ ಇತ್ಯಾತ್ಮನೇಪದಂ | ವೈವ್ಯಂ | ದೇವಾದ್ಯಾಣಾಞಾ | ಪಾ. ೪-೧-೮೫-೩ | ಇತಿ
 ಸ್ವಾಗ್ನೀವ್ಯತೀಯೋ ಯಾಞಾ | ಅಸ್ಯತು | ಅಸು ಕ್ಷೇಪಣೇ | ವೈನಾದಿಕಃ | ವ್ಯಣೇಮಹೇ | ವ್ಯಣಾ
 ಸಂಭಕ್ತೌ | ಕ್ರೈಯ್ಯಾದಿಕಃ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥ ||

ತ್ರೇಷಂ—ದೇದೀಪ್ಯಮಾನನಾವ | ಯಜ್ಞ ಸಾಧಂ—ಯಜ್ಞ ಸಾಧಕನಾದ | ವಂಶಂ—ವಕ್ರ
 ಗಮನನಾದ | ಕವಿಂ—ಹಿಂದೆ ಕಳೆದುದನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ | ರುದ್ರಂ—ರುದ್ರನನ್ನು | ಅವಸೇ—(ನಮ್ಮ)
 ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ | ನಿ ದ್ರೆಯಾಮಯೇ—ಅಹ್ಮಾನಿಸೋಣ (ಆ ರುದ್ರನು) | ದೈವ್ಯಂ—ದೇವತಾಸಂಭವನಾದ |
 ಹೇಳಿ—ಕ್ರೋಧವನ್ನು | ಅಸ್ಮತ್—ನಮ್ಮಿಂದ | ಅರೇ—ಬಹಳ ದೂರದಲ್ಲಿ | ಅಸ್ಯತು—(ಇರವಂತೆ)
 ಪ್ರೇರಿಸಲಿ | ಅಸ್ಯ—ಈ ರುದ್ರನ | ಸಮತಿಮಿತ್—ಅನುಗ್ರಹರೂಪವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೇ | ವಯಂ—
 ನಾವು | ಅ ವ್ಯಣೇಮಹೇ—ಭಜಿಸೋಣ. (ಅವೇಶಿಸೋಣ)

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಉಜ್ಜ್ವಲಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನೂ, ಯಜ್ಞ ಸಾಧಕನೂ, ವಕ್ರಗತಿಯುಳ್ಳವನೂ ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವಾನ್ವಾನಿಯೂ ಆದ
 ರುದ್ರನನ್ನು ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸೋಣ. (ಪ್ರಾರ್ಥಿತನಾದ) ರುದ್ರನು ದೇವತೆಗಳ ಕ್ರೋಧವನ್ನೂ ನಮ್ಮಿಂದ ದೂರ
 ಪಡಲಿ. ನಾವು ಆತನ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನೇ ಭಜಿಸೋಣ. (ಒಯಿಸೋಣ)

English Translation.

We invoke for our preservation the illustrious Rudra, the accom-
 plisher of sacrifices, the tortuous, the wise : may he remove far from us his
 celestial wrath for we earnestly solicit his favour.

|| ವಿಶೇಷವಿವರಣೆಗಳು ||

ಯಜ್ಞ ಸಾಧಮ್—ಯಜ್ಞಂ ಸಾಧಯತೀತಿ ಯಜ್ಞ ಸಾತ್ | ಯಜ್ಞವು ನಡೆಯದಂತೆ ವಿಘ್ನಗಳನ್ನು
 ಒಡಗೂಡುವ ಯಜ್ಞಕಂಟಕರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಮಾಡಿ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನೆರವೇರಿರುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಸಾಯಣರು
 ರುದ್ರನು ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವಾಗ ನಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ನಿಷಹಿಂ ಯಜ್ಞಂ
 ಸ್ವಿಷ್ಟಂ ಕರೋತಿ ಈ ರುದ್ರನು ಯಜ್ಞವು ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯಿಂದ ನಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು. ತ್ವಿತ್ತೀಯು
 ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ—

ದೇವಾ ವೈ ಯಜ್ಞಾದ್ರುದ್ರಮನ್ವರಾಯಾ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಪಲಕ್ಷ್ಯಂ ಸ್ವಿಷ್ಟಂ ವೈ ನ ಇದಂ
 ಭವಿಷ್ಯತಿ ಯದಿವಂ ರಾಧಯಿಷ್ಯಾಮ ಇತಿ ತತ್ಪ್ರಿವ್ಯಕ್ತೇತಃ ಸ್ವಿಷ್ಟಕ್ತೈಶ್ಚೈಶ್ಚ ||

(ತೆ. ಪಂ. ೨-೬-೮-೨)

ರುದ್ರನನ್ನು ನಾವುಗಳು ಸೇವಿಸುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಗಳು ಸುಹೃತಗಳಾಗಿರುವುವು ಎಂದು (ತೈತ್ತಿರೀಯ) ನಚನವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ವಂಕುಂ—ಕುಟಿಲಂಗತಾರಂ ಅಸುರನನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಅಥವಾ ನಿಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ವಕ್ರವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು—**ವಂಕುಶಬ್ದೋಕ್ತೆ ವಕಿ ಕೌಟಿಲ್ಯೇ ಇತ್ಯಸ್ಯ ವಕ್ರಗಾಮಿ** ವಂಕು ಶಬ್ದವು ವಕಿ ಕೌಟಿಲ್ಯೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಕಾರಣ ವಕ್ರವಾದ ಗಮನವುಳ್ಳವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ.

ಯತ್ತುದತ್ತೋರ ಏತಶಂ ವಂಕೋ ವಾರಸ್ಯ ಪರ್ಶನಾ

(ಮು. ಸಂ. ೮-೧-೧೧)

ಎಂಬ ಋಷಿಪುತ್ರನನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು--

ಕವಿಂ--ಕ್ರಾಂತದೇರ್ಶಿನಮ್ (ಸಾ. ಭಾ) ಸಂಯಾದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಕವಿ ಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಮೇಧಾನಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ ೩-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ **ಮೇಧಾನಿಯು** ಎಂದು ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು.

ಹೇಳಿ--ಕ್ರೋಧಂ | ಕೋಪವನ್ನು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಹೇಳಿ ಶಬ್ದವು ಹರಃ ಹ್ಯಣಿ ಮೊದಲಾದ ಹನ್ನೊಂದು ಕ್ರೋಧನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ರೋಧವೆಂದು ಹೇಳಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ವಿವರಿಸಿ ದೈವ್ಯಂ ಹೇಳಿ ಕ್ರೋಧನಾಮೈತತ್ ದೇವಾನಾಂ ಸ್ವಧೂತಂ ಕ್ರೋಧಂ ಅಸ್ಯತು ಕ್ಷಿಪತು ಯಥಾ ಅಸ್ಯಧ್ಯಂ ದೇವಾಃ ನ ಕೃಧ್ಯೇಯುಃ ತಥಾ ಕರೋತು ಹೇಳಿ | ಎಂಬ ಪದವು ಕ್ರೋಧ ಎಂದು ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಇರುವುದು. ದೇವತೆಗಳು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಕೋಪಮಾಡದಂತೆ ನಮಗೆ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ರುದ್ರನು ಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

ಸುಮತಿಮಿತ್--ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇತ್ ಶಬ್ದವು ಏವ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸುಮತಿಮೇವ--ತೋಭನಮೇವ (ಒಳ್ಳೆಯದೇ) ಮಂಗಳವೇ ರುದ್ರನ ಅನುಗ್ರಹರೂಪವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು. ಇದು ನಮ್ಮ ಸವಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ನಾವು ರುದ್ರನನ್ನು ಬೇಡುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ

! ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ :

ತ್ವೇಷಂ--ಪ್ರೀಷೀ ದೀವೌ ಧಾತು. ಪಚಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಅಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಿಗೆ ಗುಣ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಯಜ್ಞಸಾಧಂ--ಯಜ್ಞಂ ಸಾಧಯತಿ ಇತಿ ಯಜ್ಞಸಾತ್. ಸಿದ್ಧಾ ಸಂರಾಧೌ ಧಾತು. ಪ್ರಯೋಜಕ ವ್ಯಾಪಾರತೋರುವಾಗ **ಹೇತುಮತಿಚಿ** (ವಾ ಸೂ ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಛೇಚ್. ಸಿದ್ಧೈತೇರಸಾರಲೌಕಿಕೇ (ವಾ. ಸೂ. ೬-೧-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಛೇಚ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅತ್ತ. ಅಥವಾ ರಾಧ ಸಾಧ. ಸಂಸಿದ್ಧೌ ಧಾತು.

ಇದಕ್ಕೆ ಉಪನಾಮೇಲೆ ಕ್ರಿಪಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಗತಿಕಾರಕೋಪಸದಾತ್ ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ಪರಸದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ವಂಕುಂ—ವಕಿ ಲಾಟೀರ್. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಔನಾದಿಕವಾದ ಉ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದಿಶೋನುಮ್ ಧಾತೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೫೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ನುಮಾಗಮ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸ್ವಾರ ಪರಸವರ್ಣ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅವಸೇ—ಅವ ರಕ್ಷಣೇ. ಧಾತು. ಸರ್ವಧಾತುನಿಬಂಧನವಾದ ಅವಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನಿಶ್ಪಾದುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥಿಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ನಿ ಹ್ಯಯಾಮಹೇ—ಹ್ಯೇರ್ಷಾ ಸ್ವರ್ಧಾಯಾಂ ಕಬ್ಜೇ ಚ. ಧಾತು. ನಿಸಮುಪವಿಭ್ಯೋ ಹ್ಯಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೩-೩೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಶ್ಯಾತ್ಯನೇಸದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಲಟ್ ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಮಹಿರ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಖಿತಅತ್ಯನೇಪ**—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಟಿಗೆ ಏತ್ತ. ಕರ್ಣ ಏಕರಣ ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಏಕಾರಕ್ಕೆ ಅಯಾದೇಶ. ತಿಪಂತನಿಘಾತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದೈವ್ಯಂ—ದೇವಸ್ಯ ಇದಮ್ ದೈವ್ಯಮ್. **ದೇವಾದ್ಯೌಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೮೫-೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಾಕ್ಷೀವ್ಯತೀಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಜ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಯಸ್ಯೇತಿಚಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರ ಲೋಪ. **ತದ್ವಿತೇಷ್ವಚಾಮಾದೇಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೧೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಿವೃದ್ಧಿ. **ಇತ್ಯಾತ್ಯಾದಿರ್ನಿತ್ಯಂ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಹೇಳೆ—ಹೇದ್ಯ ಅನಾದರೇ. ಧಾತು. ಔನಾದಿಕ ಅವಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನಿಶ್ಪಾದುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅಸ್ಯತು—ಅಸು ಕ್ಷೇಪಣೇ. ಧಾತು. ದಿವಾದಿ. ಲೋಟ್ ಪ್ರಭವಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಏರುಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ಪ. **ದಿವಾದಿಭ್ಯಃ ತ್ಯನ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೬೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ತ್ಯನ್ ಏಕರಣ. ಅತಿಪಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವ್ಯಣೇಮಹೇ—ವ್ಯಣ್ ಸಂಭಕ್ತಾ. ಧಾತು. ಕ್ಯಾದಿ. ಲಟ್ ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಮಹಿರ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಟಿಗೆ ಏತ್ತ. **ಕ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ ತ್ಯಾ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ತ್ಯಾ ಏಕರಣ. **ಸಾರ್ವಧಾತುಕಮಹಿತ್** ಎಂಬುದರಿಂದ ಮಹಿರ್ ಐತ್ಯಾಗುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ **ಈಹಲ್ಯಘೋಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಈತ್ಪ. ಮಹಾರದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಣತ್ಪ. **ಏಕರಣಕ್ಕೆ ಐತ್ಯಾದೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅತಿಪಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೪ ||**

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ದಿವೋ ವರಾಹಮರುಷಂ ಕಸರ್ದಿನಂ ತ್ರೇಷಂ ರೂಪಂ ನಮಸಾ
ನಿ ಹ್ವಯಾಮುಹೇ |

ಹಸ್ತೇ ಬಿಭ್ರದ್ಭೇಷಜಾ ವಾರ್ಯಾಣಿ ಶರ್ಮ ವರ್ಮ ಭರ್ದಿರ-
ಸ್ತುಭ್ಯಂ ಯಂಸತ್ || ೫ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ದಿವಃ | ವರಾಹಂ | ಅರುಷಂ | ಕಸರ್ದಿನಂ | ತ್ರೇಷಂ | ರೂಪಂ | ನಮಸಾ | ನಿ |
ಹ್ವಯಾಮುಹೇ |

ಹಸ್ತೇ | ಬಿಭ್ರತ್ | ಭೇಷಜಾ | ವಾರ್ಯಾಣಿ | ಶರ್ಮ | ವರ್ಮ | ಭರ್ದಿಃ |
ಅಸ್ತುಭ್ಯಂ | ಯಂಸತ್ || ೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ವರಾಹಂ ವರಾಹಾರಮುತ್ಕೃಷ್ಟಭೋಜನಂ | ಯದ್ವಾ | ವರಾಹವದ್ವೃಥಾಂಗಂ | ಅರುಷಮಾ-
ರೋಚಿಮಾನಂ ಕಸರ್ದಿನಂ ಜಹಿಾಭಿಯುಕ್ತಂ ತ್ರೇಷಂ ತೇಜಸಾ ದೀಪ್ಯಮಾನಂ ರೂಪಂ ನಿರೂಪ-
ಣೀಯಂ ವೇದಾಂತೈರಧಿಗಮ್ಯಂ ಏವಂಭೂತಂ ರುದ್ರಂ ನಮಸಾ ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣೇನಾನ್ನೇನ ನಮಸ್ಕಾರೇಣ
ನಾ ದಿವೋ ದ್ಯುಲೋಕಸಕಾಶಾನ್ನಿ ಹ್ವಯಾಮುಹೇ | ನಿತರಾಮಾಹ್ವಯಾಮುಃ | ಸ ಆಹೂತೋ ರುದ್ರೋ
ಹಸ್ತೇ ಸ್ತುಕೀಯೇ ಬಾಹೌ ವಾರ್ಯಾಣಿ ಸರ್ವೈರ್ವರಣೀಯಾನಿ ಭೇಷಜಾ ಭೈಷಜ್ಯಾನಿ ರೋಗಕಮನ-
ಹೇತುಭೂತಾನಿ ಬಿಭ್ರತ್ ಧಾರಯನ್ ಅಸ್ತುಭ್ಯಂ ಸ್ತೋತ್ರೈಃ ಕರ್ಮಾರೋಗ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ಸುಖಂ
ವರ್ಮಾಯುಧಾನಾಂ ನಿವಾರಕಂ ಕವಚಂ ಭರ್ದಿಃ | ಗೃಹನಾಮೃತತ್ | ಗೃಹಂ ಚ ಯಂಸತ್ |
ಪ್ರಯುಚ್ಛತು || ಬಿಭ್ರತ್ | ದುಭ್ಯಾನ್ ಧಾರಣಪೋಷಣಯೋಃ | ಔಹೋತ್ಯಾದಿಃ | ಲಟಃ ಶತ್ಕ |

ಭೃಗಾವುದಿತ್ಯುಭ್ಯಾಸಸ್ಯೇಶ್ವಂ | ಭೇಷಜಾ | ಭಿಷಜ್ ಚಿಕಿತ್ಸಾಯಾಂ | ಕಂಡಾದಿಃ | ಪಚಾದ್ಯುಚ್ |
 ಆತೋಲೋಪಯಲೋಪೌ | ಸುಮಂಗಲಭೇಷಜಾಚ್ಚ | ಪಾ. ೪-೧-೩೦ | ಇತಿ ನಿಪಾತನಾದ್ರೂಪಸಿದ್ಧಿಃ |
 ಶೇಶ್ವಂದಸಿ ಬಹುಲಮಿತಿ ಶೇಲೋಪೇಶಃ | ನಾರ್ಯಾಣಿ | ವೃಜ್ ಸಂಭಕ್ತಾ | ಋತಲೋರ್ಣ್ಯತ್ |
 ಈದವಂದೇತ್ಯಾದ್ಯುಪಾತ್ತೇತ್ಯಂ | ಭರ್ದಿಃ | ಉಭ್ಯದಿರ್ ದೀಪ್ತಿದೇವನಯೋಃ | ಭೃದ್ಯತೇ ದೀಪ್ಯತೇ
 ಸುವರ್ಣಾದಿಭಿರ್ಭಸ್ಯೇ ಪ್ರಕಾಶ್ಯತೇ ಇತಿ ಭರ್ದಿಗೃಹಂ | ಅರ್ಚಿತುಚಿಹುಸ್ವಪಿಞಾದಿಭರ್ದಿಭ್ಯ ಇಸಿಃ |
 ಯಂಸತ್ | ಯಮ ಉಪರಮೇ | ಲೇಟೈಡಾಗಮಃ | ಸಿಬ್ಬುತುಲಂ ಲೇಟೀತಿ ಸಿಪ್ | ಇತಿಶ್ಚ ಲೋಪ
 ಇತಿಶ್ಚಾರಲೋಪಃ ||

ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ :

ವರಾಹಂ—ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಆಹಾರವುಳ್ಳ ಅಥವಾ ದೃಢಾಂಗನಾದ | ಆರುಷಂ—ಕಾಂತಿಯುಕ್ತನಾದ |
 ಕರ್ಷದೀಪಂ—ಜಟಾಧಾರಿಯಾದ | ತ್ರೇಷಂ—ತೇಜೋಯುಕ್ತನಾದ | ರೂಪಂ—ವೇಷಾದಿಗಳಿಂದ ಅಧಿಗಮ್ಯ
 ನಾದ (ರುದ್ರನನ್ನು) | ನಮಸಾ—ನಮಸ್ಕಾರಾದಿಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಹರ್ವಿಲ್ಪಣರೂಪವಾದ ಅನ್ನವನ್ನರ್ಪಿಸುವುದ
 ಕ್ಯಾಗಿ | ದಿವಃ—ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಿಂದ | ನಿ ದ್ವಯಾಮಹೇ—ಅಹ್ವಾನಿಸೋಣ. (ಆಹೂತನಾದ ರುದ್ರನು) |
 ಹಸ್ತೇ—ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ | ವಾರ್ಯಾಣಿ—ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಕಾದ | ಭೇಷಜಾ—ಓಷಧಿಗಳನ್ನು | ಬಿಭೃತ್—
 ಧರಿಸಿದವನಾಗಿ | ಅಸ್ತ್ರಭ್ಯಂ—(ಸ್ತ್ರೋತ್ರಗಳಾದ) ನಮಗೆ | ಶರ್ಮ—ಆರೋಗ್ಯರೂಪವಾದ ಸುಖವನ್ನೂ |
 ವರ್ಮ—ರಕ್ಷಕವಾದ ಕವಚಾದಿಗಳನ್ನೂ | ಭರ್ದಿಃ—ವಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮನೆಯನ್ನೂ | ಯಂಸತ್—
 ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ :

ದೃಢಾಂಗನೂ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಆಹಾರಯುಕ್ತನೂ. (ಒಳ್ಳೆಯ) ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನೂ, ಜಟಾಧಾರಿಯೂ,
 ಮುಖತೇಜಸ್ವಿಯೂ, ವೇದ್ಯಕಗಮ್ಯನೂ ಆದ ರುದ್ರನನ್ನು ನಮಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದೇವಲೋಕದಿಂದ ಅಹ್ವಾನಿ
 ಸೋಣ. (ನಮ್ಮಿಂದ ಆಹೂತನಾದ ರುದ್ರನು) ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಓಷಧಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ (ಓಂದು), ನಮಗೆ ಆರೋಗ್ಯ
 ರಕ್ಷಕವಾದ ಕವಚಾದಿ ಆಯುಧಗಳನ್ನೂ, ವಾಸಗೃಹಗಳನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ.

English Translation

We invoke from heaven, with reverence, him who has excellent food who is radiant, and has braided hair, who is brilliant, and is to be ascer tained (by sacred study), holding in his hands excellent medicaments : may he grant us health, defensive armour, and a (secure) dwelling.

∴ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ∥

ವರಾಹಂ—ವರಾಹಾರಂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಭೋಜನಂ | ರುದ್ರನು ಉತ್ತಮವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಭೋಜನ ಮಾಡುವವನು ಅಥವಾ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಭೋಜನಮಾಡುವವನು ಅಥವಾ ವರಾಹವರ್ತ ದೈಧಾಂಗೆಂ ವರಾಹ (ಶಾಹುಹಂದಿ) ದ ಶರೀರದ ಹಾಗೆ ದೃಢವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು—ವರಾಹನಾಮಾಸುರಃ ತತ್ಸದೈಶಃ ವರಾಹವೆಂಬ ಅಸುರರಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ರುದ್ರನು. ಅಥವಾ ವರಾಹ ಇತಿ ಮೇಘನಾಮು ತತ್ಸದೈಶಮ್ ಏಕದೇಶಸಾದೃಶ್ಯೇನ ಚೈಷ ಸಮಸ್ತಸಾದೃಶ್ಯ ವ್ಯಪದೇಶಃ ರುದ್ರಸ್ಯ ನೀಲತಾತ್ ಕಂಠೋ ಮೇಘಸದೈಶಃ | ಮೇಘಸದೈಶಕಂಠಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ವರಾಹ ಶಬ್ದವು ಮೂವತ್ತಾರು ಮೇಘನಾಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೧) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವರಾಹಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೇಘ ವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಉಪಮಾನೋಪಮೇಯಗಳಿಗೆ ಸಮಗ್ರವಾದ ರೀತಿಯಿಂದ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವಂತೆ ಏಕದೇಶ (ಓದು ಅಂಶದಲ್ಲಿ) ದಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಕಾರಣ ರುದ್ರನ ಕಂಠಕ್ಕೆ ಮೇಘವನ್ನು ಹೋಲಿಸಿದೆ. ರುದ್ರನ ಕಂಠವು ಕಪ್ಪಾಗಿ ಮೇಘದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕಾರಣ ಗುಣವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತಮಾಡಿಕೊಂಡು ವರಾಹ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೇಘಕ್ಕೆ ಸದೃಶವಾದ ಕಂಠವನ್ನು ರುದ್ರನು ಹೊಂದಿ ಇರುವನು ಆದ್ದರಿಂದ ವರಾಹ ಶಬ್ದವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವನು. ಅಥವಾ ವರಾಹಃ ಸೂಕರ ಉಚ್ಯತೇ ತದಾಕಾರಂ ದೇವತಾ ಹಿ ತಂ ತಮಾಕಾರಂ ಮಹಾಭಾಗ್ಯ-ಯೋಗಾತ್ ಭಜತೇ | ಅತ ಉಪಸನ್ನೋ ಹಿ ರುದ್ರಸ್ಯ ವರಾಹಾಕಾರವ್ಯಪದೇಶಃ | ವರಾಹ ಶಬ್ದವು ಸೂಕರ (ಹಂದಿ) ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೂ ತಪಸ್ಸಿನ ಸಿದ್ಧಿಯಿಂದಲೂ ತನುಗೆ ಅವೇಕ್ಷಿತವಾದ ಆಕಾರಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸುವ ಕಾರಣ ರುದ್ರನೂ ಕೂಡ ವರಾಹದ ಆಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ನಿರುಕ್ತಕಾರಂ---

ವರಾಹೋ ಮೇಘೋ ಭವತಿ | ವರಾಹಾರಃ ವರಮಾಹಾರಮಾಹಾರ್ಷೀಃ ಇತಿ ಚಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ||

(ನಿ. ೫-೪)

ವರಾಹ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೇಘವೆಂಬುದಾಗಿಯೂ, ವರಂ ಅಪರತೀತಿ ವರಾಹಃ ವರಂ | ಮೂಲಂ ವತತೀತಿ ವರಾಹಃ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬೇರುಗಳನ್ನು (ಗೆಡ್ಡೆಗಳನ್ನು) ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯುವುದರಿಂದ ವರಾಹವೆನಿಸಿರುವುದು. ಅಥವಾ ಉದಕವನ್ನು ತರುವುದರಿಂದ ವರಾಹವೆನಿಸುವುದು ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಅಸ್ಯೇದು ಮಾತುಃ ಸವನೇಷು ಸದ್ಯೋ ಮತುಃ ಸಿತಂ ಪಸಿವಾಞ್ಚಾವನ್ನಾ |

ಮುಷ್ಣಾಯದ್ವಿಷ್ಣುಃ ಪಚತೆಂ ಸಹೀರ್ಯಾ ವಿಧ್ಯದ್ವರಾಹಂ ತಿರೋ ಅದ್ವಿಮಸ್ತಾ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೬೧-೭)

ಈ ಪ.ಶ್ಲೋಕವು ವರಾಹ ಶಬ್ದವು ಮೇಘವಾಚಕವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

విశ్వేశ్వర విష్ణురాధరదురుక్రమస్త్యేశితే |

శతం మాహిషాః క్షైరహాశనోదదనం వరాహమింద్రే ప్రమాజం ||

(ఋ. సం. ౮-౬౬-౧౦)

అయమపిఠేతరోఽ వరాహః / విశ్వేశ్వరేవ బృహతి మూలాని వరం వరం మూలం
బృహతిః కి వా || (ని. ౫-౪).

వరాహ శబ్ద ఆర్థ నిర్వచనక్రమవు ఇన్నోందు విధవాగువుదు ఎందు యేళి ఈ యశ్వున్న
లుదహరింపరు నిరుక్తకారణ వరాహ శబ్దకే ఆసురసేబ ఆర్థవు ఇరువుండు అర్థమాది వరమాహార
మాహిషాః ఎందు వ్యక్తాయఃనేయ బ్రహ్మణవాశ్వువన్న లుదాహరింపరు. నుత్తు—

అంగిరసోఽగ్రసి వరాహా లుఙ్కీంతే—అంగిరా ఋషిగణం వరాహ శబ్దవాఙ్మయోగి సువః ఎందుః
వరాహశబ్దార్థ నిర్వచనమాది—

శ ఈం శత్రోఃః శబ్ధిః శుభిః గోధాంధాయం వి ధనస్యేరదదః |

బ్రహ్మణస్తతిన్వ శభివరాహ్యభామస్యేదేభిర్భవణం వ్యానో ||

(ఋ. సం. ౧౦-౬౬-౬)

ఈ యశ్వునలి అంగిరస్సుగణం వరాహ శబ్దవాఙ్మయోగివరు.

వి తత్త్వేన్న యోజనమచీతి శస్త్రం యన్నరుకేఽ గోఽతేనోఽ వః |

శర్కర హిరణ్యకేశవనయోదంష్ట్రా విధావతేఽ వరాహుః |

(ఋ. సం. ౧-౮౪-౫)

అథాశ్యేతి మాధ్యమకా దేవగణా వరాహవ లుఙ్కీంతే మధ్యస్థానదేవతీగళు (అంతర్గ
దర్శింప దేవతీగళు) వరాహవః ఎందు వ్యపదిష్టరాగువరు. ఎందు యేళి ఈ యశ్వున్న వివరింపరు.
ఓగే యేళింప నిరుక్తకారణ అభిప్రాయవన్న ఆసురసేబ స్వందస్యవిగళు మూలు విధవాద అర్థవన్న, సా
యణురు ఎరడు విధవాద అర్థవన్న వరాహ శబ్దకే వివరింపరు. ఆదరి ఈ యశ్వునలి వరాహ
శబ్దవు శుక్రవాగువుదు, మాధ్యమకాః దేవగణాః వరాహవః ఎంబువదశ్చే తే శస్త్రే శస్త్రే
మరుతాం గణాః ఎందు మరుదుగణవేందు అర్థవన్న యేళింపరుండు యువతనవు లువపత్రియాగు
వుదు ఎందు వ్యాఖ్యానమాదింపరు. విశదేవతా పిపయోఽపి కదాచిత్ వరాహశబ్దః భవశ్యేవ
నలవశ్యోంభక్తు నంది ఇరువ మరుత్తుగళ వివయదర్శి వరాహవః ఎందు ప్రయక్రవాగువంశి,
విశదేవతా వివయదర్శి వరాహశబ్దవు ప్రయక్రవాగువుదు. ఎందు అర్థవన్న వివరిం దివోఽ వరాహం
ఎంబు ఈ యశ్వునలే లువదరింపరు.

ಅರುಷಂ—ಅರೋಚಮಾನಂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನು ಎಂದು ಸಾಯಣರೂ, ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು—
ಅರುಷತಿಗತಿಕ್ರಮಾರ್ಗಂಕಾರಂ ಶತ್ಕೃ ಯಜ್ಞಾರ್ಗ ವಾ ಪ್ರತಿ | ಗಮನವೆಂದು ಅರ್ಥವೃತ್ತದಿಂದ ಕಾರಣ
ಅರುಷ ಪದವು ಶತ್ಕೃಗಳಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಹೋಗುವವನು ಅಥವಾ ಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು
ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ರೂಪಂ—ನಿರೂಪಣೆಯೆಂಬ ವೇದಾಂತ್ಯರಥಿಗಮ್ಯಂ ರುದ್ರನ ಸ್ವರೂಪವು ವೇದವೇದಾಂತಗಳಿಂದ
(ವಿಚಾರ) ವಿನುರ್ತಮಾಡಲ್ಪಡುವುದಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಆದರಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಕಾರಣ ರುದ್ರನು
ವೇದಾಂತಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ಆಕಾರವುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು
ಅಂತರ್ಗತತ ಮತ್ತೈರ್ಥೋ ರೂಪಶಬ್ದೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ | ಮಹಾಭಾಗ್ಯೋಗೋಗಾದನೇಕೈಶ್ಚಕಾರ್ಯೈಃ ರೂಪೈಃ
ರೂಪವಂತೆಂ ಇಲ್ಲಿ ರೂಪಶಬ್ದವು ಮತುಬರ್ಥದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾಗಿ ರೂಪವಂತೆನೆಂದು ಅರ್ಥವೃತ್ತದಿಂದ ಕಾರಣ
ರುದ್ರನು ತನ್ನ ನಿರತಿಶಯವಾದ ತಪಸ್ಸು, ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯ ಇವುಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಆಕಾರಗಳಿಂದ ಮೆರೆಯು
ತ್ತಿರುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

ನಮಸಾ—ನಮಸ್ಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಹವಿಸ್ಸಿನರೂಪವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಆರಿಸುವುದರಿಂದಲೂ
ರುದ್ರನನ್ನು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಆಹ್ವಾನಮಾಡುವೆವು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವಂತೆಯೇ
ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ನಮಶ್ಚಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ತುತಿ ಎಂದು ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

ವಾಯೋಣಿ ಭೇಷಜಾ ಹಸ್ತೇ ಬಿಭೃತ್—ರುದ್ರನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸ್ವೈಹಣೆಯವಾದ ರೋಗಗಳನ್ನು
ನಾಶಪಡಿಸಲು ತಕ್ಕ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವ ಔಷಧಿಗಳನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ತನ್ನ ಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ
ಸುಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ರುದ್ರನು ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಮಗೆ ಸುಖವನ್ನು ಉಂಟು
ಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ರುದ್ರನು ಓಷಧಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯೆಂದು—

ಸಹಸ್ರಂ ತೇ ಸೈಪಿವಾತ ಭೇಷಜಾ ಮಾನಸೋಕೇಷು ತನಯೇಷು ರೀರಿಷಃ |

ಓಷಧೀನಾಂ ಪತಿಯೇ ನಮಃ ||

(ಸು. ಸಂ. ೭-೪೬-೬)

ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು.

ವರ್ಮಾ—ವರ್ಮಾಪತ್ರ ಕವಚಮುಚ್ಯತೇ | ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ
ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಕವಚವೆಂದು—ಅಯಿಧಾನಾಂ ನಿವಾರಣಂ ಶತ್ರುಗಳು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ
ಅಪಾಯವು ಉಂಟಾಗದಂತೆ ರಕ್ಷಿಸುವ ಕವಚವನ್ನು ರುದ್ರನು ನಮಗೆ ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು
ರುದ್ರನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಭರ್ದಿ:—ಗಯಾ ಕೈದರ: ಮೊದಲಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಗೃಹನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವು (ನಿ. ೨-೧೧) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗೃಹವೆಂದು ಅರ್ಥ. ನಾವು ಸುಖವಾಗಿ ವಾಸಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಗೃಹವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ರುದ್ರನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ವರಾಹಂ ಅರುಹಂ ಕಪರ್ದಿನಂ ತ್ರೇಷಂ ರೂಪಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ ರುದ್ರನನ್ನು ನಮಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಹವಿಸ್ಸುಗಳ ಅರ್ಪಣೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ, ರೋಗ ಶಾಂತಿಯನ್ನೂ ಸುಖವನ್ನೂ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಯಾವ ವಿಧವಾದ (ತೊಂದರೆ) ಆಪಾಯವೂ ಆಗದಿರುವ ಕವಚವನ್ನೂ ವಾಸಮಾಡುವ ವಸತಿಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲು ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ರುದ್ರನು ತನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವವರಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಾಗಿರುತ್ತದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ದಿವ:—ಊಡಿದಂಪದಾದಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕಪರ್ದಿನಂ—ಕಪರ್ದಿನ: ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತಿ ಇತಿ ಕಪರ್ದಿನಃ. ಅತೇಷುನಿಶನ್ (ಪಾ. ಸೂ ೫-೩-೧೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇನಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಇಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬಿಭೃತ್—ದುಭ್ಯಜ್ಞ ಧಾರಣವೋಪನಯೋಃ ಧಾತು. ಜುಹೋತ್ಯಾದಿ. ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ. ಶ್ಲೋ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತು:ವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಭೃಗ್ವಾಘ್ನಿತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೭೬) ಅಧ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಇತ್ಯ. ಸಾರ್ವಧಾತುಕಮುಪಿತ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶತ್ಯವಿಗೆ ಜೆದ್ವದ್ವಾವಿರುವುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕೆಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಯಕಾದೇಶ. ನಾಭ್ಯಸ್ತಾಚ್ಚೈತುಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮು ಪ್ರತಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಭೇಷಜಾ—ಭಷ. ಚಿತಿತ್ನಾಯಾಂ. ಧಾತು. ಕಣ್ವಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದೆ ಕಂದಾದಿಭ್ಯೋಯುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯತ್. ಪಚಾದಿಯ ಅಕ್ಕತಗಣವಾದುದರಿಂದ ಅದರಿಂದ ಆಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯಸ್ಯಹಲಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಲೋಪ ಅತೋಲೋಪಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರಲೋಪ. ಇದು ಸುಮಂಗಳಭೇಷಜಾಚ್ಚ (ಪಾ. ಸೂ ೪-೧-೩೦) ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ನಿಪಾತನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ನಪುಂಸಕದಲ್ಲಿ ಕಿ ಆದೇಶ ಬಂದು ರೂಪವಾದಾಗ ಶೇಷ್ಯಂನಿ ಬಹುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ ೬-೧-೭೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಿಗೇ ಲೋಪ.

ನಾರ್ಯಾಣಿ—ವೃಜ್ ಸಂಭಕ್ತೌ. ಧಾತು. ಬುಹಲೋಕ್ಯುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ ೩-೧-೧೨೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣ್ಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅತೋಲೋಪಾತಿ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಮಕಾರಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿ. ಉರಣ್ವಪಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ರಹರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಟ್ ಕವಸ್ವಾಜ್ ನಮಸ್—ಎಂಬುದರಿಂದ ಇತ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ತಿತ್ ಸ್ವರವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಈದವಂ— (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೧೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ವಯಾತ್ಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಭರ್ಥಿಃ—ಉಭೃದಿಂ ದೀಪ್ತಿದೇವನಯೋಃ ಧಾತು. ಧೃದ್ಯತೇ ದೀಪ್ಯತೇ ಸುವರ್ಣಾದಿಭರ್ಥನೈಃ ಪ್ರಶಾಪ್ಯತೇ ಇತಿ ಭರ್ಥಿಃ ಗೃಹಂ (ಚಿನ್ನ ಮುಂತಾದ ದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಶಾಪಿಸಲ್ಪಡುವುದು ಮನೆ). ಅರ್ಚಿ ಶುಚಿ ಯ ಸ್ಯಪಿ ಚ್ಯಾದಿಚ್ಛೇದಿಭ್ಯೋ ಇಸಿಃ (ಉ. ಸೂ. ೨-೨೬೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಸಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಗೆ ಗುಣ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರ ಒರುತ್ತದೆ.

ಯಂಸತ್—ಯಮ ಉಪರಮೇ. ಧಾತು. ಲೇಟಾಪ್ರಥಮಪುರುಷ ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತಕ್ಶಲೋಪೇ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಲೇಟೋಲ್ಯಡಾಟಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಡಾಗಮ. ಸಿಬ್ಬುಪುಲಂ ಲೇಟಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೪) ಸಿಪ್ ವಿಕರಣ. ಮಕಾರಕ್ಕೆ ಅನುಸ್ವಾರ ಆತಿಜಂತದವರದ್ದಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೫ ||

|| ಸಂಹಿಕಾಪಾಠಃ ||

ಇದಂ ಪಿತ್ರೇ ಮರುತಾಮುಚ್ಯತೇ ವಚಃ ಸ್ವಾದೋಃ ಸ್ವಾದೀಯೋ
ರುದ್ರಾಯ ವರ್ಧನಂ |

ರಾಸ್ವ ಚ ನೋ ಅಮೃತ ಮರ್ತಭೋಜನಂ ತ್ಮನೇ ತೋಕಾಯ
ತನಯಾಯ ಮೃಳ || ೬ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಇದಂ | ಪಿತ್ರೇ | ಮರುತಾಂ | ಉಚ್ಯತೇ | ವಚಃ | ಸ್ವಾದೋಃ | ಸ್ವಾದೀಯಃ |
ರುದ್ರಾಯ | ವರ್ಧನಂ |

ರಾಸ್ವ | ಚ | ನಃ | ಅಮೃತ | ಮರ್ತಃ ಭೋಜನಂ | ತ್ಮನೇ | ತೋಕಾಯ |
ತನಯಾಯ | ಮೃಳ || ೬ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಇದಂ ಸ್ತುತಿಲಕ್ಷಣಂ ವಚೋಽ ಮರುತಾನೋಕೋನಪಂಚಾಶತ್ಕಂಖ್ಯಾಕಾನಾಂ ದೇವ-
 ನಿಶೇಷಾಣಾಂ ಪಿತೃಣಿ ಜನಕಾಯಾ ರುದ್ರಾಯೀಶ್ವರಾಯೋಚ್ಯತೇ | ಉಚ್ಚಾಯೇತೇ | ಕೀದೃಶಂ |
 ಸ್ವಾದೋಃ ಸ್ವಾದೀಯೋ ರಸವತೋ ಮಧುಘೃತಾದೇರಪಿ ಸ್ವಾದುತರಂ | ಅತಿಶಯೇನ ಹರ್ಷಜನಕ-
 ನಿಶ್ಯುರ್ಭಃ | ವರ್ಧನಂ ಸ್ತುತ್ಯೈಶ್ಚ ಪ್ರವರ್ಧಕಂ | ಸ್ತೋತ್ರೇಣ ಹಿ ದೇವತಾ ಹೃಷ್ಯಾ ಸತೀ ಪ್ರವರ್ಧತೇ |
 ರುದ್ರಸ್ಯ ಚ ಮರುತಾಂ ಪಿತೃತ್ವೇನೇವಮಾಖ್ಯಾಯತೇ | ಪುರಾ ಕದಾಚಿದಿಂದ್ರೋಽಸುರಾಙ್ಗಾ ಗಾಯ |
 ತದಾನೀಂ ದಿತಿರಸುರಮಾತೇಂದ್ರಹನನಸಮರ್ಥಂ ಪುತ್ರಂ ಕಾಮಯಮಾನಾ ತಪಸಾ ಭರ್ತುಃ ಸಕಾಶಾ-
 ದ್ಭೃಷಂ ಲೇಭೇ | ಇಮಂ ವೃತ್ತಾಂತಮವಗಚ್ಛನ್ನಿಂದ್ರೋ ವಜ್ರಹಸ್ತಃ ಸಸ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪೋ ಭೂತ್ಯಾ
 ತಸ್ಯಾ ಉದರಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ತಂ ಗರ್ಭಂ ಸಪ್ತಧಾ ಬಿಭೇದಃ | ಪುನರಪ್ಯೇಕೈಕಂ ಸಪ್ತಖಂಡಮಕರೋತ | ತೇ
 ಸರ್ವೇ ಗರ್ಭೈಕದೇಶಾ ಯೋನೇರ್ನಿರ್ಗತ್ಯಾರುದನ್ | ಏತಸ್ಮಿನ್ನವಸರೇ ಲೀಲಾರ್ಥಂ ಗಚ್ಛಂಶ್ಚ
 ಪಾರ್ವತೀಪರಮೇಶ್ವರಾವಿಮಾನ್ಸದೃಶತುಃ | ಮಹೇಶಂ ಪ್ರತಿ ಸಾರ್ವತ್ಯೇನಮವೋಚಿತ್ | ಇಮೇ
 ಮಾಂಸಖಂಡಾ ಯಥಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಪುತ್ರಾಃ ಸಂಪದ್ಯಂತಾಮೇವಂ ತ್ರಯಾ ಕಾರ್ಯಂ ಮಯಿ
 ಚೇತ್ಪ್ರೀತಿರಪ್ರೀತಿ | ಸ ಚ ಮಹೇಶ್ವರಸ್ತಾನ್ಮಮಾನರೂಪಾನ್ ಸಮಾನವಯುಃ ಸಮಾನಾಲಂಕಾರಾ-
 ನ್ನುತ್ಪಾನ್ಯತ್ಯಾ ಗೌರ್ಯೈ ಪ್ರದದೌ ತನೇಮೇ ಪುತ್ರಾಃ ಸಂಪ್ರೀತಿ | ಅತಃ ಸರ್ವೇಷು ಮರುತೇಷು
 ಸೂಕ್ತೇಷು ಮರುತೋ ರುದ್ರಪುತ್ರಾ ಇತಿ ಸ್ತೂಯಂತೇ | ರೌದ್ರೇಷು ಚ ಮರುತಾಂ ಪಿತಾ ರುದ್ರ ಇತಿ |
 ಅಪಿ ಚ ಹೇ ಅವೃತ ಮರಣರಿಹಿತ ರುದ್ರ ಮರ್ತಭೋಜನಂ ಮರ್ತಾನಾಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಭೋಗ-
 ಸರ್ಯಾಪ್ರಮಾನ್ಯಂ ನೋಽಸ್ಮಭ್ಯಂ ರಾಸ್ಯ | ಪ್ರಯಚ್ಛ | ತಥಾ ತ್ವನೇ ಆತ್ಮನೇ | ದ್ವಿತೀಯಾರ್ಥೇ
 ಚತುರ್ಥೇ | ಮಾಂ | ತೋಕಾಯ ತೋಕಂ ಪುತ್ರಂ ತನಯಾಯ ತನಯಂ ತತ್ಪುತ್ರಂ ಚ ವೃಳ |
 ಸುಖಯಂ || ಪಿತೃಣಿ | ಉದಾತ್ತಯಣ ಇತಿ ನಿಭಕ್ತೇರುದಾತ್ತತ್ರಂ | ರಾಸ್ಯ | ರಾ ದಾನೇ | ವ್ಯಕ್ತಿಯೇನಾ-
 ತ್ಮನೇಶದಂ | ತ್ವನೇ | ಮಂತ್ರೇಷ್ವಾಙ್ಮಾದೇರಾತ್ಮನ ಇತ್ಯತ್ಪಾಙೋಽನ್ಯತ್ಪಾಪಿ ಛಂದಸಿ ದೃಶ್ಯತೇ |
 ಕಾ. ೬-೪-೧೪೧-೧ | ಇತಿ ವಚನಾದಾತ್ಮನ ಆಕಾರಲೋಕಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಸ್ವಾದೋಃ - ರಸವತ್ತಾದ ಮಧುಘೃತಾದಿಗಳಿಗಿಂತ | ಸ್ವಾದೀಯೋಃ - ರಸವತ್ತಾದ (ರುಚಿಕರವಾದ, ಹರ್ಷಕರವಾದ) | ವರ್ಧನಂ - ಪ್ರವರ್ಧಕವಾದ | ಇದಂ ವಚಃ - ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಈ ವಾಕ್ಯವು | ಮರುತಾಂ - ಮರುದ್ವೇವತೆಗಳಿಗೆ | ಪಿತೃಣಿ - ಜನಕನಾದ | ರುದ್ರಾಯಿ - ರುದ್ರನಿಗೋಸ್ಕರ | ಉಚ್ಚೈಶ್ಚ - ಉಚ್ಚಂಸ ಲ್ಲದಾತ್ಮದ | ಅವೃತ - ಮರಣರಿಹಿತನಾದ ಎಲ್ಲೈ ರುದ್ರನೇ | ಮರ್ತಭೋಜನಂ - ಮನುಷ್ಯರಿಂದ ಭೋಗ್ಯವಾದ ಆನ್ನವನ್ನು | ನಃ - ನಮಗೆ | ರಾಸ್ಯ - ಕೊಡು | (ತಥಾ - ಹಾಗೆಯೇ) | ತ್ವನೇ - ನನ್ನನ್ನೂ | ತೋಕಾಯ - (ನನ್ನ) ಮಗನನ್ನೂ | ತನಯಾಯ - (ಅವನ) ಮಗನನ್ನೂ (ನನ್ನ ಮೊಗ್ಗನನ್ನೂ) | ಮೃಳ - ಸುಖಿಗಳನ್ನೂ ಮಾಡು.

॥ ಭಾವಾರ್ಥ ॥

ಮರುತ್ಯೈಶ್ವನಾದ ರುದ್ರನಿಗೋಪ್ತರ ಮಧ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ರುಚಿಕರವಾದ ಈ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸೋಣ. ಅವರನಾದ ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ, ನಮಗೆ ಮನುಷ್ಯಭೋಗ್ಯವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಕೊಡು. (ಹಾಗೆಯೇ) ನನಗೂ, ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳುಗಳಿಗೂ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡು.

English Translation.

This praise, the sweetest of the sweet, and cause of increase (to the reciter), is addressed to Rudra, the father of the Maruts : immortal Rudra grant us food sufficient for mortals, and bestow happiness on me, my son and my grandson.

॥ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಮರುತಾಂ ಪಿತೃಣಃ- ಮರುತ್ಯೈವತೆಗಳು ನಲವತ್ತೊಂಭತ್ತು ಮಂದಿ ಇರುವರು ಮರುದ್ವೈವತೆಗಳ ಜನಕನಾದ ರುದ್ರನಿಗೆ ಎನ್ನು ಅರ್ಥವು ಇಂದ್ರನು ಅಸುರರನ್ನು ಜಯಿಸಿದಾಗ ಅಸುರಮಾತಿಯಾದ ದಿತಿಯು ಇಂದ್ರನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾದ ಪುತ್ರನನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ತನ್ನ ಪತಿಯು ಸೇವೆಯಿಂದ ಗರ್ಭವತಿಯಾದಳು. ಇಂದ್ರನು ಈ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ತಿಳಿದು ಮಾತೃಕೇವೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ನೆಪದಿಂದ ದಿತಿಯ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಆಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ತನ್ನ ವಜ್ರಾಯುಧ ಸಹಿತನಾಗಿ ದಿತಿಯ ಉದರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಗರ್ಭವನ್ನು ಮೊದಲು ಏಳು ಭಾಗವಾಗಿಯೂ, ಅನಂತರ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಏಳು ಏಳು ಚೂರುಗಳನ್ನಾಗಿ ಎಂದರೆ ಒಟ್ಟು ನಲವತ್ತೊಂಭತ್ತು ಚೂರುಗಳಾಗಿ ಸೀಳಿದನು. ಇದರಿಂದ ಆ ಗರ್ಭದ ಚೂರುಗಳು ಉದರದಿಂದ ಹೊರಗಡೆಗೆ ಇಾರಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದನ್ನು ಲೋಕಾನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಾರ್ವತೀಶ್ವರಪರಮೇಶ್ವರರು ನೋಡಿದರು. ಆಗ ಸಾರ್ವತಿಯು ಆ ಮಾಂಸಖಂಡಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದಯೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು: ಇವುಗಳೆಲ್ಲ (ಜೀವ) ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಜೀವಿಸುವಹಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಎನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಂಡಾರಾಣ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಆ ನಲವತ್ತೊಂಭತ್ತು ಮಾಂಸಖಂಡಗಳೂ ಒಂದೇಸಮಾನದ ರೂಪ, ಅಲಂಕಾರ, ವಯಸ್ಸು, ಉಳ್ಳ ಪುತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು. ಮತ್ತು ಇವರು ನಿನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ಎಂದು ಸಾರ್ವತಿಗೆ ಕೇಳಿದನು. ಈ ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ಮರುತ್ಯುಗಳು ರುದ್ರ ಪುತ್ರರೆಂದೂ, ರುದ್ರನು ಮರುತ್ಯುತನಂದೂ ಆಯಾಯ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

ಸ್ವಾದೋಃ ಸ್ವಾದೀಯಃ- ರಸವತೋ ಮಧುಘೃತಾದೇರಪಿ ಸ್ವಾದುತರಂ | ಅತಿಶಯೇನ ದರ್ಷಜನಳಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಈ ಪದವು ಸ್ತುತಿಯಿಲ್ಲದಂ ವಚನಿ ಸ್ತುತಿಯೊಪವಾದ ವಾಕ್ಯ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ. ಭೋಜನಮಾಡುವವರು; ಅಥವಾ ಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವವರು ಮಧುರವಾದ ಘೃತ, ಮಧು (ಜೀನು) ಇವುಗಳು ಹಿತವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮಂಕೋಪವನ್ನು

ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದಾಗಿರುಂತೆ ದೇವತೆಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಅಥವಾ ದೇವತೆಯನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ವಚನವೂ ಆಯಾಯ ದೇವತೆಗೆ ತನ್ನ ಭಕ್ತನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ವರ್ಧನೆಂ ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ವೃಧ್ಧಿ ವೃದ್ಧಿ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ತುತ್ಯೈಶ್ಯ ಪ್ರವರ್ಧಕಂ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ವಚನವು ಸ್ತುತ್ಯವಾದ ದೇವತೆಯ ಅಥವಾ ಸ್ತುತಿಗೆ ವಿಷಯವಾದ ವಸ್ತುವಿನ (ಮಹಿಮೆ) ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಸ್ತುತ್ಯವಸ್ತುವಿನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು. ಇದರಿಂದ ವೇದವತೆಯು ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವನಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನವಾಗುವುದು. ಸ್ತೋತ್ರೋಪಿ ಹಿ ದೇವತಾ ಹ್ಯಷ್ಟಾ ಸತೀ ಪ್ರವರ್ಧತೇ ಎಂದು ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಸಾಯಣರು ವರ್ಧನ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿರುವರು. ಸ್ತಂಧಸ್ತಾಮಿಗಳೂ ಕೂಡ ಸ್ತುತಿರ್ಹಿ ದೇವಾನಾಂ ವೃದ್ಧಿ ಕರೀ—ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಸ್ತುತಿಯು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಬಲವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವು.

ಮರ್ತ ಭೋಜನಂ—ಮರಣಧರ್ಮವುಳ್ಳವರಾದ ಮನುಷ್ಯರು ಮರ್ತನಿಸಿರುವರು. ಇವರಿಗೆ ಭೋಜ್ಯವಸ್ತುವು (ಅನ್ನವು) ದೊರೆಯುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ರುದ್ರನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಸ್ತಂಧಸ್ತಾಮಿಗಳು—**ಭೋಜನ ಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮರ್ತಭೋಜನಂ** ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಭೋಗಸಾಧನವಾದ ಧನವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ತ್ವನೇ—ಆತ್ಮನೇ, ದ್ವಿತೀಯಾರ್ಥೇ ಚತುರ್ಥೇ | ಇತ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಥೇ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಆತ್ಮ (ತಾನು) ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವು ಇನ್ನೂ ಆನೇಕ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು—

ಕತರಾ ಪೂರ್ವಾ ಕತರಾಪರಾಯೋಃ ಕಥಾ ಜಾತೇ ಕವಯಃ ಕೋ ವಿ ವೇದ |
 ವಿಶ್ವಂ ತ್ವನಾ ಬಿಭೃತೋ ಯದ್ವ ನಾಮ ವಿ ವರ್ತೇತೇ ಆಹನೀ ಚಿಕ್ರಿಯೇವ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೮೫-೧)

ಇಲ್ಲಿ ತ್ವನಾ—ಆತ್ಮನಾ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯು ಇರುವುದು.

ತನ್ನ ಸ್ತೂರಿಪಮದ್ಭುತಂ ಪುರು ನಾರಂ ಪುರು ತ್ವನಾ |

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೮೬-೧೦)

ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪುರು ಹ್ಯಾತ್ಮನಾ ಬತ್ವನಾ ಎಂದು ವಿವರಣೆಯು ಇರುವುದು.

ರಾಕಾಮಹಂ ಸುಹನಾಂ ಸುಷ್ಟುತೀ ಹುವೇ ಶ್ರಣೋತು ನಃ ಸುಭಗಾ ಬೋಧತು ತ್ವನಾ |

(ಮು. ಸಂ. ೨-೩೩-೪)

ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ತ್ವನಾ ಎಂಬ ಪದವು ಆತ್ಮನಾ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ತನಯಾಯಿ—ತೋಕಾಯಿ | ತೋಕಂ ಪುತ್ರಂ, ತನಯಂ ತತ್ಪುತ್ರಂ ತೋಕನಂದರೆ ಮಗನು. ತನಯನಂದರೆ ಮಗನ ಮಗನು ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ತುಕ್, ತೋಕ, ತನಯ ಎಂಬ ಹದಿನೈದು ಅಪತ್ಯನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಗನೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಆದರೆ—

ಸಹಸ್ರಂ ತೇ ಸ್ತಪಿವಾತ ಭೇಷಣಾ ಮಾ ನಸ್ತೋಕೇಷು ತನಯೇಷು ರೀರಿಷಃ |

(ಮು. ಸಂ. ೭-೪೬-೩)

ಯೇನ ತೋಕಂ ಚ ತನಯಂ ಚ ಧಾಮಹೇ |

(ಮು. ಸಂ. ೧-೯೨-೧೩)

ಈ ಮುಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ತೋಕ, ತನಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪುತ್ರರು, ಪೌತ್ರರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ ಸ್ತಂದಸ್ತಮಿಗಳು ಇದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ರುದ್ರನನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ನಮ್ಮ ಪುತ್ರರು, ಪೌತ್ರರು ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ರುದ್ರನು ಸುಖಕರನಾಗಿರಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಃ ನ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾಃ

ಪಿತ್ರೇ—ಪಿತೃ ಶಬ್ದವು ತ್ರಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಗಿ ಉಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಸಾತಿತವಾಗಿದೆ. ಚತುರ್ಥಿ ವಿಭಕ್ತಿ ಜ್ಞೇ ಪರವಾದಾಗ, ಯುಕ್ತಾದೇಶ. ಉದಾತ್ತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಾದೇಶ ಬಂದು ಆದರ ಪರದಲ್ಲಿ ವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದುದರಿಂದ ಉದಾತ್ತಯೋಗೋಹಲ್ ಪೂರ್ವಾತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉಚ್ಯತೇ—ವಚ ಪರಿಭಾಷಣೇ. ಧಾತು. ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಲಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಟಿಗ ಏತ್ಯ. ಸಂಪ್ರದಾತುಕೇಯಿಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೬೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಕ್. ವಚಿಸ್ತಪಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಚ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ. ಅತಿಂತ್ಯದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವರ್ಧನಂ—ವೃಥ ವೃದ್ಧಿ ಧಾತು. ಲ್ಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯುಪೋರನಾಕಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅನಾದೇಶ. ತನ್ನಿ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಲಭೂಪಧಿಗೆ ಗುಣ. ಲಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ರಾಸ್ಮ—ರಾ ದಾನೇ. ಧಾತು. ವ್ಯತ್ಯಯೋಬಹುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅತ್ಯನೇ ಸದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಲೋಟಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಧಾತುಕೇ ಸೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೮೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸೇ ಆದೇಶ ಬಂದಾಗ ಸೇವಾಧ್ಯಾಂ ನಾಮಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಏಕಾರಕ್ಕೆ ವತ್ಯ. ಪಾದಾದಿ ಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಮೃತ—ನ ವಿದ್ಯತೇ ಮೃತಂ ಮರಣಂ ಯಸ್ಯ ಅಮೃತಃ. ಸಂಖ್ಯುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಮಂತ್ರಿತಸ್ಯ ಚ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮರ್ತಭೋಜನಂ—ಮರ್ತಾನಾಂ ಭೋಜನಂ ಮರ್ತಭೋಜನಮ್. ಭುಜ ಮಾಲನಾಭ್ಯವಹಾರಯೋಃ ಧಾತು. ಧಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲ್ಪುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯುವೋಲರನಾಕೌ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನಾದೇಶ ಲಿತಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದಾತ್ ಕೃತ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಕೃದುತ್ತರಸದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ತ್ಯನೇ—ಆತ್ಯನ್ ಶಬ್ದ. ಚತುರ್ಥಿಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. ಮಂತ್ರೇಷ್ಟಾಜ್ಯಾದೀಲಾತ್ಯನಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೪೧) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞೋತ್ಯನೈಶ್ಚಾಪಿ ಛಂದಸಿ ವ್ಯತ್ಯತೇ (ಶಾ. ೬-೪-೧೪೧-೧) ಎಂಬ ವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಆಕಾರ ಲೋಪ.

ಮೃಳ—ಮೃಡ ಸುಖನೇ. ಧಾತು. ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದರೂಪ. ಅತಿಶಂಕದಪದದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೬ ||

1 ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಮಾ ನೋ ಮುಹಾಂತಮುತ ಮಾ ನೋ ಅರ್ಭಕಂ ಮಾ ನ
 ಉಕ್ಷಂತಮುತ ಮಾ ನ ಉಕ್ಷಿತಂ |

ಮಾ ನೋ ವಧೀಃ ಪಿತರಂ ವೋತ ಮಾತರಂ ಮಾ ನಃ ಪ್ರಿಯಾ-
 ಸ್ತನ್ನೋ ರುದ್ರ ರೀರಿಷಃ || ೭ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಮಾ | ನಃ | ಮಹಾಂತಂ | ಉತ | ಮಾ | ನಃ | ಅರ್ಭಕಂ | ಮಾ | ನಃ |

ಉಕ್ಷಂತಂ | ಉತ | ಮಾ | ನಃ | ಉಕ್ತೀತಂ |

ಮಾ | ನಃ | ವಧೀಃ | ಪಿತರಂ | ಮಾ | ಉತ | ಮಾತರಂ | ಮಾ | ನಃ |

ಪ್ರಿಯಾಃ | ತನ್ಮಃ | ರುದ್ರ | ರಿರಿಷಃ || ೭ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ರುದ್ರ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಮಧ್ಯೇ ಮಹಾಂತಂ ವೃದ್ಧಂ ಮಾ ವಧೀಃ | ಮಾ ಹಿಂಸೀಃ | ಉತಾಪಿ ಚ ನೋಽಸ್ಮಾಕಮರ್ಭಕಂ ಜಾಲಂ ಮಾ ಹಿಂಸೀಃ | ತಥಾ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಮಧ್ಯೆ ಉಕ್ಷಂತಂ ಸೇಕ್ವಾರಂ ಮಧ್ಯವಯಸ್ಥಂ ಯುವಾನಂ ಮಾ ವಧೀಃ | ಉತಾಪಿ ಚ ನೋಽಸ್ಮಾಕಮುಕ್ತೀತಂ ಗರ್ಭರೂಪೇಣ ಪ್ರೀಷು ನಿಷಿಕ್ತಮಪತ್ಯಂ ಮಾ ವಧೀಃ | ತಥಾ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಪಿತರಂ ಜನಕಂ ಮಾ ವಧೀಃ | ಉತಾಪಿ ಚ ಮಾತರಂ ಜನನೀಂ ಮಾ ವಧೀಃ | ತಥಾ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಪ್ರಿಯಾಃ ಸ್ನೇಹವಿಷಯಾಸ್ತನ್ಮಃ ಶರೀರಾಣಿ ತನೂಷು ಭವಾಃ ಪ್ರಜಾ ನಾ ಹೇ ರುದ್ರ ಮಾ ರಿರಿಷಃ | ಮಾ ಹಿಂಸೀಃ || ವಧೀಃ | ಹಂತೇಮಾಜಾ ಉಜಾ ಚೇತಿ ವಧಾದೀಶಃ | ಸ ಚಾದಂತಃ | ಸಿಚಿ ಇಹಿ | ಅತೋ ಲೋಪಸ್ಯ ಸ್ವಾನಿವದ್ವಾನಾದ್ವ್ಯುತ್ಪ್ರಭಾವಃ | ರಿರಿಷಃ | ರಿಷ ಹಿಂಸಾಯಾಂ | ಣ್ಯಂತಾಲ್ಪಜಾ ಚಿಜಾ ಹೆಲೋಪೋಸಧಾಪ್ರಸ್ತತ್ಪಾದೀನಿ | ಛಾಂದಸಃ ಪದಕಾಲೋನೋಽಸ್ಮಾಕಮಪ್ರಸ್ತಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥಃ ||

ಹೇ ರುದ್ರ—ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ | ನಃ—ನಮ್ಮಲ್ಲಿ | ಮಹಾಂತಂ—ವೃದ್ಧನನ್ನು (ದೊಡ್ಡವನನ್ನು) | ಮಾ ವಧೀಃ—ಹಿಂಸಿಸಬೇಡ (ವಧಿಸಬೇಡ) | ಉತ—ಮತ್ತು | ನಃ ಅರ್ಭಕಂ—ನಮ್ಮ ಬಾಲಕನನ್ನು | ಮಾ (ವಧೀಃ)—ಹಿಂಸಿಸಬೇಡ | ನಃ ಉಕ್ಷಂತಂ—ಪ್ರಜಾಕಾರಕರಾದ ಯುವಕರನ್ನು | ಮಾ (ವಧೀಃ)—ಹಿಂಸಿಸಬೇಡ | ಉತ—ಮತ್ತು | ನಃ—ನಮ್ಮ | ಉಕ್ತೀತಂ—ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವ ಶಿಶುಗಳನ್ನು | ಮಾ (ವಧೀಃ)—ಹಿಂಸಿಸಬೇಡ | ನಃ ಪಿತರಂ—ನಮ್ಮ ಜನಕನನ್ನು | ಮಾ (ವಧೀಃ)—ಹಿಂಸಿಸಬೇಡ | ಉತ—ಮತ್ತು | ಮಾತರಂ ಮಾ (ವಧೀಃ)—ತಾಯಿಯನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಬೇಡ | ನಃ ಪ್ರಿಯಾಃ—ನಮಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದ | ತನ್ಮಃ—ಶರೀರಧಾರಿಗಳಾದ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು | ಮಾ ರಿರಿಷಃ—ಹಿಂಸಿಸಬೇಡ.

! ಛಾಂದಸ್ !

ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ, ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧರು, ಬಾಲಕರು, ಪ್ರಣೋತಾದಕರಾದ ಯುವಕರು, ಗರ್ಭಸ್ಥ ಶಿಶುಗಳು, ಪಿತೃ, ಮಾತೃ ಮತ್ತು ಇಷ್ಟಮಿತ್ರರು, ಯಾರನ್ನೂ ವಧೆಮಾಡಬೇಡ.

English Translation.

Injure not, Rudra, those amongst us who are old or young, who are capable of begetting, or who are begotten, nor a father, nor a mother, nor afflict our precious persons.

! ದಶೋದಸಂಹಿತಾ !

ತನ್ಯೇ—ಶರೀರಾಣಿ ತನುಷು ಭವಾಃ ಪ್ರಜಾ ನಾ | ತನೋಃ (ಶರೀರವನ್ನು) ಎಂದು ಏಕವಚನವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾಗಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ತನ್ಯೇ ಎಂದು ಬಹುವಚನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಶರೀರಗಳು ಅಥವಾ ಶರೀರದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳು.

ಅರ್ಥಕಂ—ಐಲವ್—ಅರ್ಥಕ ಶಬ್ದವು ಐವರ್, ಹ್ರಸ್ವೇ, ನೊದಲಾದ ಹನ್ನೊಂದು ಹ್ರಸ್ವನಾಮ ಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಪವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪವೆಂದರೆ ಇನ್ನೂ ವಯಸ್ಸಾಗಿದ್ದ ಬಾಲಕ ನೆಂದರ್ಥವು.

ರುದ್ರ—ಈ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ವಚನಮಾಡುವಾಗ ರೋದಿಯೆತ್ತೀತಿ ರುದ್ರೇಃ ಅಳುವಂತೆ ಮಾಡುವನಾದುದರಿಂದ ರುದ್ರನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಮತ್ತು ತಮಸಾ ಜಗದಂತಿಕಂ ತಮೋಗುಣವನ್ನು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯದಿಂದ ಅನುಸರಿಸಿ ರುದ್ರನು ಜಗತ್ತನ್ನು ಲಯಮಾಡುವವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ರುದ್ರನನ್ನು ಯಜ್ಞಮಾಡುವವರೂ ನಮಸ್ಕಾರಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸುವವರೂ ಕೂಡ. ವಯಸ್ಕರಾದ ನಮ್ಮನ್ನೂ ನಮ್ಮ ಬಾಲಕರನ್ನೂ, ಯೌವನದಲ್ಲಿದ್ದ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ನಮ್ಮ ಸಂಬಂಧಿಗಳನ್ನೂ, ಮತ್ತು ನಮ್ಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಸ್ಥರಾಗಿ ಇರುವ ಶಿಶುಗಳನ್ನೂ ನಮ್ಮ ತಾಯಿತಂದೆಗಳನ್ನೂ ನಮ್ಮ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಕೂಡ, ಹಂಸ ಮಾಡದೆ ರುದ್ರನು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಈ ಹುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಉಕ್ಷಂತಂ, ಉಕ್ಷಿತಂ—ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಉಕ್ಷ ಸೇಚನೇ ಎಂಬ ಸೇಚನಾರ್ಥದಲ್ಲಿರುವ ಉಕ್ಷಧಾತು ನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನಗಳಾಗಿರುವುವು. ಉಕ್ಷಂತಂ ಎಂದು ವರ್ತಮಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ರೇತಸ್ಸೇಕ್ತಾರಂ ರೇತಸ್ಸನ್ನು ಸೇಚನಮಾಡುವವನು, ಯೌವನದಿಂದ ಇರುವವನು ಎಂದು ಉಕ್ಷಂತಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಉಕ್ಷಿತಂ ಶಬ್ದವೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥನಿರ್ವಚನೆ ಮಾಡುವಾಗ ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾಗಿ ಈ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವ ಶಿಶುವು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಎನಿಸಿರುತ್ತದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಉತ್ತಂಕೆಂ—ಉತ್ಪ ಸೇಚನೆ, ಧಾತು ಲಡರ್ಪದಲ್ಲಿ ಶಕ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಶಾಸ್ತನುದಾತ್ತೇತ್**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕವು ಅನುದಾತ್ತದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಉಗತ್ತಾದುದರಿಂದ ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ನುಮಾಗಮ. **ಉಕ್ತಿತಮ್** ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ ಅರ್ಧಧಾತುಕಸ್ಯೇಡ್ವಲಾದೇಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಡಾಗಮ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಧೀಃ—ಹನ ಹಿಂಸಾಗತೋಃ ಧಾತು. ಲುಜ್‌ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಸಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಕ್ಕೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. **ಲುಜ್‌ಚಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೪೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ವಧಾದೇಶ. ಇದು ಅದಂತ ಚ್ಚಿ ಲುಜ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಚ್ಚಿ ಏಕರಣ ಬಂದಾಗ ಚ್ಚೀಃ ಸಿಚ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೪೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸಿಚ್ ಅದೇಶ. **ಅರ್ಧಧಾತುಕಸ್ಯೇಡ್ವಲಾದೇಃ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಡಾಗಮ. **ಅತೋ ಲೋಪಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಧ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅಂತ್ಯಾಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಸಿಪ್ಪಿಗೆ **ಅಸ್ತಿ ಸಿಚೋಽಪ್ಯಕ್ತೇ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೯೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಈಡಾಗಮ. **ಇಟಿಈಟಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೨೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಟ್ಟಿನ ಪರದಲ್ಲಿರುವ ಸಿಚ್ಚಿಗೆ ಲೋಪ. ಪ್ರತ್ಯಯಸಕಾರಕ್ಕೆ ರುತ್ವ ವಿಸರ್ಗ. **ನ ಮಾಜ್ ಯೋಗೇ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂಗೆಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅತಿಹಂತವ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ತನ್ಯಃ—ಉದಾತ್ತಸ್ವಾ ಸದಲ್ಲಿ ಯಣಾದೇಶ ಬಂದು ಅದರ ಪರದಲ್ಲಿ ವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದುದರಿಂದ **ಉದಾತ್ತ-ಸ್ವರಿತಯೋರ್ಯಣಃ ಸ್ವರಿತೋನುದಾತ್ತಸ್ಯ** (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೪.) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವರಿತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ರಿರೀಷಃ—೦ಶ ಹಿಂಸಾಯಾಂ ಧಾತು. ಣಿಪಂತದಮೇಲೆ ಲುಜ್. ಮಧ್ಯಮಪುರುಷದಲ್ಲಿ ಸಿಪ್ ಬಂದಾಗ ಇತಕ್ಕೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. **ಣಿತ್ರಿದ್ರುಸ್ತುಧ್ಯಃ ಕರ್ತೆರಿ ಚಿಜ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚ್ಚಿಗೆ ಚಿಜಾದೇಶ. **ಚಿಜ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. **ಣಿಚ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಿಗೆ ಗುಣ. ಣೀರನಿಟಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೫೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್ಚಿಗೆ ಲೋಪ. **ಣೌಚಿಜ್ಯು-ಪಥಾಯಾಃ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಧಾಹ್ರಸ್ವ. **ನೆನ್ಯಲ್ಪಘನಿ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸನ್ನದ್ವಾನವಿರುವುದರಿಂದ **ದೀರ್ಘೋ ಲಘೋಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ. ಛಂದಸವಾಗಿ ಪದಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಹ್ರಸ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. **ನಮಾಜ್ ಯೋಗೇ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂಗೆಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ತಿಖಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೬ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಮಾ ನಸೋಕೇ ತನಯೇ ಮಾ ನ ಆಯೌ ಮಾ ನೋ ಗೋಷು

ಮಾ ನೋ ಅಶ್ವೇಷು ರೀರಿಷಃ |

ವೀರಾನ್ಮಾ ನೋ ರುದ್ರ ಭಾಮಿತೋ ವಧೀರ್ಹವಿಷ್ಣಂತಃ ಸದ-

ಮಿತ್ತಾ ಹವಾಮಹೇ || ೮ ||

|| ಸವನಾಠಃ ||

ಮಾ | ನಃ | ತೋಕೇ | ತನಯೇ | ಮಾ | ನಃ | ಆಯೌ | ಮಾ | ನಃ | ಗೋಷು |

ಮಾ | ನಃ | ಅಶ್ವೇಷು | ರೀರಿಷಃ |

ವೀರಾನ್ | ಮಾ | ನಃ | ರುದ್ರ | ಭಾಮಿತಃ | ವಧೀಃ | ಹವಿಷ್ಣಂತಃ | ಸದಂ |

ಇತ್ | ತ್ವಾ | ಹವಾಮಹೇ || ೮ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ರುದ್ರ ನೋಽಸ್ಮಾಕಂ ತೋಕಾದಿವಿಷಯೇ ಮಾ ರಿರಿಷಃ | ಮಾ ಹಿಂಸೀಃ | ತೋಕಶಬ್ದಃ ಪುತ್ರನಾಚೇ | ತನಯಸ್ತತ್ಪುತ್ರಃ | ಆಯುರಿತ್ಯಂತೋದಾತ್ತೋ ಮನುಷ್ಯನಾಮ | ಪುತ್ರಸೌತ್ರವ್ಯತಿರಿಕ್ತೋ ಯೋಽಶ್ವದೀಯೋ ಮನುಷ್ಯಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ಗೋಷು ಪಶ್ಚಾದಿವ್ಯಶ್ವೇಷು ಚಿ ಮಾ ರಿರಿಷಃ | ಹಿಂಸಾಂ ಮಾ ಕೃಣಾಃ | ತಥಾ ಹೇ ರುದ್ರ ವೀರಾನ್ ವಿಶ್ವಾಂತಾನ್ ಶೌರ್ಯೋಪೇತಾನಸ್ಮದೀಯಾನ್ ಭಾಮಿತಃ ಕ್ವದ್ಭಃ ಸನ್ ಮಾ ವಧೀಃ | ಮಾ ಹಿಂಸೀಃ | ವಯಂ ಚಿ ಹವಿಷ್ಣಂತೋ ಹವಿರ್ಭಯುಕ್ತಾಃ ಸಂತಃ ಸದಮಿತ್ ಸರ್ವದೈವ ತ್ವಾಂ ಹವಾಮಹೇ | ಅಹ್ಯಯಾಮಹೇ || ಆಯೌ ಇನ್ ಗತೌ | ಛಂದಸೀಣ ಇತ್ಯುಪ್ಪತ್ಯಯಃ | ಭಾಮಿತಃ | ಭಾಮಿ ಕ್ರೋಧೇ ಕ್ರೋಧಿಕರಣೇ ಚೇತಿ ಆತರ್ಕಿ ಕ್ತಃ | ಹವಾಮಹೇ | ಹ್ಯೇವಾಸೀ ಲಿಟಿ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ ||

|| ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ ||

ಹೇರುದ್ರ—ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ | ನಃ ತೋಕೇ—ನಮ್ಮ ಪುತ್ರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಪುತ್ರರನ್ನು) |
ಮಾ ರಿರಿಷಃ—ಹಂಸಿಸಬೇಡ | ತನಯೇ ಮಾ—ಮೊಮ್ಮಗನಲ್ಲಿ (ನ್ನು) ಹಂಸಿಸಬೇಡ | ನಃ ಆಯಾ ಮಾ --
ನಮ್ಮವರಾದ ಜನರನ್ನು ಹಂಸಿಸಬೇಡ | ನಃ ಗೋಷು—ನಮ್ಮ ಗೋವುಗಳನ್ನು | ನಃ ಅಶ್ವೇಷು ಮಾ--
ನಮ್ಮ ಆಶ್ವಗಳನ್ನು ಹಂಸಿಸಬೇಡ | ನಃ ವಿರ್ಲಾಃ—ನಮ್ಮ ವಿರರರನ್ನು | ಭಾಮಿತಃ—ಕ್ರೌಢ್ಯನಾಗಿ |
ಮಾ ವಧೀಣಃ—ವಧಿಸಬೇಡ | (ವಯಂ ಚೆ—ನಾವೂಕೂಡ) | ಹವಿಷ್ಮಂತಃ—ಹವಿರಾದಿಯುಕ್ತರಾಗಿ |
ಸದಮಿಹ—ಯಾವಾಗಲೂ | ಶ್ವಾ--ನಿನ್ನನ್ನು | ಹನಾಮುಹೇ—(ಆಹ್ವಾನಿಸಿ) ಪೂಜಿಸುತ್ತೇನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ. ನಮ್ಮ ಪುತ್ರ, ಪೌತ್ರ, ಇತರ ಜನ, ಗೋವುಗಳು, ಆಶ್ವಗಳು, ವಿರರು, ಯಾರನ್ನೂ
ಕ್ರೌಢ್ಯನಾಗಿ ವಧಿಸಬೇಡ. ನಾವೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಹವಿರಾದಿಗಳಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation

Harm us not, Rudra, in our sons or grandsons, or other male
descendants, nor in our cattle, nor in our horses; inflamed with anger,
kill not our valiant men, for we, presenting clarified butter, perpetually
invoke you.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಆಯಾ—ಆಯುಃ ಎಂಬುವ ಶಬ್ದವು ಇಷ್ಟಕ್ಕೆಂಟು ಅನ್ವನಾಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ಐ. ೩-೯) ಪಠಿತವಾಗಿರು
ತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಆಯುಸ್ ಜೀವಿತಕಾಲವಾಚಕವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಆದರೆ ಸಾಯಣರು—ಆಯುರಿತಿ
ಅಂತೋದಾತ್ತಃ ಮನುಷ್ಯನಾಮ, ಪುತ್ರಪೌತ್ರವೃತ್ತಿಕ್ಕೋ ಯೋ ಅಶ್ವೇದೀಯಃ ಮನುಷ್ಯಸ್ತಸ್ಮಿ |
ಆಯುಶ್ಯಬ್ದವು ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯವಾಚಕವಾಗಿರುವುದು. ಪುತ್ರರು ಪೌತ್ರರು ಇವರಿಗಿಂತ
ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ನಮ್ಮ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು
ಆಯುಶ್ಯಬ್ದವು ಮನುಷ್ಯವಾಚಕಗಳಲ್ಲಿ (ಐ. ೩-೮) ಆಯವಃ ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯ ಎಂದು
ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಪರಿಚಾರಕಾರ್ಥ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವರು.
ಆಯುಶ್ಯಬ್ದವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ವಿಧವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು—

మా నోల మిత్రోల వరుణోల ఆయోమాయోరింద్ర మధుజ్ఞా మరుతః పరి మ్మన్ |

(మ. పం. ౧-౧౬౩-౧)

ఎంబ మక్కీనల్లి ఆయః శతగంఠా వాయః—యానాగలం జలీసువ స్వభావవృళ్ళ, వాయువు ఎంబభాగదల్లి వ్రయక్ర వాగుంపుదు—

యమ్మ ప్తిణోల వృజనేల మానుషాశః ప్రయశ్శంత ఆయోవోల జీలజనంత |

(మ. పం. ౧-౬౦-౩)

విశాని నామత్పినా నిలయోణీ ప్ర, పూవ్యాకామ్యోవోలవోలజీణ

(మ. పం. ౧-౧౧౭-౨౫)

ఈ మక్కీగల్లి ఆయవోల వనుష్యాః-వనుష్యరు ఎందు భాష్యకారరు అభావనరణీనాదిరువరు.

నన్యోమాయః ప్ర, సో తిర కృణీల శతస్త్రసామ్మషిం |

(మ. పం. ౧-౬౦-౧౧)

అదేలనానోల వరుణోల బోలధ్యురుశంస మా న ఆయః ప్ర, మోలశీల ||

(మ. పం. ౧-౨౪-౧౧)

ప్రాయుస్తారిశ్శం నిల రసాంసి మ్మక్రతం శీలమోల భవతేం శబాభువా |

(మ. పం. ౧-౨౪-౧౧)

తత్పాది మక్కీగల్లి ఆయోజ్ఞానితం ఎందు ఆయోకృట్లకే జీవితనందు అభావనాదిరువరు.

తేల నోల మిత్రోల వరుణోల ఆయోమాయోరింద్ర మధుజ్ఞా మరుతోల జుశంతః |

(మ. పం. ౫-౪౧-౩)

ఎంబ మక్కీనల్లి ఆయఃశబ్దవు అన్నవెంబ అభావన్న సూటివుపుదు.

ఈ మక్కీనల్లియం ఒందిన మక్కీనల్లి దేవరువంతేయీ రుద్రనన్న కురితం ప్రాథమేయం లుక్రవాగిరుత్తదే. ఇల్లి శస్త్రచ్యుంతశదగల్లకన్యో వివయశస్త్రమీ ఎందు అంగీకరిసి రుద్రనింద ఆయామ వివయగల్లి ఒంసేయం లుంఠాగబారదేందు ప్రాథమేయం ఈ మంత్రి దల్లి బోలధితవాగిరువుదేందు సాయఃణరు వన్యవ్యానమాదిరుత్తారే. స్వందస్తామిగులు శస్త్రవినిభక్తీయం ద్వితియో అభాగదల్లిరువుదు ఆద్రరింద తోలకం తనయం మావధిః శుక్ర వౌత్పాదిగల్లన్న ఒంసేమాదబేడ ఎందు అభావనాదిరువరు.

భామితః—కృద్భుః | క్రోధశుక్లవనం. రేలతే దేలతే ఎంబ తక్కు శ్రుద్ధుతికమవజక గల్లి భామితే (ని. ౩-౯) ఎంబ తల్లవు లుక్రవాగిరువుదరింద (భామ క్రోధే) క్రోధాభాగవద

ಭಾನುಧಾತುವಿನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಭಾಮಿತಃ ಎಂದು ರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ರುದ್ರನು ಕ್ರೋಧವುಳ್ಳವನಾಗಿ ನಮಗೂ ನಮ್ಮ ಪೋಷ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೂ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದಿರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ

ಸದಮಿತ್—ಸದಾ ಯಾವಾಗಲೂ ಎಂದು ಅರ್ಥ. (ಸಾ. ಭಾ) **ಸದಶಬ್ದಃ ಸದೇತ್ಯಸ್ಯ ಪರ್ಯಾಯಃ ಇಚ್ಛೆಬ್ಧಃ ಏವಾರ್ಥಃ ಸದೈವ |** ಸದ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸದಾಶಬ್ದದ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿರುವುದು. ಇತ್ ಎಂಬುದು ಏನ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ ಸದೈವ—ಯಾವಾಗಲೂ ಎಂದು ಅರ್ಥ. **ಸದಮಿತ್** ಶಬ್ದವೂ ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಬೇರೆಯ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು—

ದೇವಾ ನೋ ಯಥಾ ಸದಮಿದ್ವೃಥೇ ಅಸನ್ನಪ್ರಾಯೋ ರಕ್ಷಿತಾರೋ ದಿನೇ ದಿನೇ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೮೯-೧)

ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಹೇಳುವರು. ಇಲ್ಲಿ **ಸದಮಿತ್** ಎಂಬ ಪದವು **ಸದೈವ** ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಆಯಾ—ಇನ್ ಗತಾ ಧಾತು. **ಛಂದಸೀಣಃ** (ಉ. ಸೂ. ೧-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಣೆಕ್ತಾದುದರಿಂದ ಅಚೋಷ್ಣಾತಿ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿ. **ಆಚ್** ಪರವಾದುದರಿಂದ ಆಯಾದೇಶ. ಆಯು ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಪ್ತಮಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಭಾಮಿತಃ—ಭಾನು ಕ್ರೋಧಿ. ಧಾತು. **ಕ್ರೋಧಿಕರಣೇ ಚ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕರ್ತರಯಲ್ಲಿ ಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಅರ್ಥಧಾತುಕಸ್ಯೇದ್ವಲಾದೇಃ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಡಾಗಮ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹನಾಮಹೇ—ಹ್ಯೇರ್ಥ್ ಸ್ವರ್ಧಾಯಾಂ ಶಬ್ದೇ ಚ. ಧಾತು. ಲಟ್ ಉತ್ತಮವುರೂಪ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಮಹಿಜ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಟಿತೆಅತ್ಯನೇ**—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಟಿಗೆ ಏತ್ತ. **ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. **ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಛೆ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ. **ಶಪ್** ವಿಕರಣ. **ಶಪ್** ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕೆಗೆ ಗುಣ. **ಅನಾದೇಶ**. **ಅತೋ ದೀರ್ಘೋ ಯಾಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೧೦೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಂತಾಗಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ. ಅತಿಹಂತದಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೮ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಉಪ¹ತೇ¹ ಸ್ತೋ¹ಮಾನ್ವ¹ಶು¹ಪಾ¹ ಇ¹ವಾ¹ಕ¹ರಂ¹ ರಾ¹ಸ್ವ¹ ಪಿತ¹ರ್ಮ¹ರು¹ತಾಂ¹
 ಸು¹ನ್ಮು¹ ಮ¹ಸ್ತೋ¹ |

ಭ¹ದ್ರಾ¹ ಹಿ¹ ತೇ¹ ಸು¹ಮ¹ತಿ¹ರ್ಮ್ಯ¹ಕ¹ಯ¹ತ್ತ¹ಮಾ¹ಥಾ¹ ವ¹ಯ¹ಮ¹ವ¹ ಇ¹ತ್ತೇ¹
 ವ್ಯ¹ಣೀ¹ಮ¹ಹೇ¹ || ೯ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಉ¹ಪ¹ | ತೇ¹ | ಸ್ತೋ¹ಮಾ¹ನ್ | ಪ¹ಶು¹ಪಾಃ¹ ೨ ಇ¹ವ¹ | ಅ¹ | ಅ¹ಕ¹ರಂ¹ | ರಾ¹ಸ್ವ¹ | ಪಿ¹ತಃ¹ |
 ಮ¹ರು¹ತಾಂ¹ | ಸು¹ನ್ಮು¹ಂ | ಅ¹ಸ್ತೋ¹ ಇ¹ತಿ¹ |

ಭ¹ದ್ರಾ¹ | ಹಿ¹ | ತೇ¹ | ಸು¹ ೨ ಮ¹ತಿಃ¹ | ಮ್ಯ¹ಳ¹ಯ¹ತ್ ೨ ತ¹ಮಾ¹ | ಅ¹ಥ¹ | ವ¹ಯಂ¹ |
 ಅ¹ವಃ¹ | ಇ¹ತ್ ೨ ತೇ¹ | ವ್ಯ¹ಣೀ¹ಮ¹ಹೇ¹ || ೯ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ದೇವಸುವಾಂ ಹವಿಃಷು ರುದ್ರಸ್ಯ ಪಶುಪತೀರ್ಯಾಗೇ ಉಪ ತೇ ಸ್ತೋಮಾನಿಶ್ಯಾದಿಗಳೇ
 ಯಾಜ್ಞಾನುವಾಕ್ಯೇ | ಸೂಕ್ರಿತಂ ಚ | ಉಪ ತೇ ಸ್ತೋಮಾನ್ ಪಶುಪಾ ಇವಾಕರಮಿತಿ ದ್ವೇ |
 ಅ. ೪-೧೦ | ಇತಿ ||

ಹೇ ರುದ್ರ ಸ್ತೋಮಾನ್ ಸ್ತುತಿರೂಪಾನ್ಮಂತ್ರಾನ್ ತೇ ತುಭ್ಯಮುಪಾಕರಂ | ಉಪಾಕರೋಮಿ |
 ಸಮರ್ಪಯಾಮಿ | ತತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತೇ | ಪಶುಪಾ ಇವ | ಯಥಾ ಪಶುನಾಂ ಪಾಲಯಿತಾ ಗೋಪಃ
 ಪ್ರಾತಃಕಾಲೇ ಸ್ತಸ್ಮೈ ಸಮರ್ಪಿತಾನಪಶುನಾಂ ಸಾಯಂಕಾಲೇ ಸ್ವಾಮಿಧ್ಯಃ ಪ್ರತ್ಯರ್ಪಯತಿ ಏವಂ
 ತ್ವತ್ಪ್ರಕಾಶಾಲ್ಪದ್ವಾನ್ ಸ್ತುತಿರೂಪಾನ್ಮಂತ್ರಾನ್ ಸ್ತುತಿಸಾಧನತಯಾ ತುಭ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯರ್ಪಯಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |
 ಹೇ ಮರುತಾಂ ಪಿತರ್ಮರುತ್ಯಂಜಾನಾಂ ದೇವಾನಾಮುಕ್ತಾದಕ ರುದ್ರ ನೋಽಸ್ಯೈಭ್ಯಂ ಸುಮ್ನಂ

ಸುಖಂ ರಾಸ್ತ | ದೇಹಿ | ಅಸಿ ಚ ತೇ ತ್ವದೀಯಾ ಸುಮತಿಃ ಕಲ್ಯಾಣೇ ಬುದ್ಧಿಮ್ನಿಗಳೆಯತ್ತಮಾತಿ-
ಶಯೇನ ಸುಖಯಿತ್ಯತಮಾ | ಅತ ಏವ ಭದ್ರಾ ಭಜನೀಯಾ ಹಿ | ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ತಸ್ಮಾದ್ಭಾ-
ನಂತರಂ ವಯಂ ತೇ ತ್ವದೀಯಮವೋ ರಕ್ಷಣಂ ವ್ಯಣೇಮಹೇ | ಸಂಭಜಾಮಹೇ || ಅಕರಂ |
ಭಂದಸಿ ಲುರ್ಜಲರ್ಜಲಿಟ ಇತಿ ವರ್ತಮಾನೇ ಲುರ್ಜ | ಕೃವ್ಯದ್ಭರುಹಿಭ್ಯ ಇತಿ ಚೇರಜಾದೇಶಃ |
ಋದ್ಭಶೋಣಾ ಗುಣಃ | ಪಿತರ್ಮರುತಾಂ | ಪರಮಸಿ ಭಂದಸೀತಿ ಪರಸ್ಯಾಃ ಪಷ್ಯಾಃ ಪೂರ್ವಾ-
ಮಂತ್ರಿತಾನುಪ್ರವೇಶೇ ಸತ್ಯಮಂತ್ರಿಸ್ಯ ಚೇತಿ ಪದದ್ವಯಮಸ್ಯನುದಾತ್ತಂ | ಅಸ್ಮೇ | ಸುಪಾಂ
ಸುಲುಗಿತಿ ಚತುರ್ಥೀಬಹುವಚನಸ್ಯ ಶೇಅದೇಶಃ | ಮ್ನಿಗಳೆಯತ್ತಮಾ | ಮ್ನಿಡ ಸುಖನೇ | ಅಸ್ಮಾಣ್ಣ್ಯಂ-
ತಾಲ್ಪಟಃ ಶತ್ಯ | ತಸ್ಯ ಭಂದಸ್ಯುಭಯಥೇತ್ಯಾರ್ಥಧಾತುಕಾಲ್ಪಸಾರ್ವಧಾತುಕಾನುದಾತ್ತತ್ಯಾಭಾವೇ
ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರಃ ಶಿಷ್ಯಶೇ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಹೇ ರುದ್ರ—ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ | ಸ್ತೋಮಾರ್—ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು | ಪಶುಪಾ ಇವ—
ಗೋಪಾಲಕನಂತೆ (ಬೆಳಗ್ಗೆ ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡುಹೋದ ಪಶುಗಳನ್ನು ಸಾಯಂಕಾಲ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವಂತೆ,
ನಿನ್ನಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು) | ತೇ—ನಿನಗೆ | ಉಪ ಆ ಅಕರಂ—ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ |
ಹೇ ಮರುತಾಂ ಪಿತೇ—ಎಲೈ ಮರುತ್ತಿತೃವೇ | ಅಸ್ಮೇ—ನಮಗೆ | ಸುಮ್ಮಂ—ಸುಖವನ್ನು | ರಾಸ್ಯೆ—
ಕೊಡು | ತೇ—ನಿನ್ನ | ಸುಮತಿಃ—ಮಂಗಳಕರವಾದ ಅಥವಾ ಅನುಗ್ರಹರೂಪವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು | ಮ್ನಿಳ-
ಯತ್ತಮಾ—ಅತ್ಯಂತ ಸುಖಕಾರಿಯೂ | ಭದ್ರಾ ಹಿ—ಭಜನೀಯವೂ ಆಗಿರುವುದಕ್ಕೆ | ಅಥ—(ಆದುದರಿಂದಲೇ)
ಆನಂತರವೇ | ವಯಂ—ನಾವು | ತೇ ಅವಃ—ನಿನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು | ವ್ಯಣೇಮಹೇ—ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ
(ಬಯಸುತ್ತೇನೆ)

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ, ಗೋಪಾಲಕನು ಬೆಳಗಿನ ಹೊಸ್ತಿ ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡುಹೋದ ಪಶುಗಳನ್ನು ಸಾಯಂಕಾಲ
ಯಜಮಾನನಿಗೆ ತಂದು ಒಪ್ಪಿಸುವಂತೆ ನಿನ್ನಿಂದ ಪಡೆದ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ನಿನಗೇ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.
ಎಲೈ ಮರುತ್ತಿತೃವೇ, ನಮಗೆ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡು. ನಿನ್ನನುಗ್ರಹವು ಅತ್ಯಂತ ಸುಖಹೇತುವೂ ಮಂಗಳಕರವೂ
ಆದುದರಿಂದ, ನಾವು ನಿನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

I restore to you, the praises (derived from you), as a shepherd
(returns his sheep to their owner); father of the Maruts, bestow happiness
upon me; your auspicious benignity is the cause of successive delight,
therefore we especially solicit your protection.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಸುಖ್ಯಂ—ಸುಖಂ | ಸುಖ್ಯ ಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತು ಸುಖನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸುಖ್ಯವೆಂದರೆ ಸುಖವೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಪಶುಪಾ ಇವ ಉಪ ಆ ಅಕರಂ—ಸ್ತುತಿರೂಪಾ ಮನ್ವಾ ಉಪಾಕರೋಮಿ ಸಮರ್ಪಯಾಮಿ | ಪಶುಗಳನ್ನು (ಹಸುಗಳನ್ನು) ರಕ್ಷಿಸುವವನು ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಯಾಯ ಪಶುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಸ್ವಾಧೀನಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಮೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದನಂತರ ಸಾಯಂಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅವರವರ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಅವರವರ ವಶಕ್ಕೆ ಪುನಃ ತಲಪಿಸುವನು. ಇದರಂತೆಯೇ ರುದ್ರನ ಸ್ತುತಿ ರೂಪವಾದ ಮಂತ್ರಗಳೂ ಆಯಾಯ ದೇವತಾಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಮಂತ್ರಗಳೂ ಕೂಡ ಆಯಾಯ ದೇವತಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತಗಳಾಗಿ ಆಯಾಯ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ತುತಿಯಾದುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರಿಯೋಗವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಇದರಂತೆಯೇ ರುದ್ರದೇವತಾಕವಾದ ಮಂತ್ರಗಳೂ ರುದ್ರನ ಸ್ತುತಿಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಿತವಾಗಿ ಯಾಗಮಾಡುವವರಿಂದಲೂ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರಿಂದಲೂ ಉಪಾಡೇಯವಾಗಿರುತ್ತವೆಯಾದಕಾರಣ ರುದ್ರನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಗೋಚರವಾದ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ರುದ್ರನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ರುದ್ರನು ಆಯಾಯ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವ ಸ್ಥಾನವಾಗಿರುವನು. ಸ್ತುತಿಸ್ತೂಮಿಗಳೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅರ್ಪವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ—**ಭವತಸ್ತಮಿಾಪೇ ಕೈತವಾನಹಂ ಭವತ್ಸನ್ನಿಧಾ ಸರ್ವಾ ಉಚ್ಚಿರಿತರ್ವಾ ನಿಷ್ಠ ಸನ್ನಿಧಿಯಿಂದ ಲಬ್ಧವಾದ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಠ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಇರುವೆನು ಎಂದು ಅರ್ಪವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.**

ಮರುತಾಂ ಪಿತೇ—ಎಂದು ಮರುಪ್ರಿತ್ಯತ್ತವು ೧-೧೧೪-೬ನೇ ಪುಟಿನಲ್ಲಿ ವಿವೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಸುಮತಿಃ ಮೃಳಯಿತ್ತಮಾ—ಅತಿಶಯೇನ ಸುಖಯಿತ್ತತಮಾ | ಇತರರಿಗೆ ಮಂಗಳಾಶಂಕನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ರುದ್ರನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಬುದ್ಧಿಯು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸುಖಜನಕವಾಗಿಯೂ ಪೂಜ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಮೃಡ ಸುಖೀ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಮೃಳಯತ್ ಶಬ್ದವು ಸುಖನಾಚಯವಾಗಿರುವುದು ಈ ಶಬ್ದವು ಪೂಜಾರ್ಥವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿ ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು.

**ಕ್ಷೇತ್ರಸ್ಯ ಪತಿನಾ ವಯಂ ಹಿತೇನೇವ ಜಯಾಮಸಿ |
ಗಾಮಶ್ಚಂ ಪೋಷಯಿತ್ವಾ ಸ ನೋ ಮೃಳಾಶೀ ದೈಶೇ ||**

(ಮ. ಸಂ. ೪-೫೭-೧)

ಇಲ್ಲಿ ಮೃಳತಿರ್ವಾನಕರ್ಮ ವಾ ಪೂಜಾಕರ್ಮ ವಾ | (ನಿ. ೧೦-೧೫) ಮೃಳಾತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ದಾನಕರ್ಮ ಅಥವಾ ಪೂಜಾಕರ್ಮವೆಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

**ಕ್ಷೇತ್ರಸ್ಯ ಪತೇ ಮಧುಮನ್ನಮೂಮಿಂ ಧೇನುರಿವ ಪಯೋ ಅಸಾಸು ಧುಕ್ತ |
ಮಧುಕ್ತತಂ ಘೃತಮಿಃ ಸುಪೂತಮೃತಸ್ಯ ನಃ ಪತಯೋ ಮೃಳಯಂತು ||**

ಮೃಳಯತಿರುಪದಯಾಕರ್ಮಾ ಪೂಜಾಕರ್ಮಾ ವಾ

(ನಿ. ೧೦-೧೬)

ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿ-ಮೃಳಧಾತುವು ಸುಖವಾಚಿಯಾಗಿರುವುದು ಅಥವಾ ಪೂಜಾರ್ಥವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ರುದ್ರನ ಬುದ್ಧಿಯ ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಾಗಿರಲಿ. ಅಂತಹ ಬುದ್ಧಿಯು ನಮಗೆ ಪೂಜಾರ್ಥವಾಗಿಯೂ ಸುಖಕರವಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸಲಿ ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಪಶುಸಾಚವ—ಪಶುನಾ ಸಾತಿ ಇತಿ ಪಶುಸಾಃ. ಪಾ ರಕ್ಷಣೇ. ಧಾತು. **ಆಶೋಮನಿನ್**—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಚ್ ಸೃಷ್ಟಯಃ. ಕೃದುತ್ತರಪದ ಸೃಕ್ಯತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆಕರಂ—ಡುಕ್ಯರ್ಣ ಕರಣೇ. ಧಾತು. **ಛಂದಸಿಲುಜ್ಲಿಂಜಲಿಪಿಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲುಜ್. ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಮಿಪ್ಪಿಗೆ **ತೆಸಾರ್ಥಸ್**—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನಾದೇಶ. **ಚ್ಚಿಲುಜಾ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಚ್ಚಿ ವಿಕರಣ ಬಂದಾಗ **ಕೈವ್ಯದ್ವರುಹಿಙ್ಯ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೫೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಪಾದೇಶ. **ಐತ್ವಾದರೂ ಋದ್ವಶೋಜಾಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಋಶಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ. **ಉರಣ್ಣಪಃ** ಎಂಬುದರಿಂದ ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗವು. ಅತಿಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ರಾಸ್ಯ—ರಾ ಅದಾನೇ ಧಾತು. ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಆತ್ಮನೇ ತದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಧಾಸಿಗೆ ಸೇ ಅದೇಶ ಬಂದಾಗ **ಸನಾಭ್ಯಾಂ ನಾಮೌ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವತ್ಸ. ತಿಪಂತದಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುಪದೇಶದಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕವು ಅನುಧಾತುವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸಿಪಃ ಮರುತಾಮ್—ಪರಮಪಿ ಚ್ಚಂದಸಿ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಸಿಪಃ ಎಂಬ ಆಮಂತ್ರಿತದ ಅವಯವವು ಮುಂದಿರುವ ಮರುತಾಮ್ ಎಂಬುದೂ ಆಗುವುದರಿಂದ **ಆಮಂತ್ರಿತಸ್ಯಚಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪದದ್ವಯಕ್ಕೂ ಅನುಧಾತುಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಸ್ಯೇ—ಅಸ್ಯಾ ಶಬ್ದ. ಚತುರ್ಥೀ ಬಹುವಚನ ಭ್ಯನ್ ಪರವಾದಾಗ **ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್**—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಶೇ ಅದೇಶ. **ಶೇಷೇಲೋಪಃ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಮಪರ್ಯಂತದ ಪರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. **ಸಾವೇಶಾಚಿಃ**—ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಭದ್ರಾ—ಭದಿ ಕಲ್ಯಾಣೇ ಸುಪೇ ಚ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಔಣಾದಿಕ ರಕ್ ಸೃಷ್ಟಯಃ. ಪ್ರೀತ್ಯದಲ್ಲಿ ಓಪ್.

ಮೃಳಯತಿಮಾ—ಮೃಡ ಸುಖನೇ. ಧಾತು. **ಹೇತುಮತಿ ಚಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್. ಣಂತದಮೇಲೆ ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ವ ಸೃಷ್ಟಯ ಶಪ್ ವಿಕರಣ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಗುಣ. ಆಯಾದೇಶ. **ಛಂದಸ್ಯುಭಯಥಾ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೧೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶತ್ವ ಸೃಷ್ಟಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಧಧಾತುಕಸಂಕ್ಷೇ.

ಬರುವುದರಿಂದ ತಾಸ್ಯನುದಾತ್ತೇತ್—(ಪಾ ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ; ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕಾನುದಾತ್ತ ಪ್ರಸ್ಮರ. ಬಾರದಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಸ್ಮಯಸ್ವರದಿಂದ ಅದು ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿಶಯೇನ ಮೃಳಯಂತಿ. ಮೃಳಯತ್ತವಾ. ಅತಿಶಾಯಿನೇಶಮದಿಷ್ಯಣೌ ಎಂಬುದರಿಂದ ತನುಪ್ ಪ್ರಸ್ಮಯ. ಇದು ಪಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರೀತ್ಯದಲ್ಲಿ ಟಾಪ್.

ಅಥ—ನಿಸಾತಸ್ಯ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ.

ವ್ಯಸೇಮದೇ—ವೃಹಾ ಸಂಭಕ್ತಾ. ಧಾತು. ಕ್ರ್ಯಾದಿ. ಲಟ್ ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಮಹಿಜ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಟಿಗೆ ಏತ್ಯ. ಶ್ವಾವಕರಣ. ಈಹಲ್ಯಘೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಏಕರಣದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಈತ್ಯ. ನಿಜಂತನಿಛಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೯ ||

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ಆರೇ ತೇ ಗೋಷ್ಠಮುತ ಪುರುಷಘ್ನಂ ಕ್ಷಯದ್ವೀರ ಸುಮ್ಮ-
ಮಸ್ಯೇ ತೇ ಅಸ್ತು |

ಮೃಳಾ ಚ ನೋ ಅಧಿ ಚ ಬ್ರೂಹಿ ದೇವಾಧಾ ಚ ನಃ ಶರ್ಮ
ಯಚ್ಚ ದ್ವಿಬರ್ಹಾಃ || ೧೦ ||

! ಪದಾಃ !

ಆರೇ | ತೇ | ಗೋಷ್ಠಂ | ಉತ | ಪುರುಷಘ್ನಂ | ಕ್ಷಯತ್ ವೀರ |

ಸುಮ್ಮಂ | ಅಸ್ಯೇ ಇತಿ | ತೇ | ಅಸ್ತು |

ಮೃಳ | ಚ | ನಃ | ಅಧಿ | ಚ | ಬ್ರೂಹಿ | ದೇವ | ಅಧಿ | ಚ | ನಃ | ಶರ್ಮ |

ಯಚ್ಚ | ದ್ವಿಬರ್ಹಾಃ || ೧೦ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಹ್ವಯದ್ವೀರ ಹ್ವಪಿತೆವರ್ಶತುಜನ ರುದ್ರ ತೇ ತ್ವದೀಯಂ ಗೋಘ್ನಂ ಯದ್ಗೋಹನನಂ
ಯದ್ವಾ ಗೋಹನನಸಾಧನಮಾಯುಧಂ | ಉತಾಪಿ ಚ ಪುರುಷಘ್ನಂ ಪುರುಷಹನನಂ ತತ್ಸಾಧನ-
ಮಾಯುಧಂ ನಾ ತದುಭಯಮಾರೇ ದೂರೇತ್ಯತ್ಯೋ ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಯದೇಶೇ ಭವತು | ಅಸ್ಮೀ ಅಸ್ಮಾಸು
ತೇ ತ್ವದೀಯಂ ಸುಮ್ಮಂ ಸುಖಮಸ್ತು | ಭವತು | ಅಪಿ ಚ ನೋತ್ಯಸ್ಮಾಕಂ ಮೃಳ | ಸುಖಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ
ಪ್ರಸನ್ನೋ ಭವ | ಹೇ ದೇವ ದ್ಯೋತಮಾನ ರುದ್ರ ನೋತ್ಯಸ್ಮಾನಧಿ ಬ್ರೂಹಿ ಚ | ಅಧಿವಚನಂ ಪಕ್ಷಪಾತೇನ
ವಚನಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಯಾಧಿ ಬ್ರೂಯಾತ್ | ತ್ವೈ ಸಂ. ೨-೫-೧೧-೯ | ಇತಿ ಯಥಾ | ಅಧಚಾಥಾನಂತರಂ
ಚ ದ್ವಿಬರ್ಹಾ ದ್ವಯೋಃ ಸ್ಥಾನಯೋಃ ಸೃಧಿವ್ಯಾಂತರಿಕ್ಷೇ ಚ ಪರಿವೃಥಃ | ಯದ್ವಾ | ದ್ವಯೋರ್ಧ್ವಕ್ರ-
ಣೋತ್ತರಮಾರ್ಗಯೋರ್ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಣೋರ್ವಾ ಪರಿವೃಥಃ ಸ್ವಾಮೀ | ಸ ತ್ವಂ ನೋತ್ಯಸ್ಮಭ್ಯಂ ಕರ್ಮ
ಸುಖಂ ಯಚ್ಛು | ದೇಹಿ || ಗೋಘ್ನಂ | ಹನ ಹಿಂಸಾಗತೋಃ | ಅಸ್ಮಾದ್ಭಿಞಾರ್ಥೇ ಕವಿಧಾನಮಿತಿ ಭಾವೇ
ಕರಣೇ ನಾ ಕಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಗಮಹನೇತ್ಯುಪಧಾಲೋಪಃ | ಹೂೇ ಹಂತೇರಿತಿ ಕುತ್ವಂ | ದ್ವಿಬರ್ಹಾಃ |
ವೃಹ ವೃಹಿ ವೃಹ್ನಾ | ದ್ವಯೋಃ ಸ್ಥಾನಯೋರ್ಧ್ವಹತೇ ಪ್ರವರ್ಧತ ಇತಿ ದ್ವಿಬರ್ಹಾಃ | ಅಸುನ್ |
ಕೃದಿತ್ತರಪದಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚರತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಹೇ ಹ್ವಯದ್ವೀರ—ಎಲೈ ಶತ್ರುನಾಶಕವಾದ ರುದ್ರನೇ | ತೇ—ನಿನ್ನ | ಗೋಘ್ನಂ—ಗೋಹನನ
ಸಾಧನವಾದ ಆಯುಧವೂ | ಉತ—ಮತ್ತು | ಪುರುಷಘ್ನಂ—ಪುರುಷರನ್ನು ವಧಿಸುವ ಆಯುಧವೂ |
ಅರೇ—(ನಮ್ಮಿಂದ) ಬಹಳ ದೂರದಲ್ಲಿ (ಇರಲಿ) | ಅಸ್ಮೀ—ನಮ್ಮಲ್ಲಿ | ತೇ—ನಿನ್ನ (ನಿನ್ನಿಂದ ಆನುಗ್ರಹ
ಸಲ್ಲಡುವ) | ಸುಮ್ಮಂ—ಸುಖವು | ಅಸ್ತು—ಇರಲಿ (ಮತ್ತು) | ನಃ ಮೃಳ—ನಮಗೆ ಸುಖಸಾಧನನಾಗು |
ದೇವ—ಎಲೈ ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ ರುದ್ರನೇ | ನಃ ಅಧಿ ಬ್ರೂಹಿ ಚ—ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮಾತನಾಡು |
ಅಧ ಚಿ—ಅನಂತರ | ದ್ವಿಬರ್ಹಾಃ—ಸೃಧಿವ್ಯಂತರಿಕ್ಷಸ್ವಾಮಿಯಾದ (ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಮಾರ್ಗ
ಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ) ನೀನು | ನಃ—ನಮಗೆ | ಶರ್ಮ—ಸುಖವನ್ನು | ಯಚ್ಛು—ಕೊಡು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಶತ್ರುನಾಶಕನಾದ ಎಲೈ ರುದ್ರನೇ, ನಿನ್ನ ಗೋಹನನ ಮತ್ತು ಪುರುಷರನ್ನು ವಧಿಸಿ ಸಾಧನವಾದ ಆಯುಧ
ಗಳು ನಮ್ಮಿಂದ ದೂರ ಇರಲಿ. ನಮಗೆ ಸುಖವುಂಟಾಗಲಿ; ನಮ್ಮ ಸುಖಸಾಧನನಾಗು; ಎಲೈ ದೇವ, ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷ
ಹಿಡಿದು ಮಾತನಾಡು; ಸೃಧಿವ್ಯಂತರಿಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ನೀನು ನಮಗೆ
ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡು.

English Translation.

Destroyer of heroes, may your cow-killing or man-slaying (weapon)
be far away, and let the felicity granted by you be ours; favour us; speak,

brilliant hero, in our behalf, and grant us, you who are mighty over the two (realms of heaven and earth), prosperity.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಕ್ಷಯದ್ವೀರ—ಕ್ಷುಪಿತವರ್ತಮೃಚನ | ಶತ್ರುಜನರನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಾಶಮಾಡುವವನು ರುದ್ರನು ಎಂಬ ಇದೇ ನೊಂದಲಾದ ಕ್ಷಯದ್ವೀರ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯು ೧-೧೧೪-೨-೩ ನೇ ಬುಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ವಿವೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ರುದ್ರನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಗೋಹನನ, ಪುರಾತನನ ಇವುಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಆಯುಧವು ದೂರದಲ್ಲಿ ಇಡುವುದರಿಂದ ರುದ್ರನ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದೂ, ರುದ್ರನು ಸುಖವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದೂ, ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು **ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಯಾಧಿಪತ್ಯಾಯಾತ್** (ಕೈ. ಸಂ. ೨-೫-೧೧-೯) ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗಾಗಿ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಚನದ ಪ್ರಕಾರ ರುದ್ರನು ತನ್ನ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ವಚನವೂ ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು.

ದ್ವಿಬರ್ಹಾಃ—ಪ್ರಥಿವೀ ಮತ್ತು ಅಂತರಿಕ್ಷವೆಂಬ ಎರಡು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರುವವನು. ಅಥವಾ ದಕ್ಷಿಣಮಾರ್ಗ ಉತ್ತರಮಾರ್ಗಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಮಾರ್ಗ ಇವುಗಳನ್ನು ಇತರರಿಂದ ಬಾಧ್ಯವನ್ನು ಬರದಂತೆ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ಆಯಾಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಆಯಾಯ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಾದಿಗಳ ಲಭಿಸುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುವ ಪ್ರಭಾವದವನು ರುದ್ರನು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿರುವರು. **ಸ್ವಂದಸ್ತಾನುಗಳು**—**ದ್ವಿಬರ್ಹಾಃ**—ಬೃಂಹವ್ಯದ್ಭೃತ್ಯಾಃ ಯಷ್ಟು ಸ್ತೋತುಕ್ಲ ದ್ವಯೋಃ ವರ್ಧಯಿತಾ ಬೃಂಹ್ ಧಾತುವು ವೃದ್ಧಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ರುದ್ರನು ಯಜ್ಞಮಾಡುವವನಿಗೂ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವನಿಗೂ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು ಅಥವಾ ಯಜ್ಞಸಂಗ್ರಾಮಯೋರ್ವಿರ್ಯೋಣ ಮಧ್ಯಮೋತ್ರಮಯೋರ್ವಾರೂಪೇಣ | ರುದ್ರೋ ಹಿ ಮಧ್ಯಮಸ್ತಾನೀಯಾಃ ಸರ್ಗ ಅಪ್ರವೃದ್ಧೋ ದಿನ್ಯಾದಿತ್ಯಾ ಶಕ್ತೋತಿಪ್ರಭೂರ್ತಾರ್ ರಸಾರ್ ಪ್ರತಿಕ್ರೋಧತುಂ | ಅಂತರಿಕ್ಷೇ ಅಪ್ರವೃದ್ಧೇ ಶಕ್ತೋತಿ ಚ ವರ್ಧಯಿತುಂ ಅತ ಉಪಶನ್ತು ಮಧ್ಯ ದ್ವಿಬರ್ಹತೈಂ | ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಯುದ್ಧ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಆಶ್ರಿತರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವನು. ಇದರಿಂದ ದ್ವಿಬರ್ಹನಾಗಿರುವನು: ರುದ್ರನು ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನ (ಅಂತರಿಕ್ಷ) ದೇವತೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯರೂಪದಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಿತನಾದ (ರೂಪದಿಂದ) ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ರಸವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವವನು ಮತ್ತು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ರುದ್ರನು **ದ್ವಿಬರ್ಹಾಃ**—ಎರಡು ವಿಧದಿಂದ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. **ದ್ವಯೋಃ ಸ್ಥಾನಯೋಃ ಬರ್ಹತೇ** ಪ್ರವರ್ಧತೇ ಇತಿ ದ್ವಿಬರ್ಹಾಃ—ಎಂದು ದ್ವಿಬರ್ಹ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಚನಪ್ರಕಾರವು ಎರಡು ಭಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಧವಾಗಿ ವಿವೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಗೋಘ್ನಂ—ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಸಾಧನಭೂತವಾದ ಆಯುಧವೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವವರು. ಇಲ್ಲಿ ಗೋಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪಶುವೆಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. **ಪಶೂನಾಂ ಪತಯೇ** ಎಂದು ಶ್ರುತಿವಚನದ ಪ್ರಕಾರ ರುದ್ರನು ಪಶುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಈ ಸೂಕ್ತದ ಆ ನೇ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ **ಮಾನೋ ಗೋಷು ಮಾನೋ ಅಶ್ವೇಷು ರೀರಿಷಃ**—ನಮ್ಮ ಗೋವುಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಬೇಡ ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಿರುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಗೋವುಗಳನ್ನೇಮೊದಲಾದ ಪಶುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಾನಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡದೆ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಭಾಸವಾಗುವುದು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಗೋಘ್ನಮ್—ಹನ ಹಿಂಸಾಗತೋಃ ಧಾತು ಇದಕ್ಕೆ ಘೌಘೋ ಕವಿಧಾನಮ್ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಭಾವ ಅಥವಾ ಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಿತ್ವಾದುದರಿಂದ ಗಮಹನಜನ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೯೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಿಗೆ ಲೋಪ. **ಹೋಹಂತೇ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೫೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಕಾರ ಪರವಾದುದರಿಂದ ಹನ ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಕುತ್ವ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಮಾಸವಾದಾಗ ಕೃದುತ್ಪರವದಾಗ ಕಾರಕಪೂರ್ವಸದ ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ **ಗತಿಕಾರಕೋಪವಾತ್**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ಪರವದಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಪೂರುಷಘ್ನಮ್ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಸಮಾನ.

ಕ್ಷಯದ್ವೀರ—ಕ್ಷಯಂತೋ ವೀರಾಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸಃ ಆವಂತ್ರಿತಸ್ಯ ಚಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಸ್ಮು—ಅಸ ಭುವಿ. ಧಾತು. ಲೋಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನರೂಪ. ತಿಜಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮೃಕೆ—ಮೃಕ ಸುಖನೇ ಧಾತು. ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನವರೂಪ. ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕರಣ (ಕ) ಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ದ್ವೈಚ್ಯವಾದುದರಿಂದ **ದ್ವೈಚೋತ್ಸಿಜಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೩೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ.

ಬ್ರೂಹಿ—ಬ್ರೂಜ್ ಮೃತ್ತಯಾಂ ವಾಚಿ. ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನರೂಪ. ತಿಜಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯಚ್ಚ—ದಾಣ್ ದಾನೇ. ಧಾತು. ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಸಿಪ್ಪಿಗೆ ಹಿ ಆದೇಶ ಬಂದಾಗ ಶಸ್ವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ **ಪಾಘೌಧ್ಯಾಸ್ಥಾ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೭೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಯಚ್ಯಾದೇಶ. **ಆತೋ ಹೇಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೦೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಿಗ ಲೋಪ. ತಿಜಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದ್ವಿಬರ್ಹಾಃ—ಬೃಹ ಬೃಹಿ ವೃವೌ ಧಾತು ದ್ವಯೋಃ ಸ್ವಾನಯೋಃ ಬರ್ಹತೇ ಪ್ರವರ್ಧತೇ ಇತಿ ದ್ವಿಬರ್ಹಾಃ | **ಸರ್ವಧಾತುಧ್ಯಃ ಅಸುನ್** ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪುಗಂತಲಘೋಪವಿಸ್ಥಿತಿ

(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಲಘೋಪಧೇಗೆ ಗುಣ. ಇತ್ಯಾದಿರ್ನಿತ್ಯಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಮಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸವಾಸವಾದಾಗ ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದಾತ್ ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ಪರದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಏಕವಚನಾಂತ ರೂಪ, || ೧೦ ||

~*~*~*~

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅವೋಚಾಮ ನಮೋ ಅಸ್ಮಾ ಅವಸ್ಯವಃ ಶ್ರುಣೋತು ನೋ
ಹವಂ ರುದ್ರೋ ಮರುತ್ಪಾನ್ |

ತನ್ನೋ ಮಿತ್ರೋ ವರುಣೋ ಮಾನುಹಂತಾಮದಿತಿಃ ಸಿಂಧುಃ
ಪೃಥಿವೀ ಉತ ದ್ಯೌಃ || ೧೧ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಅವೋಚಾಮ | ನಮಃ | ಅಸ್ಮೈ | ಅವಸ್ಯವಃ | ಶ್ರುಣೋತು | ನಃ | ಹವಂ |
ರುದ್ರಃ | ಮರುತ್ಪಾನ್ |

ತತ್ | ನಃ | ಮಿತ್ರಃ | ವರುಣಃ | ಮಾನುಹಂತಾಂ | ಅದಿತಿಃ | ಸಿಂಧುಃ | ಪೃಥಿವೀ |
ಉತ | ದ್ಯೌಃ || ೧೧ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅವಸ್ಯೋದ್ರೋದ್ರೋನಂ ರಕ್ಷಣಂ ವೇಚ್ಛಂತೋ ವಯಮವೋಚಾಮ | ಏತತ್ಸೂಕ್ತರೂಪಂ
ಸ್ತೋತ್ರಮವಾದಿಷ್ಮ | ಅಸ್ಮೈ ರುದ್ರಾಯ ನಮೋ ನಮಸ್ಕಾರೋದ್ರಸ್ತು | ಮರುತ್ಯಾನ್ನೇರುದ್ಭಿಃ ಸ್ತೃಕೀಯೈಃ
ಪುತ್ರೈರ್ಯುಕ್ತೋ ರುದ್ರಶ್ಚ ನೋದ್ರಸ್ಮಾಕಂ ಹವಮಾಹ್ವಾನಂ ಶೃಣೋತು | ಸ್ತೀಕರೋತು | ಯದಸ್ಮಾಭಿ-
ರುಕ್ತಂ ನೋದ್ರಸ್ಮದೀಯಂ ತತ್ರವಂ ಮಿತ್ರಾದಿಯಃ ಪಡ್ವೇವತಾ ಮಮಹಂತಾಂ | ಪೂಜಯಂತು |
ಉತಶೋದ್ರಸ್ಯರ್ಥೇ || ಅವೋಚಾಮ | ಬ್ರೂ ಇಹ ವಕ್ತಾಯಾಂ ನಾಚಿ | ಲುಜ್ ಬ್ರೂವೋ ವಚಿಃ |
ಅಸ್ಯ ತಿವಕ್ತ್ರೀತ್ಯಾದಿನಾ ಚೇರಜಾದೇಶಃ | ವಚಿ ಉಮಿತ್ಯುಮಾಗಮಃ | ಅವಸ್ಯ ವಃ | ಅವ ರಕ್ಷಣೇ |
ಭಾವೇದ್ರಸನ | ಸುಪ ಆತ್ಮನಃ ಕೈಚ್ | ಕ್ಯಾಚ್ಛಂದಸೀತ್ಯುಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಹವಂ | ಭಾವೇದ್ರನುಪಸರ್ಗ-
ಸ್ಯೇತ್ಯಪ್ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ ಚಿ | ಮರುತ್ಯಾನ್ | ಝಯ ಇತಿ ಮತುಪೋ ವತ್ವಂ | ತಸೌ ಮತ್ಪರ್ಥ ಇತಿ
ಭತ್ತೇನ ಪದತ್ಯಾಭಾವಾನ್ವಾಶ್ಚಾಭಾವಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಅವಸ್ಯವಃ—ರಕ್ಷಣಾರ್ಥೇಕ್ಷಿಗಳಾದ ನಾವು | ಅವೋಚಾಮ—ಈ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಪಠಿಸಿದೆವು | ಅಸ್ಮೈ—
ಈ ರುದ್ರನಿಗೆ | ನಮಃ—ನಮಸ್ಕಾರವು | ಮರುತ್ಯಾನ್—ಮರುತ್ಯುಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ | ರುದ್ರನು |
ನಃ ಹವಂ—ನಮ್ಮ ಆಹ್ವಾನವನ್ನು | ಶೃಣೋತು—ಕೇಳಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲಿ | ನಃ ತತ್—ನಮ್ಮಿಂದ
ಉಕ್ತನಾದ ಈ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು | ಮಿತ್ರಃ—ಮಿತ್ರನೂ | ವರುಣಃ—ವರುಣನೂ | ಅದಿತಿಃ—ದೀವನಾತಿ
ಯಾದ ಅದಿತಿಯೂ | ಸಿಂಧುಃ—ಸಾಗರಾಧಿದೇವತೆಯೂ | ಪೃಥಿವೀ—ಪೃಥಿವ್ಯಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯೂ |
ಉತ—ಮತ್ತು | ದ್ಯೌಃ—ಸ್ವರ್ಗಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯೂ ಸಹ | ಮಮಹಂತಾಂ—ಮನ್ನಿಸಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸಲಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ರುದ್ರನ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥೇಕ್ಷಿಗಳಾದ ನಾವು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ತುತಿಸಿದೆವು. ರುದ್ರನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವರಿರಿ. ಮರುದ್ಭಿಃ
ನಾದ ರುದ್ರನು ನಮ್ಮ ಈ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಸ್ತೀಕರಿಸಲಿ. ಮತ್ತು ನಮ್ಮ ಈ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಅದಿತಿ,
ಸಾಗರಾಧಿದೇವತೆ, ಪೃಥಿವೀ, ಸ್ವರ್ಗಾಧಿದೇವತೆ, ಇವರುಗಳು ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಯುಕ್ತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಿ.

English Translation.

Desirous of protection, we have said, reverence be to him; may
Rudra, with the Maruts, hear our invocation; and may Mitra, Varuna,
Aditi-ocean, earth, and heaven be favourable to this our prayer.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅವಸ್ಯವೇ—ಅವಃ ಅನ್ನಂ ರಕ್ಷಣಿಂ ನಾ | ಅವಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಅನ್ನನಾಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವಃ ಎಂದರೆ ಅನ್ನವೆಂದು ಅರ್ಥವು.

ಬಿನಾ ಶ್ಲಾಘಿತವನ್ನೇ ವಂದಮಾನಃ ಸೋಮಸ್ಯೇವಾನಂತಂ ಪ್ರತಿ ಜಾಗರಾಂತಂ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೧೪೯-೫)

ಅವಸೇ ಅವನಾಯಿ — ಈ ಋಕ್ವಿನಲ್ಲಿ ಅವಸೇ-ಎಂಬುವ ಪದವು ರಕ್ಷಣಿಗಾಗಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಅನ್ನ ಕ್ಯಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ನಮ್ಮ ರಕ್ಷಣಿಗಾಗಿಯೂ ನಾವು ಈ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸಿರುವೆವು. ತನ್ನ ಪುತ್ರರಾದ ಮರುದ್ವೀವತೆಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ರುದ್ರನು ನಮ್ಮ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಮಿತ್ರೋ ವರೂಣೋ ಮಮಹಂತಾಂ — ವರೂಣನೂ ಮಿತ್ರನೂ, ಅದಿತಿಯೂ, ಸಿಂಧುವೂ, ಪೃಥಿವಿಯೂ, ಅಂತರಿಕ್ಷವೂ ಎಂಬ ಆರು ಜನ ದೇವತೆಗಳೂ ನಾವು ಸ್ತುತಿಸುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ ನಮಗೆ ಅಭಿಪ್ರದಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಅಥವಾ ಮಹತಃ ಪೂಜಾಯಾಂ ಎಂಬ ಪೂಜಾರ್ಥಕವಾದ ಮಹತಃ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಮಮಹಂತಾಂ ಎಂಬ ರೂಪವು ಆಗಿರುವುದು. ಈ ಸ್ತೋತ್ರವು ದೇವತೆಗಳ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಗೌರವಾಸ್ಪದವಾಗಿರಲಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾ ||

ಅವೋಚಾಮು—ಬ್ರೂಷ್ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ನಾಚಿ ಧಾತು. ಲುಪ್. ಬ್ರುವೋ ವಚಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೫೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ವಚಿ ಆದೇಶ. ಟ್ವಿ ವಿಕರಣ ಬಂದಾಗ ಅಸ್ಯತಿವಕ್ತ್ವಾತಿಭ್ಯೋಽಸ್ಯ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅಣಾದೇಶ. **ವಚಿಉಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೩೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಣನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಉಮಾಗಮ. **ಮಿದಚೋಂತ್ಯಾತ್ವೇಃ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತ್ಯಾಚ್ಚನವರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಗುಣ. ಅಂಗಳೈ ಅಡಾಗಮಃ. **ಅತೋದೀರ್ಘೋಽಯೋಷಾ** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೧೦೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮು ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅದಂತಾಂಗಳೈ ದೀರ್ಘ. ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿರ್ಧಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಡಾಗಮ ಉದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ತವಾದ ಪದವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅವಸ್ಯವಃ—ಅವ ರಕ್ಷಣೇ. ಧಾತು. ಧಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಧಾತುಭ್ಯ ಅಸುನ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅವಃನ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅವಃ ಅತ್ಯನಃ ಇಚ್ಛತಿ ಅವಸ್ಯತಿ ಸುಪಅತ್ಯನಃ ಕ್ಯೆಚ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ಯೆಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಸನಾಧ್ಯಂತಾ ಧಾತವಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುಸಂಜ್ಞಾ ಬರುತ್ತದೆ. **ಕ್ಯೆಚಂತಮೇಲಿ ಕ್ಯಾಚ್ಯಂದಸಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೧೭೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಅತೋಲೋಸಃ**

(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃಚ್ಚಿನ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಅವಸ್ಯ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಜಸ ಪರವಾದಾಗ ಜಸಿಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೦೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಹ್ರಸ್ವಕ್ಕೆ ಗುಣ. ಅವಾದೇಶ.

ಕೃಣೋತು—ಶ್ರು ಶ್ರವಣೇ. ಧಾತು. ಲೋಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತ. ಶ್ರುವಃ ಕೃಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಶ್ಯ ಅದೇಶ. ಶ್ರುವಿಕರಣ. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಗುಣ. ಮಕಾರದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಣತ್ವ. ವಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಕರಣಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಹವಮ್—ಹ್ವೇರ್ ಸ್ವರ್ಧಾಯಾಂ ಶಬ್ದೇ ಚ. ಧಾತು. ಭಾವೇನುಪಸರ್ಗಸ್ಯ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೬೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ; ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಚ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ ಬಂದಾಗ ಪ್ರತ್ಯಯನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಗುಣ ಅವಾದೇಶ. ಅಪ್ ಪಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತ ಸುಸ್ವಿತಾ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಮರುತ್ವಾನ್—ಮರುತಃ ಅಸ್ಯ ಸಂತಿ ಇತಿ ಮರುತ್ವಾನ್. ತದಸ್ಯಾಸ್ಮಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮರುತ್ವಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ರ್ಭುಯಃ (ಪಾ. ೮-೨-೧೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮರುಪಿನ ಮಕಾರಕ್ಕೆ ವತ್ವಬರುತ್ತದೆ. ತಸೌ ಮತ್ವರ್ಥೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೪-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪದಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಅಪವಾದವಾಗಿ ಭಸಂಜ್ಞಾ ಬರುವುದರಿಂದ ರ್ಭುಲಾಂ ಜಲೋಂತೇ ಸೂತ್ರದಿಂದ ತಕಾರಕ್ಕೆ ಜತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಥಮಾ ಸು ಪರವಾದಾಗ ಉಗತ್ತಾದುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮು. ಸಂಯೋಗಾಂತಲೋಪವು ಅಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ನಲೋಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. || ೧೧ ||

ನೂರಹದಿನಾಲ್ಕನೇ ಸೂಕ್ತವು ಸಮಾಪ್ತವು.

ನೂರಹದಿನೈದನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಚಿತ್ರಮಿತಿ ಪಡ್ಯಚಿಂ ದಶಮಂ ಸೂಕ್ತಂ ಕುಶ್ಲಸ್ಯಾರ್ಷಂ ತ್ರೈಷ್ಠುಭಂ ಸೂರ್ಯದೇವತಾಕಂ |
 ತಥಾ ಚಾನುಕ್ಯಾಂತಂ | ಚಿತ್ರಂ ಪಟ್ ಸೌರ್ಯಮಿತಿ || ಅಶ್ವಿನಶಸ್ತ್ರೇ ಸೂರ್ಯೋದಯಾದೊಧ್ವ್ಯಂ
 ಸೌರ್ಯಾಣಿ ಸೂಕ್ತಾನಿ ಶಂಸನೀಯಾನಿ | ತತ್ರೇದಂ ಸೂಕ್ತಂ ಶಂಸನೀಯಂ | ಸೂಕ್ರಿತಂ ಚ | ಚಿತ್ರಂ
 ದೇವಾನಾಂ ನನೋ ಮಿತ್ರಸ್ಯ | ಅ. ೬-೫ | ಇತಿ || ಅದಿತಸ್ತ್ರೈ ಋಚಿಃ ಸೌರ್ಯಸ್ಯ ಪಶೋರ್ವಪಾ-
 ಪುರೋಡಾಶವಿಷಾಂ ಕ್ರಮೇಣಾನುವಾಕ್ಯಾಃ | ತತೋ ದ್ವೇ ವಪಾಪುರೋಡಾಶಯೋರ್ಯಜ್ಞೇ | ತಥಾ
 ಚ ಸೂಕ್ರಿತಂ | ಚಿತ್ರಂ ದೇವಾನಾಮುದಗಾದಿನೀಕಮಿತಿ ಪಂಚಿ ಶಂ ನೋ ಭವ ಚಿಕ್ಷಸಾ ಶಂ ನೋ ಅಹ್ಮಾ |
 ಅ. ೬-೮ | ಇತಿ || ಅತಿಮೂರ್ತಿನಾಮ್ನೈ ಕ್ಷೇಣಾಹೇ ಶುನಾಸೀರ್ಯೇ ಪರ್ವಣಿ ಚ ಸೌರ್ಯಸ್ಯ ಹವಿಷ್ಕೃತ್ವಂ
 ದೇವಾನಾಮಿತ್ಯೇಷಾ ಯಾಜ್ಯಾ | ಸೂಕ್ರಿತಂ ಚ ತರಣಿರ್ವಿಶ್ವದರ್ಶತಕ್ಷಿತ್ರಂ ದೇವಾನಾಮುದಗಾದಿನೀಕಮಿತಿ
 ಯಾಜ್ಯಾನುವಾಕ್ಯಾಃ | ಅ. ೮-೮ | ಇತಿ ||

ಅನುವಾದವು—ಚಿತ್ರಂ ದೇವಾನಾಂ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ಹದಿನಾರನೆಯ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ
 ಸೂಕ್ತವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಆರು ಮಕ್ಕುಗಳಿರುವುವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಕುಶ್ಲನು ಮುಷಿಯು, ಸೂರ್ಯನು ದೇವತೆಯು,
 ತ್ರೈಷ್ಠುಭಂ ಭಂದಸ್ತು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ-ಚಿತ್ರಂ ಪಟ್ ಸೌರ್ಯಂ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಅಶ್ವಿನಶಸ್ತ್ರ
 ಮಂತ್ರವಲನ ಮಾಡುವಾಗ ಸೂರ್ಯೋದಯಾನಂತರ ಸೂರ್ಯಸಂಬಂಧವಾದ ಸೂಕ್ತಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವಾಗ ಈ
 ಸೂಕ್ತದ ವಿನಿಯೋಗವಿರುವುದೆಂದು ಅಶ್ವಲಾಯನಶೌತಸೂತ್ರದ ಚಿತ್ರಂ ದೇವಾನಾಂ ನನೋ ಮಿತ್ರಸ್ಯ ಎಂಬ
 ಸೂಕ್ತದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು. (ಅ. ೬-೫) ಈ ಸೂತ್ರದ ಮೊದಲನೆಯ ಮೂರು ಮಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸೂರ್ಯ
 ಸಂಬಂಧವಾದ ಪಶುಹೋಮದಲ್ಲಿ ವಪಾಪುರೋಡಾಶಗಳನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುವಾಗ ಪುರೋನುವಾಕ್ಯಾಮಂತ್ರಗಳ
 ನ್ನಾಗಿರುವೂ ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಮಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಯಾಜ್ಯಮಂತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಶ್ವ
 ಲಾಯನ ಶೌತಸೂತ್ರದ ಚಿತ್ರಂ ದೇವಾನಾಮುದಗಾದಿನೀಕಮಿತಿ ಪಂಚಿ ಶಂ ನೋ ಭವ ಚಿಕ್ಷಸಾ ಶಂ
 ನೋ ಅಹ್ಮಾ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು ಅತಿಮೂರ್ತಿ ಎಂಬ ವಿಕಾಹೇಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಶುನಾ
 ಸೀರವೆಂಬ ಹೋಮಮಾಡುವಾಗ ಸೂರ್ಯದೇವತೆಗೆ ಚಿತ್ರಂ ದೇವಾನಾಂ ಎಂಬ ಒಂದು ಮಕ್ಕನ್ನು ಯಾಜ್ಯಾ
 ಮಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಶ್ವಲಾಯನ ಶೌತಸೂತ್ರದ-ತರಣಿರ್ವಿಶ್ವದರ್ಶತಕ್ಷಿತ್ರಂ ದೇವಾನಾ-
 ಮುದಗಾದಿನೀಕಮಿತಿ ಯಾಜ್ಯಾನುವಾಕ್ಯಾಃ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದು.

ಸೂಕ್ತ—೧೧೫

|| ಮಂಡಲ—೧ || ಅನುವಾಳ—೧೬ || ಸೂಕ್ತ—೧೧೫ ||

|| ಅಷ್ಟಕ—೧ || ಅಧ್ಯಾಯ ೮ || ವರ್ಗ—೭ ||

|| ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ಸಂಖ್ಯೆ—೬ ||

|| ಮುಷಿ—ಕೃತ್ಯ ಅಂಗರಸಃ ||

|| ದೇವತಾ—ಸೂರ್ಯಃ ||

|| ಭಂದಃ—ತ್ರಿಷ್ಠುಲ್ ||

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಚಿತ್ರಂ ದೇವಾನಾಮುದಗಾದನೀಕಂ ಚಕ್ಷುರ್ಮಿತ್ರಸ್ಯ ವರುಣ-
ಸ್ಯಾಗ್ನೇಃ |

ಆಪ್ರಾ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಅಂತರಿಕ್ಷಂ ಸೂರ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಜಗತ್-
ಸ್ತಸ್ಮುಷ್ಠ || ೧ ||

! ಪದಪಾಠಃ |

ಚಿತ್ರಂ | ದೇವಾನಾಂ | ಉತ್ | ಅಗಾತ್ | ಅನೀಕಂ | ಚಕ್ಷುಃ | ಮಿತ್ರಸ್ಯ |
ವರುಣಸ್ಯ ಅಗ್ನೇಃ |

ಆ | ಆಪ್ರಾಃ | ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಇತಿ | ಅಂತರಿಕ್ಷಂ | ಸೂರ್ಯಃ | ಆತ್ಮಾ |
ಜಗತಃ | ತಸ್ಮುಷ್ಠಃ | ಚ || ೧ ||

|| ಸಾಯಾಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ದೇವಾನಾಂ | ದೀವ್ಯಂತೀತಿ ದೇವಾ ರಶ್ಮಯಃ | ತೇಷಾಂ ದೇವಜನಾನಾಮೇವ ವಾನೀಕಂ ತೇಜಸಮೂಹರೂಪಂ ಚಿತ್ರಮಾಶ್ವರ್ಯಕರಂ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಮಂಡಲಮುಂಡಗಾತ್ | ಉದಯಾಚಲಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಾಸೀತ್ | ಕೇದ್ರಶಂ | ಮಿತ್ರಸ್ಯ ವರುಣಸ್ಯಾಗ್ನೇಶ್ಚ | ಉಪಲಕ್ಷಣಮೇತತ್ | ತದುಪಲಕ್ಷಿತಾನಾಂ ಜಗತಾಂ ಚಿಕ್ಷುಃ ಪ್ರಕಾಶಕಂ | ಚಿಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಸ್ತಾನೀಯಂ. ಸಾ | ಉದಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಚ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ದಿವಂ ಪೃಥಿವೀಮಂತರಿಕ್ಷಂ ಚಾಪ್ಯಾಃ | ಸ್ವಕೀಯೇನ ತೇಜಸಾ ಆ ಸಮಂತಾಪಸೂರಯತ್ | ಈದ್ಯಗ್ನೂತಮುಂಡಲಾಂತರ್ವರ್ತೀ ಸೂರ್ಯೋಽಂತರ್ಯಾಮಿತಯಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರೇರಕಃ ಸರಮಾತ್ಮಾ ಜಗತೋ ಜಂಗಮಸ್ಯ ತಸ್ಯುಷಃ ಸ್ಥಾವರಸ್ಯ ಚಾತ್ಮಾ ಸ್ವರೂಪಭೂತಃ | ಸ ಹಿ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಕಾರ್ಯವರ್ಗಸ್ಯ ಕಾರಣಂ | ಕಾರಣಾಚ್ಚ ಕಾರ್ಯಂ ನಾತಿರಿಚ್ಯತೇ | ತಥಾ ಚ ಸಾರಮರ್ಷಂ ಸೂತ್ರಂ | ತದನನ್ಯತ್ಸಮಾರಂಭಣಶಬ್ದಾದಿಭ್ಯ ಇತಿ | ನೇದಾಂ. ೨-೧-೧೪ | ಇತಿ || ಯದ್ವಾ | ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಾತ್ಮಕಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಜಾತಸ್ಯ ಜೀವಾತ್ಮಾ | ಉದಿತೇ ಹಿ ಸೂರ್ಯೇ ಮೃತಪ್ರಾಯಂ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ತುನಶ್ಲೇಶನಯುಕ್ತಂ ಸದುಪಲಭ್ಯತೇ | ತಥಾ ಚ ತ್ಸೂಯತೇ | ಯೋಽಸೌತನಸ್ತದೇತಿ ಸ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಪ್ರಾಣಾನಾದಾಯೋದೇಹೀತಿ | ತೈ. ಅ. ೧-೧೪-೧ | ಇತಿ || ಆಪ್ಯಾಃ | ಪ್ರಾ ಪೂರಣೇ | ಲಜಾ ಪುರುಷವ್ಯಕ್ತೆಯಃ | ಆದಾದಿತ್ಯಾಚ್ಚೈವೋ ಲುಕ್ | ಜಗತಃ | ಗಮೇದ್ವೀ ಚ | ಪಾ. ೩-೩-೧೭೮-೩ | ಇತಿ ಕ್ವಿಪ್ತೀರ್ವಚನಂ ಚ | ಗಮಃ ಕ್ಯಾವಿತ್ಯನುನಾಸಿಕಲೋಪಃ | ತಸ್ಯುಷಃ | ತಿಷ್ಠತೇರ್ಲಿಟಃ ಕೃಸುಃ | ದ್ವಿರ್ವಚನೇ ಶರ್ಪೂರ್ವಾಃ ಖಯಃ | ಸಪ್ಯೋಲವಚನೇ ವಸೋಃ ಸಂಪ್ರಸಾರಣನಿತಿ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ | ಆತೋ ಲೋಪ ಇಟಿ ಚೋಕ್ಯಾಕಾರಲೋಪಃ | ಶಾಸಿನಸೀತಿ ಷತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ದೇವಾನಾಂ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ರಶ್ಮಿಗಳ | ಅನೀಕಂ—ಸಮೂಹರೂಪವಾದ | ಚಿತ್ರಂ—ಚಕ್ರಯುಕ್ತವಾದ | ಮಿತ್ರಸ್ಯ ವರುಣಸ್ಯ ಅಗ್ನೇಃ—ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಅಗ್ನಿ (ಇವುಗಳಿಂದ ಸಹಜವಾದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ) | ಚಿಕ್ಷುಃ—ಚಕ್ಷುರೂಪವಾದ (ಸೂರ್ಯಮುಂಡಲವು) | ಉದಿಗಾತ್—ಉದಿಸಿತು (ಉದಿಸಿದ ನಂತರ) | ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ—ಸ್ವರ್ಗ, ಭೂಮಿಗಳನ್ನೂ | ಅಂತರಿಕ್ಷಂ ಚ—ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನೂ | ಆ ಆಪ್ಯಾಃ—ಎಲ್ಲೆಡೆಯಿರುವುದು ವ್ಯಾಪಿಸಿತು | ಸೂರ್ಯಃ—ಮಂಡಲಾಂತರ್ವರ್ತಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನು | ಜಗತಃ—ಜಲಿಸುವ (ಮತ್ತು) | ತಸ್ಯುಷಃ ಚ—ಸ್ಥಾವರವಾದ (ಚಲಿಸದಿರುವ) ಪ್ರಸಂಚದ | ಆತ್ಮಾ—ಸ್ವರೂಪ ಭೂತನು (ಪ್ರೇರಕನಾಗಿರುವನು)

|| ಭೂವಾರ್ಥ ||

ಆತ್ಮಾಚ್ಚರ್ಯಕರವಾದುದಾಗಿ ಮಿತ್ರ. ವರುಣ, ಅಗ್ನಿಲೋ ಅದಿಯಾದ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ, ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವುದು ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ವರುಣಗಳ ಸಮೂಹವೆಂಬ ಸೂರ್ಯಮುಂಡಲವು ಉದಿಸಿ, ಸ್ವರ್ಗಭೂಮ್ಯಾಕಾಶಗಳನ್ನು

ವ್ಯಾಪಿಸಿದೆ. ಆ ಮಂಡಲಾಂತರ್ವರ್ತಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನು ಚರಾಚರಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ (ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಪ್ರೇರಕನಾದುದರಿಂದ) ಸ್ವರೂಪಭೂತನು.

English Translation.

The wonderful host of rays has risen ; the eye of Mitra, Varuna, and Agni ; the sun, the soul of all that moves or is immoveable, has filled (with his glory) the heaven, the earth and the firmament.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ದೇವಾನಾಂ—ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳುಳ್ಳ ದಿವ್ ಧಾತುವಿಗೆ ಕಾಂತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ದೀವ್ಯಂತಿ—ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಎಂದು ದೇವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ರಕ್ತಿ-ಕಿರಣ ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಅವಯವಾರ್ಥವನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸಿ ಧರ್ಮಮಾತ್ರವನ್ನು ಅರ್ಥವನ್ನಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವಾಗ ರಕ್ತಿ ಎಂತಲೂ ಅವಯವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅವಯವಿಯನ್ನು ವಿವಕ್ಷ್ಯಮಾಡಿದಾಗ ಪ್ರಕಾಶಮಾನರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು.

ಅನೀಕಂ—ಸಮೂಹಃ | ಅನೀಕ ಶಬ್ದವು—

ಮಾತಾ ದೇವಾನಾಮದಿತೇರನೀಕಂ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ಕೇತುರ್ಭೃತತೀ ವಿ ಭಾಹಿ |

(ಮೆ. ಸಂ ೧-೧೧೩-೧೯)

ಎಂಬ ಪುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ **ಅನೀಕಂ—**ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ, **ಅನೀಕಂ ಮುಖಂ** ಎಂಬುದಾಗಿ ಅನೇಕಾರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದು. ಕಾವ್ಯಶೈಲಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವ ಸೂರ್ಯನ ಮತ್ತು ಉದಯಕಾಲದ ವರ್ಣನಾಪರವಾದ ಈ ಪುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಉದಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುವು ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಆತಿಶಯವಾಗಿ ಬೆಳಗುವ ಕಿರಣಗಳ ಸಮೂಹವು ಉದಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು. ಮತ್ತು ಈ ಸಮೂಹವು ಅನಿವಚನೀಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು.

ಚಿತ್ರಂ—ವಿಚಿತ್ರಂ **ಆತ್ಮಯೋಕರಂ** ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಚಿತ್ರವದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ಸೂರ್ಯೋದಯ ವರ್ಣನೆಯಾದರೆ ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿಯೂ, ಸೂರ್ಯನ ವರ್ಣನೆಯು ಆದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ರಕ್ತಿಯ ಗಳ ಸಮೂಹವಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವ ಕಾರಣ ರೂಪಕಾಲಂಕಾರವೂ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಚಕ್ಷುರ್ಮಿತ್ರಸ್ಯ ವರುಣಸ್ಯಾಗ್ನೇಃ-ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಈ ಮೂರು ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ನಿರ್ವೇಶ ಮಾಡಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಮಾರ್ಥಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ತಿಳಿಯತಕ್ಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಚಕ್ಷುರಂದ್ರಿಯವೇ ಸೂರ್ಯನಾಗಿರುವನೆಂದು ಉಪಲಕ್ಷಣದ ರೀತಿಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ರಕ್ತಿಯುಳ್ಳ

ಸಮೂಹವೆಂದು ಪ್ರಥಮವಾಕ್ಯದಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟನಾಗಿ ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮಿತ್ರಾನ್ನಿ ವರುಣರ ಅಥವಾ ಜಗತ್ತಿನ ಕಣ್ಣು ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವು.

ಆ ಅಪ್ರಾ:—ಪೂರಣಾರ್ಥಕವಾದ ಪ್ರಾ ಧಾತುವಿನ ರೂಪವಾದ ಪ್ರಾರ್ಥದ ಸಂಗದ ಆ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವು ಸೇರಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯವಂತರೂ ಆದ ತಪಸ್ವಿಗಳ ಸಮೂಹವಾಗಿರುವ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಚಕ್ಷುಸ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನೂ ಚರಿಸ್ವಿರಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಪಂಚದ ಆತ್ಮನೂ ಆಗಿರುವ ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಭೂಮಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷ ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಗ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ (ತುಂಬಿ ಇರುವನು) ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನು. ಎಂದರೆ ಸೂರ್ಯನು ಉದಯಿಸಿ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕವನ್ನು ತನ್ನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ದೀಗುತ್ತಿರುವನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಸೂರ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಜಗತ್ಸತ್ವಸ್ತುಷಕ್ತ್ಯ—ಕಾಂತಿಸಮೂಹವಾಗಿರುವ (ಸೂರ್ಯನು) ಮಂಡಲದವದ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವನಾದರೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಇರುವ ಕಾರಣ ನಿಜಕ್ಕೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಆಯಾಯ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಆಯಾಯ ಕಾಲಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಮಾಡುವಂತೆ ಪ್ರೇರಿತವನಾಗಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಚರವಾದ (ಸಂಚರಿಸುವ) ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರವಾದ (ಸಂಚರಿಸದಿರುವ) ರೂಪವುಳ್ಳ ಕಾರ್ಯವರ್ಗದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿ ಇರುವನು. ಕಾರಣರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಕಾಲದೇಶಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವೇದಾಂತಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವ ವ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿಗಳು ತದದನ್ಯತ್ವಮಾರಂಭಣಶಬ್ದಾದಿಭ್ಯಃ ಎಂಬ ಈ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಹೇಳಿರುವರು. ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು ಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾಗಿರದೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವು ಇರುವುದು ಎಂದು ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥ. ಈ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಸೂರ್ಯನು ಪರಮಾತ್ಮನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಒಂದು ಅರ್ಥ. ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯನು ಉದಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಕೂಡಲೆ ಮೃತನಂತೆ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟವಾಗಿ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡಲು ಜ್ಞಾನವೂ ಶಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲದ್ದಾಗಿರುವ ಚರಿಸ್ವಿ ರೂಪವಾದ ಜಗತ್ತು ಜ್ಞಾನ ಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಕಾರಣ ಜೀವನಂತೆ ಇರುವನು ಯೋಗಸೌ ತಪಸ್ವಿದೇಶಿ ಸ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ಪ್ರಾಣನಾದಾಯೋದೇಶಿ (ಶ್ರೀ. ಅ. ೧-೧೪-೧) ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯೂ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುವುದು. ಸೂರ್ಯನು ಲೋಕವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತನ್ನ ಉದಯಾರ್ಷಗಳಿಂದ ಚೇತನಾ ಚೇತನವುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನೂ ಜೀವಾತ್ಮನೂ ಆಗಿರುವನೆಂದು ಸೂರ್ಯನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಈ ಮುಕ್ತಿನಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ಇದಲ್ಲದೆ ಈಗಿನ ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಕಾರವಾಗಿಯೂ (scientific view) ಸೂರ್ಯನೇ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿರುವ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳ ಚಲನವಲನಗಳಿಗೂ ಕಾರಣನು. ಸೂರ್ಯನಿಂದಲೇ ನಾವು ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ (energy) ಪಡೆಯುತ್ತೇವೆ. ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಚಲನವಲನಾದಿಗಳಿಗೂ ಅಂತರ್ದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ನಾಯುವಿನ ಚಲನ, ಮೇಘಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ವೃಷ್ಟಿವರ್ಷಣ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಎಡಬಿಡದೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಸಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿ, ನದಿಗಳ ಪ್ರವಾಹರೂಪವಾದ ಚಲನ. ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಸೂರ್ಯನು ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳೇ ಕಾರಣವು. ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ

ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಗಾಢವಾದ ಅಂಧಕಾರವು ಅವರಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಒಂದು ಕುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿಯ ಚಲನವು ಸಹ ನಡೆಯಲಾರದು. ಅದುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯ ಅತ್ಯಾ ಜಗತ್ಪ್ರಸ್ತುತವೆಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ The sun is the source of all energies so far as this world (earth) is concerned ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಃ ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ದೇವಾನಾಂ—ದೀವ್ಯಂತಿ ಇತಿ ದೇವಾಃ ದಿವು ಕಾಂತ್ಯಾದಿಮು. ಧಾತು. ನಂದಿಗೃಹಪಚಾದಿಭ್ಯಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೩೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅರ್ಚಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಲಭಾಸಭೆಗೆ ಗುಣ. ಕಂತೋದಾತ್ತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ವಸ್ಮೀ ಬರುವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅಗಾತ್—ಇಣ್ ಗತೌ ಧಾತು. ಲುಪ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನಲ್ಲಿ ತಿಪ್. ಇತೆತ್ವ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಇಣೋ ಗಾ ಲುಪಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೪೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಗಾದೇಕ ಗಾತಿಪ್ಪಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಿಚ್ಚಿಗೆ ಲುಕ್. ತಿಪಂತನಿಘಾಂತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಪಾಃ—ಅಪ್ ಉಪಸರ್ಗ. ಪ್ರಾ ಪೂರಣೇ. ಧಾತು. ಲಪ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಯ ದಿಂದ ಸಿಪ್ ಬರುತ್ತದೆ. ಇತೆತ್ವ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರ ಲೋಪ ಅದಿಪ್ರತ್ಯಯಿಭ್ಯಃ ಶಪಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೭೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಚ್ಚಿಗೆ ಲುಕ್. ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಅಡಾಗವು. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ರುತ್ಸವಿಸರ್ಗ. ತಿಪಂತನಿಘಾಂತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ—ದ್ಯೌಶ್ಚ ಪೃಥಿವೀ ಚ ದ್ವಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೌ. ದಿವೋ ದ್ಯಾವಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೨೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ದಿವ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದ್ಯಾವಾದೇಶ. ಉಭೇ ವನಸ್ತತ್ಯಾದಿಮು (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೪೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಭಯಪದಪ್ರತ್ಯಯಿಸ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ ದ್ವಿತೀಯಾ ದ್ವಿವಚನಪದವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲುಕ್.

ಸೂರ್ಯಃ—ಸರತಿ ಆಕಾಶೇ ಇತಿ ಸೂರ್ಯಃ. ಸ್ಯ ಗತೌ ಧಾತು. ರಾಜಸೂಯಸೂರ್ಯ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೧೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃಬಂತವಾಗಿ ನಿಪಾತಿತವಾಗಿದೆ.

ಜಗತಃ—ಗಮಲ್ಯ ಗತೌ ಧಾತು. ಗಮೇದ್ಭೇ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೭೮-೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವಿಪ್. ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿಸರ್ವಜನ. ಗಮಃ ಕ್ವಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಅನುನಾಸಿಕಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಕುಹೋಲ್ಪಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಚುತ್ವ. ದ್ರಸ್ತಸ್ಯಪಿತಿಕ್ಯತಿ ತುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೭೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ತುಕಾಗವು. ಜಗತ್ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಭ್ಯಸ್ತಾನಾಮಾದಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ವೈದಾತ್ತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ವಸ್ಮೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ತಸ್ಮುಷಃ—ಪ್ರಾ ಗತಿ ನಿಸ್ಪತ್ಯೌ. ಧಾತು. ಕ್ವಸುತ್ವ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಿಟಿಗೆ ಕ್ವಸುರಾದೇಶ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಶರ್ಪೂರ್ವಾಃ ಖಯಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೬೧) ಎಂಬುದರಿಂದ

ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ತಕಾರಶೇಷ. ಹ್ರಸ್ವಃ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಹ್ರಸ್ವ. ತಸ್ತಿವಸಾ ಶಬ್ದ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ತೀ ಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ವಸೋಃ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೩೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಕಾರಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಚ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ. ಆತೋಲೋಪಇಟಿಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಶಾಸಿವಸಿಘಿಸೀನಾಂ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೩-೬೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಸುವಿನ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ವತ್ಸ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಉಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ || ೧ ||

|| ಸಂಹಿತಾಶಾಖಾ ||

ಸೂರ್ಯೋ ದೇವೀಮುಷಸಂ ರೋಚಮಾನಾಂ ಮರ್ಯೋ ನ
ಯೋಷಾಮುಚ್ಚೇತಿ ಪಶ್ಚಾತ್ |
ಯತ್ರ ನರೋ ದೇವಯಂತೋ ಯುಗಾನ್ ವಿತನ್ವತೇ ಪ್ರತಿ
ಭದ್ರಾಯ ಭದ್ರಂ || ೨ ||

|| ಶಬ್ದಾರ್ಥ ||

ಸೂರ್ಯಃ | ದೇವೀಂ | ಉಷಸಂ | ರೋಚಮಾನಾಂ | ಮರ್ಯಃ | ನ | ಯೋಷಾಂ |
ಅಭಿ | ಏತಿ | ಪಶ್ಚಾತ್ |
ಯತ್ರ | ನರಃ | ದೇವಯಂತಃ | ಯುಗಾನ್ | ವಿತನ್ವತೇ | ಪ್ರತಿ |
ಭದ್ರಾಯ | ಭದ್ರಂ || ೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಸೂರ್ಯೋ ದೇವೀಂ ದಾನಾದಿಗುಣಯುಕ್ತಾಂ ರೋಚಮಾನಾಂ ದೀಪ್ಯಮಾನಾಮುಷಸಂ ಪಶ್ಚಾದ್ಭೇತಿ | ಉಷಸಃ ಸ್ವಾದುರ್ಭಾವಾನಂತರಂ ತಾಮುಛಿಲಕ್ಷ್ಯ ಗಚ್ಛತಿ | ತತ್ರ ದ್ವಿಷ್ಟಾಂತಃ | ಮರ್ಯೋ ನ ಯೋಷಾಂ | ಯಥಾ ಕಶ್ಚಿನ್ನನುಷ್ಯಃ ಶೋಭನಾವಯಾಂ ಗಚ್ಛಂತೀಂ ಯುವತಿಂ ಸ್ತ್ರಿಯಂ ಸತತಮನುಗಚ್ಛತಿ ತದ್ಭರ್ತ | ಯತ್ರ ಯಸ್ಯಾಮುಷಸಿ ಜಾತಾಯಾಂ ದೇವಯಂತೋ ದೇವಂ ದ್ಯೋತಮಾನಂ ಸೂರ್ಯಂ ಯಷ್ಟುಮಿಚ್ಛಂತೋ ನರೋ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ನೇತಾರೋ ಯಜಮಾನಾ ಯುಗಾನ್ | ಯುಗಶಬ್ದಃ ಕಾಲನಾಚೇ | ತೇನ ಚ ತತ್ರ ಕರ್ತವ್ಯಾನ್ ಕರ್ಮಾಣಿ ಲಕ್ಷ್ಯಂತೇ ಯಥಾ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾವಿತಿ | ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದೀನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ವಿತನ್ವತೇ | ವಿಸ್ತಾರಯಂತಿ | ಯದ್ವಾ | ದೇವಯಂತೋ ದೇವಯಾಗಾರ್ಥಂ ಧನಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛಂತೋ ಯಜಮಾನಪುರುಷಾ ಯುಗಾನ್ ಹಲಾವಯಂಭೂತಾನ್ ಕರ್ಷಣಾಯ ವಿತನ್ವತೇ ಪ್ರಸಾರಯಂತಿ | ತಾಮುಷಸಮನುಗಚ್ಛತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಏವಂವಿಧಂ ಭದ್ರಂ ಕಲ್ಯಾಣಂ ಸೂರ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ಭದ್ರಾಯ ಕಲ್ಯಾಣರೂಪಾಯ ಕರ್ಮಫಲಾಯ ಸ್ತುಮ ಇತಿ ಶೇಷಃ | ಯದ್ವಾ | ದೇವಯಂತೋ ದೇವಕಾಮಾ ಯಜಮಾನಾ ಯುಗಾನ್ ಯುಗಾನ್ ಭೂತ್ವಾ ಪತ್ನೀಭಿಃ ಸಹಿತಾಃ ಸಂತೋ ಭದ್ರಂ ಕಲ್ಯಾಣಮಗ್ನಿ ಹೋತ್ರಾದಿಕಂ ಕರ್ಮ ಭದ್ರಾಯ ತತ್ಪಲಾರ್ಥಂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಯಸ್ಯಾಮುಷಸಿ ಪ್ರವೃತ್ತಾಯಾಂ ವಿತನ್ವತೇ | ವಿಸ್ತಾರಯಂತಿ || ಮರ್ಯಃ | ಮೃಜ್ ಸ್ವಾಣತ್ಯಾಗೇ | ಭಂದಸಿ ನಿಷ್ಕರ್ಯೇತ್ಯಾದೌ ಯತ್ರೈತ್ಯಯಾಂತೋ ನಿಷಾತ್ಯತೇ | ಯತೋಽನಾಂ ಇತ್ಯಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಯುಗಾನ್ | ಯುಜೇಃ ಕಮಣಿ ಫರ್ಷಾ | ಯುಗಶಬ್ದಃ ಕಾಲನಿಶೇಷೇ ರಥಾದ್ಯುಪಕರಣೇ ಚ | ಕಾ. ೬-೧-೧೬೦ | ಇತ್ಯುಚ್ಯಾದಿಸ್ವ ಸಾಲಾದ್ವಿಷಾಭಾವೋಽಂತೋದಾತ್ತತ್ವಂ ಚ | ವಿತನ್ವತೇ | ತನು ವಿಸ್ತಾರೇ | ತನಾದಿತ್ಯುಚ್ಯಂತಿ ಉಃ | ಸಹೇತಿ ಯೋಗವಿಭಾಗಾತ್ರಿಜೋಪಸರ್ಗಸ್ಯ ಸಮಾಸೇ ಸತಿ ಸಮಾಸಸ್ಯೇತ್ಯಂತೋದಾತ್ತತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥಃ ||

ಯತ್ರ—ಯಾವ ಉಷಸ್ಸು ಉದಿಸಿದರೆ | ದೇವಯನ್ತಃ—ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಪೂಜಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸುವ ಅಥವಾ ದೇವಯಾಗಗಳಿಗಾಗಿ ಧನವನ್ನ ಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಅಥವಾ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಲು ಆವೇಕ್ಷಿಸುಯಿಲ್ಲ | ನರಃ—ಯಜ್ಞಗಳ ಯಜಮಾನರು | ಯುಗಾನ್—ಕಾಲವನ್ನ ನುಸರಿಸಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾವಿಯಾಗಗಳನ್ನು | ವಿತನ್ವತೇಃ—ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಾ ರೋ ಅಂತಹ ಉಷಃಕಾಲದಲ್ಲಿ | ಮರ್ಯಃ—ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬ ಪುರುಷನು | ಯಾಷಾಂ ನ—ಸುಂದರಿಯಾದ ಯುವತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅಥವಾ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋಗುವಂತೆ | ಸೂರ್ಯಃ—ಸೂರ್ಯನು | ರೋಚಮಾನಾಂ—ಕಾಂತಿಯುಕ್ತ ಉದ | ಉಷಸಂ ದೇವೀಂ—ಉಷೋದೇವತೆಯನ್ನು | ಪಶ್ಚಾತ್ ಅಭೇತಿ—ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾನೆ (ಉಷಸ್ಸಿನ ಉದಯವಾದನಂತರ ಸೂರ್ಯನು ಉದಯಿಸುತ್ತಾನೆ) | ಭದ್ರಂ ಪ್ರತಿ—(ಈ ರೀತಿ ಇರುವ) ಮಂಗಳಕರನಾದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು | ಭದ್ರಾಯ—ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ (ಸ್ತುತಿಪೋಷಣೆ).

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಉಷ್ಣನ ಉದಯಮಾದೊಡನೆಯೇ ಯಾಗಕರ್ತೃಗಳು ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಯಾಗಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಲಿಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾದಿಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸುಂದರವಾದ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಪುರುಷನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುವಂತೆ ಸೂರ್ಯನು ಕಾಂತಿಯುಕ್ತಳಾದ ಉಷ್ಣನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹ ಮಂಗಳಕರನಾದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು (ನಮ್ಮ) ಕಲ್ಯಾಣಕೃತ್ವೀಯರ ಭಜಿಸೋಣ.

English Translation.

The sun follows the divine and brilliant Ushas, as a man (follows a young and elegant) woman ; at which season, pious men perform (the ceremonies established for) ages, worshipping the auspicious (sun), for the sake of good (reward)

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಮರ್ಯಾದೆ ನ ಯೋಷಾಂ—ಮನುಷ್ಯಃ ನರಃ ಮೊದಲಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಮನುಷ್ಯನಾಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮರ್ಯಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮರ್ಯಾ ಶಬ್ದವು ಮನುಷ್ಯ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. (ನಿ. ೩-೨) ಮತ್ತು (ನಿ. ೪-೨) ಮರ್ಯಾ ಇತಿ ಮನುಷ್ಯನಾಮ ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವು ಇರುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಸುಂದರವಾದ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ನೋಡಿ ಅವಳನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಸೂರ್ಯನು ಉಷ್ಣನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವನು. ಉಷಃಕಾಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿ ಉದಯವಾದನಂತರ ಸೂರ್ಯನ ಉದಯವು ಆಗುವ ಕಾರಣ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಕಾಮುಕನಾದ ಪುರುಷನ ರೀತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ದೇವೀಂ ರೋಚಮಾನಾಂ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಉಷ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷವಾದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ.

ದೇವಯಂತೇ—ದೇವಶಬ್ದವು ಈ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆನುಸಾರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯವಾಚಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ದೇವನಾದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಯಾಗಮಾಡಲು ಅವೇಕ್ಷಿಸಬಹುದೆಂದು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅಥವಾ ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಲು ಅವೇಕ್ಷಿಸುವ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಅಥವಾ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ನರಃ—ಯುಜ್ಞ ಸ್ಯ ನೇತಾರೋ ಯಜಮಾನಾಃ! ಯುಜ್ಞವನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಯಜಮಾನರು. ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಮನುಷ್ಯನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೮) ನರಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಯುಗಾನ್ ವಿತನ್ವತೇ—ಯುಗಶಬ್ದವು ಕಾಲವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಇದರಿಂದ ಆಯಾಯ ಕಾಲಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಾದ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾದಿಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ, ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಯುಜ್ಞ ಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರುಗಳು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವು. ದೇವಯಂತೇ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ

ದೇವಯಾಗಾರ್ಥಂ ಧನಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛಂತಃ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಮಾಡಿ ಯಜ್ಞಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಧನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಯಾಗಶಿಲರು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಯುಗಾನಿ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಹಲವಯವಭೂತಾನಿ ಕರ್ಷಣಾಯಾಂ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ನೇಗಿಲು ಮುಂತಾದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಉಷಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಅನಂತರ ವ್ಯವಹಾರೋಪಯುಕ್ತವಾದ ಧನಲಾಭನಿಮಿತ್ತವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವವರು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥ. ದೇವಯಂತಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ದೇವಕಾಮಾಃ ಯಜಮಾನಾಃ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಸೇವಿಸಿ ಅವರ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಯಜಮಾನರು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ಯಜಮಾನರು ಯುಗಾನಿ—ಯುಗಶಬ್ದಃ ಕಾಲವಿಶೇಷೇ ರಥಾದ್ಯುಪಕರಣೇ ಚ ಯುಗ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಕಾಲವಿಶೇಷಬೋಧಕವಾಗಿಯೂ, ಅಥವಾ ರಥಾದಿ ಉಪ (ಉಪಕರಣ) ಸಾಮಗ್ರೀ ಬೋಧಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಯುಗಾನಿ ಭೂತ್ಯಾ—ಪತ್ನೀಭಿಃ ಸಹಿತಾಸ್ತಂತಃ ತಸ್ಮೈ ಪತ್ನಿಯರಿಗಿಡನೆ ಕಲ್ಯಾಣಕರವಾದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಯಾಯ ಫಲವನ್ನೂ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಯಾಯ ಉಷಃಕಾಲವು ಉದಿತವಾದ ಕೂಡಲೆ ಆಚರಿಸುವರು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಭದ್ರಂ ಭವ್ರಾಯ ವಿಶೆಸ್ತೇ—ಭದ್ರಶಬ್ದಗಳು ಎರಡೂ ಕಲ್ಯಾಣವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುವು. ಒಂದು ಭದ್ರಶಬ್ದವೂ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದು. ಮಂಗಳವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಯಜ್ಞಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಷಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

! ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ !

ರೋಚನಾನಾಂ—ರುಚಿ ದೀಪ್ತೌ ಧಾತು. ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಾನಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಶರ್ವ ವಿಕರಣ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರನಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಲಭೂಪಧಿಗೆ ಗುಣ. ಅನೇಮುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂಗೆಕ್ಕೆ ಮುಕಾಗಮ. ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಪ್ಪರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಮಯೇಃ—ಮೌಘ್ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗೇ. ಧಾತು. ಛಂದಸಿನಿಷ್ಟೈಕೈದೇವ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೨೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾಗಿ ನಿವಾತಿತವಾಗಿದೆ. ಯತೋನಾವಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಪ್ಯದಾತ್ತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಏತಿ—ಇಕ್ ಗತೌ ಧಾತು. ಅದಾದಿ. ಲಟ ಪ್ರಥಮವುರುಷ ವಿಕವಚನರೂಪ. ತಿಪಂತನಿಘಾತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪಶ್ಚಾತ್—ಪಶ್ಚಾತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೩೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಪರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಭಾವವೂ ಆಸ್ತಾತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ವಿಸಯದಲ್ಲಿ ಆತಿ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ನಿವಾತಿತವಾಗಿದೆ.

ಯತ್ರ-ನಿವಾತಸ್ಯ ಚಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ.

ನರಃ—ಸ್ಯ ನಯೇ. ಧಾತು. ಋದೋರಪ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೫೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಗುಣ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಪಿತ್ರಾದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಚಯುಕ್ತದೆ.

ದೇವಯಂತೇ—ದೇವಾನ್ ಆತ್ಮನಃ ಇಚ್ಛತಿ ದೇವಯಂತಿ. ಸುಪ್ ಆತ್ಮನಃ ಕೃಚ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃಚ್. ನ ಛಂದಸ್ಕಪುತ್ರೈಸ್ಕೈ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೩೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇತ್ಯದೀರ್ಘ ನಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಕ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. ದೇವಯತ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾಬಹುಪಚಣಾಂತರೂಪ.

ಯುಗಾಸಿ—ಯುಜರ್ ಯೋಗೇ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಣ್ಯಲ್ಲಿ ಘರ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯುಗಶಬ್ದಃ ಕಾಲವಿಶೇಷೇ ರಥಾದ್ಯುಪಕರಣೇ ಚಿ (ಕಾ. ೬-೧-೧೬೦) ಎಂದು ಉಂಛಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಕನಾದಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದಲೇ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಚಿಜೋಃ ಕುಘಿಣ್ಯತೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೫೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಜಕಾರಕ್ಕೆ ಕುತ್ವದಿಂದ ಗಣಾದೀಕ.

ವಿಶತ್ಯತೇ—ತನು ವಿಸ್ತಾರೇ. ಧಾತು. ಲಿಟಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಬಹುಪಚನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನೇವದೇವ್ಯನತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ರ್ಋ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಅತಾದೀಕ. ಟಿಗೆ ವಿತ್ತ. ತನಾದಿಕೃಚ್ಚುಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೭೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉ ವಿಕರಣ. ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸಾರ್ವಧಾತುಕಮಪಿತ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಜಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಯಣಾದೀಕ. ಯತ್ರ ಎಂದು ಹಿಂವೆ ಯದ್ಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಪಾತ್ಯಯದ್ಯದಿ— (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೩೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಪಾತ್ಯಸ್ವರ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿ ಎಂಬುದರಿಂದನೆ (ಉಪಸರ್ಗ) ಸಹ ಸುಪಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೪) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯೋಗವಿಭಾಗಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಹ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ತಿಪಂತದೊಡನೆ ಸಮಾಸವಾದಾಗ ಸಮಾಸಸ್ಯ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ || ೨ ||

|| ಸಂಹಿತಾಶಃ ||

ಭದ್ರಾ ಅಶ್ವಾ ಹರಿತಃ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಚಿತ್ರಾ ಏತಗ್ವಾ ಅನುಮಾ-
 ದ್ಯಾಸಃ |
 ನಮಸ್ಯಂತೋ ದಿನ ಆ ಸ್ಯಸ್ಯಮಸ್ತುಃ ಪರಿ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ
 ಯಂತಿ ಸದ್ಯಃ || ೩ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಭದ್ರಾಃ | ಅಶ್ವಾಃ | ಹರಿತಃ | ಸೂರ್ಯಸ್ಯ | ಚಿತ್ರಾಃ | ಏತಃ ಗ್ವಾಃ | ಅನು ೨-
ಮಾದ್ಯಾಸಃ |

ನಮಸ್ಯಂತಃ | ದಿವಃ | ಆ | ಸ್ವಪ್ನಂ | ಅಸ್ತುಃ | ಪರಿ | ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ಇತಿ |
ಯಂತಿ | ಸದ್ಯಃ || ೩ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಭದ್ರಾಃ ಕಲ್ಯಾಣಾಃ | ಅಶ್ವಾ ಏತಗ್ನಾ ಇತ್ಯೇತದುಭಯಮಶ್ವನಾಮ | ತತ್ರೈಕಂ ಕ್ರಿಯಾಪರಂ
ಯೋಜನೀಯಂ | ಅಶ್ವಾಸ್ತುರಗಾ ನ್ಯಾಪನಶೀಲಾ ನಾ ಹರಿತೋ ಹರ್ತಾರಶ್ಚಿತ್ರಾ ಏಚಿತ್ರಾವಯವಾ
ಅನುಮಾದ್ಯಾಸೋಽನುಕ್ರಮೇಣ ಸರ್ವೇ ಸ್ತುತ್ಯಾ ಮಾದನೀಯಾಃ ಏವಂಭೂತಾಃ ಸೂರ್ಯಸ್ಯೈ-
ತಗ್ನಾ ಅಶ್ವಾಃ | ಯದ್ವಾ | ಏತಂ ಗಂತವ್ಯಂ ಮಾರ್ಗಂ ಗಂತಾರೋಽಶ್ವಾಃ | ಏತಂ ಶಬಲವರ್ಣಂ
ನಾ ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತೋಽಶ್ವಾಃ | ನಮಸ್ಯಂತೋಽಸ್ಮಾಭಿನಮಸ್ಯಮಾನಾಃ ಸಂತೋ ದಿವೋಽಂತರಿ-
ಕ್ಷಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ನಮುಪರಿಪ್ರದೇಶಂ ಪೂರ್ವಭಾಗಲಕ್ಷಣಮಾಸ್ತುಃ | ಆತಿಷ್ಯಂತಿ | ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ | ಯದ್ವಾ |
ಹರಿತೋ ರಸಹರಣಶೀಲಾ ರಶ್ಮಿಯೋ ಭದ್ರಾದಿಲಕ್ಷಣವಿಶಿಷ್ಟಾ ದಿವಃ ಸ್ವಪ್ನಂ ನಭಃಸ್ಥಲಮಾತಿಷ್ಯಂತಿ |
ಅಸ್ಮಾಯ ಚ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾ ಸದ್ಯಪ್ರದಾನೀಮೇವೈಕೇನಾಹ್ನಾ ಪರಿ ಯಂತಿ | ಪರಿತೋ
ಗಚ್ಚಂತಿ | ನ್ಯಾಪ್ನುವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ || ಅಶ್ವಾಃ | ಅಶೂ ನ್ಯಾಪ್ತಾ | ಅಶಿಪ್ತುಷೀತ್ಯಾದಿನಾ ಕ್ಷಿನ್ |
ಏತಗ್ನಾಃ | ಇನ್ ಗತೌ | ಅಸಿಹಸೀತ್ಯಾದಿನಾ ಕರ್ಮಣಿ ತನ್ನತ್ಯಯಃ | ಗಮೇರಾಣಾದಿಕೋ ಭಾವೇ
ದ್ವಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಏತಮೇತವ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ಗ್ನೋ ಗಮನಂ ಯೇಷಾಂ ತೇ ತಥೋಕ್ತಾಃ | ಬರುವೀಹೌ
ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ | ಅನುಮಾದ್ಯಾಸಃ | ಮದಿ ಸ್ತುತೌ | ಅಸ್ಮಾಣ್ಣಿಯಂತಾದಚೋ ಯತ್ |
ಯತೋಽನವ ಇತ್ಯಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ | ನಮಸ್ಯಂತಃ | ನಮೋವರಿವ ಇತಿ ಪೂಜಾರ್ಥೇ ಕೃತ್ |
ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಕರ್ಮಣಿ ಕರ್ತೃಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಅಸ್ತುಃ | ತಿಷ್ಠತೇಶ್ಚಾಂದಸೋ ವರ್ತಮಾನೇ ಲುಣ | ಗಾತಿ-
ಸ್ಥೇತಿ ಸಿಚೋ ಲುಕ್ | ಆತ ಇತಿ ರ್ಝೀರ್ಜುನ್ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಭದ್ರಾಃ—ಮಂಗಳಕರಗಳಾದ | ಹರಿತಃ—ಹರಿದ್ವರ್ಣವುಳ್ಳ | ಚಿತ್ರಾಃ—ವಿಚಿತ್ರ ಅವಯವಗಳಿಲ್ಲ |
ಅನುಮಾದ್ಯಾಸಃ—ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ತುತ್ಯಗಳಾದ | ಅಶ್ವಾಃ—ವೇಗಶಾಲಿಗಳಾದ | ಸೂರ್ಯಸ್ಯ—ಸೂರ್ಯನ |
ಏತಗ್ನಾಃ—ಅಶ್ವಗಳು | ನಮಸ್ಯಂತಃ—(ನಮ್ನಿಂದ) ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟವುಗಳಾಗಿ | ದಿವಃ ಸ್ವಪ್ನಂ—ಅಂತರ್ದ

ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು (ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ) | ಆ ತಸ್ಯೋಃ—ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತವೆ (ಸಂಚರಿಸುತ್ತವೆ) | ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ—
ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶಗಳನ್ನು | ಸದ್ಯೋಃ—ಆಗಲೇ (ಒಂದೇ ದಿನದಲ್ಲಿ) | ಪರಿ ಯಂತಿ—ಸುತ್ತುತ್ತವೆ.

| ಭಾವಾರ್ಥ |

ಸೂರ್ಯನ ಕುದುರೆಗಳು ಮಂಗಳಕರವಾದವು. ವಿಚಿತ್ರವಯವವುಳ್ಳವು; ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸತಕ್ಕ
ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವು, ನಮ್ಮಿಂದ ಸ್ತುತೃವಾದವು. ಸೂರ್ಯನ ಇಂತಹ ಹರಿದ್ವರ್ಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಶ್ವಗಳು (ಕುದುರೆಗಳು)
ನಮ್ಮಿಂದ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಆಕಾಶದ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ) ಇರುತ್ತವೆ. ಈ ಅಶ್ವಗಳು ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶ
ಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ದಿನದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿಬರುವವು.

English Translation.

The auspicious, swift horses of the sun, well-limbed, road-traversing,
who merit to be pleased with praise, revered by us, have ascended to
the summit of the sky, and quickly circumambulate earth and heaven.

| ವಿಶೇಷವಯಗಳು |

ಅಶ್ವಾಃ—ತುರುಗಾಃ | ಅಶೋ ವ್ಯಾಪ್ತೌ | ವ್ಯಾಪಸಂತೀಲಾ ವಾ | ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವವುಗಳು
ಅಥವಾ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವುಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಏತಂ ಗಂತವ್ಯಂ ಮಾರ್ಗಂ ಗಂತ್ವಾರೋ ಅಶ್ವಾಃ | ಏತಾಂ ಶಬ್ದವರ್ಣಂ ವಾ ಸ್ವಾಶ್ತ-
ವಂತೋ ಅಶ್ವಾಃ | ನಮಂದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿರುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವುಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಕುದುರೆಗಳು ಎಂದೂ
ಅಥವಾ ಏತಶಬ್ದವು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದ (ಹಳದಿ, ಕೆಂಪು, ಬಿಳಿ) ವರ್ಣಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವಾರಾದ
ಅನೇಕ ಬ್ರಹ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಕುದುರೆಗಳು ಎಂದೂ ಅರ್ಥವು. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು—

ಏತಂ ಇತ್ಯಶ್ವನಾಮಾನ್ಯತ್ರೇ ಇಹ ತು ಅಶ್ವೇನ ಪಾನರುಕ್ತೃಪ್ರಸಂಗಾತ್ ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದಃ |

ಅತೀತೇಷ್ವಹಸ್ತು ಮಾರ್ಗಸ್ಯ ಗಂತಾರಃ ||

ಏತಂ ಶಬ್ದವು ಬೇರೆಯ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಶ್ವವಾಚಿಯಾಗಿ ಇರುವುದು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ (ಅಶ್ವ) ಕುದುರೆ ಎಂದು
ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡುವುದಾದರೆ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯು ಆಗುವಕಾರಣ ಈ ಶಬ್ದವು ಕ್ರಿಯಾವಾಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ಕಳೆದು
ಹೋಗಿರುವ) ಹಿಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರಮಾಡಿದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಚರಿಸತಕ್ಕವುಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು
ಹೇಳಿರುವರು.

ಅನುಮಾದ್ಯಾಸಃ—ಮದತಿರರ್ಚಿತಿಕರ್ಮಾ ಅನುಷ್ಠತ್ಯಾಃ | ಮದ ಧಾತುವು ನಲವತ್ತನಾಲ್ಕು
ಅರ್ಚಿತ ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಿತಕರ್ಮಾಣಃ (ನಿ. ೩-೧೯) ಎಂದು ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರ
ಮಾಡಲು ತಕ್ಕವುಗಳೆಂದು ಅರ್ಥವು. (ಸ್ತುತೃಗಳು)

ದಿವಃ ಪೃಷ್ಠಂ ಆ ತಸ್ಯುಃ—ಅಂತರಿಕ್ಷಸ್ಯ ಪೂರ್ವಭಾಗಲಕ್ಷಣಂ ಉಪರಿ ಪ್ರದೇಶಂ ಪ್ರಾಪ್ತೃವಂತಿ ಯದ್ವಾ ಹರಿಶಃ ರಸಹರಣಶೀಲಾಃ ರಶ್ಮಯಃ ಭದ್ರಾ ಲಕ್ಷಣವಿಶಿಷ್ಟಾಃ ನಭಸ್ಥೃ ಲಮಾಕ್ರಮಂತಿ | ನವಃಸ್ನಾ ರಾರ್ಹಗಲಾಗಯೂ, ವ್ಯಾಪಿಸುವವುಗಳಾಗಿಯೂ, ಸ್ತುತ್ಯರ್ಹಗಳಾಗಿಯೂ, ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಬಣ್ಣಗಳು ಉಳ್ಳವುಗಳಾಗಿಯೂ, ಆಯಾಯ ಗಂಧವ್ಯಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯತವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವವುಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸೂರ್ಯನ ಕುದುರೆಗಳು ಎಂದರ್ಥವು. ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ನೀರನ್ನು ಹೀರುವವುಗಳಾಗಿ ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭೂವ್ಯಂತರಿಕ್ಷಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೂರ್ಯನ ಉದಯವಾದ ಕೂಡಲೆ ವ್ಯಾಪಿಸುವುವು. ಈ ಬುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಮತ್ತು ಕುದುರೆಗಳು ಎಂಬ ಎರಡಕ್ಕೂ ಸಮಾನಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಇರುವ ಕುದುರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ರಥದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾ ಕಾಲನಿಯಾ ಮಕನಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವು.

‡ ನ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ‡

ಅಶ್ವಾಃ—ಆಶೂ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ. ಧಾತು. ಅಶಿಪ್ತುಷಿಕ್—(ಉ ಸೂ. ೧-೧೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ಷಣ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇನ್ದ್ರಿಯಾ ದಿನಿಫಿತ್ಯಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಪ್ರಸಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ವತಗ್ವಾಃ—ಇತ್ ಗತೌ ಧಾತು. ಅಸಿಹಸಿ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲೆ ಕರ್ತೃ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕೆಗೆ ಗುಣ. ವತ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಗಮಲ್ಯ ಗತೌ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲೇಖಾಂಕವಾದ ದ್ವೇನ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಡಿತ್ತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಟಿಗೆ ಲೋಪ. ಗ್ವ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ವತಮ್ ವತವ್ಯಮ್ ಪ್ರತಿ ಗ್ವೀ ಗಮನಂ ಯೇಷಾಂ ತೇ ವತಗ್ವಾಃ. ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪದಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅನುವಾದ್ಯಾಸಃ—ಮದಿ ಸ್ತುತೌ ಧಾತು. ಹೇತುಮತಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್. ಅತ ಉಪಧಾಯಾಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಗೆ ವೃದ್ಧಿ. ಮಾದಿ ಎಂಬ ಅಜಂತಕ್ಕೆ ಅಚೋ ಯತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನೇರನಿಟಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೫೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಟ್ಟಿಗೆ ಲೋಪ. ಯತೋದ್ರನಾವಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೩೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಪ್ರಸಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಅನು ಎಂಬ ಗತಿಯೊಡನೆ ಸಮಾಸವಾದಾಗ ಕೃದಂತರಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚಸ್ ಪರವಾದಾಗ ಆಜ್ಜನೇರಸುಕ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಸುಳಾಗಮ.

ನಮಸ್ಯಂತಃ—ಪೂಜಾರ್ಥ ತೋರುವಾಗ ನಮೋವನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚಿ ಕ್ಯಚ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ಯಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕರ್ಮಣಿ

ಯಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಲಭ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಶಪ್ತಾ ಏಕರಣ ಅಶೋ ಗುಣೀ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರರೂಪ. ಪ್ರಥಮಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ. ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕ ಅನುದಾತ್ರವಾದುದರಿಂದ ಕೃಚ್ ಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ

ದಿವೀ—ಊದಿದಂ ಪದಾದಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಸ್ಮುಃ—ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಷ್ಠಾ ಗತಿವ್ಯತ್ಯಾ ಧಾತುವಿಗೆ ಛಂದಸಿ ಲುಚ್ ಲಚ್ ಲಿಟಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲುಚ್. ಪ್ರಥಮವುರುಷ ಬಹುವಚನಲ್ಲಿ ರ್ಛು ಬಂದಾಗ ಆತೇಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೧೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಜುಸಾದೇಶ. ಗಾತಿಸ್ತಾ ಛು—(ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚ್ಚಿಗೆ ಸಿಚಾದೇಶ ಬಂದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಲುಚ್. ಉಸ್ಯಪದಾಂತಾತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೯೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರರೂಪ. ಅಂಗೆಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ, ಅಸ್ಮುಃ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿಶಂಕದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿರ್ಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯಂತಿ—ಇಣ್ ಗತೌ ಧಾತು, ಅದಾದಿ, ಝಿಗೆ ಅಂತಾದೇಶ ಬಂದಾಗ ಇಣೋ ಯಣ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೮೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ಯಣಾದೇಶ. ತಿಶಂಕನಿರ್ಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೩ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ತತ್ರೋರ್ಯಸ್ಯ ದೇವತ್ವಂ ತನ್ನಹಿತ್ವಂ ಮಧ್ಯಾ ಕರ್ತೋರ್ವಿತ್ತಂ

ಸಂ ಜಭಾರ |

ಯದೇದಯುಕ್ತ ಹರಿತಃ ಸಧಸ್ಥಾದಾದ್ರಾತ್ರೀ ವಾಸ್ತನುತೇ

ಸಿಮಸೇತ್ರ || ೪ ||

| ಸವಿತಾಃ |

ತತ್ | ಸೂರ್ಯಸ್ಯ | ದೇವತ್ವಂ | ತತ್ | ಮಹಿತ್ವಂ | ಮಧ್ಯಾ | ಕರ್ತೋಃ |

ವಿತ್ವಂ | ಸಂ | ಜಭಾರ |

ಯದಾ | ಇತ್ | ಅಯುಕ್ತ | ಹರಿತಃ | ಸಧಸ್ವಾತ್ | ಆತ್ | ರಾತ್ರೀ |

ನಾಸಃ | ತನುತೇ | ಸಿನುಸ್ತೈ || ೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಪ್ರೇರಕಸ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ತದ್ದೇವತ್ವನಿಾಶ್ಚರತ್ವಂ | ಸ್ವಾತಂತ್ರೈಮಿತಿ ಯಾವತ್ | ಮಹಿತ್ವಂ ಮಹತ್ತ್ವಂ ಮಾಹಾತ್ವಂ | ಚ ತದೇವ | ತಚ್ಚೈಶ್ಚ ಶ್ರುತೇರ್ಯಚ್ಚಿದ್ವಾಧ್ಯಾಹಾರಃ | ಯುಕ್ತತೋಃ | ಕರ್ಮನಾಮೃತಃ | ಪ್ರಾರಬ್ಧಾಪರಿಸಮಾಪ್ತಸ್ಯ ಕೃಷ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಕರ್ಮಣೋ ಮಧ್ಯಾ ಮಧ್ಯೇಽಪರಿ- ಸಮಾಪ್ತಃ ಏವ ತಸ್ಮಿನ್ನರ್ಮಣಿ ಏತತಂ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಂ ಸ್ವಕೀಯಂ ರಶ್ಮಿಜಾಲಮಸ್ತಂ ಗಚ್ಛನ್ ಸೂರ್ಯಃ ಸಂ ಜಭಾರ ಅಸ್ಮಾಲ್ಲೋಕಾಶ್ಚಾಸ್ತನ್ಯುಪಸಂದರತಿ | ಕರ್ಮಕರಣ್ಣ ಪ್ರವೃತ್ತಮಪರಿಸಮಾಪ್ತಮೇವ ವಿಸ್ತಜತ್ಯಸ್ತಂ ಯಂತಂ ಸೂರ್ಯಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ | ಈದೃಶ್ಯಂ ಸ್ವಾತಂತ್ರೈಂ ಮಹಿಮಾ ಚ ಸೂರ್ಯವ್ಯತಿ- ರಿಕ್ತಸ್ಯ ಕಸ್ಯಾಸ್ತಿ | ನ ಕಸ್ಯಾಪಿ | ಸೂರ್ಯ ಏವೇದ್ಯತಂ ಸ್ವಾತಂತ್ರೈಂ ಮಹಿಮಾಂ ಚಾವಗಾತಕೇ | ಅಪಿ ಚ | ಇದಿತ್ಯವಧಾರಣೇ | ಯದೇದ್ಯಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಕಾಲೇ ಹರಿತೋ ರಸಹರಣಿಲಾನ್ವಾರಶ್ಮೀನ್ ಹರಿದ್ರವ್ಯಾಸಶ್ಚಾನ್ಯಾ ಸಧಸ್ಮಾ ತ್ವಹಸ್ಮಾನಾದಸ್ಮಾಶ್ಚಾರ್ಥಿ ನಾಲೋಕಾದಾದಾಯುಕ್ತ | ಅನ್ಯತ್ರ ಸಂಯುಕ್ತಾನ್ವರೋತಿ | ಯದ್ಯಾ | ಯುಚಿಃ ಕೇವಲೋಽಪಿ ವಿಪೂರ್ವೋ ದೃಷ್ಟ್ಯಂಃ | ಯದೈವಾಸೌ ಸ್ವಾರಶ್ಮೀಸಶ್ಚಾನ್ಯಾ ಸಧಸ್ಮಾತ್ | ಸಹ ತಿಷ್ಠಂತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಸಧಸ್ತೋ ರಥಃ | ತಸ್ಮಾದಯುಕ್ತ | ಅವಂಚತ್ | ಆತ್ ಅನಂತರಮೇವ ರಾತ್ರೀ ನಿಶಾ ನಾಸ ಅಚ್ಚಾದಯಿತ್ಯ ತಮಃ ಸಿಮುಸ್ತೈ | ಸಿಮುಶಬ್ದಃ ಸರ್ವಶಬ್ದ- ಸರ್ಯಾಯಃ | ಸಪ್ತಮ್ಯರ್ಥೇ ಚತುರ್ಥೇ | ಸರ್ವಸ್ಮಿನ್ ಲೋಕೇ ತನುತೇ | ವಿಸ್ತಾರಯತಿ | ಯದ್ಯಾ | ನಾಸೋ ನಾಸರಮಹಃ | ತಪ್ತವಸ್ಮಾದಸ್ಮಾಲ್ಲೋಕಾದಪನೀಯ ರಾತ್ರೀ ತಮಸ್ತನುತೇ | ಅತ್ರ ನಿರುಕ್ತಂ | ತತ್ಪೂರ್ಯಸ್ಯ ದೇವತ್ವಂ ತನ್ನಿಹಿತ್ವಂ ಮಧ್ಯೇ ಯುಕ್ತಮರ್ಣಾಂ ಶ್ರಿಯಮಾಣಾನಾಂ ಏತತಂ ಸಂಹಿಯತೇ ಯದಾಸಾವಯುಕ್ತ ಹರಣಾನಾದಿತ್ಯೇರಶ್ಮೀನ್ದರಿತೋಽಶ್ಚಾನಿತಿ ನಾಥ ರಾತ್ರೀ ನಾಸಸ್ತನುತೇ ಸಿಮುಸ್ತೈ ನಾಸರಮಹರವಯವತೀ ಸರ್ವಸ್ಮಾತ್ | ನಿ. ೪-೧೧ | ಇತಿ | ಮಹಿತ್ವಂ | ಮಹ ಪ್ರಾಣಯಾಂ ಔಣಾದಿಕ ಇನ್ದ್ರತ್ಯಯಃ | ತಸ್ಯ ಭಾವಸ್ತೈತಲಾ | ಪಾ. ೫-೧-೧೧೯ | ಮಧ್ಯಾ | ಮಧ್ಯಶಬ್ದಾತ್ಪ್ರಮ್ಯೇಕವಚನಸ್ಯ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ಡಾದೇಶತಃ ಕರ್ತೋಃ | ಕರೋತೇರೌಣಾದಿಕಸ್ಮೈತ್ಯಯಃ | ಏತತಂ | ವಿಪೂರ್ವಾತ್-

ನೋತೇಃ ಕರ್ಮಣಿ ನಿಷ್ಠಾ | ಉದಿತ್ತೋನ ಕ್ವಾಪ್ತತ್ಯಯ ಇಟೋ ವಿಕಲ್ಪವಾಪ್ಯಸ್ಯ ವಿಭಾಷೇತಿಚಿಟ್ಟ್ರತಿ-
 ಪೇಧಃ | ಗತಿರನಂತರ ಇತಿ ಗತೇಃ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ನಂ | ಜಭಾರ | ಹೃಗ್ರಯೋರ್ಧ ಇತಿ ಭತ್ನಂ | ಅಯುಕ್ತ |
 ಯುಜೇರ್ಲುಃ ರ್ಭಾ ರ್ಭಾಲೋ ರ್ಭಾಲೀತಿ ಸಿಚೋ ಲೋಪಃ | ಸಧಸ್ಥಾತ್ | ಭಾಭೋಃ ಕವಿಧಾನವಿತ್ಯದ್ಧಿ-
 ರಣೇ ಕಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಸಧ ಮಾಧಸ್ಯ ಯೋಶ್ವಂದಸೀತಿ ಸಧಾದೇಶಃ | ದಾಸೀಭಾದಾತಿತ್ಯಾತ್ಯೋವನವದಪ್ರ-
 ಕೃತಿಸ್ವರತ್ನಂ | ರಾತ್ರೀ | ರಾತ್ರೇಶ್ವಾ ಜಸಾವಿತಿ ಜೋಸ್ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

ಯತ್—ಯಾವುದರಿಂದ | ಕರ್ತೋಃ—ಕೃಷ್ಯಾದಿಕರ್ಮಗಳ | ಮಧ್ಯಾ—ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ | ವಿಶ-
 ತಂ—ವಿಸ್ತೃತವಾದ (ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು) | ಸಂಜಭಾರ—(ತನ್ನಲ್ಲಿ) ಉಪಸಂಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೋ | ತತ್—
 ಅದೇ | ಸೂರ್ಯೋಽಸ್ಯ—ಸೂರ್ಯನ | ದೇವತ್ವಂ—ಸ್ವಾಮಿತ್ವವು (ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು) | ತತ್—ಅದೇ |
 ಮಹಿತ್ವಂ—ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವು | ಯದಾ—ಯಾನಾಗ | ಹರಿತೇಃ—(ಹಂದ್ರರ್ಣದ ತನ್ನ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಅಥವಾ)
 ಕಿರಣಗಳನ್ನು | ಸಧಸ್ಥಾತ್—(ತನಗೂ ಅವುಗಳಿಗೂ) ಸಹಸ್ಯಾನವಾಗಿದ್ದ (ಈ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು) |
 ಅಯುಕ್ತ—(ಅನ್ಯತ್ವ) ಸಂಯೋಜನೆ ಮಾಡಿದನೋ | ಆತ್ ಇತ್—ಆಗಲೇ | ರಾತ್ರೀ—ರಾತ್ರಿಯು |
 ವಾಸೇ—ಆಚ್ಛಾದನಮಾಡುವ ತವಸ್ಥನು | ಸಿಮಸ್ಮೈ—ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ | ತನುತೇ—ಹರಡುತ್ತದೆ |

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು (ತನ್ನಲ್ಲಿ) ಉಪಸಂಹರಿಸಿಕೊಂಡನೆಂದರೆ, ಅಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಕೃಷ್ಯಾದಿ
 ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವು (ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ) | ಅದೇ ಸೂರ್ಯನ ಸ್ವಾಮಿತ್ವ, ಅದೇ (ಅವನ) ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಮತ್ತು
 (ಅವನು) ಈ ಭೂಲೋಕದಿಂದ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಸೆಳೆದುಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ರಾತ್ರಿಯು ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ಬೀರುವುದು |

English Translation

Such is the divinity, such is the majesty of the sun, that when he
 has set, he has withdrawn (into himself) the diffused (light which had
 been shed) upon the unfinished task ; when he has unyoked his coursers
 from his car, then night extends the veiling darkness over all.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಮಧ್ಯಾ ಕರ್ತೋಃ—ಮಧ್ಯೇ ಅಪರಿಸಮಾಪ್ತ ವಿವ ತಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ಮಣಿ | ಕರ್ತೋಃ—ಕರ್ಮ-
 ನಾಮೈತತ್ ಪ್ರಾರಬ್ಧಾಪರಿಸಮಾಪ್ತಸ್ಯ ಕೃಷ್ಯಾದಿಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ | ಕರ್ತೋಃ ಎಂಬ ಪದವು ಅಶ್ವಃ,
 ಅಸು ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಸೂರ್ಯನು
 ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುವಾಗ (ಪ್ರಜೆಗಳು) ಜನಗಳು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಆಯಾಯ ಕರ್ಮಗಳ

ಅರ್ಥದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಅಂದರೆ ಪೂರ್ತಿಯಾಗದಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಅಸ್ತಂಗತನಾಗುವನು. ಇದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡುವವನೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಆಯಾಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲಿಸುವರು. ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತನಾದ ಕೂಡಲೆ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಆಪ್ತಕೈ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಾಗಿರುವುದು. ಇದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾರಾಂತರದಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಸೂರ್ಯನು ಉದಯವಾದ ಕಾಲ ಮೊದಲನೇಗೂ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಭೂಮ್ಯಂತರಿಕ್ಷಗಳು ತುಂಬುವಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ವಿಕಿರಣದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಅಸ್ತಕಾಲದ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಹಾಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು, ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಪ್ರೇರಿಸುವ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಈಶ್ವರಭಾವದಿಂದ ಇರುವ ಅವನಿಗೆ ಸಮನಾದ ಮಹಿಮೆಯಾಗಿ ಅವನ ಸ್ವತಂತ್ರತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದು. ಇದರಂತೆಯೇ ಆಯಾಯ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಮನುಷ್ಯರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತನಾದ ಕಾರಣ ನಿಲ್ಲಿಸುವರು. ತನ್ನ ಉದಯಾಸ್ತಗಳಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಂದು ತಿಳಿ ನಿಂದ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿರುವ ಸೂರ್ಯನ ಮಹಿಮೆಯು ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾಗಿರುವುದು. ಈ ವಿಧವಾದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವು ಇತರ ದೇವತೆಗಳು ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವನ್ನು ತತ್ತ್ವೋರ್ಯಸ್ಯ ದೇವ-
ತ್ವಂ ತನ್ನಹಿತ್ವಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವಿಶದಪಡಿಸುವುದು.

ಹರಿಃ ಸಧಸ್ವಾದಯುಕ್ತಃ—ಸೂರ್ಯನು ಉದಕಗಳನ್ನು ಹಿರುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ತನ್ನ ರಥದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಈ ಭೂಲೋಕದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿ ಬೇರೆಯ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣ ಸೂರ್ಯನ ರಥವು ಬೇರೆಯ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು. ಆಗ ರಾತ್ರಿಯು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಆವರಿಸುವ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಹರಡುವುದು. ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಹಗಲನ್ನು ಓಡಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಯಾಸ್ಕರು—

ತತ್ತ್ವೋರ್ಯಸ್ಯ ದೇವತ್ವಂ ತನ್ನಹಿತ್ವಂ ಮಧ್ಯೇ ಯತ್ಕರ್ಮಣಾಂ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾಂ ವಿಶತಂ
ಸಂಹ್ರಿಯತೇ | ಯದಾಸಾವಯುಕ್ತಃ ಹರಣಾನಾದಿತ್ಯರಶ್ಮೀ ಹರಿತೋಽಶ್ರಾನಿತಿ ವಾ | ಅಥ
ರಾತ್ರೀ ವಾಸಸ್ತನುತೇ ಸಿಮಸ್ಮೈ ವೇಸರ ಮಹರವಯುತೀ ಸರ್ವಸ್ವಾದ್ ಆಪಿ ಪೋಪ
ಮಾರ್ಥೇ ಸ್ಯಾಧ್ಯಾತ್ರೀವ ವಾಸಸ್ತನುತೇ ಇತಿ || (ನಿ. ೪-೧೧).

ಸೂರ್ಯನು ಉದಕಗಳನ್ನು ಹಿರಿಸುವ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಹಾಗೆ ತಡದು ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದೂ, ಇದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜನರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ಮಾಡದೆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವಂತೆ ತಾನು ಅಸ್ತನಾಗುವುದು ಎಂಬ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೂ ಮಹಿಮೆಯೂ ಸೂರ್ಯನೊಬ್ಬನಲ್ಲ ಮಾತ್ರವೇ ಇರುವುದು. ಇತರ ಯಾವ ದೇವತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ರಾತ್ರಿಯು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರೇದಿಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳಕನ್ನು ಬೀರುವ ಹಗಲನ್ನು ಓಡಿಸುತ್ತಾ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಾಣಿಸದಂತೆ ಮಾಡುವ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಹರಡುವುದು. ಎಂದು ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು.

ಸದಿಸ್ವಾತ್—ಸದ ತಿಷ್ಠಂತೈಸ್ತೀ ಇತಿ ಸದಿಸ್ವಾತ್ ರಥಃ | ಇದರ ಸಂಗಡಲೇ ಕುದುರೆಗಳು ಇರುವ ರಥವು ಸಧಿಸ್ವಾತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದು.

ಸಿಮಸ್ತೈ—ಸಿಮತಬ್ಬಃ ಸರ್ವಸರ್ಯಾಯಃ ಸಪ್ತಮ್ಯರ್ಥೇ ಚತುರ್ಥೀ | ಸಿಮತಬ್ಬವು ಸರ್ವತಬ್ಬದ ಸರ್ಯಾಯವಾಗಿರುವುದು. ಇದರಮೇಲೆ ಸಪ್ತಮಾ ವಿಧಕ್ರಿಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಥೀವಿಧಕ್ರಿಯೆಯು ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ನಾಸಃ—ಆಚ್ಛಾದಯಿತ್ವತಮಃ | ನಾಸೋ ನಾಸರಂ ಅಹಃ (ಸಾ. ಬಾ.) ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಆವರಿಸುವ ಕತ್ತಲೆ, ನಾಸರತಬ್ಬಸರ್ಯಾಯವಾದ ಹೆಗಲು ಎಂದು ಎರಡು ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿರುವರು ಸ್ಕಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು—

ಆತ್ ತದೈವ ಚ ರಾತ್ರೀನಾಸಃ ನಾಸತ್ಯಚ್ಛೋತ್ರೈ ಕ್ರಿಯಾತಬ್ಬಃ ವಸ ಆಚ್ಛಾದನ ಇತ್ಯಸ್ಯ | ವಸ್ತು ವಚನೋ ನಾ | ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಚ್ಛೈ ಕೃಷ್ಣಂ ನಾಸ ಅಹ ನಾನ್ಯನ್ | ತತ್ಪ್ರಾಣಸ್ಯಾಚ್ಛೈ ತಮಸಿ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ | ಕೃತ್ವೈಸ್ಯ ಜಗತಃ ಆಚ್ಛಾದಯಿತ್ವೈ ಕೃಷ್ಣವಾಸಸ್ವರೂಪಂ ನಾ ತಮಃ |

ಆತ್ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಆಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ವಾಸಸ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಸ ಆಚ್ಛಾದನೇ, ಆವರಣ (ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ) ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಉಂಟಾದ ರೂಪವೆಂದು ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯು ಇರುವುದರಿಂದ ವಸ್ತುವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮುಚ್ಚುವುದಾದರೂ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆಯು ಮಾತ್ರವೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದು. ಇತರ ವರ್ಣದ ವಸ್ತುವು ಕಪ್ಪುಬಟ್ಟೆಯಂತೆ ಆವಾರಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆವಾರಕವೆಂಬ ಕ್ರಿಯೆ ಅಥವಾ ಧರ್ಮದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ತರ್ಮ ಎಂದರೆ ಕತ್ತಲೆಯು ಕೃಷ್ಣವಾಸಃ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಉಪಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿರುವವಾರಣ ಜಗತ್ತಿಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಾಣಿಸದಂತೆ ಮಾಡುವ ಕಪ್ಪು ಬಟ್ಟೆಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಕತ್ತಲೆಯು ಎಂದರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

|| ನ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಮಹಿತ್ವಮ್—ಮಹ ಪೂಜಾಯಾಂ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಔಣಾದಿಕವಾದ ಇನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಮಹಿ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಹೇ ಭಾವಃ ಮಹಿತ್ವಮ್ ತಸ್ಯಭಾವಸ್ತುತಲೌ (ಸಾ. ಸೂ. ೫-೧-೧೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತ್ವಪ್ರತ್ಯಯ. ದೇವತ್ವಮ್ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಇವೇ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತವೆ.

ಮಧ್ಯಾ—ಮಧ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಪ್ತಮೀ ಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ **ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಡಾದೀಶ. ಡಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಲೀಲೋಠ, ಮಧ್ಯಾ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕರ್ತೋಃ—ದುಕ್ರೂ ಕರಣೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಔಣಾದಿಕವಾದ ಣನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರ್ವಧಾತುಕಾರ್ಥಧಾತುಕಯೋಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಗುಣ. ಉರಣ್ಯಪರಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ರಸರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಇತ್ಯಾತ್ಯಾಟಿರ್ನಿತ್ಯಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೧೯೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯುದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ ಪಟ್ಟೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ವಿಕೇತಮ್—ವಿ ಉಪಸರ್ಗ. ತನು ವಿಸ್ತಾರೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಪಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಕೃಪ್ರತ್ಯಯ. **ಉದಿತೋ ವಾ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೫೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ತಾಪ್ರತ್ಯಯ ಪರವಾದಾಗ ಇಟ್ ವಿಕಲ್ಪ ವಿಧಾನವಾಗಾದಿರುವುದರಿಂದ ಯಸ್ಯ ವಿಭಾಷಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಡಾಗಮು ನಿಸೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. **ಅನುದಾತ್ತೋಪದೇಶವನ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಅನುಸಾಸಿಕ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. **ಗತಿರನಂತರಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ (ವಿ) ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜಭಾರ—ಹ್ಯೌ ಇ ಹರಣೇ. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ಪಿಗೆ ಪರಸ್ಮೈಪದಾನಾಂ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಣಲಾದೇಶ. ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಉರದತ್ತ. ಹಲಾದಿಶೇಷ. **ಕುಯೋಶ್ಚುಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚುತ್ವ. **ಆತ ಉಪಧಾಯಾಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಾ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿ. **ಹ್ಯಗ್ರಯೋರ್ಭಕ್ತೃಂದಸಿ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಭಕಾರಾದೇಶ. ತಿಷಂಕ ನಿಘಾತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಯುಕ್ತೆ—ಯುಜಿತ್ ಯೋಗೇ. ಧಾತು. ಲುಜ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಪ್ರತ್ಯಯ. **ಚ್ಚೀಃ ಸಿಚ್** ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಿಚಾದೇಶ ಬಂದಾಗ **ಝಲೋ ಝಲಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲೋಪ. **ಚೋಃ ಕುಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೩೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಜಕಾರಕ್ಕೆ ಕುತ್ವ. **ಖರಿ ಚಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೪-೫೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚತ್ವದಿಂದ ಕತ್ವ. ಅಂಗಳ್ಗೆ ಅಡಾಗಮು ಯದಾ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ **ನಿಪಾತ್ಯಯ್ಯದ್ಯದಿ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೩೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪ್ಪರ ಪ್ರತಿಷೇಧಬರುತ್ತದೆ. ಅಡಾಗಮು ಉದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಅದ್ಯುದಾತ್ತವಾದ ಪದವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಧಸ್ತಾತ್—ಸ್ಥಾ ಗತಿನ್ನಿಪತ್ತಾ. ಧಾತು. ಘೌಘೋ ಕವಿಧಾನಮ್ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಆತೋಲೋಪೇಽಟಿಚಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಸಹ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ **ಸಧಮಾದಸ್ಯಯೋಶ್ಚುಂದಸಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೯೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ಥಾ ಧಾತು ಪರವಾದುದರಿಂದ ಸಧ ಎಂಬ ಅದೇಶ. ದಾಸೀಭಾಡಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಕೃದಂತರಸದ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ಪರವು ಬಾಧಿತವಾಗಿ ಪೂರ್ವಸದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ರಾತ್ರೀ—ರಾತ್ರೇಶ್ಚಾ ಜಸೌ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೩೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಐಃ ಬರುತ್ತದೆ.

ತನುತೀ—ತನು ವಿಸ್ತಾರೇ. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನರೂಪ ತಿಷಂಕ ನಿಘಾತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೪ ||

|| ಸಂಹಿತಾವಾಣಿ ||

ತನ್ನಿತ್ರಸ್ಯ ವರುಣಸ್ಯಾಭಿಚಕ್ಷೇ ಸೂರ್ಯೋ ರೂಪಂ ಕೃಣುತೇ
 ದ್ಯೋರುಪಸ್ಥೇ |
 ಅನಂತಮನ್ಯದ್ರುಶದಸ್ಯ ಪಾಜಃ ಕೃಷ್ಣಮನ್ಯದ್ರುತಿಃ ಸಂ ಭ-
 ರಂತಿ || ೫ ||

|| ಪದಗಾಣಿ ||

ತತ್ | ಮಿತ್ರಸ್ಯ | ವರುಣಸ್ಯ | ಅಭಿ ಚಕ್ಷೇ | ಸೂರ್ಯಃ | ರೂಪಂ | ಕೃಣುತೇ |
 ದ್ಯೋಃ | ಉಪಸ್ಥೇ |
 ಅನಂತಂ | ಅನ್ಯತ್ | ರುಶತ್ | ಅಸ್ಯ | ಪಾಜಃ | ಕೃಷ್ಣಂ | ಅನ್ಯತ್ | ಹರಿತಃ |
 ಸಂ | ಭರಂತಿ || ೫ ||

|| ಸಾಂಖ್ಯಭಾಷ್ಯಂ ||

ತತ್ರ ದಾನೀಮುದಯಸಮಯೇ ಮಿತ್ರಸ್ಯ ವರುಣಸ್ಯೈತದಭಯೋಪಲಕ್ಷಿತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗ-
 ತೋಽಭಿಚಕ್ಷ ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಪ್ರಕಾಶನಾಯ ದ್ಯೋರ್ನಭಸ ಉಪಕ್ತ ಉಪಸ್ಥಾನೇ ಮಧ್ಯೇ ಸೂರ್ಯಃ
 ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರೇರಕಃ ಸವಿತಾ ರೂಪಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ನಿರೂಪಕಂ ಪ್ರಕಾಶಕಂ ತೇಜಃ ಕೃಣುತೇ | ಕರೋತಿ | ಅಪಿ
 ಚಾಸ್ಯ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಹರಿತೋ ರಶಹರಣಶೀಲಾ ರಶ್ಮಯೋ ಹರಿದ್ವರ್ಣಾ ಅಶ್ವಾನಂತಮವಸಾನರಹಿತಂ
 ಕೃತ್ವೈಸ್ಯ ಜಗತೋ ವ್ಯಾಪಕಂ ರುಶದ್ವಿಷ್ಯಮಾನಂ ಶ್ವೇತವರ್ಣಂ ಪಾಜಃ | ಬಲನಾಮೃತತ್ |
 ಬಲಯುಕ್ತಮತಿಬಲಸ್ಯಾಪಿ ನೈಶಸ್ಯ ತಮಸೋ ನಿವಾರಣೇ ಸಮರ್ಥಮನ್ಯತ್ರಮಸೋ ವಿಲಕ್ಷಣಂ ತೇಜಃ
 ಸಂ ಭರಂತಿ | ಅಹನಿ ಸ್ತಕೀಯಾಗಮನೇನ ನಿಷ್ಪಾದಯಂತಿ | ತಥಾ ಕೃಷ್ಣಂ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣಮನ್ಯತ್ರಮಃ
 ಸ್ತಕೀಯಾಗಮನೇನ ರಾತ್ರಾಃ | ಅಸ್ಯ ರಶ್ಮಯೋಽಸ್ಯೇವಂ ಕುರ್ವಂತಿ ಕಿಮು ವಕ್ರವ್ಯಂ ತಸ್ಯ
 ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಮಿತಿ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಸ್ತುತಿಃ || ಅಭಿಚಕ್ಷೇ | ಸಂಸದಾದಿಲಕ್ಷಣೋ ಭಾವೇ ಕೃಪಾ ಕೃದುತ್ತರ-

ಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ | ದ್ಯೋಃ | ಜಸಿಜಸೋಕ್ತ | ಪಾ. ೬-೧-೧೧೦ | ಇತಿ ಪೂರ್ವರೂಪತಾ | ಉಪಸ್ಥೇ |
ಘಾಘರ್ಥೇ ಕವಿಧಾನಮಿತಿ ಕಪ್ಪತ್ಯಯಃ | ಮರುದ್ವೈಧಾದಿತ್ಯಾತ್ಯೂರ್ವಪದಾಂತೋದಾತ್ಯತ್ವಂ | ಪಾಪಃ |
ಪಾತಿ ರಪ್ಪತೀತಿ ಪಾಪೋ ಬಲಂ | ಪಾತೇರ್ಬಲೇ ಜುಟ್ಟ | ಉ. ೪-೨೦೨ | ಇತ್ಯೆಸುಸ ಜುಡಾಗಮುಕ್ತ |
ಛಾಂದಸೋ ಮತ್ಪರ್ಥೀಯಸ್ಯ ವಿನೋ ಲೋಪಃ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥ ||

ತತ್—ಆಗ (ಉದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ) | ಮಿತ್ರಸ್ಯ ವರುಣಸ್ಯ—ಮಿತ್ರ, ವರುಣ ಇವರೇ ಆದಿಯಾದ
ಜಗತ್ತನ್ನೂ | ಅಭಿಚಿಹ್ನೇ—ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಲು | ದ್ಯೋಃ ಉಪಸ್ಥೇ—ಆಕಾಶದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ |
ಸೂರ್ಯಃ—(ಸರ್ವಪ್ರೇರಕನಾದ) ಸೂರ್ಯನು | ರೂಪಂ—ಪ್ರಕಾಶಕವಾದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು | ಕೃಣುತೇ—
ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆ | (ಅಪಿ ಚಿ—ಮತ್ತೂ) | ಅಸ್ಯ—ಈ ಸೂರ್ಯನ | ಹರಿತೇ—ರಸಹರಣತೀಲವಾದ
ಕಿರಣಗಳು (ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯನ ಅಶ್ವಗಳು) | ಅನಂತಂ—ಅನಂತವಾದ (ಈ ಜಗತ್ತನ್ನೂ) | ರುಶತ್—
ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ | ಪಾಪಃ—ಬಲಯುಕ್ತವಾದ | ಅನ್ಯತ್—ತನುಸ್ಥಿಗೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು | ಸಂ
ಭ್ರಂತಿ—(ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ) ತುಂಬುತ್ತವೆ (ಹಾಗೆಯೇ) | ಕೃಷ್ಣಂ—ಕೃಷ್ಣವರ್ಣವಾದ (ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವುಳ್ಳ) |
ಅನ್ಯತ್—ತನುಸ್ಸನ್ನು (ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು) | ಸಂ ಭ್ರಂತಿ—ತಾವು ಹೊರಟುಹೋದ ಮೇಲೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಿರಣ
ಗಳು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ

|| ಛಾಂದಾರ್ಥ ||

ಉದಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಮಿತ್ರ, ವರುಣ ಇವರುಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನೂ
ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಆಕಾಶದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಇವನ ಕಿರಣಗಳೇ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತನ್ನು
ಪ್ರಕಾಶಕವಾದ (ತನುಸ್ಸನ್ನು ಸರಿಹರಿಸುವ) ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಚಿಳಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ತಾವು
ಹೊರಟುಹೋಗುವುದರಿಂದ ಅಂಧಕಾರವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ.

English Translation.

The sun, is the sight of Mitra and Varuna, displays his form
(of brightness) in the middle of the heavens, and his rays extend, on one
hand, his infinite and brilliant power, or, on the other (by their
departure), bring on the blackness of night.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಸೂರ್ಯಃ—ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರೇರಕಃ ಸವಿತಾ | ತನ್ನ ಉದಯದಿಂದ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ
ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳುದನ್ನೂ ಗಮಾಡಿ ಆಯಾಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುವವನಾದ ಸವಿತೃಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ದೇವನು. ಅಥವಾ
ಸರತೀತಿ ಸೂರ್ಯಃ | ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವನಾದ್ದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು.

ರೂಪಂ ಕೃಣುತೇ—ಸರ್ವಸ್ಯ ನಿರೂಪಕಂ ಪ್ರಕಾಶಕಂ ತೇಜಃ ಕರೋತಿ | ಎಲ್ಲವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಉದಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಮಿತ್ರನೂ ಮತ್ತು ವರುಣನೂ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜಗತ್ತಿನ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಅಂತರಿಕ್ಷದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಡುವನು.

ಮಿತ್ರಃ—ಪ್ರಮಾತೇಸ್ತ್ರಾಯತೇ ಮರಣವಾಗದಂತೆ ರಕ್ಷಿಸುವವನು ಅಥವಾ ಸಮಿನ್ಯಾನೋ ದ್ರವತೀತಿ ನಾ—ಸಮಸ್ತತೋ ಮಿನ್ಯಾನಃ ಉದಕೇನ ದ್ರವತಿ ಅಸ್ತರಿಕ್ಷಲೋಕೇ ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉದಕದಿಂದ ಸಿಂಪಡಿಸುವವನು—ಅಥವಾ ಮೇದಯತೇರ್ವಾ ಸ್ವೇಹಾರ್ಥಸ್ಯ ಸರ್ವಂ ಹ್ಯಸಾವುದಕೇನ ಸ್ವೇಹಯತಿ ಸರ್ವವನ್ನೂ ಉದಕದಿಂದ ಸ್ವೇಹವುಳ್ಳದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವವನು ಎಂದು ಮಿತ್ರಶಬ್ದದ ರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ವಿವರಿಸಿ—

ಮಿತ್ರೋ ಜರ್ವಾ ಯಾತಯತಿ ಬೃನಾಣೋ ಮಿತ್ರೋ ದಾಧಾರ ಪೃಥಿವೀಮುತ ದ್ಯಾಂ |
ಮಿತ್ರಃ ಕೃಷ್ಣೀರನಿಮಿಷಾಭಿವೈ ಮಿತ್ರಾಯ ಹವ್ಯಂ ಘೃತವಜ್ಜು ಹೋತ ||

(ಮು. ಸಂ. ೨-೫೯-೧)

ಎಂಬ ಈ ಬುಕ್ಕನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ಮಿತ್ರನು ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಧರಿಸಿರುವನು. ಜನರನ್ನು ಕೃಷ್ಣಾದಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವನು. ಮತ್ತು ವೃಷ್ಟಾದಿಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವನು ಎಂದು ಮಿತ್ರನ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡಿರುವರು. (ನಿ. ೧೦-೨೨) ಮತ್ತು,

ವರುಣಃ—ಮೇಘಜಾಲೇನ ವಿಯತ್ ವ್ಯನೋತಿ ಮೇಘಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ಆವರಿಸುವವನು ಎಂದು ವರುಣಶಬ್ದದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿ

ನೀಚೇನಬಾರಂ ವರುಣಃ ಕಬಂಧಂ ಪ್ರ ಸರ್ಜ ರೋದಸೀ ಅಂತರಿಕ್ಷಂ |
ತೇನ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಭುವನಸ್ಯ ರಾಜಾ ಯವಂ ನ ವೃಷ್ಟಿವೃಷ್ಟಿನತ್ತಿ ಭೂಮಿ ||

(ಮು. ಸಂ. ೫-೮೫-೨)

ಎಂಬ ಬುಕ್ಕನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ಮೇಘಮುಘೋಬಿಲಂ ಕೃತ್ವಾ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೌ ಚಾಂತರಿಕ್ಷಂ ಚ ಮಹತ್ತೋನ ಯವಮಿವ ವೃಷ್ಟಿವೃಷ್ಟಿನತ್ತಿ ಭೂಮಿಂ ಮೇಘವನ್ನು ಆಧೋಮುಖವುಳ್ಳದನ್ನಾಗಿಸಿ ಭೂಮ್ಯಂತರಿಕ್ಷಗಳ ಮಹತ್ತರಕ್ಕಾಗಿ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವನು ಎಂದು ವರುಣನ ಮಹತ್ತರವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ರುತ್ತಾರೆ. (ನಿ. ೧೦-೪)

ಪಾಜಃ—ಬಲಯುಕ್ತಂ | ಓಜಃ ಶವಃ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಬಲನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಜಶಬ್ದವು (ನಿ. ೨-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪಾಜ ಎಂದರೆ ಬಲವೆಂದು ಅರ್ಥವು.

ರುಶತ್—ರುಶದಿತಿ ವರ್ಣನಾಮ | ರೋಚಿತೇರ್ಜ್ವಲತಿಳಮರ್ಣಃ ಎಂದು ಕಾಂತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ರುಚ್ಛಾಕುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ರುಶತ್ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ದೀಪ್ಯಮಾನಂ ಶ್ವೇತವರ್ಣಂ—ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಅಥವಾ ಬಿಳಿಯ ವರ್ಣವುಳ್ಳ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಹರಿತಃ--ಮೂವತ್ತೇಳು ನದೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹರಿತ ಶಬ್ದವು (ನಿ. ೨-೨೪) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದಿಷ್ಟೋಪಯೋಜನಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹರಿತ ಅದಿತ್ಯೈಸ್ತು (ನಿ. ೨-೨೮) ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಯಣರು ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರಸಹರಣಶೀಲಾಃ ರಶ್ಮಯಃ ಹರಿದ್ವರ್ಣಾಃ ಅಶ್ವಾ ವಾ ಉದಕವನ್ನು ಶೋಷಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಕಿರಣಗಳು ಅಥವಾ ಹಸರು ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯನ ಕುದುರೆಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು.

ಅನಂತಂ ಪಾಜಃ ಸಂಭರಂತಿ-ಬಲವೆಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಪಾಜಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರುಶತ್ ಶಬ್ದವು ವಿಕೇಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ಶುಭ್ರವಾದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ತುಂಬಿ ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿಯಿಂದಂಟಾದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಕಿರಣಗಳು ತಮ್ಮ ಆಗಮನದಿಂದ ನಾಶಪಡಿಸಿ ಬೆಳಕನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಆಡೆಗೂ ಬೀರುತ್ತವೆ.

ಕೃಷ್ಣಮನ್ಯತ್-ಕೃಷ್ಣವರ್ಣಂ ಅನ್ಯತ್ ತಮಃ ಸ್ವಕೀಯಾಪಗಮನೇನ ರಾಶೌ | ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು ರಾತ್ರಿಯ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುವಂತೆ ತಮ್ಮ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತಾ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುವು. ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾ ತೇಜಸ್ವಿನ ರೂಪದಿಂದ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನು ರಾತ್ರಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನು ಅಸ್ತನಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಹಗಲಿನ ಪ್ರಕಾಶಮಯವಾದ ರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಕವ್ಪುಬಣ್ಣದ ರೂಪಾಂತರವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವಂತೆ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವನು. (ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವನು.) ಇವನ ಕಿರಣಗಳು ಈ ರೀತಿಯಾದ ಅಹೋರಾತ್ರಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಕಾರಣ ಇಂತಹ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಸೂರ್ಯನ ಮಹಿಮೆಯು ನಿರತಿಶಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಸೂರ್ಯನ ರಶ್ಮಿಗಳು ರಸಹರಣಶೀಲವಾದವುಗಳೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ-

ಕೃಷ್ಣಂ ನಿಯಾನಂ ಹರಯಸ್ಸುಪರ್ಣಾ ಅಪೋ ವನಾನಾ ದಿವಮುಪ್ಪತಂತಿ |

(ಯ. ಸಂ. ೧-೧೬೪-೪೭)

ಎಂಬ ಸುಕ್ತವನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ಸ ವಿಷ ಭಗವಾನಾದಿತ್ಯೈಃ ಯದಾ ಜಗದನುಗ್ರಹಾಯ ಗರ್ಭಮುದಕಮಾತ್ಮ-ನ್ಯಾದಿತ್ಸೈರುತ್ತರಾಯಾಣಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ ತದೈತೇ ತಸ್ಯ ರಶ್ಮಯಃ ಹರಯಃ ರಸಹರಣಾಃ ಪೂಜ್ಯನಾದ ಅದಿತ್ಯನು ಜಗತ್ತಿನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಉದಕವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಉತ್ತರಾಯಾಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದಾಗ ಅವನ ಕಿರಣಗಳು ಉದಕಗಳನ್ನು ಹೀರುತ್ತವೆ. ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. (ನಿ. ೭-೨೪)

! ವ್ಯಾಕರಣಶ್ಲೋಕಿಯಾ |

ಅಭಿಚಕ್ಷೇ--ಚಕ್ಷಿಷ್ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ನಾಟಿ. ಧಾತು. ಸಂಪದಾದಿಭ್ಯಃ ಕ್ಷಿಪ್ (ನಾ. ೨೫೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಿಪ್. ಅಭಿಚಕ್ಷು ರಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಗತಿಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದವಾತ್ ಕ್ಷತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ಪರಪದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚಕ್ರಾರ್ಥಿ ಎಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಕೃಣಾಶೀಲೆ—ಕೃವಿ ಹಿಂಸಾಕರಣಯೋಜ್ಯ. ಧಾತು. ಇದಿಶೋ ನುಮ್ ಧಾತೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೫೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮು. **ಧಿನ್ರಿಕ್ಯಣ್ಣೋರಚೆ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲುವಿಕರಣ. ಆಕಾರ ಅಂತಾದೇಶ. **ಅಶೋಲೋಪಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರಲೋಪ. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾನ್ವಿವದ್ಯಾವಿರು ವೃದ್ಧಿಂಧ ಧಾತುವಿನ ಲಭಾಪಭಿಗಿ ಗುಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ತಿಜಂಶನ್ನಿಭಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉಪಸ್ಥೇ—ಪ್ರಾ ಗತಿನ್ನಿವೃತ್ತೌ. ಧಾತು. **ಭೌಜಾರ್ಥೇ ಕವಿಧಾನಮ್** ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕಪ್ರತ್ಯಯ. **ಅಶೋಲೋಪಃ ಇಟಿಚೆ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರಲೋಪ. **ಗತಿರನಂತೆರಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೪೯) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಗತಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರರ ಬರುತ್ತದೆ. ಮರುದ್ವೈಧಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದಕ್ಕೆ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದ್ಯೋಃ—ದ್ಯೋ ಶಬ್ದ. ಪಮ್ನೀ ಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ **ಜಸಿಜಸೋಕ್ತೌ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೧೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ರಿತ್ವ ವಿಸರ್ಗ.

ರುಶತ್—ರುಶ ದೀಪ್ತೌ. ಧಾತು. ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ವಪ್ರತ್ಯಯ. **ತುದಾದಿಭ್ಯಃ ಶಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶವಿಕರಣ. ಅದುವದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿ ಲಸಾರ್ಥಧಾತುಕ ಬಂದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಚಯುತ್ತದೆ.

ಪಾಜಃ—ಪಾತಿ ರಕ್ಷತಿ ಇತಿ ಪಾಜಃ ಬಲಮ್. ಪಾ ರಕ್ಷಣೇ. ಧಾತು. **ಪಾಶೇರ್ಬಲೇ ಋಟಿಚೆ** (ಉ. ಸೂ. ೪-೬೪೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಧಾತುವಿಗೆ ಋಟಾಗಮು. **ಪಾಜಃ** ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. **ಪಾಜಃ ಅಸ್ಯೆ ಅಸ್ಮಿ** ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ **ಅಸ್‌ಮಾಯಾಮೇ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೧೨೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಸ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಾಗ ಭಾಂಧಸವಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಲೋಪ. **ಞ್ನಾತ್ಯಾದಿರ್ನಿತ್ಯಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ವೈದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಭರಂತಿ—ಭೃಜ್ ಭರಣೇ ಧಾತು. ಭ್ವಾದಿ. ಲಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನರೂಪ ತಿಜಂಶನ್ನಿಭಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೫ ||

|| ಸಂಹಿತಾವಾಣಿ ||

ಅದ್ಯಾ ದೇವಾ ಉದಿತಾ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ನಿರಂಹಸಃ ಪಿಸ್ವತಾ ನಿರ-
ವದ್ಯಾತ್ |

ತನ್ನೋ ಮಿತ್ರೋ ವರುಣೋ ಮಾಮಹಂತಾಮದಿತಿಃ ಸಿಂಧುಃ
ಪೃಥಿವೀ ಉತ ದ್ಯಾಃ || ೬ ||

|| ಪದವಾಣಿ ||

ಅದ್ಯ | ದೇವಾಃ | ಉತ್ ಇತಾ | ಸೂರ್ಯಸ್ಯ | ನಿಃ | ಅಂಹಸಃ | ಪಿಸ್ವತ |
ನಿಃ | ಅವದ್ಯಾತ್ |

ತತ್ | ನಃ | ಮಿತ್ರಃ | ವರುಣಃ | ಮಮಹಂತಾಂ | ಅದಿತಿಃ | ಸಿಂಧುಃ | ಪೃಥಿವೀ |
ಉತ | ದ್ಯಾಃ || ೬ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ದೇವಾ ದ್ಯೋತಮಾನಾಃ ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಯಃ ಅದ್ಯಸ್ಮಿನ್ನಾಲೇ ಸೂರ್ಯಸ್ಯಾದಿತ್ಯ-
ಸ್ಯೋದಿತಾ ಉದಿತಾವುದಯೇ ಸತೀತಸ್ವತಃ ಪ್ರಸರಂತೋ ಯೂಯಮಸ್ಮಾನಂಹಸಃ ಪಾಪಾನ್ನಿಷ್ಟಿಸ್ವತಃ |
ನಿಷ್ಯುಷ್ಯ ಪಾಲಯತ | ಯದಿದಮಸ್ಮಾಭಿರುಕ್ತಂ ನೋಽಸ್ಯದೀಯಂ ತನ್ನಿತ್ರಾದಯಃ ಪದ್ವೇವತಾ
ಮಮಹಂತಾಂ | ಪೂಜಯಂತು | ಅನುಮನ್ಯಂತಾಂ | ರಪ್ತಂತ್ರಿತಿ ಯಾವತ್ | ಮಿತ್ರಃ ಪ್ರಮಿತೇಸ್ತ್ರಾಯ-
ಕೋಽಪರಭಿಮಾನೀ ದೇವಃ | ವರುಣೋಽನಿಷ್ಠಾನಾಂ ನಿವಾರಯಿತಾ ರಾತ್ರೈಭಿಮಾನೀ | ಅದಿತಿರಬಂಧ-
ನೀಯಾದೀನಾ ವಾ ದೇವಮಾತಾ | ಸಿಂಧುಃ ಸ್ಯಂದನಶೀಲೋದಕಾಭಿಮಾನಿನೀ ದೇವತಾ | ಪೃಥಿವೀ
ಭೂಲೋಕಸ್ಯಾಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿ ದ್ಯೌದ್ಯುಲೋಕಸ್ಯ | ಉತಶಬ್ದಃ ಸಮುಚ್ಚಯೇ || ಅದ್ಯ | ನಿಸಾತಸ್ಯ
ಚೇತಿ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ದೀರ್ಘತ್ವಂ | ಉದಿತಾ | ಉತ್ಪೂರ್ವಾದೇಶೇರ್ಘಾವೇ ತ್ರಿನ್ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗತಿ
ದಾದೇಶಃ | ತಾದೌ ಚೇತಿ ಗತೇಃ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ | ಪಿಸ್ವತಃ | ಪ್ಯ ಪಾಲನಪೂರಣಯೋಃ | ಪ್ಯ ಇತ್ಯೇಕೇ |

ಲೋಟಿ ಜುಹೋತ್ಯಾದಿತ್ಯಾಚ್ಚೈವಃ ಶ್ಲೋಕಃ | ದ್ವಿವರ್ಚನೋರದತ್ವೇಲಾದಿಶೇಷಾಃ | ಅರ್ತಿಪಿತೃರ್ಯೋ-
ಶ್ಚೈತ್ಯಭ್ಯಾಸಸ್ಯೇತ್ಯಂ | ಸಾವಧಾತುಕಮಪಿಡಿತಿ ತಲಬ್ಧಸ್ಯ ಜಾತ್ಯೇ ಸತಿ ಋಷಿ ತುನುಘೋತ್ಯಾದಿನಾ
ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ದೀರ್ಘಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ದೇ ದೇವಾಃ—ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ ಎಲೈ ರಶ್ಮಿಗಳೇ | ಅದ್ಯೈ—ಈಗ | ಸೂರ್ಯಸ್ಯ—ಸೂರ್ಯನ |
ಉದಿತಾ—ಉದಯವಾಗಲು (ನೀವು ನಮ್ಮನ್ನು) | ಅಂದಸೇ—ಪಾಪಗಳಿಂದ | ನೀಃ ಪಿಪ್ಯತೇ—ವಿನೇಚನ
ನಾದಿ ಕಾಪಾಡಿರಿ | ನೇ—ನಮ್ಮ | ತತ್—ಈ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು | ಮಿತ್ರೇ—ಮಿತ್ರನೂ | ವರುಣಃ—
ವರುಣನೂ | ಅದಿತಿಃ—ಅದಿತಿಯೂ | ಸಿಂಧುಃ—ಸಾಗರಾಧಿದೇವತೆಯೂ | ಪೃಥಿವೀ—ಭೂಮಿಯೂ |
ಉತ—ಮತ್ತು | ದ್ಯೌಃ—ಸ್ವರ್ಗಭವಾನಿ ದೇವತೆಯೂ | ಮಮಹಂತಾಂ—ಗೌರವಿಸಿ ಕಾಪಾಡಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ದೇದೀಪ್ಯಮಾನನಾದ ಎಲೈ ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಗಳೇ, ಸೂರ್ಯನ ಉದಯವಾದ ಕೂಡಲೇ (ನೀವು ನಮ್ಮನ್ನು)
ಪಾಪಗಳಿಂದ ಸೆಳೆದು ಕಾಪಾಡುತ್ತೀರಿ. ನಮ್ಮ ಈ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಿತ್ರ, ವರುಣ, ಅದಿತಿ, ಪೃಥಿವೀ, ಸಿಂಧು,
ಮತ್ತು ಅಂತರಿಕ್ಷ ದೇವತೆಗಳು ಮಾಪಾತ್ಮ್ಯಯುಕ್ತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಿ.

English Translation.

This day, gods, with the rising of the sun, deliver us from heinous
sins; and may Mitra, Varuna, Aditi,—ocean, earth, and heaven, be
favourable to this our prayer.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ದೇವಾಃ—ದ್ಯೋತಮಾನಾಃ ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಯಃ | ದಿವ್ ಧಾತುಃಪಿನ್ದಿಂ ನಿಪ್ಪನ್ನವಾದ ದೇವಶಬ್ದಕ್ಕೆ
ಕಾಂತಿಯಿಲ್ಲ ಅಥವಾ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳು
ಸೂರ್ಯೋದಯಾನಂತರ ತಮ್ಮ ಪ್ರಕಾಶವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅತಿಶಯವಾಗಿರುವಂತೆ ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರಕಾಶ
ವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಕಾಂತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಸರಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯನ ರಶ್ಮಿಗಳು ನಮ್ಮ ಪಾಪಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಾಶಮಾಡಿ
ಎಂದು ಆಶಂಸನೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ—

ಮಿತ್ರೇ—ಪ್ರಮಿತೇಸ್ತ್ರಾಯಕಃ ಮರಣದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವ ಅಹರಭಿಮಾನಿಯಾದ ಮಿತ್ರನೂ, ಅನಿಪ್ಪಗಳನ್ನು
ನಿವಾರಣೆಮಾಡುವ ರಾತ್ರೈಭಿಮಾನಿಯಾದ ವರುಣನೂ, ದೇವಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿಯೂ, ಉದಕಾಭಿಮಾನಿಯಾದ

ಸಮುದ್ರನೂ, ಭೂಮಿಯೂ, ಮತ್ತು ಅಂತರಿಕ್ಷವೂ ಕೂಡ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರುವ ನಮ್ಮಗಳ ಪಾಪಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂದು ಆಶಂಸನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅದ್ಯು—ನಿವಾತಸ್ಯ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ.

ದೇವಾಃ—ಆಮಂತ್ರಿತಸ್ಯ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉದಿತಾ—ಉತ್ ಉಪಸರ್ಗ. ಇತ್ ಗತೌ ಧಾತು. ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಕ್ರಿನ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಿತ್ತಾಡುದರಿಂದ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಪ್ತಮಾ ಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ **ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್**—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಡಾದೇಶ. ಡಿಷ್ಟದಿಂದ ಟಿಗೆ (ಇಕಾರ) ಲೋಪ. **ತಾದಾಚಿನಿತಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೫೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ಪರಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬಾಧಿತವಾಗಿ ಗತಿಗೆ (ಉತ್) ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿವೇತೆ—ಪ್ಲ. ವಾಲನಪೂರಣಯೋಃ ಧಾತು. ಪ್ಲ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹ್ರಸ್ವಾಂತವಾಗಿ ಪಾಕನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಜುಹೋತ್ಯಾಡಿ. ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಲೋಟೋಲಜ್ಜತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಜ್ಜದ್ವಾನ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ **ತೆಸ್ ಧೆಸ್ ಥೆ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೦೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ತ ಆದೇಶ. **ಜುಹೋತ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ ಶ್ಲುಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ಲು ಏಕರಣ. **ಶ್ಲಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಉರತ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸ ಋಕಾರಕ್ಕೆ ಅತ್ಯ. ರಪರವಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಹಲಾದಿ ತೇಷ. ಅರ್ತಿಪಿಪತೋರ್ಥೈ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಇತ್ಯ. ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ **ನಾರ್ವಧಾತುಕೆ ಮುಪಿತ್** ಸೂತ್ರದಿಂದ ಜೆದ್ವದ್ವಾನವಿರುವುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕೆಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಮದರಿಂದಲೇ **ಮುಪಿತುನುಘ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೩೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ. ನಿಘಾತ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಬರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅನದ್ಯಾತ್—ನದ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ನಾಚಿ. ಧಾತು. ಅನದ್ಯುಪಜ್ಞವಯೋ ಗರ್ಹ್ಯ ಪಣಿತವ್ಯು—ನಿರೋಧೇಷು (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೦೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯದಂತವಾಗಿ ಗರ್ಹಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿವಾತಿಕವಾಗಿದೆ. **ನಣ್ ಸುಭ್ಯಾಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೭೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪಂಚಮಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. || ೬ ||

ನೂರಪದಿನೈದನೆಯ ಸೂಕ್ತ ಸಮಾಪ್ತವು.

ನೂರಹದಿನಾರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಸಪ್ತದಶೋನವಾಕೇ ಪಂಚ ಸೂಕ್ತಾನಿ | ತತ್ರ ನಾಸತ್ಯಾಭ್ಯಾಮಿತಿ ಪಂಚವಿಂಶತ್ಯುಚಂ
 ಪ್ರಥಮಂ ಸೂಕ್ತಂ | ಉಚಿಕ್ಷಂಜ್ಞಾಯಾಮಂಗರಾಜಸ್ಯ ಮಹಿಷ್ಯಾ ದಾಸ್ಯಾಂ ದೀರ್ಘತಮಸೋತ್ಪಾದಿತಃ
 ಕಕ್ಷೀವಾಸಸ್ಯ ಸೂಕ್ತಸ್ಯ ಯುಷಿಃ | ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಭಂದಃ | ಅಶ್ವಿನೌ ದೇವತಾ | ತಥಾ ಚಾನುಕ್ರಾಂತಂ |
 ನಾಸತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಪಂಚಾಧಿಕಾ ಕಕ್ಷೀವಾನ್ವೈರ್ಘತಮಸ ಉಚಿಕ್ಷುಸೂತ ಅಶ್ವಿನಂ ನಾ ಇತಿ | ತುಹ್ಯಾದಿ-
 ಪರಿಭಾಷಯೇದಮಾದಿನಿ ಪಂಚ ಸೂಕ್ತಾನೈಶ್ಚಿದೇವತಾಃ || ಪ್ರಾತರನುನಾಕಸ್ಯಾಶ್ವಿನೀ ಕ್ರತೌ
 ತ್ವಷ್ಟುಭೇ ಭಂದಸೀದಮಾದಿನಿ ತ್ರೀಣಿ ಸೂಕ್ತಾನಿ | ಅಥಾಶ್ವಿನ ಇತಿ ಖಂಡೇ ಸೂಕ್ತಿಕಂ | ಗ್ರಾವಾಣೇನ
 ನಾಸತ್ಯಾಭ್ಯಾಮಿತಿ ತ್ರೀಣಿ | ಅ. ೪-೧೫ | ಇತಿ || ಅಶ್ವಿನಶತ್ವೇ ಚೈತಾನಿ ತಸ್ಯಾನಿ ಪ್ರಾತರನುನಾಕಸ್ಯಾ-
 ಯೇನ | ಅ. ೬-೫ | ಇತ್ಯತಿದಿಷ್ಟತ್ಯಾತ್ ||

೧೧ನವಾದವು—ನಾಸತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಎಂಬ ಸೂಕ್ತದಿಂದ ಹೆದಿನೇಳನೆಯ ಅನುನಾಕವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದು.
 ಈ ಅನುನಾಕದಲ್ಲಿ (೧೧೬-೧೨೦) ಐದು ಸೂಕ್ತಗಳಿರುವವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಸತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು
 ಮೊದಲನೆಯದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಸುಕ್ತಗಳಿರುವವು ಅಂಗರಾಜನ ಪತ್ನಿಯ ದಾಹಿಯಾದ ಉಚಿಕಾ
 ಎಂಬವಳಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘತಮಾಃ ಎಂಬ ಪುಷಿಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಕಕ್ಷೀವಾನ್ ಎಂಬುವನು ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಸುಷಿಯು
 ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೇ ದೇವತೆಯು. ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಭಂದಸ್ತು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಾಸತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ
 ಪಂಚಾಧಿಕಾ ಕಕ್ಷೀವಾನ್ವೈರ್ಘತಮಸ ಉಚಿಕ್ಷುಸೂತ ಅಶ್ವಿನಂ ನಾ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ
 ತು ಹಿ ಎಂದು ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸೂಕ್ತದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಒಟ್ಟು ಐದು ಸೂಕ್ತಗಳು
 ಅಶ್ವಿನೀದೇವತಾಕವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪ್ರಾತರನುನಾಕಮಂತ್ರಪಠನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನಕ್ರತುಸಂಬಂಧವಾದ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್
 ಭಂದಸ್ತಿನ ಮಂತ್ರಗಳಿಗಾಗಿ ಈ ಮೂರು ಸೂಕ್ತಗಳ ವಿಧಿಯೋಗವಿರುವುದೆಂದು ಅಶ್ವಲಾಯುರಶ್ವೌತಸೂತ್ರದ ಅಥಾಶ್ವಿನ
 ಎಂಬ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾವಾಣೇನ ನಾಸತ್ಯಾಭ್ಯಾಮಿತಿ ತ್ರೀಣಿ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿನ್ಯತವಾಗಿರುವುದು (ಅ. ೪-೧೫)
 ಮತ್ತು ಅಶ್ವಿನಶತ್ವಮಂತ್ರಗಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರಾತರನುನಾಕಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವಾಗ ಈ ಸೂಕ್ತಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು
 ಅಶ್ವಲಾಯನಶ್ವೌತಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು (ಅ. ೬-೫).

ಸೂಕ್ತ—೧೧೬

|| ಮಂಡಲ—೧ || ಅನುವಾಕ—೧೭ || ಸೂಕ್ತ—೧೧೬ ||

|| ಅಷ್ಟಕ—೧ || ಅಧ್ಯಾಯ ೮ || ವರ್ಗ—೮, ೯, ೧೦, ೧೧, ೧೨ ||

|| ಸೂಕ್ತ ಪಲ್ಲವನ ಮುಕ್ತಂಯ್ಯೆ—೨೫ ||

|| ಮುಖ್ಯ—ಕರ್ತವ್ಯವಾನ್ ದೈರ್ಘ್ಯತಮಸ ಔಶಿಷಃ ||

|| ದೇವತಾ—ಅಶ್ವಿನಿ ||

|| ಭಂಜಿ—ಕ್ರಿಪ್ತಲ್ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ನಾಸತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ | ಬರ್ಹಿರಿವ ಪ್ರ ವೃಂಜೇ ಸ್ತೋಮಾ ಇಯ-
ಮ್ಯಭ್ರಿಯೇವ ವಾತಃ |

ಯಾವರ್ಭಗಾಯ ವಿಮದಾಯ ಜಾಯಾಂ ಸೇನಾಜುವಾ ನ್ಯೂ-
ಹತ್ರೂ ರಥೇನ || ೧ ||

|| ಪವಣಾಠಃ ||

ನಾಸತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ | ಬರ್ಹಿಃ ೨ ಇವ | ಪ್ರ | ವೃಂಜೇ | ಸ್ತೋಮಾನ್ | ಇಯಮ್ |
ಅಭ್ರಿಯಾ ೨ ಇವ | ವಾತಃ |

ಯಾ | ಅವರ್ಭಗಾಯ | ವಿಮದಾಯ | ಜಾಯಾಂ | ಸೇನಾ ೨ ಜುವಾ | ನ್ಯೂ-
ಊಹತುಃ | ರಥೇನ || ೧ ||

|| ಸಾಯನಭಾಷ್ಯಂ ||

ಬರ್ಹದಿವ ಯಥಾ ಕೃತ್ಯೈಃ ಜಮಾನೋ ಯಾಗಾರ್ಥಂ ಬರ್ಹಿಃ ಪ್ವಂವಂಜೇ ಪುಕರ್ಷೇಣಾ-
 ನ್ಯೂನಾನತಿರಿಕ್ತಂ ಯಾಗಾಯ ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ ದರ್ಭಂ ವ್ಯಂಕ್ತೇ ಭಿನತ್ತಿ | ಸಂಪಾದಯತೀತ ಯಾವತ್ |
 ಏವಮಹಂ ನಾಸತ್ಯಾಭ್ಯಾಮುತ್ಪಿಭ್ಯಾಂ ಸ್ತೋಮಾನ್ ಸ್ತುತೀರಿಯಮಿ | ಸಂಪಾದಯಾಮಿ | ಏತದೇವ
 ವಿಶದೇಕ್ರಿಯತೇ | ಅಭಿಯೇವ ಯಥಾಭಿಯಾಣ್ಯಭ್ರೇಷು ಮೇಘೇಷ್ಯವಸ್ತಿ ತಾನು ದಕಾನಿ ನಾತೋ
 ನಾಯುವರ್ಷಣಾರ್ಥಂ ಬಹುತಃ ಪ್ರೇರಯತಿ ಏವಮಹಮುತ್ಪಿಭ್ಯಾಂ ಸ್ತೋತ್ರಾಣೀಯಮಿ |
 ಬಹುತಃ ಪ್ರೇರಯಾಮಿ | ತೀದೈಶಾವಶ್ಚಿನೌ | ಅರ್ಭಗಾಯ ಬಾಲಾಯ ಸ್ವಯಂವರಲಬ್ಧಭಾರ್ಯಾಯ
 ವಿಮದಾಯೈತತ್ಸಂಜ್ಞಾಯ ರಾಜರ್ಷಯೇ ಮಧ್ಯೇಮಾಗರ್ಗಂ ಸ್ವಯಂವರಾರ್ಥಮಾಗತ್ಯಸ್ತಾಮಲಭ-
 ಮಾನ್ಯೇರನ್ಯೈನ್ಯೈಃ ಸಹ ಯೋದ್ಯಮುಕತ್ವು ವಶೇಽಪಿ ತಸ್ಯೈ ಸೇನಾಜುನಾ ಶತ್ರುಸೇನಾಯಾಃ
 ಪ್ರೇರಕೇಣ ಶತ್ರುಭಿದುರ್ವಾಪ್ತಾಪೇಣ ರಥೇನ ಯಾವಶ್ಚಿನೌ ಜಾಯಾಂ ಭಾರ್ಯಾಂ ಪಥೈರನುಕ್ರಾಂತಾಂ
 ನ್ಯೂಹತಃ ಶತ್ರುನ್ನಿಹತ್ಯ ತದೀಯಂ ಗೃಹಂ ಪ್ರಾಪಯಾಮಾಸತುಃ | ತಾಭ್ಯಾಮುತ್ಕರ್ಥಃ ||
 ನಾಸತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ | ಸತ್ಪು ಭವೌ ಸತ್ಯಾ | ನ ಸತ್ಯಾವಸತ್ಯಾ | ನ ಅಸತ್ಯಾ ನಾಸತ್ಯಾ | ನಭ್ರಾಣ್ಯಸಾದಿತ್ಯಾದಿನಾ
 ನಭಾಃ ಪುಕ್ಯತಿಭಾವಃ | ಅವಯಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚರತ್ವಂ | ವ್ಯಂಜೇ | ವ್ಯಜೇ ವರ್ಷನೇ | ಅದಾದಿಶಃ |
 ಇದಿತ್ಯಾನುಮ್ | ಲೋಪಸ್ತು ಅತ್ಯನೇಪದೇಷ್ಟಿತಿ ತಲೋಪಃ | ಇಯಮಿ | ಯುಗತ್ | ಜುಹೋತ್ಯಾದಿಶಃ |
 ಅರ್ಹಿಸವತೋರ್ಲೇಶೈತ್ಯೆಭ್ಯಾಸಸ್ಯೇತ್ಯಂ | ಅಭ್ಯಾಸಸ್ಯಾಸವಣಿ ಇತೀಯಜ್ | ಅಭಿಯೇವ | ಸಮುದ್ರಾ-
 ಭ್ಯಾದ್ಧಿ ಇತಿ ಭವಾರ್ಥೇ ಭಃ | ಘಸ್ಯೇಯಾದೇಶಃ | ಶೇಶ್ಯಂದಸಿ ಬಹುಯುತಿ ಶೇಲೋಪಃ |
 ಅರ್ಭಗಾಯಃ | ಅರ್ಹಿಗ್ಯುಭ್ಯಾಂ ಭನ್ | ಉ. ೨-೧೫೨ | ಇತ್ಯರ್ತೇರ್ಭಗನ್ | ಅರ್ಭ ಏವಾರ್ಭಶಃ |
 ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ಕನ್ | ಪಾ. ೫-೨-೮೨ | ಭಾಂದಸೋ ಗಕಾರಃ | ಅಪರ ಅಹ | ಅರ್ಭಮಲ್ಯಂ ಗಾಯತಿ
 ಶಬ್ದಯತೀತ್ಯರ್ಭಗಃ | ಕೈ ಗೈ ಶಬ್ದೇ | ಗಾಪೋಪ್ಯಕ್ | ಪಾ. ೨-೨-೮ | ಅತೋ ಲೋಪ ಇಟಿ
 ಚೇತ್ಯಾಕಾರಲೋಪಃ | ತದೇತತ್ಪದಕೃತಃ ಶಾಕಲ್ಯಸ್ಯಾಭಿಮತಂ | ಸೇನಾಜುನಾ | ಜು ಇತಿ ಸೌತ್ರೋ
 ಧಾತುಗತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಸ್ಯಾದಂತೆರ್ಭಾವಿತಣ್ಯರ್ಥಾತ್ ಕ್ವಿಬ್ಧಚಿಪ್ರಚ್ಚೀತ್ಯಾದಿನಾ ಕ್ವಿಬ್ಧೀರ್ಘೌ |
 ತನ್ವಾದಿತ್ಯಾದುವರ್ಷ | ಪಾ. ೬-೪-೨೨-೧ | ನ್ಯೂಹತುಃ | ವಹ ಪ್ರಾಪಣೇ | ಲಿಟೈತುಸಿ ಯಜಾದಿತ್ಯಾ-
 ತ್ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ ಯದ್ವುತ್ಪನ್ನಿತ್ಯಮಿತಿ ನಿಘಾಂತಪ್ರತಿಷೇಧಃ ||

ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ

ಅರ್ಭಗಾಯಂ—ಯುವಕಸಾದ | ವಿಮದಾಯಿ—ವಿಮದನೆಂಟವನಗೆ | ಸೇನಾಜುನಾ—(ಶತ್ರುಗಳ)
 ಸ್ಯೈನ್ಯವನ್ನೋದಿಸುವ | ರಥೇನ—ರಥದಿಂದ | ಯೋ—ಯಾವ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ | ಜಾಯಾಂ—ಪತ್ನಿ
 ಯನ್ನು | ನ್ಯೂಹತುಃ—(ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ವಧಿಸಿ ಅವನ ಮನೆಗೆ) ಸೇರಿಸಿದರೋ (ಅಂತಹ) | ನಾಸತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ—
 (ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೆ) ನಾಸತ್ಯುರಬ್ಬರಿಗೆ | ಬರ್ಹಿಃ—(ಯಜಮಾನನು ಯಾಗಕ್ಕಾಗಿ) ಸಮುಕ್ತುಗಳನ್ನು |

ಪ್ರ ವ್ಯಂಜೇ ಇವ—ಕತ್ತರಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವಂತೆ(ಮತ್ತು) | ನಾಯೀ—ವಾಯುವು | ಅಭಿಯಾ ಇವ—ಮೇಘ ದಲ್ಲಿರುವ ಉದಕವನ್ನು (ಮಳೆಸುರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಸೇರಿಸುವಂತೆ) | ಸ್ತೋಮಾ—ಈ ಸ್ತುತಿನಾಥ್ಯಗಳನ್ನು | ಇಯಮಿ—ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತೇನೆ.

|| ಭಾಷಾರ್ಥ ||

ಕತ್ತುಗಳನ್ನೋಡಿಸಿ, ಯುವಕನಾದ ವಿಮದನಿಗೆ, ಅವನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ರಥದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ತಂದು ಒಪ್ಪಿಸಿದ ನಾಸತ್ಯರಿಗೋಸ್ಕರ (ಅಪ್ಪಿನೀದೇವತೆಗಳಗೋಸ್ಕರ) ಯಾಗಕ್ಕಾಗಿ (ಯಜಮಾನನು) ಸಮಿತ್ತುಗಳ ಕತ್ತರಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವಂತೆಯೂ, (ಮಳೆಸುರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ) ವಾಯುವು ಮೇಘಗಳನ್ನು ಒಂದಿಡೆ ಸೇರಿಸುವಂತೆಯೂ ಈ ಸ್ತುತಿನಾಥ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತೇನೆ. (ರಚಿಸಿ ಪಠಿಸುತ್ತೇನೆ)

English Translation

In like manner as a worshipper strews the sacred grass for the Nasatyas, so do I urge on their laudations, as the wind drives on the clouds: they, who gave a bride to the youthful Vimada, and bore her away in their car, outstripping the rival host.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಸೂಕ್ತದ ಮುಷಿಯಾದ ಕಸ್ತೀವಾನ್ ಎಂಬ ಮುಷಿಯು ದೀರ್ಘತಮಸ್ ಎಂಬ ಮುಷಿಗೆ ಉತಿಕ್ ಎಂಬುವಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಪುತ್ರನು. ಈ ಉತಿಕ್ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯು ಕಳಿಂಗರಾಜನ ರಾಣಿಯ ಪರಿಚಾರಕಿಯಾಗಿದ್ದ ಕೆಂದೂ ಕಳಿಂಗರಾಜನು ತನಗೆ ಪುತ್ರನಾಗಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ದೀರ್ಘತಮಸ್ ಎಂಬ ಮುಷಿಯ ಸಂಗಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಕಳುಹಿಸಿದನೆಂದೂ ಆಗ ರಾಜನ ಪತ್ನಿಯು ಅದಕ್ಕೈ ಇಷ್ಟಪಡದೆ ಗೂಢವಾಗಿ ತನಗೆ ಬದಲಾಗಿ ತನ್ನ ದಾಸಿಯಾದ ಉತಿಕ್ ಎಂಬುವಳನ್ನು ಮುಷಿಯು ಬಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಲು ಅವಳಿಗೆ ದೀರ್ಘತಮಮುಷಿಯಿಂದ ಈ ಕಸ್ತೀವಾನ್ ಎಂಬ ಪುತ್ರನು ಜನ್ಮಿಸಿದನೆಂದೂ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಕಸ್ತೀವಾನ್ ಮುಷಿಯು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಿಸಿದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು. ಈ ಮುಷಿಯು ಯಜ್ಞಾನ್ವಿತನ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧನೆಂದು—

ವಿವಂ ವೈ ಪರ ಅಟ್ಟಾರಃ ಕಸ್ತೀವಾನ್ ಔತೀಜೋ ವೀತದವ್ಯಃ ಶ್ರಾಯಸಸ್ತಸದಸ್ಯುಃ ಪೌರುಕುಶ್ಠಃ
ಪ್ರಜಾಕಾಮಾ ಅಚಿನ್ವತಃ ||

(ಕೈ. ಸಂ. ೫-೬-೫-೩)

ಎಂದು ಯಜುರ್ವೇದದ ಕೈತ್ರಿರೀಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಮುಷಿಯು ಮಂತ್ರರಚನೆ ಯಲ್ಲಿಯೂ ಯಜ್ಞಾನುಷ್ಠಾನಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸಿದ್ಧನು. ಈ ಮುಷಿಯು ಮುಗ್ಧೇದದ

ಪ್ರಥಮಮಂಡಲದ ೧೧೬-೧೨೫ ನೆಯ ಸೂಕ್ತಗಳಿಗೂ (ಒಟ್ಟು ೧೦೬ ಮುಕ್ತುಗಳು) ೧೨೬ ನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ೧-೫ ಮುಕ್ತುಗಳಿಗೂ (೫ ಮುಕ್ತು) ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ೭೪ ನೆಯ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೂ (೯ ಮುಕ್ತುಗಳು) ಒಟ್ಟು ೧೬೦ ಮುಕ್ತುಗಳಿಗೆ ಮುಷಿಯಾಗಿರುವನು. ಈ ಮುಷಿಯ ಹೆಸರು ಮು. ಸಂ. ೧-೧೨೬-೨; ೧-೧೨೬-೩; ೬-೨೬-೧; ೭-೯-೧೦; ೧೧-೨೫-೧೦; ೧-೧೧೭-೬; ೧-೫೧-೧೩; ೧-೧೧೬-೭; ೯-೭೪-೮; ೧-೧೨೬-೪; ೧-೧೮-೧; ೧-೧೧೨-೧೧; ೧೦-೬೧-೧೬; ೧೦-೧೪೩-೧ ಎಂಬ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿರುವುದು.

ವಿಮದಾಧಾಯಿ—ವಿಮದನೆಂಬುವನು ಒಬ್ಬ ರಾಜರ್ಷಿಯು. ಈ ಮುಷಿಯು ಮುಗ್ಧೀದದ ಹತ್ತನೆಯ ಮಂಡಲದ ೨೦-೨೬ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿರುವ ಒಟ್ಟು ೬೬ ಮುಕ್ತುಗಳಿಗೆ ಮುಷಿಯು. ಈ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಮು. ಸಂ. ೧೦-೨೦-೧೦; ೧೦-೨೬-೭ ಎಂಬ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಮದಮುಷಿಯ ಮತ್ತು ಅವನ ವಂಶದ ವಿಷಯವು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಅರ್ಥವಾಣವೇದ ೪-೨೯-೪; ವಾಕರೀಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ೫-೫-೧ ಈ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಮದಮುಷಿಯ ಹೆಸರು ಪರಿತವಾಗಿರುವುದು. ಶತ್ರುರಾಜರಿಂದ ಅಪಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ವಿಮದನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಕತ್ತುಗಳನ್ನು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯಿಸಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟಿರೆಂದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಮದನ ಹೆಸರು ಮು. ಸಂ. ೧-೫೧-೩; ೧-೧೧೨-೧೯; ೧-೧೧೬-೧; ೧-೧೧೬-೨೦; ೮-೯-೧೫; ೧೦-೩೯-೭; ೧೦-೬೫-೧೩; ೧೦-೨೦-೧೦; ೧೦-೨೩-೬; ೧೦-೨೩-೬; ೧೦-೨೪-೪ ಎಂಬ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿರುವುದು.

ನಾಸತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ—ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಎಂದು ಸಾಯಿಣರು, ಅರ್ಥವಿವರಣೆಮಾಡಿರುವರು.

ಅಶ್ವಿನೋರೇಕೋ ನಾಸತ್ಯೇನಾಮಾ ದಸ್ರನಾಮಾ ಅಪರಃ ಸಾಹಚಿಯೋತ್ಸನೈತರನಾಮಾಪಿ ಉಭಯೋರಭಿಧಾನಂ |

ನ ವಾ ಅಸತ್ಯೌ ಸತ್ಯಾನೇವ ನಾಸತ್ಯೌ ನಾಸತ್ಯೋರರ್ಥಾಯ ||

ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ನಾಸತ್ಯನೆಂದೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ದಸ್ರನೆಂದೂ ಹೆಸರು ಇರುವುದು. ಇವರ ಯಾವಾಗಲೂ ಇಬ್ಬರೂ ಒಬ್ಬರನ್ನು ಒಬ್ಬರು ಎಡಬಿಡದೆ ಜೊತೆಯಾಗಿಯೇ ಸಂಚರಿಸುವರು. ಮತ್ತು ವಾಸನಾಮಾ ತ್ವಿರವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಇಬ್ಬರು ಎಂದು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಸಂಭ್ರಮ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು. ಅಸತ್ಯ ಎಂದರೆ ಸತ್ಯವಲ್ಲದ್ದು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅಸತ್ಯವಲ್ಲದ್ದು ಸತ್ಯವೆಂದು ಎರಡು ನಿಷೇಧಗಳಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಸ್ತುತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಎಂದು ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಸಾಯಿಣಾಪ್ಯದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಭವಾ ಸತ್ಯೌ | ನ ಸತ್ಯೌ ಅಸತ್ಯೌ | ನ ಅಸತ್ಯೌ ನಾಸತ್ಯೌ ಸತ್ಯುರಕರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವವರು ಸತ್ಯರು ಎನಿಸುವರು. ಇವರಿಗೆ ವ್ಯತಿಕ್ರಿಯವರು ಅಸತ್ಯರು. ಈ ಅಸತ್ಯರಾಗಿರುವವರಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ನಾಸತ್ಯರಾಗಿರುವರು ಎಂದು ನಾಸತ್ಯ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಯಾಸ್ಮಿನ್—

ಸತ್ಯಾನೇವ ನಾಸತ್ಯಾವಿತ್ಯಾರ್ಥವಾಭಃ ಸತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಣೇತಾರಾವಿತ್ಯಾಗ್ರಾಯಾಣಃ ನಾಸಿಕಾಪ್ರಭವಾ ಬಭೂವತುರಿತಿ ನಾ || (ಃ. ೬-೧೩)

ಜೀರ್ಣವಾಘನೇಂಬವನು—ಯಾವಾಗಲೂ ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವರಲ್ಲವಾದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನಾಸತ್ಯರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಎಂದು ಹೇಳುವನು. ಆಗ್ರಾಯಣನೇಂಬವನು—ಯಜ್ಞಗಳು ನಡೆಯುವಂತೆಯೂ, ಉದಕವು ದೊರೆಯುವಂತೆಯೂ ಮಾಡುವ ಕಾರಣ ಇವರಿಗೆ ನಾಸತ್ಯರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಎಂದು ಹೇಳುವನು. ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಸೂರ್ಯನು ಕುದುರೆಯ ಅಕಾರದಿಂದ ಇದ್ದ ಸಂಜ್ಞಾದೇವಿಯೊಡನೆ ವಿಹರಿಸುವಾಗ (ಮೂಗಿನಿಂದಲೇ) ನಾಸಿಕೆಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನರಾದ ಕಾರಣ ಇವರು ನಾಸತ್ಯರೆಂದು ಹೇಳುವರು

ಬರ್ಹಿಃ ಇವ ಪ್ರವೃಂಜೇ—ಯಾಗಾರ್ಥಂ ಬರ್ಹಿಃ ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ ದರ್ಭಂ ವ್ಯಂಕ್ತೇ ಛಿನತ್ತಿ ಸಂಪಾದಯತಿ ಏವಮಹಂ ಅತ್ತಿಭ್ಯಾಂ ಸ್ತುತೀಃ ಸಂಪಾದಯಾಮಿ | ಹದಿನಾರು ಅಂತರಕ್ಷನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಐ. ೨-೧೦) ನೂರೊಂದು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರ್ಹಿಃಶ್ಲೋಕವು (ಐ. ೨-೨೪) ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದು. ಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ ದರ್ಭೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವಂತೆ ನನ್ನ ನಾಕ್ಕಗಳನ್ನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಸ್ತುತಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವೆನು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಆದರೆ ಯಾಸ್ವರೂ—

ಬರ್ಹಿಃ—ಪರಿಬರ್ಹಣಾತ್ ಪರಿಚ್ಛೇದನಾತ್ ದರ್ಭೆಯು ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದಕ್ಕೆ ಬರ್ಹಿಸ್ಸೆಂದು ಹೆಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ—

ಪ್ರಾಚೀನಂ ಬರ್ಹಿಃ ಪ್ರದಿಶಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ವಸ್ತೋರಸ್ಯಾ ವೈಜ್ಯತೇ ಅಗ್ರೇ ಅಹ್ನಾಂ |

ವೃ ಪೃಥತೇ ಏತರಂ ವರೀಯೋ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಅದಿತಯೇ ಸ್ಯೋನಂ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೧೧೦-೪)

ಪ್ರಾಚೀನಂ ಬರ್ಹಿಃ ಪ್ರದಿಶಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ವಸನಾಯಾಸ್ಯಾಃ ಪ್ರವೈಜ್ಯತೇ ಅಗ್ರೇ ಅಹ್ನಾಂ ಬರ್ಹಿಃ ಪೂರ್ವಾಞ್ಲೇ ತದ್ವಿಪ್ರಥತೇ ಏತರಂ ಏಕೀರ್ಣತರಮಿತಿ ವಾ ವಿಸ್ತೀರ್ಣತರಮಿತಿ ವಾ ವರೀಯೋ ವರತರಮುರುತರಂ ವಾ ದೇವೇಭ್ಯೋಽದಿತಯೇ ಚ ಸ್ಯೋನಂ | ಸ್ಯೋನಮಿತಿ ಸುಖನಾಮ ಸ್ಯೋತೀರವಸ್ಯಂತೈರತತ್ ಸೇವಿತವ್ಯಂ ಭವತೀತಿ ವಾ || (ಐ. ೮-೯)

ಪ್ರಾಚೀನಂ ಬರ್ಹಿಃ ಎಂಬ ಋಕ್ಕನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಅದಿತಿ ಯು ಯಜ್ಞಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವೇದಿಯ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಆಸನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದರ್ಭೆಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸಮಾನಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಪದದಂತೆ (ಮೆತ್ತಗಿರುವಂತೆ) ಮೂರು ಪದರಗಳನ್ನು ಹಾಸಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವರು. ಈ ರೀತಿ ಪಠಿಸುವ ದರ್ಭೆಯ ಚೂರುಗಳು ಬರ್ಹಿಸ್ಸೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆಯೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನನಮಾಡಿ ಇರುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಬರ್ಹಿರಿವ ಪ್ರವೃಂಜೇ ಎಂದು ಮಂತ್ರದ್ರವ್ಯವಾದ ಋಷಿಯು ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರಿಂದ ಇವ ಎಂದು ಉಪಮೆಯು ತೋರುವುದು. ಇದರಿಂದ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನು ಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ (ನೈಋನಾಧಿಕ ಭಾವವಿಲ್ಲದಂತೆ) ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ಇಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ದರ್ಭೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡುವ ಹಾಗೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವ ಈ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಂದರೆ ನೈಋನಾಧಿಕಭಾವವಿಲ್ಲದಂತೆ ಹೇಳುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಅಭಿಯೇವ ವಾತಃ—ಮೇಘೇಷು ಅವಸ್ಥಿತಾನಿ ಉದಕಾನಿ ವಾಯುರಿವ—ಮೇಘಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ನೀರುಗಳನ್ನೇ ವಾಯುವು ಮಳೆಯು ಹುಯ್ಯುವಂತೆ ಪ್ರೇರಿಸುವ ಹಾಗೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಬಹಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳುವೆನು ಮತ್ತು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನರು ಪಠಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೇರಿಸುವೆನು.

ಅರ್ಭಗಾಯಂ—ವಿಮದಾಯಂ ಚಾಲಾಯಂ ಸ್ವಯಂವರಲಬ್ಧಭಾರ್ಯಾಯಂ ವಿಮದಸಂಜ್ಞಾಯಂ ರಾಜರ್ಷಯೇ—ವಿಮದನೆಂಬ ರಾಜರ್ಷಿಯು ಸ್ವಯಂವರಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗಿರುವಾಗ ಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿ ರಾಜಪುತ್ರಿಯು ವಿಮದನೆಂಬ ರಾಜನನ್ನು ವರಿಸಿದಳು. ಅವನು ಅವಳನ್ನು ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಂಡು ಒರುವಾಗ ಮಧ್ಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂವರಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದು ತನುಗೆ ಈ ರಾಜಪುತ್ರಿಯು ಲಾಭವಾಗದಿರುವ ಕಾರಣ ಈ ವಿಮದನ ಸಂಗಡ ಇತರ ರಾಜರು ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ಎದುರಾದರು. ಆಗ ವಿಮದನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು,

ಅಗ್ನಿಮಿಾಕೇ ಭುಜಾಂಯವಿಷ್ವಮ್ || (ಋ. ೧೦-೨೦-೨)

ಎಂಬ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿದನು. ಇದರಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನರಾದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಲು ಅಶಕ್ತನಾದ ಇವನಿಗಾಗಿ ತಾವೇ ಶತ್ರುಗಳ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಇವನನ್ನು ಇವನ ಪತ್ನಿಯೊಡನೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದರು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸವು ಗವ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಯಾಭಿಃ ಪತ್ನೀವಿಮದಾಯಂ ನ್ಯೂಹಭುರಾ ಘಾ ನಾ ಯಾಭಿರರುಣೀರಶಿಕ್ಷತಮ್ |

ಯಾಭಿಃ ಸುದಾಸ ಊಹಭುಸ್ಸುದೇವ್ಯಂ ೧ ಶಾಭಿರೂ ಷು ಊತಿಭಿರಶ್ವಿನಾ ಗತಮ್ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೧೯)

ಎಂಬ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಇತಿಹಾಸವು ಸೂಚಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅರ್ಭಗಃ—ಅರ್ಭಮಲ್ಪಂ ಗಾಯತಿ ಶಬ್ದಯಂತೀತ್ಯರ್ಭಗಃ ಅರ್ಭಕ ಶಬ್ದವು ಹನ್ನೊಂದು ಹ್ರಸ್ವ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಹ್ರಸ್ವ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾರಣ (ಅರ್ಭಕನು) ಅರ್ಭಗ ಎಂದು ಬಾಲಕನಿಗೆ ಹೆಸರು.

ಸೇನಾಜುನಾ—ಶತ್ರುಸೇನಾಯಾಃ ಪ್ರೇರಕೇಣ—ಶತ್ರುಭಿಃ ದುಷ್ಪ್ರಾಪೇಣ | ಶತ್ರುಸೇನೆಯನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವ ಅಂದರೆ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಹೊಂದಲು ಅಶಕ್ಯವಾದ ರಥದಿಂದ ಎಂದು ಸಾಯಣರು, **ಸೇನಾಜುನಾ ಸೇನೆಯಾ ಸಹ ಗಂತ್ರಾ ಸ್ವಸೇನಾಪರಿವೃತೇನ ಸೇನೆಯ ಸಂಗಡ ಸಂಚರಿಸುವ ಅಂದರೆ ತಮ್ಮ ಸೇನೆಯಿಂದ ಸುತ್ತಿವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ರಥದಿಂದ ಎಂದು ಸ್ಯಂದಸ್ವಾಮಿಗಳೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.**

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ನಾಸತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ—ಸತ್ಯ ಭವಂ ಸತ್ಯಾ. ನ ಸತ್ಯಾ ಅಸತ್ಯಾ. ನ ಅಸತ್ಯಾ ನಾಸತ್ಯಾ. **ನಭ್ರಾಣ್ ನಪಾತ್—**(ನಾ. ಸೂ. ೬-೨-೬೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಚ್ಚಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವ ಬರುತ್ತದೆ. (ನಚ್ಚನ ನಕಾರಕ್ಕೆ

ನಲೋಪೋದನಾಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪಬರುವುದಿಲ್ಲ. ತತ್ಪುರುಷೇತುಲ್ಯಾರ್ಥ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನ್ಯಯೋವನಪದಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವೃಷ್ಣೀ—ವೃಜೇ ವರ್ಷನೇ. ಧಾತು. ಅದಾದಿ. ಇದಿತೋನುಮ್ ಧಾತೋಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ನುಮಾಗಮು. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸ್ವಾರಪರಸವರ್ಣ ಲಟಾ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಟಿತಆತ್ಮನೇ-ಸದಾನಾಂ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಟಿಗೆ ಏತ್ತ. ಅದಿಪ್ರತ್ಯಯಿಭ್ಯಃ ಶಪಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಪಿಗೆ ಲುಕ. ಲೋಪಸ್ತು ಆತ್ಮನೇಪದೇವು (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೪೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಭಂದಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯದ ತಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ವೃಷ್ಣೀ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿಪಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇಯಮಿ—ಋಗತೌ ಧಾತು. ಜುಹೋತ್ಯಾದಿ. ಲಟಾ ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಮಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಜುಹೋತ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ ಶ್ಲುಃ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶ್ಲು ಏಕರಣ. ಶ್ಲಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅರ್ತಿಪಿ-ಸತ್ಯೋಕ್ತೃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಇತ್ಯ. ರಸರವಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಹಲಾದಿಶೇಷ. ಧಾತು ಋಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾರ್ವಧಾತುಕಾರ್ಥಧಾತುಕೆಯೋಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಗುಣ. ರಸರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಭ್ಯಾಸಸ್ಯಾಸವರ್ಣೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸ ಇವರ್ಣಕ್ಕೆ ಇಯಜಾದೇಶ ಇಯಮಿ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿಪಂತದಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಭಿಯೇವ—ಅಭ್ರಾತ್ ಭವಾನಿ ಅಭಿಯಾನಿ. ಸಮುದ್ರಾಭ್ರಾದ್ಯಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೪-೧೮೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಇಯಾದೇಶ. ನಪುಂಸಕ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಶಿ ಅದೇಶ ಬಂದು ರೂಪವಾದಾಗ ಶೇತ್ಯಂದಸಿ ಬಹುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೭೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಿಗೆ ಲೋಪ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಇಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅರ್ಭಗಾಯೆ—ಋಗತೌ ಧಾತು. ಅರ್ತಿಗ್ನುಭ್ಯಾಂ ಭನ್ (ಉ. ಸೂ. ೩-೪೩೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಭನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿ ಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಗುಣ. ಅರ್ಭ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. (ಶಿಶು ಎಂದರ್ಥ) ಅರ್ಭ ಏವ ಅರ್ಭಕಃ. ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ ಕನ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೮೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅದಕ್ಕೆ ಛಾಂದಸವಾಗಿ ಗಾರಾದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಇನ್ಯಾತ್ಯಾದಿನಿತ್ಯಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೧೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ನಿರ್ವಚನಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅರ್ಭ ಮಲ್ಯಂ ಗಾಯತಿ ಶಬ್ದಯತಿ ಅರ್ಭಗಃ. ಕೈ ಗೈ ಶಬ್ದೇ. ಧಾತು. ಗಾಪೋಷ್ವಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಟಕ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಆತೋಲೋಪಇಟಿಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಈ ಮತವು ಪದವನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ಶಾಕಲ್ಬರಿಗೆ ಅಭಿನವಮಾದುದು.

ಸೇನಾಜುನಾ—ಜು ಧಾತುವು ಸೌತ್ರವಾಗಿ (ಸೂತ್ರನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ) ಗತ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರೇರಣಾತೋರುವುದರಿಂದ ಅಂತರ್ಥಾವಿತ್ಯರ್ಥಕವಾದ ಧಾತು. ಕ್ವಿಬ್‌ವಚಿಸ್ತೆಚ್ಚಾನ್ಯಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೭೮-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ದೀರ್ಘವೂ ಬರುತ್ತವೆ. ತನ್ಯಾದೀನಾಮುಪಸಂಖ್ಯಾಂನಂ (ಪಾ. ಸೂ.

೬-೪-೭-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದು ತನ್ನಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾದುದರಿಂದ ಉಪಪಾದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ. ಗತಿಕಾರ-
ಕೋಪಸವಾತ್‌ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ತರಪದಸೃಷ್ಟಿಸ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ.

ನೈಋತಕಃ—ನಿ ಉಪಸರ್ಗ. ವಹ ಪ್ರಾಪಣೇ. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಕೃ-
ಪದಾನಾಂ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅತುಸಾದೇಶ. ಅಸಂಯೋಗಾಲ್ಲಿಟ್‌ಕಿತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೨-೫) ಎಂಬುದರಿಂದ
ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಕಿತ್ಪಾತಿದೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ವಚಿಸ್ವಪಿಯೋಜಾದೀನಾಂ ಕಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ
ಸಂಪ್ರಸಾರಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಚ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ. ಲಿಡ್ ಮಿತ್ರವಾದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ-
ಹಲಾದಿತೇಷ. ಸರ್ವದೀರ್ಘ. ಯೌ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಯಚ್ಚೈಶ್ಚಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಯದ್ವೃತ್ತಾನ್ನಿತ್ಯಂ
(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೬೬) ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಪ್ರತಿಸೇಧ ಬರುತ್ತದೆ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಕಾರ ಉದಾತ್ತ
ವಾಗುತ್ತದೆ. || ೧ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ವೀಳುಸತ್ತ್ವಭಿರಾಶುಹೇಮುಭಿರ್ವಾ ದೇವಾನಾಂ ವಾ ಜೂತಿಭಿಃ
ಶಾಶದಾನಾ |

ತದ್ರಾಸಭೋ ನಾಸತ್ಯಾ ಸಹಸ್ರಮಾಜಾ ಯಮಸ್ಯ ಪ್ರಥನೇ
ಜಿಗಾಯ || ೨ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ವೀಳುಸತ್ತ್ವಃ ೨ ಭಿಃ | ಆಶುಹೇಮುಃ ೨ ಭಿಃ | ವಾ | ದೇವಾನಾಂ | ವಾ | ಜೂತಿಃ ೨ ಭಿಃ |
ಶಾಶದಾನಾ |

ತತ್ | ರಾಸಭಃ | ನಾಸತ್ಯಾ | ಸಹಸ್ರಂ | ಆಜಾ | ಯಮಸ್ಯ | ಪ್ರಥನೇ |
ಜಿಗಾಯ || ೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ವಿಳುಪತೈಃ | ವೀದ್ವಿತಿ ಬಲನಾಮ | ಬಲವದುತ್ವತನೈಃ ಆಶುಹೇಮಭಿಃ ಶೀಘ್ರಗಮನೈಃ | ನಾಶಬ್ಧಃ ಸಮುಚ್ಚೇಯೇ | ಹೇ ನಾಶತ್ಯಾವಶ್ಯಿನಾ ಏವಂಭೂತೈರಶ್ಯೈಶ್ಚ ದೇವಾನಾಮಿಂದ್ರಾದೀನಾಂ ಜೂತಿಭಿಃ ಪ್ರೇರಣೈಶ್ಚ ಶಾಶದಾನಾ ಶಾಶವ್ಯಮಾನಯೋರತೈರ್ಥಂ ಪ್ರೇರ್ಯಮಾಣಯೋರ್ಯುರ್ವರ್ಣನಭೂತೋ ಯೋ ರಾಶಭಃ ಪ್ರಜಾಪತಿನಾ ದತ್ತಃ ಸ ಯಮಸ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥತಸ್ಯ ಪ್ರೀತಿಕರೇ ಪ್ರಥನೇ ಪ್ರಕೀರ್ಣಧನೋಪಶೇತ ಆಜಾ ಆಜಾ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ತಚ್ಚತ್ಪೂಜಾಂ ಸಹಸ್ರಂ ಜಿಗಾಯ | ಜಿತವಾನ್ | ನೈವಸ್ತುತೋ ಹಿ ಬಹೂನಾಂ ಮರಣಹೇತುನಾ ಸಂಗ್ರಾಮೇಣ ತುಷ್ಣೋ ಭವತಿ | ಯದ್ವಾ | ಜೀತವ್ಯತ್ವೇನ ಪ್ರಜಾಪತಿನಾ ನಿಹಿತವ್ಯಕ್ತದಸ್ರಂ ಶೀಘ್ರಗಮನಯುಕ್ತೋ ರಾಶಭೋ ಜಿಗಾಯ | ಜಯೋನಾಲಭತ | ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋ ದೇವೇಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವಮೇವಾಜಿಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಯುನಾಂ ಜಯಂ ಪ್ರಾಪಯಾಮಾಸ | ತಥಾ ಚಾಸ್ತಿದ್ಧರ್ಥೇ ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ವೈ ಸೋಮಾಯ ರಾಜ್ಞೇ ದುಹಿತೇರಂ ಪ್ರಾಯಚ್ಛತ್ | ಐ. ಬ್ರಾ. ೪-೭ | ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮನುಸಂಧೇಯಂ || ವಿಳುಪತೈಃ | ವಿಳು ಬಲವತ್ವತಂತೀತಿ ವಿಳುಪತಾನಃ | ಆಶು ಹೇಮಭಿಃ | ಆಶು ಶೀಘ್ರಂ ಹಿಪ್ನಂತಿ ಗಚ್ಛಂತೀತ್ಯಾಶುಹೇಮಾನಃ | ತೈಃ | ಹಿ ಗತೌ ವ್ಯದ್ಧೌ ಚ | ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋಽಪಿ ದೈತ್ಯಂತ ಇತಿ ಮನಿನ | ಕ್ಷುದುತ್ರರಪದ ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚರತ್ವಂ | ಜೂತಿಭಿಃ | ಊತಿಯೂತಿಜೂತೀತ್ಯಾದಿನಾ ಕ್ಷಿಪ ಉದಾತ್ತತ್ವಂ | ಶಾಶದಾನಾ | ಶದ್ವ್ಯ ಶಾಶನೇ | ಅತ್ರ ಗತ್ಯರ್ಥೋಽಧಾತೂನಾಮನೇಕಾರ್ಥತ್ಯಾತ್ | ಅಸ್ಮಾದ್ಯುಜಂತಾಲ್ಪಟಃ ಶಾನಚ್ | ತಸ್ಯ ಭಂದಸ್ಯ ಭಯಭೇತ್ಯಾರ್ಥಧಾತುಕತ್ಯಾತ್ ತ್ಯನಿಧಾವಃ | ಅತೋಲೋಪಯಲೋಪೌ | ಅಭ್ಯಸ್ತಾನಾಮಾದಿರಿತ್ಯಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಸುಸಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ಸಪ್ಪಾಟ್ಯಃ ಪೂರ್ವಸವರ್ಣದೀರ್ಘಃ | ಆಜಾ | ತೇನೈವ ಸೂತ್ರೇಣ ಡಾದೇಶಃ | ಜಿಗಾಯ | ಜಿ ಜಯೇ | ಸನ್-ಲಿಟೋಚೇರಿತ್ಯಭ್ಯಾಸಾದುದುತ್ರರಸ್ಯ ಕುತ್ವಂ ಗಕಾರಃ ||

|| ಶ್ರುತದಾರ್ಥ ||

ವಿಳುಪತೈಃ—ಬಲಿಷ್ಠವಾದ | ನಾ—ಮತ್ತು | ಆಶುಹೇಮಭಿಃ—ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಗಳಾದ (ಆಶ್ವಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾದ) | ನಾಶತ್ಯಾ—ನಾಶತೈರೇ | ದೇವಾನಾಂ—ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ | ಜೂತಿಭಿಃ—ಪ್ರೇರಣಾತ್ಮಕಗಳಿಂದ | ಶಾಶದಾನಾ—ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರೇರಿತವಾದ | ರಾಶಭಃ—(ನಿಮ್ಮ ವಾಹನವಾದ) ಕತ್ತಿಯು | ಯಮಸ್ಯ—ಯಮನಿಗೆ (ಪ್ರೀತಿಕರವಾದ) | ಪ್ರಥನೇ—ವಿಶೇಷ ಧನಯುಕ್ತವಾದ | ಆಜಾ—ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ | ತೇಷು—ಆ (ಶತ್ರುಗಳ) | ಸಹಸ್ರಂ—ಸಾವಿರವನ್ನು | ಜಿಗಾಯ—ಜಯಿಸಿತು.

|| ಛಾಂದಸ್ ||

ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಮತ್ತು ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಗಳಾದ ಆಶ್ವಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾದ, ಎಲೈ ಅತ್ತಿನಿದೇವತೆಗಳೇ, ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಣಾಹಿಪಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ನಿಮ್ಮಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದ (ನಿಮ್ಮ ವಾಹನವಾದ) ಕತ್ತಿಯು, ಯಮನಿಗೆ (ಪ್ರೀತಿಕರವಾದ)ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿತು.

English Translation.

Nasatyas, borne by strong and rapid (steeds) and (urged) by the encouragements of the gods, the ass of you, thus instigated, overcame a thousand (enemies) in conflict, in the war grateful to Yama.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ವೀಳುಪತ್ನಿಭಿಃ—ವೀಳು ಬಲವತ್ ಪತಂತೀತಿ ವೀಳುಪತ್ನಾಃ | ವೀಳು ಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಬಲನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬಲವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಬಲವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿ ಹಾರುವುವುಗಳಾಗಿರುವ ಎಂದು ಅರ್ಥ. **ವೀಳೈತಿ ಬಲನಾಮ ಬಲವದುತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥೇಃ** ವೀಳು ಎಂದರೆ ಬಲಕ್ಕೆ ಹೆಸರು. ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು.

ಆಶುಹೇಮುಭಿಃ—ಶೀಘ್ರಗಮನೈಃ | ಆಶು ಶೀಘ್ರಂ ಹಿನ್ವಂತಿ ಗಚ್ಛಂತೀತಿ ಆಶುಹೇಮಾನಃ ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವವುಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಶಾಶದಾನಾ—ಶಾಶದ್ಯಮಾನಯೋಃ ಅತ್ಯಂತಂ ಪ್ರೇರ್ಯಮಾಣಯೋಃ ಯುವಯೋಃ ವಾಹನ ಭೂತೇ | ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪ್ರೇರಿಸಲ್ಪಡುವ ಅತ್ಯನೀದೇವತೆಗಳಾದ ನಿಮ್ಮ ವಾಹನವು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಶಾಶನವೆಂದರೆ ಕತ್ತರಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಶದ್ಯ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಯಜರ್ಥದಲ್ಲಿ (ಯಜರ್ಥವು ಅನೇಕಾರ್ಥ ಅಥವಾ ಅತಿಶಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ) ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಶಾಶದಾನೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಯಣರು ಧಾತೂನಾಂ ಅನೇಕಾರ್ಥತ್ವಂ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳು ಬಹಳವಿರುವುವು. ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿ (ನಿ. ೬-೧೬) ಶಾಶದಾನೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಾಶಾದ್ಯಮಾನಃ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ವಿನಯ ಇರುವುದು. ಮತ್ತು

ಅಭಿ ಸಿದ್ಧೋ ಅಜಿಗಾದಸ್ಯ ಶತ್ಕೂನ್ ವಿಕಿಗ್ಧೇನ ವ್ಯಪ್ತೇಣಾ ಪುರೋಽಭೀತ್ |

ಸಂವತ್ಸೇಣಾಸ್ಯ ಜದ್ಯುತ್ಯಮಿಂದ್ರೇ ಪ್ರ. ಸ್ತಾಂ ಮತಿಮತಿರಚ್ಚಾಶದಾನಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೩೩-೧೩)

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಫೇದಪರೂಪವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು.

ರಾಸಭಃ ಪ್ರಧನೇ ಅಜಾ ತತ್ ಸಹಸ್ರಂ ಜಿಗಾಯಿ ಚತುರ್ಮುಖಬುದ್ಧವ್ಯು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅವನ ವಾಹನವಾದ ಕತ್ತಿಯು ಇಂದ್ರನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರೇರಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ನೇಲಕ್ಕೆ

ಹಾರುತ್ತಿರುವ ಮತ್ತು ನೇಗನಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಕುದುರೆಗಳಿಂದಲೂ ವ್ರೇಸಲ್ಲಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿ (ಹೆಚ್ಚಾದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಡುವ, ಯವನಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪಣವಾಗಿ ಇರಿಸಿದ್ದ ಸಾವಿರ ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿತು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಆಜಿ ಶಬ್ದವೂ ರಣಃ ವಿವಾಹ್ ಎಂಬ ನಲವತ್ತುನಾಲ್ಕು ಸಂಗ್ರಾಮಾನುಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಆಜಿ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಪ್ರೌಢನ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯು (ನಿ. ೯-೨೩) ಯಾಸ್ಕರಿಂದ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು. ಉದಾಹರಣೆ—

ಸ್ಯಕ್ರಂದಯನ್ಮುಪಯಂತ ಏನಮಮೋಹಯನ್ ವ್ಯಷಭಂ ಮಧ್ಯ ಆಜೇಃ |
ತೇನ ಸೂಭವಂ ಶತವತ್ಸಹಸ್ರಂ ಗವಾಂ ಮುದ್ಗಲಃ ಪ್ರಥನೇ ಜಿಗಾಯಿ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೧೦೨-೫)

ಸ್ಯಕ್ರಂದಯನ್ಮುಪಯಂತ ಏನಮಿತಿ ನ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ | ಅಮೋಹಯನ್ ವ್ಯಷಭಂ ಮಧ್ಯ ಆಜೇ-
ರಾಜಯಿಸಸ್ಯಾಜವನಸ್ಯೇತಿ ನಾ, ತೇನ ತಂ ಸೂಭವಂ ರಾಜಾನಂ | ಭವಶಿರಶ್ಚಿಕರ್ವಾಃ |
ತದ್ವಾ ಸೂಭವಂ ಸಹಸ್ರಂ ಗವಾಂ ಮುದ್ಗಲಃ ಪ್ರಥನೇ ಜಿಗಾಯಿ | ಪ್ರೌಢನ ಇತಿ
ಸಂಗ್ರಾಮಾನುಮು ಪ್ರಕೀರ್ಣಾನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಧನಾನಿ ಭವಂತಿ ||

ಈ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೌಢನ ಆಜಿ ಶಬ್ದಗಳು (ಸಂಗ್ರಾಮ) ಯುದ್ಧ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಹರೀ ಇಂದ್ರಸ್ಯ | ರೋಹಿತೋಽಗ್ನೇಃ | ಹರಿತ ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ | ರಾಸಭಾನಶ್ಚಿನೋಃ | ಅಜಾಃ
ಪೂಷ್ಣಃ | ಪ್ರೌಷತ್ಯೋ ಮರುತಾಂ | ಅರುಣ್ಯೋ ಗಾವ ಉಷಸಃ | ಶ್ವಾನಾಃ ಸವಿತುಃ |
ವಿಶ್ವರೂಪಾ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ಯತೇಃ | ವಿಯುತೋ ನಾಯೋರಿತಿ ದಶಾದಿಸ್ತೋಽಯೋಜನಾನಿ ||

(ನಿ. ೨-೨೮)

ಎಂದು ಅಯಾಯ ದೇವತೆಗಳ ವಾಹನಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಾಸಭಾ ಎರಡು ಕತ್ತಿಗಳು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಸಾಯಣರ ಸಹಸ್ರಂ ಜಿಗಾಯಿ ಸಾವಿರ ಋಕ್ಕುನ್ನು ಗೆದ್ದಿತು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವಿವರಿಸು
ಲಾಗ ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ವ್ಯ ಸೋಮಾಯ ರಾಜ್ಞೇ ದುಹಿತರಂ ಪ್ರಾಯಚ್ಛತ್ ಎಂಬ (ಐ. ಬ್ರಾ. ೪-೭) ವಾಕ್ಯವನ್ನು
ಉದಹರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳ ಆತ್ರ ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ವ್ಯ ಸೋಮಾಯ ರಾಜ್ಞೇ (ಐ. ಬ್ರಾ. ೪-೭-೧)
ಇತ್ಯಾದ್ಯಂತರೇಯಿಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಧೀತಮಿಹಾಸ್ಯಾಕೃಷ್ಣವ್ಯಂ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ರಾಜನಾದ ಸೋಮನಿಗೆ ತನ್ನ
ವಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು ಎಂಬ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೇಳುವ ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕು ಎಂದು
ನ್ಯಾಖ್ಯಾನವನಾಡಿರುವರು. ಮತ್ತು ಅದೆಲ್ಲವನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವರು—

ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಸವಿತುಃ ದುಹಿತರಂ ಸೂರ್ಯಾಂ ಸೋಮಾಯ ರಾಜ್ಞೇ ಪ್ರಾಯಚ್ಛತ್ | ಯೇ ತ್ವನ್ಯೇ
ದೇವಾಃ ತಾಂ ವರಯಂತುಮಾಗಚ್ಛನ್ | ತೇಭ್ಯೋ ವಿನಾಹಾದನಂತರಮ್ನುಕ್ತಹಸ್ತಮದಹಾತ್ |

ಯದೇತದಾಶ್ಚಿನಂ ನಾಮ ತಸ್ಮಿನ್ ದೇವಾ ವಿನಾದಮಕುರ್ವನ್ | ಮಮೇದಮಸ್ತು
ಮಮೇದಮಸ್ತುತಿ | ತೇಬ್ರವನ್ | ಅಜಿಂ ಧಾನಾಮ | ಯೋ ನೋ ಜೇಷ್ಠತಿ ತಸ್ಯೇದಂ
ಧನಿಷ್ಠತಿತಿ | ತೇಗ್ನೇರ್ಗೃಹಪತೇರುಪಯಾದಿತ್ಯಂ ಕಾಷ್ಠಾಂ ಕೃತ್ಯಾಧಿಧಾವನ್ |
ಕಾಷ್ಠಾ ಅಜ್ಯಂತ ಉಚ್ಯತೇ | ಅಶ್ವತರೇರಥೇನಾಗ್ನಿರಾಜಿಮಧಾವತ್ | ಗೋಧಿರುಗ್ನೈರುಷಾ |
ದರಿರಥೇನೇಂದ್ರಃ ಗರ್ಧಭರಥೇನಾಶ್ವಿನಃ | ತತ್ರಾಶ್ವಿನಾವಜಯತಾಮ್ | ಇತಿ ||

ಬ್ರಹ್ಮನು ಸವಿತ್ಯದೇವನ ಸೂರ್ಯಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಮಗಳನ್ನು ರಾಜನಾದ ಸೋಮನಿಗೆ ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನು. ಆಗ ಇತರ ದೇವತೆಗಳು ಅವಳನ್ನು ವರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದರು. ಅವಳು ವಿವಾಹವಾದನಂತರ ಅವರಿಗೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಮಕ್ಕಳುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಈ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಆಶ್ವಿನ ಎಂದು ಹೆಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಮಕ್ಕಳು ಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಎಂದಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳು ನನಗೆ ಬೇಕು, ತನಗೆ ಬೇಕು ಎಂದು ವಿನಾದವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಅನಂತರದ ಅವರು ಈ ಮಕ್ಕಳುಳು, (ಸ್ವರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ) ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದವರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಎಂದು ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯೇ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಅನಂತರದ ಅವರು ಗೃಹಪತಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಮೇಲುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಅದಿತ್ಯನವರಿಗೆ ಹೋಗುವುದೇ ಯುದ್ಧದ ಕೊನೆಯೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ಉಪಕ್ರಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಆಗ ಅಗ್ನಿಯು ಹೇಸರಗತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುವ ರಥದಿಂದ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಉಪಸ್ತು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ರಥದಿಂದ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದಳು. ಇಂದ್ರನು ಹೀಗೆ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ರಥದಿಂದ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಕತ್ತಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ರಥದಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಆಗ ನಡೆದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಜಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ಒಂದು ಸಾವಿರ ಮಕ್ಕಳುಗಳ ಅವರಿಗೆ ದೊರೆತವು. ಇದರಿಂದ ಈ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಆಶ್ವಿನ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಆಗುತ್ತದೆ. ಎಂದು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು. ಮತ್ತು ಅಜಾ—ಅಶ್ವಾದೇರ್ಧಾವನಭೂಮಿರಾಜಿರುಚ್ಯತೇ ಕುದುರೆಯೇ ನೊದಲಾದವುಗಳು ಓಡುವ ಪ್ರದೇಶವು ಅಜಿ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಜಿ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಯಮಸ್ಯ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ತಮಸಾಂ ಯಮನಾಡ್ಯಮಃ ಅದಿತ್ಯ ಇಹೋಚ್ಯತೇ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಯಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅದಿತ್ಯನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ತಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿನಾಂ | ಕಃ ಪುನರಾದಿತ್ಯಸ್ಯಾಜಿಸಂಬಂಧಃ ಉಚ್ಯತೇ | ಅದಿತ್ಯಸ್ತಸ್ಯಾ ಅಂತಃ
ಅಸೀತ್ | ತಥಾಹಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ | ತೇಗ್ನೇರ್ಗೃಹಪತೇರುಪಯಾದಿತ್ಯಂ ಕಾಷ್ಠಾಮಕುರ್ವತ್

(ಐ. ಛ. ೪-೨-೪)

ಅಜಿ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾದ ಯುದ್ಧಕ್ಕೂ ಅದಿತ್ಯನಿಗೂ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಸಂಬಂಧವು ಯಾವುದು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಐತರೇ ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಕೊಟ್ಟು ಇವರವು, ಪ್ರಥಮೇ—ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಗ್ರಾಮ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಅಗ್ನಾದಿಭಿಃ ಸಹ ಸಂಸ್ಪರ್ಧಾಯಾಂ ಅಗ್ನಿಯೇ ನೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಧೆ ಮಾಡಿರುವ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗಿದೆವರು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ವಿಲೇಪತೃಭಿಃ—ವಿಲೇಪ ಬಲವತ್ ಪತಂತೀತಿ ವಿಲೇಪತೃಭಿಃ. ಪಶ್ಯಲ್ಯ ಗತೌ ಧಾತು. ಅನ್ಯೈ-
ಭ್ಯೋಽಸಿ ದ್ವ್ಯತ್ಯಂತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮನಿಸ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತ್ಯಾತ್ಯಾದಿರ್ನಿಫತ್ಯಂ ಸೂತ್ರ
ದಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಮಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಮಾಸವಾದಾಗ ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದಾತ್ ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯)
ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ಪರಸದಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆಶುಹೇಮುಭಿಃ—ಆಶು ತೀಘ್ರಂ ಹಿನ್ವಂತಿ ಗಚ್ಛಂತೀತಿ ಆಶುಹೇಮಾನಃ. ಹಿ ಗತೌ ವ್ಯದ್ಧೌ ಚ ಧಾತುಃ
ಹಿಂದಿನಂತೆ ಮನಿಸ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ತನ್ನ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕಿಗೆ ಗುಣ. ಸಮಾಸವಾದಾಗ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಕೃದುತ್ಪರ
ಸದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ತ್ವತೀಯಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ಜೂತಿಭಿಃ—ಊತಿಯೂತಿಜೂತಿಪಾತಿಹೇರೀರ್ತಯಿತ್ಯ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ
ತ್ರಿಪಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರವು ನಿಸ್ಪಾತಿತವಾಗಿದೆ. ಜು ಎಂಬುದು ಸೌತ್ರಧಾತುವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ.

ಶಾಶದಾನಾ—ಶದಲ್ಯ ಶಾಶನೇ. ಧಾತು. ಧಾತೂನಾಮನೇಕಾರ್ಥತ್ವಮ್ ಎಂದು ಧಾತುಗಳಿಗೆ
ಅನೇಕಾರ್ಥಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಗತ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಅತಿಶಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧಾತೋರೇಕಾಚಃ—
(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಜ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸನ್ಯಜೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೯) ಎಂಬುದರಿಂದ
ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಆದಿಪಲ್ ಶೇಷಬಂದಾಗ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘೋಽಽಕೀತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೮೩) ಎಂಬುದರಿಂದ
ದೀರ್ಘ. ಸನಾದ್ಯಂತಾಧಾತವಃ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶಾಶದ್ಯ ಎಂಬ ಯಜಂತವು ಧಾತುಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ.
ಇದಕ್ಕೆ ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಾನಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದಕ್ಕೆ ಭಂದಿಸ್ಯುಭಯಥಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೧೭) ಎಂಬುದರಿಂದ
ಆಧಧಾತುಕಸಂಜ್ಞೆ ಬರುವುದರಿಂದ ಶಪ್ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಯಸ್ಯೈಹಲಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ
ಯಜಿನ ಯಕಾರಕ್ಕೂ ಅತೋಲೋಪಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದರ ಅಕಾರಕ್ಕೂ ಲೋಪ.
ಅಭ್ಯಸ್ತಾನಾಮಾದಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಮಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವೀ
ದ್ವಿವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಸರ್ವಣ ದೀರ್ಘ
ಬರುತ್ತದೆ.

ನಾಸತ್ಯಾ—ನ ಅಸತ್ಯಾ ನಾ ಸತ್ಯಾ. ನೆಭ್ರಾಣ್‌ನಪಾತ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿಸ್ಪಾತಿತವಾಗಿದೆ. ಸಂಖ್ಯೇಧನಾ
ದ್ವಿವಚನಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವಸರ್ವಣ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ. ಆಮಂತ್ರಿತಸ್ಯ ಚಿ
(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಸ್ಪಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆಜಾ—ಆಜ ಶಬ್ದ ಯುದ್ಧಾರ್ಥಕವಾದುದು. ಇದಕ್ಕೂ ಸಪ್ತಮಾ ಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ
ಸುಲುಕ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಡಾದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ. ಡಿತ್ಯಾದುದರಿಂದ ಟಿಗೆ (ಇ) ಲೋಪ, ಉದಾತ್ತವಿನ್ವತ್
ಸ್ವರದಿಂದ ನಿಘಟಿಯೇ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಯಮಸ್ತು—ಯಮ ಉಪರಮೇ. ಧಾತು. ಯಮಯತೀತಿ ಯಮಃ. ಪಚಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಅಚ್ ಸ್ತುತ್ಯಯ. ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ. ವಸ್ತೋನಿಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಜಿಗಾಯ—ಜಿ ಜಯೇ. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ಪಿಗೆ ಪರಸ್ಯೊಪದಾನಾಂ— ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಲಾದೇಶ. ಅಜೋಷ್ಠಾತಿ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿ ಲಿಙ್ಗಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಸನ್‌ಲಿಟೋರ್ಜೀಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೫೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸದ ಪರಕ್ಕೆ ಕೃತ್ಯ. ಆಯಾದೇಶ. ಅಸಿಬಂತದಪರದಲ್ಲರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೨ ||

|| ಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯ ||

ತುಗ್ರೋ ಹ ಭುಜ್ಯುಮ್ಶ್ಚಿನೋದಮೇಘೇ ರಯಿಂ ನ ಕಶ್ಚಿನ್ಮ-
ನ್ಮನಾ ಅನಾಹಾಃ |

ತಮೂಹಧುರ್ನೌಭಿರಾತ್ಮನ್ಸತೀಭಿರಂತರಿಕ್ಷಪುಂಧ್ರಿರಪೋದ-
ಕಾಭಿಃ || ೩ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ತುಗ್ರೋ | ಹ | ಭುಜ್ಯುಂ | ಅಶ್ಚಿನಾ | ಉದಮೇಘೇ | ರಯಿಂ | ನ | ಕಃ |

ಚಿತ್ | ಮನ್ಮನಾನ್ | ಅನ | ಅಹಾಃ |

ತಂ | ಉದಧುಃ | ನೌಭಿಃ | ಅಶ್ಚನ್ ಸತೀಭಿಃ | ಅಂತರಿಕ್ಷಪುಂಧ್ರಿಃ |

ಅಪಃ ಉದಕಾಭಿಃ || ೩ ||

1 ಸಾಯನಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅತ್ರೇಯಮಾಖ್ಯಾಯಿಕಾ | ತುಗೋ ನಾಮಾಪ್ತಿನೋಃ ಪ್ರಿಯಃ ಕಶ್ಚಿದ್ರಾಜರ್ಷಿಃ | ಸ ಚ ದ್ವೀಪಾಂತರವರ್ತಿಭಿಃ ಶತ್ರುಭಿರತ್ಯಂತಮುಪದ್ವಿತಃ ಸನ್ ತೇಷಾಂ ಜಯಾಯ ಸ್ವಪುತ್ರಂ ಭುಜ್ಯಂ ಸೇನಯಾ ಸಹ ನಾನಾ ಪ್ರಾಹ್ಯೇಷಿತ್ | ಸಾ ಚ ನೌವರ್ಧ್ಯೇ ಸಮುದ್ರಮತಿಹರಂ ಗತಾ ನಾಯುವಶೇನ ಭಿನ್ನಾಸೀತ್ | ತದಾನೀಂ ಸ ಭುಜ್ಯುಃ ಶೀಘ್ರಮುಪ್ತಿನೌ ತುಷ್ಠಾವ | ತೌ ಚ ಸ್ತುತೌ ಸೇನಯಾ ಸಹಿತಮಾತ್ಮೀಯಾಸು ನೌಷ್ಠಾರೋಷ್ಯ ಸಿತುಸ್ತುಗ್ರಸ್ಯ ಸಮಾಪಂ ತ್ರಿಭಿರಹೋರಾತ್ರೈಃ ಸ್ವಾಪಯಾಮಾಸತುರಿತಿ | ಅಯಮರ್ಥ ಇದಮಾದಿಕೇನ ತ್ವಚೇನ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ | ಹಶಬ್ಧಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧೌ | ತುಗ್ರಃ ಖಲು ಪೂರ್ವಂ ಶತ್ರುಭಿಃ ಪೀಡಿತಃ ಸನ್ ತಕ್ಷಯಾರ್ಥಮುದಮೇಘೇ | ಉದಕೈರ್ಮಹ್ಯತೇ ಸಿಚ್ಯತ ಇತ್ಯುದಕಮೇಘಃ ಸಮುದ್ರಃ | ತಸ್ಮಿನ್ನುಜ್ಯಮೇತತ್ತ್ವಂಜ್ಞಂ ಪ್ರಿಯಂ ಪುತ್ರಮನಾಹಾಃ | ನಾನಾ ಗಂತುಂ ಪರ್ಯತ್ಯಾಪ್ತೇತ್ | ತತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ | ಮಮ್ನವಾನ್ ಮಿಯಮಾಣಃ ಸನ್ನನಲೋಭೀ ಕಶ್ಚಿನ್ನನುಷ್ಯೋ ರಯಿಂ ನ | ಯಥಾ ಧನಂ ಪರಿತ್ಯಜತಿ ತದ್ಯತ್ | ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ತಂ ಚ ಭುಜ್ಯಂ ಮಧ್ಯೇಸಮುದ್ರಂ ನಿಮಗ್ನಂ ನೌಭಿಃ ಸಿತ್ಯಸಮಾಪಮೂಹಃ | ಯುವಾಂ ಪ್ರಾಸಿತವಂತೌ | ಕೀದೃಶೀಭಿಃ | ಆತ್ಮನ್ನತೀಭಿರಾತ್ಮೀಯಾಭಿಃ | ಯುವಯೋಃ ಸ್ವಭೂತಾಭಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಯದ್ವಾ | ಧೃತಿರಾತ್ಮಾ | ಧಾರಣವತೀಭಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಂತರಿಕ್ಷಪುಂದ್ರಿ ರತಿಸ್ತಚ್ಚತ್ವಾದಿಂತರಿಕ್ಷೇ ಜಲಸ್ಯೋಪರಿಷ್ಠಾದೇವ ಗಂತ್ರೀಭಿಃ ಅಪೋದಕಾಭಿಃ | ಸುಶ್ಲಿಷ್ಯತ್ವಾದಿಪಗತೋದಕಾಭಿಃ | ಅಪ್ರವಿಷ್ಟೋದಕಾಭಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಉದಮೇಘೇ | ಮಹ ಸೇಚೇನೇ | ಕರ್ಮಣಿ ಘರ್ಷಾ | ನ್ಯಂಕ್ವಾದೀನಾಂ ಚ | ಸಾ. ೭-೩-೫೩ | ಇತಿ ಕೌತ್ವಂ | ಉದಕಸ್ಯೋದಃ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ | ಸಾ. ೭-೩-೫೭ | ಛಾಢಾದಿನೋತ್ತರಪದಾಂತೋದಾತ್ತತ್ವಂ | ಮಮ್ನವಾನ್ | ಮ್ನಜ್ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗೇ | ಲಿಟಃ ಕ್ರಮಃ | ಕ್ರಾದಿನಿಯಮಾತ್ಮಾಪ್ರಸ್ಯೇಟೋ ವಸ್ಯೇಕಾಜಾದ್ರಸ್ವಾಮಿತಿ ನಿಯಮಾದಭಾವಃ | ಅಹಾಃ | ಓಹಾಕ್ ತ್ಯಾಗೇ | ಲುಙಾ | ತಿಸಿ ಚ್ಛೇಃ | ಸಿಚ್ | ಅಗಮಾನುಶಾಸನಸ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವಾದಿಗಿಟ್ ನ ಕ್ರಿಯೇತೇ | ಬಹುಲಂ ಭದ್ರಸೀತೀದಭಾವಃ | ಹಲ್ಜಾಬ್ಬ್ಯ ಇತಿ ತಿಲೋಪಃ | ರುತ್ಸವಿಸರ್ಗೌ | ಯದ್ವಾ | ಮಂತ್ರೇ ಘಸೇತಿ ಚ್ಛೇಲ್ಊಕ್ | ಚ್ಛೇಲ್ಊಪ್ರದ್ವಾದಿಣ್ ನ ಕ್ರಿಯತೇ | ನೌಭಿಃ | ಸಾವೇಕಾಚಿ ಇತಿ ವಿಘಕ್ತೇರುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಆತ್ಮನ್ನತೀಭಿಃ | ಆತ್ಮನೋ ಮತುಸ್ | ಮಾದ್ರುಪಧಾಯಾ ಇತಿ ವತ್ತಂ | ಅನೋ ನುಡಿತಿ ನುಟ್ | ನಲೋಪಃ | ಹ್ರಸ್ವನುಡ್ವಾಯಂ ಮತುಬಿತಿ ಮತುಪ ಉದಾತ್ತತ್ವಂ | ಅಂತರಿಕ್ಷಪುಂದ್ರಿಃ | ಪುರ್ಜ ಗತೌ | ಕ್ವಿಪ್ಲೇತಿ ಕ್ವಿಸ್ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ||

ತುಗ್ರಃ—ತುಗ್ರಸೆಂಬ (ರಾಜರ್ಷಿಯು) ವನು (ಶತ್ರುಜಯಾರ್ಥವಾಗಿ) | ಉದಮೇಘೇ—ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಭುಜ್ಯಂ—ಭುಜ್ಯವೆಂಬ ತನ್ನ ಪುತ್ರನನ್ನು | ಮಮ್ನವಾನ್—ಮರಣೋನ್ಮುಖನಾದ | ಕಶ್ಚಿತ್—(ಲೋಭಿಯಾದ) ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನು | ರಯಿಂ ನ—ಧನವನ್ನು (ಅತಿಕ್ಷೇಪದಿಂದ) ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುವಂತೆ | ಅನಾಹಾ ಹ—ಕಳುಹಿಸಿದ

ನಷ್ಟೆ | (ಅತ್ತಿನಾ—ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ) | ತಂ—(ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುತ್ತಿದ್ದ) ಆ ಭುಜ್ಯುವನ್ನು | ಅತ್ಯಂತೀಭಿಃ—ಸ್ವಕೀಯವಾದ | ಅಂತರಿಕ್ಷಪು ದ್ವಿಃ—ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ (ನೀರಿನ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿಯೇ) ಚಲಿಸುವ | ಅಪೋದಕಾಭಿಃ—(ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ನೀರು ಪ್ರವೇಶಿಸದೇ ಇರುವ | ನೌಭಿಃ—ನಾನೆಗಳಿಂದ | ಊಹಘಾಃ—(ತಂದೆಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ) ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಿರಬೇಕೆ.

4 ಭಾವಾರ್ಥ :

ತುಗ್ರನೆಂಬವನು (ತನ್ನನ್ನು ನೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ) ಮಗನಾದ ಭುಜ್ಯುವನ್ನು ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ, ಮರಣೋನ್ಮುಖನಾದ (ಲೋಭಿಯಾದ) ಪುರುಷನು ಧನವನ್ನು (ಬಹಳ ಕ್ಲೇಶದಿಂದ ಕೊಡುವಂತೆ) ಕಳುಹಿಸಿದಾಗ, (ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುತ್ತಿದ್ದ) ಅವನನ್ನು; ಸರ್ವದಾ ತೇಲುತ್ತಿರುವ, ನೀರು (ಒಳಗೆ) ಪ್ರವೇಶಿಸದೇ ಇರುವ, ನಿನ್ನು (ಸ್ವಂತ) ಹಡಗುಗಳಲ್ಲಿ (ಅವನ ತಂದೆಯ ಹತ್ತಿರ) ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಿರಬೇಕೆ.

English Translation.

Tugra, verily, Aswins, sent (his son) Bhujyu to sea, as a dying man parts with his riches; but you brought him back in vessels of your own, floating over the ocean, and keeping out the waters.

|| ವಿಶೇಷವಿವರಣೆಗಳು ||

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತುಗ್ರನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ರಾಜರ್ಷಿಯು ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳು ದ್ವೀಪಾಂತರದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವರು: ಕೊಡುವ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲಾರದೆ ಆವರಿಂದ ಬೀಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ನಾಗಿ ಅವರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಭುಜ್ಯುವನ್ನು ಸೇನೆಯೊಡನೆ ದ್ವೀಪಾಂತರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಭುಜ್ಯುವು ಸೇನಾಸಹಿತನಾಗಿ ದ್ವೀಪಾಂತರಕ್ಕೆ ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ (ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ) ನಾನೆಯಿಂದ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವಾಗ ಅವನ ನಾನೆಯು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಾಯಿತು. ಆಗ ತುಗ್ರನ ಮಗನಾದ ಭುಜ್ಯುವು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬೇಗ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದನು. ಇವನ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಪ್ರಸನ್ನರಾದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಸೇನಾಸಹಿತನಾಗಿರುವ ಭುಜ್ಯುವನ್ನು ತಮ್ಮ ನಾನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಮೂರು ದಿವಸಗಳು ಅಹೋರಾತ್ರಿಗಳೂ ಪೂರ್ತಿವಾಗ (ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ) ಕೊಂಚವೂ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿ ಇವನ ತಂದೆಯಾದ ತುಗ್ರರಾಜನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಸೇರಿಸಿದರು ಎಂಬ ಇತಿಹಾಸವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

ತುಗ್ರಃ—ತುಗ್ರನೆಂಬವನು ಒಬ್ಬ ರಾಜನು. ಇವನು ಭುಜ್ಯುವೆಂಬವನ ತಂದೆಯೆಂದು ಮುಗ್ಯೇದದ ೪೦. ಸಂ. ೧-೧೧೧-೩; ೧-೧೧೧-೪; ೩-೬೨-೬ ಎಂಬ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ತುಗ್ರಪುತ್ರನೆಂದು ಭುಜ್ಯುವನ್ನು ಕರೆಯುವಾಗ ತುಗ್ರನೆಂಬ ಹೆಸರು ೪೦. ಸಂ. ೮-೨-೨೩; ೮-೨೪-೧೪; ಎಂಬ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತುಗ್ರನೆಂಬ IX 13

ಹೆಸರು ೧-೧೧೭-೧೫; ೧-೧೧೮-೬; ೧-೧೧೮-೫; ೧-೧೧೮-೬; ೭-೫-೨೨; ೧೦-೩೯-೪ ಎಂಬ ಮುಕ್ತು
ಗಳ್ಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದು. ಮು. ಸಂ. ೬-೨೦-೮; ೬-೨೬-೪; ೧೦-೪೯-೪ ಎಂಬ ಮುಕ್ತುಗಳ್ಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ತುಗ್ರನು
ಬೇರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಇವನು ಇಂದ್ರನ ಶತ್ರುವೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತೆ.

ಭುಜ್ಯಂ—ಭುಜ್ಯವೆಂಬುವನು ತುಗ್ರ ಎಂಬುವನ ಪುತ್ರನೆಂದೂ ಇವನು ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ಹದಗಿನ
ನಾಶದಿಂದ) ಮುಳುಗಿಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಇವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ ಕರೆತಂದರೆಂದೂ ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ
ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ—

ಯಾಭಿರಂತಕಂ ಜಸಮಾನಮಾರಣೀ ಭುಜ್ಯಂ ಯಾಭಿರವ್ಯಥಿಭಿರ್ಜಿಜಿನ್ನಘಃ |

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೬)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ—ಭುಜ್ಯಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ಸಾಲಕನೇತತ್ಸಂಜ್ಞಂ ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯೇ ನಿಮಗ್ನಂ ತುಗ್ರಸ್ಯ
ಪುತ್ರಂ ರಾಜರ್ಷಿಂ ಎಂದರೆ ಸರ್ವರನ್ನೂ ಕಾವಾಡತಕ್ಕ ತುಗ್ರನೆಂಬ ರಾಜನ ಮಗನಾದ ಭುಜ್ಯವೆಂಬ ರಾಜರ್ಷಿಯು
ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ರಕ್ಷಿಸಿದರೆಂದು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅರ್ಥವಿವರಣೆ
ಮಾಡಿರುವರು.

ಯಾಭಿಃ ಶಂತಾತೀ ಭವಥೋ ದಿದಾಶುಷೇ ಭುಜ್ಯಂ ಯಾಭಿರವಥೋ ಯಾಭಿರದ್ರಿಗಂ |

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೭)

ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ—ಭುಜ್ಯಂ ತುಗ್ರಸ್ಯ ಪುತ್ರಮವಥಃ ತುಗ್ರನ ಪುತ್ರನಾದ ಭುಜ್ಯನನ್ನು ಕಾವಾಡಿದಂ
ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು.

ಯುವಂ ತುಗ್ರಾಯ ಪೂರ್ವ್ಯೇಭಿರೇವೈಃ ಪುನರ್ಮನ್ಯಾಭವತಂ ಯುವಾನಾ |

ಯುವಂ ಭುಜ್ಯಮರ್ಣಸೋ ನೀಸಮುದ್ರಾದ್ರಿಭಿರೂಹಘುರ್ಬುಜ್ವೇಭಿರಶ್ವೈಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೧೪)

ಇಲ್ಲಿಯೂ—ಯುವಾಂ ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯೇ ಸೇನಯಾ ಸಹ ನಿಮಗ್ನಂ ಭುಜ್ಯಂ ತುಗ್ರಸ್ಯ
ಪುತ್ರಮರ್ಣ ಸೋರ್ಣಸ್ಯತಃ ಪೌಢೋದಕಯುಕ್ತಾತ್ಸಮುದ್ರಾದಿಬುರಾಶೇಃ ಸಕಾಶಾಫ ಮುಚ್ಚೇಭಿಃ
ಶೀಘ್ರಗತಿಯುಕ್ತೈರಶ್ವೈಶ್ಚ ನಿರೂಹಘುಃ ನಿರ್ಗಮಯ್ಯ ಪಿತ್ತಸಮಾಪಂ ಸ್ತ್ರಾಪಿತವಂಶಾ ||
ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಾದ ನೀವು ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ಮುಳುಗಿಹೋಗುತ್ತಿರುವ ತುಗ್ರನ
ಪುತ್ರನಾದ ಭುಜ್ಯವೆಂಬ ರಾಜಪುತ್ರನನ್ನು ಅಗಾಧವಾದ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಮುಳುಗದಂತೆ ಕಾವಾಡಿ ವೇಗಗಮನವುಳ್ಳ
ಅಶ್ವಗಳಿಂದ (ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ರಥದಿಂದ) ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಅವನ ತಂದೆಯ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟಿಂ
ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು.

ಯುವಂ ಭುಜ್ಯಂ ಭುರಮಾಣಂ ನಿಭಿರ್ಗತಂ ಸ್ವಯುಕ್ತಿಭಿನಿವಹಂತಾ ಪಿತೃಭ್ಯ ಆ ||
(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೯-೪)

ತಾ ಭುಜ್ಯಂ ನಿಭಿರಧ್ಯೈಃ ಸಮುದ್ರಾತ್ಪುತ್ರಸ್ಯ ಸೂನುಮೂಹಘೂ ರಚೋಭಿಃ |
(ಮು. ಸಂ. ೬-೬೨-೬)

ಉ ತ್ಯಂ ಭುಜ್ಯಮುತ್ಸಿನಾ ಸಖಾಯೋ ಮಧ್ಯೇ ಜಹುದುರ್ಗೇನಾಸಃ ಸಮುದ್ರೇ |
(ಮು. ಸಂ. ೬-೬೨-೬)

ಯುವಂ ಭುಜ್ಯಮವವಿದ್ಧಂ ಸಮುದ್ರ ಉದೂಹಘುರಣಸೋ ಅಸ್ತಿಧಾನ್ವೈಃ |
(ಮು. ಸಂ. ೭-೬೯-೭)

ಯುವಂ ಹ ಭುಜ್ಯಂ ಯುವಮುತ್ಸಿನಾ ವತಂ ಯುವಂ ಶಿಂಜಾರಮುತನಾಮುಪಾರಥುಃ |
(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೪೦-೭)

ಭುಜ್ಯಮಂದಸಃ ಸಿಸ್ತುಘೋ ನಿರತ್ಸಿನಾ ಶ್ಯಾವಂ ಪುತ್ರಂ ವದ್ವಿಮುಕ್ಯಾ ಅಜಿನ್ವತಂ |
(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೬೫-೧೨)

ಯುವಂ ಭುಜ್ಯಂ ಸಮುದ್ರ ಆ ರಜಸಃ ಪಾರ ಈಂಪಿತಂ |
(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೧೪೫-೫)

ಈ ಮುಕ್ತಗಲಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮೀವೀದೇವತೆಗಳು ತುಗ್ಗು ಪುತ್ರನಾದ ಭುಜ್ಯವನ್ನು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳಗದಂತೆ ಕಾಪಾಡಿದ ಲಿಂಬ ಆರ್ಪಣೆ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಸ್ತಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಈ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ—

ಉತತ್ಯಂ ಭುಜ್ಯಮುತ್ಸಿನಾ || (ಮು. ನೇ. ೭-೬೨-೭)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಗಲಲ್ಲಿಯೂ,

ಯಾಭಿರನ್ವಕಂ ಜಸಮಾನಮಾರಣೇ ಭುಜ್ಯಂ ಯಾಭಿರವ್ಯಥಿಭಿರ್ಜಿನ್ವಥುಃ |
ಯಾಭಿಃ ಕರ್ಕಂಧುಂ ವಯ್ಯಂ ಚ ಜಿನ್ವಥಸ್ತಾಭಿರೂ ಪು ಊತಿಭಿರತ್ಸಿನಾಗತಂ ||
(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೬)

ಯಾಭಿಶ್ಯಂತಾತಿ ಭವಘೋ ದದಾಶುಷೇ ಭುಜ್ಯಂ ಯಾಭಿರವಘೋ ಯಾಭಿರದ್ವಿಗುಂ |
ಓಮ್ಯಾವತೀಂ ಸುಭರಾಮೃತಸ್ತುಭಂ ತಾಭಿರೂಪು ಊತಿಭಿರತ್ಸಿನಾ ಗತಂ ||
(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೨೦)

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತಗಲನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

ತುಂಗಃ—ತುಂಗ ಇತಿ ಸೋಯಮಿತ್ಯಭಿಸಂಬಂಧಾತ್ ಪಿತೃಶಬ್ದೇನೇದಂ ಪುತ್ರಸ್ಯಾಭಿಧಾನಂ | ಈ ವಂತ್ರದಲ್ಲಿ ತುಂಗ ಎಂಬ ಪದವು ತುಂಗಪುತ್ರನಾದ ಭುಜ್ಯವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯ ಪರವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಪ್ರೌಢ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೋಯಂ ಎಂದು ವ್ಯವಹಾರವು ಇರುವಂತೆ, ಪಿತಾಪುತ್ರರ ಅಭೇದಾತ್ರಯದಿಂದ ಪಿತೃವಾಚಕನಾದ ತುಂಗಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಪುತ್ರನಾದ ಭುಜ್ಯವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ತುಂಗಪದದಿಂದಲೇ ಪರಾನುಶರಮಾಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸ್ಕಂದಸ್ತೂಮಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಇರುತ್ತದೆ. ತುಂಗಪುತ್ರನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಇದು ಭುಜ್ಯ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿತೇಕಣಾ ನಾಗಿರುವಾರಣ ಭುಜ್ಯವು ತುಂಗಪುತ್ರನಾಗಿರುವನು.

ಉದಮೇಘೇ—ಉದಕೈರ್ಮಿಥ್ಯತೇ ಸಿಚ್ಯತೇ ಇತಿ ಉದಮೇಘಃ ಸಮುದ್ರಃ ಉದಕಗಳಿಂದ ಸಿಂಪಡಿಪಲ್ಲುಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಉದಮೇಘ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮುದ್ರವು ಎಂದು ಅರ್ಥವು.

ರಯಂ ನ—ರಯಿಶಬ್ದವು ನೂರೊಂದು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೧೪) ಮತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಧನನಾಮ ಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು—

ನೂ ಚಿ ಪುರಾ ಚಿ ಸದನಂ ರಯಾಣಾಂ ಜಾತಸ್ಯ ಚ ಜಾಯಮಾನಸ್ಯ ಚಿ ಸ್ಥಾಂ |

ಸತಕ್ಕ ಗೋಪಾಂ ಭವತಕ್ಕ ಭೂರೇರ್ದೇವಾ ಅಗ್ನಿಂ ಧಾರಯನ್ ದ್ರವಿಣೋದಾಂ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೯೬-೭)

ಈ ಸುಕ್ಕನ್ನು ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಉದಾಹರಣೆಕೊಟ್ಟು, ರಯಿಶಿ ಧನನಾಮ ರಾತೇರ್ದೇವಾನಕರ್ಮಣಃ (ನಿ. ೪-೧೭) ರಾ ದಾನೇ ಎಂಬ ದಾನಾರ್ಥಕವಾದ ರಾ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ರಯಿಶಬ್ದವು ಧನವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಮಮುವಾನ್—ವರಣೋನ್ಮುಖನಾದವನು ಧನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಆಸೆಯು ಇದ್ದರೂ ಧನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಾಯುವಂತೆ ತುಂಗರಾಜನು ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಭುಜ್ಯವನ್ನು ಬಹು ಕಷ್ಟದಿಂದ ಸಮುದ್ರ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಅತ್ಯನ್ನತೀಭಿಃ—ಅತ್ತಿನೀಯಾಭಿಃ ಯದ್ವಾ ದೈತಿರಾತ್ಮಾ ಧಾರಣಾವತೀಭಿರತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತ್ತಿನೀ ದೇವತೆಗಳ ತಮ್ಮದಾಗಿರುವ ನಾನೆಗಳಿಂದ ಭಜ್ಯವನ್ನು ವಿಪತ್ತಿನಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದೂ, ಅಥವಾ ಅತ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೈತಿ ಅಥವಾ ಧೈರ್ಯವೆಂದು ಅರ್ಥವಾದಕಾರಣ ವಿಪತ್ತಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಭುಜ್ಯವು ಎದೆಗೇಡಂತೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಧೈರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ನಾನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಅಂತರಿಕ್ಷಪ್ರದ್ವಿಃ—ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ನಾನೆಗಳು ಬಹಳ ನಿರ್ಬಲವಾಗಿ ಇರುವವುಗಳಾದುದರಿಂದಲೂ ಬಹಳ ಹಸುರನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ನೀರಿನ ಮೇಲುಗಡೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಚರಿಸುವವುಗಳಾಗಿದ್ದುವು.

ಅಶೋದಕಾಂಧಿ-ಸುಶ್ಲಕ್ಷ್ಮತ್ವಾತ್ ಅಪಗತೋದಕಾಂಧಿಃ ಅಪ್ರವಿಸ್ತೋದಕಾಂಧಿಶ್ಚೈವಃ | ಕೊಂಚವೂ ರಂಧ್ರವು ಬಿಡದಂತೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಾನವೆಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದರಿಂದ ನೀರು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ನಾನೆಯೊಳಗೆ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದಲೂ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ನಾನೆಯು (ಉತ್ತಮತ್ವವು) ಇರತಕ್ಕ ಸ್ಥಿತಿಯು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಮತ್ತು ಈ ಮುಕ್ತನ ಮುಂದಿನ ಮಂತ್ರವೂ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ನಾನೆಯು ವರ್ಣನಾಪರವಾಗಿರುವುದು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಉದಮೇಘೇ—ಉದಕೈರ್ವಿವೃತ್ಯೇ ಇತಿ ಉದಮೇಘಃ. ಮಿಹ ಸೇಚನೇ. ಧಾತು. ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಘೞ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಲಭೂಪಧೆಗೆ ಗುಣ. ನೃಜ್ಯಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ ನೃಜ್ಯಾದಿ-ದೀನಾಂ ಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೩-೫೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕುತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂತರತಮ್ಯದಿಂದ ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಘಕಾರಾದೀಶ. **ಉದಕಸ್ಯೋದಃ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೫೭) | ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಜ್ಞಾತ್ವೋರುವಾಗ ಉದಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಾದೇಶ. **ಛಾಥಘೞ್ಛಾ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೪೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಪ್ತಮಾ ಏಕವಚನಂತರೂಪ.

ಮವ್ಯನಾನ್—ಮೃಜ್ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಲಿಟ್ ವಿನಶ್ಚಾಮಾದಿವಾಗಿ ಕೈಸುಕ್ತ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಕ್ಕೆ ಕ್ರಸು ಆದೇಶ. **ಕೈಸೈಭ್ಯ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩) ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿಯಮನಾಡಿದುದರಿಂದ ಇಡಾಗಮ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೂ **ವಸೈಕಾಚಾಭ್ಯಸಾಂ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೬೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪುನಃ ನಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. **ಉರತ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅಶ್ಚ ಬಂದಾಗ ಆದಿಹಲಾಶೇಷ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಕಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಮುಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಸು ಪರವಾದಾಗ **ಅತ್ತಸಂತಸ್ಯಚಾ**—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಉಪಧಾದೀರ್ಘ. ಉಗತ್ತಾದುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. **ಹಲ್‌ಜ್ಯಾಭ್ಯೋ**—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸುಲೋಪ. ಸಂಯೋಗಾಂತ ಲೋಪದಿಂದ ಸಕಾರಲೋಪ. ಇದು ಅಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಹಾಃ—ಓಹಾಕ್ ತ್ಯಾಗೇ. ಧಾತು. ಲುಞ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನಲ್ಲಿ ತಿಪ್ಪಾ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. **ಚ್ಚೀಸಿಚ್** ಸೂತ್ರದಿಂದ ಚ್ಚಿಗೆ ಸಿಚಾದೇಶ. **ಅಗಮಾನುಶಾಸನಮನಿತ್ಯಂ** ಎಂಬ ಪರಿಧಾಷೆಯಿಂದ **ಯಮರಮ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೭೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಕ್ ಅಹಾಗಮಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. **ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಿಚ್ಚಿಗೆ ಇಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. **ಹಲ್‌ಜ್ಯಾಭ್ಯೋ**—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಶ್ಚುಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಸಿಚ್ಚಿನ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ರುತ್ವವಿಸರ್ಗ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ಅಹಾಃ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ **ಮಂತ್ರೇಘಸಹ್ಯರ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೮೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚ್ಚಿಗೆ ಲುಕ್. ಅದು ಬರಕ್ಕಾದುದರಿಂದ ಇಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅತಿಋತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಊಹಠಾಃ—ವಹ ಣೌಪಣೇ. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಅಥೂಪಾದೇಶ. **ಅಸಂಯೋಗಾಲ್ಪಿಹಿತಿ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಕ್ಕೆ ಕಿತ್ತಾದೀಶವಿರುವುದರಿಂದ **ವಚಿಸ್ತುಪಿಯಚಾದೀನಾಂ ಕಿತಿ**

(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವಾದಿ. ತಿಪಂತನಿರ್ಧಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ನೌಭಿಃ—ನೌ ಶಬ್ದ. ತೃತೀಯಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ. ಏಕಾಚಾದುದರಿಂದ ಸಾವೇಕಾಚಿಸ್ತೃತೀಯಾದಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅತ್ಯಸ್ತೃತೀಭಿಃ—ಅತ್ಯನ್ ಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ ತದಿಸ್ಯಾಸ್ತಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಮಾದುಸಧಾಯಾಶ್ಚ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದುಸಧಿಯ ಪರವಾದುದರಿಂದ ಮತುಪಿನ ಮಕಾರಕ್ಕೆ ವಕಾರಾದೀಶ. ನಲೋಪಃ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾಂತಸ್ಯ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಲೋಪ. ಅನೋನುಟ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತುಹಿಗೆ ನುಟಾಗಮ. ಟಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅದ್ಯವಯವವಾಗುತ್ತದೆ. ಹ್ರಸ್ವನುಡ್ಯಾಂ ಮತುನ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ನುಟಿನ ಪರವಾದುದರಿಂದ ಮತುಹಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಉಗಿತಕ್ಕೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಷ್ಠಾನ್. ತೃತೀಯಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅಂತರಿಕ್ಷಪುಷ್ಪಿ—ಪುಷ್ ಗತೌ ಧಾತು ಕ್ಷಿಪ್ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಕ್ಷಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಹ್ರಸ್ವಸ್ಯಪಿತಿಕ್ಯತಿತುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೭೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ತುಕಾಗಮ. ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದಾತ್ ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ತರಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೩ ||

|| ಸಂಹಿತಾಶಾಹಿ ||

ತಿಪ್ರಃ ಕ್ಷಪಸ್ತ್ರೀರಹಾತಿವ್ರಜ್ಞಿರ್ಧರ್ನಾಸತ್ಯಾ ಭುಜ್ಯಮೂಹಧುಃ
ಪತಂಗೈಃ |

ಸಮುದ್ರಸ್ಯ ಧನ್ವನ್ನಾರ್ಧಸ್ಯ ಪಾರೇ ತ್ರಿಭೀ ರಥೈಃ ಶತಪದ್ಭಿಃ

ಷಟ್ಶ್ವೈಃ || ೪ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ತಿಸ್ರಃ | ಕ್ಷಪಃ | ತ್ರಿಃ | ಅಹಾ | ಅತ್ತವ್ರಜತ್ ೨ ಭಿಃ | ನಾಸತ್ಯಾ | ಭುಜ್ಯಂ |
ಲೂಹಠಃ | ಪತಂಗೈಃ |

ಸಮುದ್ರಸ್ಯ | ಧನ್ವನ್ | ಅದ್ರ್ಯಸ್ಯ | ಸಾರೇ | ತ್ರಿ ೨ ಭಿಃ | ರಥೈಃ | ಶತಪತ್ ೨ ಭಿಃ |
ಷಟ್ ೨ ಅತ್ಯೈಃ || ಛ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾ ಸೇನಯಾ ಸಹೋದಕೇ ನಿಮಗ್ನಂ ಭುಜ್ಯಂ ತಿಸ್ರಃ ಕ್ಷಪಸ್ತಿಸಂಖ್ಯಾಕಾ ರಾತ್ರಿಸ್ತೀರಹಾ ತ್ರಿನಾರಮಾವೃತ್ತಾನ್ಯೋಹಾನಿ ಚಾತಿವೃಜದ್ವಿರತಿಕ್ರಮ್ಯ ಗಚ್ಛದ್ವಿರೇಶಾವಂತಂ ಕಾಲಮುಕ್ತಿಯಾಪ್ಯ ವರ್ತಮಾನ್ಯಃ ಪತಂಗೈಃ ಪತದ್ವಿಸ್ತೀಭಿಸ್ತಿಸಂಖ್ಯಾಕೈ ರಥೈರೂಹಠಃ | ಯುನಾಮೂಢವಂತಾ | ಕ್ಷೇತಿ ಚೇತ್ ಉಚ್ಯತೇ | ಸಮುದ್ರಸ್ಯಾಂಬುರಾಶೇರ್ಮಧ್ಯೇ ಧನ್ವನ್ ಧನ್ವನಿ ಜಲವರ್ಜಿತ ಪ್ರದೇಶೇ | ಅದ್ರ್ಯಸ್ಯೋದಕೇನಾದ್ವೀಭೂತಸ್ಯ ಸಮುದ್ರಸ್ಯ ಸಾರೇ ತೀರದೇಶೇ ಚ | ಕಥಂಭೂತೈ ರಥೈಃ | ಶತಪದ್ಭಿಃ | ಶತಸಂಖ್ಯಾಕೈಶ್ಚ ತ್ರಲಕ್ಷಣೈಃ ಸಾದ್ವಿರುಪೇತೈಃ | ಷಳಶ್ಚೈಃ | ಷಡ್ವಿರಶ್ಚೈರ್ಯುಕ್ತೈಃ || ತಿಸ್ರಃ | ತ್ರಿಚತುರೋಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಮಿತಿ ತ್ರಿಶಬ್ದಸ್ಯ ತಿಸ್ರಾದೇಶಃ | ಸ ಚಾಂತೋದಾತ್ತೇಃ | ಅಚಿ ರ ಋತ ಇತಿ ರೇಖಾದೇಶ ಉದಾತ್ತಯೋಹೋ ಹಲ್ಯೂರ್ವಾದಿತಿ ವಿಭಕ್ತೇರುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಕ್ಷಪಃ | ವಿಭಕ್ತ್ಯಂತಸ್ಯ ಛಂದಸಂ ಕ್ರಸ್ವತ್ವಂ | ಯದ್ವಾ | ಶಸ್ಯಾತ್ ಇತಿ ಯೋಗವಿಭಾಗಾದಧಾತೋರಸ್ಯಾಕಾರಲೋಪಃ | ಅಹಾ | ಶೇಶ್ಚಂದಸಿ ಬಹುಲಮಿತಿ ಶೇಲೋಪಃ | ಪತಂಗೈಃ | ಪತ್ನೈ ಗತ್ | ಪತೇರಂಗಚ್ | ಉ. ೧-೧೧೦ | ಧನ್ವನ್ | ಧನಿಗತ್ಯರ್ಥಃ | ಇದಿತ್ಯಾನ್ವಮ್ | ಕನಿನ್ಯವ್ಯಸೀತ್ಯಾದಿನಾ ಕನಿನ್ | ಸುಪಾಂ ಸುಲೂಗಿತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಾ ಉಕ್ | ಶತಪದ್ಭಿಃ | ಶತಂ ಪಾದಾ ಯೇಷಾಂ | ಸಂಖ್ಯಾಸುಪೂರ್ವಸ್ಯೇತಿ ಸಾದಶಬ್ದಸ್ಯಾಂತ್ಯಲೋಪಃ | ಸಮಾಸಾಂತಃ | ಅಯಸ್ಯಯಾದಿತ್ವೇನ ಭಕ್ತ್ಯಾತ್ಪಾಠಃ ಪದಿತಿ ಪದ್ವಾವಃ | ಯದ್ವಾ | ಸಾದಶವಾನಾರ್ಥಃ ಪಚ್ಚಬ್ದಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಂತರಂ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾ—ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಭುಜ್ಯಂ—(ಸೇನೆಯೊಡನೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದ) ಭುಜ್ಯವನ್ನು | ತಿಸ್ರಃ ಕ್ಷಪಃ—ಮೂರು ರಾತ್ರಿ (ಮತ್ತು) | ತ್ರಿರಹಾ—ಮೂರು ಹಗಲುಗಳನ್ನು | ಅತಿ ವೃಜದ್ಭಿಃ—ಮಾಂ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ! ಪತಂಗೈಃ—ವೇಗವಾದ ಗಮನವುಳ್ಳ | ಶತಪದ್ಭಿಃ—ಮೂರು

(ಚಕ್ರರೂಪವಾದ) ಕಾಲಾಗಳುಳ್ಳ | ಪಳಶ್ವೈಃ—ಅರು ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿದ್ದ | ತ್ರಿಧೀ ರಥೈಃ—ಮೂರು ರಥಗಳಿಂದ | ಸಮುದ್ರಸ್ಯ—ಸಮುದ್ರದ | ಧನ್ವನ್—ಜಲರಹಿತವಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ | ಅರ್ಥಸ್ಯ—ಜಲಾವ್ರವಾದ | ಸಮುದ್ರಸ್ಯ—ಸಮುದ್ರದ | ಪಾರೀ—ತೀರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ | ಊಹಘುಃ—ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಹೋದಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಮೂರು ಹಗಲು ಮೂರು ರಾತ್ರಿಗಳ ಕಾಲ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನೇಗವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ನೂರು ಚಕ್ರಗಳಳ್ಳ ಮತ್ತು ಅರು ಕುದುರೆಗಳಳ್ಳ, ಮೂರು ರಥಗಳಲ್ಲಿ, (ಸೇನಾಸಮೇತನಾಗಿ ಮುಳುಗಿದ್ದ) ಭುಜ್ಯವನ್ನು, ಸಮುದ್ರಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಜಲರಹಿತವಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸಮುದ್ರದತೀರಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕರೆದುಕೊಂಡುಹೋದಿರಿ.

English Translation

Three nights and three days, Nasatyas, have you conveyed Bhujyu in three rapid, revolving cars, having a hundred wheels, and drawn by six horses, along the dry shore of the sea.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ತಿಸ್ರಃ ಕ್ಷಪಃ—ತ್ರಿಸಂಖ್ಯಾಕಾರಾತ್ರಿಃ | ಶ್ಯಾವೀ, ತರ್ವರೀ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರು ರಾತ್ರಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷಪಶಬ್ದವು (ನಿ. ೨-೧೮) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ಷಪಃ ಎಂದರೆ ರಾತ್ರಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಪತಶ್ವೈಃ—ಪತಶ್ವೈಃ | ಅಶ್ವೈಃ ಹಯಃ ಎಂಬಿವೇ ಮೊದಲಾದ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಅಶ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೭) ಪತಂಗಳಶಬ್ದವು ಪತಿತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪತಂಗಳಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಶ್ವನೆಂದು ಅರ್ಥವಾದರೂ ಸಾಯಣರು ಪತಶ್ವೈಃ—ಸಂಚಾರಮಾಡುವ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಧನ್ವನ್—ಜಲವರ್ಜಿತೇ ಪ್ರದೇಶೇ. ಅಂಬರಂ ವಿಯೆತ್ ಮೊದಲಾದ ಹದಿನಾರು ಅಂತರಿಕ್ಷನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಧನ್ವಶಬ್ದವು (ನಿ. ೨-೧೦) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಧನ್ವನ್ ಎಂದರೆ ಅಂತರಿಕ್ಷವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ನಿರುದಕಪ್ರದೇಶ—ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುತ್ತದೆ. ಯಾಸ್ಯರು—ಧನ್ವಾನ್ತರಿಕ್ಷಂ ಧನ್ವಂತೈಸ್ತಾ ದಾಪಃ | ಉದಕಗಳು ಇದರಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಡುತ್ತವೆ. ಆದಕಾರಣ ಅಂತರಿಕ್ಷವು ಧನ್ವ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ,

ಯಃ ಪರಸ್ಯಾಃ ಪರಾವತಶ್ಚರೋ ಧನ್ವಾತಿ ರೋಚಿತೇ | ಸ ಪಃ ಪರ್ಥದತಿ ದ್ವಿಪಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೧೮೭-೨)

ಎಂದು ಈ ಮಕ್ಕನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

సముద్రశృంగ—అంబురాతీః | అదకగళ రాతియు ఎందు నిరుక్తకారరు అర్థమాది—

కత్తె సముద్ర ఇత్కీతేత్ సాధినేన సముద్రేణ సందిద్యుతే | సముద్రః కస్మాత్
సముత్ ద్రవంత్యోమ్నాదాపః సమభిద్రవంత్యేనేనమాపః సంసోదదంత్యేస్త్విన్ భూతాని
సముదకీంఠ భవతి సమునత్తిరితి వా | (ని ౨-౧౦)

ఎందు సముద్రశబ్దార్థవన్న విమర్శనాదిరువరు. అదిసార అంతర్జ్వలయ సదగల్లి పృథివి
ఎంబ పదవు సముద్ర ఎంబ పదవు అుక్తవారివుడు. అదరల్లి సముద్రశబ్దకే జలరాతియెంబ అర్థవు
రూఢి ఇరువుదరింద సముద్రవేందరి అంతర్జ్వలనే, భూమియే అర్థవా సముద్రవే ఎందు సందేహకే
అర్థవారివుడు. అదకగళ ఇల్లి బంధు సేరువవు, అర్థవా, ప్రాణిగళు ఈ నిరెనల్లి సంతోష
దిందిరువవు, అర్థవా అతిశయవారి ద్రవిశుత్తిరువుదు ఎంబ నాల్య విధవాద వివరణీయంద సముద్ర
ఎంబ శబ్ద అర్థవన్న నిర్ణయనాది, ఇరువరు సముద్ర శబ్దవు వేఱవేంబ అర్థదల్లియూ అశర
కడియల్లి ప్రయుక్తవారివుడు.

అత్సనివాధుక్షద్భ్యునిమంతరిక్షమతేరితే బద్ధం సవితా సముద్రం |

(ము. సం. ౧౦-౧౪౯-౧)

కస్యాః సముద్రా అధి వి క్షరంతి తేన జీవంతి ప్రదితకృతస్త్రాః |

(ము. సం. ౧-౧౬౪-౪౨)

సముదరా సముద్రః వేఱఘః, సముద్రా అధివిక్షరంతి వక్షంతి వేఱఘః | వేఱఘవు అుదయవాయుతు
ఎందరి అంతర్జ్వలల్లి ఒట్టూగి సేరితు. వేఱఘగళు మళియన్న సురిసదవు ఎందు సముద్ర పదవు అంతర్జ్వ
మత్తు వేఱఘ ఎంబ అర్థగల్లి ప్రయుక్తవారివుడు. ఇదరంకీ,

మహస్వముద్రం వరుణస్త్రిరీంఠ దధే ధిరూ ఇత్కీళుధరూణీశ్చారభం |

(ము. సం. ౯-౬౩-౩)

ఎంబల్లి సముద్రశబ్దవు అధిక్తవాతకవారివుడు.

సముద్ర శబ్దకే రూఢి మత్తు అవయవార్థగళంద అధిక్త. వేఱఘ, జలరాతి ఎంబ అర్థగళు
అుదయకవారి ఒందిండు కడియల్లి ఆయాయ ప్రకరణకేనుసారవారి అర్థవన్న వేఱఘకాగుత్తది.
ఇల్లి యీంఠాద్యధిభారీయసే ఎంబ న్యాయదింద సముద్ర ఎందరి జలరాతి ఎందు అర్థ.

అత్తినిదేవతేగళు తన్న సేనీయోదనే సముద్రవ మధ్యదల్లి నిరెనల్లి ముళుగుత్తిరువ భుజ్యవేంబ
రాజ్యుత్తనన్న మూరు దినగళు (పుణ్యవారి) అగళు రాత్రిగళు కింద అవిచ్ఛిన్నవారి సంజారమాదువ
వేగకారియాద తన్న నావేగంద నిరెన సంబంధవిల్లదిరువ మరుభూమియేదాగి ఇరువ సముద్ర

ದಡವನ್ನು ಸೇರುವಂತೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿದರು. ಇವರ ರಥಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಚಕ್ರಗಳಿದ್ದವೆಂದೂ ಆರು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಭುಜ್ಯವಿನೊಡನೆ ಈ ಅಸ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಬರುವಾಗ ಇವರು ಮೂರು ಜನರ ಮೂರು ರಥಗಳು ದಡಕ್ಕೆ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದವು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ.

ಶತಪದ್ವಿಃ—ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ **ಶತಸಂಖ್ಯಾಕೈಃ ಚಕ್ರಲಕ್ಷಣೈಃ** ಸಾಧ್ಯರೂಪೇತ್ಯೈಃ | ಮೂರು ಸಂಖ್ಯೆಗಳುಳ್ಳ (ಚಕ್ರಗಳೆಂಬ ಪಾದಗಳಿಂದ) ಚಕ್ರಗಳು ಅಸ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥಕ್ಕೆ ಇತ್ತು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿರುವರು. **ಶತಶ್ವಾತ್ರೈ ಬದುನಾಮು ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಚ್ಚಾತ್ರೈ ಬದುತ್ವೇ ವರ್ತತೇ | ಸಾದಶಬ್ದೋಽಪಿ ಚಕ್ರಪಾದವಚಿನಃ ತ್ರಿಚಕ್ರಸಾಧ್ಯರಿತ್ಯರ್ಥಃ |** ಶತ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಇಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಬಹಳ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಪಾದ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಚಕ್ರ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೂರು ಚಕ್ರಗಳುಳ್ಳ ರಥವು ಎಂದು ಸ್ತಂಧಸ್ವಾಮಿಗಳು ಶತಪದ್ವಿಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ—ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡುವ ಋಕ್ವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿರುವರು

ಕೈ ೧ ತ್ರೀ ಚಕ್ರಾ ತ್ರಿವೃತೋ ರಥಸ್ಯ ಕೈ ೧ ತ್ರಯೋ ವಂಧುರೋ ಯೇ ಸನೀಳಾಃ |

ಕದಾ ಯೋಗೋ ನಾಜಿನೋ ರಾಸಭಸ್ಯ ಯೇನ ಯಜ್ಞಂ ನಾಸತ್ಯೋಪಯಾರ್ಥಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೩೪-೯)

ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥಕ್ಕೆ ಮೂರು ಚಕ್ರಗಳಿರುವವು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಭುಜ್ಯಂ—ಈ ಶಬ್ದದ ವಿವರಣೆಯು ಈ ಸೂಕ್ತದ ಮೂರನೆಯ ಮುಕ್ತಿನ ವಿಶೇಷ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿರುವುದು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರತ್ಯಯಾ ||

ಶಿಸ್ಯಃ—ತ್ರಿಶಬ್ದ. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಜಸಾ ಪರವಾದಾಗ ತ್ರಿಚತುರೋಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಶಿಸ್ಯ ಚತಸ್ಯ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೯೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಸ್ರಾದೇಶ. ಅದು ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಜಸಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೧೦೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗುಣವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪವಾದವಾಗಿ **ಅಚಿರ ಋತಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೦೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ರೇಫಾದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾತ್ತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯಜಾದೇಶ ಬಂದುದರಿಂದ ಉದಾತ್ತಯುಕ್ತೋಹಲ್-ಪೂರ್ವಾತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಪ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕ್ಷಪಃ—ಕ್ಷವಾ ಎಂಬುದು ರಾತ್ರಿವಾಚಕ ಶಬ್ದ. ಆಕಾರಾಂತ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ. ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಕ್ಷವಾಃ ಎಂದು ರೂಪವಾದಾಗ ವಿಭಕ್ತ್ಯಂತಕ್ಕೆ ಛಾಂದಸವಾಗಿ ಹ್ರಸ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಇದಕ್ಕೆ ಕಸಾ ಪರವಾದಾಗ ಆತೋಧಾತೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೪೦) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆತಃ ಎಂದು ಯೋಗವಿಭಾಗಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅಧಾತುವಾದರೂ ಇದರ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬರುತ್ತದೆ ಆಗ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದಲೇ ರೂಪಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ತ್ರಿಃ—ತ್ರಿರಾವೃತ್ತಾನಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿವಕ್ಷಾಮಾಡಿದಾದ ದ್ವಿತ್ರಿಚತುರ್ಭ್ಯಃ ಸುಜ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೪-೧೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸುಜ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ರುತ್ವ ವಿಸರ್ಗ.

ಅಹಾ—ಅಹಾನಿ ಎಂದು ರೂಪವಾದಾಗ ಶೇಷ್ಯಂದಸಿಬಹುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೭೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಗೆ ಲೋಪ.

ಅತಿವ್ರಜದ್ವಿಃ—ಅತಿಕ್ರಮ್ಯ ವ್ರಜಂತಃ ತ್ರೈಃ ವ್ರಜ ಗತೌ ಧಾತು. ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅದುಪದೇಶದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕೃದುತ್ವರ ಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ ತೃತೀಯಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ನಾಸತ್ಯಾ—ಸಂದೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವಿವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವ ಸರ್ವೋದೀರ್ಘ. ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಆವ್ಯಮಿಕ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. **ಅಮಂತ್ರಿತಸ್ಯ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪತಶ್ಚೈಃ—ಪಶಲ್ಯ ಗತೌ ಧಾತು. ಪತೇರಶ್ಚೈಃ (ಉ. ಸೂ. ೧-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಅಂಗಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಚಿತೇಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ತೃತೀಯಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ಧನ್ವನ್—ಧನಿ ಗತೌ ಧಾತು. ಇದಿತೋನುಮ್ ಧಾತೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೫೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. **ಕನಿನ್ಯಯಿ ವ್ಯಷಿ**—(ಉ. ಸೂ. ೧-೧೫೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕನಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಧನ್ವನ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಪ್ತಮೀ ವಿಭಕ್ತಿಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—ಪಾ. (ಸೂ. ೬-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲುಕ್.

ಶತಪದ್ವಿಃ—ಶತಂ ಪಾದಾ ಯೇಷಾಮ್ ಶತಪಾದಃ | ಸಂಖ್ಯಾ ಸುಪೂರ್ವಸ್ಯ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೪-೧೪೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪಾದಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಂತ್ಯೋದೀರ್ಘ ಸಮಾಸಾಂತವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಭಿಸ್ ಪರವಾದಾಗ ಅಯೆಸ್ಯಯಾದೀನಿ ಭಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೪-೨೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಭಸಂಜ್ಞಾ ಬರುವುದರಿಂದ ಪಾದಃ ಪತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೩೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪಾದ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪದ್ ಎಂಬ ಅದೇಶ. ಅಥವಾ ಪಾದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಕೊಡತಕ್ಕ ಪದ್ ಎಂಬ ಬೇರೊಂದು ಶಬ್ದವೇ ಇದೆಯೆಂದು ಊಹಿಸಬೇಕು.

ಪದಶ್ಚೈಃ—ಪಶ್ ಅಶ್ಚಾಂ ತೇ ಪದಶ್ಚಾಃ ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪದಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೪ ||

|| ಸಂಹಿತಾವಾಚಃ ||

ಅನಾರಂಭಣೇ ತದವೀರಯೇಥಾಮನಾಸ್ಥಾನೇ ಅಗ್ರಭಣೇ
ಸಮುದ್ರೇ |

ಯದಶ್ಚಿನೌ ಊಹಥುಭುಜ್ಯಮಸ್ತಂ ಶತಾರಿತ್ರಾಂ ನಾವಮಾ-
ತಸ್ಥಿವಾಂಸಂ || ೫ ||

|| ಪದವಾಣಿ ||

ಅನಾರಂಭಣೇ | ತತ್ | ಅವೀರಯೇಥಾಂ | ಅನಾಸ್ಥಾನೇ | ಅಗ್ರಭಣೇ |
ಸಮುದ್ರೇ |

ಯತಃ | ಅಶ್ಚಿನೌ | ಊಹಥುಃ | ಭುಜ್ಯಂ | ಅಸ್ತಂ | ಶತ ೫ ಅರಿತ್ರಾಂ | ನಾವಂ |
ಆತಸ್ಥಿ ೫ ವಾಂಸಂ || ೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅಶ್ಚಿನೌ ಅನಾರಂಭಣ ಆಲಂಬನರಹಿತೇ ಸಮುದ್ರೇ ತತ್ಕರ್ಮಾವೀರಯೇಥಾಂ | ವಿಕ್ರಾಂತಂ
ಕೃತವಂಶಾ ಯುವಾಂ | ಅನಾರಂಭಣಶ್ಚೇಮೇವ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರೋತಿ | ಅನಾಸ್ಥಾನೇ | ಅಸ್ತೀಯತೇಽಸ್ತಿನಿತ್ಯಾ-
ಸ್ಥಾನೋ ಭೂದ್ರವೀಶಃ | ತದ್ರಹಿತೇ ಸ್ಥಾತುಮಶಕ್ಯೇ ಜಲ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಗ್ರಭಣೇಽಗ್ರಹಣೇ | ಹಸ್ತೇನ
ಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಶಾಖಾದಿಕಮಪಿ ಯತ್ರ ನಾಸ್ತಿ ತಸ್ತಿನಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಿಂ ಪುನಸ್ತತ್ಕರ್ಮ | ಭುಜ್ಯಂ ಸಮುದ್ರೇ
ಮಗ್ನಂ ಶತಾರಿತ್ರಾಂ ಬಹುರಿತ್ರಾಂ | ಯೈಃ ಕಾವ್ಯೈಃ ಶಾರ್ಙ್ಗತೋ ಬದ್ಧೈರ್ಜಲಾಲೋಡನೇ.ಶತಿ ನಾಃ
ಶೀಘ್ರಂ ಗಚ್ಛತಿ ಶಾನ್ಯರಿತ್ರಾಣಿ | ಈದೃಶೀಂ ನಾವಮಾತಸ್ಥಿವಾಂಸಮಾಸ್ತಿ ತವಂತಮಾರೂಢವಂತಂ
ಕೃತ್ವಾಸ್ತಂ | ಗೃಹನಾನೃತತ್ | ಪಿತುಸ್ಪುಗ್ರಸ್ಯ ಗೃಹಂ ಪ್ರತಿ ಯದೂಹಥುಃ | ತತ್ಪ್ರಾಪಣಮನ್ಯೈ-
ರ್ಮುಃಶಕಂ ಯುವಾಂ ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯೇ ಕೃತವಂಶಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಅನಾರಂಭಣೇ | ಅರಭ್ಯತ ಇತ್ಯಾ-
ರಂಭಣಂ | ಕೃತ್ಯಲ್ಯುಟೋ ಬಹುಲಮಿತಿ ಕರ್ಮಣಿ ಲ್ಪುಟ್ | ನೌಗಳ ಸುಭ್ಯಾಮಿತ್ಯುತ್ತರಪದಾಂತೋ-

ದಾತ್ರೈಂ | ಅವೀರಯೇಥಾಂ | ಶೂರವೀರವಿಕ್ರಾಂತಾ | ಚುರಾದಿರಾತ್ಮನೇಪದೀ | ಅನಾಸ್ಮಾನ್ಯಾ-
ಭಣಯೋಃ ಪೂರ್ವವಲ್ಲುಟ್ಸರೌ | ಅಯಂ ತು ವಿಶೇಷಃ | ದೈಗ್ರಹೋರ್ಭಃ ಇತಿ ಭತ್ತಂ | ಅಸ್ತಂ |
ಅಸ್ಯತೇಸ್ತಿಸ್ತೌ ಸರ್ವಮೀತ್ಯಸ್ತಂ ಗೃಹಂ | ಅಸಿಹಸೀತ್ಯಾದಿನಾ ತಸ್ತೈಯೇ | ಶತಾರಿತ್ರಾಂ | ಯು-
ಗೌ | ಅರ್ತಿಫಲೂಢೂಸೂ | ಸಾ. ೩-೨-೧೮೪ | ಇತಿ ಕರಣ ಇತ್ರೈತ್ಯಯೇ | ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಪೂರ್ವಪದ-
ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಕೃತಂ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಅಶ್ವಿನಾ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಶತಾರಿತ್ರಾಂ—ನೂರಾರು ಹುಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ
ನಾವಂ—ಹಡಗನ್ನಡಿ | ಅ ತಸ್ತೈವಾಂಸಂ—ಕತ್ತಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುವ | ಭುಜ್ಯಾಂ—ಭುಜ್ಯುವನ್ನು | ಅಸ್ತಂ—
(ತಂದೆಯ) ಮನೆಗೆ | ಊಹಘಃ ಯತ್—ಕರೆದೊಯ್ಯಿಕೆಂಬುದು ಯಾವುದೋ | ತತ್—ಅಂಥಾ ಮಹಾ
ಕಾರ್ಯವನ್ನು | ಅನಾರಂಭಣೇ—ಆಧಾರಂಭಿತವಾದ | ಅನಾಸ್ಮಾನೇ—ಆಶ್ರಯರಹಿತವಾದ | ಅಗ್ರಭಣೇ—
ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲೂ ವಿನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವ | ಸಮುದ್ರೇ—ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ | ಅವೀರಯೇಥಾಂ—ಸಾಧಿಸಿದ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ನೀವು ನೂರಾರು ಹುಟ್ಟುಗಳುಳ್ಳ ಹಡಗನ್ನಡಿ ಭುಜ್ಯುವನ್ನು ತಂದೆಯಮನೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವೆಂಬ ಮಹಾ
ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದಿರಿ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೀವು ಬುಡವಿಲ್ಲದ, ನಿಲ್ಲಲು ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದ, ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲು
ಸಮುದ್ರಗಳಾವುದೂ ಇಲ್ಲದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದಿರಿ

English Translation.

This exploit you achieved, As'wins, in the ocean where there is nothing to give support, nothing to rest upon, nothing to cling to, that you brought Bhujyu, sailing in a hundred-oared ship, to his father's house.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅನಾಸ್ಮಾನೇ—ಅಸ್ಮಿಯತೇ ಅಸ್ಮಿ ಇತಿ ಅಸ್ಮಾನೋ ಭೂಪ್ರದೇಶಃ | ತದ್ವಹಿತೇ ಸ್ವಾತಮಾಕಲ್ಯೇ
ಜಲೇ | ಭೂಮಿಯು ಸ್ಥಾಣಗಳಿಗೆ ಸುಖವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವಾರಣ ಅಸ್ತಾನ ಎಂದು ಹೆಸರನ್ನು
ಹೊಂದಿರುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವಾರಣ ಜಲರಾಶಿಯಾದ ಸಮುದ್ರವು ಅನಾಸ್ಮಾನೇನಿಸಿರುತ್ತದೆ.
ನೀರಿನವೇಲೆ ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಆಗದಿರುವ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದಂತೆಯೇ ಸಮುದ್ರವು ಯಾವ ಆಲಂಬನವನ್ನೂ
ತನ್ನಲ್ಲಿ ಬಂದವರಿಗೆ ಉಂಟುಮಾಡದಿರುವುದು. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಲತಾದಿರೂಪವಾದ ರಕ್ಷಣೆಯ ಸಾಧನವು (ಮುಳುಗಿದಂತೆ
ರಕ್ಷಣೆಮಾಡುವ) ಅಂದರೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಹೋಗದಂತೆ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಬಳ್ಳಿಮರ,
ಮುಂತಾದುವುಗಳು ಗ್ರಹಣ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗುವಾರಣ ಅವುಗಳಿಲ್ಲದ್ದಾಗಿ ಅಗ್ರಹಣನಿಷ್ಕಾರಿಸುವುದು ಹೀಗೆ
ಅನಾಲಂಬನವಾಗಿ ಅಗ್ರಹಣವಾಗಿ ಇರುವ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುತ್ತಿರುವ ಭುಜ್ಯುವನ್ನು ರಕ್ಷಣೆಮಾಡುವಾಗ
ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯವು ಬಹಳ ಶೂರವಾದವರು ಆತರಿರುವ ಸೂಕ್ತವಾದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಶಶಾರಿತ್ರಾಂ—ಬದ್ಧರಿತ್ರಾಂ ಯೈಃ ಕಾವ್ಯೈಃ ಸಾರ್ಜಕೋ ಬದ್ಧೈರ್ಜಲಾಲೋದನೇ ಸತಿ ನೌಃ ಶೀಘ್ರಂ ಗಚ್ಛತಿ ತಾನಿ ಅರಿತ್ರಾಣಿ | ನಾನೆಯ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ನಾನೆಯನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಡಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ ಹಾಗೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಮರವು ಅಂತ್ರವೆನ್ನಿಸಿರುವುದು. ಇದನ್ನು ಹುಟ್ಟು ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ನಾನೆಯು ಬಹಳ ವೇಗವಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಡಿಸುವ ಸಾಧನಗಳಾದ ನೂರಾರು ಹುಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಅಶ್ವಂ—ಗೃಹನಾಮೃತತ್ | ಗಯೇ ಕೃದೇಃ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಗೃಹನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ವವೆಂಬ ಶಬ್ದವು (ನಿ ೩-೧೩) ಪರಿಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಶ್ವವೆಂದರೆ ಮನೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಭುಜ್ಯವನ್ನು ಆನನ ತಂದೆಯಾದ ತುಗ್ರರಾಜನ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಸೇರಿಸಿದರು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುತ್ತಿದ್ದವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದು ಇತರರು ಯಾರಿಂದಲೂ ಆಗದಿರುವ ಕಾರಣ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿರುವ ಕಾರ್ಯವು ಸ್ತುತ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅನಾರಂಭಣೇ—ಆರಭ್ಯತೇ ಇತಿ ಆರಂಭಣಮ್. ರಭ ರಾಭ್ಯಸೇ. ಧಾತು. ಕೃತ್ಯೆ ಲ್ಯುಟೋ ಬಹುಲಮ್ (ಸಾ. ಸೂ. ೩-೩-೧೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಲ್ಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯುವೋರನಾಕೌ (ಸಾ. ಸೂ. ೭-೧-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನಾದೇಶ. ರಭೇರಶಬ್ಲಿಟೋಃ (ಸಾ. ಸೂ. ೭-೧-೬೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ನ ವಿದ್ಯತೇ ಆರಂಭಣಂ ಯಸ್ಯ ಅನಾರಂಭಣಃ ತಸ್ಮಿನ್ ಅನಾರಂಭಣೇ. ನೌಷ್ ಸುಭ್ಯಾಮ್ ಸಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೭೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಸದಾಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅವೀರಯೇಥಾಮ್—ಕೂರವೀರವಿಶ್ವಾಂತೌ ಧಾತು. ಚೂಂದಿ. ನಿತ್ಯಾತ್ಮನೇಪದೀ ಸತ್ಯಾಸಪಾಶ— (ಸಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಣಿಚ್. ಲಭ ಮಧ್ಯಮಸ್ವರಕ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಆಧಾಮ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಶಮ್ ವಿಕರಣ. ಅತೋಣಾಂತಃ (ಸಾ. ಸೂ. ೭-೨-೮೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಇಯಾದೇಶ. ಶಮ್ ನಿವಿತ್ತವಾಗಿ ಣಿಚ್ಚಿಗೆ ಗುಣ. ಅಯಾದೇಶ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿ :ಬಂಜೆದಿಂದ ತಿಚ್ಚಿಚಿಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅನಾಸ್ಥಾನೇ—ಞ್ ಗತಿನಿವೃತ್ತೌ. ಧಾತು. ಹಿಂದಿನಂತೆ ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಲ್ಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಸದಾಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಗ್ರಭಣೇ—ಗ್ರಹ ಉಪಾದಾನೇ. ಧಾತು. ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯೂ ಸ್ವರೂಪು ಹಿಂದಿನಂತೆ. ಹ್ಯಗ್ರಯೋರ್ಭಕ್ಯಂಜಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಭಕ್ತ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಶ್ವಮ್—ಅಸ್ಯತೇ ಅಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವಮಿತ್ಯಶ್ವಂ ಗೃಹಮ್. ಅಸಿಹಸಿ—ಎಂಬ ಉಪಾದಿಸೂತ್ರದಿಂದ ಶನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇಷ್ಠಾತ್ಯಾದಿನಿಫಿತ್ಯಮ್ (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೧೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅಮೃವಾತ್ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಕತಾರಿತ್ರಾವ್—ಮು ಗತೌ ಧಾತು. **ಅರ್ತಿಲೂಢೂಸೂ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೮೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕೆಗೆ **ಸಾರ್ವಧಾತುಕಾರ್ಥಧಾತುಕೆಯೋಃ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಗುಣ. **ಕತಾನಿ ಅರಿತ್ರಾಣಿ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ. ಕತಾರಿತ್ರಾ ತಾಮ್. ಬಹುಪ್ರೀದೌ ಪ್ರೈಕೈತ್ಯಾಪೂರ್ವ ಪದಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆತ್ಮೈವಾಂಸಂ—ಷ್ಠಾ ಗತಿನಿವೃತ್ತೌ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಲಿಟಿ ನಿಶ್ಚಾನಾದಿದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ **ಕ್ಯಸುಕ್ತ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಸುರಾದೇಶ. ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ ಬಂದಾಗ **ಕರ್ಪೂರ್ವನಾಃಖಯಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೬೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ತಕಾರಕ್ಕೆ ಲೇಪ. **ವಸ್ಯೇಕಾಚಾ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಸುವಿಗೆ ಇಡಾಗಮ. **ಆತೋಲೋಪ ಇಟಿಚೆ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ತಸ್ಸಿವಾ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ **ಅತ್ಮಸಂತೆಸ್ಯ**—ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಧಾದೀರ್ಘ. ಉಗಿತಾದುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸ್ವಾರ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೫ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಯಮುಶ್ಚಿನಾ ದದಧುಃ ಶ್ವೇತಮಶ್ವಮಘಾಶ್ವಾಯ ಶಶ್ವದಿ-
 ತ್ಸಸಸ್ತಿ |
 ತದ್ವಾಂ ದ್ರಾತ್ರಂ ಮಹಿ ಕೀರ್ತೇನ್ಯಂ ಭೂತ್ವೈದ್ವೋ ವಾಜೀ ಸದ-
 ಮಿದ್ವೈಯೋ ಅರ್ಯಃ || ೬ ||

|| ಸದಗಾಢಿ ||

ಯಂ | ಅಶ್ವಿನಾ | ದದಧುಃ | ಶ್ವೇತಂ | ಅಶ್ವಂ | ಅಘಾಽ ಅಶ್ವಾಯ | ಶಶ್ವತ್ |
ಇತ್ | ಸ್ವಸ್ತಿ |

ತತ್ | ನಾಂ | ದಾತ್ರಂ | ಮಹಿ | ಕೀರ್ತೇನ್ಯಂ | ಭೂತ್ | ಪೃಥ್ವಿಃ | ನಾಜೀ |
ಸದಂ | ಇತ್ | ಹನ್ಯಃ | ಅರ್ಯಃ || ೬ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅಶ್ವೇದಮಾಖ್ಯಾಯತೇ | ವೇದಮರ್ನಾಮ ಕಶ್ಚಿತ್ ಸ ಚಾಶ್ವಿನೌ ತುಷ್ಪಾವ | ತಸ್ಯು ಪ್ರೀತೌ
ಕಂಚಿಚ್ಛೇತವರ್ಣಮಶ್ವಂ ದತ್ತವಂಶೌ | ಸ ಚಾಶ್ವಸ್ತಸ್ಯ ಪೌಥಂ ಜಯಂ ಚಕಾರೇತಿ | ಏತದತ್ತ ಪ್ರತಿ-
ಸಾದ್ಯತೇ | ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಯುವಾಮಘಾಶ್ವಾಯಾಹಂತವ್ಯಾಶ್ವಾಯ ವೇದಮನಾನ್ನೇ ರಾಜರ್ಷಯೇ
ಯಂ ಶ್ವೇತವರ್ಣಮಶ್ವಂ ದದಧುಃ ದತ್ತವಂಶೌ ಸೋಽಶ್ವಸ್ತಸ್ಯ ಸ್ವಸ್ತಿ ಜಯಲಕ್ಷಣಂ ಮಂಗಲಂ
ಶಶ್ವದಿತ್ ನಿತ್ಯಮೇವ ಚಕಾರ | ನಾಂ ಯುವಯೋಸ್ತದ್ಧಾತ್ರಂ ದಾನಂ ಮಹಿ ಮಹದತಿಗಂಭೀರಂ |
ಅತ ಏವ ಕೀರ್ತೇನ್ಯಂ ಸರ್ವಃ ಕೀರ್ತನೀಯಂ ಪ್ರಶಸ್ಯಂ ಭೂತ್ | ಅಭೂತ್ | ತಸ್ಮಾತ್ಪ್ರೈಥ್ವಿಃ ವೇದೋಃ
ಸಂಬಂಧೀ ಪತನಶೀಲಃ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿ ನಾರ್ಯಃ ಶತ್ರುಣಾಂ ಪ್ರೇರಯಿತಾ ಯುದ್ಧೇಷು ಪ್ರೇರಯಿ-
ತವ್ಯೋ ನಾ ನಾಜೀ ವೇಜನನಾನ್ಸೋಽಶ್ವಃ ಸದಮಿತ್ ಸದ್ಯೇವ ಹವ್ಯೋಽಸ್ಮಾಭಿರಪ್ಯಾಹ್ಯಾತವ್ಯಃ ||
ದಾತ್ರಂ | ದದಾತೇರ್ಭಾವ ಔಣಾದಿಕಸ್ತಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಮಹಿ | ಮಹ ಪೂಜಾಯಾಂ | ಇನ್ ಸರ್ವಧಾತುಭ್ಯ
ಇತಿನ್ | ಕೀರ್ತೇನ್ಯಂ | ಕ್ಷೃತ ಸಂಶಬ್ದನೇ | ಕೃತ್ಯಾರ್ಥೇ ತನ್ಯಕೇನ್ದೇನ್ಯತ್ಸನ ಇತಿ ಕೇನ್ಯಪ್ರತ್ಯಯಃ |
ಋತ ಇದ್ವಾತೋರಿತಿತ್ವಂ | ಭೂತ್ | ಬಹುಲಂ ಛಂದಸ್ಯಮಾಜ್ಯೋಗೇಽಪೀಡಭಾವಃ | ಪೃಥ್ವಿಃ |
ವೇದೋಃ ಸಂಬಂಧೀ | ತಸ್ಯೇದಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಛಾಂದಸೋ ವರ್ಣಲೋಕಃ | ಹನ್ಯಃ | ಹ್ರಯತೇರಚೋ
ಯದಿತಿ ಯತ್ | ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ | ಗುಣೋ ಧಾತೋಸ್ತನ್ನಿಮಿತ್ತಸ್ಯೈವೇತ್ಯನಾ-
ವೇಶಃ | ಅರ್ಯಃ | ಋ ಗತ್ ಅಘ್ನಾದಯಕ್ | ಉ. ೪-೧೧೧ | ಇತ್ಯೌಣಾದಿಕೋ ಯತ್ |
ವ್ಯತ್ಯಯೇನಾಂತೋದಾತ್ತತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಅಶ್ವಿನಾ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಅಘಾಶ್ವಾಯಿ—ಅವಧ್ಯವಾದ ಅಶ್ವಗಳುಳ್ಳ ಪೇದುವೆಂಬ ರಾಜರ್ಷಿಗೆ | ಯಂ—ಯಾವ | ಶ್ವೇತಂ ಅಶ್ವಂ—ಶ್ವೇತವರ್ಣದ ಅಶ್ವವನ್ನು | ದದಥುಃ—ದಾನಮಾಡಿರಿ (ಕೊಟ್ಟಿರಿ) | ಸಃ ಅಶ್ವಃ—(ಆ ಅಶ್ವನು ಅವನಿಗೆ) | ಸ್ತ ಸ್ತೀ—(ಜಯರೂಪವಾದ) ಶುಭವನ್ನು | ಶತ್ವತ್ ಇತ್—ಸರ್ವದಾ (ಉಂಟುಮಾಡಿತು) | ನಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ | ತತ್ ದಾತ್ರಂ—ಆ ದಾನವು | ಮಹಿ—ಘನವಾದುದು (ಅಮದಂಜಲಿ) | ಶೀರ್ಷೇಣ್ಯಂ—ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಸ್ತುತ್ಯನಾಮದಾಗಿ | ಭೂತ್—ಆಯಿತು (ಆದ್ದರಿಂದ) | ವೈದ್ಯಃ—ಪೇದುಸುಖಂಧವಾದ (ಪೇದುನೆಂಬವನ) | ಆರ್ಯಃ—ಶತ್ರುನಾಶಕವಾದ | ನಾಜೀ—ಆ ಅಶ್ವನು | ಸದಮಿತ್—ಸರ್ವದಾ | ಹವ್ಯಃ—(ನಮ್ಮಿಂದ) ಆಹ್ವಾನಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಅವಧ್ಯವಾದ ಅಶ್ವಗಳುಳ್ಳ ಪೇದುವೆಂಬ ರಾಜರ್ಷಿಗೆ ನೀವು ಕೊಟ್ಟ ಬಿಳಿ ಕುದುರೆಯು ಸರ್ವದಾ ಮಂಗಳವನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡಿತು. ನಿಮ್ಮ ಆ ದಾನವು ಮಹತ್ವಾದುದು ಮತ್ತು ಸ್ತುತ್ಯನಾದುದು. ಆ ಪೇದುವಿನ ಅಶ್ವನು ಶತ್ರುನಾಶಕವು. ನಾವುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಅದನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಬೇಕು.

English Translation

As'wins, the white horse you gave to Pedu, whose horses were indestructible, was ever to him success; that, your precious gift, is always to be celebrated: the horse of Pedu, the scatterer (of enemies) is always to be invoked.

|| ವಿಶೇಷವಿವರಣೆ ||

ಅಘಾಶ್ವಾಯಿ—ಅಹಂತವ್ಯಾಶ್ವಾಯಿ ಪೇದುನಾಮ್ನೇ ರಾಜರ್ಷಯೇ | ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗದಿರುವ ಕುದುರೆಯುಳ್ಳವನಾದ ಪೇದು ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ರಾಜರ್ಷಿಗೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿ. ವೈದ್ಯಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ—ಪೇದೋಃ ಸಂಬಂಧಿ ಸತನಶೀಲಃ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿ ನಾ—ಪೇದುರಾಜನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ವೈಭಾವವುಳ್ಳ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಸ್ತುಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು—

ಅಘಾಶ್ವೋ ನಾಮ ರಾಜಾ ಯುಯುತ್ಸುರಾತ್ಮನೋ ಅಶ್ವಂ ಅಶ್ವಿನೌ ಯಯಾಜೇ ಸತತಂ ಚಾವಿನಾಶಂ | ತಸ್ಮೈ ಅಶ್ವಿನೌ ಬಲವಂತಂ ಅಶ್ವಂತವೇಗಿನಂ ಜಯಕರಂ ಸರ್ವಶಾ-
ಪ್ರತಿಹತಗಮನಂ ಅಶ್ವಂ ಸತತಂ ಚಾವಿನಾಶಂ ದದತುರಿತಿ | ತದೇತದಿಹೋಚ್ಛುತೇ ||

ಅಘಾಶ್ವನೆಂಬ ರಾಜನು ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ತನಗೆ ಬಹಳ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರಲು ವೇಗಾಶಿ ಯಾಗಿಯೂ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತಡೆಯೇ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಸಂಚರಿಸುವುದೂ ಜಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೊಡುವುದೂ

ಯಾವಾಗಲೂ ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇರುವುದೂ ಆದ ಒಂದು ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ಅವರು ಇವನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಇವನ ಇಷ್ಟದಂತೆಯೇ ಇರುವ ಒಂದು ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು ಎಂದು ಉಪಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅಘಾಶ್ವ ಪದಕ್ಕೆ ರಾಜನ ಹೆಸರು ಎಂದೂ ಪೈದ್ಯಃ ಎಂಬ ಪದವು ಅಶ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೭) ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪೈದ್ಯಃ ಅಶ್ವನಾಮೈಶ್ವತ್—ಪೈದ್ಯಃ ಎಂದರೆ ಕುದುರೆಯು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಸಾಯಣರು—ಪೇದನಾರ್ಥಮು ಕಶ್ಚಿತ್ ಸ ಚಾಶ್ವಿನೌ ತುಷ್ಣಾವ ತಸ್ಮೈ ಪ್ರೀತೌ ಕಂಚಿತ್ ಶ್ವೇತೇವರ್ಣಮಶ್ವಂ ದತ್ತವಂತೌ ಪೇದು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಒಬ್ಬನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಸ್ತುತಿಮಾಡಿದನು. ಅವರು ಅವನ ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಪೇದು ಮತ್ತು ಅಘಾಶ್ವ ಎಂಬ ಪದಗಳ ಅರ್ಥ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಕಂಡುಬರುವುದು.

ಅರ್ಯಃ— ಶತ್ರುಣಾಂ ಪ್ರೇರಯಿತಾ ಯುದ್ಧೇಷು ಪ್ರೇರಯಿತೈಶ್ಚೋ ವಾ | ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಗೊಳಿಸುವುದು ಅಥವಾ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಹಾಗೆ ಉತ್ತಾಹವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳೂ ಅರ್ಯೈ ಶಬ್ದವು ಈಶ್ವರನಾನುಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿ (ನಿ. ೩-೧೧).

ಪ್ರ ತತ್ತೇ ಅದ್ಯ ಶಿಶಿವಿಷ್ಯ ನಾಮಾರ್ಯಃ ಶಂಸಾಮಿ ವಯುನಾನಿ ವಿದ್ವಾನ್ |

(ಮ. ಸಂ. ೭-೧೦೦-೫)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅರ್ಯಃ ಅದಮಸ್ತೀಶ್ವರಃ ಎಂದು ಈಶ್ವರವಾಚಕವಾಗಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ—ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುವ ಈ ಕುದುರೆಯು ಗಮನೇ ಸರ್ವತ್ರಾಪ್ರತಿಹತಗತಿಃ ಈಶ್ವರಶ್ಚ ನಡಿಗೈಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ತಡೆಯೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರ ಎಂದರೆ ವೇಗವಾಗಿ ತಡೆಯು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಭುವಾಗಿ ಇರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಸದಮಿತ್— ಸದಂ+ಇತ್, ಸದೈವ. ಯಾವಾಗಲೂ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಸದೇವ ಎಂಬುದೂ ನಿಸಾತ. ಇತ್ ಎಂಬುದೂ ನಿಸಾತ ನಿಸಾತವೆಂದರೆ ಅನ್ಯಯದ ಹಾಗೆ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ರೂಪವು ಇದ್ದರೂ ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವ ಶಬ್ದ. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು—ಅಥ ಯೇ ಪ್ರವೃತ್ತೇಽರ್ಥೇ ಅಮಿತಾಪ್ತರೇಷು ಗ್ರಂಥೇಷು ವಾಕ್ಯಪೂರಣಾ ಆಗಚ್ಛಂತಿ ಪದಪೂರಣಾಶ್ಚೇ ಮಿತಾಪ್ತರೇಷು ಸರ್ವಕಾಃ ಕಮಾಮಿದ್ವಿತಿ (ನಿ. ೧-೯) ಕಂ, ಅಂ, ಇತ್, ಉ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ದೊಡ್ಡ ಗದ್ಯಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಪೂರ್ತಿಯಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯುಕ್ತಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಪದ್ಯಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಇವು ಪದಪೂರಣವಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ.

ಇವುಗಳು ವಾಕ್ಯಪೂರಣ ಅಥವಾ ಪದಪೂರಣ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದರೂ ಆಯಾಯ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವಾಡ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇವು ಬೋಧಿಸದಿರುವ ಕಾರಣ ಅನರ್ಥಗಳಾಗಿ ಇರುವುವು. ಎಂದರೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ಯಾವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾರ್ಥವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು ಮತ್ತು ಕಂ ಎಂಬ ನಿಸಾತದ ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ—

ಮುಂಚಾದಿ ತ್ವಾ ಹವಿಷಾ ಜೀವನಾಯ ಕಮಚ್ಚಾ ತಯಚ್ಚಾದಿತ ರಾಜಯಚ್ಚಾತ್ |

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೬೧-೧)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನನ್ನು ಈಂ ಎಂಬ ನಿವಾತದ ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ—

ಏನೇನಂ ಸ್ಯಜತಾ ಸುತೇ ಮಂದಿಮಿಂದ್ರಾಯ ಮಂದಿನೇ |

(ಋ. ಸಂ ೧-೯-೨)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನನ್ನು, ಇತ್ ಎಂಬ ನಿವಾತದ ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ,

ತಮಿದ್ವರ್ಧಂತು ನೋ ಗಿರೋ ವತ್ಸಂ ಸಂತಪ್ತತೀರಿವ |

(ಋ. ಸಂ. ೯-೬೧-೧೪)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನನ್ನು, ಉ ಎಂಬ ನಿವಾತದ ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ—

ಅಯಾಮು ತೇ ಸಮತಸಿ ಕಪೋತೇ ಇವ ಗರ್ಭಧಿಂ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೩೦-೪)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು.

ವಾಜೀ—ವೇಗವಾನ್ | ವಾಜಿ ಎಂಬ ಕಬ್ಬವು ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಅಶ್ವವಾಹಕಗಳಲ್ಲಿ (೨. ೨-೨೬) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಶ್ವವೆಂದು ಅರ್ಥ. ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಕಾರಣ ವಾಜೀ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಅತ್ತಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ತನ್ನನ್ನು ಕುಂತು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿದ ಅಥವಾ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದ ರಾಜನ ಇಷ್ಟವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುವ ಅಶ್ವದಾನವು ಗೌರವಾಸ್ವದವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ದಾತ್ರಂ ಮಹಾಃ ಕೀರ್ತೇನ್ಯಂ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಿರುವುದು.

‡ ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅತ್ತಿನಾ—ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಪೂರ್ವಸವರ್ಣದೀರ್ಘ.

ದದಥಾಃ—ದುದಾತ್ ದಾನೇ. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಅಥುಸ್ ಪ್ರಕೃಯು. ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವಾದಿ. ಯಮ್ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಯಚ್ಚೈವ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಯದ್ವೈತ್ವಾದ್ವಿತ್ಯಂ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಧಾತಸ್ವರ ಪ್ರತೀಕೇಧ ಬರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅದ್ಯದಾತ್ರಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಅಶ್ವಂ—ಅಶೂ ವ್ಯಾಪ್ತೌ. ಧಾತು. ಅತಿಪುಷಿ—(ಉ. ಸೂ. ೧-೧೫೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃನ್ ಪ್ರಕೃಯು. ನಿಶ್ವಾಮದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ರಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಯುವಂ ನರಾ ಸ್ತುವತೇ ಪಜ್ಜಿಯಾಯ ಕಕ್ಷೀವತೇ ಅರದತಂ
ಪುರಂಧಿಂ |

ಕಾರೋತರಾಚ್ಛಾಪಾದಶ್ವಸ್ಯ ವೃಷ್ಟಃ ಶತಂ ಕುಂಭಾ ಅಸಿಂಚತಂ
ಸುರಾಯಾಃ || ೭ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಯುವಂ | ನರಾ | ಸ್ತುವತೇ | ಪಜ್ಜಿಯಾಯ | ಕಕ್ಷೀವತೇ | ಅರದತಂ |
ಪುರಂಧಿಂ |

ಕಾರೋತರಾತ್ | ಶಘಾತ್ | ಅಶ್ವಸ್ಯ | ವೃಷ್ಟಃ | ಶತಂ | ಕುಂಭಾನ್ | ಅಸಿಂ-
ಚತಂ | ಸುರಾಯಾಃ || ೭ ||

|| ಸಾಯುಜಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅತ್ರೇಯಮಾಖ್ಯಾಯಿಕಾ | ಕಕ್ಷೀವಾನ್ಯಪಿಃ ಪುರಾ ತಮಸಾಶಿರೋಹಿತಜ್ಞಾನಃ ಸನ್ ಜ್ಞಾನಾ-
ರ್ಥಮಪ್ಪಿನೌ ತುಷ್ಠಾವ | ತಸ್ಮಾ ಅಪ್ಪಿನೌ ಪ್ರಭೂತಾಂ ಧಿಯಂ ದತ್ತವಂತಾವಿತಿ ತದಾಹ | ಹೇ ನರಾ
ನೇಕಾರಾವಪ್ಪಿನೌ ಯುವಂ ಯುವಾಂ ಪಜ್ಜಿಯಾಯ | ಪಜ್ಜಾ ಇತ್ಯಂಗಿರಸಾಮಾಖ್ಯಾ ಪಜ್ಜಾ ವಾ
ಅಂಗಿರಸ ಇತ್ಯಾಮ್ನಾ ತಪ್ಪಾತ್ | ತೇಷಾಂ ಕುಲೇ ಜಾತಾಯ ಕಕ್ಷೀವತೇ | ಕಷ್ಟಾ ರಜ್ಜು ರಶ್ವಸ್ಯ | ತದ್ವತೇ
ತತ್ಸಂಜ್ಞಾಯ ಸ್ತುವತೇ ಯುವಯೋಃ ಸ್ತುತಿಂ ಕುರ್ವತೇ ಮಹ್ಯಂ ಪುರಂಧಿಂ ಪ್ರಭೂತಾಂ ಧಿಯಂ
ಬುದ್ಧಿಮರದತಂ | ವ್ಯಲಿಖತಂ | ಯಥಾ ಸರ್ವಾರ್ಥಗೋಚರಾ ಭವತಿ ತಥಾ ಕೃತವಂತಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ |
ಅಸಿ ಚ ಕಾರೋತರಾತ್ | ಕಾರೋತರೋ ನಾಮ ವೈದಲಕೃಶ್ವವೇಕ್ಷಿತೋ ಭಾಜನನಿಶೇಷೋ ಯಸ್ಮಿ-
ನ್ಸುರಾಯಾಃ ಸ್ತಾವಣಂ ಕ್ರಿಯತೇ | ಲುಪ್ತೋಪಮನೋತತ್ | ಕಾರೋತರಾದ್ಯಥಾ ಸುರಾಯಾಃ
ಸಂಸಾದಕಾಸ್ತಾಂ ಸ್ತಾವಯಂತಿ ಏವಮೇವ ಯುವಾಂ ವೃಷ್ಟಃ ಸೇಚನಸಮರ್ಥಸ್ಯ ಯುಷ್ಮದೀಯಸ್ಯಾ-

ಶ್ವಸ್ಯ ಶಘಾತ್ ಖುರಾತ್ ಸುರಾಯಾಃ ಶತಂ ಕುಂಭಾನ್ ಅಸಂಖ್ಯಾತಾನ್ಸುರಾಘಟಾನಸಿಂಚಿತಂ |
 ಅಪ್ಸಾರಯತಂ | ಯದ್ವಾ ಸಿಂಚತಿಃ ಪೂರಣಾರ್ಥಃ | ಕಾರೋತರಸ್ತಾ ನೀಯಾದ್ಯುಷ್ಯದೀಯಾಶ್ವಖುರಾತ್
 ಯಾ ಸುರಾ ಪ್ರವಹತಿ ತಯಾಸಂಖ್ಯಾತಾನ್ ಘಟಾನಸಿಂಚಿತಂ | ಅಪೂರಯತಂ | ಯೇ ಜನಾಃ ಸೌತ್ರಾ-
 ವಾಣ್ಯಾದಿಕರ್ಮಣಿ ಯುಷ್ಮದ್ಯಾಗಾಯ ಸುರಾಂ ಯಾಚಂತೇ ತೇಷಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಸ್ತುವತೇ | ಸ್ತುತೇ-
 ಲಘಟಃ ಶತ್ವ | ಅದಾದಿತ್ಯಾಚ್ಚೈವೋ ಲುಕ್ | ಶತುರನುಮ ಇತಿ ವಿಭಕ್ತೇರುದಾತ್ವತ್ವಂ | ಪಜ್ಜಿಯಾಯ
 ಸಪ್ತಶಬ್ದಾಚ್ಚೈವಿಕೋ ಘಟ್ | ಕಕ್ಷೀವತೇ | ಅಸಂದೀವದಷ್ಠೀವಚ್ಚೈವತ್ಯಕ್ಷೀವದಿತಿ ನಿಪಾತನಾತ್
 ಕಕ್ಷ್ಯಾಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ ವತ್ವಂ ಚ | ಅರದತಂ | ರದ ವಿಲೇಖನೇ | ಪುರಂಧಿಂ | ಪುರಂಧಿರ್ಬಹು-
 ಧೀರಿತಿ ಯಾಸ್ಯಃ | ನಿ ೬-೧೩ | ಪೃಷೋದರಾದಿತ್ಯಾತ್ಪುರಂಧಿಭಾವಃ | ಯದ್ವಾ | ಪುರಂ ಪೂರಯತವ್ಯಂ
 ಸರ್ವವಿಷಯಜಾತಮಸ್ಯಾಂ ಧೀಯತೇವಸ್ತಾಪ್ಯತೇ ಇತಿ ಪುರಂಧಿರ್ಬುದ್ಧಿಃ | ಕರ್ಮಣ್ಯುಧಿಕರಣೇ ಚೇತಿ
 ದಧಾತೇಃ ಕಿಪ್ರತ್ಯಯಃ | ತತ್ಪುರುಷೇ ಕೃತಿ ಬಹುಲಮಿತಿ ಬಹುಲವಚನಾದಲುಕ್ | ಇದಂ ತು ವ್ಯುತ್ಪ-
 ತ್ತಿಮಾತ್ರಂ ವಸ್ತುತಃ ಪೃಷೋದರಾದಿರೇವ | ಅಸಿಂಚಿತಂ | ಸಿಚಿರ್ ಹ್ರರಣೇ | ತಾದಾದಿಕಃ | ಶೇ ಮುಚ್ಚಾ-
 ದೀನಾಮಿತಿ ನುಮ್ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ನರಾ - ನೇತೃಗಳಾದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಯುವಂ - ನೀವ್ವಿರು | ಪಜ್ಜಿಯಾಯ - ಅಂಗರಸ
 ಕುಲೋತ್ಪನ್ನನಾದ | ಸ್ತುವತೇ - ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರುವ | ಕಕ್ಷೀವತೇ - ಕಕ್ಷೀವಂತನೆಂಬ (ನನಗೆ) |
 ಪುರಂಧಿಂ - ಹೆಚ್ಚಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು | ಅರದತಂ - ಕೊಟ್ಟುದ್ದೀರಿ | ಕಾರೋತರಾತ್ - ಕಾರೋತರವೆಂಬಪಾತ್ರೆ
 ಯಲ್ಲಿ ಸುರೆಯನ್ನು ಸುರಮಂತಿ | ವ್ಯಷ್ಠಃ - ಸೇಚನಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ | ಅಶ್ವಸ್ಯ - ನಿಮ್ಮ ಅಶ್ವದ | ಶಘಾತ್ -
 ಗೊರಸಿನಿಂದ | ಸುರಾಯಾಃ - ಮದ್ಯದ | ಶತಂ ಕುಂಭಾಃ - ನೂರೂ (ಅನೇಕ) ಗಡಿಗೆಗಳನ್ನು (ಸೌತ್ರಾ
 ವಾಣ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುರಾಯಾಚನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ) | ಅಸಿಂಚಿತಂ - ತುಂಬಿಸಿದಿರಿ.

|| ಭಾಷಾರ್ಥ ||

ಜನಗಳನ್ನು ಸುರಯಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನೀವು ಅಂಗರಸಕುಲೋತ್ಪನ್ನ
 ನಾದ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ (ತಿರೋಹಿತ ಜ್ಞಾನನಾದ) ಕಕ್ಷೀವಂತನಿಗೆ (ನನಗೆ) ಬುದ್ಧಿವಿಕಾಸವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದಿರಿ.
 ಸೇಚನಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ನಿಮ್ಮ ಅಶ್ವದ ಗೊರಸಿನಿಂದ, ಮದ್ಯದ ನೂರು ಮಡಕೆಗಳಲ್ಲಿ, ಕಾರೋತರವೆಂಬ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ
 ಸುರೆಯನ್ನು ಸುರಯುವಂತೆ, ಸುರೆಯನ್ನು (ಸೌತ್ರಾವಾಣ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುರಾಯಾಚನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ) ಸುರಿಸಿದಿರಿ.

English Translation.

You gave leaders (of sacrifice), to Kakshivat, of the race of Pajra
 various knowledge; you filled from the hoof of your vigorous steed, as if
 from a cask, a hundred jars of wine.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ನರಾ—ನೇತಾರೌ ಅಶ್ವಿನೌ ಸಂಯಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಎಂದು ಸಾಯಂಜನರು, ನರಾ—ಮನುಷ್ಯಾಕಾರೌ ಮನುಷ್ಯರ ಅಕಾರದಿಂದ ಇರುವವರು ಎಂದು ಸ್ತುತಿಸುವಾಗಲೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು.

ಪಜ್ಜಿಯಾಯೆ ಕಕ್ಷೀವತೇ— ಪಜ್ಜಾ ಇತ್ಯಂಗಿರಸಾಂ ಆಖ್ಯಾ | ಪಜ್ಜಾ ವಾ ಅಂಗಿರಸ ಇತ್ಯಾಮ್ನಾ-ತತ್ಪಾತ್ | ತೇಷಾಂ ಕುಲೇ ಜಾತಾಯೆ | ಪಜ್ಜಾ ಎಂದು ಅಂಗಿರಾಮುನಿಗಳ ವಂಶದವರಿಗೆ ಹೆಸರು ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು ಅವರ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನನಾದವನು ಎಂದು ಸಾಯಂಜನರು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಸ್ತುತಿಸುವುದುಗಳು— ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿ ಪಾಟಃ ಎಂಬ ಪದವು (ನಿ. ೩-೯) ಬಲನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಶೋಧಿಸಿದರೂ ಪಾಟ ಇತ್ಯನ್ವನಾಮ ತೇನ ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣೇನ ತದ್ವಾಕ್ ಪಜ್ಜಃ | ಪಾಟ ಎಂಬುವ ಪದವು ಅನ್ನನಾಮವಾಗಿರುವುದು. ಅದರಿಂದ ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾದ ಅನ್ನವುಳ್ಳವನು ಪಜ್ಜನೆನಿಸುವನು ಎಂದೂ, ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣೇನಾಪ್ತೇನ ಅನ್ನವತೇ ಸ್ತುವತೇ ಯಜೇತೇ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಸ್ತುತಿಸುವುದು. ಅವನು ಅಥವಾ ಯಾಗಮಾಡುವವನು ಎಂದೂ ಒಂದು ವಿಧವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು ಮತ್ತು—

ಅಥವಾ ಪಜ್ಜಾ ಅಂಗಿರಸ ಉಚ್ಯಂತೇ | ತೇಷಾಮಪತ್ಯಭೂತಃ ಪಜ್ಜಿಯಃ | ಸೌರಾಣಿಕಾ ಹಿ ಕಕ್ಷೀವಂತಮಾಂಗಿರಸಂ ಸ್ಮರಂತಿ |

ಏವಂ ಹ್ಯಾಹುಃ—

ಉಶಿಜೋ ವ್ಯವದುಕ್ತಶ್ಚ ಯುಷಿದೀರ್ಘಾರ್ಥತಮಾಸ್ತಥಾ |
 ಕಕ್ಷೀವಾಂಶ್ಚ ತ್ರಯಂಸ್ತ್ರೀಂಶತ್ ಸ್ತೃತಾ ಹ್ಯಂಗಿರಸಾಂ ವರಾಃ ||
 ಇತಿ | ಏವಮಂಗಿರಸಾಂ ಅಪತ್ಯಂ ತ್ರಯಂಸ್ತ್ರೀಂಶತ್ತಮಃ ಕಕ್ಷೀರ್ವಾ | ತಸ್ಮೈ ಕಕ್ಷೀವತೇ |
 ಮಹ್ಯಮೇವೇತ್ಯರ್ಥಃ |

ಅಂಗಿರಾಮುನಿಗಳ ವಂಶದವರು ಪಜ್ಜಾ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವರು ಅವರ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನರಾದವರು ಪಜ್ಜಿಯರೆನಿಸುವರು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಮಂತ್ರದ್ವಂದ್ವವಾಗಿರುವ ಕಕ್ಷೀವಂತನೆಂಬುವ ಋಷಿಯು ಈ ಅಂಗಿರಾಮುನಿಗಳ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನನಾದವನು ಎಂದು ಪುರಾಣಿಕರು ಹೇಳುವರು. ಉಶಿಜ, ವ್ಯವದುಕ್ತ, ದೀರ್ಘತಮ, ಕಕ್ಷೀರ್ವಾ, ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಋಷಿಗಳೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಜನರು ಅಂಗಿರಾಮುನಿಗಳ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾಗಿರುವರು. ಈ ಕಕ್ಷೀವಂತನೆಂಬುವನು ಇವರಲ್ಲಿ ಮೂವತ್ತನೆಯನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಈ ಕಕ್ಷೀವಂತನಿಗೆ ಬಹುವುಟ್ಟಿನ ಆಜ್ಞಾನವು ಇದ್ದಿತು. ಇವನು ತನ್ನ ಆಜ್ಞಾನವು ಹೋಗಿ ಉಕ್ತಮವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿಮಾಡಿದನು. ಅವರು ಇವನ ಸ್ತುತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಅತಿಶಯವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದರು ಎಂಬ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಈ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಸಾಯಂಜನರು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಕಕ್ಷೀವತೇ—ಕರ್ಷ್ಯಾನಾಮ ರಜ್ಜುರಶ್ಯಸ್ಯ | ತದ್ವತೇ ತಶ್ಚೇಂಜ್ಞಾಯೆ | ಕಾಮರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗಕ್ಕೆ ಕರ್ಷ್ಯಾ ಎಂದು ಹೆಸರು ಅದನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು, ಕಕ್ಷೀರ್ವಾ ಎಂದು ಕಕ್ಷೀರ್ವಾ ಎಂಬ ಕಲ್ಪದ ಅವಯವಾರ್ಥವು.

ಕಾರೋತರಾತ್ ಶಘಾತ್ ವೃಕ್ಷಃ—ಕಾರೋತರೋ ನಾಮ ವೈದಲಚರ್ಮವೇಷ್ಪಿತಃ ಭಾಜನ-
ವಿಶೇಷಃ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸುರಾಯಾಃ ಸ್ವಾವಣಾಂ ಕ್ರಿಯತೇ | ಲೇನೃಗಿ ಹದಮಾಡಿಹ ಚರ್ಮದಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ
ಪಾತ್ರಿಯು ಕಾರೋತರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯವನ್ನು ಹಾಕಿಡುವುದರಿಂದ ಅದು ಸೋಂಪೋಗವಂತೆ
ಇರುತ್ತದೆ. ವೃಕ್ಷಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸೇಚನಾರ್ಥವನ್ನೂ ಪೂರಣಾರ್ಥವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ
ಅಶ್ವದ ಗೊರಸಿನಿಂದಲೇ ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಮಧ್ಯದ ಕುಂಭಗಳು ಸ್ವವಿಸುವಂತೆ ಅಥವಾ ತುಂಬುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು
ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಸೌತ್ರಾಮಣಿ ವೊದಲಾದ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ಅತಿಶಯ
ವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗಾಗಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಮಧ್ಯವು ಸುಲಭವಾಗಿ ದೊರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು
ವಿವರಣೆ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು—

ಅತ್ರೇತಿಹಾಸವಾಚಿವ್ವತೇ-ಅತ್ತಿನೌ ಯದ್ಯಚ್ಚೈಯಾ ಪರ್ಯಟಂತೌ ಪಿಬನ್ತಂತಂ ಬಾಲಸಮೂಹಂ
ದದರ್ಶ | ಸ ಕೌ ಸುರಾಂ ಯಯಾಚೇ | ತಸ್ಮೈ ಅತ್ತಿನೌ ದೇವತಾ ಮಹಾಭಾಗ್ಯಾತ್
ಅಶ್ವಶಘಾದುದ್ರಿಚ್ಛೈ ಘಟಶತಂ ಸುರಾಯಾ ದದತುರಿತಿ | ತದಿಹೋಚ್ಛೈತೇ ಕಾರೋತರಾದಿ-
ತ್ಯಾದಿನಾ | ಕಾರೋತರ ಇತಿ ಕೂಪನಾಮ | ತತ್ಪಾದ್ಯಶ್ಯಾಚ್ಛೈ ಇಹ ಅಶ್ವಶಘೇ ಪ್ರಯೋಜ್ಯತೇ
ಅಶ್ವಸ್ಯ ಶಘಾದುದ್ರಿಚ್ಛೈ ಮತ್ತಬಾಲಕೇಭ್ಯಃ ಸುರಾಯಾಃ ಘಟಶತಂ ದತ್ತವಂತೌ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಧ್ಯಪಾನಮಾಡಿ ಮದಿಸಿರುವ ಹುಡುಗರ ಒಂದು
ಗುಂಪನ್ನು ನೋಡಿದರು. ಹುಡುಗರು ಇವರನ್ನು ಮಧ್ಯವನ್ನು ನಮಗೆ ಕೊಡಿ ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡರು. ಆಗ
ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ದೇವತಾಶ್ವರೂಪವಾದ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಕುದುರೆಯಗೊರಸು ಭಾವಿಯು
ಆಕಾರದಂತೆ ದುಂಡಾಗಿ ಇರುವ ಕಾರಣ ಭಾವಿಯಿಂದ ನೀರು ಒದಗಿಬರುವಹಾಗೆ ತಮ್ಮ ಕುದುರೆಯ ಗೊರಸಿನಿಂದಲೇ
ಮಧ್ಯವು ಪ್ರವಿಸಿ ಅನೇಕ ಮಧ್ಯಕುಂಭಗಳನ್ನು ತುಂಬುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಮಧ್ಯವನ್ನು ಆ ಬಾಲಕರಿಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು
ಎಂದು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು ಮತ್ತು ಈ ಅಂಶವೇ—

ತದ್ವಾಂ ನರಾ ಶಂಸ್ಯಂ ಪಪ್ರಿಯೇಣ ಕಕ್ಷೀವತಾ ನಾಸತ್ಯಾ ಪರಿ ಜ್ಞನ್ |

ಶಘಾದಶ್ವಸ್ಯ ವಾಚಿನೋ ಜನಾಯಿ ಶತಂ ಕುಂಭಾ ಆಸಿಂಚಿತಂ ಮಧೂನಾಂ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೭-೬)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಎಂದು ಈ ಮಕ್ಕನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

ಪುರಂಧಿಂ—ಪ್ರಭೂತಾಂ ಧಿಯಂ | ಬುದ್ಧಿಂ ಅತಿಶಯವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಬುದ್ಧಿಯು
ಅತಿಶಯವು ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು—
ಅರದತಂ ಪುರಂಧಿಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ—

ಪುರಂಧಿಂ ಬಹುರ್ಭವಿಷಯಾಂ ಸ್ವಜ್ಞಾಂ ಅಥವಾ ರದತಿಃ ವಿಲೇಖನಾರ್ಥ ಏವ | ಕಕ್ಷೀರತೋ
ಬಹುರ್ಭವಿಷಯಾಂ ಸ್ವಜ್ಞಾಂ ನಿಲಿಖಿತವಂಶೌ ಜಞಾಂ ಸತೀಂ ತೀಕ್ಷ್ಣೀಕೃತವಂಶೌ |
ಅತೀತಾನಾಗತವರ್ತಮಾನಸಮರ್ಥಾಂ ಸರ್ವಾರ್ಥಗ್ರಹಣಸಮರ್ಥಾಂ ಚ ಕಕ್ಷೀರತಃ
ಸ್ವಜ್ಞಾಂ ಕೃತವಂಶೌ ಸ್ವ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ತದೇತೆತ್ಯುಕ್ತೇನಾಪ್ಯುಕ್ತಂ |—

ಯಾಃ ಪರಿಜ್ಞಾ ತನಯಸ್ಯ ಮಜ್ಜನಾ ದ್ವಿಮಾತಾ ತೂರ್ಷು ತರಣವಿಭೂಷತಿ |

ಯಾಃ ಸ್ತ್ರೀಮನ್ತುರಭವದ್ವಿಚಕ್ಷಣಸ್ತಾಃ ಪಿರೂ ಷು ಊತಿಭಿರಶ್ಚಿನಾ ಗತಂ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೪)

ರದಧಾತುವಿಗೆ ವಿಲೇಖನ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಬೇರೆಯ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ದಾನವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತನಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಬಹಳ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವವರು ಎಂದೂ, ಅಥವಾ ರದ ಧಾತುವಿಗೆ ವಿಲೇಖನ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಆಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಬಹುರ್ಭವಿಷಯವಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ಬರೆದರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಆಗಿ ಅದರಿಂದ ಜಡವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತೀಕ್ಷ್ಣನಾಗಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು ಎಂದೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಮಾಡಿರುವವರು ಭೂತಭವಿಷ್ಯದ್ವರ್ತಮಾನಕಾಲಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವ ಮಟ್ಟಿನ ಬುದ್ಧಿವೇಗವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದರೆಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು—

ಯಾಃ ಸ್ತ್ರೀಮಂತುರಭವದ್ವಿಚಕ್ಷಣಸ್ತಾಃ ಪಿರೂ ಷು ಊತಿಭಿರಶ್ಚಿನಾ ಗತಂ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೪)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಿಂದ ಕ.ತ್ವರಣ ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವವರು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾಸ್ಕರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವರು—ಪುರಂಧಿರ್ಬಹುಧೀಃ (ನಿ. ೬-೧೩) ಯದ್ವಾ ಪುರಂ ಪೂರಯತಿತ್ಯಂ ಸರ್ವ ವಿಷಯಜಾತಂ ಅಸ್ಯಾಂ ಧೀಯತೇ ಅವಸ್ಯಾಪ್ಯತೇ ಇತಿ ಪುರಂಧಿರ್ಬುದ್ಧಿಃ | ಯಾಸ್ಕರು—ಪುರಂಧಿಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಎಂದು—ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ

ಶೌ ಅಧ್ವರ ಉಶತೋ ಯಹ್ಯಗ್ನೇ ಶ್ರುಷ್ಟೀ ಭಗಂ ನಾಸತ್ಯಾ ಪುರಂಧಿಂ |

(ಮ. ಸಂ. ೬-೩೯-೪)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ (ನಿ. ೬-೧೩) ಪುರಂಧಿಃ ಬಹುಧೀಃ—ಪುರಂಧಿ ಎಂದರೆ ಬಹಳವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ಸಾಯಣರು ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಂತೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಎಂದೂ, ಅಥವಾ, ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದು ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದಲ್ಲದೆ ಪುರಂಧಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾಸ್ಕರು ಮತೊಂದುಕಡೆಯಲ್ಲಿ—

ಪುರಂಧಿರ್ಬಹುಧೀಶ್ವತ್ಯಃ | ಪುರಂಧಿಭಗಃ ಪುರಸ್ತಾತ್ರಸ್ಯಾನ್ಯಾದೇಶ ಇತ್ಯೇಕಂ | ಇಂದ್ರ
ಇತ್ಯಪರಂ ಸ ಬಹುಕರ್ಮತಮಃ, ಪುರಾಂ ಚ ದಾರಯಿತ್ಯತಮಃ | ವರುಣ ಇತ್ಯಪರಂ ತಂ
ಪ್ರಜ್ಞಯಾ ಸ್ತೌತಿ ||

(ನಿ ೬-೧೬)

ಎಂಬ ಪುರಂಧಿಬೃಹಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಇಲ್ಲಿ ಪುರಂಧಿಯೆಂದರೆ ವಾಹಾಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು ಎಂದು
ಅರ್ಥವು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಬಹು ಬುದ್ಧಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಪುರಂಧಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ದೇವತೆಯು ಯಾರು?
ಎಂದರೆ, ಪುರಂಧಿಯೆಂದರೆ ಭಗನೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು. ಏಕೆಂದರೆ—

ತಾ ಅಧರ ಉಶತೋ ಯಕ್ಷ್ಯಗ್ನೇ ಶುಷ್ವೀ ಭಗಂ ನಾಸತ್ಯಾ ಪುರಂಧಿಂ |

(ಋ ಸಂ. ೭-೩೯-೪)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅನ್ಯಾದೇಶದಂತೆ ಪುರಂಧಿಬೃಹವು ಭಗನೆಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪುರಂಧಿಯೆಂದರೆ
ಭಗನೆಂಬ ದೇವತೆಯು ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು.

ಪುರಂಧಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರನೆಂಬ ಅರ್ಥವಿರುವುದೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು ಏಕೆಂದರೆ—ಧೀಃ ಇತಿ ಕರ್ಮಣಾ-
ವಸು ಪರಿತ್ಯಾತ್, ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋ ದೇವೇಭ್ಯಃ ಬಹುಕರ್ಮತಮಃ | ಸ ಹಿ ಇಂದ್ರಃ | ಧೀಶಬ್ದವು ಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿ
ಪರಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೩-೧) ಪುರಂಧಿಯೆಂದರೆ ಅನೇಕ ಸಾಹಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವನು ಎಂದರ್ಥವು.
ಇಂತಹ ಸಾಹಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವನು ಇಂದ್ರನಾದ್ದರಿಂದ ಪುರಂಧಿಶಬ್ದವು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು
ಅಥವಾ ಪುರಾಂ ಚ ದಾರಯಿತ್ಯತಮಃ ಎಂದರೆ ಶಂಬರಾಸುಧನೇ ಮೊದಲಾದ ಅಸುರರ ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನು ಧ್ವಂಸ
ಮಾಡಿದವನು ಇಂದ್ರನಾದ್ದರಿಂದ ಪುರಂಧಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರನೆಂದೇ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೆಲವರ ವಾದವು. ಮತ್ತೆ
ಕೆಲವರು ಪುರಂಧಿಯೆಂದರೆ ವರುಣನೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಏಕೆಂದರೆ ಧೀಶಬ್ದವು ಪ್ರಜ್ಞಾವಾಚಕವಾಗಿರುವುದು.
(ನಿ ೬-೧೬) ಪ್ರಜ್ಞಯಾ ಏನಂ ಸ್ತೌತಿ ತಸ್ಮಾತ್ ವರುಣಃ ವರುಣನನ್ನು ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ಅಥವಾ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯಿಂದ
ಜನರು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವುದಾದ್ದರಿಂದ ಅಥವಾ ವರುಣನ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಅಥವಾ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಜನರು ಪ್ರಶಂಸಮಾಡುವ
ರಾದ್ದರಿಂದ ಪುರಂಧಿಯೆಂದರೆ ವರುಣನೇ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ—

ಇಮಾಮೂ ಷ್ಯಾಸುರಸ್ಯ ಶ್ರುತಸ್ಯ ಮಹೀಂ ಮಾಯಾಂ ವರುಣಸ್ಯ ಪ್ರ ವೋಚಿಂ |

ಮಾನೇನೇವ ತಸ್ಥಿವಾ ಅಂತರಿಕ್ಷೇ ವಿ ಯೋ ಮನೋ ಪೃಥಿವೀಂ ಸೂರ್ಯೋಣಾ ||

(ಋ. ಸಂ. ೫-೮೫-೫)

ಇಮಾಮೂ ನು ಕವಿತಮಸ್ಯ ಮಾಯಾಂ ಮಹೀಂ ದೇವಸ್ಯ ನರಿರಾ ದಧರ್ಷ |

ಏಕಂ ಯದುದ್ವಾ ನ ಪೃಣಂತ್ಯೇನೀರಾಸಿಂಚಿಂತೀರನಯಃ ಸಮುದ್ರಂ ||

(ಋ. ಸಂ. ೫-೮೬-೬)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು

|| ನ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಯುವಂ—ಯುವುಚ್ಚಬ್ಬದ ಮಸಯಂಕಕ್ಕೆ ಯುವಾದೇಶ. ನಿಭಕ್ತಿಗೆ ಅವಾದೇಶ. ಭಾಷಾಯಾಂ ಎಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮನಿಧಾನಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ವೇದದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶೇಷೇಲೋಪಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ದಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ.

ನರಾ—ನ್ಯ ನಯೇ. ಧಾತು. ಋದೋರಪ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೫೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರನಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಗುಣ. ರಸರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂದೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಅನಂತಿತ್ಯೈಚ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. **ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್**—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಸರ್ವದೀರ್ಘ ವಿಕಾರದೇಶವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸ್ತುವತೇ—ಸ್ತುತ್ಯಾ ಸ್ತುತೌ ಧಾತು. ಅದಾದಿ. ಇದಕ್ಕೆ ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅದಿಪ್ರವೃತ್ತಿಭ್ಯಃ ಶಪಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೭೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಬ್ದಿಗೆ ಲುಕ್. **ಸಾರ್ವಧಾತುಕಮಪಿತ್** ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದದ್ದವನಿರುವುದರಿಂದ ತನ್ನ ಮಿತ್ರನಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕೆಗೆ ಗುಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. **ಅಚಿತ್ಯುಧಾತು-ಭ್ಯುವಾಂ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಜಾದೇಶ. ಚತುರ್ಥಿವಿಕ್ರವಚನಾಂತರೂಪ. ನುಮ್ ರಹಿತನಾದ ಶತ್ವವಿನ ಪರದಲ್ಲಿ ನಿಭಕ್ತಿಬಂದುದರಿಂದ **ಶತುರನುಮೋನದ್ಯಜಾದೀ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಪಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪಜಿಯಾಯೆ—ಪಜ್ರಾಯಾಂ ಜಾತಃ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿಶ್ವಾಮಾದಿಗಾ ತತ್ರ ಜಾತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೩-೨೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶೈಷಿಕವಾದ ಘಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಅಯನೇಯಾ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಇಯಾದೇಶ. **ಯಸ್ಯೇತಿಚಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರಲೋಪ. **ಚಿತಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥಿವಿಕ್ರವಚನಾಂತರೂಪ.

ಕಕ್ಷೀವತೇ—ಅಸಂದೀವದಷ್ಟೀವಚ್ಚೈಕ್ರೀವತ್ ಕಕ್ಷೀವತ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೧೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಕ್ಷೀವತ್ ಎಂದು ನಿಪಾತಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಕಕ್ಷ್ಯಾ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣವೂ ವತ್ಪ್ರವೂ ಬರುತ್ತವೆ.

ಅರದತಂ—ರದ ವಿಲೇಖನೇ. ಧಾತು. ಅಜ್ ವದ್ಯಮಪುರುಷದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಸ್ಯಾಘ್ ಸ್ಥಂ ಎಂಬುದರಿಂದ ತಮಾದೇಶ. ಶವ್ ವಿಕ್ರಣ. ಅಂಗೆಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ. ಅಚಿಂತದ ಪರದಕ್ಷರವು ದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪುರಂಧಿ—ಪುರಂಧಿರ್ಘುಃಧೀಃ (ನಿರು ೬-೧೩) ಎಂಬುದಾಗಿ ಯಾಪುರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಹೆಚ್ಚು ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವ) ಪೃಷೋದರಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಪುರಂಧಿ ಧಾನ ಬರುತ್ತದೆ ಅಥವಾ ಪುರಂ ಪೂರಯಃತನ್ಯಂ ಸರ್ವವಿಷಯಜಾತಮಸ್ಯಾಂಧೀಯತೇ ಅವಸ್ಯಾಪ್ಯತೇ, ಇತಿ ಪುರಂಧಿಃ ಬುದ್ಧಿಃ. ಡುಧಾಘ್ ಧಾರಣವೇಷಣಯೋಃ ಧಾತು. **ಕಮ್ಬಾಧಿಕ್ರರಣೇ ಚಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಕಿತ್ವಪ್ರತ್ಯಯ. **ಆತೋಲೋಪಃಖಿಚಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ತತ್ಪುರುಷೇ

ಕೃತಿಬಹುಲಂ (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೪) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುಲಗ್ರಹಣನಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅದರಿಂದ ಅಲಂಕಾರ ಕೃದುತ್ತರಪದಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಕಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನಮಾತ್ರ. ಪೃಷ್ಠೋದರಾದಿಮಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವುದೇ ನ್ಯಾಯವಾದುದು.

ವೃಷ್ಟಿಃ—ವೃಷು ಸೇಚನೇ ಧಾತು. ಕನಿನಿಯೈವೃಷಿ—(ಉ. ಸೂ. ೧-೧೫೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕನಿನ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸಪ್ತೀ ವಿಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಅಲೋಪೋನಃ (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೩೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನ್ನನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಆದ್ಯದಾತ್ಮಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಸಿಂಚಿತಮ್—ಸಿಚಿತ್ ಕ್ಷರಣೇ ಧಾತು. ತುದಾದಿ. ಲಪ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಸ್ಯಾಭ್ಯಾಂ-ಫಮಿಸಾಂ—ಎಂಬುದರಿಂದ ತನಾದೀಶ. ತುದಾದಿಭ್ಯಃ ಶಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಾದೀಶ. ಶೇಮುಜಾದೀನಾಮ್ (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೧-೫೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ತಿಹಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೭ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಹಿಮೇನಾಗ್ನಿಂ ಘ್ರಂಸಮವಾರಯೇಥಾಂ ಪಿತುಮತೀಮೂರ್ಜ-

ಮಸ್ಮಾ ಅಧತ್ತಂ |

ಯುಬೀಸೇ ಅತ್ತಿಮತ್ತಿನಾವನೀತಮುನ್ನಿನ್ಯಥುಃ ಸರ್ವಗಣಂ-

ಸ್ತಸ್ತಿ || ೮ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಹಿಮೇನ | ಅಗ್ನಿಂ | ಘ್ರಂಸಂ | ಅನಾರಯೇಥಾಂ | ಪಿತುಮತೀಂ | ಉರ್ಜಂ |

ಅಸ್ಮಾ | ಅಧತ್ತಂ |

ಯುಬೀಸೇ | ಅತ್ತಿಂ | ಅತ್ತಿನಾ | ಅವನೀತಂ | ಉತ್ | ನಿನ್ಯಥುಃ | ಸರ್ವಗಣಂ |

ಸ್ತಸ್ತಿ || ೮ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅತ್ರೇದಮಾಖ್ಯಾನಂ | ಅತ್ರಿಮ್ನುಷಿಮಸುರಾಃ ಶತದ್ವಾರೇ ಪೀಡಾಯಂತ್ರೈಗೃಹೇ ಪ್ರವೇಶ್ಯ ತುಷಾಗ್ನಿನಾಭಾಧಿಷತ | ತದಾನೀಂ ತೇನ ಋಷಿಣಾ ಸ್ತುತಾವಶ್ಶಿನಾವಗ್ನಿಮುದಕೇನೋಪಶವಯ್ಯ ತಸ್ಮಾತ್ತೀಡಾಗ್ನಿಹಾದವಿಕಲೇಂದ್ರಿಯವರ್ಗಂ ಸಂತಂ ನಿರಗಮಯಶಾವತಿ | ತದೇತತ್ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ | ಹೇ ಅತ್ರಿನೋ ಹಿಮೇನ ಹಿಮವಜ್ಜೇತೇನೋದಕೇನ ಘ್ರಂಸಂ ದೀಪ್ಯಮಾನಮತ್ರೇರ್ಬಾಧನಾರ್ಥಮಸುರೈಃ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಂ ತುಷಾಗ್ನಿಮವಾರಯೇಥಾಂ | ಯುವಾಂ ನಿವಾರಿತವಂಶ್ | ಶೀತೀಕೃತವಂಶಾವಿತ್ಯೇರ್ಥಃ | ಅಪಿ ಚಾಸ್ಮಾ ಅಸುರಪೀಡಯಾ ಕಾಶರ್ಕಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಯಾತ್ರಯೇ ಪಿತುಮತೀಂ | ಪಿತುರಿತ್ಯೆನ್ನನಾಮ | ಅನ್ಯಯುಕ್ತಮೂರ್ಜಂ ಬಲಪ್ರದಂ ರಸಾತ್ಮಕಂ ಕ್ಷೀರಾದಿಕಮಧತ್ತಂ | ಪುಷ್ಪ್ಯರ್ಥಂ ಪ್ರಾಯಚ್ಛತಂ | ಬುದೀಸೇಽಪಗತಪ್ರಕಾಶೇ ಪೀಡಾಯಂತ್ರೈಗೃಹೇಽವನೀತಮನಾಜ್ಞುಖಿತಯಾಸುರೈಃ ಪ್ರಾಪಿತಮತ್ತಿಂ ಸರ್ವಗಣಂ | ಗಣಃ ಸಮೂಹಃ | ಸರ್ವೇಷಾಮಿಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಪುತ್ರಾದೀನಾಂ ವಾ ಗಣೇನೋಪೇತಂ ಸ್ತಸ್ಮಿ ಅವಿನಾಶೋ ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥೋನ್ನಿನ್ಯೈಃ | ತಸ್ಮಾದ್ಗೃಹಾದುದ್ಗಮಯ್ಯ ಯುವಾಂ ಸ್ವಗೃಹಂ ಪ್ರಾಪಿತವಂಶ್ | ಯದ್ವಾ | ಹಿಮೇನ ಶೀತೇನ ವೃಷ್ಟ್ಯದಕೇನಾಗ್ನಿವತ್ತೀಕ್ಷ್ಣಂ ಘ್ರಂಸಂ | ಅಹರ್ನಾನ್ಮುತಶ್ | ಸಾಮುರ್ಥ್ಯಾನ್ನಿದಾಘಕಾಲೇನಮಹರವಾರಯೇಥಾಂ | ತಸ್ಮಾಹ್ನೈತ್ಪ್ರಕ್ಷ್ಣಂ ನಿವಾರಿತವಂಶ್ | ಅಪಿ ಚಾಸ್ಮಾ ಅಗ್ನಿಯೇ ಪಿತುಮತೀಂ ಚರುಪುರೋಡಾಶಾದಿಲಕ್ಷಣಾನೋಪೇತಮೂರ್ಜಂ ಬಲಕರಂ ರಸಾತ್ಮಕಮಸ್ತುರಣಾಭಿಭಾರಣಾತ್ಮಕಂ ಘ್ರತಮಧತ್ತಂ | ವೃಷ್ಟ್ಯುತ್ಪಾದನೇನಾಗ್ನೇರ್ಯೋರ್ಗಾಫಂ ಹವೀಂಷಿ ನಿಷ್ಪಾದಿತವಂಶಾವಿತ್ಯೇರ್ಥಃ | ಬುದೀಸೇಽಪಗತತೇಜಸ್ಯೇ ಪ್ರಥಿವೀದ್ರವ್ಯೇಽವನೀತಮೋಷಧಿನಾಮುತ್ರಾದನಾಯಾವಸ್ತಾನೀತಂ | ಸಾರ್ಥವಾಗ್ನಿನಾ ಪರಿಶಶತ್ಯ ಉದಕೇನ ಕ್ಷಿನ್ನಾ ಹ್ಯೋಷಧಿವನಸ್ತತಯೋ ವಿರೋಹಂತಿ | ಅತ್ರಿಂ ಹವಿಷಾಮುತ್ರಾದಮೋಷಧಿವನಸ್ತತ್ಪಾದಿನಾಂ ವಾ ಏವಂವಿಧಮಗ್ನಿಂ ಸರ್ವಗಣಂ ಪ್ರೀಹ್ಯಾದ್ಯೋಷಧಿಗಣೋಪೇತಂ ಹೇ ಅತ್ರಿನೋ ಯುವಾಂ ಸ್ತಸ್ಮಿ ಅವಿನಾಶೋ ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥೋನ್ನಿನ್ಯೈಃ | ಪ್ರೀಹ್ಯಾದ್ಯೋಷಧಿವನಸ್ತತಿರೂಪೇಣ ಭೂನೋರುಪರಿಷ್ಪಾನೀತವಂಶ್ | ಕಾರಣಾತ್ಮನಾ ಸಾರ್ಥವಾಗ್ನಿ ವರ್ತಮಾನಂ ಸರ್ವಮೋಷಧಿವನಸ್ತತ್ಪಾದಿಕಮತ್ರಿನೋ ಪ್ರವರ್ಷಣೇನ ವ್ಯಕ್ತೀಕೃತವಂಶಾವಿತ್ಯೇರ್ಥಃ | ಅಯಂ ಪಶೋ ಯಾಸ್ಯೇನ ಹಿಮೇನೋದಕೇನೇತ್ಯಾದಿನೋಕ್ತಃ | ನಿ. ೬-೨೬ || ಪಿತುಮತೀಂ ದ್ರಸ್ಯನುಡ್ಧ್ಯಾಂ ಮತುಪಿತಿ ಮತುಪ ಉದಾತ್ತತ್ವಂ | ಬುದೀಸೇ | ಅತ್ರ ಯಾಸ್ಯಃ | ಬುದೀಸಮುಪಗತಭಾಸಮಪಿತಿಭಾಸಮಪಹ್ಯತಧಾಸಂ ಗತಭಾಸಂ ವೇತಿ | ನಿ. ೬-೨೫ | ಪ್ರಮೋದರಾದಿಪ್ರಾದಭುಮತರೂಪಸ್ವರಸಿದ್ಧಿಃ | ಅತ್ರಿಂ | ಅದಿ ಭಕ್ತಣೇ | ಅದೇಶ್ಚಿನಿ ಚೇತಿ ಚತಶ್ಚಾತ್ರಿಃ | ಅವನೀತಂ | ಗತಿರನಂತರ ಇತಿ ಗತೇಃ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ | ಸ್ತಸ್ಮಿ | ಅಸ ಭುವಿ | ಭಾವೇ ಕ್ರಿಸ್ | ಛಂದಸ್ಕುಭಯಥೇತಿ ಸಾವಧಾತುಕತ್ಯಾದಸ್ಯೇರ್ಭೂಭಾವಾಭಾವಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಹೇ ಅತ್ತಿನಾ—ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಘಂಸಂ—ಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿರುವ | ಅಗ್ನಿಂ—(ಅತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಸುರರಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದ) ಅಗ್ನಿಯನ್ನು | ಹಿಮೇನ—ಹಿಮದಂತೆ ತಣ್ಣಗಿರುವ ನೀರಿನಿಂದ | ಅನಾರಯೇಥಾಂ—ಸರಿಹರಿಸಿದಿರಿ | (ಅಪಿ ಚೆ—ಮತ್ತು) | ಅಸ್ಯೈ—(ಅಸುರಪೀಡೆಯಿಂದ ಕೃತನಾದ ಅತ್ತಿಗೆ) ಇವನಿಗೆ | ಸಿತುಮತೀಂ—ಅನ್ನಯುಕ್ತವಾದ | ಊರ್ಜಂ—ಬಲಪ್ರದವಾದ (ಕ್ಷೀರಾದಿಗಳನ್ನು) | ಅಧತ್ತಂ—(ಪುಷ್ಟಿಹೊಂದಲು) ಕೊಟ್ಟಿರಿ | ಯುಬೀಸೇ—ಕತ್ತಲಾಗಿರುವ ಪೀಡಾಗೃಹದಲ್ಲಿ (ಅಸುರರಿಂದ) | ಅವನೀತಂ—ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ | ಅತ್ತಿಂ—ಅತ್ತಿಯನ್ನು | ಸರ್ವಗಣಂ—ಸಕಲೇಂದ್ರಿಯಯುಕ್ತನನ್ನಾಗಿ | ಸ್ವಸ್ತಿ—(ಸ್ವಲ್ಪವೂ) ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದೆ | ಉನ್ನಿನೈಥಾಃ—ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ (ಮನೆಯನ್ನು) ಸೇರಿಸಿದಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

(ಅತ್ತಿಯ ಹಿಂಸೆಗಾಗಿ ಅಸುರರಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದ) ಜ್ವಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹಿಮದಂತೆ ತೀತಳವಾದ ಉದಕದಿಂದ ಅರಿಸಿ, (ಅಸುರರಪೀಡೆಯಿಂದ ಕೃತನಾದ ಅತ್ತಿಗೆ) ಬಲಪ್ರದವಾದ (ಕ್ಷೀರಾದಿಗಳನ್ನು) ಕೊಟ್ಟು, ಅಂಥಾ ರಾವ್ಯತನಾದ (ಪೀಡಾಗೃಹದಲ್ಲಿ) ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಎಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಅವನನ್ನು (ಎತ್ತಿ) ಅವಿಶಲವಾದ ಸರ್ವಾಂಗಯುಕ್ತನನ್ನಾಗಿ (ಮನೆಗೆ) ಸೇರಿಸಿದಿರಿ.

English Translation

You quenched with cold (water) the blazing flames (that encompassed Atri) and supplied him with food-supported strength; you extricated him, As'wins, from the dark (cavern) into which he had been thrown headlong, and restored him to every kind of welfare.

† ವಿತೇಸವಿಪಯಂಗಳ ||

ಹಿಮೇನ—ಹಿಮವತ್ ತೀತೇನ ಉದಕೇನ—ಹಿಮದಂತೆ ತಣ್ಣಗಿರುವ ಉದಕದಿಂದ, ಹಿಮೇನ-ವೃಷ್ಟ್ಯದಿವೇನ ಮಳೆಯನ್ನೀರಿನಿಂದ ಘಂಸಂ-ದೀಪ್ಯಮಾನಂ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಘಂಸಂ-ಅಗ್ನಿವತ್ ತೀಕ್ಷ್ಣಮುಗ್ರಂ ನಿರಾಘೃತಾಲೀನಂ ಅಹು-ಘಂಸ ಶಬ್ದವು ಹನ್ನೆರಡು ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೧) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬೇಸಿಗೆಯಕಾಲದ ಹಗಲು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ಹೇಳಿರುವರು. ಅಸುರರು ಅತ್ತಿಯೆಂಬ ಋಷಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳ ದ್ವಾರಗಳನ್ನು ಅಪಾಯಕರವಾದ ಒಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಮುಗಿಸಿ ಅವನನ್ನು ತುನ್ನಾಯಿಲ್ಲಿ (ಹೊಟ್ಟೆಬೆರೆಸಿರುವ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ) ಹಾಕಿದರು. ಇದರಿಂದ ಅತ್ತಿಮುಷಿಯ (ಅವನ ಶರೀರವು ಬೆಂದು) ಬೆಂಕಿಯ ತಾಪವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡಿಗಾಗಿ ಅವರು ಹಿಮದಂತೆ ತಣ್ಣಗಿರುವ ನೀರನ್ನು ಸುರಿಸಿ ಅತ್ತಿಮುಷಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದು

ఇతిహాసవు ఈ ముక్తినల్లరు:వ ఈ శబ్దగళింద డేళల్పట్టదే. మత్తు సామాన్యవాగి డేళిగియకాలదల్లి సూయన తాదదింద డగలు ఎల్లరిగూ డింకియ లురియంకి-(తాపవన్న) సంతపివన్న లుంటిమాడుక్తిరు వాగ మళియ నిలరు లోణకక్తి డరువంకి మాడి ఈ ఆక్తినిగడేవతేగళు ఎల్లరు: సుఖవాగరువంకి వాడు వవరు ఎందు ఎరడు విధవాద అథఫూ ఇల్లి ప్రతియమానవాగరుత్వదే. సాయణరు వ్యాఖ్యానవదల్లి ఆక్తిమఱియ మత్తు ఆగ్ని యపరవాద ఎరడువిధ అథగళు వివ్యకవాగరు:వువు.

ఓమోన-ఓమం పునర్రంకేవార ఓనోలకేవార-ఢనధాత:వినింద ఆజరువఢరణ- ధర్వారణమననమప్రకృతవన్యస్మిన్ యిత్రేమాని ననారణి భోతాన్యభిసంతిషంకే || (ని.- ౪-౨౨) ఓమశబ్దవు ఢన-కొల్లువుదు ఎంబ ధాతువినింద నివ్వననాగరువుదు. ఓమకాలవు ఓవధి వనవ్యకగళన్న నాశనాడువుదరింద ఎందరి ఆ కాలదల్లి వ్యక్తదిగళ ఎలిగళు లుదంఢోణి వ్యకవాయ వాగువుదరింద ఓమశబ్దవు కేళిల్లువుదు నాశనాడువుదు ఎంబథవన్న సూజిసువుదు. మత్తు ఈ శబ్దవు ఓనోలకేవార ఎందరి యనిశ్చరు వివరణియప్రకార అభివృద్ధివడిసు ఎంబథవుళ్ళ ఓనోలకీ ధాతువినింద నివ్వననాగరువుదేదో డేళబఢుదు. ఏకందరి ఈ ఓమకాలదల్లి యివాదిధాన్యగళు డేళిదు వృద్ధిగొల్పవుదరింద ఓమశబ్దకక్తి తర్వణారథవన్న డేళబఢు:దేందు యాశ్చరు వివరణి ఇరువుదు. ఇల్లి తణ్ణగరువ నిలరు ఎంబథవన్న డేళబఢు:దు. ఇదరింతియే ఫ్రంశ శబ్దవు అఢనారమగళల్లి పరితనాగ రువుదు. (ని. ౨-౨౦)

యోల ఆస్మే ఫ్రంశ లుత వా య లూధని సోలమం సునోలకీ భవతి ద్యుమో అఢః ||

(మ సం. ౫-౨౪-౩)

ఎంబ ముక్తినల్లి నిరుక్తకారింద లుదఢరిపల్పట్టఫ్రంశ ఇత్యేఢనారమ | గ్రవ్యంతే ఆస్మీ రనాః- (ని. ౬-౧౯) ఫ్రంశవేంబ పదవు అఢున్న (ఢగలివ) ఢివరు. లుదఢగళు ఇదరింద క్షోఢిపల్పడుత్వదే యాదకారణ ఢగలిగే ఫ్రంశవేందు ఢివరు ఎందు అథఫవు వివ్యకనాగరువుదు మత్తు-

యద్దేవయంతమవఢః శజీలఢిః పరి ఫ్రంశనోలమనా వాం వయోల గాఢః ||

(మ సం. ౬-౬౯-౪)

ఈ ముక్తినల్లియో (ని. ౬-౪) ఫ్రంశ ర్షబ్దవు ఆఢవారజకనాగి ప్రయుక్తవాగి. మత్తు నిరుక్తకారురు ముఢిగళ పదద అథవన్న వివరిసునాగి ఈ ముక్తిన్నే: లుదఢరిప (ని. ౬-౩౬) ఓమోలనోలకేలన గ్రిణ్ణాంతే ఆగ్నిం ఫ్రంశమఢరునారయోలఢాం || డేళగియ్వి కేలనయల్లి తాపవన్నంటిమాడి నిలరన్న ఓలరుక్తిరువ ఢగలివ క్షోందరియన్న తణ్ణగరువ మళియనిలరినింద తఱిపిరువిరి ఎందు అథఫ వాడిరువరు.

ಪ್ಸಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು—

**ಹಿಮಮಿತ್ಯುದಕನಾಮ | ವೃಷ್ಟಿಲಕ್ಷಣೇನೋದಕೇನ | ಯತ್ರಾಪುರೈಃ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತೈಃ ತಮಗ್ನಿಂ
ಘಂಸಂ | ಘ್ನು ಕ್ಷರಣದೀಪ್ತೋರಿತ್ಯಸ್ಯಾಯಂ ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದಃ ನ ತ್ವರ್ತನಾಮ |**

ಹಿಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉದಕವೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಮಳೆಯ ನೀರು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅತ್ತಿಮುಷಿಯು ಅಸುರರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಾಗ ಅಗ್ನಿಯು ಅವನಿಗೆ ತಾಪವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿತು. ಘಂಸಶಬ್ದವು ಕ್ಷರಣ (ಕರಗುವುದು) ದೀಪ್ತಿ (ಕಾಂತಿಯಾಗುವುದು) ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಘ್ನುಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದಕಾರಣ ಕ್ರಿಯಾಮಾಚಕವಾಗಿರುವುದು. ಇದು ಅಕರ್ನಾಪವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

**ಪಿತುಶಬ್ದವು—(ನಿ. ೩-೯) ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪಿತುರಿತ್ಯನ್ನನಾಮ ಪಾತೇರ್ವಾ,
ಪಿತುತೇರ್ವಾ ಸ್ಯಾಯತೇರ್ವಾ (ನಿ. ೯-೨೫) ಪಿತುಶಬ್ದವು ಅನ್ನವಾಚಕವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಶಬ್ದವು ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಕ
ವಾದ ವಾ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಅಥವಾ ವಾನಾರ್ಥಕವಾದ ವಾ ಧಾತುವಿನಿಂದ, ವೃದ್ಧ್ಯರ್ಥವಾದ ಸ್ಯಾಯಾ ಧಾತುವಿನಿಂದ
ಆಗಿರಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಯಾಪ್ಸುರು ವಿವರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಸಂತಪ್ತನಾಗಿರುವ ಅತ್ತಿಗೆ ವೃದ್ಧಿ
ಯಾಗುವಂತೆ ಅನ್ನವನ್ನೂ ಬಲಕರವಾದ ಸ್ವೀರಾದಿಗಳನ್ನೂ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅನಗ್ರಹಿಸಿದರು ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ
ಅತ್ತಿಗೆ ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣರೂಪವಾದ ಚರುಪುರೋಡಾಶಾದಿರೂಪವಾದ ಅನ್ನವನ್ನೂ ದ್ರವವ್ಯುರೂಪವಾದ ಮತ್ತು ಬಲಕರ
ವಾದ ಅಜ್ಜಸ್ವೀರಾದಿಗಳನ್ನೂ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಯಜ್ಞಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವಂತೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆ
ಗಳು ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದರೆಂದು—ಪಿತುಮತೀಂ ಊರ್ಜವಸ್ಮಾ ಅಧತ್ತಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ವಿಸ್ತೃತ
ವಾಗಿರುವುದು.**

**ಋಬೀಸೇ—ಅಪಗತೇಜಸ್ಯೇ ಅಪಗತಪ್ರಕಾಶೇ, ಪೀಡಾಯನ್ತ್ರಗ್ರಹೇ-ತಿ ಜಪ್ತಿನ ಸಂಬಂಧ
ವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವ (ಕತ್ತಲೆಯುಳ್ಳ) ಅಪಾಯಕರವಾದ ಯಂತ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದು
ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು—ಋಬೀಸಮೈಬೀಸಂ—ಋಬೀಸಮಸೆಗತಭಾಸಂ, ಅಪಹೃತ-
ಭಾಸಮಪ್ರಹೀತಭಾಸಂ ಗತಭಾಸಂ ನಾ | ಋಬೀಸ ಶಬ್ದವು—ಕಾಂತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು (ಕಪ್ಪಾದ ಕಾಂತಿ
ಯುಳ್ಳವು) ಅಥವಾ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಇದು ಪೃಥಿವೀ
ವಾಚಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು ಹಿಮೇನಾಗ್ನಿಂ ಎಂಬ ಈ ಪುಕ್ತನೇ ಉದಹರಿಸಿ.**

**ಹಿಮೇನೋದಕೇನ ಗ್ರೀಷ್ಠಾಂತೇ ಅಗ್ನಿಂ ಘಂಸಮಹರವಾರಯೇಥಾಮನ್ನವತೀಂ ಚಾಸ್ಮಾ
ಊರ್ಜಮಧತ್ತಮಗ್ನಯೇ ಯೋಽಯಮೈಬೀಸೇ ಪೃಥಿವ್ಯಾಮಗ್ನಿರಂತರೌಷಧಿನಸಸ್ತಪ್ತಪ್ತು
ತಮುನ್ನಿನ್ಯಥಾಃ ಸರ್ವಗಣಂ ಸರ್ವನಾಮಾನಂ ಗಣೋ ಗಣನಾದ್ಭುಜಾಶ್ಚ | ಯದ್ವ್ಯವ್ಯ
ಹಿಷಧಯ ಉದ್ಯಂತಿ ಪ್ರಾಣೇನಕ್ಲ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ತದತ್ತಿನೋ ರೂಪಂ ತೇನೈಶಾ ಸ್ತೌತಿ (ನಿ. ೩-೩೬)**

ಈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಗ್ರೀಷ್ಠಮತವಿನ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ತಾಪವು ಹಗಲಿಗೆ ಬಾಧಕವಾಗಬಾರ
ದೆಂದು ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಅತ್ತಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಕರವಾದ ಹವಿಷ್ಣುಗಳು ದೀರಕುವ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ
ಅನುಕೂಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿರುವರು. ತೇಜಸ್ವಿಲ್ಲದ ಕತ್ತಲೆಯುಳ್ಳದ್ದಾದ ಭೂಮಿಯು ಒಳಗೆ ಸೆಳೆಯುವ

(ಶಾಖದಿಂದ) ಪಶುವಾಗುವ ಓಷಧಿಗಳು, ವನಸ್ಪತಿಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭೂಮಿಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ನೀರು ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ, (ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ವಾಚ್ಯವಾದ) ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿರುವರು. ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಓಷಧಿಗಳೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವರು ಇಂತಹ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳನ್ನು ಆಯಾಯ ರೂಪಗಳಿಂದ ಇರುವವರೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಮಾಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಸರ್ವಗಣಂ-ಅತ್ತಿವ. ಪಿಯ ಪರವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗಣಶಬ್ದವು ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೂ, ಪುತ್ರರೂ ಪೌತ್ರರೂ ಇವರುಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರುವವನೆಂದು ಅರ್ಥಬೋಧಕವಾಗಿರುವುದು. ಅಗ್ನಿಯ ಪರವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮೊಳಕೆಯಾಗಲು ಬಿತ್ತಿದ ಬೀಜಗಳು ಭೂಮಿಯವಳಿಗೆ ಇರುವ ಪಾರ್ಥಿವಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಶುವಾಗಿ ಓಷಧಿ ವನಸ್ಪತಿರೂಪಗಳಿಂದ ಬೆಳೆಯುವ ಕಾರಣ ಅಗ್ನಿಯು ಇವುಗಳನ್ನು ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದಿಂದ ಭಕ್ಷಿಸುವನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರೀತ್ಯಾದಿ ಓಷಧಿ ಗಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವು.

ಸ್ವಸ್ತಿ-ಸ್ವಸ್ತಿ ಎಂಬ ಪದವು ಅವಿನಾಶೋ ಯೆಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ | ನಾಶವಾಗದೆ ಇರುವ ಹಾಗೆ, ಯಾವ ಆಶಾಪುಷ್ಪ ಇಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ಉತ್ಪಮವಾದ ರೀತಿಯಿಂದ ಇರುವ ಹಾಗೆ ಎಂದು ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣವೆಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಸ್ವಸ್ತಿ ಎಂಬ ಪದವು (ನಿ. ೩-೨೧) ಸ್ವಸ್ತೀತ್ಯೆವಿನಾಶಿನಾಮು ಅಸ್ತಿರಭಿ ಪೂಜಿತೇ ಸು ಅಸ್ತೀತಿ | ಅವಿನಾಶಿ (ನಾಶವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇರುವ) ಎಂದು ಅರ್ಥವುಳ್ಳದಾಗಿರುವುದು. ಸು+ಅಸ್ತಿ ಎಂದು ಎರಡು ಪದಗಳು ಸೇರಿರುವ ಈ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿ ಎಂಬುವುದು ಪೂಜಾರ್ಥವಾಗಿ ಇರುವುದು, ಎಂದು ನಿರುಕ್ತ ಕಾರಣದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಶಬ್ದವು ಇದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ—

ಸ ನಃ ಪಿತೇವ ಸೂನವೇನ್ಯೋ ಸೂಪಾಯನೋ ಭವ | ಸ ಚಿ ಸ್ಯಾನಃ ಸ್ವಸ್ತಿಯೇ ||
(ಋ. ಸಂ. ೧೧-೧೯)

ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಸ್ತಿಯೇ ಎಂದರೆ ನಮ್ಮ ಕ್ಷೇತ್ರವುಳ್ಳಾಗಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಮತ್ತು ಪಥ್ಯಾ ಸ್ವಸ್ತಿಃ ಪಂಥಾ ಅಂತರಿಷ್ಟಂ ತಸ್ಮಿವಾಸಾತ್ | (ನಿ. ೧೧-೪೫) ಎಂದು ಸ್ವಸ್ತಿ ಪದವನ್ನು ಹೇಳಿ—

ಸ್ವಸ್ತಿರಿಧಿ ಪ್ರಪಥೇ ಶ್ರೇಷ್ಠಾ ರೇಕ್ಷ ಸ್ವತ್ಯೈಭಿ ಯಾ ವಾಮಮೇತಿ |
ಸಾ ನೋ ಅಮಾ ಸೋ ಅರಣೇ ನಿ ಸಾತು ಸ್ವಾವೇಶಾ ಭವತು ದೇವಗೋಪಾ ||
(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೬೩-೧೬)

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತವನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ—

ಸ್ವಸ್ತಿರೇವ ಹಿ ಪ್ರಪಥೇ ಶ್ರೇಷ್ಠಾ ರೇಕ್ಷ ಸ್ವತೀ ಧನವತ್ಯೈಭ್ಯೇತಿ ಯಾ ವಸೂನಿ ವನನೀಯಾನಿ ಸಾ ನೋನ್ಯವಾ ಗೃಹೇ ಸಾ ನಿರಮಣೇ ಸಾ ನಿರ್ಗಮನೇ ಸಾತು ಸ್ವಾವೇಶಾಭವತು ದೇವೀಗೋ-
ಸ್ತೀ ದೇವಾನ್ ಗೋಪಾಯಿತ್ರಿತಿ ದೇವಾ ಏನಾಂಗೋಪಾಯಿತ್ರಿತಿ ವಾ || (ನಿ ೧೧-೪೫)

ಎಂದು ಸ್ತಸ್ತಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಸ್ತಸ್ತಿ ಎಂಬುವುದು ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು. ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಧನವ ಯಾಗಿರುವುದು. ಉದಕಗಳನ್ನು ವರ್ಷಿಸುವುದು. ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವನನಿಗೂ, ಗೃಹದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವನನಿಗೂ ಕೂಡ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಗೃಹದ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಕೂಡ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಿ. ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ದೇವಿಯು ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ದೇವತೆಗಳು ಈ ದೇವಿಯನ್ನೂ ಹವಿಸ್ಸುಗಳ ಅರ್ಪಣೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲಿ. ಅಥವಾ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ ನಮ್ಮನ್ನು ಈ ದೇವಿಯು ರಕ್ಷಿಸಲಿ. ದ್ವೈತ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವ ರಕ್ಷಿಗಳು ಈ ದೇವಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು. ಸ್ತಂದಸ್ತಾವಿಗಳು—

ಸ್ತಸ್ತಿ ಅಂತರ್ಣೀತ ಮತ್ಯರ್ಥೋತ್ತ್ರ ಸ್ತಸ್ತಿಶಬ್ದಃ ಸ್ತಸ್ತಿಮತಂ ಅವಿನಷ್ಟಂ ಜೀವಂತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |
ಸ್ತಸ್ತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅತ್ರಿಪುಷಿಯನ್ನು ಜೀವಂತನನ್ನಾಗಿರುವ ಹಾಗೆ ಅಸ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಕುತ್ತನೂ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವನು ಎಂದು,

ಯಾಭಿಃ ಪುರುಕುಶ್ಚಮಾವತಂ ತಾಭಿರೂಷು ಊತಿಭಿರಸ್ತಿನಾ ಗತಂ ||

ಯಾಭಿಃ ಪುಶ್ಚಿಗುಂ ಪುರುಕುಶ್ಚಮಾವತಂ ತಾಭಿರೂಷು ಊತಿಭಿರಸ್ತಿನಾ ಗತಂ ||

(ಮಂ. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೭)

ಈ ಮುಕ್ತನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅಗ್ನಿಮ್—ಅಗಿ ಗತೌ. ಧಾತು. ಅಂಗೇರ್ನಲೋಪೇಕ್ಷ (ಉ. ಸೂ. ೪-೪೯೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ ಬಂದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತ ನಾಗುತ್ತದೆ.

ಅನಾರಯೇಥಾಮ್—ನ್ಯಜ್ ವರಣೇ. ಧಾತು. ಪ್ರಯೇಜಕವ್ಯಾಪಾರತೋರುನವರಿಂದ ಹೇತುಮತಿ ಚ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್ಛ. ಅಚೋಞ್ಚಾತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್ಛ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಮಕಾರಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿ. ಣಿಚಂತದ ಮೇಲೆ ಲಙ್ ಮಧ್ಯನುಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಅಥಾಮ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಶವ್ ವಿಕರಣ ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಣಿಚ್ಛಿಗೆ ಗುಣ. ಆಯಾದೇಶ ಅತೋಜಿ'ತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೮೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಇಯಾದೇಶ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ಅತಿಜಂತದ ಪದದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಪಾಃಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪಿತುಮತಿರಮ್—ಪಿತುಃ ಅಸ್ಯಾ ಅಸ್ತಿ ಇತಿ (ಪಿತು ಅಂದರೆ ಅನ್ವ) ಪಿತುಮತಿಃ. ತದಸ್ಯಾಸ್ತಿ— ಸೂತ್ರದಿಂದ ಮತುಪ್. ಸ್ತೀತ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಗಿತಕ್ಕೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಜಿ'ಪಾ. ಹ್ರಸ್ವನುಡ್ಯಾಂತಂ ಮತುಪ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತುಪಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಥತ್ತಮ್—ಧೂರ್ಜಾ ಧಾರಣಶ್ಲೋಕನಯೋಃ ಧಾತು ಲಪ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನರೂಪ. ತಿಜಂತ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯುದೀನೇ—ಈ ಶಬ್ದದ ಏಕಯದ್ವಿ ಯಾಸ್ಮರು ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಬುಬೀಸಮಪಗತಭಾಸ-ಮಸಚಿಟಭಾಸಮಸಹ್ಯ ತಭಾಸಂ ಗತಭಾಸಂ ವಾ (ನಿರು. ೬-೩೫) (ಕಾಂತಿಕೂನ್ಯವಾದುದು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ) ಪೃಷೋದಿರಾದೀನಿ ಯಥೋಪದಿಪ್ಪಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭಿಮತರೂಪವೂ ಸ್ವರವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅತ್ರಿಮ್—ಅದ ಭಕ್ತಣೀ. ಧಾತು. ಅದೀಸ್ಮಿನಿಚೆ (ಉ. ಸೂ. ೪-೫೦೮) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚಕಾರಗ್ರಹಣದಿಂದ ಶ್ರಿ ಪ್ರತ್ಯಯ.

ಅವನೀತಮ್—ಣೀಜ್ ಪ್ರಾಪಣೀ. ಧಾತು. ನಿಷ್ಯಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವಪ್ರತ್ಯಯ. ಗತೀರನಂತರಃ (ಪಾ. ೬-೨-೪೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತೀಗೆ (ಅವ) ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ನಿನ್ಯಥುಃ—ಣೀಜ್ ಪ್ರಾಪಣೀ ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನರೂಪ. ತಿಜಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸರ್ವಗಣಂ—ಸರ್ವೇ ಗಣಾಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ ತಮ್ ಬಹುವ್ರೀದೌ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಪೂರ್ವಪದಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸ್ತಿಸ್ಮಿ—ಅಸ ಭುವಿ. ಧಾತು. ಅದಾದಿ. ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಕ್ರಿನ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿನ್ಪ್ರತ್ಯಯ. ಛಂದಸ್ಕುಚಯಥಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾರ್ವಭಾಷಕಸಂಕ್ಷೇಪ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ತೀರ್ಭೂಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೫೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಭೂಭಾವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನೆಜ್ ಸುಧ್ಯಾಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೬೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೀದಾತ್ರಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೮ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಪರಾವತಂ ನಾಸತ್ಯಾನುದೇಧಾಮುಚ್ಚಾಬುಧ್ವಂ ಚಕ್ರಥುರ್ಜಿ-

ಹೈಬಾರಂ |

ಕ್ಷರನ್ವಾಪೋ ನ ಪಾಯನಾಯ ರಾಯೇ ಸಹಸ್ರಾಯ ತ್ಯೈತೇ-

ಗೋತಮಸ್ಯ || ೯ ||

|| ಸದಪಾಠಃ ||

ಪರಾ | ಅವತಂ | ನಾಸತ್ಯಾ | ಅನುದೇಥಾಂ | ಉಚ್ಚ್ವಾಬುದ್ಧಂ | ಚಕ್ರಘುಃ |

ಜಿಹ್ವಾಬಾರಂ |

ಕ್ಷರನ್ | ಅಪಃ | ನ | ಸಾಯನಾಯ | ರಾಯೇ | ಸಹಸ್ರಾಯ | ತೃಷ್ಯತೇ |

ಗೋತಮಸ್ಯ || ೯ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅತ್ರೇದಮಾಖ್ಯಾಂ | ಕದಾಚಿನ್ನರುಭೂಮೌ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಸ್ತೋತುರ್ಗೋತಮಸ್ಯ ಋಷೇಃ ಸಮಾಸಂ ದೇಶಾಂತರೇ ವರ್ತಮಾನಂ ಕೂಸಮುತ್ಪಾಯಾಶ್ಚಿನೌ ಪ್ರಾಪಯೇತಾಂ | ಪ್ರಾಪಯೌ ಚ ತಂ ಕೂಸಂ ಸ್ವಾನಸಾನಾಸಿಂಕರ್ಯೋಗೋಪರಿಮೂಲಮಧೋಬಿಲಮವಾಸ್ತಾಪಯಂತಾನಿತಿ | ತದೇತದಾಹ | ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾ ಸತ್ಯಸ್ವಭಾವೌ ಸತ್ಯಸ್ಯ ನೇತಾರೌ ನಾಸಿಕಾಪ್ರಭವೌ ವಾ | ಏತತ್ತಂಜ್ಞಾವಶ್ಚಿನೌ ಯುನಾಮವತಂ | ಕೂಸನಾಮೃತತ್ | ಅವಸ್ತಾತ್ರತಂ ಕೂಸಂ ಪರಾನುದೇಥಾಂ | ಗೋತಮಸ್ಯ ಋಷೇಃ ಸಮಾಪೇ ಪ್ರೈರಿಷಾಥಾಂ | ತದನಂತರಂ ತಂ ಕೂಸಮುಚ್ಚಾಬುದ್ಧಂ | ಉಚ್ಚೈರುಪರಿಷ್ವಾದ್ಯುಧ್ವೋ ಮೂಲಂ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ | ಜಿಹ್ವಾಬಾರಂ | ಜಿಹ್ವಮಧಸ್ತಾದ್ವರ್ತಮಾನತೆಯಾ ವಕ್ತ್ರಂ ಬಾರಂ ದ್ವಾರಂ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ | ಏವಂಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಂ ಚಕ್ರಘುಃ | ಯುನಾಮುಕ್ಯುಷಾಥಾಂ | ತಸ್ಮಾತ್ಯುಷಾತ್ಯುಷ್ಯತೇ ಪಿಸಾಸತೋ ಗೋತಮಸ್ಯ ಸಾಯನಾಯ ಸಾನಾರ್ಥಮಾಪ್ತೋ ನ ಆಪಕ್ವ | ಅಯಂ ನಶಬ್ದಶ್ಚಾರ್ಥೇ | ಕ್ಷರನ್ | ಪ್ರವಾಹರೂಪೇಣ ನಿರಗಮನ್ | ಕೀದೃಶಸ್ಯ | ರಾಯೇ | ಹವೀಂಷಿ ದತ್ತವತಃ | ಸಹಸ್ರಾಯ ಸಹನಶೀಲಾಯ | ಯದ್ವಾ | ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಕಾಯ | ರಾಯೇ ಧನಾಯ | ಏತತ್ಸಂಖ್ಯಧನಲಾಭಾರ್ಥಂ ಚಾಕ್ಷರನ್ || ಅನುದೇಥಾಂ | ಐದ ಪ್ರೇರಣೇ | ತಾದಾಹಿ | ಜಿಹ್ವಾಬಾರಂ ದ್ವಾರಶಬ್ದಸ್ಯ ಸ್ಯೋದರಾದಿತ್ವಾದ್ವಾರಾದೇಶಃ | ಕ್ಷರನ್ | ಕ್ಷರ ಸಂಚಲನೇ | ಬಹುಲಂ ಛಂದಸ್ಯಮಾಜ್ಯೋಗೇ೯೮ಪೀತ್ಯುಡಭಾವಃ | ಶಪಃ | ಪಿತ್ವಾದನುದಾತ್ತತ್ವಂ | ತಿಜ್ಜೋ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕಸ್ವರೇಣ ಧಾತುಸ್ವರಃ | ಸಾಯನಾಯ | ಹೇತುಮತಿ ಚಿಚ್ | ಶಾಭಾಸಾಹ್ಯೇತಿ ಯುಕ್ | ಭಾವೇ ಲ್ಪುಟ್ | ರಾಯೇ | ರಾ ದಾನೇ | ರಾತಿ ದದಾತಿತಿ ರಾಃ | ರಾತೇರ್ಯೈಃ | ಉ. ೨-೬೬ | ಊಡಿಡಮಿತಿ ವಿಭಕ್ತೇರುದಾತ್ತತ್ವಂ | ತೃಷ್ಯತೇ | ಇೌತ್ಯುಷಾ ಪಿಸಾಸಾಯಾಂ | ಶ್ರನ್ | ಲಟಃ ಶತ್ಯ | ಶ್ಯನೋ ನಿತ್ವಾದಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಸಷ್ಯುರ್ಥೇ ಚತುರ್ಥೀ ವಕ್ರವ್ಯಾ | ಪಾ. ೨-೨-೬೨-೧ | ಇತಿ ಚತುರ್ಥೀ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾ—ಸತ್ಯಸ್ತುಭಾವರಾದ ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ (ನಾಸಿಕದಿಂದ ಜನಿಸಿದವರೇ) | ಅವತಂ—ಕೂಸವನ್ನು (ಭಾವಿಯನ್ನು) | ಪರಾ—(ಗೋತಮನ) ಸಮಾಪಕ್ಕೆ | ಅನುದೇಧಾಂ—ಪ್ರೇರಿಸಿದಿಂ (ತಂದಿಂ ಅನಂತರ ಆ ಬಾವಿಯನ್ನು) | ಉಚ್ಚಾ ಬುಧ್ಧಂ—ಉದ್ಧೃತಮೂಲವನ್ನಾಗಿಯೂ (ಬುಡವನ್ನು ಮೇಲಿರುವಂತೆಯೂ) | ಜಿಹ್ವಾಚಾರಂ—(ಕೆಳಮುಖ) ವಕ್ರವಾದಬಾಯಿಯುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿಯೂ | ಚಕ್ರೈಘೋ—ಮಾಡಿದಿಂ | ರಾಯೇ—ಹವರ್ಧಾನಮಾಡಿದ | ಸಹಸ್ತ್ರಾಯ—ಸಹಸ್ರಲಿನಾದ | ತ್ವಷ್ಟ್ಯತೇ—ನೀರಡಿಸಿದ್ದ | ಗೋತಮಸ್ಯ—ಗೋತಮನಿಗೆ | ಸಾಯಿನಾಯ—ವಾನಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ | ಆ ಪೋ ನ—ಉದಕವನ್ನೂ | ಕ್ಷರನ್—ಪ್ರವಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದಿಂ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ನಾಸತ್ಯರೇ, ಬಾವಿಯನ್ನು ಗೋತಮನ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಆ ಬಾವಿಯನ್ನು ಮೇಲು ಬುಡವನ್ನಾಗಿಯೂ, ಕೆಳಮುಖವನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡಿ, ಹವರ್ಧಾನಮಾಡಿದ, ಸಹಸ್ರಲಿನಾದ, ನೀರಡಿಸಿದ್ದ ಗೋತಮನಿಗೆ ಕುಡಿಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ನೀರು ಪ್ರವಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದಿಂ

English Translation.

Nasatyas, you raised up the well, and made the base, which had been turned upwards, the curved mouth so that the water issued for the beverage of the thirsty Gotama, the offerer.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ನಾಸತ್ಯಾ—ಸತ್ಯಸ್ತುಭಾವೌ, ಯಾವಾಗಲೂ ಸತ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಯುವವರಾದ, ಸತ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಹರಡುವವರಾದ ಅರ್ಥವಾ ಆದಿತ್ಯನು ಅತ್ತರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದಿಗ ಅವನ ನಾಸಿಕೆಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನರಾದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ—ನಿರುಕ್ತಾಚಾರು ಸತ್ಯಾವೇನ ನಾಸತ್ಯಾವಿತ್ಯಾರ್ಥವಾಭಃ | ಸತ್ಯಸ್ತು ಪ್ರಣೀತಾರಾವಿತ್ಯಾಗ್ರಾಯಣಃ | ನಾಸಿಕಾಪ್ರಭವೌ ಬಧನವಕುರಿತವಾ (ನಿ ೬-೧೩) ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಹೇಳಿರುವ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ನಾಸತ್ಯ ರಬ್ಧವನ್ನು ನಿರ್ವಚನೆಮಾಡಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು.

ಅವತಂ—ಹದಿನಾಲ್ಕು ಕೂಸನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಅವತಕಬ್ಧವು (ನಿ. ೩-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬಾವಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಉಚ್ಚಾ ಬುಧ್ಧಂ—ಉಚ್ಚೈರುಪರಿಷ್ಕಾತ್ ಬುಧ್ಧೇ ಮೂಲಂ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಮೇಲುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಮೂಲಭಾಗವು (ಬುಡವು) ಉಚ್ಚೈದು ಎಂದು ಅರ್ಥ. (ತಲೆ ಕೆಳಗಾಗಿರುವ ಹಾಗೆ ಬಾವಿಯ ಬುಡವು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಇರುವಂತೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.)

ಜಿತ್ಯುಬಾರಂ—ಜಿತ್ಯುಮಧಸ್ತಾದ್ವಿತ್ಯೇವಾನತೆಯೋ ವಕ್ರಂ ಬಾರಂ ದ್ವಾರಂ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಜಿತ್ಯುಶ್ಚವು ಇಲ್ಲಿ ವಕ್ರ ಅಥವಾ ಕುಟಿಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಅದರ ಕೆಳಮುಖನಾಗಿರುವ ಮುಖವುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಬಾವಿಯ ಮುಖವು ಕೆಳಗಡೆಗೆ ಇತ್ತು ಎಂದು ಅರ್ಥ.) ಗೌತಮನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಬುಷಿಯು ಬಹಳ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಂದ ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಾ ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ (ಮರಳುಕಾಡಿನಲ್ಲಿ) ಕುಡಿಯಲು ನೀರನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಅದು ಸಿಕ್ಕದಿರುವಕಾರಣ ಅತ್ತಿನೀರೇವತೆಗಳನ್ನು ನೀರಿಗಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡಿದನು. ಅವರು ಅವನಿಗೆ ನೀರು ತುಂಬಿರುವ ಬಾವಿಯನ್ನು ತಂದು ಅದರ ಬುಡವು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಇದ್ದು ಬಾವಿಯ ನೀರಿರುವ ಮೇಲುಭಾಗವು ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಈ ಬುಷಿಯು ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರು. ಇದರಿಂದ ಅವನ ಬಾಯಾರಿಕೆಯು ಅಡಗಿತು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸವಿರುವುದು. ಇದು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಋ. ಸಂ. ೧-೮೫-೧೧ ರಲ್ಲಿ ಮರುದ್ದೇವತೆಗಳು ಬಾಯಾರಿದ ಗೌತಮನ ಸವಿಸಾಕಕ್ಕೆ ಬಾವಿಯನ್ನು ತಂದು ಕೊಟ್ಟು ಅವನ ಬಾಯಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕಮನಗೊಳಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಅಪೋ ನ—ಅಸೆಶ್ಚ | ಅಯಂ ನೆಕಾರಶ್ಚಾರ್ಥೇ ಇಲ್ಲಿ ಚಕಾರವು ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಅತ್ತಿನೀರೇವತೆಗಳು ಗೌತಮನಿಗೆ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಕವಾದ ಧನವು ದೊರೆಯುವಂತೆಯೂ ಕುಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುವಂತೆಯೂ ಮಾಡಿರುವರು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವರು. ಸ್ಯಂದಸ್ತಮಿಗಳು—ನ ರಾಯೇ ಸಹಸ್ತಾಯ ಎ ಬ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ನ ಶಬ್ದೋಕ್ತೆ ಪುರಸ್ತಾದು ಪಚಾರೋಪಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದುಪಮಾರ್ಥಿಯೋ ಪ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ | ಧನಾನೀವ ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಕಾನಿ ನ ಶಬ್ದವು ಉಪಚಾರವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅವನರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಉಪಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಧನಾನೀವ ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಕಾನಿ ಸಾವಿರಗಟ್ಟಲೆಯಾಗಿ ಧನವನ್ನು ಈ ಗೌತಮನಿಗೆ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಲು ಅನ್ಯಗ್ರಹಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಇವನ ಬಾಯಾರಿಕೆಯು ಅಡಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಬಾವಿಯನ್ನು ತಂದು (ಅದನ್ನು ಮೇಲುಮುಖವಾದ ಬುಡವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಮಾಡಿ) ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ನಿರುಕುಡಿಯುವಂತೆ ಬಾವಿಯಿಂದಲೇ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವರೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾಃ ||

ನಾಸತ್ಯಾ—ನಧ್ರಾಣೆನಸಾತ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿವಾತಿತವಾದ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಭೋಧನಾದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಸರ್ವಣದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ. ಆಮಂತ್ರಿಸ್ಯಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅನುದೇಶಾಂ—ಉದ ಪ್ರೇರಣೇ. ಧಾತು. ನೋ ನಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಿಗೆ ನತ್ತೆ. ಲವ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಅಥಾವಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತುಡಾದಿಭ್ಯಃ ಶಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೬೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ ವಿಕರಣ. ಆತೋಜಾತಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಇಯಾದೀತ. ಯಲೋಪ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಚಿಕ್ರೈಃ—ದುಕ್ರಾ ಕರಣೇ. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನರೂಪ. ತಿಹಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜಿಹ್ವಾಧಾರಮ್—ಧ್ವಾರ ಶಬ್ದವು ಪೃಷೋದರಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಬಾರ ಎಂಬ ಅದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ. ಜಿಹ್ವಂ ಬಾರಂ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಜಿಹ್ವಾಬಾರಃ ತಮಾ. ಬಹುವ್ರೀಹ್ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪದಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕ್ಷರನಮ್—ಕ್ಷರ ಸಂಚಲನೇ. ಧಾತು. ಲಪ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ರ್ಙಿಗೆ ರೋಪಂತಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತಾದೇಶ. ಇತ್ಯಶ್ಚ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಕಪ್ ಏಕರಣ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸ್ಸುಮಾಜ್ಞಯೋಗೇಽಪಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಃಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಯೋಗಾಂತ ಲೋಪದಿಂದ ತಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಕಪ್ ಪಿಶ್ತಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತ. ಅದುಪದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕವು ತಾಸ್ಯೆನು-ದಾತ್ತೇತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೪೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಪ್ಪರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪಾಯನಾಯಿ—ಪಾ ಪಾನೇ ಧಾತು. ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರತೋಽರುವುದರಿಂದ ಹೇತುಮತಿಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಷೆಚ್. ಶಾಚ್ಯಾಸಾಹ್ಯಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಯುಕಾಗಮ. ವಾಯಿ ಎಂಬ ಷೆಜಂತದಮೇಲೆ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲ್ಙಕೀ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯುಪೋಽನಾಕೌ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅನಾವೇಶ. ಷೇರನಿಟಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೫೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಷೆಚ್ಚಿಗೆ ಲೋಪ. ಉದಾತ್ತನಿವೃತ್ತಿಪ್ಪರದಿಂದ ಆಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ರಾಯೇ—ರಾ ದಾನೇ. ಧಾತು. ರಾತಿ ದದಾತಿ ಇತಿ ರಾಃ ರಾತೇರ್ಥೈಃ (ಉ. ಸೂ. ೨-೨೨೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಡೈ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಡಿತ್ತಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಟಿಗೆ (ಅ) ಲೋಪ. ರೈ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಏಚೋಯನಾಯಾವಃ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಆಯಾದೇಶ ಉಡಿದಂಪದಾದಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಏಚ್ಚಕ್ಕೆಗೆ ಉದಾತ್ತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ತ್ವಷ್ಟೇ—ಇತ್ಯನಾ ಪಿಸಾಸಾಯಾಮ್. ಧಾತು. ದಿವಾದಿ. ಇದಕ್ಕೆ ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ದಿವಾದಿಭ್ಯಃ ಶ್ಯನ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೬೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ಯನ್ ಏಕರಣ. ಸ್ಯಷ್ಟತ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. ಅದುಪದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕವು ಲನುದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ಯನ್ ಪಿಶ್ತಾದುದರಿಂದ ಇತ್ಯತ್ಯಾದಿರ್ನಿತ್ಯಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಭೂದಾತ್ತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ಷಷ್ಠ್ಯರ್ಥೇ ಚತುರ್ಥೀವಕ್ರವ್ಯಾ (ಪಾ. ಮ. ೨-೩-೬೨-೧) ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಚತುರ್ಥೀ ಬಂದಿ. || ೯ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಜುಜುರುಷೋ ನಾಸತ್ಯೋತ ವನ್ರಿಂ ಪ್ರಾಮುಂಚತಂ ದ್ರಾಪಿಮಿವ

ಚ್ಯವಾನಾತ್ |

ಪ್ರಾತಿರತಿಂ ಜಹಿತಸ್ಯಾಯುದ್ರಸ್ರಾದಿತ್ಪತಿಮಕೃಣುತಂ ಕನೀ-

ನಾಂ || ೧೦ ||

|| ಸದಪಾಠಃ ||

ಜುಜುರುಷಃ | ನಾಸತ್ಯಾ | ಉತ | ವನ್ರಿಂ | ಪ್ರ | ಅಮುಂಚತಂ | ದ್ರಾಪಿಂ ಇವ |

ಚ್ಯವಾನಾತ್ |

ಪ್ರ | ಅತಿರತಂ | ಜಹಿತಸ್ಯ | ಆಯುಃ | ದಸ್ರಾ | ಆತ್ | ಇತ್ | ಸತಿಂ | ಅಕೃಣ-

ತಂ | ಕನೀನಾಂ || ೧೦ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅತ್ರೇದಮಾಖ್ಯಾನಂ | ವಲೀಪಲಿತಾದಿಭಿರುಪೇತೋ ಜೀರ್ಣಾಂಗಃ ಪುತ್ರಾದಿಭಿಃ ಪರಿತ್ಯಕ್ತೃವನಾಖ್ಯಾಯಿಕಾಃ ಉಪಿರಕ್ತಿನಾ ತುಷ್ಪಾವ | ಸ್ವತಾವಕ್ತಿನಾ ತಸ್ಯಾ ಋಷಯೇ ಜರಾಮಪೆಗಮಯ್ಯ ಪುನರ್ಯಾವನಮಕುರುತಾಮಿತಿ | ತದೇತದಾಹ | ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾವಕ್ತಿನಾ ಜುಜುರುಷೋ ಜೀರ್ಣಾತ್ ಚ್ಯವಾನಾತ್ ಚವನಖ್ಯಾದ್ಯೇಃ ಸಕಾಶಾದ್ವನ್ರಿಂ ಕೃತ್ವಂ ಶರೀರಮಾವ್ಯತ್ಯಾವಸ್ಥಿತಾಂ ಜರಾಂ ಪ್ರಾಮುಂಚತಂ | ಪ್ರಕರ್ಷೇಣಾನೋಚಯತಂ | ತತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ | ದ್ರಾಪಿಮಿವ | ದ್ರಾಪಿರಿತಿ ಕವಚಿಸ್ಯಾಖ್ಯಾಯಿಕಾ | ಯಥಾ ಕಕ್ತಿತ್ವವಚಂ ಕೃತ್ವಂ ಶರೀರವ್ಯಾಪಕಂ ಧೃತ್ಯಾ ಪಶ್ಚಾಚ್ಚರೀರಾತ್ಪ್ರಾಥಮೋತಿ ತದ್ವತ್ | ಉತಾಪಿ ಚ ಹೇ ದಸ್ರಾ ಏತಶ್ಚಂಜ್ಞಾದರ್ಶನೀಯಾ ನಾಕ್ತಿನಾ ಜಹಿತಸ್ಯ ಪುತ್ರಾದಿಭಿಃ ಪರಿತ್ಯಕ್ತೃಸ್ಯ ಋಷೇರಾಯುರ್ಜೀವನಂ ಸ್ವಾತಿರತಂ | ಸ್ವಾವರ್ಧಯತಂ | ಪ್ರಪೂರ್ವಸ್ತಿರತಿವರ್ಧನಾರ್ಥಃ | ಅದಿತ್ ಅನಂತರಮೇವ ಯುನಾನಂ

ಸಂತಂ ಕನೀನಾಂ ಕನ್ಯಾನಾಂ ಪತಿಂ ಭರ್ತಾರಮಕೃಣುತೇ | ಅಕುರತೇ || ಜುಜುರುಷಃ | ಜ್ಯಷ್ಠ
ವಯೋಹನಾ | ಲಿಪಿಃ ಕ್ರಮಃ | ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತ್ಯುತ್ಪನ್ನಂ | ದ್ವಿಭಾವಃ | ಪಂಚೈರ್ಮೇಲಕವಚೇನೀ
ವಸೋಃ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಮಿತಿ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ | ಶಾಸಿವಸಿಘೋನಾಂ ಚೇತಿ. ಪತ್ನೇಂ | ವಪ್ತಿಂ | ವೃಷ್ಣ
ವರಣೇ | ಅದ್ವ್ಯಗಮಹನ ಇತಿ ಕಿಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಜಹಿತಸ್ಯ | ಓಹಾಕ್ ತ್ಯಾಗೇ | ಕರ್ಮಣಿ ನಿಷ್ಠಾ | ತಸ್ಯ
ಛಂದಸ್ಯುಭಯಭೇದಿತಿ ಸಾರ್ವಧಾತುಕತ್ವಾದ್ಯೈಕ್ | ತಸ್ಯ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ ಕ್ತುಃ | ಜಹಾತೇಕ್ |
ಪಾ. ೬-೪-೧೦೬ | ಇತಿತ್ವಂ | ಕನೀನಾಂ | ರಯೇರ್ಮುಖಾ ಬಹುಲಮಿತಿ ಬಹುಲವಚನಾತ್ಯನ್ಯಾಶಬ್ಧ-
ನ್ಯಾತ್ವ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ ||

|| ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ ||

ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾ—ಎಲೈ ನಾಸತ್ಯರೇ | ಜುಜುರುಷಃ—ವೃದ್ಧನಾದ | ಚೈನಾನಾತ್—ಚ್ಯವನನೆಯ
ಮುಷಿಯಿಂದ | ವಪ್ತಿಂ—ಶರೀರಾದ್ಯಂತವೂ ಎಷ್ಟುಸಿದ್ಧ ಮುಪ್ಪನ್ನು | ದ್ರಾಪಿಮಿವ—ಕವಚವನ್ನು ತೆಗೆಯು
ವಂತೆ | ಸ್ವಾಮುಂಚಿತಂ—ಬಿಡಿಸಿದಿರಿ | ಉತ—ಮತ್ತು | ಹೇ ದಸ್ರಾ—(ದರ್ಶನೀಯರಾದ, ಸುಂದರರಾದ)
ದಸ್ರರೇ | ಜಹಿತಸ್ಯ—(ಪುತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಪರಿತ್ಯಕ್ತನಾಗಿದ್ದ ಮುಷಿಯ | ಆಯುಃ—ಆಯುಷ್ಯನ್ನು | ಸ್ವಾತಿ
ರತಂ—ಹೆಚ್ಚಿಸಿದಿರಿ | ಆತ್ ಇತ್—ಆನಂತರವೇ (ಪುನಃ ಯಾವನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದ ಮೇಲೆಯೇ) | ಕನೀನಾಂ—
ಕನ್ಯಿಕೆಯರ | ಪತಿಂ—ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ | ಅಕೃಣುತೇ—ಮಾಡಿದಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ನಾಸತ್ಯರೇ, ದಸ್ರರೇ. ವೃದ್ಧನಾದ ಚ್ಯವನಮುಷಿಯ ಶರೀರವನ್ನಾವರಿಸಿದ್ದ ವಾರ್ಧಕ್ಯವನ್ನು ಕವಚ
ವನ್ನು ತೆಗೆಯುವಂತೆ ಪರಿಹರಿಸಿ, ಪುತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಪರಿತ್ಯಕ್ತನಾದ ಅವನ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ, (ಪುನಃ ಯಾವನ
ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದ) ಮೇಲೆಯೇ ಕನ್ಯಿಕೆಯರ ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಿರಿ.

English Translation.

Nasatyas, you stripped off from the aged Chyavana his entire skin,
as if it had been a coat of mail; you reversed, Dasras, life of the sage who
was without kindred, and constituted him the husband of many maidens.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ದ್ರಾಪಿಮಿವ ವಪ್ತಿಂ ಸ್ವಾಮುಂಚಿತಂ—ಸ್ವಾಪಿರಿತಿ ಕವಚಸ್ವಾಭ್ಯಾ | ಯಥಾ ಕಸ್ಥಿತ್, ಕವಚಂ ಕೃತ್ವ
ಶರೀರವ್ಯಾಪಕಂ ದ್ಯುತ್ಯಾ ಪಶ್ಯಾತ್ ಶರೀರಾತ್ ಪೃಥಕ್ಪರೀಣೀತಿ ತದ್ವತ್ | ದ್ರಾಪಿ ಎಂದರೆ ಕವಚದ ಹಸರು.
ತನ್ನ ಶರೀರವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಕವಚವನ್ನು ಶರೀರದಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತೆಗೆದು
ಇರಿಸುವಂತೆ—ಮುಪ್ಪನ್ನು ಚ್ಯವನಮುಷಿಯ ಶರೀರದಿಂದ ತೆಗೆದುಹಾಕಿದರು. ಚ್ಯವನನೆಯ ಮುಷಿಯ ಮುದುಕ

ನಾಗಿದ್ದನು. ಅವನ ಶರೀರವು ನರತಕೂದಲು ಮತ್ತು ಸುಕ್ಕುಹಿಡಿದಿರುವ ಶರೀರ. ಇನ್ನೇ ಮೊದಲಾದ ಮುಖ್ಯನ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ತುಂಬಿತ್ತು. ಇದರಿಂದ ಈ ಬುಷಿಯ ಪುತ್ರರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಇವನನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ್ದರು. ಆಗ ಚ್ಯವನಬುಷಿಯು ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಅವರಿಂದ ತನ್ನ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಯಾವನವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸವು ಇಲ್ಲಿ ಈ ಬುಕ್ಕಿನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಸ್ಕಂದಪುರಾಣ ಈ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬೇರೆಯ ವಿಧವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಇತಿಹಾಸವು ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟವಾಗುವುದು.

ಆತ್ಮ ಶತಪಥೇ—(ಶ. ಬ್ರಾ. ೪-೧-೫) ಅದ್ವಿತೀಯತೀರ್ಥಾಸಮಾಚಕ್ಷತೇ | ಶರ್ಯಾಕೋ ನಾಮ ರಾಜಾ ಸಂಕ್ರೀಡದ್ವಿಃ ಕೃತಾಪರಾಧಾಯ ಕುಪಿತಾಯ ಜೀರ್ಣಾಯ ಚ್ಯವನಾಯ ಪ್ರತ್ಯಾಪತ್ಯೈರ್ಥಂ ಸುಕನ್ಯಾಯ ನಾಮ ಕನ್ಯಕಾಂ ದುಹಿತರಂ ದದಾ | ತಾಂ ತತ್ರಾಸೀನಾಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಅಶ್ವಿನೌ ಪುನಃ ಪುನರೂಚಿತುಃ | ಕಿಂ ಕಿಂ ಜೀರ್ಣೇಕೃತರೂಪಂ ಕಾಮಯಿಸೇ | ಆನಾಂ ಸಂಭಜೀತಿ | ಸಾ ತೌ ಪ್ರತ್ಯುವಾಚ | ಯಸ್ಮೈ ಮಾಂ ಪಿತಾ ಅದಾತ್ ನಾಹಂ ತಂ ಜೀವಂತಂ ಹಾಸ್ಯಾಮಿತಿ | ತದ್ಯಜಿರ್ಜ್ಞಾತ್ಯಾ ಸುಕನ್ಯಾಮುವಾಚ | ಯದಿ ತ್ವಾನೇತೌ ಪುನರೇವಂ ಬ್ರೂಯಾತಾಂ ತತಸ್ತುಮೇನೌ ಪ್ರತಿಬ್ರೂಯಾಃ | ಅಸರ್ವೌ ವಸುಸಮೃದ್ಧೌ ಸಂಕೌ ಪತಿಂ ಮೇ ನಿಂದಥ ಇತಿ | ತೌ ಯದಿ ತ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿ ಬ್ರೂಯಾತಾಂ ಕೇನಾಸರ್ವೌ ವಸುಸಮೃದ್ಧೌ ಜೀತಿ ತತ ಏನೌ ಪ್ರತಿಬ್ರೂಯಾಃ ಪತಿಂ ಮೇ ಪುನಃ ಯುನಾನಂ ಕುರುತಂ | ಅಥ ನಾಂ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿತಿ | ಸಾ ತೌ ತಥೋವಾ ಚಿ ತಾಮಶ್ವಿನೌ ಪ್ರತ್ಯೂಚಿತುಃ | ಏತಂ ಹ್ರದಮವತರತು ಆತೋ ಯತ್ ಕಾಮಯತೇ ತೇನ ವಯಸಾ ಯುಕ್ತ ಉತ್ತರಷ್ಯತಿತಿ | ಸ ಬುಷಿಸ್ತಂ ಹ್ರದಮವತೀರ್ಯೋಕ್ತತಾರ ಯುವಾಭೂತ್ಯೇತಿ | ತದೇತದಿತಿಹಾಸೇನೋಚ್ಯತೇ ಜುಜುರುಷೋ ನಾಸತ್ಯೇತ್ಯಾದಿನಾ | (ಶ. ಬ್ರಾ ೪-೧-೫)

ಶರ್ಯಾಕಿ ಎಂಬ ರಾಜನು ತನ್ನ ಪುತ್ರಿಯರು ಆಟವಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಕೋಪಗೊಂಡು ಮುದಕನಾದ ಚ್ಯವನಬುಷಿಗೆ ಸುಕನ್ಯಾ ಎಂಬ ತನ್ನ ಪುತ್ರಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವಿವಾಹಮಾಡಿದನು. ಆ ಸುಕನ್ಯೆಯು ಚ್ಯವನ ಬುಷಿಯ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳು ಬಂದು ನೀನು (ಈ ಮುದಕನನ್ನು) ಈ ಮುದಿ ಗಂಡನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ನಮ್ಮನ್ನು ವಿವಾಹಮಾಡಿಕೊ ಎಂದು ಅನೇಕವಾರು ಹೇಳಲು ಅವಳು ಅವಳು-ನಮ್ಮ ತಂದೆಯು ನನ್ನನ್ನು ಈ ಬುಷಿಗೆ ದಾನಮಾಡಿದನು. ನನ್ನನ್ನು ಮದುವೆಯಾದವನು ಜೀವಂತನಾಗಿರುವವರಿಗೂ ಅವನನ್ನು ನಾನು ತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದಳು. ಅವನ್ನು ಚ್ಯವನಬುಷಿಯು ಕೇಳಿ ಇವರು ನಿನ್ನನ್ನು ಪುನಃ ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದಾಗ ನೀವು ಸರ್ವಸಮೃತ್ಯವೃದ್ಧರಾಗಿದ್ದರೂ ನನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ನಿಂದಿಸಲು ಕಾರಣವೇನು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡು ಅದಕ್ಕೆ ಅವರು ಉತ್ತರವಾಗಿ ನಾವು ಧನಸಮೃದ್ಧರಾಗಿ ಹೇಗೆ ಇದ್ದೇವೆ ಎಂದು ನಿನ್ನನ್ನು ಕೇಳುವರು. ಆಗ ನನ್ನ ಪತಿಗೆ ಯಾವನವನ್ನು ಕೊಡಿರಿ ಅನಂತರ ನಾನು ನಿಮಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುವೆನು: ಎಂದು ಅವರಿಗೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಚ್ಯವನ ಬುಷಿಯು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟನು. ಸುಕನ್ಯೆಯು ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳ ಸಂಗಡ ಚ್ಯವನಬುಷಿಯು

ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಮಾತನಾಡಿದಳು ಅವಳ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ನಿನ್ನ ಪತಿಯು ಈ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಸ್ನಾನಮಾಡಿದರೆ ನಿನ್ನ ಇಷ್ಟವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. ನಿನ್ನ ಪತಿಯು ಯೌವನವುಳ್ಳವನಾಗುವನು ಎಂದು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವರು ಹೇಳಿದ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಯುವಕನಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಈ ಇತಿಹಾಸವು ಜುಜುರುಮೋ ನಾಸತ್ಯೇತ್ಯಾದಿನಾ ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಮುಡುಕನಾಗಿದ್ದ ಚ್ಯವನಮುಷಿಯನ್ನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಯೌವನವಂತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ವಿಷಯವು ಮುಗ್ಧೀದದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು—

ಯುವಂ ಚ್ಯವಾನಂ ಇರಸೋಗ್ರಮುಮುಕ್ತಂ ನಿ ಶೇದವ ಊಹಫುರಾಶುಮಶ್ಚಂ |

(ಮು. ಸಂ. ೭-೭೧-೫)

ಶ್ರು ಚ್ಯವಾನಾಜ್ಜು ಜುರುಮೋ ವವ್ರಿಮಶ್ಚಂ ನ ಮುಂಚಿಘಃ |

(ಮು. ಸಂ. ೫-೭೪-೫)

ನಿಷ್ಕಾಸ್ರ್ಯಂ ಪಾರಯಿಘಃ ಸಮುದ್ರಾತ್ಪನ್ನಶ್ಚ್ಯವಾನಂ ಚಿಕ್ರಫುರ್ಯುವಾನಂ |

(ಮು ಸಂ. ೧-೧೧೮-೬)

ಯುವಂ ಚ್ಯವಾನಂ ಸನಯಂ ಯಥಾ ರಥಂ ಪುನರ್ಯುವಾನಂ ಚಿರಫಾಯಿ ತಕ್ಷಫುಃ |

(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೩೯-೪)

ಈ ಮುಕ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಮು. ಸಂ. ೫-೭೪-೫; ೭-೬೮-೬ ವೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಮುಕ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ವಿಷಯವು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ವಪ್ತೀ—ವಪ್ತೀ ಎಂಬ ಕಬ್ಬವು ನಿರ್ಫಲ ವರ್ಷ ಎಂಬ ಹದಿನಾರು ರೂಪನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ವಪ್ತೀರಿತಿ ರೂಪನಾಮ (ನಿ. ೨-೮) ವೃಣೋತಿೀತಿ ಸತೇ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು (ಮುಚ್ಚುವುದು) ಆಚಾರ್ವನಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ದಸ್ರಾ—ವಿತಕ್ಷಂಜ್ಞಾ ದರ್ಶನೀಯೌ ವಾ ಅತ್ತಿನೌ | ದಸ್ರಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದವರು. ಸುಂದರವಾದ ಆಕಾರವುಳ್ಳವರು, ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ—

ಯುವಂ ವೃಕೇಣಾಶ್ಚಿನಾ ವಪಂತೇಷಂ ದುಹಂಶಾ ಮನುಷಾಯ ದಸ್ರಾ |

ಅಭಿ ದಿಸ್ಯಂ ಬಕುರೇಣಾ ಧಮಂತೋರು ಜ್ಯೋತಿಕ್ಷಕ್ರಫುರಾರ್ಯಾಯ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೭-೧)

ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ದಸ್ರಾ ಎಂಬ ಪದವು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ದಸ್ರಾ ಶತ್ರುಣಾಂ ದಾಸಯಿಶಾರೌ ದಂಸಯಿಶಾರೌ ವಾ ಕರ್ಮಣಾಂ ಕೃಷ್ಯಾದೀನಾಂ ಕಾರಯಿಶಾರೌ ವಾ ವರ್ಷಾದ್ಯನುಗ್ರಹೇಣ ಭಿಶಾವೇವಂವಿಧಂ ಕರ್ಮ ಕಾರಯಿಂತು ಕುರ್ವಾಣೌ ವಾ || ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆ

ಗಳು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವರು ಅಥವಾ ನಾಶಪಡಿಸುವವರು, ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ ಕೃಷ್ಯಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವವರು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಅಯುಃ—ಜೀವನಂ | (ಜೀವದಿಂದ) ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಅರೋಗ್ಯವಾಗಿ ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಚ್ಯವನಮುಷಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದರೆಂದು ಅರ್ಥ. ಅಯುಃ ಎಂಬ ಪದವು ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಅನ್ನನಾಮಗಳಷ್ಟ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನ್ನವೆಂದೂ ಅರ್ಥ.

ಆತ್+ಇತ್—ಅನಂತರಂ ಏವ—ಆತ್ ಇತ್—ಎಂಬ ನಿನಾತಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಅನಂತರ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಯದೇದಯುಕ್ತ ದರಿತಸ್ಥಧಸ್ಥಾದಾತ್ರೀ ವಾಸಸ್ತನುತೇ ಸಿಮಸ್ಯು ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೫-೪)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ ಎಂಬುವುದು ಅಥ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಚ್ಯವನಮುಷಿಯು ಹೃದವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ ವೃದ್ಧನಾಗಿ ಅದರಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದನಂತರ ಯುವಕನಾಗಿದ್ದನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಜುಜುರುಷಃ—ಜ್ಜುಷ್ ವಯೋಹಾನೌ. ಧಾತು ಇದಕ್ಕೆ ಲಿಟ್ ಬಂದಾಗ ಕ್ತಸುಕ್ತ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ತಸುರಾದೇಶ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಉಕ್ತ. ರಸರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಆದಿಹಲ್‌ಶೇಷ. ಜುಜುರ್ಮ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಜಮೀ ಏಕವಚನಪರವಾದಾಗ ಭಸಂಜ್ಞಾ ಇರುವುದರಿಂದ ವಸೋಃ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೩೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಚ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ. ಶಾಸಿವಸಿ-ಘಸೀನಾಂಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೬೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಸುವಿನ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ಸತ್ವ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಉಲಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ನಾಸತ್ಯಾ—ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವವರ್ಣದೀರ್ಘ. ಆಮಂತ್ರಿತಸ್ಯಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಪ್ತುಮ್—ವೃಜ್ ವರಣೇ. ಧಾತು. ಅದ್ಯಗಮಹನ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೭೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಉರತ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಆತ್ಯವು ರಸರವಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಆದಿಹಲ್‌ಶೇಷ. ಧಾತು ಮುಕಾರಕ್ಕೆ ಯಣಾದೇಶ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋಧಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಮುಂಚಿತಮ್—ಮುಚ್ಚಾಲ್ಯ ಮೋಕ್ಷಣೇ. ಅಂತರ್ಥಾವಿತನ್ಯರ್ಥಕವಾಗಿರುವಾಗ ಲಜ್ ಮಧ್ಯಮ ಪುರುಷ ದ್ವಿವಚದಲ್ಲಿ ತಮಾದೇಶ. ತುದಾದಿಯಾದುದರಿಂದ ಕ ವಿಕರಣ. ಶೇಮುಚಾದೀನಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೫೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ಅತಿಹಂತದ ಪದದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಚೈನಾಮ್—ಚೈನನ ಶಬ್ದದ ಪಂಚಮ್ಯಂತರೂಪ. ಛಾಂದಸವಾಗಿ ದೀರ್ಘ ಬಂದಿದೆ.

ಅತಿರತಮ್—ತಿರಥಾತುವು ಸೌತ್ರವಾಗಿ ಗಕ್ಕರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಲಙ್‌ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನರೂಪ. ಅತಿಜಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಏಹಿತೈಸ್ಯೈ—ಓಹಾಕಾ ತ್ಯಾಗೇ. ಧಾತು. ಕರ್ಮವೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಛಂದಸ್ಯುಭಯಥಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾರ್ವಧಾತುಕಸಂಜ್ಞೆ. ಇರುವುದರಿಂದ ಸಾರ್ವಧಾತುಕೇ ಯೆಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಕ್. ಅದು ಏಕರಣವಾದುದರಿಂದ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರು ಅದೇಶ. ಶ್ಲೌ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಕುರೋತೈಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೬೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಚುತ್ವ ಬಂದಾಗ ಹೈಸ್ಯಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಹ್ರಸ್ವ. ಜಹಾತೇಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಇತ್ವ. ಪ್ರತ್ಯಯಾಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ಸ್ಯೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ದಮ್—ಸಂಜೋಧನಾದ್ವಿವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(೬-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಸವರ್ಣದೀರ್ಘ.

ಅಕೈಣುತಮ್—ಕೈವಿ ಹಿಂಸಾರಣಯೋಕ್ತ ಧಾತು. ಇದಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ನುನಾಗಮ. ಧಿಸ್ವಿಕ್ತು-ನೈಸ್ವೀರಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಏಕರಣವೂ ಅಕಾರಾಂತಾದೇಶವೂ ಬರುತ್ತವೆ. ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ತಮಾದೇಶ. ಮಕಾರವಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಇತ್ವ. ಅತಿಜಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕನೀನಾಮ್—ಕನ್ಯಾ ಶಬ್ದ. ರಯೇರ್ಮತೌ ಬಹುಲಮ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುಲವಚನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಕನ್ಯಾಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಚ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ. ಪ್ಸ್ಯೀ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ. || ೧೦ ||

|| ಸಂಹಿತಾಶಾಲಾ ||

ತದ್ವಾಂ ನರಾ ಶಂಸ್ಯಂ ರಾಧ್ಯಂ ಚಾಭಿಷ್ಟಿಮನ್ನಾ ಸತ್ಯಾ ವರೊಥಂ |

ಯದ್ವಿದ್ವಾಂಸಾ ನಿಧಿಮಿವಾಪಗೂಲ್ಹ ಮುದ್ದೃಶ್ತ ತಾದೂಪಥು-

ವಂದನಾಯ || ೧೧ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ತತ್ | ವಾಂ | ನರಾ | ಶಂಸ್ಯಂ | ರಾಧ್ಯಂ | ಚ | ಅಭೀಷ್ಟಿನಮತ | ನಾಸತ್ಯಾ |
ವರೂಠಂ |

ಯತ್ | ವಿದ್ವಾಂಸಾ | ನಿಧಿಂ | ಇವ | ಅಪ್ಸಗೂಲ್ಮಂ | ಉತ್ | ದರ್ಶತಾತ್ |
ಊಪಥಃ | ವಂದನಾಯ ||೧೧||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅತ್ರೇದಮಾಖ್ಯಾನಂ | ವಂದನೋ ನಾಮ ಕಶ್ಚಿದ್ಭಿಷಿಃ | ಸ ಚಾಸುರೈಃ ಕೂಪೇ ನಿಖಾತ
ಉತ್ತರೀತುಮಶಕ್ಯವನ್ನಶ್ವಿನಾವಸೌತ್ | ತಮಶ್ವಿನೌ ಕೂಪಾದುನ್ನಿತುರಿತಿ | ತದಾಹ | ನರಾರೋ-
ಗ್ಯಸ್ಯ ನೇತಾರೌ ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾವಶ್ವಿನೌ ವಾಂ ಯುವಯೋಃ ಸಂಬಂಧಭಿಷ್ಠಿವದಭ್ಯೇಷಣಯುಕ್ತ-
ಮಾಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಂ ತಥಾ ವರೂಠಂ ವರಣೇಯಂ ಕಾಮಯಿತವ್ಯಂ ತತ್ಕರ್ಮ ಶಂಸ್ಯಂ |
ಅಸ್ಮಾಭಿಃ ಪ್ರಶಂಸನೀಯಂ | ರಾಧ್ಯಂ | ಆರಾಧನೀಯಂ ಚ | ಕಿಂ ಪುನಸ್ತತ್ಕರ್ಮ | ವಿದ್ವಾಂಸಾ
ಜಾನಂತಾ ಯುವಾಂ ನಿಧಿಮಿವ ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಧನಮಿವಾಪಗೂಲ್ಮಮರಣ್ಯೇ ನಿರ್ಜನೇ ದೇಶೇ ಕೂಪಮ-
ಧ್ಯೇದಸುರೈರ್ನಿಗೂಠಂ ವಂದನಾಯ ವಂದನಮ್ಪುಷಿಂ ದರ್ಶತಾದಧ್ಯಗೈಃ ಸಿಪಾಸುಭಿಧೃಷ್ಣನ್ಯಾತ್ಯೂಪಾ-
ದುದೂಪಥಃ | ಉದಹಾಷ್ಯಂ | ಏವಂ ಯದೇತತ್ಕೂಪಾದುದ್ವರಣಂ ತದಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಶಂಸ್ಯಂ | ಶನ್ಯ
ಸ್ತುತ್ | ಅಸ್ಮಾಣ್ಣ್ಯಂತಾದಚೋ ಯದಿತಿ ಯತ್ | ಯತೋದನವ ಇತ್ಯಾದ್ಯದಾತ್ರತ್ತಂ | ಅಭಿಷ್ಟಿ-
ನುತ್ | ಅಭಿಪೂರ್ವಾದಿಪ ಗತಾವಿತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಯಾವೇ ಶ್ವಿನೌ | ಮಂತ್ರೇ ವ್ಯಷೇತಿ ಶ್ವಿನ ಉದಾತ್ರತ್ತಂ |
ಕೃದುತ್ತರಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವೇನ ಸ ಏವ ಶಿಷ್ಯತೇ | ಶಕಂಧಾದಿತ್ಯಾತ್ಪರರೂಪತ್ವಂ | ತಾದೌ ಚೇತಿ ತು
ಗತಿಸ್ವರಸ್ಯ ಸರ್ವವಿಧೇನಾಂ ಛಂದಸಿ ವಿಕಲ್ಪಿತತ್ವಾದಪ್ರವೃತ್ತಿಃ | ತತೋ ಮತುಸಾ | ಅಂತೋದಾತ್ತಾ-
ದುತ್ತರಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಪ್ರಸ್ತನುಡ್ಘಾತಮಿತ್ಯದಾತ್ರತ್ತಂ | ವರೂಠಂ | ಜ್ಯವ್ಯಜ್ಞಾನ್ಮೂಠನ್ | ಉ. ೨-೬ |
ವಿದ್ವಾಂಸಾ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ವಿಭಕ್ತೇರಾಕಾರಃ | ಅಪಗೂಲ್ಮಂ | ಗುಹೂ ಸಂವರಣೇ | ಕರ್ಮಣಿ
ನಿಷ್ಠಾ | ಯಸ್ಯ ವಿಭಾಷೇತಿಲೆಟೈತಿಷೇಧಃ | ಧತ್ವಧತ್ವಷ್ಟುತ್ವೈಲೋಪದೀರ್ಷಾಃ | ಗತಿರನಂತರ ಇತಿ
ಗತೀಃ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ | ದರ್ಶತಾತ್ | ಭ್ಯಮ್ಭದ್ಭೀತ್ಯಾದಿನಾತಚ್ | ಊಪಥಃ | ದುಮಸ್ ಬೀಜಶಂತು-
ಸಂತಾನೇ | ಅಟ್ಕಥುಸಿ ಯಜಾದಿತ್ಯಾತ್ಪ್ರಸಾರಣಂ | ದ್ವಿವಚನಾದಿ | ವಂದನಾಯ | ಕ್ರಿಯಾಗ್ರ-
ಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಕರ್ಮಣಃ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ಯಾಚ್ಚತುರ್ಥೀ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ನರಾ—ನಾಯಕರಾದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ವಿದ್ಯಾಂಸಾ—(ಸಂದರ್ಭವನ್ನು) ತಿಳಿದವರಾಗಿ | ನಿಧಿಂ ಇವ—ನಿಧಿಯನ್ನು (ಹೂತಿದು) ವಂತೆ | ಅಪಗೊಳ್ಳಂ—(ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ) ಮುಟ್ಟಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ | ವಂದನಾಯ—ವಂದನನೆಂಬ ಮುಷಿಯನ್ನು | ದರ್ಶತಾತ್—(ದಾರಿಹೋಕರಿಂದ) ಪರದೃಶ್ಯವಾದ ಬಾವಿಯಿಂದ | ಉತ್ ಊಪಥಃ—ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದಿಂ | ಇತಿ ಯತ್—(ಎಂಬ) ಯಾವ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ತ್ಯವುಂಟೋ | ತತ್ ನಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಆ (ಕರ್ಮವು) | ಅಭಿಷ್ಟಿಮತ್—(ನಮ್ಮಿಂದ) ಪ್ರಾಪ್ಯವಾದುದು | ವರೂಠಂ—ಕಾಪ್ಯವಾದುದು | ಶಂಸ್ಯಂ—ಸ್ತುತ್ಯವಾದುದು | ರಾಧ್ಯಂ ಚಿ—ಆರಾಧನೀಯವೂ ಆದುದು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ನಾಯಕರಾದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಅಸುರರಿಂದ ನಿರ್ಜನವಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ನಿಧಿಯಂತೆ ಮುಟ್ಟಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ವಂದನವನ್ನು (ಎಲ್ಲರಿಗೂ) ಕಾಣಿಸುವ ಬಾವಿಯಿಂದ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದ ನೀವು ಎತ್ತಿ ಕಾವಾಡಿದಿರಿ ಎಂಬುದು ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿರುವುದು. ಈ ವಿಷಯವು ನಮಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಇವನ್ನು ನಾವು ಗೌರವದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡುವೆವು.

English Translation

Nasatyas, leaders, glorious was that exploit of yours, one to be celebrated, to be adored, to be desired by us, when, becoming aware (of the circumstance), you extricated Vandana, (hidden), like a concealed treasure, from the (well) that was visible (to travellers)

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ನಿಧಿಮಿವಾಪಗೊಳ್ಳಂ—ನಿಧಿಮಿವ ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಂ | ಧನಮಿವ ಅರಣ್ಯೇ ನಿರ್ಜನೇ ದೇಶೇ ಕೂಪಮಧ್ಯೇ ಅಸುರೈಃ ನಿಗೂಢಂ—ವಂದನ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಒಬ್ಬ ಮುಷಿಯನ್ನು ಅಸುರರು ಕಾಡಿನ ಮಧ್ಯದ ನಿರ್ಜನ ಪ್ರದೇಶ ದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಅವನು ಎಳಲಾರದೆ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡಿದನು. ಶಿಷ್ವರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಈ ಮುಷಿಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದವರಾಗಿ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟಿಟ್ಟಿದ್ದ ಧನವನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ತೆಗೆಯುವಂತೆ ಈ ಮುಷಿಯನ್ನು ಬಾವಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂಬ ಇತಿಹಾಸವು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿರುವ ಮುಷಿಯ ರಕ್ಷಣೆಯು ಅಭ್ಯೋಷಣಯುಕ್ತಂ ಎಂದುಗೆ ನೋಡುವವರಿಗಿಲ್ಲರಿಗೂ ಗೋಚರವಾಗತಕ್ಕದ್ದು. ಎಲ್ಲರೂ ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪೂಜ್ಯವಾಗಿರ ತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು, ತತ್ಕರ್ಮ—ಅಭಿಷ್ಟಿಮತ್, ವರೂಠಂ, ಶಂಸ್ಯಂ, ರಾಧ್ಯಂ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಯಾಭೀ ರೇಭಂ ನಿವೃತಂ ಸಿತಮದ್ವೈ ಉದ್ವಂದನಮ್ವರಯತಂ ಸ್ಯದ್ಯೃತೇ |

ಯಾಭೀಃ ಕಣ್ಣಂ ಪ್ರಸಿಷ್ಠಾಸಂತಮಾಪತಂತಂ ತಾಭಿರೂ ಷು ಊತಿಭಿರಶ್ವಿನಾ ಗತಮ್ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೫)

ಈ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ರೇಭನನ್ನು ವಂದನನನ್ನೂ ಕಣ್ವನನ್ನೂ ಸಹ ರಕ್ಷಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಈ ಮಕ್ಕನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ

ರೇಭವ್ಯಸಿಂ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲೇ ಸ್ವಾತ್ವಾ ಹೃದಾದುತ್ತೀರ್ಣಂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಹೋತುಂ ಸ್ವಾಶ್ರಮಂ
ಗಚ್ಯಂತಂ ಅಸುರಾ ದದ್ವತುಃ | ತೇ ದೇವಾನಾಮಯಂ ಯಷ್ಟಾ ಸ್ತೋತಾ ಚೇತಿ ಜ್ಞಾತ್ವಾ
ಸಂಕೃದ್ವಾಃ ತಂ ತಾದಯಿತ್ವಾ ಬಧ್ಯಾ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ ಹೃದೇ ಪ್ರಕ್ಷಿಸ್ಯೆ ದಶರಾತ್ರಂ ಧಾರಯಾಂ
ಚಿಕ್ಕುಃ

ರೇಭನೆಂಬ ಮುಷಿಯು ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ನದಿಯಿಂದ ಹೊರಟು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಅಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವನನ್ನು ಅಸುರರು ನೋಡಿ ಈ ಮುಷಿಯು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಯಜ್ಞಮಾಡಿ ಪೂಜಿಸುವನು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಅವನ ಮೇಲೆ ಕೋಪದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಹೊಡೆದು ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ಆ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಹತ್ತು ರಾತ್ರಿಗಳವರೆಗೂ ಬಟ್ಟೆಟ್ಟಿದ್ದರು. ಅನಂತರ ಅವನ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಮೆಚ್ಚಿದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಆ ಮುಷಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದರೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಕೆಲವು ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ರೇಭನನ್ನೂ ವಂದನನನ್ನೂ ಅಸುರರು ಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ತಳ್ಳಿದ್ದರು. ಅವರು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲು ಅವರ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಯಿತೆಂದು ವರ್ಣನೆ ಇರುವುದು. ಕೆಲವುಕಡೆ ವಂದನನ ವಿಷಯವು ಮಾತ್ರ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು

ಶುಭೇ ರುಕ್ಮಂ ನ ದರ್ಶತಂ ನಿಪಾತಮುದೂಪಥುರಶ್ವಿನಾ ವಂದನಾಯ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೭-೫)

ಯುವಂ ವಂದನಮ್ವಶ್ಯದಾದುದೂಪಥುರ್ಯುವಂ ಸದ್ಯೋ ವಿಶ್ವಲಾಮೇತವೇ ಕೃಥಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೨೯-೮)

ಯುವಂ ಹ ರೇಭಂ ವೃಷಣ್ ಗುಹಾ ಹಿತಮುದ್ಯರಯತಂ ಮಮ್ಯವಾಸಮಶ್ವಿನಾ |

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೨೯-೯)

ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಮಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ

ಯುವಂ ಶಯೋರವಸಂ ಪಿಶ್ಯಥುರ್ಗವಿ ಪ್ರ ದೀರ್ಘೇಣ ವಂದನಸ್ತಾರ್ಯಾಯುಷಾ

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೯-೬)

ಉದ್ವಂದನಮ್ವರತಂ ದಂಸನಾಭಿರುದ್ರೇಭಂ ದಸ್ತಾ ವೃಷಣಾ ತಚೀಭಿಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೮-೬)

ಯುವಂ ವಂದನಂ ನಿರ್ಬುತಂ ಜರಣ್ಯಯಾ ರಥಂ ನ ದಸ್ಯಾ ಕರಣಾ ಸಮಿಸ್ತುತಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೯-೭)

ವಂದನನ ಜೀರ್ಣವಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಯುವಕನ ಶರೀರದಂತೆ ಮಾಡಿ ಅವನು ಬಹಳಕಾಲ ಜೀವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ರೀತಿ ಪ್ರಕರಿಸಿ ಇದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಶಂಸ್ತಮ್—ಶಂಸು ಸ್ತುತೌ ಧಾತು. ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರತೋರುಷುದರಿಂದ ಹೇತುಮತಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣೆಚ್. ಣ್ಯಂತದ ಮೇಲೆ ಅಚೋ ಯತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೯೭) ಎಂಬುದ ರಿಂದ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನೇರನಿಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೫೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣೆಚ್ಚಿಗೆ ಲೋಪ. ಯತೋ ನಾವಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಪ್ರಸ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆಯೇ ರಾಧ್ಯಮ್ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರ್ಯಗಳು ಬರುತ್ತವೆ.

ಅಭಿಷ್ಠಿಮತ್—ಅಭಿ ಉಪಸರ್ಗ. ಇಷ ಗತೌ. ಧಾತು ಅಭಿ ಉಪಸದವಾಗಿರುವಾಗ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಕ್ರಿನ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಒವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ಲುಪ್ತದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕಾರಕ್ಕೆ ಟಿಕಾರಾದೇಶ. ಮಂತ್ರೇ ವೃಷ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೯೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಿನ್ನಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸವಾಸದಲ್ಲಿ ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದಾತ್ ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ಪರದಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಸ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ. ಶಕಂಧಾದಿಷು ಪರರೂಪಂ ವಾಚ್ಯಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದು ಶಕಂಧಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಪರರೂಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಸರ್ವೇ ವಿಧಯಃ ಭಂದಸಿ ವಿಕಲ್ಪ್ಯಂತೇ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ತಾದಾ ಚಿ ನಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೫೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಭಿಷ್ಠಿ; ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತಿ ಇತಿ. ಅಭಿಷ್ಠಿಮತ್. ತದಸ್ಯಾಸ್ತ್ರೈ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತುಸ್ಮ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅಂತೋನಾತ್ರದ ಪರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಮತುಸ್ಮಿಗೆ ಹ್ರಸ್ವಸನ್ನಾತ್ಯಂ ಮತುಸ್ಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವರೂಥಂ—ವೃತ್ ವರಣೇ. ಧಾತು. ಜ್ಞವ್ಯ ಇತ್ಯಾ ಮೂಠನ್ (ಉ.ಸೂ. ೧-೧೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಉಠನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕಿಗೆ ಗುಣ. ರವರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿಶ್ಚಾದು ರಿಂದ ಇತ್ಯಾ ನಿರ್ನಿಶ್ಯಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಪ್ರಸ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿದ್ಯಾಸಾಂ—ವಿದ ಜ್ಞಾನೇ. ಧಾತು. ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಪ್ರತ್ಯಯ ಒಂದಾಗಿ ವಿದೇಃ ಶತುರ್ವಸುಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಸುರಾದೇಶ. ವಿದ್ವಸ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಚಿಪರವಾದಾಗ ಸುವಾಸಂ ಸುವಾಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಲೌಕಿಕಾರಾದೇಶ. ಅತ್ಯಸಂತಸ್ಯ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಉಪಧಾದಿಠ್ಯ. ಉಗಿತ್ವಾದುದರಿಂದ ನಮಾಗಮ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಪಗೊಳ್ತಂ—ಅಪಗೂ ಸಂವರಣೇ. ಧಾತು. ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದ ರಿಂದ ಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉದಿತ್ವಾದುದರಿಂದ ವಿಕಲ್ಪಿತ ಇಟ್ಟಿವಾದುದರಿಂದ ಯಸ್ಯ ವಿಭಾಷಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೋಥಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕ. ರ್ಯುಷಸ್ತು ಘೋ—ಎಂಬುದ

ರಿಂದ ತಕಾರಕ್ಕೆ ಧಕಾರಾದೇಶ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ಪುತ್ವ. ಧೋಧೇಲೋಪಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವ ಧಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಧ್ರಲೋಪೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ದೀರ್ಘೋಽಣಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವದ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ. ಗತಿರನಂತರಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ (ಅಭಿ) ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದರ್ಶತಾತ್—ದೃಶಿರ್ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೇ ಧಾತು. ಭೈಮೈದೃಶಿ (ಉ. ಸೂ. ೩-೩೯೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಚ್ ಚ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪುಗಂತಲಘೂಪಧಸ್ಯ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಿಗೆ ಗುಣ. ಚಿತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪಂಚಮಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಊಪಭುಃ—ದುರ್ವಾ ಬೀಜತಂತುಸಂತಾನೇ. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಅಘಸ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅಸಂಯೋಗಾಲ್ಲಿಟ್ ಕಿತ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಕಿತ್ವ ಅತಿದೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ಧಾತುವು ಯಜಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ವಚಿಸ್ಪಸಿಯಜಾದೀನಾಂ ಕಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಲಿತ್ಯನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಹಲಾದಿಶೇಷ ಬಂದಾಗ ಸವರ್ಣ ದೀರ್ಘ. ಯದ್ವೀಗವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅದ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರದಿಂದ ಮಧ್ಯೋ ದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಂದನಾಯೆ—ವದಿ ಅಭಿವಾದನಸ್ತುತ್ಯೋಃ. ಧಾತು. ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲ್ಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದಿತೋ-ಸುಮ್ ಧಾತೋಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ನುಮಾಗಮ. ಯುವೋರನಾಕೌ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಅನಾದೇಶ. ಲಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿಯಾಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರದಾನಸಂಜ್ಞೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಚತುರ್ಥಿ ಬಂದಿದೆ. || ೧೧ ||

|| ಸಂಹಿತಾಗಾಥಃ ||

ತದ್ವಾಂ ನರಾ ಸನಯೇ ದಂಸ ಉಗ್ರಮಾವಿಸ್ತ್ಯುಣೋಮಿ
ತನ್ಮತುರ್ನ ವೃಷ್ಟಿಂ |

ದಧ್ಯಜ್ ಹ ಯನ್ಮಧ್ವಾಫರ್ವಣೋ ವಾಮಶ್ಚಸ್ಯ ಶೀರ್ಷ್ಣಾಫ

ಪ್ರ ಯದೀಮುನಾಚಿ || ೧೨ ||

|| పదపాఠః ||

తత్ | నాం | నరా | సనయే | దంశః | లుగ్ం | ఆవిః | కృణోమి |
 తన్యతుః | న | వృష్టిం |

దధ్యజ్ | ద | యత్ | మధు | ఆభవణః | నాం | అశ్వశ్శ | తిష్ణా |
 ప్ర | యత్ | ఈం | లునాచ || ౧౨ ||

|| నాయకభాష్యం ||

అత్రేయమాఖ్యా యికా | ఇంద్రో దధిణే ప్రవగ్యవిద్యాం మధువిద్యాం జీలెప-
 దిశ్చ యదీమామన్యస్మై వక్ష్యసి తిరస్తే భేత్వామిత్యువాచ | తతోఽర్చితావత్తస్య
 తిరక్తాత్వా దధిణేః తిరః ప్రజ్ఞేద్యాన్యత్రే నిధాయ తత్రాత్మ్యం తిరః ప్రత్యేదత్వాం | తేన ఛే
 దధ్యజ్ ఋజః సామాని యజుంశి ఛే ప్రవగ్యవిషయాణి మధువిద్యాప్రతిపాదకం బ్రుహ్మణం
 బాత్సినావధ్యావయోమాసః | తదీంద్రో జ్ఞాత్వా వశ్రేణి తక్షిరోఽక్షిణమ్ | అథాత్సినా తస్య
 స్వకీయం మానుషం తిరః ప్రత్యేదత్వామితి బ్రాహ్మ్యాయననాజసనేయాయోః ప్రపంచేనోలక్తం |
 తదేతత్తేతిపాద్యతే | ఠే నరా నరావశ్శిన్వో నాం యువయోః సంబంధ్యుగ్ముద్గూర్ణము-
 న్యేయోఃకకం దంశః | కమనామృతమ్ | యునాభ్యాం పురా కృతం తత్తమ్య సనయే
 ధనలాభార్థమావిష్కృణోమి | ప్రకటేకరోమి | తత్ర దృష్టాంతః | తన్యతున | యథా
 మేభాశ్శః తద్యో వృష్టిం మేభాంతవర్తమానముదకం ప్రవర్షణేన సవర్త ప్రకటయతి
 తద్దత్ | తిం తత్తమ్య | ఆభవణః పుత్రో దధ్యజ్ పుత్రంజ్ఞ ఋషిరశ్వశ్శ తిష్ణా
 యుష్కత్వామగ్గీణేన ప్రతిహితేన తిరసా నాం యునాభ్యామిమిమాం మధువిద్యాం యద్ద
 యదా మలు ప్ర్యోనాచ ప్ర్యోక్తవాన్ | తదానిలమత్తస్య తిరశః సంధానలక్షణం పున-
 వాగనుషస్య తిరశః ప్రతిసంధానలక్షణం ఛే యద్దేవదియం కమనా తేవావిష్కృణోమిత్యుభావః ||
 సనయే | శణు దానే | మిశకశిశ్యంజ్యుశివసిద్ధనిర్వనివనిసనిగ్రంథిశిరిభ్యశ్శేతిప్రత్యయే |
 తన్యతుః | తన విస్తారే | ఋతన్యంజిత్వాదినా యతుబ్ | యద్వా | త్న న తద్దే | బాదులకా-
 ద్యతుబ్ | భాందశః శలింశః | వృష్టిం | వృష్టతే శిశ్యతేఽనేనైతి వృష్టిః | మంత్రే

ವೃಷೇತ್ಯಾದಿನಾ ಕ್ಷಿಪ್ರನ ಉದಾತ್ತತ್ವಂ | ಅರ್ಥವರ್ಣಃ | ಅಪತ್ಯಾರ್ಥೇಣ್ಯಾನ್ | ಸಾ. ೬-೪-೧೨೭. | ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಾನ್ವಿಲೋಸಾಭಾವಃ | ಶೀರ್ಷ್ಣಾ | ಶೀರ್ಷನ್ ಭಂದಸಿ | ಸಾ. ೬-೧-೬೦ | ಇತಿ ಶಿರಶಬ್ಧ-ಪರ್ಯಾಯಃ | ಶೀರ್ಷನ್ ಶಬ್ದೋದ್ರಂಶೋದಾತ್ತೋ ನಿಸಾತ್ಯೇ | ಅಲ್ಲೋದೇವೇ ಸತ್ಯುದಾತ್ತನಿವೃತ್ತಿಸ್ವರೇಣ ವಿಭಕ್ತೇರುದಾತ್ತತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

ನರಾ—ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಅರ್ಥವರ್ಣಃ—ಅರ್ಥವುಪುತ್ರನಾದ | ದಧ್ಯಣ್—ದಧ್ಯಣ್ ಎಂಬ ಋಷಿಯು | ಅಶ್ವಸ್ಯ—ಕುದುರೆಯು | ಶೀರ್ಷ್ಣಾ—(ನಿಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಲಬ್ಧವಾದ) ಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ | ನಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೆ | ಈಂ—ಮಧುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು | ಯತ್ ಹ—ಯಾನಾಗ | ಉನಾಚಿ—ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿ ನೆಂಬುದು | ಯತ್—ಯಾವುದುಂಟೋ | ನಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೆ | ತತ್—ಅ | ಉಗ್ರಂ—(ಇತರರಿಗೆ) ಅಸಾಧ್ಯವಾದ | ದಂಸೇ—ಸಾಹಸಕರ್ಮವನ್ನು | ತನ್ಯತೇ—ಗುಡುಗು | ವೃಷ್ಟಿಂ ನ—ಮಳೆಯನ್ನು (ಪ್ರಕಟ ಗೊಳಿಸು) ವಂತಿ | ಸನಯೇ—ಧನಲಾಭಾರ್ಥವಾಗಿ | ಅಪಿ ಕೃಣೋಮಿ—ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುತ್ತೇನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಅರ್ಥವುಪುತ್ರನಾದ ದಧ್ಯಣ್ ಎಂಬ ಋಷಿಯು (ನಿಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಪಡೆದ) ಹಯ ಶೀರ್ಷವುಳ್ಳವನಾಗಿ ನಿಮಗೆ ಮಧುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿದನಷ್ಟೆ. ನಿಮ್ಮ ದುಸ್ಸಾಧ್ಯವಾದ ಆ ಕರ್ಮವನ್ನು, ಗುಡುಗು ಮಳೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವಂತೆ, ಧನ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

I proclaim, leaders (of sacrifice), for the sake of acquiring wealth, that inimitable deed which you performed, as the thunder (announces) rain, when, provided by 'you with the head of a horse, Dadhyanch, the son of Atharvan, taught you the mystic science.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ದಂಸೇ—ಅಪಿ, ಅಪಿ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ದಂಸೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದಂಸವೆಂದರೆ ಕರ್ಮವೆಂದು ಹೆಸರು. ಮನ್ವದ್ರಷ್ಟ್ಯವಾದ ಋಷಿಯು—ಇತರರು ಯಾರೂ ಮಾಡಲು ಅಶ್ಯವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಆಚರಿಸುವರೆಂದು ಈ ಮನ್ವದಿಂದ ಪ್ರಕಟಿಸುವನು. ಮೇಘದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಧ್ವನಿಯು (ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು) ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದಕವನ್ನು ಸುರಿಸುವಂತೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಈ ಸ್ತೋತ್ರದ ಪಠನಪಾಠನಗಳಿಂದ ಯಥೇಚ್ಛವಾದ ಧನಲಾಭವು ಆಗುವುದು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದನ್ನು ಇದರಿಂದ ಈ ಮಂತ್ರದ ಪೂರ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಪ್ರಭಾವವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವುದು.

ದಧ್ಯಣ್ ಹ ಯನ್ಮಧ್ಯಾಭವಣಃ—ಅಭವಣಃ ಪುತ್ರಃ | ಏತಕ್ಷೆಂಜ್ಞಃ ಋಷಿಃ | ಅಭವಣಃ ಎಂಬ ಋಷಿಪುತ್ರನಾದ ಅಭವಣನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಋಷಿಯು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು—ದಧ್ಯಣ್ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋ ಧ್ಯಾನಮಿತಿ ನಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಸ್ತಿಸ್ಥಿನ್ ಧ್ಯಾನಮಿತಿ ನಾ (ನಿ. ೧೨-೩೩) ದಧ್ಯಣ್, ಅಭವಾನ್, ಮನುಃ. ಎಂಬ ಮೂರು ಶಬ್ದಗಳೂ ಪರ್ಯಾಯ ಪದಗಳಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವಾಗ (ಅದಿತ್ಯ ಸಂಬಂಧವಾದ ಗುಣವನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುವ ಕಾರಣ) ಅದಿತ್ಯನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ದ್ಯುಸ್ಥಾನನಾದ ಮೂರು ಜನ ಋಷಿಗಳಾಗಿರುವರು. ಇವರು ಅದಿತ್ಯನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದವರಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಆಗ ಇವರು ದ್ಯುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವರೇಂದೂ, ಅದಿತ್ಯನ ಗುಣಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರೇಂದೂ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಧ್ಯಾನಂ ಅಸ್ತಿಸ್ಥಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋ ಧ್ಯಾನಂ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳೂ ಸಾಯಣರೂ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ವಾಚಸನೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಈ ಇತಿಹಾಸವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು.

ಅಭವಣಾಯ—ದಧೀಚೇ ಮಧ್ಯಾಹ್ಯಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇಂದ್ರ ಉನಾಚಿ | ಪ್ರೋಚ್ಯೆ ಚ ಯದಿ ವತ್ಸ್ಯಸಿ ಶಿರಶ್ಚೇ ಪತಿಷ್ಯತಿೇತಿ | ತಮಶ್ಚಿನಾ ಮಧ್ಯರ್ಥಿನಾವಾಗತ್ಯ ಉಚಿತುಃ | ಪ್ರಬ್ರುಹಿ ನಾ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ | ಸ ಶಾ ಪ್ರತ್ಯನಾಚಿ | ಶಿಃಪಾತಧಯಾನ್ ಪ್ರಬ್ರವಿಮಾತಿ | ಶಾ ತಂ ಪ್ರತ್ಯುಚಿತುಃ | ಅನ್ಯತ್ ತೇ ಆನಾಂ ಶಿರ ಅದಧ್ಯಹೇ | ತೇನ ಪ್ರಬ್ರುಹಿ | ಸ ತಥೇತಿ ಪ್ರಪೇದಿ | ತಸ್ಯಾಶ್ಚಿನಾ ಶಿರಶ್ಚಿತ್ವಾ ಅಶ್ಚಶಿರ ಅದಧಾತೇ | ತೇನಾಸಾ ಶಾನಧ್ಯಾಯಯಾಂ-ಚೇಕಾರೇತಿ | ತದೇತದಿಹೋಚ್ಯತೇ ದಧ್ಯಣ್ ಹ ಯದಿತ್ಯಾದಿನಾ ||

ಅಭವಣಪುತ್ರನಾದ ದಧೀಚನೆಂಬ ಋಷಿಗೆ ಮಧು ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮೋಪದೇಶವನ್ನು (ಮಧುವಿಷ್ಣು) ಇಂದ್ರನು ಮಾಡಿ ಇದನ್ನು ನೀನು ಇತರರು ಯಾರಿಗಾದರೂ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದರೆ ನಿನ್ನ ತಲೆಯು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದುಹೋಗುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಮಧುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಂದಲು ಆಸೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿ ದಧೀಚಿಋಷಿಯು ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಮಗೆ ಮಧುವಿಷ್ಣುಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮೋಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡು ಎಂದು ದಧೀಚಿಋಷಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದರು. ಆಗ ಅವನು ತನ್ನ ತಲೆಯು ಬಿದ್ದುಹೋಗುವುದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ನಾನು ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಆಗ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ನೀನಿಗೆ ಬೇರೆಯ ತಲೆಯನ್ನು ನಾನು ಸೇರಿಸುತ್ತೇನೆಯಾದಕಾರಣ ಉಪದೇಶಮಾಡು ಎಂದು ಹೇಳಲು ಆ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತಿಸಿದನು. ಆಗ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅವನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕುಮರಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರು. ಅವನು ಮಧುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸವು ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದು.

ತದಿಂದ್ರೋ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ವಪ್ರೇಣ ತಚ್ಚಿದೋ ಅಚ್ಚಿನತ್ | ಅಥಾಶ್ಚಿನಾ ತಸ್ಯ ಸ್ಯಕೀಯಂ ಮಾನುಷಂ ಶಿಃ ಪ್ರತ್ಯಧತ್ತಾಂ ||

ಇಂದ್ರನು ಇದನ್ನು ತಿಳಿದು ತನ್ನ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ದಧೀಚಿಮುಷಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದನು. ಅವನರ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೂ ಅವನ ಹಿಂದಿನ ಮನುಷ್ಯನ ಆಕಾರದ ತಲೆಯನ್ನೇ ದಧೀಚಿಮುಷಿಯ ಕರೀರಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಅವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂಬ (ಕಥಾ) ಇತಿಹಾಸದ ಭಾಗವು ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಅಶ್ವಸ್ಯ ಶೀರ್ಷ್ಣಾ ನಾಂ ಈ ಯದುನಾಚೆ—ಯುಷ್ಮತ್ ಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ಪ್ರತಿಹಿತೇನ ಶಿರಸಾ ಯುನಾಭ್ಯಾಂ ಇಮಾಂ ಮಧುನಿದ್ಯಾಂ ಯದಾ ಚ ಉಕ್ತವಾಃ | ಕುದುರೆಯ ತಲೆಯನ್ನು ತಂದು ಸೇರಿಸಿರುವ ನಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ, ದಧೀಚಿಮುಷಿಯು ಮಧುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ನೀವು ಅವನಿಗೆ ಶಿರಸ್ಸುಗಳ ಪರಿವರ್ತನೆಯಿಂದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರುವುದನ್ನೂ, ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವೆನು ಎಂದು ಈ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತದೆ.

ದಧ್ಯಂಚ್ ಅಥವಾ ದಧೀಚಿ ಎಂಬ ಮುಷಿಯು ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು. ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉಪಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು—ಅರ್ಥವನೆಂಬುವನು ಪುತ್ರನಾದ ದಧ್ಯಂಚ್ ಎಂಬ ಮುಷಿಯು ಜೀವಿಸಿದ್ದಾಗ ಅವನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಅಸುರರು ಭೀತರಾಗಿ ಓಡಿಹೋಗಿದ್ದರು. ಅವನು ಮೃತನಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದ ಬಳಿಕ ಅಸುರರು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಭೂಮಿಯೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದರು. ಬಳಿಕ ಇಂದ್ರನು ಈ ಅಸುರರೊಡನೆ ಯುದ್ಧಮಾದ ಲಶಕ್ತನಾಗಿ ಆ ಮುಷಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಿದನು. ಮುಷಿಯು ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥನಾದನೆಂದು ತಿಳಿಯಬಂದಿತು. ಆಗ ಇಂದ್ರನು ಸಮಾಪದಲ್ಲಿದ್ದವರನ್ನು ಕೂರಿತು ಆ ಮುಷಿಯ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಅವಶೇಷವಿದೆಯೇ ಎಂದು ಕೇಳಲು ಆಗ ಅವರು—ದಧೀಚಿಮುಷಿಯು ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮಧುವಿದ್ಯವನ್ನು ಕಲಿಸಿದ ಕುದುರೆಯ ತಲೆಬುರುಡಿಯು ಮಾತ್ರ ಇರುವುದೆಂದೂ, ಅದು ಸಹ ಎಲ್ಲಿರುವುದೋ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳಿದರು. ಆಗ ಇಂದ್ರನು ಅದನ್ನು ಹುಡುಕುವಂತೆ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಲು, ಅವರು ಅದು ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿದ್ದವನು ಕರ್ಯಣಾಂತ ಎಂಬ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿರುವುದನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬಂದರು. ಇಂದ್ರನು ಆ ತಲೆಬುರುಡಿಯು ಮೂಳೆಗಳಿಂದ ಅಸುರರನ್ನು ಜಯಿಸಿದನು ಎಂದರೆ, ಒಂಬತ್ತುಸಲ ತೊಂಬತ್ತು ಎಂದರೆ ಎಂಟನೂರು ಹತ್ತಾರು ಅಸುರರ ನಾಯಾಜಾಲವನ್ನು ವಿಫಲಗೊಳಿಸಿದನು. ಇಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತುಸಲ ತೊಂಭತ್ತು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು—ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಲು ಮೊದಲು ಅಸುರರಿಗೆ ಮೂರುವಿಧವಾದ ಮಾಯಾಭೇದಗಳಿದ್ದವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದೂ ವರ್ತಮಾನ ಭೂತ ಭವಿಷ್ಯತ್ ಎಂದು ಮೂರುವಿಧವಾಗಿದ್ದು ದಿಂದ ಒಟ್ಟು ಒಂಭತ್ತು ವಿಧಗಳಾದವು. ಮತ್ತೆ ಆ ಒಂಬತ್ತು ಮಾಯೆಗಳು ಉತ್ಸಾಹಾದಿಶಕ್ತಿಯುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ $F \times 2 = 2$ ಆದುವು. ಮತ್ತೆ ಅವು ಸಾತ್ವಿಕಾದಿ ಗುಣತ್ರಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ $2 \times 2 = 4$ ಆದುವು. ಈ ಒಂಭತ್ತು ತೊಂಭತ್ತು $F \times 4 = 4$ ಆದುವು. ಈ ವಿಧವಾದ ವೃತ್ತರೂಪವಾದ ಅಸುರರ ಮಾಯಾಜಾಲಗಳನ್ನು ಇಂದ್ರನು ನಿರರ್ಥಕಗೊಳಿಸಿದನು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿರುವರು. (ಮು. ಸಂ. ೧-೮೦-೧೬)

ಸ್ತಂಧಸ್ತಾಮಿಯು ಬೇರೊಂದು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು—ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಂಜರಿಂಬ ಅಸುರರಿದ್ದರು. ಅವರು ಪ್ರಬಲರಾಗಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾ ತುಂಬಾ ತೊಂದರೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗ ದೇವತೆಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ

Wilson ಎಂಬ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಸಂಶೋಧಕನು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ—

We have here rather obscure allusions to a legend which was probably afterwards modified by the Purana's in which the name also occurs as Dadhicha. In the Mahabharata, Vana Parva, Vol. I. it is merely related, that the gods, being oppressed by the kalakeya Asuras, solicited from the sage Dadhicha his bones, which he gave them, and from which Twashtri fabricated the thunderbolt with which Indra slew Vritra and routed the Asuras. The legend of the text differs from this ; Indra—having taught the sciences called Pravargya vidya and Madhu-vidya to Dadhyanch, threatened that he would cut off his head if ever he taught them to any one else ; the Aswins prevailed upon him, nevertheless, to teach them the prohibited knowledge, and, to evade Indra's threat, took off the head of the sage, replacing it by that of a horse ; Indra, apprized of Dadhyanch's breach of faith, struck off his equine head with the thunderbolt ; on which the Aswins restored to him his own. The Pravargya vidya is said to imply certain verses of the Rik, Yajur, and Sama Vedas, and the Madhu-vidya the Brahmana.

ಅಥರ್ವಣಃ—ಅಥರ್ವಾ ಎಂಬ ಋಷಿಯು ದಧೀಚಿಋಷಿಗೆ ತಂದಿಯೆಂದು ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಅನೇಕ ಗುಪ್ತ ಮತ್ತು ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ಆಗೊಂಡಿರುವ ಮಂತ್ರಗಳು ಅಥರ್ವಣೇದದಲ್ಲಿರುವುವೆಂದೂ ಈ ವೇದಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರು ಬರಲು ಈ ಅಥರ್ವಣೆಂಬ ಋಷಿಯು ಈ ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣನಾಗಿ ಆ ವೇದದ ಅನೇಕ ಸೂಕ್ತಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಿರುವುದೇ ಕಾರಣವೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇರುವುದು.

ಅಥರ್ವಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಋಷಿಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಒಂದು ಮುತ್ಯಿಂಗ್ಯಂಶಕ್ಕೆ ಮೂಲಪುರುಷನು. ಈ ಶಬ್ದದ ಬಹುವಚನಪ್ರಯೋಗವಿರುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಋಷಿಯು ವಂಶಸ್ಥರೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಕೆಲವುಕಡೆ ಎಂದರೆ—

ದಶ ರಥಾನ್ ಪ್ರೌಷ್ಠಿಮತೇ ತತಂ ಗಾ ಅಥರ್ವಭ್ಯಃ |

ಅಶ್ವಥಃ ಸಾಯಣೇಂದ್ರದಾತ್ ||

(ಮ. ಸಂ. ೬-೪೭-೨೪).

ಮೊದಲಾದ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಥನೆಂಬ ರಾಜನು ಅಥರ್ವವಂಶದವರಿಗೆ ರಥ, ಗೋವುಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ದಾನಸ್ತುತಿಯ ಪ್ರಶಂಸೆ ಇರುವುದು.

ಅಭಿ ತೇ ಮಧುನಾ ಪಯೋಽರ್ಥವಾರ್ಣೋ ಅಶಿಶ್ರಯುಃ |

ದೇವಂ ದೇನಾಯ ದೇವಯು ||

(ಋ. ಸಂ. ೯-೧೧-೨).

ಎಂಬ ಮಕ್ಕನಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥವಂಶದವರು ಸೋಮನಿಗೆ ಹಾಲನ್ನು ಬೆರಸಿದ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದ ವಿಷಯವು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಈ ಮುಷಿಯ ಹೆಸರು—

ಯಜ್ಞೈರ್ಥವಾರ್ ಪ್ರಥಮಃ ಪಥಸ್ತತೇ ತತಃ ಸೂರ್ಯೋ ವ್ರತಿಸಾ ವೇನ ಆಜನಿ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೮೩-೫).

ಶ್ವಾನುಗ್ನೇ ಪುಷ್ಕರಾದಿಧ್ಯರ್ಥವಾರ್ ನಿರನುಂಫತ |

(ಋ. ಸಂ. ೬-೧೬-೧೩)

ಏನಾ ಮಹಾನ್ಯೈರದ್ವಿವೋ ಅರ್ಥವಾರ್ವೋಚಿಶ್ವಾನಂ ತನ್ನೈ ನಿ ಎಂದ್ರಮೇವ |

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೨೦-೯).

ಎಂಬ ಮಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಅರ್ಥವಮುಷಿಯ ವಂಶಸ್ಥನಾದ ಬೃಹದ್ದಿನ ಎಂಬ ಮುಷಿದೃಷ್ಟನಾದ ಇಂದ್ರದೇವತಾರವನು ಒಂದು ಸೂಕ್ತವು ಮಗ್ಗೇದದ ಹತ್ತನೆಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ (ಋ. ಸಂ. ೧೦-೧೨೦) ಇರುವುದು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಸನಯೇ—ವಣು ದಾನೇ. ಧಾತು. ಖನಿಕಸಿಕಸ್ಯಷ್ಟ್ವಾ ವಸಿಧ್ಯನಿಶ್ಚನಿವನಿ ಸನಿ ಗ್ರಂಥಿ ಚಿರಿಭ್ಯಕ್ತ (ಉ. ಸೂ. ೪-೫೭೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಇ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಕೃಣೋಮಿ—ಕೃಮಿ ಹಿಂಸಾಕರಣಯೋಶ್ಚ. ಧಾತು. ಲಟ್ ಉತ್ತಮಾಪುರುಷ ಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ನಿಧಿಕ್ಯಣ್ಣೋರಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರ ಅಂತಾದೇಶ. ಉ ಏಕರಣ. ಇದಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ನುಮಾಗಮ. ಅಲೋಪಕ್ಕೆ ಸ್ವಾ ನಿವದ್ವಾವನಿರುವುದರಿಂದ ಲಘೋಪಧಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ತಿಹಂತ ಸಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ತನ್ಯತುಃ—ತನು ವಿಸ್ತಾರೇ. ಧಾತು. ಋತನ್ಯಷ್ಟ್ವಾ—(ಉ. ಸೂ. ೪-೪೪೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಯತುಃ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅಥವಾ ಸ್ತನ ಶಬ್ದೇ. ಧಾತು. ಉಣಾದಯೋ ಬಹುಲಂ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಯತುಃ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಆಗ ಛಾಂದಸವಾಗಿ ಸಲೋಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಚಿತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯ ಚಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತರಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವೃಷ್ಟಿಂ—ವೃಷು ಸೇಚನೇ. ಧಾತು. ವೃಷ್ಯತೇ ಷಿಷ್ಯತೇ ಅನೇನ ಇತಿ ವೃಷ್ಟಿಃ ಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ರೀಣ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಮಂತ್ರೇವೃಷೇಚಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೯೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರೀಣಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ವೃಷ್ವದಿಂದ ತಕಾರಕ್ಕೆ ಟಕಾರಾದೇಶ.

ಅರ್ಥವರ್ಣಿ—ಅರ್ಥವರ್ಣಿ ಅಪತ್ಯಂ ಪುಮಾನ್. ಸಃ ಅರ್ಥವರ್ಣಿ. ತಸ್ಯಾಪತ್ಯಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೯೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಣ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತದ್ವಿ ತೇಷ್ವಜಾನಾದೇಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಿವೃದ್ಧಿ. ನಸ್ತದ್ವಿ ತೇ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಟಿಲೋಪ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಆನ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶೀರ್ಷ್ಣಾ—ಶೀರ್ಷ್ಣಂಶ್ಚಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಿರಶ್ಚ ಬ್ಬ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಶೀರ್ಷ್ಣಂ ಶಬ್ದವು ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗಿ ನಿವಾತಿತವಾಗಿದೆ. ತ್ವತೀಯಾ ನಿಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಭವಂಜ್ಞಾ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲೋವೋಽನಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೩೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಅನುದಾತ್ತವನ್ನು (ವಿಭಕ್ತಿ) ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಉದಾತ್ತವಾದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬಂದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತಸ್ಯ ಚಿಯತ್ಕ್ರೋ- (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉವಾಚಿ—ಬ್ರೂಣ್ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ವಾಚಿ. ಧಾಕು. ಲಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರೂವೋವಚಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೫೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವಚ್ಯಾದೇಶ. ಲಿಕ್ಷ್ಮಿಮಿತ್ರವಾಗಿ ದ್ವಿತ್ವ. ಲಿಟ್ಟಿಭ್ಯಾಸಸ್ಯೋಭಯೇಷಾಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಣಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅತಃಪದಾಯಾಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಧಾವೃದ್ಧಿ. ಯದ್ಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಲಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಲಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೨ ||

|| ಸಂಹಿತಾವಾಚಿ ||

ಅಜೋಹವೀನ್ನಾಸತ್ಯಾಕರಾ ವಾಂ ಮಹೇ ಯಾಮುನ್ನುರುಭುಜಾ

ಪುರಂಧಿಃ |

ಶ್ರುತಂ ತಚ್ಚಾಸುರಿವ ವಧ್ನಿಮತ್ಯಾ ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಮಶ್ವಿನಾ-
ವದತ್ತಂ || ೧೩ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಅಜೋಹವೀತ್ | ನಾಸತ್ಯಾ | ಕರಾ | ನಾಂ | ನುದೇ | ಯಾಮನ್ |

ಪುರುಃ ಭುಜಾ | ಪುರಂಃ ಧಿಃ |

ಶ್ರುತಂ | ತತ್ | ಶಾಸುಃ ಽ ಇನ | ವಧ್ನಿಃ ಮತ್ಯಾಃ | ಹಿರಣ್ಯಂ ಹಸ್ತಂ | ಅತ್ತಿನಾ |

ಅದತ್ತಂ || ೧೩ ||

|| ಸಾಯಿಭಾಷ್ಯಂ ||

ವಧ್ನಿಮತೀ ನಾಮ ಕಸ್ಯ ಚಿದ್ರಾಜರ್ವೇಃ ಪುತ್ರೀ ನಪುಂಸಕಭರ್ತೃಕಾ | ಸಾ ಪುತ್ರಲಾಭಾರ್ಥ-
ಮುಕ್ತಿನಾಮಾಜಹಾವ | ತದಾಹ್ವಾನಂ ಶ್ರುತ್ವಾಶ್ಚಿನಾನಾಗತ್ಯೈ ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಾಪ್ತಂ ಪುತ್ರಂ ದದತುಃ |
ತದೇತದಾಹ | ಪುರುಭುಜಾ ಬಹುನಾಂ ಸಾಲಕೌ ಶ್ವಭೂತಹಸ್ತೌ ನಾ ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾವ್ಯಕ್ತಿನಾ ಮಹೇ
ಮಹನೀಯೇ ಪೂಜನೀಯೇ ಯಾಮನ್ ಯಾಮನಿ | ಯಾತಿ ಗಚ್ಛತೀತಿ ಯಾಮನ್ ಸ್ತೋತ್ರಂ |
ತಸ್ಮಿನ್ನತಿ ಕರಾಭಿಮತಫಲಸ್ಯ ಕರ್ತಾರೌ ನಾಂ ಯುನಾಂ ಪುರಂಧಿರ್ಬಹುಧೀವನ್ಪ್ರಮತೀ | ವಧ್ನಿಃ
ಪುತ್ರೋತ್ಪಾದನಾಶಕ್ತಃ ಪಂಡಕಃ | ತದ್ವತೀ ಏತತ್ಸಂಜ್ಞಾ ರಾಜಪುತ್ರೈಜೋಹವೀತ್ | ಪುನಃಪುನಃ
ಸ್ತುತ್ಯಾ ಪುತ್ರಲಾಭಾರ್ಥಮಾಹೂತವತೀ | ಯುನಾಂ ಚ ವಧ್ನಿಮತ್ಯಾಸ್ತದಾಹ್ವಾನಂ ಶ್ರುತಂ | ಅಶ್ರುಣುತಂ |
ತತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ | ಶಾಸುನಿವ | ಯಥಾ ಶಾಸುರಾಚಾರ್ಯಸ್ಯ ವಚನಂ ಶಿಷ್ಯೋಽವಹತಿಃ ಸಸ್ಮೈಕಾ-
ನ್ಯೈಃಣ ಶ್ವಣೋತಿ ತದ್ವತ್ | ಶ್ರುತ್ಯಾ ಚ ಹೇ ಅತ್ತಿನಾ ತಸ್ಮೈ ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಂ ಸುಖವಾಂಯುಪಾಣಂ
ಹಿತರಮಣೀಯಪಾಣಂ ನಾ | ಏತತ್ಸಂಜ್ಞಂ ಪುತ್ರಮದತ್ತಂ | ಸ್ವಾಯಚ್ಛತಂ || ಅಜೋಹವೀತ್ |
ಹೂಯತೇರ್ವಿಲ್ ಲುಗಂಶಾಲ್ವಜ್ | ಯಜೋ ವೇತಿ ತಿಪ ಈಡಾಗಮಃ | ಕರಾ | ಕರೋತೇಃ
ಪಚಾದ್ಯಚ್ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ವಿಭಕ್ತೀರಾಕಾರಃ | ಯಾಮನ್ | ಆತೋ ಮನಿಸ್ಸುನಿಬ್ಬನಿಸ್ತೇತಿ
ಮನಿನ್ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಾ ಲುಕ್ | ಶ್ರುತಂ | ಲಜಾ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ ವಿಕರಣಸ್ಯ
ಲುಕ್ | ಬಹುಲಂ ಛಂದಸ್ಯಮಾಜ್ಯೋಗೇಽಪೀತ್ಯೇಡಭಾವಃ | ಶಾಸುಃ | ಶಾಸ್ತುಃ | ಶಾಸು ಅನುಶಿಷ್ಟೌ |
ತಂಸಿಶಸಿಶಾಸೀತ್ಯಾದಿನಾ | ಉ. ೨-೯೪ | ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ತ್ವನ್ | ಇಡಭಿವಃ | ಛಂದಸಸ್ತಲೋಪಃ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಪುರುಭುಜಾ—ಬಹುಜನರನ್ನು ವಾಲಿಸುವ ಅಥವಾ ದೊಡ್ಡ ಹಸ್ತಗಳುಳ್ಳ | ನಾಸತ್ಯಾ—ಎಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿನೀ
ದೇವತೆಗಳೇ | ಮಹೇ—ಪೂಜ್ಯವಾದ | ಯಾಮನ್—ಸ್ತೋತ್ರ (ಮಾಡಲು) | ಕರಾ—ಅರ್ಪಣದಾಕ್ರಮಣಾದ |
ನಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು | ಪುರಂಧಿಃ—ಜ್ಞಾನಿಯಾದ (ವಧ್ನಿಮತಿಯೆಂಬ ರಾಜಪುತ್ರಿಯಾ) | ಅಜೋಹವೀತ್—

ಪುನಃ ಪುನಃ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದಳು (ನೀವಿಬ್ಬರೂ) | **ವಧ್ರಿಮತ್ಯಾಃ**—(ಷಂಡನನ್ನು ಪತಿಯಾಗ ಹೊಂದಿದ್ದ) ವಧ್ರಿಮತಿಯು | **ಆಹ್ವಾನಂ**—ಕರೆಯನ್ನು | **ಶಾಸುರಿಮ್**—(ಗುರುವಿನ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಕೇಳುವ) ಶಿಷ್ಯನಂತೆ | **ಶ್ರುತಂ**—(ನೀವು) ಕೇಳಿದಿರಿ. ಆನಂತರ | **ಅಶ್ವಿನಾ**—ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | **ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಂ**—ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತನೆಂಬ ಪುತ್ರನನ್ನು | **ಅದತ್ತಂ**—ಕೊಟ್ಟಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಬಹುಜನರ ಪಾಲಕರಾದ ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಉತ್ತಮ (ರಿತಿಯಲ್ಲಿ) ಸ್ತುತಿಪೂಜೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದರೂದ ನಮ್ಮನ್ನು, ಜ್ಞಾನಿಯಾದ (ನಪುಂಸಕನನ್ನು ಪತಿಯಾಗ ಹೊಂದಿದ್ದ) ವಧ್ರಿಮತಿಯು ಪುನಃ ಪುನಃ (ಸ್ತುತಿಸಿ) ಕರೆಯಲು, (ಆವಳು) ಕರೆಯನ್ನು ಗುರುವಿನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಶಿಷ್ಯನು ಕೇಳುವಂತೆ (ಗಮನಿಸಿ ಕೇಳಿ ಅವಳಿಗೆ) ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತನೆಂಬ ಪುತ್ರನನ್ನು ದಾನಮಾಡಿದಿರಿ (ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದಿರಿ).

English Translation.

The intelligent (Vadhrimati) idvoked you NASATYAS, who are the accomplishers (of desires) and the protectors of many, with a sacred hymn ; herr prayer was heard, like (the instruction-of) a teacher, and you, Aswins, gave to the wife of an impotent husband, Hiranyahasta, her son,

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಪುರುಭುಜಾ—ಬಹುಜನಾಂ ಪಾಲಕಾಂ ಪ್ರೈಘೋತಹಸ್ತಾ ವಾ ಬಹಳ ಜನಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವರು. ಅತಿಶಯವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವ ಹಸ್ತಗಳುಳ್ಳವರು ಎಂದೂ ಅರ್ಥ **ಬಹೂನಾಂ ಹನಿಷಾಮುಚ್ಯಂತರ್ಹಾರೌ** ಪಾಲಯಿತಾರೌ ವಾ ಆರ್ತಾನಾಂ ಆನೇಕವಾದ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವವರು ಅಥವಾ ಸಂಕಟಪಡುವವರನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುವವರು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಎಂದು ಸ್ತಂಧಸ್ತಾಮಿಗಳು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು.

ಯಾಮನು—ಯಾಮನಿ ಯಾತಿ ಗಚ್ಛತಿತಿ ಯಾಮನು ಸ್ತೋತ್ರಂ | ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವರು ಹೇಳುವ ಸ್ತುತಿಯು ಸ್ತುತಿಗೆ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಾದವರನ್ನು ವಿಕಯಾಕರಿಸುವ ಕಾರಣ (ಸ್ತುತೃರಿಗೂ ಸ್ತೋತ್ರವಿಗೂ ಜ್ಞಾನರೂಪ ದಿಂದ ಸಂಬಂಧವು ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಯಾಮನು ಎಂದರೆ ಸ್ತುತಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಸ್ತಂಧಸ್ತಾಮಿಗಳು ಯಾಂತಿ ಯೋದ್ಧಾರೋ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸ ಯಾಮಃ ಸಂಗ್ರಾಮಃ ಇಹಾಭಿಪ್ರೇತಃ ಯುದ್ಧವಗಡುವ ಶೂರರು ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರುವ ಸನ್ನಿವೇಶವೂ ಸಂಗ್ರಾಮನೆನಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು.

ವಧ್ರಿಮತೀ—ವಧ್ರಿಃ ಪುತ್ರೋತ್ಪಾದನಾಶಕ್ತಃ ಷಣ್ಣುಕಃ ತದ್ವೃತ್ತಿ ರಾಜಪುತ್ರೀ. ಪುತ್ರನನ್ನು ಉತ್ಪಾದನೆಯಾಗಲು ತತ್ಕೃ ವೀರ್ಯದ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ನಪುಂಸಕನು ವಧ್ರಿ ಎನಿಸುವನು. ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ ಈ ವಿಧವಾದ ನಪುಂಸಕನನ್ನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವಳು ವಧ್ರಿಮತೀ ಎಂದು ಹೆಸರನ್ನು

ಹೊಂದಿರುವವಳು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು—ವಧ್ವಿಮತೀ ನಾಮ ಯೋಧೀ ಶತ್ರುಭಿಃ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಛಿನ್ನಹಸ್ತಾ | ವಧ್ವಿಮತೀ (ಎಂಬ ರಾಜಪುತ್ರಿಯು) ಎಂಬವಳು ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಸ್ತ್ರೀಯು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ (ಶತ್ರುಗಳ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ) ಹಸ್ತವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಳು ಎಂದು ವಧ್ವಿಮತೀ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳೂ—ಸಾಯಣರೂ ಕೂಡ ಈ ಮುಕ್ತೀಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತನೆಂಬ ಪುತ್ರನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದರೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ—ಇಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಒಂದೇ ವಿಧವಾಗಿರುವುದು. ಸಾಯಣರು ವಧ್ವಿಶಬ್ದವು ನಪುಂಸಕನೆಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾದ ಕಾರಣ ಅವನನ್ನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವವಳು ವಧ್ವಿನುತಿಯಾಗಿರುವಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ನಪುಂಸಕನಾದ ಪತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ ರಾಜಪುತ್ರಿಯೊಬ್ಬಳು ಅಪ್ಪಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದಳು. ಅವಳ ಸ್ತುತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಅಪ್ಪಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅವಳ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತನೆಂಬ (ಪುತ್ರನನ್ನು) ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪುತ್ರನು ಉತ್ಪನ್ನನಾಗುವಂತೆ ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು—

ವಧ್ವಿಮತೀ ನಾಮ ಯೋಧೀ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಶತ್ರುಭಿಛಿನ್ನಹಸ್ತಾ ಅಶ್ವಿನೌ ತುಷ್ಠಾವಾ | ತಸ್ಯಾಃ ಅಶ್ವಿನೌ ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಂ ದದತುಃ ಇತಿ ||

ವಧ್ವಿಮತೀ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ವೀರಸ್ತ್ರೀಯು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಹಸ್ತವು ಕತ್ತರಿಸಿಹೋದ ಕಾರಣ ಅಪ್ಪಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದಳು. ಅವರು ಅವಳ ಇಷ್ಟಾನುಸಾರವಾಗಿ ಹಸ್ತವನ್ನು ನೊಡಲು ಇರುವಂತೆಯೇ ಮಾಡಿದರು. ಆ ಹಸ್ತವೂ ಹಿರಣ್ಯಮಯವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಹೇಳಿ,

ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಃ—ಹಿರಣ್ಯಯೌ ಹಸ್ತೈ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸ ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಃ | ಐತುಃ | ಹಿರಣ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸುವರ್ಣ ಚಿಹ್ನೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಆದುದರಿಂದ ಹಿರಣ್ಯಮಯವಾದ ಬಾಹುವುಳ್ಳವಳೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹಿತರಮಣೀಯವಾಣಿಂ (ಹಿತವಾದ) ಸುಖಕರವಾದ, ಸುಂದರವಾದ ಹಸ್ತವುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತನೆಂದು ನಾಮವುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಪುತ್ರನಿಗೆ ವಿಶೇಷವನ್ನಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಶಾಸುರಿವ—ಅಪ್ಪಿನೀದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡುವವರ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು, ಗುರುವು ಉಪದೇಶ ಮಾಡುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಅದರದಿಂದ ಅಲಿಸಿ ಕೇಳುವ ಶಾಕೆ ಇವರೂ ಕೇಳಿ ಅವರವರ ಇಷ್ಟಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿರುವರು ಎಂದು ಶಾಸುರಿವ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯ ಇರುತ್ತದೆ.

ಮಾ.ಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅಜೋದಕವೀಶ್—ಹೈದರ್ ಸ್ವರ್ಧಾಯಾಂ ಶಬ್ದೇ ಚ. ಧಾತುಃ. ಅತಿಶಯಾರ್ಥತೋರೂವಾಗ ಧಾತೋರೇ-ರೇಫಾಚಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಾರ್. ಅದಕ್ಕೆ ಯಾಜೋಚಿಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೨೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನ್ಯವಿತ್ತಕವಾಗಿ ಲೋಪಃ. ಸನ್ಯಜೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುಸಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಯಾಜೋನಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲರ್ಪ ಪ್ರಥಮಸ್ತುರೂಪ ವಿಕವಚನ ತಿರ್ಪ ಓದಾಗ ಅವಕ್ಕೆ

ಈಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಗುಣೋಯಂಜ್ ಲುಕೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಚಿತ್ತ ಬಂದಾಗ ಗುಣ. ಪ್ರತ್ಯಯನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ. ಆವಾದೇಶ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಅಡಾಗಮ ಉದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಆದ್ಯುದಾತ್ತವಾದ ಪದವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಠಾ—ದುಕೃತ್ ಕರಣೇ. ಪಚಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ನಂದಿಗ್ರವಪಚಾದಿಭ್ಯೋ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೩೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿ ಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ. ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿವಚನ ಔ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಕ್ಕೆ ಆಕಾರಾದೇಶ. ಚಿತ್ತೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮಹೇ—ಮಹ ಪೂಜಾಯಾಂ, ಧಾತು. ಹಿಂದಿನಂತೆ ಅಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸಪ್ತಮಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಯಾಮನ್—ಯಾ ಪ್ರಾಪಣೇ. ಧಾತು. ಆತೋಮನಿನ್ ಕೃನಿಜ್ ವನಿಬಳ್ಳ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮನಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯಾಮನ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಪ್ತಮಾ ಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ-ಸುಲುಕ್—ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಕ್ಕೆ ಲುಕ್.

ಪುರುಭುಜಾ—ಭುಜ ಪಾಲನಾಭ್ಯವತಾರಯೋಃ ಧಾತು. ಕ್ವಿಪ್ ಚಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪುರು ಭುಜ್ಞಃ ಇತಿ ಪುರುಭುಜಾ. ದ್ವಿವಚನಕ್ಕೆ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರಾದೇಶ. ಆಮಂತ್ರಿ-ತಸ್ಯಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪುರಂಧಿಃ—ಬಹುಧಿಃ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೃಷೋದರಾದೀನಿಯಂಭೋಪದಿಷ್ಟಂ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪುರಂಧಿಭಾವ ಕರ್ಮಣ್ಯಧಿಕರಣೇಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾ ಧಾತುವಿಗೆ ಕಿ ಪ್ರತ್ಯಯ.

ಶ್ರುತಂ—ಶ್ರು ಶ್ರವಣೇ. ಧಾತು. ಲಪ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಸ್ಯಾಥಸ್ಥಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೦೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ತಮಾದೇಶ. ಬಹುಲಂಛಂವಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಕರಣಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ಸಾರ್ವಧಾತುಕ-ಮಸಿಕ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಐದ್ದದ್ವಾವಿರುವುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹುಲಂಛಂವಸ್ಯ-ಮಾಜ್ಯೋಗೇಗ್ರಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತವೆ.

ಶಾಸುಃ—ಶಾಪ್ತುಃ ಎಂದು ವಾಸ್ತವವಾದ ರೂಪ. ಶಾಸು ಅನುಶಿಷ್ಟೌ ಧಾತು. ಕಂಸಿಶಸಿಶಾಸಿ—(ಉ. ಸೂ. ೬-೬೫೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಜ್ಞಾ ಕೋರುವಾಗ ತ್ವನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅನಿಟ್ಟಾದುದರಿಂದ ಇಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಛಂದಸವಾಗಿ ಶಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ

ಅದತ್ತಂ—ಡುದಾಜ್ ದಾನೇ. ಧಾತು. ಲಪ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ಅತಿಪಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೩ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅಸ್ಮೋ ವ್ಯಕ್ತ್ಯ ವರ್ತಿತ್ವಾ ಮಭೀಕೇ ಯುವಂ ನರಾ ನಾಸತ್ಯಾ-
ಮುಮುಕ್ತಂ |

ಉತೋ ಕವಿಂ ಪುರುಭುಜಾ ಯುವಂ ಹ ಕೃಪಮಾಣಮಕೃಣು-
ತಂ ವಿಚಕ್ಷೇ || ೧೪ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಅಸ್ತಃ | ವ್ಯಕ್ತ್ಯ | ವರ್ತಿತ್ವಾಂ | ಅಭೀಕೇ | ಯುವಂ | ನರಾ | ನಾಸತ್ಯಾ |
ಅಮುಮುಕ್ತಂ |

ಉತೋ ಇತಿ | ಕವಿಂ | ಪುರುಭುಜಾ | ಯುವಂ | ಹ | ಕೃಪಮಾಣಂ | ಅಕೃ-
ಣುತಂ | ವಿಚಕ್ಷೇ || ೧೪ ||

|| ಸಾಯಾಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ವರ್ತಿತ್ವಾ ಚಿಟಕಸದೃಶಸ್ಯ ಪಕ್ಷಿಣಃ ಸ್ತ್ರೀ | ತಾಮರಣ್ಯೇ ವರ್ತಮಾನೇನ ತುನಾ ಗ್ರಸ್ತಾಂ ಪುರಾ
ಕಿಲಾಶ್ವಿನಾವನೋಚಯತಾಂ | ತದೇತದಾಹ | ಹೇ ನರಾ ನೇಶಾರಾ ನಾಸತ್ಯಾವಶ್ಯಿನ್ಯಾ ಯುವಂ
ಯುವಾಮಭೀಕೇತ್ಯಭಿಗತೇ ವ್ಯಕ್ತವರ್ತಿತ್ವಯೋಃ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ವ್ಯಕ್ತ್ಯ ವಿವರ್ತಿತ್ವಸ್ಯ ತುನ ಅಸ್ತ
ಅಸ್ಯಾದ್ವರ್ತಿತ್ವಾಂ ಚಿಟಕಸದೃಶೀಮಮುಮುಕ್ತಂ | ಅನೋಚಯತಂ | ಯಾಸ್ಯಸ್ತಾಹ | ಪುನಃ
ಪುನರ್ವರ್ತತೇ ಪ್ರತಿವಿವಸಮಾವರ್ತತ ಇತಿ ವರ್ತಿತ್ವೋಷಾಃ | ತಾಂ ವ್ಯಕ್ತೇಷಾವರತೇಣ ಸರ್ವಜಗತ್ತ-
ಕಾಶೇನಾಚ್ಛಾದಯಿತ್ವಾ ಸೂರ್ಯೇಣ ಗ್ರಸ್ತಾಂ ತದೀಯಮುಪಾದಶ್ವಿನಾವಮುಂಚತಾಮಿತಿ | ಉತೋ
ಅಪಿ ಚಿ ಪುರುಭುಜಾ ಮಹಾಬಾಹೂ ಪ್ರಭೂತಹಸ್ತೌ ನಾ ಯುವಂ ಹ ಯುವಾಂ ಖಲು ಕೃಪಮಾಣಂ
ಸ್ತುವಂತಂ ಕವಿಂ ಏತತ್ಕಂಞ್ಜಮಂಥಮ್ನುಪಿಂ ವಿಚಕ್ಷೇ ವಿಶೇಷೇಣ ದ್ರವ್ಯಂ ಸಮರ್ಥಮಕೃಣುತಂ |
ಅಕುರುತಂ || ಅಸ್ತಃ | ಪದ್ವನ್ನಿತ್ಯಾದಿನಾಸ್ಯಸ್ಯಾಸನ್ನಾ ದೇಶಃ | ಅಲ್ಲೋಪೋಲ್ಪನ ಇತ್ಯೇಕಾರಲೋಪ
ಉದಾತ್ತವಿವೃತ್ತಿಸ್ವರೇಣೋದಿವಮಿತಿ ವಿಭಕ್ತೇರುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಅಮುಮುಕ್ತಂ | ಮುಚೇರಂತರ್ಭಾವಿ-
ತಣ್ಯಾರ್ಥಾಲ್ಲಜಃ ಬಹುಲಂ ಭಂದಸೀತಿ ವಿಕರಣಸ್ಯ ಶ್ಲಃ | ಕೃಪಿಃ ಸ್ತುತಿಕರ್ಮಾ ತುಮಾದಿಷು ದ್ರವ್ಯವ್ಯಃ |
ವಿಕರಣಸ್ವರೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ವ್ಯಪಾದೀನಾಂ ಚೇತ್ಯಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ | ವಿಚಕ್ಷೇ | ತುಮರ್ಥೇ ಸೇಸೇನಿತಿ
ಸೇಸ್ತ್ರೈತ್ಯಯಃ | ಸ್ತ್ರೋಃ ಸಂಯೋಗಾದ್ಯೋರಿತಿ ಸಲೋಪಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ನರಾ--ನೇತೃಗಳಾದ | ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾ--ಎಲೈ ನಾಸತ್ಯರೇ | ಯುವಂ--ನೀವಿಬ್ಬರೂ | ಅಭೀಕೇ
ಕಾಳಗದ್ವಿ | ವ್ಯಕಸ್ಯ--ನಾಯಿಯ (ತೋಳನ) | ಆಸ್ತೇ--ಬಾಯಿಯಿಂದ | ವರ್ತಕಾಂ--ವರ್ತಕಾ ಎಂಬ
ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು (ಗುಬ್ಬಿಟ್ಟೆಯನ್ನು) | ಅಮುಮುಕ್ತಂ--ಬಿಡಿಸಿದಿರಿ | ಉತೋ--ನುಷ್ಣ | ಪುರುಭುಜಾ--
ನುಪಾಬಾಹುಗಳಾದ | ಯುವಂ ಹ--ನೀವೇ | ಕೃಪಮಾಣಂ--ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರುವ | ಕವಿಂ--ಕವಿಯೆಂಬ
(ಅಂಧ) ಬುಷಿಯನ್ನು | ವಿಚಕ್ಷೇ--ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಲು ಶಕ್ತನನ್ನಾಗಿ | ಅಕೃಣುತಂ--ಮಾಡಿದಿರಿ.

|| ಧಾರ್ವಾರ್ಥ ||

ನೇತೃಗಳಾದ ನಾಸತ್ಯರೇ, ನೀವಿಬ್ಬರೂ (ವ್ಯಕವರ್ತಕಗಳ) ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕದಬಾಯಿಯಿಂದ ವರ್ತಕಾ ಎಂಬ
ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದಿರಿ. ಮತ್ತು, ನುಪಾಬಾಹುಗಳಾದ ನೀವೇ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರುವ ಕವಿಯೆಂಬ (ಅಂಧ) ಬುಷಿಗಿ
ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಲು ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಆನುಗ್ರಹಿಸಿದಿರಿ.

English Translation.

Nasatyas, leaders, you liberated the quail from the mouth of the
dog that had seized her, and you, who are benefactors of many, have
granted to the sage who praises you, to behold (true wisdom).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅಭೀಕೆ--ವ್ಯಕವರ್ತಕೆಯೋಃ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಅಭಿಗೇತೇ--ಅಭೀಕೆ ಶಬ್ದವು ನಲವತ್ತಾರು ಸಂಗ್ರಾಮ
ಪದಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೯) ಇಷ್ಟತ್ತಾರು ದಿಗ್ವಿಚಳಪದಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೨೦) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ
ಸಂಗ್ರಾಮವೆಂದರೆ ಯುದ್ಧವೆಂದು ಅರ್ಥ-ಒಂದು ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಾಯಿಗೂ ಗುಬ್ಬಿಟ್ಟಿಗೂ ಜಗಳವಾಗಿ ಗುಬ್ಬಿಟ್ಟಿ
ಯನ್ನು ನಾಯಿಯು ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಾಗ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ನಾಯಿಯ ಬಾಯಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದಿದ್ದ ಗುಬ್ಬಿಟ್ಟಿಯನ್ನು
ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಪದಗಳಿಂದ ಉಪಸ್ಥ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿತು
ಎಂದು ಬೇರೆಯು ಅರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲ ಯಾಸ್ತುರು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಬರುವುದರಿಂದಲೂ
ಪುನಃ ಪುನಃ ಅವೃತ್ತಿ ಯಾಗುವುದರಿಂದಲೂ ಉಪಸ್ಥ ವರ್ತಕಾ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದು. ಜಗತ್ತಿಬ್ಬನನ್ನೂ
ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೇ ಮುಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯನೂ ಈ ಉಪಸ್ಥನನ್ನೂ (ಮುಚ್ಚುವ) ಆವರಿಸುವ ಕಾರಣ ವ್ಯಕಶಬ್ದ
ವಾಚ್ಯನಾಗಿರುವನು. ಉಪಸ್ಥ ಈ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ವ್ಯಕಗ್ರಸ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಸ್ಥನ್ನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆ
ಗಳು ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಗ್ರಸ್ತವಾದದ್ದನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದರು-ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಪುನಃ ಪುನಃ ವರ್ತಕೇ
ಪ್ರತಿ ದಿವಸಮಾವರ್ತತೇ ಇತಿ ವರ್ತಕಾ ಉಷಾಃ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು.

ವ್ಯಕೃತ್ಯ-ವಿಕರ್ತಕೃತ್ಯ | ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಹಿಂಸೆಮಾಡುವ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ವ್ಯಕೃತೃವು ಹದಿನೆಂಟು ವಕ್ಷನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಐ. ೩-೧೧) ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸ್ತ್ರೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಐ. ೩-೧೯) ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತೂ—

ವ್ಯಕೃತ-ವ್ಯಕೃತ್ಯಂ ದ್ರಮಾ ಭವತಿ ವಿವೃತಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋ ವಾ ವಿಕೃತಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋ ವಾ ವಿಕ್ರಾಂತ-
ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋ ವಾ || (ಐ. ೫-೨೧).

ಪ್ರಕಾಶವಾದ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಕುಳವನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅಥವಾ ಶೀತಕರವಾದ (ತಣ್ಣಗಿರುವ) ಪ್ರಕಾಶದ ಅತಿಶಯ ದಿಂದ ಇತರರನ್ನು ವಿಕೃತಮಾಡುವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಾದಿಜ್ಯೋತಿಷ್ಕುಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಚಂದ್ರನು ವ್ಯಕೃತೃವಾಚ್ಯನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ವ್ಯಕೃತೃದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಯಾಸ್ಯರು ವಿವರಿಸಿರ ವರು—

ಅರುಣೋ ಮಾ ಸಕೃದ್ವ್ಯಕೃತಃ ಪಥಾ ಯಂತಂ ದದರ್ಶ ಹಿ |

ಉಜ್ಜಿ ಹೀತೇ ನಿಚಾಯ್ಯಾ ತಪ್ತೇವ ಪೃಷ್ಠ್ಯಾಮಯಾ ವಿಶ್ರಂ ಮೇ ಅಸ್ಯ ರೋದಸೀ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೦೫-೧೮)

ಎಂಬ ಮೃಕೃನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು—

ಅರುಣ ಅರೋಚಿನೋ ಮಾಸಕೃನ್ಮಾನಾನಾಂ ಚಾರ್ಥಮಾನಾನಾಂ ಚ ಕರ್ತಾ ಭವತಿ ಚಂದ್ರಮಾ
ವ್ಯಕೃತಃ ಪಥಾ ಯಂತಂ ದದರ್ಶ ನಕ್ಷತ್ರಗಣಮುಭಿಜಿಹೀತೇ ನಿಚಾಯ್ಯ ಯೇನ ಯೇನ
ಯೋಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋ ಭವತಿ ಚಂದ್ರಮಾಸ್ತಕ್ಷ್ಣವನ್ನಿವ ಪೃಷ್ಠರೋಗೀ ಜಾನೀತಂ ಮೇಽಸ್ಯ
ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾವಿತಿ || (ಐ ೫-೨೧)

ಈ ಮೃಕೃನಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಕೃತೃಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಅದಿತ್ಯೋಽಸಿ ವ್ಯಕೃ ಉಚ್ಯತೇ | ಯದಾವ್ಯಂಕ್ತೇ (ಐ. ೫-೨೧) ಅದಿತ್ಯನಿಗೂ ವ್ಯಕೃ ಎಂದು ಹೆಸರು.

ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ ತಮಸ್ಸನ್ನು (ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು) ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ (ಅಥವಾ ಕಿರಣಗಳಿಂದ) ಆವರಿಸುವನು (ಮುಚ್ಚಿ
ವನು) ಎಂದು ಹೇಳಿ—

ಅಜೋಹವೀದತ್ತಿನಾ ವರ್ತಿತಾ ನಾಮಾಸ್ಯೋ ಯತ್ಪೀಮಮುಂಚಿತಂ ವ್ಯಕೃತ್ಯ |

ವಿ ಜಯುಷಾ ಯಯಥಾಃ ಸಾನ್ಯದ್ರೀರ್ಜಾರ್ತಂ ವಿಷ್ವಾಚೋ ಅಹತಂ ವಿವೇಣ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೩-೧೬)

ಎಂಬ ಮೃಕೃನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು— ಅಹೆಯದುಷಾ ಅತ್ತಿನಾದಿತ್ಯೇನಾಭಿಗ್ರಸ್ತಾ ಶಾಮತ್ತಿನಾ
ಪ್ರಮುಮುಚಿತುರಿತ್ಯಾಪ್ಯಾನಂ | ಎಂದು ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿ ವ್ಯಕೃನೆಂದರೆ ಅದಿತ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಶ್ವಾಪಿ ವ್ಯಕ ಉಚ್ಯತೇ ವಿಕರ್ತನಾತ್ |

(ನಿ. ೫-೨೧)

ವ್ಯಕ ಎಂದರೆ ನಿಯಮದೂ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ—

ವ್ಯಕಶ್ಚಿದಸ್ಯ ವಾರಣ ಉರಾಮಧಿರಾ ವಾಯುನೇಷು ಭೂಷತಿ |

ಸೇಮಂ ನಃ ಸ್ತೋಮಂ ಜುಜುಷಾಣ ಆ ಗಹೀಂದ್ರ ಪ್ರ ಚಿತ್ರಯಾ ಧಿಯಾ ||

(ಮ. ಸಂ ೮-೬೬-೮)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕನ್ನು ಹೇಳಿ—ವಿವಿಧಮಸೌ ಕೃಂತತಿ ತಸ್ಮಾದ್ವ್ಯಕಃ | ಆಹಾರವನ್ನು ತಿನ್ನುವಾಗ ಅದನ್ನು ತುಂದು ತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ತಿನ್ನುವುದರಿಂದ ನಾಯಿಗೆ ವ್ಯಕ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಮಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ವ್ಯಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೇವತೆಗಳ ನಾಯಿಯಾದ ಸಾರಮೇಯವು ಎಂದು ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಮಾಡಿರುವರು.

ವೃದ್ಧವಾಶಿನ್ಯಪಿ ವ್ಯಕ್ಯಚ್ಯತೇ | (ನಿ. ೫-೨೧) ದೊಡ್ಡದಾದ ಹೆಣ್ಣಿನರಿಗಾಗಲಿ, ತೋಳನಿಗಾಗಲಿ ವ್ಯಕೀ ಎಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಈ ಅರ್ಥಸಮರ್ಥನೆಗಾಗಿ—

ಶತಂ ಮೇಷಾನ್ ವ್ಯಕೈ ಚಕ್ಷದಾನಮ್ನಜ್ರಾಶ್ಚಂ ತಂ ಪಿಶಾಂಧಂ ಚಿಕಾರ |

ತಸ್ಮಾ ಅಕ್ಷೀ ನಾಸತ್ಯಾ ವಿಚಕ್ಷ ಆಧತ್ತಂ ದಿಸ್ತಾ ಭಿಷಜಾವನರ್ವನ್ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೧೬)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಕೈ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೆಣ್ಣಿನರಿಗೆ ಅಥವಾ ತೋಳನಿಗೆ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ವ್ಯಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಆಯಾಯ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನೂ ಉದಾಹರಿಸಿರುವರು.

ಷ್ಠಂದಸ್ವಾಮಿಗಳ ವ್ಯಕೇಣ ಗ್ರಸ್ತಮಾನಾಂ ಚಿಹಿಕಾಂ ವ್ಯಕಸ್ಯ ಅಸ್ಯಾತ್ ಮೋಚಿತವಂತ್ ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವಂತೆಯೇ ನಾಯಿಯ ಮುಖದಿಂದ ಗುಟ್ಟುಚ್ಚಿಯನ್ನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಬಿಡಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ

ಯಾಭಿವರ್ತಿಕಾಂ ಗ್ರಸಿತಾಮುಮಂಚಿತಂ ತಾಭಿರೂ ಷು ಊತಿಭಿರಶ್ಚಿನಾಗತಮ್ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೭-೮)

ಎಂದು ಉದಾಹರಿಸಿರುವರು.

ಕೃಪಮಾಣಂ—ಸ್ವೃವಂತೆಂ. ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಿರುವವನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಷ್ಠಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು—ಕೃಷ್ಣಾತಿ ಎಂದು ನಲವತ್ತನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷತಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾತಿ ಶಬ್ದವು (ನಿ. ೩-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಕೃಷ್ಣಾತಿ ಎಂದು ಹದಿನೂರು ಸ್ತೋತ್ರ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೯) ಪಾಠಮಾಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಕೃಷಾಶಬ್ದವು ಸ್ತುತಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡುವ ಕೃಷಾಕೃಷ್ಣಾತಿಶಬ್ದಚಿಹಿಕೆ ಕರ್ಮಸು

ಪಾಶಾತ್ ಕೃಪಣ್ಯುರಿತಿ ಸ್ತೋತ್ರನಾಮಸು ಚ ಪಾಶಾತ್ ಕೃಪಿಃ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಃ ಇತಿ ಗಮ್ಯತೇ-ಎಂದು ನ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾದಿ ಕವಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಕಣ್ಣು ಇಲ್ಲದ ಕುರುಡನಾದ ಮುಷಿಗೆ ಕಣ್ಣುಗಳು ಬರುವಂತೆ ತನುಗ್ರಹಿಸಿ ಎಲ್ಲಾ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ನೋಡುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿರುವರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಈ ವಿಷಯವು ಮರ್ಥನಾಗಿದೆ.

ಯುವಂ ಕಣ್ವಾಯಾಪಿರಿಷ್ಟಾಯ ಚಕ್ಷುಃ ಪ್ರತ್ಯಥತ್ತಂ ಸುಷ್ಕುತಿಂ ಜುಜುಷಾಣಾ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೮-೭)

ಯಾಭಿಃ ಕಣ್ವಂ ಪ್ರಸಿಷ್ಠಾಸಂತಮಾವತಂ ತಾಭಿರೂ ಸು ಊತಿಭಿರಶ್ವಿನಾಗತಮ್ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೯-೫)

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

|| ನ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಆಸ್ಯಃ-ಆಸ್ಯ ಶಬ್ದ. ಪಂಚಮಾ ಏಕವಚನಪರವಾದಾಗ ಪದ್ಮೆನ್ನೋಮಾಸ್-(ಪಾ ಸೂ. ೬-೧-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಸನ್ ಆದೇಶ. ಭಸಂಜ್ಞಾ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಲೋಪೋಷಣಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೩೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಉದಾತ್ತಾಕಾರ ಲೋಪವಾದುದರಿಂದ ಊದಿದಂ ಪದಾದಿ-(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯುವಮ್-ಪ್ರಥಮಾಯಾಶ್ಚ ದ್ವಿವಚನೇ ಭಾಷಾಯಾಮ್-(೬-೨-೮೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ವೆ.ದದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಮುಮುಕ್ತಮ್-ಮುಚ್ಚಲ್ಯ ಮೋಕ್ಷಣೇ ಧಾತು. ಪ್ರಯೋ ಜಕನ್ಯಾಪಾರ ತೋರುವುದರಿಂದ ಅಂತ ಭಾಗವಿತ್ಯರ್ಥವಾದ ಧಾತು. ಅಜ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಮಾದೇಶ ಬಿಡುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಕರಣಕ್ಕೆ ಶ್ಲಿ ಆದೇಶ. ಶ್ಲಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಭ್ಯಾಸಕೆ ಆದಿಪಲ್‌ತೀಕ. ಚೋಣೀಕುಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಚಕಾರಕ್ಕೆ ಕುತ್ವ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕೃಪಮಾಣಮ್-ಕೃಪ ಧಾತುವು ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ತುದಾದಿ. ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಾನಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತುದಾದಿಭ್ಯಃಶಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೧-೭೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ ವಿಕರಣ. ಸಾರ್ವಧಾತುಕಮುಷಿತ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚದ್ವಾವಿರುವುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಲಘೋದ್ಧಿಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅನೇಮುಕ್- (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಂತಕ್ಕೆ ಮುಕಾಗಮ. ಅದಪದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕವು ಬಂದುದರಿಂದ ತಾಸ್ಯನುದಾತ್ತೀಶಃ-(ಪಾ ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಕರಣ ಸ್ವರವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ವ್ಯವಾದೀನಾಂ ಚಃ-(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೦೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯವ್ಯಾಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅಕೃಣುತಮ್—ಕೃವಿ ಹಿಂಸಾರಣಯೋಶ್ಚ ಧಾತು. ಲಪ್ ಮಧ್ಯಮವುರೂಪ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಮಾ ದೇಶ. ಧಿಸ್ತಿ ಕೃಣ್ತೋರಚಿ-(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಕಾರ ಅಂತಾದೇಶ. ಉ ವಿಕರಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಿತ್ತಾದ ದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ನುಮಾಗಮ, ಅತಿಜಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಫಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಚೇಕ್ಷೇ- ಚಕ್ಷೇಜಾ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ವಾಚಿ ಧಾತು ಅದಾದಿ ತುಮನರ್ಥತೋರುವಾಗ ತುಮರ್ಥೇ- ಸೇಸೇನಸೇ-(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸೇನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸ್ತೋಃ ಸಂಯೋಗಾದ್ಯೋರಂತೇ ಚಿ-(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೨೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಕಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಪಕಾರಕ್ಕೆ ಕತ್ವ. ಸಕಾರಕ್ಕೆ ತನ್ನಿ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಸತ್ವ. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಇತ್ಯಾತ್ಯಾದಿಸ್ತಿಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯುದಾತ್ತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೃನ್ನೇಜಂತಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಜಂತವಾದುದರಿಂದ ಅವ್ಯಯಸಂಜ್ಞಾ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೪ ||

|| ಸಂಹಿತಾಶಃ ||

ಚರಿತ್ರಂ ಹಿ ನೇರಿವಾಚ್ಛೇದಿ ಪರ್ಣಮಾಚಾ ಖೇಲಸ್ಯ ಪರಿತ-
ತಕ್ಮಾಯಾಂ |

ಸದ್ಯೋ ಜಂಘಾಮಾಯಸೀಂ ವಿಶ್ವಲಾಯೈ ಧನೇ ಹಿತೇ
ಸರ್ತವೇ ಪ್ರತ್ಯಧತ್ತಂ || ೧೫ ||

|| ಪದಪಠಃ ||

ಚರಿತ್ರಂ | ಹಿ | ನೇಃಽ ಇವ | ಅಚ್ಛೇದಿ | ಪರ್ಣಂ | ಆಚಾ | ಖೇಲಸ್ಯ | ಪರಿ-
ತಕ್ಮಾಯಾಂ |

ಸದ್ಯಃ | ಜಂಘಾಂ | ಆಯಸೀಂ | ವಿಶ್ವಲಾಯೈ | ಧನೇ | ಹಿತೇ | ಸರ್ತವೇ |

ಪ್ರತಿ | ಅಧತ್ತಂ || ೧೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅಗಸ್ತ್ಯಪುರೋಹಿತಃ ಪೇಲೋ ನಾಮ ರಾಜಾ | ತಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿನೀ ವಿಶ್ವಲಾ ನಾಮ ಸ್ತ್ರೀ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಶತ್ರುಭಿಶ್ಚಿನ್ನಪಾದಾಸೀತ್ | ಪುರೋಹಿತೇನಾಗಸ್ತ್ಯೇನ ಸ್ತುತಾವತ್ಸಿನಾ ರಾತ್ರಾವಾಗತ್ಯಾಯೋಮಯಂ ಪಾದಂ ಸಮಧತ್ತಾಂ | ತದೇತದಾದ | ಅಜಾ ಅಜಾ ಸಂಗ್ರಾಮೇಽಗಸ್ತ್ಯಪುರೋಹಿತಸ್ಯ ಪೇಲಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿನ್ಯಾ ವಿಶ್ವಲಾಖ್ಯಾಯಾಶ್ಚರಿತ್ರಂ ಚರಣಂ ವೇರಿವ ವೇಃ ಪಕ್ಷಿಣಃ ಪರ್ಣಂ ಪತತ್ರಮಿವಾಚ್ಛೇದಿ ಹಿ | ಪುರಾ ಛಿನ್ನಮುಧೂತ್ವಲು | ಹೇ ಅಶ್ವಿನಾ ಯುನಾಮಗಸ್ತ್ಯೇನ ಸ್ತುತೌ ಸಂತ್ ಪರಿತಕ್ಯಾಯಾಂ | ಪರಿತಕ್ಯಾಯಾಂ ರಾತ್ರೀಃ ಪರಿತ ಏನಾಂ ತಳತಿತಿ ಯಾಸ್ಯಃ | ನಿ. ೧೧-೨೫ | ಏನಾಮುಭಯತಃ ಸೂರ್ಯೋ ಗಚ್ಛತಿತಿ ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ | ರಾತ್ರಾವಾಗತ್ಯ ಸದ್ಯಸ್ತದಾನೀಮೇವ ಹಿತೇ ಶತ್ರುಷು ನಿಹಿತೇ ಧನೇ ಜೇತವ್ಯೇ ವಿಷಯಭೂತೇ ಸತಿ ಸರ್ತವೇ ಸರ್ತುಂ ಗಂತುಂ ವಿಶ್ವಲಾಯಾ ಆಯಸೀಮುಯೋಮಯಾಂ ಜಂಘಾಂ ಜಂಘೋಽಪಲಕ್ಷಿತಂ ಪಾದಂ ಪ್ರತ್ಯಧತ್ತಂ | ಸಂಧಾನಮೇಕೇಕರಣಂ ಕೃತೆಂವಂತಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಚರಿತ್ರಂ | ಅರ್ತಿಲೂಢೂಸೂಖನಸದಚರ ಇತ್ಯ ಇತಿ ಕರಣ ಇತ್ರಃ | ಅಜಾ | ಸುಸಾಂ ಸುಲೂಗಿತಿ ವಿಭಕ್ತೇರ್ಡಾರ್ದೇಶಃ | ಆಯಸೀಂ | ಆಯೇಶದ್ವಾದ್ವಿಕಾರಾರ್ಥೇ ಸ್ವಾಣೆರಪಪಾದಿಭ್ಯೋಽನ್ಯಾಪಾ. ೪-೩-೧೫೪ | ಟಿಡ್ವಾಣಿ ಇಂತಿ ಜೇಷ್ಠ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

(ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ) ಅಜಾ—ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ | ಪೇಲಸ್ಯ—ಪೇಲನೆಂಬರಾಜನ (ಸಂಬಂಧಿಯಾದ) ವಿಶ್ವಲೆಂಬುವನು | ಚರಿತ್ರಂ—ಚರಣವು (ಪಾದವು) | ವೇಃ—ಪಕ್ಷಿಯು | ಪರ್ಣಂ ಇವ—ರಿಕ್ಕೆಯಂತೆ | ಅಚ್ಛೇದಿ ಹಿ—ಛೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತವೇ | ಪರಿತಕ್ಯಾಯಾಂ—ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ (ಪೇಲನಪುರೋಹಿತನಾದ ಅಗಸ್ತ್ಯನಿಂದ ಸ್ತುತರಾಗಿ ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಬಂದು) | ಸದ್ಯಃ—ಕೂಡಲೇ | ಹಿತೇ—(ಶತ್ರುಗಳಿಂದ) ನಿಹಿತವಾದ | ಧನೇ—ಧನಕ್ಕಾಗಿ | ಸರ್ತವೇ—ಹೋಗುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ | ವಿಶ್ವಲಾಯೈ—ವಿಶ್ವಲೆಗೆ | ಆಯಸೀಂ—ಕಬ್ಬಣದಿಂದ ಮಾಡಿದ | ಜಂಘಾಂ—ಪಾದವನ್ನು | ಪ್ರತ್ಯಧತ್ತಂ—ಜೋಡಿಸಿದ (ಕೊಟ್ಟಿಂ).

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ, ಪಕ್ಷಿಯರಿಕ್ಕೆಯಂತೆ, ಛೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಪಾದವುಳ್ಳ ಪೇಲನ (ಸಂಬಂಧಿಯಾದ) ವಿಶ್ವಲೆಗೆ, (ಆವನ ಪುರೋಹಿತನಾದ ಅಗಸ್ತ್ಯಮುಖಿಯಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನೀವಿಬ್ಬರೂ) ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ (ಬಂದು) (ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ನಿಹಿತವಾದ) ಧನವನ್ನು (ಒಯಿಸಲು) ಓಡಾಡುವಂತೆ, ಕಬ್ಬಣದ ಪಾದವನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದಿಂ.

English Translation.

The foot of (Vispala, the wife of) Khela, was cut off, like the wing of a bird, in an engagement by night; immediately you gave her an iron leg, that she might walk, the hidden treasure (of the enemy being the object of the conflict).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಪರಿತಕ್ಷಾ ಯೋಂ—ಪರಿತಕ್ಷಾ ರಾತ್ರಿ ರಾತ್ರಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಪರಿತ ಏನಾಂ ತೇಕಿ (ನಿ. ೧೧-೨೫) ಏನಾಂ ಸೂರ್ಯೋ ಉಭಯತಃ ಗಚ್ಛತೀತಿ ತಸ್ಯಾರ್ಥಃ ಸೂರ್ಯನು (ಸುತ್ತಲೂ) ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದರೆ ರಾತ್ರಿಯು ಪೂರಂಭದಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವವನಾಗಿ ಸುತ್ತುವ ನಿಮಿತ್ತ ಪರಿತಕ್ಷಾ ಎಂದರೆ ರಾತ್ರಿಯು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಪರಿತಕ್ಷಾ ಯೋಂ ಸೇನಾಯಾಂ ವರ್ತಮಾನಾಯಾಂ ಸೇನೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಪೀಲನೆಂಬ ರಾಜನು ಅಗಸ್ತ್ಯಮುಷಿಯನ್ನು ಪುರೋಹಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಅವನಿಗೆ ವಿಶ್ವಲಾ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಇದ್ದಳು. ಶತ್ರುಗಳ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧವು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ವಿಶ್ವಲಾ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯು ಸಾವವು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಯಿತು. ಅಗ ವಿಶ್ವಲೆಗೆ ಕಾಲು ಬರಬೇಕೆಂದು ಅಗಸ್ತ್ಯಮುಷಿಯು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರವಾಡಲಾಗಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಇವಳ ಕತ್ತರಿಸಿಹೋದ ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಅಸ್ತ್ರೀಗೆ ಸಾದಗಳು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸವು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಈ ವಿಷಯವು.

ಯಾಭಿರ್ವಿಶ್ವಲಾಂ ಧನಸಾಮಥರ್ವ್ಯಂ ಸಹಸ್ರಮಿಾಳ್ಷ ಆಜಾವಜಿನ್ವತಂ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೧೦)

ಅಗಸ್ತ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ನಾವ್ಯಧಾನಾ ಸಂ ವಿಶ್ವಲಾಂ ನಾಸತ್ಯಾ ಪರಿಚೇತಂ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೭-೧೧)

ಅಮಂಚಿತಂ ವರ್ತಿಕಾಮಂಹಸೋ ನಿಃ ಪ್ರತಿ ಜಂಘಾಂ ವಿಶ್ವಲಾಯಾ ಅಧತ್ತಂ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೮-೮)

ಯುವಂ ವಂದನಮೃತ್ಯುದಾದುದೊಸಥುರ್ಯುರ್ವಂ ಸದ್ಯೋ ವಿಶ್ವಲಾವೇತೇನೇ ಕೃಥಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೩೯-೮)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಏನರಸಲ್ಲಟ್ಟಿರುವುದು.

ಚರಿತ್ರಂ—ಚರಣಂ | ಪಾದ ಎಂದು ಸಾಯಣರೂ ಚರಿತಿ ಗಚ್ಛತಿ ಯೇನ ತಚ್ಚರಿತಂ ಜಂಘಾ ಇಹಾಭಿ ಪ್ರೇತಾ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಸಾಧನವು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಜಂಘೆಯು ಗಮನಸಾಧನವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳೂ ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಧನೇ ಹಿತೇ—ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತ ವಿಷಾ ಸಪ್ತಮಾ | ಸಪ್ತಮಾವಿಭಕ್ತಿಯು ನಿಮಿತ್ತವಾಚಕವಾಗಿರುವುದು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನವೇ ನಿಮಿತ್ತರೂಪವಾಗಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿತಂ ಧನಂ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಅನಯಾ ಪ್ರಕ್ರಾಂತೇ ಸಂಗ್ರಾಮಃ ತಸ್ಯ ಗಮನಸ್ಯ ವ್ಯಾಭಾಕಾರ್ಥಂ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಹಿತಕರವಾದ ಧನವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಕ್ರಾಂತವಾದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗಮನಕ್ಕೆ ತಡೆಯು ಉಂಟಾದ ಕಾರಣ ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ನಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು. ಸಾಯಣರು ತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾ ನಿಹಿತೇ ಧನೇ ಜೇತವ್ಯೇ ವಿಷಯಭೂತೇ ಸತಿ ಶತ್ರುವಶದಲ್ಲಿರುವ ಧನವನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಚರಿತ್ರಮ್—ಚರ ಗತಿಭಕ್ಷಣಯೋಃ ಧಾತು. ಅತಿಫಲಾಧೂಸೂಖನಸಹಚರಇತ್ರೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೮೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ಇಲ್ಲಿ ಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರದಿಂದ ಮಧ್ಯೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಚ್ಯೇದಿ—ಛದಿರ್ ದ್ವೈಧೀಕರಣೇ. ಧಾತು. ಕರ್ಮಣಯಲ್ಲಿ ಲುಹ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ವಿಕವಚನದಲ್ಲಿ ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಚಿಣ್ ಛಾವನಕರ್ಮಣೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚ್ಚಿಗೆ ಚಿಣಾದೇಕ. ತನ್ನಿ-ಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಿಗೆ ಗುಣ. ಚಿಣೋ ಲುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೦೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರದಲ್ಲಿರುವ ತಕಟ್ಟಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ಹ ಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. **ಹಿಚೆ** (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೩೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಡಾಗಮ ಉದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಆದ್ಯುದಾತ್ತವಾದ ಪದವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಜಾ-ಅಜ+ಃ ಎಂದಿರುವಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಏಭಕ್ತಿಗೆ ಡಾದೇಕ. ಡಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಟಿಗೆ ಲೋಪ. ಉದಾತ್ತನಿವೃತ್ತಿಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಯೋನಮ್—ಅಯಃ ವಿಕಾರಃ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಣಿರವತಾದಿಭ್ಯೋಽಯ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೩-೧೧೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಯ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತದ್ಧಿತೇಷ್ವಚಾಮಾದೇಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಿವೃದ್ಧಿ ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಟಿಡ್ಯಾಣಯ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೧೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಟೀಮ್. ಯಸ್ಯೇತಿಚ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಕಾರಲೋಪ. ಇ್ಯಾತ್ಯಾದಿನಿಫತ್ಯಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯುದಾತ್ತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಹಿತೇ—ದುಃಖಾಘಾ ಧಾರಣವೇಷಣಯೋಃ ಧಾತು. ಕರ್ಮಣಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೨೦೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ದಧಾತೇರ್ಹಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಹಿ ಆದೇಕ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಪ್ತಮೀ ವಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಸರ್ತವೇ—ಸ್ಯ ಗತೌ ಧಾತುಃ ತುಮನರ್ಥ ತೋರುವಾಗ ತುಮರ್ಥೇ ನೇನೇನೇ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ತವೇಣ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕಿಗೆ ಗುಣ. ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೃತ್ಯೇಜಂತೇ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅವ್ಯಯ ಸಂಜ್ಞಾ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಧತ್ತಮ್—ದುಧಾಜ್ ಧಾರಣಪೋಷಣಯೋಃ ಧಾತುಃ. ಲಜ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತ ರೂಪ. ಅತಿಜಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೫ ||

! ಸಂಕಶಾಪಾಃ !

ಶತಂ ಮೇಷಾನ್ವೃಕ್ಯೇ ಚಕ್ಷದಾನಮೃಚ್ರಶ್ಚಂ ತಂ ಪಿತಾಂಧಂ
ಚಕಾರ |

ತಸ್ಮಾ ಅಕ್ಷೀ ನಾಸತ್ಯಾ ವಿಚಕ್ಷ ಆಧತ್ತಂ ದಸ್ರಾ ಭಿಷಜಾವನ-
ವರ್ನ್ || ೧೬ ||

! ಸದಪಾಃ !

ಶತಂ | ಮೇಷಾನ್ | ವೃಕ್ಯೇ | ಚಕ್ಷದಾನಂ | ಋಚ್ರ | ಅಶ್ಚಂ | ತಂ | ಪಿತಾ |
ಅಂಧಂ | ಚಕಾರ |

ತಸ್ಮೈ | ಅಕ್ಷೀ | ಇತಿ | ನಾಸತ್ಯಾ | ವಿ ಚಕ್ಷೇ | ಆ | ಅಧತ್ತಂ | ದಸ್ರಾ |
ಭಿಷಜೌ | ಅನವರ್ನ್ || ೧೬ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷಣಂ ||

ವ್ಯಾಪಾರಃ ಪುತ್ರೈ ಬುಜ್ರಾಶ್ಚೋ ನಾಮ ರಾಜರ್ಷಿಃ | ತಸ್ಯ ಸಮೀಪೇಽಶ್ವಿನೋರ್ವಾಹನ-
 ಭೂತೋ ರಾಸಭೋ ವೃಕೀ ಭೂತಾವತಸ್ತೇ | ಸ ಚ ತಸ್ಯಾ ಅಹಾರಾರ್ಥಮೇಕೋತ್ತರಶತಸಂಖ್ಯಾಕಾ-
 ನ್ನೌರಜನಾನಾಂ ಸ್ವಭೂತಾನ್ನೇಷಾನ್ ಕಕಲೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರದದೌ | ಬುಜ್ರಾಶ್ಚಃ ಕತಮೇಕಂ ಚ ಮೇಷಾನಿ
 ಮಂತ್ರಾಂತರೇ ದರ್ಶನಾತ್ | ಏವಂ ಪೌರಾಣಾಮಹಿತೇ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಪಿತಾ ಶಾವೇನ ನೇತ್ರಹೀನಮಕ-
 ರೋತ್ | ತೇನ ಸ್ತೂಯಮಾನಾವಶ್ವಿನಾವಸ್ತದ್ವಾಹನನಿಮಿತ್ತಮಸ್ಯಾಂಧ್ಯಂ ಜಾತಮಿತಿ ಜಾನಂತೌ ತಸ್ಮಾ
 ಅಕ್ಷಿಣೇ ಪ್ರಾಯಚ್ಛಾಮುತಿ | ತದೇತದಾಹ | ಅತ್ರ ತಚ್ಚೈಶ್ಚ ಶ್ರುತೇರ್ಯಚ್ಚೈದ್ವಾಧ್ಯಾಹಾರಾಃ | ಯ
 ಬುಜ್ರಾಶ್ಚಃ ಕತಂ ಕತಸಂಖ್ಯಾಕಾನ್ನೇಷಾನ್ಸ್ಯುಕ್ತೌ ಅತ್ಯನಾಪೋಷಿತಾಯೈ ವ್ಯಕ್ತಸ್ಮಿಯೈ ಕಕಲೀಕೃತ್ಯ
 ಪ್ರಾದಾತ್ ತಂ ಚಕ್ಷದಾನಂ | ಪ್ಲವದಿಶ್ಚಿಕ್ರಮಾತ್ರೈ ಕಕಲೀಕರಣಾರ್ಥಃ | ಕಕಲೀಕೃತ್ಯ ದತ್ತವಂತೆ-
 ಮ್ಬುಜ್ರಾಶ್ಚಂ ಪಿತಾ ಶಾವೇನಾಂಧಂ ದೃಷ್ಟಿಹೀನಂ ಚೇಕಾರ | ಕೃತಮಾನ್ | ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾ ಸತ್ಯಸ್ವಭಾವಾ
 ಸತ್ಯಸ್ಯ ನೇಕಾರೌ ವಾ ಭಿಷಜೌ ದೇವಾನಾಂ ವೈದ್ಯಭೂತೌ | ಅಶ್ವಿನೌ ವೈ ದೇವಾನಾಂ ಭಿಷಜೌ |
 ಐ. ಬ್ರಾ. ೧-೧೮ | ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ದಸ್ಯಾ ದರ್ಶನೀಯಾವೇತತ್ಪಂಚ್ಚೈ ವಾ ಹೇ ಅಶ್ವಿನಾವನವನ್ನನವರ್ಣೇ
 ದ್ವಷ್ಟವ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ಪಿತ್ವಶಾಪಾದ್ಯಮನರಹಿತೇ ಅಕ್ಷೀ ಚಕ್ಷುಷೀ ವಿಚಿಕ್ಷೇ ವಿವಿಧಂ ದ್ರಷ್ಟುಂ ಸಮರ್ಥೇ ತಸ್ಯೈ
 ಬುಜ್ರಾಶ್ಚಾಯಾದಧತ್ತಂ | ವ್ಯಧತ್ತಂ | ಅಕುರುತಂ || ವ್ಯಕ್ತೇ | ವ್ಯಕ್ತೋಽರಣ್ಯಶ್ಚಾ | ತಸ್ಯ ಸ್ತ್ರೀ ವೃಕೀ |
 ಜಾತೇರಸ್ತ್ರೀವಿಷಯಾತ್ | ಪಾ. ೪-೧-೬೩ | ಇತಿ ದಿತಿ ಜಾನ್ | ಜಸಾದಿಷು ಛಂದಸಿ ವಾವಚನಮಿತಿ
 ಚತುರ್ಥ್ಯೇಕವಚನಸ್ಯಾಧಭಾವೇ ಯಣಾದೇಶ ಉದಾತ್ತೈಸ್ತರಿತರ್ಯೋಯಿಣ ಇತಿ ಪರಸ್ಯಾನುದಾತ್ತೈ
 ಸ್ತರಿತತ್ತಂ | ಚಕ್ಷದಾನಂ | ಪ್ಲವೇರ್ಲಿಟಃ ಕಾನರ್ಚ | ಚಿತ್ಸ್ಮರಃ | ಅಕ್ಷೀ | ಈ ಚಿ ದ್ವಿವಚನೇ | ಪಾ. ೭-೧-೭೭ |
 ಇತಿ ಪರಶ್ಚಾದ್ವಕ್ಷಶಬ್ದಸ್ಯೇಕಾರಾಂತಾದೇಶಃ | ಸ ಚೋದಾತ್ತೇಃ | ತಸ್ಮಿನ್ಯತೇ ಸತ್ಯದ್ವೌ ವಿಪ್ರತಿಷೇಧಿ |
 ಪರಿ. ೪೦ | ಇತಿ ಪರಿಭಾಷಯಾ ಪುನರ್ನುಮ್ನ ಛವತಿ | ವಿಚಿಕ್ಷೇ | ಚಿಕ್ಷೇಃ ಸಂಪದಾದಿಉಕ್ಷಣೋ ಭಾವೇ
 ಕ್ವಿಪ್ | ಅನವರ್ನ | ಬು ಗತೌ | ಅಸ್ಯಾದನ್ನೇಭ್ಯೋಽಸಿ ದ್ಯಕ್ಯಂತ ಇತಿ ದ್ವಿತಿಗ್ರಹಣ್ಯ ವಿಧ್ಯಂತರೋಪ-
 ಸಂಗ್ರಹಾರ್ಥಶ್ಚಾದ್ಯಾವೇ ವನಿಪ್ | ಅವರ್ ಗಮನಂ ವಿಷಯಂ ಪ್ರತ್ಯೇನಯೋರ್ವಾಸ್ತೀತಿ ಚತುರ್ವಿಧೌ
 ನಷ್ಟಭಾಷಾಮಿತ್ಯುಕ್ತರಪದಾಂತೋದಾತ್ತತ್ವಂ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ದ್ವಿವಚನಸ್ಯ ಲುಕ್ | ಛಂದಸೋ
 ನಲೋಪಾಭಾವಃ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥ ||

(ಯಾಃ—ಯಾವ ಬುಜ್ರಾಶ್ಚನು) | ಶತಂ—ನೂರು | ಮೇಷಾನ್—ಆಡುಗಳನ್ನು | ವ್ಯಕ್ತೇ—
 ಹೆಣ್ಣು ತೋಳಕ್ಕೆ (ಕೊಟ್ಟನೋ) | ತಂ—ಆ | ಚಕ್ಷದಾನಂ—(ಕತ್ತರಿಸಿ) ಕೊಟ್ಟ | ಬುಜ್ರಾಶ್ಚಂ—ಬುಜ್ರಾಶ್ಚ
 ನನ್ನು | ಪಿತಾ—(ಅವನ) ತಂದೆಯು | ಅಂಧಂ—(ಶಾಪದಿಂದ) ಅಂಧನನ್ನಾಗಿ (ಕುರುಡನನ್ನಾಗಿ) | ಚೇಕಾರ—
 ಮಾಡಿದನು | ನಾಸತ್ಯಾ—ಸತ್ಯಸ್ವಭಾವವನಿಂದ | ಭಿಷಜೌ—(ದೇವತೆಗಳ) ವೈದ್ಯರಾದ | ದಸ್ಯಾ—ಎಲ್ಲ
 ಸುಂದರರಾದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ (ನೀವು ಬುಜ್ರಾಶ್ಚನಿಗೆ) | ಅನವರ್ನ—(ಕುರುಡಾದುದರಿಂದ) ಗಮನರಹಿತವಾದ

(ಕಾಡೆಸದಿರನು) | ಅಕ್ಷೀ-ಕಣ್ಣುಗಳೆರಡನ್ನೂ | ತಸ್ಮೈ-ಆ ಋಜ್ರಾಶ್ವನಿಗೆ | ವಿಚಿಕ್ಷೇ-ದೃಷ್ಟಿಯುಕ್ತ
ನನ್ನಾಗಿ (ಮಾಡಿ) | ಅಧತ್ತಂ-ಮಾಡಿದಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ವಾಹನವಾದ ರಾಸಭವು ಹೆಣ್ಣುತೋಳನ ರೂಪದಿಂದ ಋಜ್ರಾಶ್ವನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದಿತು. ಅದರ ಅಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಗ್ರಾಮದ ಜನರ ಆಡುಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಋಜ್ರಾಶ್ವನು ನೂರು ಆಡುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಆ ತೋಳಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಅದರಿಂದ ತೋಳನಗೊಂಡ ಅವನ ತಂದೆಯು ಆ ಋಜ್ರಾಶ್ವನಿಗೆ ಶಾಪಕೊಟ್ಟು ಅವನನ್ನು ಕುರುಡನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು. ಸತ್ಯಸ್ವಭಾವದವನೂ, ದೇವತೆಗಳ ನೈದ್ಯರೂ, ದರ್ಶನೀಯರೂ ಆದ ನೀವು (ಕುರುಡಾದ್ದರಿಂದ ಪದಾರ್ಥಗಳಕಡೆ) ಗಮನಾಸಮರ್ಥವಾದ ಋಜ್ರಾಶ್ವನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಯುಕ್ತಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಿರಿ.

English Translation

When his father caused Rijrashwa, as he was giving to a she-wolf a hundred sheep cut up in pieces, to become blind, you, Dasras, physicians (of the gods), gave him eyes (that had been) unable to find their way, with which he might see.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ತತಂ ಮೇಷಾನಾಂ ವ್ಯಕ್ಯೇ-ಅತ್ಯೇನಾ ಪ್ರೇಷಿತಾಯೈ ವ್ಯಕ್ಸ್ಮಿಯೈ ತಳಲೀಕೃತ್ಯೈ ಸ್ವಾಧಾಃ. ವೃಷಾಗಿರ ಎಂಬ ರಾಜನ ಮಗನಾದ ಋಜ್ರಾಶ್ವನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ರಾಜಮುಷಿಯ ಹತ್ತಿರ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ವಾಹನವಾದ ಕತ್ತೆಯು ಹೆಣ್ಣುತೋಳದ ಆಕಾರದಿಂದ ಇತ್ತು. ಅದರ ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಋಜ್ರಾಶ್ವನು ನೂರೊಂದು ಕುರಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದನು. ಈ ಕುರಿಗಳು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದವುಗಳಾದರೂ ಅವರ ಅನುಮತಿ ಇಲ್ಲದೆ ರಾಜಪುತ್ರನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಿರುವ ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಅಹಿತವಾದ ಕಾರಣ ಈ ಋಜ್ರಾಶ್ವನ ತಂದೆಯು ಆಪಮಾಧಾನದಿಂದ ಕುರುಡನಾಗುವಂತೆ ಇವನಿಗೆ ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಋಜ್ರಾಶ್ವನಿಗೆ ತಂದೆಯು ಶಾಪದಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳು ಹೋದವು. ಆಗ ಅವನು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದನು. ಅವರು ತನ್ನ ವಾಹನದ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಇವನು ಕುರುಡನಾದನು ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅವನಿಗೆ ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಕಣ್ಣುಗಳು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದರು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸವು ಈ ಋಕ್ವಿನಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಇತಿಹಾಸವು—

ತತಂ ಮೇಷಾನ್ವ್ಯಕ್ಯೇ ಮಾಮಹಾನಂ ತಮಃ ಪ್ರಣೇತಮಶಿನೇನ ಪಿತೌ |
ಅಕ್ಷೀ ಋಜ್ರಾಶ್ವೇ ಅಶ್ವಿನಾವಧತ್ತಂ ಜ್ಯೋತಿರಂಧಾಯ ಚಕ್ರಘುರ್ವಿಚಿಕ್ಷೇ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೭-೧೭)

ಶುನಮಂಧಾಯ ಭರಮದ್ಯಯತ್ಪಾ ವ್ಯಕೀರಶ್ಚಿನಾ ವ್ಯವಜಾ ನರೀತಿ |
ಜ್ವರಃ ಕನೀನ ಇವ ಚಿಕ್ಷದಾನ ಋಜ್ರಾಶ್ಚಃ ಶತಮೇಕಂ ಚಿ ಮೇಷಾನ್ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೦೬-೧೮.)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಇಲ್ಲಿ "ಶತಂ ಮೇಷಾನ್" ನೂರು ಕುರಿಗಳು ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. "ಶುನಮಂಧಾಯ" ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ "ಶತಮೇಕಂಚಿ ಮೇಷಾನ್" ಎಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸ್ಯಂದಸ್ಯಾಮಿ ಗಳೂ ಈ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ತಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ ಈ ಋಜ್ರಾಶ್ಚನ ಹೆಸರು ಋ. ಸಂ. ೧-೧೦೦-೧೬ ರಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನು ಇವನಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡಿದನೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನೂ, ಋ. ಸಂ. ೧-೧೦೦-೧೬ ರಲ್ಲಿ ಈ ಋಜ್ರಾಶ್ಚನು ವೃಷಾಗರಿನೆಯ ರಾಜನ ಪುತ್ರರಾದ ಅಂಬರೀಷ, ಸಹದೇವ, ಭಯಮಾನ, ಸುರಾಧಾಃ ಋಜ್ರಾಶ್ಚ ಎಂಬುವರಲ್ಲಿ ಇವನೂ ಒಬ್ಬನೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಇವನ ಹೆಸರು ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ಸೂಚಿತವಾಗಿಲ್ಲ.

ಚಿಕ್ಷದಾನಂ—ಕ್ಷದತಿಃ ಅತ್ತಿಕರ್ಮಾ | ಅತ್ರ ಶಕಲೀಕರಣಾರ್ಥಃ ಶಕಲೀಕೃತ್ಯ ದಿತ್ವವಂತಂ |
ಕ್ಷದ ಧಾತುವು ಭಕ್ಷಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಚೂರು ಚೂರು ಮಾಡು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯೇಗಿಸಿದೆ. ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ ಅಥವಾ ತುಂಡು ತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಅರ್ಥವು.

ನಾಸತ್ಯಾ—ಸತ್ಯಸ್ಥಭಾವೌ ಸತ್ಯಸ್ಯ ನೇತಾರೌ ನಾ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸ್ತುಭಾವವುಳ್ಳವರು ಅಥವಾ ನಿಜವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವವರು ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಈ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಈ ಸೂಕ್ತದ ಮೊದಲನೆಯ ಋಕ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ (ಋ. ಸಂ. ೧-೧೦೬-೧) ವಿವರಿಸಿ ಇದೆ.

ಭಿಷಜಾ—ದೇವಾನಾಂ ವೈದ್ಯಾ. ಅತ್ತಿನೌ ವೈ ದೇವಾನಾಂ ಭಿಷಜೌ (ಋ. ಜ್ವಾ. ೧-೧೦೮; ತೈ. ಸಂ. ೨-೩-೧೧) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | ದೇವತೆಗಳ ವೈದ್ಯರು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಎಂದು ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿಯೂ ತೈತ್ತಿರೀಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ದಸ್ರಾ—ದರ್ಶನೀಯೌ-ಏತತ್ಸಂಜ್ಞಾ ನಾ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದಸ್ರಾ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಅಥವಾ ದಸ್ರಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸುಂದರವಾದ ಆಕಾರವುಳ್ಳವರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು.

ಅನರ್ವಣ—ಅನರ್ವಣೇ ದ್ವಿಷ್ಟ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ಪಿತೃಶಾಪಾತ್ ಗಮನರಹಿತೇ | ನೋಡದೇಕಾದ ವಸ್ತುವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಂದೆಯ ಶಾಪದಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಯು ಸಂಚಾರವಿಲ್ಲದಿರುವ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಸ್ಯಂದಸ್ಯಾಮಿಗಳು ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ—

ಅರ್ತೇರ್ಗತ್ಯರ್ಥಸ್ಯೇದಂ ರೂಪಂ | ಅನ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯಾಶ್ಚಿತತಯಾ ಯೋ ನ ಗತಃ ಸೋ ಅನರ್ವಣ |
ಅನರ್ವಣೇ ಅನನ್ಯಾಶ್ಚಿತೇ ಸ್ವಾಯತ್ತೇ | ಪಿತೃ ಶಾಪೇನ ಅಪನೇತುಮಶಕ್ಯೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ—

ಗರ್ಭರ್ಥವಾಗಿರುವ ಮಧಾತುವಿನಿಂದ ಅರ್ವಣಶಬ್ದವು ನಿವೃತ್ತವಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಗಮನವುಳ್ಳವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಇತರರ ಅಶ್ರಯದಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇರುವವನು ಅನರ್ವಣಾಗುವನು. ಹೀಗೆ ಇರುವ ಅನ್ಯಾಶ್ರಯಣವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವ ತನ್ನ ಅಧೀನತೆಯೂ ಕೂಡ ಅನರ್ವಪದದಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯು ಮುಜ್ರಾಶ್ರಮಿಗೆ ಅವನ ಶಂದೆಯಶಾಪದಿಂದ ನಶಿಸಿಹೋಗಿ ಶಾಪವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಆಗದಿರುವಾಗ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅವನಿಗೆ (ನೇತ್ರ) ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ—

ಯಾಭಿಃ ಶಚೀಭಿರ್ವೃಷಣಾ ಪರಾವೃಜಂ ಸ್ತ್ರಾಂಧಂ ಶ್ರೋಣಂ ಚಿಕ್ಷಸ ಏತನೇ ಕೃಥಃ |
ಯಾಭಿರ್ವರ್ತಿಕಾಂ ಗ್ರಸಿತಾಮಮುಷ್ಠಾತಂ ತಾಭಿರೂ ಪು ಊತಿಭಿರಶ್ವಿನಾ ಗತಂ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೮)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತವನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ಈ ಅರ್ಥವು ಇಲ್ಲಿ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು. ಯಾಸ್ಯರು ಅನರ್ವಾ ಪ್ರತ್ಯೈಶೋ ಅನ್ಯಸ್ಮಿನ್ (ನಿ. ೬-೨೩) ಅನರ್ವಮಪ್ರತ್ಯೈತಮನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಇತರನನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸದೆ ಇರುವವನು, ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದ ಇರುವವನು, ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ—

ಅನರ್ವಾಣಂ ವೃಷಭಂ ಮಂದ್ರಜಿಹ್ವಂ ಬೃಹಸ್ಪತಿಂ ವರ್ಧಯಾ ನವ್ಯಮರ್ಕೃಃ |
ಗಾಥಾನ್ಯಃ ಸುರುಚೋ ಯಸ್ಯ ದೇವಾ ಅಶ್ವಿನ್ಯಂತಿ ನವಮಾನಸ್ಯ ಮರ್ತಾಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೯೦-೧)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತವನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು. ಈ ಮುಕ್ತವನ್ನೇ ಅನರ್ವಪದವು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಅಧೀನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇರುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಸಾಯಣರು—ಅರ್ವ ಗಮನಂ ವಿಷಯಂ ಪ್ರತಿ ಏನಯೋಃ ನಾಸ್ತೀತಿ ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಅನರ್ವಣೇ | ಅರ್ವ ಎಂದರೆ ಗಮನವು. ಗಮನವು ಎಂದರೆ ನೋಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕಾರಣ ಅನರ್ವಣೇ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅನರ್ವಣ ಅಕ್ಷೀ ಎಂದರೆ ನೋಡಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ, ಅಥವಾ ದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲದ, ಅಥವಾ ಕಾರುಡಾದ ಕಣ್ಣುಗಳು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ವ್ಯಕ್ತೇ—ವ್ಯಕ್ತನೆಂದರೆ ಅರಣ್ಯದ ನಾಯಿ. ತಸ್ಯ ಸ್ತ್ರೀ (ಅದರ ಹೆಂಡತಿ) ವ್ಯಕ್ತೇ. ಜಾತಿವಾಚಕವಾದುದರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಜಾತೇರಸ್ತ್ರೀವಿಷಯಾದಯೋಪಧಾತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಜೀಷ್ ಬರುತ್ತದೆ. ಯಸ್ಯೇತಿಚಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಇದಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಜಸಾದಿಷು ಛಂದಸಿ ವಾವಚನಮ್ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವ್ಯಾಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ ಬಾಂದಿರುವುದರಿಂದ ಯಕಾದೇಶ. ಉದಾತ್ತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ ಬಂದು ಅದರ ಪರದಲ್ಲಿ ಅನುದಾತ್ತ ಬಂದುದರಿಂದ ಉದಾತ್ತ-ಸ್ವರಿತಯೋರ್ಯೋಣಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೪.) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರದ ಅನುದಾತ್ತಕ್ಕೆ ಸ್ವರಿತಯರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಚಿಕ್ಷದಾನಮ್—ಕ್ಷದ ಧಾತುವು ಭಕ್ಷಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ತುಂದುಮಾಡುವುದು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಲಿಟ್ ಬಂದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಲಿಟಃ ಕಾನಜ್ಞಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಾನಜ್ಞ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರನಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಕುಂದೋತ್ಪ್ನಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಚಕಾರಾದೇಶ. ಚಿಕ್ಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಚಿಕಾರ—ಡುಕ್ಯಾತ್ ಕರಣೇ ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಜಂಕನಿಭಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಕ್ಷೀ—ಈ ಚಿ ದ್ವಿವಚನೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರವಾದುದರಿಂದ ಅಕ್ಷ ತಬ್ಧಕ್ಕೆ ಈಕಾರಾಂತಾದೇಶವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈಕಾರಾಂತಾದೇಶ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಸೆಕ್ಯದ್ಜೈವ್ ವಿಪ್ರತಿಷೇಧೇನ ಯದ್ ಬಾದ್ಧಿತಂ ತದ್ಬಾದ್ಧಿತಮೇವ (ಪರಿ. ಭಾ. ೪೦) ಎಂಬ ಪರಿಭಾಷೆಯಿಂದ ಪುನಃ ಸುಮಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. (ಓದು ಸಾರಿ ಬಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಮೇಲೆ ಪುನಃ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲ.)

ವಿಚಕ್ಷೇ—ಚಕ್ಷಿಪ್ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ವಾಚಿ. ಧಾತು. ಸಂಪದಾದಿಭ್ಯಃ ಕ್ಷಿಪ್ (ಪಾ. ೨೨೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಚತುರ್ಥಿಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. ಗತಿಕಾರಕೋಪವದಾತ್ ಕ್ಷತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ತರಪದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದಸ್ಮಾ—ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಾದೇಶ.

ಅನರ್ವನ್—ಋ ಗತೌ ಧಾತು. ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋಽಸಿದ್ಧೈಕೈಂತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೬೫) ಎಂಬಲ್ಲಿ ದ್ವಿತಿ ಗ್ರಹಣವು ಇತರ ಕಾರ್ಯಸಂಗ್ರಹಕೋತ್ಸೇದಿಸುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಏನಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರನಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಗುಣ ರಹಿತವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅರ್ವನ್ ತಬ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅರ್ವ ಗಮನಂ ವಿಷಯಂ ಪ್ರತಿ ಏನಯೋಃ ನಾಸ್ತಿ ಇತಿ. ಅನರ್ವನ್. ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸ. ನೆಜ್ಞ್ ಸುಭ್ಯಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದಾಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿವಚನ ಟಿ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ಪದಾಂತವಾದರೂ ಛಾಂದಸ್ವಾಗಿ ನಲೋಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. || ೧೬ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಆ ನಾಂ ರಥಂ ದುಹಿತಾ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಕಾಷ್ಠೇನಾ ತಿಷ್ಠದರ್ವತಾ
ಜಯಂತೀ |

ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾ ಅನ್ವಮನ್ಯಂತ ಹೃದ್ಭಿಃ ಸಮು ಶ್ರಿಯಾ ನಾಸತ್ಯಾ
ಸಚೇಥೇ || ೧೭ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಆ | ನಾಂ | ರಥಂ | ದುಹಿತಾ | ಸೂರ್ಯಸ್ಯ | ಕಾಷ್ಠೇನಾ | ಅತಿಷ್ಠತಾ |
ಅರ್ವತಾ | ಜಯಂತೀಂ |

ವಿಶ್ವೇ | ದೇವಾಃ | ಅನು | ಅಮನ್ಯಂತ | ಹೃತ್ ಭಿಃ | ಸಂ | ಊಂ ಇತಿ |
ಶ್ರಿಯಾ | ನಾಸತ್ಯಾ | ಸಚೇಥೇ ಇತಿ || ೧೭ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಸವಿತಾ ಸ್ವದುಹಿತರಂ ಸೂರ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಸೋಮಾಯ ರಾಜ್ಞೇ ಪ್ರದಾತುಮ್ನಚ್ಚತ್ |
ತಾಂ ಸೂರ್ಯಾಂ ಸರ್ವೇ ದೇವಾ ವರಯಾಮಾಸುಃ | ತೇನ್ಯೋನ್ಯಮೂಚುಃ | ಅದಿತ್ಯಮ
ವಧಿಂ ಕೃತ್ವಾ ಜಿಂ ಧಾನಾಮು | ಯೋಽಸ್ಮಾಕಂ ಮಧ್ಯ ಉಜ್ಜೇಷ್ಯತಿ ತಸ್ಯೇಯಂ ಭವಿಷ್ಯತಿತಿತಿ |
ತತ್ರಾಶ್ವಿನಾವುದಜಯಂತಾಂ | ಸಾ ಚ ಸೂರ್ಯಾ ಜಿತವತೋಽಸ್ತಯೋ ರಥಮಾರುರೋಽಽ | ಅತ್ರ ಪ್ರಜಾ-
ಸತಿರ್ವೇ ಸೋಮಾಯ ರಾಜ್ಞೇ ದುಹಿತರಂ ಪ್ರಾಯಚ್ಚತ್ | ಐ. ಬ್ರಾ. ೪-೭ | ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿ
ಮನುಸಂಧೇಯಂ | ಇದಂ ಚಾಖ್ಯಾನಂ ಸೂರ್ಯಾವಿನಾಹಸ್ಯ ಸ್ತವಕೇನ ಸತ್ಯೇನೋತ್ತೇಭಿಶಾ ಭೂಮಿರಿತಿ
ಸೂಕ್ತೇನ ವಿಸ್ವಪ್ಯಯುಷ್ಯತೇ | ಹೇ ಅಶ್ವಿನಾ ನಾಂ ಯುವಯೋ ರಥಂ ಕಾಷ್ಠೇನ | ಕಾಷ್ಠೇಶ್ಚುಃ ಕಾಷ್ಠ-
ವಾಚೀ | ಯಥಾ ಕಾಷ್ಠವಾಚಿಧಾವನಸ್ಯಾವಧಿತಯೋ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಅಶ್ವಮಾಶುಗಾಂಸಾ ಕಶ್ಚಿತ್ಪರ್ವಭಿರ್ಯೋ

ಧಾವದ್ಯೈಃ ಪೂರ್ವಂ ಸ್ವಾ ಪ್ಲೋತಿ | ಏವಮೇವ ಸರ್ವೇಭ್ಯೋ ದೇವೇಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವಮವರ್ತಾ ತೀಘ್ರ-
ಮವಧಿಂ ಸ್ವಾಪ್ನುತತಾ ಯುಷ್ಮದೀಯೇನಾಶ್ವೇನ ಕರಣಭೂತೇನ ಯುವಾಭ್ಯಾಂ ಜಯಂತೀ ಜೀಯ-
ಮಾನಾ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಸವಿತೌರ್ದುಹಿತಾತಿಷ್ಠತ್ | ಆರೂಢವತೇ | ವಿಶ್ವೇ ಸರ್ವ ಇತರೇ ದೇವಾ ಏತದಾ-
ರೋಹಣಸ್ಥಾನಂ ಹೃದ್ವಿಹೃದಯೈರನ್ನಮನ್ಯಂತ | ಅನ್ನಜಾನನ್ | ತದಾನೀಂ ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾವಶ್ಚಿನೌ
ಶ್ರಿಯಾ ಋಕ್ಷಹಸ್ತಲಾಭರೂಪಯಾ ಸಂಪದಾ ಕಾಂತ್ಯಾ ವಾ ಯುವಾಂ ಸಂ ಸಚೇಥೇ | ಸಂಗಚ್ಛೇಥೇ ||
ಜಯಂತೀ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಕರ್ಮಣಿ ಶತ್ವಪ್ತೈಯಃ | ಹೃದ್ವಿಃ | ಪದ್ವನ್ನಿತ್ಯಾದಿನಾ ಹೃದಯಶಬ್ದಸ್ಯ
ಹೃದ್ವಾವಃ | ಸಚೇಥೇ | ಷಚ ಸಮವಾಯೇ | ಸ್ವರಿತೇಶ್ಚಾದಾತ್ಮನೇಪದಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

(ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಕಾರ್ಷ್ವ ಇವ—(ಅವಧಿಯೆಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸೇರಿ ಗೆಲ್ಲುವಂತೆ | ಅವರ್ತಾ—ತೀಘ್ರಗಾಮಿಯಾದ ನಿಮ್ಮ ಅಶ್ವದಿಂದ | ಜಯಂತೀ—ಜಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ | ಸೂರ್ಯಸ್ಯ—ಸೂರ್ಯನ | ದುಹಿತಾ—ಪುತ್ರಿಯು | ವಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ | ರಥಂ—ರಥವನ್ನು | ಆ ಅತಿಷ್ಠತ್—ಏರಿತರು | ವಿಶ್ವೇ—ಇತರ ಎಲ್ಲಾ | ದೇವಾಃ—ದೇವತೆಗಳೂ | ಹೃದ್ವಿಃ—ಹೃದಯದಿಂದ (ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ) ಅನ್ನಮನ್ಯಂತ—ಅನುಮೋದಿಸಿದರು | (ತದಾನೀಂ—ಆಗ) ಶ್ರಿಯಾ—ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ (ಕಾಂತಿಯಿಂದ, ಕೀರ್ತಿಯಿಂದ) | ಸಂ ಸಚೇಥೇ ಉ—ಯುಕ್ತರಾದರಲ್ಲವೇ |

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ನಾಸತ್ಯರೇ, (ಪಂದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಧಿಯೆಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ) ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸೇರಿ ಗೆಲ್ಲುವಂತೆ ತೀಘ್ರ-
ಗಾಮಿಯಾದ (ನಿಮ್ಮ) ಅಶ್ವದಿಂದ ಜಿತಳಾದ ಸೂಧ್ರಪುತ್ರಿಯು ನಿಮ್ಮ ರಥವನ್ನು ಏರಿದುದನ್ನು (ಇತರ) ದೇವತೆ
ಗಳೆಲ್ಲರೂ ಅನುಮೋದಿಸಿದರು. (ಆದರಿಂದ) ನೀವು ಕೀರ್ತಿಯುಕ್ತರಾದಿರಿ.

English Translation.

The daughter of the sun ascended your car, (like a runner) to a goal : when you won (the race) with your swift horse, all the gods looked on with (anxious heart), and you, Nasatyas, were associated with glory.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಕಾರ್ಷ್ವೇವ—ಕಾರ್ಷ್ವಶಬ್ದಃ ಕಾರ್ಷ್ವವಾಚೀ | ಯಥಾ ಕಾರ್ಷ್ವಂ ಅಪಿಧಾವನಸ್ಯ ಅವಧಿತಯಾ
ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಅಶುಗಾಮೀ ಕಶ್ಚಿತ್ ಸರ್ವೇಭ್ಯೋ ಧಾವದ್ಯೈಃ ಪೂರ್ವಂ ಸ್ವಾಪ್ಲೋತಿ ಏವಮೇವ
ಸರ್ವೇಭ್ಯೋ ದೇವೇಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವಂ | ಕಾರ್ಷ್ವ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಪರಸ್ಪರಸ್ಪರ್ಧೆಯು
ಉಂಟಾದಾಗ ಅವರರಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಉತ್ತಮ ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನು ಅಥವಾ ಯಾವುದು ಹೆಚ್ಚು ಯಾವುದು

ಕಡವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿರುವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಮರವು. ವೇಗವಾಗಿ ಓಡಿಹೋಗಿ ಆ ಮರವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದವರು (ಸೇರಿದವರು) ಗೆದ್ದಂತೆ ಭಾವಿಸಲಾಗುವುದು. ಅಂತಹ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮರವೇ ಇಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಪುಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಇದು ಈಗ ಅಟಗಲ್ಲರಿಗೂ ಡಿಂಚಿಯಾಗಿ ಇರುವುದು. ಆಂಗ್ಲ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು (Goal) ಜಯಾಜಯವನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಾಡುವ ಸ್ಥಾನವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಓಡುವುದರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕನಾದವನನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕರನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಿರಬಹುದಾದ ಅಪರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಮಾರ್ಗ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಸೇರಿ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕನೆಂದು ಪಂಗಡಿಸಲ್ಪಡುವನು. ಅದರಂತೆ ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮೆಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂರ್ಯಾ ಎಂಬ ಕನ್ಯೆಯು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದಾಗ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಆ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಜಯಿಸಿದರು ಇದರಿಂದ ಇವರ ಉತ್ತಮತ್ವ ಅಥವಾ ಅಧಿಕತ್ವ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಅಧಿಕವೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಯಿತು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಸುವತ್ಸದೇವನು ತನ್ನ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಸೂರ್ಯಾ ಎಂಬವಳನ್ನು ಸೋಮರಾಜನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ವಿವಾಹ ಮಾಡಲು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿರಬಹುದೆಂದೆಂದೆ ಗಳು ಅವಳನ್ನು ವರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದರು. ಆಗ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ “ನಾವು ಯುದ್ಧ ಮಾಡೋಣ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯಶೀಲನಾದವನಿಗೆ ಈ ಸೂರ್ಯಾವೇವಿಯು ಸಿಕ್ಕತಕ್ಕದ್ದು” ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಆಗ ಇತರ ದೇವತೆಗಳೂ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೂ ನಡೆದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಜಯಶೀಲರಾದರು. ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಅಧಿಕರೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥವನ್ನು ಸೂರ್ಯಾದೇವಿಯು ಹತ್ತಿದಳು. ಎಂಬ ಇತಿಹಾಸವು. (ವಿಶ್ವೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ) “ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ವೈ ಸೋಮಾಯಾ ರಾಕ್ಷೀ ದುಹಿತರಂ ಪ್ರಾಯಚ್ಛಿತ್” (ಐ. ಬ್ರಾ. ೪-೭) ಎಂಬದಾಗಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದೇ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಈ ಉಪಾಖ್ಯಾನವು ಸೂರ್ಯಾವಿವಾಹವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡುವ ಸತ್ಯೇನೋತ್ತೇಭಿತಾ ಭೂಮಿಃ ಎಂಬ ಹತ್ತನೆಯ ಮಂಡಲದ ಎಂಭತ್ತೈದನೆಯ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಇದಲ್ಲದೆ—ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಕ್ರಿಯತೇ ತದಿತಿ ಕಾರ್ಪು ಶುಭಾಶುಭಲಕ್ಷಣಂ ಕರ್ಮ ತದ್ಯಥಾ ಕರ್ತಾರಮಾತಿಷ್ಠತಿ ಏವಮಾಸ್ಥಿತವತೇ ಆರೂಢವತೀತ್ಯರ್ಥಃ ಒಳ್ಳೆಯದು ಅಥವಾ ಕೆಟ್ಟದ್ದು ಆಗಿರುವ ಕರ್ಮವು ಅಯಾಯ ಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ ಕರ್ತೃವಿಗೆ ತಾನಾಗಿ ಬಂದು ಒದಗುವಹಾಗೆ ಸೂರ್ಯಾ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥವನ್ನು ತಾನಾಗಿ ಬಂದು ಹತ್ತಿದಳು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ, ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆಯಾದುದರಿಂದ ಕರ್ಮವೆನಿಸುವುದು ಎಂದು ಕಾರ್ಪುಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಏನುಸಿರುವರು.

ಅರ್ವತಾ—ಶೀಘ್ರಮವಧಿಂ ಪ್ರಾಪ್ನುವತಾ ಯುಷ್ಮದೀಯೇನ ಅಶ್ವೇನ ಕಂಠಭೂತೇನ | ಜಾಗ್ರತಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದರಲ್ಲಿ ಸಾಧನವಾದ ನಿಮ್ಮ ಕುದುರೆಯಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅರ್ವತಾ ಎಂಬ ಪದವು ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಅಶ್ವಮಾಚಕ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೭) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ ಅಶ್ವನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಈರಣವಾರ್ವ-ಗಮನಶೀಲವಾದದ್ದು ಎಂದು ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ ಇರುವುದು.

ಶ್ರಿಯಾ—ಶುಕ್ಲಕಸ್ತುರಾಭರೂಪಯಾ ಸಂಪದಾ ಕಾಂತ್ಯಾ ವಾ | ಸೂರ್ಯಾವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಬುಕ್ಕಗಳನ್ನು ಉಚಿತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವವರಾಣ ಸಾವಿರ ಮಂತ್ರಗಳ ಲಾಭವೆಂಬ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ

ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯಾ ಎಂಬ ಕನ್ಯಾವಿವಾಹವಾದ ಕಾರಣ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಅಪ್ಪಿನೀದೇವತೆಗಳು ಕೂಡಿರುವರು ಎಂದು ಅರ್ಥವು.

|| ನ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ನಾಮ್—ಯುಷ್ಮದಸ್ಮದೋಃ ಪ್ಪೀ- (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೨೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತಸ್ವರ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ನಾಮ್ ಆದೇಶ.

ಸೂರ್ಯಸ್ಯ—ಸುವತಿ ಕರ್ಮಣಿ ಲೋಕಂ ಪ್ರೇರಯತಿ ಇತಿ ಸೂರ್ಯಃ. ಪೂ ಪ್ರೇರಣೇ ಧಾತು. **ರಾಜಸೂಯಿಸೂರ್ಯ-** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೧೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಕೃಪ್. ಅದಕ್ಕೆ ರುಟ್ ನಿಪಾತಿತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಪಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಅತಿಷ್ಠತ್—ಷ್ಠಾಗತಿನಿವೃತ್ತೌ ಧಾತು. ಲಬ್ ಪೃಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಪಾಘೌಧ್ಯಾ- (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೨೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಷ್ಠಾದೇಶ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ, ತಿಜಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅರ್ವತಾ—ಋ ಗತೌ ಧಾತು. **ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋಽಪಿ ದ್ವೈತ್ಯಂತೇ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೨೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಏನಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತ್ವತ್ಪ್ರಿಯಾ ಏಕವಚನಪರವಾದಾಗ **ಅರ್ವಣಸ್ತುಸಾವನಞಾಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ತ್ವ ಅಂತಾದೇಶವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜಯಂತೀ—ಜಿ ಜಯೇ ಧಾತು. ಅನುದಾತ್ತೇತ್. **ವೃತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ವಪ್ರತ್ಯಯ. **ಪ್ರೀತ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಗಿತಕ್ಕೆ** (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಐಪ್. **ಉಗಿದಿಜಾಂ ಸರ್ವ-** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೭೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ಅದುವದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕವು **ತಾಸ್ಯನುದಾತ್ತೇತ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಅಮನ್ಯಂತೆ—ಮನು ಅವಯೋಧನೇ ಧಾತು ದಿವಾದಿ. ಲಬ್ ಪೃಥಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನರೂಪ. ನಿಜಂತ ನಿಘಾತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಹೃದ್ವಿಃ—ಹೃದಯ ಶಬ್ದ. **ಪದ್ಮನೋಮಾನ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ತ್ವತ್ಪ್ರಿಯಾ ಬಹುವಚನಪರವಾದಾಗ ಹೃದಾದೇಶ. **ಊಡಿದಂ ಪದಾದಿ-** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೨೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ತ್ರಿಯಾ—ತ್ವತ್ಪ್ರಿಯಾ ಏಕವಚನಪರವಾದಾಗ **ಅಚಿತ್ಸು ಧಾತುಭ್ಯುನಾಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೨೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಯೋದೇಶ. **ಸಾವೇಕಾಚಿತ್ವತ್ಪ್ರಿಯಾದಿಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೧೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ನಾಸತ್ಯಾ-ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಔ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಾದೀಶ.
ಆಮಂತ್ರಿತಸ್ಯ ಚ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಚೇಥೇ-ಸಚ ಸಮನಾಯೇ ಧಾತು. ಸ್ವರಿತೇತ್. ಸ್ವರಿತೆ ಇಂತಃ ಕರ್ತ್ರಧಿಪ್ರಾಯೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೩-೭೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಫಲವು ಕರ್ತ್ರಗಾಮಿಯಾಗುವಾಗ ಆತ್ಮನೇಪದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಲಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಆಧಾಮ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಟಿತೆ ಆತ್ಮನೇ ಪದಾನಾಂ- (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೭೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಟಿಗೆ ವಿತ್ತ. ಶನ್ ವಿಕರಣ. ಆತೋಞಾತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೮೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಇಯಾದೀಶ ಲೋಪೋವ್ಯೋವರ್ಲಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಗುಣ. ಸಚೇಥೇ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿಶಂಕದ ಸರದಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೭ ||

§ ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಯದಯಾತಂ ದಿವೋದಾಸಾಯ ವರ್ತಿಭ್ವರದ್ವಾಜಾಯಾಶ್ಚಿನಾ
ಹಯಂತಾ |

ರೇನವದುವಾಹ ಸಚನೋ ರಥೋ ವಾಂ ವ್ಯಷಭಶ್ಚ ಶಿಂಶುಮಾ-
ರಶ್ಚ ಯುಕ್ತಾ || ೧೮ ||

§ ಪದಪಾಠಃ |

ಯತ್ | ಅಯಾತಂ | ದಿವಃ ೨ ದಾಸಾಯ | ವರ್ತಿಃ | ಭರತ್ ೨ ವಾಜಾಯ |
ಅಶ್ಚಿನಾ | ಹಯಂತಾ |

ರೇನತ್ | ಉವಾಹ | ಸಚನಃ | ರಥಃ | ವಾಂ | ವ್ಯಷಭಃ | ಚ | ಶಿಂಶುಮಾರಃ |
ಚ | ಯುಕ್ತಾ || ೧೮ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಹಯಂತಾ ಸ್ತುತಿಭಿರಾಹೂಯಮಾಸೌ ಯುನಾಂ ಭರದ್ವಾಜಾಯ ಸಂಭ್ರಿಯ-
 ಮಾಣಹವಿಲಕ್ಷಣಾನ್ನಾಯ ಯಜಮಾನಾಯ ದಿವೋದಾಸಾಯೈತತ್ಸಂಜ್ಞಾಯ ರಾಜರ್ಷಯೋಽಭೀಷ್ಟಂ
 ಫಲಂ ದಾತುಂ ವರ್ತಿಸ್ತದೀಯಂ ಗೃಹಂ ಯದ್ಯೋದಾಯಾತಂ ಅಗಚ್ಛತೆಂ ತದ್ಧಾನೀಂ ರೇವದ್ಧನಯುಕ್ತ-
 ಮನ್ನಂ ನಾಂ ಯುವಯೋಃ ಸಚಿನಃ ಸೇವನೋ ರಥ ಉನಾಹ | ತಸ್ಮೈ ದಿವೋದಾಸಾಯ ಪ್ರಾಪ-
 ಯಾಮಾಸ | ಅಸಿ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ನಥೇ ವೃಷಭೋಽನಡ್ಭಾನ್ ಶಿಂಶುಮಾರೋ ಗ್ರಾಹಕೃ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಾವಸಿ
 ಸ್ತಸಾಮರ್ಥ್ಯಪ್ರಕಟನಾಯ ಯುಕ್ತಾ | ನಾಹನತಯಾ ಸಂಯುಕ್ತಾನಾಸ್ತಾಂ || ದಿವೋದಾಸಾಯ |
 ದಿವಶ್ವ ದಾಸೇ ಷಷ್ಠಾ ಅಲುಗ್ನಕ್ತವ್ಯಃ | ಕಾ. ೬-೩-೨೧-೫ | ಇತ್ಯೆಲುಕ್ | ದಿವೋದಾಸಾದೀನಾಂ
 ಭಂದಸ್ತುಪಸಂಖ್ಯಾನಮಿತಿ ಪೂರ್ವಪದಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಭರದ್ವಾಜಾಯ | ಭೃಷ್ ಭರಣೇ |
 ಅಸ್ಮಾದ್ಭೃತ್ಯಯೇನ ಕರ್ಮಣಶತ್ಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಶತುಕ್ಲಂದಸ್ತು ಭಯೋಽಪ್ಯಾರ್ಥಧಾತುಕತ್ವೇನ ಲಸಾವರ್-
 ಧಾತುಕಾನುದಾತ್ತತ್ವಾಭಾವಾತ್ಪ್ರತ್ಯಯಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಪೂರ್ವಪದವೈಕ್ಯತಿಸ್ಪರತ್ವಂ |
 ಹಯಂತಾ | ದೈವ್ಯಾ ಕರ್ಮಣ ಲಟೋ ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ತತ್ವ | ಬಹುಲಂ ಭಂದಸೀತಿ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ |
 ಶಸಿ ಗುಣೇ ಛಾಂದಸೋಽಯಾದೀಶಃ | ರೇವತ್ | ರಯಿಶಬ್ದಾನ್ವತುತ್ | ರಯೀರ್ಮುತ್ ಬಹುಲಮಿತಿ
 ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ | ಭಂದಸೀರ ಇತಿ ಮತುಪೋ ವತ್ವಂ | ರಯಿಶಬ್ದಾ ಜೈ | ಕಾ. ೬-೧-೧೬೬-೧ | ಇತಿ
 ಮತುಪ ಉದಾತ್ತತ್ವಂ | ಸಚಿನಃ | ಷಚ ಸೇವನೇ | ಅನುದಾತ್ರೇತಕ್ಲ ಹಲಾದೀರಿತಿ ಯುಚ್ | ಯುಕ್ತಾ |
 ಸುಸಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ವಿಭಕ್ತೇರಾಕಾರಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಹಯಂತಾ—ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಆಹೂತರಾದ (ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ) ನಿರವಿಬ್ಬರು | ಭರದ್ವಾಜಾಯ—ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿದ | ದಿವೋದಾಸಾಯ—ದಿವೋದಾಸನೆಂಬ ರಾಜರ್ಷಿಗೆ (ಅಭೀಷ್ಟ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಲು) | ವರ್ತಿಸ್—(ಅವನ) ಮನೆಗೆ | ಯುಕ್—ಯಾನಾಗ | ಅಯಾತಂ—ಹೋದಿರೋ (ಆಗ) | ರೇವತ್—ಧನಯುಕ್ತವಾದ (ಅನ್ನವನ್ನು) | ನಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೆ | ಸಚಿನಃ—ಸಹಾಯಕವಾದ | ರಥಃ—ರಥವು | ಉನಾಹ—ಒಯ್ಯಿತು (ಮತ್ತು ಆ ರಥಕ್ಕೆ) | ವೃಷಭಃ—ಪೃಷಭವೂ (ಎತ್ತೂ) | ಶಿಂಶುಮಾರಃ ಚ—ಮೊಸಳೆಯೂ ಕೂಡ | ಯುಕ್ತಾ—(ನಿಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಒಟ್ಟಿಗೆ) ಹೂಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, (ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ) ಆಹೂತರಾದ ನಿರವಿಬ್ಬರು, ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿದ ದಿವೋದಾಸನೆಂಬ ರಾಜರ್ಷಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಟ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಲು ಅವನ ಮನೆಗೆ ಹೋದಾಗ (ನಿಮಗೆ) ಸಹಾಯಕವಾದ (ನಿಮ್ಮ) ರಥದಲ್ಲಿ ಧನಯುಕ್ತವಾದ (ಅನ್ನವನ್ನು) ಒಯ್ಯಿರಿ. (ಆಗ) ನಿಮ್ಮ ರಥಕ್ಕೆ ವೃಷಭ ಮತ್ತು ಮೊಸಳೆಗಳು (ನಿಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಒಟ್ಟಿಗೆ) ಹೂಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು.

English Translation.

When, Ashwins, being invited, you went to his dwelling, (to give due rewards) to Divodasa, offering oblations, then, your helping chariot conveyed (food and) treasure, and the bull and the porpoise were yoked together.

॥ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ॥

ಭರದ್ವಾಜಾಯ ದಿವೋದಾಸಾಯ-ಸಂಭ್ರಿಯಮಾಣಹವಿರ್ಬಕ್ಷಣಾಯಾನ್ವಾಯ ಯಜಮಾನಾಯಾ
ವಿಕತ್ಯಂಜ್ಞಾಯ ರಾಜರ್ಷಯೇ ದಿವೋದಾಸನೇಽ ರಾಜರ್ಷಯು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹವಿರ್ಭಾಗ
ಗಳಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿ ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನ
ಮಾಡಿದನು. ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳು ಇವನ ಇಷ್ಟವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ರಾಜನ ಮನೆಗೆ ಬಂದರು.
ಅವರು ತಮ್ಮ ರಥಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡಿ, ಜಲಚರಪ್ರಾಣಿಯಾದ ಮೊಸಳೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ರಥಕ್ಕೆ ಹೊದಿಸಿ ಬಂದಾಗ
ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧ ಸ್ಪರ್ಧಾವದಿಂದ ಇರುವ ಈ ಎರಡು ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಜಗಳವಾಡದೆ ವಿಶಾಖ್ಯಾಯದಿಂದ ಕೆಲಸ
ಮಾಡಿರುವುದು. ಈ ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ
ಮಾಡಿರುವರು.

ವರ್ತೇ-ವರ್ತೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಯಣರು ಗೃಹ (ಮನೆ) ಎಂದೂ, ಸ್ತಂಭಸ್ಥಾನಿಗಳು ವರ್ತೆನ್ಯಾ
ಮಾರ್ಗೇಣ ದಾರಿಯಿಂದ ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಇದರಂತೆಯೇ—

ದಿವೋದಾಸಾಯ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ದಿವೋದಾಸಾರ್ಥಂ ಕಂಭರವರ್ಥೇ ದಿವೋದಾಸಸ್ಯ ಸಾಹಾಯ್ಯಂ
ಕರ್ತುಂ ಕಂಬರ ಎಂಬ ಅಸುರನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಮಾಡುವಾಗ ದಿವೋದಾಸರಾಜನಿಗೆ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿ ತೇದೇತತ್ ಕುತ್ಸೇನಾಪ್ಯುಕ್ತಂ—ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಕುತ್ಸೇನುಷಿಯೂ ಹೇಳಿರುವನು
ಎಂದು ಹೇಳಿ,

ಯಾಥಿರ್ಮಹಾನುತಿಥಿಗ್ಂ ಕಶೋಜುವಂ ದಿವೋದಾಸಂ ಕಂಬರಹತ್ಯೆ ಅವತಮ್ |

(ಮಂ. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೧೪)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತವನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು. ಇದರಂತೆಯೇ ಭರದ್ವಾಜಾಯ ಧನಕಾಮಾಯ ಸ್ತುವತೇ ಧನಂ ದಾತುಂ
ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಆಹೇಕ್ಷಿಸಿ ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡುವ ರಾಜನಿಗೆ ಧನವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು
ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ದಿವೋದಾಸಾಯ-ದಿವೋದಾಸ ಅಥವಾ ದಿವೋದಾಸ ಅತಿಥಿಗ್ಂ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ರಾಜನು ವೇದಗಳ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ರಾಜನು, ಇವನು ವಧ್ಯೌಕ್ತೆ ಎಂಬುವನ ಮಗನು ಮತ್ತು ಸುಧನನೇಂಬ

ವನ್ನಿಗೆ ತಂದೆಯು. ಈ ಸುದಾಸನು ಭರತಜನಾಂಗದಲ್ಲಿ ತ್ರಿತ್ವ ಎಂಬ ವಂಶದ ರಾಜರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು. ಆದುದರಿಂದ ದಿವೋದಾಸನೂ ಸಹ ಭರತನೆಂದೂ (ಮು. ಸಂ. ೬-೧೬-೪, ೫, ೧೯) ಸುದಾಸನೆಂತೆ ಇವನೂ ಸಹ ಕುವರ್ಕರಿಗೂ ಯಾದುಗಳಿಗೂ ಪ್ರತಿಕ್ರಮಿಯಾದ ಶತ್ರುರಾಜನಾಗಿದ್ದನೆಂದೂ ಮು. ಸಂ. ೭-೧೯-೮ ನೊಂದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇವನ ಮುಖ್ಯ ಶತ್ರುವೆಂದರೆ ಶಂಬರನೆಂಬ ಅಸುರನು, ಅಥವಾ ದಾಸನು. ಈ ಶಂಬರನು ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಜನರ ಮುಖ್ಯಶತ್ವನೆಂದೂ (ಮು. ಸಂ. ೧-೧೩೦-೭; ೨-೧೨-೧೧; ೬-೨೬-೫; ೭-೧೮-೨೦.) ಇವನನ್ನು ದಿವೋದಾಸನು ಅನೇಕಾರ್ತಿಸೋಲಿಸಿದನೆಂದೂ ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೧೨-೧೪; ೧-೧೧೬-೧೮; ೧-೧೧೯-೪; ೧-೧೩೦-೭ ರಿಂದ ೧೦; ೨-೧೯-೬; ೪-೨೬-೩; ೪-೩೦-೨೦; ೬-೨೬-೩; ೬-೨೬-೫; ೬-೪೩-೧; ೬-೪೭-೨೧; ೬-೪೭-೨೨; ೯-೬೧-೨ ಎಂಬ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವನು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಇವನ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಮು. ಸಂ. ೮-೧೩-೨ ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕರೆದಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುವುದು ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೧೩, ೧೪; ೧-೧೧೬-೧೮; ೬-೧೬-೫; ೬-೩೧-೪; ನೊಂದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಇವನ ಹೆಸರು ಭರದ್ವಾಜಮುನಿಯ ಅಥವಾ ಆ ಮುನಿಯ ವಂಶಸ್ಥರ ಹೆಸರಿನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಪಠಿಸಲಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುವುದು. ಮು. ಸಂ. ೬-೬೧-೧ ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅದರ ಮುಂದಿನ ಕೆಲವು ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ದಿವೋದಾಸನು ಪರ್ಣಿಗಳು, ಪಾರಾಪತರು, ಬೃಷಮರು ಎಂಬವರೊಡನೆ ಸರಸ್ವತೀನದೀ ತೀರದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧವಾಡಿದ ವರ್ಣನೆ ಇರುವುದು. ಮು. ಸಂ. ೧-೧೩೦-೧೦ ರಲ್ಲಿ ದಿವೋದಾಸನ ವಂಶಸ್ಥರೆಂದು ಅಥವಾ ಅವನ ಪ್ರಜೆಗಳೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ದಿವೋದಾಸೇಥಿ ಎಂಬ ಬಹುವಚನಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದು ದಿವೋದಾಸನ ಹೆಸರು ೩, ೫, ೮; ೧೦ ನೆಯ ಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅಯಾತಮ್—ಯಾ ಪ್ರಾಪಣೇ ಧಾತು. ಲಬ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ಯದ್ವಿಗವಿರು ವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಡಾಗಮ ಉದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಅದ್ವಯದತ್ತವಾದ ಪದವಾಗುತ್ತದೆ.

ದಿವೋದಾಸಾಯ—ದಿವಕ್ತ್ ದಾಸೇ ಷಷ್ಯಾ ಅಲುಕ್ ವಕ್ತ್ಯೈಃ (ಐ. ೬-೩-೨೧-೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದ ಅದ್ವಯದತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀ ವಿಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಭರದ್ವಾಜಾಯ—ಭೃಜ್ ಭರಣೇ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕರ್ಮಣ ಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕೆಗೆ ಗುಣ ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಛಂದಸ್ಕುಭಯಥಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಆರ್ಧಧಾತುಕಸಂಜ್ಞೆ ಇರುವುದರಿಂದ ತಾಸ್ಯಸುದಾತ್ತೇತ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕಾನುದಾತ್ತತ್ವ ಬಾರದಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅದ್ವಯದತ್ತ ಸ್ವರದಿಂದ ರೀಪೋತ್ತರಾಕಾರವು ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸವಾದಾಗ ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪದಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿತ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಹಯಂತಾ—ಹೈರ್ವಾ ಸ್ವರ್ಧಾಯಾಂ ಶಬ್ದೇ ಚ ಧಾತು. ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯೋ ಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಟ್ಟಿಗೆ ಶತ್ರಾದೇಶ. **ಬಹುಲಂ ಭಂದಸಿ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. **ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಚ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ. ಶಪಾ ವಿಕರಣ. **ಸಾರ್ವಧಾತುಕಾರ್ಥಧಾತು-ಕಯೋಃ** ಎಂಬುದರಿಂದ ತನ್ನ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ. ಭಂದಸವಾಗಿ ಅವಕ್ಕೆ ಅಯಾದೇಶ **ತಾಸ್ಯನು-ದಾತ್ರೇತ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕವು ಅನುದಾತ್ರವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ದ್ವಿವಚನ ಔ ಪರವಾದುದರಿಂದ **ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್** ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಕಾರಾದೇಶ. **ಉಗಿದಚಾಂ ಸರ್ವನಾಮಸ್ಯಾನೇ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಸುಮಾಗಮ.

ರೇವತ್--ರಯಿಃ ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತಿ ಇತಿ ರೇವತ್. **ತದಸ್ಯಾಸ್ತಿ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತುಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ರಯೇರ್ಮತೌ ಬಹುಲಮ್** ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ರಯಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. **ನಸಂಪ್ರ-ಸಾರಣೇ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಯಕಾರಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. ಗುಣ. **ಭಂದಸೀರಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತುಪಿನ ಮಕಾರಕ್ಕೆ ವತ್ಸ. **ರಯಿ ಶಬ್ದಾಚ್ಚ** (ಕಾ. ೬-೧-೧೬೬-೧) ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಮತುಪಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉವಾಹ—ವಹ ಪ್ರಾಸಣೀ. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಣಲ್ ಆದೇಶ. ಲಿಟ್ಟು ಮಿತ್ರವಾಗಿ ದ್ವಿತ್ವ : ಬಂದಾಗ **ಲಿಟ್ಟಭ್ಯಾಸಸ್ಯೋಭಯೇಷಾಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. **ಅತ ಉಪಧಾಯಾಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಿಗೆ ವೃದ್ಧಿ. ಅತಿಹಂತದ ಸರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಚಿನಃ—ಪಚ ಸೇವನೇ. ಧಾತು. ಅನುದಾತ್ರೇತ್ತಾದುದರಿಂದ **ಅನುದಾತ್ರೇತಕ್ಕ ಹಲಾದೇಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯುಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಯುವೋರನಾಕೌ** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅನಾದೇಶ. **ಚಿತಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋಪಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯುಕ್ತಾ—ಯುಜಿಲ್ ಯೋಗೇ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ **ನಿಷ್ಠಾ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಲಘೂಪಧಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. **ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ದ್ವಿವಚನ ಔಕಾರ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಾದೇಶ. || ೧೮ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ರಯಿಂ ಸುಕ್ಷತ್ರಂ ಸ್ವಪತ್ಯಮಾಯುಃ ಸುವೀರ್ಯಂ ನಾಸತ್ಯಾ
ವಹಂತಾ |

ಆ ಜಹ್ವಾವೀಂ ಸಮನಸೋಪ ವಾಚ್ಛಿಸ್ತ್ರೀರಹ್ನೋ ಭಾಗಂ ದಧ-
ತೀಮಯಾತಂ || ೧೯ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ರಯಿಂ | ಸು 5 ಕ್ಷತ್ರಂ | ಸು 5 ಪತ್ಯಂ | ಆಯುಃ | ಸು 5 ವೀರ್ಯಂ | ನಾಸತ್ಯಾ |
ವಹಂತಾ |

ಆ | ಜಹ್ವಾವೀಂ | ಸ 5 ಮನಸಾ | ಉಪ | ವಾಚ್ಛಿಃ | ತ್ರಿಃ | ಅಹ್ನಃ | ಭಾಗಂ |
ದಧತೀಂ | ಅಯಾತಂ || ೧೯ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾವತ್ಸಿನೌ ಸುಕ್ಷತ್ರಂ ಶೋಭನಬಲಂ ರಯಿಂ ಧನಂ ಸ್ವಪತ್ಯಂ ಶೋಭನ್ಯಃ
ಪುತ್ರಾದಿಭಿರುಪೇತಂ ಸುವೀರ್ಯಂ ಶೋಭನವೀರ್ಯೋಪೇತಮಾಯುಃ | ಅನ್ಯನಾಮೃತತ್ | ಏವಂಗುಣ-
ವಿಶಿಷ್ಟಮನ್ನಂ ಚ ವಹಂತಾ ಧಾರಯಂತೌ ಯುವಾಂ ಸಮನಸಾ ಸಮಾನಮನಸ್ಯಾ ಸಂಸೌ ಜಹ್ವಾವೀಂ
ಜಹ್ನೋರ್ವಹರ್ಷೇಃ ಸಂಬಂಧಿನೀಂ ಪ್ರಜಾಮಾಯಾತಂ | ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನಾಗಚ್ಛಿತಂ | ಕೀದೃಶೀಂ |
ನಾಚ್ಛೀರ್ವಿಲಕ್ಷಣೈರನ್ನೈರುಪೇಶಾಂ | ಅಹ್ನಃ | ಅತ್ರಾಹಃಕಚೇನ ತತ್ರಾನುಷ್ಠೇಯಃ ಸೋಮಯಾಗೋ
ಲಕ್ಷ್ಯತೇ | ತಸ್ಯ ಪ್ರಾತಃಸವನಾದಿರೂಪೇಣ ತ್ರಿಸ್ತ್ರೀಧಾ ವಿಧಕ್ತಂ ಭಾಗಮಂಶಂ ದಧತೀಂ ದಿಭೃತೀಂ |
ಅನುಸವನಂ ಹವಿರ್ಭಯಜವಾನಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಸುಕ್ಷತ್ರಂ | ಬಹುವ್ರೀಹೌ ನಞ್ ಸುಭ್ಯಾಮಿತ್ಯುತ್ಪರ-
ಸದಾಂತೋದಾತ್ತತ್ವಂ | ಸುವೀರ್ಯಂ | ವೀರವೀರ್ಯೌ ಚೇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಾವುತ್ಪರಸದಾಮ್ಯದಾತ್ತತ್ವಂ |
ಜಹ್ವಾವೀಂ | ಜಹ್ಯುಶಬ್ದಾತ್ಪ್ರಸ್ಯೇದಸುತ್ಯರ್ಥೇಽನ್ | ಟಿಡ್ಯಾಣಞಾತಿ ಲೋಪಃ | ಜಾಹ್ವವೀದ್ರಸ್ಕ-
ದೀರ್ಘಯೋರ್ವಿಠಮಯಃ ಪ್ರಸೋದಿರಾದಿತ್ಯಾತ್ | ಉಕ್ತಂ ಚ | ವರ್ಣಾಗಮೋ ವರ್ಣವಿಪರ್ಯ-
ಯಕ್ | ಕಾ. ೬.೩-೧೯ | ಇತಿ ಅತಃ ಏವ ಮಧ್ನೋದಾತ್ತತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಹೇ ಸಾಸತ್ಯಾ—ಎಲೈ ಸಾಸತ್ಯರೇ ಅಥವಾ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಸುಕ್ಷತ್ರಂ—ಒಳ್ಳೆಯ ಬಲವನ್ನೂ | ರಯಿಂ—ಧನವನ್ನೂ | ಸ್ವಪತ್ಯಂ—ಸುವುತ್ರವನ್ನೂ | ಸುನೀರ್ಯಂ—ವೀರ್ಯವೇತವಾದ | ಆಯುಃ—ಅನ್ನವನ್ನೂ | ವಹಂತಾ—ವಹಿಸಿದವರಾಗಿ (ನೀವಿಬ್ಬರೂ) | ಸಮನಸ್ಯಾ—ಸಮಾನ ಮನಸ್ಕರಾಗಿ | ವಾಚ್ಛೇ—ಹವಿರಾದಿಗಳಿಂದ (ಯುಕ್ತವಾದ) | ಅಹ್ನಃ—ಸೋಮಯಾಗದ | ತ್ರಿಃ ಭಾಗಂ—ಪ್ರಾತಃಸವನ, ಮಾಧ್ಯಂದಿಸವನ ತೃತೀಯಸವನಗಳೆಂಬ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಯಜ್ಞಕರ್ಮಗಳನ್ನು | ದಧತಿಂ—ಧರಿಸಿರುವ (ಆಚರಿಸುತ್ತಿರುವ) | ಜಹ್ನಾವೀಂ—ಜಹ್ನು ಮಹರ್ಷಿಯ ಸಂತಾನದ ಅಭಿಮುಖರಾಗಿ | ಆ ಆಯಾತೆಂ—ಬಂದಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಸಮಾನಮನಸ್ಕರಾಗಿ, ಬಲ, ಧನ, ಸುಸಂತಾನ, ವೀರ್ಯಪ್ರದವಾದ ಅನ್ನ, ಇವುಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾಗಿ, ಹವಿರಾದಿಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾದ, ಸೋಮಯಾಗದ್ಯ(ಅಂಗವಾದ ಪ್ರಾತಸ್ಸವನಾದಿರೂಪವಾದ) ಮೂರು ಯಜ್ಞಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಿರುವ, ಜಹ್ನು ಮಹರ್ಷಿಯ ವಂಶದವರನ್ನು ಸಮಾಪಿಸಿದಿರಿ.

English Translation.

Nasatyas, bearing strength and wealth with posterity and vigour-sustaining food, you came, with one intention, to the family of Jahnu-(provided) with (sacrificial) viands, and possessing a third portion of the daily offerings).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಜಾಹ್ನವೀಂ—ಜಹ್ನೋಃ ಮಹರ್ಷೇಃ ಸಂಬಂಧಿನೀಂ ಪ್ರಜಾಂ | ಜಹ್ನು ಮಹರ್ಷಿಯ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರಲ್ಲಿ ದಯೆಯಿಟ್ಟು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅವರ ನಿವಯದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರಾಗಿ ಅವರು ಆಚರಿಸುವ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತರ್ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಸಾಯಂಕಾಲವೆಂಬ ಮೂರು ಸವನಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿರ್ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅಯುರ್ಬಲಾರೋಗೈಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಉತ್ತಮವಾದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುವರು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಜಹ್ನಾವೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ—

ಪುರಾಣಮೋಕಃ ಸಖ್ಯಂ ತಿವಂ ವಾಂ ಯುವೋರ್ನರಾ ದ್ರವಿಣಂ ಜಹ್ನಾವ್ಯಾಂ |

(ಯು. ಸಂ ೩-೨೫-೬)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದು. ಜಹ್ನು ಮಹರ್ಷಿಯ ಪತ್ನಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಈ ಶಬ್ದವು ಸೂಚಿಸುವುದು. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಜಹ್ನುವು ಒಬ್ಬ ಮುಷಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣವೇ ಮೊದಲಾದ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಇವನು ಚಂದ್ರವಂಶದ ಒಬ್ಬ ರಾಜನೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು.

ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು—ಜಹ್ಯೋರ್ಭಾರ್ಯಾ ಧನಾದಿಕಾಮಾ ಸೋಮೇನಾಯಿಜತ್ | ತಸ್ಯೈ ಅತ್ತಿ-
ನಾಮಾಗತೈ ಧನಾದೀನಿವದತೇಃ ತದೇತದಿಹೋಚೈ ರಯಿಮಿತ್ಯಾದಿನಾ | ಜಹ್ಮುಸುಮಿ ಪಶ್ಯಯು ಧನೇ
ಮೊಲಾಲವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಲು ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವಳಾಗಿ ಸೋಮಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದಳು. ಆಗ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು
ಆ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹವಿರ್ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅವಳ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದರು
ಎಂದು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಜಹ್ಯೋರ್ಭಾರ್ಯಾ ಜಾಹ್ನುವೀ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಹೇಳರು
ವರು ಮತ್ತು—ಜಹ್ಯೋರ್ಭಾರ್ಯಾ ಜಾಹ್ನುವೀ ತಸ್ಯ ಪ್ರಜಾ ಶಾಂ ಬಲಾಕಾಶ್ಚಕುತಿಕಗಾಧಿವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ-
ಪ್ರಭೃತಿಕಾಂ | ಜಹ್ಮುವಿನ ಅಪತ್ಯವು ಶ್ರವಣಿಯು ಜಾಹ್ನುವಿಯು ಎಂಬದಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬಲಾಕಾಶ್ಚ,
ಕುತಿಕ, ಗಾಧಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಎಂಬ ಜಹ್ಮುವಿನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು
ವಿಧವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು:

ಸುಕ್ಷತ್ರಂ—ಕ್ಷತ್ರಶಬ್ದವು ನೂರೊಂದು ಉದಕ ವಾಚಕಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೪) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಆದರೆ
ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಅಪತಿತಮುಪಿ ಬಲನಾಮ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಸುಕ್ಷತ್ರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸುಬಲವೆಂದು ಅರ್ಥ
ವನ್ನೂ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಶೋಧನೇನ ಅಸುರಾದಿ ದುಷ್ಪ್ರಜನನಿರಾಸಪಟುನಾ ಬಲೇನ ಸಹಿತಂ ರಾಕ್ಷಸರೇ
ನೋದಲಾದ ದುಷ್ಕರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಇರುವ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ರಯಿಂ—ಧನಂ | ರಯಿ ಶಬ್ದವು ನೂರೊಂದು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೨೪) ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು
ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೯) ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು ರಯಿರಿತಿ ಧನನಾಮ ರಾತೇರ್ವಾಸಕರ್ಮಣಃ
(ನಿ. ೪-೧೬) ದಾನ ಎ-ದು ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ರಾಧಾಶುನಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ರಯಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಧನವೆಂದು ಅರ್ಥ ಎಂದು
ನಿರೂಪಿಸಿರುವುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಅತ್ಯ ಶ್ರೀ ಭಾಗಂ—ಅತ್ರ ಅಪತ್ಯಭೇದನ ತತ್ರಾಸುಷ್ಣೇಯಃ ಸೋಮಯಾಗೋ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ |
ತಸ್ಯಪ್ರಾತಸ್ವನಾದಿರೂಪೇಣ ತ್ರಿಧಾ ವಿಭಕ್ತಂ ಭಾಗಂ ಅನುಸವನಂ ಹವಿರ್ಭಾಗ್ಯಾಜಮಾನಾಂ |
ನಿರ.ಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಹತ್ಯಶಬ್ದವು ಅಹಃ ಕಸ್ಮಾದುಪಾಹರಂತ್ಯೈರ್ಕರ್ಮಾಣಿ ಸೂರ್ಯಸು ಪ್ರಕಾಶಿಸವ ಕಾಲದಿಂದ
ಕೂಡಿದ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಕಾರಣ ಅಹತ್ಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತ
ವಾಗಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಅಹತ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಹಸ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಬಹುದಾದ ಸೋಮಯಾಗವು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ
ಬೇಕು ಈ ಸೋಮಯಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಸ್ವನನ ಮಾಧ್ಯಂದಿನನವನ ತೃತೀಯನವನ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಾತಃಕಾಲ
ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕಾಲ, ಸಾಯಂಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಸೋಮರವನನ್ನು ಹಿಂಡುವ ಮೊದಲಾದ ಯಾಗಸಂಬಂಧವಾದ ಹೋಮಾದಿ
ಕರ್ಮಗಳೂ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಜಹ್ಮುಸಂತತಿಯವರು ಆಚರಿಸಿದ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಬಂದು
ಹವಿರ್ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಸುಪ್ತತ್ರಂ—ತೋಭನಂ ಪ್ತತ್ರಂ ಬಲಂ ಯಸ್ಯ ತತ್ ಬಹುವ್ರೀಹಿಯಲ್ಲಿ ನೆಇ್ ಸುಭ್ಯಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೭೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದಾಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಸ್ವಪತ್ಯಮ್ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ

ಸುವೀರ್ಯಂ—ತೋಭನಂ ವೀರ್ಯಂ ಯಸ್ಯ ತತ್. ಇಲ್ಲಿ ವೀರವೀರ್ಯೋ ಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ಎಂಬುದರಿಂದ ಬಹುವ್ರೀಹಸಮಾಸವಾದಾಗ ಸುವಿನ ಸ್ವರವು ಬಾಧಿತನಾಗಿ ಉತ್ತರಪದ ಅದ್ಯುದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಹಂತಾ—ವಹ ಪ್ರಾಸಣೇ ಧಾತು. ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ. ಶವ್ ಏಕರಣ. ತಾಸ್ಯನುದಾತ್ತೇಶ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕವು ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ದ್ವಿವಚನ ಣಿ ಸರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಕಾರಾದೇಶ. ಉಗಿದಚಾಂ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ನುಮಾಗಮ.

ಜಹ್ಮಾವೀಂ—ಜಹ್ಮೋಃ ಅಕತ್ಯಂ ಪ್ರೀ ಜಾಹ್ವವೀ ತಾಮ್ ತಸ್ಯೇದಂ—(ಪಾ. ಸೂ. ೪-೨-೧೨೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಣ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರೀತ್ಯದಲ್ಲಿ ಟಿಡ್ಯಾಣಿಚ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಜಪ್, ಭಸಂಜ್ಞಾ ಇರುವುದರಿಂದ ಓರ್ಗುಣಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೪೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ. ಅವಾದೇಶ. ಪ್ಯೋದರಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಹ್ರಸ್ವದೀರ್ಘಗಳಿಗೆ ವಿಧಿಮಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ಯೋದರಾದೀನಿಯಥೋಪದಿಷ್ಟಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೦೯) ಎಂಬಲ್ಲಿ—ವರ್ಣಾಗಮೋ ವರ್ಣವಿಸರ್ಯಕ್ತ್ಯ ಎಂದು ವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಮಧ್ಯೋದಾತ್ತವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಮನಸಾ—ಸಮಾನಂ ಮನಃ ಯಯೋಸೌ ಸಮನಸಃ. ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್— ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಾದೇಶ. ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪದಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿತ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದಧತೀಮ್—ದುಧಾಜ್ ಧಾರಣವೋಪನಯೋಃ ಧಾತು. ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಧ್ವ ಏಕರಣ. ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವಾದಿ. ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಐತ್ಯಾತಿದೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ಆತೋ ಲೋಪ ಇಟಿ ಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರಲೋಪ. ಪ್ರೀತ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಗಿತಕ್ತ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಜಪ್. ನಾಭ್ಯಸ್ತಾಚ್ಚಿತುಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೭೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಭ್ಯಸ್ತಾನುಮಾಡಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಯುದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅಯಾತಂ—ಯಾ ಪ್ರಾಸಣೇ ಧಾತು. ಲಜ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನರೂಪ. ತಿಜಂತನಿಭಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೯ ||

~*~*~*~*~

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಪರಿವಿಷ್ಟಂ ಜಾಹುಷಂ ವಿಶ್ವತಃ ಸೀಂ ಸುಗೇಭಿರ್ನಕ್ರಮೂಹಧೂ
ರಜೋಭಿಃ |

ವಿಭಿಂದುನಾ ನಾಸತ್ಯಾ ರಥೇನ ವಿ ಪರ್ವತಾ ಅಜರಯೂ
ಅಯಾತಂ || ೨೦ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಪರಿ ೨ ವಿಷ್ಟಂ | ಜಾಹುಷಂ | ವಿಶ್ವತಃ | ಸೀಂ | ಸು ೨ ಗೇಭಿಃ | ನಕ್ರಂ | ಉಹಧುಃ |
ರಜಃ ೨ ಭಿಃ |

ವಿ ೨ ಭಿಂದುನಾ | ನಾಸತ್ಯಾ | ರಥೇನ | ವಿ | ಪರ್ವತಾನ್ | ಅಜರಯೂ ಇತಿ |
ಅಯಾತಂ || ೨೦ ||

|| ಸಾಯೀಭಾಷ್ಯಂ ||

ಜಾಹುಷೋ ನಾಮ ಕಸ್ಥಿದ್ರಾಜಾ | ವಿಶ್ವತಃ ಸರ್ವತಃ ಪರಿವಿಷ್ಟಂ ಶತ್ರುಭಿಃ ಪರಿವೃತಂ ತಂ
ರಾಜಾನಂ ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾ ವಶ್ಪಿನಾವಜರಯೂ ಜರಾರಹಿತಾ ನಿತ್ಯತರುಣಾ ಯುವಾಂ ವಿಭಿಂದುನಾ
ವಿಶೇಷೇಣ ಸರ್ವಸ್ಯ ಭೇದಕೇನಾತ್ಮೀಯೇನ ರಥೇನ ನಕ್ರಂ ರಾಕ್ರಾ ಸುಗೇಭಿಃ ಸುಷ್ಮ ಗಂತುಂ
ಶಕ್ತ್ಯು ರಜೋಭಿಃ ರಂಜಕೈರ್ಮಾರ್ಗೈರೂಹಧುಃ | ತನ್ಮಾಚ್ಚೈತ್ರಸಮೂಹಾನ್ನಿರಗಮಯತಂ | ಸೀಮಿ-
ತ್ಯೇತತ್ಪಾದಪೂರಣಂ | ನಿರ್ಗತೇನ ತೇನ ಸಹ ಪರ್ವತಾನ್ ಶತ್ರುಭಿರಾರೋಧುಮಶಕ್ಯಾನ್ ಶಿಲೋ
ಚ್ಚೆಯಾನ್ಯಯಾತಂ | ವಿಶೇಷೇಣಾಗಚ್ಛತಂ || ಪರಿವಿಷ್ಟಂ | ವಿಶ ಪ್ರವೇಶನೇ | ಕರ್ಮಣಿ ನಿಷ್ಠಾ |
ಗತಿರನಂತರ ಇತಿ ಗತೇಃ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ನಂ | ಸುಗೇಭಿಃ ಸುದುರೋರಧಿಶರಣ ಇತಿ ಗಮೇರ್ಥಃ |
ವಿಭಿಂದುನಾ | ಭಿದಿರ್ ವಿದಾರಣೇ ಔಷಾದಿಕ ಉಪ್ರತ್ಯಯೋ ನುಮಾಗಮುಕ್ತ | ಅಜರಯೂ |
ನ ಜರಾ ಅಜರಾ | ತಾಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛತಃ ಸುಪ ಅತ್ಮನಃ ಕೃಚ್ | ನ ಛಂದಸ್ಯ ಪುತ್ರಸ್ಯೇತಿಶ್ಚ ದೀರ್ಘ |
ಯೋರ್ನಿಷೇಧಃ ಕ್ಯಾಚ್ಛಂದಸೀಶ್ಚಪ್ರತ್ಯಯಃ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಅಜರಯೋ—ಜರಾರಹಿತರಾದ, ನಿತ್ಯತರುಣರಾದ | ದೇ ನಾಸತ್ಯಾ—ಎಲೈ ನಾಸತ್ಯರೇ | ವಿಶ್ವತೇ—
ಸುತ್ತಲೂ | ಪರಿವಿಷ್ಣಂ—ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ | ಜಾಹುಷಂ—ಜಾಹುಷನೆಂಬ (ರಾಜನನ್ನು)
ವಿಭಿಂಭಿಸಾ—ಜಿನ್ನಾಗಿ (ಎಲ್ಲವನ್ನೂ) ಭೇದಿಸುವ | ರಥೇನ—(ನಿಮ್ಮ) ರಥದಿಂದ | ನಕ್ತ್ರಂ—ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ
ಸುಗೇಭಿಃ—ಸುಗಮವಾದ | ರಜೋಭಿಃ—ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ | ಊಹಘಿಃ—ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು
ಹೋದಿರಿ | (ಅವನನ್ನು) ಪರ್ವತಾನ್—(ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ದುರ್ಗಮವಾದ) ಪರ್ವತಗಳಿಗೆ | ವಿ ಆಯಾತಂ—
ಸೇರಿಸಿದಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ನಿತ್ಯತರುಣರಾದ ಎಲೈ ಅತ್ತಿ ನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಅವ್ಯತನಾದ ಜಾಹುಷನೆಂಬ ರಾಜನನ್ನು,
ಸರ್ವಭೇದಕವಾದ ನಿಮ್ಮ ರಥದಲ್ಲಿ, ರಾತ್ರಿವೇಳೆ, (ನಿಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ) ಸುಗಮವಾದ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ, ಕರೆದು
ಕೊಂಡುಹೋಗಿ, (ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ದುರ್ಗಮವಾದ) ಪರ್ವತಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿದಿರಿ.

English Translation.

Undecaying Nasatyas, you bore away by night, in your foe-over-
whelming car, Jahusha, surrounded on every side by (enemies), through
practicable roads, and went to (inaccessible) mountains.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಜಾಹುಷಂ—ಜಾಹುಷೋ ನಾಮ ಕಶ್ಚಿದ್ರಾಜಾಃ ಜಾಹುಷನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಒಬ್ಬ ರಾಜನು ಎಂದು
ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು—

ಜಾಹುಷೋ ನಾಮ ಋಷಿಃ ವೃದ್ಧಃ ವೃದ್ಧಯಾ ಛಾಯೆಯಾ ವೃದ್ಧೈಶ್ಚ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಭಿಃ
ಪರಿವೃತೋ ದೇವಾನಿಯಾಜ | ತಂ ದ್ವಿಷ್ಟ್ವಾ ಅಸುರಾಃ ತುಂಗೈಃ ಪರ್ವತೈಃ ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತೇ ಮರು-
ದೇಶೇ ಪ್ರೇಕ್ಷಿಪುಃ | ಸ ತತೋ ಪ್ರವೃದ್ಧಶ್ಚಾತ್ ಸ್ವಯಂ ನಿರ್ಗಂತುಮಶಕ್ಯವರ್ ಮಹಾ-
ಕಾರುಣಿಕಾವತ್ಸಿನೌ ತುಷ್ಟವ | ತಮತ್ಸಿನಾನಾಗತೈ ಬಿಕಯೈವ ರಾತ್ರಾತ್ ಅಶ್ವೇನ ರಥೇನ
ರ್ವಾ ಪರ್ವತಾನತಿಕ್ರಮಯಾಂ ಚೇಕ್ರತಃ ಇತಿ |

ಜಾಹುಷನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಮುದುಕನಾದ ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯು ವೃದ್ಧಳಾದ ತನ್ನ ಪತ್ನಿ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳು ಮನ್ನೊಕ್ಕಳು
ಇವರೊಡನೆ ಕೂಡಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ರಾಕ್ಷಸರು ಇವನ್ನು ನೋಡಿ ಎತ್ತರವಾದ
ಪರ್ವತಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವ ಮರುಭೂಮಿಗೆ ಆ ಋಷಿಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಇರಿಸಿದರು. ಇವನಿಗೆ
ಬಲಕೆ ನಯಸ್ಥಾನದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರಲು ಅಶಕ್ತನಾಗಿ ಪರಮ ಕಾರುಣಿಕರಾದ ಅತ್ತಿ ನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು

ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿವನು. ಅವನ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಒಂದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ತಮ್ಮ ರಥದಿಂದ ಬಂದು ಜಾಹುಷನನ್ನು ಆ ಪರ್ವತಗಳಿಂದ ದಾಟಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿರುವರು.

ಅಜರಯೋ—ಬರಾರಿಹಿತೌ ನಿತ್ಯತೆರುಣೌ | ನ ಜರಾ ಅಜರಾ ತಾಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛತಃ ಜರಾ ಎಂದರೆ ಮುದುಕತನವು, ಮುಪ್ಪಿನಿಂದ ರಹಿತರಾದ ಎಂದರೆ ಮುದುಕರಲ್ಲದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು, ನಿತ್ಯವಾದ ಯೌವನ ದಿಂದ ಕೂಡಿರುವರು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಜರಯೋ ಎಂಬ ಪದವು ಯು ಪ್ರತ್ಯಯವು ಇರುವುದು. ಇದು ಮತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದು.

ಯಾಸ್ಯುಃ ಇಂದಿಯುರಿಂದ ಕಾಮಯಮಾನೋ ಅಥಾಪಿ ತದ್ವಿದರ್ಭೇ ಭಾಷ್ಯತೇ ವಸಿಯಂ—
ರಿಂದ್ರೋ ವಸುಮಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತ್ರಯುರ್ಗವ್ಯೂ ರಥಯುರ್ವಸೂಯುರಿತ್ಯಪಿ ನಿಗಮೋ ಭವತಿ |

(ನಿ. ೬-೩೧)

ಸ್ತುಂದಸ್ತುಮಿಗಳು, ಯಾಸ್ಯುಃ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ ವಿನಯಿಸುವ ಇದೆಯು ಅಶ್ವಯು ಗವಯು ರಥಯು ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳ ಹಾಗೆ ಅಜರಯೋ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಮತುಬಂಧವಾಗಿರುವುದೆಂದು ವಿನಯಿಸಿ,

ಇಂದ್ರೋ ಅಶ್ವಾಯಿ ಸುಧ್ಯೋ ನಿರೇಕೇ ಪತ್ರೇಷು ಸ್ತೋಮೋ ದುರ್ಯೋ ನ ಯೂಪಃ |
ಅತ್ರಯುರ್ಗವ್ಯೂ ರಥಯುರ್ವಸೂಯುರಿಂದ್ರ ಇದ್ರಾಯಃ ಕ್ಷಯತಿ ಪ್ರಯಂತಾ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೫೧-೧೪)

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿರುವರು ಮತ್ತು ಪರಿವಿಷ್ಣಂ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪರಿಶಯೋದ್ರಕ್ತ ವಿಶ್ವತ ಇತ್ಯನೇನ ಪೌನರುಕ್ತೈಪ್ರಸಂಗಾತ್ ಧಾತ್ವೇಭಾಸುವಾದೀ ವಿಷಿನ್ಯಾಶ್ಚೈರ್ಥಃ ವ್ಯಾಪ್ತಂ ಜರಯಾ | ಪರಿ ಎಂಬುವುದು ಧಾತ್ವರ್ಥ ಮಾತ್ರವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಉಪಸರ್ಗಸಹವಾದ ಧಾತ್ವರ್ಥವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ವಿಶ್ವತಃ ಎಂಬ ಪದದಕೂಡ ಅನ್ವಯವು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧಾತುನಿಗೂ ಉಪಸರ್ಗಕ್ಕೂ ಸೇರಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಮುಪ್ಪಿನಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತನೆಂದು ಅರ್ಥವು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ರಜೋಭಿಃ—ರಜಶ್ಯಬ್ದೋದ್ರಕ್ತ ತೇಜೋವಚನಃ ತೇಜಸ್ವಿಭಿಃ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಭಿರಿತ್ಯರ್ಥಃ—ಸುಗೇಭಿಃ
 ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಇದು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸುಗ ಶಬ್ದವು ಇಲ್ಲಿ ಅಶ್ವನಾಟಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರಲೂ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ತೇಜಶ್ಯಾಲಿಗಳಾಗಿರುವ ಮತ್ತು ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸಬಲ್ಲ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುವ ರಥದಿಂದ ಜಾಹುಷನೆಂಬವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದರೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಪರಿವಿಷ್ಣಂ—ವಿಶ ಪ್ರವೇಶನೇ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ವ್ಯಕ್ತೈಃ ಪೃಷ್ಠೈಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಕಾರಕ್ಕೆ ಪಠ್ಯ. ತನ್ನ ವಿಕ್ತ

ವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ. ಗತಿರನಂತರೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ (ಪರಿ) ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ

ಜಾಹುಷಂ—ಫಿವೋಂತ ಉದಾತ್ತೇ---(ಫಿ. ಸೂ. ೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಶ್ವತೇ—ಪಂಚಮ್ಯಾಸ್ತಸಿಲ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪಂಚಮ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಸಿಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಲಿತಿ (ಪಾ ಸೂ. ೬-೧-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ

ಸುಗೇಭಿಃ—ಗಮಾಲ್ಯ ಗತ್ ಧಾತು. ಸುದುರೋರಧಿಕರಣೇ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಡಪ್ರತ್ಯಯ. ಡಿಪ್ರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಟಿಗೆ (ಅಮ್) ಲೋಪ. ಸುಗ ಎಂಬ ರೂಪನಾದಾಗ ಇದಕ್ಕೆ ಭಸ್ ಪರನಾದಾಗ ಬಹುಲಂಛಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಭಿಸಿಗೆ ವಸ್ ಭಾವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹುವಚನೇರುಲ್ಯೋತ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿತ್ಯ.

ಊಹಭುಃ—ವಹ ಪ್ರಾಸಣೇ. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಅಥಸ್ ಆದೇಶ. ವಚಿಸ್ತಸಿಯಜಾದೀನಾಂಕಿತಿ (ಪಾ ಸೂ. ೯-೧-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ ದ್ವಿತ್ವಾದಿ ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಭಿಂದನಾ—ಭಿದಿರ್ ವಿದಾರಣೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಟೀಕಾದಿಕವಾದ ಉಪ್ರತ್ಯಯ. ತತ್ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ನುಮಾಗಮು. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಪರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಗತಿಕಾರಕೋಪಸದಾತ್ ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೯-೨-೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ಪರಪದಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ತ್ವತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅಜರಯೂ—ನ ಜರಾ ಅಜರಾ. ಅಜರಾಂ ಆತ್ಮನಃ ಇಚ್ಛತಃ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿನ್ನಾದುದಿವಾಗಿ, ಸುಪ ಆತ್ಮನಃ ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಚ್ಛಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೃತ್. ನಚ್ಛಂದಿಸ್ಯಪ್ರತ್ಯಸ್ಯ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೩೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃತ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಈತ್ವಾದಿಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸನಾದ್ಯಂತಾ ಧಾತವಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಜರಯು ಎಂಬುದು ಧಾತುಸಂಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಕ್ಯಾಚ್ಛಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೭೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದರ ಮೇಲೆ ಉಪ್ರತ್ಯಯ. ಅತೋಲೋಪಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೯-೪-೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃಚನ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಪರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾದ್ವಿವಚನಾಂತ ರೂಪ. || ೨೦ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಏಕಸ್ಯಾ ವಸ್ತ್ರೋರಾವತಂ ರಣಾಯ ವಶಮಶ್ವಿನಾ ಸನಯೇ
ಸಹಸ್ರಾ |

ನಿರಹತಂ ದುಚ್ಛುನಾ ಇಂದ್ರವಂತಾ ಪೃಥುಶ್ರವಸೋ ವೃಷಣಾಃ
ವರಾತಿಃ || ೨೧ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಏಕಸ್ಯಾಃ | ವಸ್ತ್ರೋಃ | ಆವತಂ | ರಣಾಯ | ವಶಂ | ಅಶ್ವಿನಾ | ಸನಯೇ |
ಸಹಸ್ರಾ |

ನಿಃ | ಅಹತಂ | ದುಚ್ಛುನಾಃ | ಇಂದ್ರವಂತಾ | ಪೃಥುಶ್ರವಸಃ | ವೃಷಣಾಃ |
ಅರಾತಿಃ || ೨೧ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ವಶಮೇತಕ್ಷಂಜ್ಞಮ್ನುಷಿಮೇಕಸ್ಯಾ ವಸ್ತ್ರೋರೇಕಸ್ಯಾಹ್ಯೋ ರಣಾಯ ರಮಣೀಯಾಯ ಸಹಸ್ರಾ ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಕಾಯ ಸನಯೇ ಧನಲಾಭಾಯಾವತಂ | ಅರಕ್ಷತಂ | ಸ ಯುಷಿಃ ಪ್ರತ್ಯಯಂ ಯಥಾ ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಂ ಧನಂ ಲಭತೇ ತಥಾ ರಕ್ಷಿತವಂತಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಪಿ ಚ ಹೇ ವೃಷಣಾಃ ಕಾಮಾನಾಂ ವರ್ಷಿತಾರಾವಶ್ವಿನೌ | ಇಂದ್ರವಂತಾ ಇಂದ್ರೇಣ ಸಂಯುಕ್ತಾ ಯುವಾಂ ದುಚ್ಛುನಾ ದುಷ್ಯಸುಬಾನ್ದ್ಯುಃಖಸ್ಯ ಕರ್ತೃಣ್ ಪೃಥುಶ್ರವಸೋ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಯಶಸೋರಾತಿಃ ಶತ್ರುನ್ನಿರಹತಂ | ನಿಃಶೇಷೇಣಾವಧಿಷ್ಯಂ | ಯದ್ವಾ | ಕಾನೀನಸ್ಯ ಪೃಥುಶ್ರವಸಂಜ್ಞಸ್ಯ ರಾಜ್ಞಃ ಶತ್ರುನ್ನಿಶಿ ಯೋಜ್ಯಂ | ಸಹಸ್ರಾ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ಚತುರ್ಥಾ ದಾದೇಶಃ | ಅಹತಂ | ಲಪ್ ಧಸ್ಮಂ | ಅನುದಾತ್ಮೋ-

ಪದೇಶೇತ್ಯಾದಿನಾನುಸಿಕಲೋಪೇಃ | ದುಚ್ಛುನಾಃ | ಶುನಮಿತಿ ಸುಖನಾಮ | ದುಷ್ಕಂ ಸುಖಂ ಯಾಸಾಂ
ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಾಃ | ಪರಾದಿಶ್ಚಂದಸಿ ಬಹುಲಮಿತ್ಯುಕ್ತ ರಪದಾದ್ಯೈದಾಶ್ಚ ತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ವಶಂ—ವಶನೆಂಬ ಬುಡಿಯನ್ನು | ಏಕಸ್ಯಾಃ
ವಸ್ತೋಃ—ಪ್ರತಿ ಒಂದು ದಿನವದಲ್ಲಿಯೂ | ರಣಸ್ಯ—ರಮಣೀಯವಾದ | ಸಹಸ್ರಾ—ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಕವಾದ |
ಸನಯೇ—ಧನಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ | ಅವತಂ—ರಕ್ಷಿಸಿದಿರಿ | ಅಸಿ ಚೇ—ಮತ್ತೂ | ವ್ಯಷಣೌ—ಇಷ್ಟಾರ್ಥದಾಯಕವಾದ
(ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ) | ಇಂದ್ರವಂಶಾ—ಇಂದ್ರನಿಂದ ಯುಕ್ತರಾಗಿ | ದುಚ್ಛುನಾಃ—ದುಃಖಕಾರಕರಾದ |
ಪೃಥುಶ್ರವಸೇ—ಪ್ರಭುಶ್ರವಸ್ ಎಂಬುವನ | ಆರಾತೀಃ—ಶತ್ರುಗಳನ್ನು | ನೀಃ ಅವತಂ—ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ
ನಶನುಮಾದಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ. ವಶನೆಂಬ ಬುಡಿಗೆ, ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಒಂದೊಂದು ಸಾವಿರ ಧನವು (ದೊರಕುವಂತೆ)
(ಆವನನ್ನು) ರಕ್ಷಿಸಿದಿರಿ. (ಮತ್ತು) ಇಷ್ಟಾರ್ಥದಾಯಕರಾದ ನಾಸತ್ಯರೇ, (ನೀವು) ಇಂದ್ರಸಹಿತರಾಗಿ, ದುಃಖಕಾರಕ
ರಾದ, ಪೃಥುಶ್ರವಸನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡಿದಿರಿ.

English Translation

You preserved Vasha, Ashwins, (that he might obtain) in a single
day a thousand acceptable gifts ; showerers (of benefits), associated with
Indra, you destroyed the malignant enemies of Prithushravas

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ರಣಾಯ—ರಣಃ ವಿವಾಕ್ ಮೊದಲಾದ ನಲವತ್ತಾರು ಸಂಗ್ರಾಮ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ರಣ ಶಬ್ದವು (ನಿ ೩-೯)
ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯುದ್ಧವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ಸ್ತಂಧಸ್ತಾಮಿಗಳೂ, ರಣಾಯ—ರಮಣೀ-
ಯಾಯೆ ಸುಂದರವಾದ ಅಥವಾ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿತವಾದ ಎಂದು ಸಾಯಣರೂ, ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಬುಕ್ಕಿನ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ಒಂದು ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಸ್ತಂಧಸ್ತಾಮಿಗಳು ಮತ್ತೊಂದು ವಿಧವಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸಿ
ಹೇಳಿರುವರು. ಆದರೂ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುವರು ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಮಾತ್ರ ಎರಡು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ
ದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಆಗಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಭಾವದ ಮಹತ್ತ್ವವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ದುಚ್ಛುನಾ—ದುಃಖಸೃಷ್ಟಿ ಕರ್ತೃಣಾಂ | ಶುನಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತು ಸುಖನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ.೩-೧೩)
ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸುಖನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಸಾಯಣರು ದುಷ್ಕಂ ಸುಖಂ ಯಾಸಾಂ

ಶಾಃ ಎಂದು ಸಮಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿ ಕೆಟ್ಟದ್ದಾದ ಸುಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವರು ಅಥವಾ ಸುಖದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಾಧಕವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವರು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾದ ವಚನವು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಮುಷಿಗೆ ದಿನ ಒಂದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ ಧನವು ದೊರೆಯುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿರುವ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಈ ಮುಕ್ತನ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಪೃಥುಕ್ರವಸಃ ಅರಾತೀಃ ನಿರಹತಂ | ಕಾನೀತಸ್ಯ ಪೃಥುಕ್ರವಸಂಜ್ಞ ಸ್ಯ ರಾಜ್ಞಃ ಶತ್ರ್ವೋ ನಿಶ್ಚೇಷೇಣಾವಧಿಷ್ಯಂ | ಕನ್ಯಾಪುತ್ರನಾದ ಪೃಥುಕ್ರವನೆಂಬ ರಾಜನಿಗೆ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಅವನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಮಾಡುವಾಗ ಇಂದ್ರನ ಸಹಿತರಾಗಿ ಬಂದು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಆ ರಾಜನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು. ಸ್ಕಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಅವತಂ—ಅವತಿರ್ಗ-ತ್ಯರ್ಥಃ ಗತಮಂಶಾ | ಅವ ಧಾತುವು ಗಮನ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಅದರಿಂದ ಏಕಸ್ಯಾ ವಸ್ತ್ರೋಃ ಸಹಸ್ರಾ ಸನಯೀ ರಣಾಯ ಅವತಂ | ಏಕಸ್ಯಿ ಅಹ್ನಿ ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಕಾನಾಂ ಧನಾನಾಂ ರಾಧಾಯ ಸಂಗ್ರಾಪಾರ್ಥಂ ಗತಮಂಶಾ ವಚನೆಯ ರಾಜನಿಗೆ ದಿನ ಒಂದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಶತ್ರುಗಳೊಡನೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಆ ರಾಜನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿ ರಾಜನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ತದೇತಶ್ ಕುಶ್ಲೇನಾಪ್ತುಕ್ತಂ—ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುಶ್ಲನೂ ಕೂಡ ವರ್ಣಿಸಿರುವನು ಎಂದು ಹೇಳಿ—

ಯಾಭಿರ್ವಿಫಲಾಂ ಧನಸಾಮಥರ್ಯ್ಯಂ ಸಹಸ್ರಮೀಳ್ತ ಅಜಾವಜಿನ್ವತಂ |
ಯಾಭಿರ್ವಶಮತ್ಯುಂ ಪ್ರೇಣಮಾವತಂ ತಾಭಿರಾ ಸು ಊತಿಭಿರರ್ಮಿನಾ ಗತಂ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೩-೧೦)

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು ಮತ್ತು—

ಪೃಥುಕ್ರವೋ ನಾಮ ರಾಜಾ ಸಂತೈರ್ಬಹುಭಿರ್ದುರ್ಭಿಕ್ಷೈಃ ಪೀಡ್ಯಮಾನೋ ಅತ್ತಿನಾವಿಯಾಜ ತುಷ್ಠಾವ ಚ | ತಸ್ಯಾತ್ತಿನೌ ತು ಮದತ್ಯಾ ವ್ಯಷ್ಟಾತಿ ತಾನ್ಯಸನೈಕುರಿತೀ ತದೇತದಿದೋಚ್ಯತೇ ನಿರಹತಮಿತ್ಯಾದಿ | ದುಚ್ಛಿನಾ ದುರ್ಭಿಕ್ಷಾ ಉಚ್ಯಂತೇ ||

ಪೃಥುಕ್ರವನೆಂಬ ರಾಜನು ಎಡಬಿಡದೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತಿರುವ ನಿರತಿಶಯವಾದ ಶ್ವಾನುಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತನಾಗಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹವಿರ್ವಿಫಲಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತಿಸಿದಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸಿದನು. ಅವರು ಅದರಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ ಇಂದ್ರನೊಡನೆ ಸೇರಿ ಬಹಳವಾದ ಮಳೆಯು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಆ ಶ್ವಾನುವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದರು ಎಂಬ ವಿಷಯವು ನಿರಹತಂ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ—ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ, ದುಚ್ಛಿನಾ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ದುರ್ಭಿಕ್ಷ (ಶ್ವಾನು) ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ, ಅರಾತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದಾನವನ್ನು ಮಾಡದಿರುವ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅರಾತಿ ಎಂಬ ಪದವು ಯಾವನಾದರೂ, ಯಾರಿಗಾದರೂ, ಏನನ್ನೂ ದಾನಮಾಡಲು ಶಕ್ತನಾಗದಿರುವಷ್ಟು ಪ್ರತಿಬಂಧನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ವಾನುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ವಿಹತವಾಗಿ ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಿ ದುಚ್ಛಿನಾ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ವಶಂ—ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಧಾತೃಕಾರರು ವಶನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮುಷಿಯನ್ನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇವನನ್ನು ಅಪ್ಪಿನೀದೇವತೆಗಳು ರಕ್ಷಿಸಿದೆಯೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೧೦; ೧-೧೧೬-೨೧; ೮-೮-೨೦; ೮-೨೪-೧೪; ೮-೪೬-೨೧; ೮-೪೬-೨೩; ೮-೫೦-೯; ೧೦-೪೦-೭ ಎಂಬ ಮಕ್ಕಳುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮುಷಿಯು ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿರುವುದು. ಕೆಲವು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಇವನ ಹೆಸರನ್ನು ವಶ ಅಥವಾ ವಶ ಅಶ್ವತ್ಥನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಮುಷಿಯ ಎಂದರೆ ವಶೋಕ್ತೃತಃ? ಎಂಬ ಮುಷಿದ್ವಷ್ಟವಾದ ಒಂದು ಸೂಕ್ತವು ಎಂಟನೆಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿರುವುದು. ಈ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಮು ಸಂ. ೮-೪೬ ರಲ್ಲಿ ೩೩ ಮಕ್ಕಳುಗಳಿರುವವು.

ಪೃಥುಶ್ರವಣಃ—ಪೃಥುಶ್ರವಣ ಅಥವಾ ಪೃಥುಶ್ರವಣ ಕಾನೀಕತ ಎಂಬುವನು ಒಬ್ಬ ರಾಜನು. ಇವನು ನೇಲೆ ಹೇಳಿದ (ಈ ಮಕ್ಕನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ) ವಶನೆಂಬ ಮುಷಿಗೆ ಮಾಡಿದ ದಾಸಸ್ವತಿಯು ಶ್ರವಣನೆಯು ಮು. ಸಂ. ೮-೪೬-೨೧ ರಿಂದ ೨೩ ಮಕ್ಕಳುಗಳಲ್ಲಿರುವುದು. ಅಲ್ಲಿ ವಶನೆಂಬ ಮುಷಿಯು ತನಗೆ ಈ ಪೃಥುಶ್ರವಣನೆಯನ್ನು ಎಷ್ಟೆ ಸಾವಿರ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ, ಇನ್ನೂರು ವಂಟೆಗಳನ್ನೂ, ಸಾವಿರ ಕೆಂಪು (ಹೆಣ್ಣು) ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ, ಕೆಂಪುಬಣ್ಣಮಿಶ್ರವಾದ ಒಂದು ಲಕ್ಷ ಗೋವುಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟನೆಂದೂ ಈ ಕಾನೀಕತ ಪೃಥುಶ್ರವಣನೆಯನ್ನು ತುಂಬಾ ವಶ್ಯಯವಂತನೂ. ಧರ್ಮಿಷ್ಠನೂ ಕೀರ್ತಿಯವನೂ, ಉದಾರಿಯಾದ ದಾನಿಯೂ ಅಗಿದ್ದನೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದಾನೆ.

ಸನಯೇ—ಎಂಬ ಪದವು ಲಾಭಾಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ (ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಇರುವುದು. (ನಿ. ೩-೫)

ಅಭ್ರಾತೇವ ಪುಂಸ ಏತಿ ಪ್ರತೀತೀ ಗರ್ತಾರುಗಿವ ಸನಯೇ ಧನಾನಾಂ |
ಜಾಯೇವ ಪತ್ಯ ಉತತೀ ಸುನಾಸಾ ಉಷಾ ಹಸ್ತೇವ ನಿ ರಿಣೀತೇ ಅಪ್ಪಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೨೪-೭)

ಹಿನ್ನೋತಾ ನೋ ಅಧ್ವರಂ ದೇವಯಜ್ಯಾ ಹಿನ್ನೋತ ಬ್ರಹ್ಮ ಸನಯೇ ಧನಾನಾಂ |
ಋತಸ್ಯ ಯೋಗೇ ನಿ ಪ್ಯಧ್ವಮೂಧಃ ತ್ರುಷ್ಟೀವರೀಭೂತನಾಸ್ಯ ಭ್ಯಮಾಪಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೩೦-೧೧)

ಈ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಸನಾಯ ಎಂಬ ಪದವು ಲಾಭಾಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ವಸೋಃ—ಎಂಬ ಪದವು ಹನ್ನೆರಡು ಅಪರ್ಣಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೧) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕುಹ ಸ್ವಿದ್ವೋಷಾ ಕುಹ ವಸೋರಶ್ಮಿನಾ ಕುಹಾಭಿಪಿತ್ತಂ ಕರತಃ ಕುಹೋಷತುಃ |
ಕೋ ವಾಂ ಶಯಂತಾ ವಿಧವೇವ ದೇವರಂ ಮಯಿಂ ನ ಯೋಷಾ ಕೃಣುತೇ ಸಧಸ್ಥ ಅ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೪೦-೨)

ಪ್ರಾಚೀನಂ ಬರ್ಹಿಃ ಪ್ರದಿಶಾ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ವಸೋರಸ್ಯಾ ವ್ಯಜ್ಯತೇ ಅಗ್ರೇ ಅಹ್ಯಾಂ |
ಪೃಥುಶ್ರವಣೇ ವಿಶರಂ ವರೀಯೋ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಅದಿತಯೇ ಸ್ಯೋನಂ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೧೧೦-೪)

ಎರಡನೆಯ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಸ್ತೋಃ ಎಂಬ ಪದವು ಆಚ್ಯಾದನ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದು. ಇದರಿಂದ ವಸ್ತೋಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳು ಇರುತ್ತವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅವತಮ್—ಅವ ರಕ್ಷಣೇ. ಧಾತು ಲಬ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ಅತಿಜಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಶ್ವಿನಾ—ದ್ವಿವಚನ ಟಿ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅವಕ್ಕೆ ಆಕಾರಾದೇಶ.

ಸಹಸ್ರಾ—ಇದಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಥೀವಿಭಕ್ತಿಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಡಾದೇಶ.

ಅಹತಮ್—ಹನ ಹಿಂಸಾಗತೋಃ ಧಾತು. ಲಬ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತೆಸ್ಮಾಭಸ್ಮಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೦೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ತಮಾದೇಶ. ಅದಿಪ್ರೈಥ್ಯತಿಥ್ಯಃ ಶಪಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೨೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಪ್ತಿಗೆ ಲುಕ್. ಸಾರ್ವಧಾತುಕಮಸಿತ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಜಿದ್ದ್ಯದ್ವಾವಿರಿವುದರಿಂದ ಅನುದಾ-ತ್ತೋಪದೇಶವನತಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೩೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಅಂಗೆ ಅಡಾಗಮ ಅತಿಜಂತ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದುಚ್ಯುನಾಃ—ಶುನಂ ಎಂದರೆ ಸುಖದ ಹೆಸರು. ದುಚ್ಯುಂ ಶುನಂ ಸುಖಂ ಯಾಸಾಂ ತಾಃ ದುಚ್ಯುನಾಃ ಪರಾದಿಶ್ಚಂದಸಿ ಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೯೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದಅದ್ಯದಾತ್ವಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇಂದ್ರವಂತಾ—ಇಂದ್ರಃ ಅನಯೋಃ ಆಸ್ತಿ ಇತಿ ಇಂದ್ರವಂತೌ. ತದಸ್ಯಾಸ್ತಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತುನಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಸುಪಾಂಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಡಾದೇಶ. ಮತುನಾ ಪಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ವವಾಗುತ್ತದೆ.

ವೃಷಣ್—ವೃಷು ಸೇಚನೇ ಧಾತು. ಕನಿನ್ಯಯುವೃಷಿ—(ಉ. ಸೂ. ೧-೧-೫೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕನಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸಂಜೋಧನದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ಅಮಂತ್ರಿತಸ್ಯ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೨೧ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಶರಸ್ಯ ಚಿದಾರ್ಚತ್ಯಸ್ಯಾವತಾದಾ ನೀಚಾದುಚ್ಚಾ ಚಕ್ರಥುಃ
ಪಾತನೇ ವಾಃ |

ಶಯನೇ ಚಿನ್ನಾಸತ್ಯಾ ಶಚೀಭಿರ್ಜಸುರಯೇ ಸ್ತಯಂ
ಪಿಸ್ಯಥುರ್ಗಾಂ || ೨೨ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಶರಸ್ಯ | ಚಿತ್ | ಆರ್ಚತ್ ೮ ಕಸ್ಯ | ಅವತಾತ್ | ಆ | ನೀಚಾತ್ | ಉಚ್ಚಾ |
ಚಕ್ರಥುಃ | ಪಾತನೇ | ವಾರಿತಿ ವಾಃ |

ಶಯನೇ | ಚಿತ್ | ನಾಸತ್ಯಾ | ಶಚೀಭಿಃ | ಜಸುರಯೇ | ಸ್ತಯಂ | ಪಿಸ್ಯಥುಃ |
ಗಾಂ || ೨೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಆರ್ಚತ್ಯಸ್ಯ ಋಚಿತ್ಯಪುತ್ರಸ್ಯ ಶರಸ್ಯತತ್ತ್ವಂಜ್ಞಸ್ಯಾಪಿ ಸ್ತೋತುಃ ಪಿಸಾಸಿತಸ್ಯ ಪಾತನೇ
ಪಾನಾರ್ಥಂ ನೀಚಾದ್ನೀಚೀನಾದವತಾತ್ಯಾಪಾದುಚ್ಚಾ ಉಚ್ಚೈರುಪರಿಷ್ಕಾರಾದ್ಯಾದುದಕಂ ಹೇ ಅಕ್ಷಿನೌ
ಯುನಾಮಾ ಚಕ್ರಥುಃ | ಅಧಿಮುಖ್ಯೇನ ಕೃತವಂತಾ | ತಥಾ ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾವಶ್ಚಿನೌ ಶಚೀಭಿಯು-
ಷ್ಕದೀಯೈಃ ಕರ್ಮಭಿಃ ಪರಿಚರಣೈರ್ಜಸುರಯೇ ಶ್ರಾಂತಾಯ ಶಯನೇ ಚಿತ್ ಶಯುನಾಮ್ನು
ಋಷಯೇ ಸ್ತಯಂ ನಿವೃತ್ತಪ್ರಸವಾಂ ಗಾಮಗ್ನಿಹೋತ್ರಾರ್ಥಸ್ಯ ಪಯಸೋ ದೋಗ್ನೀಂ ಪಿಸ್ಯಥುಃ |
ಪಯಸಾ ಯುನಾಮಾಪೂರಿತವಂತಾ || ಪಾತನೇ | ಪಾ ಪಾನೇ | ತುಮರ್ಥೇನೇನೇನಿತಿ ತನೇವ್ತ-
ತ್ಯಯಃ | ಜಸುರಯೇ | ಜಸು ಹಿಂಸಾಯಾಂ | ಜಸಿಸಹೋರುರಿನ್ | ಉ. ೨-೭೩ | ಸ್ತಯಂ |
ಸ್ತೀರ್ಯತ ಆಚ್ಛಾದ್ಯತೇ ಪ್ರಸವಸಾಮರ್ಥ್ಯಾರ್ಥಾನೇನೇತಿ ಸ್ತರೀಃ | ಅವಿತ್ಯೈಸ್ತುತಂತ್ರಿಭ್ಯ ಈಃ | ಉ. ೩-
೧೫ | ಇತಿಚಾರಪ್ರತ್ಯಯಃ | ವಾ ಛಂದಸೀತ್ಯಮಿ ಪೂರ್ವತ್ಯಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪಿತತ್ವಾದಭಾವೇ ಯಜಾದೇಶಃ |
ಉದಾತ್ತಸ್ವರಿತಯೋರ್ಯಣಿ ಇತಿ ಪರಸ್ಪಾನುದಾತ್ತಸ್ಯ ಸ್ವರಿತತ್ವಂ | ಪಿಸ್ಯಥುಃ | ಸ್ವಾಯಾ ವ್ಯಧ್ವಾ |
ಅಟಿ ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಪರಸ್ವೈಪದಂ | ಅಜ್ಯಜೋಕ್ಷ | ಪಾ. ೩-೧-೨೯ | ಇತಿ ಪೀಠಾವಃ ||

|| ప్రతిపదార్థం ||

అచ్యుత్యశ్య—మంచు పుక్తనాద | తరస్య షిత్—తర ఎంబువనిగి | నాతేవే—వానక్కాగి |
 నిజాతా—అళనాద | అవతాత—బావియంద | వాః—లువకవన్న | లుజ్జా—మేలక్కె |
 ఆ బేక్తభూ—(బరువంతి) మాడిదిరి | (తేభా—ఠాగియే) | నాశత్యా—ఎల్లె అత్తినిదేవతేగళే |
 తటిలేభి—(నిమ్మ) కర్మగళంద | జసరయే—శ్రాంతనాద | తయేవే షిత్—తయ ఎంబ
 ముషియ | ప్రయోం—గొడ్డాద | గాం—గొంవన్న | సిశ్యభూః—(ప్రేరదింద) పూర్ణవన్నాగి
 మాడిదిరి.

|| భావార్థం ||

మంచు పుక్తనాద (నిరదిద్ద) తర ఎంబువన మనక్కొక్కర, అళనాద బావియల్లిద్ద నిరన్న
 మేలక్కె (బరువంతి) మాడిదిరి. (ఠాగియే) ఎల్లె నాశక్యరే, శ్రాంతనాద తయ ఎంబ ముషియ (యజ్ఞ
 కర్మగళగొడ్డక్కర అవన) గొడ్డాద గొంవన్న (నిమ్మ) కర్మగళంద ప్రేరయిక్తవన్నాగి మాడిదిరి.
 (పాలు తొడవంతి మాడిదిరి.)

English Translation

You raised the water from the bottom to the top of the well, for the drinking of Shara, the son of Richatka, and by your powers, Nasatyas, you filled, for the sake of the weary Shayu, the barren cow (with milk).

|| విశేష విషయములు ||

ఈ ముక్తినల్లి అత్తినిదేవతేగళు మంచునెంబ ముషియ పుక్తనాద తరనెంబ ముషిగి శవాయమాది
 రువుడు మాత్తు అత్తినిదేవతేగళ లుక్తనయెంబ అమాశవన్న ఠాగింద తయ ఎంబ ముషిగి, శవాయ
 మాడిదిరు అత్తినిదేవతేగళ ప్రభావపు లుక్తనాగిరువురు. స్వందస్యావిగళు భాష్యదల్లి ఈ విషయవన్న
 జేరరువరు.—

తరొల నామ ముషిః శః మరుదేలేలే గర్భ్యో పిశాసితస్యో శుదోరతొల్యయం శోశం
 దదత్ శ తతే నాశుమతత్సవ అత్తినో తుజ్జావ | తస్యాత్తినో సులభ్యం
 బక్తతురితి | తదేతదియోజ్యేతే తరస్యే బిదిత్వాదినా |

తరనెంబ ముషియ మరుళుకాదినల్లి ఠాగిగొత్తిర.నాగి బాయారిశయదకారణ నిరన్న ముడుకిదాగ
 ఒండు అళనాద భావియల్లి నిరన్న శంఠ అదన్న ఠాగిందలు కష్టనాగిరువురింద సులభనాగి ఆ నిగి
 దోరయివుదక్కాగి అత్తినిదేవతేగళన్న స్మృత్యనాడిదను. అవరు అవన మృతిగి మేట్ట అవదల్ల ఇద్

ಆ ಭಾವಿಯು ನೀರು ಅವನಿಗಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಉಕ್ಕಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಅವನ ಬಾಯಾರಿಕೆಯು ಅಣಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಆ ಪುಷಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದರು. ಶರಸ್ಯ ಚಿತ್ ಎಂಬ ಪುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಈ ಇತಿಹಾಸವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

ಅವತಾತ್—ಅವಶಬ್ದವೂ ಕೂಪಃ ಕಾತಃ ಎಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಕೂಪನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕೂಪ (ಭಾವಿ) ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ವಾಃ—ಉದಕಂ ವಾಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ನೂರೊಂದು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೪) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನೀರು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ವಾಃ ಎಂಬ ಪದವು.

**ಕದಾ ವಸೋ ಸ್ತೋತ್ರಂ ಹರ್ಯತ ಅವ ಶ್ಕಶಾ ರುಧದ್ವಾಃ |
ದೀರ್ಘಂ ಸುತಂ ನಾಶಾಪ್ಯಾಯಿ ||**

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೧೦೫-೧)

ಎಂಬ ಪುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉದಕವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಜಸುರಯೇ—ಶ್ರಾಂತಾಯ ಜಸುರಿಃ (ನಿ. ೪-೨೪) ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಜಸುರಿಃ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ—

**ಉತ ಸ್ವೈನಂ ವಸ್ತ್ರಮಥಿಂ ನ ಶಾಯಿಮಾನು ಕ್ರಾಶಂತಿ ಕ್ಷಿತಯೋ ಭರೇಷು |
ನಿಚಾಯಮಾನಂ ಜಸುರಿಂ ನ ಶೈನಂ ಶ್ರವಶ್ಚಾಚ್ಯಾ ಪಶಮುಚ್ಛಯೋಥಂ ||**

(ಮ. ಸಂ. ೪-೩೮-೫)

ಎಂಬ ಪುಕ್ಕನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ಜಸುರಿಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಜಸ್ತಂ ಬದ್ಧಂ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟು ಆಯಾಸಗೊಂಡಿರುವ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಪ್ರಯಂ—ನಿವೃತ್ತಪ್ರೇಷನಾಂ | ಸ್ತ್ರೀಯಗತೇ ಅಚ್ಚಾದ್ಯತೇ ಪ್ರೇಷನಮಾಪ್ನಾಭಾವೇನ ಇತಿ ಸ್ತ್ರೀಃ ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕರುವನ್ನು (ಪ್ರಸುವಿಸುವ) ಈಯುವ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಹಸುವಿಗೆ ಸ್ತ್ರಂ ಎಂದು ಹೆಸರು.

ಗಾಂ—ಪಿಪ್ಪೆಗಳು—ಪಯಸೋ ದೋಗ್ನೀಂ ಪಯಸಾ ಆಪೂರಿತವಂತೌ | ಹಾಲಕರಿಯುವ ಹಸುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಅರ್ಥ—

ಶಚೀಭಿಃ ಜಸುರಯೇ ಶಯಿವೇ—ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ಶಯು ಎಂಬ ಪುಷಿಯು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಆಯಾಸಪಟ್ಟವನು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಶಯಿವೇ ಚಿತ್ ರಾಜ್ಞೇ ಶಚೀಭಿಃ ಸ್ವಾಭಿಃ ಅತಿಶಯವತೀಭಿಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಾಭಿಃ ಕರ್ಮಭಿರ್ವಾ ಜಸುರಯೇ ಶತ್ಕೂಶಾಂ ತಾಡಯಿತ್ರೇ ತಾದಿತಾಯಿ ವಾ ಶನ್ಯ ನಿರತಿಶಯವಾದ ಅಥವಾ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮವಾದ ಬುದ್ಧಿ ಅಥವಾ ಕೆಲಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ, ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ ಅಥವಾ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಏಟನ್ನು ತಿಂದಿರುವ ಶಯು ಎಂಬ ರಾಜನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಶಯುನೆಂಬವನ ಒಂದು ಹಸುವೂ ಕರುವನ್ನು ಹಾಕುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದೆ (ಗೊಡ್ಡಗಿ)

ಇರುವಾಗ ಅದನ್ನು ಹಾಲುಕರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಮಹಿಮೆಯು ಎರಡು ಭಾಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.—ಸ್ಯಂದಸ್ಯಾವಿಗಳು ಉತ್ತೀನಾಪ್ಯುಕ್ತಂ—ಉತ್ಪುಋಷಿಯೂ ಕೂಡ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು ಎಂದು ಉದಹರಿಸಿರುವರು—

ಅಥೇನುಂ ದಸ್ಯಾ ಸ್ತಯೇಂ ೧ ವಿಷಕ್ತಾಮುಪಿಸ್ತತೇಂ ಶಯೇನೇ ಅತ್ತಿನಾ ಗಾಂ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೭-೨೦)

ಯಾಭಿರ್ಭೇನುಮಸ್ತಂ ೧ ಪಿಸ್ತೇಭೋಃ ನರಾ ತಾಭಿರೂ ಸು ಊತಿಭಿರತ್ತಿನಾಗತೇಂ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೩)

ಈ ಮುಕ್ತುಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು. ಈ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಮನುಷ್ಯರು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವ ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಎಬ್ಬಿರಿಗೂ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ಉಪಕಾರಮಾಡಿರುವರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಶಯೇನೇ—ಇವನನ್ನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಷಯವು ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೧೬ : ೧-೧೧೬-೨೨ ; ೧-೧೧೭-೨೦ ; ೧-೧೧೪-೮ ; ೧-೧೧೯-೬ : ೬-೬೨-೭ ; ೭-೬೨-೮ ; ೧೦-೩೯-೧೩ ; ೧೦-೪೦-೮ ಎಂಬ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವುದು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅರ್ಚತೈಸ್ಯ—ಅರ್ಚತೈಸ್ಯ ಅಪತ್ಯಮ್. ಅರ್ಚತೈಃ ತಸ್ಯ. ತಸ್ಯಾಪತ್ಯಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೯೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅರ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತದ್ವಿತ್ತೇಷ್ಟಚಾಮಾದೇಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೧೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ವಿದ್ಯದ್ವಿ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರದಿಂದ ಆರತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ವಸ್ತೀ ಎಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಚೈಕ್ಯೈಃ—ಡುಕ್ಯೌ ಕರಣೇ. ಧಾತು. ಲಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಪಂತ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ

ಪಾತೇನೇ—ಪಾ ಪಾನೇ. ಧಾತು. ತುಮನರ್ಥತೋರುವಾಗ ತುಮರ್ಥೇ ಸೇಸೇನೇ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ತವೇನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತ್ಯಾದಿರ್ನಿತ್ಯಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೈನ್ಯೇನ್ಯಜಂತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಏಕವಾದುದರಿಂದ ಅನ್ಯಯಸಂಜ್ಞಾ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜಸುರಯೇ—ಜಸು ಹಿಸಾಯಾಮ್. ಜಸಿಸುರೋರುನಿ (ಉ. ಸೂ. ೨-೨೨೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಜಸುರಿ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ನಿಶ್ತಾದುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಆದ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೇ ಎಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಸ್ವರ್ಯಮ್—ಸ್ವೂ ಆಚ್ಯಾದನೇ. ಧಾತು. ಸ್ವೇರ್ಯತೇ ಆಚ್ಯಾದ್ಯತೇ, ಪ್ರಸವಸಾಮರ್ಥ್ಯಭಾವೇನ ಇತಿ ಸ್ವರೀಃ (ಪ್ರಸವಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು) ಅಪಿತೃಸ್ತೃತಂತ್ರೈಭ್ಯಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪೩೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇತಿಗೆ ಗುಣ. ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಮ್ ಪರವಾದಾಗ ವಾ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಮಿನ ಪೂರ್ವರೂಪವು ವಿಕಲ್ಪಿತವಾದುದರಿಂದ ಅದು ಬಾರದಿರುವಾಗ ಯಣಾದೇಶ. ಉದಾತ್ತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯಣಾದೇಶ ಬಂದು ಅದರ ಪರದಲ್ಲಿ ಅನುದಾತ್ತ ಬಂದುದರಿಂದ ಉದಾತ್ತಸ್ವರಿತೆಯೋರ್ಯಣಃ ಸ್ವರಿತೋನುದಾತ್ತಸ್ಯ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨ ೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರದ ಅನುದಾತ್ತಕ್ಕೆ ಸ್ವರಿತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಷ್ವಘಃ—ಪ್ರಾಯಾ ವೃದ್ಧೌ ಧಾತು. ಆತ್ಮನೇಪದಿಯಾದರೂ ಲಿಟಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಅಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರಸ್ಮೈಪದಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಮಧ್ಯಮಪುರುಷದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಅಥುಸಾದೇಶ. ಲಿಟ್ಯಣೋಕ್ತ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಪಿಃ ಭಾವ ಬರುತ್ತದೆ. ಲಿಟ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಸಂಯೋಗಾಲ್ಪಿರ್ಕಿತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೨-೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಕಿತ್ಪ್ರಾತಿವೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಮುಜಾದೇಶ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಬಿರನೇಕಾಚೋಸಂಯೋಗಪೂರ್ವಸ್ಯ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಣಾದೇಶ. ಅತಿಜಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೨೨ ||

|| ಸಂಹಿತಾಶಾಸ್ತ್ರ ||

ಅವಸ್ಥತೇ ಸ್ತುವತೇ ಕೃಷ್ಣಿಯಾಯ ಮಜೂಯತೇ ನಾಸತ್ಯಾ

ಶಚೇಭಿಃ |

ಪಶುಂ ನ ನಸ್ಯಮಿವ ದರ್ಶನಾಯ ವಿಷ್ಣಾಪ್ತಂ ದದಧು-

ವಿಶ್ವಕಾಯ || ೨೩ ||

|| ಪದಜಾಠಃ ||

ಅವಸ್ಯತೇ | ಸ್ತುವತೇ | ಕೃಷ್ಣಿಯಾಯ | ಋಜುಂ ಯತೇ | ನಾಸತ್ಯಾ | ಶಚೀಭಿಃ |
ಪಶುಂ | ನ | ನಷ್ಟಂ ಇವ | ದರ್ಶನಾಯ | ವಿಷ್ಣಾಪ್ತಂ | ದದಧುಃ | ವಿಶ್ವ-
ಕಾಯ || ೨೩ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅವಸ್ಯತೇವನಂ ರಕ್ಷಣಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛತೇ ಸ್ತುವತೇ ಸ್ತುತಿಂ ಕುರ್ವತೇ ಕೃಷ್ಣಿಯಾಯ | ಕೃಷ್ಣೋ ನಾಮ ಕಶ್ಚಿತ್ | ತಸ್ಯ ಪುತ್ರಾಯ ಯುಜೂಯತ ಅರ್ಜವಮಿಚ್ಛತೇ ವಿಶ್ವಕಾಯಾಂಜ್ಞಾಯ ಯುಷಯೇ ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾ ಯುವಾಂ ಶಚೀಭಿರಾತ್ಮೀಯೈಃ ಕರ್ಮಭಿರ್ವಿಷ್ಣಾಪ್ತಂ ನಾಮ ವಿನಷ್ಟಂ ಪುತ್ರಂ ದರ್ಶನಾಯ ದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ದದಧುಃ | ದತ್ತವಂಶಾ | ತತ್ರ ದ್ವಿಷ್ಣಾಂತಃ | ಪಶುಂ ನ ನಷ್ಟಮಿವ | ಏಕ ಉಪಮಾರ್ಥೀಯಃ ಪೂರಕಃ | ಯಥಾ ಕಶ್ಚಿದ್ವಿನಷ್ಟಂ ಪಶುಂ ಸ್ವಾಮಿನೋ ದ್ವಿಷ್ಟಿಪಥಂ ಪ್ರಾಪಯತಿ ತದ್ವತ್ || ಅವಸ್ಯತೇ | ಅವಸ್ಯತವ್ಯಾತ್ಮನಪ ಅತ್ಮನಃ ಕೃಚ್ | ಶತುರನುಮ ಇತಿ ವಿಧಕ್ತೇರುದಾತ್ರತ್ತಂ | ಕೃಷ್ಣಿಯಾಯ | ಕೃಷ್ಣಶಬ್ದಾದಪತ್ಯಾರ್ಥೇ ಛಾಂದಸೋ ಭಾಷಾ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾ--ಎಲೈ ನಾಸತ್ಯರೇ | ಅವಸ್ಯತೇ--ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಿಯಾದ | ಸ್ತುವತೇ--(ನಿಮ್ಮನ್ನು) ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರುವ | ಕೃಷ್ಣಿಯಾಯ--ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುವನ ಪುತ್ರನಾತ | ಯುಜೂಯತೇ--ಯುಜುಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ಇಚ್ಛಿಸುವ | ವಿಶ್ವಕಾಯ--ವಿಶ್ವಕನೆಂಬುವನಿಗೆ | ವಿಷ್ಣಾಪ್ತಂ--ವಿಷ್ಣುವು ಎಂಬ (ನಷ್ಟನಾಗಿದ್ದ ಪುತ್ರನನ್ನು | ನಷ್ಟಮಿವ--ನಷ್ಟವಾದ (ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದ) | ಪಶುಂ--ಪಶುವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವಂತೆ | ದದಧುಃ--ದರ್ಶನಕ್ಕೋಸ್ಕರ | ಶಚೀಭಿಃ--(ನಿಮ್ಮ) ಕರ್ಮಗಳಿಂದ | ದದಧುಃ--ಕೊಟ್ಟಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ನಾಸತ್ಯರೇ, (ನಿಮ್ಮನ್ನು) ಸ್ತುತಿಸಿದ, (ನಿಮ್ಮ) ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಿಯಾದ, ಯುಜುಮಾರ್ಗಚ್ಛುವಾದ, ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುವನ ಮಗನಾದ ವಿಶ್ವಕನೆಂಬುವನಿಗೆ, ನಷ್ಟನಾಗಿದ್ದ (ಅವನ ಮಗ) ವಿಷ್ಣುವು, ನಷ್ಟನಾಗಿದ್ದ ಪಶುವಿನಂತೆ, ನಿಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಠಾಣುವಂತೆ ಮಾಡಿದಿರಿ.

English Translation.

Nasatyas, by your acts you restored to Vishwaka, the son of Krishna, soliciting your protection, adoring you, and a lover of rectitude, his son Vishnapu, (welcome) to his sight as an animal that had been lost.

|| ಏತೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಪತುಂ ನ ನಷ್ಟಮಿವ--ಏಕಃ ಉಪಮಾರ್ಥೀಯಃ ಪೂರಕಃ | ಯಥಾ ವಿನಷ್ಟಂ ಕಶ್ಚಿತ್ ಪತುಂ ಸ್ಯಾನಿನೋ ದೃಷ್ಟಪಥಂ ಪ್ರಾಪಯತಿ ತದ್ಭಕ್ತ ನ ಎಂಬುವ ಪದವು ಉಪಮಾರ್ಥಕವಾಗಿರುವಂತೆ ಇವ ಎಂಬುವುದೂ ಉಪಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ನ ಎಂಬುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಪದಪೂರಕವೆಂದು ಸಾಯಣರು ಹೇಳಿರುವರು. ಸ್ತಂಭ ಮಿಗಲೂ ಕೂಡ ಇವತದ್ಭೋತ್ರ ನೇತ್ರೈನೇನ ಪಾನರುಕ್ತಾತ್ ಅಸ್ಮತ್ಪ್ರಮಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಂಪ್ರಕೈರ್ಭೋ ಪ್ರಯೋಗಃ (ಏ. ೭-೩೧) ಇತಿ ಪದಪೂರಣಃ ಯಥಾ ಪತುಂ ನಷ್ಟಂ ಕಶ್ಚಿದಾನೀಯಂ ಕಸ್ಮೈಚಿದ್ಧರ್ಶನಾಯ ದದ್ಯಾತ್ ಏವಂ | ಇಲ್ಲಿ ಇವ ನ, ಎಂಬ ಎರಡು ಉಪಮಾವಾಚಕಗಳು ಇರುವಕಾರಣ ಪುನರುಕ್ತಿಯಾಗುವುದರಿಂದ, ನ ಎಂಬುವ ಪದಕ್ಕೆ ಉಪಮಾ ಎಂಬ-ಅರ್ಥವಿರುವಂತೆ ಸಂಪ್ರತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ನ ಎಂಬುವುದು ಪದಪೂರ್ವಕವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ವಿನರಿಸಿರುವರು.

ವಿಶ್ವಕೋ ನಾಮ ರಾಜರ್ಷೇಃ ಪುತ್ರಃ ಪ್ರಮಾದಾದುಪನನಾಶ ಸ್ನೇಹಾದ್ವಿಶ್ವಾಶಂಕಯಾ ತಸ್ಯ ಸಾಲನಂ ಪುನಶ್ಚ ದರ್ಶನಂ ಇಚ್ಛ್ಯನ್ ಅಶ್ವಿನೌ ತುಷ್ಟಾವಿ ತಸ್ಮೈ ತಮಾನೀಯಂ ಅಶ್ವಿನೌ ದದತುರಿತಿ | ತದೇತದಿದೋಚ್ಯತೇ ಅವಸ್ಯವ ಇತ್ಯಾದಿನಾ | ವಿಶ್ವಕನೆಂಬ ರಾಜರ್ಷಿಯ ಮಗನ್ನು ಪ್ರಮಾದದಿಂದ ತಂದೆಯ ದೃಗ್ಗೋಚರನಾಗದೆ ಇರುವಾಗ ಪುತ್ರನ ವಿರಹದಿಂದಲೂ, ಅವನಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರೇಮದಿಂದಲೂ, (ಅವನಿಗೆ) ಮಗನಿಗೆ ವಿಸತ್ತು ಬಂದಿರುವುದು ಎಂದು ಸಂದೇಹಪಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ವಿಶ್ವಕನು, ತನ್ನ ಪುತ್ರನನ್ನು ನೋಡಬೇಕು ಎಂದು ವ್ಯಸನಪಡುತ್ತಾ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದಾಗ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಆ ಮಗನನ್ನು ವಿಶ್ವಕನ ಬಳಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ತೋರಿಸಿದರು. ಇದು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದ ಹಸುವನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಹುಡುಕಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವಹಾಗೆ ವಿಶ್ವಕರಾಜನ ಮಗನನ್ನು ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ಕರೆದು ತಂದು ತೋರಿಸಿರುವರು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಕೃಷ್ಣಿಯಾಯ--ಕೃಷ್ಣೋ ನಾಮ ಕಶ್ಚಿತ್ | ತಸ್ಯ ಪುತ್ರಃ ಕೃಷ್ಣಿಯಃ | ಕೃಷ್ಣನೆಂದು ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರು. ಕೃಷ್ಣನ ಮಗನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬಂದು ಕೃಷ್ಣಿಯ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಶ್ವಕಾಯ--ಏತೆಷ್ಟಾಂಜ್ಞಾಕಾಯ | ವಿಶ್ವಕ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾಯಸ್ಯ--ವಿಶ್ವಕ ಎಂದು ಹೆಸರು ಉಳ್ಳವನೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಋಜುಯತೇ--ಋಜುಂ ಆತ್ಮನಃ ಇಚ್ಛತೇ | ವಂಚನೆಯೂ ತುಂಟತನವೂ ಇಬ್ಬಿರುವ ಸಂಯಾದ ಸಪ್ತರುಷರ ನಡತೆಯಲ್ಲಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನಿಗೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ವಿಷ್ಣ್ವಾಪ್ತಂ--ವಿಷ್ಣ್ವಾಪ್ತು ಎಂಬುವನು ವಿಶ್ವಕ ಎಂಬುವನ ಪುತ್ರನು. ಇವನ ವಿಷಯವು ಈ ಬುಕ್ಕಿ ನಲ್ಲಿಯೂ ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೭-೭ ; ೮-೨೬-೩ ; ೧೦-೬೫-೧೨ ಎಂಬ ಬುಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿರುವುದು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅವಸ್ಯತೇ—ಅವಃ-ರಕ್ಷಣಂ ಆತ್ಮನಃ ಇಚ್ಛತಿ ಅವಸ್ಯತಿ. **ಸುಪಆತ್ಮನಃಕೃಚ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಚ್ಛಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೃಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಸನಾದ್ಯಂತಾಧಾತವಃ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಅವಸ್ಯ ಎಂಬುದು ಧಾತು ಸಂಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಲಡಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಶರ್ವಾವಿಕರಣ. **ಅತೋ ಗುಣೇ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರರೂಪ. ಅವಸ್ಯತ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೇ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. ನುಮಾರಹಿತವಾದ ಶತ್ಯವಿನ ಪರದಲ್ಲಿ ವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದುದರಿಂದ **ಶತುರನುಮೋ ನದ್ಯೆಜಾದೀ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸ್ತುವತೇ—ಸ್ತುಜ್ ಸ್ತುತೌ ಧಾತು. ಲಡಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದಕ್ಕೆ ಔದ್ರವ್ಯವನಿವರುವುದರಿಂದ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. **ಅತಿಶ್ರುಧಾತುಭ್ರುವಾಮ್**—ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪನಾದೀಶ. ಹಿಂದಿನಂತೆ ನುಮಾರಹಿತವಾದ ಶತ್ಯವಿನ ಪರದಲ್ಲಿ ವಿಭಕ್ತಿ (ಚತುರ್ಥೇ ಏಕವಚನ) ಬಂದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

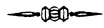
ಕೃಷ್ಣಿಯಾಯಿ—ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಅಪಸ್ಯಂ ಪುಮಾನ್. ಕೃಷ್ಣಿಯಃ, ಧಾಂದಸವಾಗಿ ಅಪಚ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಛಚ್. ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಆಯಿನೇಯಾನೀ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಇಯಾದೇಶ. **ಯಸ್ಯೇತಿಚ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಚಿತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉಜೂಯತೇ—ಋಜುಂ ಆತ್ಮನಃ ಇಚ್ಛತಿ ಋಜೂಯತಿ. **ಸುಪಆತ್ಮನಃ ಕೃಚ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಚ್ಛಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೃಚ್. ಹಿಂದಿನಂತೆ ಇದರ ಮೇಲೆ ಲಡಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ನಪ್ಪಮ್—ಱಶ ಅದರ್ಶನೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಪಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಣೋ ನಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಿಗೆ ನಪ್ಪ. **ವ್ರಕ್ತಭ್ಯಸ್ತೇಷು**—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಶಕಾರಕ್ಕೆ ಪಪ್ಪ. ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಪ್ಪಪ್ಪ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ದರ್ಶನಾಯಿ—ದೃಶಿರ್ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೇ. ಧಾತು. ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲೃಟಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಯುಪೋರನಾಕೌ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನಾದೇಶ. ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಗುಣ. **ಲಿತಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದದಥಾಃ—ಡುದಾತ್ ದಾದೇ. ಧಾತು. ಲಿಟಿ ಮಧ್ಯಮವುರೂಪ ದ್ವಿವಚನರೂಪ. ಅತಿಋತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೨೩ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ದಶ ರಾತ್ರೀರಶಿವೇನಾ ನವದ್ಯೂನವನದ್ಧಂ ಶ್ವಢಿತಮುಷ್ಕಂ ೧ ತಃ |
 ವಿಪುತ್ರಂ ರೇಭಮುದನಿ ಪ್ರವೃಕ್ತಮುನ್ನಿ ನ್ಯಢುಃ ಸೋಮಮಿವ
 ಸ್ತುವೇಣ || ೨೪ ||

|| ಪದಗಾಠಃ ||

ದಶ | ರಾತ್ರೀಃ | ಅಶಿವೇನ | ನವ | ದ್ಯೂನ್ | ಅವನದ್ಧಂ | ಶ್ವಢಿತಂ |
 ಅಪ್ಸಾಸು | ಅಂತರಿತಿ |
 ವಿಪುತ್ರಂ | ರೇಭಂ | ಉದನಿ | ಪ್ರವೃಕ್ತಂ | ಉತ್ | ನಿನ್ಯಢುಃ | ಸೋಮಂ |
 ಇವ | ಸ್ತುವೇಣ || ೨೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಪುರಾ ಖಲು ರೇಭವ್ಯಸಿಂ ಸಾಕ್ವಿರ್ಬದ್ಧಾಸುರಾಃ ಕೂಪೇ ಕಸ್ಯಚಿದ್ವಿವಸಸ್ಯ ಸಾಯಂಕಾಲೇ
 ಪ್ರಚಿಕ್ಷಿಪುಃ | ಸ ಚಾಶ್ವಿನೌ ಸ್ತುವನ್ ದಶ ರಾತ್ರೀರ್ನವಾಹಾನಿ ಚ ಕೂಪನುಧ್ಯೇ ತಥೈವಾನತಸ್ಯೇ |
 ದಶಮೇದನಿ ಪ್ರಾತರಶ್ವಿನೌ ತಂ ಕೂಪಾದುದತಾರಯಂತಾಮಿತಿ | ತದಾಹ | ಅಪ್ಸು ಕೂಪಾಂತರ್ವರ್ತ-
 ಮಾನಾಸ್ತಂತರ್ಮಧ್ಯೇಸುರೈಃ ಸಾತಿತಮಶಿನೇನ ದುಃಖದೇತುನಾ ದಾಮ್ನಾವನದ್ಧಂ ಬದ್ಧಂ ಶ್ವಢಿತಂ
 ತತ್ಪುಢಿರ್ಬಂಧಿಸಿತಂ ದಶ ರಾತ್ರೀರ್ದಶಸಂಖ್ಯಾಕಾ ನಿಶಾ ನವ ದ್ಯೂನ್ ನವಸಂಖ್ಯಾಕಾನ್ಯಹಾನಿ ಚ |
 ಆತ್ಯಂತಸಂಯೋಗೇ ದ್ವಿತೀಯಾ | ಏತಾವಂತಂ ಕಾಲಂ ತಕ್ರೈವ ಕೂಪೇದ್ರವಸ್ಥಿತಂ | ಅತ ಏವೋದನ್ಯು-
 ದಕೇ ನಿಪುತ್ರಂ ವಿಪುತ್ರಂ ವ್ಯಾಕ್ರಿಸ್ತಸರ್ವಾಂಗಂ ಪ್ರವೃತ್ತಂ | ಉಪ್ರೋಪನುತತಃ | ಪ್ರವೃಂಜನೇನ
 ಸಂತಪ್ತಂ ಘರ್ಮಮಿವ ವ್ಯಥೆಯಾ ಸಂತಪ್ಯಮಾನಂ ಏವಂಭೂತಂ ರೇಭಂ ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಯುನಾ-
 ಮುನ್ನಿನ್ಯಢುಃ | ತಸ್ಮಾತ್ಕೂಪಾದುನ್ನೀತಮುತ್ತೀರ್ಣಂ ಕೃತವಂತಃ | ತತ್ರ ದೃಷ್ಯಂತಃ | ಸೋಮಮಿವ

ಯುಧಾಗ್ನಿಹೋತ್ರೇಹೋಮಾರ್ಥಮುಭಿಸುತಂ ಸೋಮರಸಂ ಕೂಪಸದ್ಯಶ್ಚೇನ್ನಿಹೋತ್ರೇಸ್ಥಾಲೇಮಧ್ಯೇ
ವರ್ತಮಾನಂ ಸ್ತುವೇಣಾಧ್ಯಯುರುನ್ನಯತ್ಯೋರ್ಧ್ವಂ ನಯತಿ ತದ್ವತ್ || ಅವನದ್ಧಂ | ಐಹ ಬಂಧನೇ |
ಕರ್ಮಣಿ ನಿಷ್ಠಾ | ನಹೋ ಭಃ | ಪಾ. ೮-೨-೨೪ | ರ್ಯುಪಸ್ತು ಭೋರ್ಭೋರ್ಧ್ವಂ ಇತಿ ನಿಷ್ಠಾ ಕಾರಸ್ಯ
ಭತ್ತಂ | ಗತಿರನಂತರ ಇತಿ ಗತೇಃ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ | ಶ್ವಘಿತಂ | ಶ್ವಘ ಹಿಂಸಾರ್ಥಃ | ನಿಷ್ಠಾ | ವಿಪುತಂ |
ಪುಷ್ ಗತೌ | ಅವನದ್ಧವತ್ತತ್ಯಯಸ್ವರೌ | ಕಸಿಲಕಾದಿತ್ಯಾಲ್ಲಪ್ತೇನಿಕಲ್ಪಃ | ಉದನಿ | ಪದ್ಧನ್ನಿತ್ಯಾದಿನೋ-
ದಕಶಬ್ದಸ್ಯೋದನಾಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಅಶ್ವು ಅಂತಃ—(ಬಾವಿಯಲ್ಲಿರುವ) ನೀರನ ಒಳಗಡೆ | ಅಶಿವೇನ—ದುಃಖಹೇತುವಾದ (ಅಸುರರಿಂದ
ಪಾಕಲ್ಪಟ್ಟ) ಹಗ್ಗದಿಂದ | ಅವನದ್ಧಂ—ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ | ಶ್ವಘಿತಂ—ಹಿಂಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟ | ದಶ ರಾತ್ರೀಃ—ಹತ್ತು
ರಾತ್ರಿಗಳೂ | ನವದ್ಯೋಃ—ಒಂಭತ್ತು ಹಗಲೂ | ಉದನಿ—ನೀರಿನಲ್ಲಿ | ವಿಪುತಂ—ಮುಳುಗಿದ್ದ |
ಪ್ರವೃತ್ತಂ—ಸಂತಪ್ತನಾದ | ರೇಭಂ—ರೇಭನೆಂಬವನನ್ನು | ಸ್ತುವೇಣ—ಸ್ತುವದಿಂದ (ಅಧ್ಯಯನವು) |
ಸೋಮಮಿವ—ಸೋಮರಸವನ್ನು (ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಮಾಡುವಾಗ ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವಂತೆ) |
ಉನ್ನಿಷ್ಯಥುಃ—ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

(ಅಸುರರಿಂದ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿರುವ) ನೀರಿನೊಳಕ್ಕೆ (ಪಾಕಲ್ಪಟ್ಟ) ದುಃಖಜನಕವಾದ ಪಾಕದಿಂದ ಬದ್ಧನಾಗಿ
ಹಿಂಸಿತನಾದ, ಹತ್ತುರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಒಂಭತ್ತು ಹಗಲೂ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದು, (ಅದರಿಂದ) ಸಂತಪ್ತನಾಗಿದ್ದ
ರೇಭನೆಂಬವನನ್ನು, (ಅಧ್ಯಯನವು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಸ್ತುವದಿಂದ
ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವಂತೆ ಬಾವಿಯಿಂದ) ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದಿರಿ.

English Translation.

Ashwins, you raised up like Soma in a ladle, Rebha, who for ten
nights and nine days had lain (in a well), bound with tight bonds,
wounded, immersed, and suffering distress from the water.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅಶಿವೇನ—ದುಃಖಹೇತುವಾದ ದಾಮ್ನಾ ದುಃಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲು ಕಾರಣವಾದ ಹಗ್ಗದಿಂದ
ಬದ್ಧನಾದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಾಯಣರು ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅರ್ಥವು ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯಾಗಿ
ದ್ದರೂ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಮಾತ್ರ ಒಂದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸಾಯಣರು ಈ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಪೂರ್ವಿಕರಾಗ
ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಇತಿಹಾಸವು ಆಯಾಯ ಪದಗಳಿಗೆ ವಿವರಿಸಿರುವ ಅರ್ಥಗಳಿಂದ
ಗವ್ಯವಾಗುವುದು.

ಪುರಾ ಖಲು ರೇಭಮ್ಸುಷಿಂ ಪಾಶೈರ್ಬಧ್ವಾ ಅಸುರಾಃ ಕೂಶೇ ಕಸ್ಯಚಿದಿವಸಸ್ಯ ಸಾಯಂಕಾಲೇ ಪ್ರಚ್ಛಿತ್ತಿಪುಃ | ಸ ಚ ಅತ್ತಿನಾ ಸ್ತುವನ್ ದಶರಾತ್ರೀಃ ನವಾಹಾನಿ ಚ ಕೂಶಮಧ್ಯೇ ತಥೈವಾವತ್ಸೇ | ದಶಮೇಽಹನಿ ಪ್ರಾತಃ ಅತ್ತಿನಾ ತಂ ಕೂಶಾತ್ ಉದತಾರಯಂತಾಮಿತಿ | ತದಾಹ ||

ರೇಭನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಮುಷಿಯನ್ನು ಅಸುರರು ಹಗ್ಗಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ಒಂದು ದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರು. ಅವನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂಬತ್ತು ಹಗಲು ಅಥವಾ ಹತ್ತು ರಾತ್ರಿಗಳು ಭಾವಿಯವಳಿಗೆ ಕೈಕಾಲು ಕಟ್ಟಿದವನಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದನು. ಹತ್ತನೆಯ ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಬಂದು ಅವನನ್ನು ಭಾವಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂಬ ಇತಿಹಾಸವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು—ಅಶಿನೇನ | ಶಿವಂ ಸುಖಂ | ತತೋ ಅನ್ಯದಶಿವಂ ದುಃಖಂ | ತತ್ಕರಶ್ವಾದಿಶ್ವಾ-
ಸುರಾ ಅಶಿವಾ ಉಚ್ಯಂತೇ | ಸಮೂಹಾಭಿಪ್ರಾಯಂ ಚ ಏಕವಚನಂ ದುಃಖಕರೇಣ ಅಸುರಸಮೂಹೇನ.
ಶಿವ ಎಂದರೆ ಸುಖವು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಸುಖಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸುಖವಿರೋಧಿಯಾಗಿರುವುದು ದುಃಖವು. ದುಃಖವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವ ಕಾರಣ ಅಸುರರು ಅಶಿವಪದವಾಚ್ಯರಾಗಿರುವರು. ಸಮೂಹವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಏಕವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ದುಃಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಅಸುರ ಗುಪ್ತಿಯಿಂದ ಎಂದರೆ ಅನೇಕ ಮಂದಿ ಅಸುರರಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಶ್ಲೋಕಂ—ಶತ್ರುಭಿರ್ಹಿಂಸಿತಂ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಹಿಂಸಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು ಎಂದು ಸಾಯಣರೂ ತಾಡಿತಂ—
ಹೊಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟವನು ಎಂದು ಸ್ವಾಂದಸ್ವಾಮಿಗಳೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು

ಪ್ರವೃತ್ತಂ—ಪ್ರವೃಂಚನೇನ ಸಂತಪ್ತಂ | ಘರ್ಮಮಿವ ವ್ಯಥಯಾ ಸಂತಪ್ಯಮಾನಂ | ಲುಪ್ತೋ-
ಪಮಮೂತತ್ | ಹತ್ತರಾತ್ರಿಗಳವರಿಗೂ ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಳುಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯ ತಾಪದಿಂದ ಸಂಕಟ
ಪಡುವವರ ಹಾಗೆ ದುಃಖದಿಂದ ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಿರುವ ಎಂದು ಸಾಯಣರು—ವೃಜೀ ವರ್ಷನೇ ಅನ್ಯತ್ರೇ ಇಹ ತು
ಸಾಮಾನ್ಯಾಸ್ತಮಿವಜ್ಜನೇ ನಿಮಗ್ನಂ | ವರ್ಷನರೂಪಾರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವೃಜಿಃ ಎಂಬ ಧಾತುವು ಇಲ್ಲಿ
ಮುಳುಗು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಈ ಶ್ರುತರಣದಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ ಮುಳುಗುವವನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ವಿಪ್ರತಂ—ವ್ಯಾಕ್ತಿಪ್ರಸರ್ವಾಂಗಂ | ಶರೀರದ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲು
(ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಕಾರಣ) ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿರುವನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು
ಅಪಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಕರ್ಮಭಿಃ ವಿಗತಂ ರಹಿತಂ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಂ—ನೀರಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಾರಣ ಕೆಲವಮಾಡಲು ಶಕ್ತಿ
ಯಿಲ್ಲದವನು ಎಂದರೆ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟನಾಗಿರುವವನು ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಹೀಗೆ ಇರುವ ರೇಭಮುಷಿಯನ್ನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು
ಬಾವಿಯ ನೀರಿನಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಸೋಮಮಿವ ಸ್ತುವೇಣ—ಯಥಾ ಕಾಶ್ಮಿತ್ ಸ್ತುವೇಣ ಸೋಮಮುನ್ನಯತಿ ತದ್ಭತ್ |
ಸ್ತುವಶಬ್ದೇನ ಸಾದೃಶ್ಯಾತ್ ಚಮಸಾದಿಸೋಮಸಾತ್ರೆಮುಚ್ಯತೇ | ಅಥವಾ ಕನಾನಾಮಗ್ನಿಹೋತ್ರ

ದೋಷಃ ಸೋಮೇನ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಳಾಮುಷ್ಯ ವಿಧೀಯತೇ ತದಧಿಸ್ತಾಯಮುಪಮಾನಮೇತತ್ ಸ್ತುವದಿಂದ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದಂತೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಉಪಮಾನವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಉಪಮಾನ ದಿಂದ ಚಮಸಾದಿ ಪಾತ್ರೆಗಳೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಥವಾ ಕಲಶಾಬಿಮವರು ಎಂದರೆ ಯಜುರ್ವೇದದ ಕಲಶಾಬಿಯನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುವವರು ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸನ್ನೇ ಕ್ಷಿಸಿ ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುವರು. ಇವರು ಹೋಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವಾಗ ಚಮಸ, ಸ್ತುವ, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಯಜ್ಞ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚಮಸ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಸ್ತುವದಿಂದ ಹೋಮಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಎತ್ತಿದಂತೆ ಎಂಬ ಉಪಮಾನವು ರೇಫಮುಷಿಯನ್ನು ಧಾಯಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಎಂಟು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವರು.

ಅಶ್ವಂ ನ ಗೂರ್ವಮಶ್ರಿನಾ ದುರೇವೈರ್ಬುಷಿಂ ನರಾ ವ್ಯವಜಾ ರೇಫಮುಷ್ಠು |
 ಸಂ ತಂ ರಿಣೇಭೋ ವಿಪ್ರುತಂ ದಂಸೋಧಿನೇ ವಾಂ ಜೂರ್ಯಂತಿ ಪೂರ್ವ್ಯಾ ಕೈಶಾನಿ ||
 (ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೭-೪)

ಯಾಥೇ ರೇಫಂ ನಿವೃತಂ ಸಿತಮದ್ಯೈ ಉದ್ಯಂದನಮೈರಯತಂ ಸ್ವರ್ಷಕೇ |
 ಯಾಥಃ ಕಶ್ಯಂ ಪ್ರ ಸಿಷಾಸಂತಮಾವತಂ ತಾಥಿದೂ ಸು ಊತಿಥಿರಶ್ರಿನಾ ಗತಮ್ ||
 (ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೫)

ಈ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ತಿನೀದಿ:ವತೆಗಳು ರೇಫರುಷಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಷಯವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವುದು.

ರೇಫಂ—ರೇಫನನ್ನು ಅತ್ತಿನೀದಿವತೆಗಳು ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಷಯವು ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೫; ೧-೧೧೬-೨೪; ೧-೧೧೭-೪; ೧-೧೧೮-೬; ೧-೧೧೯-೬; ೧೦-೩೯-೯ ಎಂಬ ಮುಕ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು.

। ವ್ಯಾಕರಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ।

ಅಶಿವೇನ—ನ ಶಿವಂ ಅಶಿವಂ. ತತ್ಪುರುಷೇತುಲ್ಯಾರ್ಥ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಪ್ಯಯ ಪೂರ್ವಪದದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದಶ್ಠ, ನವೆ—ನಾಂತ ಸಂಖ್ಯಾನಾಚಕವಾದುದರಿಂದ ನೈಸಂಖ್ಯಾಯಾಃ (ಛ. ಸೂ. ೨೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅವನದ್ವಿಮ್—ಐಹ ಬಂಧನೇ. ಧಾತು. ಕರ್ಮಣಿಯುಳ್ಳ ನಿಷ್ಠಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ತ ಪ್ರಕೃತಿಯು. ಕೋಽ ನಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತ್ವಾದಿಗಿ ನಪ್ರ. ನವೋ ಧಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೩೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಧಪ್ರ. ಝಪಿನ ಪರದಲ್ಲಿ ತಕಾರ ಬಂದುದರಿಂದ ಝಪ್ರಸ್ತು ಘೋ-ಘೋಽಽಢಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೪೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಷ್ಠಾ ತಕಾರಕ್ಕೆ ಧಪ್ರ. ಝಲಾಂ ಜಪ್ರ ಝುತಿ (ಪಾ. ಸೂ.

೮-೪-೫೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಧಕಾರಕ್ಕೆ ದತ್ತ. ಗತಿರನಂತರಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ (ಅವ) ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ತ್ವಥಿತಮ್—ತ್ವಥ ಹಿಂಸಾಯಾಮ್. ಧಾತು. ಕರ್ಮಣೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅರ್ಥಧಾತುಕಸ್ಯೇಡ್ಯ-
ಲಾದೀಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಡಾಗಮ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಪ್ಪು—ಊಡಿದಂಪದಾದಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಪ್ತಮಿಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ವಿಪ್ರುತಮ್—ಪ್ರಜ್ಞ ಗತೌ ಧಾತು ಹಿಂದಿನಂತೆ ಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಹಿಂದಿನಂತೆ ಗತಿರನಂತರಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ (ವಿ) ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಕಾಮಲಕಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಲತ್ವ ವಿಕಲ್ಪವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉದನಿ—ಉದಕ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಪ್ತಮಿಾಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಪದ್ಧನ್ಯೋನಾಸ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಉದನ್ ಅದೇಶ. ನಿಭಾಷಾ ಜಾತ್ಯೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಕಲ್ಪವಾಗಿ ಅನಿನ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪವೆಂಬುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ನಿನ್ಯಥಾಃ—ಠೇಜ್ ಪ್ರಾಪಣೇ. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದರೂಪ. ಅತಿಜಂತವ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೨೪ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಪ್ರವಾಂ ದಂಸಾಂಸ್ಯಶ್ಚಿನಾವವೋಚಮಸ್ಯ ಪತೀ ಸ್ಯಾಂ ಸುಗವಃ
ಸುವೀರಃ |

ಉತ ಪಶ್ಯನ್ನಶ್ಚುನ್ದ್ರೀರ್ಘಮಾಯುರಸ್ತಮಿವೇಚ್ಚರಿಮಾಣಂ
ಜಗಮ್ಯಾಂ || ೨೫ ||

|| పదపాఠః ||

ప్ర० | వా० | ద०సా०సి | అత్తినో | అవోలేఱం | అశ్య | పతిః | స్యాం |

సు 5 గవః | సు 5 విలరః |

లుత | పశ్యన్ | అత్తువన్ | దిలభుం | ఆయుః | అస్తం 5 ఇవ | ఇత్ |

జరిమాణం | జగమ్యాం || ౨౫ ||

|| నాయణభాష్యం ||

ఏవమనేన సోక్తేనాస్తిసోలేర్మహితానం ప్రకాశ్యాధునా మంద్రద్విష్టా స్వాభిష్టం
 ప్రార్థయేత్ | దే అత్తినో వాం యవయోలేర్దంసాంసి పురా శ్కతాని కమాణో ప్రావోలేఱం |
 ఇత్తముక్తవానస్మి | సోల౯హం సుగవః తోలేఱసగోలయిక్తః సువిలరః తోలేఱసవిలరక్త
 భుక్త్యాశ్య రాశ్యశ్య పతిరధిపతిః స్యాం | భవేయం | లుతాపి బే పశ్యన్నక్షిభ్యాం పశ్యన్ |
 లుపలక్షణమేతత్ | సవ్యోరందియ్యః శ్వశ్వనిషయసమర్థో దిలభుం వర్షశతరూపేణాయ-
 తమాయుజీదేవితం జాత్నువన్ ప్రాప్నువన్నదమస్తమివ యథా గృహం స్వామిః నిష్యంట్రికం
 ప్రవితతి ఏవం జరిమాణం జరాం జగమ్యాం | కంట్కరాహిత్యేన ప్రాప్నుయాం | వృద్ధః
 సంక్షిరకాలం నివశేయమిత్కథః || స్యాం | అస్త్యేః ప్రార్థనాయాం లిజా | యాసుః |
 శ్వసోలరల్లోలపే ఇత్తకారలొలపః | అత్తువన్ | అతా మ్యాష్టా | వ్యక్త్యేనేన శక్తే | జరిమాణం |
 జ్ఞాప్ వయోలహానాం | అస్మాదాస్మాదిక ఇమనిజా | జగమ్యాం | గవేః ప్రార్థనాయాం లిజా
 బతులం భందసీలతి వికరణశ్య త్సు ||

|| ప్రతిపదార్థః ||

దే అత్తినో—ఎల్ల అత్తినోదేవతేగళే | వాం—నిమ్మిట్టర | దంసాంసి—కమాణన్న |
 ప్ర అవోలేఱం—దేవదేనే. (అంతక నాను) | సుగవః—ఒళ్ళయ గోలవుగళంద యుక్తనాగయం |
 సువిలరః—విలరయ్యుక్తనాగయం అగి | అశ్య—ఈ రాశ్యద | పతిః స్యాం—అధిపతియాగువం తాగరి |
 లుత—మత్తు | పశ్యన్—(కణ్ణుగళంద)సోలేఱువవనాగి (ఇందియ పాటవపుళ్ళవనాగి) | దిలభుం
 ఆయుః—దేజ్ఞ అయుష్షన్న | అత్తువన్—దేంద్రదవనాగి (బతుకాల బదుకువవనాగి) | అస్త
 మివ—(వనేయ యజమానను) మనేయన్న (ప్రవేఱిసువంశి) | జరిమాణం—వార్షక్యవన్న
 (ముప్తన్న) | జగమ్యాం—ప్రవేఱిసువన్న |

॥ ಭಾವಾರ್ಥ ॥

ಅಲ್ಪೆ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು ವೀರ್ಯವಂತನಾಗಿಯೂ, ಒಳ್ಳೆಯ ಗೋವುಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿಯೂ ಈ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಅಧಿಪತಿಯಾಗುವಂತೆಯೂ, ಇಂದ್ರಿಯವಾಟವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಬಹುಕಾಲ ಜೀವಿಸಿ (ಅನಂತರ ಯಜಮಾನನು ತನ್ನ) ಮನೆಯನ್ನು (ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ) ನಾರ್ಧಕೃವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆಯೂ, ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ.

English Translation.

Thus, Ashvins. have I declared your exploits; may I become the master (of this place), having abundant cattle and a numerous progeny, and retaining my sight, and enjoying a long life: may I enter into old age, as (a master enters) his house.

॥ ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ॥

ದೇವಾಂಸಿ—ಪುರಾ ಕೃತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ | ಅಪಃ, ಅಪ್ಪ: ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಕರ್ಮಾನುಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨) ದಂಸಪದವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದಂಸ ಎಂದರೆ ಕರ್ಮ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ಶುಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು ಪಠನ ಪಾಠನಾದಿಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ ಕಕ್ಷೀವಂಶನು ಈ ಸೂಕ್ತ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಪಡೆಯಬೇಕಾದ ಅಂಶಗಳು ವಿನೈತವಾಗಿವೆ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರತಕ್ಕ ಅನುಗ್ರಹದೊಪವಾದ ಅನೇಕ ಕರ್ಮಗಳು ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದ ಈ ದೇವತೆಗಳ ಮಹಿಮೆಯು ಜಿನ್ನಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಕ್ಷೀವಂಶನು ಉತ್ತಮವಾದ ಪಶುಪ್ರಾಧಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಈ ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿ ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೂ ಜೀವಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಾಟವನ್ನೂ ಹೊಂದಲು ಮತ್ತು ಆರೋಗ್ಯದಿಂದ ದೃಢಕಾಯನಾಗಿ ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೂ ಜೀವಿಸಿ ಬಳಕೆ ಮುಪ್ಪನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿರುವನು.

ಅಶ್ವಮಿವ—ಯಥಾ ಗೃಹಂ ಸ್ವಾಮೀ ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ ಪ್ರವಿಶತಿ ಏವಂ ಜರಾಂ ಕಂಟಕರಾಹಿತೈಃ ಸ್ವಾಪ್ನುಯಾಂ ವೃದ್ಧಸ್ತನ್ ಚಿರಕಾಲಂ ನಿವಸೇಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಗಯಾ, ಕೃದಃ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಗೃಹನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ತ ಪದವೂ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ತ ಎಂದರೆ ಮನೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಮನೆಯ ಯಜಮಾನನು ತನ್ನ ಮನೆಯನ್ನು ಯಾವ ಭಯವೂ, ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಹಾಗೆ ರೋಗಾದ್ಯುಪದ್ರವಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವಂತೆ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಬಹುಕಾಲ ಜೀವಿಸಿ ಬಳಕೆ ಮುಪ್ಪನ್ನಾಗಿ ಉಳಿದ ಆಯುಷ್ಯನ್ನು ಸುಖದಿಂದ ಕಳೆಯಬೇಕೆಂಬ ಆಶಂಸೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಸುವೀರಃ—ಕೋಭನವೀರಶ್ಚ ಭೂಶ್ವಾ | ಉತ್ತಮನಾದ ಕೂರನಾಗಿ, ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು. ಕೋಭಃಶ್ಚ ನೀರೈಃ ಪುತ್ರೈಃ ಪಾಶ್ಚೇತ್ತೋಪೇತಃ ಉತ್ತಮರಾದ ಅಂದರೆ ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳಾದ ಅಥವಾ ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಮಕ್ಕಳು, ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿ ಎಂದು ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಅರ್ಥವಾಡಿರುವರು.

ಪೆಕ್ಕನ್—ಅಕ್ಷಿಧ್ಯಾಂ ಪಕ್ಕನ್ | ಸ್ವಸ್ವವಿಷಯದರ್ಶನಸಮರ್ಥಃ ಸರ್ವಗ್ರಂಥಿಯೈಃ | ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೋಡುವವನಾಗಿ ಎಂದುಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಚಕ್ಷುರಂದ್ರಿಯದ ಪಾಟವವು ಸರಿಯಾಗಿ ಇರುವ ಹಾಗೆ ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಾ ಆರೋಗ್ಯವು ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿರುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಉಪಲಕ್ಷಣ ವಿಧದಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅವೋಚಿಮ್—ಒಡ್ಡು ಇನ್ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ನಾಚಿ. ಧಾತು. ಲುಚ್ ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತನ್ ಧಸ್ ಥಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೦೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅವಾದೇಶ. **ಬ್ರುವೋ ವಚಿಃ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೫೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ವಚ್ಯಾದೇಶ. **ಅಸ್ಯತಿವಕ್ತ್ರಿಶ್ಯಾ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೫೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚ್ಚಿಗೆ ಅಪಾದೇಶ. **ವಚಿ ಉಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೨೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಮಾಗಮ, ಗುಣ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸ್ಯಾಮ್—ಅಸ ಭುವಿ. ಧಾತು. ವಿಧಿನಿಮಂತ್ರಣಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೧೬೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಾರ್ಥನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲಿಪ್. ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಅಮಾದೇಶ. **ಯಾಸುಹಿಪರಸ್ಯೈವ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಾಸುಹಾಗಮ, ಅದಕ್ಕೆ ಜಿತ್ವಾತಿದೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ತಸೋರಲೈಪೇತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೧೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ತಿಹಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸುವೀರಃ—ವೀರವೀರ್ಯೋ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೨೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದ ಅದ್ವಯದಾತ್ಮಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪೆಕ್ಕನ್—ದ್ವಿಶಿಲ್ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೇ. ಧಾತು. ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ. ಶಪ್ ವಿಶರಣ. **ಪಾಶ್ಚಾತ್ರಧ್ಯಾ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೭೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಪಶ್ಯಾದೇಶ. ಅದುಪದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕಬಂಧದ ರಿಂದ **ಶಾಸ್ಯನುದಾತ್ಮೀತ್**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ಮವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಅತ್ಯವನ್—ಅಶಾ ವ್ಯಾಪ್ತೌ. ಧಾತು. ಅತ್ಯನೇಪದಿಯಾದರೂ ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಸ್ವಾದಿಭ್ಯಃ ತ್ವಿಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೭೩) ಎಂಬುದರಿಂದ

ಶ್ರುವಿಕರಣ. ಅಚಿತ್ಕುಧಾತುಭ್ಯುನಾಂ— ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಪಾದೇಶ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ವಕಾರೋತ್ತರಾಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಜರಿಮಾಣಮ್—ಜ್ಯೌಷ್ ವಯೋಜಾನ್ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಡಿಸಾದಿಕವಾದ ಇಮನಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕೆಗೆ ಗುಣ. ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಜರಿಮನ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಚಿತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಸರ್ವನಾಮಸ್ಥಾನೇಚಾ-೨ನೆಂಬುದ್ದೀ ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಧಾದೀರ್ಘ.

ಜಗಮ್ಯಾಮ್—ಗಮ್‌ಲ್ಯ ಗತೌ ಧಾತು. ಪ್ರಾರ್ಥನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲಿಙ್. ಉತ್ತಮಾಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಅನಾದೇಶ. ಯಾಸುಟ್‌ಪರಸ್ಯೈ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಯಾಸುಟಾಗಮು. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಏಕರಣಕ್ಕೆ ಶ್ಲು ಅದೇಶ. ಶ್ಲು ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಕುಹೋಶ್ಚಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಚುತ್ವದಿಂದ ಜಕಾರಾದೇಶ. ಅತಿಙಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೨೫ ||

ನೂರಹದಿನೇಳನೆಯ ಸೂಕ್ತವು ಸಮಾಪ್ತವು.

ನೂರಹದಿನೇಳನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಮಧ್ವ ಇತಿ ಪಂಚವಿಂಶತ್ಯೈಚಿಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ಸೂಕ್ತಂ | ಟಿಶಿಜಸ್ಯ ಕಕ್ಷೇವತ ಅರ್ಷಂ
ತ್ರೈಷ್ಪು ಭಮಾಶ್ಚಿನಂ | ಮಧ್ವ ಇತ್ಯನುಕ್ರಾಂತಂ || ಪ್ರಾತರನುವಾಕಾಶ್ಚಿನಶಸ್ತ್ರಯೋಃ ಪೂರ್ವಸೂಕ್ತೇನ
ಸಹೋಕ್ತೋ ವಿನಿಯೋಗಃ ||

ಅನುವಾದವು—ಮಧ್ವಃ ಸೋಮಸ್ಯ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ಪದಿನೇಳನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಸೂಕ್ತವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಇಸ್ವತ್ವೈದು ಬುಕ್ಕುಗಳಿರುವವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಉಶಿಜಪುತ್ರನಾದ ಕಕ್ಷೇವಾನ್ ಎಂಬುವನು ಬುಷಿಯು. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ದೇವತೆಯು. ತ್ರಿಷ್ಪುಷ್ ಛಂದಸ್ಸು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ವ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಪ್ರಾತರನುವಾಕಮಂತ್ರಪಠನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನಶಸ್ತ್ರಮಂಥವಾದ ಮಂತ್ರಗಳಿಗಾಗಿ ಈ ಸೂಕ್ತದ ಮಂತ್ರ ಹಿಂದಿನ ಸೂಕ್ತದ ವಿನಿಯೋಗವಿರುವುದು.

ಸೂಕ್ತ—೧೧೭

|| ಮಂಡಲ—೧ || ಅನುವಾಕ—೧೭ || ಸೂಕ್ತ—೧೧೭ ||
 || ಅಷ್ಟಕ—೧ || ಅಧ್ಯಾಯ ಲ || ವರ್ಗ—೧೩, ೧೪, ೧೫, ೧೬, ೧೭ ||
 : ಸೂಕ್ತ ಪಲ್ಲವ ಮುಕ್ತಂಖ್ಯೆ—೨೫ ||
 : ಯುಕ್ತಿ—ಕತ್ತೇವಾನ್ ದೈರ್ಘತಮಃ ಲಿಖಿಷಃ ||
 : ದೇವತಾ—ಅಶ್ವಿನೌ ||
 : ಛಂದಃ—ತ್ರಿಪುರ್ಣ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಮಧ್ವಃ ಸೋಮಸ್ಯಾಶ್ವಿನಾ ಮದಾಯ ಪ್ರತ್ಯೋ ಹೋತಾ
 ವಿವಾಸತೇ ವಾಂ |
 ಬರ್ಹಿಷ್ಮತೀ ರಾತಿರ್ವಿಶ್ರಿತಾ ಗೀರಿಷಾ ಯಾತಂ ನಾಸತ್ಯಾಪ
 ವಾಜೈಃ || ೧ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಮಧ್ವಃ | ಸೋಮಸ್ಯ | ಅಶ್ವಿನಾ | ಮದಾಯ | ಪ್ರತ್ಯಃ | ಹೋತಾ | ಆ |
 ವಿವಾಸತೇ | ವಾಂ |
 ಬರ್ಹಿಷ್ಮತೀ | ರಾತಿಃ | ವಿಶ್ರಿತಾ | ಗೀಃ | ಇಷಾ | ಯಾತಂ | ನಾಸತ್ಯಾ |
 ಉಪ | ವಾಜೈಃ || ೧ ||

|| ಸಾಯಜಘಾಪ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅಶ್ವಿನಾ ಮಧ್ವೋ ಮಧುನಾ ಮಾಧುರ್ಯೋಪೇತೇನ ಸೋಮಸ್ಯ ಸೋಮೇನ ಮದಾಯ
 ಯುವಯೋರ್ಮದಾರ್ಥಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿರಂತನೋ ಹೋತಾ ಹೋಮನಿಷ್ಪಾದಕೋ ಯಜಮಾನೋ ವಾಂ

ಯುವಾನಾ ವಿವಾಸತೇ | ವಿವಾಸತಿಃ ಸರಿಚರಣಕರ್ಮಾ | ಅರ್ಜ್ ಮರ್ಯಾದಾಯಾಂ | ಯಥಾಶಾಸ್ತ್ರಂ
 ಸರಿಚರತಿ | ಅಪಿ ಚ ರಾತಿದಾರ್ತವ್ಯಂ ಹವಿರ್ಬರ್ಹಿಷ್ಯತೀ | ಅಸ್ತೀರ್ಣೇನ ಬರ್ಹಿಷಾ ಯುಕ್ತಂ |
 ಯುಷ್ಯದರ್ಥಂ ಬರ್ಹಿಷ್ಯಾಸಾದಿತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತಥಾ ಗೀಃ ಸ್ತುತಿಲಕ್ಷಣಾನಾಕ್ ಚ ವಿಶ್ವಿತಾ | ಯುಕ್ತಪ್ತು
 ಸಮನೇಶಾ | ತ್ರೈ ಸ್ತುತಿರಪಿ ಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತೋ ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾವಶ್ವಿನೌ ಇಷಾಸ್ತುಭ್ಯಂ
 ದಾತವ್ಯೇನಾನ್ನೇನ ವಾಚ್ಛಿರ್ಬಲ್ಯೈಶ್ಚ ಸಹ ಯುವಾನಾಮುಪ ಯಾತಂ | ಅಸ್ತುತ್ಸವಿಸಾಸಂ ಪ್ರಾಪ್ತುತಂ || ಮಧ್ಯಃ |
 ಸುಪಾಂ ಸುಪೋ ಭವಂತೀತಿ ತ್ವತೀಯಾರ್ಥೇ ಷಷ್ಠೀ | ಜಸಾದಿಷು ಭಂದಸಿ ವಾವಚನಮಿತಿ ಘೋರ್ಣತೀತಿ
 ಗುಣಾಭಾವೇ ಯಜಾದೇಶಃ | ಮದಾಯ | ಮದೀ ಹರ್ಷೇ | ಮದೋಽನುಪಸರ್ಗ ಇತ್ಯೌ |
 ರಾತಿಃ | ರಾ ದಾನೇ | ಕರ್ಮಣಿ ಕ್ರಿನ್ | ಮಂತ್ರೇ ವ್ಯರ್ಷೇಷ್ಯಾದಿನಾ ತಸ್ಯೋದಾತ್ತತ್ವಂ | ವಿಶ್ವಿತಾ |
 ಶ್ರೀರ್ ನೇನಾಯಾಂ | ಕರ್ಮಣಿ ನಿಷ್ಠಾ | ಗತಿರನಂತರ ಇತಿ ಗತೇಃ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ ||

ಃ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ?

ಹೇ ಅಶ್ವಿನಾ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಮಧ್ಯಃ—ಮಾಧುರ್ಯಯುಕ್ತವಾದ | ಸೋಮಸ್ಯ—
 ಸೋಮರಸದಿಂದ | ಮದಾಯ—(ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ) ತೃಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರ | ಪ್ರತ್ಯೈ—ಪುರಾತನನಾದ | ಹೋತಾ—
 ಹೋಮಮಾಡುವ (ಯಜಮಾನನು) ವನು | ನಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು | ಅ ವಿವಾಸತೇ—(ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ)
 ಪರಿಚರಿಸುತ್ತಾನೆ | ರಾತಿಃ—(ನಿಮಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ) ಹವಿಸ್ಸು | ಬರ್ಹಿಷ್ಯತೀ—ದರ್ಭಿಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ
 (ದರ್ಭಿಗಳವೇಲೆ ಇಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ) | ಗೀಃ—(ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ) ವಾಕ್ಯು | ವಿಶ್ವಿತಾ—(ಮುಕ್ತಿದರಲ್ಲಿ) ಸಿದ್ಧ
 ವಾಗಿದೆ | (ಅತಃ—ಆದುದರಿಂದ) ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾ—ಎಲೈ ನಾಸತ್ಯರೇ | ಇಷಾ—(ನಮಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ)
 ಅನ್ನದಿಂದಲೂ | ವಾಚ್ಛೈ—ಬಲದಿಂದಲೂ (ಸಹಯುಕ್ತರಾಗೆ) | ಉಪ ಯಾತಂ—(ನಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ)
 ನಿವಿಟ್ಟರೂ ಬನ್ನಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ, ಪುರಾತನನೂ, ಹೋಮಕರ್ತೃವೂ
 ಆದ ಯಜಮಾನನು ಮಧುರವಾದ ಸೋಮರಸದಿಂದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಉಪಚರಿಸುತ್ತಾನೆ; ನಿಮಗೆ ದಾತವ್ಯವಾದ ಹವಿಸ್ಸು
 ದರ್ಭಿಗಳ ವೇಲೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ; ಮುತ್ತಿಜರೂ ಸ್ತುತಿಸಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದಾರೆ; ಆದುದರಿಂದ, ಎಲೈ ನಾಸತ್ಯರೇ, (ನಮಗೆ
 ಕೊಡಬೇಕಾದ) ಬಲ, ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾಗಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಸಮಾಪಿಸಿ.

English Translation

Ashwins, for your gratification by the pleasant Soma juice, your
 ancient worshipper adores you : the offering is placed upon the sacred grass,
 the hymn is ready (for repetition); come, Nasatyas, with food and
 with vigour.

|| ವಿಶೇಷ ವಿಷಯಗಳು ||

ಪ್ರತ್ಯೇ ಹೋತಾ—ಚಿರಂತನಃ ಯಜಮಾನಃ ಹೋಮನಿಷ್ಠಾದೇವಃ | ಪ್ರದಿವಃ, ಪ್ರವಯಾಃ
ಎಂಬ ಅರು ಪುರುಣಾನುಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಪದವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, (ನಿ. ೩-೨೦) ಮತ್ತು -

ಪವಿತ್ರವಂತಃ ಪರಿ ವಾಚಮಾಸತೇ ಸಿತ್ವಿಷಾಂ ಪ್ರತ್ಯೋ ಅಭಿ ರಕ್ಷತಿ ವ್ರತಂ |
ಮಹಃ ಸಮುದ್ರಂ ವರುಣಸ್ವಿರೋ ದಧೇ ಧೀರಾ ಇತ್ಯೇಕುರ್ಧರುಣೇಷ್ವಾರಭಂ ||

(ಮ. ಸಂ. ೯-೨೩-೩)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇ ಪುರುಣಃ ಎಂದು ಯಾಕುರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಚಿರಂತನಃ—ಹಿಂದಿನಕಾಲ
ದಿಂದಲೂ ನಡೆದು ಬಂದಿರುವುದು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ದೇವತೆಗಳಾಗಿ ಪವಿತ್ರವನ್ನು
ಅರ್ಪಿಸುವ ಯಜಮಾನನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಈ ಋತ್ವಿನಲ್ಲಿ ಹೋತೃವಾದ ಯಜಮಾನನು ಮಧುರವಾದ ಸೋಮರಸದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು
ಅರ್ಪಿಸಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೋತೃವು ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ
ಮಂತ್ರದೃಕ್ಪಾತ್ರಿಯರ ಕಕ್ಷೀವಂತನೂ ಕೂಡ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅಥವಾ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವ
ನೆಮುಅರ್ಥವು

ಬರ್ಹಿಷ್ವತೀ-ಆಸ್ತೀರ್ಣೇನ ಬರ್ಹಿಷಾ ಯುಕ್ತಂ ಯುಷ್ಮದರ್ಥಂ ಬರ್ಹಿಷಿ ಆಸಾದಿತಂ ಯಜ್ಞಃ
ವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಬರ್ಹಿಷ್ವೇಬ ದರ್ಭೆಗಳನ್ನು ಹರಡಿ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕಾರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಹವಿಸ್ಸು ಅತ್ತಿನೀ
ದೇವತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ಅರ್ಥ.

ಗೀಃ—ಸ್ತುತಿಲಕ್ಷಣಾ ವಾಕ್ ಚ | ಸ್ತುತಿರೂಪವಾಗಿರುವ ವಚನವೂ ಕೂಡ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆ
ಗಳಿಗಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುವಕಾರಣ ನಾಸತ್ಯಕಲ್ಪ ಬೋಧ್ಯರಾದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ನೀವು ಯಜ್ಞಮಾಡುವ
ಯಜಮಾನರ ಸುತ್ತಿ ಕೃಪೆಗಳು ಹೇಳುವ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅವರು ಅರ್ಪಿಸುವ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ನಮಗೆ
ಬಲವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಅನ್ನವನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಮ್ಮ ಯಾಗಕ್ಕೆ ಬನ್ನಿರಿ ಎಂದು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು
ಈ ಋತ್ವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ವಾಚ್ಯಃ—ಬಲಿಕ್ಷ-ಅಂಧಃ, ಪಯಃ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ
ವಾಚಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನ್ವ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಸಾಯಣರು ಇಲ್ಲಿ ಬಲವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವು.

ಹಿರಣ್ಯಸ್ತೂಪಸ್ತವಿತರ್ಯಥಾ ತ್ಯಾಂಗಿರಸೋ ಜುದ್ಯೇ ವಾಚೇ ಅಸ್ತಿ |
ವಿವಾ ತ್ಯಾಚ್ಚೆನ್ನವಸೇ ವಂದಮಾನಃ ಸೋಮಸ್ಯೇವಾಂತುಂ ಪ್ರತಿ ಜಾಗರಾಡಂ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೧೪೯-೫)

ಸಾವಕಾ ನಃ ಸರಸ್ವತೀ ವಾಣೀಭಿರ್ವಾಣೀನೀವತೀ |

ಯಜ್ಞಂ ವಷ್ಪು ಧಿಯಾವಸುಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೩-೧೦)

ಎಂಬ ಈ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ವಾಣೀ ಅನ್ನೇ ಎಂದು ಯಾಸ್ಕರು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿನೂತಿಸುವುದರಿಂದ ವಾಜಶಬ್ದವು ಅನೇಕಾರ್ಥಕವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು ಬೃಭುವಿಧಾ ವಾಜ ಇತಿ ಸುಧನ್ಯನ ಅಂಗಿರಸಸ್ಯ ತ್ರಯಃ ಪುತ್ರಾ ಬಭೂವುಃ ಎಂದು ಯಾಸ್ಕರ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಮುಘು, ವಿಧಾ, ವಾಜ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಮೂರು ಜನ ಪುತ್ರರು ಅಂಗಿರಸನ ವಂಶದ ಸುಧಸ್ವನಿಗೆ ಉತ್ಪನ್ನರಾಗಿದ್ದರು ಎಂದು ವಾಜ ಶಬ್ದವು ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ಇದರಿಂದ ವಾಜ ಶಬ್ದವು ಅನೇಕಾರ್ಥವಾಚಕವಾಗಿರುವುದು.

|| ಸ್ವಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಮಧ್ಯಃ—ಮಧು ಶಬ್ದ. ಸುಪಾಂ ಸುಪೋ ಭವಂತಿ ಎಂಬವಚನದಿಂದ ತೃತೀಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಹೀಃ ಐಸಾದಿಸು ಭಂದಸಿ ವಾವಚನಮ್ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಘೇರ್ಜಾತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೧೧೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾಣಾದೇಶ.

ಅತ್ತಿನಾ—ಸಂಖೋಧನಾ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಕ್ರೀ ಆಕಾಂದೇಶ. ಅವಂತಿಶ್ಯ ಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮದಾಯಿ—ಮದೀ ಹರ್ಷಃ. ಧಾತು. ಮದೋನುಪಸೇರ್ಗೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಹಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಇದು ಅನುದಾತ್ರವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥಿಃ ಏಕ ವಚನಾಂತರೂಪ.

ಪ್ರತ್ಯಃ—ನಕ್ವ ಪುರಾಣೇ ಪ್ರಾತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೪-೨-೫೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ವ ಪ್ರತ್ಯಯ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂಕೋದಾತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೋತಾ—ಹು ದಾನಾದನಯೋಃ ಧಾತು. ಕರ್ತರಿಯಲ್ಲಿ ತ್ಯನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಗುಣ. ನಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅದ್ಯುದಾತ್ರಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿವಾಸತೇ—ವಿವಾಸ ಸೇವಾಯಾಮ್. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಜಂತ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ರಾತೀ—ರಾ ದಾನೇ ಧಾತು. ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಕ್ಷಿನ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಮಂತ್ರೇವ್ಯವೇಷಸಚೆ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೯೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ರಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿತ್ತಿಕಾ—ಶ್ರೀಚ್ಛ ಸೇವಾಯಾಂ ಧಾತು. ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರ. ಪ್ರ. ಕೃಯ. ಗತಿರನಂತರಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ (ಏ) ಪ್ರ. ಕೃತಿ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯಾತೇಮ್—ಯಾ ಪ್ರಾಪಣೇ. ಧಾತು. ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಹಂತ ಷಫಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧ ||

ಃ ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಯೋ ವಾಮುಕ್ತಿನಾ ಮನಸೋ ಜವೀಯಾನ್ತಃ ಸ್ವಶ್ವೋ ವಿತ
ಆಜಿಗಾತಿ |

ಯೇನ ಗಚ್ಛಃ ಸುಕ್ತೋ ದುರೋಣಂ ತೇನ ನರಾ
ವರ್ತಿರಸ್ಮಭ್ಯಂ ಯಾತಂ || ೨ ||

| ಪದಪಾಠಃ |

ಯಃ | ವಾಂ | ಅತ್ತಿನಾ | ಮನಸಃ | ಜವೀಯಾನ್ | ರಃ | ಸುಽ ಅಶ್ವಃ |
ವಿಶಃ | ಅಽ ಜಿಗಾತಿ |

ಯೇನ | ಗಚ್ಛಃ | ಸುಽ ಕೃತಃ | ದುರೋಣಂ | ತೇನ | ನರಾ | ವರ್ತಿಃ |
ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ | ಯಾತಂ || ೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ವಾಂ ಯುವಯೋಃ ಸ್ವಭೂತೋ ಮನಸೋ ಜವೀಯಾನ್ ಮನಸೋಽಪ್ಯತಿಶ-
ಯೇನ ನೇಗವಾನ್ ಸ್ವಶ್ಚ ಶೋಭನಾಶ್ಚ ಏವಂಭೂತೋ ಯೋ ರಥೋ ವಿಶಃ ಪ್ರಜಾ ಆಜಿಗಾತಿ
ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಗಚ್ಛತಿ | ಯೇನ ರಥೇನ ಸುಕೃತಃ ಶೋಭನಂ ಯಾಗಂ ಕುರ್ವತೋ ಯಜಮಾನಸ್ಯ
ದುರೋಣಂ ದೇವಯಜನಲಕ್ಷಣಂ ಗೃಹಂ ಗಚ್ಛಥಃ | ಹೇ ನರಾ ನೇಶಾರಾವಶ್ಚಿನೌ ತೇನ ರಥೇನಾಸ್ಮಭ್ಯು-
ಮಸ್ಮಾಕಂ ವರ್ತರ್ವತನಾಥಿಕರಣಂ ಗೃಹಂ ಯಾತಂ | ಆಗಚ್ಛತಂ || ಜವೀಯಾನ್ | ಜವೋಽಸ್ಮಾಸ್ತೀತಿ
ಜವವಾನ್ ತದಸ್ಮಾಸ್ತೀತಿ ಮತುಷ್ | ತತ ಅತಿಶಾಯನಿಕ ಈಯಸುನ್ | ವಿಸ್ಮತೋರ್ಲೂಕ್ | ಟೀರಿತಿ
ಟೀರೋಪಃ | ಜಿಗಾತಿ | ಗಾ ಸ್ತುತ್ | ಜಾಹೋತ್ಯಾದಿಶಃ | ಗತಿಶರ್ಮಸು ಪಾರಾದತ್ತ ಗತ್ಯರ್ಥಃ |
ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತ್ಯಭ್ಯಾಸಸ್ಯೇತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿವಾರ್ಥ ||

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ವಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೆ (ನೇರಿದ) | ಮನಸಃ—ಮನಸ್ಸು
ಗಿಂತಲೂ | ಜವೀಯಾನ್—(ಹೆಚ್ಚಾಗಿ) ವೇಗಶಾಲಿಯಾದುದೂ | ಸ್ವಶ್ಚಃ—ಒಳ್ಳೆಯ ಅಶ್ವಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತ
ವಾದುದೂ ಆದ | ಯಃ ರಥಃ—ಯಾವ ರಥವು | ವಿಶಃ—ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ | ಆಜಿಗಾತಿ—ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ
ಹೋಗುತ್ತದೆಯೋ, | ಯೇನ—ಯಾವ ರಥದಿಂದ | ಸುಕೃತಃ—ಮಂಗಳಕರವಾದ ಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ
(ಯಜಮಾನನ) ವನ | ದುರೋಣಃ—ಪೂಜಾಗೃಹಕ್ಕೆ | ಗಚ್ಛಥಃ—ಹೋಗುತ್ತೀರೋ, | ತೇನ—ಆ ರಥ
ದಿಂದ | ಹೇ ನರಾ—ಎಲೈ ನೇತೃಗಳಾದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, | ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ—ನಮ್ಮ | ವರ್ತಿಸು—ವಾಸಗೃಹಕ್ಕೆ |
ಯಾತಂ—ಬನ್ನಿ.

|| ಪದಾರ್ಥಃ ||

ಎಲೈ ನೇತೃಗಳೇ, ಮನಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ ವೇಗಶಾಲಿಯಾದ ಒಳ್ಳೆಯ ಅಶ್ವಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಯಾವ ರಥ
ದಲ್ಲ (ಎಲ್ಲಾ) ಪ್ರಜೆಗಳ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತೀರೋ, ಮತ್ತು ಯಾವ ರಥದಲ್ಲಿ, ಯಾಗಕರ್ತೃಗಳ ಪೂಜಾ
ಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೀರೋ, ಅದೇ ರಥದಲ್ಲಿ, ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನಮ್ಮ ವಾಸಗೃಹಕ್ಕೂ (ನೀವಿಬ್ಬರೂ)
ಆಗಮಿಸಿ.

English Translation.

With that car, Ashvins, which, rapid as thought, drawn by good
horses, appears before men, and with which you repair to the dwelling of
the virtuous, come, leaders of (sacrifices), to our abode.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅಶ್ವಿನಾ—ಯಾಸ್ವರು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇವರು ಯಾರು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು. ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕ್ರಮವು ಒಳಗೆ ಇರುತ್ತದೆ—

ಅಥಾತೋ ದ್ಯುಸ್ಥಾನಾ ದೇವತಾಃ | ತಾಸಾಮಶ್ವಿನೌ ಪ್ರಥಮಾಗಾಮಿನೌ ಭವತಃ | ಅಶ್ವಿನೌ
ಯದ್ಯೈಶ್ಚುವಾತೇ ಸರ್ವಂ ರಸೇನಾನ್ಯೋ ಜ್ಯೋತಿಷಾನ್ಯಃ | ಅಶ್ವಿರಶ್ವಿನಾವಿಶ್ವಾರ್ಣವಾಭಃ |
ತಸ್ಯಾವಶ್ವಿನೌ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾವಿತ್ಯೇಕೇ | ಅಹೋರಾತ್ರಾವಿತ್ಯೇಕೇ | ಸೂರ್ಯಾಚಂದ್ರಮು-
ಸಾವಿತ್ಯೇಕೇ | ರಾಜಾನ್ ಪುಣ್ಯಕೃತಾವಿತ್ಯೈತಿಹಾಸಿಕಾಃ | (ನಿ. ೧೨-೧)

ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ದ್ಯುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವೆವು ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಯಾರು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು ಮೊದಲನೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಉಪಕ್ರಮಿಸುವುದು. ಉದಕದಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವವನು ಒಬ್ಬನು. ತೇಜಸ್ವಿನಮೂಲಕ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವವನು ಒಬ್ಬನು ಎಂದು ಇವರಿಬ್ಬರು ಇರುವರು ಎಂದು ಒಂದು ಮತವು. ಉರ್ಣವಾಭನೆಂಬ ಆಚಾರ್ಯನು ಅಶ್ವಗಳನ್ನು ಇಬ್ಬರು ದೇವತೆಗಳು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಎಂದು ಹೇಳುವನು. ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಯಾರು ಎಂಬ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆನ್ವದಿಂದಲೂ, ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು ತೇಜಸ್ವಿನಿಂದಲೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಇಬ್ಬರು ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿರುವ (ಭೂವ್ಯಂತರಿಕ್ಷ) ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಹಗಲನ್ನು ಬೆಳಕಿನಿಂದಲೂ, ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಹಿಮದಿಂದಲೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಇಬ್ಬರು ದೇವತೆಗಳೇ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಒದಲಾಗಿ ಇವರಿಬ್ಬರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಅಹೋರಾತ್ರ ರೂಪವಾದ ಕಾಲವನ್ನೇ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು-ಸೂರ್ಯನು ಪ್ರಕಾಶದಿಂದಲೂ ಚಂದ್ರನು ಉದಕದಿಂದಲೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವಕಾರಣ ಕಾಲನಿಯಾಮಕರಾದ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರನ್ನೇ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುವರು. ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಅಂದರೆ ಹಿಂದಿನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದುಬಂದಿರುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅಥವಾ ವಿದ್ಯಮಾನವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ಪುಣ್ಯವನ್ನು ರಾಶಿರಾಶಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ಕೂಡಿಕಾಶಿರುವ ಇಬ್ಬರು ರಾಜರುಗಳೇ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಈ ಮತವು ಉರ್ಣವಾಭನೆಂಬ ಆಚಾರ್ಯರು ಒಬ್ಬರಿಂದ ಮತಕ್ಕೆ ಸೂಚಿಸುವುದು.

ತಯೋಃ ಕಾಲ ಉರ್ಧ್ವಮರ್ಧರಾತ್ರಾತ್ ಪ್ರಕಾಶೀಭಾವಸ್ಯಾನುವಿಷ್ಠಂಭಂ | ಅನುತ್ತಮೋ
ಭಾಗೋ ಹಿ ಮಧ್ಯಮಃ ಜ್ಯೋತಿರ್ಭಾಗ ಆದಿತ್ಯಃ |

(ನಿ. ೧೨-೧)

ಉದಯಕ್ಕಿಂತ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನೂ, ಸೂರ್ಯನ ಉದಯವಾದನಂತರ ಸೂರ್ಯನ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವುದರಿಂದ ಕೊಂಚಮಟ್ಟಿನ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಬೆಳಕಿನ ಭಾಗವು ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಮಧ್ಯಮವೆನಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠಿನ ಭಾಗವು ಉತ್ತಮವಾಗಿ ಆದಿತ್ಯನೆಂದು ಹೆಸರನ್ನು

ಹೊಂದಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ಮಧ್ಯಮ ಮತ್ತು ಉತ್ತಮಭಾವದಿಂದ ಇರುವ ಕಾಲವು ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳೆಂದು ನಿರುಕ್ತಕಾರರ ಮತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ವಸಾತಿಷು ಸ್ಮ ಚರಣೋಽಸಿಶೌ ಸೇಶ್ಯಾವಿವ |

ಕದೇದಮತ್ತಿಸಾ ಯುವಮುಭಿದೇವೌ ಅಗಚ್ಛೇತಮ್ ||

ಇತಿ ಸಾ ನಿಗದವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ | ವಸಾತಿಷು ಸ್ಮ ಚರಣೋ ವಸಾತಯೋ ರಾತಯೋ ವಸಂತೇ ಸ್ಯಾ ಇತರೇತರಾ ತಯೋಃ, ವಕ್ತೇರ್ವಾ ವಹತೇರ್ವಾ ಸಿಶೌ ಸೇಶ್ಯಾವಿವ | ಅಸೇಶ್ಯಾ ವೃತ್ತದಹಂ ಸುರಾತಯೋಃ || (ನಿ. ೧೨-೧)

ದೇವತೆಗಳ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ದರ್ಶನಾರ್ಯವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣಿನ ಪ್ರಕಾಶವು ಕಡಿಮೆಯಾದಾಗ ರಾತ್ರಿ ಯಲ್ಲಿಯೂ, ಅಹೋರಾತ್ರಿಗಳ ಸಂಧಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಕಷ್ಟಗಿರುವ ಮೇಘಗಳ ಹಾಗೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಉಷಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾನು ಅತಿಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಗುರ್ತಿಸುವೆನು. ಇತರ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಯಾಗಶ್ಯಾಗಿ ಬರುವ ಕಾಲ ದಲ್ಲಿಯೇ ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳಾದ ನೀವೂ ಬರುತ್ತೀರಿ ಎಂದು ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಯಾಗಕ್ಕೆ ಬರುವ ಕಾಲವು ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯು ಕಳೆದನಂತರ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೋಸ್ಕರ ಎರಡು ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ (ಎರಡು ಕಪಾಲಗಳಲ್ಲಿ) ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸುವರು. ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ ಅಭಿಷ್ಠಾಯವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವವರು. ಇವರ ಸ್ತೋತ್ರವೂ ಕೂಡ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಲಕ್ಷೀಕರಿಸಿರುವುದು ಎಂದು ಇವರ ವಿಸಯವು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಊರ್ಣವಾಧಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ಆಧಾರ ವಾದ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವರು.

ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಸಾತಿಷು-ವಸಾತಿ ಎಂಬ ಪದವು ದೇಶದ ಹೆಸರು. ಅದಕ್ಕೆ ರಾಜರಂದವರು ಇಬ್ಬರು ವಾಸಾತ್ಯರೆನಿಸಿರುವರು. ಇವರಿಗೆ ಬಹಳ ಕುದುರೆಗಳು ಇದ್ದವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಶ್ವವುಳ್ಳವರು ಅತ್ತಿನಿಗಳು ಎಂದು ಇವರಿಗೆ ಹೆಸರಾಯಿತು. ಇವರು ಬಹಳ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಆರ್ಜನೆಮಾಡಿ ದೇವತೆಗಳ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕರಾಗಿದ್ದರು. ಇವರು ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದೇಸಮನಾದ ವೇಷ, ರೂಪ, ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ ಇವುಗಳು ಉಳ್ಳವರಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ದೇವತೆ ಗಳೊಡನೆ ಗಣನೆಗೆ ಸೇರಿರುವರು ಎಂದು ಊರ್ಣವಾಧಾಚಾರ್ಯರು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮತವನ್ನು ಬಂಧಿಸುತ್ತಾ ನಿರುಕ್ತಕಾರರು.

ತಯೋಃ ಸಮಾನಕಾಲಯೋಃ ಸಮಾನಕರ್ಮಣೋಃ ಸಂಸ್ತುತಪ್ರಾಯಯೋಃ ಅಸಂಸ್ತವೇ-
ಸ್ತಿಸೋಽರ್ಧಚೋ ಭವತಿ | ವಾಸಾತ್ಯೋ ಅನ್ಯ ಉಚ್ಯತ ಉಷಃ ಪುತ್ರಸ್ತುನಾನ್ಯ ಇತಿ |

ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಒಂದೇಕಾಲವೂ, ಇವರಿಬ್ಬರ ಕೆಲಸವೂ ಒಂದೇ ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಸ್ತುತಿಯು ಅತಿಶಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ವಸಾತಿಷು ಎಂಬ ಋಕ್ತನ ಪೂರ್ವಾರ್ಧವು ಇವರಿಬ್ಬರ ರೂಪ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ವಾಸಾತ್ಯನೆಂಬವನು ಒಬ್ಬನು ಬೇರೆಯಾಗಿರುವನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಉಷ್ಣನ ಪುತ್ರನಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ವನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ಇವರು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದವರು ಎಂದು ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಈ ಅರ್ಥ ಮುಕ್ತನಿಂದ ವಾಸಾತ್ಮನೆಂಬವನು ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಾನೀಯನಾದ ರಾತ್ರಿಯ ಪುತ್ರನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಉಪಪುತ್ರನು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಈ ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳ ಮಧ್ಯನೋತ್ತಮ ಭಾವವು--

ಇಹೇದ ಜಾತಾ ಸಮವಾವಶೀತಾಮರೇಪಸಾ ತನ್ಮಾ ೩ ನಾಮಭಃ ಸ್ವೈಃ |

ಜಿಷ್ಣುವಾರ್ಷಮನ್ಯಃ ಸುಮುಖಸ್ಯ ಸೂರಿದಿವೋ ಅನ್ಯಃ ಸುಭಗಃ ಪುತ್ರ ಊಹೇ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೮೧-೪)

ಈ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿ ಇಹ ಜೆ ಮ್ಯುಸ್ಥಾನೀ ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಾನೀ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದಿ ದಿವಃ ಅನ್ಯಃ ಸುಭಗಃ ಪುತ್ರಃ ಊಹೇ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಜಿಷ್ಣುವಾರ್ಷಮನ್ಯಃ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ವಾಯುವಿನಿಂದ ಮ್ಯುಸ್ಥಾನೀನು ಒಬ್ಬ ಪುತ್ರನು ವಹಿಸಲ್ಪಡುವನು. ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಜಯಶೀಲನಾಗಿರುವ ಅದಿತ್ಯನು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇವರ ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮಭಾವವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾತರ್ಯುಜಾ ವಿ ಬೋಧಯಾತ್ತಿನಾವೇಹ ಗಚ್ಛೇತಾಂ |

ಅಸ್ಯ ಸೋಮಸ್ಯ ಸೀತಯೇ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೨೨-೧)

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತನಿಂದ ಇವರು ಸ್ತುತಿಪ್ರಿಯರಾಗಿರುವರು. ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದೇವಿಧವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಸಹಚಾರಿಗಳಾಗಿರುವರು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಪ್ರಾತರ್ಯುಜಧ್ವಮುತ್ತಿನಾ ಹಿನೋತೇ ನ ಸಾಯಮಸ್ತಿ ದೇವಯಾ ಅಜುಷ್ವವಾ |

ಉತಾನೋ ಅಸ್ಯದ್ಯುಜತೇ ವಿ ಜಾವಃ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವೋ ಯಜಮಾನೋ ವನೀಯಾಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೫-೨೨-೨)

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿ ಈ ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳಾಗಿ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಹವಿಸ್ಸಗಳನ್ನು ಅರ್ಚಿಸಬೇಕು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇವರಿಗಾಗಿ ಹೋಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂದೆಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಕೈತ್ತಿರಿಯ ಅರಣ್ಯಕಥೆಯೂ ಕೂಡ ಈ ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಾಸಾತ್ಮ್ಯ ಕೃಷ್ಣಾ ಜಗತೋ ನಿಧಾನಾ | ದ್ಯಾವಾಭೂಮೀ ಚೇರಥಸ್ಸನ್ಂಸಖಾಯಾ | ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಇವರ ರೂಪನಡವಳಿಕೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳ ರಥವು ಉತ್ತಮವಾದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿ ಮನೋವೇಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿಶಯವಾದ ವೇಗದಿಂದ ಸಂಚರಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಜೆಗಳಾದವನನ್ನು ಮನಗೂ ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಕೂರುವ ರಥದಿಂದ ಬರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ವರ್ತಿಃ—ವರ್ತನಾಧಿಕರಣಂ ಗೃಹಂ—ವಾಸಮಾಡಲು ಆಶ್ರಯವಾದ ಮನೆಯು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವರ್ತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ತಿರಸ್ಕರದರ್ಯಯಾ ಪರಿ ವರ್ತಿಯಾರ್ತಮದಾಧ್ಯಾ ಮಾಧ್ವೀ ಮಮ ಶ್ರುತಂ ಹವಂ |

(ಮ. ಸಂ. ೫-೭೫-೭)

ಅಭೀದಮ ಶಕ್ತಃ ಪರಶಾರ್ಯಥಾ ವನಂ ಪಾಶ್ರೇವ ಭಂದನ್ವತ ಏತಿ ರಕ್ಷಸಃ |

(ಮ. ಸಂ. ೭-೧೦೪-೨೧)

ಎಂದು ನುರುತ್ತದ್ದಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨೦) ಯಾಸ್ವರುಃ ಉನಾಪರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ವರ್ತಿಸು ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಸರ್ಗದೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಪರಿವರ್ತಿಸು ಯಾತಂ ಪರಿವರ್ತನಂ ಕೃತ್ಯಾ ಆಯಾತಂ ರಥವನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬನ್ನಿರಿ ಎಂದು ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸು ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ವರ್ತಿಸು ವರ್ತನ್ಯಾ ಮಾರ್ಗೇಣ ರಥವು ಬರತಕ್ಕ ವಾಗಗಿಂದ ಎಂದು ವರ್ತಿಸು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ದುರೋಣಂ—ದೇವಯಜನಲಕ್ಷಣಂ ಗೃಹಂ ದೇವತೆಗಳಾಗಿಯುಳ್ಳವನ್ನು ಮಾಡುವ ಮನೆಯು. ಯಜ್ಞಶಾಲೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ದುರೋಣಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಗೃಹವಾಚಕಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ.

ವಿಶಃ—ಪ್ರಜಾಃ | ಪ್ರಜೆಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಮನಃಷ್ಯನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೮) ಈ ಪದವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

! ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ !

ಅಶ್ವಿನಾ—ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಾದೇಶ. ಆಮಂತ್ರಿಸ್ಯ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜವೀಯಾನ್—ಜವಃ ಅಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಜವಮನ್. ತದಸ್ಯಾಸ್ತಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತುಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಅಶಿಶಯಾರ್ಥತೋರುವಾಗ ದ್ವಿವಚನವಿಭಜ್ಯೋ—(ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೫೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಈಯಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ಪರವಾದಾಗ ವಿನೈತೋರ್ಲೂಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೬೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತುಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ಟೀಕೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೪೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಟೀಕೆ (ಆಕಾರ) ಲೋಪಃ. ಇನ್ನಾತ್ಯಾದಿನಿರ್ವಿಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಮಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಜವೀಯಾನ್ ಶಬ್ದ ಪ್ರಥಮಾ ಸು ಪರವಾದಾಗ ಅತ್ಯಸಂತಸ್ಯ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಉಪಧಾದೀರ್ಘ. ಉಗತ್ತಾದುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ.

ಜಿಗಾತಿ—ಗಾ ಸ್ವಾತೌ. ಧಾತು. ಜುಹೋತ್ಯಾದಿ. ಗತಿರ್ಮುಕಧಾತು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾಠನಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಗತ್ಯಧದ್ವೈ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಲಟ್ ಪ್ರಥಮಾಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ಪಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ರ್ಛು ವಿಕರಣ. ಶ್ಲೋ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುನಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಕುಯೋಶ್ಚೈ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೬೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಐಕಾರಾದೇಶ. ಬಹುಲಂ ಭಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಇತ್ಯಂ ಯುಕ್ಯೆಟ್ಟುಸಂಭವಿರುವುದರಿಂದ ಯದ್ಭುಕ್ತಾನ್ವಿತ್ಯಮ್

(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಭ್ಯಸ್ತಾನಾಮಾದಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಮಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಗಚ್ಛೇಃ—ಗಮಾಲ್ಯ ಗತೌ. ಧಾತು. ಲಟ್ ವುಧ್ಯಮುಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಥಸ್ ಪ್ರತ್ಯಯ-ಇಷುಗಮಿಯಮಾಂ ಥಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಧಾದೀಶ. ಹಿಂದಿನಂತೆ ಯಚ್ಚುಟ್ಟ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಬರುವುದರಿಂದ ತಾಸ್ಯನುದಾತ್ಮೇತ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕವು ಅನುದಾತ್ರವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಯಾತಮ್—ಯಾ ಪ್ರಾಪಣೇ ಧಾತು ಲೋಟ್ ವುಧ್ಯಮುಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದೂಸ. ಅತಿಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

॥ ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ॥

ಮು॑ಸಿಂ ನ॒ರಾ॑ನಂಹ॒ಸಃ॑ ಸಾಂಚೆ॑ಜನ್ಯವ್ಯು॒ಬೀಸಾದ॑ತ್ರಿಂ ಮುಂ-
ಚಢ್ಢೋ॑ ಗಣೇ॒ನ |

ಮಿ॒ನಂತಾ॑ ದ॒ಸ್ಯೋ॑ರಶಿ॒ವಸ್ಯ॑ ಮೂ॒ಯಾ ಅ॒ನುಪೂ॒ರ್ವಂ ವ್ಯ॑ಷಣಾ
ಚೋ॒ದಯಂತಾ॑ || ೩ ||

॥ ಪದಪಾಠಃ ॥

ಮು॑ಸಿಂ | ನ॒ರಾ॑ | ಅಂಹ॒ಸಃ॑ | ಸಾಂಚೆ॑ಜನ್ಯಂ | ಮು॒ಬೀಸಾ॑ತ್ | ಅ॒ತ್ರಿಂ |
ಮುಂ॑ಚಢ್ಢಃ | ಗಣೇ॒ನ |

ಮಿ॒ನಂತಾ॑ | ದ॒ಸ್ಯೋಃ॑ | ಅಶಿ॒ವಸ್ಯ॑ | ಮೂ॒ಯಾಃ | ಅ॒ನು ಪೂ॒ರ್ವಂ | ವ್ಯ॑ಷಣಾ |
ಚೋ॒ದಯಂತಾ॑ || ೩ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹಿಮೇನಾಗ್ನಿಂ | ಋಗ್ವೇ. ೧-೧೧೬-೮ | ಇತ್ಯನೆಯೋಕ್ತೃ ಏವಾರ್ಥಃ ಪುನಃ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣಾ-
ನಯಾ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ | ಅತಸ್ತತ್ಪೋಕ್ಷಂ ಸರ್ವಮತ್ರಾಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ | ಅಪ್ತಾರ್ಥಸ್ತು | ಹೇ ನರೌ
ನೇತಾರೌ ವೃಷಣಾ ಕಾಮಾನಾಂ ವರ್ಷಿತಾರಾವಶ್ವಿನೌ ಪಾಂಚಜನ್ಯಂ | ನಿಷಾದಪಂಚಮಾಶ್ವತ್ಥಾರೋ
ವರ್ಷಾಃ ಪಂಚಜನಾಃ | ತೇಷು ಭವಂ | ಸ್ವರ್ಭಾನುನಾ ಗೃಹೀತಮಮುಂ ಸೂರ್ಯಂ ನೋಚೆಯನ್ನತಿಃ
ಸರ್ವೇಷಾಂ ಹಿತಾಚರಣಾತ್ರತ್ರ ಭವ ಇತ್ಯೆಚ್ಯತೇ | ಶಾದ್ಯಶಮ್ಯುಷಿಮಂಹಸಃ ಪಾಪರೂಪಾದ್ಯಬೀಷಾತ್
ಶತದ್ವಾರೇ ಯಂತ್ರಗೃಹೇತ್ರೇಃ ಪೀಡಾರ್ಥಮಸುರೈಃ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಾಪ್ತೃಷಾಗ್ನೇಃ ಸಕಾಶಾದ್ಗಣೇನೇಂದ್ರಿಯ-
ವರ್ಗೇಣ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಣೇನ ವಾ ಸಹ ಮುಂಚಿಥಃ | ಅನೋಚೆಯತಂ | ಕಿಂ ಕುರ್ವಂತೌ | ಮಿನಂತಾ
ಶತೋನ್ ಹಿಂಸಂತೌ ದಸ್ಯೋರುಪಪ್ಪಪಯಿತುರಶಿವಸ್ಯ ದುಃಖಕಾರಿಣೋಽಸುರಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿನೀಶ್ವ-
ಸ್ವಿನ್ನತ್ತೌ ಪ್ರಯುಕ್ತಾ ಮಾಯಾಶ್ವಾನುಪೂರ್ವಮಾನುಪೂರ್ವೇಣ ಚೋದಯಂತಾ ಪ್ರೇರಯಂತೌ
ನಿವಾರಯಂತೌ || ಪಾಂಚಜನ್ಯಂ | ಬಹಿರ್ದೇವಪಂಚಜನೇಭ್ಯಶ್ಚೈತಿ ವಕ್ಷ್ಯವ್ಯಂ | ಕಾ. ೪-೬-೫೮-೧ |
ಇತಿ ಭವಾರ್ಥೇ ಇತ್ಯಾಃ | ಮಿನಂತಾ | ಮಿಷಾನ್ ಹಿಂಸಾಯಾಂ | ಕ್ರೌಯಾದಿಃ | ಲಠಃ ಶತ್ರು |
ಮಿನಾತೇರ್ನಿಗಮ ಇತಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂ ||

ಹೇ ನರೌ—ಎಲೈ ನೇತೃಗಳಾದ ಅಪ್ತಿನೇದೇವತೆಗಳೇ | ವೃಷಣಾ—ಅಭಿಷ್ಠದಾಯಕರಾದ (ನೀವು) |
ಪಾಂಚಜನ್ಯಂ—ಪಂಚಜನಸಂಬಂಧಿಯಾದ | ಅತ್ರಿಂ ಭುಷಿಂ—ಅತ್ರಿ ಭುಷಿಯನ್ನು | ಅಂಹಸಃ—ಪಾಪ
ರೂಪವಾದ | ಋಬೀಷಾತ್—ಯಂತ್ರಗೃಹದಿಂದ (ಯಂತ್ರಗೃಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾದ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ) | ಗಣೇನ—
ಇಂದ್ರಿಯ (ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿ) ವರ್ಗದೊಡನೆ | ಮಿನಂತಾ—(ಶತ್ರುಗಳನ್ನು) ಹಿಂಸಿಸುವವರಾಗಿ | ದಸ್ಯೋಃ—
ಹಿಂಸಕರನಾಗಿ | ಅಶಿವಸ್ಯ—ದುಃಖಕಾರಿಯಾಗಿ ಆದ (ಅಸುರನ) | ಮಾಯಾಃ—(ಅತ್ರಿಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸ
ಲ್ಪಟ್ಟ) ಮಾಯೆಗಳನ್ನು | ಅನುಪೂರ್ವಂ—ನಿರ್ಮೂಲವಾಗಿ | ಚೋದಯಂತಾ—ನಿವಾರಿಸುವವರಾಗಿ |
ಮುಂಚಿಥಃ—ಬಿಡಿಸಿದಿರಿ |

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ನೇತೃಗಳೂ ಅಭಿಷ್ಠದಾಯಕರೂ ಆದ ಎಲೈ ಅಪ್ತಿನೇದೇವತೆಗಳೇ, ಪಂಚಜನಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಅತ್ರಿಯುಷಿ
ಯನ್ನು ಪಾಪರೂಪವಾದ ಯಂತ್ರಗೃಹದಿಂದ (ಅಸುರರಿಂದ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾದ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ) ಎಕಲೇಂದ್ರಿಯನನ್ನಾಗಿ
(ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಯುಕ್ತನನ್ನಾಗಿ) ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಿದಿರಿ : (ಆವನ) ಹಿಂಸಕರನೂ, ದುಃಖಕಾರಿಗಳೂ ಆದ ಆ ಅಸುರರ
ಮಾಯೆಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡಿದಿರಿ.

English Translation.

3. You liberated, leaders (of rites), the sage Atri, who was
venerated by the five classes of men, from the wicked prison, together
with his troop (of children), destroying his enemies and baffling, shower-
ers (of benefits), the devices of the malignant Dasyus.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಋತ್ವಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಸಾಯಣರು ಈ ಋತ್ವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು—

ಹಿಮೇಶ್ವಾಗ್ನಿಂ ಘಂಸೆವಸಾರಯೇಥಾಂ ಪಿತುಮತೀಮೂರ್ಜಮಸ್ವಾ ಅಥತ್ತಂ |
ಋಬೀಶೇ ಆತ್ರಿಮತ್ವಿನಾವನೀತಮುನ್ನಿನ್ಯಥುಃ ಸರ್ವಗಣಂ ಸ್ಯಸ್ತಿ ||

(ಋ. ಪಂ. ೧-೧೧೬-೮)

ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ವಿದ್ಯತವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಬೇರೆ ವಿಧದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಪಾಂಚಜನ್ಯಂ—ನಿಷಾದಿಸಂಚಮಾಃ ಚಿತ್ವಾರೋ ವರ್ಣಾಃ ಪಂಚ ಜನಾಃ ತೇಷು ಭವಂ | ಬೇಡರವನೇ ಐದನೆಯವನಾಗಿರುವಂತೆ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಇರುವ ನಾಲ್ಕುವರ್ಣಗಳು (ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಕೂದ್ರ ಲೇಡರವನು ಎಂಬ ಇವುಗಳು) ಪಂಚಜನ್ಮದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವರಿಗೆ ಹಿತಕರವಾದ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಸ್ತಂಧಸ್ತಾಮಿಗಳು—

ಪಾಂಚಜನ್ಯಂ—ಬಾಹ್ಯೋ ದೈವ್ಯಃ ಪಾಂಚಜನ್ಯಃ (ವಾ. ೪-೩-೬೦-೩) ಇತ್ಯೇವಮಯಂ ಹಿತೇಶ್ವತ್ರೈ ತೈಶ್ಚೈತೈಯೋ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ | ಪಂಚಭ್ಯೋಪಿ ಜನೇಭ್ಯಃ ಗಂಧರ್ವಾಃ ಪಿತರೋ ದೇವಾಃ ಅಸುರಾರಕ್ಷಾಂಸೀತ್ಯೇತೇಭ್ಯಃ ನಿಷಾದಿಸಂಚಮೇಭ್ಯೋ ಚಿತುಭ್ಯೋ ವರ್ಣೇಭ್ಯಃ ಹಿತಂ | ಪಂಚಾನಾಂ ಹಿ ಜನಾನಾಂ ಸ್ಥಿತಿಕರೀ ವೃಷ್ಟಿಃ | ತಸ್ಯಾಹೇತುಭೂತೋ ಯಜ್ಞಃ ತಸ್ಯ ಕರ್ತಾ ಅತ್ರಿಃ ಇತ್ಯೇವಮಸ್ಯ ಹಿತತ್ವಂ |

ಪಂಚಜನ್ಮ ಶಬ್ದದಮೇಲೆ ಹಿತ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಬಂದು ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಎಂದು ರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಗಂಧರ್ವರು, ಪಿತೃಗಳು, ದೇವತೆಗಳು, ಅಸುರರು, ರಾಕ್ಷಸರು ಎಂದು ಪಂಚಜನ್ಮಶಬ್ದವಾದ ಪಂಚಶ್ವದನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಅಥವಾ ಸಾಯಣರು ಹೇಳಿರುವಂತೆಯೇ ಪಂಚಶ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಇವರಿಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹಿತವಾದ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು, ಅತ್ರಿಯ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ಎಂದು ಪಾಂಚಜನ್ಮಶಬ್ದವನ್ನು ಅತ್ರಿಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಸಾಯಣರು ಹೀಗೆಯೇ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ, ತೇಷು ಭವಂ ಸ್ವರ್ಭಾನುನಾ ಗೃಹೀತಂ ಅಮುಂ ಸೂರ್ಯಂ ನೋಚಿಯಂ ಅತ್ರಿಃ ಪಂಚಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ರಾಹುವು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾಗ ಅವನನ್ನು ಅತ್ರಿಯುಷಿಯು ಬಿಡಿಸಿದನೆಂದು ಬೇರೆಯ ವಿಧವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಸೂರ್ಯನೂ ಕೂಡ ವೃಷ್ಟಿಪ್ರದನಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹಿತಕರನಾದಕಾರಣ ಹಿತಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸ್ತಂಧಸ್ತಾಮಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಇಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ.

ನಿರುಕ್ತಕಾರರು—ಮನುಷ್ಯನುಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಜನ್ಮವು ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪಂಚಜನ್ಮದ ವೈಶ್ವಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು—

ತತ್ರ ಪಂಚಜನಾ ಇತ್ಯೇತಸ್ಯ ನಿಗಮಾ ಭವಂತಿ (ನಿ. ೩-೮)

ನುನುಸ್ಯವಾಚಕಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಜನಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ವೇದವಾಕ್ಯವು ಹೀಗೆ ಇರುವುದು ಎಂದು

ತದದ್ಯ ನಾಚಃ ಪ್ರಥಮಂ ಮಸೀಯ ಯೇನಾಸುರಾ ಅಭಿ ದೇವಾ ಅಸಾಮ |
ಊರ್ಜಾದ ಉತ ಯಜ್ಞಿಯಾಸಃ ಪಂಚ ಜನಾಃ ಮಮ ಹೋತ್ರಂ ಜುಷಧ್ವಂ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೫೩-೪)

ಎಂಬ ಋಕ್ಯನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ

ಪಂಚಜನಾಃ ಗಂಧರ್ವಾಃ ಪಿತರೋ ದೇವಾ ಅಸುರಾ ರಕ್ಷಾಂಸೀತ್ಯೇಕೇ | ಚಿತ್ತಾರೋ ವರ್ಷಾಃ
ನಿಷಾದಃ ಪಂಚಮ ಇತ್ಯೌಪಮನ್ಯವಃ |

ಗಂಧರ್ವರು, ಪಿತೃಗಳೂ, ದೇವತೆಗಳೂ, ಅಸುರರು, ರಾಕ್ಷಸರು ಎಂದು ಪಂಚಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಒಂದು ಮತವನ್ನೂ, ನಿಷಾದ-ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣವನ್ನೂ ಪಂಚಜನರೆಂದು ಹೇಳುವ ಉಪಮಾವ್ಯಯ ಮತವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಮತ್ತು—

ನಿಷಾದಃ ಕಗ್ನಾನ್ನಿಷದನೋ ಭವತಿ ನಿಷಣ್ಣಮಸ್ಮಿನ್ ಸಾಶಕಮಿತಿ ನೈರುಕ್ತಾಃ | ಯತ್ ಶಾಂಚಿ
ಚನ್ಯಯಾ ವಿಶಾ ಪಂಚಜನೀನಯಾ ವಿಶಾ ಪಂಚಿಸ್ಯಕ್ತಾ ಸಂಖ್ಯಾ ಸ್ತ್ರೀನಪುಂಸಕೇಷ್ವವಿಶಿಷ್ಟಾ |

ಇವನಲ್ಲಿ (ಬೇಡನಲ್ಲಿ) ಪಾಪವು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಇರುವ ಕಾರಣ ನಿಷಾದನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ನಿಷಾದ ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ನಿವರಿಸಿ ಯತ್ ಶಾಂಚಿ ಚನ್ಯಯಾ ವಿಶಾ ಎಂಬ ಬೇರೆಯು ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ (ಪಂಚಜನಸಂಬಂಧಿಯಾದ) ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಶಬ್ದಗತವಾದ ಪಂಚ-ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಸ್ತ್ರೀ, ಪುರುಷ, ನಪುಂಸಕ ಎಂಬ ಭೇದಗಳು ವಿಶಾಶಬ್ದ ಬೋಧ್ಯರಾದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಘಂವಸ್ತಾಮಿಗಳು ದಸ್ಯೋಃ—ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಮಾಡುವಾಗ—

ವಿ ಜಾನೀಹ್ಯಾರ್ಯಾನ್ ಯೇ ಚ ದಸ್ಯವೋ ಬರ್ಹಿಷ್ಯತೇ ರಂಧಯಾ ಶಾಸದವ್ರತಾನ್ |
ಶಾಕೀ ಭವ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಚೋದಿತಾ ನಿಶ್ಚೇತ್ತಾ ತೇ ಸಧಮಾವೇಷು ಚಾಕನ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೫೧-೮)

ಈ ಋಕ್ಯನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು. ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು, ಅಥವಾ ವ್ರತಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರು, ಆರ್ಯರೆಂದೂ ಇವರಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದವರು ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರುಗಳಾದ ದಸ್ಯುಗಳೆಂದೂ ಯಾಗದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದವರೆಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಸಾಯಣರು ಉಪಕ್ಷಪೆಯೆತ್ತು; ಅಶಿವಸ್ಯ ದುಃಖಕಾರಿಣಿ ಅಸುರಸ್ಯ | ಅಪಾಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ, ದುಃಖವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ, ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ದುಷ್ಕನ ಎಂದು ದಸ್ಯುಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಅನುಷ್ಠಾನವಂ ಚೋದಯಂತಾ—ಅನುಷ್ಠಾನವೈಷಣ ಪ್ರೇರಯಂತಾ ನಿವಾರಯಂತಾ—
 ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅತ್ತಿಮುಷಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸುರರು ಆಚರಿಸುವ ಅಪಾಯಕರವಾದ ಮೋಸಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿದ
 ರೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಹೇ ವ್ಯವಹಾರ ವರ್ಷಿತಾರಾ ತಾಸು ತಾಸ್ತುಭಿಸ್ತೇಶ
 ಫಲಾಸು ಅತ್ತಿಂ ಚೋದಯಂತಾ ಉಪದೇಶಾದಿನಾ ಪ್ರೇರಯಂತಾ— ಯಜಮಾನರಾಗಳಿಗೆ ಅವನರ
 ಅಭಿಲಾಷೆಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಡುವ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅತ್ತಿಮುಷಿಗೆ ಅವನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾದ ಫಲವನ್ನು
 ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವನ ಅಭೀಷ್ಟೆಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದರೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅತ್ತಿ
 ಮುಷಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರುವ ವಿಷಯವು ಈತನುಮುಷಿಯಿಂದಲೂ,

ಯಾಥಃ ಶುಚಿಂತಂ ಧನಸಾಂ ಸುಷಂಸದಂ ತಪ್ತಂ ಭರ್ತುಮೋಮ್ಯಾವಂತಮತ್ರಯೇ |
 ಯಾಥಃ ಸ್ತುತ್ಸಿಗುಂ ಪುರುಕುತ್ಸಮಾವತೆಂ ತಾಭಿರೂ ಪು ಊತಿಭಿರತ್ತಿನಾ ಗತಮ್ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೬)

ಈ ಸುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ |

ನೆರಾ—ಸ್ವಾ ನಯೇ. ಧಾತು. ಲೂದೋರಣ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೫೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ.
 ತನ್ನಿ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕೆಗೆ ಗುಣ. ರವರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂದೋಧನಾ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಅಮಂತ್ರಿತೈಷ ಚ
 (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪಾಂಚಜನ್ಯಮ್—ಪಂಚಜನೇಷು ಭವನ್ ಪಾಂಚಜನ್ಯಮ್. ಬಹಿರ್ದೇವ ಪಂಚಜನೇಭ್ಯಶ್ಚೇತಿ-
 ವಕ್ತೃವ್ಯಮ್ (ಶಾ. ೪-೩-೫೦೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಭವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತ್ಯಾದುದರಿಂದ ತೈದೀತ್ಸ-
 ಚಾಮಾದೇಶ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೬-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅವಿವೃದ್ಧಿ. ಭಸಂಜ್ಞಾ ಇರುವುದರಿಂದ ಯೈಷ್ಯೇತಿ ಚ
 ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಕಾರಲೋಪ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತ್ಯಾದುದರಿಂದ ಇತ್ಯಾತ್ಯಾದಿನಿಫೈಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೧೯೬)
 ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ವೈದಾತ್ಪ್ರಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮುಂಚಫಃ—ಮುಚ್ಛಲ್ಮ ಮೋಕ್ಷಣೇ. ಧಾತು. ತುದಾದಿ. ಲಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಫಸಾ.
 ಶ ವಿಕರಣ. ಶೇಮುಚಾದೀನಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೫೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ನುಮಾಗಮ. ಮಿಡ-
 ಚೋಂತ್ಯಾತ್ಪ್ರಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತ್ಯಾಚ್ಚೈನಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅತಿಹಂತವ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪ್ಪರ
 ಬರುತ್ತದೆ.

ಮಿನಂತಾ—ಮಿಂಚ್ ಹಿಂಸಾಯಾಮ್. ಧಾತು. ಲ್ಯಾದಿ. ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಕ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕ್ರಾ೦ದಿಭ್ಯಃ
 ಶ್ಯಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ಯಾವಿಕರಣ. ಸಾರ್ವಧಾತುಕಮುಷಿತ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಕ್ಯ
 ವಿಗೆ ಹೆತ್ತವಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ಯಾಭ್ಯಸ್ತಯೋರಾತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ಯಾವಿಕರಣದ ಅಕಾರಕ್ಕೆ
 ಲೋಪ. ಮೀನಾಶೇಫಾಗಮೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೮೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಹ್ರಸ್ವ. ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅದ್ವೈದಾತ್ಪ್ರ

ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ ದ್ವಿವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ.ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಕಾರಾದೇಶ. ಉಗ್ರತಾದುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸ್ವಾರ ಪರಸವರ್ಣ.

ಚೋದಯಂತಾ—ಚುದ ವ್ರೇರಣೇ. ಧಾತು. ಚುರಾದಿ. ಸತ್ಯಾಸತ್ಯಾಶ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಷೆಚ್. ಷೆಚಂತದ ಮೇಲೆ ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ವ ಪ್ರತ್ಯಯ, ಶವ್ ವಿಕರಣ. ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಷೆಚ್ಚಿಗೆ ಗುಣ ಆಯಾದೇಶ. ಹಿಂದಿನಂತೆ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಾದೇಶ. ಅದುಪದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕ ಬಂದುದರಿಂದ ತಾಸ್ಯನುದಾತ್ರೇಶ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದು ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಷೆಚ್ ಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. || ೩ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅತ್ತಂ ನ ಗೂಲ್ಮಮಶ್ಚಿನಾ ದುರೇವೈರ್ಯುಷಿಂ ನರಾ ವ್ಯಷಣಾ
ರೇಭಮಪ್ಸು |

ಸಂ ತಂ ರಿಣೇಥೋ ವಿಪುತ್ರಂ ದಂಸೋಭಿರ್ನ ವಾಂ ಜೂರ್ಯಂತಿ
ಪೂರ್ವ್ಯಾ ಕೃತಾನಿ || ೪ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಅತ್ತಂ | ನ | ಗೂಲ್ಮಂ | ಅಶ್ಚಿನಾ | ದುಃ ೨ ಏವೈಃ | ಯುಷಿಂ | ನರಾ | ವ್ಯಷಣಾ |
ರೇಭಂ | ಅಪ್ಸು ಸು |

ಸಂ | ತಂ | ರಿಣೇಥಃ | ವಿಪುತ್ರಂ | ದಂಸಃ ೨ ಭಿಃ | ನ | ವಾಂ | ಜೂರ್ಯಂತಿ |
ಪೂರ್ವ್ಯಾ | ಕೃತಾನಿ || ೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ನರಾ ನೇತಾರೌ ವೃಷಣಾ ಕಾಮಾನಾಂ ವರ್ಷಕೌ ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ದುರ್ಗೇವೈದುರ್ವಾಪ್ತೌ ಪೈರಸುರೈರಪ್ತೌ
 ಕೂಪಶೋಷೂದಕೇಷು ಗೂಲ್ಮಂ ನಿಗೂಢಂ ನಿಖಾತಂ ರೇಭಮೃಷಿಂ ಕೂಪಾದುನ್ನೀಯಿ ವಿಪುತ್ರಂ
 ವಿಶ್ವಿಷ್ಣಾವನಯವಂ ತಮಶ್ಚಂ ನ ವ್ಯಾಧಿತಮಶ್ಚಮಿವ ದಂಸೋಭಿರಾತ್ಮೀಯೈರ್ಭೈಷ್ವರೂಪೈಃ ಕರ್ಮಾಭಿಃ
 ಸಂ ರಿಣೇಫಃ | ಸಮಧತ್ತಂ | ಸವ್ಯೇರನಯವೈರುಸೇತಮಕುರುತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ವಾಂ ಯುನಯೋಃ
 ಸಂಬಂಧಿನಿ ಪೂರ್ವ್ಯಾ ಚಿರಂತನಾನಿ ಕೃತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ನ ಜೂರ್ಯಂತಿ | ನ ಹಿ ಜೀರ್ಣಾನಿ ಭವಂತಿ ||
 ದುರೇವೈಃ | ದುರುಪಶ್ಯತ್ಪಾದೇತೇರೀಷದ್ಭುಃಸುಷ್ಪಿತಿ ಖಲ್ | ರಿಣೇಫಃ | ರೀ ಗತಿರೇಷಣಯೋಃ |
 ಕ್ರೈಯಾದಿಃ | ಪಾದೀನಾಂ ಹ್ರಸ್ವಃ | ಜೂರ್ಯಂತಿ | ಜ್ಞಾನ್ ವಯೋಹಾನ್ | ದೈನಾದಿಕತ್ಯಾಚ್ಚೈನ್ |
 ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತ್ಯುಕ್ತಂ | ಹಲಿ ಚೇತಿ ದೀರ್ಘಃ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥ ||

ನರಾ-ನೇತೃಗಳೂ | ವೃಷಣಾ-ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರದರೂ (ಆದ) | ಅಶ್ವಿನಾ-ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ |
 ದುರೇವೈಃ-ದುರ್ಜಯರಾದ (ಅಸುರರಿಂದ) | ಅಪ್ತೌ-ಕೂಪೋದಕದಲ್ಲಿ | ಗೂಲ್ಮಂ-ನಿಗೂಢನಾಗಿದ್ದ |
 ರೇಭಂ ಮೃಷಿಂ-ರೇಭಮೃಷಿಯನ್ನು (ಬಾವಿಯಿಂದ ಎತ್ತಿ) | ವಿಪುತ್ರಂ-ವಿಶ್ವಿಷ್ಣಾವನಯವುಳ್ಳ | ತಂ-
 ಅವನನ್ನು | ಅಶ್ಚಂ ನ-(ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತವಾದ) ಅಶ್ಚವನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸುವಂತೆ | ದಂಸೋಭಿಃ-(ನಿಮ್ಮ) ವೈದ್ಯ
 ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ | ಸಂ ರಿಣೇಫಃ-ಗುಣಪಡಿಸಿದರಿ | (ಕರ್ವಾವನಯವುಕ್ತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರಿ) | ವಾಂ-
 ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ | ಪೂರ್ವ್ಯಾ-ಚಿರಂತನವಾದ | ಕೃತಾನಿ-ಕರ್ಮಗಳು | ನ ಜೂರ್ಯಂತಿ-ಜೀರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ
 (ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲ).

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ನೇತೃಗಳೂ, ಇಷ್ಟಾರ್ಥದಾಯಕರೂ (ಆದ) ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ದುರ್ಜಯರಾದ ಅಸುರರಿಂದ
 ಕೂಪೋದಕದಲ್ಲಿ ನಿಗೂಢನಾಗಿದ್ದ ರೇಭಮೃಷಿಯನ್ನು (ಎತ್ತಿ) ವಿಶ್ವಿಷ್ಣುವಾದ (ಅವನ) ಅವನುಗಳನ್ನು | (ವ್ಯಾಧಿ
 ಬೀಡಿತವಾದ) ಅಶ್ಚವನ್ನು (ಗುಣಪಡಿಸುವಂತೆ) ಗುಣಪಡಿಸಿದರಿ. ನಿಮ್ಮ (ಸಾಹಸ) ಕಾರ್ಯಗಳು ಪುರಾತನವಾದರೂ
 ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

English Translation.

Leaders (of sacrifice), showerers (of benefits), you restored Rebha
 cast by unassailable (enemies) into the water, and wounded, like a (sick)
 horse, by your (healing) skill: your ancient exploits do not fade (from
 recollection).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅಶ್ವಂ ನ ದಂಸೋಭಿಃ ಸಂ ರಿಣೀಥಃ—ನ್ಯಾಧಿತಮಶ್ವನಿವ ಅಶ್ವೀಯೈಃ ಭೈಷಜ್ಯರೂಪೈಃ ಕರ್ಮಾಭಿಃ ಸಮಧತ್ತಂ ಸವ್ಯೇರವಯವೈರುಪೇತಂ ಆಕುರುತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ದಂಸಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಕರ್ಮಾನುಗುಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ರೇಭನೆಂಬ ಋಷಿಯನ್ನು ಅಸುರರು ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ಭಾವಿಗೆ ಹಾಕಿದಾಗ ಅವನ ಅಂಗಗಳಿಗೆ ಅಪಾಯವು ಆಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅವನನ್ನು ಭಾವಿಯಿಂದ ಸೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಅಪಾಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಬ್ಬಿಸಿ ಔಷಧಾದಿಗಳಿಂದ ಉಪಚರಿಸುವ ಹಾಗೆ ರೇಭನುಸಿಗೆ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಉಪಚರಿಸಿ ಅದೋಗ್ಯವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ನಾಂ ಪೂರ್ವ್ಯಾ ಕೃತಾನಿ ನ ಜೀರ್ಯಂತಿ—ಯುವಯೋಃ ಸಂಬಂಧಿನಿ ಚಿರಂತನಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ನ ಜೀರ್ಣಾನಿ ಭವಂತಿ | ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿರುವ ಹಿಂದಿನಕಾಲದ ಉಪಕಾರರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಗಳು ಮರತುಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಭಾವವೂ, ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಇರುವವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರು ದಯೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವೂ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಸ್ವಂದಸ್ತಾನುಗಳು ನೆ ನಾಂ ಯುವಯೋಃ ಜುರಿಯಂತಿ ಜೀರ್ಯಂತಿ ವಿನಶ್ಯಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ ಪೂರ್ವ್ಯಾ ಪೂರ್ವಮಿತಿ ಪುರಾಣಾನಮು | ಪುರಾಣಾನಿ ಕೃತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಹೇಳಿರುವಹಾಗೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ವಳಗಾಗಿರುವವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಕರ್ಮಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ನಾಶವಾಗದೆ ನಿದರ್ಶನಗಳಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ ಈ ಸುತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ರೇಭನುಸಿಯ ವಿಷಯವಾದ ಇತಿಹಾಸವು—

ದಶ ರಾತ್ರೀರಶಿನೇನಾ ನವ ದ್ಯೂನವನದ್ವಂ ಶ್ವಘಿತಮಷ್ಟ್ರಂಧ್ರಃ |

ನಿಪ್ರುತಂ ರೇಭಮುದನಿ ಪ್ರವೃತ್ತಮುನ್ನಿಷ್ಯಥುಃ ಸೋಮಮಿವ ಸ್ತುನೇಣ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೨೪)

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಗೂಳ್ತಮ್—ಗುಹೂ ಸಂವರಣೇ. ಧಾತು. ನಿಷ್ಠಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯಸ್ಯನಿಭಾಸಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೋಥಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಧತ್ತ. ಯುಷಸ್ತಘೋರ್ಥಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ತಕಾರಕ್ಕೆ ಧತ್ತ. ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ತುತ್ಯದಿಂದ ಧತ್ತ. ಡೋರ್ಥೇಲೋಪಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಧಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಥೈಲೋಪೇ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ದೀರ್ಘೋಽಣಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವದ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಪರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ದುರೀವ್ಯೇ—ದುರ್ ಉಪಸರ್ಗ. ಇದು ಉಪಪದವಾಗಿರುವಾಗ, ಇತ್ ಗತೌ ಧಾತುವಿಗೆ ಈಷದ್ವಿಃ-ಸುಷು—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೧೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಖಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತಪ್ಪಿ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಗುಣ. ಲಿತಿ

(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ತ್ವತಿಯಾ ಒಹುವಚ ನಾಂತರೂಪ.

ನರಾ-ನ್ಯ ನಯೇ ಧಾತು, ಯೂದೋರಪ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೫೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿವಿತ್ತವಾಗಿ ಮಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ. ದ್ವಿವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುತ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದ ರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಕಾರಾದೇಶ. ಅಮಂತ್ರಿತೆಸ್ಯ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಪ್ಪು-ಊದಿಂಪವಾದಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಪ್ತಮಾಬಹುವಚನ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ರಿಣೇಳೇ-ರಿ ಗತರೇಷಣಯೋಃ ಧಾತು, ಲ್ಪಾದಿ, ಲಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಫಸ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಲ್ಪಾದಿಭ್ಯಃ ಶ್ವಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ವಾ ವಿಕರಣ. ಶ್ವಾದೀನಾಂ ಹ್ರಸ್ವಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೮೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಹ್ರಸ್ವ. ಸಾರ್ವಧಾತುಲಮಪಿತ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಹೃದ್ಯದ್ಯಾವ ವಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಹಲಾದಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈಹಲ್ಯಘೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ವಾ ಪ್ರತ್ಯಯಾಕಾರಕ್ಕೆ ಈತ್ತ. ಅಟ್ ಳುಸ್ವಾಟ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಣತ್. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಪ್ಪುತೆಮ್—ಪ್ಪು ಗತಾ ಧಾತು, ನಿಷ್ವಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಗತಿರನಂತರ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ (ವಿ) ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜೂರ್ಯಂತಿ—ಜ್ಞಾನ್ ನಯೇಹಾನ್. ದಿವಾದಿ. ಲಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ದ್ವಿಪ್ರತ್ಯಯ. ರೋಂತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಂತಾದೇಶ. ದಿವಾದಿಭ್ಯಃ ತ್ಯನ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೬೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ತ್ಯನ್ ವಿಕರಣ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಉತ್. ಉರಣ್ಣಿಪರಂ ಪರಿಧಾನ್ ಯಿಂದ ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಲಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ರೇಘಾಂತ ಉಪಧಿಗೆ ದೀರ್ಘ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪೂರ್ವ್ಯಾ—ನಪುಂಸಲದಲ್ಲಿ ತಿ ಆದೇಶ ಬಂದು ರೂಪವಾದಾಗ ಶೇಷ್ಯಂದಸಿ ಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೭೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಗೆ ರೋಪ ಬರುತ್ತದೆ. || ೪ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಸುಷುಪ್ತಾಂಸಂ ನ ನಿರ್ಯತೇರುಪಸ್ಥೇ ಸೂರ್ಯಂ ನ ದಸ್ತ್ರಾ

ತಮುಸಿ ಕ್ಷಿಯಂತಂ |

ಶುಭೇ ರುಕ್ಮಂ ನ ದರ್ಶತಂ ನಿಖಾತಮುದೂಪಧುರತ್ವಿನಾ

ವಂದನಾಯ || ೫ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಸುಷುಪ್ತಾಂಸಂ | ನ | ನಿಃಽಯತೇಃ | ಉಪಽಸ್ಥೇ | ಸೂರ್ಯಂ | ನ | ದಸ್ತ್ರಾ |

ತಮುಸಿ | ಕ್ಷಿಯಂತಂ |

ಶುಭೇ | ರುಕ್ಮಂ | ನ | ದರ್ಶತಂ | ನಿಽಖಾತಂ | ಉತ್ | ಊಪಧುಃ | ಅತ್ವಿನಾ |

ವಂದನಾಯ || ೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ನಿರ್ಯತೀತಿ ಭೂನಾಮ | ನಿರ್ಯತೇಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಉಪಸ್ಥೆ ಉತ್ಪಂಗೆ ಸುಷುಪ್ತಾಂಸಂ ಸುಪ್ತವಂತಂ ಪುರುಷಮಿವ ಕೂಪಮಧ್ಯೇ ಶಯಾನಂ ಸೂರ್ಯಂ ನ ಸೂರ್ಯಮಿವ | ತಮುಸಿ ಕೂಪಾಂತರ್ಗತಾಂಧಕಾರೇ ಕ್ಷಿಯಂತಂ ನಿವಸಂತಂ ಸೂರ್ಯಮಿವ ತೇಜಸ್ವಿನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಶುಭೇ ಶೋಭಾರ್ಥಂ ನಿರ್ವಿತಂ ರುಕ್ಮಂ ನ ಶೋಚಮಾನಂ ಸುವರ್ಣಮಯಾಭರಣಮಿವ ದರ್ಶತಂ ದರ್ಶನೀಯಂ ಏವಂಗುಣವಿಶಿಷ್ಟಂ ಕೂಪೇಽಸುರೈರ್ನಿರ್ವಿತಾತಂ ವಂದನಾಯ ವಂದನಮುಪಿಸಿ ಹೇ ದಸ್ತ್ರಾ ದರ್ಶನೀಯಾವತ್ವಿನಾ ಯಾನಾಮುದೂಪಧುಃ | ಉದ್ಭೃತವಂತಾ || ಸುಷುಪ್ತಾಂಸಂ | ಇಾಷ್ಟಪ ಶಯೇ | ಲಿಟಃ ಕೃಸುಃ | ವಚಿಸ್ವನೀತ್ಯಾದಿನಾ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ ದ್ವಿವಚನಾದಿ | ಉಪಸ್ಥೇ | ಉಪಪೂರ್ವಾತ್ಪ್ರಿಷ್ಠತೇರ್ಘ್ ಇಾರ್ಥೇ ಕವಿಧಂನಮಿತ್ಯಧಿಕರಣೇ ಕಸ್ರತ್ಯಯಃ | ಮರುದ್ಭೃಧಾದಿತ್ಯಾದ್ವಿವೃಪದಾಂತೋದಾತ್ತತ್ವಂ | ವಂದನಾಯ | ಕ್ರಿಯಾಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಕರ್ಮಣಃ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ಯಾಚ್ಚ ತುರ್ಥೀ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

ನಿರ್ಮುತೇಃ—ಭೂಮಿಯು | ಉಪಸ್ಥೇಃ—ಕೊಡೆಯಮೇಲೆ | ಸುಷುಪ್ತಾಂಸಂ—ನಿದ್ರೆಮಾಡುತ್ತಿರುವ
ಪುರುಷನಂತೆ ಕೂಸುಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವವನೂ | ತಮಸಿ—ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ | ಕ್ರಿಯಂತಂ—ಅಡಗಿರುವ |
ಸೂರ್ಯಂ ನೆ—ಸೂರ್ಯನಂತೆ ತೇಜಸ್ವಿಯೂ | ಶುಭೇ—ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ (ನಿರ್ಮುತವಾದ) | ರುಕ್ಮಂ ನೆ—
ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಸುವರ್ಣಾಭರಣದಂತೆ | ದರ್ಶತಂ—ದರ್ಶನೀಯನೂ | ನಿಖಾತಂ— (ಅಸುರರಿಂದ
ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ) ಹೂಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವನೂ ಆದ | ವಂದನಾಯ—ವಂದನಮುಷಿಯನ್ನು | ಹೇ ದಸ್ಯಾ ಅತ್ತಿನಾ—
ದರ್ಶನೀಯರಾದ ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ (ನೀವು) | ಉದೂಪಭೂಃ—ಉದ್ಭವಿಸಿದಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ದರ್ಶನೀಯರಾದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಭೂದೇವಿಯ ಅಂಕದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ತನಾದ ಪುರುಷನಂತೆ ಭಾವಿಯಲ್ಲಿ
ಬಿದ್ದಿದ್ದು, ಅಂಧಕಾರಾತ್ಮಕನಾದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ (ನಿರೂಪಿತೇಜಸ್ವ್ಯಃ), ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಸುವರ್ಣಾಭರಣ
ದಂತೆ ದರ್ಶನೀಯನಾದ, (ಅಸುರರಿಂದ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ) ಹೂಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ವಂದನಮುಷಿಯನ್ನು, (ನೀವು) ಮೇಲಕ್ಕೆ
ಎತ್ತಿದಿರಿ.

English Translation.

You extricated, Dasras, the sage Vandana, cast into a well, like
a handsome and splendid ornament designed for embellishment, and
(lying), Ashwins, like one sleeping on the lap of the earth, or like the sun
disappearing in darkness.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಸುರರಿಂದ ಭಾವಿಯನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟ ವಂದನಮುಷಿಯನ್ನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು
ಭಾವಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ರಕ್ಷಿಸಿದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಮಹಿಮೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಭಾವಿಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ
ಬಿದ್ದಿದ್ದು ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟನಾಗಿಯೂ ಕಾಂತಿಹೀನನಾಗಿಯೂ ಇದ್ದ ವಂದನಮುಷಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಉಪಮಾನಗಳನ್ನು
ಹೇಳಿದೆ. ನಿರ್ಮುತೇರುಪಸ್ಥೇಃ ಸುಷುಪ್ತಾಂಸಂ ನೆ—ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟನಾಗಿರುವ ಮನುಷ್ಯ
ನಂತಿಯೂ, ತಮಸಿ ಕ್ರಿಯಂತಂ ಸೂರ್ಯಂ ನೆ—ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಂತಿಹೀನನಾದ ಸೂರ್ಯನಂತಿಯೂ,
ಶುಭೇ ರುಕ್ಮಂನೆ—ಬಹಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಹೊಳೆಯುವಂತೆ ನಿರ್ಮುತದ ಚಿಹ್ನದ ಅಭರಣವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ
ವಂದನಮುಷಿಯು ಇದ್ದನು ಎಂದು ಮುಷಿಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸಾಬೀತು ಮಾಡುವ ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಕ್ಷಂದಸ್ಯಾವಿಯು
ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು.

ಸೂರ್ಯಂ ನ—ಸೂರ್ಯಮಿವ ಕದಾ ಪುನಃ ತಮಸಿ ನ್ಯುಷಿತರ್ವಾ ಸೂರ್ಯಃ ಯೇನ್ನೈವಮು-
ಚ್ಯತೇ ಸೂರ್ಯಮಿವ ತಮಸಿ ಕ್ಷಿಯಂತಮಿತಿ | ಉಚ್ಯತೇ | ಯದಾ ವೃತ್ತೋ ಮಹತ್ತ-
ಮಸ್ತಕಾನ ತಂ ಚ ಹತ್ತೇಂದ್ರಃ ಸೂರ್ಯಂ ದಿವ್ಯಾರೋಹಯಾಂ ಚಕಾರೇತಿ |

ಸೂರ್ಯನು ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಂತಿಹೀನನಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಉಪಮಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕಾರಣ ಸೂರ್ಯ
ನನ್ನು ಕತ್ತಲೆಯು ಯಾವಾಗ ಆವರಿಸಿರುವುದು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ ವೃತ್ತಾಸುರನು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಮೇಳಗಳಿಂದ
ಆವರಿಸಿ ಪ್ರಬಲವಾದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದಾಗ ಸೂರ್ಯನು ಕಾಂತಿಹೀನನಾಗಿದ್ದನೆಂದೂ ಇಂದ್ರನು ಆ ವೃತ್ತ
ನನ್ನು ನಿಗ್ರಹಮಾಡಿ ಸೂರ್ಯನು ಮೊದಲಿನಹಾಗೆಯೇ ಇರುವಂತೆ (ಎಂದರೆ ಚಿನ್ನಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣುವಂತೆ)
ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಮತ್ತು ತದೇತತ್ ಸನ್ಯೇನೋಕ್ತಮ್—ಸನ್ಯನೆಂಬ ಪುಷಿಯಿಂದಲೂ
ಈ ವಿಷಯವು ಉಕ್ತವಾಗಿ ಇರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿ—

ತ್ವಮಪಾನುಸಿಧಾನಾವ್ಯಣೋರಪಾಧಾರಯಃ ಪರ್ವತೇ ದಾನುಮದ್ವಸು |

ವೃತ್ತಂ ಯದಿಂದ್ರ ಶನಸಾವಧೀರಹಮಾದಿತ್ಸೂರ್ಯಂ ದಿವ್ಯಾರೋಹಯೋ ದ್ಯತೇ ||

(ಮಂ. ೧-೨೧-೪)

ಈ ಋಷಿಗಳಲ್ಲಿ ವೃತ್ತನನ್ನು ಇಂದ್ರನು ನಿಗ್ರಹಮಾಡಿ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಪೂರ್ವವಂತೆ ಇರುವಹಾಗಿ ಮಾಡಿರುವುದು
ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು. ಮತ್ತು—

ವಂದನಮೃಷಿಂ—ಯಥಾ ಭೂಮೌ ಸುಪ್ತಂ ಕಂಚಿತ್ ಕೃತ್ ಹಸ್ತೇನ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಉತ್ಥಾಪ
ಯೇತ್ ಯಥಾಚಿ ವೃತ್ತತೇನ ತಮಸಾ ಅವಷ್ಟಭೃಂ ಸೂರ್ಯಂ ದಿವ್ಯಾರೋಹಣಾರ್ಥ-
ಮಿಂದ್ರ ಉದ್ಯುತರ್ವಾ ಯಥಾ ಚಾತ್ಮನಃ ಲೋಭನಾರ್ಥಂ ರುಕ್ಮಂ ನಿಶಾಂತಂ ಸಂತಂ
ಕೃಷ್ಣಿದುಧ್ಧರೇತ್ ಏವಂ ಯುವಾಂ ವಂದನಂ ಕೂಪೇ ನಿಶಂತಿಂತ ತತ ಉದ್ಯುತಮಂತಾ ಇತಿ
ಸಮಸ್ತಾರ್ಥಃ |

ಭೂಮಿಯಮೇಲೆ ಮಲಗಿರುವವನನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ತಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದು ಎಬ್ಬಿಸಿದಂತೆಯೂ, ವೃತ್ತನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕತ್ತಲೆ
ಯಿಂದ ಮಂಕಾಗಿರುವ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಇಂದ್ರನು ಪುನಃ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಏರಿಸಿದಂತೆಯೂ,
ತನ್ನಗೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಆಭರಣವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾಗ ಅದನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದಂತೆಯೂ ಅತ್ತಿನೀ
ದೇವತೆಗಳೆಂದು ವಂದನಮುಷಿಯನ್ನು ಬಾವಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದು ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯವು. ಎಂದು
ಹೇಳಿ ಈ ವಿಷಯವು—

ತದ್ವಾಂ ನರಾ ಶಂಸ್ಯಂ ರಾಧ್ಯಂ ಚಾಭಿಷ್ಟಿಮನ್ನಾಸತ್ಯಾ ವರೂಥಂ |

ಯದ್ವಿದ್ವಾಂಸಾ ನಿಧಿಮಿವಾಸಗೂಳ್ಳ ಮುದ್ದರ್ಶತಾದೂಪಥುವರ್ವಂದನಾಯ ||

(ಮಂ. ೧-೧೧-೧೧)

ಯಾಭೀ ರೇಧಂ ನಿವೃತಂ ಸಿತಮದ್ವೈ ಉದ್ಯಂದನಮೈರಯತಂ ಸ್ವದ್ವೈಶೇ |
ಯಾಭೀಃ ಕಣ್ವಂ ಪ್ರ ಸಿಷಾಸಂತಮಾವತಂ ತಾಭಿರೂ ಸು ಊತಿಭಿರಶ್ವಿನಾ ಗತಂ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೫)

ಎಂಬ ಈ ಸುಕ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿವೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಸುಕ್ತಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುತ್ತದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಸುಪುಷ್ಯಾಂಸಮ್—ಇತ್ಯಪ್ ಠಯೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಲಿಟ್ ಬಂದಾಗ ಕೈಸುಕ್ತ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೈಸು ಅದೇಶ. ವಚಿಸ್ವೇಸಿಯೆಜಾದೀನಾಂ ಕೆತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಚ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಸುಪ್ ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಆದಿಹಲಾಶೇಷ. ಧಾತುವಿನ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ಪತ್ವ. ಸುಪುಷ್ಯಾ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನ ಅಮ್ ಪರವಾಧಾಗ ಅತ್ಯಂತೆತ್ಯೈ— ಸೂತ್ರದಿಂದ ಉಪಧಾ ದೀರ್ಘ. ಉಗತ್ತಾದುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ಅದಕ್ಕೆ ಅಪದಾಂತದಲ್ಲಿ ಅನುಸ್ವಾರ

ಉಪಸ್ತೇ—ಉಪ ಉಪಸರ್ಗ. ಪ್ಯಾ ಗತಿ ನಿವೃತ್ತೌ ಧಾತು. ಉಪ ಉಪದವಾಗಿರುವಾಗ ಇದಕ್ಕೆ ಘೌರ್ಭೇಕವಿಧಾನಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕಪ್ರತ್ಯಯ ಅತೋಲೋಪ ಇಟಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಮರುದ್ವೈಧಾದೀನಾಂ ಫಂದಿಸ್ಯುಪಸಂಖ್ಯಾನಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೦೩-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದಾಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಪ್ತಮಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ದಸ್ರಾ—ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಔಕಾರವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಾದೇಶ. ಅವಂತಿತ್ಯೈ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕ್ಷಿಯಂತಮ್—ಕ್ಷಿ ನಿಪಾಸಗತ್ಯೋಃ ಧಾತು. ದಿನಾದಿ. ಅದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಪ್ರತ್ಯಯ. ದಿನಾದಿಭ್ಯಃ ತ್ಯನ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೬೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ತ್ಯನ್ ಏಕರಣ. ಅತೋ ಗುಣೇ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪರರೂಪ. ಅನುಪದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಸಾರ್ವಧಾತುಕವು ಅನುಧಾತ್ವವಾಗುವುದರಿಂದ ಏಕರಣಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಉಗತ್ತಾದುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸ್ವಾರ ಪರವರ್ಣ.

ದರ್ಶತಮ್—ದೃಶಿಲ್ ಶ್ರೇಕ್ಷಣೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಔದಾಹರಣವಾದ ಅತತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಲಘುಪಥಿಗೆ ಗುಣ. ಚಿತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ನಿಪಾತಮ್—ಋನು ಅನಧಾರಗೇ. ಧಾತು. ಕರ್ವಣೀಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವಪ್ರತ್ಯಯ. ಯಸ್ಯ ವಿಧಾಷಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕ್ಕೆ ಶೇಫ ಬರುತ್ತದೆ. ಐನಸನುನಾಂ ಸನ್ಯಾಯೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಅತ್ಯ. ಗತೀಂತಂತೇಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತೀಗೆ ಪ್ರಕೃತಿತ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಊಸೆಭುಃ—ಟುವನ್ ಬೀಜಸಂತಾನೇ. ಧಾತು. ಭ್ರಾದಿ. ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪ್ರೀವೇಶಾನಾಂ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಭುಸಾದೇಶ. ವಚಿಸ್ಪಿಸಿಯಜಾದೀನಾಂ ಕಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. ದ್ವಿತ್ವ. ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅದಿಹಲ್‌ಶೇಷ. ಸವರ್ಣದೀರ್ಘ. ಅತಿಐಂತದ ಸರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಂದನಾಯ—ಕ್ರಿಯಾಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್ ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕದಿಂದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರದಾನ ಸಂಜ್ಞೆ ಬರುವುದರಿಂದ ಚತುರ್ಥೀ ನಿಭಕ್ತಿ ಬಂದಿದೆ. ವದಿ ಅಭಿವಾದನ ಸ್ತುತೀಣಃ ಧಾತು. ಲ್ಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯುಷೋರನಾಕೌ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆನಾದೇಶ. ಇದಿತೋನುಮ್ ಧಾತೋಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ನುಮಾಗಮ. ಲಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಘೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೫ ||

ಃ ಸಂಹಿತಾಃ ||

ತದ್ವಾಂ ನರಾ ಶಂಸ್ಯಂ ಪಜ್ರಿಯೇಣ ಕಕ್ಷೀವತಾ ನಾಸತ್ಯಾ
ಪರಿಜ್ಞನ್ |

ಶಘಾದಶ್ಚಸ್ಯ ವಾಜಿನೋ ಜನಾಯ ಶತಂ ಕುಂಭಾ ಅಸಿಂಚತಂ
ಮಧೂನಾಂ || ೬ ||

ಃ ಸದಪಾಃ |

ತತ್ | ನಾಂ | ನರಾ | ಶಂಸ್ಯಂ | ಪಜ್ರಿಯೇಣ | ಕಕ್ಷೀವತಾ | ನಾಸತ್ಯಾ |
ಪರಿಜ್ಞನ್ |

ಶಘಾತ್ | ಅಶ್ಚಸ್ಯ | ವಾಜಿನಃ | ಜನಾಯ | ಶತಂ | ಕುಂಭಾನ್ | ಅಸಿಂಚತಂ |
ಮಧೂನಾಂ || ೬ ||

ಃ ಸಾಯಾಪಾಪಂ ||

ಹೇ ನರಾ ನೇತಾರಾ ನಾಸತ್ಯಾವಶ್ಚಿನೌ ಪರಿಜ್ಞನ್ ಪರಿಗಮನೇಽಭೀಷ್ಟಸ್ಯ ಪ್ರಾಪನೇ
ನಿಮಿತ್ತಭೂತೇ ಸತಿ ಪಜ್ಜಿಯೇಣ ಪಜ್ಞಾಣಾಮಂಗರಸಾಂ ಕುಲೇ ಜಾತೇನ ಕಕ್ಷೀವತಾ ಮಯಾ
ವಾಂ ಯುವಯೋಃ ಸಂಬಂಧಿ ತತ್ಕರ್ಮ ಶಂಸ್ಯಂ | ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಶಂಸನೀಯಂ | ತಜ್ಜಿಬ್ಧ
ಶ್ರುತೇಯಾಚ್ಚಿದ್ವಾಧ್ಯಾಹಾರಃ | ಯಜ್ಞನಾಯಾಪೇಕ್ಷಮಾಣಾಯ ಪುರುಷಾಯ ವಾಜಿನೋ ವೇಗವ-
ತಸ್ತದೀಯಸ್ಯಾಶ್ಚ ಸ್ತು ಶಭಾನ್ನಿರ್ಗತೈರ್ಮಧೂನಾಂ ಮಧುಭಿಃ ಶತಸಂಖ್ಯಾಕಾನ್ಯುಂಧಾನಸಿಂಹತಂ |
ಅಪೂರಯತಂ | ಸಿಂಚತಿರಶ್ವ ಪೂರಣಾರ್ಥಃ | ಯದೇತನ್ನಧುನಾ ಪೂರಣಂ ತಜ್ಜಿಸ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

ಃ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ |

ನರಾ—(ಯಾಗಗಳ) ನೇತೃಗಳಾದ | ನಾಸತ್ಯಾ—ನಾಸತ್ಯರೇ | ಜನಾಯ — (ಅನೇಕ್ಷಪಡುವ)
ಜನಗಳಿಗೆ | ವಾಜಿನಃ ಅಶ್ವಸ್ಯ—ವೇಗವುಳ್ಳ (ನಿಮ್ಮ) ಅಶ್ವದ | ಶಭಾನ್ — ಗೊರಸಿನಿಂದ (ನಿರ್ಗತವಾದ)
ಮಧೂನಾಂ—ಮಧುರವಾದ ಮದ್ಯದಿಂದ | ಶತಂ ಕುಂಭಾನ್ — ನೂರು ಗಡಿಗೆಗಳನ್ನು | ಅಸಿಂಚತಂ—
ತುಂಬಿಸಿದಿರಿ | (ಇತಿ ಯತ್ — ಎಂಬುದು ಯಾವುದೋ) | ವಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ | ತತ್—ಅರ್ಪಣವು |
ಪರಿಜ್ಞನ್—ಅಭೀಷ್ಟವ್ರಾಪ್ತಿಗೋಸ್ಕರ | ಪಜ್ಜಿಯೇಣ—(ಅಂಗರಸ) ಪಜ್ಜಕುಲೋತ್ಪನ್ನನಾದ | ಕಕ್ಷೀವತಾ—
ಕ್ಷೀವಂತನಾದ (ನನ್ನಿಂದ) ಶಂಸ್ಯಂ—ಪ್ರಶಂಸಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು |

ಃ ಭಾವಾರ್ಥಃ |

(ಯಾಗಗಳ) ನೇತೃಗಳಾದ ಎಲೈ ನಾಸತ್ಯರೇ, ಪಜ್ಜರ (ಅಂಗರಸರ) ಕುಲೋತ್ಪನ್ನನಾದ ಕಕ್ಷೀವಂತನಿಂ
ಬ ಕನಾನು, ವೇಗಗಾಮಿಯಾದ (ನಿಮ್ಮ) ಅಶ್ವದ ಗೊರಸಿನಿಂದ ನಿರ್ಗಮಿಸುವ ಮಧುನಿನಿಂದ (ನೂರು) ಕುಂಭಗಳ
ಅವೇಕ್ಷಿಸಿದ ಜನಗಳಿಗಾಗಿ ತುಂಬಿಸಿದ ನಿಮ್ಮ ಮಹತ್ವಾರ್ಯವನ್ನು, ಅಭೀಷ್ಟವ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation

That (exploit) of yours, leader (of sacrifice), is to be celebrated,
Nasatyas, by Kakshivat, of the race of Pajra, when you filled for the
(expectant) man a hundred vases of sweet (liquors) from the hoof of your
fleet horse.

ಃ ಷಟ್ಪದಪಠನಗಳು |

ಪರಿಜ್ಞನ್—ಪರಿಗಮನೇ ಅಭೀಷ್ಟಸ್ಯ ಪ್ರಾಪನೇ ನಿಮಿತ್ತಭೂತೇ ಸತಿ | ಇವಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದ
ಬೇಕಾದ ಎಪ್ಪತ್ತು ಕುಂಭಗಳನ್ನು ತಂದಾಗ ಎಂದು ಸಾಯಾಪನ, ಸರ್ವತೋ ಗಜೈಃ ದೇವಾ ಯಶ್ಚ ಸ ಪರಿಜ್ಞಾ

ಯಜ್ಞಃ | ದೇವತೆಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೋಗಬೇಕಾದ ಪ್ರದೇಶವು ಯಜ್ಞವು ನಡೆಯುವ ಪ್ರದೇಶವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪಂಚ್ರಶ್ವಕ್ಕೆ ಯಜ್ಞವೆಂದು ಸ್ತಂಧಸ್ವಾಮಿಗಳೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು.

ಪಜ್ಜಿಯೇಣ-ಪಜ್ಜಾಣಾಂ ಅಂಗಿರಸಾಂ ಕುಲೇ ಜಾತೇನ ಅಂಗಿರಾಪುಷಿಗಳ ವಂಶದವರಿಗೆ ಪಜ್ಜರೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವರ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಸ್ತಂಧಸ್ವಾಮಿಗಳು—**ಪಾಜಃ ಅನ್ನಂ ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣಂ ತದ್ವತಾ ಅಥವಾ ಪಜ್ಜಾಃ** ಅಂಗಿರಸಃ ಶೆದಪತ್ಯಭೂತೇನ ಮಯಾ ಕಕ್ಷೀವತಾ ಪಾಜಶ್ವಕ್ಕೆ ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾದ ಅನ್ನವೆಂದು ಅರ್ಥವಾದಿ ಆ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಅನ್ನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ಎಂದರೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನು ಎಂದು ಒಂದು ವಿಧವಾಗಿಯೂ, ಅಥವಾ ಅಂಗಿರಾಪುಷಿಗಳ ವಂಶದವರು ಸತ್ತರೆನಿಸಿರುವರು ಅವರ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನನಾದವನು ಕಕ್ಷೀವಂತನೆಂಬವನು ಎಂದು ಈ ಸೂಕ್ತದ ದ್ರಷ್ಟೃವಾದ ಋಷಿಯು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು.

ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಈ ಸೂಕ್ತದ್ರಷ್ಟೃವಾದ ಕಕ್ಷೀವಂತನೆಂಬ ಋಷಿಯು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವವನಾಗಿ ಅವರ ಔದಾರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡಿರುವುದು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಎಂದರೆ ಸೌತ್ರಾಮಣಿ ಎಂಬ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಯಜಮಾನನು ಮಧ್ಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಕುದುರೆಯ ಕಾಲಿನ ಗೊರಸಿವಿಂದ ಮಧ್ಯದ ಕುಂಭಗಳನ್ನೇ ಬಹಳವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದರೆಂಬ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಔದಾರ್ಯವು ಸ್ತಂಧಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು.

ಕಕ್ಷೀವತಾ—ಮಯಾ | ಈ ಮಂತ್ರದ ಋಷಿಯಾದ ನನ್ನಿಂದ ಎಂದು ಸಾಯಣರ ಅರ್ಥವು. ಋಕ್ಕುಕಾರರು—

ಸೋಮಾನಂ ಸ್ವರಣಂ ಕೃಣುಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತೇ | ಕಕ್ಷೀವಂತಂ ಯ ಔಶಿಜಃ |

(ಸು. ಸಂ. ೧-೧೮-೧)

ಸೋಮಾನಾಂ ಸೋತಾರಂ ಪ್ರಕಾಶನವಂತಂ ಕುರು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತೇ ಕಕ್ಷೀವಂತಮಿವ ಯ ಔಶಿಜಃ
ಕಕ್ಷೀರ್ವಾ ಕಷ್ಟಾರ್ವಾ ಔಶಿಜಃ ಉಶಿಜಃ ಪುತ್ರಃ ಉಶಿಗ್ವಷ್ಟೇಃ ಕಾಂತಿಕರ್ಮಣಃ ಅಸಿ
ತ್ವಯಂ ಮನುಷ್ಯ ಕಕ್ಷ ಏವಾಭಿಪ್ರೇತಃ ಸ್ಯಾತ್ ತಂ ಸೋಮಾನಾಂ ಸೋತಾರಂ ಮಾಂ
ಪ್ರಕಾಶನವಂತಂ ಕುರು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತೇ || (ನಿ. ೬-೧೧)

ವಶ ಕಾಂತಿ, ಕಾಂತಿರಚ್ಛಾ | ಇಚ್ಛಾರ್ಥಕವಾದ ವಶ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಉಶಿಕ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವುದು. ಉಶಿಕ್ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಕಕ್ಷೀವಂತನೆಂಬವನು ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ವತಿಯನ್ನು (ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ರಾಜನಾದ ಸೋಮನನ್ನು) ಸೋಮರಸವನ್ನು ಹಿಂಡುವಂತೆ ಮಾಡು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡಿರುವುದು ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ ಕಕ್ಷೀವಂತನೆಂಬವನು ಉಶಿಕ್ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯ ಪುತ್ರನೆಂದೂ ಮನುಷ್ಯ (ಕಕ್ಷಿ)ರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಿರುವನೆಂದೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಕಂಸ್ಯಮ್—ಶಂಸು ಸ್ತುತೌ ಧಾತು. ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರ ತೋರುವುದರಿಂದ ದೇತುಮತಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್. ಣಿಚಂತದ ಮೇಲೆ ಅಚೋದಿಯತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೯೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕೋರನಿಟಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೫೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚಿಗೆ ಲೋಪ ಯತೋದನಾವಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಪ್ರಸಾರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪಜ್ಜಿಯೇಣ—ಪಜ್ಜಸ್ಯ ಅಯಂ ಪಜ್ಜಯಃ ಇದಕ್ಕೆ ಶೈಷಿಕವಾದ ಘಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅಯನೇಯಾ-ನಿಯಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಚಿತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಇಯಾದೀಶ. ಯಸ್ಯೇತಿ ಚಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಚಿತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ಪ್ರಸಾರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕಕ್ಷೀವತಾ—ಆಸಂದೀವದಷ್ವೀವತ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೧೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಪಾತಿತವಾಗಿದೆ. ತ್ಯತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಪರಿಜ್ಞಾನ್—ಶ್ಚನ್ನೃತ್ವನ್—(ಉ. ಸೂ. ೧-೧೫೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕನಿಷ್ಠ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾಗಿ ನಿಪಾತಿತವಾಗಿದೆ. ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪಶ್ಚಮಿಗೆ ಲುಕ್.

ಅಸಿಂಚಿತಮ್—ಓಚಿೌ ಕ್ಷರಣೇ ಧಾತು. ಧಾತ್ವಾದೇಃ ಷಃಷಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಿಗೆ ಸತ್ಯ. ಲುಕ್ ವ. ಧ್ಯಮುಪ್ಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಮಾದೇಶ. ತುದಾದಿಧ್ಯಃಶಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೬೬) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಕವಿಕರಣ. ಶೇಮುಚಾದೀನಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೫೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನುವಾಗಮ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ, ಅತಿಹಂತದ ಸರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪ್ರಸಾರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೩ ||

. ಸಂಹಿತಾವರ್ತನಿ]

ಯುವಂ ನರಾ ಸ್ತುವತೇ ಕೃಷ್ಣಿಯಾಯ ವಿಷ್ಣಾಮ್ ದದಧು-
 ವಿಶ್ವಕಾಯ |
 ಘೋಷಾಯೈ ಚಿತ್ವಿತ್ವಸದೇ ದುರೋಣೇ ಪತಿಯ ಜೂರ್ಯಂತ್ಯಾ
 ಅಶ್ವಿನಾವದತ್ತಂ || ೬ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಯುವಂ | ನರಾ | ಸ್ತುವತೇ | ಕೃಷ್ಣಿಯಾಯ | ವಿಷ್ಣಾಪ್ತಂ | ದದಧುಃ | ವಿಶ್ವ-
ಕಾಯ |

ಘೋಷಾಯೈ | ಚಿತ್ | ಸಿತ್ಯಸದೇ | ದುರೋಣೇ | ಪತಿಂ | ಜೂರ್ಯಂತ್ಯೈ |
ಅಶ್ವಿನೌ | ಅದತ್ತಂ || ೭ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ನರಾ ನೇಕಾರಾವಶ್ವಿನೌ ಯುವಂ ಯುವಾಂ ಸ್ತುವತೇ ಸೋತ್ರಂ ಕುರ್ವತೇ ಕೃಷ್ಣಿಯಾಯ ಕೃಷ್ಣಾಪ್ತುಸ್ಯ ಪುತ್ರಾಯ ವಿಶ್ವಕಾಯ ವಿಷ್ಣಾಪ್ತಂ ದದಧುಃ | ವಿಷ್ಣಾಪ್ತಂ ನಾಮ ವಿನಿಶ್ಚಂ ಪುತ್ರಂ ದತ್ತವಂತಃ | ಘೋಷಾ ನಾಮ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನೀ ಕಕ್ಷೀವತೋ ದುಹಿತಾ | ಸಾ ಕುಷ್ಠಿನೀ ಪತೀ ಕಷ್ಟೈಚಿದ್ವರಾಯಾದತ್ತಾ ಸಿತ್ಯಗೃಹೇ ನಿಷಣ್ಣಾ ಚೀರ್ಣಾಸೀತ್ | ಸಾಶ್ವಿನೋರನುಗ್ರಹಾನ್ನಪ್ಯಕೃಷ್ಣಾ ಪತೀ ಪತಿಂ ಲೇಭೇ | ತದೇತದಾಹ | ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಸಿತ್ತಾ ಸಂಬದ್ಧೇ ದುರೋಣೇ ಸ್ವಕೀಯಜನಕಗೃಹೇ ಕುಷ್ಠೋಗೇಣ ಭರ್ತಾರಮಪ್ರಾಪ್ಯ ಸಿತ್ಯಷದೇ ಸಿತ್ಯಸಮಾಪೇ ನಿಷಣ್ಣಾಯೈ ಜೂರ್ಯಂತ್ಯೈ ಜರಾಂ ಪ್ರಾಪ್ನುವತ್ಯೈ ಘೋಷಾಯೈ ಚಿತ್ ಏತತ್ತಂಜ್ಞಾಯೈ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನ್ಯಾ ಅಸಿ ರೋಗೋಪಶಮನೇನ ಪತಿಂ ಭರ್ತಾರಮದತ್ತಂ | ಯುವಾಂ ದತ್ತವಂತಾ || ಸಿತ್ಯಷದೇ | ಪದ್ವೈ ವಿಶತಣಾದಿಷು | ಕ್ಷಿಪ್ಯೇತಿ ಕ್ಷಿಪ್ | ಜೂರ್ಯಂತ್ಯೈ | ಜ್ಞಾಪ್ ವಯೋಹಾನೌ | ಲಃಃ ಶತ್ಯ | ದಿನಾದಿತ್ಯಾಚ್ಯುನ್ | ಬದುಲಂ ಛಂದಸೀತ್ಯುತ್ವಂ | ಹಲಿ ಚೀತಿ ದೀರ್ಘಃ | ಅದುಪದೇಶಾಲ್ಲಸಾರ್ವಥಾತುತಾನುದಾತ್ತತ್ವೇ ಶ್ಯನೋ ನಿತ್ಯಾದಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಹೇ ನರಾ-ನೇತ್ರಗಣಾದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಯುವಂ-ನೀವಬ್ಬರು | ಸ್ತುವತೇ-ಸ್ತುತಿಸಿದ | ಕೃಷ್ಣಿಯಾಯ-ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುವನ ಪುತ್ರನಾದ | ವಿಶ್ವಕಾಯ-ವಿಶ್ವಕನಿಗೆ | ವಿಷ್ಣಾಪ್ತಂ-ವಿಷ್ಣಾಪು (ನಪ್ಪ ನಾಗದ್ದ ಅವನ ಪುತ್ರ) ವನ್ನು | ದದಧುಃ-ದೊರಕಿಸಿದ | ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ-ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ದುರೋಣೇ-(ಸ್ವಜನರ) ಮನೆಯಲ್ಲಿ | ಸಿತ್ಯಷದೇ-(ಕುಷ್ಠೋಗಿಯಾದುದರಿಂದ ವಿಮಾಹನಿಲ್ಲದೇ) ತಂದೆಯ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿಯೇ (ಕುಳಿತದ್ದ) | ಜೂರ್ಯಂತ್ಯೈ-ಜೀರ್ಣಾಭಾಗುದ್ದ (ವೃದ್ಧಾಪ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ) | ಘೋಷಾಯೈ-ಘೋಷಾ ಎಂಬುವಳಿಗೆ (ರೋಗೋಪಶಮನವಾದಿ) | ಪತಿಂ ಚಿತ್-ಪತಿಯನ್ನು | ಅದತ್ತಂ-ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲ್ಲೆ ನೇತ್ರಗಳಾದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, (ನಿಮ್ಮನ್ನು) ಸ್ತುತಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬುವನ ಮಗ ವಿಶ್ವಕನಿಗೆ (ಅವನ ನಪ್ಪಪುತ್ರ) ವಿಷ್ಣಾವೃಷವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿದಿರಿ ಮತ್ತು (ತಂದೆಯ) ಮನೆಯಲ್ಲಿ (ವಿವಾಹವಿಲ್ಲದೇ) ತಂದೆಯ ಸಮಾಪದಲ್ಲೇ ಇದ್ದ ವಾರ್ಧಕ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದ ಘೋಷಾ ಎಂಬವಳಿಗೆ ಪತಿಯನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದಿರಿ.

English Translation.

You restored, leaders (of sacrifices), Vishnapu (his lost son) to Vishwaka, the son of Krishna, when he praised you; you bestowed, Ashwins, a husband upon Ghosha grnwing old and tarrying in her father's dwelling.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡಿರುವ ಕೃಷ್ಣನೆಂಬವನ ಮಗನಾದ ವಿಶ್ವಕನೆಂಬವನಿಗೆ ನಾಕವಾದ (ಎಲ್ಲೆಯೇ ಹೊರಟುಹೋಗಿದ್ದ) ವಿಷ್ಣಾವೃಷನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಮಗನನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ ರೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಘೋಷಾಯೈ ಚಿತ್ ಪತಿಂ ಅದತ್ತಂ ಏತತ್ತಂಜ್ಞಾಯೈ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಸ್ತೈ ಅಪಿ ರೋಗೋಪ-ಶಮನೇನ ಭರ್ತಾರಂ ಯುವಾಂ ದತ್ತವಂತಾ | ಘೋಷಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಪತಿಯನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದರು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಘೋಷಾ ಎಂಬವಳು ಕತ್ತೇವಂತ ಮುಷ್ಠಿಯ ಮಗಳು. ಇವಳಿಗೆ ಕುಷ್ಠರೋಗವು ಬಂದಕಾರಣ ಇವಳ ಪತಿಯು ಇವಳನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಇವಳು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ ಅವರಿಂದ ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದಳು ಮತ್ತು ಕುಷ್ಠರೋಗವಿಲ್ಲದವಳೂ ಆದಳು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸವು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಇದನ್ನು ಸ್ತಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಬೇರೆಯ ವಿಧವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಇದನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವ ಮುಕ್ತನ್ನೂ ಉದಹರಿಸಿರುವರು. ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಕನೆಂಬ ಮುಷಿಗೆ ಅವನ ವೃತನಾದ ವಿಷ್ಣಾವೃಷನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಅವನ ಮಗನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿರುವ ಮುಕ್ತನ್ನೂ ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

ಅವಸ್ಯತೇ ಸ್ತುವತೇ ಕೃಷ್ಣಿಯಾಯಿ ಕುಜೂಯತೇ ನಾಸತ್ಯಾ ಶಚೀಭಿಃ |
ಪತುಂ ನ ನಷ್ಟಮಿವ ದರ್ಶನಾಯಿ ವಿಷ್ಣಾವೃಷಂ ದಧುರ್ವಿಶ್ವಕಾಯಿ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೦೬-೨೬)

ಈ ಯುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು, ಪುತ್ರದಾನಮಾಡಿದ ವಿಕಯವು ಉತ್ತಮಗಿದೆ.

ಘೋಷಾ ನಾಮ ಕಕ್ಷೀವತೋ ದುಹಿತಾ ಸಾ ದುರ್ಭಗತ್ಯಾತ್ ಘರಿತೈತ್ತಾ ಪಿತುರೇವ ಗೃಹೇ
ಜರಾಂ ಜಗಾಮ | ಸಾ ಜೀರ್ಣಾ ಅತ್ತಿನೌ ಶೋಭನಂ ಭಗಂ ಯಯಾಚೀ | ತಸ್ಯೈ ಅತ್ತಿನೌ
ಸ್ವಯಮೇವ ಭಗತಾಂ ಜಗ್ಮತುಃ ಇತಿ | ತದೇತತ್ ಘೋಷ್ಯವ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ||

ಈ ವಿಕಯದಲ್ಲಿ—

ಅನಾಜುರಕ್ಷಿದ್ಧವಘೋ ಯುವಂ ಭಗೋನ್ತನಾಶೋಕ್ಷಿದವಿತಾರಾಪಮಸ್ಯ ಚಿತ್ |
ಅಂಧಸ್ಯ ಚಿನ್ನಾಸತ್ಯಾ ಕೃತಸ್ಯ ಚಿದ್ಯುನಾಮಿದಾಹುರ್ಭಿಷಣಾ ರುತಸ್ಯ ಚಿತ್ ||

(ಮಂ. ಸಂ. ೧೦-೩೯-೩)

ಎಂಬ ಯುಕ್ತನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ, ಘೋಷಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಕಕ್ಷೀವಂತಪುತ್ರಿಯ ಮಗಳು ದುರ್ಭಗಳಾಗಿ ಪತಿಯಿಂದ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಳಾಗಿ ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ವಯಸ್ಕಳಾಗಿ ತನ್ನ ಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತಿ ರುವಾಗ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಸಾಧಾಗ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡಳು. ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ತಾವೇ ಸಾಧಾಗ್ಯ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅವಳ ಇಷ್ಟವು ನೆರವೇರುವಹಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆಂದು ಇತಿಹಾಸವು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

* ಷ್ಕಾರಣಶ್ರುತಿಯಾಃ |

ಯುವಮ್—ಯುಷ್ಮಚ್ಚೈವ. ದ್ವಿತೀಯಾದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ಪ್ರಥಮಾಯಾತ್ಮ ದ್ವಿವಚನೇ
ಭಾಷಾಯಾಮ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸ್ತುವತೇ—ಸ್ತುತೌ ಧಾತು ಧಾತಾದಿಗೆ ಸ್ತತ್. ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಶಪ್ತಿಗೆ ಲುಕ್.
ಅಚಿತ್ಯಧಾತುಭ್ಯವಾಂ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉವಚಾದೇಶ. ಚತುರ್ಥಿವಿವಚನಾಂತ ರೂಪ. ನುಮ್‌ರೂಪವಾದ ಶತ್ಯವಿನ ಪರದಲ್ಲಿ ವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದುದರಿಂದ ಶತುರನುಮೋ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕೃಷ್ಣಿಯಾಯೆ—ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಅಯಂ ಕೃಷ್ಣಯಃ. ಶೈಷಿಕವಾದ ಘೆತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಆಯನೇಯೋ—
(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಮಾದೇಶ. ಚಿತೇ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಷ್ಣಾಪ್ತಮ್—ಉದಾತ್ತಸ್ವಾನದಲ್ಲಿ ಯಣಾವೇಶ ಒಂದು ಅದರ ಪರದಲ್ಲಿ ಅನುದಾತ್ತ ಬಂದುದರಿಂದ ಉದಾತ್ತಸ್ವರತೆಯೋರ್ಯಣಾಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತಕ್ಕೆ ಸ್ವರಂತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವದಥುಃ—ಡುಡಾಜ್ ದಾನೇ. ಧಾತು. ಲಿಟ್‌ಮಧ್ಯಮಪುರುಷದ್ವಿವಚನರೂಪ. ಶಿಷಾಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪಿತೃಷದೇ—ಪದಾಲ್ಯ ವಿಶರಣಗತ್ಯವನಾದನೇಷು ಧಾತು. ಪಿತೃಶಬ್ದ ಉಪಪದವಾಗಿರುವಾಗ ಕೈಷ್ ಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಕೈಷ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದಾತ್ ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ತರಪದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಜೂರ್ಯಂತೈಃ—ಜ್ಯಾನ್ ವಯೋಹಾನೌ. ಧಾತು. ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. ದಿವಾದಿಭ್ಯಃ ಕ್ಯನ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೬೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ಯನ್ ವಿಶರಣ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಉಕ್ತ ರಪರವಾಗಿಬರುತ್ತದೆ. ಹಲಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ರೇಫಾಂತ ಉಪಧಿಗೆ ದೀರ್ಘ. ಅದುಪದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿ ಲಸಾರ್ಥಧಾತುಕವು ಬಂದುದರಿಂದ ತಾಸ್ಯನುದಾತ್ರೇತ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನು ದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ಯನ್ ನಿತ್ಯಾದುದರಿಂದ ಇತ್ಯಾನ್ದಿನಿತ್ಯಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ ಸ್ತ್ರೀತ್ವವಿವಕ್ಷಾಮಾಡಿಧಾಗ ಉಗಿತಕ್ಕೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಜ್ಞೇಷ್. ಉಗಿತಾದುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅದತ್ತಮ್—ಡುಮಾನ್ ದಾನೇ. ಧಾತು. ಲಜ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಂತದ ನಿಫಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ || ೭ ||

ಶಂಕಿತಾಪಾಠಃ :

ಯುವಂ ಶ್ಯಾವಾಯ ರುಶತೀಮದತ್ತಂ ಮಹಃ ಕ್ಷೋಣಸ್ಯಾಶ್ಚಿನಾ

ಕಣ್ವಾಯ |

ಪ್ರವಾಚ್ಯಂ ತದ್ವ್ಯುಷಣಾ ಕೃತಂ ವಾಂ ಯನ್ನಾಷ್ಫದಾಯ ಶ್ರವೋ

ಅಧ್ಯಧತ್ತಂ || ೮ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಯುವಂ | ಶ್ಯಾವಾಯ | ರುಶತೀಂ | ಅದತ್ತಂ | ನುಹಃ | ಕ್ಷೋಣಸ್ಯ | ಅತ್ತಿನಾ |

ಕಣ್ವಾಯ |

ಪ್ರನಾಚ್ಯಂ | ತರ್ | ವೃಷಣಾ | ಕೃತಂ ನಾಂ | ಯತ್ | ನಾರ್ಷದಾಯ |

ಶ್ರವಃ | ಅಧಿಸ ಅಧತ್ತಂ || ೮ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅತ್ತಿನಾ ಯುವಂ ಯುವಾಂ ಶ್ಯಾವಾಯ ಕುಷ್ಠರೋಗೇಣ ಶ್ಯಾಮವರ್ಣಾಯರ್ಷಯೇ
 ರುಶತೀಂ ದೀಪ್ತಶ್ಚೇಚಂ ಸ್ತ್ರಿಯಮದತ್ತಂ | ಸ್ತ್ರಾಯಚ್ಚತಂ | ಅಪಿ ಚ ಕ್ಷೋಣಸ್ಯ ಕ್ಷೋಣಾಯ
 ದ್ವಿಸ್ತಿರಾಹಿತೈನೇನ ಗಂತುಮಶಕ್ತಃ ಸನ್ನೇಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಸ್ಥಾನೇ ನಿವಸತಿ ತಸ್ಮೈ ಕಣ್ವಾಯರ್ಷಯೇ
 ಮಹಸ್ತೇಜಸ್ತ್ವಿಜಸಂ ಚಪ್ತುರಿಂದ್ರಿಯಮದತ್ತಮಿತಿ ಶೇಷಃ | ತಥಾ ಹೇ ವೃಷಣಾ ಕಾಮಾನಾಂ ವರ್ಷಿತಾರ್
 ನಾಂ ಯುವನೋಸ್ತತ್ಕೃತಂ ಕರ್ಮ ಪ್ರನಾಚ್ಯಂ | ಪ್ರಕರ್ಷಣ ನಾಚೇನೀಯಂ ಶಂಸನೀಯಂ |
 ನಾರ್ಷದಾಯ ನೃಷದಪುತ್ರಾಯ ಬಧಿರಾಯರ್ಷಯೇ ಶ್ರವಃ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಂ ಯದಧ್ಯಧತ್ತಂ |
 ದತ್ತವಂತೌ ಸ್ಥ ಇತಿ ಯತ್ ತದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಪರ ಆದಿ | ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥಮಸುರಾಃ
 ಕಣ್ವಾಮೃಷಿಂ ಗೂಢೇ ತಮಸಿ ನಿಧಧುಃ | ಅಶ್ವೈವ ಸ್ಥಿತಃ ಸನ್ ವೃಷ್ಟಾಮುಷಸಂ ವಿಜಾನೀಹಿ
 ಯದಿ ತ್ವಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಽಸೀತಿ | ತಮಶ್ಚಿನಾನಾಗತೋಚೇತುಃ | ವೃಷ್ಟಾಯಾಂ ಹರ್ಷ್ಯಸ್ಯೋಪರಿ
 ನೀಣಾಂ ವಾದಯಂತಾನಾಮಾಗಮಿಷ್ಯಾವಃ | ತಂ ಕಬ್ಬಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ವೃಷ್ಟಾಮುಷಸಂ ಬ್ರೂಹಿ |
 ತದೇತತ್ತತಿಹ್ಯಾತೇ | ಹೇ ವೃಷಣಾ ಕಾಮಾನಾಂ ವರ್ಷಿತಾರಾವತ್ತಿನಾ ನಾಂ ಯುವನೋಽದತ್ತಕೃತಂ
 ಕರ್ಮ ಪ್ರನಾಚ್ಯಂ ಪ್ರಶಂಸನೀಯಂ ಯನ್ನಾರ್ಷದಾಯ ನೃಷದಪುತ್ರಾಯ ಕಣ್ವಾಯ ಕ್ಷೋಣಸ್ಯ |
 ಕ್ಷೋಣಾಃ ಶಬ್ದಕಾರೀ ನೀಣಾಶೀಶಃ | ಮಹೋ ಮಹತಃ ಕ್ಷೋಣಸ್ಯ ಶ್ರವಃ ಶಬ್ದಮಧ್ಯಧತ್ತಂ
 ಉಷಸೋ ವಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥಮಧಿಕಮಕುರುತಂ || ಮಹಃ | ಮಹ ಪ್ರಾಣಾಯಾಂ | ಅಸ್ಮಾದ್ವಾಣಾದಿ
 ಕೋಽಸಿಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಪ್ರಜ್ಞಾಂತರೇ ತು ಮಹಚ್ಚೈಬ್ರೂತ್ ಸಪ್ತೈಕವಚನೇ ಛಾಂದಸೋಽಲ್ಲೋಪಃ |
 ಬೃಹನ್ನಿಹತೋರುಷಸಂಖ್ಯಾನಿಸುತಿ ವಿಧಿಕ್ತೇರುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಯದ್ವಾ | ಕ್ವಿಬಂತಾತ್ ಸಪ್ತೈಕವಚನಂ |
 ಕ್ಷೋಣಸ್ಯ | ಕ್ಷಿನಿನಾಗತೋಃ | ಕೃತ್ಯಲ್ಯುಟೋ ಬಹುಉಮಿತಿ ಕರ್ತರಿ ಲ್ಯುಟ್ | ಸ್ಪಷ್ಟೋದರಾದಿತ್ವಾತ್
 ಕ್ಷೋಣಭಾವಃ | ತದ್ಮುಕ್ತಂ ಯಾಸ್ಮೇನ | ಕ್ಷೋಣಸ್ಯ ಕ್ಷಯಣಸ್ಯ | ನಿ. ೬. ೬ | ಇತಿ | ಪ್ರಜ್ಞಾಂತರೇ ತು
 ಟುಕ್ತು ಶಬ್ದ ಇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ವಾಣಾದಿಕೋ ನಪ್ರತ್ಯಯಃ | ನಾರ್ಷದಾಯ | ಋಷ್ಯಂಧಕೇತ್ಯುಕ್ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಹೇ ಅಶ್ವಿನಾ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಯುವಂ—ನೀವಿಬ್ಬರೂ | ಶ್ಯಾವಾಯು—(ಈಶ್ವರೋದೇಗದಿಂದ ಶ್ಯಾಮವರ್ಣನಾಗಿದ್ದ) ಶ್ಯಾವ ಎಂಬ ಮಹಿಗಿ | ರುಶತೀಂ—ಸ್ವರದ್ರೂಪಿಯಾದ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು (ಪತ್ನಿಯನ್ನಾಗಿ) | ಅದತ್ತಂ—ದಾನಮಾಡಿದಿರಿ | ಕ್ಷೋಣಸ್ಯ—(ಕುರುಡನಾದುದರಿಂದ) ಚಲಿಸಲು ಆಶಕ್ತನಾದ | ಕಣ್ವಾಯು—ಕಣ್ವನೆಂಬ ಮಹಿಗಿ | ಮಹಾ—ತೀರ್ಥೋದೇವತೆಗಳೇ | ನಾರ್ಷದಾಯು—ನೃಪದನ ಪುತ್ರನೂ (ಬಧಿರನೂ ಆದ) ಮಹಿಗಿ | ಇಷ್ಟಾರ್ಥವರ್ಷಗಳಾದ ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ನಾರ್ಷದಾಯು—ನೃಪದನ ಪುತ್ರನೂ (ಬಧಿರನೂ ಆದ) ಮಹಿಗಿ | ಶ್ರವಣ—ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು | ಅಧ್ಯಧತ್ತಂ ಯತ್—ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದಿರಿ (ಎಂಬುದು) ಯಾವುದೋ | [ಅಥವಾ | ವೃಷಣಾ—ಕಾಮವರ್ಷಗಳಾದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ನಾರ್ಷದಾಯು ಕಣ್ವಾಯು—ನೃಪದಪುತ್ರನಾದ (ಕಣ್ವನಿಗೆ) | ಮಹಾ—ಮಹತ್ವಾದ | ಕ್ಷೋಣಸ್ಯ—ವೀಣೆಯು | ಶ್ರವಣ—ಶ್ರವಣವನ್ನು | ಅಧ್ಯಧತ್ತಂ ಯತ್—(ಉಪಕಾಲಪಂಚಾನಕೋಪಕರಣ) ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡಿದಿರಿ ಎಂಬುದು ಯಾವುದೋ |] ವಾಂ—ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ | ತತ್ ಕೃತಂ—ಆ ಕಾರ್ಯವು ! ಪ್ರವಾಚ್ಯಂ—ಪ್ರಶಂಸನೀಯವು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನೀವಿಬ್ಬರೂ, ಶ್ಯಾವನೆಂಬವನಿಗೆ ಸ್ವರದ್ರೂಪಿಯಾದ ಪತ್ನಿಯನ್ನೂ, (ಕುರುಡನಾಗಿ) ಚಲಿಸಲು ಆಶಕ್ತನಾಗಿದ್ದ ಕಣ್ವನಿಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿರಿ; ಹಾಗೆಯೇ ನೃಪದ ಪುತ್ರನಿಗೆ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯವನ್ನನುಗ್ರಹಿಸಿದಿರಿ: ನಿಮ್ಮ ಈ ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರಶಂಸನೀಯವು.

English Translation.

You gave, Aswins, a lovely bride to Syava; you gave sight to Kanwa. unable to see his way; showerers (of benefits), the deed is to be glorified by which you gave hearing to the son of Nrishada.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಯುವಂ ಶ್ಯಾವಾಯು ರುಶತೀಮದತ್ತಂ—ಈಶ್ವರೋದೇಗೇಣ ಶ್ಯಾಮವರ್ಷಾಯ ಯುಷಯೇ ದೀಪ್ತಪ್ರಚಿಂ ಶ್ರಿಯಂ ಪ್ರಾಯಚ್ಛತಂ || ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಈಶ್ವರೋದೇಗದಿಂದ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣವುಳ್ಳವನಾದ ಒಬ್ಬ ಮಹಿಗಿ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಚರ್ಮವು ಆಗುವಂತೆಯೂ, ಈಶ್ವರೋದೇಗವು ನಾಶವಾಗುವಂತೆಯೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ ಎಂದು ಸಾಯಣರ ನ್ಯಾಯವು.

ಸ್ವಂದಸ್ಯಾ ನಾಗಳು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ—

ಯುವಂ ಯುವಾಂ ಶ್ಯಾವಾಯು ಕುಷ್ಮಿತ್ಯಾತ್ ಶ್ಯಾಮವರ್ಷಾಯ ಅಗ್ನೇಃ ಪುತ್ರಸ್ಯ ಘೋರಸ್ಯ ಚೈಷ್ಯ ಪುತ್ರಾಯ ರುಶತೀಂ ದೀಪ್ತಾಂ ತ್ವಚಿಂ ಅದತ್ತಂ ದತ್ತವಂಶ್ಚ ತ್ವ | | ತಂ ಹಿ ಯುವಾಂ

ವಿಕೃತ್ಯ ಛಿತ್ವಾ ಚ ಚಂಘೋರಮಧ್ಯೇ ತಿರಸಿ ಚ ಪುನಶ್ಚ ಸಂಧಾಯ ಹಿರಣ್ಯತ್ವಚಂ
ಪುನರುಜ್ಜೀವಯಾಂಚಕ್ರುಘಃ | ತದೇತತ್ ಪುರಸ್ತಾದಪಿ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ||

ಎಂದು ಹೇಳಿ—

ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಮಪ್ತಿನಾ ರರಾಣಾ ಪುತ್ರಂ ನರಾ ವದ್ವಿಮತ್ಯಾ ಅದತ್ತಂ |

ತ್ರಿಧಾ ಹ ಶ್ಯಾವಮಪ್ತಿನಾ ವಿಕೃತ್ಯಮುಜ್ಜೀವಸ ಏರಯತಂ ಸುದಾನೂ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೭-೨೪)

ಆಗ್ನಿಯ ಮಗನಾದ ಘೋರನೆಂಬುವನು ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪುತ್ರನು ಕುಷ್ಠರೋಗದಿಂದ ಕಸ್ತಾದಚರ್ಮವುಳ್ಳವನಾಗಿ ವಿಕಾರ
ರೂಪದಿಂದ ಇರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅವನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜಂಘಾಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ತಿರಸ್ಸು
ಇವುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ರೋಗೋತ್ಪತ್ತಿಕಾರಣವನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲಮಾಡಿ ಪುನಃ ಆ ಶರೀರಪನ್ನೇ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆ
ಸೇರಿಸಿ ಚಿವ್ವದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಚರ್ಮವುಳ್ಳದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸಿ
ರುವ ಮೇಲಿನ ಋಕ್ಯನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

ಮಹಃ ಕ್ಷೋಣಸ್ಯ—ಕ್ಷೋಣಸಾಯ ಯಃ ದೈಷ್ಟಿರಾಹಿತೈಣ ಗಂತುಮಶಕ್ತಃ ಸ್ವ ವಿಕಸ್ತಿಸ್ತೇವ
ಸ್ಯಾನೇ ನಿವಸತಿ ತಸ್ಮೈ ಕಣ್ವಾಯ ಋಷಯ ತೇಜಃ ತೈಜಸಂ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯಂ ಅದತ್ತಂ |—ಕಣ್ವನೆಂಬ
ಋಷಿಯು ಕಣ್ಣು ಕಾಣದವನಾಗಿ ಒಂದೇಕಡೆಯಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣಿಸುವಂತೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆ
ಗಳು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದರೆಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಸ್ವಂದಸ್ತಾನಿಗಳೂ ಇದೇರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ—

ಯುವಂ ಕಣ್ವಾಯಾಸಿರಿಪ್ತಾಯ ಚಕ್ಷುಃ ಪ್ರತ್ಯಧತ್ತತಿ ಸುಷ್ಯತಿಂ ಜುಜುಷಾಣಾ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೮-೭)

ಎಂಬ ಋಕ್ಯನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು. ಅತ್ತಿನಾ ಕಣ್ವಾಯ ಎಂಬುದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ಮಹಃ ಕ್ಷೋಣಸ್ಯ
ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಒಂದೇವಾಕ್ಯವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು.

ಯನ್ವಾಪ್ಯದಾಯ ನೈಷದಃ ಪುತ್ರಾಯ ಕಣ್ವಾಯ ಕ್ಷೋಣಸ್ಯ ಕ್ಷೋಣಃ ಶಬ್ದಕಾರೀ ವೀಣಾ-
ವಿಶೇಷಃ | ಮಹಃ ಮಹತಃ ಕ್ಷೋಣಸ್ಯ ಶ್ರವಃ ಶಬ್ದಂ ಅಧ್ಯಧತ್ತಂ ಉಷಸೋ ವಿಜ್ಞಾ-
ನಾರ್ಥಂ ಅಧಿಕಂ ಅಕುರುತಂ |

ನೈಷದನೆಂಬವನ ಮಗನಾದ ಕಣ್ವನೆಂಬವನಿಗೆ ಉಷಃಕಾಲವು ಬಂದಿರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವೀಣೆಯ
ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ.

ಅಪರ ಆದ-ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ಸರೀಕ್ಷಾರ್ಥಮಸುರಾಃ ಕಣ್ವಮ್ನುಷಿಂ ಗೂರ್ಧೇ ತಮಸಿ ನಿದಧುಃ
ಅತ್ಯೈವ ಸ್ವಿ ತಸ್ಥ್ಯ ವ್ಯುಷ್ಣಾಮುಷಸಂ ವಿಜಾನೀಹಿ ಯದಿ ತ್ವಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಽಸಿ | ತಮ-
ಪ್ತಿನಾ ಅಗತ್ಯೋಚಿತಃ | ವ್ಯುಷ್ಣಾಯಾಂ ಹರ್ಮ್ಯಸ್ಯ ಉಪರಿ ವೀಣಾಂ ವಾದಯಂತಾ ಅವಾಂ
ಅಗಮಿಷ್ಯಾವಃ | ತಂ ಶಬ್ದಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ವ್ಯುಷ್ಣಾಮುಷಸಂ ಬ್ರೂಹಿ | ತದೇತತ್ ಪ್ರತಿಸಾದ್ಯತೇ ||

ನೃಪದವುತ್ರನಿಗೆ ಕಿವಿಯು ಕೇಳಸದಿರುವಾಗ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಕಿವಿಯು ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು ಎಂಬ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ವಿಧವಾಗಿ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯವಾಗಿ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವವರ (ಮತವನ್ನು) ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಸುರರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವನ್ನು ಧರಣ್ಯಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೃಪದನ ಮಗನಾದ ಕಣ್ವನೆಂಬವನನ್ನು ಬಹಳ ಕತ್ತಲೆಯಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಕರೆದು ಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಇರಿಸಿ ನೀನು ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಉಪಕಾಲವು ಬಂದು ಕಳೆದುಹೋಗುವುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಹೇಳಿದರೆ ನೀನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿರುತ್ತೀಯೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವನನ್ನು ನಿರ್ಬಂಧದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದರು. ಅವನಿಗೆ ಕಿವಿಯು ಕೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಆಗ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅವನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು—ನಿನ್ನನ್ನು ಅಸುರರು ಇರಿಸಿರುವ ಮನೆಯ ಮಹಡಿಯಮೇಲೆ ಒಂದು ನಾವು ವೀಣೆಯನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತೇವೆ. ಅದರ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ನೀನು ಅಸುರರಿಗೆ ಉಪಕಾಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದದ್ದನ್ನೂ ಕಳೆದದ್ದನ್ನೂ ಕೂಡ ತಿಳಿಸು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವನಿಗೆ ಕಿವಿಯು ಕೇಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವಿವೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಮ್ಮ ಮತವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

ಯಾಪ್ಕರು—ಕ್ಷೋಣಸ್ಯ—ಕ್ಷಯಣಸ್ಯ (ಐ. ೬-೬) ನಿವಾಸಸ್ಥಾನದ ಎಂದು ಕ್ಷೋಣಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಸರ್ಜಿಸಿದ ಮಹಾ ಕ್ಷೋಣಸ್ಯಾಶ್ವಿನಾ ಕಣ್ವಾಯ ಇತ್ಯಪಿ ನಿಗಮೋ ಭವತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು.

ಪ್ರವಾಚ್ಯಂ ತದ್ವೃಷಣಾ ಕೃತಂ ನಾಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅವರವರ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದರಮೂಲಕ ಅತ್ತಿತರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಕಾರ್ಯವೈಭವ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶನೀಯವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ರುಶತೀಮ್—ರುಶ್ತದೀವೌ. ಧಾತು. ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತೃಪ್ರತ್ಯಯ. ಅದುವದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಲಸರ್ವಧಾತುಕವು ಅನುದಾತ್ರವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಉಗಿತಕ್ಕೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಔಃ, ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಮಹಾ—ಮಹಾ ಪೂಜಾಯಾಂ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಟೀಣಾದಿಕವಾದ ಅಸಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ರಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಾಂತರ ವಿವಕ್ಷುಮಾಡಿದಾಗ ಮಹತ್ ಶಬ್ದ. ಇದಕ್ಕೆ ಷಷ್ಠಿ ಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಛಾಂವಸವಾಗಿ ಆಹಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಬೃಹನ್ನಯತೋರುಷಸಂಖ್ಯಾನಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಮಹ ಧಾತುವಿಗೆ ಕ್ವಿಪ್ ಚಿ (ಘಾ. ಸೂ. ೩-೨-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಮಹಾ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ ಷಷ್ಠಿ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ ಸಾಂವಕಾಚಿತ್ವತೀಯಾದೀ (ಘಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತ ಸ್ವರಬರುತ್ತದೆ.

ಕ್ಷೋಣಸ್ಯ—ಕ್ಷಿ ನಿವಾಸಗತ್ಯೋಃ ಧಾತು. ಕೃತ್ಯುಟೋ ಬಹುಲಮ್ (ಘಾ. ಸೂ. ೩-೩-೧೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕರ್ಕರಯಲ್ಲಿ ಟ್ವಾ ಪ್ರತ್ಯಯ ಯವೋರನಾಕಾ (ಘಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಕ್ಕೆ ಅನಾದೇಶ. ಪ್ರಯೋದರಾದಿನಿ ಯಥೋಪದಿಷ್ಯಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಕ್ಕೆ ಕ್ಷೋಣಶಬ್ದ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ

ಯಾಸ್ಕರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಔದೀಣಸ್ಯೋ ಔದೀಣಸ್ಯೋ (ನಿರು. ೬-೬) ಇತಿ ಎರಡನೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಋಶ್ವಕ ಪ್ರದೇ. ಇದಕ್ಕೆ ಔದೀಣಸ್ಯೋದಿತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇತ್ಯಿಗೆ ಗುಣ. ಪಕಾರ ನಿಮಿತ್ತವಿರುವುದರಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಇತ್ಯ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರನಾಚ್ಚೇಮ್—ವಚ ಪರಿಧಾವಣೇ ಧಾತು. ಹೇತುಮತಿಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್ ಣಿಜಂತದಮೇಲೆ ಅಚೋಯತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೯೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಣಿಚ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅತಲುಪಧಾಯಾಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಿಗೆ ವೃದ್ಧಿ. ನೇರನಿಟಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೫೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚಿಗೇ ಲೋಪ. ಯತೋನಾವಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ತರಪದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ಗತಿಸಮಾಸವಾಗಾಗ ಗತಿಕಾರಕೋಪ ಪದಾತ್ ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೨೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ತರಪದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ನಾಪದಾಯ—ನೃಪದಃ ಅಪತ್ಯಂ ಪುನಾನ್—ಯಸ್ಯಂಧಕವೃಷ್ಟಿ ಕುರುಚ್ಯುಕ್ತ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೧೧೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತದ್ಧಿತೇಷ್ಠಾಚಾಮಾದೇಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಿವೃದ್ಧಿ ಉರಣ್ಪರಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಚಕುರ್ಥ ಎಕ ವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅಧತ್ತಮ್—ದುಧಾಜ್ ಧಾರಣಸೋಪಣಯೋಃ ಧಾತು ಲಜ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನರೂಪ. ಯದ್ವಿನ್ಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಪಾತ್ಯರ್ಯದ್ಯದಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೩೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತನಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಡಾಗಮ ಉದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ತಿಜಿ ಚೋದಾತ್ತವತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೭೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ (ಅಧಿ) ನಿಘಾತಸ್ವರಬರುತ್ತದೆ. || ೮ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಪುರೂ ವರ್ಸಾಂಸ್ಯಶ್ಚಿನಾ ದಧಾನಾ ನಿ ವೇದವ ಊಹಧುರಾಶು-

ಮಶ್ಚಂ |

ಸಹಸ್ರಸಾಂ ನಾಜಿನಮಪ್ತೀತಮಹಿಹನಂ ಶ್ವವಸ್ಯಂ ಗಿ ತ-

ರುತ್ತಂ || ೯ ||

|| పదపాఠః ||

పురు | వసాంసి | అత్తినా | దధానా | ని | వేదవే | అహదః |

అశుం | అత్తం |

సహస్రసాం | వాజినం | అప్రతిశతం | అహదం | శ్రవశ్యం |

తరుత్రం || ౯ ||

|| నాయుఅభాష్యం ||

దే అత్తినో పురు పురుణో బహుని వసాంసి | రుషనామ్నోతత్ | అత్తీయ్యో
 కవభిః కృతాని రుషాణో దధానా ధారయంతో యునామాతుం శీఘ్రామినమశ్చం వేదవే
 వేదనామ్నో స్తువతే న్నోహదః | నితరాం ప్రాపితవంతో | దిత్తవంతావిత్కేభః | శీఘ్రేతమశ్చం
 సహస్రసాం | సహస్రశంఖ్యోశ్యో ధనశ్యో సనితారం దాతారం వాజినం బలవంతే ఆత
 చినాప్రతిశతం శత్రుభిరప్రతిగతం అహదనమహినామాగత్యో దంక్షణాం శత్రుణాం శత్రున్యా
 దంశారం శ్రవశ్యం | శ్రవః శ్రవణేయం స్తోత్రం | తత్తే ధవం | స్తుతివిషయనిత్యేభః |
 తరుత్రం తరితారం || వసాంసి | వ్యజ్ఞో వరణే | వ్యజ్ఞోశీఘ్రాం రుషశ్శాంగయోః పుష్క
 అ-౪-౨౦ం | ఇత్యోసునో పుగాగమశ్చ | దధానా | దధానేలః ఖానో | అభ్యాస్తానామాది
 త్యాద్యుదాత్తే | సహస్రసాం | షణు దానే | జనసేనునేతి విహి | విద్యనోరనునాశీకాద్వి
 త్యాత్తే | శ్రవశ్యం | శ్రవః శబ్దాద్వేదే భందశీతి యోజ్ | తిత్సరితః | తరుత్రం | త్తే
 ష్టవనతర-
 ణయోః | అతిశ్చాదిభ్యో ఇత్యోత్త్రా | అ-౪-౧౨౨ | ఇత్యుత్తేత్తేయోః | వ్యత్యేయోనాద్యుదా-
 త్తే | యోద్వా | గ్రహితశ్చభిదేత్యాదో నిసాతనాత్త్యునంతాత్తరుత్తే దమి సంజ్ఞా
 పునవశశ్యో విధేరనిత్యోత్త్యాద్యుదాభావే యోజ్ | నిత్సరితేణాద్యుదాత్తే |

|| ప్రతిపదార్థః ||

అత్తినా—అట్టి అత్తినేదేవతేగళే | పురు వసాంసి—అనేకరుషగళన్ను | దధానా—ధరింప
 వచరాగి | అశుం—శీఘ్రామియగు | సహస్రసాం—సహస్రశంఖ్యోశవాద (ధనవన్న) శీఘ్రతక్కుదా |
 వాజినం—బలిశ్చనాదుదా | అప్రతిశతం—(శత్రుగళంద) ఎదురిసలసాధ్యనాదుదా | అహదం—
 శత్రునాశకవాదేదా | శ్రవశ్యం—(శ్రవణేయ) స్తుత్యనాదుదా | తరుత్రం—(తీందరిగళంద)

ಪಾರುಮಾಡುವುದೂ ಆದ | ಅಶ್ವಂ—ಅಶ್ವವನ್ನು | ವೇದವೇ—ವೇದು (ಎಂಬ ನಿಮ್ಮ ಆರಾಧಕನಿಗೆ) ವಿಗೆ | ನಿ ಊಹಣುಃ—ದೊರಕಿಸಿದಿರಿ (ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದಿರಿ.)

|| ಭಾಷಾರ್ಥ ||

ನಾನಾರೂಪಧಾರಿಗಳಾದ ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, (ನೀವು) ವೇದುವಿಗೆ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಯಾದುದೂ ಸಹಸ್ರ ಸಂಖ್ಯಾಕ (ಧನವನ್ನು) ಕೊಡುವುದೂ, ಬಲಿಷ್ಠವಾಗಿ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಎದುರಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದುದೂ, ಸ್ತುತಿಯೇಗೈಯವಾದುದೂ, (ಕಷ್ಟಗಳಿಂದ) ಪಾರುಮಾಡುವುದೂ ಆದ ಒಂದು ಉತ್ತಮವಾದ ಅಶ್ವವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದಿರಿ.

English Translation.

Aswins, who assume many forms, you gave to Pedu a swift horse, the bringer of a thousand (treasures), powerful, irresistible, the destroyer of foes, the object of praise, the bearer (over dangers)

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ವೇದವ ಊಹಣುರಾಕಾಮಶ್ವಮ್—ವೇದುವನಾನ್ಮೇ ಸ್ತುವತೇ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿನಂ ಅಶ್ವಂ ನಿತರಾಂ ಪ್ರಾಪಿತವಂತಾ ದತ್ತವಂತಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ | ವೇದು ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ರಾಜನು ಬಹಳ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡಿರುವಕಾರಣ ಅವನ ಸ್ತುತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಬಹಳ ಉತ್ತಮವಾದ ಮತ್ತು ವೇಗಶಾಲಿಯಾದ ಒಂದು ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸವು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ವರ್ಷಾಂಸಿ—ಅತ್ಯೀಯೈಃ ಕರ್ಮಭಿಃ ಕೃತಾನಿ ರೂಪಾಣಿ | ವರ್ಷ ಶಬ್ದವು ಹದಿನಾರು ರೂಪನಾಂ ಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ರೂಪವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಿತರ ಮತ್ತು ಇತರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಅವರ ಇಚ್ಛೆಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವರು. ಆದಕಾರಣ ಅವರ ಮಹಿಮೆಯ ಅನಿವರ್ತನೀಯವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ಸಹಸ್ರಸಾಂ—ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಕಸ್ಯ ಧನಸ್ಯ ಸನಿತಾರಂ ದಾತಾರಂ | ವೇದುರಾಜನಿಗೆ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅಶ್ವವು ಸಾವಿರಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ ಧನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಅಶ್ವತೀತಂ—ಶತ್ರುಭಿರಶ್ವತಿಗತಮ್ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಎದುರಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದು ಎಂದು ಕುದುರೆಯ ನಾಮಾರ್ಥವು ಈ ಸಂದಿಂದ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು ಅಹಿಹನಂ ಅಹೀನಾಂ ಅಗತ್ಯೈ ಹಂತೈಣಾಂ ಶತ್ರುಣಾಂ ಶತ್ರುಗಾ ವಾ ಹಂತಾರಂ ಈ ಅಶ್ವವು, ಶತ್ರುಗಳು ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಕೊಲ್ಲುವನರಾದರೂ ಅವರನ್ನು ಇದು ನಾಶಕರಿಸುವುದೆಂದು ಅಶ್ವದ ಅದ್ಭುತವಾದಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಶ್ರವಸ್ಯಂ—ಶವಃ ಶ್ರವಣೇಯಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ | ತತ್ರ ಭವಂ | ಶ್ರವಶ್ಚಲ್ಲವು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೯) ಶ್ರವ ಇಚ್ಛೆಮಾನಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ (ನಿ. ೯-೧೧) ಶ್ರವಸಾ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ. ಶ್ರವ ಇತ್ಯನ್ವನಾಮ (ನಿ. ೧೦-೩) ಎಂದು ಅನ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದು

ಪುಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು—ಪೇದನಾರ್ಥಮ ರಾಜಾ ತಸ್ಮೈ ಪರಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪರಿತುಷ್ಠಾವತ್ತಿನೌ ಮದಾಪೀರ್ಯೋ ಶ್ವೇತಮಶ್ವಂ ದದತುಃ ಇತಿ ತತ್ಪರಸ್ತಾದ್ಯತ್ಯತಿ | ಪೇದು ಎಂಬ ರಾಜನ ಉತ್ತಮವಾದ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಉತ್ತಮವಾದ ಮತ್ತು ಬಹಳ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ—

ಯುವಂ ಶ್ವೇತಂ ಪೇದವ ಇಂದ್ರಜಾತಮಹಿಹನಮತ್ತಿನಾ ದತ್ತಮುತ್ಸಮ್ |

ಜೋಹೂತ್ರಮಯೋ ಅಭಿಭೂತಮುಗ್ರಂ ಸಹಸ್ರಸಾಂ ವ್ಯವಣಂ ವೀದ್ಯಂಗಳಮ್ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೮-೯)

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು. ಇದಲ್ಲದೆ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳ ದೇವಿಯ ಮುಕ್ತನ್ನು ಇವರು ಉದಾಹರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಯುವಂ ಶ್ವೇತಂ ಪೇದನೇಶ್ವಿನಾಶ್ವಂ ನವಭಿರ್ವಾಜೈರ್ನವತೀ ಚಿ ವಾಜಿನಂ |

ಚೈರ್ವ್ಯಂ ದದಥುದ್ರಾವಯಂತ್ಸಮಿಂ ಭಗಂ ನ ನೈ ಭ್ಯೋ ಹವ್ಯಂ ಮಯೋಭುವಂ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧೦-೩೯-೧೦)

ಮತ್ತು ಅಹಿಹನಂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಬಲಾವಲೇಪೇನ ಅನಷ್ಟುರಸಿ ಶತ್ಪೋಹರ್ಣತಾರಂ ಅಹಿನಾಮ್ನೋ ನಾ ಅಸುರಸ್ಯ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವ ಅಥವಾ ಅಹಿ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನೂ ಕೊಂದಿರುವ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ— ಶ್ರವಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೇರ್ತಮಂಶಂ ರೇರ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ—

ಇಂದ್ರೋ ಅಶ್ರಾಯ ಸುಧ್ಯೋ ನಿರೀಕೇ ಪಜ್ಜೇಷು ಸ್ತೋನೋ ದುಯೋ ನ ಯೋಶಃ |

ಅಶ್ರಯುರ್ಗವ್ಯೂ ರಭಯುರ್ವಸೂಯುರಿಂದ್ರ ಇದ್ರಾಯಃ ಕ್ಷಯತಿ ಪ್ರಯಂತಾ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೫೧-೪)

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

|| ನ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಪುರು—ಶೇಶ್ಯಂದಸಿ ಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸಂ. ೬-೧-೩೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಿಗ್ಗೆ ಲೋಪ.

ವರ್ಷಾಂಸಿ—ವ್ಯರ್ಷ ವರಣೇ. ಧಾತು. ವ್ಯರ್ಷಶೇಷಭ್ಯಾಂರೂಪ ಸ್ಯಾಂಗಳಯೋಃ ಪುರ್ವಚಿ (ಉ. ಸಂ. ೪-೬೪೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಅಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅದರೊಡನೆ ಧಾತುವಿಗೆ ಪುರ್ವಾಗಮ. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕೆಗೆ ಗುಣ. ರಚರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ವರ್ಷಾ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಇತ್ಯಾತ್ಯಾದಿನಿ-

ತ್ಯಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಮಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ದಧಾನಾ—ದುಧಾಣ್ ಧಾರಣವೋಷಣಯೋಃ ಧಾತು. ಲಢರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಶಾನ್‌ಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಜುಹೋತ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ ಶ್ವುಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ವುಃ ಏಕರಣ. ಶ್ವುಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಭ್ಯುಸಕ್ಕೆ ಪ್ರಸ್ತು ಜಸ್ತು. ಅಭ್ಯುಸ್ತಾನಾಮಾದಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಮಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಊಹಭುಃ—ವಹ ಪ್ರಾಪಣೇ. ಧಾತು. ಲಿಟ್‌ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಅಥುಸಾದೇಶ. ವಚಿಸ್ತಸಿಯಂಜಾದೀನಾಂ ಕಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. ದ್ವಿತ್ಯಾದಿ. ಅತಿಜಂತನ ಪರದಕ್ಷಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ

ಸಹಸ್ರಸಾಮ್—ಸಣಾ ದಾನೇ. ಧಾತು. ಧಾತ್ಯಾದೇಷೇ ಸೇಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಿಗೆ ಸಪ್ತ. ಜನ ಸನ ಬಿನ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೬೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಹಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. ವಿಡ್‌ನೋರನುನಾ-ಸಿಕಸ್ಯಾತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಹಿಪರಮಾಧಾಗ ಧಾತುವಿಗೆ—ಅತ್ವ. ವಿಟಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಲೋಪ. ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದಾತ್ ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ಪರಪದಪ್ರಕೃತಿತ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಪ್ರತೀತಮ್—ಇಣಾಗಣೌ. ಧಾತು. ನಿಷ್ಠಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನ ಪ್ರತೀತಃ ಅಪ್ರತೀತಃ ತಮ್. ತತ್ಪುರುಷೇತುಲ್ಯಾರ್ಥ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನ್ವಯಾರ್ಥವರ್ಪ ಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಶ್ರವಸ್ಯಮ್—ಶ್ರು ಶ್ರವಣೇ. ಧಾತು. ಅಸುನಾಪ್ರತ್ಯಯ. ಶ್ರವಃ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರವಸಿ ಭವಮ್. ಶ್ರವಸ್ಯಮ್ ಭವೇ ಛಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೪-೧೧೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯ ತತ್ ಆದುದರಿಂದ ತಿತ್ ಸ್ವರೀತಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ವರೀತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ತರುತ್ತಮ್—ತ್ವ ಪ್ಲವನತರಣಯೋಃ ಧಾತು. ಅಶಿತ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ ಇತ್ಯೋತ್ವೌ—(ಉ. ಸೂ. ೪-೬೧೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಪೂರ್ವಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ. ರಸವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಮಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಗ್ರಿಸಿತಸ್ಯ ಭಿತೆ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೩೪) ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿಷಾ ಮಾಡಿರುವ ತ್ವಂಂತವಾದ ತರುತ್ಪ್ರಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಅಮ್ ವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದಾಗ ಸಂಜ್ಞಾ ಪೂರ್ವಕೋ ವಿಧಿರನಿತ್ಯೇ ಎಂಬ ಪರಿಭಾಷೆಯಿಂದ ಋತೋಜಾ ಸರ್ವನಾಮಸ್ಥಾನಯೋಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಗುಣ ಬಾರದಿರುವಾಗ ಯಣಾದೇಶ ಬಂದ ತರುತ್ತಮ್ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಇತ್ಯಾತ್ಯಾದಿ-ನಿಧಿಪ್ರತ್ಯಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಮಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೯ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಏತಾನಿ | ವಾಂ | ಶ್ರವಸ್ಯಾ | ಸುದಾನೂ | ಬ್ರಹ್ಮಾಂಗೂಷಂ | ಸದನಂ

ರೋದಸ್ಯೋಃ |

ಯದ್ವಾಂ | ಪಚ್ಛಾಸೋ | ಅಶ್ವಿನಾ | ಹವಂತೇ | ಯಾತಮಿಷಾ | ಚ

ವಿದುಷೇ | ಚ | ವಾಜಂ || ೧೦ ||

! ಪದಪಾಠಃ !

ಏತಾನಿ | ವಾಂ | ಶ್ರವಸ್ಯಾ | ಸುದಾನೂ | ಇತಿ | ಸುಽ ದಾನೂ | ಬ್ರಹ್ಮ | ಅಂಗೂಷಂ |

ಸದನಂ | ರೋದಸ್ಯೋಃ |

ಯಾತ್ | ವಾಂ | ಪಚ್ಛಾಸಃ | ಅಶ್ವಿನಾ | ಹವಂತೇ | ಯಾತಂ | ಇಷಾ | ಚ |

ವಿದುಷೇ | ಚ | ವಾಜಂ || ೧೦ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ !

ಹೇ ಸುದಾನೂ ಶೋಭನದಾನಾವಶ್ವಿನೌ ವಾಂ ಯುವಯೋಃ ಸಂಬಂಧೀನ್ಯೇಶಾನಿ ಸಮ-
ನಂತರೋಕ್ತಾನಿ ವೀರ್ಯಾಣಿ ಶ್ರವಸ್ಯಾ ಶ್ರವಣೇಯಾನಿ ಸರ್ವೈರ್ಜ್ಞಾತವ್ಯಾನಿ ಧವಂತಿ | ತದರ್ಥಂ
ರೋದಸ್ಯೋದ್ಯಾ ವಾಪ್ರಥಿವ್ಯಾತ್ಮನಾ ವರ್ತಮಾನಯೋರ್ಯುವಯೋಃ | ಉಕ್ತಂ ಚ ಯಾತ್ಯೇನ |
ತತ್ಪಾವಶ್ವಿನೌ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾಢಿತ್ಯೇಕೇ | ನಿ ೧೨-೧ | ಇತಿ | ತಥಾ ಚ ತೈತ್ತಿರೀಯಕಂ | ಇಮೇ
ಅಶ್ವಿನಾ ಸಂವತ್ಸರೋಽಗ್ನಿವೈಶ್ವಾನರ ಇತಿ | ತಯೋರ್ಯುವಯೋಃ ಸದನಂ ಸ್ತೋತ್ರಸಮೀಪೇ
ನಿವೇಶನಂ ಪ್ರಸಾದನಹೇತುಧೂತಂ ವಾಂಗೂಷಮಾಘೋಷಣೇಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಮಂತ್ರರೂಪಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ
ನಿತ್ಯನ್ನಮಿತಿ ಶೇಷಃ | ಯದ್ಯದಾ ಪಚ್ಛಾಸೋಽಂಗಿರಸಾಂ ಗೋಶ್ಲೋತ್ರವ್ಯಾ ಯಜಮಾನಾ ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ
ವಾಂ ಯುವಾಂ ಹವಂತೇ ಸ್ತುತಿಧರಾತ್ಪರಕ್ಷಣಾರ್ಥಮಾಹ್ವಯಂತಿ ತದಾನೀಮಿಷಾ ದಾತವ್ಯೇನಾನ್ನೇನ

ಸಹಾ ಯಾತಂ | ಆಗಚ್ಛತಂ ಚ | ವಿಮುಷೇ ಯುಷ್ಮದ್ವಿಷಯಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ಜಾನತೇ ಮಹ್ಯಂ ಚಿ
ನಾಜಮನ್ನಂ ಬಲಂ ನಾ ಪ್ರಯಚ್ಛತಮಿತಿ ಶೇಷಃ || ಯಾತಂ | ಚಿನಾಯೋಗೇ ಪ್ರಥಮೇತಿ
ನಿಘಾತಪ್ರತಿಷೇಧಃ | ವಿಮುಷೇ | ವಿವಿ ಜ್ಞಾನೇ | ವಿದೇಃ ಶತುರ್ನಸುಃ | ವಸೋಃ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಮಿತಿ
ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ | ಶಾಸಿತಸಿಘಸೀನಾಂ ಚೇತಿ ಷತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಸುದಾನೋ—ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ನಾಂ—ನಿಮ್ಮ | ವಿಶಾನ್—
(ಉಕ್ತವಾದ) ಈ ಕರ್ಮಗಳು | ಪ್ರವಸ್ಯಾ—ಸ್ತುತೃವಾದುವು (ಕ್ರವದೇಯವಾದುವು) | ರೋದಸ್ಯೋಃ—
(ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶಗಳಲ್ಲಿರುವ) ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶರೂಪವಾಗಿರುವ | ಸದಿನಂ—(ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು) ಹೇತು
ಭೂತವೂ | ಆಂಗೂಷಂ—ಘೋಷಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದುದೂ ಆದ | ಬ್ರಹ್ಮ—ಮಂತ್ರರೂಪವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವು
(ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ) | ಯಶ್—ಯಾವಾಗ | ಅತ್ತಿನಾ—ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಪಜ್ಜಾಸೀ—(ಆಂಗರಸ
ಪಕ್ಷಕುಲೋತ್ಪನ್ನರಾದ (ಯಜಮಾನರು) | ನಾಂ—ನಿಮ್ಮಬ್ಬರನ್ನು | ಹವಂತೇ—(ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಆತ್ಮರಕ್ಷಣಾರ್ಥ
ವಾಗಿ) ಆಹ್ವಾನಿಸುತ್ತಾರೋ (ಆಗ) | ಇಷಾ—ಅನ್ನದೊಡನೆ | ಯಾತಂ—ಬನ್ನ | ಚಿ—ಮತ್ತು |
ವಿಮುಷೇ ಚಿ—(ನಿಮ್ಮ ಸಂಬಂಧವಾದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು) ತಿಳಿದಿರುವವನಿಗೂ (ನನಗೂ) | ನಾಜಂ—ಬಲವನ್ನು
(ಅನ್ನುವನ್ನು ಕೊಡಿ).

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಒಳ್ಳೆಯ ದಾನಮಾಡುವ ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮ (ಈ ವರೆಗೆ ಉಕ್ತವಾದ) ಕರ್ಮಗಳು
ಕಂಸನಿಯವಾದುವು; ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಸಾದಸಂಪಾದಕವಾದ, ಘೋಷಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ಮಂತ್ರವು
(ನಿಮಗೆ ತೃಪ್ತಿಕರವು); ಪಕ್ಷಕುಲೋತ್ಪನ್ನರಾದ ಯಜಮಾನರು (ನಿಮ್ಮನ್ನು) ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಕರೆದಾಗ ಅನ್ನಾದಿ
ಗಳೊಡನೆ ಬನ್ನ; (ನಿಮ್ಮ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು) ತಿಳಿದಿರುವ ನನಗೂ ಬಲ ಅಥವಾ ಅನ್ನವನ್ನು ಕೊಡಿ.

English Translation.

Liberal givers, these your exploits are to be celebrated, and the
resounding prayer propitiates you will abiding in heaven and earth; when
the descendants of Pajra invite you, Aswins, come with food, and grant
strength to the sage (who worships you),

|| ವಿಶೇಷನಿಷಯಗಳು ||

ಸುದಾನೋ—ಶೋಭನೆದಾನೋ ಅತ್ತಿನೋ | ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಉಂಟು
ಮಾಡುವ ಸ್ತುತಾದವುಳ್ಳವರು. ನಿರ್ದುಕ್ತ ಕಾರರೂ ಕೂಡ ಸುದಾನವೂ ಕಲ್ಪಾಣಿದಾನಾಂ (ನಿ. ೬-೨೪) ಮಂಗಳವನ್ನು
ಉಂಟುಮಾಡುವವರು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು.

ಶ್ರವಣ್ಯಾ—ಶ್ರವಣೇಯಾನಿ ಸರ್ವೈಜ್ಞಾತವ್ಯಾನಿ ಭವಂತಿ | ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಶಂಸಾರ್ಥವಾದ ಐರ್ಯಗಳ ಸ್ತುತಿಗಳೂ ಕೂಡ ಎಲ್ಲರೂ ಕೇಳಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವುಗಳಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ರೋದಸೋಽಃ—**ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾತ್ಸನಾ ವರ್ತಮಾನಯೋಃ** | ರೋಧಸೀ ಎಂಬ ಪದವು ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨೨) ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳೆಂದು ಅರ್ಥ. ನಿರಾಶ್ರಿತರಾದ ಅಶ್ವಿನೀ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತತ್ಪಾವಸ್ತಿನೋ (ನಿ. ೧೨-೧) ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಿ **ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾವಿತ್ಯೇಕೇ** ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ (ಭೂವ್ಯಂತರಿಕ್ಷ) ರೂಪದಿಂದ ಇರುವರು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಮತ್ತು **ಅಹೋರಾತ್ರಾವಿತ್ಯೇಕೇ | ಸೂರ್ಯಾ ಚಂದ್ರಮಸಾವಿತ್ಯೇಕೇ** ಎಂದು (ನಿ. ೧೨-೧) ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಭೂವ್ಯಂತರಿಕ್ಷರೂಪ, ಅಹೋ ರಾತ್ರಿಗಳ ರೂಪ, ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರ ಇವರ ರೂಪ ಇವುಗಳೆಂದಲೂ ಇರುವರೆಂದು ಅವರಿಗೆ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವರು. ಇಮೇ ಅಶ್ವಿನಾ ಸಂವತ್ಸರೋ ಅಗ್ನಿರ್ವ್ಯಶ್ವಾನರಃ (ಶ್ವೈ. ಸಂ. ೫-೬-೪-೧) ಎಂದು ತ್ರೈತಿರಿಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೆ ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿ ರೂಪದಿಂದ ಇರುವಿಕೆಯೂ ಸಹ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪಜ್ಞಾಸಃ—ಅಂಗಿರಸಾಂ ಗೋತ್ರೋತ್ಪನ್ನಾಃ | ಪಪ್ಪಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳೂ, ಸಾಮೀಣರೂ ಕೂಡ ಅಂಗಿರಾಸುಷಿಗಳ ವಂಶವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ—

ತದ್ವಾಂ ನರಾ ಶಂಸ್ಯಂ ಪಪ್ಪಿಯೇಣ ಕಕ್ಷೇವತಾ ನಾಸತ್ಯಾ ಪರಿಜ್ಞನ್ |

ಶಫಾದಪ್ಪಸ್ಯ ನಾಜಿನೋ ಜನಾಯಿ ಶತಂ ಕುಂಭಾ ಅಸಿಂಚತಂ ಮಧೂನಾಂ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೭-೬)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪಪ್ಪಿಯೇಣ ಅಂಗಿರಸಾಂ ಕುಲೇ ಜಾತೇನ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿ ಪಜ್ಞಾಸಃ ಎಂದರೆ ಅಂಗಿರಾಸುಷಿಯ ವಂಶವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರು ಅಂಗಿರಾಸುಷಿಗಳ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನರಾದವರು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದರು.

ಸದನಂ—ಸೋತ್ರೈಶ್ಚ ಸಮಿಪೇ ನಿವೇಶನಂ ಪ್ರಸಾದನಹೇತುಭೂತಂ ವಾ | ಸದನ ಶಬ್ದವು ನೂರೊಂದು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೪) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆಯಾದಕಾರಣ ಉದಕವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಕೃಷ್ಣಂ ನಿಯಾನಂ ಹರಯಃ ಸುಪರ್ಣಾ ಅಪೋ ವಸಾನಾ ದಿವಮುತ್ಪತಂತಿ |

ತ ಅವವ್ಯಕ್ತಸ್ತದನಾದ್ಯತಸ್ಯಾದಿದ್ಯುತೇನ ಪೃಥಿವೀ ವ್ಯುದ್ಯತೇ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೬೪-೪೭)

ಇಲ್ಲಿ ಸದನಶಬ್ದವು ಸಹಸ್ರಾನ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಂತೆ ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮೀಣರು ಸದನ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ತುತಿಯಾಡುವವರ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಇರುವಿಕೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಅಂಗೂಷಂ—ಅಭೋಷಣೇಯಂ | ಗುಣ ಅಥವಾ ಕೀರ್ತಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಮಾಡುವ ಸ್ತುತಿ. ಇದನ್ನು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತ ವೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಅಂಗೂಷಂ—ಸೋಮೋ ಅಭೋಷಂ ಎಂದು ಅಂಗೂಷ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಘಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಪಠನಮಾಡುವ ಸ್ತೋತ್ರವೆಂದು (ನಿ ೫-೧೭) ವಿವರಿಸಿ,

ಏನಾಂಗೂಷೇಣ ವಯಮಿಂದ್ರವಂತೋಽಭಿ ಪ್ಯಾಮಾ ವೃಜನೇ ಸರ್ವವೀರಾಃ |

ತನ್ನೋ ಮೀತ್ರೋ ವರುಣೋ ಮಾಮಹಂತಾಮದಿತೀ ಸಿಂಧುಃ ಸೃಥಿವೀ ಉತ ದ್ಯೌಃ ||

(ಯು. ಸಂ. ೧-೧೦೫-೧೯)

ಎಂಬ ಈ ಋಕ್ಯನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

ಬ್ರಹ್ಮ—ಮಂತ್ರರೂಪಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ | ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಧನವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತೋತ್ರ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಈ ಋಕ್ಯೆನಲ್ಲಿ ಅಂಗಿರಾಪುಷಿಗಳ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನರಾದ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವರ ಅಥವಾ ಯಜ್ಞಮಾಡುವವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಕಲ್ಯಾಣ) ಮಂಗಳವನ್ನು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸಿರುವುದು. ಹೇಗೆ ಈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಭೂಮಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷ ಅಹೋರಾತ್ರ, ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರು ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಕಾರಣ ಸರ್ವಾತ್ಮಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವರು ಎಂದೂ, ಈ ವಿಧವಾದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಭಾವವು ಸ್ತುತಿಯಾಗುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಇವರ ಪ್ರಭಾವ, ಕೀರ್ತಿ, ಇವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಇವರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವುದು ಬೇಕೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು ಈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಇವರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಇವರನ್ನು ಕುರಿತು ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವವರಿಗೂ ಅನ್ನ, ಬಲ, ಧನ, ಇವುಗಳನ್ನು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ವಾಚಂ—ಬಲಂ ಅನ್ನಂ ವಾ | ವಾಚಶಬ್ದವು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೯) ಸಂಗ್ರಹವಾಗುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿ ಅನೇಕಾರ್ಥಕವಾಗಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಬಲ ಅಥವಾ ಅನ್ನ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

! ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಶ್ರವಸ್ಯಾ—ಶ್ರವಸಿ ಭವಾನಿ ಶ್ರವಸ್ಯಾನಿ. ಭವೇಭಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೪-೧೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತಿತ್ ಸ್ಮರಿತಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೫) ಎಂಬ ದರಿಂದ ಸ್ಮರಿತಸ್ಮರ ಬರುತ್ತದೆ. ನಪುಂಸಕದಲ್ಲಿ ತಿ ಅದೇಶ ಬಂದು ರೂಪವಾದಾಗ ಶೇಶ್ಯಂದಸಿ ಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೭೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಗಿ ಲೋಪ.

ಸದನಮ್—ಸದಲ್ಯ ನಿರಣಗತ್ಯವಸಾದನೇಷು ಧಾತು. ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲ್ಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯಾವೋರನಾತ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನಾದೇಶ. ಲಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪಜ್ಜಾಸಃ—ಪಜ್ಜಾ + ಜಸ್ ಎಂದಿರುವಾಗ **ಅಜ್ಜಸೇರಸುಕ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೫೦) ಎಂಬುದಿಂದ ಜ್ಜಿಗೆ ಅಸುಕಾಗಮ, ಅಂತ್ಯಸಕಾರಕ್ಕೆ ರಾತ್ರವಿಸರ್ಗ.

ಹವಂತೇ—ಪ್ರೇಷ್ ಸ್ವರ್ಧಾಯಾಂ ಶಬ್ದೇ ಚ ಧಾತು. ಲಟ್ ಪ್ರಥಮಾಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಯು ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಅಂತಾದೇಶ. ಶವ್ವಿಕರಣ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. **ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಚ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪಬಂದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ **ಸಾರ್ವಧಾತುಕಾರ್ಥಧಾತುಕಯೋಃ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಗುಣ. ಅನಾದೇಶ. **ಅತೋ ಗುಣೇ** ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪರರೂಪ. ಯತ್ ಎಂಬುದು ಹಿಂದೆ ಇರುವುದರಿಂದ **ನಿಸಾತ್ಯೇಯ್ಯದ್ಧಿ**—(ಪಾ ಸೂ ೮-೧-೩೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪ್ರತಿವೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕವು ಆಮಪದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿ ಬಂದುದರಿಂದ **ಶಾಸ್ಯನುದಾತ್ಯೇಶ್**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಯಾತಮ್—ಯಾ ಪ್ರಾಪಣೇ ಧಾತು. ಅದಾದಿ. ಲೋಟ್ ನುಧ್ಯಮಾಪುರುಷದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ ಚನಾಯೋಗೇ ಪ್ರಥಮಾ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪ್ರತಿವೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯದ ಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೀಣದಾತ್ರ ವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಷಾ—ತ್ಯತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. **ಸಾರ್ವಾಚೆತ್ಯತೀಯಾದಿಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿದುವೇ—ವಿದ ಜ್ಞಾನೇ ಧಾತು ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಾಗ **ವಿದೇಃ ಶತರ್ವಸುಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವಸುರಾದೇಶ. ವಿದ್ವಸ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ ಚತುರ್ಥಿಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ **ವಸೋಃ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೩೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಕಾರಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. **ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಚ** ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ. **ಶಾಸಿವಸಿಘೋನಾಂಚಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೩-೬೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ಸತ್ಯ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಉಲಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. || ೧೦ ||

ಸಂಹಿತಾಶೀಃ :

ಸೂನೋರ್ಮಾನೇನಾಶ್ವಿನಾ ಗೃಣಾನಾ ವಾಜಂ ವಿಪ್ರಾಯ

ಭುರಣಾ ರದಂತಾ |

ಅಗಸ್ತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ವಾವ್ಯಧಾನಾ ಸಂ ವಿಶ್ವಲಾಂ ನಾಸತ್ಯಾಠಿ-

ಣೇತಂ || ೧೧ ||

‡ ಸದಸಾಠಃ ||

ಸೂನೋಃ | ಮಾನೇನ | ಅತ್ತಿನಾ | ಗೃಣಾನಾ | ವಾಜಂ | ವಿಪ್ರಾಯ | ಭುರಣಾ |
ರದಂತಾ |

ಅಗಸ್ತ್ಯೇ | ಬ್ರಹ್ಮಣಾ | ವನ್ವಧಾನಾ | ಸಂ | ವಿಶ್ವಲಾಂ | ನಾಸತ್ಯಾ |
ಅರಿಣೇತಂ || ೧೧ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಭುರಣಾ ಭರ್ತಾರ್ ಪೋಷಕಾ ನಾಸತ್ಯಾ ಸತ್ಯೈಸ್ತುಭಾವೌ ಹೇ ಅತ್ತಿನಾ ಸೂನೋಃ
ಕುಂಭಾತ್ಪ್ರಕೂತಸ್ಯಾಗಸ್ತ್ಯೈಸ್ತು ಪೇಲಪುರೋಹಿತಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿನಾ ಮಾನೇನ ಸ್ತುತ್ಯೈಸ್ತು ಪರಿಚ್ಛೇದಕೇನ
ಸ್ತೋತ್ರೇಣ ಗೃಣಾನಾ ಸ್ತೂಯಮಾನಾ ವಿಪ್ರಾಯ ಮೇಧಾವಿನೇ ಭರದ್ವಾಜಾಯರ್ಷಯೇ ವಾಜಮನ್ಸಂ
ರದಂತಾ ವಿಲಿಖಂತಾ ನಿಷ್ಪಾದಯಂತಾ ಯುವಾಂ ವಿಶ್ವಲಾಂ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಭಿನ್ನಜಂಘಾಂ ಪೇಲಸ್ಯ
ಸಂಬಂಧಿನೀಂ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಸಮರಿಣೇತಂ | ಪುನರಾಯಸ್ಯಾ ಜಂಘಯಾ ಸಮಯೋಜಯಂತಂ | ತೈತಿಯೇನ
ಪಾದೇನ ಪ್ರಥಮಪಾದೋಕ್ತೋಲ್ಯರ್ಥೋ ವಿವಿಯತೇ | ಅಗಸ್ತ್ಯೈ ಋಷೌ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಮಂತ್ರರೂಪೇಣ
ಸ್ತೋತ್ರೇಣ ವನ್ವಧಾನಾ ಪ್ರವರ್ಧಿತಾಸಿತಿ || ಗೃಣಾನಾ | ಗೃಣ ಶಬ್ದೇ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಕರ್ಮಣಿ ಕರ್ತೃ
ಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಪ್ಯಾದೀನಾಂ ಕ್ರಸ್ತಃ | ಭುರಣಾ | ಭುರಣ ಧಾರಣಪೋಷಣಯೋಃ | ಕಂಡ್ಯಾದಿಃ |
ಪಚಾದ್ಯರ್ಚ | ಅತೋಲೋಪಯೋಲೋಪೌ | ಸುಪಾಂ ಸುಛುಗಿತಿ ವಿಭಕ್ತೇರಾಕಾರಃ | ಆಮಂತ್ರಿತನಿಘಾತಃ |
ವಿಪ್ರಾಯೇತ್ಯೈಸ್ತು ರದಂತೇತ್ಯನೇನಾಮರ್ಥ್ಯಾನ್ವ ಪರಾಂಗವತ್ತ್ವಂ | ವಾನ್ವಧಾನಾ | ವೃಧೇರ್ಲಿಟಃ
ಕಾನರ್ಚ | ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಛಾಂದಸಮುಖ್ಯಾಸ್ಯ ದೀರ್ಘತ್ವಂ | ತುಜಾದಿತ್ಯೇ ಹಿ ತೂತುಜಾನ ಇತಿವತ್
ಸದಕಾಲೇಽಪಿ ಸ್ಯಾತ್ | ಅರಿಣೇತಂ | ರೀ ಗತಿರೇಷಣಯೋಃ | ಕ್ರೈಯಾದಿಕಃ | ಪ್ಯಾದೀನಾಂ ಕ್ರಸ್ತಃ ||

‡ ಪ್ರತಿಪವಾರ್ಥ ||

ಭುರಣಾ—ಪೋಷಕರಾದ | ಅತ್ತಿನಾ—ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀವೇವತೆಗಲೇ | ಸೂನೋಃ—ಕುಂಭದಿಂದ
(ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಮತ್ತು ಪೇಲ ಎಂಬುವವನ ಪುರೋಹಿತನಾದ ಅಗಸ್ತ್ಯನ) | ಮಾನೇನ—ಸ್ತುತಿಯಿಂದ |
ಗೃಣಾನಾ—ಸ್ತುತರಾಗಿ | ವಿಪ್ರಾಯ—ಜ್ಞಾನಿಯಾದ (ಭರದ್ವಾಜಮುನಿಗಿ) | ವಾಜಂ—ಅನ್ನವನ್ನು | ರದಂತಾ—
ದಾನಮಾಡಿದ (ನೀವು) | ಅಗಸ್ತ್ಯೇ—ಅಗಸ್ತ್ಯನ | ಬ್ರಹ್ಮಣಾ—ಮಂತ್ರರೂಪವಾದ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ |
ವನ್ವಧಾನಾ—ಪ್ರವರ್ಧಿತರಾಗಿ | ವಿಶ್ವಲಾಂ—ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕಾಲುಕರೆದುಕೊಂಡಿತ್ತು ಪೇಲಸಂಬಂಧಿಯಾದ
ವಿಶ್ವಲೆ ಎಂಬುವವನನ್ನು | ಸಂ ಅರಿಣೇತಂ—ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಾಲಿನಿಂದ ಯುಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಂ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಮನುಷ್ಯರ ವೈಷಕರಾದ ಎಲೈ ನಾಸತ್ಯರೇ, ಕುಂಭಜಾತನಾದ ಅಗಸ್ತ್ಯನ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಕೃಪ್ತರಾಗಿ ಜ್ಯಾನಿಯಾದಭರದ್ವಾಜಮುಷಿಗೆ (ಬರಿದಾಯಕವಾದ) ಅನ್ನವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದಿರಿ; (ಅದೇ) ಅಗಸ್ತ್ಯನ ಮಂತ್ರ ರೂಪವಾದ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಪ್ರವರ್ಧಿತರಾದ ನೀವು (ನಿಕಲಳಾಗಿದ್ದ ಮತ್ತು ಪೇಲನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ನಿಪ್ಪಲೆಗೆ ಕಾಲಾಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರಿ.

English Translation.

Aswins, glorified by the praises of the son (of the jar), and giving food, nourishers (of men), to the sage (Bharadwaja), exalted by Agastya with prayer, you restored Nasatyas, Vispala.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಸೂನೋಃ—ಕುಂಭಾತ್ ಪ್ರಸೂತಸ್ಯ ಅಗಸ್ತ್ಯಸ್ಯ ಪೇಲಪುರೋಹಿತಸ್ಯ | ಪೇಲನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ರಾಜನು ಅಗಸ್ತ್ಯಮುಷಿಯನ್ನು ಪುರೋಹಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದ್ದನು. ಇವನು ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗಿ ಶತ್ರುಗಳ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧಮಾಡುವಾಗ ಇವನ ಸ್ತ್ರೀಯು ವಿಪ್ರಲಾ ಎಂಬವಳು ಕಾಲನ್ನು ಮುರಿದುಕೊಂಡ ಕಾರಣ ಅಗಸ್ತ್ಯಮುಷಿಯು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಮಾಡಿದನು. ಈ ಮುಷಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಬಂದು ಆ ಸ್ತ್ರೀಯು ಜಂಘಾಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕಿನ್ನುನ್ನು ಮಾಡಿ ರಕ್ಷಿಸಿದರೆಂಬ ಇತಿಹಾಸವು ಈ ಮುಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಗಸ್ತ್ಯಮುಷಿಯು ಗಡಿಗೆಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನನಾದಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿ ಸೂನು ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಈ ವಿಷಯವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಸ್ತಂಧವ್ಯಾಮಿಗಳು—

ಸೂನುರಿತ್ಯೆತ್ಯನಾಮ | ಮೀಯತೇ ಅನೇನೇತಿ ಮಾನಃ ಕುಂಭಃ | ಪಷ್ಕೀ ತೈತ್ತೀಯೇ ಚ ವ್ಯತ್ಯಾಸೇನ ಯೋಜಯಿತವ್ಯೇ | ಸೂನುನಾಸ್ಯಾಪತ್ಯೆಭೂತೇನ ಕುಂಭಸ್ಯ ಅಗಸ್ತ್ಯೋ ಹಿ ಉವರ್ಶೀದಪಸಾತ್ ಮಿತ್ರಾವರುಣಯೋಃ ಸ್ಯನ್ನಾದ್ರೇತಸಃ ಕುಂಭೇ ಜಾತಃ | ಏನಂ ಹಿ ಅಖ್ಯಾನವಿದ ಆಹುಃ—

ಬಹುಧಾ ಪತಿಸಂ ರೇತಃ ಕಲಶೇಽಥ ಜಲೇ ಸ್ಥಲೇ |
ಸ್ಥಲೇ ವಸಿಷ್ಠಸ್ತು ಮುನಿಃ ಸಂಭೂತೋ ಬುಷಿಸತ್ತಮಃ |
ಕುಂಭೇ ತೈಗಸ್ತ್ಯಸ್ಯಂಭೂತೋ ಜಲೇ ಮತ್ಸ್ಯೋ ಮಹಾದ್ಯುತಿಃ || ಇತಿ |
ವಸಿಷ್ಠೋಽಪಿ ತತ್ಪ್ರತೋ ವಾ ವಕ್ಷ್ಯತಿ ||

ಸತ್ತೇ ಹ ಜಾತಾಽಪಿಷಿತಾ ನಮೋಽಛಃ ಕುಂಭೇ ರೇತಃ ಸಿಷಿಚತುಃ ಸಮಾನಂ |
ತತೋ ಹ ನಾನ ಉದಿಯಾಯ ಮಧ್ಯಾತ್ತತೋ ಜಾತಮ್ಪಿಷಿಮಾವರ್ಸಿಸಂ ||

(ಮು. ಪಂ. ೭-೩೩-೧೫)

ಸೂನು ಎಂಬ ಪದವು ಅಪತ್ಯನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪುತ್ರನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಮಾನ ಶಬ್ದವು ಕುಂಭ ಎಂಬ ಅರ್ಥಬೀಜಧರವಾಗಿರುವುದು. ಸೂನೋಃ ಮಾನೇನ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇದುವ ವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿ ಹೇಳಿದರೆ ಮಾನಸ್ಯ ಸೂನನಾ ಕುಂಭದ ಪುತ್ರನಿವ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಅಗಸ್ತ್ಯಮುಷಿಯು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಗಸ್ತ್ಯಮುಷಿಯು ಉತ್ತತ್ತಿಕ್ರಮವು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಉವಾಚಿ ಎಂಬ ಅಪ್ಸರಸ್ತ್ರೀಯ ದರ್ಶನದಿಂದ ಮಿತ್ರಾವರಣದ ವೀರ್ಯವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಬಿದ್ದಾಗ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಅಗಸ್ತ್ಯನೂ, ಜಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ವೀರ್ಯದಿಂದ ವಸಿಷ್ಠಮುಷಿಯೂ ಉತ್ಪನ್ನರಾಗಿರುವರು. ಈ ವಿಷಯವು ಸತ್ತೇಹ ಜಾತೌ ಎಂಬ ನೇಲೆ ಉದಹರಿಸಿರುವ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ ಏವಂ ಕುಂಭಸ್ಯಾಪತ್ಯಭೂತೋ ಅಗಸ್ತ್ಯಃ ಖೇಲಸ್ಯ ಚ ಪುರೋಹಿತಃ ಹೀಗೆ ಕುಂಭದ ಪುತ್ರನಾದ ಅಗಸ್ತ್ಯನು ಖೇಲರಾಜನ ಪುರೋಹಿತನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಹೇಳಿರುವಂತೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು.

ಸಾಯಣರು: ಮಾನೇನ ಸ್ತುತ್ಯಸ್ಯ ಪರಿಚ್ಛೇದಕೇನ ಸ್ತೋತ್ರೇಣ ಗೃಣಾನಾ ಸ್ತೂಯಮಾನ್ | ಸ್ತುತಿಗೆ ವಿಷಯವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಇಯತ್ತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ ಸ್ತುತಿಪಲ್ಲವುವವರು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಎಂದು ಮಾನ ಪದಕ್ಕೆ ಸ್ತುತಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಭರದ್ವಾಜನೆಂಬ ಮುಷಿಯು ಸ್ತುತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅವನಿಗೆ ಅನ್ನವನ್ನೂ, ಧನವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟರೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು.

ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ವಾವ್ಯಧಾನ್ ಅತ್ಯರ್ಥಂ ವರ್ಧಮಾನ್ | ಮಂತ್ರರೂಪವಾದ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಬಹಳ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ ಎಂದರ್ಥಮಾಡಿ ಸ್ತುಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು—

ಚರಿತ್ರಂ ಹಿ ನೇರಿನಾಚ್ಛೇದಿ ಪರ್ಣಮಾಜಾ ಖೇಲಸ್ಯ ಪರಿತತ್ಕಾಢ್ಯಯಾಂ |
ಸದ್ಯೋ ಜಂಘಾಮಾಯಸೀಂ ವಿಶ್ವಲಾಯೈ ಧನೇ ಹಿತೇ ಸರ್ತವೇ ಪೃತ್ಯಧತ್ತಂ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೭-೧೫)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿರುವರು. ಇಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಲೆ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಕಾಲನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದರು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಮಾನೇನ—ಮಾಣ್ ಮಾನೇ. ಧಾತು. ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲ್ಪುಟ್ ಪುತ್ಯಯ. ಯುವೋರನಾಕ್ ಎಂದು ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅನಾದೇಶ. ಅತಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಗೃಣಾನಾ- ಗ್ನು ಶಬ್ದೇ ಧಾತು. ಕ್ರಾೃದಿ. ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ (ಮ. ೩-೧-೪೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃಪುತ್ಯಯ. (ಶಾನಚ್) ಕ್ರಾೃದಿಭ್ಯಃ ಶ್ವಾ (ಮಾ. ಸೂ. ೩-೧-೪೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ವಾ ವಿಕರಣ. ಸ್ವಾದೀನಾಂ ದ್ವೈಃ (ಮಾ. ಸೂ. ೩-೩-೪೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುಮ್ ಪ್ರಸ್ತ. ಮಕಾರದ ಪರದಲ್ಲಿ ಕರಾರ ಬಂದುದರಿಂದ ಣತ್ಯ. ಗೃಣಾನ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದ್ವಿವಚನ ಔ ಪರಮಾದಾಗ ಸುಪಾಂ

సూలూక్—(మా. సూ. ౬-౧-౩౯) ఎంబుదరింద ఆదక్కే ఆకారాదేశ. తితః (మా. సూ. ౬-౧-౧౯౩) ఎంబుదరింద ఆంకీణదాత్తస్వర బరుత్తదే.

భురణా—భురణ ధారణపూజనయోగః ధాతు. కండ్వాది. నందిగ్గదపజాదిభ్యః—(మా. సూ. ౩-౧-౧౩౪) ఎంబుదరింద ఇమ పజాదియల్లి సేరరువుదరింద ఆఙ్ వృత్తయ. **కండ్వాదిభ్యోఽ యాక్** (మా. సూ. ౩-౧-౨౬) ఎంబుదరింద ధాతువిగే స్వార్థదల్లి యాక్. ఆటా పరనాదాగ యోగ్య కలః (మా. సూ. ౬-౪-౪౯) ఎంబుదరింద యకారకన్య ఆంకీణయోగః (మా. సూ. ౬-౪-౪౮) ఎంబుదరింద లుకద ఆకారకన్య లోఽఘ. **సూసాం సూలూక్**—ఎంబుదరింద విభక్తిగే (ఐ) ఆకారాదేశ. **ఆమంక్తి-తస్యజి** (మా. సూ. ౮-౧-౧౯) ఎంబుదరింద నిఘాతస్వర బరుత్తదే. విప్రాయ ఎంబ పదక్కే రదంకా ఎంబల్లి సంబంధమిరువుదరింద భురణా ఎంబల్లి సంబంధవిల్లదిరువుదరింద సామర్థ్యవిల్లదిరువుదరింద పరాంవద్యాం బరువుదిల్ల. ఆదుదరింద సముదాయాక్కే నిఘాతస్వర బరువుదిల్ల.

రదంతా—రద విలీఖనీ. ధాతు. లదభదల్లి తక్వప్రకృయ, కహా వికరణ. రదత్ కట్టనా గుత్తదే. ద్వివచన ఐ పరనాదాగ **సూసాం సూలూక్**—(మా. సూ. ౩-౧-౩౯) ఎంబుదరింద ఆదక్కే ఆకారాదేశ. లుగిత్యాదుదరింద సుమాగమ బరుత్తదే. ఆదుపదేశద పరదల్లి లసానాధాతుకచ్చ బంబుదరింద సుమాగమ బరుత్తదే. ఆదుపదేశద పరదల్లి లసానాధాతుకచ్చ బంబుదరింద ఆనుదాత్తవాగువుదరింద ధాతుస్వర లుళయూత్తదే.

వప్తధానా—వృధ వృద్ధౌ ధాతు. ఇదక్కే లిటా బండాగ ఆదక్కే లిటిః **కానజ్ఞా** (మా. సూ. ౩-౨-౧౦౬) ఎంబుదరింద కానజ్ఞా వృత్తయ. తస్మిమిత్రనాగ ధాతువిగే గుణ. **లురత్** (మా. సూ. ౬-౪-౬౬) ఎంబుదరింద ఆధ్యాపక్కే తత్వ. రపరనాగి బండాగ ఆదిహల్లోకీఘ బరుత్తదే. ప్రకృయకీత్తారు దరింద ధాతువ లభోపధగే గుణబరువుదిల్ల. సంహితాదల్లి ఛాందసనాగి ఆధ్యాపక్కే దిఛ్ఛ బరుత్తదే. **తూజాదిఽనాం విఽఘోఽఽభ్యాసస్య** ఎంబుదరింద ఝేఘుదాదర పదకాలదల్లియూ దిఛ్ఛాత్తవణనాగ బేఁకాగుత్తదే.

అరిణీఽతవమ్—రః గతిరేఘణయోగః ధాతు. క్వాది. లహావంఘ్యమపురుష ద్వివచనదల్లి **తస్థాఘోఽఽ**—సూత్రదింద తవనాదేశ. **క్వాదిభ్యః త్వా** (మా. సూ. ౩-౧-౮౧) ఎంబుదరింద త్వా వికరణ. **పూదినాం త్వుస్యః** (మా. సూ. ౬-౩-౮౦) ఎంబుదరింద ధాతువిగే త్వుస్య. ప్రకృయక్కే బద్ధద్వైవవిద్దు కలాదియూదుదరింద ఊ కల్పయోగః (మా. సూ. ౬-౪-౧౧౩) ఎంబుదరింద వికరణా కారక్కే త్వుత్త. **అటోఽమూహ్**—సూత్రదింద నకారక్కే ణత్వ. ఆతిఠంతద పరదల్లిరువుదరింద నిఘాత స్వర బరుత్తదే. || ౧౧ ||

॥ ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ॥

ಕುಹ ಯಾಂತಾ ಸುಷ್ಟುತಿಂ ಕಾವ್ಯಸ್ಯ ದಿವೋ ನಪಾತಾ ವ್ಯಷಣಾ
ಶಯುತ್ರಾ |

ಹಿರಣ್ಯಸ್ಯೇವ ಕಲಶಂ ನಿಖೇತಮುದೂಪಧುರ್ದಶಮೇ ಅಶ್ವಿನಾ-
ಹನ್ || ೧೨ ||

॥ ಸಪಾಠಃ ॥

ಕುಹ | ಯಾಂತಾ | ಸುಷ್ಟುತಿಂ | ಕಾವ್ಯಸ್ಯ | ದಿವಃ | ನಪಾತಾ | ವ್ಯಷಣಾ |
ಶಯುತ್ರಾ |

ಹಿರಣ್ಯಸ್ಯೇವ | ಕಲಶಂ | ನಿಖೇತಮು | ಉತ್ | ಉಪಧುಃ | ದಶಮೇ |
ಅಶ್ವಿನಾ | ಅಹನ್ || ೧೨ ||

॥ ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ॥

ಪುರಾ ಖಲೂಪನಸಃ ಸ್ತುತಿಂ ಗಚ್ಛಂತಾವಶ್ಚಿನೌ ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯೇ ಕೂಪೇ ಪತಿತಂ ರೇಭಂ
ವೃಷ್ಟ್ವಾ ತಂ ಕೂಪಾದುದತಾರಯಶಾಂ | ತದಾನೀಮಶ್ಚಿಭ್ಯಾಂ ಗಂತವ್ಯಂ ಕಾವ್ಯಸ್ಯ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಮಜಾ-
ನನ್ಮುಷಿರಶ್ಚಿನೌ ಸ್ಯಚ್ಚೈತಿ | ಹೇ ದಿವೋ ನಪಾತಾ ದ್ಯೋತಮಾನಸ್ಯ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಪುತ್ರಾ ವ್ಯಷಣಾ
ಕಾಮಾಭಿವರ್ಷಕಾವಶ್ಚಿನೌ ಕುಹ ಕುತ್ರ ಶಯುತ್ರಾ ಶಯನೇ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಕಾವ್ಯಸ್ಯ
ಭಾಗರ್ವಸ್ಯ ಸುಷ್ಟುತಿಂ ಶೋಭನಾಂ ಸ್ತುತಿಂ ಶೋಭತುಂ ಯಾಂತಾ ಗಚ್ಛಂತೌ | ಯದ್ವಾ | ಶಯುತ್ರೇತ್ಯೇ-
ತದಪ್ತಿನೋರ್ವಿಶೇಷಣಂ | ಶಯುನಾಮ್ನಸ್ತ್ರಾಯಾಕ್ ಯುನಾಂ | ಹಿರಣ್ಯಸ್ಯೇವ ಕಲಶಂ ಯಥಾ
ಹಿರಣ್ಯಪೂರಿತಂ ಕಲಶಂ ಭೂಮ್ಯಾಂ ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಸರ್ವೈರ್ದುರ್ಜ್ಞಾತಂ ಕಶ್ಚಿದಭಿಜ್ಞ ಉದ್ಧರತಿ ಏವ-
ಮಸುರೈಃ ಕೂಪೇ ನಿಪಾತಂ ದಶ ರಾತ್ರೀರ್ನವಾಹಾನಿ ಚ ತತ್ರೈವ ನಿವಸಂತಂ ರೇಭಮವಗತ್ಯ
ದಶಮೇಽಹನ್ಮಹನ್ಮುದೂಪಧುಃ | ಕೂಪಾದುನ್ವೀತವಂತೌ | ಕಿಂ ತನ್ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಮಿತಿ ಪ್ರಶ್ನಃ | ರೇಭ-
ಸ್ಯಾನುಕ್ತಾವತಿ ದಶ ರಾತ್ರೀರಶಿವೇನ | ಯು-೧-೧೧೬-೨೪ | ಇತಿ ಮಂತ್ರಾಂತರಸಾಮಾನ್ಯಾತ್ಕೃತೀತಿಃ |

ಯಾದ್ವಾ | ಕಾವ್ಯಸ್ಯ ಸ್ತುತಿಂ ಪ್ರತಿ ಗಚ್ಛಂತಾ ಯುವಾಂ ಕುಹ ಕಸ್ಯನ್ನಾಸ್ತೇ ರೇಫಂ ಯುವಾಮುನ್ನಿನ್ಯ-
 ಛುರಿತಿ ಪ್ರತ್ಯಃ || ಕುಹ | ವಾ ಹ ಚೆ ಛಂದಸೀತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯುರ್ಥೇ ಹಪ್ತತ್ಯೇಯಃ | ದಿವೋ ನಪಾಶಾ |
 ಸುದಾಮಂತ್ರಿತೇ ಪರಾಂಗವತ್ಸರ ಇತಿ ಪರಾಂಗವದ್ವಾನೇನ ಸಷ್ಯಂತಸ್ಯಾಂತ್ರಿತಾನುಪ್ತೇಶಾದಾ-
 ಮಂತ್ರಿತ್ಯಃ ಚೇತಿ ಸದಪ್ತಯಸಮುದಾಯಸ್ಯ ಷಾಷ್ಠಿಕಮಾದ್ಯುಧಾತ್ಯಂತಂ | ಸಾದಾದಿಶ್ವಾವಾಪ್ಯಮಿಹ-
 ನಿಘಾಶಾಭಾವಃ | ನಸಾದಿತ್ಯತೈನಾಮು | ನ ಪಾತಯಂತೀತಿ ನಪಾಶ್ | ನಧಾಣ್ಣ ಪಾದಿತಿ ನಞಃ
 ಪ್ರಕೃತಿಭಾವಃ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ವಿಧಕ್ತೇರಾಕಾರಃ | ಶಯುಶ್ವಾ | ಅಶಿಶ್ವಾದಿಭ್ಯ ಇತ್ಯೋಶ್ವಾವಿತಿ
 ಶೀಘ ಉತ್ರಃ | ಯದ್ಯಂತೋದಾತ್ತಶಾ ನ ಸ್ಯಾತ್ ತರ್ಹ್ಯೇವಂ | ಶಯುಂ ಶ್ವಾಯೇತೇ ಇತಿ ಶಯುಶ್ವಾ |
 ತೈಜ್ ಪಾಲನೇ | ಅದೇಚ ಇಶ್ಯಾತ್ಯಂ | ಅಶೋಽನುಸರ್ಪೇ ಕಃ | ಅತ ನಿವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೈನವಧಾರಣಾದ-
 ನವಗ್ರಹಃ | ನಿಪಾಶಂ | ಖನು ಅವಧಾರಣೇ | ಅಸ್ಮಾತ್ಪರ್ವಣಿ ನಿಷ್ಕಾ | ಯಸ್ಯ ವಿಧಾಪೇತೀಪ್ತುತಿವೇಧಃ |
 ಜನಸನಮನಾಂ ಸನ್ವಲೋರಿಶ್ಯಾತ್ಯಂ | ಗತಿರನಂತರ ಇತಿ ಗತೀಃ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ಯಂ | ಅಹನ್ | ಸುಪಾಂ
 ಸುಲುಗಿತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಾಲೂಕ್ | ನ ಜಾಸಂಬುದ್ಯೋರಿತಿ ನಲೋಪಪ್ರತಿವೇಧಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ದಿವಃ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾದ ಸೂರ್ಯನ | ನಪಾಶಾ—ಪುತ್ರರು | ವ್ಯಷಣಾ—ಕಾಮಾಭಿವರ್ಧಕರು |
 ಶಯುಶ್ವಾ—ಶಯು ಎಂಬುವನನ್ನು ರಕ್ಷಣಮಾಡಿದವರೂ ಆದ | ಅಶ್ವಿನಾ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ |
 ಕುಹ—(ಎಲ್ಲಿ) ಯಾವ | ಶಯುಶ್ವಾ—ಶಯನದಲ್ಲಿ (ನಿವಾಸಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ) ಇದ್ದ | ಕಾವ್ಯಸ್ಯ—ಭಾರ್ಗವನ |
 ಸುಪ್ತುತಿಂ—ಶುಭವಾದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು (ಶ್ರವಣಮಾಡಲು) | ಯಾಂಶಾ—ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಿರಿ? ಮತ್ತು |
 ಹಿರಣ್ಯಸ್ಯ ಇವ ಕಲಶಂ—(ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಹೂತಿದ್ದಲ್ಲಿದ್ದ) ಬಂಗಾರದ ಕಲಶವನ್ನು ತೆಗೆಯುವಂತೆ |
 ನಿಪಾಶಂ—(ಅಸುರರಿಂದ) ಹೂಳಲ್ಪಟ್ಟು (ಹತ್ತು ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಒಂಭತ್ತು ಹಗಲು ಅಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ರೇಫ ಎಂಬುವ
 ನನ್ನು) | ದಶಮೇ ಅಹನ್—ಹತ್ತನೆಯ ದಿನ | ಉಕ್ ಊಸಫಃಃ | ಸೇಲಕ್ಶೆ ಎತ್ತಿದಿರಿ

ಭಾವಾರ್ಥ :

ಸೂರ್ಯಪುತ್ರರು, ಕಾಮವರ್ಧಕರು. ಶಯು ಎಂಬುವನ ರಕ್ಷಕರೂ ಆದ ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ,
 ಯಾವ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಭಾರ್ಗವನ ಶುಭವಾದ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ (ನಿ:ವಿಟ್ಟರು)
 ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಿರಿ? ಮತ್ತು (ಮಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಹೂಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ) ಬಂಗಾರದ ಕಲಶವನ್ನು ಅಗಿದು
 ತೆಗೆಯುವಂತೆ ಅಸುರರಿಂದ ಹೂಳಲ್ಪಟ್ಟು ಹತ್ತು ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಒಂಭತ್ತು ಹಗಲು ಅಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ರೇಫ ಎಂಬುವನನ್ನು
 ಹತ್ತನೆಯ ದಿನ ಸೇಲಕ್ಶೆ ಎತ್ತಿದಿರಿ

English Translation.

Whither were you going, son of heaven, showerers (of benefits),
 when on your way to the dwelling of Kavya, (to receive his) adoration,
 you raised up (Rebha), Aswins, on the tenth day, like a burried vessel
 full of gold ?

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತು ದಿನಗಳೂ ಹತ್ತು ರಾತ್ರಿಯೂ ಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ರೇಭಮುಷಿಯನ್ನು ಅತ್ತಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ಭಾವಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ದಶ ರಾತ್ರೀರಶಿವೇನಾ ನಮ ದ್ಯೂನವನದ್ಧಂ ಶ್ವಫಿತಮಷ್ಟೈರಿಪ್ರೇ ||

ವಿಪ್ರುತಂ ರೇಭಮುದನಿ ಪ್ರವೃತ್ತಮುನ್ನಿಷ್ಯಥಾಃ ಸೋಮಮಿವ ಸ್ತುವೇಣ ||

(ಋ- ಸಂ- ೧-೧೧೬-೨೪)

ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ರೇಭಮುಷಿಯನ್ನು ಭಾವಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ರಕ್ಷಿಸಿದ ಇತಿಹಾಸವು ವಿವೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ದಿವೋ ನಸಾತಾ—ದ್ಯೂೀತನಾನಸ್ಯ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಪುತ್ರೌ | ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯನ ಮಕ್ಕಳು. ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೆಂದು ಅರ್ಥ. ಸ್ತಂಧಸ್ತಾವಿಗಳು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಆದಿತ್ಯನ ಪುತ್ರರು ಎಂಬುವ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವರು.

ದಿವೋ ಹಿ ಪುತ್ರ ಅದಿತ್ಯಃ ಐತರೇಯಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ—ಪ್ರಜಾಸತಿರಕಾಮಯತ ಸ್ಯಜಾಯೇಯ ಭೂಯಾನ್ ಸ್ಯಂ ಇತ್ಯುಪಕ್ರಮ್ಯ—ಅನ್ನಿರೇವ ಸ್ಯಥಿವ್ಯಾ ಅಜಾಯತ | ನಾಯಾರಂತರಿಷ್ಟಾತ್ | ಆದಿತ್ಯೋ ದಿವಃ | (ಐ. ಬ್ರಾ. ೫-೬೨-೧) ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ |

ಆದಿತ್ಯನು ದ್ಯುತಬ್ಜವಾಚ್ಯವಾವ ಸ್ವರ್ಗದ (ಆಂತರಕ್ಷದ) ಪುತ್ರನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಅಧಿಸಿ ನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ತಾನು ಬಹಳ ಪ್ರಜಾವಂತನಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಆಪೇಕ್ಷೆಪಟ್ಟನು ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ಪೃಥಿವಿಯಿಂದ ಅನ್ನಿಯು ಉತ್ಪನ್ನನಾದನು. ನಾಯುವು ಆಂತರಕ್ಷದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನನಾದನು, ಆದಿತ್ಯನು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನನಾದನು ಎಂದು ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಏವಂ ಹಿ ಐತಿಹಾಸಿಕಾಃ ಸ್ಮರಂತಿ—ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿದವರೂ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಪುರಾಣವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಉದಾಹರಿಸುವರು.

ದಿವಃ ಪುತ್ರೋ ಬೃಹದ್ಧಾನುಃ ಚಕ್ಷುರಾತ್ಮಾ ವಿಭಾವಸುಃ | ಸವಿತಾ ಸ ಯುಚೀಕೋಲ್ವೇಕಸೋ
ಭಾನುರಾಗಾವಹೋ ರವಿಃ || ಪುರಾ ವಿವಸ್ವತಸ್ಸರ್ವೇ ತೇಷಾಂ ಜ್ಯೇಷ್ಠಸ್ತಥಾಪರಃ || ಇತಿ |

ಬೃಹದ್ಧಾನು, ಚಕ್ಷುಃ, ಆತ್ಮಾ, ವಿಭಾವಸು, ಸವಿತಾ, ಯುಚೀಕ, ಅರ್ಕ, ಭಾನು, ಆಗಾವಹ, ರವಿ, ವಿವಸ್ವಾನ್ ಎಂಬವರು ಸ್ವರ್ಗದ ಪುತ್ರರಾಗಿರುವರು. ಇವರಲ್ಲಿ ವಿವಸ್ವಾನ್ ಎಂಬವನು ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಜ್ಯೇಷ್ಠನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ.

ಏವಂ ದಿವಃ ಪುತ್ರೋ ವಿವಸ್ವಾನ್ ತಸ್ಯ ಪುತ್ರಾವಪ್ತಿನಾ | ವಿವಸ್ವಾನ್ ಎಂಬುವನು ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ದಿವಸ್ಪುತ್ರನಾಗಿರುವನು. ಇವನ ಮಕ್ಕಳೇ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು—

చివం హిరిహాసమాజేక్షతే—శ్వాస్తిశిరఃస్థావికావికాసృతే అదిశ్వాత్ యేనో మిథునో
 జనయాంతేతారా సావనాం ప్రతివిధాయాన్యాం అక్షం రూపం కృత్వా ప్రదేద్యువ |
 వివస్వాన్ అదిత్యే అప్రమేవ రూపం కృత్వా తామనుశ్చ త్యే సంబుధావ | తతోః
 అప్సినో జజ్ఞాతే ఇతి | చివం అప్సినో దివః సౌక్యా ||

శ్వాస్తి బ్రహ్మణ నమశాద సరణ్యు ఎంబునలు చివస్వాన్ ఎందు డివరుళ్ళ అదిత్యునింద యేను, యేమునా
 ఎంబ మర్కటగళన్న సడిదళు. అదిత్యున డత్తిరదల్లి ఇరలు అశక్రళాగి తన్న డాగే ఇరువంతి బేరే
 (అశక్తియన్ను మాది ఇరిసి) యాద స్త్రీయన్ను మాది ఇరిసి తాను శుదురీయ రూపదింద సుయోస
 సమాసవన్న బిట్టి డిరిటింకడదళు. అగ అదిత్యును తానూ కూడ శుదురీయ ఆకారవన్న ధరిసింకెండు
 శుదురీయ రూపదింద ఇరువ అవళన్న అనుసరిసి డిరిగి హింబాలిసిడాగ అప్సినైవేవతేగళు ఇవర
 సమాగమదింద లుశ్చన్నరాదరు. డిగే అప్సినైవేవతేగళు (శ్చగడ) ఎల్లవన్న ప్రకాశగళువను బ్రహ్మణ
 నేనిన్ను కృళు ఎందు ఇతిహాసవన్న చివరిసిరుత్పారే.

శుచ యాంతా సుశ్చుతేం కావ్యశ్చ కయుశ్చా—తయోనే నివాసస్థానే వేశమానశ్చ
 భాగవశ్చ రోఢధనాం స్తుతిం. త్రింకెం శుచ గజ్యేంశా | శన్న వాసస్థానదల్లి సువివాగి శుళకు
 కేండు ఇరువ భ్యేగువరదల్లి లుశ్చన్ననావ శుశ్చాఙాయోను డేళువ శ్చుతియన్ను శేళువుదల్ల్యాగ
 అప్సినైవేవతేగళాద నేవు ఎల్లిగి డిరిగిదిరి ఎందు ప్రక్షి మాదిరువుదదింద అప్సినైవేవతేగళ నివాసస్థాన
 వన్న తిళయదిరువవన ప్రక్షి యాగుశ్చడి. ఇల్లి—

పురా మిలు లుకనశః స్తుతిం గజ్యేన్తావశ్చినో మార్గమధ్యే కౌవే వేశితం రేఢం
 దృశ్వాస్తి తం కౌసాదుదతారయేతాం | తదానిం అప్సినైం గంతయ్యం కావ్యశ్చ
 నివాసస్థానం అజానన్ యుషిః అప్సినో బ్యేత్తి ||

పునదల్లి శుశ్చాఙాయోన శ్చుతియన్ను శేళువుదల్ల్యాగ డిరిగిత్తిరువ అప్సినైవేవతేగళు మార్గమధ్యదల్లి
 భావియల్లి బిద్దిరువ రేఢభుషియన్ను నేఢిది అవనన్ను మేఢుళ్ళే ఎత్తి డిరిగిటింకడదను. అనంతర రేఢ
 డిరిగియు అవరన్న కాలడి అవరు ఇరువ శ్చుళవన్న తిళయవుదల్ల్యాగ ప్రక్షియన్ను మాదిరువనేండు ఇల్లి
 వణోశవాగిడి ఎందు సాయుణరు అభమాదిరువరు. మత్తు కయుశ్చా ఎంబ వదత్తే కయుంబవనన్ను
 రక్షివదనను ఎందు అప్సినైవేవతేగళగి వేశితణనాగి అభవన్ను చివరిసిరువరు.

హిరణ్యశ్చేవ కలతం—ఎంబల్లి హిరణ్యశ్చ కలతవివ ఎందు అన్నవనన్ను మాది ఇవ కల్పత్తే
 లుపమాభవన్న డేళ, యేథా హిరణ్య పురికిం కలతం భుమ్మాం నిక్షిత్తం శవ్యేః డుజ్జాశ్చేం శక్తి
 దళుజ్జ. లుద్రేరీ చివం రేఢభవనగళ్ళే కౌసాదునిశ్చితవంశా | తన్న దింద (అథవా సువణ ద్రవ్యదింద)
 శుంబిరువ కలకత్తు భుమిమ మళగడియల్లి యారిగం తిళయదంతి డిరిగిరువుదన్ను నిధుణాదవన.

ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವಂತೆ ಭಾವಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ರೇಫನನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ತುತಿಂ ಪ್ರತಿ ಗಚ್ಛಂತಾ ಯುವಾಂ ಕುಂದ ಕಸ್ಮಿನ್ ಸ್ತುನೇ ರೇಫಂ ಯುವಾಂ ಉನ್ನಿ ಸ್ಯಘಃ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಃ | ಶಕ್ತ್ಯಾ ಚಾರ್ಯನು ನಿವೃತ್ತನು ಕುರುತು ಹೇಳುವ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗುವಾಗ ರೇಫನು ಓಡುವುದನ್ನು ಭಾವಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ ಪ್ರದೇಶವು ಯಾವುದು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ವಿಧವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೂ ಮಾಡಿರುವರು.

! ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ |

ಕುಂದ—ಕಿಮ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಪ್ತಮ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಾಹಚಿ ಚೈಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಹ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಕುತಿಯೋಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಕು ಎಂಬ ಅದೇಶ.

ಯಾಂಶಾ—ಯಾ ಪ್ರಾಪಣೇ. ಧಾತು. ಲಠರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ವಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರಥಮಾದ್ವಿನಚನದಲ್ಲಿ **ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್**—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಾದೇಶ. ಉಗತ್ತಾದುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸ್ವಾರಪರವರ್ಣ.

ದಿವೋ ನಸಾತಾ—ಸುಪಾಮಂತ್ರಿತೇ ಪರಾಂವತ್ ಸ್ಯುರೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೧-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ದಿವಃ ಎಂಬುದು ಪರದ ಆಮಂತ್ರಿತಕ್ಕೆ ಅವಯವದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಆಮಂತ್ರಿತಸ್ಯ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ದಿವೋ ನಸಾತಾ ಎಂಬ ಸಮುದಾಯದ ಆದಿಗಿ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಪ್ಪಮಿಶ್ರವಿಧಾತ್ವಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನಸಾತ್ ಎಂಬುದು ಅಸತ್ಯ ಅಂದರೆ ಮೃತ್ಯುಳ ಹೆಸರು. ನ ಪಾತಯತಿ ಇತಿ ನಸಾತ್. **ನಿಘೃತ್ ನಸಾತ್**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಜಾನ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪಬಾರದೇ ನಿಪಾತವಾಗಿದೆ. **ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್**—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ (ಔ) ಆಕಾರಾದೇಶ. ವ್ಯವಹಾರ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಆಕಾರಾದೇಶ.

ಶಯುಕ್ತಾ—ಶೀರ್ಷ್ ಸ್ವರೇ. ಧಾತು. ಅತಿಶ್ವಾದಿಭ್ಯ ಇತ್ಯೋಶ್ಚಾ (ಉ. ಸೂ. ೪-೬೧೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಅಮ್ಯದಾತ್ವಕ್ಕೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಅಮ್ಯದಾತ್ವಸ್ವರ ಬರುವುದರಿಂದ ಉಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗಿದೆ; ಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಜೇರಿ ರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ವಚನಮಾಡಬೇಕು. ಶಯುಂ ತ್ರಾಯೇಶೇ ಇತಿ ಶಯುಕ್ತೌ. ತ್ರೈಜ್ ಸಾಲನೇ ಧಾತು. ಅದೇ ಚಿ ಉಪದೇಶೋತ್ತಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೪೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಏಚ್ಚಿಗೆ ಅತ್ಯ. ಅದಂತವಾದ ಧಾತುವಾದುದರಿಂದ ಅತೋಽನುಸರ್ಗೇಃ ಈ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ಕಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಇವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಅತೋ ಲೋಪಇಟಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಶಯುಕ್ತ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ ಅನಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರೆ ಅನಗ್ರಹವಿದ್ದೇ ಇದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ದ್ವಿವಚನ ಔಪವಾದಾಗ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಆಕಾರಾದೇಶ-ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾದಾಗ ಗತಿಕಾರಕೋಪಸವದಾತ್ವಕ್ಕೆತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕ್ವದತ್ವದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ನಿಖಾತಮ್—ಖನು ಅವಧಾರಣೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ, ಉದಿತೋ ವಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೫೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ತಾ ಪ್ರತ್ಯಯ ಪರವಾದಾಗ ಇಟ್ ಎಕಲ್ಪಿತವಾದುದರಿಂದ ಯೆಸ್ಯ ವಿಧಾಪಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಣ್ಣಿ ಪೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಜನಸನಖನಾಂ ಸನ್ಯೂಲೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅತ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಗತಿರನಂತರಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಗತಿಗೆ (ನಿ) ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಊಪಥಃ—ಝವಝ್ ಬೀಜಸಂತಾನೇ. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನರೂಪ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ತಿಬಂತನಿಘಾತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದಶಮೀ—ದಶನ್ ಶಬ್ದ. ನಾಂತಾದಸಂಖ್ಯಾದೇರ್ಮಟ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯಪ್ಪರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಪ್ತಮೀ ಏಕವಚನಾಂತ ರೂಪ.

ಆವನ್—ಇದಕ್ಕೆ ಸಪ್ತಮೀ ಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ನಜಾಸಂಬುದ್ವ್ಯೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. || ೧೨ ||

§ ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ §

ಯುವಂ ಚೈವಾನಮಶ್ಚಿನಾ ಜರಂತಂ ಪುನರ್ಯುವಾನಂ ಚಕ್ರ-

ಧುಃ ಶಚೀಭಿಃ |

ಯುವೋ ರಥಂ ದುಹಿತಾ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಸಹ ಶ್ರಿಯಾ ನಾತ್ಯಾ-

ವ್ಯಣೇತ || ೧೩ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಯುವಂ | ಚ್ಯವಾನಂ | ಅತ್ತಿನಾ | ಜರಂತಂ | ಪುನಃ | ಯುವಾನಂ | ಚಕ್ರಘಃ |

ಶಚೇಭಿಃ |

ಯುವೋಃ | ರಥಂ | ದುಹಿತಾ | ಸೂರ್ಯಸ್ಯ | ಸಹ | ಶ್ರಿಯಾ | ನಾಸತ್ಯಾ |

ಅನ್ವನೇತ || ೧೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅತ್ತಿನೌ ಯುವಂ ಯುವಾನಾಂ ಶಚೇಭಿರಾತ್ತೀಯೈರ್ಭೈಷ್ಠ್ಯೈಃ ಕರ್ಮಾಭಿರ್ಜರಂತಂ ಜೀರ್ಯಂತಂ ಚ್ಯವಾನಂ ಸ್ತುತೀನಾಂ ಚ್ಯಾವಯಿತಾರಮೇತಶ್ಚಂಜ್ಞಮ್ನುಷಿಂ ಯುವಾನಂ ಪುನರ್ಯೌವನೋಪೇತಂ ಚಕ್ರಘಃ | ಕೃತವಂಶೌ | ಅಪಿ ಚ ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾವತ್ತಿನೌ ಯುವೋರ್ಯೌವಯೋರಥಂ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ದುಹಿತಾ ಸೂರ್ಯಸ್ಯಾ ಶ್ರಿಯಾ ಸಹ ಋಕ್ಸಹಸ್ರರೂಪಯೋ ಸಂಪದಾ ಕಾಂತ್ಯಾ ನಾಸಹಾವ್ಯನೇತ | ಸಮಭಜತ | ಅಗತ್ಯಾರೂಢವತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಅ ನಾಂ ರಥಂ ದುಹಿತಾ ಋ ೧-೧೧೭-೧೧೮ ಇತ್ಯತೃ ಲಿಖಿತಮಾಖ್ಯಾನಮತ್ರಾಪಿ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ || ಜರಂತಂ | ಜ್ಞಾನ್ ವಯೋಹಾಸೌ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಶಸ | ಯುವೋಃ | ಯುಷ್ಮಚ್ಚೈಚ್ಛಾತ್ ಸ್ತೀದ್ವಿವಚೇನೇ ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಯೋಽಽಜೀತಿ ಯತ್ಪ್ರಾಥಾನೇ ಸತಿ ಶೇಷೇ ಲೋಪ ಇತಿ ದಕಾರಲೋಪಃ | ಅತೋ ಗುಣ ಇತಿ ಪರರೂಪತ್ವಂ | ಏಕಾದೇಶ ಉದಾತ್ತೇನೋದಾತ್ತಃ | ಅನ್ವನೇತ | ವೃಜ್ ಸಂಭಕ್ತಾ | ಕ್ರಿಯಾದಿಕಃ ||

|| ಶ್ರುತಪದಾರ್ಥಃ ||

ಹೇ ಅತ್ತಿನಾ—ನಲ್ಯೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಯುವಂ—ನೀವಿಬ್ಬರು | ಶಚೇಭಿಃ—(ನಿಮ್ಮ ವೈದ್ಯ) ಕರ್ಮಗಳಿಂದ | ಜರಂತಂ—ಮುದುಕನಾಗುತ್ತಿರುವ | ಚ್ಯವಾನಂ—ಚ್ಯವನನೆಂಬುವನನ್ನು | ಪುನಃ ಯುವಾನಂ—ಮತ್ತೆ ಯೌವನಯುಕ್ತನನ್ನಾಗಿ | ಚಕ್ರಘಃ—ಮಾಡಿದಿರಿ | (ಅ ಪಿ ಚ—ಮತ್ತೂ) | ನಾಸತ್ಯಾ—ನಲ್ಯೆ ನಾಸತ್ಯರೇ | ಯುವೋಃ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ | ರಥಂ—ರಥವನ್ನು | ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ದುಹಿತಾ—ಸೂರ್ಯ ಪುತ್ರಿಯು (ಸೂರ್ಯ ಎಂಬುವಳು) | ಶ್ರಿಯಾ ಸಹ—ಕಾಂತಿಯಿಂದ (ಋಕ್ಸಹಸ್ರರೂಪವಾದ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ) ಯುಕ್ತಳಾಗಿ | ಅನ್ವನೇತ—(ಅರೋಹಿಸಿದಳು) ಪ್ರಾಪ್ತಳಾದಳು.

|| ಛಾಂದಸ್ ||

ನಲ್ಯೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನೀವು ನಿಮ್ಮ ವೈದ್ಯರೇಯ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮುದುಕನಾಗಿದ್ದ ಚ್ಯವನನನ್ನು ಪುನಃ ಯುವಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಿರಿ (ಮತ್ತು) ನಾಸತ್ಯರೇ, ನಿಮ್ಮ ರಥವನ್ನು ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯಾದ ಸೂರ್ಯ ಎಂಬುವಳು (ಋಕ್ಸಹಸ್ರರೂಪವಾದ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ) ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಯುಕ್ತಳಾಗಿ ಬಂದು ಏರಿದಳು.

English Translation

You rendered, by your power, Aswins, the aged Chyavana again young: the daughter of the sun, Nasatyas, invested your chariot with beauty.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು :

ಚೈವಾನಂ ಯುವಂ ಶಬೀಭಿಃ ಚಕ್ರೈಃ—ಚ್ಯಾವನಿಯತಾರಂ ಸ್ತುತೀನಾಂ ಏತತ್ಕಂಜ್ಜಂ ಯುಷಿಂ ಧ್ವನಃ ಯೌವ್ವನೋಪೇತಂ ಅತ್ತೀಯೈಃ ಭೈಷಜ್ಯೂರೂಸೈಃ ಕರ್ಮಾಭಿಃ ಕೃತವಂತಾ | ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ವ್ಯದ್ಧನಾಗಿದ್ದ ಚೈವನಮುಷಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ವೈದ್ಯಚಿಕಿತ್ಸೆಯಿಂದ ಯೌವ್ವನವಂತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು. ಮತ್ತು ಅವನಿಂದ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು ಎಂದು ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಸ್ಯಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಸಾಯಣರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಡಿರುವಂತೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಈ ವಿಷಯವು—ಹಿಂದೆಯೇ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ.

ಜುಜುರುಸೋ ನಾಸತ್ಯೋತ ವಸ್ತಿಂ ಹ್ರಾಮುಂಚಿತಂ ದ್ರಾಪಿಮಿವ ಚೈವಾನಾತ್ |
ಸ್ತುತಿರತಂ ಜಹಿತಸ್ಯಾಯುರ್ದಿಸ್ತಾದಿತ್ವತಿಮುಕ್ಯಣುತಂ ಕನೀನಾಮ್ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೧೦)

ಏಂಬ ಋಕ್ಕನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ದುಹಿತಾ ಯುವೋರಥಂ ಅವ್ಯಣೇತ ಸೂರ್ಯಾಖ್ಯಾ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ದುಹಿತಾ ಯುವಾಂ ರಥಂ ಅಗತ್ಯಾರೂಢವತೀ ಸೂರ್ಯನ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಸೂರ್ಯಾ ಎಂಬವಳು ಸ್ಯಂವರದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ವರಿಸಿ ನಿಮ್ಮ ರಥವನ್ನು ಹತ್ತಿದಳು. ಮತ್ತು ಅಗ ಬಹಳವಾಗಿ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ರಥವು ಮೆರೆಯುತ್ತಿತ್ತು ಪಣವಾಗಿಟ್ಟಿದ್ದ ಸಹಸ್ರ ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಸೂರ್ಯಾ ಎಂಬವಳನ್ನೂ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಹೊಂದಿದರೆಂಬ ಇತಿಹಾಸವು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಸ್ಯಂದಸ್ತಾಮಿಗಳೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿ.

ಆ ವಾಂ ರಥಂ ದುಹಿತಾ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಕಾರ್ಷ್ವೇನಾತಿಷ್ಠದರ್ವತಾ ಜಯಂತೀ |
ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾ ಅನ್ಯಮನ್ಯಂತ ಹೃದ್ವಿಃ ಸಮು ಶ್ರಿಯಾ ನಾಸತ್ಯಾ ಸಬೀಭೈ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೧೭)

ಎಂಬ ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ವಿಷಯವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಋಕ್ಕನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಯಾಸ್ಯರು—

ಚೈವನಃ | ಯುಷಿಭಿಃ ವತಿ ಚ್ಯಾವನಿಯತಾ ಸ್ತೋಮಾನಾಂ ಚೈವಾನಮಿತ್ಯುಪಿ ನಿಗಮಾ ಧವಂತಿ

(ನಿ. ೪-೧೯)

ಚ್ಯವನ ಚ್ಯವಾನ ಎಂಬ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳೂ, ಒಬ್ಬ ಪುಷಿಯ ಹೆಸರಾಗಿದೆ. ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಸ್ವತಿಮಾಡುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ—

ಯುವಂ ಚ್ಯವಾನಂ ಸನಯಂ ಯಥಾ ರಥಂ ಪುನರ್ಯುವಾನಂ ಚರಣಾಯ ತಕ್ಷಥುಃ |
ನಿವೃತ್ತೈರ್ಮೂಹಠುರದ್ಯೈಸ್ತೈರಿ ವಿಶ್ವೇತ್ತಾ ವಾಂ ಸವನೇಷು ಪ್ರವಾಚ್ಯಾಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೩೯-೪)

ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಚ್ಯವಾನ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ—

ಯುವಂ ಚ್ಯವನಂ ಸನಯಂ ಪುರಾಣಂ ಯಥಾ ರಥಂ ಪುನರ್ಯುವಾನಂ ಚರಣಾಯ ತಕ್ಷಥುಃ || ಯುವಾ ಪ್ರಯೋತೀಕರ್ಮಾಣಿ | ತಕ್ಷತಿಃ ಕರೋತಿಕರ್ಮಾ (ನಿ. ೪-೧೧) ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ವತಿಮಾಡುವ ವ್ಯದ್ಯನಾದ ಚ್ಯವನಪುಷಿಯನ್ನು ಯಾವನವುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ ನಾಸಕ್ಯರು ಮಾಡಿದರೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಒರಂತಮ್—ಜ್ಞಾಪ್ ವಯೋಹಾನೌ ಧಾತು. ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೪೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಾಗ ಶಪ್ ವಿಕರಣ ಬರುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಧಾತುವಿನ ಇರಿಗೆ ಸಾರ್ವಧಾತುಕಾರ್ಥಧಾತುಕೆಯೋಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಗುಣ. ಒರತ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಪದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕ ಬಂದುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರನೈದಾತ್ತೀತ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನು ದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾಭಿಕ್ರಮಿಣಿ ಅಮ್ ಪರವಾದಾಗ ಉಗತ್ತಾದುದರಿಂದ ನಮಾಗಮು.

ಯುವಾನಮ್—ಯು ಮಿಶ್ರಣೀ ಧಾತು. ಕನಿನ್ಯಯುವ್ಯಪಿ—(ಉ. ಸೂ. ೧-೧೫೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕನಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಇನ್ಯಾತ್ಯಾದಿನಿತ್ಯಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಸ್ಮರ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಮಿನ್ಯಲ್ಲಿ ಉಪಧಾದೀರ್ಘ.

ಚಿತ್ಯಥುಃ—ಡುಕ್ಯ ಇತ್ ಕರಣೇ. ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯುವೋಃ—ಯುವ್ಯೌಃ ಶಬ್ದ. ಸ್ವಪೀ ದ್ವಿವಚನ ಪರವಾದಾಗ ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೪೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯೋಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೮೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯತ್ಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಹರ್ಯಂಶಕ್ಕೆ ಯುವಾವೌ ದ್ವಿವಚನೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೯೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯುವ ಎಂಬ ಅದೇಶ. ಶೇಷೇ ಲೋಪಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೯೦) ಸೂತ್ರದಿಂದ ದಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಅತೋ ಗುಣೀ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪದಿರುವ ಅಕಾರದೊಡನೆ ಪರೂಪ. ಓಕಾರರೂಪಗುಣ ಪರವಾದುದರಿಂದ ಪುನಃ ಅತೋಗುಣೀ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರರೂಪ. ಉದಾತ್ತ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಏಕಾದೇಶ ಬಂದುದರಿಂದ ಏಕಾದೇಶ ಉದಾತ್ತೇನೋದಾತ್ತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ತ್ರಿಯಾ—ಸಾನೇಕಾಚೆತ್ಯತೀಯಾದಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅವ್ಯಯೇತೆ—ವೃಣ್ ಸಂಭಕ್ತಾ ಧಾತು. ಕ್ರ್ಯಾದಿ. ಲರ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ವಿಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಕ್ಕಯ. ಕ್ರ್ಯಾದಿಭ್ಯಃ ತ್ಸಾ ಎಂಬುದರಿಂದ ತ್ಸಾ ವಿಕರಣ. ಸಾರ್ವಧಾತುಕಮಹಿತ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಜ್ಞಪ್ತವಿರು ವುದರಿಂದ ಅದು ಹಲಾದಿಯಾದುದರಿಂದ ಈ ಹಲ್ಯಭೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಕರಣಕ್ಕೆ ಈಶ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಮುಕಾರದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಣಪ್ಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಭಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೩ ||

ಃ ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ :

ಯು॒ವಂ ತುಗ್ರಾ॑ಯ ಪೂ॒ರ್ವ್ಯೇ॒ಭಿ॒ರೇ॒ವೈಃ ಪು॒ನ॒ರ್ಮ॒ನ್ಯಾ॑ವ್ಭವತಂ
ಯುವಾನಾ |

ಯು॒ವಂ ಭು॒ಜ್ಯು॑ರ್ಮರ್ಣಸೋ॒ ನಿಃ ಸ॒ಮುದ್ರಾ॑ದ್ವಿಭಿರೂಹಘು-
ರ್ಮಜ್ರೇಭಿರಶ್ಚೈಃ || ೧೪ ||

ಃ ಪದಪಾಠಃ :

ಯು॒ವಂ | ತುಗ್ರಾ॑ಯ | ಪೂ॒ರ್ವ್ಯೇ॒ಭಿಃ | ಏ॒ವೈಃ | ಪು॒ನಃ॑ ಮ॒ನ್ಯಾ | ಅ॒ಭವ॑ತಂ |
ಯುವಾನಾ |

ಯು॒ವಂ | ಭು॒ಜ್ಯಂ | ಅ॒ರ್ಣಸಃ | ನಿಃ | ಸ॒ಮುದ್ರಾ॑ತ್ | ವಿಃ ಭಿಃ | ಊಹ॑ಘುಃ |
ಮಜ್ರೇ॑ಭಿಃ | ಅಶ್ಚೈಃ || ೧೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಯುವಾನಾ ದುಃಖಾನಾಂ ಯಾವಯಿತಾರಾವಶ್ಚಿನೌ ಯುವಂ ಯುವಾಂ ಪೂರ್ವೈಃ |
 ಪುರಾಣಾನಮೈತತ್ | ಪೂರ್ವಕಾಲೇನ್ನೈಶ್ಚಿರಂ ತನ್ನೈರೇವೈಃ ಸ್ತುತ್ಯೈಂ ಪ್ರತಿ ಗಂತ್ಯಭಿಃ ಸೋಶ್ಚೈಸ್ತುಗ್ರಾಯ
 ಭುಜ್ಯೋರ್ಜನಕಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿಭಿಃ ಪುನರ್ಮನ್ಯೌ ಯಥಾ ಭುಜ್ಯೋಃ ಸಮುದ್ರಗಮನಾತ್ಪೂರ್ವಂ
 ಯುವಾಂ ಸ್ತೋತವ್ಯೌ ತಥಾ ಪುನರಪೀದಾನೀಂ ಸ್ತೋತವ್ಯಾವಧವತೆಂ | ಯದಾ ಯುವಾಂ
 ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯೇ ಸೇನಯಾ ಸಹ ನಿಮಗ್ನಂ ಭುಜ್ಯಂ ತುಗ್ರಸ್ಯ ಪುತ್ರಮರ್ಣಸೋಽರ್ಣಸ್ಯತಃ ಪ್ರೌಢೋ-
 ದಕಯುಕ್ತಾತ್ಸಮುದ್ರಾದಂಬುರಾಶೇಃ ಸಕಾಶಾದ್ವಿಭಿರ್ಗಂತ್ಯಭಿರ್ನೌಭಿರ್ಯಜ್ಜೇಃ ಶೀಘ್ರಗತಿಯುಕ್ತೈ-
 ರಶ್ಚೈಶ್ಚ ನಿರೂಹಭುಃ ನಿರ್ಗಮಯ್ಯ ಪಿತ್ರಸಮಾಪಂ ಪ್ರಾಪಿತವಂತಾ | ತದಾನೀಂ ಪುನರಸ್ಮತಿಶಯೇನ
 ಸ್ತೋತವ್ಯೌ ಜಾತಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತುಗ್ರೋ ಹ ಭುಜ್ಯಂ | ಋ ೧-೧೧೬-೩ | ಇತ್ಯೆತೋಕ್ತಮಾಖ್ಯಾನೇ-
 ಮುಕ್ತಾಸ್ಯನುಸಂಧೇಯಂ || ಏವೈಃ | ಇಹ ಗತಾ | ಇಹ ಶೀಘ್ರಾಂ ವನ್ | ಪುನರ್ಮನ್ಯೌ |
 ಮನ ಜ್ಞಾನೇ | ಅತ್ರ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಃ | ಮನ್ಯತೇ ಸ್ತೌತೀತಿ ಮನಾ ಸ್ತುತಿಃ | ಪಚಾದ್ಯಚ್ | ಛಂದಸಿ
 ಚೇತ್ಯಾರ್ಥೇ ಯಃ | ಯುವಾನಾ | ಯು ಮಿಶ್ರಣಾಮಿಶ್ರಣಯೋಃ | ಕನಿನ್ಯುತ್ಯುಷೀತ್ಯಾದಿನಾ ಕನಿನ |
 ಸುಪಾಂ ಸುಲೂಗತಿ ವಿಭಕ್ತೇರಾಕಾರಃ | ಅರ್ಣಸಃ ಅರ್ಣಶಬ್ದಾದುತ್ಪನ್ನಸ್ಯ ಮತ್ಪರ್ಥಿಯಸ್ಯ ಬಹುಲಂ
 ಛಂದಸೀತಿ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾಲೋಪಃ | ಸರ್ವೇ ವಿಧಯುಕ್ತಂಛಂದಸಿ ವಿಕಲ್ಪ್ಯಂತ ಇತಿ ವಿಭಕ್ತ್ಯುದಾತ್ತಸ್ಯ
 ವಿಕಲ್ಪನಾದಭಾವಃ | ಋಶ್ವೇಃ | ಋಜ ಗತಿಸ್ಥಾನಾರ್ಜನೋಪಾರ್ಜನೇಷು | ಋಶ್ವೇಂದ್ರೇತ್ಯಾದೌ
 ರಸ್ತುತ್ಯಯಾಂತೋ ನಿಪಾತಿತಃ | ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ ಭಿಷ ಏಸಭಾವಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಯುವಂ--ನೀವು (ಯುವಾಗ) | ಭುಜ್ಯಂ--(ತುಗ್ರಪುತ್ರನಾದ) ಭುಜ್ಯು ಎಂಬುವನನ್ನು | ಅರ್ಣಸಃ--
 ಕ್ಷುಬ್ಧನಾಗಿದ್ದ | ಸಮುದ್ರಾತ್--ಸಮುದ್ರದಿಂದ | ವಿಭಿಃ--ಗಮನಶೀಲವಾದ (ನೌಕೆಗಳಿಂದಲೂ) | ಋಶ್ವೇಃ--
 ಶೀಘ್ರಗತಿಯುಳ್ಳವರಾದ | ಅಶ್ವೈಃ (ಚಿ)--ಅಶ್ವಗಳಿಂದಲೂ | ನಿಃ ಊಹಂಭುಃ--ನಮಗೆ ತಂದು ತಂದೆಯ
 ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದರೋ (ಆಗ) | ಯುವಾನಾ--ದುಃಖಕರಹಾರಕರಾದ ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಯುವಂ--
 ನೀನಿಬ್ಬರೂ | ಪೂರ್ವೈಃ--ಪುರಾತನವಾದ | ಏವೈಃ--ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ | ತುಗ್ರಾಯ--ತುಗ್ರ ಎಂಬುವ
 ನಿಗೆ | ಪುನಃ ಮನ್ಯೌ--ಪುನಃ ಸ್ತುತ್ಯರಾಗಿ | ಅಭವತೆಂ--ಆದಿಂ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ದುಃಖಕರಹಾರಕರಾದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, (ತುಗ್ರಪುತ್ರನಾದ) ಭುಜ್ಯು ಎಂಬುವನನ್ನು ಕ್ಷುಬ್ಧನಾಗಿದ್ದ
 ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಿಂದ ನೌಕೆ ಮತ್ತು ಅಶ್ವಗಳ (ಸಹಾಯದಿಂದ ಕರೆತಂದು ತಂದೆಗೆ) ಒಪ್ಪಿಸಿದಾಗ, ಆ ತುಗ್ರ ಎಂಬ
 ರಾಜನು ಪುರಾತನ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಸ್ತುತಿಸಿದನು.

English Translation.

Dissipators of affliction, as you were praised with former praises by Tugra, so were you again adored (by him), when you brought Bhujyu safe from the tossing ocean with swift ships and rapid horses-

|| ವಿಕೇಷನವಯುಗಲ ||

ಪುನರ್ನುನ್ಯಾ—ಮನ ಜ್ಞಾನೇ ಅತ್ರ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥಃ ಮನ್ಯತೇ ಸ್ತುತಿಂ ಇತಿ ಮನಾ | **ಪಚಾದ್ಯರ್ಚ** ಮನ್ಯಾ | ಸ್ತುತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಕವಾದ ಮನ ಧಾತುವು ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಪಚಾದಿಗಣದ ಅಚ್ ಸ್ತುತ್ಯವು ಬಂದು ಮನ್ಯಾ ಎಂದು ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಪದೇಪದೇ ಸ್ತುತಿಮಾಡಲ್ಪಡುವವರೆಂದು ಅರ್ಥ. ಸ್ತುಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು--

ಪುನಶ್ಚಚ್ಚೋಕ್ತೇ ಅಂತರ್ಲೇಪವೀಷ್ಣಾರ್ಥಃ | ಮನ್ಯತ ಇತಿ ಅಚ್ಛತಿಕರ್ಮಾ ಕಾಂತಿಕರ್ಮಾ ನಾ ಪುನಃ ಪುನಃ ಸ್ತುತ್ಯಾ ಕಾಮ್ಯಾ ನಾ |

ಪುನಃ ಎಂಬ ಪದವು ಅನೇಕಾರ್ಥಕ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮನ ಧಾತುವು ಸ್ತುತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಾಂತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಪುನಃ ಪುನಃ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವರು. ಅಥವಾ ಆಯಾಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಇಷ್ಟವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದರಿಂದ ಅವರವರಿಗೆ ಅಭಿಲಷಣೆಯ ರಾಗಿರುವವರು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಪೂರ್ವ್ಯೇಭಿಃ—ಪುರಾಣಾನಾಮೈತತ್ ಪೂರ್ವಕಾಲೇನೈಃ | ಪೂರ್ವಶಬ್ದವು ಪ್ರತ್ಯೇ ಪ್ರದಿವ ಎಂಬ ಅರು ಪುರಾಣಾನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೦) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪುರಾಣ (ಹಳೆಯದು) ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಬಹಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸ್ತುತ್ಯರೇ ಆಗಿ ಇದ್ದು—ಈಗಲೂ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಹರೆಂದು ವರ್ದಿಸಿದೆ.

ಭುಜ್ಯುಂ ಅರ್ಚಣಃ ಸಮದ್ರಾತ್ ಋಜ್ಜೇಭಿರಶ್ವೈಃ ನಿರೂಹಠುಃ—ಶುಗ್ರನೇಂಬ ರಾಜನು ಅತ್ತಿನೀ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸ್ತುತಿಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದನು. ಅವನ ಮಗನಾದ ಭುಜ್ಯುವೆಂಬವನು ಸಮುದ್ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ಮುಳುಗಿಹೋಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ನಾನೆ ಗಳನ್ನೂ, ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ತಂದು ಅವನನ್ನು ನೀರಿನ ಮಧ್ಯದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿ ದಡಕ್ಕೆ ತಂದು ಅವನ ಮನೆಗೆ ಸೇರಿಸಿದರು. ಆದಕಾರಣ ಇವರನ್ನು ಶುಗ್ರರಾಜನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಸ್ತುತಿಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ಎಂಬ ಇತಿಹಾಸವು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತ ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯವು—

ತುಗ್ರೋ ಹ ಭುಜ್ಯುಮುತ್ತಿನೋದಮೇಘೇ ರಯಿಂ ನ ಕಶ್ಚಿನ್ನಮ್ನವಾ ಅನಾಥಾಃ |
ತಮೂಹಠುರ್ನೌಭಿರಾತ್ಮನ್ಯತೀಭಿರಂತರಿಕ್ಷಪುರ್ದಿರಪೋದಕಾಭಿಃ ||

(ಮ. ಸಂ ೧-೧೧೬-೬)

ಎಂಬ ಋತ್ಯವನ್ನೆ ಉಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯಂ ರೀತಿಯಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಸಮುದ್ರಾತ್—ಅಂಬುರಾಶೀಃ ಸೆಕಾಶಾತ್ ನಿರುಕ್ತಃ ಕಾರು—

ಸಮುದ್ರಃ ಕಸ್ಮಾತ್ ಸಮುತ್ ಪ್ರವಂತ್ಯಸ್ಯಾದಾಪಿ ಸಮುಧಿಪ್ರವಂತ್ಯೇನವಾಪಿ | ಸಮೀದೀಂದೇ ಅಸ್ಮಿನ್ ಭೂತಾನಿ ಸಮುದೇಶೋ ಭವತಿ ಸಮುನಿತ್ಯೀತಿ ನಾ ||

ಉದಕಗಳು ಇವರಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಹಾರುತ್ತವೆ. ಆಥವಾ ನದಿಯೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಉದಕಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟುಗೂಡುತ್ತವೆ ಆಥವಾ ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಉದಕರಾಶಿಯಾದ ಇದರಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತವೆ. ಆಥವಾ ಅತಿತಯವಾಗಿ ಉದಕಗಳಿಂದ ಇದು ಕೂಡಿರುವುದು. ಆಥವಾ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಉದಕದಿಂದ ಇದು ನೆನಿಸುವುದು. ಎಂದು ಸಮುದ್ರತಟಕ್ಕೆ ನಾನಾವಿಧ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

! ನ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಪೂರ್ವ್ಯೇಭಿಃ—ಪೂರ್ವೇ ಭವಾಃ ಪೂರ್ವ್ಯಾಃ. ಯಪ್ರತ್ಯಯ. ತೃತಿರಯಾಬಹುವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಭಿನ್ನಿಗೆ ಐನ್ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹುವಚನೇ ಲ್ಯೂಪ್ತೀತ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಏತ್ತ.

ಏವ್ಯೇ—ಇತ್ ಗತೌ ಧಾತು. ಇತ್ ಶೀಲೋಧ್ಯಾಂ ವನ್ (ಉ. ಸೂ. ೧-೧೫೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ವನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಇತರಕ್ಕೆ ಗುಣ ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿಶ್ಚಾದುದರಿಂದ ಇತ್ಯಾತ್ಯಾದಿನಿಪ್ರತ್ಯಯ್ (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ವೈದಾತ್ಪ್ರಸರ ಬರುತ್ತದೆ. ತೃತಿರಯಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ಪುನರ್ಮನ್ಯಾ—ಮನ ಜ್ಞಾನೇ ಧಾತು. ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಮಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮನ್ಯತೇ ಸ್ತೌತಿ ಇತಿ ಮನಾ ಸ್ತೌತಿಃ ಪಜಾದಿಯು ಅಕ್ಕತಿಗಣಮಾಡುದರಿಂದ ನೆಂದಿಗ್ರಹ ಪಜಾದಿಭ್ಯಃ—(ಸಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೩೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಛಂದಸಿ ಚಿ (ಸಾ. ಸೂ. ೫-೧-೬೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯಸ್ಯೇತಿ ಚಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದು ಪರವಾದಾಗ ಪೂರ್ವದ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ತರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅಭವತೇವ—ಭೂ ಸತ್ತಾಯಾಂ ಧಾತು. ಲಪ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಜಾತನಿಘಾತ ಸ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯುನಾನಾ—ಯು ಮಿತ್ರಣಾಮಿತ್ರಣಯೋಃ ಧಾತು. ಅದಾದಿ. ಕನಿಸ್ ಯುವ್ಯಸಿ—(ಉ. ಸೂ. ೧-೧೫೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಕನಿಸ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅಪಿತೃಧಾತುಭೃವಾಂ—(ಸಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಹಾದೇಶ. ದ್ವಿವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುತ್—(೬-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಕಾರಾದೇಶ. ಸರ್ವನಾಮಸ್ಯಾ ನೇಚಾ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಧಾದೀರ್ಥ. ಅಮಂತ್ರಿಸ್ಯ ಚಿ (ಸಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅರ್ಣಸಿ—ಅರ್ಣಃ ಅಸ್ಮಿನ್ ಅಸ್ತಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿನಶ್ಚಾನಾದಿದಾಗ ಅಂತನಿಮಿತ್ರವಾಗಿ ಮತ್ಸರ್ಥ ವ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ (ಸಾ. ಸೂ. ೫-೨-೧೩೨) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುಲಗ್ರಹಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಲೋಪ. ಅರ್ಣಸ್ ಎಂದೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪಂಚಮಿಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ವಿಧಿ—ವಿಶಾಖಾದುದರಿಂದ ಪರದಲ್ಲಿರುವ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದರೂ ಸರ್ವೇ ವಿಧಯತ್ಯಂದಸಿ ವಿಕಲ್ಪ್ಯಂತೇ ಎಂಬ ವಚನಾನುಸಾರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಭಿಸ್ಸಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಊಹಫುಃ—ವಚ ಪ್ರಾಪ್ತೇ. ಧಾತು ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯಮವುರುಷ ದ್ವಿಸಚನಾಂತರೂಪ ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲರಃವ್ಯದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಋಶ್ವೇಫಿಃ—ಋಷಿ ಗತಿಷ್ಠಾ ನಿರ್ಜನೋಪಾರ್ಜನೇಷು. ಧಾತು. ಋಶ್ವೇಂದ್ರಾಗ್ರವಜ್ರ—(ಉ. ಸೂ. ೨-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ರನ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಾಗಿ ನಿವಾಂತವಾಗಿದೆ. ನಿತ್ಯಾದುದರಿಂದ ಇತ್ಯಾತ್ಯಾದಿನಿತ್ಯಮ್ (ವಾ. ಸೂ ೬-೧-೧೯೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ತ್ವತೀಯಾ ಬಹುವಚನ ಭಿಸ್ ಪರವಾದಾಗ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಸಾದೀಶ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹುವಚನೇ ರ್ಭುಲೈತ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಏತ್ಯ || ೧೪ ||

! ಸಂಹಿತಾಶಿ !

ಅಜೋಹವೀದತ್ತಿನಾ ತೌಗ್ರ್ಯೋ ವಾಂ ಪ್ರೋಲ್ಟಃ ಸಮುದ್ರಮ್-
ವ್ಯಥಿರ್ಜಗನ್ನಾನ್ |

ನಿಸ್ವಮೂಹಫುಃ ಸುಯುಜಾ ರಥೇನ ಮನೋಜವಸಾ ವ್ಯಷಣಾ
ಸ್ತಸ್ತಿ || ೧೫ ||

! ಸಂಹಿತಾಶಿ !

ಅಜೋಹವೀತ್ | ಅತ್ತಿನಾ | ತೌಗ್ರ್ಯಃ | ವಾಂ | ಪ್ರೋಲ್ಟಃ | ಸಮುದ್ರಂ |
ವ್ಯಥಿಃ | ಜಗನ್ನಾನ್ |

ನಿಃ | ತಂ | ಊಹಫುಃ | ಸುಯುಜಾ | ರಥೇನ | ಮನಃ | ಜವಸಾ | ವ್ಯಷಣಾ |
ಸ್ತಸ್ತಿ || ೧೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ವಾಂ ಯುನಾಂ ಶೌಗ್ರ್ಯಸ್ತುಗ್ರಪುತ್ರಃ ಪೋಲ್ಹಃ ಸಿಶ್ವಾ ಪ್ರಾಸಿತಃ ಸಮುದ್ರಮಬ್ಧಿಂ
 ಜಗನ್ನಾನ್ಮುಜ್ಜುರುದಕೇ ನಿಮಗ್ನೋಽಪ್ಯವ್ಯಥಿವ್ಯರ್ಥಾಂ ಪೀಡಾಮಪ್ರಾಪ್ತೌ ಏವ ಸನ್ನಹೋಹವೀತ್ |
 ಸ್ತುತಿಭಾರಹಯತ್ | ತಮಾಹ್ಯಾಕಾರಂ ಹೇ ಮನೋಜವಸಾ ಮನೋವದ್ಯೇಗಯುಕ್ತೌ ವೃಷಣಾ
 ಕಾಮಾಭಿವರ್ಷಕಾವಶ್ವಿನೌ ಸುಯುಜಾ ಸುಷ್ಯಶ್ಚೈರ್ಯುಕ್ತೇನ ರಥೇನ ಸ್ವಸ್ತಿ ಕ್ಷೇಮಂ ಯಥಾ ಭವತಿ
 ತಥಾ ನಿರೂಹಭುಃ | ಜಲಾನ್ನಿರ್ಗಮಯ್ಯ ಯುನಾಂ ಪಿತೃಗೃಹಂ ಪ್ರಾಸಿತವಂತೌ || ಜಗನ್ನಾನ್ |
 ಗಮೇರ್ಲಿಟಃ ಕೃಸುಃ | ವಿಭಾಷಾ ಗಮಹನವಿವಿಶಾಮಿತಿ ವಿಳಲ್ಪನಾದಿಢಭಾವಃ | ಮ್ಲೋಕ್ಷೇತಿ
 ಮಕಾರಶ್ಚ ನಕಾರಃ | ನಿಷ್ಯಂ | ಯುಷ್ಮತ್ತತ್ತಕ್ಷುಃಷ್ಯಂತಃಸಾದಮಿತಿ ಮೂರ್ಧನ್ಯಃ | ಮನೋಜವಸಾ |
 ಮನಸೋ. ಜವ ಇವ ಜವೋ ಯಯೋಸ್ತೌ ತಥೋಕ್ತೌ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ವಿಭಕ್ತೀರಾಕಾರಃ |
 ಪಾದಾಶ್ಚಾದಾಮಂತ್ರಿತನಿಘಾತಾಧಾವೇ ಪಾಷ್ಠಿಕಮಾದ್ಯುದಾತ್ತಕ್ಷಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಅಶ್ವಿನಾ—ಅಲ್ಪಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಪೋಲ್ಹಃ—ತಂದೆಯಿಂದ ಸಮುದ್ರ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಕಳುಹಲ್ಪಟ್ಟ |
 ಶೌಗ್ರ್ಯಃ—ಶುಗ್ರಪುತ್ರನಾದ ಭುಜ್ಯವು | ಸಮುದ್ರಂ—ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ | ಜಗನ್ನಾನ್—ಹೊರಟವನಾಗಿ |
 ಅವ್ಯಥಿಃ—(ನೀರನ್ನಿ ಮುಳುಗಿದ್ದ ರೂ) ವ್ಯಥೆಯಿಲ್ಲದವನಾಗಿ | ವಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ | ಅಪೋಹವೀತ್—
 (ಸ್ತುತಿಸಿ) ಕರೆದನು | ತಂ—(ಸ್ತುತಿಸಿದ) ಅವನನ್ನು | ಮನೋಜವಸಾ—ಮನೋವೇಗವುಳ್ಳ | ವೃಷಣಾ—
 ಕಾಮಾಭಿವರ್ಷಕರಾದ (ನೀವು) | ಸುಯುಜಾ—ಒಳ್ಳೆಯ ಅಶ್ವಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ | ರಥೇನ—ರಥದಿಂದ |
 ಸ್ವಸ್ತಿ—ಸುರಕ್ಷಿತನಾಗಿ | ನಿಃ ಊಹಭುಃ—(ನೀರಿನಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ತಂದು ತಂದೆಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ) ಕರೆದು
 ಕೊಂಡು ಹೋದಿರಿ.

|| ಧಾನ್ವಾರ್ಥ || *

ಅಲ್ಪಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ತಂದೆಯಿಂದ ಸಮುದ್ರ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಕಳುಹಲ್ಪಟ್ಟ ಭುಜ್ಯವು ಸಮುದ್ರ,
 ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೊರಟು (ನೀರನ್ನಿ ಮುಳುಗಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೂ) ಚಿಂತಾರಹಿತನಾಗಿ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದನು :
 ಸ್ತುತಿಸಿದ ಅವನನ್ನು ಮನೋವೇಗವುಳ್ಳವರೂ, ಕಾಮಾಭಿವರ್ಷಕರೂ ಆದ ನೀವು ಉತ್ತಮಾಶ್ರಯುಕ್ತವಾದ ರಥದಲ್ಲಿ
 ಸುರಕ್ಷಿತನಾಗಿ ತಂದೆಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಿರಿ.

English Translation.

The son of Tugra, brought back by you, Aswins, (to his father),
 glorified you when he had crossed the ocean in safety, and you bore him
 showerers (of benefits), with your well-harnessed car, swift as thought,
 to safety.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಮನೋಜವನಾ—ಮನೋಜವನೇ ಗದಿಯುಕ್ತಾ | ಮನೋಜವನೇ ಇವ ಜವೋ ಯಯೋಸ್ತಾ | ಮನಸ್ಸಿನ ಹಾಗಿ ವೇಗದಿಂದ ಕೂಡಿದವರು. ಅಥವಾ ಮನಸ್ಸಿನ ವೇಗದ ಹಾಗಿ ಇರುವ ವೇಗವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವರು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಸ್ವಸ್ತಿ—ಕ್ಷೇಮಂ ಯಥಾ ಭವತಿ ತಥಾ | ಸ್ವಸ್ತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ—ಕ್ಷೇಮವಾಗಿ ಅಥವಾ ಸುಖವಾಗಿರುವಂತೆ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದದೊಡನೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿ ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಸ್ವಸ್ತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಇಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭಾವತತ್ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು (ಪ್ರೇರಣಾದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಅರ್ಥದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು) ಅದರಿಂದ ಸ್ವಸ್ತಿಮಂತೆಂ ಕ್ಷೇಮವುಳ್ಳವನನ್ನಾಗಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಮುಕ್ತಿಯೊಂದು ಹಿಂದೆ ೧-೧೧೬-೩ ರಲ್ಲಿಯೂ, ೧-೧೧೭-೧ ರಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಭುಜ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಭಾವವು ಪ್ರಕಾರಾಂತರದಿಂದ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ

ನಿರುಕ್ತಕಾರರು, ಪಥ್ಯಾ ಸ್ವಸ್ತಿಃ—ಪಥಾ ಅಂತರಿಕ್ಷಂ ತನ್ನಿವಾಸಾತ್ | (ನಿ. ೧೧-೪೫) ಸ್ವಸ್ತಿ ಎಂಬುವುದು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪಥ್ಯಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ.

ಸ್ವಸ್ತಿ ನಃ ಪಥ್ಯಾಸು ಧನೈಸು ಸ್ವಸ್ತೈಃ |
 ಸ್ವಸ್ತಿ ನಃ ಪುತ್ರೈಶ್ಚೇಷು ಯೋನಿಷು ಸ್ವಸ್ತಿ ರಾಯೇ ಮರುತೋ ದಧಾತನ ||
 ಸ್ವಸ್ತಿರಿದ್ರಿ ಪ್ರಪಥೇ ಶ್ರೀಷ್ಠಾ ರೇಶ್ವ ಸ್ವತ್ಯೈಭಿ ಯಾ ವಾಮನುಲತಿ |
 ಸಾ ನೋ ಅವಾ ಸೋ ಅರಣೇ ನಿ ಪಾತು ಸ್ವಾನೇಶಾ ಭವತು ದೇವಗೋಪಾ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೬೩-೧೫ ಮತ್ತು ೧೬)

ಸ್ವಸ್ತಿ ಎಂಬುವುದು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವುದು. ಇದು ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಸ್ವತ್ಯವಾಗಿರುವುದು, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುವುದು. ಇದು ಧನವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಉದಕವು ದೊರೆಯುವ ಹಾಗಿ ಮಾಡುವುದು, ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವ ಸ್ವಸ್ತಿಯು ನಮ್ಮನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಂಚರಿಸುವಾಗಲೂ ರಕ್ಷಿಸಲಿ. ಈ ಸ್ವಸ್ತಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಗಳು ಪವಿತ್ರವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ರಕ್ಷಿಸಲಿ. ಈ ದೇವಿಯು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ. ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ವಸ್ತಿಯು ಒಳ್ಳೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಇರಲಿ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರತಿಯಾ ||

ಅಜೋಹವೀತ್—ಪ್ರೇಜ್ ಸ್ವರ್ಧಾಯಾಂ ಶಬ್ದೇ ಚ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಯಜ್ಞ ಲುಗಂತದ ವೇಲೆ ಲಿಪ್ಪ. ಪ್ರಥಮವುರೂಪ ವಿಶವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ಪ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತಿಶ್ಚ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಅಭ್ಯಸ್ತಸ್ಯ ಚ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. ಪೂರ್ವರೂಪ. ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಈಯೋಶ್ಚಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೨)

ಎಂಬುದರಿಂದ ಚತುಃ ಬಂದಾಗ ಗುಣೋಯೋಜ್ ಲುಕೋಃ (ಸಾ. ಸೂ. ೭-೪-೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಗುಣ. ಯೋಜೋ ವಾ (ಸಾ. ಸೂ. ೭-೩-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಪ್ಪಕ್ರವಾದ ತ್ವಿಪಿ ಈಟಾಗಮ. ತನ್ನಿ ಮಿತ್ತವಾಗಿ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ, ಅವಾದೇಶ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ. ಸಾಧಾದಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಡಾಗಮ ಉದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಅದ್ಭುದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ತೌಗ್ರ್ಯಃ—ತುಗ್ರಸ್ಯ ಅಪತ್ಯಮ್ ಪುಮಾನ್ ತೌಗ್ರ್ಯಃ. ಗರ್ಗಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಮುಷ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತದ್ವಿಶೇಷ್ಯಚಾಮಾದೇಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಿವೃದ್ಧಿ. ಯಸ್ಯೇತಿ ಚ ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರಲೋಕ.

ಜಗನ್ಮಾನ್—ಗಮ್‌ಲ್ಯ ಗತೌ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಲಿಟ್ ಬಂದಾಗ ಕ್ಲೆಸುಕ್ತ (ಸಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಕ್ಲಸುರಾದೇಶ. ವಿಭಾಷಾ ಗಮಹನವಿದವಿಶಾಮ್ (ಸಾ. ಸೂ. ೭-೨-೬೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಕ್ರಲ್ಯವಾಗಿ ಇಡಾಗಮ ವಿಧಾನಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಇಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಹಲಾದಿಶೇಷ ಬಂದಾಗ ಕುಹೋಚ್ಚುಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಜಾರಾದೇಶ. ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಕಾರಾದಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಮಕಾರಕ್ಕೆ ನಕಾರಾದೇಶ. ಜಗನ್ಮನ್ ತಲ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಸು ಪರವಾದಾಗ ಅತ್ಯಸಂತಸ್ಯಚಾರ್ಯಧಾತೋಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಧಾದೀರ್ಘ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಉಗಿತವಾದುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ಹಲ್ ಚ್ಯಾಭ್ಯೋ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸುಲೋಪ. ಸಂಯೋಗಾಂತೋಪಪದಿಂದ ತಕಾರಲೋಕ. ಇದು ಅಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ನಲೋಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ನಿಷ್ಯಮ್—ನಿ+ತಮ್ ಎಂದಿರುವಾಗ ಯುಷ್ಮತ್ಪ್ರತ್ಯಯಃಪಂತೇ ಪಾದಮ್ (ಸಾ. ಸೂ. ೮-೩-೧೦೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಮೂರ್ಧನ್ಯಾದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸುಯುಜಾ—ಸುಷ್ಪ ಯುಕಾ ಯೋಗಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ. ಯುಜಿತ್ ಯೋಗೇ ಧಾತು. ಪ್ರಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಗತಿಕಾರಲೋಪಸಪಾತ್ ಕೃತ್ (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ಪರವದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮನೋಜವಸಾ—ಮನಸೋ ಜವ ಇವ ಜವೋ ಯಯೋಃ ತೌಮನೋ ಜವಸೌ. **ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್**—(ಸಾ. ಸೂ. ೭-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಾದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ. ಆಮಂತ್ರಿತ ಸಂಜ್ಞೆ ಇದ್ದರೂ ಸಾಧಾದಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಆಮಂತ್ರಿತ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಮಂತ್ರಿತಸ್ಯ (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಭುದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸ್ಯಪ್ತಿ—ಸು ಉಪಸದವಾಗಿರುವಾಗ, ಅಸ ಭುವಿ. ಈ ಧಾತುವಿಗೆ ಧಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಕ್ರಿನ್ (ಸಾ. ಸೂ. ೩-೩-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಛಂದಸ್ಯುಭಯೇಣಾ (ಸಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೧೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾರ್ವಧಾತುಕಸಂಜ್ಞೆ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ತೇರ್ಘೋಃ (ಸಾ. ಸೂ. ೨-೪-೫೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಭೂಧಾತವೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನೆಚ್ ಸುಭ್ಯಾಮ್ (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೭೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೫ ||

ಃ ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಅಜೋಹವೀದಶ್ಚಿನಾ ವರ್ತಿಕಾ ವಾಮಾಸ್ತೋ ಯತ್ತೀಮಮುಂ-

ಚತಂ ವೃಕಸ್ಯ |

ವಿ ಜಯುಷಾ ಯಯಧುಃ ಸಾನ್ವದ್ರೇಚಾರತಂ ವಿಷ್ವಾಚೋ

ಅಹತಂ ವಿಷೇಣ || ೧೬ ||

ಃ ಪದಪಾಠಃ |

ಅಜೋಹವೀತ | ಅತ್ತಿನಾ | ವರ್ತಿಕಾ | ವಾಂ | ಅಸ್ತುಃ | ಯತ | ಸೀಂ |

ಅಮುಂಚತಂ | ವೃಕಸ್ಯ |

ವಿ | ಜಯುಷಾ | ಯಯಧುಃ | ಸಾನು | ಅದ್ರೇಃ | ಚಾರತಂ | ವಿಷ್ವಾಚೋ |

ಅಹತಂ | ವಿಷೇಣ || ೧೬ ||

ಃ ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಅಸ್ತೋ ವೃಕಸ್ಯ | ಋ. ೧-೧೧೬-೧೪ | ಇತ್ಯರ್ಥಾರ್ಥೇ ಯದುಶ್ಚಂ ತದತ್ರ ಪೂರ್ವಾರ್ಥೇನ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ | ವರ್ತಿಕಾ ಚೇತಸದ್ವೃಕಸ್ಯ ಪಕ್ಷಿಣಃ ಸ್ತ್ರೀ ವ್ಯಕೇಣಾರಣ್ಯತುನಾ ಗ್ರಸ್ತಾ ಸತೀ ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ನಾಂ ಯುವಾಂ ತದಾಜೋಹವಿತ್ ಅಹೂತವತೀ ಯಸ್ತ್ರೀಂ ಯದಾ ಖಲು ವೃಕಸ್ಯಾಸ್ತು ಅಸ್ಯಾದಮುಂಚಿತಂ ವರ್ತಿಕಾನುಮೋಚಿಯತೆಂ | ಅಪಿ ಚ ಯುವಾಂ ಜಯುಷಾ ಜಯಶೀಲೇನ ರಥೇನಾದ್ರೀಃ ಪರ್ವತಸ್ಯ ಸಾನು ಸಮುಚ್ಚ್ರಿತಸ್ತದೇಶಂ ವಿ ಯಯಧುಃ | ತತ್ಪುಥರಾವೇಷ್ಟಿತಂ ಜಾಯುಷಾಪ್ಯಂ ಸ್ತೋತಾರಂ ತತ್ಪುಷ್ಕೂನಾಹಾಸ್ತು ಗಮಯ್ಯ ತೇನ ಸಹಾನ್ಯೈರ್ಗಂತುಮತಕ್ಕಂ ಪರ್ವತಾಗ್ರಂ ಗತವಂತಾಃ | ಏತಕ್ಕರ್ಥಃ | ತದುಶ್ಚಂ ಪರಿವಿಷ್ಣಂ ಜಾಯುಷಮಿತ್ಯುಕ್ತೆ | ಋ. ೧-೧೧೬-೨೦ | ತಥಾ ವಿಷ್ವಾಚೋ ವಿವಿಧಗತಿಯುಕ್ತಸ್ಯ ತತ್ಸಂಪ್ನಾ ಸುರಸ್ಯ ಜಾತಮುಕ್ತಸ್ತಮಪತಂ ವಿಷೇಣ ಕ್ಷೀರೇಣಾಹತಂ | ಯುವಾಂ

దత్తవంతో | యద్వా | వర్తతే ప్రతిదివసమావర్తత ఇతి వర్తికీణిషాః | వృక ఇతి వివృతజ్యో-
 తిష్యః సూర్యో లుబ్యతే | తేన గృహ్నా సతీల సా దే అత్సినో యువామజీణిహవిణ్ |
 అద్యయత్ | యదా బలు యువాం వృకస్య సూర్యస్యాన్న ఆస్యస్థానిలయాన్నందలద-
 ముంజతం అమోజియతం | సూర్యోణ్యేశిలభూతాముషసం స్వభక్త్యేకేణదయాత్సూర్వం
 రాత్రేలపరభాగే స్థాపితవంతానిత్యభః | తథా జ యాస్యః | అదిత్సోర్వం వృక లుబ్యతే
 యదావంక్తే | అద్యయదుషా అత్సినానాదిత్యేనాభిగృహ్నా తామత్సినో ప్రముముజతేరిత్యా-
 ఖ్యానం | ని జ-౨౧ | ఇతి | అసి జే జయుషా జయితీలీలన రభేనాద్వేణులభ్యస్య సాను
 సముజ్జితప్రదేళం వృష్టిజీకీణిషయా నిశేణేణ యయేభుః | యువాం గతవంతో | గత్వా జే
 నిష్పాజీణి వివిధగతియుక్తస్య మేళభ్యసంబంధినా విశేణేణిదేశకేన జాతముత్సేన్నం సవం
 భూతజాతమదతం | అగమయేతం | వృష్టిం శృతవంతానిత్యభః || అజీణిహవిణ్ |
 ద్యయితేయోజ్జలుగంకాల్లజ్జ తపి యజీణి నేతీడాగమాః | అభ్యస్తస్య జీకీ ద్వివభనా-
 త్సూర్వమేవ ద్యయితేః సంప్రసారణం | ఆస్యః | సద్దన్దిత్యాదినాస్యతబ్దస్యాసన్నాదేళం |
 అల్లోల్యేణన ఇత్యకారలీణిషః | జయుషా | జే జయీ | ద్విజాదిక లుబ్యత్యయః | నిష్పాజేః |
 నిషు నానాభిముష్టిణాంజతీతి విగ్రహః | యత్సగిత్యాదినా క్షీన్ | అజే ఇత్యకారలీణిషః |
 బావితి దిలభః | లుదాప్రే నివృత్తిస్తరేణ నిభక్తేరుదాప్రేత్తే స్వాప్తే జానిత్యంకేణదాప్రేత్తేం |
 అదతం | దన రంసాగత్సోః | లబ్యదాదిత్యాజ్యే త్రోల లుక్ | అనుదాత్సోలపదేళేళేత్యాదినాను
 నాసికలీణిషః ||

|| ప్రతిపదార్థ ||

అత్సినా—ఎల్లీ అత్సినీదేవతేగళే | వర్తికా—వర్తికా ఎంబ వస్త్రయం (తేణిళింద గృహ్నాగి)
 నాం—నిష్పాజ్యరన్నం | యత్ సీం—యానాగ | అజీణిహవిణ్—(స్తుతి) కరోయితే |
 (తదా—అనాగ అదన్నం) | వృకస్య—కీణిషద | ఆస్యః—బాయయింద | అముంజతం—బిడిదిం |
 (అసి జే—మత్తు) | జయుషా—జయితీలవాద (రభదింద) | అద్యే—సవనకద | సాను—
 మేల్యకృత్ | వి యయేభుః—(జాతుషనేణిష) దేణిదిం | (తథా—అదే రితియల్లి) | నిష్పాజే—
 వివిధగతియుక్త (విష్పాంజనేంబ అసురన) | జాతం—మగనన్నం | విశేణి—వివదింద | అదతం—
 వధిసిదిం | అథవా [అత్సినా—ఎల్లీ అత్సినీదేవతేగళే | వర్తికా—(ప్రతి దినవపు) అవర్తికసం లుభస్య
 నాం—నిష్పాజ్యరన్నం | యత్సీం—యానాగ | అజీణిహవిణ్—(సూర్యనింద గృహ్నాగి)
 స్తుతిపదేళి | (తదా—అగ) | వృకస్య—(సమస్తవన్నం అవంసువ) సూర్యన | ఆస్యః—ముఖ
 స్థానిలయానాద (మండలిదింద) | అముంజతం—బిడిదిం (ప్రత్యేకేసి రాత్రియ కేణియ భాగ
 దల్లిట్టిం) | (అసి జే—మత్తు) | జయుషా—జయితీలవాద రభద మేలే | అద్యే—మేళద |

ಸಾನು—ಮೇಲ್ಕಾಕ್ಕೆ | ವಿ ಯಯಥುಃ—(ಮಳೆಗೆರೆಯುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ) ಹೊರಟಿರಿ | (ಹೋಗಿ) ವಿಷ್ವಾಚಃ—
ವಿವಿಧಗತಿಯುಕ್ತವಾದ ಮೇಘದ (ಸಂಬಂಧಿಯಾದ) | ವಿಷೇಣ—ಉದಕದಿಂದ... ಜಾತಂ—ಸಕಲ ಭೂತ
ಜಾತವನ್ನೂ | ಅಹತಂ—(ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕರೆದಿರಿ) ಸೇರಿಸಿದಿರಿ.]

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ವರ್ತಕಾ ಎಂಬ ಪವಿತ್ರಯು (ನಿಮ್ಮನ್ನು) ಸ್ತುತಿಸಿದಾಗ (ಅದನ್ನು) ತೋರವ
ಬಾಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿದಿರಿ; ಜಯತೀಲವಾದ (ರಥದಮೇಲೆ) ಜಾಹುಷ ಎಂಬುವನೊಡನೆ ಯಾವಿಗೂ ಹತ್ತಲಸಾಧ್ಯ
ವಾದ ಬಿಟ್ಟದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋದಿರಿ; (ಹಾಗೆಯೇ) ವಿಶ್ವಾಂಚನೆಂಬ ಅಸುರನ ಮಗನನ್ನು ವಿವದಿಂದ ಕೊಂದಿರಿ
ಅಥವಾ (ಜಗದಾವರಕನಾದ ಸೂರ್ಯನೊಡನೆ ಸೇರಿ ಹೋಗಿದ್ದ) ಉಷಸ್ವಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದಾಗ, ಆಕೆಯನ್ನು
ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ರಾತ್ರಿಯ ಕೊನೆಸುತ್ತು ಇರಿಸಿದಿರಿ; ಜಯತೀಲವಾದ ರಥದಲ್ಲಿ (ಕುಳಿತು)
ಮೇಘಗಳ ಮೇಲ್ಕಾಕ್ಕೆ (ಮಳೆಗೆರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಹೊರಟಿರಿ ವಿವಿಧ ಗತಿಯುಕ್ತ ಮೇಘದ ಉದಕವನ್ನು ಸಕಲ
ಭೂತಜಾತಗಳಿಗೆ ದೊರಕಿಸಿದಿರಿ.

English Translation.

The quail glorified you, Aswins, when you saved her from the mouth of the wolf; you carried off (Jahusha) to the top of the mountain in our triumphant chariot; and slew the son of Vishwanch with a poisoned (arrow).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಗುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು (ಶಾಹುನಾಯಿ) ತೋರವನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂದು ಇದ್ದ ಒಂದು ಗುಟ್ಟು
ಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣದಾನ ಮಾಡಿದರೆಂದೂ, ಜಾಹುಷನೆಂಬ ರಾಜನು ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ತೊಂದರೆಗೆ
ಸಿಕ್ಕಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುವ ರಥಗಳಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು ಪರ್ವತದ ಶಿಖರಕ್ಕೆ
ಹೋದರೆಂದೂ, ನಾನಾವಿಧವಾದ ದುರ್ವರ್ತನೆಗಳಿಂದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ವಿಷ್ವಾಚನೆಂಬ ಅಸುರನ
ಮಗನಿಗೆ ವಿಷವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂದರೆಂದೂ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಮೂರು ಆದ್ವೈತಕಾರ್ಯಗಳು ವರ್ಣಿತವಾಗಿವೆ.

ಅಸ್ತೋ ವೈಶ್ವಂ ವರ್ತಿಕಾಮಭೀಕೇ ಯುವಂ ನರಾ ನಾಸತ್ಯಾಮುಮುಕ್ತಂ |

ಉತೋ ಕವಿಂ ಪುರುಭುಜಾ ಯುವಂ ಹ ಕೃಪಮಾಸಾಮುಕ್ತುತಂ ವಿಚಿಕ್ಷೇ ||

(ಉ. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೧೪)

ಈ ಗುಣ್ಯದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಗುಟ್ಟಿನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪರಿವಿಷ್ಠಂ ಜಾಹುಷಂ ವಿಶ್ವತಃ ಸೀಂ ಸುಗೇಭಿನಕ್ಶಮೂಹಫೂ ರಜೋಭಿಃ |

ವಿಭಿನ್ನಾನಾ ನಾಸತ್ಯಾ ರಥೇನ ವಿ ಪರ್ವತಾ ಅಜರಯೂ ಆಯಾತಮ್ ||

(ಋ. ಸಂ ೧-೧೧೬-೨೦)

ಎಂಬ ಈ ಸುಕ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಣಾಹುಷರಾಜನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಷಯವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

“ವೃಕಸ್ಯ ಆಸ್ತನೋ ವಾಂ ವರ್ತಿತಾಂ ಅಮುಚ್ಚಾತಂ” ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ಉಪಸ್ತು ಆದಿತ್ಯ ಮಂಡಲದ ಅಭಿನೇಶ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಆದರಿಂದ ಆದನ್ನು ಬಿಡಿಸಿರುವರು ಎಂದರೆ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯೋದಯವು ಆಗುವ ಕಾರಣ ಸೂರ್ಯನ ಉದಯಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಉಪಸ್ತನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಸೂರ್ಯೋಣ ವಿಶೇಷ್ಯತಾಮುಷಷಂ ಪೃಥಕ್ಕ್ಯುತ್ಯೈ ಉದಯಾತ್ಪೂರ್ವಂ ರಾತ್ರೇರಪರಭಾಗೇ ಸ್ಥಾಪಿತವಂತಾ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿ ಸಾಯಣರು— ಯಾಕ್ವರು ಹೇಳಿರುವ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳ ನಿರುಕ್ತದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು—ತಥಾ ಚ ಯಾಸ್ಯಃ |

ಅದಿತ್ಯೋಽಸಿ ವೃಕ ಉಚ್ಯತೇ ಯದಾವೃಜ್ಜಿತ್ವೇ | ಅಹ್ಯಯಮಿಷಾ ಅತ್ತಿನಾ ಅದಿತ್ಯೇನಾಭಿಗ್ರಸ್ತಾ
ತಾಮತ್ತಿನಾ ಪ್ರಮುಮುಚಿತುರಿತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮ್ ||

(ನಿ. ೫-೨೧)

ಸಾಯಣರು:- ವಿವೃತಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಃ ಸೂರ್ಯಃ ಉಚ್ಯತೇ | ವರ್ತತೇ ಪ್ರತಿದಿವಸಮಾವರ್ತತ ಇತಿ ವರ್ತಿತಾ ಉಷಾಃ ಎಂದು ವೃಕವರ್ತಿತಾ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಉಪಸ್ತು ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯನೇಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬಲಾತ್ಕರಿಸಿ ಗೃಹಿತವಾದ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ ವಿಷಯವು ಪ್ರತಿಪದವಾಗುವುದು. ನಿರುಕ್ತಕಾರರೂ ಕೂಡ ಉಪಸ್ತು ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯು, ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಆವೃತಳಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಣೆಮಾಡಲು ಅತ್ತಿನಾದೇವತೆಗಳನ್ನು (ಆಪ್ತಾನಮಾಡಿದಳು) ಕರೆದಳು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು, ಮತ್ತು ಪಿಷ್ಠಾಚಿ ಅದ್ವೇಃ ಸಾನಂ ವಿಜಯಿಷಾ ಜಾತಂ ಅಹತಂ ಯಯಿಥುಃ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅತ್ತಿನಾದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಜಯಶೀಲವಾದ ರಥದಿಂದ ಮೇಳವು ಇರುವ ಎತ್ತರವಾದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಮೇಳದಲ್ಲಿರುವ ಮಳೆಯನ್ನು ಹುಯ್ಯುವ ಉದಕಗಳಿಂದ ಮಳೆಯನ್ನು ಹುಯ್ಯುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಲ್ಲರನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ವಿಧವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

ವಿಷ್ವಾಚಿಃ—ವಿಷು ನಾನಾ ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಅಂಚಿತಿ. ಅನೇಕವಿಧನಾಗಿ (ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ) ವಿರುದ್ಧ ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಚರಿಸುವುದು. ವಿಷ್ವಾಕ್ ವಿನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ವಿವರಿಸಿ—

ಯಾಭಿವರ್ತಿತಾಂ ಗ್ರಸಿತಾಮುಮುಚಿತಂ ತಾಭಿರೂ ಪು ಊತಿಭಿರಶ್ವಿನಾಗತಮ್ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೭-೨)

ಎಂಬ ಈ ಅರ್ಥಸುಕ್ತನ್ನೂ ಉದಹರಿಸಿರುವರು

|| న్యారణప్రక్రియా ||

అజీలదెవెల్—**జ్యేహా** స్వధారయాం కర్షే జ ధాతు. ఇదక్కే యోగములుగంతవ మేలే లభా. ప్రథమపురుష ఏకవచనదల్లి తిహా ప్రత్యయ. ఇతక్కే ఎంబుదరింద ఇతారలొకట. **యోజిలె** వా (వా. సూ. ౬-౩-౯౪) ఎంబుదరింద ఆదక్కే తిడాగమ. **అభ్యస్త్య** జే (వా. సూ. ౬-౧-౩౩) ఎంబుదరింద ద్విత్వక్రింత మేదలే సప్తసారణ. ఆమేలే ద్విత్వ. అభ్యాసక్కే జుత్వ. గుణ. అంకక్కే తిడాగమ. ఇదు లుదాత్త వాదుదరింద ఆద్యదాత్త వాద పదవగుత్తదే. వాదాదియల్లిరువుదరింద నిఘాతస్వర బరువుదిల్లి.

అశ్శి—అశ్శ రబ్బ ఇదక్కే శంజిమా ఏకవచన పరవాదాగ పద్దెన్నొలెనామ్—(వా. సూ. ౬-౧-౬౬) ఎంబుదరింద ప్రక్కే తిగి అసన్ ఆదేశ. భ సంజ్ఞా ఇరువుదరింద **అల్లిలె** వేయెనె (వా. సూ. ౬-౪-౧౩౪) ఎంబుదరింద అసిన ఆతారక్కే లొకట. అశ్శి ఎందు రువవగాగుత్తదే. **అదిదిందవదాది**—(వా. సూ. ౬-౧-౧౬౧) ఎంబుదరింద విభక్తిగి లుదాత్తస్వర బరుత్తదే.

అముంజితేమా—ముంజల్ల నొకక్షణి. ధాతు. లహ మధ్యమపురుష ద్వివచనాంతరూప. యద్యోగవిరువుదరింద నిఘాతస్వర బరువుదిల్లి. తిడాగమ లుదాత్త వాదుదరింద ఆద్యదాత్త వాగుత్తదే.

జయివా—జి జయే ధాతు. ఇదక్కే టిడాదికవాద లుసిప్రత్యయ. తన్ని మిత్తవారి ధాతువిన ఇక్కే గుణ. ఆయాదేశ. **ఆదేశప్రత్యయయొకట** ఎంబుదరింద ప్రత్యయాదయవ శరారక్కే తత్వ. ప్రత్యయ స్వరదింద లుకార లుదాత్త వాగుత్తదే. త్త క్రియా ఏకవచనాంతరూప.

యయేఘి—యా ప్రాసణి ధాతు. లిహ మధ్యమపురుష ద్వివచనాంతరూప. అతింతవ పరదల్లిరువుదరింద నిఘాతస్వర బరుత్తదే.

జాతేమా—జని ప్రార్థుభావే ధాతు. **నిష్కా** (వా. సూ. ౩-౨-౧౦౩) ఎంబుదరింద క్షప్రత్యయ. **జననమనాం శనో ఝిలొకట** (వా. సూ. ౬-౪-౪౨) ఎంబుదరింద ధాతువిగి తత్వ. ప్రత్యయస్వరదింద ఆంకొదాత్త వాగుత్తదే.

విష్కాజే—విమ నానా ఆభిముష్యేన ఆంజి తి విగ్రత. **యిత్తికా** దద్దెక్కా—(వా. సూ. ౩-౨-౫౯) ఎంబుదరింద ముంజ లువపదవారివారి ఆంజి గతిప్రాజనయొకట ధాతువిగి క్షిన్ ప్రత్యయ. **అజి** (వా. సూ. ౬-౪-౧౩౬) ఎంబుదరింద భ సంజ్ఞా ఇరువుదరింద ధాతువిన ఆతారక్కే లొకట. **జి** (వా. సూ. ౬-౩-౧౩౬) ఎంబుదరింద శ్లోచక్ర దిక్షణ. అనుదాత్త వాద విభక్తి నిమిత్తవారి లుదాత్త వాద ధాతువిన ఆతారక్కే లొకట బందుదరింద **అనుదాత్తస్క** జే యిత్తొదాత్త లొకట (వా. సూ. ౬-౧-౧౬౧) ఎంబుదరింద విభక్తిగి లుదాత్తస్వరవు ప్రాప్తవారే **జి** (వా. సూ. ౬-౧-౨౨౨) ఎంబుదరింద స్వరపదముంకొదాత్త స్వర బరుత్తదే.

ಅತಶಮ್—ತನ ಹಿಂಸಾಗತ್ಯೋಃ ಧಾತು. ಅನಾದಿ. ಲಬ್. ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ
 ತಸ್ ಥಸ್ ಥ—ಎಂಬುದರಿಂದ ತಮಾದೇಶ. ಆದಿಪ್ರಭೃತಿಭ್ಯಃ ಕಸಃ (ಸಾ. ಸೂ. ೨-೪-೭೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಪಿ ಗೆ
 ಲುಕ್. ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಜೊಡ್ಡದ್ವಾನವಿರುವುದರಿಂದ ಅನುಗಾತ್ರೋಪದೇಶವನತಿತನೋತ್ಯಾದೀನಾಂ—(ಸಾ. ಸೂ.
 ೬-೪-೩೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಅನುನಾಸಿಕವಾದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ ಅತಿಜಂತದ
 ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ತಿಜ್ಜ ತಿಜಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪ್ಸರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೬ ||

|| ಸಂಹಿತಾವಾಣಃ ||

ಶತಂ ಮೇಷಾನ್ವ್ಯಕ್ತೇ ನುನುಹಾನಂ ತಮಃ ಪ್ರಣೀತಮಶಿವೇನ
 ಸಿತೌ |

ಅಕ್ಷೀ ಋಜ್ರಾಶ್ವೇ ಅಶ್ವಿನಾವಧತ್ತಂ ಜ್ಯೋತಿರಂಧಾಯ ಚಕ್ರ-
 ಧುರ್ವಚಕ್ಷೇ || ೧೭ ||

|| ಪದವಾಣಃ ||

ಶತಂ | ಮೇಷಾನ್ | ವ್ಯಕ್ತೇ | ನುನುಹಾನಂ | ತಮಃ | ಪ್ರಣೀತಂ | ಅಶಿವೇನ |
 ಸಿತೌ |

ಅ | ಅಕ್ಷೀ ಇತಿ | ಋಜ್ರಾಶ್ವೇ | ಅಶ್ವಿನೌ | ಅಧತ್ತಂ | ಜ್ಯೋತಿಃ | ಅಂಧಾಯ |
 ಚಕ್ರಧುಃ | ಧುರ್ವಚಕ್ಷೇ || ೧೭ ||

|| ಸಾಯುಜಭಾಷ್ಯಂ ||

ಶತಂ ಮೇಷಾಸ್ತೌಕೈಃ ಚಕ್ಷುದಾನಂ | ಋ. ೧-೧೧೬-೧೬ | ಇತ್ಯೆತ್ಯೈಯಾಖ್ಯಾನಮನುವಾದಿಸ್ತು ತದಪ್ರಾಪ್ತೌನುಸಂಧೇಯಃ | ಶತಂ ಶತಸಂಖ್ಯಾಕಾನೈಷಾಸ್ತೌಕೈಃ ವ್ಯಕ್ತೀರೂಪೇಣಾವಸ್ಥಿತಾಯಾಶ್ಚಿನೋ-
ನಾಹನಾಯ ರಾಸಭಾಯ ಮಮಹಾನಂ ಪೂಜಿತವಂತಮಹಾರಾಭಂ ಸಮರ್ಪಿತವಂತಮಶಿನಾ-
ಸುಖಕಾರಿಣಾ ಸಿತ್ತಾ ಸ್ತುಕೀಯೇನ ಜನಕೇನ ತನೋ ದೃಷ್ಟಿರಾಹಿತೈಃ ಕೃತಮಾಂಧ್ಯಂ ಪ್ರಣೇತಂ
ಪ್ರಾಪಿತಮಜ್ಜಾಶ್ಚಂ ಚಕ್ಷುವ್ಯಂತಮಶ್ಚಿನಾವಕುರುತಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ | ಏತದೇವ ವಿಶದಯತಿ | ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ
ಅಕ್ಷೀ ಸಿತ್ತತಾವಾನ್ಮಪ್ತೇ ಚಕ್ಷುಷೀ ಋಜ್ರಾಶ್ಚ ಏತಶ್ಚಂಜ್ಜಕೇ ರಾಜರ್ಷಾನಾಧತ್ತಂ | ಪುನರ್ದರ್ಶನ
ಸಮರ್ಥೇ ಅಕುರುತಂ | ಏತದೇವಾಹ | ಅಂಧಾಯ ದೃಷ್ಟಿಹೀನಾಯ ಜ್ಯೋತಿಃ ಪ್ರಕಾಶಕಂ ಚಕ್ಷುಃ
ಏಚಕ್ಷೇ ಏವಿಧಂ ಜಗದ್ವೃಷ್ಟಂ ಚಕ್ರಭುಃ | ಯುನಾಂ ಕೃತವಂತಾ || ಮಮಹಾನಂ | ಮಹ ಪೂಜಾಯಾಂ |
ಲಿಟಃ ಕಾನಚ | ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಛಾಂದಸಮಭ್ಯಾಸಸ್ಯ ದೀರ್ಘತ್ವಂ | ಪ್ರಣೇತಂ | ಪ್ರಪೂರ್ವಾನ್ಯಯತೇಃ
ಕರ್ವಣಿ ನಿಷ್ಕಾ | ಗತಿರನಂತರ ಇತಿ ಗತೇಃ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ಪರಶ್ಚಂ | ಸಿತ್ತಾ | ಉದಾತ್ತಯಾಣ ಇತಿ
ವಿಧಕ್ತೇರುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಅಕ್ಷೀ | ಅಕ್ಷಿತಜ್ಜಾ ದ್ವಿವಚಿನೇ ನುಮಾಗಮಕ್ತ ಪ್ರಾಪ್ತೋತಿ | ಈ ಚ ದ್ವಿವಚಿನ
ಇತಿ ಕಾರಾಂತಾದೇಶಶ್ಚ | ಸರಶ್ಚಾದೀಕಾರಾದೇಶಃ | ಕೃತೇ ತಸ್ಮಿನ್ ಸಕೃದ್ಧಿತಪರಿಭಾಷಯಾ ಪುನರ್ನುಮ್ನ
ಭವತಿ | ಉದಾತ್ತ ಇತ್ಯನುವೃತ್ತೇರೀಕಾರಸ್ಯೋದಾತ್ತಶ್ಚಂ ||

: ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

ಅಶ್ವಿನೌ—ಎತ್ತೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಶತಂ—ನೂರು | ಮೇಷಾನ್—ಆಡುಗಳನ್ನು | ವ್ಯಕ್ತೇ—
ಹೆಣ್ಣುತೋಳದ ರೂಪದಿಂದಿದ್ದ (ನಿಮ್ಮ ವಾಹನಕ್ಕೆ) | ಮಮಹಾನಂ—(ಆಚಾರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು) ಪೂಜಿಸಿದ |
(ಮಕ್ಕ) ಅಶಿವೇನ—ಅಸುಖಕಾರಿಯಾದ (ದಃಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ) | ಸಿತ್ತಾ—(ತನ್ನ) ತಂದೆಯಿಂದ | ತಮಃ—
(ಅಧತನದಿಂದಂಟಾದ) ತವಸ್ಸನ್ನೂ | ಪ್ರಣೇತಂ—ಹೊಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟ (ಎಂದರೆ ಕುರುಡನಾದ ಋಜ್ರಾಶ್ಚನನ್ನು
ಪೂಜೆ ದೃಷ್ಟಿಯುಕ್ತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ) | ಋಜ್ರಾಶ್ಚೇ—ಋಜ್ರಾಶ್ಚ ಎಂಬ ರಾಜರ್ಷಿಗೆ | ಅಕ್ಷೀ—(ತಂದೆಯ
ಶಾಪದಿಂದ ನಷ್ಟವಾದ) ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು | ಆ ಅಧತ್ತಂ—(ದರ್ಶನಸಮರ್ಥಗಳನ್ನಾಗಿ) ಮಾಡಿದ | ಅಂಧಾಯ—
ಕುರುಡನಾದ ಅವನಿಗೆ | ಜ್ಯೋತಿಃ—ಪ್ರಕಾಶಕವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು | ವಿಚಕ್ಷೇ—(ಸದಾರ್ಥಗಳನ್ನು) ಚಿನ್ನಾಗಿ
ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ (ನೋಡುವಂತೆ) | ಚಕ್ರಭುಃ—ಮಾಡಿದ |

: ಭವಾರ್ಥ .

ಎತ್ತೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ. ನೂರು. ಆಡುಗಳನ್ನು ಹೆಣ್ಣುತೋಳದ ರೂಪದಿಂದಿದ್ದ (ನಿಮ್ಮ ವಾಹನಕ್ಕೆ)
ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ದುಃಖಕಾರಿಯಾದ ತಂದೆಯಿಂದ (ಶಪ್ತನಾಗಿ) ಕುರುಡನಾಗಿದ್ದ ಋಜ್ರಾಶ್ಚನಿಗೆ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು
ಅವನಿಗೆ ಸದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಚಿನ್ನಾಗಿ ನೋಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ.

English Translation.

You restored eyes to Rijrashwa, who, on presenting a hundred sheep to the she-wolf, had been condemned to darkness by his indignant father, and gave light to the blind, wherewith to behold all things.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಬುಕ್ಕನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ಸಾಯಣರು—

ಶತಂ ಮೇರ್ಷಾ ವ್ಯಕ್ಯೇ ಚಿಕ್ಷುದಾನಮ್ನಿಜ್ಜಾಶ್ಚಂ ತಂ ಸಿಹಾಂಧಂ ಚಿಕಾರ ||
ತಸ್ಮಾ ಅಕ್ಷೀ ನಾಸತ್ಯಾ ನಿಚಿಕ್ಷ ಅಧತ್ತಂ ದಸ್ರಾ ಭಿಷಜಾವನವನ್ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೧೬)

ಇತ್ಯೆತ್ತ ಯವಾಖ್ಯಾನಮಾದಿಸ್ಮ ತದತ್ರಾಪ್ಯನುಸಂಧೇಯಂ | ಈ ಬುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ “ಶತಂ ಮೇರ್ಷಾ” ಎಂಬ ಬುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅರ್ಥವೇ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಬುಜ್ರಾಶ್ಚನಿಂಬ ರಾಜರ್ಷಿಯು ನೂರು ಕುರಿಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದನ್ನಾಗಿ ಕೊಂದು ತೋಳನ ರೂಪದಿಂದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ವಾಹನಕ್ಕೆ ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಅವನ ತಂದೆಯು ನೋಡಿ ಬುಜ್ರಾಶ್ಚನಿಗೆ ಕಣ್ಣುಕಾಣಿಸದೆ ಹೋಗಲಿ ಎಂದು ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಅದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣಿಸದಂತಾಯಿತು. ಬುಜ್ರಾಶ್ಚನು ಕುರುಡನಾಗಿಯೇ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ದೇವತೆಗಳ ವೈದ್ಯರಾದ ಕಾರಣ ಬಂದು ಇವನನ್ನು ನೋಡಿ ಇವನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವಂತೆ ಇರುವ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂಬ ಇತಿಹಾಸವು ಹಿಂದಿನಬುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಪುನಃ ಬೇರೆಯ ಪದಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ವ್ಯಕ್ಯೇ—ವ್ಯಕ್ತರೂಪೇಣಾವಸ್ಥಿತಾಯ ಅತ್ತಿನೋರ್ವಾಹನಾಯ ರಾಸಭಾಯ | ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ವಾಹನವಾದ ಕತ್ತಿಯು ತೋಳನ ಆಕಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾಗಿ ಅದರ ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಮಮಹಾನಂ—ಪೂಜಿತವಂತೆಂ ಆಹಾರಾರ್ಥಂ ಸಮರ್ಪಿತವಂತೆಂ | ಪೂರ್ಣಾರ್ಥವಾದ ಮಹ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪೂಜಿಸುವುದೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ವಾಹನವಾದ ತೋಳರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಕತ್ತೆಗೆ ಆಹಾರವನ್ನು ವದಗಿಸಿರುವುದೇ ಪೂಜೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಪ್ರಣೀತಂ—ಪ್ರಾಪಿತಂ ಬುಜ್ರಾಶ್ಚಂ ಚಿಕ್ಷುಷ್ಯಂತಂ ಅತ್ತಿನಾವಕುರಪಾನಿತಿ ಶೇಷಃ | ಪ್ರ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವು ನಿರ್ಧಾತುವಿಗೆ ಸೇರಿ ಬೇರೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವಕಾರಣ ಪ್ರಣೀತಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಬುಜ್ರಾಶ್ಚನಿಗೆ ಕಣ್ಣುಕಾಣಿಸುವಹಾಗೆ ಮಾಡಿ ಅವನಿಗೆ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

|| ನ್ಯಾಕರಣಶ್ರುತಿಯಾ ||

ಮಮಹಾನಮ್—ಮದ ಪೂಜಾಯಾಂ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಲಿಟ್ ಬಂದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಲಿಟಃ ಕಾನಜ್ಞಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಾನಜಾದೇಶ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರನಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಧ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅದಿಹಲ್ ತೇಜ ಬರುತ್ತದೆ. ಮಮಹಾನ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಛಂದಸವಾಗಿ ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ. ತುಜಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪನೆಮಾಡುವುದಾದರೆ ಪದಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ದೀರ್ಘವನವಾಗದೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಚಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಚಿತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಜೇತಮ್—ಗೇ.ಜ್ ಪ್ರಜೇತೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವು ಪರವಾದಾಗ ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಪ್ರತ್ಯಯ. ಶಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕೆಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಉಪಸರ್ಗದ ನಿಮಿತ್ತ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಇತ್ಯ. ಗತಿರನಂತೇಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತೀಗೆ (ಪ್ರ) ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಶಿನೇನ—ನ ಶಿನಃ ಅಶಿನಃ ತೇನ. ತತ್ತರುಷೇ ತುಲ್ಯಾರ್ಥ—ಎಂಬುದರಿಂದ ನಜ್ ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಏಶಾ—ಏಶ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತ್ವತೀಯಾ ಏಕವಚನ ಓ ಪರವಾದಾಗ ಯಣಾದೇಶ. ಉದಾತ್ತವಾದ ಮುಕಾರಕ್ಕೆ ಯಣಾದೇಶ ಬಂದು ಅದರ ಪರದಲ್ಲಿ ನಿಭಕ್ತಿ ಬಂದುದರಿಂದ ಉದಾತ್ತಯಣೋಹಲ್ ಪೂರ್ವಾರ್ಥ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅತ್ತೀ—ಅತ್ತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತ್ವತೀಯಾ ಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ನಪುಂಸಕಸ್ಯ ರ್ಯುಲಚಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮನು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈಚೆ ದ್ವಿವಚನೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೬) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಈಕಾರಾಂತಾದೇಶವೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ನಿಪ್ರತಿಷೇಧೇ ಪರಂ ಕಾರ್ಯಮ್ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಈತೃವು ಪರಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿಧಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಈತೃವು ಬಂದರೂ ಅಜಂತತ್ವ ವಿಘಾತವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಅಮೇಲೆ ನುಮಾಗಮ ಬರಲಿ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಸಕೃದ್ಗತೌ ನಿಪ್ರತಿಷೇಧೇನ ಯದ್ವಾಧಿತಂ ತದ್ವಾಧಿತಮೇವ (ಪಂ. ೪-೦-) ಎಂಬ ಪರಿಭಾಷೆಯಿಂದ ಒಂದುಸಲ ಬಾಧಿತನಾದರೆ ಅದು ಬಾಧಿಸಿದಂತೆಯೇ. ಆದುದರಿಂದ ಬರ ವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾತ್ತಃ—ಎಂದು ಓದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನುವೃತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಈಕಾರವು ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಧತ್ತಮ್—ಡುಧಾತ್ ಧಾರಣಪೋಷಣಯೋಃ ಧಾತು. ಲಜ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ಅತಿಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಚಿತ್ತೇ—ವಿ ಉಪಸರ್ಗ. ಚಿತ್ತಿಜ್ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ವಾಚಿ. ಧಾತು. ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅನೇಕಾರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ದರ್ಶನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ತಮನರ್ಪಣ ತೋರುವಾಗ ತುಮನರ್ಥೇ ಸೇನೇನಸೇ—

(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸೇನ್ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಸ್ಯೋಃ ಸಂಯೋಃ--(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೮೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಸಂಯೋಗಾದಿ ಕಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಪಥೋಃ ಕಃಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೪೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪಕಾರಕ್ಕೆ ಸಕಾರ ಪರವಾದುದರಿಂದ ಕತ್ವ. ಕಕಾರದ ಪರವಲ್ಲಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ಪತ್ವ. ಚಕ್ಷೇ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿತ್ಯಾದುದರಿಂದ ಇನ್ದ್ಯತ್ಯಾದಿನಿತ್ಯಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ವ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿ ಎಂಬುದರೊಡನೆ ಗತಿಸಮಾಸವಾದಾಗ ಗತಿಕಾರಕೋಪಸವದಾತ್ ಕೃತ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ಪರಸದಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೭ ||

॥ ಸಂಹಿತಾಶಾಸ್ತ್ರಂ ॥

ಶುನಮಂಧಾಯ ಭರಮುಹ್ಯಯತ್ವಾ ವೃಕೀರಶ್ಚಿನಾ ವೃಷಣಾ
ನರೇತಿ |

ಚಾರಃ ಕನೀನ ಇವ ಚಕ್ಷದಾನ ಋಜ್ರಶ್ಚಃ ಶತಮೇಕಂ ಚ
ಮೇಷಾನ್ || ೧೮ ||

॥ ಪದಪಾಠಃ ॥

ಶುನಂ | ಅಂಧಾಯ | ಭರಂ | ಅಹ್ಯಯತ್ | ಸಾ | ವೃಕೀಃ | ಅಶ್ಚಿನಾ |
ವೃಷಣಾ | ನರಾ | ಇತಿ |

ಚಾರಃ | ಕನೀನಃ | ಇವ | ಚಕ್ಷದಾನಃ | ಋಜ್ರಃ | ಅಶ್ಚಃ | ಶತಂ | ಏಕಂ | ಚ |
ಮೇಷಾನ್ || ೧೮ ||

|| ಸಾಯುಷ್ಯಾಘ್ನಂ ||

ಶುನಮಿತಿ ಸುಖನಾಮ | ಭರಂ ಪೋಷಣದೇತುಧೂತಂ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯೇಣ ನಿಷ್ಪಾದ್ಯಂ
 ಸುಖಮಂಧಾಯ ದೃಷ್ಟಿಹೀನಾಯ ತಸ್ಮಾ ಯಜ್ರಾತ್ರಾಯೇಚ್ಛಂತೀ ಸಾ ವ್ಯಕ್ತೇರ್ಹೇ ಅಶ್ವಿನಾವಶ್ಯಯುಕ್ತಾ
 ಕೃತ್ವಂ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪ್ತೃವಂತೌ ನಾ ವ್ಯಷಣಾ ಹೇ ವ್ಯಷಣೌ ಕಾಮಾನಾಂ ವರ್ಷಿತಾರಾಶಿಶ್ಯೇವಂ
 ಸಂದೋಧ್ಯ ನರಾ ನೇಶಾರಾವತ್ಪ್ರಿನಾವಪ್ರಯುಕ್ತ | ಅಹೂತವತಿ | ಅಹ್ಯಯಂತ್ಯಾಸ್ತಸ್ಯಾಃ ಕೋಽಭಿಪ್ರಾಯ
 ಇತಿ ಚೇತ್ ತದುಚ್ಯತೇ | ಕನೀನ ಇವ ಯಥಾ ಪ್ರಾಪ್ತಯೌವನಃ ಕಾಮುಕೋ ಜಾರಃ ಸಾರದಾರಿಕಃ
 ಸನ್ ಪರಸ್ತ್ರಿಯೈ ಸರ್ವಂ ಧನಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ಏವಮ್ಜಾಶ್ಲೋ ಮಹ್ಯಂ ತತಮೇಕಂ ಚೈಕೋತ್ತರತತ-
 ಸಂಬ್ರಾಕಾನೋಷಾನಸ್ಪರಜನಾನಾಂ ಸ್ವಭೂತಾನಪಹ್ಯತ್ಯ ಚಕ್ಷದಾನಃ ಶಕಲೀಕುರ್ವನ್ ಪ್ರಾದಾತ್ |
 ತೇನೇದ್ಯಶೀಂ ದುರ್ವಶಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತೃ ಇತಿ || ಕನೀನಃ | ಯುವಶಬ್ದಾದಿಷ್ಠನಿ ಯುವಾಲ್ಪಯೋಃ ಕನ್ನನ್ಯತ-
 ರಸ್ಯಾಂ | ಸಾ. ೩.೩-೬ | ಇತಿ ಯುವಶಬ್ದಸ್ಯ ಕನ್ನಾದೇಶಃ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನೇಷ್ಠನಃ ಪಾದೇಶಃ | ಯದ್ವಾ |
 ಕನ ದೀಪ್ತಿಕಾಂತಿಗತಿಷು | ಅಸ್ಮಾದ್ವಾಣಾದಿಕ ಈನಪ್ರತ್ಯಯಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ವ್ಯಷಣಾ—ಇಷ್ಟಾರ್ಥದಾಯಕರೂ | ನರಾ—ನೇತ್ರಗಳೂ ಆದ | ಅಶ್ವಿನೌ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನದೇವತೆಗಳೇ |
 ಭರಂ—ಪುಷ್ಟಿಕಾರಕವಾದ | ಶುನಂ—(ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ) ಸುಖವನ್ನು | ಅಂಧಾಯ—
 ದೃಷ್ಟಿಹೀನನಾದ (ಮಜ್ರಾಶ್ವನಿಗೆ ಕೊಡಿಸಲಿಚ್ಛಿಸಿ) | ಸಾ ವ್ಯಕ್ತೀಃ—ಆ ತೋಳವು | ಯಜ್ರಾಶ್ವಃ—ಮಜ್ರಾಶ್ವನು |
 ತತಂ ಏಕಂ ಚಿ—(ತನಗೆ ಮತ್ತು ಇತರರಿಗೆ ಸೇರಿದ) ನೂರೊಂದು | ಮೇಷಾನ್—ಮೇಕೆಗಳನ್ನು |
 ಕನೀನಃ—ತರುಣನಾದ | ಜಾರ ಇವ—ಜಾರಪುರುಷನು (ಪರಸ್ತ್ರೀಗೆ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುವಂತಿ) |
 ಚಕ್ಷದಾನಃ—ಕತ್ತರಿಸಿ (ನನಗೆ) ಕೊಟ್ಟನು | ಇತಿ—ಹೀಗೆಂಬುದಾಗಿ | ಅಹ್ಯಯಂತ್—(ನಿಮ್ಮನ್ನು) ಕರೆಯಿತು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನದೇವತೆಗಳೇ, ಅಂಧನಾದ ಮಜ್ರಾಶ್ವನಿಗೆ, ಕಷ್ಟನಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಉತ್ತಮವಾದ
 ಸುಖವನ್ನು (ಕೊಡಿಸಲಿಚ್ಛಿಸಿ) ಆ ತೋಳವು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕುರಿತು ಎಲೈ ಕಾಮವರ್ಷಕರೇ, ನಾಯಕರೇ, ಅಶ್ವಿನ
 ದೇವತೆಗಳೇ, ಮಜ್ರಾಶ್ವನು ನೂರೊಂದು ಮೇಕೆಗಳನ್ನು, ತರುಣನಾದ ಜಾರಪುರುಷನು (ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಪರಸ್ತ್ರೀಗೆ
 ಅರ್ಪಿಸುವಂತಿ) (ನನಗೆ) ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಆದರಿಂದ ಈ ದುರ್ದಶೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾನೆ) ಎಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು
 ಕರೆಯಿತು.

English Translation

(Desiring) that the enjoyment (arising from the perfection) of the
 senses (should be restored to the blind), the she-wolf invoked you, (saying),
 "Aswins, showerers (of benefits), leaders) of sacrifices), Rijraswa, (lavish)
 as a youthful gallant, (has given me) a hundred and one sheep, cutting
 them into fragments."

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಶುನಂ—ಶುನಂ ಇತಿ ಸುಖನಾಮ | ಶುನಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತು ಸುಖನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸುಖವೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಭರಂ—ಪೋಷಣಹೇತುಭೂತಂ ಚಕ್ಷುರಿಂದ್ರಿಯೇಣ ನಿಷ್ಪಾದ್ಯಂ ಸುಖಂ | ಭರಶಬ್ದವು—ನಲವತ್ತಾರು ಸಂಗ್ರಾಮಾನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯುದ್ಧವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಸಾಯಣರು ಭರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಪೋಷಣೆಯು ಉಂಟಾಗಲು ಕಾರಣವಾದ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ಭರಶಬ್ದವು ಶುನಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖವೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಜಾರಃ ಕನೀನ ಇವ ಚಕ್ಷದಾನಃ—ಯಥಾ ಪ್ರಾಪ್ತಯೋವನಃ ಕಾಮುಕಃ ಪಾರದಾರಿಕಸ್ತೌ ಪರಸ್ತ್ರಿಯೈ ಸರ್ವಂ ಧನಂ ಪ್ರಯಚ್ಛೇತಿ ಏವಂ ಪೌರಜನಾನಾಂ ಸೈಭೂತಾನಪದ್ಯತ್ಯೇ ಮೇರ್ಷಾ ಕಕಲೀ ಕುರ್ವನ್ ಪ್ರಾದಾತ್ | ಯೋವನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವ ಕಾಮುಕನು ಪರಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾಗಿ ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಸಾತ್ವಕಾದ ಅವಳಿಗೆ ಧನವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಸುವಂತೆ, ಮುಜ್ಜಾಶ್ವನು ನಾಗರಿಕರಾಗಿರುವ ಪ್ರಜೆಗಳ ದ್ರವ್ಯವಾದ ಕುರಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಅವುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ತೋಳನಿಗೆ ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದನು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಕನೀನಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಮಾಡಿರುವರು. **ಜಾರಃ ಕನೀನ ಇವ ವೈಕೇ ವ್ಯಷಣಾ ನರೇತಿ ಅಹ್ವಯತ್** ಎಂದು ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಿ—ಕನೀನ ಶಬ್ದವು ಕನ್ಯಾವಾಚಕವಾಗಿಲ್ಲ. ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ವಿಶಸನಮಾಡುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲವಾದಕಾರಣ ಕನ್ಯಾಶಬ್ದವು ಕಾಂತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಕನ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಧಾಮಯತಾ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾಮುಕನಾದ ಜಾರಪುರುಷನು ಪರಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಆದರದಿಂದಲೂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಅಹ್ವಾನಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳ ವಾಹನವು ಇವರನ್ನು **ವ್ಯಷಣಾ—ಅತ್ತಿಕರಿಗೆ** ಬೇರೊಂದ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಆಕಿರಿಯವಾಗಿ ಕೊಡುವವರು ಮತ್ತು ನರಾ.... ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರೂ ಆಗಿರುವರು ಎಂದು ಅಹ್ವಾನಮಾಡಿರುವುದು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು. ಮತ್ತು ಮುಜ್ಜಾಶ್ವನು ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಕಾರಣ ಮುಂದೆ ತನಗೆ ತಪ್ಪುಗಳೊಡನೆ ಯುದ್ಧವು ಸಂಭವಿಸುವುದೆಂದೂ ಇದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಮುಹುಮೆಯುಳ್ಳವರ ಸಹಾಯವು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರಬೇಕೆಂದೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳ ವಾಹನಕ್ಕೆ ಆಹಾರವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನೆಂದೂ ಅವನ ತಂದೆಯ ಶಾಸಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ಆದರಿಂದ ವ್ರಾತವಾದ ತನ್ನ ಕುರುಡನ್ನು ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಡನೆಂದು ಕಾರಣವನ್ನೂ ಸಹ ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳ—

ಮುಜ್ಜಾಶ್ವೋ ಹಿ ಯೋಗೈಶ್ಚರ್ಯಾತ್ ಪೂರ್ವಮೇವ ಜ್ಞಾತವಾ ಇಯಂ ವೈಕೇ ಅತ್ತಿನೋಃ ಕಶಾ ಸಮಮಾಂಧೀಭೂತಸ್ಯ ಮೃತೇ ಪಿತರಿ ಕತ್ತುಭಿಃ ರುದ್ಧಸ್ಯ ಕತ್ತುಜಯಂ ಕರಿಸ್ಯತೀತಿ ಚಿಕ್ಷದಾನಃ |

ಎಂಬ ಈ ವಚನವನ್ನೂ ಉದಾಹರಿಸಿರುವರು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅದ್ವಯೀಕ—ಹೈರಾ ಸ್ವರ್ಧಾಯಾಂ ಕಜ್ಜೇ ಚಿ ಧ್ವಾದಿ ಲಬ್ಧಾ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತಕ್ಕೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಶಬ್ದಾ ಏಕರಣ ಏಚೋಯವಾಯಾವಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಯೋದೇಶ. ಅಂಗೆಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ. ಅತಿಪಂತದ ಪರದಕ್ಷರವುಂದಿನ ನಿಘಾತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ನರಾ—ನ್ಯ ನಯೇ. ಧಾತು. ಲೋದೋರಪ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೫೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಗುಣ. ರಸರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಧಾತುಪ್ಪರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ದ್ವಿವಚನ ಔ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಕಾರದೇಶ.

ಕನೀನಃ—ಯುವನ್ ಶಬ್ದ. ಅಶತಿಯೇನ ಯುವಾ ಕನೀನಃ. ಅತಿಶಾಯನೇ ತಮಬಿಷ್ಣನ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೫೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಷ್ಠನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ಪರವಾದಾಗ ಯುವಾಲ್ಪಯೋಃ ಕನನ್ಯತರಸ್ಯಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯುವನ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕನ್ ಆದೇಶ. ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಷ್ಠನ್ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಖಾದೇಶ. ಆಯನೇಯೇನಿಯಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಈನಾದೇಶ. ಕನೀನ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಕನ ದೀಪ್ತಿಕಾಂತಿಕಿಷು ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಉಣಾದಿನ್ಯನ್ನವಾದ ಈನ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯದ ಆದ್ಯದಾತ್ಪ್ರದರಿಂದ ಮಧ್ಯೋದಾತ್ಪ್ರದರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಚಿತ್ತದಾನಃ—ಹೃದ ಧಾತುವು ಇಲ್ಲಿ ಶಕಲೀಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಲಿದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲಿಟಃ ಕಾನಿಜ್ಞಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಾನಜ್ಞಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಹಲಾದಿಶೇಷ ಬಂದಾಗ ಕುಯೋಶ್ಚುಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚುತ್ವ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಚಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಚಿತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ಪ್ರದರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೮ ||

|| ಸಂಹಾರಃ ||

ಮಹೀ ವಾಮೂತಿರಶ್ವಿನಾ ಮಯೋಭೂರುತ ಸ್ತ್ರಾಮಂ ಧಿಸ್ವಾಲ್
 ಸಂ ರಿಣೇಫಃ |
 ಅಥಾ ಯುವಾಮಿದಹ್ವಯತ್ಪುರಂಧಿರಾಗಚ್ಚತಂ ಸೀಂ ವ್ಯುಷಣಾ-
 ವವ್ರೋಭಿಃ || ೧೯ ||

|| ಪದವಾಳಿ ||

ಮಹೀ | ನಾಂ | ಊತಿಃ | ಅತ್ತಿನಾ | ಮಯಃ ೨ ಭೂಃ | ಉತ | ಸ್ರಾಮಂ |
ಧಿಷ್ಣಾಂ | ಸಂ | ರಿಣೇಥಃ |

ಅಥ | ಯುನಾಂ | ಇತ್ | ಅಹ್ವಯತ್ | ಪುರಂ ೨ ಧಿಃ | ಆ | ಅಗಚ್ಚತಂ | ಸೀಂ |

ವ್ಯಷಣೌ | ಅವಃ ೨ ಭಿಃ || ೧೯ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅತ್ತಿನೌ ನಾಂ ಯುವಯೋರ್ಮಹೀ ಮಹತ್ಯೂತಿಃ ಪಾಲನಂ ಮಯೋಭೂರ್ಮಯಸಃ ಸುಖಸ್ಯ ಭಾವಯುತ್ತೀ | ಉತಾಪಿ ಚ ಹೇ ಧಿಷ್ಣಾಂ | ಧಿಷಣಾ ಸ್ತುತಿಲಕ್ಷಣಾ ವಾಕ್ | ತಯಾ ಸ್ತೋತ್ರವ್ಯಾ ಸ್ರಾಮಂ ನ್ಯಾಧಿತಂ ಪುರುಷಂ ವಿಶ್ವಿಷ್ಠಾಂಗಮತ್ರಾದಿಕಂ ಸಂ ರಿಣೇಥಃ | ಸಂಗತಾವಯಮಂ ಕುರುಥಃ | ಅಥಾಪಿ ಚ ಯುನಾಮಿದ್ಯುನಾಮೇವ ಪುರಂಧಿರ್ಬಹುಧೀಘೋಷಾ ವಿಶ್ವಲಾ ವಾಹ್ವಯತ್ | ಲೋಗೋಪಶಮನಾರ್ಥಮಾಹೂತವತೀ || ಹೇ ವ್ಯಷಣೌ ಕಾಮಾನಾಂ ವರ್ಷಿಕಾರಾವತ್ಸಿನೌ ಅವೋಭೀ ರಕ್ಷಣೈಃ ಸಹಾಗಚ್ಚತಂ | ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಸೀಮೇನಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತವಂತೌ || ಮಹೀ | ಮಹತೀ | ಛಾಂದಸೋ ವರ್ಣಲೋಪಃ | ಯದ್ವಾ | ಮಹೇಽಽನಾದಿಕ ಇನ್ | ಕೃದಿಕಾರಾದಕ್ರಿಸ ಇತಿ ಔಷ್ | ಮಯೋಭೂಃ | ಭವತೇರಂತರ್ಭಾವಿತಣ್ಯಾರ್ಥಾತ್ ಕ್ವಿಸ್ | ರಿಣೇಥಃ | ರೀ ಗತಿರೇಷಣಯೋಃ | ಕ್ಲೈಯಾದಿಕಃ | ಸ್ವಾದೀನಾಂ ಹ್ರಸ್ವ ಇತಿ ಹ್ರಸ್ವತ್ವಂ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಅತ್ತಿನಾ—ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ನಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ | ಮಹೀ—ಮಹತ್ತರವಾದ | ಊತಿಃ—ರಕ್ಷಣೆಯು | ಮಯೋಭೂಃ—ಸುಖಕಾರಿಯು | ಉತ—ಮತ್ತು | ಧಿಷ್ಣಾಂ—ಎಲೈ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ತುತ್ಯೇ | ಸ್ರಾಮಂ—ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತನಾದ (ವಿಶ್ವಿಷ್ಠಾಂಗನಾದ) (ಅತ್ತಿಮೊದಲಾದ) ಪುರುಷನನ್ನು || ಸಂ ರಿಣೇಥಃ—ಸಂಪೂರ್ಣವಯವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಿರಿ | ಅಥ—ಮತ್ತು | ಯುನಾಂ ಇತ್—ನಿಮ್ಮನ್ನೇ ಪುರಂಧಿಃ—ಬಹುಜ್ಞಾನಿಯಾದ (ಘೋಷಾ ಎಂಬುವಳು ಅಥವಾ ವಿಶ್ವಲಾ ಎಂಬುವಳು) | ಅಹ್ವಯತ್—(ರೋಗೋಪಶಮನಾರ್ಥವಾಗಿ) ಕರೆದಳು | ವ್ಯಷಣೌ—ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರದರಾದ ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಅವೋಭಿಃ ರಕ್ಷಣಾಕರ್ಮಗಳೊಡನೆ | ಸೀಂ—ಈ ಘೋಷಾ (ವಿಶ್ವಲಾ) ಎಂಬುವಳು ಬಳಿಗೆ | ಆ ಅಗಚ್ಚತಂ—ಬಂದಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮ ವಹುತರವಾದ ರಕ್ಷಣೆಯು ಸುಖಕಾರಿಯು; ಸ್ವುತ್ಕರಾದ ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ವ್ಯಾಧಿಗ್ರಸ್ತನಾದ (ವಿಶ್ವಾಂಗನಾದ ಅಶ್ವಾಧಿ) ಪುರುಷನ (ಅಂಗಗಳನ್ನು) ಸಂಪದಿಸಿದಿರಿ; ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಘೋಷಾ (ವಿಶ್ವಲಾ) ಎಂಬುವಳೂ ನಿಮ್ಮನ್ನೇ (ರೋಗೋಪಶಮನಾರ್ಥವಾಗಿ) ಕರೆದಳು; ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರದರಾದ ನೀವೂ (ಅವಳನ್ನು) ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವಳ ಬಳಿಗೆ ಹೋದಿರಿ.

English Translation.

Aswins, your powerful protection is the source of happiness, worthy of laudation, you have made whole the maimed; therefore, has the intelligent (Ghoshha) called upon you; showerers (of benefits), come hither with your succours

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಪುರಂಧಿ—ಬಹುದೀಪ ಘೋಷಾ ವಿಶ್ವಲಾ ವಾ | ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ದೋಧಿಸುವ ಪುರಂಧಿ ಕಬ್ಬವು ಪುರಂಧಿಬಹುದೀಪ (ನಿ. ೬-೧೩) ಎಂಬ ನಿರುಕ್ತಕಾರರ ವಚನದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರಕ್ಷೇಯಕ್ಕು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಘೋಷಾ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯೂ ವಿಶ್ವಲಾ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯೂ ಕೂಡ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ರೋಗೋಪಶಂತಿಗಾಗಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ ಅವರಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರೆಂದೂ ಇವರು ಅವರ ರೋಗವನ್ನು ಗಣಪದಿಸಿರುವುದು ನಿರತಿಶಯವಾದ ಇವರ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ವಾಂ ಊತಿಃ ಮಹತೀ ಮಯೋಧೋ—ಈ ಋಕ್ಯೆನಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅನುಗ್ರಹಮಾಡಿ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಬಹಳವಾದ ಸುಖವು ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ರಕ್ಷಣೆಯೇ ಸುಖಜನಕವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು ಇವರ ವಿಷಯವಾದ ಸ್ತುತಿವಚನವೂ ಕೂಡ ರುಗ್ಣನಾದವನಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯಜನಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಸೀಂ—ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಸೀಂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಪರಿಗ್ರಹ ಅಥವಾ ಪದಪೂರಣ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿರು ವರು. ಇವರು ಸೀಮಿತಿ ಪರಿಗ್ರಹಾರ್ಥಿಯೋ ವಾ ಪದಪೂರಣೋ ವಾ (ನಿ. ೧-೭) ಎಂದು ಹೇಳಿ—

ಪ್ರ ಸೀಮಾದಿತ್ಯೋ ಅಸ್ಯ ಜದ್ವಿಧರ್ತೌ ಯತೆಂ ಸಿಂಧವೋ ವರುಣಸ್ಯ ಯಂತಿ |
ನ ಶ್ರಾಮ್ಯಂತಿ ನ ಮುಚಿಂತ್ಯೇತೇ ವಯೋ ನ ಪಶ್ನೂ ರಭಯಾ ಪರಿಜ್ಞಾ ||

(ಮು. ಸಂ. ೨-೨೮-೪)

ಈ ಋಕ್ಯನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ, ಸೀಮೇತ್ಯೇತದನರ್ಥಕಮುಪಬಂಧಮಾದದೀತೆ ಪಂಚಮಿ ಕರ್ಮಾಣಂ ಸೀಮ್ಯೆ ಸೀಮತಃ ಸೀಮಾತಃ ಮಯೋಧಾತಃ, ಸೀಮಾ ಮಯೋಧಾ, ವಿಸೀವ್ಯಂತಿ ದೇಶಾಂತಿ | ಎಂದು ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ,

ಬ್ರಹ್ಮಜಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರಥಮಂ ಪುರಸ್ತಾದ್ವಿಸೀಮತಸ್ಸುರುಚೋ ವೇನ ಅವಃ |

(ವಾ. ಸಂ. ೧೩-೩)

ಸೀಂ ಎಂಬುವುದು ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದಿರುವ ಶಬ್ದ. ವಾಕ್ಯಪೂರ್ತಿಗಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ನಿಪಾತ (ಅನ್ವಯ) ವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಪ್ರಸೀಮಾದಿತ್ಯಃ ಎಂಬ ಮೇಲಿನ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ವಿಸೀಮತಸ್ಸುರುಚೋ ವೇನ ಅವಃ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸೀಮ ಶಬ್ದವೂ ಸೀಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಂತೆಯೇ ಅನರ್ಥಕವಾಗಿ ಇರುವುದಾದರೂ ಮರ್ಯಾದಾ (ಎಲ್ಲೆ = Boundary) ದ್ಯೋತಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ ಸ್ಕಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು—

ಸ್ತಾಮಶಬ್ದಃ | ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಸ್ತಾಮಃ ಸ್ತಸ್ತಾಯೆ ಅಂಧಂ ಅಧರ್ಮಾಯ ಬಧಿರಂ (ವಾ. ಸಂ. ೨೦-೧೦) ಇತಿ ಪುರುಷಮೇಧಮಂತ್ರೇಷು ಪ್ರಯೋಗದರ್ಶನಾತ್ ಕಾಣವಚನಃ | ತಂ ಕಕ್ಷೀವಂತಂ ಅಂಧಂ ತ್ರಿಕಾಲವಿಷಯಸರ್ವಾರ್ಥವಿಷಯಜ್ಞಾನಪ್ರದಾನೇನ ಪಾಲಯಂತೌ ವಾಂ ಅಹೂತವತೀಂ ಪುರಂಧಿಂ ವಧ್ರಿಮತೀಂ ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಪ್ರದಾನೇನ ಪಾಲಯಂತಾ-
ವಿತೈರ್ಥಃ ||

ಸ್ತಾಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಕುರುಡ, ಅಥವಾ ಕಿವುಡ ಎಂಬ ಅರ್ಥದೋಧಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕುರುಡನಾದ ಕಕ್ಷೀವಂತನೆಂಬವನಿಗೆ ಕಣ್ಣನ್ನು ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳು ಕೊಟ್ಟು ಲೌಕಿಕ ಪದಾರ್ಥದರ್ಶನದಿಂದ ವ್ಯವಹಾರವಾಚರಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಭೂತ, ವರ್ತಮಾನ, ಭವಿಷ್ಯತ್ತೆಂಬ ಮೂರು ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಭಾವಿತವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಕಣ್ಣಿನಂತಿರುವ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನಜನಕವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದರೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ.

ಯುವಂ ನರಾ ಸ್ತುವತೇ ಸೆಜಿಯಾಯ ಕಕ್ಷೀವತೇ ಅರದತಂ ಪುರಂಧಿಂ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೭)

ಎಂಬ ಈ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು. ಮತ್ತು ಪುರಂಧಿ ಎಂದರೆ ಬಹಳ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ವಧ್ವೀಮತೀ ಎಂಬುವಳು ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡಿ ಅವರಿಂದ (ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತ) ಸುನರ್ವಮಯವಾದ ಹಸ್ತವುಳ್ಳ ಪುತ್ರನನ್ನು ಪಡೆದಳೆಂದು ಬೋಧಿಸುವ—

ಅಚೋಹವೀನ್ನಾಸತ್ಯಾ ಕರಾ ವಾಂ ಮಹೇ ಯಾಮನ್ ಪುರುಭುಷಾ ಪುರಂಧಿಃ |

ಶ್ರುತಂ ತಜ್ಞಾಸುರಿವ ವಧ್ರಿಮತ್ಯಾ ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಮುಕ್ತಿನಾವದತ್ತೇಮ್ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೧೩)

ಎಂಬ ಈ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

। ನ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ।

ಮಹೀ—ಮಹ ಪೂಜಾಯಾಂ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ. ಉಗತ್ತಾದುದಿಂದ ಪ್ರೀತ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಗಿತಕ್ಕೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೀಪ್. ಮಹತೀ ಎಂದಿರುವಾಗ ಛಾಂದಸವಾಗಿ ಶಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಅಥವಾ ಮಹಧಾತುವಿಗೆ ಇನ್ ಸರ್ವಧಾತುಭ್ಯಃ (ಉ. ಸೂ. ೪-೫೫೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಮಹ ಎಂದಿರುವಾಗ ಪ್ರೀತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೈದಿಕಾರಾದಕ್ರೀಣಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೀಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಊತೀ—ಊತಿಯೂತಿಜೂತಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಿಸ್. ಉದಾತ್ತಸ್ವರವು ನಿಪಾತಿತವಾಗಿದೆ.

ಅತ್ತಿನಾ—ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ ಸೂ. ೩-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಃದೀಶ. ಅವಂತ್ರಿತಸ್ಯ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮಯೋಭೂಃ—ಮಯುಸಃ ಭಾವಯತ್ರಿ ಮಯೋಭೂಃ. ಪ್ರೇರಣಾ ತೋರುವುದರಿಂದ ಅಂತರ್ಭಾವಿತ ಣ್ಯರ್ಥಕವಾದ ಭೂ ಧಾತುವಿಗೆ ಕ್ರಿಸ್ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಿಸ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಗತಿಶಾರಲೋಪವದಾತ್ ಕ್ವತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ಯಮುತ್ತರವದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಧಿಷ್ಠ್ಯಾ—ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ದ್ವಿವಚನಕ್ಕೆ ಆಕಾರಾದೀಶವೂ ಅವಂತ್ರಿತನಿಘಾತಸ್ವರವೂ ಬರುತ್ತದೆ.

ರಿಣೀಭಃ—ರಿ ಗತಿರೇಷಣಯೋಃ ಧಾತು. ಕ್ರ್ಯಾದಿ. ಲಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಣ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕ್ರ್ಯಾದಿಧ್ಯಃ ಶ್ಯಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೧) ಎಂದೆಂದರಿಂದ ಶ್ಯಾ ವಿಕರಣ. ಶ್ಯಾದೀನಾಂ ಹ್ರಸ್ವಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೮೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಹ್ರಸ್ವ. ಸಾರ್ವಧಾತುಕಮಹಿತ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಬೆದ್ದದ್ವಾನವಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಹಲಾದಿಯಾದುದರಿಂದ ಈವಲ್ಯಘೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ಯಾ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಈತ್ಯ. ಅಟ್ ಕುಸ್ವಾಜ್ ನುಮ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಣತ್ಯ. ರಿಣೀಭಃ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿಜಂಕದಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಘ—ನಿಸಾತಸ್ಯ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪುಂಧಿಃ—ಪ್ರತೋದರಾದೀನಿ ಯಘೋಪದಿಪ್ಪಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೦೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭಿಮತರೂಪಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಗಚ್ಚಿತಮ್—ಗಮಲ್ಯಃಗತೌ ಧಾತು. ಲಜ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಜಂಕನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅವೋಭಃ—ಅವ ರವ್ರಣೇ. ಧಾತು. ಸರ್ವಧಾತುಭ್ಯ ಅಸುನ್ (ಉ. ಸೂ. ೪-೬೭೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನಿತ್ವಾದುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ತ್ವತೀಯಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ. || ೧೯ ||

‡ ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಅಧೇನುಂ ದಸ್ರಾ ಸ್ತರ್ಯಂ | ವಿಷಕ್ತಾನುಪಿನ್ವತಂ ಶಯನೇ
ಅಶ್ವಿನಾ ಗಾಂ |

ಯುವಂ ಶಚೇಭಿವಿದಮದಾಯ ಜಾಯಾಂ ನ್ಯೂಹಘುಃ ಪುರು-
ಮಿತ್ರಸ್ಯ ಯೋಷಾಂ || ೨೦ ||

‡ ಪದಪಾಠಃ |

ಅಧೇನುಂ | ದಸ್ರಾ | ಸ್ತರ್ಯಂ | ವಿಷಕ್ತಾಂ | ಅಪಿನ್ವತಂ | ಶಯನೇ |
ಅಶ್ವಿನಾ | ಗಾಂ |

ಯುವಂ | ಶಚೇಭಿಃ | ವಿದಮದಾಯ | ಜಾಯಾಂ | ನಿ | ಲೂಹಘುಃ |
ಪುರುಮಿತ್ರಸ್ಯ | ಯೋಷಾಂ || ೨೦ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ದಸ್ರಾ ದರ್ಶನೀಯಾವಶ್ವಿನೌ ವಿಷಕ್ತಾಂ ವಿಶೇಷೇಣ ಸಕ್ತಾವಯವಾಂ | ಕೃಶಾವಯವಾ-
ಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತಃ ಏವ ಸ್ತರ್ಯಂ ನಿವೃತ್ತಶ್ವೇನಾಂ ಅತಃ ಏವಾಥೇನುಮುದೋಕ್ತೀಂ ಏವಂಭೂತಾಂ
ಗಾಂ ಶಯನ ಏತತ್ಪ್ರಂಜ್ಞಾಯರ್ಷಯೇವಸಿನ್ನತಂ | ಪಯಸಾಪೂರಯತಂ | ಅಪಿ ಚ ಪುರುಮಿತ್ರಸ್ಯ |
ಪುರುಮಿತ್ರೋ ನಾಮ ಕಕ್ಷಿದ್ರಾಜಾ | ತಸ್ಯ ಯೋಷಾಂ ಕುಮಾರೀಂ ಶಚೇಭಿರಾತ್ಮೀಯೈಃ ಕರ್ಮಭಿವಿ-
ಮದಾಯೈತತ್ಪ್ರಂಜ್ಞಾಯರ್ಷಯೇ ಶತ್ರುಭಿಃ ಸಹ ಯೋದ್ಯಮಶಕ್ತಾಯ ಯುವಾಂ ನ್ಯೂಹಘುಃ |
ವಿಮದಸ್ಯ ಗೃಹಂ ಪ್ರಾಪಿತವಂಶಾ || ಸ್ತರ್ಯಂ | ಸ್ತೌಷ್ ಅಚ್ಛಾದನೇ | ಅವಿತ್ಸೌಸ್ತೌತಂತ್ರಿಭ್ಯ
ಈರಿತೀಕಾರಪ್ರತ್ಯಯಃ | ವಾ ಛಂದಸೀತ್ಯಮಿ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪನಾದಭಾವೇ ಯಜಾದೇಶಃ | ಉದಾತ್ತ-
ಸ್ವರಿತಯೋರ್ಯಥಾ ಇತಿ ಪರಸ್ಯಾನುದಾತ್ತಸ್ಯ ಸ್ವರಿತತ್ವಂ | ವಿಷಕ್ತಾಂ | ಪನ್ನ ಸಂಗೇ | ಕರ್ಮಣಿ ನಿಷ್ಠಾ |

ಅನಿದಿತಾಮಿತಿ ನಲೋಪಃ | ಗತಿರನಂತರ ಇತಿ ಗತೇಃ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರತ್ವಂ | ಅಪಿನ್ನತಂ | ಪಿವಿ ಸೇಚನೇ | ಇದಿತ್ಯಾನ್ಮಮ್ | ಭಾವಾದಿಕಃ | ಪುರುಮಿತ್ರಸ್ಯ | ಪುರೂಣ ಮಿತ್ರಾಣ ಯಸ್ಯ | ಸಂಜ್ಞಾ ಯಾಂ ಮಿತ್ರಾಜಿನಯೋಃ | ಸಾ. ೬-೨-೧೬೫ | ಇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಾವುತ್ರರಸದಾಂತ್ಯೋದಾತ್ರತ್ವಂ ||

! ಪ್ರತಿಪಹಾರ್ಥ !

ದಸ್ರಾ—ಎಲೈ ದಸ್ರರೇ (ದರ್ಶನೀಯರಾದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ) | ವಿಷಕ್ತಾಂ—ಬಹಳಕೃಶವಾಗಿದ್ದ | ಸ್ವಯಂ—ಕರುಹಾಕದೇ ಇದ್ದ | ಅಧೀನಂ—ಹಾಲುಕೊಡದೇ ಇದ್ದ | ಗಾಂ—(ಗೊಡ್ಡಾದ) ಗೋವನ್ನು | ಶಯವೇ—ಶಯ ಎಂಬ ಮುಷಿಗಾಗಿ | ಅಪಿನ್ನತಂ—(ಸ್ತೀರದಿಂಪ) ಯುಕ್ತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ (ಹಾಲುಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದ) ಮತ್ತು | ಪುರುಮಿತ್ರಸ್ಯ—ಪುರುಮಿತ್ರ ಎಂಬ ರಾಜನ | ಯೋಷಾಂ—ಮಗಳನ್ನು | ಯುವಂ—ನೀವಿಬ್ಬರು | ಶಚೀಭಿಃ—(ನಿಮ್ಮ) ಸಾಹಸಕರ್ತೃಗಳಿಂದ | ವಿಮದಾಯಿ—ವಿಮದ ಎಂಬುವನಿಗೆ | ಜಾಯಾಂ—ಪತ್ನಿಯನ್ನಾಗಿ (ಮಾಡಿ) | ನಿ ಊಹಘಾ—(ಅನನವನೆಗೆ) ಸೇರಿಸಿದಂ.

! ಭಾವಾರ್ಥ !

ಎಲೈ ದಸ್ರರೇ, ಬಹಳ ಕೃಶವೂ, (ಆದುದರಿಂದಲೇ) ಕರುವಿಲ್ಲದೇ ಮತ್ತು ಹಾಲುಕೊಡದೇ ಇರುವುದೂ ಆದ ಗೊಡ್ಡಾದ ಗೋವನ್ನು ಶಯವಿಗೋಸ್ಕರ ಸ್ತೀರಯುಕ್ತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ; ಮತ್ತು ಪುರುಮಿತ್ರ ಎಂಬ ರಾಜನ ಮಗಳನ್ನು ನೀವಿಬ್ಬರೂ (ನಿಮ್ಮ) ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ವಿಮದ ಎಂಬುವನಿಗೆ ಪತ್ನಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ.

English Translation.

Dasras, you filled the milkless, barren, and emaciated cow of Sayu with milk; you brought, by your powers, the daughter of Purumitra, as a wife, to Vimda.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ವಿಷಕ್ತಾಂ ಸ್ವಯಂ ಅಧೀನಂ ಗಾಂ ಅಪಿನ್ನತಂ—ವಿಶೇಷೇಣ ಸಕ್ತಾವಯವಾಂ ಕೃಶಾವಯವಾಂ ನಿವೃತ್ತಪ್ರಸವಾಂ ಅಡೋಗ್ನಿಪ್ರಾಂ ಗಾಂ ಶಯಸಾ ಅಪೂರಯತಮ್ | ಶಯ ಎಂಬುವವನ ಒಂದು ಹಸುವು ಬಹಳ ಅಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಸಣ್ಣನಾದ ಕೈಕಾಲುಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಆದರ ಶರೀರಶ್ಚಿತ್ತಿಯು ಸಂಯಾಗಿ ಇಬ್ಬದಿಂದ ಆದ ಬಹಳ ಕೃಶವಾಗಿ ಕರುವನ್ನು ಹಾಕಿ ಹಾಲುನ್ನು ಕೊಡುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರಲ್ಪಟ್ಟಿಹೀಗೆ ಇರುವ ಹಸುವಿಗೆ ಶಕ್ತಿಯು ಬರುವಂತೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅದು ಬಹಳ ಹಾಲು ಕೊಡುವಂತೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಸ್ವಂದಸ್ಯಾಮಿಗಳೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ—

ಶಯವೇ ಚಿನ್ಮಾ ಸತ್ಯಾ ಶಚೀಭಿರ್ವಸುರಯೇ ಸ್ವಯಂ ಪಿಪ್ಯಘಾಂ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೨೨)

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತವನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

ಪುರುಮಿತ್ರಸ್ಯ—ಪುರುಣಿ ಮಿತ್ರಾಣಿ ಯಸ್ಯ ಬಹಳ ಮಂದಿ ಸ್ನೇಹಿತರನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು ಅಥವಾ ಪುರುಮಿತ್ರನೆಂದ: ಹೆಸರುಳ್ಳ ಒಬ್ಬರಾಜನೆಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ವಿಮದಾಯೆ—ಏತತ್ಕೇಂಜ್ಞಾಯ ಋಷಯೇ ಶತ್ರುಭಿಷ್ಠಹ ಯೋದ್ಯಮಶಕ್ತ್ಯಾಯ | ವಿಮದ ನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಸುಷಿಯ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯು ಅಸುರರಿಂದ ಅಸಹ್ಯತಳಾಡಾಗ ಶತ್ರುಗಳೊಡನೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ಅಶಕ್ತನಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅವನಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿ ಅವಳನ್ನು ವಿಮದನ ಗೃಹಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಬಿಟ್ಟರು. ಇದರಂತೆಯೇ ಪುರುಮಿತ್ರನೆಂಬ ರಾಜನಿಗೂ ಸಹಾಯಮಾಡಿ ಅವನ ಪತ್ನಿಯನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸಿರುವರು. ಸ್ತುಂದಸ್ತಾಮಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಇವೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಯಾವರ್ಧಗಾಯೆ ವಿಮದಾಯೆ ಜಾಯಾಂ ಸೇನಾಜುನಾ ನ್ಯೂಹತೂ ರಥೇ |

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೧)

ಈ ಹುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವಿಮದನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಷಯವು ಮಾತ್ರ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಶಚೀಭಿಃ—ಅತ್ತೀಯೈಃ ಕರ್ಮಭಿಃ | ಶಚೀ ಶಬ್ದವು ಏವತ್ತೇಳು ವಾಷ್ಠಾನುಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೨೫) ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಕರ್ಮನಾನುಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೨) ಹದಿನಾಲ್ಕು ಪ್ರಜ್ಞಾನಾನುಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿರುವಾಗ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಯಣರು—

ವಿಕ್ರಮೇಕೋ ಅಭಿ ಚಸ್ಮೇ ಶಚೀಭಿಧ್ವಾಜಿರೇಕಸ್ಯ ದದ್ಯತೇ ನ ರೂಪಮ್ |

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೪೪)

ಎಂಬ ಹುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನೂರುತ್ತಕಾರರು ಉದಹರಿಸಿರುವಂತೆ ಶಚೀಭಿಃ—ಕರ್ಮಭಿಃ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವಂತೆ ಶಚೀ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಪದವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು.

‡ ವ್ಯಾಕರಣಶ್ಲೋಕಾಃ

ದಸ್ತು—ಸುಸಾಂ ಸುಲುಕ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ದ್ವಿವಚನಕ್ಕೆ ಅಕಾರಾದೇಶ. ಅನಂತಿತ್ತನಿಭಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ

ಶ್ವಯಮ್—ಶ್ವಯೋ ಅಚ್ಚಾದನೇ. ಧಾತು. ಅವಿತ್ಯಪ್ತೇಂತಿಭ್ಯ ಈಃ (ಉ. ಸೂ. ೪-೪೩೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರನಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕೆಗೆ ಗುಣ. ಸ್ವರೇ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅನ್ ಪರವಾದಾಗ ವಾ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಸವರ್ಣ ವಿಕಲ್ಪಿತವಾದುದರಿಂದ ಅದು ಇಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಯಣಾದೇಶ. ಉದಾತ್ತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯಣಾದೇಶ ಬಂದು—ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಸ್ಯಂಜನವಿದ್ದು ಪರದಲ್ಲಿ ವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರಿತೆಯೋರ್ಯೋಣಃ ಸ್ವ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ವರಿತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಷ್ಣುಶಾಸ್ತ್ರಮ್—ಪಂಚ ಸಂಗೀ ಧಾತು. ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ಷ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಅನಿದಿಶಾಂ ಹಲಿ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೨೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಧಾನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. **ಚೋಃ ಕುಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೨೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಜಕಾರಕ್ಕೆ ಕುಪ್ಪು ಬಂದಾಗ **ಪಿರಿ ಚಿ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಕಾರಾದೇಶ. **ಗತಿರನಂತರಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ (ಪಿ) ಪ್ರತ್ಯುತ್ಪನ್ನರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಅದಂತವಾದುದರಿಂದ **ಹೀವಾ**.

ಅಪಿನ್ವತಮ್—ಓವಿ ಸೇಚನೇ. ಧಾತು. ಇದಿಶೋ ನುಮ್ ಧಾತೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೫೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ನುಮಾಗಮ. ಭ್ರಾದಿಗಣ ಪಠಿತವಾದುದರಿಂದ ಲಬ್ ಮಧ್ಯನುಪುರುಷದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಶಪ್ ವಿಕರಣ. ಅಂಗೆಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ. ಸಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಡಾಗಮ ಉದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಮದಾಯಿ—ಮದೀ ಹರ್ಷಗ್ನೇಪನಯೋಃ ಧಾತು. ಪಚಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಆಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸವಾಸದಲ್ಲಿ ಕೃದುತ್ತರಸದಪಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಪುರುಮಿತ್ರೈಸ್ಯೈ—ಪುರುಣಿ (ಬಹುನಿ) ಮಿತ್ರಾಣಿ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಪುರುಮಿತ್ರಃ ತಸ್ಯ. ಸಂಖ್ಯಾಯಾಂ ಮಿತ್ರಾಜಿನಯೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೬೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಸದಕ್ಕೆ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಊಹಫುಃ—ವಹ ಪ್ರಾಪಣೇ. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯನುಪುರುಷದ್ವಿವಚನರೂಪ. ತಿಶಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೨೦ ||

! ಸಂಹಿತಾಶಿ !

ಯವಂ ವೃಕೇಣಾಶ್ವಿನಾ ವಪಂತೇಷಂ ದುಹಂತಾ ಮನುಷಾಯ
ದಸ್ರಾ |

ಅಭಿ ದಸ್ರಂತು ಬಕುರೇಣಾ ಧಮಂತೋರು ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚಕ್ರಕ್ರೂರಾ-

ಯಾರ್ಯಯ || ೨೧ ||

|| ಪದವಾರಃ ||

ಯವಂ | ವ್ಯಕೇಣ | ಅತ್ತಿನಾ | ವಸಂತಾ | ಇಷಂ | ದುಹಂತಾ | ಮನು-
ಷಾಯ | ದಸ್ತಾ ||

ಅಭಿ | ದಸ್ಯಂ | ಬಕುರೇಣ | ಧಮಂತಾ | ಉರು | ಜ್ಯೋತಿಃ | ಚಕ್ರಭುಃ |
ಆರ್ಯಾಯ || ೨೧ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಆರ್ಯಾಯಿ ವಿದುಷೇ | ಮನುಷಶಬ್ದೋ ಮನುಶಬ್ದಶಬ್ದಾರ್ಥಯಃ | ಮನುಷಾಯ ಮನನೇ
ಮನೋರಥಂ ಹೇ ದಸ್ತಾ ದರ್ಶನೀಯಾವತ್ತಿನಾ ವ್ಯಕೇಣ ಲಾಂಗಲೇನ ಕರ್ಷಕೈಃ ಕೃಷ್ಯದೇಶೇ ಯವಂ
ಯುವಾದ್ಯುಪಲಕ್ಷಿತಂ ಸರ್ವಂ ಧಾನ್ಯಜಾತಂ ವಸಂತಾ ವಾಸಯಂತೌ ತಥೇಷಂ | ಅನ್ಯನಾಮೃತೌ |
ತತ್ಕಾರಣಭೂತಂ ವ್ಯಷ್ಪ್ಯದಕಂ ಚ ದುಹಂತಾ ಮೇಘಾತ್ಕ್ಯಾರಯಂತೌ ತಥಾ ದಸ್ಯಮುಪಕ್ಷಯ-
ಕಾರಿಣಮಸುರಪಿಶಾಚಾದಿಕಂ ಬಕುರೇಣ | ಬಕುರೋ ಧಾಸಮಾನೋ ವಜ್ರಃ | ತೇನಾಭಿ ಧಮಂತಾ |
ಧಮತಿವರ್ಧಕಮಾ | ಅಭಿಭೃಂತೌ ಏವಂ ತ್ರಿವಿಧಂ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವಂತೌ ಯುವಾಮುರು ವಿಸ್ತೀರ್ಣಂ
ಜ್ಯೋತಿಃ ಸ್ವಕೀಯಂ ತೇಜೋ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಚಕ್ರಭುಃ | ಕೃತವಂತೌ ದರ್ಶಿತವಂತಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ |
ಯದ್ವಾ | ತ್ರಿವಿಧಕರ್ಮಚರಣೇನಾರ್ಯಾಯ ವಿದುಷೇ ಮನನೇ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಂ ಸೂರ್ಯಾಚ್ಯಂ
ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚಕ್ರಭುಃ | ಕೃತವಂತೌ | ಜೀವನ್ ಹಿ ಸೂರ್ಯಂ ಪಶ್ಯತಿ | ತದ್ವೇತುಭೂತಾನಿ ತ್ರೀಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ
ಯುವಾಭ್ಯಾಂ ಕೃತಾನಿತಿ ಭಾವಃ | ಅತ್ರ ನಿರುಕ್ತಂ ಬಕುರೋ ಭಾಸ್ಯರೋ ಭಯಂಕರೋಭಾಸಮಾನೋ
ದ್ರವತೀತಿ ವಾ | ಯವಮಿವ ವ್ಯಕೇಣಾತ್ಮಿನೌ ನಿವಸಂತೌ ವ್ಯಕೇಣ ಲಾಂಗಲಂ ಭವತಿ ವಿಕರ್ತನಾದಿತ್ಯಾದಿ-
ಮನುಸಂಧೇಯಂ | ನಿ. ೬-೨೬ || ಮನುಷಾಯ | ಮನೇರೌಪಾದಿಕ ಉಷ್ವತ್ಪ್ರಯಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥಃ ||

ದಸ್ತಾ ಅತ್ತಿನಾ—ಅಭಿ ದರ್ಶನೀಯಾರಾದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಆರ್ಯಾಯಿ—ಜ್ಞಾನಿಯಾದ |
ಮನುಷಾಯ—ಮನುವಿಗೋಸ್ಕರ (ಮನುಷ್ಯನಿಗೋಸ್ಕರ) | ವ್ಯಕೇಣ—ನೇಗಿಲಿಂದ (ಉಳಬ್ಬಟ್ಟ ಭೂಮಿ
ಯಲ್ಲಿ) | ಯವಂ—ಯವಾದಿ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು | ವಸಂತಾ—ಬಿತ್ತಿಸಿದವರಾಗಿ | ಇಷಂ—ಅನ್ನಕ್ಕೆ (ಕಾರಣೀ
ಭೂತವಾದ) ಮಳೆಯನ್ನು | ದುಹಂತಾ—(ಮೇಘಗಳಿಂದ) ಕರೆಸುವವರಾಗಿ | (ತಥಾ—ಹಾಗೆಯೇ) |
ದಸ್ಯಂ—ಹಂಸಾಕಾರಕ (ದಸ್ಯ, ಪಿಶಾಚಾದಿಗಳನ್ನು) ರಘ್ನು | ಬಕುರೇಣ—ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ವಜ್ರಾಯುಧ

ದಿಂದ | ಅಭಿ ಧಮಂತಾ—ವಧಿಸಿದವರಾಗಿ | ಉರು—ಹೆಚ್ಚಾದ | ಜ್ಯೋತಿಃ—(ನಿಮ್ಮ) ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು (ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಯನ್ನು) | ಚಕ್ರ ಘಾಃ—ಮಾಡಿದ (ತೋರಿಸಿದ) | [(ಅಥವಾ) ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಯಾವನಾಪನ, ವೃಷ್ಟಿದೋಹನ ಮತ್ತು ದಸ್ಯುವಧಗಳೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ] | ಉರು—ವಿಸ್ತೃತವಾದ | ಜ್ಯೋತಿಃ—ಸೂರ್ಯತೇಜಸ್ಸನ್ನು | ಮನುಷೇ—ಮನುವಿಗೋಸ್ಕರ (ಮನುಷ್ಯನಿಗೋಸ್ಕರ) | ಚಕ್ರ ಘಾಃ—ಉಂಟು ಮಾಡಿದ[.]

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ದರ್ಶನೀಯರಾದ ಎಲೈ ಆತ್ಮನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಮನುವಿಗೋಸ್ಕರ, ನೇಗಿರಿನಿಂದ (ಉಳಬ್ಬಟ್ಟ ಒನಾನಿನಲ್ಲಿ) ಯಾವನಾ (ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಿಸಿ), ಅನ್ನಕ್ಕೆ (ಕಾರಣೀಭೂತವಾದ ಮಳೆಯನ್ನು) ಕರೆಸಿ, (ಅವುಗಳ) ನಾಶಕರವನ್ನು ವಧಮಾಡಿ ವಿಸ್ತೃತವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರಿ (ಆಪಾರವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ, ದಸ್ಯುವಧಮಾಡಿ) ವಿಸ್ತೃತವಾದ ಸೂರ್ಯತೇಜಸ್ಸನ್ನು (ಮನುಷ್ಯನಿಗೋಸ್ಕರ ಉಂಟುಮಾಡಿದಿರಿ).

English Translation.

Aswins, causing the barley to be sown (in the fields that had been prepared) by the plough; milking (the clouds) for the sake of Manu; destroying the Dasyu with the thunderbolt; you have bestowed brilliant light upon the Arya.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಮನುಷಾಯ—ಮನುಷ್ಯರಜ್ಯೋ ಮನುಶಬ್ದಪರ್ಯಾಯಃ | ಮನವೇ ಮನೋರಥಂ | ಮನು ಶಬ್ದವು ಯಾವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದೋ ಮನುಷ ಶಬ್ದವೂ ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವಾರಾಣ ಇದು ಮನುಶಬ್ದದ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದವಾಗಿರುವುದು, ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿ ಮನುಃ | ಮನುಮರ್ಶನಾತ್ (ನಿ. ೧೨-೩೪) ಮನನ ಮಾಡುವನು, ಮನುಷ್ಯನು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ ಮನುಷ್ಯನಿಗಾಗಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಬಕುರೇಣ ಅಭಿ ಧಮಂತಾ—ಬಕುರೇಣ ಭಾಸಮಾನೋ ವಜ್ರಃ | ಅತ್ರ ನಿರುಕ್ತಂ ಬಕುರೇಣ—ಭಯಂಕರೋ ಭಾಸಮಾನೋ ದ್ರವತೀತಿ ನಾ (ನಿ. ೬-೨೫, ೨೬) ಯವಮಿವ ವೃಕೇಣ ಅತ್ತಿನಾ ನಿವಸಂತಿ ವೃಕೋ ಲಾಂಗಲಂ ಭವತಿ ವಿಕರ್ತನಾತ್ | ನಿರುಕ್ತದಲ್ಲಿ ಬಕುರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭಾಸ್ಯರ—ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಸೂರ್ಯ, ಭಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ವಜ್ರಯುಧವೆಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ವಿಕರ್ತನಾತ್—ವೃಕಃ ಸೀಳುವುದು ಅಥವಾ ಕತ್ತರಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾದ ಕಾರಣ ವೃಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸೀಳುವ ನೇಗಿಲು ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಆತ್ಮನೀದೇವತೆಗಳು ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡಿದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಅದರ ವೃದ್ಧಿಗೆ

ಮಳೆಯು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಬೆಳೆಯನ್ನು ಕಳ್ಳರೇ ನೋಡಲಾದವರು ಕದಿಯುವಂತೆ ಅವರನ್ನು ವಜ್ರಾಯುಧವೇ ನೋಡಲಾದ ಭಯಂಕರವಾದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ತಿಪ್ಪೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಇದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಶಮನಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮವಾದ ನಿಫಲವಾದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವರು. ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಮೂರು ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಆಚರಿಸುವುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಇರುವ ಸೂರ್ಯನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠಿ ಅಂದರೆ ವ್ಯಾಪಕಾರಿಕ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ಪ್ರಕಾಶವು ಬೆಳಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಮನುಷ್ಯನು ಆರ್ಯ-ಪೂಜ್ಯನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವರು. ಮನುಷ್ಯನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಈ ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಆಶ್ರಯದೇವತೆಗಳು ಆಚರಿಸಿ ಮನುಷ್ಯನು ಜೀವಿಸುವಂತೆಯೂ, ಜೀವಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತಾ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಕಾಣುವಂತೆಯೂ ಮಾಡಿರುವರು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಸ್ಕಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲೆ—

ಯಾಭಿರ್ನರಾ ತಯೇನೇ ಯಾಭಿರತ್ಯೆಯೇ ಯಾಭಿಃ ಪುರಾ ಮನವೇ ಗಾತುನಿಷಘಃ |

ಯಾಭಿಶ್ಚಾರೀರಾಜತಂ ಸ್ಯೂಮರಶ್ಚಯೇ ತಾಭಿರೂ ಪು ಊತಿಭಿರಶ್ಚಿನಾ ಗತಮ್ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೨-೧೬)

ಎಂಬ ಗುಕ್ತನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ಮನುಷಕಬೋಧಕತ್ರ ಮನೋಃ ಪರ್ಯಾಯಃ ಮನುನಾಮೋ ರಾಜ್ಞೋ ಅರ್ಥಾಯ ಮನುಷಕಶ್ಚ ಮನುಷಜ್ಜದ ಪರ್ಯಾಯಃ ಪದವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮನು ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ರಾಜನಿಗಾಗಿ ಎಂದೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿ ೧-೧೧೨-೬ ನೇ ಋಕ್ವಿನ ಎರಡನೇ ಪಾದದಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವು ವಿವೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು. ಮತ್ತು—

ಯುವಾಮಾರ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಾಯ ವಶನವ್ಯಪ್ಪಿದೋಹನದಸ್ಯಹನಸೈಸ್ತ್ರೀಃ ಕರ್ಮಭಿಃ ಮಹಾ ಪ್ರಭಾವ್ ಯುವಾಂ ಸಾಧೂನಾಂ ಅನುಗೃಹಾರ್ಥಂ ಜಾತಾ | ಅಥವಾ ಅಭಿ ದಸ್ಯುಮಿತಿ ವಸ್ಯುಶಬ್ದೇನ ದುರ್ಭಿಕ್ಷ ಉಚ್ಯತೇ | ಬಕುರಶಬ್ದೇನಾತ್ರ ಮಹಾನ್ ವ್ಯಷ್ಟ್ಯುಷದಕ ಸಮೂಹಃ | ಜ್ಯೋತಿಶಬ್ದೇನಾಪಿ ಸುಭಿಕ್ಷುಮಿತಿ | ಮಹತ್ತ್ವಾತ್ ಭಯಂಕರೇಣ ವ್ಯಷ್ಟ್ಯುಷದಕಸಮೂಹೇನ ಅಭಿಭೃತ್ವಾ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಂ ಸುಭಿಕ್ಷಂ ಕೃತವಂತಾ ಯುವಾಂ ಆರ್ಯಸ್ಯಾರ್ಥಾಯ ||

ಆಶ್ರಯದೇವತೆಗಳ: ಬೆಳೆಯು ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತುವುದು, ಬೆಳೆಯು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ (ಮಳೆಯನ್ನು ಹುಯಿಸುವುದು) ವೃಷ್ಟಿಯು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು, ಅವರವರಿಗೆ ಆ ಬೆಳೆಯು ಸಿಕ್ಕುವಂತೆ ತುಂಬಿರಾದವರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಈ ಮೂರು ವಿಧ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ವಹಿಸುವುದರಿಂದ ಬಹಳವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿರುವರು. ಇವರು ದುಷ್ಕನಿಗ್ರಹ ತಿಪ್ಪೆಕರಿಸಲನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಆರ್ಯರನ್ನು ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಉತ್ಪನ್ನರಾಗಿರುವರು ಎಂದು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಮತ್ತು ಅಭಿದಸ್ಯುಶ್ಚದಿಂದ ದುರ್ಭಿಕ್ಷು ಭಘವಾನ್ ಶ್ವಾಮಿವೂ, ಬಕುರಶಬ್ದದಿಂದ ಅತಿಶಯವಾದ ವೃಷ್ಟಿಯೂ, ಜ್ಯೋತಿಶಬ್ದದಿಂದ

ಸುಭಿಕ್ಷವೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಕಾರಣ (ದುರ್ಭಿಕ್ಷ) ಇನ್ನಮಗಲದಲ್ಲಿ ಅನಾವೃಷ್ಟಿ ನಿವಾರಕವಾಗುವಂತೆ ಬಹಳವಾಗಿ ಮಳೆಯು ಹುಯ್ಯುವಂತೆಯೂ ಸುಭಿಕ್ಷವುಂಟಾಗುವಂತೆಯೂ ಮಾಡಿ ಇನ್ನವನನ್ನು ಸಾಕಗೊಳಿಸಿ ಸಾಧುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಯರಿಗಾಗಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಆಚರಿಸುತ್ತಿರುವರು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

! ನ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ !

ವಸಂತಾ—ದುವನ್ ಬೀಜಸಂತಾನೇ. ಧಾತು. ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರ ತೋರುವುದರಿಂದ ಅಂತರ್ಧಾ-
ವಿಶ್ವಾರ್ಥಕವಾದುದೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಶವ್ ವಿಕರಣ. ದ್ವಿವಚನ ಔ
ಪರವಾದಾಗ ಸುಸಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಕಾರಾದೇಶ. ಉಗತ್ತಾದುದ
ರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸ್ವಾರ ಪರಸವರ್ಣಲಸಾವಧಾತುಕವು ತಾಸ್ಯನುದಾತ್ರೇತ್—(ಪಾ. ಸೂ.
೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ರವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ದುಹಂತಾ—ದುಹ ಪ್ರಸ್ತರಣೇ. ಧಾತು. ಅದಾದಿ. ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯಪ್ರಯ. ಅದಿಪ್ರಪ್ತಿದ್ಯಃ
ಶಕಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೨೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಪ್ತಿಗೆ ಲುಕ್. ಅದುಪದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿದ್ದಿರುವುದರಿಂದ ಲಸಾವ
ಧಾತುಕಕ್ಕೆ ಅನುದಾತ್ರಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಆದ್ಯದಾತ್ರಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಪಿತ್ತಾದ ಸಾರ್ವ
ಧಾತುಕವಾಗುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಜ್ವದ್ವದ್ವಾವಿರುವುದರಿಂದ ತನ್ನಿ ಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಲಭೂಪಧಿಗೆ ಗುಣ
ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನಂತೆ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಾದೇಶ ನುಮಾಗಮ.

ಮನುಷಾಯ—ಮನ ಜ್ಞಾನೇ ಧಾತು. ಇವಕ್ಕೆ ಔಣಾದಿಕವಾದ ಉಪನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ನಿತ್ತಾದುದ
ರಿಂದ ಇ್ಯಾತ್ಯಾದಿನಿಶ್ಯಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ರಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದಸ್ಯುಮ್—ದಸು ಉಪಕ್ಷಯೇ ಧಾತು. ದಿವಾದಿ. ಇದಕ್ಕೆ ಔಣಾದಿಕ ಯುನು ಪ್ರತ್ಯಯ.

ಧಮಂತಾ—ಧಮ ಧಾತುವು ವಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯ
ಪ್ರತ್ಯಯ. ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಾದೇಶ. ಲಸಾವಧಾತುಕ ಅನುದಾತ್ರವಾದುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.
ನುಮಾಗಮ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸ್ವಾರ ಪರಸವರ್ಣ.

ಅರ್ಯಾಯ—ಯು ಗತೌ ಧಾತು. ಋಹಲೋರ್ಯಾತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೨೪) ಎಂಬುದರಿಂದ
ಞ್ಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಔತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅಚೋಷ್ಯಾತಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಮುಕಾರಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿ ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ.
ಅರ್ಯ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಯತೋಲ್ಯನಾವೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ರಸ್ವರ
ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೇ ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. || ೨೧ ||

|| ಸಂಹಿತಾಶ್ಲೋ ||

ಅಭವಣಾಯಾಶ್ವಿನಾ ದಧೀಚೇಽಶ್ವ್ಯಂ ಶಿರಃ ಪ್ರತ್ಯೈರಯತಂ |
 ಸವಾಂ ಮಧು ಪ್ರವೋಚದ್ಯತ್ರಾಯನ್ತಾವ್ಷ್ಯಂ ಯದ್ವಸ್ರಾವ-
 ಪಿಕಕ್ವ್ಯಂ ವಾಂ || ೨೨ ||

|| ಪದಮಾಠಃ ||

ಅಭವಣಾಯ | ಅಶ್ವಿನಾ | ದಧೀಚೇ | ಅಶ್ವ್ಯಂ | ಶಿರಃ | ಪ್ರತಿ | ಐರಯತಂ |
 ಸಃ | ವಾಂ | ಮಧು | ಪ್ರ | ವೋಚತ್ | ಋತಂ ಯನ್ | ತ್ವಾವ್ಷ್ಯಂ | ಯತ್ |
 ದಸ್ರೌ | ಅಸಿಽ ಕಕ್ವ್ಯಂ | ವಾಂ || ೨೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ತದ್ಯಾಂ ನರಾ ಸನಯೇ | ಋ. ೧-೧೧೬-೧೨ | ಇತ್ಯೇತೋಕ್ತಮಾಖ್ಯಾನಮಿಹಾಪ್ಯನುಸಂಧೇಯಂ |
 ಹೇ ಅಶ್ವಿನೋ ಅಭವಣಾಯಾಭವಣಃ ಪುತ್ರಾಯ ದಧೀಚೇ ದಧ್ಯಜ್ಞನ್ಮೇ ಮಹರ್ಷಯೇಽಶ್ವ್ಯಮಶ್ವ-
 ಸಂಬಂಧಿ ಶಿರಃ ಪ್ರತ್ಯೈರಯತಂ | ಪ್ರತ್ಯಧತ್ತಂ | ತದೀಯಂ ಮಾನುಷಂ ಶಿರಃ ಪ್ರಚ್ಛಿದ್ಯಾನ್ಯತ್ರ
 ವಿಧಾಯಾಶ್ವ್ಯೇನ ಶಿರಸಾ ತಮ್ಷುಷಿಂ ಸಮಯೋಜಯತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಸ ಚಿ ವಾಂ ಯುನಾಭ್ಯಾಂ
 ಪ್ರವರ್ಗ್ಯವಿದ್ಯಾಂ ಮಧುವಿದ್ಯಾಂ ಚಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಿತಿ ಪುರಾ ಕೃತಾಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂ ಋತಾಯನ್ ಸತ್ಯಾಮಾತ್ಮನ
 ಇಚ್ಛನ್ ಮಧು ಮಧುವಿದ್ಯಾಂ ತ್ವಾವ್ಷ್ಯಂ ತ್ವಷ್ಟುರಿಂದ್ರಲ್ಲಬ್ಧಂ ಪ್ರವೋಚತ್ | ಪ್ರೋಕ್ತವಾನ್ | ಹೇ
 ದಸ್ರೌ ದರ್ಶನೀಯಾವಶ್ವಿನೋ ವಾಂ ಯುವಯೋಃ ಸಂಬಂಧಿ ಯದಪಿಕಕ್ವ್ಯಂ ಛಿನ್ನಸ್ಯ ಯಜ್ಞಶಿರಸಃ
 ಕಕ್ಷಪ್ರದೇಶೇನ ಪುನಃಸಂಧಾನಭೂತಂ ಪ್ರವರ್ಗ್ಯವಿದ್ಯಾಖ್ಯಂ ರಹಸ್ಯಂ ತದಪಿ ವಾಂ ಯುನಾಭ್ಯಾಂ
 ಪ್ರಾವೋಚದಿತ್ಯರ್ಥಃ || ದಧೀಚೇ | ಅಂಚಿತೇರ್ಬುತ್ಪ್ರಿಗಿತ್ಯಾದಿನಾ ಕ್ಷಿನ್ | ಅನಿಧಿತಾಮಿತಿ ನಲೋಪಃ |
 ಚಿತುರ್ಥ್ಯೇಕವಚನೇಽಚಿ ಇತ್ಯೇಕಾರಲೋಪೇ ಚಾವಿತಿ ವೀರ್ಭಕ್ತಂ | ಉದಾತ್ತನಿವೃತ್ತಿಸ್ವರೇಣ
 ವಿಭಕ್ತ್ಯುದಾತ್ತೇಶ್ವೇ ಸ್ವಾಪ್ತೇ ತಸ್ಯಾಪನಾದಿತ್ತೇನ ಚಾವಿತಿ ವಿಭಕ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯೋದಾತ್ತತ್ವಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ |
 ತಸ್ಯಾಪ್ಯಯವನಪಾದಃ | ಅಂಚೀಶ್ಚಂದಸ್ಯ ಸರ್ವನಾಮಸ್ಯಾನಿಧಿ ವಿಭಕ್ತ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

ಅಶ್ವಿನಾ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಅಥರ್ವಣಾಯ—ಅಥರ್ವ ಎಂಬುವನ ಪುತ್ರನಾದ | ದಧೀಚೇ—ದಧ್ಯಂಚನೆಂಬ ಮಹರ್ಷಿಗೆ | ಅಶ್ವೈಂ—ಅಶ್ವಸಂಬಂಧಿಯಾದ | ಶಿರಃ—ಶಿರಸ್ಸನ್ನು | ಪ್ರತಿಪರಯತೇಂ—(ಅವನ ಶಿರಸ್ಸಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ) ಜೋಡಿಸಿದಿರಿ | ಸಃ—ಅವನೂ | ಋತಾಯಾ—(ತನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು) ಸತ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು | ನಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೆ | ತ್ವಾಪ್ಯಂ—ತ್ವಷ್ಟುಸಂಬಂಧವಾದ (ಇಂದ್ರನು ತ್ವಷ್ಟುವಿನಿಂದ ಪಡೆದಿದ್ದ) ಮಧು—ಮಧುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು | ಪ್ರವೋಚತ್—ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟನು | ದಸ್ಮಾ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ನಾಂ—ನಿಮ್ಮ ಸಂಬಂಧವಾದ | ಯತ್—ಯಾವನ | ಅಸಿಕಶ್ಚ್ಯಂ—ಕೃಷ್ಣ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಯೇಜನೆಮಾಡುವುದೆಂಬ ವಿದ್ಯೆಯೋ (ಪ್ರವರ್ಗ್ಯ ಎಂಬ ವಿದ್ಯೆ) | ತತ್—ಅದು—ಅದನ್ನೂ | ನಾಂ—ನಿಮಗೆ | ಪ್ರವೋಚತ್—ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟನು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಅಥರ್ವಪುತ್ರನಾದ ದಧ್ಯಂಚ ಎಂಬ ಋಷಿಗೆ (ನೀವು) ಅಶ್ವದ ಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದಿರಿ; ಅವನೂ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು. ನಿಮಗೆ ತ್ವಷ್ಟುವಿನಿಂದ (ಇಂದ್ರನಿಗೆ) ಲಭ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಮಧುವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ, ಕೃಷ್ಣಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಶಿರೋಯೇಜನೆಮಾಡುವ ಪ್ರವರ್ಗ್ಯ ಎಂಬ ರಹಸ್ಯ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು.

English Translation

You replaced, Aswins, with the head of/a horse, (the head of) Dadhyanch, the son of Atharvan, and true to his promise, he revealed to you the mystic knowledge which he had learned from Twashtri, and which was as a ligature of the waist to you.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಇಂದ್ರನಿಂದ ಉಪದಿಷ್ಟವಾದ ಅತಿರಹಸ್ಯವಾದ ಮಧುವಿದ್ಯೆಯು ದಧೀಚಿಯವರಿಂದ ನಿಮಗೆ ಉಪದಿಷ್ಟವಾಯಿತು ಎಂಬ ಇತಿಹಾಸವು ಪುನಃ ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ತದ್ವಾಂ ನರಾ ಸನಯೇ ದಂಸ ಉಗ್ರಮಾವಿಷ್ಟುಣೋಮಿ ತಸ್ಯತುರ್ನ ವ್ಯಷ್ಟಿಂ |
ದಧ್ಯಚ್ಚ ಹ ಯನ್ನಧ್ಯಾಥರ್ವಣೋ ನಾನುಶ್ಚಸ್ಯ ಶೀರ್ಷ್ಣಾ ಸ್ತ ಯದೀಮುವಾಚ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೧೨)

ಎಂಬ ಈ ಋಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ವಿಧವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ಇಚ್ಛನ್ನಶ್ಚ ಸ್ಯ ಯಚ್ಚಿರಃ ಸರ್ವತೇಷು ಸಶ್ಚಿತಂ | ತದ್ವಿದಚ್ಚೈರ್ಯುರ್ವಾತತಿ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೮೪-೧೪)

ಅರ್ಥವರ್ಣಾನಂ ದಧೀಚೇ ಅರ್ಥವರ್ಣಃ ಪುತ್ರಾಯ ದಧ್ಯಜ್ಞಾನಮ್ಮೇ ಮಹರ್ಷಯೇ ಅಶ್ಚ ಸಂಬಂಧಿ ಶಿರಃ ಸ್ತುತ್ಯೈರಯತಂ ಸ್ತುತ್ಯೈಥತ್ತಮ್ | ಅರ್ಥವರ್ಣ ಪುತ್ರನಾದ ದಧ್ಯಜ್ಞ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಮುಷಿಯ ಮನುಷ್ಯಾಕಾರವಾದ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕುರುರೆಯ ತಲೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಇಂದ್ರನಿವ ಉಪದಿಷ್ಟವಾದ ಮಧುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ಉಪದೇಶಹೊಂದಿರಬಹುದಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ತ್ವಾಷ್ಟಂ—ತ್ವಷ್ಟುರಿಂದ್ರಾಲ್ಪಬ್ಧಂ. ಮಧುವಿದ್ಯೆಯು ಇಂದ್ರನಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ—ಎಂದು ಮಧುವಿದ್ಯೆಯ ಮಹತ್ವವೂ ಅದರ ರಹಸ್ಯವೂ ನಿವೃತ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸ್ತಂದಸ್ಯಾಮಿಗಳೆ—

ತ್ವಷ್ಟೇತ್ಯತೇ ಇಂದ್ರ ಉಚ್ಯತೇ | ಶತ್ರುಣಾಂ ತನೂಕರ್ತೃತ್ವಾತ್ | ತ್ವಾಷ್ಟಂ ಯಾದಿತಿ ಅಶ್ವಶಿರಸೋ ವಿಶೇಷಣಂ ನ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ | ಯುನಾಭ್ಯಾಂ ಶರ್ಯಣಾವತಿ ನಿಹಿತಂ ಶತ್ರುಣಾಂ ತನೂಕರ್ತೃ ಇಂದ್ರೇಣ ದ್ಯಷ್ಟಂ ಯಚ್ಚಿರಃ ಗುಹ್ಯಮಪಿ ಯುವಯೋಃ ||

ಎಂದು ಹೇಳಿ ತ್ವಾಷ್ಟಂ ಯತ್ ಎಂಬ ಪದವು ಅಶ್ವಶಿರಸ್ಸಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ತ್ವಷ್ಟಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿಲ್ಲ. ತ್ವಷ್ಟಂ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರನೆಂದು ಅರ್ಥವು. ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ತನೂಕರಣ (ನಾಶ) ಮಾಡುವುದರಿಂದ ತ್ವಷ್ಟಂವಾಗಿರುವ ಇಂದ್ರನು ದಧೀಚಿಮುಷಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ, ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದ ಹಾಗೆ (ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೂ) ಇಂಟಿರುವ ರಹಸ್ಯವನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಇರುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಸಾಯಣರು ತ್ವಾಷ್ಟಂ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅಸಿಕ್ತಷ್ಟಂ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಡಿ. ತ್ವಷ್ಟುರಿಂದ್ರಾಲ್ಪಬ್ಧಂ—ಛಿನ್ನಸ್ಯ ಯಚ್ಚಿರಃ ಕಶ್ಚಪ್ರದೇಶೇನ ಪುನಸ್ಸಂಧಾನಭೂತಂ ಪ್ರವರ್ಗ ವಿವ್ಯಾಖ್ಯಂ ರಹಸ್ಯಂ | ತ್ವಷ್ಟಂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಇಂದ್ರನು, ಇಂದ್ರನಿಂದ ದಧೀಚಿರನು ಮಧುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಹೊಂದಿದರು. ಛಿನ್ನವಾದ ಯಜ್ಞಶಿರಸ್ಸನ್ನು ಪುನಸ್ಸಂಧಾನ (ಮಾಡಬಹುದಾದ) ಮಾಡುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಖೋಧಿಸುವ ಪ್ರವರ್ಗ ವಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು.

ಋತಾಯನ್—ಪ್ರವರ್ಗವಿವ್ಯಾಂ ಮಧುವಿವ್ಯಾಂ ಚೇವಕ್ಷ್ಯಾಮೀತಿ ಪುರಾ ಕೃತಾಂ ಸ್ತುತಿಜ್ಞಾಂ ಸತ್ಯಾಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛನ್ | ಪ್ರವರ್ಗವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ ಮಧುವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ ಉಪದೇಶಮಾಡುವನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಸತ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛೆಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಋತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸತ್ಯಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಸ್ತಂದಸ್ಯಾಮಿಗಳು—ಋತಯೇ—ಋತ ಅತ್ಮನಃ ಕೃಚ್ ಇತಿ ಕೃಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯಃ ಪರೀಚ್ಛಾಯಾಮತ್ರದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ—

ತ್ವಂ ನ ಸ್ತೋಮ ವಿಶ್ವತೋ ರಕ್ಷಾ ರಾಜನ್ಯಘಾಯತಃ | ನ ರಿಷ್ಯೇತ್ತಾವತಃ ಸಖಾ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೯೧-೮)

ಇತಿ ಯಥಾ | ಮತಂ ಸತ್ಯಂ | ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ತದ್ಯುವಯೋರಿಚ್ಛನ್ | ಮತಯನ್ ಎಂಬ ರೂಪವು ಮತ ಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ ಪರೇಚ್ಛಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಕೃಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತದಿಂದ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ರಜ್ಜಾ ರಾಜನ್ನ ಘಾಯತಃ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಆಘಾಯತಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಹಾಗೆ ಕೃಜಂತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಮತವೆಂದರೆ ಸತ್ಯವು. ಸತ್ಯವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆನ್ನಿಸಿರುವುದು. ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು (ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು) ನಿನುಗೆ ಉಪದೇಶಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುವೆನು ಎಂಬುವ ಆರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

|| ಮ್ಯಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅರ್ಥವರ್ಣಾಯ—ಅರ್ಥವರ್ಣಿ ಅಪತ್ಯಂ ಪುಮಾನ್ ಅರ್ಥವರ್ಣಿ. **ತಸ್ಯಾಪತ್ಯಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೯೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಪತ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆಣ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ತದ್ವಿಶೇಷ್ಯಚಾಮಾದೀಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೧೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಿವೃದ್ಧಿ. **ಅನ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೬೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಭಾವ ಬರುವುದರಿಂದ ಟಿಲೋಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯಪ್ಪರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಧೀಚೇ—ವಧಿ ಎಂಬುದು ಉಪಪದವಾಗಿರುವಾಗೆ ಅಂಚು ಗತಿಪೂಜನಯೋಃ ಈ ಧಾತುವಿಗೆ **ಯುತ್ತಿಕ್** ದಧ್ಯಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೫೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ಷಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಅನಿಧಿತಾಂ ಹಲ ಉಪಧಾ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೨೪) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಾನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಇದಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನ ಪರದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಭ ಸಂಜ್ಞಾ ವಿರುವುದರಿಂದ ಅಚಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೩೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. **ಚೌ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೩೮) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಲುಪ್ತ ನಕಾರ ಅಂತರವುಳ್ಳ ಅಂಚು ಧಾತುವು ಪರವಾದುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ. ಅನುದಾತ್ತವಾದ ವಿಭಕ್ತಿನಿಮಿತ್ತಕವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಉದಾತ್ತಾಕಾರವು ಲುಪ್ತವಾದುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಅನುದಾತ್ತಸ್ಯ ಚ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೧) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಉದಾತ್ತಪ್ಪರವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುದಾದವಾಗಿ **ಚೌ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೨೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಪ್ಪರವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೂ ಅನುದಾದವಾಗಿ **ಅಂಚೇಶ್ಚಂದಸ್ಯ ಸರ್ವನಾಮಸ್ಮಾನಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪುನಃ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಶ್ವಮ್—ಅಶ್ವಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿ ಅಶ್ವಮ್. **ಭವೇ ಭಂದಸಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೪-೧೧೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಯಸ್ಯೇತಿ ಚ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರಲೋಪ. **ಯತೋಽನಾವಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೫೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವರಯತಮ್—ಈರ ಗತೌ ಕಂಪನೇ ಚ ಧಾತು. ಠೀಜಂತದ ಮೇಲೆ ಲಬ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ಅತಿಜಂತದ ಪರದಪ್ಪರವುದರಿಂದ ನಿಘಂತ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವೋಚಕ್—ವಚ ಪಂಭಾವಣಿ. ಧಾತು. ಲಬ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಇತಕ್** ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. **ಅಸ್ಯತಿವಕ್ರಿಪ್ಯಾತಿಭ್ಯೋಽಽಽ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೫೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಟಿ ಗಿ ಅಪಾದೇಶ. **ವಚ ಉಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೨೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆರ್ ಪರವಾದಾಗ ಧಾತುವಿಗೆ ಉಮಾಗುವುದು.

ಗುಣ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸ್ಕಮಾರ್ಜಯೋಗೇಽಪಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮತಾಯನ್—ಮತಂ. ಸತ್ಯಂ ಆತ್ಮನಃ ಇಚ್ಛತೀತಿ ಮತಾಯತಿ. ಸುಪೆ ಆತ್ಮನಃ ಕೃಚ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಚ್ಛಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೃಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಆಕೃತ್ ಸಾರ್ವಧಾತುಕೆಯೋ ದೀರ್ಘಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೨೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃಚ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ. ಕೃಜಂತದ ಮೇಲೆ ಲದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶತ್ವಪ್ರತ್ಯಯ. ಕೃಚ್ ಸ್ವರದಿಂದ ಅಂಕೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ತ್ವಾಪ್ಯಮ್—ತ್ವಪ್ಪುಃ ಲಬ್ಧಮ್. ತ್ವಾಪ್ಯಮ್. ತಸ್ಯೇದಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೩-೧೨೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತದ್ವಿತೇ—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೧೧೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಿವೃದ್ಧಿ. ಯಣಾದೀಶ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರದಿಂದ ಅಂಕೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ದಸೌ—ಆಮಂತ್ರಿತಸ್ಯ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೨೨ ||

|| ಸಂಹಿತಾಸಾಚಿ ||

ಸದಾ ಕವೀ ಸುಮತಿಮಾ ಚಕೇ ನಾಂ ವಿಶ್ವಾ ಧಿಯೋ ಅಶ್ವಿನಾ

ಪ್ರಾವತಂ ಮೇ |

ಅಸ್ಮೀ ರಯಿಂ ನಾಸತ್ಯಾ ಬೃಹಂತಮಪತ್ಯಸಾಚಂ ಶ್ರುತ್ಯಂ
ರರಾಧಾಂ || ೨೩ ||

! ಪದವಾಣಿ !

ಸದಾ | ಕವೀ ಇತಿ | ಸುಮತಿಂ | ಆ | ಚಕೇ | ನಾಂ | ವಿಶ್ವಾಃ | ಧಿಯಃ |
ಅಶ್ವಿನಾ | ಪ್ರ | ಅವತಂ | ಮೇ |

ಅಸ್ಮೀ ಇತಿ | ರಯಿಂ | ನಾಸತ್ಯಾ | ಬೃಹಂತಂ | ಅಪತ್ಯಸಾಚಂ | ಶ್ರುತ್ಯಂ |
ರರಾಧಾಂ || ೨೩ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಕವೀ ಶ್ರಾಂತದರ್ಶಿನಾ ಮೇಧಾವಿನಾವತ್ತಿನಾ ನಾಂ ಯುವಯೋಃ ಸುಮತಿಂ ಕಲ್ಯಾಣೀ-
ಮನುಗ್ರಹಾತ್ಮಿಕಾಂ ಬುದ್ಧಿಂ ಸದಾ ಸರ್ವದಾ ಚಕೇ | ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಪ್ರಾರ್ಥಯೇ | ಮೇಮದೀಯಾನಿ
ವಿಶ್ವಾ ಧಿಯಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಯುವಾಂ ಪ್ರಾವತಂ | ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ರಕ್ಷತಂ | ಅಸಿ ಚಾಸ್ಮೀ
ಅಸ್ತುಭ್ಯಂ ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾವತ್ತಿನಾ ಬೃಹಂತಂ ಮಹಾಂತಮಸತ್ಯಸಾಚಮಸತ್ಯೈಃ ಪುತ್ರಾದಿಭಿಃ ಸಮವೇತಂ
ಶ್ರುತ್ಯಂ ಪ್ರಶಂಸನೀಯಮುತ್ಕೃಷ್ಟಂ ರಯಿಂ ಧನಂ ರರಾಥಾಂ | ಪ್ರಯಚ್ಛತಂ || ಚಕೇ | ಕೈ ಗೈ ಶಬ್ದೇ |
ವ್ಯತ್ಯಯೇನಾತ್ಮನೇಪದಂ | ಲಿಟ್ಟುತ್ಯಮೈಕವಚಿನೇ ರೂಪಂ | ಅಸ್ಮೀ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ಚಿತ್ರಾರ್ಥ-
ಬಹುವಚಿನಸ್ಯ ಶೇಅದೇಶಃ | ಅಸತ್ಯಸಾಚಂ | ಅಸತ್ಯೈಃ ಸಹ ಸಚಿತೇ ಸಂಗಚ್ಛತ ಇತ್ಯಸತ್ಯಸಾಚ್ |
ಛಾಂದಸೋ ಷ್ಟಿಃ | ಶ್ರುತ್ಯಂ | ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ತುತಿಃ | ತತ್ರ ಭವಂ ಶ್ರುತ್ಯಂ | ಭವೇ ಛಂದಸೀತಿ ಯಾ |
ಯತೋಽನಾವ ಇತ್ಯಾದ್ಯುದಾತ್ಯತ್ಯಂ | ರರಾಥಾಂ | ರಾ ದಾನೇ | ಲೋಟಿ ವ್ಯತ್ಯಯೇನಾತ್ಮನೇಪದಂ |
ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ ಶಪಃ ಶ್ಲಃ ||

|| ಪ್ರತಿರೂಪ ||

ಕವೀ—ಶ್ರಾಂತದರ್ಶಿನೋಽಸ್ಮಿ | ಅತ್ತಿನಾ—ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ವಾಂ—ನಿಮ್ಮ | ಸುಮತಿಂ—
ಅನುಗ್ರಹಾತ್ಮಕವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು | ಸದಾ—ಸರ್ವದಾ | ಅ ಚಕೇ—ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ | ಮೇ—ನನ್ನ |
ವಿಶ್ವಾ ಧಿಯಃ—ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ | ಪ್ರಾವತಂ—(ನೀನಿಬ್ಬರೂ) ಚೆನ್ನಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸಿದಿರಿ | (ಅಸಿ ಚ—ಮತ್ತು) |
ಅಸ್ಮೀ—ನಮಗೆ | ನಾಸತ್ಯಾ—ಎಲೈ ನಾಸತ್ಯರೇ | ಬೃಹಂತಂ—ಹೆಚ್ಚಾದ | ಅಸತ್ಯಸಾಚಂ—ಪುತ್ರಾದಿ
ಯುಕ್ತವಾದ ಮತ್ತು | ಶ್ರುತ್ಯಂ—ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ (ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ) | ರಯಿಂ—ಇಶ್ವರ್ಯವನ್ನು | ರರಾಥಾಂ—
ಎನುಗ್ರಹಿಸಿ

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ತ್ರಿಕಾಲಜ್ಞರಾದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮ ಅನುಗ್ರಹಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನಾನು ಸರ್ವದಾ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸು-
ತ್ತೇನೆ; ನನ್ನ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ (ನೀವು) ಚೆನ್ನಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸಿ; (ಮತ್ತು) ಎಲೈ ನಾಸತ್ಯರೇ, ನಮಗೆ ಪುತ್ರಾದಿ
ಯುಕ್ತವೂ, ಪ್ರಶಸ್ತವೂ ಆದ ಪ್ರಭೂತ್ವೈಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ.

English Translation.

Sapient Aswins, I ever solicit your favour; protect all my religious
duties, and grant, Nasatyas, abundant and excellent wealth, together with
offspring.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಕವೀ—ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿನೌ ಮೇಧಾವಿನಾವಶ್ಚಿನೌ | ಕವಿಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಮೇಧಾವಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ ೩-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು—

ವಿಶ್ವಾ ರೂಪಾಣಿ ಪ್ರತಿ ಮುಂಚಿತೇ ಕವಿಃ ಣ್ವಾಸಾವೀದ್ಯದ್ವಂ ದ್ವಿಪದೇ ಚತುಷ್ಟದೇ |
ನಿ ನಾಕಮಪ್ಯುತ್ಪವಿತಾ ವರೇಣ್ಯೋಽನು ಪ್ರಯಾಣಮುಷಸೋ ವಿ ರಾಜತಿ ||

(ಮ. ಸಂ. ೫-೮೧-೨)

ಎಂಬ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಮೇಧಾವೀ ಕವಿಃ ಕ್ರಾಂತದರ್ಶನೋ ಭವತಿ ಕವತೇವಾ | (ನಿ. ೧೨-೧೩) ಕವಿಶಬ್ದವನ್ನು ಮೇಧಾವಿ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠಮಾಡಿ ಕವಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೇಧಾವೀ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾ ರೂಪಾಣಿ ಪ್ರತಿ ಮುಂಚಿತೇ ಕವಿಃ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಈ ಅರ್ಥದ ಜೊತೆಗೆ ಕವ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಕಾರಣ ಕವಿಶಬ್ದವು ಕ್ರಾಂತದರ್ಶಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದೊಳಗಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದಿರುವರು. ಸಾಯಣರೂ ಕೂಡ ಕವೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅಶ್ವಿನೌ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಮೇಧಾವಿಗಳಾಗಿಯೂ, ವಿನುಶಕರಾಗಿಯೂ ಇರುವರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಅಪತ್ಯಸಾಚಿಂ—ಅಪತ್ಯೈಃ ಸಹ ಸಚಿತೇ ಸಂಗಚ್ಛತೇ ಇತಿ ಅಪತ್ಯಸಾಚಿಂ | ಅಪತ್ಯೈಃ ಪುತ್ರಾದಿಭಿಃ ಸಮನೇತಂ | ಪುತ್ರರೇ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಮಂತ್ರದ್ರಷ್ಟೃವಾದ ಋಷಿಯ, ಪ್ರಾಜ್ಞರಾಗಿಯೂ, ವಿನುಶಕರಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ, ಮಂಗಳವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಲಿ ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯೂ, ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ವರ್ಧಿಸುವ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂಬ ಆಶಂಸೆಯೂ ಮತ್ತು ನಮಗೆ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು, ಪುತ್ರಪುತ್ರಾದಿಗಳೊಡನೆ ಇರುವ ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಪ್ರಶಂಸನೆಯವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ನಮಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದಿರುವರು.

ರಯಿಂ—ಧನಂ | ರಯಿ ಶಬ್ದವು ನೂಡೊಂದು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೨೪) ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ರಯಿರಿತಿ ಧನನಾಮ | ರಾತೇರ್ವಾಸಕರ್ಮಣಃ (ನಿ. ೪-೧೭) ಎಂದು ಯಾಸ್ಮರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದರಿಂದ ಧನನೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಸುಮತಿಮ್—ಮನ ಜ್ಞಾನೇ. ಧಾತು. ಕ್ರಿ.ಚ್ ಕ್ರೌಚಿ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೧೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಚಿಕೇ—ಕೈ ಗೈ ಶಬ್ದೇ. ಧಾತು. ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆತ್ಮನೇಪದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಲಿಟ್ ಉತ್ತಮಪುರುಷ ವಿಕವಚನದಲ್ಲಿ ಓತ ಆತ್ಮನೇಪದಾನಾಂ ಟೀ ರೇಎಂಬುದರಿಂದ

ವಿಕ್ಟ. ಲಿಡ್ಲಿ ಮಿತ್ರನಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. **ಅದೇಚಿ ಉಪದೇಶೇಶಿತಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೪೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ನೊದಲು ಧಾತುವಿಗೆ ಆತ್ಮ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಹ್ರಸ್ವ, ಚುಪ್ಪ. **ಆತೋ ಲೋಪ ಇಟಿ ಚಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ತಿಪಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಧಿಯಿಃ—ಧೈಃ ಚಿಂತಾಯಾಮ್. ಧಾತು. ಧ್ಯಾಯಿತೇ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೭೮-೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಿಪಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತತ್ಸಂನಿಯೋಗದಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. ಧೀರ್ಘ.

ಅವತಮ್—ಅವ ರಕ್ಷಣೇ. ಧಾತು. ಲಜ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಪಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಸ್ಮೇ—ಅಸ್ಮದ ಕಲ್ಪ. ಇದಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಥಿ ಬಹುವಚನ ಪರನಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಶೇ ಅದೇಶ. ಶಿತ್ತಾದುದರಿಂದ **ಅನೇಕಾಲತಿತ್ ಸರ್ವಸ್ಯ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಸರ್ವಾದೇಶವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಶೇನೇ ಲೋಪಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಮಹರ್ಯಂಕದ ಹರಕ್ಕೆ ಲೋಪ.

ನಾಸತ್ಯಾ—ನಭ್ರಾಣ್ ನಸಾತ್—ಎಂಬುದರಿಂದ ಏವಾತಿತವಾಗಿದೆ. **ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್**—ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಾದೇಶ. ಆಮಂತ್ರಿತ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಪತ್ಯಾಚಿವಮ್—ಅಪತ್ಯೈಃ ಸಹ ಸಚತೇ ಸಂಗಚ್ಯತೇ ಇತಿ ಅಪತ್ಯಸಾಚ್. ಛಾಂದಸವಾಗಿ ಹಚ ಸಮವಾಯೇ, ಈ ಧಾತುವಿಗೆ ಣೈಪ್ರತ್ಯಯ. ಣೈಪ್ರಾದುದರಿಂದ **ಅತ ಉಪಧಾಯಾಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಿಗೆ ವೃದ್ಧಿ. ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ತಿಕಾರಕೋಪಸವದಾತ್ ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ಪರದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಶ್ರುತ್ಯಮ್—ಶ್ರುತ್ವನೇ. ಧಾತು. ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಕ್ರಿನ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕ್ರುತಿಃ (ಆದರೆ) ಸ್ತುತಿಃ ತತ್ರ ಭವಮ್ ಶ್ರುತ್ಯಮ್. **ಭವೇ ಛಂದಸಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೪-೧೧೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಯತೋಽನಾವಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ಪ್ರವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ರಾಥಾಮ್—ರಾ ದಾನೇ ಧಾತು. ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೪೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅತ್ಯನೇಪದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಆಫಾಮ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ಲೋಕ ಶ್ಲ ಏಕರಣ. **ಶ್ಲೋ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. **ಹ್ರಸ್ವಃ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಹ್ರಸ್ವ.** ಅತಿಗತದ ಸರದನ್ನಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೩೩ ||

|| ಸಂಹಿತಾಭಾಷಾ ||

ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಮುತ್ಪಿನಾ ರರಾಣಾ ಪುತ್ರಂ ನರಾ ವಧ್ರಿಮುತ್ಯಾ
ಅದತ್ತಂ |

ತ್ರಿಧಾ ಹ ಶ್ಯಾವಮುತ್ಪಿನಾ ವಿಕಸ್ತಮುಜ್ಜೀವಸ ಐರಯತಂ
ಸುದಾನೂ || ೨೪ ||

|| ಸದವಾಶಃ ||

ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಂ | ಅತ್ಪಿನಾ | ರರಾಣಾ | ಪುತ್ರಂ | ನರಾ | ವಧ್ರಿಮುತ್ಯಾಃ |
ಅದತ್ತಂ |

ತ್ರಿಧಾ | ಹ | ಶ್ಯಾವಂ | ಅತ್ಪಿನಾ | ವಿಕಸ್ತಂ | ಉತ್ | ಜೀವಸೇ | ಐರಯತಂ |
ಸುದಾನೂ ಇತಿ ಸುಧಾನೂ || ೨೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ರರಾಣಾ ರಮಮಾಣೌ ದಾಶಾರೌ ವಾ ನರಾ ನೀಶಾರೌ ಹೇ ಅತ್ಪಿನೌ ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಂ ನಾಮ ಪುತ್ರಂ
ವಧ್ರಿಮುತ್ಯಾ ಏತತ್ಕಂಜ್ಞಾಯ್ ಬ್ರಹ್ಮನಾದಿನ್ಯಾ ಅದತ್ತಂ | ಸ್ವಾಯಿಚ್ಛತಂ ಹ | ಅಪಿ ಚ ಹೇ ಸುದಾನೂ
ಕೋಭನದಾನಾವತ್ಪಿನೌ ತ್ರಿಧಾ ತ್ರೇಧಾ ವಿಕಸ್ತಂ ವಿಚ್ಛಿನ್ತಂ ಶ್ಯಾವನಾಖ್ಯಮ್ಯಸಿಂ ಜೀವಸೇ ಜೀವಿತುಮು-
ದೈರಯತಂ | ಅಸುರೈಸ್ತೇಧಾ ಖಂಡಿತಂ ಶರೀರಂ ಪುನರೇಕೀಕೃತ್ಯೋದಗಮಯತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || ರರಾಣಾ |
ರಮತೇಃ ಶಾನಚಿ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ ಶಪಃ ಶ್ಲುಃ | ವ್ಯತ್ಯೇಯೇನ ಮಕಾರಸ್ಯಾಶ್ಚಂ | ರಾತೇರ್ವಾ
ವ್ಯತ್ಯೇಯೇನ ಶಾನಚ್ | ಪೂರ್ವವತ್ ಶ್ಲುಃ | ವಧ್ರಿಮುತ್ಯಾಃ ಚತುರ್ಥ್ಯರ್ಥೇ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ
ಷಷ್ಠೀ | ಜೀವಸೇ | ಜೀವ ಸ್ವಾಣಧಾರಣೇ | ತುಮರ್ಥೇ ಸೇಸೇನಿತ್ಯೇಪ್ರತ್ಯಯಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ರರಾಣಾ— ದಾನಿಗಳೂ (ಶ್ರೀಡಾಸಕ್ತರೂ) | ನರಾ ಅಶ್ವಿನಾ—ನೇತೃಗಳೂ ಆದ ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೇ | ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಂ—ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತನೆಂಬ | ಪುತ್ರೇ—ಮಗನನ್ನು | ವಧ್ರಿಮುತ್ಯಾಃ—ವಧ್ರಿಮುತಿ ಎಂಬುವಳಿಗೆ | ಅದತ್ತೇಂ ಹ—ಕೊಟ್ಟಿರದ್ದೇ (ಮತ್ತು) | ಸುದಾನೂ ಅಶ್ವಿನಾ—ಉತ್ತಮದಾನಮಾಡುವ ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ತ್ರಿಧಾ—ಮೂರಾಗಿ | ವಿಕಸ್ತಂ—ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ | ಶ್ಯಾವಂ—ಶ್ಯಾವನೆಂಬ ಮುಷಿಯನ್ನು | ಜೀವಸೇ—(ಪುನಃ) ಜೀವಿಸುವಂತೆ | ಉರ್ವಾ ಐರಯೇತಂ—(ಮೂರುಚೂರುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ) ಪ್ರೇರಿಸಿದಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ದಾನಿಗಳೂ (ಶ್ರೀಡಾಸಕ್ತರೂ) ನೇತೃಗಳೂ ಆದ ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ವಧ್ರಿಮುತಿ ಎಂಬುವಳಿಗೆ ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತನೆಂಬ ಪುತ್ರನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದಿರಿ; (ಮತ್ತು ದೈತ್ಯರಿಂದ) ಮೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಶ್ಯಾವ ಎಂಬುವನನ್ನು (ಪುನಃ ಸೇರಿಸಿ) ಜೀವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದಿರಿ.

English Translation.

Liberal Aswins, leaders (of sacrifices), you gave to Vadhrimathi her son Hiranyahasta; bounteous Aswins, you restored to life the triply-mutilated Syava.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ವಧ್ರಿಮುತಿ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಪುತ್ರನನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು ಎಂದು ಸಾಯಣರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿರುವುದು. ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತನೆಂದರೆ—ಹಿರಣ್ಮಯಾ ಹಸ್ತಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸಃ ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಃ ಹಿರಣ್ಯಬಾಹುಃ | ಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಮಯವಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕಾರಣ ಬಾಹುವು (ತೋಳು) ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತವೆನಿಸಿರುವುದು. ಹಿರಣ್ಯಮಯವಾದ ಹಸ್ತವುಳ್ಳ ಪುತ್ರನೆಂದು ಸ್ಕಂದಪುರಾಣಗಳ ವಿವರಣೆಯು.

ವಧ್ರಿಮುತ್ಯಾಃ—ಎಂಬಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಥಿ ವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೃಷೀವಿಭಕ್ತಿಯು ಬಂದಿರುವುದು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಸ್ಕಂದಪುರಾಣಗಳು ವಧ್ರಿಮುತ್ಯೈ ಅದತ್ತೇಂ ಎಂದು ಚತುರ್ಥಿ ವಿಭಕ್ತಿಯಂತ ವಾಗಿಯೇ ಪದವನ್ನು ಮಾಡಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತದಾನವೂ ಕೂಡ—

ಶ್ರುತಂ ತೇಶ್ವಾಸುರಿವ ವಧ್ರಿಮುತ್ಯಾ ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಮಶ್ವಿನಾವದತ್ತಂ |

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೧೩)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಸಾಧಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ತ್ರಿಧಾ ವಿಕ್ರಮಂ ಶ್ಯಾವಂ ಜೀವಸೇ ಉದ್ಯರಯತೇ | ಅಸುರರು ಶ್ಯಾವನೇಂಬ ಮುಷಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು ಅವನ ಶರೀರವನ್ನು ಮೂರು ತುಂಡಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕಾರಣ ಅವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅತ್ರಿನೀದೇವತೆಗಳು ಉದಾರವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಪ್ರಾಣದಾನಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿ ಅವನ ಶರೀರದ ಮೂರು ತುಂಡುಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಸರಿಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಜೀವಂತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕಾಪಾಡಿದರು ಎಂಬ ಇತಿಹಾಸವು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸ್ವಂದಸ್ತಾನಿಗಳು:—

ಶ್ಯಾವಂ ಕುಷ್ಠಿತಶ್ಯಾತ್ ಶ್ಯಾವಮರ್ಣಂ ಅಗ್ನೇಃ ಪುತ್ರಸ್ಯ ಘೋರಸ್ಯ ಜ್ಯೇಷ್ಠಪುತ್ರಂ ತ್ರಿಧಾ ತ್ರಿಭಿಃ
ಪ್ರಕಾರ್ಥಿಃ ಜಂಘಯೋರ್ಮಂಥೈಶ್ಚಿರಸಿ ಚ ತ್ರಿಭಿಃ ಪ್ರಕಾರ್ಥಿಃ ವಿವಿಧಂ ಜ್ಞಿಸ್ತಂ ||

ಅಗ್ನಿಯ ಜ್ಯೇಷ್ಠಪುತ್ರನಾದ ಘೋರನೆಂಬವನ ಮಗನು ಕುಷ್ಠರೋಗದಿಂದ ವಿಚಾರವಾದ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಾಗ ಅವನನ್ನು ಅರೋಗ್ಯವಂತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ಅತ್ರಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅವನ ಶರೀರವನ್ನು ಮೂರಣವಾಗಿ ಮತ್ತು ತಲೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಚಿತ್ರೈಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ.

ಯುವಂ ಶ್ಯಾವಾಯು ರುಶಕೀನುದತೇಂ ಮಹಃ ಘೋರಸ್ಯಾತ್ರಿನಾ ಕಣ್ವಾಯ |
ಪ್ರವಾಚ್ಯಂ ತದ್ವೃಷಣಾ ಕೃತೇ ವಾಂ ಯನ್ನಾರ್ಷದಾಯ ತ್ರವೋ ಅಧ್ಯಧತ್ತಮ್ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೭-೮)

ಎಂಬ ಈ ಋಕ್ಯನ್ನೂ,

ಯೋಥಿಃ ಶಪೀಭಿರ್ವೃಷಣಾ ಪರಾವೃಷಂ ಪ್ರಾಂಧಂ ಶೋಣಿಂ ಚಕ್ಷುಃ ಏತನೇ ಕೃಥಃ |
ಯೋಥಿರ್ವರ್ತಿಕಾಂ ಗೃಸಿತಾಮಮುಂಚಿತಂ ಶಾಭಿರೂ ಪು ಊತಿಭಿರಕ್ರಿನಾ ಗತೇಂ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೮-೮)

ಎಂಬ ಈ ಋಕ್ಯನ್ನೂ ಉದಹರಿಸಿರುವರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ರಿನೀದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಿರುವ ಅಕ್ಷರ್ಯಕರವಾದ ಕರ್ಮಗಳು ಉಕ್ತವಾಗಿ ಅವರ ಪ್ರಥಮವು ನಿರತಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಮ್—ಹಿರಣ್ಯಂ ಹಸ್ತೇ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಹಿರಣ್ಯಹಸ್ತಃ. ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಪೂರ್ವ ಪದಮ್ (ವಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ರಥಾಣಾಂ—ರಮು ಕ್ರೀಡಾಯಾಮ್. ಧಾತು. ಲಟೀ ಶತ್ಯಶಾನೆಚ್ಚಾ—(ವಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೮೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಾನೆಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಬ್ದಿಗೆ ಶ್ಲೋಕವಿಕರಣ. ಶ್ಲೋ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ರರಮ್+ಅನ ಎಂದಿರುವಾಗ ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಮಕಾರಕ್ಕೆ ಆತ್ಮ. ಅಹಿಕ್ಕುಶ್ಯಾಜ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಣತ್ವ. ಅಥವಾ ಹಿಂದಿನಂತೆ, ರಾ ದಾನೇ ಧಾತು. ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಶಾನೆಚ್. ಶ್ಲೋಕವಿಕರಣ. ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಭ್ಯಸ್ತಾನಾಮಾಡಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಮಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸುಸಾಂ ಸುಲುಕ್—(ವಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ (ಓ) ಅಕಾರಾದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಧ್ರಿಮತ್ಯಾಃ—ಚತುರ್ಥ್ಯರ್ಥ ತೋರುವಾಗ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ಸೀ ಬಂದಿದೆ. ಉದಾತ್ತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯಣಾದೀಶ ಬಂದು ಅದರ ಪರದಲ್ಲಿ ವಿಭಕ್ತಿಬಂದುದರಿಂದ ಉದಾತ್ತಯೋಣೋಹಲ್ ಪೂರ್ವಾತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅದತ್ತಮ್—ಡುಡಾಣ್ ದಾನೇ. ಧಾತು. ಲಹ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ್ ಶ್ವಿನಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಪಿಂಕ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕ್ರಿಧಾ—ಸಂಖ್ಯಾಯಾ ವಿಧಾರ್ಥೇ ಧಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೪೨) ಈ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಕಾರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧಾ ಪ್ರತ್ಯಯ.

ವಿಕಸ್ತಮ್—ಕಸ ಗತೌ. ಧಾತು. ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ತಪ್ರತ್ಯಯ. ಗತಿರಂತರೇ ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜೀನಸೇ—ಜೀನ ಪ್ರಾಣಧಾರಣೇ. ಧಾತು. ತುಮನರ್ಥ ತೋರುವಾಗ ತುಮರ್ಥೇ ಸೇನೇನಸೇ— (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಸೇ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕೃನ್ನೇಜಂತೇ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಪಿಂಕವಾದ ಕೃದಂತವಾದುದರಿಂದ ಆವ್ಯಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅದ್ಭವಾತ್ಪ್ರಸರದಿಂದ ಮಧ್ಯೋದಾತ್ತವಾದ ರೂಪ ವಾಗುತ್ತದೆ. || ೨೪ ||

|| ಸಂಹಿತಾವಶಃ ||

ಏತಾನಿ¹ ವಾಮಶ್ಚಿನಾ¹ ವೀರ್ಯಾಣಿ¹ ಪ್ರ ಪೂರ್ವ್ಯಾಣ್ಯಾಯ-

ವೋಽವೋಚನ್ |

ಬ್ರಹ್ಮ¹ ಕೃಣ್ವಂತೋ¹ ವೃಷಣಾ ಯುವಭ್ಯಾಂ¹ ಸುವೀರಾಸೋ

ವಿದಧನು¹ ವದೇನು || ೨೫ ||

|| ಪದವಾಚಃ ||

ಏತಾನಿ | ವಾಂ | ಅತ್ತಿನಾ | ವೀರ್ಯಾಣಿ | ಪ್ರ | ಪೂರ್ವ್ಯಾಣಿ | ಆಯವಃ |
ಅವೋಚನ್ |

ಬ್ರಹ್ಮ | ಕೃಣ್ಣಂತಃ | ವ್ಯಷಣಾ | ಯುವಃ ಭ್ಯಾಂ | ಸುಃ ವೀರಾಸಃ | ವಿದಥಂ |
ಆ | ವದೇಮು || ೨೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅತ್ತಿನಾ ಹೇ ಅತ್ತಿನೌ ವಾಂ ಯುವಯೋಃ ಸಂಬಂಧಿನಿ ಪೂರ್ವ್ಯಾಣಿ ಪ್ರತ್ಯಾನ್ಯೇತಾನೀದಾನೀಂ
ಮಯೋಕ್ತಾನಿ ವೀರ್ಯಾಣಿ ವೀರಕರ್ಮಾಣ್ಯಾಯವೋ ಮನುಷ್ಯಾ ಮದೀಯಾಃ ಸಿತ್ತಾದಯಃ
ಪ್ರಾವೋಚನ್ | ಉಕ್ತವಂತಃ | ವಯಂ ಚ ಹೇ ವ್ಯಷಣಾ ಕಾಮಾಭಿವರ್ಷಕಾವತ್ತಿನೌ ಯುವಾಭ್ಯಾಂ
ಬ್ರಹ್ಮ ಮಂತಾತ್ಮಕಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ ಕೃಣ್ಣಂತಃ ಕುವಂತಃ ಸುವೀರಾಸಃ ಸುವೀರಾಃ ಶೋಭನ್ಯೇರ್ವೀರೈಃ
ಪ್ರತ್ಯಾಭಿಭುವೇತಾಃ ಸಂತೋ ವಿದಥಂ ಯಜ್ಞ ಮಾವದೇಮು | ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಸ್ತುತೀರುಚ್ಯಾ ರಯಾಮು |
ಯದ್ವಾ | ವಿದಥಂ ವೇದಯಂತಮತಿಥಿಂ ತದವೇಕ್ಷಿತಪ್ರದಾನೇನಾ ವದೇಮು | ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಪ್ರಿಯ-
ಪೂರ್ವಿಕಾಂ ವಾಚಮುಚ್ಯಾರಯಾಮು || ಕೃಣ್ಣಂತಃ | ಕೃವಿ ಹಿಂಸಾಕರಣಯೋಕ್ತ | ಇದಿತ್ತಾನುಮ್ |
ಅಟಃ ಶತ್ರು | ದ್ವಿಕ್ವೇನ್ದ್ಯೋರಚ್ಚೇತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಅಕಾರಾಂತಾದೇಶಕ್ವ | ಅತೋ ಲೋಕೇ ಸತಿ
ಸ್ಥಾನವದ್ವಾ ವಾಲ್ಮಘನಿಪದಗುಣಾಭಾವಃ | ಸುವೀರಾಸಃ | ಶೋಭನಾ ವೀರಾ ಯೇಷಾಂ ತೇ ತಥೋಕ್ತಾಃ |
ಅಜ್ಜ ಸೇರಸುಕ್ | ವೀರವೀರ್ಯಾ ಚೇತ್ಯುತರಪದಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ | ವಿದಥಂ | ವಿದ ಜ್ಞಾನೇ |
ರುಪದಿಭ್ಯಾಂ ಕಿದಿತೃಥಪ್ರತ್ಯಯಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಹೇ ಅತ್ತಿನಾ—ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ವಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ | ಪೂರ್ವ್ಯಾಣಿ—ಪುರಾತನವಾದ |
ಏತಾನಿ—ಈ (ನನ್ನಿಂದ ಉಕ್ತವಾದ) | ವೀರ್ಯಾಣಿ—ವೀರಕರ್ಮಗಳನ್ನು | ಆಯವಃ—(ನಮ್ಮ ಪಿತೃದಿಗಳು)
ಮನುಷ್ಯರು | ಪ್ರ | ಅವೋಚನ್—ವರ್ಣಿಸಿರುವರು | (ವಯಂ ಚ—ನಾವೂ ಕೂಡ) | ಹೇ ವ್ಯಷಣಾ—ಕರ್ಮಾಭಿ-
ವರ್ಷಕರಾದ ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಯುವಾಭ್ಯಾಂ—ನಿಮ್ಮ | ಬ್ರಹ್ಮ—ಮಂತಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು |
ಕೃಣ್ಣಂತಃ—ಮಾಡುವವರಾಗಿ | ಸುವೀರಾಸಃ—ವೀರರಾದ ಪುತ್ರಾದಿಯುಕ್ತರಾಗಿ | ವಿದಥಂ—ಯಜ್ಞವನ್ನು
(ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಅತಿಥಿಯನ್ನು) | ಆ ವದೇಮು—ಉದ್ದೇಶಿಸಿ (ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು) ಉಚ್ಚರಿಸೋಣ
(ಉಪಚರಿಸಿ ಪ್ರಿಯವಾಕ್ಯಗಳನ್ನಾಡೋಣ)

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಈ (ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ) ಸಾಹಸಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು, ; ಇಷ್ಟಾರ್ಥಪ್ರದರಾದ ಎಲೈ ನಾಸತ್ಯರೇ, ನಾವೂ ಕೂಡ ಮಂತ್ರರೂಪವಾದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಉತ್ತಮ ಪುತ್ರರಿಂದ ಕೂಡಿ, ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸೋಣ (ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಅತಿಥಿಗಳನ್ನು ಪಚರಿಸಿ, ಪ್ರಿಯವಾಕ್ಯಗಳನ್ನಾಡೋಣ)

English Translation.

These, your ancient exploits, Aswins, our forefathers have celebrated, and we offer adoration to you, showerers (of benefits), repeating your praises, accompanied by our dependants.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಪೂರ್ವಾಣಿ—ಪ್ರತ್ಯಾಣಿ | ಪೂರ್ವ್ಯ ಶಬ್ದವು ಆರು ಪುರಾಣನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨೦) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಆಚರಿಸಿರುವ ಕರ್ಮಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರಾದವರು ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವುಗಳು ನಮಗೂ ಸ್ತುತ್ಯಗಳಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅವರ ಇಷ್ಟಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಡುವವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವುಗಳು ಅವರ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಾ ಉತ್ತಮಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಪುತ್ರವೌತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾಗಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೋಷ್ಠರ ಅತಿಶಯವಾದ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಅವರ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಅರ್ಹರಾಗೋಣ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಅಥವಾ ವಿವಿಧಂ ನೇದಯಂತಂ ಅತಿಥಿಂ ತದವೇಕ್ಷಿತಪ್ರದಾನೇನ ಅವದೇಮು ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಪ್ರಿಯಪೂರ್ವಿಕಾಂ ವಾಚಮುಚ್ಚಾರಯಾಮು |

ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ಅತಿಥಿಗೆ ಅವನಿಗಿಷ್ಟವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ದಾನಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಅವನ ಇಷ್ಟವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಹಿತವಾದ ಮಾತನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಹೇಳೋಣ ಎಂದು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನುಗ್ರಹವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆಶಂಸಿಸಿದೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

|| ಸ್ವಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅವೋಚನ್—ನಚ ಪಂಭಾಷಣೇ. ಧಾತು. ಲಾಠ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ದ್ವಿ ಪ್ರಕೃಯ. ರೋಂಕೇ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತಾದೇಶ. ಇತೆಕ್ಕೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರರೋಪ. ಅಸ್ಯತಿವಕ್ತ್ರಿಪ್ರಾತಿಭ್ಯೋ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೫೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚ್ಲಿಗೆ ಅಜಂದೇಶ. ವಚೆ ಉಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಉಮಾಗಮ. ಅಂಗಳ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ತಿಜಂತನಿಘಾಂತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕೃಣ್ವಂತೇ—ಕೃವಿ ಹಿಂಸಾಕರಣಯೋಚ್ಯ. ಧಾತು. ಇದಿತೋ ನುಮ್ ಧಾತೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೫೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ. ಧಿನ್ವಿಕೃತ್ಯೋರ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಧಾತುವಿಗೆ ಆಕಾರ ಅಂತಾದೇಶ. ಆತೋ ಲೋಪಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೮) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಉ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಆಚಿ ಪರಸ್ಮಿನ್ ಪೂರ್ವವಿಧೌ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸ್ಯಾನಿವದ್ಯಾವ ಬರುವುದರಿಂದ ಉ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಿಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಕೃಣ್ವತ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಜಸ್ ಬಂದಿಗ ಉಗತ್ತಾದುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ.

ಯುವಭ್ಯಾಮ್—ಪ್ರಥಮಾಯಾಕ್ಲ ದ್ವಿವಚನೇ ಭಾಷಾಯಾಮ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸುವೀರಾಸೇ—ಶೋಭನಾಃ ವೀರಾಃ ಯೇಷಾಂ ತೇ. ಸುವೀರಾಸಃ. ಜಸ್ ಪರವಾದಾಗ ಆಜ್ಞಸೇರಸುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೫೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅಸುಕಾಗಮ. ವೀರವೀರ್ಯೌ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೨೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದ ಅದ್ಯದಾತ್ಮಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿದಭವ್—ವಿದ ಜ್ಞಾನೇ ಧಾತು. ರುವಿದಿಭ್ಯಾಂ ಕಿತ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಅಥ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಿತ್ವಾತಿದೇಶಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಿಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅದ್ಯದಾತ್ಮ ಸ್ವರದಿಂದ ನಾಧ್ಯೋದಾತ್ಮಪದವಾಗುತ್ತದೆ.

ವದೇಮ—ವದ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ನಾಚಿ. ವಿಧಿಲಿಪ್ ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ. ಅತಿಜಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೫ ||

ನೂರಹದಿನೇಳನೆಯ ಸೂಕ್ತ ವರುಗಿದುದು.

ನೂರಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಆ ವಾಮಿಶ್ಯೇಕಾದಶರ್ಚಂ ತೈತ್ತೀಯಂ ಸೂಕ್ತಂ ಕಕ್ಷೀವತ ಆರ್ಷಂ ಶ್ರೈಷ್ಟ್ಯಭಮಾಶ್ಚಿನಂ |
ತಥಾ ಭಾನುಕ್ರಾಂತಂ | ಆ ವಾಮೀಕಾದಶೇತಿ || ಪೂರ್ವಸೂಕ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಸಹ ಪ್ರಾತರನುವಾಕಾಶ್ಚಿನ-
ತಸ್ತಯೋರುಕ್ತೋ ವಿನಿಯೋಗಃ ||

ಅನುವಾದವು—ಆ ವಾಂ ರಥಃ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ಹದಿನೇಳನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಸೂಕ್ತವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಮಕ್ಕುಗಳಿರುವವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಕಕ್ಷೀವಾನ್ ಎಂಬುವನು ಮುಷಿಯು. ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು, ದೇವತೆಯು, ತ್ರಿಪ್ಪುಷ್ಪಭಂದಸ್ಸು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ಆ ವಾಮೀಕಾದಶ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಪ್ರಾತರನುವಾಕಮಂತ್ರಪಠನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನಶಸ್ತ್ರಮಂತ್ರಗಳ ಪಠನಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಸೂಕ್ತಗಳೊಡನೆ ಈ ಸೂಕ್ತದ ವಿನಿಯೋಗವೂ ಇರುವುದು.

ಸೂಕ್ತ—೧೧೮

	ಮಂಜಲ—೧		ಅನುವಾಕ—೧೭		ಸೂಕ್ತ—೧೧೮	
	ಅಶ್ವಕ—೧		ಅಧ್ಯಾಯ ೮		ವರ್ಗ—೧೮, ೧೯	
	ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮುಕ್ತಂಶ್ಯ—೧೧					
	ಋಷಿಃ—ಕಕ್ಷೀವಾನ್ ದೈರ್ಘಕಮಃ ಔಶಿಷಃ					
	ದೇವತಾ—ಅಶ್ವಿನಾ					
	ಭಂದಃ—ತ್ರಿಪ್ಪುಷ್ಪ					

! ಸಂಹಿತಾನಾಃ |

ಆ ವಾಂ ರಥೋ ಅಶ್ವಿನಾ ಶ್ರೀನಪತ್ಯಾ ಸುಮೃಳೀಕಃ ಸ್ಯವಾಂ
ಯಾತ್ಸ್ವರ್ವಾಬ್ |

ಯೋ ಮರ್ತ್ಯೈಸ್ತ ಮನಸೋ ಜಪೀಯಾನ್ತ್ರಿವಂಧುರೋ
ವ್ಯಷಣಾ ವಾತರಂಹಾಃ || ೧ ||

|| ಪದವಾಃ ||

ಆ | ವಾಂ | ರಥಃ | ಅತ್ತಿನಾ | ಶೈನಂ ಪತ್ನಾ | ಸುಂ ಮೃಳೀಕಃ | ಸ್ವಂ ವಾನ್ |
ಯಾತು | ಅವಾರ್ಜ |

ಯಃ | ಮರ್ತ್ಯಸ್ಯ | ಮನಸಃ | ಜವೀಯಾನ್ | ತ್ರಿಂ ವಂಧುರಃ | ವೃಷಣಾ |
ವಾತಂ ರಂಹಾಃ || ೧ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅತ್ತಿನೌ ವಾಂ ಯುವಯೋಃ ಸ್ವಭೂತೋ ರಥೋಽವಾರ್ಜಃ ಪದಭಿಮುಖಮನಾ ಯಾತು |
ಆಗಚ್ಛತು | ಕೀದೃಶೋ ರಥಃ | ಶೈನಂ ಪತ್ನಾ | ಶೈನಾ ಇತ್ಯೆತ್ಯನಾಮು | ಶಂಸನೀಯಗಮಸ್ವೀಕೃತಿಃ ಪತನ್
ಗಚ್ಛನ್ | ಯದ್ವಾ | ಶೈನಂ ಪತ್ನೀ | ಸ ಏವ ಶೀಘ್ರಂ ಪತನ್ | ಸುಮೃಳೀಕಃ ಶೋಭನಸುಖಯುಕ್ತಃ
ಸ್ವವಾನ್ ಧನವಾನ್ | ಹೇ ವೃಷಣಾ ಕಾಮಾನಾಂ ವರ್ಷಿತಾರಾವತ್ತಿನೌ ಯೋ ಯುಷ್ಮದೀಯೋ ರಥೋ
ಮರ್ತ್ಯಸ್ಯ ಮನುಷ್ಯಸ್ಯ ಮನಸೋ ಜವೀಯಾನತಿಶಯೇನ ವೇಗವಾನ್ | ತದ್ಯಥಾ ವೇಗೇನ ಕೃತ್ಸಂ
ಜಗದ್ಯಾಪ್ನೋತಿ ತತೋಽಪ್ಯತಿಶಯೇನ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರಾದೇವ ಸರ್ವಂ ಜಗತ್ಪರ್ಯಟಿತೀತ್ಯರ್ಥಃ |
ತ್ರಿವಂಧುರಃ | ವಂಧುರಂ ವೇಷ್ಪಿತಂ ಸಾರಥೇಃ ಸ್ಥಾನಂ | ತ್ರಿಪ್ರಕಾರೇಣ ವಂಧುರೇಣ ಯುಕ್ತಃ | ವಾತಂ ರಂಹಾ
ವಾತಸ್ಯ ವಾಯೋ ರಂಹಾ ವೇಗ ಇವ ವೇಗೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಕ್ತಃ | ಅನೇನಾಪ್ರತಿವತಗತತ್ವ-
ಮುಚ್ಯತೇ | ಸ ರಥ ಇತಿ ಪೂರ್ವತ್ರಾನ್ವಯಃ || ಶೈನಂ ಪತ್ನಾ | ಪತ್ನೀ ಗತೌ | ಅನೇನಾಭ್ಯೋಽಪಿ ದೃಶ್ಯಂತ
ಇತಿ ವನಿತ್ | ವಾಸೀಭಾರಾದಿಃ | ಯದ್ವಾ | ದ್ವಿತಿಗ್ರಹಣಸ್ಯ ವಿದ್ಯಂತರೋಪಸಂಗ್ರಹಾರ್ಥತ್ರಾನ್ವಯೇ
ವನಿತ್ | ತತೋ ಬಹುಪ್ರೀಹೌ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರತ್ಯುತ್ಪತ್ತಿರತ್ಯೇ | ಜವೀಯಾನ್ | ಜವೋಽಸ್ಯಾಪ್ನೋತಿ
ಜವವಾನ್ | ಅತಿಶಯೇನ ಜವವಾನ್ | ಅತಿಶಾಯನಿಕಃ ಈಯಸುನ್ | ನಿನ್ಮತೋಲೂಕ್ | ಟೀರಿತಿ
ಟಿಲೋಪಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಹೇ ವೃಷಣಾ—ಕಾಮಾಭಿವರ್ವಕರಾದ ಎಚ್ಚೆ ಅತ್ತಿನೀವೇವತಿಗಳೇ | ಯಃ—ಯಾವ ನಿಮ್ಮ ರಥವು |
ಮರ್ತ್ಯಸ್ಯ—ಮನುಷ್ಯನ | ಮನಸಃ—ಮನಸ್ಸಿಗಿಂತಲೂ | ಜವೀಯಾನ್—ವೇಗಶಾಲಿಯಾದುದೋ |
ತ್ರಿವಂಧುರಃ—ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಸಾರಥಿಸ್ಥಾನವುಳ್ಳದ್ದೋ | ವಾತಂ ರಂಹಾಃ—ವಾಯುವಿನಂತೆ (ಅಪ್ರತಿವತ)
ಗತಿಯುಳ್ಳದ್ದೋ | ಹೇ ಅತ್ತಿನಾ—ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀವೇವತಿಗಳೇ | (ಸಃ—ಆ) | ವಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ | ಶೈನ-
ಪತ್ನಾ—ಉತ್ತಮಾಶ್ರಗಳಿಂದ ಎಳೆಯಲ್ಪಡುವುದೂ (ಪತ್ನಿಯಂತೆ ಗಮನವುಳ್ಳದ್ದೂ) | ಸುಮೃಳೀಕಃ—ಸುಖ
ಯುಕ್ತವಾದುದೂ | ಸ್ವವಾನ್—ಧನಯುಕ್ತ ವಾದುದೂ ಆದ | ರಥಃ—ಆ ರಥವು | ಅವಾರ್ಜಃ—(ನನುಗೆ)
ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ | ಆ ಯಾತು—ಬರಲಿ

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಉಮಾಭಿವರ್ಷಕರಾದ ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ ಮನಸ್ಸಿನ ವೇಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ವೇಗಕಾಲಿಯಾದುದೂ ವಾಯುವಿನಂತೆ (ಅಪ್ರತಿಹತ) ಗತಿಯುಳ್ಳದ್ದೂ, ಉತ್ತಮಾಶ್ವಯುಕ್ತವಾದುದೂ. (ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ ಹಾರಿಹೋಗುವ) ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಸಾರಥಿಸ್ಥಾನವುಳ್ಳದ್ದೂ ಅವ ನಿಮ್ಮ ರಥವು ಸುಖ ಮತ್ತು ಧನಯುಕ್ತವಾಗಿ ನಮಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬರಲಿ.

English Translation.

May your elegant and rich car, swift as a hawk, come, Ashwins, to our presence, for it is as quick as the mind of man, surmounted, showerers (of benefits), by three columns, and rapid as the wind.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಶೈಲನಶತ್ವಾ—ಶಂಸನೀಯಗಮನೈರಶೈಲೈಃ ಪರ್ತೌ ಗಚ್ಛೇ ಯದ್ಯಾ ಶೈಲನಃ ಪಕ್ಷೀ | ಸ ಇವ ಶೀಲೈಃ ಪರ್ತೌ | ಶೈಲನ ಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಅಶ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೭) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ನೀಚಾಯಮಾನಂ ಜಸುರಿಂ ನ ಶೈಲನಂ ಶ್ರವಶ್ಚಾಚ್ಚಾ ಪತುಮಚ್ಛೈ ಯೋಥಮ್ ||

(ಮು. ಸಂ. ೪-೩೮-೫)

ಎಂಬ ಈ ಪುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಶೈಲನಶಬ್ದವು ಶೈಲನಃ ಶಂಸನೀಯಂ ಗಚ್ಛೇತಿ (ನಿ. ೪-೨೪) ಬಹಳ ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಕುದುರೆಗಳಿಂದ ಹಕ್ಕಿಯ ಹಾಗೆ ಸಂಚರಿಸುವುದು. ಅದಕಾರಣ ಈ ರಥದ ಗಮನಕ್ರಮವು ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠನೀಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಸಾಯಣರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವರು.

ಮರ್ತ್ಯಸ್ಯ ಮನಸೋ ಜವೀರ್ಯಾ—ಅತಿಶಯೇನ ವೇಗವಾಃ | ಮನುಷ್ಯನ ಮನಸ್ಸು ಬಹಳ ವೇಗದಿಂದ ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ಹಾಗೆ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತಿಶಯವಾದ ವೇಗದಿಂದ ಕೂಡಿ ಕ್ಷಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲೋಕವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸುತ್ತುವ ವೇಗದಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥವು ಸಂಚರಿಸುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.

ವಾತರಂಹಾಃ—ವಾತಸ್ಯ ವಾಯೋಃ ರಂಹೋ ವೇಗ ಇವ ವೇಗೋ ಯಸ್ಯ—ವಾಯುವಿನ ವೇಗದಂತೆ ಅತ್ಯಂತ ವೇಗವಾಗಿ ಈ ರಥವೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಿಸುವುದೆಂದು ಅರ್ಥವು.

ಈ ಪುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥವು ಬಹಳ ವೇಗವಾಗಿ ಹಕ್ಕಿಗಳ ಹಾಗೆ ಸಂಚರಿಸತಕ್ಕ ಕುದುರೆಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮನೋವೇಗ, ಮತ್ತು ವಾಯುವೇಗದಿಂದ ಲೋಕವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು ಎಂದು ರಥದ ವೇಗವೂ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ತ್ರಿವಂಧುರಃ—ವಂಧುರಂ ವೇಷ್ಟಿತಂ ಸಾರಥೇಃ ಸ್ಥಾನಂ | ತ್ರಿಪ್ರಕಾರೇಣ ವಂಧುರೇಣ ಯುಕ್ತಃ ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿರುವ ಕಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಸಾರಥಿಯ ಸ್ಥಾನವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ರಥದ ವರ್ಣನೆಯು. ಸ್ಥಂದವ್ಯಾವಿಗಮೌ ತ್ರಿವಂಧುರಃ ತ್ರಿಸಾರಥಿಸ್ಥಾನಃ ಆತ್ರಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥದಲ್ಲಿ ಸಾರಥಿಯ ಉಪವೇಶಿಸ್ಥಾನವು ಮೂರು ಇರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು.

ಸುಮ್ಯಳೇಕಃ—ಸಮುಖಃ | ಬಹಳ ಸುಖಕರವಾದದ್ದೆಂದು ಅರ್ಥ. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು—
ಗಾಮಶ್ಚಂ ಪೋಷಯಿತ್ವಾ ಸ ನೋ ಮೃಳಾತೀದ್ಯಶೇ ||

(ಮ. ಸಂ. ೪-೫೭-೧)

ಮಧುಶ್ಚತಂ ಘೃತಮಿವ ಸುಪೂತಮೃತಸ್ಯ ನಃ ಪತಯೋ ಮೃಳಯಂತು ||

(ಮ. ಸಂ. ೪-೫೭-೨)

ಎಂಬ ಈ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಮೃಳತಿರ್ಧಾನಕರ್ಮಾ ಪೂಜಾಕರ್ಮಾ ವಾ | ಮೃಳಯಂತಿರುಪದಯಾಕರ್ಮಾ ಪೂಜಾಕರ್ಮಾ ವಾ (ನಿ. ೧೦-೧೬) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಮೃಳಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಮೃಳಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂಜ್ಯವಾದ ಎಂದರೆ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪೂಜ್ಯವಾದ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೃಡ ಸುಖನೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನ ರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸುಖಕರವೆಂದು ಅರ್ಥ.

! ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಶೈನಪತ್ನಾ—ಪತ್ನಿ ಧಾತು. ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋಽಪಿ ದೈಶ್ಯಂತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ವನಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಶೈನಪತ್ನಿ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ದಾಸೀಭಾರಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವ ಪದಾಂತೀದಾತ್ವಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ದೈಶ್ಯಗ್ರಹಣವು ಸರ್ವವಿಶೇಷವ್ಯಾಪ್ತಿಗೋಷ್ಠ್ಯರವಿರುವುದರಿಂದ ಧಾತುರ್ಧದಲ್ಲಿ ವನಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಆಮೇಲೆ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸ ಮಾಡಿದಾಗ ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಪೂರ್ವಪದಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರತ್ಯಯಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸುಮ್ಯಳೇಕಃ—ನೌಘೌ ಸುಭ್ಯಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೭೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದಾಂತೀದಾತ್ವಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸ್ಮನಾನ್—ಸ್ಮಂ ಧನಂ ಅಸ್ಯ ಅಸ್ಮಿ ಎಂಬರ್ಥ ತೋರುವಾಗ ತದಸ್ಯಾಸ್ಮಿ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತುಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಆಕಾರದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಮಾದುಪಧಾಯಾಶ್ಚ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತುಪಿನ ಮಕಾರಕ್ಕೆ ವತ್ಯ.

ಯಾತು—ಯಾ ಪ್ರಾಕಣೇ. ಧಾತು. ಲೋಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಪಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜವೀಯಾನ್—ಜವೋದ್ರಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಜವವಾನ್. ಮತುವಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅತಿಶಯೇನ ಜವವಾನ್ ಜವೀಯಾನ್. ಅತಿಶಾಯನೇ ತಮವಿಷ್ಣುನಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೫೫) ಎಂದು ಅನುವೃತ್ತವಾಗುವಾಗ ದ್ವಿವಚನವಿ— (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೫೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅತಿಶಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈಮಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ಪರವಾದಾಗ ವಿನಮತೋರ್ಲುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೬೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತಃಪಿಗೆ ಲುಕ್. ಟೀಕೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೪೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಟಿಗೆ (ಅ) ಲೋಪ. ಸುಪರವಾದಾಗ ಉಗತ್ತಾದುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ಇತ್ಯಾದಿರ್ನಿರ್ಮಮ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಪ್ರಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ನಾತೆರಂಹಾಃ—ನಾತಸ್ಯ ರಂಹ ಇವ ರಂಹೋ ಯಸ್ಯ ಸಃ ನಾತೆರಂಹಾಃ, ಬದುವ್ರೀದಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪದಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧ ||

~*~*~*~

|| ಸಂಹಿತಾಗಾತಿ ||

ತ್ರಿವಂಧುರೇಣ ತ್ರಿವೃತಾ ರಥೇನ ತ್ರಿಚಕ್ರೇಣ ಸುವೃತಾ ಯಾತ-
ಮರ್ವಾಕ್ |

ಸಿನ್ವತಂ ಗಾ ಜಿನ್ವತಮರ್ವತೋ ನೋ ವರ್ಧಯತಮಶ್ವಿನಾ
ವೀರಂ || ೨ ||

|| ಪದಗಾತಿ ||

ತ್ರಿವಂಧುರೇಣ | ತ್ರಿವೃತಾ | ರಥೇನ | ತ್ರಿಚಕ್ರೇಣ | ಸುವೃತಾ | ಆ |
ಯಾತಂ | ಅರ್ವಾಕ್ |

ಸಿನ್ವತಂ | ಗಾಃ | ಜಿನ್ವತಂ | ಅರ್ವತಃ | ನಃ | ವರ್ಧಯತಂ | ಅಶ್ವಿನಾ | ವೀರಂ |
ಅಸ್ಮೇ ಇತಿ || ೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ತ್ರಿವಂಧುರೇಣ | ವಂಧುರಂ ಸಾರಥಿಸ್ಥಾನಂ | ತ್ರಿಸ್ತಕಾರವಂಧುರೋಪೇತೇನ ತ್ರಿವೃತ್ತಾ ತ್ರಿಧಾ
ವರ್ತಮಾನೇನ ತ್ರಿಚಕ್ರೇಣ ಚಕ್ರತ್ರಯೋಪೇತೇನ ಸುವೃತ್ತಾ ಶೋಭನಂ ಗಚ್ಛತಾ ರಥೇನಾರ್ವಾಗಸ್ತದಧಿ-
ಮುಖಮಾ ಯಾತಂ | ಅಗಚ್ಛತಂ | ಅಗಚ್ಯ ಚಾಸ್ತದೀಯಾ ಗಾಃ ಪಿನ್ನತಂ | ಪಯಾಸಾ ಪೂರಯತಂ |
ನೋಸ್ಯಾಕಮವರ್ತೋಽಶ್ವಾನ್ ಜಿನ್ನತಂ | ಪ್ರೀಣಯತಂ | ಅಪಿ ಚ ಹೇ ಅಶ್ವಿನಾ ಅಶ್ವೇ ಅಸ್ಮಾಕಂ
ನೀರಂ ಪುತ್ರಾದಿಕಂ ವರ್ಧಯತಂ | ಪ್ರವೃದ್ಧಂ ಕುರುತಂ || ತ್ರಿಚಕ್ರೇಣ | ತ್ರಿಚ ಚಕ್ರಾಣಿ ಯಸ್ಯ ಸ
ತಥೋಕ್ತಃ | ತ್ರಿಚಕ್ರಾದಿನಾಂ ಛಂದಸ್ಯುಪಸಂಖ್ಯಾನಂ | ಪಾ. ೬-೨-೧೯೯-೧ | ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ರಪದಾಂತೋ-
ದಾತ್ತತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿವಾರ್ಥ ||

(ಹೇ) ಅಶ್ವಿನಾ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ತ್ರಿವಂಧುರೇಣ—ಮೂರು ಸಾರಥಿಸ್ಥಾನವುಳ್ಳದ್ದೂ |
ತ್ರಿವೃತ್ತಾ—ತ್ರಿಕೋಣಾಕಾರವಾದುದೂ | ತ್ರಿಚಕ್ರೇಣ—ಮೂರು ಚಕ್ರವುಳ್ಳದ್ದೂ | ಸುವೃತ್ತಾ—ಒಳ್ಳೆಯ
ಗಮನವುಳ್ಳದ್ದೂ ಆದ | ರಥೇನ—ರಥದಿಂದ | ಅರ್ವಾಗ್—(ನಮಗೆ) ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ | ಅ ಯಾತಂ—
ಬನ್ನಿ | (ಬಂದು) ಗಾಃ—(ನಮ್ಮ) ಗೋವುಗಳನ್ನು | ಪಿನ್ನತಂ—(ಪ್ರೀರದಿಂದ) ತುಂಬಿ | ನಃ—ನಮ್ಮ
ಅವರ್ತಃ—ಅಶ್ವಗಳನ್ನು | ಜಿನ್ನತಂ—ಹುರಿದುಂಬಿ | ಅಪಿ ಚ—ಮತ್ತೂ | ಅಶ್ವೇ—ನಮ್ಮ | ನೀರಂ—
ಪುತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು | ವರ್ಧಯಂತಿ—ಪ್ರವರ್ಧಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಮೂರು ಸಾರಥಿಸ್ಥಾನಯುಕ್ತವಾದುದೂ ತ್ರಿಕೋಣಾಕಾರವಾದುದೂ, ಮೂರು ಚಕ್ರವುಳ್ಳದ್ದೂ ಒಳ್ಳೆಯ
ಗತಿಯುಳ್ಳದ್ದೂ ಆದ (ನಿಮ್ಮ) ರಥದಲ್ಲಿ (ನಮಗೆ) ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಬಂದು, ನಮ್ಮ ಗೋವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀರವನ್ನೂ,
ಅಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಪುತ್ರಾದಿಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನೂ, ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ.

English Translation.

Come to us with your tri-columnar, triangular, three-wheeled, and
well-constructed car ; replenish our cows (with milk), give spirit to our
horses, and augment, Aswins, our posterity.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥವು ಮೂರು ಚಕ್ರಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದು. ಸಾರಥಿಯು ಕೂತುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಾನವು
ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಕಟ್ಟುಗಳಿಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಈ ರಥದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ನಮ್ಮ
ಇಷ್ಟಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದಯಮಾಡಿ ನಮ್ಮ ಗೋವುಗಳಿಗೆ ಬಹಳ ಹಾಲು ಉಂಟಾಗುವಂತೆಯಾಗಿ,

ನಮ್ಮ ಕುದುರೆಗಳು ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವಂತೆಯೂ ಮಾಡಿ ನಮಗೆ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸರೆ ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಅರ್ವತೇ—ಅಶ್ವಾ | ಕುದುರೆಗಳೆಂದು ಅರ್ಥ. ಅರ್ವಾ ಶಬ್ದವು ಅಶ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೬) ಪರಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. **ಅರ್ವಾ—ಈರಣಿವಾ** (ನಿ. ೧೦-೩೨) ಎಂದು ಅರ್ವಾ ಶಬ್ದವು ಮಖ್ಯಾತವಾಗಿರುವಾರಣ ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವುದು. ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಕುದುರೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ.

ತ್ರಿಚಕ್ರೇಣ—ತ್ರಿಣಿ ಚಕ್ರಾಣಿ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಚಕ್ರತ್ರಯೋವೇತೇನ ಮೂರು | ಚಕ್ರಗಳು ಉಳ್ಳದ್ದಾದ ಮೂರು ಚಕ್ರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

! ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ !

ತ್ರಿವಂಧುರೇಣ—ತ್ರಿಣಿ ವಂಧುರಾಣಿ ಯಸ್ಯ ಸಃ ತ್ರಿವಂಧುರಃ ತೇನಃ. ತ್ರಿಚಕ್ರಾದೀನಾಂ ಛಂದಸ್ಸು—ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಂ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಉತ್ತರಪದ ಅಂತೋದಾತ್ತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಮುಂದೆ ತ್ರಿಚಕ್ರೇಣ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ತ್ರಿಣಿ ಚಕ್ರಾಣಿ ಯಸ್ಯ ಸಃ ತ್ರಿಚಕ್ರಃ ತೇನ, ತ್ರಿಚಕ್ರೇಣ.

ಯಾತಮ್—ಯಾ ಪ್ರಾಸಣೇ. ಧಾತು. ಲೋಟಾ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ ತಿಠಂಕ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪಿನ್ಯತಮ್—ಪಿವಿ ಸೇಚನೇ ಧಾತು. ಛ್ರಾದಿ. ಇದಿತೋ ನುಮ್ ಧಾತೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೫೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ನುಮಾಗಮ ಲೋಟಾ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಛ್ರಾದಿ ತಮಾದೀಶ. ಶವ ಎಕರಣ ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುವೇದೀಶದ ಪರದಲ್ಲಿ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕ ಬಂದುದರಿಂದ ತಾಸ್ಯನುದಾತ್ತೇತ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಜಿನ್ಯತಮ್—ಜಿವಿ ಪ್ರೀಣನೇ. ಧಾತು. ಹಿಂದಿನಂತೆ ಲೋಟಾ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ ಚಾದಿಲೋವೇ ವಿಭಾಷಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೬೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಬರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಅರ್ವತೇ—ಮು ಗತೌ. ಧಾತು. ಅನ್ಯೇಛೋಲ್ಯಪಿ ದ್ಯುತ್ಯಂತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೬೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ವನಿವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನ ವಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಗುಣ. ಅರ್ವನ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಶವ ಪರವಾದಾಗ ಅರ್ವಣಸ್ತೃಸಾವನೇಷಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ತೃತಿತಾಡೀಶ. ವನಿವ ಪಿತ್ರಾದುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ವರ್ಧಯತೇಮ್—ವೃಧು ವೃದ್ಧೌ. ಧಾತು. ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರ ತೋರುವುದರಿಂದ ದೇತುಮತಿ ಚೆ
(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್. ತದ್ವ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಿಗೆ ಗುಣ. ರಚರವಾಗಿ
ಬರುತ್ತದೆ. ಣಿಜಂತದ ಮೇಲೆ ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅಸ್ಮೈ—ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದ. ಇದಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮ ಬಹುವಚನಪರವಾದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—
(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ತೇ ಆದೇಶ. ಶೇಷೇ ಲೋಪಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಿಗೆ ಲೋಪ. || ೨ ||

|| ಸಂಹಿತಾವಾಡೆ ||

ಪ್ರವದ್ಯಾಮನಾ ಸುವೃತಾ ರಥೇನ ದಸ್ರಾವಿಮಂ ಶ್ವಣುತಂ
ಶ್ಲೋಕಮದ್ರೇಃ |

ಕಿಂಮಂಗವಾಂ ಪ್ರತ್ಯವರ್ತಿಂ ಗಮಿಸ್ತಾಹುರ್ವಿಪ್ರಾಸೋ ಅಶ್ವಿ-
ನಾ ಪುರಾಜಾಃ || ೩ ||

|| ಪದವಾಣಿ ||

ಪ್ರವತ್ಯಾಯಾಮನಾ | ಸುವೃತಾ | ರಥೇನ | ದಸ್ರಾ | ಇಮಂ | ಶ್ವಣುತಂ |
ಶ್ಲೋಕಂ | ಅದ್ರೇಃ |

ಕಿಂ | ಅಂಗ'ವಾಂ | ಪ್ರತಿ | ಅವರ್ತಿಂ | ಗಮಿಸ್ತಾ | ಆಹುಃ | ವಿಪ್ರಾಸಃ |
ಅಶ್ವಿನಾ | ಪುರಾಜಾಃ || ೩ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ದಸ್ರಾ ದರ್ಶನೀಯಾನಶ್ವಿನೌ ಪ್ರವದ್ಯಾಮನಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮನೇನ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿನಾ ಸುವೃತಾ
ಶೋಭನವರ್ತನೇನ ರಥೇನಾಕತ್ಯಾಪ್ರೇರಾದಿರಂ ಕುರ್ವತಃ ಸ್ತೋತುರಿಮಂ ಶ್ಲೋಕಂ ಸ್ತುತಿಲಕ್ಷಣ-
ಮಿಮಾಂ ನಾಚಂ ಶ್ವಣುತಂ | ಅಂಗಾಶ್ವಿನೌ ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಪುರಾಜಾಃ ಪೂರ್ವಜಾತಾಸ್ತಿ ರಂತನಾ ವಿಪ್ರಾಸೋ

ನೋಧಾನೋ ನಾಂ ಯುವಾವರ್ತಿಂ ಸ್ತೋತ್ರೇಣಾಂ ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ತತ್ಪರಿಹರ್ತುಂ ಗಮಿಷ್ಯಾ
 ಗಂತ್ರತಮಾನಾಹುಃ | ಕಥಯಂತಿ | ಕಿಂಶಬ್ದಃ ಪ್ರದರ್ಶನಫಲಪ್ರಶ್ನೇ ವರ್ತತೇ | ಕಿಂ ನ ಕಥಯಂತಿ |
 ಕಥಯಂತ್ಯೇವ ಸರ್ವೇ | ತಥಾ ಸತ್ಯಾಗಂತವ್ಯಮಿತಿ || ಪ್ರವದ್ಯಾಮನಾ | ಸ್ತೋತ್ರೇಣಾಂ ಧಾತೃಭೇ
 ವರ್ತಮಾನಾಶ್ಚ ಶಬ್ದಾದುಪಸರ್ಗಾಭ್ಯಂಧಸಿ ಧಾತೃಭೇಃ | ಸಾ. ೫-೧-೧೦೮ | ಇತಿ ವತಿಃ | ಯಾ ಪ್ರಾಪಣೀ |
 ಆತೋ ಮನಿಸ್ತಿತಿ ಬಹುಲವಚನಾದ್ಭಾವೇ ಮನಿಸ್ | ತತೋ ಬಹುಪ್ರೀಹಾ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ನಂ |
 ಅದ್ರೇಃ | ದೃಜ್ ಅದರೇ | ಅಜ್ ಪೂರ್ವದಸ್ಯಾದೌಜಾದಿಕಃ ಕಿಪ್ರತ್ಯಯ ಅಜೋ ಹ್ರಸ್ವತ್ವ | ಗಮಿಷ್ಯಾ
 ಗಂತ್ರತಮಾಶ್ಚ ತ್ವಂಧಸೀತಿಷ್ಠನ್ | ತುರಿಷ್ಯೇಮೇಯಾಸ್ತಿತಿ ತ್ವಲೋಪಃ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ವಿಭಕ್ತೇ-
 ರಾಕಾರಃ | ಆಹುಃ | ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರಃ | ಸಾದಾದಿತ್ಯಾನ್ವಿಘಾತಾಭಾವಃ ||

1 ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥಃ |

ಹೇ ದಸ್ಯೇ—ದರ್ಶನೀಯಾರಾದ ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀ ದೇವತೆಗಳೇ | ಪ್ರವದ್ಯಾಮನಾ—ತಃಘ್ರಗಾಮಿಯಾದ
 ಮತ್ತು | ಸುವೃತಾ—ಚೆನ್ನಾಗಿ ರಚಿತನಾಗಿರುವ | ರಥೇನ—ರಥದಿಂದ (ಬಂದು) | ಅದ್ರೇಃ—ಅದರ
 ಮಾತನು ಸ್ತೋತ್ರವಿನ | ಇಮಂ ಶ್ಲೋಕಂ—ಈ ಸ್ತುತಿಯೊಪನಾದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು | ಶೃಣಂತಿ—ಕೇಳಿ | ಅಂಗ
 ಅತ್ತಿನಾ—ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಪುರಾಜಾಃ—ಪೂರ್ವಕರಾದ | ವಿಪ್ರಾಸಃ—ಜ್ಞಾನಿಗಳ | ನಾಂ—
 ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರು | ಅವರ್ತಿಂ ಪ್ರತಿ—(ಸ್ತೋತ್ರಗಳ) ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ | ಗಮಿಷ್ಯಾ—ಹೋಗುವವರಲ್ಲಿ
 ಪ್ರೇಷ್ಕರು (ನಿಂದ) | ಆಹುಃ ಕಿಂ—ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲವೇ ?

2 ಭಾವಾರ್ಥಃ |

ಎಲೈ ದಸ್ಯೇ, ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಯಾದ ಮತ್ತು ಚೆನ್ನಾಗಿ ರಚಿತನಾಗಿರುವ (ನಿಮ್ಮ) ರಥದಲ್ಲಿ (ಬಂದು)
 ಅದರದಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವವನು ಈ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ; ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ ಸ್ತೋತ್ರಗಳ ದಾರಿದ್ರ್ಯ
 ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗುವವರಲ್ಲಿ ನೀವು ಅಗ್ರಗಣ್ಯರೆಂದು ಪೂರ್ವಕರೂ ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಆದವರು ಹೇಳುವೀ ?

English Translation.

Dasas, (having come) with your quickmoving well-constructed car,
 hear this hymn, (recited by one) who who reveres you ; do not the ancient
 sages say that you are most prompt, Aswins, (to avert) poverty from the
 worshipper ?

3 ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಪ್ರವದ್ಯಾಮನಾ — ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮನೇನ ಶೀಘ್ರಗಾಮಿನಾ | ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಎಂದು ರಥಕ್ಕೆ
 ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಈ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯು ವಿಧದಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರುವವಿಗಳೂ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.
 ಪ್ರವತೇ ಇತಿ ಗತಿಕರ್ತವಾಃ. ಯಾಂತಿ ದೇವತಾ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸಃ ಯಾಮಾ ಯಜ್ಞಃ | ಯಜ್ಞಾನಾಂ ಗಂತಾ

ಪ್ರವದ್ಯಾಮಾ | ಎಂದು ಸ್ತಂಧವ್ಯಾಪಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಯಾಮಾ ಶಬ್ದವು ಯಜ್ಞವಾಚಿಯಾಗಿರುವುದು. ದೇವತೆಗಳು (ವೇಗವಾಗಿ) ಜಾಗ್ರತಿಯಾಗಿ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬರುವ ಹಾಗೆ ಇರುವ ಸಾಧನವೇ ರಥವಾಗಿರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ರಥಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕಂ ಅದ್ವೇಷ—ಅದರಂ ಕುರ್ವತಃ ಸ್ತುತಿಲಕ್ಷಣಂ ವಾಚಿಂ | ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ವಚನವನ್ನು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಸ್ತಂಧವ್ಯಾಪಿಗಳು **ಅದ್ವೇಷ—ಅಭಿವವ ಗ್ರಾವ್ಷಃ | ಶ್ಲೋಕಂ ಶಬ್ದಂ.** ಸೋಮರಸವನ್ನು ಹಿಂಡುವ ಕಲ್ಲುಗಳ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ವಿಪ್ರಾಸಃ—ಮೇಧಾವಿನಃ | ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಮೇಧಾವಿ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ವಿಪ್ರಶಬ್ದವು (ನಿ. ೩-೧೨) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೇಧಾವಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಮೇಧಾವಿಗಳಾದ ಪೂರ್ವೀಕರು. ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಸುಖಕರವಾಗಿರುವ ವೇಗವುಳ್ಳ ರಥದಿಂದ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬಂದು ಬುತ್ತಿಕ್ಕುಗಳೂ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನೂ ಹೇಳುವ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವರುಗಳ ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಗನೆ ಬರುವರು. ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡಿ ಅವರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ನಮ್ಮ ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳೋಣ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಸ್ತಂಧವ್ಯಾಪಿಗಳು ಈ ನುಕ್ಕಿನ ಪೂರ್ವಾರ್ಧ ಮತ್ತು ಉತ್ತರಾರ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷೇಪ ಸಮಾಧಾನ ರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು. **ಪರೀಣಾರ್ಥಚೇನ ಉಕ್ತಮಾತ್ರಾ ಅನಾಗಚ್ಛಂತಾ ಕುಪಿತ ಇನಾದ ಕಿಮಂಗ ಇತಿ.** ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಯಜ್ಞಮಾಡುವವರ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಬರಿದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಿಂದ ಅಕ್ಷೇಪ ಮಾಡಿ ನೈವ ಹಿ ಯುವಾಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಮುಪಗಂತಾರೌ ಯಿಜ್ಞಾನಾಂ ಯಾವಸ್ಯದ್ಯುಜ್ಞಮುಕ್ತಮಾತ್ರೇಣ ನಾಗಚ್ಛತ. ನೀವುಗಳು ಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಗ ಬರುವವರಲ್ಲವು. ನೀವುಗಳು ಬಹಳ ಮೇಧಾವಿಗಳಾದ ಪೂರ್ವೀಕರಿಂದ ಪ್ರಶಸ್ಯರಾದವರು ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ ಬರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಕ್ಷೇಪಮಾಡಿರುವುದು ವರ್ತಕವಾಗಿದೆ. **ಶ್ಲೋಕಶಬ್ದವು ಐವತ್ತೇಳು ನಾಲ್ಕು ಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೩) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.** ಮತ್ತು **ಶ್ಲೋಕಃ ಶ್ಯಣೋತೇಃ (ನಿ. ೯-೧೧)** ಎಂದು ನಿರುಕ್ತಕಾರರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ವಚನವೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಪ್ರವದ್ಯಾಮನಾ—ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರ ಎಂಬುದು ಸು ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಧಾತೃರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಧಾತೃರ್ಥವುಳ್ಳ ಈ ಪ್ರ ಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ **ಉಪಸರ್ಗಾಚ್ಛಂದಸಿ ಧಾತೃಶ್ಚೇ** (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೧-೧೦೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ನತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರವತಾ. ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾ ಪ್ರಾಸಣೇ. ಧಾತು. ಅತ್ತೋ ಮನಿನಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೨೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಬಹುವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ಛಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮನಿನಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರವತಾ ಯಾಮ ಯಸ್ಯ ಸು ಪ್ರವದ್ಯಾಮಾ. ಬಹುವ್ರೀದೌ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪದಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. **ಸರ್ವೇ ವಿಧಯಃ ಛಂದಸಿ ವಿಕಲ್ಪ್ಯಂತೇ** ಎಂಬುದರಿಂದ ತ್ಯಂತಿಯಾ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಅನಿವ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ದಸೌ—ಸಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಆಮಂತ್ರಿತ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. **ಆಮಂತ್ರಿತಸ್ಯ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಮಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಶ್ರುತುಜನೇ—ಶ್ರುತನೇ. ಧಾತು. ಲೋಕೇ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಮಾದೇಶ ಬಂದಾಗ ಶ್ರುತುಜ ಶಬ್ದ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಶ್ರು ಅದೇಶ. ಶ್ರು, ವಿಕರಣ, ವಿಕರಣಕ್ಕೂ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೂ ಪದ್ವದ್ವಾನವಿರುವುದರಿಂದ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅದ್ವೀ—ದ್ವೀ ಆದರೇ. ಧಾತು. ಅಪ್ ಉಪಸರ್ಗ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಇದಕ್ಕೆ ಔದಾದಿಕವಾದ ಕಿಪ್ರತ್ಯಯ. ಆಜಿಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾದೇಶ. ಪ್ರತ್ಯಯದಲ್ಲಿ ಇಕಾರ ಉಳಿಯುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಯೋದೇಶ. ಆದರವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಎಂದರ್ಥ. ಪಕ್ಷೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಗಮಿಷ್ಠಾ—ಗಮಲ್ಯ ಗತೌ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ತ್ವಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯಬಂದಾಗ ಗಂತ್ಯ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅತಿಶಯಾರ್ಥ ತೋರುವಾಗ ತುಶ್ಚಂದಿಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೫೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇತ್ಯನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ಪರವಾದಾಗ ತುರಿಷ್ಠೇಮೇಯೇಸು (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೫೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ತ್ವ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಗಮಿಷ್ಠ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ದ್ವಿವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಕಾರಾದೇಶ.

ಅಹುಃ—ಬ್ರೂಷ್ ಮೃತ್ತಾಯಾಂ ವಾಚಿ. ಧಾತು. ಲಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಬ್ರುವೇ ಪಂಚಾನಾಮಾದಿತೆ ಆಹೋ ಬ್ರುವೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೮೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಝಿಗೆ ಉಪಾದೇಶ. ಧಾತುವಿಗೆ ಆಹಾದೇಶ. ಇಲ್ಲಿ ಷಕಾರೋತ್ತರಾಕಾರವು ಉಚ್ಚಾರಣಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಸಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪಿಪ್ಪಾಸಃ—ವಿಪ್ರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪಿಪ್ ಪರವಾದಾಗ ಆಜ್ಞಸೇರಸುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೫೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಷ್ಟಿಗೆ ಅಸುಕಾಗವು.

ಪುರಾಜಾಃ—ಪುರಾ ಜಾತಾಃ ಪುರಾಜಾಃ. ಜನೀ ಪ್ರಾರಂಭಾವೇ. ಧಾತು. ಅನ್ಯೇಷುಪಿ ದ್ಯುತ್ಯತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೧೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪುರಾ ಎಂಬುದು ಉಪಪದವಾಗಿರುವಾಗ ದಪ್ರತ್ಯಯ. ದಿಪ್ತಾದುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಟಿಗೆ ಲೋಪ. **ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದಾತ್ ಕೃತ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ವರ ಪದ ಪ್ರತ್ಯತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೩ ||

॥ ಸಂಹಿತಾಭಾಷಣೆ ॥

ಆ ವಾಂ ಶ್ವೇನಾಸೋ ಅಶ್ವಿನಾ ವಹಂತು ರಥೇ ಯುಕ್ತಾಸ ಅಶವಃ
ಪತಂಗಾಃ ।

ಯೇ ಅಪ್ತುರೋ ದಿವ್ಯಾಸೋ ನ ಗೃಧ್ರಾ ಅಭಿ ಪ್ರಯೋ ನಾಸತ್ಯಾ
ವಹಂತಿ ॥ ೪ ॥

॥ ಪದವಾಣಿ ॥

ಅ | ವಾಂ | ಶ್ವೇನಾಸಃ | ಅಶ್ವಿನಾ | ವಹಂತು | ರಥೇ | ಯುಕ್ತಾಸಃ | ಅಶವಃ |
ಪತಂಗಾಃ |

ಯೇ | ಅಪ್ತುರಃ ತುರಃ | ದಿವ್ಯಾಸಃ | ನ | ಗೃಧ್ರಾಃ | ಅಭಿ | ಪ್ರಯಃ | ನಾಸತ್ಯಾ |
ವಹಂತಿ ॥ ೪ ॥

॥ ಸಾಯಣಭಾಷಣೆ ॥

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೋ ರಥೇ ಯುಕ್ತಾಸಃ ಸಾರಥಿನಾ ವಹನಪ್ರದೇಶೇ ಯೋಜಿತಾ ಅಶವೋ ವ್ಯಾಪ್ತುನಂತಃ
ಪತಂಗಾಃ ಪತನಸಮರ್ಥಾಃ ಶ್ವೇನಾಸಃ ಶಂಸನೀಯಗಮನಾ ಅಶ್ವಾ ವಾಂ ಯುವಾಮಾ ವಹಂತು ।
ಅಸತ್ಯಮಿಶಮಾನಯಂತು । ಯೇನಾಪ್ತುರ ಅಪ್ತುರ ಅಶ ಇವ ತ್ವರೋಪೇಶಾ ದಿವ್ಯಾಸೋ ನ ಗೃಧ್ರಾ
ಅಂತರಿಕ್ಷೇ ವರ್ತಮಾನಾ ಗೃಧ್ರಾಪ್ಯಾಃ ಪಕ್ಷಿಣಿ ಇವ ಶೀಘ್ರಂ ಗಚ್ಛಂತೋ ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾ ಯುವಾಂ
ಪ್ರಯೋ ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣಮನ್ನಮುಭಿಲಕ್ಷ್ಯ ವಹಂತಿ ಪ್ರಾಪಯಂತಿ । ತಾದೃಶಾ ಇತಿ ಪೂರ್ವತ್ರ ಸಂಬಂಧಃ ॥
ಅಪ್ತುರಃ । ತುರ ತ್ವರಣೇ । ಅಪ್ತುರೋಪೇಶವದಾಸತ್ಯಾತ್ ಕ್ಷಿಪ್ತೇತಿ ಕ್ಷಿಪ್ತಃ ॥

॥ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ॥

ನಾಸತ್ಯಾ—ನಾಸತ್ಯರಃ । ಯೇ—ಯಾವ (ನಿವೃತ್ತ ಅಶ್ವಿಗಳ) । ಅಪ್ತುರಃ—ನೀರಿನಂತೆ ತ್ವರೆಯುಳ್ಳವು
ಗಳಾಗಿ । ದಿವ್ಯಾಸಃ—ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವ । ಗೃಧ್ರಾಃ ನ—ಗೃಧ್ರಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ (ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಗಳಾಗಿ) । ಪ್ರಯೋ—

ಹವ್ಯನ ಕಡೆಗೆ ! (ಯುವಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು) | ಅಥಿ ವಹಂತಿ—ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತನೋ | ಅಶ್ವಿನಾ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳೇ | (ತೇ—ಅ) | ರಥೇ ಯುಕ್ತಾಸಃ—ರಥಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ | ಆಶವಃ—ವೇಗವಾಗುವಳು | ಪತಂಗಾಃ—ನೆಗೆಯುತ್ತಿರುವವು | ಶ್ಯೇನಾಸಃ—ಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ ಗತಿಯುಳ್ಳವು ಆದ (ಅಶ್ವಗಳು) | ವಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು | ಆ ವಹಂತು—(ನಮ್ಮ) ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಕರೆತರಲಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ನಾಸತ್ಯರೇ, ಹರಿಯುವ ನೀರಿನಂತೆ ತ್ವರಾಯುಕ್ತವಾದವುಗಳೂ, ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ (ಹಾರಾಡುತ್ತಿರುವ) ಗೃಧ್ರಪಕ್ಷಿಗಳಂತೆ ಹವ್ಯನ ಕಡೆಗೆ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವವು ನೆಗೆಯುತ್ತಿರುವವು, ಶಿಫುಗಾಮಿಗಳೂ ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ ಗಮನವುಳ್ಳವುಗಳೂ, ಆದ ನಿಮ್ಮ ಅಶ್ವಗಳು ರಥಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟು ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ ನಮ್ಮ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಕರೆತರಲಿ.

English Translation

May your quick-moving, prancing steeds, rapid as hawks, yoked to your car, bear you, Aswins, (hither), who, quick as (falling) water, like vultres flying through the air, convey you, Nasatyas, to the sacrifice.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಪತಂಗಾಃ—ಪತನಸಮರ್ಥಾಃ | ಪತಂಗ ಶಬ್ದವು ಅಶ್ವನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೭) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆಯುವವುಗಳು ಎಂದು ಸಾಯಣರೂ, ಅಶ್ವಗಳು ಎಂದು ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಯಃ—ಹದಿಲಕ್ಷಣಮನ್ವಂ | ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನ್ನವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಉತ್ತಮವಾದ ಸಾರಥಿಯೂ ಮತ್ತೆ ಕುದುರೆಗಳೂ ಉಳ್ಳ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡವರಾಗಿ ಶ್ಯೇನಪಕ್ಷಿಗಳು ಬರುವಂತೆ ವೇಗವಾದ ಗಮನದಿಂದ ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬರಲಿ. ಇವರನ್ನು ಇವರ ರಥದ ಕುದುರೆಗಳು ನಮ್ಮ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಕರೆದು ತರಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಅಶ್ವರಃ ದಿವ್ಯಾಸೋ ನ ಗೃಧ್ರಾಃ—ಆಶ ಇವ ಶೈರೋವೇಶಾಃ | ಅನ್ತರಿಕ್ಷೇ ವರ್ತಮಾಸಾಃ ಗೃಧ್ರಾಶ್ಚಾಃ ಪಶ್ಯಂತಿ ಇವ ಶೀಘ್ರಂ ಗಚ್ಛಂತಃ | ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥದ ಕುದುರೆಗಳು ನೀರು ಪ್ರವಹಿಸುವ ವೇಗದಿಂದ ಓಡುವವು. ಮತ್ತು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹಾರುತ್ತಿರುವ (ಗೃಧ್ರ) (ಹದ್ದುಗಳ ಹಾಗೆ) ಗಿಡಗಳ ಹಾಗೆ ಬೇಗ ಸಂಚರಿಸುವವು ಎಂದು ಸಾಯಣರೂ, ಆಶೋ ಅಂತರಿಕ್ಷಂ ತತ್ರ ಶೈರಿತಾರೌ, ಶೈರಯಿತಾರೌ ವಾ ಮೇಘಸ್ಯ ಅಥವಾ ಆಶ ಉದಕಾನಿ ತತ್ರ ಶೈರಿತಾರೌ | ಆಸಃ ಎಂದರಿ ಅಂತರಿಕ್ಷವು ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೇಘವನ್ನು ವೃಷ್ಟಿಗಾಗಿ ತ್ವರಿತದಿಸುತ್ತಿರುವವು. ಅಥವಾ ಉದಕಗಳನ್ನು ವೃಷ್ಟಿಗಾಗಿ ತ್ವರಿತದಿಸುತ್ತಿರುವವು ಎಂದು ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳೂ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿರುವರು.

ವೈಷ್ಣವ್ಯದಶಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾದ ಆನ್ನವನ್ನು ಅತ್ತಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಶ್ರೇಣಾಸೇ—ಜಸ್ಸಿಗೆ ಅಜ್ಜ ಸೇರಿಸುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೫೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಸುಕಾಗಮ. ಹೀಗೆಯೇ ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೆರಡು ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಸುಕಾಗಮ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಹಂತು—ವಹ ವ್ಯಾಸಣೇ. ಧಾತು. ಲೋಟಿ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಜಂತ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅತವಃ—ಅಠಾ ಉಪಸರ್ಗ. ಅಶೂ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಔಣಾದಿಕ ಉಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ಸತಂಗಾಃ—ಗಮಾಲ್ಯ ಗತೌ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಗಮೇಃ ಸುಪಿಃ ವಾಚ್ಯೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಖಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಖಚ್ಚ ದಿವ್ಯಾವಾಚ್ಯೇಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಡಿತ್ವ ಅತಿದೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಟಿಗೆ ಲೋಪ. ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಮುಮಾಗಮ.

ಅಪ್ತುರಃ—ತುರ ತ್ವರಣೇ. ಧಾತು. ಅಪ್ ಶಬ್ದ ಉಪಸದವಾಗಿರುವಾಗ ಇದಕ್ಕೆ ಕ್ವಿಪ್ ಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅಪ್ತುರ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದಾತ್ ಕೃತ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ವರಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ. || ೪ ||

ॐ

|| ಸಂಹಿತಾಸಾಹಿ ||

ಆ ವಾಂ ರಥಂ ಯುವತಿಸ್ತಿಸ್ವದತ್ರ ಜುಷ್ಟಿಸ್ತೇ ನರಂ ದುಹಿತಾ
ಸೂರ್ಯಸ್ಯ |

ಸರಿ ವಾಮುತ್ಯಾ ವಪುಷಃ ಪತಂಗಾ ವಯೋ ವಹನ್ಸರುಷಾ
ಅಭೀಕೇ || ೫ ||

|| ಸದಸಾಃ ||

ಆ | ನಾಂ | ರಥಂ | ಯುವತಿಃ | ತಿಷ್ಠತ್ | ಅತ್ರ | ಜುಷ್ಟೀ | ನರಾ |
ದುಹಿತಾ | ಸೂರ್ಯಸ್ಯ |

ಸರಿ | ನಾಂ | ಅಶ್ವಾಃ | ವಪುಷಃ | ಪತಂಗಾಃ | ವಯಃ | ವಹಂತು | ಅರುಷಾಃ |
ಅಭೀಕೇ || ೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ನರಾ ನೇಕಾರಾವಶ್ಯಿನೌ ಯುವತಿಷ್ಠರುಣೇ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ದುಹಿತಾ ಜುಷ್ಟೀ ಪ್ರೀತಾ ಸತೀ
ವಾಂ ಯುವಯೋರತ್ತೇಮಂ ರಥಮಾ ತಿಷ್ಠತ್ | ಅರುಣವತೀ | ತಯಾ ಸಹಿತೌ ನಾಂ ಯುವಾನುಶ್ಚಾ
ಅಭೀಕೇ ಗೃಹಸಮಾಪೇ ತಂ ರಥಂ ಸರಿ ವಹಂತು | ಸರಿಪ್ರಾಪಯಂತು | ಕೀದೃಶಾ ಅಶ್ವಾಃ | ವಪುಷಃ |
ವಪುರಿತಿ ರೂಪಸ್ಯ ಶರೀರಸ್ಯ ವಾ ನಾಮಭೇಯಂ | ತದ್ವಂತಃ | ಛಾಂದಸೋ ಮತ್ತರ್ಥೀಯಸ್ಯ ಲೋಪಃ |
ಪತಂಗಾ ಉತ್ತತನಸಮರ್ಥಾಃ ವಯೋ ಗಚ್ಚಂತಃ ಅರುಷಾ ಅರೋಚಮಾನಾ ಹಿಂಸಕರಹಿತಾ ವಾ ||
ಅತ್ರ | ಇತರಾಭ್ಯೋಽಪಿ ದೃಶ್ಯಂತೇ | ಪಾ. ೫-೨-೧೪ | ಇತಿ ದ್ವಿತಿಗೃಹಣಾದ್ಯವದಾದ್ಯಯೋಗೇಽಪಿ-
ದಂಕಜ್ಞಾದ್ವಿಭಕ್ತೃರ್ಥೇ ತ್ರಲ್ಪತ್ಯಯಃ | ಜುಷ್ಟೀ | ಜುಷೀ ಪ್ರೀತಿಸೇವನಯೋಃ | ಔಪಾದಿಕಃ
ಕ್ತೃಪ್ರತ್ಯಯಃ | ವೋತೋ ಗುಣವಚಿನಾದಿತಿ ಜೀಷ್ಠ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಹೇ ನರಾ—ಎಲೈ ನೇತೃಗಳಾದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಯುವತಿಃ—ತರುಣಿಯಾದ | ಸೂರ್ಯಸ್ಯ
ದುಹಿತಾ—ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯು | ಜುಷ್ಟೀ—ಪ್ರೀತಳಾಗಿ | ನಾಂ—ನಿಮ್ಮ | ಅತ್ರ ರಥಂ—ಈ ರಥವನ್ನು |
ಆ ತಿಷ್ಠತ್—ಹತ್ತಿದರು (ಅವಳೆಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿ) | ವಪುಷಃ—(ಉತ್ತಮವಾದ) ಶರೀರವುಳ್ಳವಳೂ |
(ರೂಪವುಳ್ಳವಳೂ) | ಪತಂಗಾಃ—ಹಾರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವಳೂ | ವಯಃ—ಗಮನಶೀಲಗಳೂ
ಅರುಷಾಃ—ಕ್ರೋಧರಹಿತಗಳೂ (ಹಿಂಸಕ ರಹಿತಗಳೂ ಆದ) | ನಾಂ—ನಿಮ್ಮಬ್ಬರ | ಅಶ್ವಾಃ—ಅಶ್ವಗಳು
ಅಭೀಕೇ—(ನಮ್ಮ) ಗೃಹಸಮಾಪಕ್ಕೆ | ಸರಿ ವಹಂತು—(ರಥವನ್ನು) ತರಲಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ತರುಣಿಯಾದ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯು ಪ್ರೀತಳಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ರಥವನ್ನೇರಿದಳು. (ಅವಳೆಂದ
ಸಹಿತಳಾಗಿ) ಒಳಿಯರೂಪಿಗಳೂ, ಹಾರುವಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವುಗಳೂ, ಗಮನಶೀಲಗಳೂ, ಆದ ನಿಮ್ಮ ಅಶ್ವಗಳು
ಹಿಂಸಕರಿಲ್ಲದೆ (ಬಾಧಾರಹಿತವಾಗಿ) (ನಿಮ್ಮ ರಥವನ್ನು) ನಿಮ್ಮ ಗೃಹಸಮಾಪಕ್ಕೆ ತರಲಿರಿ.

English Translation.

Leaders (of sacrifice), the youthful daughter of Surya ascended, delighted, this your car; may your strong-bodied prancing fleet, and shining horses, bring you near us.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ವಪುಷಃ—ವಪುರಿತಿ ರೂಪಸ್ಯ ಶರೀರಸ್ಯ ನಾ ನಾಮಧೇಯಂ | ತದ್ವಂತಃ | ವಪುಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ನೂರೊಂದು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೨೪) ಹದಿನಾರು ರೂಪನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶರೀರವುಳ್ಳವುಗಳು ಎಂದು ಅಶ್ವಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವು.

ಅರುಷಾಃ—ಅರೋಚಮಾನಾಃ ಹಿಂಸಕರಹಿತಾ ನಾ | ಅರುಷಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಅಪ್ಪನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೭) ಏಕವಾಗಿದೆ. ಸಾಯಣರು ಇದನ್ನು ಅಶ್ವಾಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಮಾಡಿ ಬಹಳ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವುಗಳು, ಯೆಂದೆಂದೂ ಹಿಂಸೆಗೆ ವಳಗಾಗದೆ ಇರುವವುಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದಾರೆ.

ಅಭೀಕೇ—ಗೃಹಸಮೀಪೇ ಪ್ರಸಿತ್ತೇ ಅಭೀಕೇ ಇತ್ಯಾಸನ್ನಸ್ಯ (ನಿ. ೩-೨೦) ಎಂದು ನಿರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮೀಪವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಕುದುರೆಗಳು—ಅತಿಶಯನಾದ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅವರ ರಥವನ್ನು ಅಂತರಿಕ್ಷಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಒಯ್ಯುತ್ತಾ ಅವರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಒಲಿಸಿ ಅವರ ರಥವನ್ನು ಹತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯಾದ ಸೂರ್ಯಾದೇವಿಯೊಡನೆ ನಮ್ಮ ಗೃಹದಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಕರೆತರಲಿ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಸ್ತಂಧಸ್ತಾನಿಗಳು—

ದುಹಿತಾ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಸೂರ್ಯಾನಾಮ ಯುವಂತಿಃ ಸ್ವಾಸ್ತ್ರಿಯಾವ್ತನಾ ಯುವಯೋಃ ರಥಂ ಅಸ್ತಿತವಂತೀ ಅಜಾ ಜಿತಾ ಅರುಣೋತ್ಕರ್ಥಾಃ | ಸೂರ್ಯನ ಪುತ್ರಿಯಾದ ಸೂರ್ಯಾ ಎಂಬುವಳು ಯಾವ್ತವಂತಿಯಾಗಿ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯಶೀಲರಾದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಇವರ ರಥವನ್ನು ಹತ್ತಿದಳು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ

ಅ ವಾಂ ರಥಂ ದುಹಿತಾ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಕಾರ್ಷ್ಣೀನಾತಿಷ್ಠದರ್ವತಾ ಜಯಂತೀ |
ನಿಶ್ಚೇ ದೇವಾ ಅನ್ನಮನ್ಯಂತೆ ಹೃದ್ವಿಃ ಸಮು ಶ್ರಿಯಾ ವಾಸತ್ಯಾ ಸಚೇಥೇ |

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೧೭)

ಎಂಬ ಈ ಬುಕ್ತನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ಅಭೀಕೇ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಯಾಗಶಾಲೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಅಶ್ವಾಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಆರು ವ್ಯಾಪ್ತೆ ಎಂಬ ಧಾತುನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಕಾರಣ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವವರು ಎನ್ನು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಯುವತೀ—ಯುವನ ಶಬ್ದ. ಸ್ತ್ರೀತ್ವ ವಿವಕ್ಷಾಮಾದಿದಾಗ ಯೂನಸ್ತೀ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಪ್ರತ್ಯಯ. ನಲೋಪಃ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಾಂತಸ್ಯ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಲೋಪ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರದಿಂದ ಅಂಕೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ತಿಷ್ಠತ್—ಷ್ಠಾ ಗತಿನೈತ್ಯೌ. ಧಾತು. ಲಜ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಷ್ಠ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತೆಕ್ಕೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಶರ್ವ ಏಕರಣ. ಪಾಘ್ರಾಧ್ಯಾನ್ಯಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೭೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ತಿಷ್ಠಾದೇಶ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸ್ಯಮಾಜಯೋಗೇಽಪಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಅತಿಛಂದದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅತ್ರ—ಇದಮ್ ಶಬ್ದ. ಇತರಾಭ್ಯೋಽಪಿ ದೈತ್ಯಂತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೧೪) ಎಂಬಲ್ಲಿ ದೈತ್ಯಗ್ರಹಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಭವದಾದಿ ಶಬ್ದಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದ್ವಿತೀಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತ್ರಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಮಿಗಿ ಅಶಾದೇಶ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಲಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಲಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜುಷ್ಠೀ—ಜುಷೀ ಪ್ರೀತಿಸೇವನಯೋಃ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಔಪಾದಿಕವಾದ ಕ್ವಪ್ರತ್ಯಯ. ಲತಕ್ಕೆ ತದ್ವಿತ್ವೇ ಎಂಬುದರಿಂದ ತಕಾರಕ್ಕೆ ಇತ್ ಸಂಜ್ಞಾ ಬರುವುದರಿಂದ ಲೋಪ. ಕಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಲಘುವರ್ಧಿಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವ್ಯುತ್ಪದಿಂದ ತಕಾರಕ್ಕೆ ಟಕಾರಾದೇಶ. ಗುಣವಾಚಕವಾದುದರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀತ್ವ ವಿವಕ್ಷಾಮಾದಿದಾಗ ಓತೋ ಗುಣವಚನಾತ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಬೀಷ್ ಯುಕಾದೇಶ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂಕೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಶ್ವಾಃ—ಅಶೂ ವ್ಯಾಪ್ತೌ. ಧಾತು. ಅಶುಪ್ತುಷಿ—(ಉ. ಸೂ. ೧-೧೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ಷಣ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಇಷ್ಠಿತ್ಯಾದಿನಿತ್ಯಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಭವದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. | ೫ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾದಃ ||

ಉದ್ವಂದನಮೈರತಂ ದಂಸನಾಭಿರುದ್ರೈಭಂ ದಸ್ರಾ ವೃಷಣಾ
ಶಚೇಭಿಃ |

ನಿಷ್ಪಾಗ್ರ್ಯಂ ಪಾರಯಥಃ ಸಮುದ್ರಾತ್ಪುನಶ್ಚೈವಾನಂ ಚಕ್ರ-
ಥುರ್ಯುವಾನಂ || ೬ ||

|| ಪದಪಾಠಃ |

ಉತ್ | ವಂದನಂ | ಐರತಂ | ದಂಸನಾಭಿಃ | ಉತ್ | ರೇಭಂ | ದಸ್ರಾ | ವೃಷಣಾ |
ಶಚೇಭಿಃ |

ನಿಃ | ತೌಗ್ರ್ಯಂ | ಪಾರಯಥಃ | ಸಮುದ್ರಾತ್ | ಪುನರಿತಿ | ಚೈವಾನಂ |
ಚಕ್ರಥುಃ | ಯುವಾನಂ || ೬ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ವಂದನಮೇತತ್ಸಂಜ್ಞಮ್ನುಷಿಂ ದಂಸನಾಭಿರಾಶ್ವೀಯೈಃ ಕರ್ಮಭಿಃ ಕೂಪಾದು-
ದ್ರೈರತಂ | ಉದ್ರೈರಯತಂ | ಉದಗಮಯತಂ | ಹೇ ದಸ್ರಾ ದರ್ಶನೀಯೌ ವೃಷಣಾ ಕಾಮಾನಾಂ
ವರ್ಷಿತಾರಾವಶ್ವಿನೌ ಶಚೇಭಿಃ ಕರ್ಮಭಿಃ ರೇಭಮೇತತ್ಸಂಜ್ಞಮ್ನುಷಿಂ ದಶ ರಾತ್ರೀರ್ನವಾಹಾನಿ ಚ ಕೂಪೇ
ನಿವಸಂತಂ ತಸ್ಮಾದುದ್ರೈರಯತಂ | ಉದಶಾರಯತಂ | ತಥಾ ತೌಗ್ರ್ಯಂ ತುಗ್ರಸ್ಯ ಪುತ್ರಂ ಭುಜ್ಯುಂ
ಸಮುದ್ರೇ ನಿಮಗ್ನುಷಾಶ್ವೀಯಾಭಿನೌಭಿರಶ್ವೈಶ್ಚ ಸಮುದ್ರಾನ್ನಿಷ್ಪಾರಯಥಃ | ತೀರದೇಶಂ ಪ್ರಾಪಿತ-
ವಂಶಾ | ತಥಾ ಚೈವಾನಂ ಚೈವನಮ್ನುಷಿಂ ಜೇಣ್ಯಂ ಪುನರ್ಯುವಾನಂ ಯೌವನೋಪೇತಂ ಚಕ್ರಥುಃ |
ಕೃತವಂಶಾ || ಐರತಂ | ಈರ ಗತೌ ಕಂಪನೇ ಚ | ಣ್ಯಂತಾಲ್ಪಜಾ ಭಂದಸ್ಯುಭಯುಥೇತಿ ಶಬ-
ಅರ್ಥಧಾತುಕತ್ವಾಣ್ಣೀರನಿಬೀತಿ ಣಿಲೋಪಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ದಸ್ತ್ರಾ—ದರ್ಶನೀಯರೂ | ವ್ಯವಹಾರಾ—ಕಾಮಾಭಿವರ್ಷಕರೂ ಆದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ವಂದನಂ—ವಂದನ ಎಂಬ ಪುಷಿಯನ್ನು | ದಂಸನಾಭಿಃ—(ನಿಮ್ಮ ಸಾಹಸ) ಕರ್ಮಗಳಿಂದ | ಉತ್ ಐರತಂ—(ಬಾವಿಯಿಂದ) ಎತ್ತಿದಿ | ತಚೀಭಿಃ—(ನಿಮ್ಮ) ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೇ | ರೇಭಂ—ರೇಭ ಪುಷಿಯನ್ನೂ | (ಉತ್ ಐರತಂ—ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದಿ) | (ತಥಾ—ಹಾಗೆಯೇ) | ತೌಗ್ರ್ಯಂ—(ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮಗ್ನ ನಾಗದ್ದ) ತುಗ್ರ್ಯ ಪುತ್ರನಾದ ಭುಜ್ಜುವನ್ನು | ಸಮುದ್ರಾತ್—ಸಮುದ್ರದಿಂದ | ನಿಃ ಪಾರಯೌಥಃ—(ತೀರಕ್ಕೆ) ಸೇರಿಸಿದಿ | ಚ್ಯವಾನಂ—(ಜರಾಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದ) ಚ್ಯವನನೆಂಬ ಪುಷಿಯನ್ನು | ಪುನಃ ಯುವಾನಂ—ಪುನಃ ಯುವಕನನ್ನಾಗಿ | ಚಿಕ್ಕಭುಃ—ಮಾಡಿದಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಸ್ವರದ್ವೈಪಿಗಳೂ, ಕಾಮವರ್ಷಕರೂ ಆದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನೀವು ನಿಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ವಂದನ ಪುಷಿಯನ್ನೂ, ರೇಭನೆಂಬ ಪುಷಿಯನ್ನೂ (ಬಾವಿಯಿಂದ) ಎತ್ತಿದಿ; ತುಗ್ರ್ಯಪುತ್ರನಾದ ಭುಜ್ಜುವನ್ನು ಸಮುದ್ರ ವಃದ್ಯದಿಂದ ದಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದಿ; ಮತ್ತು ಜರಾಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದ ಚ್ಯವನನ್ನು ಪುನಃ ಯುವಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಿ.

English Translation.

By your deeds, Dasras, you raised up Vandana, and showerers (of benefits), Rebha; you bore the son of Tugra over the sea, and made Chyavana young.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ವಂದನನೆಂಬ ಪುಷಿಯನ್ನು ಬಾವಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ರಕ್ಷಿಸಿದರು. ರೇಭನೆಂಬ ಪುಷಿಯನ್ನು ರಾಕ್ಷಸರು ಬಂಧಿಸಿ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಹತ್ತು ರಾತ್ರಿಗಳವರೆಗೂ ಅವನು ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಕಾರಣ ಅವನನ್ನು ತಾವೇ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಾಣದಾನಮಾಡಿದರು. ತುಗ್ರನ ಮಗನಾದ ಭುಜ್ಜುವೆಂಬವನು ಸಮುದ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾವೆಯ ಒಡದುಹೋದ ಕಾರಣ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವನನ್ನೂ ಅವನ ಪರಿವಾರ ವೈಲ್ದವನ್ನೂ ತಮ್ಮ ನಾವೆಯಿಂದಲೂ ಇತರ ಸಾಧನಗಳಿಂದಲೂ ದಡಕ್ಕೆ ತಂದು ಅವನ ಮನೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿದರು. ಅತಿಶಯಿತವಾದ (ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದಿಂದ) ಜೀರ್ಣವಾದ) ಮುದುಕತನದಿಂದ ವಲೀಪಲಿತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕಣ್ಣು ಕಾಣಿಸದಿರುವ ಚ್ಯವನನೆಂಬ ಪುಷಿಗೆ ಯೌವನವು ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದರು. ಎಂದು ವಂದನ, ರೇಭ, ಭುಜ್ಜು, ಚ್ಯವನ ಇವರುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರುವ ನಾಲೈ ಅದ್ವೈತಕಾರ್ಯಗಳು ಈ ಪುಕ್ತಿಯಿಂದ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಿಷಯವು ಹಿಂದಿನ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವರ್ಣಿತವಾಗಿವೆ.

ಶಚೀಭಿಃ—ಅತ್ತೀಯಾಭಿಃ ಕರ್ಮಭಿಃ | ಶಚೀಶಬ್ದವು ವಾಙ್ಮನುಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ ೨-೨೩) ಕರ್ಮನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೨) ಪ್ರಜ್ಞಾನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೧೩) ಪಠಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಾಯಣರು ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಸ್ವಾಭಿಃ ಕರ್ಮಭಿವಾ ಕರ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ವಂದನಮ್—ವದಿ ಅಭಿವಾದನಸ್ತು ತ್ಯೋಃ ಧಾತು. ಲ್ಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯುವೋರನಾಕೌ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನಾದೇಶ. ಧಾತು ಇದಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ಲಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವರತಮ್—ಈರ ಗತೌ ಕಂಪನೇ ಚ. ಇಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಧಾವಿತಣ್ಯಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಲಜ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಜಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರ ತೋರುವಾಗ ಣೆಚ್. ಣೆಜಂತದ ಮೇಲೆ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಲಜ್ ರೂಪ. ಛಂದಸ್ಸುಭಯಥಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಬ್ದಿಗೆ ಅರ್ಧ ಧಾತುಕಸಂಕ್ಷೇಪ ಇರುವುದರಿಂದ ಕೇರನಿಟಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೫೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣೆಚ್ಚಿಗೆ ಲೋಪ.

ಪಾರಯಿಥಃ—ಪಾರ ತೀರಸಮಾಪ್ತೌ ಧಾತು. ಲಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಜಂತ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯುವಾನಮ್—ಯು ಮಿಶ್ರಣಾಮಿಶ್ರಣಯೋಃ ಧಾತು. ಕನಿನ್ ಯು ವ್ಯಪಿ—(ಉ. ಸೂ. ೧-೧೫೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕನಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಧಾತುವಿಗೆ ಉವಚಾದೇಶ. ನಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅದ್ಯುದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಸರ್ವನಾಮಸ್ವಾನೇಚ್ಯಾಸಂಬುದ್ಧೌ ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಧಾದೀರ್ಘ. || ೬ ||

~*~*~*~*~

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಯುವಮತ್ತಯೇವನೀತಾಯ ತಪ್ತಮೂರ್ಜಮೋಮಾನಮ-
ಶ್ಚಿನಾವಧತ್ತಂ |

ಯುವಂ ಕಣ್ವಾಯಾಪಿರಿಪ್ತಾಯ ಚಕ್ಷುಃ ಪ್ರತ್ಯಧತ್ತಂ ಸುಷ್ಪತಿಂ

ಜುಜುಷಾಣಾ || ೬ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಯುವಂ | ಅತ್ರಯೇ | ಅನ್ವನೀತಾಯ | ತಪ್ತಂ | ಊರ್ಜಂ | ಓಮಾನಂ |
ಅಶ್ವಿನೌ | ಅಧತ್ತಂ |

ಯುವಂ | ಕಣ್ವಾಯ | ಅಸಿರಿಸ್ತಾಯ | ಚಕ್ಷುಃ | ಪ್ರತಿ | ಅಧತ್ತಂ | ಸುಸ್ತು-
ತಿಂ | ಜುಜುಷಾಣಾ || ೭ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಯುವಂ ಯುವಾವವನೀತಾಯು ಶತದ್ವಾರೇ ಪೀಡಾಯಂತ್ರೈಹ್ಯೇಽವಸ್ತುನೀತಾ-
ಯಾತ್ರಯೇ ತಪ್ತಂ ಪೀಡಾರ್ಥಂ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಂ ತುಷಾಗ್ನಿಂ ತೀತೇನೋದಕೇನಾವಾರಯೇಥಾಂ | ಅಪಿ
ಜಾಸ್ಮಾ ಅತ್ರಯ ಓಮಾನಂ ಸುಖಕರಮೂರ್ಜಂ ರಸವದನ್ನಮಧತ್ತಂ | ಸ್ತಾಯಚ್ಚಿತಂ | ತಥಾ ಸುಷ್ಪುತಿಂ
ಶೋಭನಾಂ ಸ್ತುತಿಂ ಜುಜುಷಾಣಾ ಸೇವಮಾನೌ ಯುವಾವಮಪಿರಿಸ್ತಾಯಾಸುರೈರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥ-
ಮಿಹಾಸೀನಃ ಸನ್ ವೃಷ್ಟ್ಯಮುಷಸಂ ಜಾನೀಹೀತ್ಯಂಧಕಾರವತಿ ಗೃಹೇ ಪ್ರವೇಶಿತಾಯ ಕಣ್ವಾಯು-
ರ್ಷಯೇ ಚಕ್ಷುವ್ಯುಷ್ಯಾಯಾ ಉಷಸಃ ಪ್ರಕಾಶಕಂ ವೀಣಾಶಬ್ದಂ ಪ್ರತ್ಯಧತ್ತಂ | ಕೃತಮಶೌ | ಯದ್ವಾ |
ಅಸಿರಿಸ್ತಾಯಾಪಿಲಿಸ್ತಾಯ ಪಟಲೇನ ಪಿಹಿತದ್ವಪ್ಯಯ ಏವಂವಿಧಾಯ ಕಣ್ವಾಯ ಚಕ್ಷುರಂದ್ರಿಯಂ
ಪ್ರತ್ಯಧತ್ತಂ | ಪ್ರತ್ಯಸ್ತಾಪಯಂತಂ || ಓಮಾನಂ | ಅವತೇರೌಣಾದಿಕೋ ಮನಿಃ | ಜ್ವರತ್ಪರೇಶ್ಯಾದಿನಾ
ನಕಾರಸ್ಯೋಪಧಾಯಾಶ್ಚ ಊರ್ಜಃ | ಗುಣಃ | ಅಸಿರಿಸ್ತಾಯ | ಲಿಪ ಉಪದೇಹೇ | ಅಸ್ಮಾತ್ಕುಮಃ
ನಿಷ್ಠಾ | ಕಪಿಲಕಾದಿತ್ಯಾಲ್ಲತೃಪಿಕಲ್ಪಃ | ಗತಿರನಂತರ ಇತಿ ಗತೇಃ ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚರತ್ವಂ | ಜುಜುಷಾಣಾ | ಜುಜೀ
ಪೀಡಿತಿಸೇವಯೋಃ | ಛಾಂದಸೋ ಲಿಪಿಃ | ಲಿಪಃ ಕಾನಜ್ಞಾ | ಸುಸಾಂ ಸುಲಗತಿ ವಿಧಕ್ರೋರಾಕಾರಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

(ಹೇ) ಅಶ್ವಿನೌ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಯುವಂ—ನಿವ್ಬರು | ಅವನೀತಾಯ—ಕಳಗೆ
(ಪೀಡಾಗೃಹದಲ್ಲ) ಬೀಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ | ಅತ್ರಯೇ—ಅತ್ತಿ ಎಂಬ ಮುಷಿಗೆ | ತಪ್ತಂ—ತಾಪವುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ
ಅಗ್ನಿಯನ್ನು (ಪರಿಹರಿಸಿದಿರಿ) | ಓಮಾನಂ—ಸುಖಕರವಾದ | ಊರ್ಜಂ—ಸಾರವತ್ತಾದ ಅನ್ನವನ್ನು |
ಅಧತ್ತಂ—ಕೊಟ್ಟೆಂ | (ತಥಾ—ಹಾಗೆಯೇ) | ಸುಷ್ಪುತಿಂ—ಉತ್ತಮ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು | ಜುಜುಷಾಣಾ—
ಅಂಗೀಕರಿಸುವ (ನಿಷ್ಠೆ) | ಅಸಿರಿಸ್ತಾಯ—ಕತ್ತಲೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಮೊರೆಯಿಂದ (ಮಂದ ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದ)
ಕಣ್ವಾಯ—ಕಣ್ಣು ಎಂಬ ಮುಷಿಗೆ | ಚಕ್ಷುಃ—ಪ್ರಕಾಶಕವಾದ ಚಕ್ಷುರಂದ್ರಿಯವನ್ನು | ಪ್ರತ್ಯಧತ್ತಂ—
ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಅಲ್ಪಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಪೀಡಾಗೃಹದಲ್ಲಿ ಬೀಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಅತ್ತಿ ಎಂಬ ಋಷಿಗೆ ತಪವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ, (ಅವನಿಗೆ) ಸುಖಕರವಾದ ಮತ್ತು ಸಾರವತ್ತಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರಿ. (ಪಾಗಿಯೇ) ಉತ್ತಮವಾದ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗುವ (ನೀವು) ಕತ್ತಲೆವನೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ (ಪೊರೆ ಒಂದು ಕಣ್ಣು ಕಾಣಿಸದೆ ಇದ್ದ) ಕಣ್ಣುಋಷಿಗೆ ಕಣ್ಣನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದಿರಿ.

English Translation.

You (gave relief) to the imprisoned Atri, (quenching the) scorching heat, and fed him with grateful food; solicitous of worthy praise, you gave sight to Kanwa, blinded (by darkness).

|| ನಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಊರ್ಜಂ—ರಸವದನ್ವಂ ಊರ್ಜಕಲ್ಪವು ಅಂಥ; ವಾಚ; ವೇದಲಾದ ಇದ್ದಂತೆಂಟು ಅನ್ನ ನಾನಾಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅವನೀತಾಯೆ—ಅವಸ್ತಾನೀತಾಯೆ ಕೇವಮುಖನಾಗಿ ಇದ್ದಲ್ಪಟ್ಟ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅತ್ತಿಋಷಿಯನ್ನು ಅಸುರರು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಅನೇಕ ಬಾಗಲುಗಳುಳ್ಳ ಹಿಂಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಯತ್ನದಂತಿರುವ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಮುಖನಾಗಿರುವಂತೆ ನಿರ್ಬಂಧದಲ್ಲಿಟ್ಟು ತುಷಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಸುಟ್ಟರು. ಆಗ ಆ ಋಷಿಯು ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದನು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವರು ಆ ಋಷಿಯನ್ನು ಆ ಗೃಹದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ಶೈತ್ಯೋಪಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸುಖಕರವಾದ ಅನ್ನೋದಕಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ರಕ್ಷಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದಲೇ ಸುಷುತಿಂ ಜುಜುಷಾಣಾ ಶೋಭನಾಂ ಸ್ತುತಿಂ ಸೇವಮಾನೌ—ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಉತ್ತಮವಾದ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಬಹಳವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಮಾಡಲ್ಪಡುವವರೆಂದು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ.

ಅಪಿರಿತ್ತಾಯೆ—ಅಸುರೈಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಪೇರಿಕ್ಷಾಭಂಗಂ ಇಹಾಸೀನಸ್ತೇ ವೃಷ್ಟಾಮುಷಸಂ ಜಾನೀಹಿ ಇತಿ ಅಂಧಕಾರಗೃಹೇ ಪ್ರೇವೇಶಿತಾಯೆ ಕಣ್ಣಾಯೆ ಋಷಯೇ | ಯದ್ವಾ ಅಪಿರಿತ್ತಾಯೆ ಪಿಹಿತದ್ವಿಷ್ಟಯೇ—ಕಣ್ಣುಋಷಿಯನ್ನು ಅಸುರರು ಒಂದು ಕತ್ತಲೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿ ನೀನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿದ್ದರೆ ಉಷಾಕಾಲವಾದದ್ದನ್ನು ತಿಳಿದು ನಮಗೆ ಹೇಳು ಎಂದು ಕಣ್ಣು ಕಾಣಿಸದಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಮತ್ತು ಅವನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಅವನನ್ನು ನಿರ್ಬಂಧದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದರು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಹೀಗೆ ನಿರ್ಬಂಧವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣುಋಷಿಯಿಂದ ಸ್ತುತರಾಗಿ ಅವನಿಗೆ—ಉಷಾಕಾಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ನಾವು ವೀಣೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವೆವು. ಅದರ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ನೀನು ಉಷಾಕಾಲದ ವಿಷಯವನ್ನು ಅಸುರರಿಗೆ ತಿಳಿಸು ಎಂದು ಕಣ್ಣುನಿಗೆ ಹೇಳಿ ಉಷಾಕಾಲ ಸೂಚಕವಾದ ವೀಣಾಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವನಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣಿಸುವಂತೆಯೂ ಮಾಡಿ ರಕ್ಷಿಸಿದರು.

ಎಂದು ಅತ್ತಿಪುಷಿಯನ್ನೂ ಮತ್ತು ಕಣ್ಣುಪುಷಿಯನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸಿದ ವಿಷಯವು ಈ ಪುಕ್ತಿನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯವು ಹಿಂದಿನ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು.

ಓಮಾನಂ—ಸುಖಕರಂ | ಅವ ರಕ್ಷಣೇ ಎಂಬ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥನಾದ ಅನು ಧಾತುವಿನಿಂದ ಓಮಾನ ಕಟ್ಟುವ ನಷ್ಟನ ವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸಾಯಣರೂ ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು—

ಓಮಾನಕೃತ್ವಣೇಧೃತೋ ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾನಸ ಅಗತೇ | ದಾಶ್ವಾಂಸೋ ದಾತುಷಃ ಸುತಂ ||

(ಪು. ಸಂ. ೧-೩-೩)

ಎಂಬ ಪುಕ್ತನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ಅವಿತಾರೋ ವಾ ಅವನೀಯಾ ವಾ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅವನೀಶಾಯಿ—ಣೇಷ್ ಪ್ರಾಪಣೇ. ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪಾ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಪ್ರತ್ಯಯ. ಗತಿರನಂತರಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ (ಅವ) ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ತಪ್ತಮ್—ತಪ ಸಂಹಾಸೇ. ಧಾತು. ಹಿಂದಿನಂತೆ ಕ್ರಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ಪರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಓಮಾನಮ್—ಅನ ರಕ್ಷಣೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಔಣಾದಿಕವಾದ ಮನಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಜ್ವರಶ್ಚರ ಸ್ತಿಯ್ಯ ನಿಮನಾಮ್—**(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೨೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ವಕಾರಕ್ಕೂ ಉಪಧೆಗೂ ಊತ್ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಮನಿ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಸಾರ್ವಧಾತುಕಾರ್ಥಧಾತುಕೆಯೋಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಗುಣ. ಓಮಾನ ಕಟ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಪರದಿಂದ ಮಹಾಊತ್ಪರಾಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಅಮ್ ಪರನಾದಾಗ ಸರ್ವನಾಮ ಸ್ಥಾನೇ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಾಂತದ ಉಪಧೆಗೆ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಧತ್ತಮ್—ದುಧಾಷ್ ಧಾರಣಪೋಷಣಯೋಃ ಧಾತು. ಚುಹೋತ್ಯಾದಿ ಲಜ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಪಂತ ನಿಘಾತಸ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಪಿರಿಪ್ತಾಯಿ—ರಿಪ ಉಪದೇಹೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಿತ್ಪ್ರಾದುದರಿಂದ ಲಘೂಪಧಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾಪಿಲಕಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಲತ್ತವಿಕ್ರಲ್ಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಗತಿಸಮಾಸವಾದಾಗ ಗತಿರನಂತರಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ (ಅಪಿ) ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಸುಸ್ತುತಿಮ್—ಸ್ತುಷ್ ಸ್ತುತೌ. ಧಾತು. **ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಕ್ರಿನ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾರ್ವಾದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ನೇಷ್ ಸುಧ್ಯಾಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೭೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರವದಾಂತೋದಾತ್ತಸ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಋಜುಷಾಣಾ—ಋಷೀ ಪ್ರೀತಿಸೇವನಯೋಃ ಧಾತುಃ ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥ ತೋರುವಾಗ ಛಂದಸಿ ಲುಚ್ಛ ಲಚ್ಛ ಲಿಟಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಿಟ್. ಅದಕ್ಕೆ ಲಿಟಃ ಕಾನಜ್ಞಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಾನಜಾದೇಶ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರನಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಟ್ ಕೌಷ್ಠಾಚ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಕಾರ ನಿಮಿತ್ತ ವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಇತ್ಯ. ಇದಕ್ಕೆ ದ್ವಿವಚನ ಲೇಕಾರ ವಿಭಕ್ತಿ ಪರವಾದಾಗ ಸುಸಾಂ ಸುಲುಕ್— (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಕಾರಾದೇಶ. || ೭ ||

§ ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಯುವಂ ಧೇನುಂ ಶಯನೇ ನಾಧಿತಾಯಾಪಿನ್ವತಮಶ್ವಿನಾ
ಪೂರ್ವಾಯ |

ಅಮುಂಚತಂ ವರ್ತಿಕಾಮಂಹಸೋ ನಿಃ ಪ್ರತಿ ಜಂಘಾಂ ವಿಶ್ವ-
ಲಾಯಾ ಅಧತ್ತಂ || ೮ || •

§ ಪದಪಾಠಃ |

ಯುವಂ | ಧೇನುಂ | ಶಯನೇ | ನಾಧಿತಾಯ | ಅಪಿನ್ವತಂ | ಅಶ್ವಿನಾ |
ಪೂರ್ವಾಯ |

ಅಮುಂಚತಂ | ವರ್ತಿಕಾಂ | ಅಂಹಸಃ | ನಿಃ | ಪ್ರತಿ | ಜಂಘಾಂ | ವಿಶ್ವಲಾಯಾಃ |
ಅಧತ್ತಂ || ೮ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅಶ್ವಿನಾ ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಯುವಂ ಯುವಾಂ ಪೂರ್ವಾಯ ಪುರಾತನಾಯ ನಾಧಿತಾಯ ಯಾಚ ಮಾನಾಯ ಶಯವ ಏತತ್ಸಂಜ್ಞಾಯರ್ಷಯೇ ಧೇನುಂ ನಿವೃತ್ತಪ್ರಸವಾನುದೋಗ್ನೀನುಪಿಸ್ತತಂ | ಪಯಸಾಸಿಂಚತಂ | ಸರ್ವದಾ ಪಯಸ್ವಿನೀಮಕುರುತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಪಿ ಚ ವರ್ತಿತಾಂ ವೃಕೇಣ ಗ್ರಸ್ತಾಂ ಚಟಿಕಸದ್ಯತೀಂ ಶಕುನಿಮಂದಸೋ ವೃಕಾಸ್ಯಲಕ್ಷಣಾತ್ಪಾನಾನ್ನಿರಮುಂಚತಂ | ನಿರಮೋಚಯತಂ | ಯದ್ವಾ | ಪುನಃಪುನರ್ವರ್ತತ ಇತಿ ವರ್ತಿತೋಷಾಃ | ತಾಮಾದಿತ್ಯೇನಾಧಿಗ್ರಸ್ತಾಂ ಯುವಾಮೋಚಯತಂ | ತಥಾ ವಿಶ್ವಲಾಯೈ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಛಿನ್ನಜಂಘಾಯಾ ಅಗ್ರಸ್ತ್ಯಪುರೋಹಿತಸ್ಯ ಪೇಲಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿನಾ ಏತತ್ಸಂಜ್ಞಾಯೈ ಸ್ತ್ರಿಯಾ ಆಯಸೀಂ ಜಂಘಾಂ ಪ್ರತ್ಯಧತ್ತಂ | ಪ್ರತ್ಯೆಸ್ಥಾಪಯತಂ ಸಮಯೋಜಯತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

|| ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥ ||

(ಹೇ) ಅಶ್ವಿನಾ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಯುವಂ—ನೀವಿಬ್ಬರು | ಪೂರ್ವಾಯ—ಪುರಾತನನಾದ | ನಾಧಿತಾಯ—ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವ | ಶಯವೇ—ಶಯು ಎಂಬ ಋಷಿಗೋಷ್ಠರ | ಧೇನುಂ—(ಕರುಪಾಕದೇ ಇರುವ ಗೋವನ್ನು | ಅಪಿಸ್ತತಂ—ಕ್ಷೀರಯುಕ್ತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಿರಿ | ವರ್ತಿತಾಂ—ವೃಕಗೃಹೀತವಾದ ವರ್ತಿಕಾಪಕ್ಷಿಯನ್ನು | ಅಂದಸೇ—ಪಾಶರೂಪವಾದ (ವೃಕದ ಬಾಯಿನಿಂದ) | ನೀ ಆಮುಂಚತಂ—ಬಿಡಿಸಿದಿರಿ | ಅಥವಾ ವರ್ತಿತಾಂ—ಆವರ್ತಿಸುವ (ಉಪಯನ್ನು) | ಅಂದಸೇ—ಅದಿಕ್ಕನಿಂದ (ಗ್ರಸ್ತಳಾಗಿದ್ದವಳನ್ನು) | ನೀ ಆಮುಂಚತಂ—ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿದಿರಿ | (ತಥಾ—ಹಾಗೆಯೇ) | ವಿಶ್ವಲಾಯೈ—(ಛಿನ್ನವಯವಾದ) ವಿಶ್ವಲೆ ಎಂಬುವಳಿಗೆ | ಜಂಘಾಂ—(ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ಮಾಡಿದ) ವೇಣಕಾಲನ್ನು | ಪ್ರತಿ ಅಧತ್ತಂ—ಜೋಡಿಸಿದಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನೀವು ಪುರಾತನನಾದ (ನಿಮ್ಮನ್ನು) ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ. ಶಯುವಿಗೋಷ್ಠರ (ಆವನ) ಗೋವನ್ನು ಕ್ಷೀರಯುಕ್ತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಿರಿ. ವರ್ತಿಕಾಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ವೃಕದ ಆಸ್ತದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿದಿರಿ (ಸೂಕ್ಷ್ಮನಿಂದ ಉಪಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿದಿರಿ) ಕಾಲು ಮುಂದುವರಿದಿದ್ದ ವಿಶ್ವಲೆಗೆ (ಕಬ್ಬಿಣವು) ವೇಣಕಾಲನ್ನು ಜೋಡಿಸಿದಿರಿ.

English Translation.

You filled his cow with milk, Ashwins, for the ancient Sayu, when imploring (your aid); you liberated the quail from danger; you gave a leg to Vispala.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಶಯನೇ ಧೇನುಂ ಅಪಿಸ್ತೇತಂ—ಏತತ್ತೇಂಜ್ಞಾಯಿ ಋಷಯೇ ನಿವೃತ್ತೇ ಪ್ರಸನಾಂ ಅದೋಗ್ನಿತ್ರೇಂ ಪಯಸಾ ಅಸಿಂಚತೇ | ಸರ್ವದಾ ಪಯಸ್ವಿನೀಮಕುರುತಂ | ಶಯುಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶಯುವೆಂಬ ಋಷಿಯು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಶಯನೇ ರಾಷ್ಟ್ರೇ—ಶಯುವೆಂಬ ರಾಜನೆಂದು ಸ್ವಂವಸ್ತಾವಿಗಳು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಶಯು ಎಂಬುವನ ಹಸುವು ಬಹಳ ದುರ್ಬಲವಾಗಿ ಕರುವನ್ನು ಹಾಕದೆ ಹಾಲನ್ನು ಕರೆಯದೆ ಬಹಳ ಕೃಶವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಅವನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಿಂದ ತಿಳಿದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಆ ಹಸುವು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಾಲು ಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಆ ಶಯುವಿನ ಇಷ್ಟವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದರು. ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ವರ್ತಿಕಾಂ ಅಂದಸಃ ನಿಮುಂಚಿತಂ ವೃಕೇಣ ಗ್ರಿಸ್ತಾಂ ಚಿಟಕಸದ್ಭೃತೀಂ ಶಕುನಿಂ ವೃಶಾಸ್ಯ-ಲಕ್ಷಣಾತ್ ವಾಪಾತ್ ನಿರನೋಚಿಯತಂ (ಚಿಟಕ ಗುಟ್ಟಿಚ್ಚಿಯನ್ನು) ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಸಣ್ಣ ಹಕ್ಕಿಯು ತೋಳನ ಬಾಯಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸ್ತುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಅದನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿದರು. ಅಥವಾ ಪುನಃ ಪುನಃ ಪ್ರತಿವಿಸದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿಯೂ ಉಷಃಕಾಲವು ಬರುತ್ತಿರುವುದು. ಇದು ಅದಿತ್ಯನಿಂದ ಆಕ್ರಾಂತವಾಗಿರುವುದು. ಇದನ್ನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಬಿಡಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿದರು—ಎಂದರೆ, ಉಷ್ಯಶಬ್ದವು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗವಾದ ಕಾರಣ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀ ಎಂತೂ, ಆದಿತ್ಯ ಶಬ್ದವು ಪುಲ್ಲಿಂಗವಾದ ಕಾರಣ ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನೆಂತಲೂ ಅರ್ಥವು ತೋರುವುದು. ಇದರಿಂದ ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನು ಕಾಮುಕನಾಗಿ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಅವಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿದರೆಂಬುವುದಾಗಿ ಕಾಮುಕ ವೃತ್ತಾಂತವೂ ವರ್ತಿಕಾ ವೃಕ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಗಮ್ಯವಾಗಿ ಉಪಸ್ಥಿತವಾದಿತ್ಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಎರಡು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು.

ವಿಶ್ವಲಾಯಾಃ ಜಂಘಾಂ ಅಧತ್ತಂ—ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಛಿನ್ನಜಂಘಾಯೈ ಸ್ತ್ರಿಯೈ ಅಯಸೀಂ ಜಂಘಾಂ ಪ್ರತ್ಯಧತ್ತಂ ಸಮಯೋಜಯತಂ ಖೇಲನೇಬ ಒಬ್ಬ ರಾಜನು ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ವಿಶ್ವಲೆ ಎಂಬುವಳು ಯುದ್ಧರಂಗದಲ್ಲಿ ಕಾಲನ್ನು ಮುರಿದುಕೊಂಡಳು. ಆಗ ಖೇಲರಾಜನ ಪುನೋಹಿತನಾದ ಆಗಪ್ತಕ ಸುಷಿಯು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದನು. ಈ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವರು ವಿಶ್ವಲಾ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಮುಂದಿರುವ ಕಾಲಿಗೆ ಚಿಕ್ಕಿನ್ನುನ್ನು ಮಾಡಿ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸಲಾಕಿಯನ್ನು ಮೋಕಾಲಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ.

|| ಷ್ಯಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಶಯನೇ—ಶೀಘ್ರ ಸ್ವಪ್ನೇ. ಧಾತು. ಔಪಾಧಿಕವಾದ ಉಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಗುಣ, ಪ್ರಯಾದೇಶ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ನಾಧಿತಾಯಿ—ನಾಧ್ಯ ಯಾಚ್ಛಾಯಾಂ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ರತ್ಯತ್ಯಯ. ಅರ್ಥ-ಧಾತುಕಸ್ಯೇಡ್ವರಾದೇಃ (ಸಾ. ಸೂ. ೭-೨-೩೫) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಡಾಗಮ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೇ ವಿಶವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅಪಿನ್ಯತಮ್—ಏವಿ ಸೇಚನೇ. ಧಾತು. ಧ್ವಾದಿ. ಇದಿತೋ ನುಮ್ ಧಾತೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೫೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ನುಮಾಗಮ. ಲಜ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಕ್ಕೆ ತ್ಸಾಫ್ಸಾಫಮಿಪಾಮ್—ಸೂತ್ರ ದಿಂದ ತಮಾದೇಶ. ತಸ್ಯ ವಿಕರಣ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ. ಇದು ಉದಾತ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ತವಾದ ಪದವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಮುಂಚಿತಮ್—ಮುಚ್ಚಾಲ್ಯ ಮೋಕ್ಷಣೇ. ಧಾತು. ತುದಾದಿ. ಲಜ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತ ರೂಪ. ಶೇಮುಚಾದೀನಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೫೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶವಿಕರಣ ಪರವಾದಾಗ ಧಾತುವಿಗೆ ನುಮಾಗಮ. ಹಿಂದಿನಂತೆ ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ಯದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. || ೮ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಯು¹ವಂ | ಶ್ವೇ¹ತಂ | ಪೇ¹ದವ | ಇಂ¹ದ್ರೈ¹ಜೂ¹ತಮ¹ಹಿ¹ಹನ¹ಮ¹ತ್ಸಿನಾ¹ದ¹ತ್ತ-
ಮ¹ಶ್ವಂ |

ಜೋ¹ಹೂ¹ತ್ರ¹ಮ¹ಯೋ¹ಃ | ಅ¹ಭಿ¹ಭೂ¹ತಿ¹ಮು¹ಗ್ರಂ | ಸ¹ಹ¹ಸ್ವ¹ಸಾಂ | ವ್ಯ¹ಷ-
ಣಂ | ವೀ¹ಡ್ಯಂ¹ಗಂ || ೯ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಯು¹ವಂ | ಶ್ವೇ¹ತಂ | ಪೇ¹ದವೇ | ಇಂ¹ದ್ರೈ¹ಜೂ¹ತಂ | ಅ¹ಹಿ¹ಹನಂ | ಅ¹ತ್ಸಿನಾ |
ಅ¹ದ¹ತ್ತಂ | ಅ¹ಶ್ವಂ |
ಜೋ¹ಹೂ¹ತ್ರಂ | ಅ¹ಯಃ | ಅ¹ಭಿ¹ಭೂ¹ತಿಂ | ಉ¹ಗ್ರಂ | ಸ¹ಹ¹ಸ್ವ¹ಸಾಂ |
ವ್ಯ¹ಷಣಂ | ವೀ¹ಡ್ಯಂ¹ಗಂ || ೯ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷಣಂ ||

ಅಶ್ವಿನಾ ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಪೇದಿನೇ ಪೇದುನಾನ್ನೇ ರಾಜ್ಞೇ ಯುವಂ ಯುವಾಂ ಶ್ವೇತವರ್ಣಂ
ಕಂಚಿದಶ್ವಮದತ್ತಂ | ಸ್ವಾಯಂಚೈತಂ | ಕೀದೃಶಂ | ಇಂದ್ರಜೂತಮಿಂದ್ರೇಣ ಯುವಾಭ್ಯಾಂ ಗಮಿತಂ |
ದತ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಅಹಿಹನಂ ಶತ್ರುಣಾಂ ಹಂತಾರಂ ಜೋಹೂತ್ರಮತಿಶಯೇನ ಸಂಗ್ರಾಮೇಷ್ವಾಹ್ನಾ-
ತಾರಂ ಅರ್ಯೋಽರೇಃ ಶತ್ರುೋರಭಿಭೂತಿಮಭಿಭಾವುಕಂ ಉಗ್ರಮುದ್ಗೂರ್ಣಂ | ವೀರ್ಯವಂತಮಿತ್ಯ-
ರ್ಥಃ | ಸಹಸ್ರಸಾಂ ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಕಸ್ಯ ಧನಸ್ಯ ಸಂಭಕ್ತಾರಂ ದಾತಾರಂ ವಾ ವ್ಯಷಣಂ ಸೇಕ್ತಾರಂ |
ಯುವಾನಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ವೀಡ್ಯಂಗೆಂ ದೃಢಾಂಗೆಂ || ಇಂದ್ರಜೂತಂ | ಜು ಇತಿ ಸೌತ್ರೋ ಧಾತುಗತ್ಯರ್ಥಃ |
ಅಸ್ಮಾದಂತರ್ಭಾವಿತಣ್ಯರ್ಥಾತ್ಕರ್ಮಣಿ ನಿಷ್ಠಾ | ಶ್ರುತೀಯಾ ಕರ್ಮಣೇತಿ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿಸ್ವರತ್ವಂ |
ಜೋಹೂತ್ರಂ | ದ್ವಯತೇರ್ಯಜ್ಞು ಗಂತಾದಾಣಾದಿಕಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯ ಸಿತ್ತ್ವಾದನುದಾ-
ತ್ತತ್ವೇ ಧಾತುಸ್ವರಂ ಶಿಷ್ಯತೇ | ಅರ್ಯಃ | ಅರಿಶಬ್ದಾತ್ ಪಷ್ಯೇಕವಚನೇ ಜಸಾದಿವ್ಯಂ ಛಂದಸಿ ವಾವಚನ
ಮಿತಿ ಘೋರ್ಜಾತಿತಿ ಗುಣಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪಿತತ್ವಾದಧಾವೇ ಯುಜಾದೇಶಃ | ಉದಾತ್ತಯಜ ಇತಿ ವಿಭಕ್ತೀರು-
ದಾತ್ತತ್ವಂ | ಅಭಿಭೂತಿಂ | ಅಭಿಭೂಯತೇಽನೇನೈಭಿಭೂತಿಃ | ಕರಣೇ ಕ್ರೀನ್ | ತಾದೌ ಚೇತಿ ಗತೇಃ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿಸ್ವರತ್ವಂ | ಸಹಸ್ರಸಾಂ | ಸನೋತೇಃ ಸನತೇರ್ವಾ ಜನಸನಖನೇತಿ ವಿಹ್ | ವಿದ್ಯನೋರನುನಾಸಿ-
ಕಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಅಶ್ವಿನಾ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳೇ | ಪೇದವೇ—ಪೇದು ಎಂಬ ರಾಜನಿಗೆ | ಯುವಂ—ನೀವಿಬ್ಬರು
ಇಂದ್ರಜೂತಂ—ಇಂದ್ರನಿಂದ (ನಿಮಗಿ) ದತ್ತವಾದುದೂ | ಅಹಿಹನಂ—ಶತ್ರುನಾಶಕವೂ | ಜೋಹೂತ್ರಂ—
(ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೆನೆಯುವುದೂ | ಅರ್ಯಃ—ಶತ್ರುವಿಗೆ | ಅಭಿಭೂತಿಂ—ಅಪಜಯವನ್ನುಂಟು
ಮಾಡುವುದೂ | ಉಗ್ರಂ—ವೀರ್ಯಯುಕ್ತವಾದುದೂ | ಸಹಸ್ರಸಾಂ—ಬಹುದ್ರವ್ಯ ಸಂಪಾದಕವಾದುದೂ |
ವ್ಯಷಣಂ—ಯಾವನಯುಕ್ತವಾದೂ | ವೀಡ್ಯಂಗೆಂ—ದೃಢಾಂಗವಾದುದೂ | ಶ್ವೇತಂ—ಶ್ವೇತವರ್ಣವುಳ್ಳದ್ದೂ ಆದ
ಅಶ್ವಂ—ಒಂದು ಕುದುರೆಯನ್ನು | ಅದತ್ತಂ—ಕೊಟ್ಟಿಂ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳೇ, ನೀವು ಪೇದುವಿಗೆ (ನಿಮಗಿ) ಇಂದ್ರನಿಂದ ದತ್ತವಾದುದೂ, ಶತ್ರುನಾಶಕವೂ
(ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೆನೆಯುವು (ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ) ದೂ ಶತ್ರುವಿಗೆ ಅಪಜಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದೂ, ವೀರ್ಯ
ಯುಕ್ತವಾದುದೂ ದ್ರವ್ಯಸಂಪಾದಕವಾದುದೂ, ದೃಢಾಂಗವೂ ಆದ ಶ್ವೇತವರ್ಣದ ಅಶ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಂ.

English Translation.

You gave to Pedu, Aswins, the white and foe-trampling steed which you had received from Indra, loud-neighing (in battle), defying enemies, high-spirited, the acquirer of a thousand treasures, vigorous, and firm in body.

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಇಂದ್ರೇಜಿತಂ—ಇಂದ್ರೇಣ ಗಮಿತಂ ದತ್ತಂ | ಇಂದ್ರನಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದತ್ತವಾದದ್ದು ಎಂದು ಸಾಯಣರ ಅರ್ಥ. ಇಂದ್ರಮಿವ ಗಂಧಾರಂ ಶತ್ರ್ವೋಪ್ರೇತಿ. ಇಂದ್ರನ ಹಾಗೆ ಶತ್ರುಗಳ ಸಂಗರ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು ಎಂದು ಸ್ಕಂದಸ್ತಾಮಿಗಳ ಅರ್ಥವು.

ಅಹಿವನಂ—ಶತ್ರ್ವೋಣಂ ಹಂಶಾರಂ | ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವುದು ಎಂದು ಸಾಯಣರೂ, ಶೌರ್ಯಾಪಲೇಪಾದಾಗಂ ತುರಸಿ ಶತ್ರ್ವೋರಹಿನಾಮ್ನೋ ವಾ ಅಸುರಸ್ಯ ಹಂಶಾರಂ ಬಹಳ ಬಲವುಳ್ಳವನು ಎಂಬ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಮೇಲೆ ಎಂಬ ಬರುತ್ತಿರುವ ಶತ್ರುವನ್ನೂ ಗಲಿ ಅಥವಾ ಅಹಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಅಸುರನನ್ನೂ ಗಲಿ ನಾಶಪಡಿಸುವುದು ಎಂದು ಸ್ಕಂದಸ್ತಾಮಿಗಳೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

ನೇದು ಎಂಬ ರಾಜನು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವುದನ್ನು ಅವರು ರಾಜನ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ಕುದುರೆಯನ್ನು ಉಚಿತವಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟರು. ಅದು ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ, ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಇಂದ್ರನು ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಇದನ್ನು ಹಿಂದೆ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ಅದು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಸಹಸ್ರ ಧನವನ್ನು ನಿರುತವಾಗಿ ಗಿಲ್ಲುವ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಕುದುರೆಯ ಉತ್ತಮತ್ವವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವಂತೆ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಸಹಸ್ರಸಾಂ—ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಕಸ್ಯ ಧನಸ್ಯ ಸಂಭಕ್ತಾರಂ ದಾಶಾರಂ ವಾ | ಈ ಕುದುರೆಯ ಸಾವಿರ ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ಅಥವಾ ಕೊಡುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ವೀಡ್ಯಂಗೆಂ—ದೈಧ್ಯಂಗೆಂ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಅವಯವವುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದು ಅರ್ಥ.
ನಿರುತ್ತಕಾರಂ—

ವನಸ್ತೇ ವೀಡ್ಯಂಗೋ ಹಿ ಭೂಯಾ ಅಸ್ತತ್ಸಖಾ ಪ್ರತರಣಃ ಸುವೀರಃ |
ಗೋಭಿಸ್ಸನ್ನದ್ಯೋ ಅಸಿ ನೀಳಯಿಸ್ತಾಸ್ಥಾತಾ ತೇ ಜಯತು ಜೇತ್ವಾನಿ ||

(ಋ. ಸ. ೬-೪೭-೨೩)

ಎಂದು ಉದಹರಿಸಿ ವೀಡ್ಯಂಗೆಂ ದೈಧ್ಯಂಗೆಂ (ನಿ. ೯-೧೨) ದೈಧ್ಯಂಗಳೆಲ್ಲದ್ದೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಇಂದ್ರಜಾಲತಮ್—ಇಂದ್ರೇಣ ಜೂತಂ ಇಂದ್ರ ಜೂತಂ ಐ ಎಂಬುದು ಸೌತ್ರಘಾತು. ಗತೃರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರತೋರುವುದರಿಂದ ಅಂತರ್ಭಾವಿತಕೃಷ್ಣಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಣಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪಾ (ಸಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರ.ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಘಾತುವಿಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ತೃತೀಯಾ ತಪ್ಪುರುಪ ಸಮಾಸನಾದಿರುವುದರಿಂದ ತೃತೀಯಾಕರ್ಮಣಿ (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೨-೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಹಿಹನಮ್—ಹನ ಹಿಂಸಾಗತೋಃ ಘಾತು. ಕರ್ತರಿಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಓತ್ತಾದುದರಿಂದ ಘಾತು ಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಗತಿಕಾರಕೋಪಸವದಾತ್ ಕೃತ್ (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ತರಪದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅದತ್ತಮ್—ದುಡಾತ್ ದಾನೇ. ಘಾತು. ಜುಹೋತ್ಯಾದಿ. ಲಜ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಹಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜೋಹೂತ್ತಮ್—ಹ್ವೇತ್ ಸ್ವರ್ಧಾಯಾಂ ಶಬ್ದೇ ಚ. ಘಾತು. ಅತಿಶಯಾರ್ಥ ತೋರುವಾಗ ಧಾತೋ ರೀಕಾಚೋಪಲಾದೇಃ—(ಸಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಜಾ ಬಂದಾಗ ಯಜೋಚಿ ಚಿ (ಸಾ. ಸೂ. ೨-೪-೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ಯಜ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಘಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ, ಪೂರ್ವರೂಪ. ಸನ್ಯಜೋಃ (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೧-೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಘಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಗುಣೋ ಯಜ್ ಲುಕೋಃ (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೪-೮೨) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಗುಣ. ಕುಹೋತ್ಯುಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಚುಪ್ತ್, ಜಪ್ತ್. ಹಲಃ (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೪-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ. ಇದಕ್ಕೆ ಔದಾಹರಣವಾದ ತ್ರಸ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ಓತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತೌ ಸುಪ್ತೌ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಘಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಅಯಃ—ಅರಿ ಶಬ್ದ. ಇದಕ್ಕೆ ಪಷ್ಟೇ ವಿಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಜಸಾದಿಷು ಛಂದಸಿ ವಾವಚನಮ್ ಪ್ರಾಣೌಚೋಚಿಷುಪ್ ಧಾಯಾಃ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಘೋರ್ಣಾತಿ (ಸಾ. ಸೂ. ೭-೩-೧೧೧) ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿಕಲ್ಪ ನಿಧಾನ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಗುಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗ ಯಜಾದೇಶ. ಉದಾತ್ತ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯಜಾದೇಶ ಬಂದು ಅದರ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ನ್ಯಂಜನವಿದ್ದು ಅದರ ಪರದಲ್ಲಿ ಅನುದಾತ್ತವಾದ ವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದುದರಿಂದ ಉದಾತ್ತಯೋನೋಪಲ್ ಪೂರ್ವಾತ್ (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಭಿಭೂತಿಮ್—ಭೂ ಸತ್ತಾಯಾಂ ಘಾತು. ಅಭಿಭೂಯತೇ ಅನೇನ ಇತಿ ಅಭಿಭೂತಿಃ, ಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯಾಂ ಕ್ರಿನ್ (ಸಾ. ಸೂ. ೩-೩-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಘಾತುವಿಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ತಾದಿಯಾಗಿ ನಿತ್ತಾದ ಪ್ರತ್ಯಯವೇ ಅಂತ್ಯವಾಗಿ ಇರಿಸುವ ಪದವು ಪರನಾದುದರಿಂದ ತಾದೌ ಚಿ ನಿತಿ (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೨-೫೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ (ಅಭಿ) ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಹಸ್ರಸಾಮ್—ಸಣು ದಾನೇ, ಅಭವಾ ಸಣ ಸಂಭಕ್ತೌ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಜನನೇನುನೇ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಎಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಧಾತುವು ಅನುನಾಸಿಕಾಂತವಾದುದರಿಂದ ವಿದ್ಯನೋಲರನು-ನಾಸಿಕಸ್ಯಾತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆತ್ಯ ಅಂತಾದೇಶವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಮಾಸವಾದಾಗ ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದಾತ್ ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ಕರಪದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವೀಡ್ಯಂಗಮ್—ವೀಳೂನಿ ಅಂಗಾನಿ ಯಸ್ಯ ಸಃ ವೀಡ್ಯಂಗಃ, ತಮ್. ಬಹುವ್ರೀಹೌ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪದಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ಉಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಅದರ ಸ್ವಾನದಲ್ಲಿ ಯಣಾದೇಶ ಬಂದು ಅದರ ಪರದಲ್ಲಿ ಅನುದಾತ್ತ ಬಂದುದರಿಂದ ಉದಾತ್ತೈಸ್ವರಿತಯೋರ್ಯೋಣಃ ಸ್ವರಿತೋನುದಾತ್ತೈಸ್ಯ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ವರಿತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. || ಃ ||

~*~

|| ಸಂಹಿತಾಕಾರಃ ||

ತಾ | ವಾಂ | ನರಾ | ಸ್ವನಸೇ | ಸುಜಾತಾ | ಹವಾಮಹೇ | ಅತ್ತಿನಾ |
ನಾಧಮಾನಾಃ |

ಆ | ನಃ | ಉಪ | ವಸುಮತಾ | ರಥೇನ | ಗಿರಃ | ಜುಷಾಣಾ | ಸುವಿತಾಯು |
ಯಾತಂ || ೧೦ ||

| ಸವಾಃ |

ತಾ | ವಾಂ | ನರಾ | ಸು | ಅವಸೇ | ಸುಜಾತಾ | ಹವಾಮಹೇ | ಅತ್ತಿನಾ |
ನಾಧಮಾನಾಃ |

ಆ | ನಃ | ಉಪ | ವಸುಮತಾ | ರಥೇನ | ಗಿರಃ | ಜುಷಾಣಾ | ಸುವಿತಾಯು |
ಯಾತಂ || ೧೦ ||

[ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ನರಾ ನೇತಾರೌ ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಸುಜಾತಾ ಶೋಭನಜನ್ಮಾನೌ ತಾ ವಾಂ ತೌ ಯುವಾಂ ನಾಧ-
ಮಾನಾ ಧನಂ ಯಾಚಮಾನಾ ವಯಂ ಸ್ತೋತಾರೋವಸೇ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ಸು ಹವಾಮಹೇ | ಶೋಭನ
ಮಾಪ್ತಯಾಮಹೇ | ಗಿರಃ ಸ್ತುತೀರ್ಜುಷಾಣಾ ಸೇವಮಾನೌ ಯುವಾಂ ವಸುಮತಾ ಧನಯುಕ್ತೇನ
ರಥೇನ ನೋದ್ಯಸ್ವಾನುಸೂ ಯಾತಂ | ಉಪಾಗಚ್ಛತಂ | ಕಿಮರ್ಥಂ | ಸುವಿತಾಯ ಸುಷ್ಪು ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಾಯ
ಧನಾಯ ಸುಖಾಯ ವಾ || ಸುಜಾತಾ | ಶೋಭನಂ ಜಾತಂ ಜನ್ಮ ಯಯೋಸ್ತೌ ಸುಜಾತೌ | ಸುಪಾಂ
ಸುಲುಗಿತಿ ವಿಭಕ್ತೇರಾಕಾರಃ | ನೆಚ್ಚುಭ್ಯಾಮಿತ್ಯುತ್ಪರಪದಾಂತೋದಾತ್ತತ್ವಂ | ನಾಧಮಾನಾಃ | ನಾಧ್ಯ
ಯಾಚ್ಛಾ ಯಾಂ | ಜುಷಾಣಾ | ಜುಷೀ ಪ್ರೀತಿಸೇವನಯೋಃ | ತಾಚ್ಛೇಲಿಕಶ್ಚಾನಶ್ | ತುದಾದಿತ್ಯಾಚ್ಛೇ |
ಪೂರ್ವವದ್ವಿಭಕ್ತೇರಾಕಾರಃ | ಸುವಿತಾಯ | ಸುಪೂರ್ವಾದೇತೇಃ ಕರ್ಮಣಿ ನಿಷ್ಕಾ | ತನ್ನಾದಿತ್ಯಾದುವರ್ಜ್ |
ಸೂಪಮಾನಾತ್ ಕ್ತ ಇತ್ಯುತ್ಪರಪದಾಂತೋದಾತ್ತತ್ವಂ ||

|| ಶ್ರುತಿಸಾರ್ಥ ||

ನರಾ—ನೇತೃಗಳಾದ | ಅಶ್ವಿನಾ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಸುಜಾತಾ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಜನ್ಮವುಳ್ಳ |
ತಾ—ಅಂಥ | ವಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು | ನಾಧಮಾನಾಃ—(ಧನವನ್ನು) ಬೇಡುತ್ತಿರುವ (ನಾವು) | ಅವಸೇ—
ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ | ಸು ಹವಾಮಹೇ—ಜೆನ್ನಾಗಿ (ಸ್ತುತಿಗಳ ಮೂಲಕ) ಕರೆಯುತ್ತೇವೆ | ಗಿರಃ—ಸ್ತುತಿಮಾತೃಗಳನ್ನು |
ಜುಷಾಣಾ—ಅಂಗೀಕರಿಸುವ (ನೀವಿಬ್ಬರು) | ವಸುಮತಾ—ಧನಯುಕ್ತವಾದ | ರಥೇನ—ರಥದಿಂದ |
ನಃ—ನಮಗೆ | ಸುವಿತಾಯ—(ನಮಗೆ) ಹೆಚ್ಚಾದ ಧನವನ್ನು ಅಥವಾ ಸುಖವನ್ನು (ಕೊಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ) |
ಉಪ ಆ ಯಾತಂ—ನಮ್ಮ ಸಮಾಧಕೈ ಬನ್ನಿ .

* ಭಾವಾರ್ಥ ||

ನೇತೃಗಳಾದ ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಜನ್ಮವುಳ್ಳ, (ಈವರೆಗೆ ಉಕ್ತವಾದ ಗುಣಯುಕ್ತ
ರವ) ನಿಮ್ಮನ್ನು, ಧನಾರ್ಥಿಗಳಾದ ನಾವು ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕರೆಯುತ್ತೇವೆ. ಸ್ತುತಿಮಾತೃಗಳಿಂದ ತುಷ್ಕರಾಗುವ ನೀವು,
ಧನಯುಕ್ತವಾದ ರಥದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಮಗೆ ಸುಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ (ಧನವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ).

English Translation.

Earnestly we call you, leaders (of the sacrifice), such (as you have
been described), and who are well born, to our succour, soliciting,
Aswins, wealth; contented with our laudations, come to us with your
wealthy ear, to bring us felicity.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಸುಜಾತಾ—ಶೋಭನಂ ಜಾತಂ ಜನ್ಮ ಯಯೋಸ್ತೌ ಸುಜಾತೌ | ಶೋಭನಜನ್ಮಾನೌ | ಮಂಗಳ
ವನ್ನು ಇತರರಿಗೆ ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಉತ್ಪನ್ನರಾದವರೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಸುವಿತಾಯೆ—ಸುಷ್ಣ ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಾಯ ಧನಾಯೆ ಸುವಾಯೆ ವಾ | ನಾವುಗಳು ಅತ್ಯವಾಗಿ ಹೊಂದ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಧನಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಸ್ವಂದಸ್ತುಮಿಗಳು—ಸುಗತಾಯೆ ಯಾಗ ಕರ್ವಣೇ ಪ್ರಜಾಯೈ ವಾ | ಸುವಿತಾಯೆ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮವಾದ ಗಮನಕ್ಕಾಗಿ, ಅಥವಾ ಯಾಗಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ನಮಗೆ ಉತ್ತಮವಾದ ಸಂತಾನವನ್ನು ಅನ್ಯಗೃಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಎಂದು ಅರ್ಥ ವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು.

ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರಾದ ನಾವು ಶುಭಕರವಾದ ಜನ್ಮವುಳ್ಳ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಧನಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸುವುದಿ ಬೇಡುತ್ತೇವೆ. ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಮ್ಮ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು, ಕೇಳಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ನಮಗೆ ಕೊಡುವ ಧನವನ್ನು ತಮ್ಮ ರಥದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಮಗೆ ಉತ್ತಮವಾದ ಗತಿ, ಧನ ಅಥವಾ ಸಂತತಿ ಇವುಗಳನ್ನು ನಮಗೆ ಕೊಡಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಶ್ಲೋಕಾಯಾ ||

ತಾ—ತನ್ ಶಬ್ದ. ಇದಕ್ಕೆ ದ್ವಿವಚನ ಟಿ ಪರವಾದಾಗ ತೈದಾದೀನಾಮಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ದಕಾರಕ್ಕೆ ಅಕಾರಾದೇಶ. **ಅತೋಗುಣೇ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೯೬) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪರರೂಪ. **ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್**—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಅಕಾರಾದೇಶ. ಪೂರ್ವದೊಡನೆ ಏಕಾದೇಶ ಬಂದುದರಿಂದ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅವಸೇ—ಅವ ರಕ್ಷಣೇ. ಧಾತು. ಸರ್ವಧಾತುಭ್ಯ ಅಸುನ್ (ಉ. ಸೂ. ೪-೬೬೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನಿತ್ಯಾದುದರಿಂದ ಆಮ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥಿ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಸುಜಾತಾ—ಶೋಭಾ ಜಾತಂ ಜನ್ಮ ಯಯೋಸ್ತೌ ಸುಜಾತೌ. ಜನೀ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ. ಧಾತು. ಛಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಜನಸನಖನಾರ್ಯಸನ್ ರ್ಯುಲೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಅತ್ಯ. ಜಾತ ಎಂದೂ ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ದ್ವಿವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಕಾರಾದೇಶ. ಸಮಾಸವಾದಾಗ ನೆಇಸುಭ್ಯಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೬೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದಾಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಹವಾಮಹೇ—ಹೈರ್ವಾ ಸ್ವರ್ವಾಯಾಂ ಶಬ್ದೇ ಚ ಧಾತು, ಲಟ್ ಉತ್ತಮವುರಃಕ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಮಹಿಷ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಟಿತ ಅತ್ಯನೇ ಪದಾನಾಮ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅದರ ಟಿಗೆ ಏತ್ತ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. ಪೂರ್ವರೂಪ. ಶಪ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಗುಣ. ಅವಾದೇಶ. **ಅತೋ ದೀರ್ಘೋಽಯೋಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೦೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಂತಾಂಗಳ್ಳೆ ದೀರ್ಘ. ವಾದಾದಿಮಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಧಾತಯ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಮಪದೇಶದ ಪರವಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ತಾಸ್ಯನುದಾತ್ತೇತ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕವು (ಮಹೇ) ಅನುದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ನಾಥಮಾನಾಃ—ನಾಥ್ಯ ಯಾಚ್ಛಾ ಯಾಮ್. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಲಚರ್ಮದಲ್ಲಿ ಶಾನ್‌ಚ್. ಪ್ರತ್ಯಯ ಶಬ್ಧ ವಿಕರಣ. **ಆನೇಮುಕ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಂತಾಂಗಕ್ಕೆ ಮಾಣಾಗಮ. ಹಿಂದಿನಂತೆ ಅದು ಪದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕ್ (ಆನ) ಬಂದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಚಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ವಸುಮತಾ—ವಸು ಅಸ್ಮಿನ್ ಅಸ್ತಿ ಇತಿ ವಸುಮಾನ್ ತೇನ ವಸುಮತಾ. ತದಸ್ಯಾಸ್ತಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೯೪) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಮತುಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ಪಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ತ್ವತೀಯಾ ವಿಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಗಿರಃ—ಗ್ಯು ನಿಗರಣೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಋೂತೆ ಇದ್ವಾತೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೧೦೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇತ್ಯ ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಗಿರ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ಜುಷಾಣಾಃ—ಜುಷೀ ಪ್ರೀತಿಸೇವನಯೋಃ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ತಾಜ್ಜೀಲೃ ವಯೋವಚನೇನು ಚಾನತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ತಜ್ಜೀಲಾರ್ಥ ತೋರುವಾಗ ಚಾನತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತುದಾದಿಭ್ಯಃ ಶಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶವಿಕರಣ. ಲಸ್ಯಾ ನಿಕವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಚಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಚಿತಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೦೬೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್-ಸೂತ್ರದಿಂದ ಓ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಾದೇಶ.

ಸುನಿತಾಯಿ—ಸು ಉಪಸರ್ಗ. ಇನ್ ಗತೌ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತೆ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಸು+ಇತ ಎಂದಿರುವಾಗ ತನ್ನಾದೀನಾಮುಪಸಂಖ್ಯಾನಮ್ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಇದು ತನ್ನಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಪಾದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ. ಸೂಪಮಾನಾತ್ ಕ್ವಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೪೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದಾಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀ ವಿಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಯಾತಮ್—ಯಾ ಪ್ರಾಪಣೇ. ಧಾತು. ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ಅತಿಜಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೦ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಆ ಶೈನಸ್ತ್ಯ ಜವಸಾ ನೂತನೇನಾಸ್ತೇ ಯಾತಂ ನಾಸತ್ಯಾ

ಸಜೋಷಾಃ |

ಹವೇ ಹಿ ವಾಮಶ್ಚಿನಾ ರಾತಹವ್ಯಃ ಶಶ್ವತ್ಸಮಾಯಾ ಉಷಸೋ
ವ್ಯುಷ್ವಾ || ೧೧ ||

|| ಪದವಾಕ್ಯ ||

ಅ | ಶ್ಯೇನಸ್ಯ | ಜವಸಾ | ನೂತನೇನ | ಅಸ್ಯೇ ಇತಿ | ಯಾತಂ | ನಾಸತ್ಯಾ |
ಸುಜೋಷಾಃ |

ಹವೇ | ಹಿ | ವಾಂ | ಅಶ್ಚಿನಾ | ರಾತಹವ್ಯಃ | ಶಶ್ವತ್ಸಮಾಯಾಃ | ಉಷಸಃ |
ವಿಸುಷ್ವಾ || ೧೧ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ನಾಸತ್ಯಾವಶ್ಚಿನೌ ಸಜೋಷಾಃ ಸಜೋಷಸೌ ಸಮಾನಪ್ರೀತಿಯುಕ್ತೌ ಶ್ಯೇನಸ್ಯ
ಶಂನೇಯಂ ಗಚ್ಯತೋತ್ಸಸ್ಯ ನೂತನೇನ ನವತೇರೇಣ ಪ್ರತ್ಯಗ್ರೇಣ ಜವಸಾ ವೇಗೇನ ಸಹಿತೌ ಯುನಾ-
ಮಸ್ಯೇ ಅಸ್ಯಾನಾ ಯಾತಂ | ಅಗಚ್ಯತಂ | ಅಶ್ಚಿನಾ ಹೇ ಅಶ್ಚಿನೌ ರಾತಹವ್ಯೋ ವಾಂ ಯುನಾಭ್ಯಾಂ
ದಾತವ್ಯೇನ ಹವಿಷಾ ಯುಕ್ತಃ ಸನ್ ಶಶ್ವತ್ಸಮಾಯಾಃ ಕಾಲಾತ್ಕೃತಯಾ ನಿತ್ಯಾಯಾ ಉಷಸೋ
ವ್ಯುಷ್ವೌ ವಿವಾಸನಸಮಯೇ ವಾಂ ಯುನಾಂ ಹವೇ | ಅಹ್ವಯಾಮಿ | ಹಿರ್ಹೇಶೌ | ಹಿ ಯುಷ್ವಾದೇವಂ
ತಸ್ಮಾದಾ ಯಾತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಅಸ್ಯೇ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ಶಸಃ ಶೇಅದೇಶಃ | ಸಜೋಷಾಃ | ತೇನೈವ
ದ್ವಿವಚನಸ್ಯ ಸುಅದೇಶಃ | ಹವೇ | ದ್ವೇಷೋ ಲದುತ್ತಮ್ಯುಳವಚನೇ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ ತಂಪ್ರ-
ಸಾರಣಂ | ತಬ್ಬುಣಾನಾದೇಶಾಃ | ಶಶ್ವತ್ಸಮಾಯಾಃ | ಉತ್ತಮಶಶ್ವತ್ಸಮೌ ಸರ್ವತ್ರ | ಪಾ. ೬-೧-೧೬ಂ |
ಇತ್ಯಂಭಾದಿಷು ಪಾಲಾಹಂತೋದಾತ್ತಕ್ಷಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

(ಹೇ) ನಾಸತ್ಯಾ—ಎಲೈ ನಾಸತ್ಯರೇ | ಸಜೋಷಾಃ—ಸಮಾನಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವರೂ | ಶ್ಯೇನಸ್ಯ—
ಶ್ಯೇನಪತ್ನಿಯಂತೆ ಗಮನವುಳ್ಳ ಅಶ್ವದ | ನೂತನೇನ—ನೂತನವಾದ | ಜವಸಾ—ವೇಗಯುಕ್ತರೂ ಆದ ನೀವು |
ಅಸ್ಯೇ—ನಮ್ಮನ್ನು | ಆ ಯಾತಂ—ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಬನ್ನಿ | ಹೇ ಅಶ್ಚಿನಾ—ಎಲೈ ಅಶ್ಚಿನಾದೇವತೆಗಳಿಗೇ |
IX 29

ವಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೆ | ರಾತೆಹವ್ಯಃ—ಕೊಡಬೇಕಾದ ಹವಿಸ್ಸಿನಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿ | ಶಕ್ತತ್ವಮಾಯಾ—(ಕಾಲಾತ್ಮಕ
ಳಾದುದರಿಂದ) ನಿತ್ಯಳಾದ | ಉಷಸಃ—ಉಷಸ್ಸಿನ | ವ್ಯುಷ್ಠಾ—ಉದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ | ಹನೇ—(ನಿಮ್ಮನ್ನು)
(ಸ್ತುತಿಸಿ) ಕರೆಯುತ್ತೇನೆ.

|| ಭಾಷಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ನಾಸತ್ಯರೇ, ಶ್ರೇಣಪಕ್ಷಿಯಂತೆ ಉತ್ತಮ ಗತಿಯುಳ್ಳ ಮತ್ತು ನೂತನವಾದ ವೇಗವುಳ್ಳ ಅಶ್ವಗಳಿಂದ
ಯುಕ್ತರಾಗಿ (ನೀವಿಬ್ಬರು) ನಮ್ಮನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಬನ್ನಿ ; ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಹವಿಸ್ಸಿ
ನಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿ, ನಿತ್ಯವಾದ ಉಷಸ್ಸಿನ ಉದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ (ನಿಮ್ಮನ್ನು) ಸ್ತುತಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

Come to us, auspicious Nasatyas, with the fresh velocity of a hawk :
bearing an oblation, Invoke you, Aswins, at the rising of the ever
constant dawn.

|| ನಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಸರ್ಜೋಷಾಃ—ಸಮಾನಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವರೇ—ಓಂದೇ ಸಮನಾದ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವರು ಎಂದು ಅರ್ಥ.
ಈ ಶಬ್ದವು ಜೇರೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಆ ರುದ್ರಾಸ ಇಂದ್ರವಂತೇ ಸರ್ಜೋಷಸೋ ಹಿರಣ್ಯರಥಾಃ ಸುವಿತಾಯ ಗಂತನ |

(ಮು. ಸಂ. ೫-೫೭-೧)

ಎಂಬ ಪುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ಜೋಷಸಃ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯೇಣ ನಿತ್ಯಮಾಸೇವಿತಾಃ | ಪೃಥಕ್ತ್ವಪಕ್ಷೇ ಸಹಪ್ರೀಯ-
ಮಾಣಾಃ | ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ದಿನಂಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುವವರು ಅಥವಾ ಇಂದ್ರನೊಡನೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ
ಇರುವವರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದರು (ನಿ. ೧೧-೧೬) ವಿವರಿಸಿ ಇರುವರು.

ಆಜುಹ್ವಾನ ಈಡ್ಯೋ ವಂದ್ಯಶ್ಚಾಯಾಹ್ಯಗ್ನೇ ವಸುಭಿಸ್ಸರ್ಜೋಷಾಃ |

(ಮು. ಸಂ. ೧೦-೧೧-೩)

ಈ ಪುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಸುಭಿಸ್ಸರ್ಜೋಷಾಃ ಸಹ ಜೋಷಣಃ ಸಮಾನಪ್ರೀತಿಃ ಸಮನಾದ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವರು
ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದರು (ನಿ. ೮-೮) ವಿವರಣೆ.

ಪ್ರಶಂಸನೀಯವಾದ ವೇಗದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ರಥದಿಂದ ನಮ್ಮ ಯುಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಸಮನಾದ
ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಬಲಿ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಉಷಃಕಾಲವು ಕಳೆದ ನಂತರ ಹುರ್ಭಾಗದ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ನಮ್ಮ
ಯುಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಆಹ್ವಾನ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಜನಸಾ—ಜು ಎಂಬುದು ಸಾತ್ಯ ಧಾತು. ಗತ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಸರ್ವಧಾತುನಿಬಂಧನವಾದ ಅಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅದ್ಯುದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಧಾತುವಿನ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ, ಅವಾದೇಶ.

ನೂತನೇನ—ನವಸ್ಯ ನೂ ಆದೇಶಃ ತ್ವಸ್ ತನಸ್ ಪಾಕ್ತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ವಕ್ತ್ವವ್ಯಾಃ—ಎಂಬ ವಚನ ದಿಂದ ನವ ಎಂಬುವಕ್ಕೆ ನೂ ಆದೇಶವೂ, ತನವ್ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಪಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತ ವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಸ್ಮೇ—ಅಸ್ಮದ್ ಶಬ್ದ. ಇದಕ್ಕೆ ಶವ್ ಪರವಾದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶೀ ಆದೇಶ. ಶೇಷೇ ಲೋಪಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಮಪರ್ಯಂತದ ಪರಕ್ಕೆ ಲೋಪ- ಸಾನೇಕಾಚಃ—ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಜೋಷಾಃ—ಜುನೀ ಸ್ತ್ರೀತಿವೇನಯೋಃ ಧಾತು. ಸರ್ವಧಾತು ನಿಬಂಧನವಾದ ಅಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸವಾನಂ ಜೋಷಃ ಯಯೋಸ್ವಿ ಸಜೋಷಸೌ. ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—ಎಂಬುದರಿಂದ ದ್ವಿವಚನಕ್ಕೆ ಕು ಆದೇಶ. ಅದಕ್ಕೆ ಪದಾಂತದಲ್ಲಿ ರುತ್ವಂ ವಿಸರ್ಗ. ಕೃದುತ್ವರಸದಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಸಾರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಹವೇ—ಹೇವ್ ಸ್ವರ್ಧಾಯಾಂ ಶಬ್ದೇ ಚ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಲಠುತ್ತಮವುರುವ ವಿಕವಚನದಲ್ಲಿ ಇಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಓತ ಅತ್ಯನೇ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಏತ್ವ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಚ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ. ಶವ್ ವಿಕರಣ. ಅದನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ ಅವಾದೇಶ. ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಲಸರ್ವಧಾತುಕವು ಅನುದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ರಾತವ್ಯಾಃ—ರಾ ಆದಾನೇ. ಧಾತು. ಕ್ವಪ್ರತ್ಯಯ. ಹೂಯತೇ ಇತಿ ಹವ್ಯಮ್. ಹು ವಾನಾದನಯೋಃ ಧಾತು. ಅಚೋ ಯತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಧಾತುವಿನ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ ಅವಾದೇಶ. ರಾತಂ ಹವ್ಯಂ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸಃ ರಾತಹವ್ಯಃ. ಬರುವೀಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪದಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಸಾರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಶಕ್ತತ್ರಮಾಯಾಃ—ಅತಿಶಾಯಿನೇ ತಮವಿಷ್ಣೌ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೫೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ತಮವ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಅದಂತ ನಿಬಂಧನವಾಗಿ ಟಃವ್. ಉತ್ತಮ ಶಕ್ತತ್ರಮ್ ಸರ್ವತ್ವ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೬೦) ಎಂದು ಉತ್ಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಠವಾಗಿದ್ದಿರುವುದರಿಂದ ತಮವ್ ಪಿತ್ತಾದಯಾ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಪ್ತೀ ಎವಚನಾಂತರೂಪ. || ೧೧ ||

ನೂರಪದಿನೆಂಟನೆಯ ಸೂಕ್ತ ಮುಗಿದುದು.

ನೂರಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಆ ವಾಂ ರಥಮಿತಿ ದಶರ್ಚಂ ಚತುರ್ಥಂ ಸೂಕ್ತಂ ದೈರ್ಘತಮಸಸ್ಯ ಕಕ್ಷೀವತ ಆರ್ಷಂ
ಜಾಗತಮಾಶ್ವಿನಂ | ತಥಾ ಚಾನುಕ್ರಾಂತಂ | ಆ ವಾಂ ರಥಂ ದಶ ಜಾಗತಮಿತಿ || ಪ್ರಾತರನುವಾಕಾಶ್ವಿನೇ
ಕ್ರತೌ ಜಾಗತೇ ಛಂದಸೀದಂ ಸೂಕ್ತಮಾಶ್ವಿನಶಶ್ವೇ ಚ | ತಥಾ ಚ ಸೂಕ್ರತಂ | ಆ ವಾಂ ರಥಮುಭೂ-
ದಿದಂ ಯೋ ವಾಂ ಪರಿಚ್ಛೇತಿ ತ್ರೀಣಿ | ಆ. ೪-೧೫ | ಇತಿ ||

ಅನುವಾದವು—ಆ ವಾಂ ರಥಂ ಪುರುಮಾಯಂ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ಹದಿನೇಳನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ
ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸೂಕ್ತವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಮಕ್ಕುಗಳಿರುವವು. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘತಮಸ್ವೇಂಬ ಮುಷಿಯ ಪುತ್ರನಾದ
ಕಕ್ಷೀವಾನ್ ಎಂಬವನು ಮುಷಿಯು. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ದೇವತೆಯು. ಜಗತೀಛಂದಸ್ಸು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಯಲ್ಲಿ—
ಆ ವಾಂ ರಥಂ ದಶ ಜಾಗತಂ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಪ್ರಾತರನುವಾಕಮಂತ್ರಪಠನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನ ಕ್ರತು
ಸಂಬಂಧವಾದ ಜಗತೀಛಂದಸ್ಸಿನ ಮಕ್ಕುಗಳ ಪಠನಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಅಶ್ವಿನಶಸ್ತ್ರಮಂತ್ರಗಳಾಗಿಯೂ ಈ ಸೂಕ್ತದ
ವಿನ್ಯಯೋಗವಿರುವುದೆಂದು ಅಶ್ವಲಾಯನಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರದ—ಆ ವಾಂ ರಥಮುಭೂದಿದಂ ಯೋ ವಾಂ ಪರಿಚ್ಛೇತಿ
ತ್ರೀಣಿ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು. (ಆ. ೪-೧೫)

ಸೂಕ್ತ—೧೧೯

|| ಮಂದಲ—೧ || ಅನುವಾಕ—೧೭ || ಸೂಕ್ತ—೧೧೯ ||

|| ಆವ್ಯಕ—೧ || ಅಧ್ಯಾಯ ೮ || ವರ್ಗ—೨೦, ೨೧ ||

|| ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಮುಕ್ತಂತ್ಯ—೧೦ ||

|| ಮುಷೀ—ಕಕ್ಷೀವಾನ್ ದೈರ್ಘತಮಸ ಔಚಿಃ ||

|| ದೇವತಾ—ಅಶ್ವಿನಾ ||

|| ಛಂದಃ—ಜಗತೀ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಆ ವಾಂ ರಥಂ ಪುರುಮಾಯಂ . ಮನೋಜುವಂ ಜೀರಾಶ್ವಂ

ಯಜ್ಞಿಯಂ ಜೀವಸೇ ಹುವೇ |

ಸಹಸ್ರಕೇತುಂ ವನಿನಂ ಶತದ್ವಸುಂ ಶ್ರುಷ್ಟೀವಾನಂ ವರಿವೋಧಾ-

ಮುಭಿ ಪ್ರಯಃ || ೧ ||

|| ಶಬ್ದಮಠಃ ||

ಆ | ವಾಂ | ರಥಂ | ಪುರುಮಾಯಂ | ಮನಃಜುವಂ | ಜೀರ್ವತಂ | ಯಜ್ಞ-
ಯಂ | ಜೀವನೇ | ಹುವೇ |

ಸಹಸ್ರಕೇತುಂ | ವನಿನಂ | ಶತತ್ವಸುಂ | ಶ್ರುಷ್ಟೀನಾನಂ | ವರಿವ್ಯಧಾಂ |
ಅಭಿ | ಪ್ರಯಃ || ೧ ||

|| ನಾಯನಭಾಷಣಂ ||

ಹೇ ಅಶ್ವಿನಾ ನಾಂ ಯುವಯೋ ರಥಂ ಜೀವನೇ ಜೀವನಾರ್ಥಂ ಪ್ರಯೋ ಕವಿರ್ಲಕ್ಷಣಮುಕ್ತ-
ಮುಖಿಂಶ್ಚಾ ಹುವೇ | ಅಹ್ಯಯಾಮಿ | ಕೀದೃಶಂ | ಪುರುಮಾಯಂ ಬಹುವಿಧಾಶ್ಚರ್ಯಂ ಬಹುವಿಧ-
ಕರ್ಮಾಣಾಂ ನಾ ಮನೋಜುವಂ ಮನ ಇವ ಶೀಘ್ರಂ ಗಚ್ಛಂತಂ ಜೀರಾಶ್ಯಂ ಜವವದತ್ತೋಪೇತಂ
ಯಜ್ಞಿಯಂ ಯಜ್ಞೇಷ್ವಾಹ್ಯಾತುಮರ್ಹಂ ಸಹಸ್ರಕೇತುಂ ಅನೇಕಧ್ವಜಂ ಸಹಸ್ರಸ್ಯ ಧನಸ್ಯ ಕೇತಯಿ-
ತಾರಂ ಜ್ಞಾಪಯಿತಾರಂ ನಾ ವನಿನಂ | ವನಮಿತ್ಯುದೇಕನಾಮು | ತದ್ವಂತಂ ಶತದ್ವಸುಂ ಶತಸಂಖ್ಯಾಶ್ಚೈರ್ಧ
ನೈರ್ಯುಕ್ತಂ ಶ್ರುಷ್ಟೀನಾನಂ | ಶ್ರುಷ್ಟೀತಿ ಕ್ಷಿಪ್ರನಾಮು | ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಸಂಭಜಮಾನಂ | ಯದ್ವಾ | ಸುಖವಂತಂ |
ವರಿವೋಧಾಂ | ವರಿವ ಇತಿ ಧನನಾಮು | ವರಿವಸೋ ಧನಸ್ಯ ದಾತಾರಂ || ಪುರುಮಾಯಂ | ಬಹುವ್ರೀಹೌ
ಶ್ರಿಚಿಕ್ವಾದಿಶ್ಚಾದಂತೋದಾತ್ತೇತಂ | ಯದ್ವಾ | ತತ್ಪೂರ್ವಾರ್ಧಕಾದಿಶ್ಚಾದರ್ಶ | ಜೀರಾಶ್ಯಂ | ಜು ಇತಿ
ಗತ್ಯರ್ಥಃ ಸಾತ್ಪೋ ಧಾತುಃ | ಜೋರೀ ಚ | ಉ. ೨-೨೩ | ಇತಿ ರಗೀಕಾರಾಂತಾದೇಶಕ್ | ಬಹುವ್ರೀಹೌ
ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ | ಯಜ್ಞಿಯಂ | ಯಜ್ಞ ಶ್ರುತಿಗ್ವಾಂ ಘುಘಾವಿತ್ಯರ್ಥಾರ್ಥೇ ಘಪ್ರತ್ಯಯಃ |
ಹುವೇ | ಹ್ಯೇಷೋಃ ಲಟಿ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ | ಲುಗಿತ್ಯನುವೃತ್ತೌ ಬಹುಲಂ
ಛಂದಸೀತಿ ಶಪೋಃ ಲುಕ್ | ಉವಜ್ | ಶತದ್ವಸುಂ | ಛಂದಸಸ್ತಕಾರೋಪೇಜನಃ ||

|| ಶ್ರುತಿಶಬ್ದಾರ್ಥಃ ||

(ಹೇ) ಅಶ್ವಿನಾ—ನಲ್ಯೆ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಪುರುಮಾಯಂ—ಬಹುವಿಧಾಶ್ಚರ್ಯಕರವೂ (ಬಹು
ವಿಧ ಕರ್ಮಯುಕ್ತವೂ) | ಮನೋಜುವಂ—ಮನೋವೇಗವುಳ್ಳದ್ದೂ | ಜೀರಾಶ್ಯಂ—ವೇಗಗಾಮಿಗಳಾದ ಅಶ್ವ
ಯುಕ್ತವೂ | ಯಜ್ಞೇಷ್ವಾ—ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸಾರ್ಥವೂ | ಸಹಸ್ರಕೇತುಂ—ಅನೇಕ ದ್ವಜವುಳ್ಳದ್ದೂ,
(ಬಹುಧನಜ್ಞಾಪಕವೂ) | ವನಿನಂ—ಉದಕಯುಕ್ತವೂ | ಶತದ್ವಸುಂ—ಅವಾರ ದ್ರವ್ಯವುಳ್ಳದ್ದೂ | ಶ್ರುಷ್ಟೀ-
ನಾನಂ—ಸುಖಕರವೂ | ವರಿವೋಧಾಂ—ದ್ರವ್ಯದಾಯಕವೂ (ಆದ) | ವಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ | ರಥಂ—

ರಥವನ್ನು | ಜೀವನೇ—ಜೀವನಾರ್ಥವಾಗಿ | ಪ್ರಯೇ—(ಹವಿರ್ಗ್ರಹವಾದ) ಆನ್ನವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ |
ಅ ಹುವೇ—ಅಹ್ವಾನಿಸುತ್ತೇನೆ.

। ಭಾವಾರ್ಥ |

ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಅಶ್ವರ್ಯಕರವೂ, ಮನೋವೇಗವುಳ್ಳದ್ದೂ, ವೇಗಗಾಮಿಗಳಾದ ಅಶ್ವ
ಯುಕ್ತವೂ, ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜಾರ್ಹವೂ, ಅನೇಕ ದ್ವಜಯುಕ್ತವೂ, ಉದಕವನ್ನು (ಮಳೆಯನ್ನು) ತರುವುದೂ,
ಅಪಾರ ದ್ರವ್ಯಯುಕ್ತವೂ, ಸುಖಾವಹವೂ, ದ್ರವ್ಯದಾಯಕವೂ ಆದ ನಿಮ್ಮ ರಥವನ್ನು ಹವಿರ್ಗ್ರಹವಾದ ಆನ್ನವನ್ನು
ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮತ್ತು (ನಿಮ್ಮ) ಜೀವನಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಹ್ವಾನಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation.

Desiring food, I invoke, (Aswins), to support my life, your wonderful
car, swift as thought, drawn by fleet horses, worthy of veneration, many-
battered, bringing rain, containing wealth, abundantly yielding delight,
and conferring riches.

। ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಪುರುಮಾಯೇ—ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಾಯಣರು ಬಹಳ ಅಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದು ಅಥವಾ ಬಹಳ
ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವುದು ಎಂದೂ, ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಬಹುಪ್ರಜ್ಞ—ಅತಿಶಯನಾದ
ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು.

ಜೀರಾಶ್ವಂ—ಜೀರಶಬ್ದವು ಕ್ಷಿಪ್ರನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವೇಗವೆಂದು ಅರ್ಥ-
ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಕುದುರೆಗಳುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಅರ್ಥವು.

ವನಿನಂ—ಉದೇಶವತ್ತಂ ವನಶಬ್ದವು ನೂರೊಂದು ಉದೇಶನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೨೪) ಉಕ್ತವಾಗಿರು-
ವುದರಿಂದ ವನಿನಂ ಎಂದರೆ ನೀರು ಉಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಶ್ರುಷ್ಟೀವಾನಂ—ಶ್ರುಷ್ಟೀತಿ ಕ್ಷಿಪ್ರನಾಮ (ನಿ. ೬-೧೩) ಎಂದು ಯಾಸ್ಮಯ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ,
ಶ್ರುಷ್ಟೀವರೀತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸುಖವತ್ಯೇತಿ ಎಂದು (ನಿ. ೬-೨೨) ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ
ರಥವು ವೇಗವಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರುವುದು ಅಥವಾ ಸುಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಎಂದಭಿಪ್ರಾಯವು.

ವರಿವೋಧಾಂ—ವರಿವತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಧನವುಳ್ಳದ್ದು ಅಥವಾ ಧನವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ಅರ್ಥವು.

ಈ ಋತ್ಯನ್ನಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಅಹ್ವಾನವು ಪ್ರತೀಪಾದಿತವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಅವರ ರಥದ ಸ್ವರೂಪ ವರ್ಣ-
ನೆಯು ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬಹಳ ಅಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ

ದಾಗಿರುವುದು. ಬಹಳ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾಧನೆಮಾಡಲು ಕಳ್ಯದ್ದಾಗಿರುವುದು. ಮನೋವೇಗಕ್ರೋಧಶೂನ್ಯ ಜಡ್ಯದ ವೇಗದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು. ವೇಗಜಾಲಿಗಳಾದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿ ಇರುವುದು. ಸಾವಿರದ್ದುಜಗಳಿಂದಕೂಡಿ ಅತಿಶಯವಾದ ಧನವನ್ನು ಶೇಖರಿಸತಕ್ಕದ್ದಾಗಿರುವುದು. ವೃಷ್ಟಿಪ್ರದವಾಗಿಯೂ, ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ (ಯಜ್ಞವಾದುವವರಿಗೆ) ಧನವನ್ನು ಕೊಡುವುದಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ಇಂತಹ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿಸು ಕೊಂಡು ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥಕ್ಕೆ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ |

ಪುರುಮಾಯಮ್—ಪುರು ಬಹುಧಾ ಮಾಯಾಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಪುರುಮಾಯಃ ತಮ್. ತ್ರಿಚಕ್ರಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ **ತ್ರಿಚಕ್ರಾದೀನಾಂ ಛಂದಸ್ಸುಪಸಂಪ್ಪಾಸಂ** ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಪುರುಮಾಯಾ ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿವನ್ನಾ ಮಾಡಿದಾಗ ಅರ್ಥ **ಅದಿಭ್ಯೋಽಽಘ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೧೨೬) ಅರ್ಥ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಚಿತೇ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜೀರಾಶ್ರಮ್—ಜು ಎಂಬುದು ಸೌಶ್ರ ಧಾತು. ಗತೃರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. **ಜೋರೀ ಚ** (ಉ. ಸೂ. ೨-೧೮೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ರಕ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತತ್ಪಂನಿಯೋಗದಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಊರಾಂತಾದೇಶ. ಜೀರೇ ಅಶ್ರಃ ಯಸ್ಯ ತಮ್. ಜೀರಾಶ್ರಮ್. ಬಹುಸ್ವೀಹಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪದಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರತ್ಯಕ್ತ್ಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯಜ್ಜಿಯಮ್—ಯಜ್ಜ ಸ್ಯ ಅರ್ಹಃ ಯಜ್ಜಯಃ ತಮ್. ಯಜ್ಜ ತ್ರಿಗ್ಗಾತ್ರಂ ಘೋಷಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೧-೬೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅರ್ಚಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಘ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಆಯನೇಯಾ ನೀಯಿಯುಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಇಯಾದೇಶ. ಯಸ್ಯೇತಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯ ಅಂತ್ಯಾ ಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಕ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅದ್ಯುದಾತ್ತಸ್ವರದಿಂದ ಇಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಜೀವನೇ—ಜೀವ ಪ್ರಾಣಧಾರಣೀ ಧಾತು. ತುಮನರ್ಥಶೋಭಿಸುವಾಗ **ತುಮರ್ಥೇ ನೇನೇನೇ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಸೇ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅದ್ಯುದಾತ್ತಸ್ವರದಿಂದ ಮಧ್ಯೋದಾತ್ತವಾದ ಪದವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೃನ್ನೇಜಂತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಯಸಂಜ್ಞಾ ಬರುವುದರಿಂದ **ಅನ್ಯಯಾದಾತ್ ಸುಪೇ** (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಬಂದ ಸುಪ್ತಿಗೆ ಲುಕಾ.

ದುಮೇ—ಹೈವಾ ಸ್ವರ್ಣಯಾಂ ಕರ್ದೇ ಚ ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಇಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಾಗ ಚಿತ್ ಅತ್ಯನೇ ಪದಾನಾಂ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಏಕ್ತ್. ಬಹುಲಿಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಚ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ. ಬಹುಲಿಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪ್ತಿಗೆ ಲುಕಾ. ಅಚಿತ್ಪ್ರಧಾತುಧ್ರುವಾಮ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಸಮಜಾದೇಶ. ಸಾರ್ವಧಾತುಕಮುಸಿತ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಬಿತ್ವಾತೀದಶರುವುದರಿಂದ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವನಿವಮ್—ವನಮುದಕಮಸ್ಯಾಸ್ತಿ ಇತಿ ವನೀ- ಅತಃ ಇನಿತನೌ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೧೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತ್ಸರ್ಘದಲ್ಲಿ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಇಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂಕರೂಪ.

ಶತವೈಸುಮ್—ಶತಂ ವಸು ಯಸ್ಯ ಶತವಸುಃ ಶಮ್. ಛಾಂದಸವಾಗಿ ತಕಾರಾಗಮ ಬರುತ್ತದೆ. ಬಹುಸ್ವೀಹಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಪದಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವರಿವೋಧಾಮ್—ವರಿವಸಃ ದಾತಾ, ವರಿವೋಧಾಃ ಡುಧಾಞ್ ಧಾರಣವೋಪಣಯೋಃ ಧಾತು- ವಿಜ್ ಪ್ರತ್ಯಯ- ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದಾತ್ ಕೈತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ತರಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧ ||

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ಊರ್ಧ್ವಾ ಧೀತಿಃ ಪ್ರತ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಯಾಮನ್ಯಧಾಯಿ ಶಸ್ತನ್ಮಮ-
ಯಂತ ಆ ದಿಶಃ |

ಸ್ವದಾಮಿ ಘರ್ಮಂ ಪ್ರತಿ ಯನ್ಮೂತಯ ಆ ವಾಮೂರ್ಜಾಧೀ
ರಥಮಶ್ವಿನಾರುಹತ್ || ೨ ||

! ಪದಪಾಠಃ !

ಊರ್ಧ್ವಾ | ಧೀತಿಃ | ಪ್ರತಿ | ಅಸ್ಯ | ಪ್ರಯಾಮನಿ | ಅಧಾಯಿ | ಶಸ್ತನ್ಮಮ |

ಸಂ | ಅಯಂತೇ | ಆ | ದಿಶಃ |

ಸ್ವದಾಮಿ | ಘರ್ಮಂ | ಪ್ರತಿ | ಯಂತಿ | ಊತಯಃ | ಆ | ವಾಂ | ಊರ್ಜಾಧೀ |

ರಥಂ | ಅಶ್ವಿನಾ | ಅರುಹತ್ || ೨ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅಸ್ಯ ರಥಸ್ಯ ಪ್ರಯಾಮನಿ ಪ್ರಯಾಣೇ ಪ್ರಗಮನೇ ಸತಿ ಶಸ್ತ್ರನ್ ಅಶ್ವಿನೋಃ ಶಂಸನೇ ಸ್ತವನೇ ಧೀಶಿರಸ್ತದೀಯಾ ಬುದ್ಧಿರೂಢ್ಯೋನ್ಮುಖಾ ಪ್ರತ್ಯೈಧಾಯು | ಪ್ರತ್ಯೈಷ್ವಾಯು | ತದನಂತರಂ ದಿತೋ ದೇವೈಷ್ಯಾಃ ಸ್ತುತೆಯೋಽಪಿ ಸಮಯಂತೇ | ಅಶ್ವಿಭ್ಯಾಂ ಸಂಗಚ್ಛಂತೇ | ಅಕಾರಃ ಸಮಾಜ್ಞೆಯೇ | ಅಹಂ ಚೆ ಸ್ತೋತಾ ಘರ್ವಂ ಮಹಾವೀರಸ್ಯಂ ಯದ್ವಾ ಪ್ಲರಣಶೀಲಾಜ್ಯಾದಿಕಂ ಹವಿಃ ಸ್ವದಾಮಿ | ಸ್ವಾದೂಕರೋಮಿ | ಊತೆಯೋಽವಿತಾರೋ ರಶ್ವಕಾ ಋಶ್ವಿಜಶ್ಚ ಪ್ರತಿ ಯಂತಿ | ಘರ್ವಂ ಪ್ರತಿ ಗಚ್ಛಂತಿ ಸಂಸ್ವಾರಾಫಂ | ಅಪಿ ಚೆ ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ವಾಂ ಯುವಯೋ ರಥಮೂರ್ಜಾನೀ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ದುಹಿತಾರುಹತ್ | ಅರೂಢವತಿ || ಪ್ರಯಾಮನಿ | ಯಾ ಪ್ರಾಪನೇ | ಅತೋ ಮನಿಷ್ಠಿತಿ ಕೃತ್ಯಲ್ಯಾಟೋ ಬಹುಲಮಿತಿ ಬಹುಲವಚನಾದ್ವಾವೇ ಮನಿನ್ | ದಾಸೀಧಾರಾದಿತ್ಯಾತ್ಪೂರ್ವಪದಪ್ರತ್ಯುತಿನ್ಸರತ್ವಂ | ಶಸ್ತ್ರನ್ | ತಂಸು ಸ್ತುತಾ | ಅನ್ಯೋಢ್ಯೋಽಪಿ ದ್ವೈತ್ಯಂತ ಇತಿ ಮನಿನ್ | ದ್ವೈಗ್ರಹಾಸ್ಯ ವಿಧ್ಯಂತರೋಪ- ಸಂಗ್ರಹಾರ್ಥತ್ವಾದಿಪದಧಾನಕಾರಲೋಪಃ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ಸಪ್ತಮ್ಯಾ ಲುಕ್ | ಅಯಂತೇ | ಅಯಿ ಪಯಿ ಗತಾ | ಧೌವಾದಿಶೋಽನುದಾತ್ರೇತ್ | ಊತೆಯಃ | ಕ್ರಿಜ್ ಕ್ತಾ ಚೆ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮಿತ್ಯವತೇಃ ಕರ್ತರಿ ಕ್ರಿಜ್ | ಜ್ವರತ್ಪರೇತ್ಯಾದಿನಾ ವಕಾರೋಪಧಯೋರೂಪಿ | ಅರುಹತ್ | ಕೈಮ್ಯದ್ವರುಹಿಭ್ಯ ಇತಿ ಚ್ಛೇರಜಾದೇಶಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಅಸ್ಯ—ಈ ರಥದ | ಪ್ರಯಾಮನಿ—ಚಲನವಾಗಲು | ಧೀಶಿಃ—(ನಮ್ಮ) ಬುದ್ಧಿಯು | ಶಸ್ತ್ರನ್— (ನಿಮ್ಮ) ಶಂಸನದಲ್ಲಿ | ಊರ್ಧ್ವಾಫ—ಉನ್ನತವಾಗಿ ತತ್ತರವಾಗಿ | ಪ್ರತಿ ಅಧಾಯು—ಇರಲಿಟ್ಟಿತು (ಮಾಡಲಿಟ್ಟಿತು) | ದಿಶಃ—(ನಮ್ಮ) ಸ್ತುತಿಗಲೂ | ಆ ಸಮಯಂತೇ—(ನಿಮ್ಮನ್ನು) ಸೇರುತ್ತವೆ | (ನಾನೂ) ಘರ್ವಂ—ಅಜ್ಞಾದಿಹವಿಸ್ತನ್ನು | ಸ್ವದಾಮಿ—ಸ್ವಾದುವನ್ನಾಗಿ (ಸಿಹಿಯಾಗಿ) ಮಾಡುತ್ತೇನೆ | ಊತೆಯಃ—ಯಜ್ಞರಕ್ಷಕರಾದ ಮುಕ್ತೀಜರೂ | ಪ್ರತಿ ಯಂತಿ—(ಅಜ್ಞವನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಸಮೀಹಿಸುತ್ತಾರೆ | (ಹೇ) ಅಶ್ವಿನೌ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ವಾಂ—ನಮ್ಮ | ರಥಂ—ರಥವನ್ನು | ಊರ್ಜಾನೀ—(ಸೂರ್ಯ ಪುತ್ರಿಯಾದ) ಊರ್ಜಾನಿಯು | ಆ ಅರುಹತ್—ನಿಂದಳು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

(ನಿಮ್ಮ) ಈ ರಥವು ಚಲಿಸಲು, ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯು (ನಿಮ್ಮನ್ನು) ಸ್ತುತಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮಗ್ನವಾಗುತ್ತದೆ; (ನಮ್ಮ) ಸ್ತುತಿಯೂ (ನಿಮ್ಮನ್ನು) ಸೇರುತ್ತದೆ; (ನಾನೂ) ಅಜ್ಞಾದಿಹವಿಸ್ತನ್ನು ಹೆಚ್ಚುರುಚಿಕರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಯಜ್ಞರಕ್ಷಕರಾದ ಮುಕ್ತೀಜರೂ ಅಜ್ಞಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಾರೆ; ಮತ್ತು ನಮ್ಮ ರಥವನ್ನು, ಊರ್ಜಾನಿಯೂ, (ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯು) ಎರುತ್ತಾಳೆ.

English Translation.

Upon its moving, our minds have been raised on high in praise; our hymns reach (the Aswins). I sweeten the oblation: the assistants come nigh: Urjani, (the daughter of the sun), has ascended, Aswins, your car.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಧೀತಿಃ—ಅಸ್ತದೀಯಾ ಬುದ್ಧಿಃ | ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯು. ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಧೀತಿ ಶಬ್ದವು ಸ್ತುತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಜ್ಞಾ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ—

ಇಯಂ ಶುಷ್ಕೇಭಿದ್ಧಿಸಹಾ ಇವಾರುಜತ್ವಾಸು ಗಿರೀಶಾಂ ತವಿಷೇಭಿರೂರ್ಮಿಧಃ |
ಪಾರಾವತೆಘ್ನೀಮವಸೇ ಸುವೃತ್ತಿಃ ಸರಸ್ವತೀ ಮಾ ವಿಮಾನೇಮ ಧೀತಿಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೬-೬೧-೨)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸುವೃತ್ತಾಃ ಶೋಭನಾಃ ಸ್ತುತಿಃ (ಐ. ೨-೨೪) ಎಂದು ಧೀತಿ ಶಬ್ದವು ಸ್ತುತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಶುಕಸ್ಯ ಹಿ ಶುರುಧಃ ಸಂತಿ ಪೂರ್ವೀರ್ಬುಕಸ್ಯ ಧೀತಿವ್ಯಗಜಿನಾಸಿ ಹಂತಿ |
ಶುಕಸ್ಯ ಶ್ಲೋಕೋ ಬಧಿರಾ ತರ್ತದ್ ಕರ್ಣಾ ಬುಧಾನಃ ಶುಚಮಾನ ಆಯೋಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೪-೨೩-೮)

ಇಲ್ಲಿ ಶುಕಸ್ಯ ಧೀತಿಃ ಪ್ರಜ್ಞಾ (ಐ. ೧೦-೪೧) ಎಂದು ಧೀತಿಶಬ್ದವು ಪ್ರಜ್ಞಾ ಎಂಬ ಅರ್ಥಬೋಧಕವಾಗಿರುವುದು. ಘರ್ಮಂ—ಮಹಾವೀರಸ್ಯಂ. ಯದ್ವಾ ಕ್ಷರಣಶೀಲಾಜ್ಯಾದಿಕಂ | ಘರ್ಮ ಶಬ್ದವು ಅಪರ್ಣಮ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಐ. ೨-೨೧) ಯಜ್ಞನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಐ. ೩-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ—

ಗೌರಮೀಮೋದನು ವಶ್ಯಂ ಮಿಷಂತಂ ಮೂರ್ಧಾನಂ ಹಿಂಕ್ಯ ಕೋನ್ಮಾತವಾ ಉ |
ಸ್ಯಕ್ವಾಣಂ ಘರ್ಮಮಥಿ ನಾವಶಾನಾ ಮಿಮಾತಿ ಮಾಯುಂ ಪಯತೇ ಪಯೋಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೬೪-೨೮)

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಘರ್ಮ ಶಬ್ದವು ಘರ್ಮಧುಗಿತಿ ಯಾಜ್ಞಿಕಾಃ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿರುವುದು (ಐ. ೧೧-೪೩) ರಸವೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಉಪ ದ್ರವ್ಯೇ ಸುಮುಘಾಂ ಭೇನುಮೋಶಾಂ ಸುಹಸ್ತೋ ಗೋಧುಗುತ ದೋಹದೇನಾಂ |
ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಸವಂ ಸವಿತಾ ಸಾವಿಷನ್ನೋಽಭೀದ್ಯೋ ಘರ್ಮಸ್ತದು ಸು ಪ್ರೆ ವೋಹಂ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೬೪-೨೬)

ಘರ್ವಭುಗತಿ ಯಾಜ್ಞಿಕಾಃ (ನಿ. ೧೧-೪೩) ಏರುಶ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಯೋಜಯಂ ಅಥೇದೈಃ ಘರ್ವಾಃ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನೋ ವಿದ್ಯುದಾಪ್ಯಾಃ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಘರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ವಿದ್ಯುತ್ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ದೇವತೆಯು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥವು ಹೊರಟಿರಲಾದರೆ ಅವರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಜ್ಞಮಾಡುವವರ ಬುದ್ಧಿಯು ಉದ್ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಸ್ತುತಿಯೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಾಗಿ ಅಜ್ಜನೇ ಮೊದಲಾದ ಹವಿಸ್ಸುಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಮುತ್ತಿಕ್ಕುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿತವಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಅವುಗಳು ಮುತ್ತಿಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿವೆ. ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಸಂಗಡ ರಥದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸೂರ್ಯಾಭಿಮುಖವಾದ ಸೂರ್ಯಾದೀವಿಯೂ ರಥಾರೂಢಳಾಗಿರುವಳು ಎಂದು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ ಬರುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಸ್ತಂಧಸ್ವಾಮಿಗಳು—

ಅರುದಹ್—ಅರುಧಾ ಅಜೌ ಜಿತಾ ಸತೀ ಸೂರ್ಯಾಃ—ತೇದೇತತ್ ಪುರಸ್ತಾದಿಪ್ಯುಕ್ತಂ | ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಉಂಟಾದ ಪರಸ್ಪರ ವ್ಯರ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾದೀವಿಯು ನಿಮ್ಮಿಂದ ಜಿತಳಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ರಥವನ್ನು ಹತ್ತಿದಳು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ—ಈ ವಿಷಯವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿ—

**ಆ ವಾಂ ರಥಂ ದುಹಿತಾ ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಕಾಮೈಃವಾತಿಷ್ಠವರ್ವತಾ ಜಯಂತೀ |
ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾ ಅನ್ನಮನ್ಯಂತ ಹೃದ್ವಿಃ ಸಮು ತ್ರಿಯಾ ನಾಸತ್ಯಾ ಸಚೇಥೇ ||**

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೧೭)

ಎಂಬ ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

1 ವ್ಯಾಕರಣಶ್ಲೋಕ ||

ಧೀತಿಃ—ಧೈಯ ಚಿಂತಾಯಾಂ ಧಾತು. ಕ್ರಿಚ್ ಲ್ಪಚಿ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೧೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ, ಪೂರ್ವರೂಪ. ಹಲಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ. ಚಿತಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಿಯಾಮನಿ—ಯಾ ವ್ಯಾಸನೇ. ಧಾತು. ಆವಂತವಾದುದರಿಂದ ಅತೋ ಮನಿಸ್ ವನಿಶ್ ಕೃನಿಬಕ್ತ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮನಿಸ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕೃತ್ಯಲ್ಯಾಟೋ ಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೧೧೩) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುಲಗ್ರಹಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಇದು ಧಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ವಾಸೀಧಾರಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾದುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ವರಸದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರವು ಬಾಧಿತವಾಗಿ ಪೂರ್ವರಸದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಪ್ರವಾ ವಿಳವಚನ ಪಠನಾದಾಗ **ವಿಧಾವಾ ಣಾಶೈಲ್ಯಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಠ್ವನಾಗಿ ಅನನ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪವೆಂದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಲೋಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಧಾಯಿ—ದುಧಾಯ್ ಧಾರಣಪೋಷಣಯೋಃ ಧಾತು. ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಉಹ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತದ್ರತ್ಯಯ. ಚಿನ್ ಧಾವಳರ್ವಣೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚ್ಚಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆ

ಅತೋ ಯುಕ್ ಚಿತ್ ಕೃತೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೩೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಯುಕ್ತಾಗಮು-ಚಿತ್ಕೋ ಲುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೦೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚಿತ್ತಿನ ಪರದಲ್ಲಿರುವ ತತಬ್ರಹ್ಮ ಲುಕ್. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮು. ಪಾದಾದಿ ಯುಕ್ತಿಯವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಡಾಗಮು ಉದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಆದ್ಯುದಾತ್ತವಾದ ಪದವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಸ್ತನ್—ಶಮು ಸ್ತುತೌ ಧಾತು. ಅನ್ಯೇಘ್ಯೋಽಪಿ ದ್ವೈತ್ಯಂತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮನಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ದ್ವೈತ್ಯಗ್ರಹಣವು ಇತರ ಕಾರ್ಯಸಂಗ್ರಹಕ್ಕೋಸ್ಕರವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಮಿತ್ತವಿಲ್ಲವಾದರೂ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಾ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಶಸ್ತನ್ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಪ್ತಮೀ ಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲುಕ್.

ಅಯಂತೇ—ಅಯ ಪಯ ಗತೌ. ಧಾತು. ಧ್ವಾದಿ. ಅನುದಾತ್ತೀತ್. ಅನುದಾತ್ತೀತಾತ್ ಅತ್ಯನೇ ಪದಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೩-೧೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆತ್ಯನೇಪದ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಲಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ. ಅತಿಶಂಕದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದಿತಃ—ದಿತ ಆತಿವರ್ಜನೇ ಧಾತು. ಕ್ವಿಪ್ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೭೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರಥಮಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ಸ್ತದಾಮಿ—ಸ್ತದ ಆಸ್ತಾದಿನೇ. ಧಾತು. ಧಾತ್ಯಾದೀಃ ಪಃ ಸಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಿಗೆ ಸತ್ತ. ಅಂತರ್ಧಾವಿತಙ್ಗರ್ಹವಾದ ಧಾತು. ಅಥವಾ ಚಿತ್ ಬಂದಾಗ ಛಂದಸ್ಸೈಧಯೇಥಾ ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಬ್ದಿಗೆ ಆರ್ಧಧಾತುಕಸಂಜ್ಞೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಷೇರನಿಟಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೫೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚಿಟಿಗೆ ಲೋಪ. ಲಟ್ ಉತ್ತಮಪುರುಷವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅನಾವಧಾತುಕ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಊತಯಃ—ಅವ ರಜ್ಜೇ. ಧಾತು. ಕ್ವಿಪ್ಚಿತಿ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೧೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕರ್ತರಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ವಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಿಪ್ತಾದುದರಿಂದ ಇದು ಪರವಾದಾಗ ಕ್ವಿಪ್ಪರಸ್ಮಿವ್ಯವಿಮಮಾಮ್— (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೨೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಿಗೂ ವಕಾರಕ್ಕೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಊತ್ ಬರುತ್ತದೆ. ಊತಃ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಷಿತಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋಪಾತ್ಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅರುಪತ್—ರುಪ ಋಷಜ್ಞನಿ ಪ್ರಾದುರ್ಧಾವೇ ಚ. ಧಾತು. ಲುಕ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತೆತ್ಯ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದರ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಕ್ವಿಮ್ದೈರುಹಿಂಧ್ಯಃ— (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೫೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲುಪಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುವಾದ ಚಿಿಗೆ ಅಪಾದೇಶ. ಇದು ಐತ್ಪಾದುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಅಘೋಪಧಿಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮು. ಅತಿಶಂಕದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೨ ||

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ಸಂ ಯನ್ಮಿಥಃ ಪಸ್ತುಧಾನಾಸೋ ಅಗ್ನತ ಶುಭೇ ಮಮಾ

ಅಮಿತಾ ಜಾಯವೋ ರಣೇ |

ಯುವೋರಹ ಪ್ರವಣೇ ಚೇಕಿತೇ ರಥೋ ಯದಶ್ಚಿನಾ ವಹಃ

ಸೂರಿಮಾ ವರಂ || ೩ ||

! ಪದಪಾಠಃ !

ಸಂ | ಯತ್ | ಮಿಥಃ | ಪಸ್ತುಧಾನಾಸಃ | ಅಗ್ನತ | ಶುಭೇ | ಮಮಾಃ |

ಅಮಿತಾಃ | ಜಾಯವಃ | ರಣೇ |

ಯುವೋಃ | ಅಹ | ಪ್ರವಣೇ | ಚೇಕಿತೇ | ರಥಃ | ಯತ್ | ಅಶ್ಚಿನಾ | ವಹಃ |

ಸೂರಿಂ | ಅ | ವರಂ || ೩ ||

! ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ !

ಮಮಾ ಮಮವಂತೋ ಯಶ್ಚೋಪೇಶಾ ಅಮಿತಾ ಅಪರಿಮಿತಾ ಜಾಯವೋ ಜಯಶೀಲಾ ಮನುಷ್ಯಾ ರಣೇ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಶುಭೇ ಶೋಭನಾಯ ಧನಾಯ ತದರ್ಥಂ ಮಿಥಃ ಪಸ್ತುಧಾನಾಸೋ-
ನ್ಯೋಜ್ಯಂ ಸ್ವರ್ಧಮಾನಾ ಯದ್ಯದಾ ಸಮಗ್ನತ ಸಂಗಚ್ಯಂತೇ ತದಾಪೀಂ ಹೇ ಅಶ್ಚಿನಾ ಅಶ್ಚಿನ್
ಯುವೋರಹ ಯುವೋರೀವ ರಥಃ ಪ್ರವಣೇ ಪ್ರತಿರ್ಷೀಣಾ ಸಂಭಜನೀಯೇ ಭೂತಲೇ ಚೇಕಿತೇ |
ಜ್ಞಾಯತೇ | ದೇವೇಷು ಮಧ್ಯೇ ಯುನಾಮೇವ ರಶ್ವಣಾರ್ಥಂ ಶೀಘ್ರಂ ರಥೇನಾಗಚ್ಛೇತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |
ಯದ್ಯೇನ ರಥೇನ ಸೂರಿಂ ಸ್ತೋತಾರಂ ಪ್ರತಿ ವರಂ ಶ್ರೀತ್ವಂ ಧನಮಾವಹಃ ಪ್ರಾಪಯಿಷಃ | ಸ ರಥ
ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಪಸ್ತುಧಾನಾಸಃ | ಸ್ವರ್ಧ ಸಂಘರ್ಷೇ | ಛಾಂವಸೋ ಲಿಟ್ | ತಸ್ಯ ಲಿಟಃ ಛಾಂವಾದೀಶಃ |
ಛಾಂವಸಂ ರೇಫಸ್ಯ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಮುಚಾರಲೋಪಶ್ಚ | ಅಗ್ನತ | ಗಮೇಶ್ಯಾಂವಸೋ ಲಙ್ | ಸಮೋ

ಗಮ್ಯುಚ್ಛೇತ್ಯಾದಿನಾತ್ಮನೇವಪದಂ | ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ ಶವೋ ಲುಕ್ | ಝಸ್ಯಾದಾದೇಶಃ | ಗಮ-
ಹನೇತ್ಯುಪಧಾಲೋಪಃ | ಮಖಾಃ | ಮಖೋ ಯಜ್ಞಃ | ಅರ್ಕಅದಿತ್ಯಾದಿಭ್ | ಜಾಯವಃ | ಜಿ
ಜಯೇ | ಕೃನಾಪಾಜೀತ್ಯಾದಿನೋಟ್ | ಚೇಕಿತೇ | ಕಿತ ಜ್ಞಾನೇ | ಅಸ್ಯಾದ್ಯಜಂತಾಚ್ಚಾಂದನೋ
ವರ್ತಮಾನೇ ಲಿಟ್ | ಆತೋಲೋಪಯಲೋಪೌ | ಯತ್ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗತಿ ತ್ವತ್ತೀಯಾಯಾ
ಲುಕ್ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

(ಹೇ) ಅಶ್ವಿನಾ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಮಖಾಃ—ಯಜ್ಞಯುಕ್ತರೂ (ಯಾಗಕರ್ತೃಗಳೂ) |
ಅಮಿಶಾಃ—ಅನೇಕರೂ ಆದ | ಜಾಯವಃ—ಜಯತೀಲರಾದ ಮನುಷ್ಯರು | ರಣೇ—ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ |
ಕುಛೇ—ಶುಭಾವಹವಾದ ಧನಕೌಸ್ಥ್ಯರ | ಮಿಥಃ ಪಸ್ವೈಧಾನಾಸೇ—ಶರಪ್ತರ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವವರಾಗಿ | ಯತ್—
ಯಾವಾಗ | ಸಂ ಅಗ್ತೇ—ನೇರುತ್ತಾರೋ(ಅಗ) | ಮತ್ತು ಯತ್—ಯಾವ ರಥದಿಂದ ನೀವು | ಸೂರಿಂ—
ಸ್ತೌತ್ಯವನ್ನು ದ್ವೇಶಿಸಿ | ವರಂ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧನವನ್ನು | ಆ ವಹಃ—ಶಿಗದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತೀರೋ |
(ಸೇ—ಆ) | ಯುವೋಃ ಅಹ—ನಿಮ್ಮದೇ ಆದ | ರಥಃ—ರಥವು | ಪ್ರವಣೇ—ಭೂತಲದಲ್ಲ | ಚೇಕಿತೇ—
ಜ್ಞಾತವಾಗುತ್ತದೆ. (ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ನೋಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ).

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನೀವು ಸ್ತೌತ್ಯವಿಗಾಗಿ ಯಾವ ರಥದಲ್ಲಿ ಧನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರು
ತ್ತೀರೋ, ಆ ರಥವನ್ನೇ ಯಾಗಕರ್ತೃಗಳೂ, ಜಯತೀಲರೂ ಆದ ಅನೇಕ ಮನುಷ್ಯರು, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶುಭಾವಹ
ವಾದ ಧನಕೌಸ್ಥ್ಯರ ಶರಪ್ತರ ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವಾಗ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ (ನಿಮ್ಮ ರಥವೇ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ
ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ)

English Translation.

When devout and unnumbered (men), victorious in battle, mutually
contending for wealth, come together, your car, Aswins, is perceived on
its downward course, in which you bear excellent (treasure) the
worshipper,

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅಸಂಖ್ಯಾತರಾದವರೂ ಜಯವನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ನಿಯತವಾಗಿ ಹೊಂದುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವರೂ ಯಜ್ಞ
ತೀಲರೂ ಆದ ಜನರು ಧನಕ್ಕಾಗಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ಸ್ಪರ್ಧೆಮಾಡುತ್ತಾ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಅದರವರಿಗೆ ವಿಷತ್ತುಗಳು ಉಂಟಾದಾಗ ರಸ್ತೆಗಳು ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವೇಗವಾಗಿ ಮೊದಲು ಅಶ್ವಿನೀ
ದೇವತೆಗಳಾದ ನೀವುಗಳು ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಬರುತ್ತೀರಿ. ನೀವು ರಥಾರೂಢರಾಗಿಯೇ ಬರುವ ಕಾರಣ ನಿಮ್ಮ ರಥವು

ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸ್ತುತಿ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಅವರ ರಥದ ಪ್ರಭಾವವು ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಮುಖಾಃ — ಮುಖವಂತೆ ಯೆಚ್ಚೋಪೇತಾಃ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕವರು. ಮುಖಶಬ್ದವು ಹದಿನೈದು ಯಜ್ಞನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಯೇ ಸಹಾಂಸಿ ಸಹಸಾ ಸಹಂತೇ ರೇಜತೇ ಅಗ್ನೇ ಪೃಥಿವೀ ಮುಖೇಭ್ಯಃ |

(ಮು.ಸಂ. ೬-೬೬-೯)

ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮರುದ್ವೇಷವೆಂದೆಂದು ಅರ್ಥವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಶುಭೇ—ಶುಭಶಬ್ದವು ನೂರೊಂದು ಉದಕೆ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೪) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉದಕವೆಂದು ಅರ್ಥ. ತೋಭನಾಯ ಧನಾಯ—ಮಂಗಳಕರವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಧನಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ಸಾಯಣರು. ಉದಕಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ಸ್ಯಂದಿಸ್ತಾಮಿಗಳೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು. ಇದಲ್ಲದೆ ಸ್ಯಂದಿಸ್ತಾಮಿಗಳು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆಯೆ ವಿಧವಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ—**ಅಮಿಶಾಃ—ಅಪೆರಿಮಿಶಾಃ ಅಥವಾ ಬಲೇನಾಪರಿಮಿಶಾಃ ಮಹಾಬಲಾಃ | ಜಾಯವಾಃ ಜಯತೀಲಾಃ | ರಣೇ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಮಿಥಃ ಪಸ್ವೃಧಮಾನಾಃ ಯೋದ್ಧಾರಃ ನಾಶಾಃ | ಶುಭೇ ಶೋಭಾರ್ಥಂ, ಜಯಾರ್ಥಂ, ಮುಖಾ ಜಾಯವಕ್ತೃ ಅಮಿಶಾಃ | ಅಮಿತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಹು ವೆಂದೂ, ಶಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಬಲದಿಂದ ಅಧಿಕರಾದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಸೈನಿಕರು ಜಯಶೀಲರಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ರಥವು ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು.**

ಪ್ರವಣೇ ಚೇಕಿತೇ—ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಾಯಣರು ಪ್ರಕರ್ಷಣಾ ಸಂಭವನೀಯೇ ಭೂತಲೇ ರಥಃ ಜ್ಞಾಯತೇ, ದೇವೇಷು ಮಧ್ಯೇ ಯುವಾಮೇವ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ತೀಘಂ ರಥೇನಾಗಚ್ಛುಃ | ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವ ನಿಮ್ಮ ರಥವು ಭೂಮಿಯಮೇಲೆಯೇ ಇರುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ನೀವೇ ನಮ್ಮ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ರಥದಿಂದ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಬರುತ್ತೀರಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಸ್ಯಂದಿಸ್ತಾಮಿಗಳು—

ಪ್ರವಣೇ—ನಿಮ್ಮದೇಶೇ | ಚೇಕಿತೇ ಜ್ಞಾಯತೇ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ | ಅಶ್ವಾ ಮ್ಯುಚ್ಚಾ ರಥೋ ನೀಚಃ | ಉಚ್ಚಾಪದಶ್ವಾನಾಂ ತೇಭ್ಯೋ ನೀಚೋ ರಥೋ ದೃಶ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ||

ಪ್ರವಣ ಶಬ್ದವು ಇಳಿಜಾರಾದ ಭೂಮಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವೀಡಧಕವಾಗಿರುವುದು. ಕುದುರೆಗಳು ಎತ್ತರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ರಥವು (ತಗ್ಗಾಗಿ) ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ಇರುವಕಾರಣ ನಿಮ್ಮ ರಥವನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದೆಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸೂರಿಂ—ಸೋತಾರಂ—ಸೋತೃನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರಿ ಶಬ್ದವು (ನಿ. ೩-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸೋತೃ ಮಾಡುವವನೆಂದು ಅರ್ಥ.

ವರಂ—ಶ್ರೇಷ್ಠ ಧನಂ | ಉತ್ತಮವಾದ ಧನವೆಂದು ಸಾಯಣರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ- ವರಣೇಯಂ ಧನಂ ಎಂದು ಸ್ತಂಭಸ್ವಾಮಿಗಳ ಅರ್ಥ. ವರೋ ವರಯುತವ್ಯೋ ಧವತಿ (ಐ. ೧-೭) ಅಧಿಪತನೇಯವಾದದ್ದು, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಕಾದದ್ದು ಎಂದು ಯಾಸ್ಕರು ವರಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಪಸ್ವಧಾನಾಸೇ—ಸ್ವರ್ಧ ಸಂಘರ್ಷೇ ಧಾತು. ಧ್ವಾದಿ. ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥತೋದುವಾಗಿ ಛಂದಸಿ ಲುಪ್ತಲಪ್ ಅಟಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಿಟಿ. ಅಟಿಃ ಕಾನಿಷ್ಠಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾನಿಷ್ಠಾದೇಶ. ಲಿಟಿ ನಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ತಪೋರ್ವಾಃ ಖಯೇಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಪಕಾರಕ್ಕೆ ಶೇಷ- ಛಂದಸವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ರೇಫಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣವೂ ಆಕಾರಲೋಪವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಪಸ್ವಧಾನ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಚಿತೇಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಜಸ್ ಪರವಾದಾಗಿ ಅಜ್ಜನೇರಸುಕ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಜಸ್ಸಿಗೆ ಅಸುಕಾಗಮ.

ಅಗ್ನತೇ—ಗಮ್ನು ಗತೌ. ಧಾತು. ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಛಂದಸಿ ಲುಪ್ತಲಪ್ ಅಟಿಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಪ್. ಸಮಾ ಉಪಸರ್ಗ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಸಮೋಗಮ್ಯುಚ್ಚಿಧ್ಯಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೩-೨೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅತ್ಯನೇಪದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕುಪಚನದಲ್ಲಿ ಝಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಾಗಿ ಏಕುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ತಸ್ಸಿಗೆ ಲುಕ್ ಬರುವುದರಿಂದ ಅನಕಾರದ ಪರದಲ್ಲಿ ಒಂದಂತಾಗುವುದರಿಂದ ಅತ್ಯನೇಪದೇಷ್ಠನತೇಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾದೇಶ. ಸಾರ್ವಧಾತುತಮಸಿತ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಪದ್ವಿದ್ಯಾವಿರುವುದರಿಂದ ಗಮುಪಚನ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೯೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಿಗೆ ಲೋಪ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಆಚಾಗಮ. ಯತ್ ಎಂಬುದರ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಪಾತ್ಯಯವ್ಯದ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೩೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತನವೇಧ ಬರುವುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕುರ್ಭೇ—ಕುಭ ದೀವೌ. ಧಾತು. ಕ್ವಿಪ್ ಅಟಿಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಕ್ವಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಹಕುರ್ಭಿಃ ಏಕ ವಚನಾಂತರೂಪ. ಸಾನೇಕಾಚಿತ್ಯೈ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಏಕಕ್ಕೆ ಗಿ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮುಪಾಃ—ಮುಃ ಯಜ್ಞಃ ಮುಪಾಃ ಯೇಷಾಂ ಸಂತಿ ಎಂದು ಮತ್ತರ್ಥವಿನ್ನಾದಾದಿಗೂ ಅರ್ತ ಅದಿ ಛೋಚ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೧೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯುಸ್ಯೇತಿ ಚಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದ ಅಂತ್ಯಾಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಏಕುಪಚನಾಂತರೂಪ.

ಅಮಿತಾಃ—ನ ಮಿತಾಃ ಅಮಿತಾಃ ತೆತ್ವುರುಷೇತುಲ್ಯಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅವ್ಯಯಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜಾಯವಾ—ಜೆ ಜಯೇ. ಧಾತು. ಕೃವಸಾಚಿ—(ಉ. ಸೂ. ೧-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ದೆತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅಚೋಷಾತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿ. ಆಯಾದೇಶ. ಜಾಯು ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ಯುಷೋಃ--ಯುಷ್ಕೌ ಶಬ್ದ. ಪಟ್ಟೇ ದ್ವಿವಚನಪರವಾದಾಗ ಸರ್ವೇ ವಿಧಯೈಶ್ಚಂದಸಿ ವಿಕ್ಲಿಪ್ಯಂತೇ ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಿಸಿ ಚಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಏತ್ಯ. ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಛಾಂದಸವಾಗಿ ಪರರೂಪ.

ಚೇಕಿತೇ—ಕಿತ ಜ್ಯೋಃ. ಧಾತು. ಧಾತೋರೇಕಾಚೋಪಲಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಜಾ. ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥತೋರುವಾಗ ಛಂದಸಿ ಲುಚ್ ಲುಚ್ ಲಿಟಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೬) ಯಜಂತದ ಮೇಲೆ ಲಿಟ್. ಯಜಾ ಜಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನೇಪದಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಲಿಟ್ಟ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೧೫) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಲಿಡಾದೇಶ. ತಿಪ್ಪಿಗೆ ಅರ್ಧಧಾತುಕಸಂಕ್ಷೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಸೆನ್ಯಜೋಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಜಂತದ ಏಕಾಚಿಗಿ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಧ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅದಿಹಲ್ ಶೇಷ ಬಂದಾಗ ಗುಣೋ ಯಜಾ ಲುಕೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೨೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಗುಣ. ಚುತ್ವ. ಚೇಕಿತೈ ಎಂಬುದರ ಮೇಲೆ ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಲಿಟೈರುಂ-ಯೋರೇಕೀರೇಚ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೮೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಏಕಾದೇಶ. ಅಪಧ್ಯಾಸಸ್ಯ ಎಂದು ಲಿಟ್ಟನಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವ ವಚಯದಲ್ಲಿ ನಿಸೇಧಮಾದಿರುವುದರಿಂದ ಪುನಃ ದ್ವಿತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಲಿಟ್ಟಮಿತ್ತವಾಗಿ ಅತೋ ಲೋಪಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಜಿಫ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಯಸ್ಯ ಹಲಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಚೇಕಿತೈ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ತಿಜಂತನಿಭಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯೇತ್—ಇದಕ್ಕೆ ತ್ಯತೀಯಾ ಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲುಕ್.

ವಹಃ—ವಹ ಪ್ರಾಸನೇ. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ಯಜಿಟ್ಟ ಸಂಬಂಧ ವರುವುದರಿಂದ ನಿಭಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುವದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿ ಲಿಸಾರ್ಥಧಾತುಕ ಬಂದುದರಿಂದ ಅದು ಅಸದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. || ೩ ||

! ಸಂಹಿತಾಃ !

ಯುನಂ ಭುಜ್ಯಂ ಭುರಮಾಣಂ ವಿಭಿಗ್ತಂ ಸ್ವಯುಕ್ತಿಭಿರ್ನಿ-

ವಹಂತಾ ಪಿತೃಭ್ಯ ಆ |

ಯಾಸಿಷ್ಟಂ ವರ್ತಿಸ್ವೌಷಣಾ ವಿಜೇನ್ಯಂ ದಿವೋದಾಸಾಯ ಮಹಿ

ಚೇತಿ ವಾಮವಃ || ೪ ||

‡ ಸದಪಾಠಃ |

ಯುವಂ | ಭುಜ್ಜಂ | ಭುರಮಾಣಂ | ವಿಽಭಃ | ಗತಂ | ಸ್ವಯುಕ್ತಽಭಃ |

ನಿಽವಹಂತಾ | ಪಿತೃಽಭಃ | ಆ |

ಯಾಸಿಷ್ಟಂ | ವರ್ತಿಸ್ವಃ | ವೃಷಣಾ | ವಿಽಜೇನ್ಯಂ | ದಿವಃಽದಾಸಾಯ | ಮಹಿ |

ಚೇತಿ | ವಾಂ | ಅವಃ || ೪ ||

‡ ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ವೃಷಣಾ ಕಾಮಾನಾಂ ವರ್ತಿಸ್ವಾರೌ ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಯುವಂ ಯುವಾಂ ಭುರಮಾಣಂ ವಿಧಿರಶ್ವಿ-
ರ್ಭಿಯಮಾಣಂ ಗತಂ ಸಮುದ್ರೇ ನಿಮಗ್ನಂ ಭುಜ್ಜಂ ತುಗ್ರಪುತ್ರಂ ಸ್ವಯುಕ್ತಃ ಸ್ವಯಮೇವ
ಯುಜ್ಯಮಾನೈರಶ್ವಿನೌವಿಶೇಷೈಶ್ಚ ನಿವಹಂತಾ ನಿತರಾಂ ವಹಂತೌ ಪಿತೃಭ್ಯ ಆ | ಅಹ್ ಮಯಾಽ-
ದಾಯಾಂ | ಯತ್ರ ಪಿತರಸ್ತುಗ್ರಾದಯ ಆಸತೇ ಶಾವತ್ಪರ್ಯಂತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ವಿಜೇನ್ಯಮಿತಿ ದೂರಸ್ಯಂ
ಬ್ರುವತೇ | ದೂರೇ ವರ್ತಮಾನಂ ವರ್ತಿಸ್ತುಗ್ರಸ್ಯ ಗೃಹಂ ಸ್ತೃತಿ ಯಾಸಿಷ್ಟಂ | ಅಗಚ್ಛತಂ | ಅಹಿ ಚ
ದಿವೋದಾಸಾಯ ರಾಶ್ವೀ ಕೃತಂ ಯುವಯೋಃ ಸಂಬಂಧ್ಯವೋ ರಕ್ಷಣಂ ಶಂಬರಹನನರೂಪಂ ಮಹಿ
ಮಹದ್ಗಂಧೀಂ ಚೇತಿ | ಅಸ್ಮಾಧಿಷ್ಟಾಯಿತೇ || ಭುರಮಾಣಂ | ದುದ್ಯೌಃ ಧಾರಣಪೋಷಣಯೋಃ |
ಅರ್ಮಣಿ ಲಟಃ ಶಾನಿಹ್ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಶಃ | ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತ್ಯುಕ್ತಂ | ಪಿತೃಭ್ಯ ಆ | ಮಯಾಽಽ-
ದಾಯಾಮಾಣಃ | ಅರ್ಮಪ್ರವಚನೀಯಸಂಜ್ಞಾ | ಪಾ. ೧-೪-೮ | ಪಂಚನ್ಯುಪಾಹ್ಸರಿಧಿಃ | ಪಾ.
೨-೩-೧೦ | ಇತಿ ಪಂಚಮಿಾ | ಯಾಸಿಷ್ಟಂ ಯಾ ಪ್ರಾಪಣೇ | ಯಮರಮನಮಾಶಾಂ ಸಕ್ತ | ಪಾ.
೭-೨-೭೩ | ಇತಿ ಸಗಾಗಮಃ | ಸಿಚಿ ಇದಾಗಮಃ | ವಿಜೇನ್ಯಂ | ವಿಜನೋ ದೂರದೇಶಃ | ತತ್ರ ಧವಂ
ವಿಜೇನ್ಯಂ | ಧವೇ ಛಂದಸೀತಿ ಯಿಹ್ | ತಿತ್ಸ್ವರಿತ ಇತಿ ಸ್ವರಿತತ್ವಂ ||

‡ ಸದಪಾಠಃ |

ವೃಷಣಾ—ಅಭಿಷ್ಪದಾಯಕರಾದ ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಯುವಂ—ನೀವಿಬ್ಬರೂ | ವಿಧಿ—
ಗಮನಾಲಗವಾದ (ಅಶ್ವಗಳಿಂದ) | ಭುರಮಾಣಂ—ವಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ | ಗತಂ—(ಸಮುದ್ರದತ್ತ) ಮುಳುಗಿದ್ದ |

ಭುಜ್ಯುಂ—(ಶುಗ್ರ ಪುತ್ರನಾದ) ಭುಜ್ಯವನ್ನು | ಸ್ವಯುಕ್ತಿಭೀ—ರಥಕ್ಕೆ ತನಗೆ ತಾವೇ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ (ನಿಮ್ಮ) (ಅಶ್ವಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ನಾವೆಗಳಿಂದ) | ನಿವಹಂತಾ—ಕರೆದುಕೊಂಡು | ಪಿಶ್ಯಭ್ಯಃ ಅ—(ಅವನ) ತಂದೆಯ ಸಂಬಂಧವಾದ | ವಿಜೇತೈಃ—(ಬಹು) ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ | ವರ್ತಿತಃ—(ಶುಗ್ರನ) ಮನೆಗೆ | ಯಾಸಿಷ್ಯಂ—ಹೋದಿರಿ | (ಅಪಿ ಡೆ—ಮತ್ತು) | ದಿವೋದಾಸಾಯ—ದಿವೋದಾಸನೆಂಬ ರಾಜನಿಗೆ | ವಾಂ—ನಿಮ್ಮ ಸಂಬಂಧವಾದ (ನಿಮ್ಮಿಂದ ದತ್ತವಾದ) | ಅವಃ—(ಕಂಬರಹನನರೂಪವಾದ) ರಕ್ಷಣೆಯು | ಮಹಿ—ಮಹತ್ವಾದುದು | ಜೇತಿ—(ಎಂಬುದಾಗಿ ನಮ್ಮಿಂದ) ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಅಭೀಷ್ಟದಾಯಕರಾದ ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳೇ, ಸ್ವಕೀಯಾಶ್ವಗಳೊಡನೆ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿದ್ದ ಶುಗ್ರ ಪುತ್ರನಾದ ಭುಜ್ಯವನ್ನು ತಾವಾಗಿಯೇ ರಥಕ್ಕೆ ಹೂಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ (ನಿಮ್ಮ ಕುದುರೆಗಳಿಂದ) (ಮತ್ತು ನಾವೆಗಳಿಂದ) ಅವನ ತಂದೆಯಾದ ಶುಗ್ರನ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಿರಿ ಮತ್ತು ದಿವೋದಾಸ ರಾಜನಿಗೆ ನೀವು ಕೊಟ್ಟ ರಕ್ಷಣೆ (ಎಂಬ ಈ ಕರ್ಮಗಳೂ) ಮಹತ್ವರವಾದುವು ಎಂದು ನಾವು ತಿಳಿದಿದ್ದೇವೆ.

English Translation

You brought back to his ancestors Bhujyu, who, borne by his own steeds, had perished, (but that you rescued him) with your self-harnessed horses, and went, showerers (of benefits), to his distant dwelling; and great was the succour which it is known you rendered to Divodasa.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಶುಗ್ರರಾಜನು ದ್ವೀಪಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ತನಗೆ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಶ್ಯುಗಳನ್ನು ಣಕ ಮಾಡಲು ಉದ್ಧುಕ್ತನಾಗಿ ಸನ್ನ ಮಗನಾದ ಭುಜ್ಯುವಿನೊಡನೆ ಸೇನೆಯನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನು. ಭುಜ್ಯುವು ಸಮುದ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾವೆಯಿಂದ ಸೇನಾಸಮೇಶನಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಹಡಗು ಒಡಿದುಪೋದ ಕಾರಣ ನೀಲನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು ಆಗ ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳು ಅವನು ಸ್ವರಿಸಿದ ಅಥವಾ ಸ್ತುತಿಮಾಡಿದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಪಾಗ್ರಾತಿಯಾಗಿ ನಾವೆಗಳನ್ನೂ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ ತಂದು ತಾವೇ ಸ್ವಯಂವಾಗಿ ಭುಜ್ಯವನ್ನೂ ಅವನ ಸೇನೆಯವರನ್ನೂ ದಡಕ್ಕೆ ತಂದು ಅಲ್ಲಿಂದ ಅವನ ತಂದೆಯಾದ ಶುಗ್ರರಾಜನ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ರಕ್ಷಿಸಿದನು ಎಂಬ ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳ ಮಹಿಮೆಯೂ, ಮತ್ತು ದಿವೋದಾಸನೆಂಬ ರಾಜನು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಲು ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದಾಗ ಕಂಬರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನಿಂದ ಅವನ ಯಜ್ಞವು ನಷ್ಟವಾಗಿ ಅವನಿಗೂ ಆಪಾಯವು ಉಂಟಾಗುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯ ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳು ಕಂಬರಾಕುರನನ್ನು ಕೊಂದು ದಿವೋದಾಸರಾಜನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿರುವನು ಎಂಬ ಅವರ ಪ್ರಭಾವವೂ ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಸ್ವಂಸಾಮಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ—ಸಾಯಣರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಶಾತ್ರರ್ಯವು ಒಂದೇ ವಿಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೆಲವು ಪದಗಳ ಅರ್ಥವು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಪಿಶ್ಯಭ್ಯಃ ಅ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಾಯಣರು ಯೆತ್ವೆ

ಏತರಃ ತುಗ್ರಾದಯಃ ಅಸತೇ ತಾವತ್ಪರ್ಯಂತಂ | ಏತ್ಯಗೌದ ತುಗ್ರನೇ ನೊದಲಾದವರ. ಇರಸ ಪ್ರದೇಶದ ವರಿಗೂ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು **ಸಿತ್ತ್ವಣಾಮರ್ಥಾಯ**—**ಸಿತ್ತ್ವಣಾಮಸ್ಯ ಸ್ವರ್ಗಾದ** ಪ್ರಚ್ಯುತಿಹೇತೋಃ ಪ್ರಜಾಸಂತಾನಾದೇರಿವಿಚ್ಛೇದಾರ್ಥಂ ಇವನ ಸಿತ್ತ್ವಗಳು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳದಿರು ನಂತೆ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಸಂತತಿಯೂ ಸಂತತವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು.

ವಿಭಿಃ—ಅಶ್ವೈಃ | ಕುದುರೆಗಳಿಂದ ಎಂದು ಸಾಯಣರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. **ಪಕ್ಷಿಸದೈಶ್ಚಿಃ ಅಶ್ವೈಃ—**ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಸಮನಾಗಿ ನೇಗಲಾಗಿಗಳಾದ ಕುದುರೆಗಳಿಂದ ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳ ವಿವರಣೆ

ಭೂರಮಾಣಂ—ಭ್ರಿಯಮಾಣಂ | ಅಶ್ವಗಳಿಂದ ವಹಿಸಲ್ಪಡುವನೆಂದು ಸಾಯಣರೂ, **ಭೂರತಿಗ್ರಸೆ-** **ನಾರ್ಥಃ ಗ್ರಸ್ತಮಾನಂ ಮತ್ಸೈಮ್ಯಮಕರೈಶ್ಚ |** ಭೂರ ಧಾತುವಿಗೆ ನುಂಗುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದರಿಂದ ಮತ್ಸೈ ಮತ್ತು ಮೊಸಳೆ ಇವುಗಳಿಂದ ನುಂಗಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು.

ವರ್ತಿಃ—ಗೃಹಂ ಪ್ರತಿ ವರ್ತನ್ಯ ಮಾರ್ಗೇಣ | ಗೃಹವೆಂದು ಸಾಯಣರ ಅರ್ಥ. ದಾರಿ ಎಂದು ಸ್ವಂದ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ವರ್ತಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರತಿಯಾ ||

ಭೂರಮಾಣಮ್—ಡುಭೃಲ್ ಧಾರಣಸೋಪಾಯೋಃ ಧಾತು. ಕರ್ಮಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಲದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶಾನಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ರುನಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಶವಿಕರಣ. **ಬಹುಲಂ ಭಂದಸಿ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಉತ್ತ. **ಉರಣ್ಣಿವೇರ** ಎಂಬ ಪರಿಭಾಷೆಯಿಂದ ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. **ಅನೇಮುಕ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಂತಾಗಕ್ಕೆ ವಸೂಗಮ. ಭೂರಮಾಣ ಎಂದು ರೂಪ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುವದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಳ ಬಂದುದರಿಂದ **ತಾಸ್ಯನುಮಾತ್ರೇತ್**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಶ ವಿಕರಣಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕ ವಚನಾಂತರೂಪ.

ಗತಮ್—ಗಮಲ್ಯ ಗತೌ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ ಪರನಾದಾಗ **ಅನುದಾತ್ತೋಪದೇಶ ವನತಿ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೩೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಅನುನಾಸಿಕವಾದ ಮಹಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ನಿವಂತಾ—ನಿ ಉಪಸರ್ಗ. ವಶ ಪ್ರಾಪಣೀ ಧಾತು. ಲದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. ರಶ್ ವಿಕರಣ. ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕವು ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತು ಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕೃದುತ್ತರಪದಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿವಚನ ಔಕಾರವಿಭಕ್ತಿಗೆ **ಸುಪಾಂ ಸುಲುಳ್**—ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರಾದೇಶ.

ಸಿತ್ತ್ವೈಃ—ಅ—ಅಶ್ವ ಉಪಸರ್ಗ. **ಅಶ್ ಮರ್ಯಾದಾವಚನೇ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೧-೨-೮೯) ಎಂಬುದ ರಿಂದ ಮರ್ಯಾದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ (ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವಧಿ ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಮರ್ಯಾದಾ ಎಂದು ಹೆಸರು.) ಇದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮ

ಪ್ರವಚನೀಯಸಂಕ್ಷ್ಠಾ ಬರುವುದರಿಂದ ಪಂಚಮ್ಯಪಾಪ್ಪತಿಫಲಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೨-೩-೧೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದರ ಸಂಬಂಧವಿರುವ ಏಕೈಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪಂಚಮಾ ವಿಭಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯಾಸಿಷ್ಯಮ್—ಯಾ ಪ್ರಾಪನೇ ಧಾತು. ಉಪ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಸ್ಯ ಫಸ್ಯ ಫಮಿ ಪಾಂ—ಎಂಬುದರಿಂದ ತಮಾದೇಶ. **ಯಮರಮನಮಾಶಾಂ ಸಕೈ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೫೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಕಾಗಮ, ಉಪ್‌ನಲ್ಲಿ ಟ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಸಿಚ್ಚಿಗೆ ಇಡಾಗಮ. **ಅದೇಶಸ್ತೈತ್ಯಯೋಃ**—ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಿಚ್ಚಿನ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ಪತ್ತ. ತನ್ನಿ ಮಿತ್ತಿವಾಗ ಪ್ರತ್ಯಯ ತಕಾರಕ್ಕೆ ಪ್ಪತ್ತ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸ್ಸ್ಯಮಾಪ್ ಯೋಃಗೇಽಪಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾಸಿಷ್ಯಮ್ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ವಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂಕೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಶೇಷ್ಯಮ್—ವಿಜನವೆಂದರೆ ದೂರದೇಶ. ವಿಜನೇ ಭವಮ್ ವಿಶೇಷ್ಯಮ್. ಛವೇ ಛಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೪-೧೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಛಾಂದಸ್ವನಾಗಿ ವಿತ್ತ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ತಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ತಿತ್ ಸೈರಿತಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ವರಾತ್ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದಿವೋದಾಸಾಯ—ದಿವೋದಾಸಾದೀನಾಂ ಛಂದಸ್ಸ್ಯಪಸಂಖ್ಯಾಸಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೨೧-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದಾಡ್ಯದಾತ್ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೪ ||

|| ಸಂಹಿತಾಶಃ ||

ಽಯುನೋರೈಶ್ಚಿನಾ ವಪುಷೇ ಯುನಾಯುಜಂ ರಥಂ ವಾಣೀ ಯೇ-
ಮತುರಸ್ಯ ಶರ್ಧ್ಧಂ |

ಆ ವಾಂ ಪತಿತ್ವಂ ಸಖ್ಯಾಯ ಜಗ್ಮುಷೀ ಯೋಷಾವ್ಯಣೇತ
ಜೇನ್ಯಾಯುವಾಂ ಪತೀ || ೫ ||

|| ಪದವಾಹಃ |

ಯುವೋಃ | ಅತ್ತಿನಾ | ವಪುಷೇ | ಯುವಾವಯುಜಂ | ರಥಂ | ವಾಣೀ ಇತಿ |

ಯೇಮತುಃ | ಅಸ್ಯ | ಶಧ್ಯಂ |

ಆ | ವಾಂ | ಪತ್ತಿತ್ತಂ | ಸಖ್ಯಾಯೆ | ಜಗ್ಮುಷೀ | ಯೋಷಾ | ಅನ್ವಣೇತ |

ಜೇನ್ಯಾ | ಯುವಾಂ | ಪತೀ ಇತಿ || ೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಅತ್ತಿನಾ ಹೇ ಅತ್ತಿನೌ ಯುವೋರ್ಯುವಯೋರ್ವಾಣೀ ವನನೀಯೌ ಪ್ರಶಸ್ತಾವಶ್ಚೌ ಯುವಾವಯುಜಂ ಯುವಾಭ್ಯಾಂ ಯುಜ್ಯಮಾನಂ ರಥಮಾಣಿಧಾವನಸಮಯೋಽಸ್ಯ ರಥಸ್ಯ ಯಜ್ಯಧ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಮಾದಿತ್ಯಾಹ್ಯಮವಧಿಧೂತಂ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ವಪುಷೇ ಶೋಭಾರ್ಥಂ ತದ್ಯೇಮತುಃ | ಸರ್ವೇಭ್ಯೋ ದೇವೇಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಾಪಯಾಮಾಸುಃ | ತದನಂತರಂ ಛಾ ಜಗ್ಮುಷ್ಯಾಗತವತೀ ಜೇನ್ಯಾಣಿಧಾವನೇನ ಜೀಯಮಾನಾ ಯೋಷಾ ಸೂರ್ಯಾ ಸಖ್ಯಾಯೆ ಸಖ್ಯಾಯೆ ಯುವಾಂ ಯುವಯೋಃ ಪತಿತ್ತಮುಷೇತ | ಕಥಮಿತಿ | ಮಮ ಯುವಾವೇವ ಪತೀ ಭರ್ತಾರಾವಿತಿ || ಯುವೋಃ | ಪಕ್ಷೀದ್ವಿವಚನೇ ಯೋಽಜೀತಿ ಯತ್ಸ್ಯ ಸರ್ವವಿಧೀನಾಂ ಛಂದಸಿ ವಿಕಲ್ಪಿತತ್ವಾದಭಾವೇ ಶೇಷೇ ಲೋಪ ಇತಿ ದಕಾರ ಲೋಪಃ | ಅತೋ ಗುಣ ಇತಿ ಪರರೂಪತ್ವಂ | ಯುವಾವಯುಜಂ | ಯುವಾವೌ ದ್ವಿವಚನ ಇತಿ ದ್ವ್ಯರ್ಥಾಭಿಧಾಯಕಸ್ಯ ಯುಷ್ಮತ್ಪೃಷ್ಟಸ್ಯಾನ್ವಿಭಕ್ತಾವಪಿ ನ್ಯತ್ಯಯೇನ ಯುವಾದೇಶಃ | ಶಧ್ಯಂ | ತ್ವಧು ಪ್ರಸಹನೇ | ಅಸ್ಯಾಣ್ಣ್ಯಂತಾದಜೋ ಯದಿತಿ ಯತ್ | ಯತೋಽನಾವ ಇತ್ಯಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಜಗ್ಮುಷೀ | ಗಮೇರ್ಲಿಟಃ ಕ್ರಮಃ | ಉಗಿತಕ್ಲೇಶಿ ಜೇಷ್ಠ | ವಸೋಃ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಮಿತಿ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ | ಗಮಹನೇತ್ಯುಪಧಾಲೋಪಃ | ಜೇನ್ಯಾ | ಜಿ ಜಯೇ | ಔಣಾದಿಶ ಏನ್ಯಪ್ರತ್ಯಯಷ್ಟಿಲೋಪಶ್ಚ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಹೇ ಅತ್ತಿನಾ—ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಯುವೋಃ—ನಿಮ್ಮ | ವಾಣೀ—ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ (ಅತ್ತಿಗಳು) | ಯುವಾವಯುಜಂ—ನಿಮ್ಮಿಂದ ಹೂಡಲ್ಪಟ್ಟ | ರಥಂ—ರಥವನ್ನು | ಅಸ್ಯ—ಈ ರಥದ | ಶಧ್ಯಂ—(ಸಂಧ್ಯದಲ್ಲಿ) ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು (ಅದಿತ್ಯವನ್ನು) | ವಪುಷೇ—ಕೀರ್ತಿಗೋಸ್ಕರ (ಕೀರ್ತಿಗಳಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ) | ಯೇಮತುಃ—(ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮೊದಲು) ಸೇರವವು (ಅನಂತರ) | ಆ ಜಗ್ಮುಷೀ—ಬಂದ | ಜೇನ್ಯಾ—(ಸಂಧ್ಯದಲ್ಲಿ)

ಪಣವಾಗಿದ್ದ | ಯೋಜನಾ—ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯು | ಸಖ್ಯಾಯೆ—ಸೈಂಹಕೃಷ್ಣೇಶ್ವರ | ಯುವಾಂ—ನೀನಿಬ್ಬರೂ | ಪತೇ ಇತಿ—(ನನ್ನ) ಪತಿಗಳೆಂದು | ನಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ | ಪತಿತ್ವಂ—ಪತಿತ್ವವನ್ನು (ಸ್ವಾಮಿತ್ವವನ್ನು) ಅವ್ಯರ್ಜಿತ—ವರಿಸಿದಳು (ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಳು).

! ಭಾವಾರ್ಥ !

ಎಲೈ ಅಪ್ಪಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಅಶ್ವಗಳು, ನಿಮ್ಮಿಂದ ಹೊದಲ್ಪಟ್ಟ ರಥವನ್ನು, (ಪಂಥದಲ್ಲಿ) ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿದ್ದ (ಅದಿಷ್ಟವನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು) ಸೇರಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಗಳಿಸಿದವು; ಅನಂತರ ಪೂಜಾರ್ಥವಾಗಿದ್ದ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯು (ನಿಮ್ಮ ಮೇಲಿನ ವಿಕಾರವಕ್ಕಾಗಿ) ನೀವೇ (ನನ್ನ) ಪತಿಗಳೆಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ವರಿಸಿದಳು.

English Translation.

Aswins, your admirable (horses) bore the car which you had harnessed, (first) to the goal, for the sake of honour, and the damsel, who was the prize, came, through affection, to you, and acknowledged your (husbandship), saying " You are (my) lords".

! ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು !

ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯಾದ ಸೂರ್ಯಾ ಎಂಬುವಳ ಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ರಥವು ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಬ್ಬರ ರಥ ಕ್ಷಿಂತಲೂ ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವಂತೆ ನೀವು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ನಿಮ್ಮ ರಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಕ್ಷಾತ್ರವಾಗಿದ್ದ ಪಣವನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟ ನಿಮ್ಮ ರಥವು ಅದಿಷ್ಟರೂಪವಾದ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಸೇರಿತು. ಇತರ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ತಲಪಿದಕಾರಣ ಸೂರ್ಯಾದೇವಿಯು ನಿಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ನಿಮ್ಮ ರಥಕ್ಕೆ ತಾನಾಗಿಯೇ ಬಂದು ಸೇರಿದಳು ಎಂದು ಅಪ್ಪಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥದ ಮತ್ತು ಅವರ ಪ್ರಭಾವವು ವಿವಿಧವಾಗಿರುವುದು. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ವಿವಾದವು ಉಂಟಾದಾಗ ಈ ಅಪ್ಪಿನೀದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಭಾವವು ಅತ್ಯಧಿಕವಾದುದೆಂದು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ (ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ) ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವುದೂ ಕೂಡ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ವಾಣೀ—ವನನೀಯೈ ಪ್ರಶಸ್ತೈ ಅಶ್ವೈ | ಶ್ಲಾಘಿಸಲು ಅರ್ಥವಾದ ಕುದುರೆಗಳು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ವಾಣ್ಯ ಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೩) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಾಕ್ಯ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಸುಗಾನ್ ಪಘೋ ಅಶ್ವನೋನ್ನಿ ರಣೇ ಗಾಃ ಪ್ರಾವನ್ ವಾಣೀ ಪುರುಹೂತಂ ಧಮಂತೀ |

(ಮ. ಸಂ. ೩-೩೦-೧೦)

ವಾಣೀ ಅಪೇ, ವದನಾತ್ ವಾಣೀ, ವದನಾತ್ ವಾಣೀ ವಾಣೀ | (ನಿ. ೩-೩) ಎಂದು ಯಾಸ್ಮಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ವಾಣೀ ಎಂದರೆ ಉದಕಗಳು, (ಮಾತುಗಳು) ವಾಕ್ಯಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು

ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಂವಸ್ತಾಮಿಗಳು— ವಾಣೀ ಶಬ್ದವು ಅಸತಿತಮಸಿ ಇದಂ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀ ನಾಮಧೇಯಂ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವು ಉಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀಗಳೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಶರ್ಧ್ಯಂ—ಶರ್ಧಂ ಇತಿ ಬಲನಾಮು | ಶರ್ಧ್ಯ ಶಬ್ದವು ಬಲನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ನಿ. ೩-೯) ಬಲವೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಸ್ವಂವಸ್ತಾಮಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು—

ಅತ್ತೀತಿಹಾಸಮಾಚಕ್ಷತೇ—ಅತ್ತಿನೌ ಕಾಷ್ಠಮಯೇನ ಮರ್ಬಲೇನ ರಥೇನ ಗಚ್ಚಂತಿ ದೈಷ್ಟ್ಯಾ ವೃತ್ತೋ ಅಸಜಹಾಸ | ತಚ್ಚ್ಚುತ್ಯಾ ಅಮರ್ಷೇಣ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾ ತಂ ರಥಂ ಸುಮರ್ಣ ಬಜಿತಂ ಬಲವಂತಂ ಚಕ್ರಥುರಿತಿ |

ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು (ಮರದಿಂದ) ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಲವಿಲ್ಲದ ರಥದಿಂದ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ವೃತ್ತಾಸುರನು ಅಸಕಾಷ್ಠಮಾಡಿದನು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಆ ರಥವನ್ನು ಸುಮರ್ಣಬಜಿತವಾದದ್ದನ್ನಾಗಿಯೂ, ಬಹಳ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡಿದರು. ವಾಣೀ ರಥಂ ಯೇ-ಮಥುರಸ್ಯ ಶರ್ಧ್ಯಂ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥವನ್ನು ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

! ನ್ಯಾಕರಣಶ್ರುತಿಯಾ |

ಯವೋಃ—ಯುಷ್ವದ್ ಶಬ್ದ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಹ್ಯೋ ದ್ವಿವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಸರ್ವೇ ವಿಧಯುಕ್ತೆಂದನಿ ವಿಕಲ್ಪಾಂತೇ—ಎಂಬ ವಚನಾನುಸಾರವಾಗಿ ಯೋಜಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೮೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಾದೇಶವು ಅಜಾದಿಪರವಾದರೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. **ಯುವಾವ್ ದ್ವಿವಚನೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೯೨)** ಎಂಬುದರಿಂದ ಮಸರ್ಯಂ ತಕ್ಕೆ ಯುವಾದೇಶ. ಪರರೂಪ ಬಂದಾಗ ಶೇಷೇ ಲೋಪಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೯೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ದಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ (ಓಕಾರ) ಪರವಾದುದರಿಂದ ಅತೋಃ ಗುಣೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರರೂಪ. ಸಕಾರಕ್ಕೆ ರುತ್ವ ವಿಸರ್ಗ. ಯವೋಃ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ.

ಯುಷಾಯುಜಮ್—ಯುಜ್ಯತೇ ಇತಿ ಯುಕ್. ಯುಜಿ ಯೋಗೇ ಧಾತು. ಕ್ವಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯುವಾಧ್ಯಂ ಯುಜ್ಯತೇ ಇತಿ ಯುವಾಯುಕ್. **ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್—**ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಯುಷ್ಯತ್ಯಬ್ದವು ನಿಭೃತ್ತಿಪರವಾಗಿರದಿದ್ದರೂ ದ್ವೈರ್ಧಾಭಿಧಾಯಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಮಸರ್ಯಂತಕ್ಕೆ ಯುವಾದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ. **ಗತಿಕಾರಕೋಪಸವದಾತ್ ಕ್ವೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯)** ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವಮುತ್ತರಪದ ಪ್ರತ್ಯತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ವಿಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಯೇಮತೇ—ಯಮ ಉಪರಮೇ ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಕಿತ್ವಾದೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ಅತಿ ಏಕಹಲ್ ಮಧ್ಯೇ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೨೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಏತ್ವಾಭ್ಯಾಸಲೋಪ. ಅತಿಶಂಕದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಶರ್ಧ್ಯಮ್—ಶ್ರುಧು ಪ್ರಸಹನೇ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಹೇತುಮತಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಷೆಚ್. ಅಜಂತವಾದುದರಿಂದ ಅಚೋ ಯತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೯೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಷೆಚ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಿಗೆ ಗುಣ. ಹೇರನಿಟಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೫೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯತ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಷೆಚ್ಚಿಗೆ ಲೋಪ. ಯತೋನಾವಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಮಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಖ್ಯಾಯಿ—ಸಖ್ಯಾರ್ಥವಃ ಸಖ್ಯಮ್. ಸಖ್ಯಯೇಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೧-೧೦೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಪ್ರತ್ಯಯ. ಯಸ್ಯೇತಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೪೮) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಜಗ್ಮುಷೀ—ಗಮ್‌ಲ್ಯ ಗತೌ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಲಿಟ್ ಬಂದಾಗ ಕೈಸುಕ್ತ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಮ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಧ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಚುಪ್ಪ. ಗಮಹನಜನ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೯೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಾ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀಪ್ರ ವಿವಕ್ಷ್ಯಮಾದಿವಾಗಿ ಉಗಿತತ್ವ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಔವ್. ಭಸಂಜ್ಞಾ ಇರುವುದರಿಂದ ವಸೋಃ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೩೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಸುವಿನ ವಕಾರಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. ಪೂರ್ವರೂಪ. ಶಾಸಿಸಿಘೋಷಾಂ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೩-೬೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಸುವಿನ ವಕಾರಕ್ಕೆ ಪತ್ವ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಉಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅವೈಶೇತ—ವೌಘ್ ವರಣೇ. ಧಾತು. ಲ್ಯಾದಿ. ಲಘ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಶಂಕ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜೇನ್ಯಾ—ಜಿ ಜಯೇ, ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಉಕಾದಿಸಿದ್ವಾದ ಏನ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ, ತತ್ಪಂನಿಯೋಗದಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಟಿಗೆ ಲೋಪ. ಜೇನ್ಯ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯದ ಆದ್ಯದಾತ್ಮಸ್ವರದಿಂದ ಏಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಅದಂತವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೇಶರಿಃ ಟಾವ್ ಬರುತ್ತದೆ. || ೫ ||

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ |

ಯುವಂ ರೇಭಂ ಪರಿಸ್ಸೂತೇರುರುಷ್ಯಥೋ ಹಿಮೇನ ಘರ್ವಂ
ಪರಿತಪ್ತಮತ್ರಯೇ |

ಯುವಂ ಶಯೋರನಸಂ ಪಿಶ್ಯಧುರ್ಗವಿ ಪ್ರ ದೀರ್ಘೇಣ ವಂದ-
ನಸ್ತಾರ್ಯಾಯುಷಾ || ೬ ||

! ಪದಪಾಠಃ |

ಯುವಂ | ರೇಭಂ | ಪರಿಸ್ಸೂತೇಃ | ಉರುಷ್ಯಥಃ | ಹಿಮೇನ | ಘರ್ವಂ |
ಪರಿತಪ್ತಂ | ಅತ್ರಯೇ |

ಯುವಂ | ಶಯೋಃ | ಅನಸಂ | ಪಿಶ್ಯಧುಃ | ಗವಿ | ಪ್ರ | ದೀರ್ಘೇಣ | ವಂದನಃ |
ತಾರಿ | ಆಯುಷಾ || ೬ ||

! ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಏತೇ ಅಪ್ಪಿನ್ಯ ಯುವಂ ಯುವಾಂ ರೇಭವ್ಯುಷಿಂ ಪರಿಷ್ಸೂತೇಃ ಪರಿತಪಃ ಪ್ರೇರಣಾಮಪದ್ರವಾತ್ಯೂ-
ಪಪತನಾದ್ಯೋರುಷ್ಯಥಃ | ರಕ್ಷಥಃ | ಉರುಷ್ಯತೀ ರಕ್ಷಾಕರ್ಮೇತಿ ಯಾಸ್ಯಃ | ನಿ. ೩. ೨೩ | ತಥಾತ್ರಯ
ಋಷಿಯೇ ಪರಿತಪ್ತಂ ಪರಿತಪ್ತಂ ಘರ್ವಮಸುರೈಃ ಪೀಡಾರ್ಥಂ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಂ ದೀಪ್ಯಮಾನಂ ಕುಷಾಗ್ನಿಂ
ಹಿಮೇನ ಶೀತೇನೋದಕೇನಾನಾರಯೇಥಾಂ | ಯದ್ವಾ | ಹವಿಷಾಮತ್ರಯೇ ಭಕ್ಷಯಿತ್ಯೇಗ್ನಯೇ
ಪರಿತಪ್ತಂ ಸೂರ್ಯಕಿರಣೈಃ ಸಂತಪ್ತಂ ಘರ್ವಂ | ಅಪರ್ವಾಮೈತತ್ | ಅಪರ್ವಮೇನ ವ್ಯಪ್ಪ್ಯದೇಶೇನ
ಹವಿಃಸಂಪಾದಕವ್ವೀಡ್ಯಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತೈರ್ಘಮನಾರಯೇಥಾಂ | ಅನಿ ಚ ಶಯೋರೇತತ್ಪಂಚ್ಚ ಸ್ಯರ್ವೇರ್ಗವಿ
ನಿವೃತ್ತಪ್ತಸನಾಯಾಂ ಧೇನಾವನಸಂ ರಕ್ಷಕಂ ಪಯೋ ಯುವಂ ಯುವಾಂ ಪಿಶ್ಯಥಃ | ಪ್ರವರ್ಧಿತವಂಶಾ |
ತಥಾ ಪೀಡಾರ್ಥೇಣ ವಂದನಂ ಋಷಿರ್ದೀರ್ಘೇಣಾಯುಷಾ ಪ್ರ ತಾರಿ | ಯುವಾಧ್ಯಾಂ ಪ್ರವರ್ಧಿತಃ |

ಪ್ರಪೂರ್ವಸ್ತಿರತಿವರ್ಧನಾರ್ಥಃ || ಅವಸಂ | ಅವತೇರಾಣಾದಿಕೋಽನ್ಯಃ | ಸಿಷ್ಯೈಃ | ಪ್ವಾಯಾ
ವೃದ್ಧೌ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಪರಸ್ಯೈಪದಂ | ಲಿಡ್ಯಥೋಕ್ತ | ಪಾ. ೩-೧-೨೯ | ಇತಿ ಸೀಭಾವಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

(ಹೇ) ಅಶ್ವಿನೌ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಯುವಂ—ನೀವಿಬ್ಬರೂ | ರೇಛಂ—ರೇಛುಮು
ಯನ್ನು | ಪರಿಷೂತೇಃ—ಉಪದ್ರವದಿಂದ | ಉರುಷ್ಯೈಃ—ರಕ್ಷಿಸಿದಿರಿ | ಅತ್ರಯೇ—ಅತಿಮುಷಿ
(ಹವಿರ್ಭಕ್ಷಣಾದ ಅಗ್ನಿಗಾಂ) | ಪರಿತಪ್ತಂ—ತಾಪಕರವಾದ | ಘರ್ಮಂ—ಅಗ್ನಿಯನ್ನು (ಹವಿಸ್ಸಿಗೆ ಅಧಾರ
ವಾದ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಹಿತವಾದ ಸೂರ್ಯನ ತಾಪವನ್ನು) | ಹಿಮೇನ—ಶೀತೋದಕದಿಂದ (ವೃಷ್ಪ್ರಾಪ್ತದಕದಿಂದ)
(ಪಂಹಿಸಿದಿರಿ) | (ಮತ್ತು) ಶಯೋಃ—ಶಯನಾಮುಳ ಮುಷಿಯು | ಗಮಿ—ಗೊಡ್ಡುಹಸುವಿನಲ್ಲಿ |
ಅವಸಂ—ರಕ್ಷಕವಾದ (ಕ್ಷೀರವನ್ನು) | ಯುವಂ—ನೀವಿಬ್ಬರು | ಸಿಷ್ಯೈಃ—ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದಿರಿ |
(ತಥಾ—ಹಾಗೆಯೇ) | ವಂದನಃ—(ಜೀರ್ಣಾಂಗನಾದ) ವಂದನ ಮುಷಿಯು | ದೀರ್ಘೇಣ ಆಯುಷಾ—
ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯನಿಂದ | ಪ್ರೆ ತಾರಿ—(ನಿಮ್ಮಿಂದ) ಪ್ರವರ್ಧಿತನಾದನು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನೀವಿಬ್ಬರೂ ರೇಛುಮುಷಿಗೆ (ಬಂದಿದ್ದ) ಅಪತ್ತನ್ನು ಪಂಹಿಸಿದಿರಿ, ಅಶ್ವಿಗೆ ತಾಪ
ಕರವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಶೀತೋದಕದಿಂದ ನಿವಾರಿಸಿದಿರಿ, (ಹವಿರ್ಭಕ್ಷಣಾದ ಅಗ್ನಿಗೋಸ್ಕರ, ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿನಾಶಕವಾದ
ಸೂರ್ಯನ ತಾಪವನ್ನು ವೃಷ್ಪ್ರಾಪ್ತದಕದಿಂದ ನಿವಾರಿಸಿದಿರಿ); ಶಯುವಿನ ಗೋವಿಗೆ ಕ್ಷೀರದಾನ ಮಾಡಿದಿರಿ; ಹಾಗೆಯೇ
(ಜೀರ್ಣಾಂಗನಾದ) ವಂದನ ಮುಷಿಗೆ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದಿರಿ.

English Translation.

You preserved Rebha from the violence around him ; you quenched
with snow, for Atri, the scorching heat ; you generated milk in the cow
of Sayu ; and (by you) was Vandana endowed with prolonged life.

|| ವಿಶೇಷವಚನಗಳು ||

ಯುವಂ ರೇಛಂ ಪರಿಷೂತೇರುರುಷ್ಯೈಃ—ಯುವಾಂ ರೇಛಂ ಮುಷಂ ಪರಿತೇ ಪ್ರೇರಣಾಮು
ಪದ್ಮಿನಾತ್ ಕೂಪಸೇನಾದ್ವಾರ್ಷ್ವಥಃ | ಉರುಷ್ಯೈಶ್ಚ ರಜ್ಜಾಕರ್ಮಾ (ನಿ. ೫-೨೩) ಉರುಷ್ಯೈಶ್ಚ ಶಬ್ದವು
ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ರೇಛುಮುಷಿಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ
ಒದಗದ ಅಪಾಯದಿಂದ ಅಥವಾ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಅವರರು ಅವನನ್ನು ಕಟ್ಟುಹಾಕಿ ಮುಳುಗಿಸಿದ್ದ ತೊಂದರೆಯಿಂದ
ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅತಿಮುಷಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅವನನ್ನು ತುಪ್ಪಾಯಲ್ಲಿ ಅಸುರರು ಹಾಕಿದಾಗ ಅಶ್ವಿನೀ
ದೇವತೆಗಳು ಅವನ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಹಿತಕರವಾದ ಮತ್ತು ತಂಪಾದ ನೀರಿನಿಂದ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು

ಅಂಶಿ ಅವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ಹೇಳಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ಅತ್ತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕವಿಷ್ಣುಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಸುವ ಅಗ್ನಿ ಎಂದು, ಈ ಅಗ್ನಿಗೆ (ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳ ತಾವದಿಂದ ಪ್ರೀತ್ಯಾದ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯು ಯಾವುದೂ ಆಗದಿರುವುದರಿಂದ) ಉಂಟಾಗಿರುವ ತಾವನನ್ನು ವ್ಯಷ್ಟ್ಯವಕಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸಿದರು ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಅತ್ತಿಪುಷಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿವರಿಸಿ—

ಹಿಮೇನಾಗ್ನಿಂ ಘ್ರಂಸಮವಾರಯೇಕ್ಷಾಂ ಪಿತುಮತೀಮೂರ್ಜಮಸ್ಯಾ ಅಥತ್ತೆಂ |
ಯುದೀಸೇ ಅತ್ತಿಮುಕ್ತಿನಾವನೀಶಮುನ್ನಿನ್ಯಘಃ ಸರ್ವಗಣಂ ಸ್ತಸ್ತಿ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೧೬-೮)

ಈ ಪುತ್ರನ್ನು ಉಪಹರಿಸಿರುವರು.

ಶಯುವೆಂಬ ಪುಷಿಯ ಮುದಿಯಾದ ಮತ್ಸು ಸಾಯುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಗೋವನನ್ನು ಯಾವನಾವಸ್ಥೆಗೆ ಪಂವ ತಿರ್ನಿ ಕಾಲು ಕೊಡುವತಾಗೆ ಮಾಡಿರುವರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಮತ್ತು ವಂದನಪುಷಿಯನ್ನು ಬಾವಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಅವನಿಗೆ ಶಕ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಭಾವವೂ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಘರ್ಮಂ—ದೀಪ್ತಂ ಎಂದು ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳ ವಿವರಣೆ. ಘರ್ಮ ಶಬ್ದವು ಹನ್ನೆರಡು ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ (ಏ. ೩-೨೧) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹದಿನೈದು ಯಜ್ಞಸಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಏ. ೩-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅವಸಂ—ರಕ್ಷಕಂ | ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಸಾಮಗ್ರಿ ಎಂದು ಸಾಯಣರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು—ಅವನ ಶಬ್ದವು ಪಥ್ಯೋದನವಾಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶಯುಪುಷಿಯ ಪಥ್ಯೋದನವು ಪಯೋರೂಪವಾಗಿರುವುದು. ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಮತ್ತು ಯಾಸ್ಯರು—ಅವನ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ವಚನಮಾಡುವಾಗ—

ಮಯೋಧೂರ್ವಾತೋ ಅಥಿ ವಾತೂಸ್ತಾ ಊರ್ಜಸ್ಯತೀರೋಷಫೀರಾ ರಿಶಂಶಾಂ |
ಪಿವಸ್ತತೀರ್ಷೀವಧನ್ಯಾಃ ಪಿಟಂಶೈವಸಾಯೆ ಪದ್ವಿತೇ ರುದ್ರೈ ಮೃಳ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧೦-೧೬೯-೧)

ಯೋನಿಪ್ತೃ ಇಂದ್ರ ನಿಷದೇ ಅಕಾರಿ ತಮಾ ನಿ ಸೀದ ಸ್ತಾನೋ ನಾರ್ವಾ |
ವಿಮುಚ್ಚಾ ವಯೋ ವಸಾಯಾಶ್ಚಾ ದೋಷಾ ವಸ್ತ್ರೋರ್ವಹೀಯಸಃ ಪ್ರಪಿತೈಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೦೮-೧)

ಎಂದು ಎರಡು ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ಅವನಾಯೆ ಪದ್ವಿತೇ ರುದ್ರೈ ಮೃಳ ಇತಿ ಪದ್ವಿದವಸಂ ಗಾವಃ ಸಘೈದನಂ | ಅವತೇರ್ಗತ್ಯರ್ಥಸ್ಯಾಸೌ ಸಾಮಕರಣಃ | ತಸ್ಮಾನ್ಯಾವಗೃಹ್ಣಂತಿ ಅವಸಾಯಾಶ್ಚಾ ಇತಿ ಸ್ತುತಿರುಪಸ್ತಪ್ತೋ ವಿಮೋಚನೇ ತಸ್ಮಾವವಗೃಹ್ಣಂತಿ | (ಏ. ೧-೧೧೬) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು. ಅವನ ಶಬ್ದವು ಗೋವಿನ ದಾರಿಯ ಆಹಾರವಾಚಕವಾಗಿರುವುದು. ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಗತ್ಯರ್ಥವುಳ್ಳ

ಆವತಿ ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಕೃಯುವು ಬಂದು ಆವಸಾಯ ಎಂದು ರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅವಸಾಯ ಸದ್ಯತೇ ರುದ್ರ ಮೃತೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪಶ್ಯದನಾಯ ಸುಖೋ ಭವ ಎಂದು ಅವಸ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪಶ್ಯದನ (ವಾರಿಯ ಬುತ್ತಿ) ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಅವಸಾಯೋಶ್ವಾ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ರಶ್ಮಿಭ್ಯೋ ವಿಯೋಬ್ಯ ಲಬ್ಧೋದಕೇಯವಸಾ ಕೃತ್ವಾ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ

! ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ !

ಪರಿಷೂತೇಃ—ತೂರ್ ಪ್ರಾಣಿಗರ್ಭವಿಮೋಚನೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಿಯಾಂ ಶ್ರೀನ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ರೀನ್ ಪ್ರಕೃಯು ತಾದಿಯಾಗಿ ನಿಶ್ಚಾದುದರಿಂದ ತಾಪ್ ಚಿ ನಿತಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೫೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃತ್ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಅವಸಾದವಾಗಿ ಗತಿಗೆ (ಪರಿ) ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉರುಷ್ಯಭಃ—ಉರುಷ್ಯ ಧಾತುವು ಧಾತುವಾಠ ಪರಿಶವಾಗದಿದ್ದರೂ ಅಕ್ಕಕಣಿವಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ರ್ಷವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರಗತ. ಅತಿಶಂಕದ ಪದವಲ್ಲದಿದ್ದರಿಂದ ನಿಭಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪರಿಶಪ್ತಮ್—ತಪ ಸಂಹಾರೇ. ಧಾತು. ನಿಷ್ಪಾ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವಪ್ರಕೃಯು. ಗತಿರನಂತರಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅವಸಮ್—ಅವ ರಕ್ಷಣೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಔಣಾದಿಕವಾದ ಅಸಚ್ ಪ್ರಕೃಯು. ಚಿತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ಪ್ರಸರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರಗತ.

ಪಿಶ್ಯಭಃ—ಪ್ರಾಯಾ ವೃದ್ಧೌ. ಧಾತು. ವ್ಯತ್ಯೆಯೋ ಬಹುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರಸ್ಮೈಪದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಮೈಪವಾಣಾಂ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಥುಸಾದೇಶ ಲಿಟೈಜೋಶ್ಚ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಿಟ್ ಪರವಾದಾಗ ಧಾತುವಿಗೆ ಪಿ ಧಾವ. ಅದಕ್ಕೆ ದ್ವಿಪ್ರ. ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಲೈಸ್ಯಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಸ್ತ. ವಿನೀತೋಚೋ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯುಕಾದೇಶ. ಅತಿಶಂಕದ ಪದವಲ್ಲದಿದ್ದರಿಂದ ತಿಜಂತನಿಭಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ತಾರಿ—ಶ್ಚ ಪ್ಲವನತರಣಯೋಃ ಧಾತು. ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಲುಕ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಪ್ರಕೃಯು. ಚಿನ್ ಧಾವಳರ್ಮಣೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚ್ಚಿಗೆ ಚಿನ್. ಣಿಪ್ರಾದುದರಿಂದ ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಆಚೋಷ್ಯಾತಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತು ಮುಕಾರಕ್ಕೆ ವೃದ್ಧಿ ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಚಿಣೋ ಲುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೦೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರವ ತ ಪ್ರಕೃಯಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸ್ಸುಮಾಹಯೋಗೇಽಪಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ತಿಜಂತನಿಭಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೬ ||

|| ಸಂಹಿತಾವಾಚಃ ||

ಯುವಂ ವಂದನಂ ನಿರ್ಋತಂ ಜರಣ್ಯಯಾ ರಥಂ ನ ದಸ್ರಾ
ಕರಣಾ ಸಮಿನ್ವಥಃ |

ಕ್ಷೇತ್ರಾದಾ ವಿಪ್ರಂ ಜನಧೋ ವಿಪನ್ಯಯಾ ಪ್ರ ವಾಮತ್ರ ವಿಧತೇ
ದಂಸನಾ ಭುವತ್ || ೭ ||

|| ಪದವಾಚಿ ||

ಯುವಂ | | ವಂದನಂ | ನಿರ್ಋತಂ | ಜರಣ್ಯಯಾ : ರಥಂ | ನ | ದಸ್ರಾ
ಕರಣಾ | ಸಂ | ಇನ್ವಥಃ |

ಕ್ಷೇತ್ರಾತ್ | ಆ | ವಿಪ್ರಂ | ಜನಧಃ | ವಿಪನ್ಯಯಾ | ಪ್ರ | ವಾಂ | ಅತ್ರ | ವಿಧತೇ |
ದಂಸನಾ | ಭುವತ್ || ೭ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ದಸ್ರಾವಕ್ರಿನ್ ಯುವಂ ಯುವಾಂ ಜರಣ್ಯಯಾ ಜರಯಾ ನಿರ್ಋತಂ ನಿಶೇಷೇಣ
ಸ್ವಾಪ್ತಂ ವಂದನಮ್ಪಿ ಕರಣಾ ಕರ್ಮಣಾಂ ಕರ್ತಾರೌ ಶಿಲ್ಪಕುಶಲೌ ಯುವಾಂ ಸಮಿನ್ವಥಃ | ಸಮ
ಧತ್ತಂ | ಪುನರ್ಯುವಾನಮಕುರುತಂ | ತತ್ರ ದ್ವಿಪ್ರಾಂತಃ | ರಥಂ ನ | ಯಥಾ ಕಕ್ಷಿಚ್ಛಿಲ್ವೀ ಜೀರ್ಣಂ
ರಥಂ ಪುನರಪ್ಯಭಿನವಂ ಕರೋತಿ ತದ್ವತ್ | ಅಪಿ ಚ ವಿಪನ್ಯಯಾ ಸ್ತುತ್ಯಾ ಗರ್ಭಸ್ಥೇನ ವಾಮದೇವೇನ
ಸ್ತುತೌ ಸಂತೌ ಕ್ಷೇತ್ರಾದಾ | ಆಕಾರಃ ಸಮುಚ್ಛಿಯೇ | ಮಾತುರುದರಲಕ್ಷಣಾಜ್ಜನ್ಮಾನಾದ್ವಿಪ್ರಂ
ಮೇಧಾವಿನಂ ತಮ್ಪಿ ಜನಧಃ | ಜನಯಥಳ್ | ತಥಾ ವಾಂ ಯುವಯೋರ್ದೇವಸನಾ ರಕ್ಷಣಾತ್ಮಕಂ
ಕರ್ಮಾತ್ಮಾಸ್ತೌ ವಿಧತೇ ಪರಿಚಿರತೇ ಯಜಮಾನಾಯ ಪ್ರ ಭುವತ್ | ಪ್ರಭವತು | ರಕ್ಷಿತಂ ಸಮರ್ಥಂ
ಭವತು || ನಿರ್ಋತಂ | ಋ ಗತೌ | ಕರ್ಮಣಿ ನಿಷ್ಕಾ | ಗತಿರನಂತರ ಇತಿ ಗತೇಃ ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚರತ್ವಂ |
ಜರಣ್ಯಯಾ | ಜರಣ್ಯಿಯಾರ್ಹಾ ಜರಣ್ಯಾ | ಅಂತ್ಯಾವಸ್ಥಾ ಚೈಂದಸಿ ಚೇತಿ ಯಃ | ಕರಣಾ |

ಕರೋತೇರಸ್ಯೇಭ್ಯೋಽಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ | ಪಾ. ೩-೩-೧೩೦ | ಇತಿ ಯುಜ್ಞ | ಇನ್ನೇಫಃ | ಇವಿ ವ್ಯಾಪ್ತೌ | ಇದಿಶ್ವಾನ್ಮುಮ್ | ಧೌವಾದಿಕಃ | ಜನಫಃ | ಜನೀ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ | ಚೆಚ್ಯುಪಧಾವ್ಯದ್ವಿಃ | ಜನೀಜ್ಞಾಪ್ತೌಶ್ಚ ಸು-
ರಂಜ ಇತಿ ಮಿಶ್ರಾನ್ವಿಶಾಂ ಹ್ರಿಸ್ವ ಇತಿ ಹ್ರಿಸ್ವತ್ವಂ | ಛಂದಸ್ಸುಭಯುಥೇತಿ ಶಪ ಆರ್ಧಭಾತುಕಶ್ಚಾಣ್ಣೇರ-
ನಿಟೀತಿ ಚೇಲೋಪಃ | ವಿಪಸ್ಯಯಾ | ಪನ ಸ್ತುತಾ | ಅಭ್ಯಾಸದಯುಕ್ತೇತಿ ಭಾವೇ ಯುಕ್ | ವ್ಯತ್ಯಯೇ-
ನಾಂತೋದಾತ್ತತ್ವಂ | ವಿಧತೇ | ವಿಧ ವಿಧಾನೇ | ತಾದಾದಿಕಃ | ಲಟಃ ಶತ್ | ಶತುರನುಮ ಇತಿ
ವಿಧತ್ವೇರದಾತ್ತತ್ವಂ | ಭುವತ್ | ಧವತೇರ್ಲೀಟ್ಯದಾಗಮಃ | ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ ಶಪೋ ಲುಕ್ |
ಛೂಸುಪೋಸ್ತಿಪಾಠತಿ ಗುಣಪ್ರತಿಷೇಧಃ ||

। ಪ್ರತಿಪಾದರ್ಥ ।

ದಸ್ರಾ—ಎಲೈ ದಸ್ರರೇ (ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ) | ಯುವಂ—ನೀವಿಬ್ಬರು | ಜರಣ್ಯಯಾ—ಜರೆಯಿಂದ
(ಮುಟ್ಟಿನಿಂದ) | ನಿರ್ಬುಕತಂ—ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದ | ವಂದನಂ—ವಂದನಮುಖಿಯನ್ನು |
ಕರಣಾ—ಕರ್ಮಕುಶಲರಾದ ನೀವು | ರಥಂ ನೆ—(ಶಿಲ್ಪಿಯುಜೀರ್ಣ) ರಥವನ್ನು (ಸಂಪಡಿಸುವಂತೆ) | ನಂ
ಇನ್ನೇಫಃ—(ಪುನರ್ಯುವಕನನ್ನಾಗಿ) ಮಾಡಿದಿರಿ | ವಿಪಸ್ಯಯಾ—(ಗರ್ಭಸ್ಥನಾದ ವಾಮಾದೇವನ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ)
(ಸ್ತುತರಾಗಿ) | ಪ್ತೇಶ್ವಾಪ್ತ ಆ—(ಮಾತೃವಿನ ಉದರದಿಂದ) ಜನ್ಮಿಸ್ತುಳದಿಂದ | ವಿಪ್ರಂ—ಮೇಧಾವಿಯಾದ ಆ
ಮುಖಿಯನ್ನು | ಜನಫಃ—ಜನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದಿರಿ | (ತಪ್ತಾ—ಹಾಗೆಯೇ) | ಪಾಂ—ನಿಮ್ಮ | ದಂಸನಾ—
ರಕ್ಷಣಾರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವು | ಅತ್ತೇ—ಈ | ವಿಧತೇ—(ನಿಮ್ಮನ್ನು) ಪರಿಚರಿಸುವ (ಯಜಮಾನನಾಗಿ) |
ಪ್ರ ಭುವತ್—(ರಕ್ಷಿಸುವ) ಸಾಮರ್ಥ್ಯಯುಕ್ತವಾಗರಿ.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ಎಲೈ ದಸ್ರರೇ, (ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ) ಜರಾವೃತನಾದ ವಂದನಮುಖಿಗೆ ಕುಶಲರಾದ ನೀವು, ಶಿಲ್ಪಿಯು
(ಜೀರ್ಣವಾದ) ರಥವನ್ನು (ಸಂಪಡಿಸುವಂತೆ) ಯುವನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರಿ; (ಗರ್ಭಸ್ಥನಾದ ವಾಮಾದೇವನಿಂದ)
ಸ್ತುತರಾಗಿ ಆ ಮುಖಿಯನ್ನು ಪಾಯಿಯ ಉದರದಿಂದ ಜನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದಿರಿ; (ಅದೇರಿತೆ) ನಿಮ್ಮ ರಕ್ಷಣಾ
ಕಾರ್ಯವು (ನಿಮ್ಮನ್ನು) ಪರಿಚರಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ಯಜಮಾನನನ್ನು (ರಕ್ಷಿಸಲು) ಸಮರ್ಥವಾಗರಿ.

English Translation.

Skilful Dasras, you restored Vandana, when debilitated by old age, as a (wheelwright repairs a worn-out) car; (moved) by his praises, you brought forth the sage (Vamadeva) from the womb: may your (glorious) deeds be (displayed) for him who in this place offers you worship.

|| ವಿಶೇಷವಚಯಗಳು ||

ಜರಣ್ಯಯಾ—ಜರಣಕ್ರಿಯಾರ್ಹಾ ಜರಣ್ಯಾ | ಮುದುಕತನವೆಂದು ಅರ್ಥ.

ರಥಂ ನ—ಯಥಾ ಕೃತ್ವಿತ್ ಶಿಲ್ಪೀ ಜೇರ್ಣಂ ರಥಂ ಪುನರಪ್ಯೃಥಿವಂ ಕರೋತಿ ತೇದ್ವತ್ | ಶಿಲ್ಪಿಯು ಹಳೆಯದಾಗಿ ಮುದುಕನಾಗುವಂತೆ ಇರುವ ರಥವನ್ನು ತನ್ನ ಜಾಣತನದಿಂದ ಹೊಸದು ಮಾಡುವಹಾಗೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಮುದುಕನಾದ ವಂದನ ಋಷಿಯ ಶರೀರವನ್ನು ಯಾವನಸ್ಥನ ಶರೀರದಂತೆ ಮಾಡಿ ವಂದನ ಋಷಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಕ್ಷೇತ್ರಾತ್ ವಿಪ್ರಂ ವಿಪನ್ಯಯಾ ಆ ಜನಥಃ—ವಾಮದೇವನ ಸ್ವತಾ ಮಾತುರುದರಲಕ್ಷಣಾತ್ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನಾತ್ ಮೇಧಾವಿನಂ ತಮ್ಯುಷಿಂ ಜನಯುಃಶಕ್ತ | ವಾಮದೇವ ಋಷಿಯು ಗರ್ಭಸ್ಥಾನಾಗಿ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಉದರದಿಂದ ಹೊರಗಡೆಗೆ ಬರುವ ತಿಳಿಯದೆ ಇರುವಾಗ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಮಾಡಿ ಅವರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಗರ್ಭದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದನು, ಎಂದು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ವಾಮದೇವ ಋಷಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ ಇತಿಹಾಸವು ಇಲ್ಲಿ ಊಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಸ್ವಂದಸ್ತಾನಿಗಳು—

ಕೃತ್ವಿದ್ಯುಷಿಃ ಮೃತಧಾರ್ಯೋ ವ್ಯದ್ಯಶ್ಚ ಪುತ್ರಕಾಮೋ ಅತ್ತಿನೌ ತುಷ್ಠಾವ | ತಸ್ಯಾತ್ತಿನಾವಯೋ ನಿಜಂ ಕ್ಷೇತ್ರಾತ್ ಪುತ್ರಂ ಜನಯಾಂಚಕ್ರತುರಿತಿ | ತದೇತದಿಹೋಚ್ಯತೇ | ಕ್ಷೇತ್ರಾತ್ ಕೃಷ್ಣಾ ಧೂಮಿಃ ಕ್ಷೇತ್ರಮುಚ್ಯತೇ | ತತಃ ವಿಪ್ರಂ ಮೇಧಾವಿನಂ ಆಜನಥಃ ಜನಿತವಂತಾ |

ಒಬ್ಬ ಋಷಿ ಹೆಂಡತಿಯು ಮೃತಳಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ ಹೆಂಡತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವನೂ ಬಹಳ ಮುದುಕನಾಗಿದ್ದನು. ಆದರೆ ತನಗೆ ಒಬ್ಬ ಮಗನಾಗಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆಯೂ ಇತ್ತು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಸಿದ್ಧೀಶ್ವರ ಮಾಡಿದನು. ಅವರು ಆಯೋನಿಜನಾದ ಪುತ್ರನನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಉಂಟುಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟರು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದವರು.

ವಿಪ್ರಂ—ಮೇಧಾವಿನಂ | ಮೇಧಾವಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ವಿಪ್ರಶಬ್ದವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ನಿ. ೩-೧೯)

ಯೋ ಅನಿಧ್ಯೋ ದೀಡಯಾದಪ್ಸ್ಯ೧ ನೈರ್ಯಂ ವಿಪ್ರಾಸ ಉಳತೇ ಅಧ್ವರೇಷು ||

(ಮ.ಸಂ. ೧೦-೩೦-೪)

ಈ ಋಷಿನಲ್ಲಿಯೂ ವಿಪ್ರ ಶಬ್ದವು ಮೇಧಾವಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ದಂಸನಾ—ರಕ್ಷಣಾತ್ಮಕಂ ಕರ್ಮ. ವಾಮದೇವ ಋಷಿಯನ್ನು ಅವನ ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ರಕ್ಷಿಸಿದ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಸಾಯಣರು, ದಂಸನಾ ದರ್ಶನೀಯಾ ಪ್ವೈವೃತ್ತಿಯರ್ವಯೋ ರೇಷಾ ಕ್ಷೇತ್ರಜನನಲಕ್ಷಣಾ ಸ್ತುತಿಃ ಪರಿಚಿರಿತಃ ತಸ್ಯ ಋಷೇರರ್ಥಾಯ ದರ್ಶನೀಯಾ | ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಋಷಿಯು ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪುತ್ರನನ್ನು ಉತ್ಪಾದನೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಕಾರಣ ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿಸಿದ ಋಷಿಗೆ ಹಿತವಾದಂತೆನ್ನವನ್ನು ಕಾರ್ಯಗಳು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅಶ್ವರ್ಯಕರವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಸ್ವಂದಸ್ತಾನಿಗಳು ನ್ಯಾಪ್ತಾನ. ಯುವಾಂ

ಮುಕ್ತಾ—ಅಸ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇತರ ಯಾವ ದೇವತೆಯೂ ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅದರಿಂದ ಈ ಅಸ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ದಯೆಯು ಸ್ತುತಿನಾದುವ ಆತ್ಮತರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಚಾರವಾಗುವುದು ಎಂದೂ ತಿಳಿಯುವುದಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ.

। ನ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ।

ನಿರ್ಮತಮ್—ಋ ಗತೌ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ತಪ್ರತ್ಯಯ. ರಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಗತಿರನಂತರಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃತಸ್ವರಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗಿ ಗತಿಗೆ (ನಿಲ್) ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜರಣ್ಯಾಯಾ—ಜ್ಯ ನೌ ವಯೋಪಾನೌ ಧಾತು. ಧಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲ್ಪುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯುಷೋರನಾಕೌ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅನಾದೇಶ. ಜರಣ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಜರಣಶ್ರಿಯಾರ್ಹಾ ಜರಣ್ಯಾ. ಅಂತ್ಯಾವ-ಸ್ತುಚ್ಚಂದಸಿ ಚಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯೆಸ್ಯೇತಿ ಚಿ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವದ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಸ್ತ್ರೀಪ್ರದಲಿ ಟಾಪ್. ಪ್ರತ್ಯಯಪ್ಪರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೃತೀಮಾ ನಿವಚನಾಂತರೂಪ.

ಕರಣಾ—ದುಕ್ಯ ನೌ ಕರಣೇ. ಧಾತು. ಅನ್ಯೇಘೋಽಪಿ ದೈತ್ಯತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೧೩೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕರ್ತರಿಯಲ್ಲಿ ಯುಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯುಷೋರನಾಕೌ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅನಾದೇಶ. ಪ್ರತ್ಯಯನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇತ್ಯಿಗೆ ಗುಣ. ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಚಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಚಿಶಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ದ್ವಿವಚನ ಲೈ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಕಾರಾದೇಶ.

ಇನ್ನೇಘಃ—ಇವಿ ನ್ಯಾಪೌ. ಧಾತು. ಇದಿಶೋ ನುಮ್ ಧಾತೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ನುನಾಗಮ. ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಫಸ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕರ್ತೌ ಫಸ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಕವ್ ನಿಕರಣ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜನಫಃ—ಜನೀ ಪ್ರಾರ್ಥಾರ್ಥವೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಹೇತುಮತಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್, ಅತ ಉಪಧಾಯಾಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧೆಗೆ ವೃದ್ಧಿ. ಜನೀಜ್ಯಾಪ್ ಕ್ಲೆಸುರಂಜೋಮಾಂತಾಕ್ತು ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಮಿತ್ ಸಂಜ್ಞಾ ಬರುವುದರಿಂದ ಮಿಶಾಂ ಹ್ರಸ್ವಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಧಾಪ್ರಸ್ತು ಬರುತ್ತದೆ. ಣಿಚಂತದ ಮೇಲೆ ಲಿಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಫಸ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕವ್ ನಿಕರಣ. ಛಂದಸ್ಯುಛಯಫಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೧೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಪ್ಪಿಗೆ ಅರ್ಧ ಧಾತುಕಸಂಕ್ಷೇಪ ಬರುವುದರಿಂದ ಣೀರನಿಟಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೨೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್ಚಿಗೆ ಕಪ್ಪಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಲೋಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಜನಫಃ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ತಿಹಂತನಿಘಾತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಕಸ್ಯಯಾ—ಪನ ಸ್ತುತೌ. ಧಾತು. ಅಘ್ಯಾದಯಕ್ಕೆ (ಉ. ಸೂ. ೪-೫೫೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಛಾನ್ದಾಭದ್ಲಿ ಯತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯತೋನಾವತಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಮೃದಾತ್ಪ್ರಸ್ತರ ಪಾಪ್ರವಾದರೈ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ಪ್ರಸ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕೃದುತ್ಪರದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಸ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಹಿಜಾ. ತ್ವತೀಯಾ ವಿಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ವಿಭತೇ—ವಿಧ ವಿಧಾನೇ. ಧಾತು. ತುದಾದಿ. ಇದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ವಾದೇಶ. ತುದಾದಿಭ್ಯಃ ಶಃ (ಸಾ. ಸೂ. ೩-೧-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕವಿಕರಣ. ಇದು ಜಿತ್ವಾದುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಿಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಚತುರ್ಥಿ ವಿಕವಚನಾಂತರೂಪ. ಸುಮಾರಹಿತವಾದ ಶತ್ವವಿನ ಪರದಲ್ಲಿ ವಿಭಕ್ತಿಬಂಧುದರಿಂದ ಶತುರನುಮೋ ನದ್ಯಜಾದೀ (ಸಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೭೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ಪ್ರಸ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಭುವನ್—ಭೂ ಸತ್ತಾಯಾಂ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಲೈಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ವಿಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತಕ್ಕೆ ಲೋಪಃ ಶಃ—(ಸಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಅಲೋದಾಹಿ (ಸಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಪ್ತಿಗೆ ಲುಕಾ. ಭೂಸುವೋಶ್ಚಿಃ (ಸಾ. ಸೂ. ೭-೩-೮೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕೆಗೆ ಗುಣ ಪ್ರತಿಷೇಫ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಜಿಶ್ವ ಧಾತು- ಭ್ವನಾಮ್—ಎಂಬುದರಿಂದ ಉನಜಾದೇಶ. ತಿಣಂತನಿಘಾತಪ್ರಸ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೭ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅಗಚ್ಚತಂ ಕೃಪಮಾಣಂ ಪರಾವತಿ ಪಿತುಃ ಸ್ವಸ್ಯ ತ್ಯಜಸಾ
ನಿಬಾಧಿತಂ |

ಸ್ವರ್ವತೀರಿತ ಊತೀರ್ಯುವೋರಹ ಚಿತ್ರಾ ಅಭೀಕೇ ಅಭವ-
ಸ್ವಭಿಷ್ಟಯಃ || ೮ ||

ಃ ಪದಪಾಠಃ |

ಅಗಚ್ಛತಂ | ಕೃಪಮಾಣಂ | ಪರಾವತಿ | ಪಿತುಃ | ಸ್ವಸ್ಯ | ತೃಪಸಾ |
ನಿಬಾಧಿತಂ |

ಸ್ವೀಕೃತೀಃ | ಇತಃ | ಊತೀಃ | ಯುವೋಃ | ಅಹ | ಚಿತ್ರಾಃ | ಅಭೀಕೇ |

ಅಭವನ್ | ಅಭಿಷ್ಟಯಃ || ೮ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಪರಾವತಿ ದೂರದೇಶೇ ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯೇ ಸ್ವಸ್ಯ ಪಿತುಸ್ತುಕ್ರಿಸ್ಯ ತೃಪಸಾ
ಶ್ಯಾಗೇನ ನಿಬಾಧಿತಂ ಪೀಡಿತಂ ಭುಜ್ಯಂ ಕೃಪಮಾಣಂ ಯುವಾಂ ಸ್ತುವಂತಮಗಚ್ಛತಂ | ಯುವಾಂ
ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ-ಗತವಂತಾ | ಯಸ್ಮಾದೇವಂ ತಸ್ಮಾದ್ವೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಸ್ವರ್ವತೀಃ ಸ್ವರ್ವತೈಃ ತೋಛನಗಮನ-
ಯುಕ್ತಾ ಇತ ಇತೋಮುಖಾಚ್ಛಿತ್ತಾಶ್ಚಾ ಯನೀಯಾ ಯುವೋರಹ ಯುವಯೋರೇವೋತೀರೂತಯೋ
ರಕ್ಷಾ ಅಭೀಕೇ ಸಮೀಪೇಽಭಿಷ್ಟಯಃ ಸರ್ವೈಃ ಪ್ರಾಣೈರಭ್ಯೇಷಣೀಯಾ ಅಭವನ್ | ಭವಂತಿ ||
ಕೃಪಮಾಣಂ | ಕೃಪತಃ ಸ್ತುತಿಕರ್ಮಾ | ಅಯಂ ಚ ತುದಾದಿದ್ರಷ್ಟವ್ಯಃ | ಸ್ವರ್ವತೀಃ | ಸುಪೂರ್ವಾ-
ದರ್ಶೇಭಾರ್ವನೇ ಚ | ತತೋ ಮತುಸ್ | ಛಂದಸೀರ ಇತಿ ಮತುಪೋ ವಶ್ಯಂ | ಅಭಿಷ್ಟಯಃ | ಇಷು
ಇಷ್ಠಾಯಾಂ | ಧಾವೇ ಶ್ವಿನ್ | ತಕಂಧಾದಿಶ್ಚಾತ್ಮರೂಪಶ್ಯಂ ||

ಃ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ |

(ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ) | ಪರಾವತಿ—ದೂರದೇಶದಲ್ಲಿ (ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ)
ಸ್ವಸ್ಯ ಪಿತುಃ—ತನ್ನ ತಂದೆಯ (ತುಗ್ರನ) | ತೃಪಸಾ—ತೃಪಗದಿಂದ | ನಿಬಾಧಿತಂ—ಪೀಡಿತನಾದ | ಕೃಪ-
ಮಾಣಂ—ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ (ಭುಜ್ಯವನ್ನು) | ಅಗಚ್ಛತಂ—(ರಕ್ಷಿಸಲು) ಹೊರಟಿ (ಆಮದಿಂದ) |
(ಅಶ್ವಿನೌ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ) | ಸ್ವರ್ವತೀಃ—ಕುಭಕರವಾದ ಗಮನಯುಕ್ತವಾದವುಗಳೂ | ಇತಃ—
ಈ ಕಡೆ (ನಮ್ಮ ಕಡೆ) ಮುಖವುಳ್ಳವುಗಳೂ | ಚಿತ್ರಾಃ—ಅಶ್ವಯುಕ್ತರವಾದವುಗಳೂ ಮತ್ತು | ಯುವೋಃ
ಅಹ—ನಿಮ್ಮದೇ ಅದ | ಊತೀಃ—ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಮಗಳು | ಅಭೀಕೇ—ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ | ಅಭಿಷ್ಟಯಃ—
(ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ) ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯಗಳು | ಅಭವನ್—ಆಗಿರುತ್ತವೆ.

| ಭಾವಾರ್ಥ |

ಎಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ದೂರದೇಶದಲ್ಲಿ (ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ) ತನ್ನ ತಂದೆಯಿಂದ ತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, (ಅಗಲಿ) ದುಃಖದಡುತ್ತಿದ್ದ ಭುಜ್ಯುವೆ (ನಿನ್ನನ್ನು) ಸ್ತುತಿಸಲು (ಅವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು) ಹೊರಟಿದ್ದ ಅದುದರಿಂದ (ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳೂ) ಶುಭಗಮನರಾದ ನಿಮ್ಮ ಅಕ್ಷರ್ಯಕರವಾದ ರಕ್ಷಣೆಯು (ಸರ್ವದಾ) ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ (ಸುಲಭವಾಗಿ) ಸಿಗುವಂತಿರಲೆಂದು ಒಯಸುತ್ತಾರೆ.

English Translation.

You repaired to him who, afflicted by the abandonment of his own father, praised you from afar : hence your prompt and wonderful succours have been wished to be at hand (by all).

| ವಿಶೇಷವಿವರಣೆಗಳು |

ಭುಜ್ಯುವೆಂಬವನು ತನ್ನ ತಂದೆಯಿಂದ ತತ್ಪನ್ನಿಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ಅಜ್ಜಶ್ವನಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣವಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಸಮುದ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನಾಥನಾಗಿ ವಿಪದ್ಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿರುವುದನ್ನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ತಿಳಿದು ಅವನನ್ನು ದಯೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿರುವರು ಎಂದೂ ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ರಕ್ಷಣೆಯೂ ಈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ದಯೆಯಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅವರ ಕೃಪೆಯು ಅಧಿಲವರ್ಣಿಯವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ- ಈ ಮಹಿಮೆ ಪೂರ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಾಯಣರು ಪದಗಳನ್ನು ತುಗ್ಗುವುಕ್ತನಾದ ಭುಜ್ಯುವಿನ ರಕ್ಷಣೆಪರವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಅಗಚ್ಛೇತಂ ಚಿತ್ತೋಪ್ಪದಾನಾರ್ಥಂ ಗತಮಂತಾ ಯುವಾಂ ಕ್ಷಪನಾಣಾಂ ಸ್ತುವಂತಂ ಋಷಾಶ್ವಂ ಪ್ರೇತಿ-ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಕಣ್ಣನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಂಡು ಸ್ತುತಿಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಭುಜ್ಯುವಿನೊಬವನಿಗೆ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣವಾಡಿದ್ದ ನೀವುಗಳು ಎಂದು ಭುಜ್ಯುವಿನ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನೂ ವಿವರಿಸುವರು. ಇದಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಅಯಯಾ ಪದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕ್ಷಪನಾ-ತ್ಯಾಗೇನ ಬಾಧಿತಂ ಪೀಡಿತಂ, ತಂದೆಯು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ ಕಾರಣ ದುಃಖದಿಂದ ಇರುವವನೆಂದು ಭುಜ್ಯುವಿನ ಪರವಾಗಿ ಸಾಯಣರೂ. ಪಿತುಃ ಸ್ತೃಷ್ಯ ತ್ಯಜಸಾ ನಿಬಾಧಿತಂ-ಅತ್ತಿಯನ್ನು ಪಿತುಃ ಕೋಪೇನ ಶಾಪಜನಿತಾಂಧ್ಯೇನ ಪೀಡಿತಂ ತನ್ನ ತಂದೆಯು ಕೋಪದಿಂದ ಶಾಪಗ್ರಸ್ತನಾಗಿ ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಕುರುಡತನದಿಂದ ತೊಂದರೆಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಭುಜ್ಯುವಿನೆಂದು ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಚಿತ್ತಂ-ಜಾಯನೀಯಂ ಪೂಜ್ಯವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಅರ್ಥ. ಚಿತ್ತಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಯಾಸ್ಯರು-ಚಿತ್ತಂ ಜಾಯನೀಯಂ ಮಂಹನೀಯಂ (ನಿ. ೧೨-೭) ಎಂದು ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ, ಚಿತ್ತಂ ದೇವಾನಾಂ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ಜಾಯನೀಯಂ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಊತೀ-ಊತೆಯೇ ರಕ್ಷಾಃ | ರಕ್ಷಣೆಗಳು ಎಂದು ಸಾಯಣರೂ ಯಜ್ಞಾ ಕ್ರಮಿ ಗತೆಯೇ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಯಾಣಗಳು ಎಂದು ಸ್ತಂಧಸ್ತುತಿಮಿಗಳೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು.

ಅಭೀಕೇ-ಸಮೀಪೇ | ಹತ್ತಿರ ಎಂದು ಸಾಯಣರ ವಿವರಣೆ. ಸ್ತಂಧಸ್ತುತಿಗಳು ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಶ್ರುತಂಧದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಚಿತ್ತಾ ಅಭವನ್ನಭೀಕೇ ಅಭಿಷ್ಯಯೇ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ—

ಸರ್ವೈಃ ಪರಿಚಾರಕೈಸ್ಸಹ ಇತಃ ಸ್ವಾನಾನ್ ಯಜ್ಞಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನೇ ಯಾಗಕಾಲೇ ಯುವಾಂ ಗಚ್ಛತಃ ತತ್ರ ಚಾರ್ಥೀರ್ಥೇ | ಅಥವಾ ಅಭೀಕ ಇತಿ ಸಂಗ್ರಾಮನಾಮ ಸರ್ವೈಸ್ಸಿಯೋರ್ಧ್ಯಭಿಸ್ಸಹ ಗಚ್ಛಿಥೋ ಯುವಾಂ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಗತ್ವಾ ಚಾರ್ಥಿಗಚ್ಛಿಥಃ ಶತೋನಿತ್ಯರ್ಥಃ |

ನೀವು ನಮ್ಮ ಪರಿವಾರದೊಡನೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ (ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ) ಯಜ್ಞಾರ್ಥಿಯಾಗಿರುತ್ತೀರಿ. (ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹೋಮಾದಿಗಳಿಂದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೀರಿ) ಅಥವಾ ನಮ್ಮ ಯೋಧ್ಯಜನಗಳೊಡನೆ (ಶರಣಾದ ಸೈನಿಕರೊಡನೆ) ಯುದ್ಧಭೂಮಿಗೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ಹೋಗಿ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತೀರಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

! ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ |

ಅಗಚ್ಛತಮ್—ಗಮಲ್ಯ ಗತೌ. ಧಾತು. ಲಜ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಮಾದೀಶ. ಶನ್ ವಿಕರಣ. ಇಷುಗಮಿಯಮಾಂ ಫಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಭಕಾರ ಅಂತಾದೀಶ. ಅಗಚ್ಛ ಅಡಾಗಮ. ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಧಾತಪ್ಪರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಡಾಗಮ ಉದಾತ್ತನಾದುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕೈಪಮಾಣಮ್—ಕೃಪ ಧಾತುವು ಸ್ತುತಿಶ್ರಿಯಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದು ತುದಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಊಹಿಸಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಾನಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕವಿಕರಣ. ಇದು ಹಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಲಘಿಪಥಿಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅನೇಮುಚ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಂತಾಂಗೆ ಮುಕಾಗಮ.

ಕೈಜಸಾ—ಕೃಜ ಹಾನೌ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಧಾತುನಿಬಂಧನವಾಗಿ ಬರುವ ಆಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ನಿತ್ಯಾದುದರಿಂದ ಇತ್ಯಾತ್ಯಾನಿತ್ಯಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೃತೀಯಾ ವಿವಚನಾಂತರಾಪ.

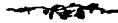
ನಿಜಾಧಿತಮ್—ನಿಜಾಧಿ ವಿಲೋಡನೇ. ಧಾತು. ಕಮಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪಾ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ಷಪ್ರತ್ಯಯ. ಅರ್ಥಧಾತುಕೈರ್ಥೀಡ್ಯರಾದೀಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಡಾಗಮ. ಗತಿರಣಂತರಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗ (ನಿ) ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸ್ತವರ್ತೀಃ—ಸು ಉಪಸರ್ಗ. ಮು ಗತೌ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಅನ್ಯೈಃಪ್ರಿಯೋಽಸಿ ದೈತ್ಯಂತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿ ಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಗುಣ. ರಪರವಾಗಿ

ಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ವರಾ ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ ವಿನಶ್ಚಾಮಾಡಿದಾಗ ತೇದಸ್ಯಾಸ್ತಿ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತುಷ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಛಂದೋದೀರಣಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತುಷಿನ ಮಲಾರಕ್ಕೆ ನತ್ಯ. ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಉಗತ್ತಾದುದರಿಂದ ಉಗಿತತ್ವ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಔಷ್.

ಊತೀಶಃ—ಆವ ರಕ್ಷಣೀ. ಧಾತು. ಧಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಚ್ ಛೌಚಿ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೧೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಜ್ವರತ್ಪರಿಸ್ಥಿವ್ಯವಿಮೆ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೨೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧೇಗೂ ವಕಾರಕ್ಕೂ ಊತಾದೇಶ. ಊತಿ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಭಿಷ್ವಯೇ—ಅಭಿ ಉಪಸರ್ಗ. ಇಷು ಇಚ್ಛಾಯಾಮ್. ಧಾತು. ತುದಾದಿ. ಇದಕ್ಕೆ ಧಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ಕ್ರಿನ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಲಘೋಪಧೇಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವತ್ವದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯ ತಕಾರಕ್ಕೆ ಟಕಾರಾದೇಶ. ಅಭಿ+ಇಷ್ಟಿ ಎಂದಿರುವಾಗ ಶಕಂಧಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಶಕಂಧಾದಿಮ ಪರರೂಪಂ ನಾಚ್ಯಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರರೂಪ. ಪ್ರಥಮಾ ಬಹು ವಚನಾಂತರೂಪ. || ೮ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಉತ ಸ್ಯಾ ವಾಂ ಮಧುಮನ್ಮಕ್ಶಿಕಾರಪನ್ಮದೇ ಸೋಮಸ್ಯಾ-

ಶಿಚೋ ಹುವನ್ಯತಿ |

ಯುವಂ ದಧೀಚೋ ಮನ ಆ ವಿವಾಸಫೋಽಧಾ ಶಿರಃ ಪ್ರತಿ

ವಾಮಶ್ವಂ ವದತ್ || ೯ ||

|| ಪದವಾಹಿ ||

ಉತ | ಸ್ಯಾ | ವಾಂ | ಮಧುಮತ್ | ಮುಕ್ತಿಕಾ | ಅರಪತ್ | ಮದೇ | ಸೋಮು-
ಸ್ಯ | ಔಶಿಜಃ | ಹುವನ್ಯತಿ |

ಯುವಂ | ದಧೀಚಃ | ಮನಃ | ಆ | ವಿನಾಸಥಃ | ಅಥ | ತಿರಃ | ಪ್ರತಿ | ವಾಂ |
ಅಶ್ವೈಂ | ವದತ್ || ೯ ||

|| ಸುಖಾಭಿಷೇಕ ||

ಉಪಾಹಿ ಚ ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಮಧುಮನ್ಮಧುಮಂಶೌ ವಾಂ ಯುವಾಂ ಸ್ಯಾ ಸಾ ಮುಕ್ತಿಕಾ
ಸರಭಾ ಮಧುಕಾಮಾ ಸತ್ಯರಪತ್ | ಅಸೌತ್ | ತಥೌಶಿಜ ಉಶಿಜಃ ಪುತ್ರೈಃ ಕ್ಷತ್ರೀವಾನ್ ಸೋಮಸ್ಯ
ಪಾನೇನ ಯುವಯೋರ್ಮದೇ ಹರ್ಷೇ ನಿಮಿತ್ತೈಃ ಧೂತೇ ಸತಿ ಹುವನ್ಯತಿ | ಯುವಾವಾಹುಯತಿ |
ಯುವಂ ಯುವಾಂ ಚ ತಸ್ಯೈ ಮುಕ್ತಿಕಾಯೈ ಮಧು ದಾತುಂ ಮಧುವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನೌ ಸಂಶೌ ದಧೀಚ
ಅಥವರ್ಣಸ್ಯ ಪುಷ್ಕೇರ್ಮನಸ್ತಿತ್ತಂ ತುಕ್ತೂಪಯಾ ಆ ವಿನಾಸಥಃ | ಪರ್ಯಚರತಂ | ಅಥಾನಂತರಂ
ತಸ್ಯೈನೀತೇ ಸತ್ಯಶ್ವೈಂ ಯುವಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಹಿತಮಶ್ವಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿ ಯಶ್ಚಿರಸ್ತದ್ವಾಂ ಯುವಾಂ ಪ್ರತಿ
ಮಧುವಿದ್ಯಾ ಮವದತ್ | ಸ ಪುಷ್ಕರಾಶ್ವೇನ ತಿರಸೋಽಪದಿವ್ಯವಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಮಧುಮತ್ | ಸುಪಾಂ
ಸುಲುಗತಿ ವಿಧಕ್ತೇರ್ಬುತ್ | ಅರಪತ್ | ರಪ ಲಪ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ವಾಚಿ | ಮದೇ | ಮದೀ ಹರ್ಷೇ |
ಮದೋಽನುಪಸರ್ಗ ಇತಿ ಭಾವೇಽಪ್ | ಹುವನ್ಯತಿ | ಹೋಽ ಸ್ವರ್ಧಾಯಾಂ ಶಬ್ದೇಚ | ಲ್ಯುಟ್ಟೀತಿ
ಭಾವೇ ಲ್ಯುಟ್ | ಬಹುಲಂ ಭಂದಿಸೀತಿ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ | ಹವನಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛತಿ | ಸುಪ ಅತ್ಯನಃ ಕ್ಯಟ್ |
ಅಂತ್ಯೇರೋಪಶಾಂಧನಃ | ವರ್ಣವ್ಯಾಪ್ತೋಽಶ್ವೈಂ | ಅಶ್ವೈಂ | ಅಶ್ವೇ ಧವಮಶ್ವೈಂ | ಧವೇ
ಭಂದಿಸೀತಿ ಯತ್ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಉತ—ಮುಕ್ತ | (ಅಶ್ವಿನೌ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ) | ಮಧುಮತ್—ಮಧುಯುಕ್ತರಾದ |
ವಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು | ಸ್ಯಾ ಮುಕ್ತಿಕಾ—ಆ ದುಂಬಿಯು | ಅರಪತ್—ಸ್ತುತಿಸಿತು | ಔಶಿಜಃ—ಉಶಿಜ
ಎಂಬವಳು ಪುತ್ರನಾದ ಕ್ಷತ್ರೀವಂತ ಎಂಬವನು | ಸೋಮಸ್ಯ—ಸೋಮರವನ (ವಾಸದಿಂದ) | ಮದೇ—
(ನಿಮಗಿ) ಹರ್ಷವಾಗಲು | ಪುಷ್ಕೇಶ್ವೈ—(ನಿಮ್ಮನ್ನು) ಕರಿಯುತ್ತಾನೆ | ಯುವಂ—ನೀವಿಬ್ಬರು (ದುಂಬಿಗೆ
ಮಧುವನ್ನು ಕೊಡಲು, ಅಥವಾ ಮಧುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಯುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ) | ದಧೀಚಃ—ಅಥವರ್ಣ

ಮುಷಿಯ | ಮನಃ—ಮನಸ್ಸನ್ನು | ಆ ವಿವಾಸಘ್ನಃ—ಪಂಚರಸಿದಿಂ (ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದಿಂ) | ಅಥ—
ಅನುತರ (ಅವನು ಪ್ರೀತನಾದ ಮೇಲೆ) | ಅತ್ಯಂತಂ—ಅತ್ಯಂತಬಂಧವಾದ | ಶಿರಃ—(ಅ ದಧ್ಯಂಚನಿಗೆ ನಿಮ್ಮಿಂದ
ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ) ಶಿರಸ್ಸು | ನಾಂ ಪ್ರತಿ—ನಿಮಗೆ | ವದತ್—(ಮಧುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು) ಹೇಳಿತು (ಉಪದೇಶಿಸಿತು).

ಃ ಛಾಂವರ್ತ |

ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಮಧುಯುಕ್ತರಾದ ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು (ಮಧುವಿಗಾಗಿ) ದುಂಬಿಯು
ಸ್ತುತಿಸಿತು; ಉಶಿಜವೃತ್ತನಾದ ಕಕ್ಷೀವಂತನು (ನೀವು) ಸೋಮರಸಪಾನದಿಂದ ಹೃಷ್ಯರಾಗಬೇಕೆಂದು (ನಿಮ್ಮನ್ನು)
ಅಹ್ವಾನಿಸುತ್ತಾನೆ; (ದುಂಬಿಗೆ ಮಧುವನ್ನು ಕೊಡಲು) ಅಥರ್ವಣ (ದಧೀಚಿ) ಮುಷಿಯ ಮನಃಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸಂಪಾ
ದಿಸಿದ ಮೇಲೆ (ನೀವು ಕೊಟ್ಟ) ಅತ್ಯಂತಬಂಧಿ ಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ, ಆತನು ನಿಮಗೆ (ಮಧುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು) ಉಪದೇಶಿಸಿದನು.

English Translation.

That honey-seeking bee also murmured your praise ; the son of Usij
invokes you to the exhilaration of the Soma Juice : you conciliated
the mind of Dadhyanch, so that, provided with the head of a horse, he taught
you (the mystic science).

ಃ ತೀತಪೂಷಯಿಗಳೂ |

ಮುಕ್ತಿಕಾ ಮಧುಮತಃ ಅರಪತ್—ಸರಘಾ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹೇನು ನೋಡಗಳಿಗೆ ಅನಾವೃಷ್ಟಿ
ಯಿಂದ ಪುಷ್ಪಗಳು ಸಿಕ್ಕದೆ ಮಧುವು ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವಾಗ ಅವುಗಳು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವಾಡಿ
ಮಧು (ಹೇನು ತುಪ್ಪ) ವನ್ನು ಹೊಂದಿದವು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸವು ಇಲ್ಲಿ ಸಾಯಣರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲೆ ಸೂಚಿತವಾಗಿ
ರುತ್ತದೆ. ಸ್ತಂಧಸ್ವಾಮಿಗಳು ಸ್ತುತನಾಗಿ—

ಅತ್ರಾ ಪೀತಿಸಾಸಮಾಚಿಕ್ಷತೇ | ಸರಘಾನಾಮು ಮಧುಕರ್ಯಃ | ಮುಕ್ತಿಕಾಃ ತಾಃ ಕಸ್ಯಾಂ ಪಿದನಾ
ವ್ಯಷ್ಟ್ಯಾಂತಂ ಶುಷ್ಯಾಸು ಸರ್ವಪುಷ್ಪಜಾತಿಷು 'ಕ್ಷುಧಾ ಬಾಧ್ಯಮಾನಾಃ ಮಧ್ವರ್ಥಿನೋ
ಅತ್ತಿನಾವಾಜುಧುವಃ | ತಾಭ್ಯ ಉಪಗಮ್ಯ ಅತ್ತಿನಾ ಮಧು ದದಿತುಃ ತತಃ ತಾಃ ಪಪುರಿತಿ |
ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ—

ಮಧು ಪ್ರಿಯಂ ಭರಣೋ ಯೋಕ್ಷರದ್ಯುಸ್ತಾಭಿರೂ ಪು ಊತಿಭಿರತ್ತಿನಾ ಗತಮ್ |

(ಮು.ಸಂ. ೧-೧೧೨-೨೧)

ಎಂಬ ಈ ಸುಕ್ತನ್ನು ಉದಹರಿಸುವುದು ಮುಕ್ತು—

ಅಥವಾ ಮುಕ್ತಿಕಾತಪ್ತೇನಾತ್ರ ಕುತಶ್ಚಿತ್ ಮುಕ್ತಿಕಾಸಾಧ್ಯತ್ಯಾತ್ ದಧೀಚೋ ಉಚ್ಯತೇ
ಸಾ ಯುನಾಭ್ಯಾಂ ಮಧುತಪ್ತಸಂಯುಕ್ತಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಮುಕ್ತವತಿ |

ಮತ್ತೆಕಾ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಧರ್ಮನಿಮಿತ್ತವಾದ ಸಾಧ್ಯತ್ಯವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತವಾದಿಕ್ಕೊಂದು ದಧೀಚಿ: ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಮಾಡಿ, ಆ ದಧೀಚಿಶಬ್ದಬೋಧ್ಯವಾದ ಮತ್ತೆಕೆಯು ನಿಮಗೆ ಮಧುವಿದ್ಯಾಪ್ರತಿ ಪಾಧ್ಯವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅರ್ಥವು ಅಷ್ಟು ಸಮಂಜಸವಾಗಿಲ್ಲ.

ಔಶಿಃ: ಹುವನ್ಯತಿ—**ಉಶಿಃ:** ಪುತ್ರೈಃ ಕ್ಷೇತ್ರವಾ ಯುವಾಮಾಹ್ಮಯತಿ | ಉಶಿಃಪುತ್ರನಾದ ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂತನೆಯ ಬಹಿಯು ಸೋಮರಸವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ನಿಮಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಅರ್ಥವಿದರಣೆ. ಸ್ವಂದಸ್ವಾವಿಗಳು ಔಶಿಃಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ

ಔಶಿಃ: ಉಶಿಃ ಅಪತ್ಯಧೂತಃ ಕ್ಷೇತ್ರವಾ | ತಂ ಉಶಿಃ ಪ್ರಪೌತ್ರಂ ಪೌರಾಣಿಕಾಃ ಸ್ಮರಂತಿ |

ತಥಾ ಚಿ

ಉಶಿಃಬೋ ಬ್ರಹ್ಮದುಕ್ತೈಃ ಬಹಿದೀರ್ಘಕಮಾಸ್ತಥಾ |

ಕ್ಷೇತ್ರವಾಂಶ್ಚ ತ್ರಯಸ್ತ್ರೀಂಶ್ಚ ಸ್ತೌತಾ ಹ್ಯಂಗಿರಸಾಂ ವರಾಃ || ೩೬ |

ಸಃ ಅಹಂ ಉಶಿಃ ಪ್ರಪೌತ್ರಃ ಕ್ಷೇತ್ರವಾನಾಹ್ಮಯಾಮೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಆತ್ಮನ ದಿವಾಯಂ ಪರೋಕ್ಷರೂಪೇಣ ನಿರ್ದೇಶಃ |

ಉಶಿಃಬಹಿಯ ವರಪದದ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂತನೆಯವನು ಉಶಿಃನೆಂಬವನಿಗೆ (ಪ್ರಪೌತ್ರ) ಮರಿಮಗನಾಗುವ ನೆಂದೂ, ಉಶಿಃ ಬ್ರಹ್ಮದುಕ್ತೈಃ ದೀರ್ಘತಮಬಹಿಃ, ಕ್ಷೇತ್ರವಂತ, ಎಂಬ ಇವರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಮೂವತ್ತು ವೂರು ಜನರು ಅಂಗರಾಯಬಹಿಯ ವಂಶವರದ್ದಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದವರೆಂದು ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರವಾ ಎಂಬವನು ಎಂದು ಪರೋಕ್ಷರೂಪದಿಂದ ಇರುವಂತೆ ಪ್ರಥಮಪುರುಷದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಮತ್ತು,

ಅಥವಾ ಉಶಿಃ ಪುತ್ರೈಃ ಔಶಿಃ ದೀರ್ಘತ್ರವಾಃ ಸಃ ಯುವಾಂ ಆಹೂಶೆವಾಃ | ಅಥವಾ ಉಶಿಃ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯ ಮಗನು ಔಶಿಃನು. ಅವನೇ ದೀರ್ಘತ್ರನೆಂಬವನು. ಅವನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಯಜ್ಞದ್ವಿ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿ ಸಂತೋಷವಾಗಿರಲು ಆಹ್ವಾನಮಾಡುವನು ಎಂದು ಬೇರೆಯ ವಿಧವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ.

ಯಾಧಿಸ್ತದಾನೋ ಔಶಿಃಯಾ ವಶೇಷೇ ದೀರ್ಘತ್ರವತೇ ಮಧೂ ಕೋಶೋ ಅಶ್ವರಶ್ |
ಕ್ಷೇತ್ರವಂತಂ ಸ್ತೋತಾರಂ ಯಾಧಿರಾವತಂ ತಾಧಿರೂ ಪು ಊತಿಧಿರತ್ರಿನಾ ಗತಂ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧ ೧೩-೧೧)

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿರುವರು.

ದಧೀಚಿಃ: ಮನಃ ಅವಿನಾಶಃ—ಅಸ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಜೇನುನೋಣೆಗಳಿಗೆ ಮಧುವನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ತಮಗೆ ಮಧುವಿದ್ಯೆಯು ಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ದಧೀಚಿಬಹಿಯನ್ನು ಶುಕ್ರೋತೆ ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಿದರೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಅಶ್ವ್ಯಂ ಶಿರಃ ಅವದೇತ್—ಯುನಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರತಿಹಿತಂ ಅಶ್ವಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿ ಯತ್ ಶಿರಃ ಕರ್ತೃ ಮಧು
ವಿದ್ಯಾಂ ಯುವಾಂ ಅವದೇತ್ | ಅಸ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ದಧೀಚಿಮುಷಿಯು ತಲೆಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಕುದುರೆಯ ತಲೆಯನ್ನು
ಸೇರಿಸಿದ ಕಾರಣ ಆ ಅಶ್ವಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ ಆ ಮುಷಿಯು ಇವರಿಗೆ ಮುಧುವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿರುವನೆಂದು
ಇಬ್ಬರೂ ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಸ್ವದಸ್ವಾಮಿಗಳು—

ಅಶ್ವಸ್ಯಾವಯವಧೂತೇನ ಮಧ್ವಾಪ್ಯಿಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಉಕ್ತವಾಃ | ಅಶ್ವದ (ಕುದುರೆಯು)
ಆವಯವನಾದ ಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಧುವಿದ್ಯಾಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡಿರುವನೆಂದು
ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ—

ವಧ್ಯಜ್ ಪ ಯನ್ಮಧ್ವಾಭವೇನೋ ವಾಮಶ್ವಸ್ಯ ಶೀರ್ಷ್ವಾ ಪ್ರ ಯದೀಮುನಾಚಿ ||

(ಮು.ಸಂ. ೧-೧೧೬-೧೨)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

! ನ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ !

ಸ್ಯಾ—ಶ್ವದ್‌ಶಬ್ದ. ಪ್ರಥಮಾ ಸು ಪರವಾದಾಗ ತೈದಾದೀನಾಮಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದ
ರಿಂದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಅಶ್ವ. ಪರರೂಪ. ಸ್ತ್ರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಅದಂತವಾದುದರಿಂದ ಟಾಪ್. ತದೋಃ ಸಾವನಂತೈಯೋಃ
(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೧೦೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ತಕಾರಕ್ಕೆ ಸಕಾರಾದಿಃಶ. ಹಲ್‌ಜ್ಯಾಭ್ಯೋಃ—ಸೂಕ್ರದಿಂದ ಪರದಲ್ಲಿರುವ
ಸುವಿಗೆ ಲೋಪ.

ಮಧುವಾಕ್—ಮಧು ಅನಯೋಃ ಅಸ್ತಿ ಇತಿ ಮಧುಮಂತೌ ತದಸ್ವಾಸ್ತಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೯೪)
ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತುಷ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದಕ್ಕೆ ದ್ವಿನಚನ ಔ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ.
೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲುಕ್.

ಅರಪತ್—ರಪೆ ಲಪ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ವಾಚಿ. ಧಾತು. ಲ್ಲಜ್‌ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ವಿಕವಚನಾಂತರೂಪ. ಅತಿ
ಋತಪ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಜಾತ್ಪ್ರಸರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮದೀ—ಮದೀ ಹರ್ಷೇ. ಧಾತು. ಮದೋಽನುಸೇರ್ಷೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೬೭) ಎಂಬುದರಿಂದ
ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ಪಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸಪ್ತಮೀ ವಿಕವಚನಾಂತ
ರೂಪ.

ಔಶಿಷಃ—ಉಶಿಷಃ ಅಪತ್ಯಂ ಪುಮಾನ್ ಔಶಿಷಃ. ತಸ್ಯಾಪತ್ಯಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೯೨) ಎಂಬುದ
ರಿಂದ ಆನ್‌ಪ್ರತ್ಯಯ. ತದ್ವಿತೇತ್ಯುಪಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದಿವೃದ್ಧಿ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರ
ದಿಂದ ಆಂತೋದಾತ್ತ.

ಹುವನೈತಿ—ಶ್ವೇತಾ ಸ್ವರ್ಧಾಯಾಂ ಶಬ್ದೇ ಚ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಲ್ಯುಟ್ ಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೧೧೫) ಎಂಬುದಿಂದ ಧಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲ್ಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಬಹುಲಂ ಭಂದಸಿ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. **ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಛಿ** ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ. **ಯಾವೋರನಾಕೌ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಅನಾದೇಶ. **ಅಚಿಶ್ಚಿ ಧಾತುಭ್ರುವಾಂ**—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಉಪಪಾದೇಶ ಹುವನಮಾತ್ರನಃ ಇಚ್ಛತಿ ಹುವನೈತಿ. **ಸುಪ ಅತ್ಯನಃ ಕೃಚ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಚ್ಛಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೃಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಛಂದ ಸಮಗಿ ಅಂತ್ಯ (ಅಕಾರ) ಲೋಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಕ್ಕೆ ಗುಣ ಅವಾದೇಶ ಬಂದಾಗ ಹವನೈತಿ ಎಂದಾಗ ವರ್ಣವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದೇಶ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದಧೀಚಿ—ದಧಿ ಉಪಪದವಾಗಿರುವಾಗ ಅಂಚಿ ಗತಿಪೂಜನಯೋಃ ಧಾತುವಿಗೆ ಬುತ್ರಿಕ್ ದಧ್ಯಕ್ - ಸೂತ್ರದಿಂದ ರ್ಶಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಅನಿಧಿಶಾಂ**—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಉಪಧಾನಕಾರಲೋಪ. ವ್ಯಕ್ತೇ ಏಕವಚನ ಸರವಾಗಾಗ **ಅಚಿ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಭಸಂಜ್ಞಾ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. **ಚೌ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬಂದ ಅಂಚು ಧಾತು ಪರವಾದುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ. **ಚೌ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೨೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವ ಪದಕ್ಕೆ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರಪ್ರವಾದರೆ **ಅಂಚೀಶ್ಚಂದಸ್ಯುಪಸಂಖ್ಯಾನಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿವಾಸಥಃ—ವಿವಾಸಧಾತುವು ಪರಿಚರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಲಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಥ—ನಿಸಾತೈ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಶ್ಯಮ್—ಅಶ್ವೇ ಭವಂ ಅಶ್ಯಮ್ | **ಭವೇ ಭಂದಸಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೪-೧೧೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಕ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಯಸ್ಯೇತಿ ಚಿ** ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವದ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. **ಯತೋನಾವಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವದತ್—ವದ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ವಾಚಿ. ಧಾತು. ಲಬ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. **ಬಹುಲಂ ಭಂದಸ್ಯಮಾಜ್ ಯೋಗೇಗ್ಸಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೯ ||

§ ಸಂಹಿತಾಭಾಷಣಃ |

ಯುವಂ ಪೇದವೇ ಪುರುವಾರಮಶ್ವಿನಾ ಸ್ಪೃಧಾಂ ಶ್ವೇತಂ ತರು-
ತಾರಂ ದುವಸ್ಯಥಃ |

ಶಯ್ಯೋರಭಿದ್ಯುಂ ಪೃತನಾಸು ದುಸ್ವರಂ ಚರ್ಕೃತ್ಯಮಿಂದ್ರಮಿ-
ವ ಚರ್ಷಣೇಸಹಂ || ೧೦ ||

§ ಪದಪಾಠಃ |

ಯುವಂ | ಪೇದವೇ | ಪುರುವಾರಂ | ಅಶ್ವಿನಾ | ಸ್ಪೃಧಾಂ | ಶ್ವೇತಂ | ತರು-
ತಾರಂ | ದುವಸ್ಯಥಃ |

ಶಯ್ಯೋಃ | ಅಭಿದ್ಯುಂ | ಪೃತನಾಸು | ದುಸ್ವರಂ | ಚರ್ಕೃತ್ಯಂ | ಇಂದ್ರೇಷ್ಯನಃ |
ಚರ್ಷಣೇಸಹಂ || ೧೦ ||

§ ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ |

ಅಶ್ವಿನಾ ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಪೇದವೇ ಪೇದನಾನ್ವೇ ಸಾಶ್ವೇ ಪುರುವಾರಂ ಬಹುಭಿರ್ವರಣೇಯಂ
ಸ್ಪೃಧಾಂ ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಸ್ಪರ್ಧಾವನಾನಾನಾಂ ಕಶ್ಚಿಜಾಂ ತರುತಾರಂ ತಾರಕಂ ಶ್ವೇತಂ ಶುಭ್ರವರ್ಣಮಿಂ-
ದ್ರಾಶ್ವಿಜಮತ್ಸಂ ಯುವಂ ಯುವಾಂ ದುವಸ್ಯಥಃ | ದಿಶ್ವನಂಶ್ಚ | ಪುನರಪಿ ಕೀವ್ಯಕಂ | ಶಯ್ಯೋಃ |
ಶೀರ್ಯಂತ ಇತಿ ಶಯೋ ಯೋದ್ಧಾರಃ | ಶ್ವೇಃ ಪೃತನಾಸು ಸಂಗ್ರಾಮೇಷು ದುಸ್ವರಂ ತದೇತುಮತಕ್ಕಂ
ಅಭಿದ್ಯುಮಭಿಗತದೀಪ್ತಿಂ ಚರ್ಕೃತ್ಯಂ ಸರ್ವೇಷು ಕಾರ್ಯೇಷು ಪುನಃಪುನಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಂ ಇಂದ್ರಮಿವ
ಚರ್ಷಣೇಸಹಂ ಇಂದ್ರೋ ಯಥಾ ತತ್ಪ್ರಾಣಭಿಭವತಿ ಏವಂ ತತ್ಪ್ರಾಣನಾಮಭಿಭವಿತಾರಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ||
ಸ್ಪೃಧಾಂ | ಸ್ಪರ್ಧಾ ಸಂಘರ್ಷೇ | ಕ್ವಿಶ್ವೇತಿ ಕ್ವಿಶ್ವ | ಚಶ್ವೇನ ವ್ಯತಿಗ್ರಹಣಾಸುಕರ್ಷಣಾತ್ಯಸ್ಯ ಚ
ವಿಧ್ಯಂತರೋಪಸಂಗ್ರಹಾರ್ಥತ್ವಾದಿಕಾರಸ್ಯ ಲೋಪೋ ರೇಫಸ್ಯ ಚ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ | ಸಾನೇಕಾಚಿ ಇತಿ

ವಿಭಕ್ತೇರುದಾತ್ಮೈಂ | ತರುತಾರಂ | ತ್ವೈ ಪ್ಲವನತರಣಯೋಃ | ಅಸ್ಮಾತ್ಪ್ರತಿಗ್ರಸಿತಸ್ತುಧಿತಸ್ತುಧಿತೇತ್ಯಾದೌ
ನಿಸಾತನಾದ್ವಿಪಸಿದ್ಧಿಃ | ಚೈರ್ಕೃತ್ಯಂ | ಕರೋತೇರ್ಯಾಙ್ಗಾಂಗಂತಾದ್ವಿಧಾಷಾ ಕೃವ್ಯಮೋರಿತಿ ಕೃತ್ಯಾ |
ತತಸ್ತುತ್ |

|| ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ ||

ಅಶ್ವಿನಾ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಪೇದವೇ—ಪೇದವೆಂಬ ರಾಜನಿಗೆ | ಪುರುವಾರಂ—ಬಹುಜನ
ರಿಂದ ಅವೇಕ್ಷಣೀಯನಾದ | ಸ್ವೈಧಾಂ—(ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವ ಶತ್ರುಗಳ | ತೆರುತಾರಂ—ಪಾರಶವೂ
(ಜಯಿಸುವುದೂ) | ತರೈತ್ಯಂ—ಯೋಧರಿಂದ | ಪ್ಲವನಾಸು—ಸಂಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ | ದುಸ್ತರಂ—ಚಟೀಯವೂ |
ಅಭಿದ್ಯುಂ—ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವೂ | ಚೈರ್ಕೃತ್ಯಂ—(ಸರ್ವಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲೂ) ಪುನಃ ಪುನಃ ಯೋಜ್ಯವೂ | ಇಂದ್ರನಿವ
ಇಂದ್ರನಂತೆ | ಚರ್ಷಣೀಶಹಂ—ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಅಪಜಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದೂ ಆದ | ಶ್ವೇತಂ ಅಶ್ವಂ—
ಒಂದು ಶ್ವೇತಾಶ್ವವನ್ನು | ಯುವಂ—ನೀವಿಬ್ಬರು | ದುವಸ್ಯಥಾಃ—ಕೊಟ್ಟಿರಿ.

|| ಭಾಷಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನೀವು ಪೇದವಿಗೆ, ಬಹುಜನರಿಗೆ ಇಷ್ಟವೂ ಶತ್ರುಪಾರಶವೂ, ಸಂಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ
ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಅಜೀಯವೂ, (ಸರ್ವಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲೂ) ಪುನಃ ಪುನಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯವೂ, ಇಂದ್ರನಂತೆ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಅಪಜಯ
ಪಾರಶವೂ, ಕೇಷೋವಿಶಿಷ್ಟವೂ ಆದ, ಶ್ವೇತವರ್ಣದ ಒಂದು ಅಶ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರಿ.

English Translation.

Aswins, you gave to Pedu the white (horse) desired by many, the
breaker-through of combatants, shining, unconquerable by foes in battle,
fit for every work; like Indra, the conquerer of men.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಪೇದಂ ಎಂಬ ರಾಜನಿಗೆ ಇಂದ್ರನು ತಮಗೆ ಪಾರಿಪೋಷಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಒಂದು
ಬಲಿಯ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಪುರುವಾರಂ—ಬಹುಭಿವರ್ಣೀಯಂ | ಬಹಳ ಜನರು ಅವೇಕ್ಷಿಸುವಂತಹದಾದ್ದು ಎಂದು ಸಾಯಂಜನರು,
ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಸಾಯಂಜನರು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಶತ್ರುಜಾಂ ವಾರಯಿತಾರಂ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹ
ಮಾಡಿ ಅವರಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆಯೆಂದು.

ಸ್ವೈಧಾಂ ತೆರುತಾರಂ—ಸಂಗ್ರಾಮಾಣಾಂ ನಿಸ್ತರಿತಾರಂ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಜಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ
ಎಂದು ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳ ವಿವರಣೆ, ಸಂಗ್ರಾಮಾಣುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೈಧಾಶಬ್ದವು (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಸ್ವೈಧ ಎಂದೆ ಯುದ್ಧವು—ಎಂದು ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ವಿವರಿಸಿದಾರೆ, ಸಂಗ್ರಾಮೇ ಸ್ವೈರ್ಧಮಾನಾಣಾಂ ಶತ್ರುಜಾಂ

ಕಾರಕಂ—ಯುದ್ಧವು ಒದಗಿದಾಗ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳು ತಾವು ಜಯಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಯತ್ನ ಪಡುವರು. ಆದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡದಂತೆ ಅವರನ್ನು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು.

ದುಸ್ವರಂ—ತರಿತೆಮತಕ್ಕಂ | ಅಪ್ಪಿನೀದೇವತೆಗಳು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕುದುರೆಯು ಯಾರಿಂದಲೂ ಮೀರಲು ಅಶಕ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು—ಅವತರಿತೀತಿ ವಧಕರ್ಮಸು ಪಾಶಾತ್ ತಿರತಿರ್ವನನಾರ್ಥಃ ತಸ್ಯೇದಂ ರೂಪಂ ಮರ್ಹಣಂ ಅವತಿತಿ ಎಂದು ವಧಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಶ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ದುಸ್ವರನೆಂದರೆ ಕೊಲ್ಲಲು ಆಗದಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

ಚರ್ಯತೈಂ—ಸರ್ವೇಷು ಕಾರ್ಯೇಷು ಪುನಃ ಪುನಃ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಂ | ಅಪ್ಪಿನೀದೇವತೆಗಳು ಆನುಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಆಶ್ವವು ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಲು ಆರ್ಹವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಸಾಯಣರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಇವಮಪಿ ಚ ಕ್ರಂತೇರ್ವಧಕರ್ಮಣೋ ರೂಪಂ ಅತ್ಯರ್ಥಂ ಹಂತಾರಂ | ಕ್ರಂತ ಧಾತುವಿನ ರೂಪವಾಗಿರುವ ಚರ್ಯತೈಂ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಬಹಳವಟ್ಟಿಗೆ ನಾಶಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಚರ್ಷಣೇಶಕಂ—ಇಂದ್ರೋ ಯಥಾ ಶಕ್ತ್ಯೋನಭಿಧವತಿ ಏವಂ ಶಕ್ತ್ಯುಜನಾನಭಿಧವಿತಾರಂ | ಚರ್ಷಣೇ ಶಬ್ದವು ಇಷ್ಟಕ್ಕೈದು ಮನುಷ್ಯನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೭) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವೇದುರಾಜನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಆಶ್ವವು ಇಂದ್ರನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಹಾಗೆ ಶಕ್ತ್ಯುಜನರನ್ನು ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

! ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ !

ಸ್ವೃಧಾಮ್—ಸ್ವರ್ಧ ಸಂಘರ್ಷೇ. ಧಾತು. ಕ್ರಿ. ಪ್ ಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಕ್ರಿ. ಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಕಾರವು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ದೃತಿಗ್ರಹಣವನ್ನು ಅನುಕರಣಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅದು ಇತರ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪರಿಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪವೂ ಧಾತುವಿನ ರೇಫಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ವೃಧ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಷಷ್ಠೀ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ. ಏಕಾಶಾದುದರಿಂದ ಸಾವೇಶಾಚೈಶ್ವೃತೀಯಾದಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಧಕ್ರಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಶ್ವೇತಮ್—ಶ್ವಿಕಾ ನರ್ಷೇ. ಧಾತು. ಪಶಾದಿ ಆಕೃತಿಗಣವಾದುದರಿಂದ ನಂದಿಗ್ರಹ ಪಶಾದಿಭ್ಯಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೩೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಲಭಾಂತರಕ್ಕೆ ಗುಣ. ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ತರುಕಾರಮ್—ಕ್ಯು. ಪ್ಲವನ ತರಣಯೋಃ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಕ್ಯುತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಾಗ ಗ್ರಿಸಿತೆನ್ನೈ-ತೆನ್ನೈಭಿಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೩೪) ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿನಾತಿಶವಾದುದರಿಂದ ಇಷ್ಟರೂಪ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಗತಿಕಾರ ಕೋಪಪದಾರ್ಥ ಕ್ಯುತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ಯುದ್ವರಪದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದ್ಯೌವ್ಯಕ್ತಃ—ದುವನ್ ಸಂದೀಪನೇ. ಧಾತು. ಕಂಡ್ವಾದಿ. ಇಲ್ಲಿ ದಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಕಂಡ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ಯಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಕ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಲಠ್ ಮಧ್ಯಮ ಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂಕರೂಪ. ಅತಿಜಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿರ್ಧಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಶಯ್ಯೇಕಿ—ಶ್ಯ ಹಿಂಸಾಯಾಂ. ಧಾತು. ಶೀರ್ಯಂತೇ ಇತಿ ಶರ್ಯಾಃ. ಅಶೋ ಯಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಕ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕೆಗೆ ಗುಣ. ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಯಶೋನಾವಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಯುದಾತ್ ಸ್ವರ ಉರುತ್ತದೆ.

ದುಸ್ತರಮ್—ಶ್ಯ ಪ್ಲವನಕರಣಯೋ. ಧಾತು. ಕರಣಮುಲಶ್ಯಮ್ ದುಸ್ತರಮ್. ಈಷಮಃ ಸುಷು ಕ್ಯ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೧೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃಚ್ಚಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಖಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಗುಣ. ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಲಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಚಿಕ್ಕೈಕ್ಯಮ್—ದ್ಯುಕ್ ಇ.ಕರಣೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಪೌನಃಪುನ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧಾತೋಲೇಕಾಚೋಹಲಾದೇಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಕ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯಶೋಣಿ ಚಿ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ಸನ್ಯಜೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೯) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಗುಣೋ ಯಕ್ ಲುಕ್ಊಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಗುಣ. ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಯಜುತಗಂದ ಮೇಲೆ ವಿಧಾಷಾ ಕೃವ್ಯಮೋಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃವ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪಿತ್ರಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಸ್ಯ ಪಿತಿ ಕೃತಿ ತುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೭೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ತುಕಾಗಮ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಪಿತ್ರಾದುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಚಯುತ್ತದೆ. || ೧೦ ||

ನೂರಹತ್ತೊಂಭತ್ತನೆಯ ಸೂತ್ರ ಮುಗಿದುದು.

ನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಸೂತ್ರವು

ಕಾ ರಾಧದಿತಿ ದ್ವಾದಶರ್ಚಿಂ ಪಂಚಮಂ ಸೂಕ್ತಂ | ಅಶ್ವಾನುಕ್ರಮ್ಯತೇ | ಕಾ ರಾಧದ್ವಾದಶಾಂತ್ಯಾ ದುಃಸ್ವಪ್ನಾನಾನ್ಯಾದ್ಯಾ ಗಾಯತ್ರೀ ದ್ವಿತೀಯಾ ಆಕುಪ್ತಾ ತ್ವತೀಯಾಚತುರ್ಥ್ಯಾ ಕಾವಿರಾನ್ಯಪ್ಪರುಗ್ವಾ ಪಂಚಮಾ ತಸುತಿರಾ ಪಷ್ಠಪ್ಪರೈರುಪ್ಪಿಗ್ವಿಷ್ವಾರಬ್ಜಹತೀ ಕೃತಿರ್ವಿರಾಟ್ ತಿಸ್ತ್ರೋ ಗಾಯತ್ರೈ ಇತಿ | ಅನ್ಯಾಯಮಾರ್ಥಃ | ಅನುವೃತ್ತೇಲೌಕೀಣೋ ದೈರ್ಭಕಮಸಃ ಆಕ್ಷೀವಾನ್ಸಹಿಃ | ಅದ್ಯಾ ಗಾಯತ್ರೀ | ವಿದ್ವಾಂಸಾವಿತ್ಯೇಷಾ ಆಕುಪ್ತಾ ಮಧ್ಯಮಸಾದಸ್ಯ ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರಶ್ಚಾತ್ | ಮಧ್ಯಮಶ್ಚೇತ್ಯೇಕುಪ್ತಾ | ಅನು. ೩-೩ | ಇತಿ ಹಿ ತಲ್ಲಜ್ಜಣಂ ' ತ್ವತೀಯಾ ಕಾ ವಿದ್ವಾಂಸೇತ್ಯೇಷಾ ಕಾವಿರಾಟ್ | ನವಕಯೋರ್ಮಾಧ್ಯೇ ಜಾಗತಃ ಕಾವಿರಾಟ್ | ಅನು. ೬-೫ | ಇತ್ಯುಕ್ತಲಕ್ಷಣೋಪೇತಶ್ಚಾತ್ | ಚತುರ್ಥೀ ವಿ ಪೃಚ್ಛಾಮಿಸ್ಯೇಷಾ

ನಷ್ಟರೂಪೀ | ನವವೈರಾಜತ್ರೆಯೋದಶೈರ್ನಷ್ಟರೂಪೀ | ಅನು. ೬-೬ | ಇತ್ಯುಕ್ತಲಕ್ಷಣೋಪೇತತ್ವಾತ್ | ಪ್ರಯೋಗೋಪ ಇತ್ಯೇವಾ ಸಂಚಮಿಾ ತನುತಿರಾ | ಏಕಾದಶಿನೋಃ ಪರಃ ಷಟ್ಪ್ರಸುತಿರಾ | ಅನು. ೫-೫ | ಇತ್ಯುಕ್ತಲಕ್ಷಣೋಪೇತತ್ವಾತ್ | ಶ್ರುತಂ ಗಾಯತ್ರಮಿತ್ಯೇವಾ ಷಷ್ಠೀ ಯದ್ಯಪಿ ಸಾದಸಂಖ್ಯಯೋಷ್ಠಿಷ್ಠ ಭವತಿ ತಥಾಸ್ಯಕ್ಷರಸಂಖ್ಯಯೋಷ್ಠಿಷ್ಠ | ಯುನಂ ಹೀತಿ ಸಪ್ತಮಿಾ ವಿಷ್ವಾರಬ್ಜಹತೀ | ಅಷ್ಟಿನೋರ್ಮಧ್ಯೇ ದಶಕಾ ವಿಷ್ವಾರಬ್ಜಹತೀ | ಅನು. ೭-೫ | ಇತಿ ತಲ್ಲಕ್ಷಣೋಪೇತತ್ವಾತ್ | ಮಾ ಕಸ್ಮಾ ಇತ್ಯಷ್ಟಮಿಾ ಕೃತಿಃ | ಜಾಗತಾವಷ್ಟಕಶ್ಚ ಕೃತಿಃ | ಅನು. ೬-೭ | ಇತ್ಯುಕ್ತಲಕ್ಷಣಸದ್ಭಾವಾತ್ | ದುಹೀಯನ್ನಿತಿ ನವಮಿಾ ವಿರಾಟ್ | ದಶಮ್ಯಾಧ್ಯಾಸ್ತಿಸ್ತೋ ಗಾಯತ್ರೈಃ | ಅಶ್ವಿನಂ :ವೈ ಇತಿ ವೈಶ್ವಪ್ರಯೋಗಾತ್ಪ್ರಹ್ಯಾದಿಪರಿಭಾಷಯೇದಮಪಿ ಸೂಕ್ತಮಾಶ್ವಿನಂ | ಅಥ ಸ್ವಸ್ತಿಸ್ತೋತ್ರೈಶ್ಚಯೋ ದುಃಸ್ವಸ್ತಿನಾಶನಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ | ಅತೋ ಯಾ ತೇನೋಚ್ಚತೇ ಸಾ ದೇವತಾ | ಅನು. ೨-೫ | ಇತಿ ನ್ಯಾಯೇನ ತದೇವ ದೇವತಾ || ಸೂಕ್ತವಿನಿಯೋಗೋ ಲೈಂಗಿಕಃ | ಭೂರ್ಭೂವುಷ್ವನು ಅದಿತೋ ನವಚೋಽವಿನಿಯುಕ್ತಾಃ | ಸೂಕ್ತೈತೇ ಹಿ | ಕಾ ರಾಧದ್ಯೋತ್ರಾಶ್ವಿನಾ ವಾಮಿತಿ ನವಾ ಭಾತ್ಯಗ್ನಿಃ | ಅ. ೪-೬ | ಇತಿ || ಕಾ ರಾಧದ್ಯೋತ್ರಾಶ್ವಿನಾ ವಾಮಿತಿ ನವ ವಿಚ್ಛಂದಸಃ | ಐ. ಬ್ರಾ. ೧-೨೧ | ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಪ್ರಾಹ್ಯಣಮನುಸಂಧೇಯಂ ||

ಅನುನಾದವು—ಕಾ ರಾಧತ್ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತವು ಹದಿನೇಳನೆಯ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಐದನೆಯ ಸೂಕ್ತವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಋಕ್ಕುಗಳಿರುವವು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ಕಾ ರಾಧದ್ವ್ಯಾಶ್ವಿನಾಶ್ಚಾ ದುಃಸ್ವಸ್ತಿನಾಶ್ಚ ನ್ಯಾದ್ಯಾ ಗಾಯತ್ರೀ ದ್ವಿತೀಯಾ ಕಕುಪ್ ತೈತೀಯಾ ಚತುರ್ಥ್ಯಾ ಕಾವಿರಾಣ್ಞಷ್ಟರೂಪ್ಯಾ ಸಂಚಮಿಾ ತನುತಿರಾ ಷಷ್ಠ್ಯಕ್ಷತ್ರಯಷ್ಟಿಗ್ವಿಷ್ವಾರಬ್ಜಹತೀ ಕೃತಿರ್ವಿರಾಟ್ ತಿಸ್ತೋ ಗಾಯತ್ರೈ ಇತಿ | ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಇದರ ಅರ್ಥವು—ಹಿಂದಿನ ಸೂಕ್ತಗಳಂತೆಯೇ ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೂ ಕಸ್ತೀವಾನ್ ದೈರ್ಭವಮನ್ ಲಿತಿಃಃ ಎಂಬುವನೇ ಋಷಿಯು. ಈ ಸೂಕ್ತದ ಮೊದಲನೆಯ ಋಕ್ಕು ಗಾಯತ್ರೀಛಂದಸ್ಸವು. ವಿದ್ವಾಂಸಾ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಋಕ್ಕು ಕಕುಪ್ ಛಂದಸ್ಸವು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ (ಅನು. ೫-೬) ಮಧ್ಯಮಶ್ಲೇಷೈಶ್ಚ ಎಂದು ಈ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಮಧ್ಯಮಪಾದಕ್ಕೆ (ಎರಡನೆಯ ಪಾದಕ್ಕೆ) ಹನ್ನೆರಡು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ಕಕುಪ್ ಎಂದು ಹೆಸರು. ತಾ ವಿದ್ವಾಂಸಾ ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಋಕ್ಕು ಕಾವಿರಾಟ್ ಎಂಬ ಛಂದಸ್ಸಿನದು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ನವಕಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಚಾಗತೇ ಕಾವಿರಾಟ್ (ಅನು. ೬-೫) ಒಂಭತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಒಂದು ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯ ಪಾದಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡನೆಯ ಪಾದವು ಜಗತಿಛಂದಸ್ಸನಾಗಿ (ಹನ್ನೆರಡು ಅಕ್ಷರಗಳ ಪಾದವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ) ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ಕಾವಿರಾಟ್ ಎಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು. ವಿ ಸೈಶ್ವಾಮಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಋಕ್ಕು ನಷ್ಟರೂಪೀ ಎಂಬ ಛಂದಸ್ಸಿನದು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ನವವೈರಾಜತ್ರೆಯೋದಶೈರ್ನಷ್ಟರೂಪೀ (ಅನು. ೬-೬) ಎಂದರೆ ಒಂಭತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಮೊದಲನೆಯ ಪಾದ, ಹತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳ ಪಾದವಾದ ವಿರಾಟ್ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಪಾದ ಮತ್ತು ಹದಿಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಮೂರನೆಯ ಪಾದ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಈ ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ನಷ್ಟರೂಪೀ ಎಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರು

ವು. ಪ್ರ ಯೋ ಘೋಷೇ ಎಂಬ ಐದನೆಯ ಮಕ್ಕಳು ತನುಶಿರಾ ಎಂಬ ಭಂದಸ್ಸಿನವು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—
 ಏಕಾದಶಿನೋಃ ಪರಃ ಪಟ್ಟಸ್ತನುಶಿರಾ (ಅನು ೫-೫) ಹನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷರಗಳ ಎರಡು ಪಾದಗಳೂ, ಆರು ಅಕ್ಷರದ
 ಮೂರನೆಯ ಪಾದವೂ ಉಳ್ಳ ಭಂದಸ್ಸಿಗೆ ತನುಶಿರಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು. ಶ್ರುತಂ ಗಾಯತ್ರಂ ಎಂಬ
 ಆರನೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಪಾದಸಂಖ್ಯೆಯಪ್ರಕಾರ ಉಚ್ಛ್ರಿಕಾ ಭಂದಸ್ಸಾಗಿದ್ದರೂ ಅಕ್ಷರಸಂಖ್ಯೆಯಪ್ರಕಾರ ಉಚ್ಛ್ರಿಕಾ ಭಂದ
 ಸ್ಸಾಗಿರುವುದು. ಯುವಂ ಹಿ ಎಂಬ ಏಳನೆಯ ಮಕ್ಕಳು ವಿಷ್ವಾರಬ್ಜಹತೀ ಎಂಬ ಭಂದಸ್ಸಿನವು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ
 ಯಲ್ಲಿ—ಅಪ್ಪಿನೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಪೇಶಕಾ ವಿಷ್ವಾರಬ್ಜಹತೀ (ಅನು. ೭-೫) ಎಂದರೆ ಮೊದಲನೆಯ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯ
 ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಎಂದರೆ ಎರಡು ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತು
 ಹತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳೂ ಉಳ್ಳ ಭಂದಸ್ಸಿಗೆ ವಿಷ್ವಾರಬ್ಜಹತೀ ಎಂದು ಲಕ್ಷಣವು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಮಾ ಕಸ್ತ್ವಿ
 ಎಂಬ ಎಂಟನೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಕೃತಿಃ ಎಂಬ ಭಂದಸ್ಸಿನವು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ಜಾಗತಾವಪ್ಯೇಶಕೈ ಕೃತಿಃ
 (ಅನು. ೬-೬) ಎಂದರೆ ಮೊದಲಿನ ಎರಡು ಪಾದಗಳು ಜಗತೀಭಂದಸ್ಸುಗಳಾಗಿಯೂ (ಹನ್ನೆರಡು ಅಕ್ಷರಗಳ ಪಾದಗಳು)
 ಕೊನೆಯ ಪಾದವು ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಭಂದಸ್ಸಿಗೆ ಕೃತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಲಕ್ಷಣವು
 ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ದುಹೀಯೋನ್ ಎಂಬ ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಮಕ್ಕಳು ವಿರಾಟ್ ಭಂದಸ್ಸನ್ನು. ಎಂದರೆ ಈ ಭಂದಸ್ಸಿನ
 ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿನಾಡಕ್ಕೆ (ಮೂರು ಪಾದಗಳು) ಹನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವವು. ಹತ್ತರಿಂದ ಹನ್ನೆರಡರವರೆಗಿನ
 ಮೂರು ಮಕ್ಕಳು ಗಾಯತ್ರೀಭಂದಸ್ಸಿನವು. (ಈ ಎಲ್ಲಾ ಭಂದಸ್ಸುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಾವು ಉದಾಹರಣೆಸಹಿತ
 ವಾಗಿ ಪು. ಸಂ ಮೊದಲನೆಯ ಛಾಂದ 221-231 ಪೇಜುಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇವೆ) ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ
 ಯಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನಂ ವೈ ಎಂದು ವೈಶ್ವತ್ಸಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಅಶ್ವಿನೋದೇವತೆಗಳು ದೇವತೆಯು.
 ಅಶ್ವೈಶ್ವತ್ಸೈ ಎಂಬ ಕೊನೆಯ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ದುಃಸ್ವತ್ಸನಾಶನಂ ಎನ್ನುವುದೇ ದೇವತೆಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.
 ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ಅಶೋ ಯಾ ಶೋನೋಚ್ಚೈಶೇ ಸಾ ದೇವತಾ | (ಅನು. ೨-೫) ಎಂದರೆ ಮಕ್ಕನಿಟ್ಟ ಪ್ರತಿ
 ಪಾದವಾದ (ಹೇಳುವ) ವಿಷಯವೇ ಆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ದೇವತೆಯೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು ಎಂದು ವಚನವಿರುವುದರಿಂದ
 ಈ ಕೊನೆಯ ಮಕ್ಕನಿಟ್ಟ ಹೇಳುವ ಮುಃಸ್ವತ್ಸನಾಶನವೇ ಈ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ದೇವತೆಯಾಗಿರುವುದು. ಸೂಕ್ತವಿವರಣೆಗಳನ್ನು
 ಲೈಂಕಿಕವು. ಭರ್ವಾಭಿಷ್ವವನೇಬ ಕರ್ಮದ್ದೇ ಈ ಸೂಕ್ತದ ಮೊದಲಿನ ಒಂಭತ್ತು ಮಕ್ಕಳು ವಿವರಿಸಿರುವಿರು
 ವುದೆಂದು ಆಶ್ವಲಾಯನಶ್ರುತಸೂಕ್ತದ ಈ ರಾಧದೋಚ್ಚೈಶ್ವಿನಾ ವಾಮಿತಿ ನವಾ ಭಾಷ್ಯಗ್ನಿಃ ಎಂಬ ಸೂಕ್ತದಿಂದ
 ವಿವೃತವಾಗಿರುವುದು. (ಉ. ೪-೬) ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ರಾಧದೋಚ್ಚೈಶ್ವಿನಾ ವಾಮಿತಿ ನವ ವಿವೃತವೆಸೆ |
 (ಉ. ಬ್ರಾ. ೧-೨೧) ಎಂಬ ಐತರೀಯಬ್ರಾಹ್ಮಣವಾಕ್ಯವೂ ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು.

ಸೂಕ್ತ—೧೨೦

|| ಮಂಡಲ—೧ || ಅನುವಾಕ—೧೭ || ಸೂಕ್ತ—೧೨೦ ||

|| ಅಷ್ಟಕ—೧ || ಅಧ್ಯಾಯ ೮ || ವರ್ಗ—೨೨, ೨೩ ||

|| ಸೂಕ್ತ ಜಲ್ಲಿರುವ ಹುಳ್ಳಂಚ್ಚಿ—೧೨ ||

|| ಯುಷಃ—ಕತ್ತೀವಾನ್ ದೈರ್ಘಶಮಃ ಲಿಟಿಃ ||

|| ದೀವತಾ—೧.೧೧ ಅಶ್ವಿನೌ | ೧೨—ಯುಷ್ಪನ್ನಾಶನಂ ||

|| ಭಂಜಃ—೧. ಗಾಯತ್ರೀ | ೨. ಕಳುಪ್ | ೩. ಕಾನಿರಾಟ್ || ೪. ನಪ್ಪದೂಪೀ |

೫. ತನುಕಿರಾ | ೬. (ಅಪ್ಪದೈಃ) ಉಪ್ಪಿಕ್ || ೭. ವಿಪ್ಪಾರ್ಜುಲತೀ |

೮. ಶ್ವತೀ | ೯. ನಿರಾಟ್ || ೧೦-೧೨. ಗಾಯತ್ರೀಃ ||

|| ಸಂಹಿತಾವಾಳಿ ||

ಕಾ ರಾಧ್ಯೋತ್ರೈಶ್ಚಿನಾ ವಾಂ ಕೋ ವಾಂ ಜೋಷ್ಠುಭಯೋಃ |

ಕಥಾ ವಿಧಾತ್ಯಪ್ರಚೇತಾಃ || ೧ ||

|| ಪದವಾಳಿ ||

ಕಾ | ರಾಧತ್ | ಹೋತ್ರೈ | ಅಶ್ಚಿನಾ | ವಾಂ | ಕಃ | ವಾಂ | ಜೋಷ್ಠೇ |

ಉಭಯೋಃ |

ಕಥಾ | ವಿಧಾತಿ | ಅಪ್ರಚೇತಾಃ || ೧ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅಶ್ಚಿನಾ ಹೇ ಅಶ್ಚಿನೌ ವಾಂ ಯುನಾಂ ಕಾ ಹೋತ್ರೈ | ವಾಜ್ಞಮೃತತ್ | ಕೀದೈಶ್ಚಿಃ
ಸ್ತುತಿಲಕ್ಷಣಾ ನಾಗ್ರಾಧತ್ | ಆರಾಧಯತಿ | ಪ್ರೀತೌ ಕರೋತಿ | ಯುವಯೋವರ್ವಾತ್ಯಾಸುರೂಪಾ
ಸ್ತುತಿನಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಿಂಚಿ ನಾಂ ಯುವಯೋರುಭಯೋರ್ಜೋಷ್ಠೇ ಜೋಷ್ಠೇ ಸೇವನೇ
ಪ್ರೀಣನೇ ವಾ ಸಮರ್ಥಃ ಈ ಸ್ತೋತಾ ವಿದ್ಯತೇ | ಯುಷ್ಪದ್ಭೂತಾಭಿಜ್ಞಃ ಕಶ್ಚಿ ವೆವಿ ನಾಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ |

ಅಪ್ರಚೇತಾ ಯುವಯೋರ್ಮಾರ್ಗಹಾತ್ಯಮಜಾನಂಕ್ಷ ಕಥಾ ಕೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ವಿಧಾತಿ | ಯುವಾಂ ಪರಿಚರತಿ | ಯುಷ್ಮದ್ವಿಷಯಂ ಪರಿಚರಣಮಪಿ ನ ಕರ್ತುಂ ತತ್ಕೃಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || ರಾಧತ್ | ರಾಧ ಸಾಧ ಸಂಸಿದ್ಧಿ | ಲೇಟ್ಯದಾಕಮಃ | ಹೋಷೇ | ಜುಷೀ ಪ್ರೀತಿಸೇವನಯೋಃ | ಭಾವೇ ಭೌಘ | ಇಾತ್ತಾದಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಕಥಾ | ಥಾ ಹೇತೌ ಚ ಛಂದಸೀತಿ ಕಿಂಶಬ್ದಾತ್ಪ್ರಕಾರವಚನೇ ಥಾ- ಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಕಿಮಃ ಕ ಇತಿ ಕಾದೇಶಃ | ವಿಧಾತಿ | ವಿಧ ವಿಧಾನೇ | ತಾದಾದಿಕಃ | ಲೇಟ್ಯದಾಕಮಃ | ಅಪ್ರಚೇತಾಃ | ಪ್ರಕೃಷ್ಣಂ ಚೇತೋ ಯಸ್ಯಾಸೌ ಪ್ರಚೇತಾಃ | ನೞ್ನಮಾಗೇವ್ಯಯುಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಕೃತಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಅಶ್ವಿನಾ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ನಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು | ತಾ ಹೋತ್ರಾ—ಯಾವ ಸ್ತುತಿ ವಾಕ್ಯವು | ರಾಧತ್—ಆರಾಧಿಸುತ್ತದೆ? (ಪ್ರೀತಿಸಹವಾಗುತ್ತದೆ?) | ನಾಂ ಉಭಯೋಃ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಹೋಷೇ—ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ (ಸಮರ್ಥನಾಗುವನು) | ಕಃ—ಯಾರು? | ಅಪ್ರಚೇತಾಃ—ನಿಮ್ಮ (ಮಾಹಾತ್ಮಿಯನ್ನು) ತಿಳಿಯದವನು | ಕಥಾ—ಹೇಗೆ ತಾನೇ | ವಿಧಾತಿ—(ನಿಮ್ಮನ್ನು) ಪರಿಚರಿಸುತ್ತಾನೆ?

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ತುಷ್ಟಿಪಡಿಸುವ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯವಾವುದು? (ನಿಮ್ಮ ಮಾಹಾತ್ಮಿಗೆ ಅನುರೂಪವಾದ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ) ನಿಮ್ಮನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು ಯಾರು? ನಿಮ್ಮ (ಮಾಹಾತ್ಮಿಯನ್ನು) ತಿಳಿಯದವನು (ನಿಮ್ಮನ್ನು) ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು ತಾನೆ ಹೇಗೆ? (ನಿಮ್ಮ ಪರಿಚರಣವೂ ದುಸ್ಸಾಧ್ಯವಾದುದು)

English Translation.

What praise may propitiate you, Aswins? who may give satisfaction to you both? how may any ignorant (man) pay fitting homage?

|| ವಿಶೇಷವಚನಗಳು ||

ತಾ ಹೋತ್ರಾ—ನಾಶ್ವಾಮೈತತ್ ಕೇದೃಶೀ ಸ್ತುತಿಲಕ್ಷಣಾ ವಾಕ್ | ಹೋತ್ರಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಐವತ್ತೇಳು ನಾಶ್ವಾಮಗಳಲ್ಲಿ (೧, ೨-೨೩) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. “ ನಾಂ ಹೋತ್ರಾ ತಾ ” ನಿಮ್ಮ ಸ್ತುತಿಯು ಯಾವುದು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ವಾಕ್ಯಗಳು ಬಹಳವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ಸಂಯುಕ್ತವಾಗಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕಾರಣ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡುವುದು ಅತ್ಯಕ್ರಮವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಗುಣಗಳ ಮಹಿಮೆಯೂ ವಾಗಗೋಚರವಾಗಿದೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಸ್ತುತಿ ಎಂಬುವುದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅವರವರ ಗುಣಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವಂತೆ ಹೇಳುವುದಾದ್ದರಿಂದ

ನಿಮ್ಮ ವಸಾಹತ್ಯವನ್ನೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವ ಶಬ್ದವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಅಸಂಭವವಾಗಿರುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ ಅವರ ಮಹಿಮೆಯು ವರ್ಣನಾ ತೀತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ನಿಷ್ಕೃತವಾಗಿದೆ.

ಈ ವಾಕ್ಯದಂತೆಯೇ ಈ ವಾಂ ಬೋಧನೆ ಉಭಯೋಃ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸ್ತುತಿ ಮಾಡುವವನು ಇವರೂ ನಿಮ್ಮ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿತವಾಗಿ ಸಂತೋಷವುಂಟಾಗುವ ಹಾಗೆ ಸ್ತುತಿ ಮಾಡುವವನು ಯಾರು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದ ಅಂತಹ ಮನುಷ್ಯನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವ ಕಾರಣ ಆ ಮೂಲಕವಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದೂ ಅಸಂಭಾವಿತವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಯುವಯೋರ್ಮಾರ್ಜಾತ್ಮ್ಯಾನುರೂಪಾ ಸ್ತುತಿನರ್ಹಸ್ತಿ. ನಿಮ್ಮ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವ ಸ್ತುತಿಮುಂ ಇಲ್ಲದಿರುವಂತೆಯುಷ್ಯದ್ಭ್ರೂದ್ಭಿಃ ಕಶ್ಚಿದಪಿ ನಾಸ್ತಿ ನಿಮ್ಮ ಗುಣಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು ಇರುವವನು ಯಾವನೂ ಇಲ್ಲವು ಎಂದೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಥಾ—ಕೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ, ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಕತರಾ ಪೂರ್ವಾ ಕತರಾಪರಾಯೋಃ ಕಥಾ ಜಾತೇ ಕವಯೋಃ ಕೋ ವಿವೇದ |

ವಿಶ್ವಂ ತ್ವನಾ ಜಿಭೈತೋ ಯದ್ವ ನಾಮ ವಿ ವರ್ತೇತೇ ಅಪನೀ ಚಿತ್ತಿಯೇವ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೧೮೫-೧)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕನಲ್ಲಿ ಕಥಾ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಕಥಂ ಎಂದು ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ನಿ. ೩-೨೨) ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ಅಪ್ರಚೇತಾಃ—ಯುವಯೋರ್ಮಾರ್ಜಾತ್ಮ್ಯಮಜಾನನ್ | ಪ್ರಚೇತನ್ ಎಂಬ ಪದವು—

ಆ ಜಂಘಂತಿ ಸಾನ್ವೇಷಾಂ ಜಘ್ನಾ ಉಪ ಜಿಘ್ನೇ |

ಅಶ್ವಾಜನಿ ಪ್ರಚೇತಸೋಶ್ವಾನ್ವೈಮತ್ಸು ಚೋದಯ || (ಮು. ಸಂ. ೬-೭೫-೧೩)

ಎಂಬ ಮಕ್ಕನಲ್ಲಿ ಪ್ರಚೇತಸಃ ಪ್ರವೃದ್ಧಿ ಚೇತಸಃ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರು ಎಂದು (ನಿ. ೯-೨೦) ಅರ್ಥಬೋಧಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ-ಅನಭಿಜ್ಞರು ಅಂದರೆ ತಿಳಿಯದವರು ಅಪ್ರಚೇತಸರೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಅಶ್ವಿನೀದೀವತೆಗಳ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವವರು ಅವರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದ ಆಚರಿಸುವರು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದ ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಂತೆಯೇ ಅಶ್ವಿನೀದೀವತೆಗಳ ಪರಿಚರಣವು ಅಶಕ್ಯವಾದದ್ದು ಎಂಬುದಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ರಾಧಕೃತ—ರಾಧ ಸಾಧ ಸಂಸಿದ್ಧಿ ಧಾತು. ಲೇಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತಕ್ಕೆ ಲೋಪಃ ಪರ—(ಮಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಲೇಬೋಲ್ಯದಾಹಾ (ಮಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ, ಆತಿಬಂಧದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಜೋಷೇ—ಜುಷೀ ಪ್ರೀತಿಸೇವನಯೋಃ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಛಾಂದೋದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಛಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಪುಗಂತಲಘೂಪಧಸ್ಯ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಿಗೆ ಗುಣ. ಜೋಷ ವಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತ್ತಾದುದರಿಂದ ಇತ್ಯಾತ್ಯಾದಿನಿತ್ಯಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ಯಸ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಪ್ತಮೀವಿಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಕಥಾ—ಕಿಮ್ ಶಬ್ದ. ಥಾ ದೇಶ್ ಚಿ ಚೈಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೫೩-೩-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಕಾರ ವಚನದಲ್ಲಿ ಥಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸ್ವಾಗ್ನಿಕೋ ವಿಭಕ್ತೀಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ವಿಭಕ್ತಿಸಂಕ್ಷೇಪ ಬರುವುದರಿಂದ ಕಿಮ್ ಕಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೦೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಿಮ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಾದೇಶ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಧಾತಿ—ವಿಧ ವಿಧಾನೇ. ಧಾತು. ತುದಾದಿ. ಲೇಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ವಿಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಮ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಲೇಟೋಡಾಟೋ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ತುದಾದಿಭ್ಯಃ ಶಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶ ವಿಕರಣ. ಸಾರ್ವಧಾತುಕಮಸಿತ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಛಾತ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಿಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅತಿಜಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ತಿಜ್ಜತಿಜಃ ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಪ್ರಚೇತಾಃ—ಪ್ರಕೃತ್ಯಂ ಚೇತೋ ಯಸ್ಯ ಅಸೌ ಪ್ರಚೇತಾಃ. ಚಿತಿ ಸಂಜ್ಞಾನೇ ಧಾತು. ಓಣಾದಿಕ ವಾದ ಅಸೂನಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನ ಪ್ರಚೇತಾಃ ಅಪ್ರಚೇತಾಃ. ತತ್ಪುರುಷೇ ತುಲ್ಯಾರ್ಥ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನ್ಯಯುಪಾರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧ ||

ಃ ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ವಿ॒ದ್ವಾಂ॑ಸಾ॒ವಿದ್ಧು॑ರಃ | ಸೃ॒ಚ್ಛೇ॑ದ॒ವಿದ್ವಾ॑ನಿ॒ತ್ಫಾ॑ಪ॒ರೋ॑ ಅ॒ಚೇ॒ತಾಃ |

ನೂ॒ ಚಿ॒ನ್ನು॒ ಮು॒ರ್ತೇ॑ ಅ॒ಕೌ || ೨ ||

ಃ ಪದಪಾಠಃ ||

ವಿ॒ದ್ವಾಂ॑ಸಾ | ಇ॒ತ್ | ದು॑ರಃ | ಸೃ॒ಚ್ಛೇ॑ತ್ | ಅ॒ವಿದ್ವಾ॑ನ್ | ಇ॒ತ್ಫಾ | ಅ॒ಸರಃ |
ಅ॒ಚೇ॒ತಾಃ |

ನು | ಚಿ॒ತ್ | ನು | ಮು॒ರ್ತೇ॑ | ಅ॒ಕೌ || ೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಇತ್ತೇತ್ವಮನೇನ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಪ್ರಕಾರೇಣಾವಿದ್ಯಾನಜ್ಞಃ ಸ್ತೋತಾ ವಿದ್ವಾಂಸಾವಿತ್ ಸರ್ವಜ್ಞಾ-
ನತ್ತಿನಾವೇವ ದುರೋ ದ್ವಾರಾಣಿ ಸ್ತುತಿಪರಿಚರಣಯೋರುಪಾಯಭೂತಾನ್ಮಾರ್ಗಾನ್ಪ್ರಚ್ಛೇತ್ |
ಪ್ರಷ್ಟುಮರ್ಹತಿ | ಅಪರೋಽಶ್ಚಿಭ್ಯಾಮನ್ಯಃ ಸರ್ವೋಽಪ್ಯಚೇತಾಃ | ಚೇತಸಾ ಜ್ಞಾನೇನ ರಹಿತಃ |
ತಸ್ಯಾದತ್ತಿನಾವೇವ ಪ್ರಚ್ಛೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ | ತ್ವಾ ಚಾಕ್ರ ಶತೈಭಿರನಾಕ್ರಾಂತಾವತ್ತಿನಾ ನೂ ಚಿತ್
ಕ್ಷಿಪ್ರಮೇವ ಮರ್ತೇ ಮನುಷ್ಯೇ ಸ್ತೋತರಿ ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಾಹಕತೆಯಾ ಸನಿಂ ಧತ್ತ ಇತಿ ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ ||
ಇತ್ಯಾ | ಥಾ ಹೇತೌ ಚ ಛಂದಸೀತಿ ಥಾಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಇದಮ ಇತ್ | ಏತೇತೌ ರಥೋಃ |
ಪಾ. ೩-೩-೪ | ಇತೀದ್ವಾವಃ | ಯದಿ ಥಾ ಹೇತೌ ಚೇತ್ಯತ್ರೇದಂಶಬ್ದಸ್ಯ ನಾನುವೃತ್ತಿಸ್ತದಾನೀಮಿದ-
ಮಸ್ತಮುಃ | ಏತದಂತಾತ್ಪರಸ್ಯಾ ವಿಭಕ್ತೀವ್ಯಕ್ತಿಯೇನ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ವಿಭಕ್ತೀರ್ಥಾದೇಶಃ |
ಅಕ್ರೌ | ಕ್ರಮು ಪಾದವಿಕ್ಷೇಪೇ | ಅಸ್ಮಾನ್ನಿತ್ಯಾಪಸದೇ ಕೃತ್ಯಲ್ಯುಟೋ ಬಹುಲಮತಿ ಬಹುಲವಚೆ-
ನಾತ್ಯಮುಃಸ್ಯಾಪಿ ಜನಸನಖನಕ್ರಮಗಮೋ ವಿದಿತಿ ವಿಶಿ | ವಿದ್ವನೋರನುಸಾಸಿಕಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾತ್ವಂ |
ನಿತ್ಯಮಾಸೇವ್ಯಯಪೂರ್ವಪದಪ್ರತ್ಯುತಿತ್ವರತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ಇತ್ಯಾ—ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ | ಅವಿದ್ವಾ—(ಸ್ತುತಿ ವಿಧಾನವನ್ನು) ತಿಳಿಯದವನು | ವಿದ್ವಾಂಸೌ
ಇತ್—ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ (ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು) ಅವರನ್ನೇ | ದುರಃ—(ಸ್ತುತಿ ಪರಿಚರಣ) ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು |
ಪ್ರಚ್ಛೇತ್—ಕೇಳಬೇಕು | ಅಪರಃ—(ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳಲ್ಲದೆ) ಇತರರು (ಎಲ್ಲರೂ) | ಅಚೇತಾಃ—ಅಜ್ಞಾನಿ
ಗಳು | ಅಕ್ರೌ—(ಶಕ್ತುಗಳಿಂದ) ಅನಾಕ್ರಾಂತರಾದ (ಅಜೇಯರಾದ) ಅವರಿಬ್ಬರು | ನೂ ಚಿತ್—ಕ್ಷಿಪ್ರವಾಗಿಯೇ |
ಮರ್ತೇ—(ಸ್ತೋತೃವಾದ) ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ | ನು—(ಅನುಗ್ರಾಹಕರಾಗುವ)ವಕ್ಕೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

(ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ) ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ (ಸ್ತುತಿಯಾದಿಗಳನ್ನು) ಅರಿಯದವರು ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನೇ
(ಸ್ತುತಿಪರಿಚರಣ) ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು ಅವರಿಬ್ಬರ ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕವರಿಲ್ಲರೂ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ;
ಶಕ್ತುಗಳಿಗೆ ಅಜೇಯರಾದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು (ತಮ್ಮನ್ನು) ಸ್ತುತಿಸುವವರನ್ನು ಕ್ಷಿಪ್ರವಾಗಿಯೇ ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

English Translation.

Thus may an ignorant man inquire the means of worshipping the
all-wise, for every (one) other (then the Aswins) is unknowing ; they, the
unconquered, quickly (show favour) to the man (who worships them).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಬುಕ್ಕಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ಒಂದು ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಇನ್ನೊಂದು ವಿಧವಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ಮಹಿಮೆಯು ಮನೋವಾಗ್ಗೋಚರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವರನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಲು ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟನಾಗಿ, ಇವರನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಸರ್ವಜ್ಞರಾಗಿರುವ ಈ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡುವನು. ಇವರಿಗಿಂತಲೂ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಷ್ಟನಾದವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇವರು ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡುವರು ಎಂದು ಸಾಯಣರ ವಿವರಣೆ.

ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವು ಇಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಮುಂದಿನ ಬುಕ್ಕಿನೊಡನೆ ಈ ಬುಕ್ಕಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಮನ್ವಯವಾಗೂ ವಿವರಿಸಿ ಎರಡು ಬುಕ್ಕುಗಳಿಗೂ ಏಕವಾಕ್ಯ (ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯ)ದ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವರು.

ಪರಸ್ಯಾಮೃತಿ ತಚ್ಚೈಶ್ಚತುತೇರ್ಯಚ್ಚೈಶ್ಚೋ ಅಧ್ಯಾಹರತವ್ಯಃ | ತಥಾಚಿ ಏಕವಾಕ್ಯತಾ ಯಾ ವಿಧ್ಯಾಂಸೌ ಜಾನಾತೌ | ಸ್ತೋತಾ ದುರಃ ಸ್ತುತೇಃ ದ್ವಾರಾಚಿ ಉಪಾಯಾಃ ಸರ್ವಂ ಸೈಚ್ಛತಿ | ಅವಿದ್ಯಾನಿತ್ಯಾ ಸತ್ಯಮೇವಾಜಾನನ್ | ಅಶಾಶ್ಯೇನ ಅಪರಃ ನ್ಯೂನಶಕ್ತಿಃ ಜ್ಞಾತುಮ ಸಮರ್ಥಃ ಸ್ವಯಂ | ಪುರಾಣಾವೇವ ಮರ್ತೇ ಅರ್ಕೌ ವಶೀಕರ್ತಾರೌ |

ಎಂದು ಪದಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ನು, ಇತ್ ಅಂಟಪದಗಳು ಪದಪೂರಣಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇತ್ಯಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಅರು ಸತ್ಯನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸತ್ಯನೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಮುಂದಿನ ಬುಕ್ಕಿನಲ್ಲಿರುವ ತಚ್ಚೈಶ್ಚದ ಸಂಗಡ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಕಾರಣ ಯಚ್ಚೈಶ್ಚವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ವಗ ಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ವಿಧ್ಯಾಂಸರಾದವರು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಇರುವರು. ಸ್ತುತಿ ಮಾಡಲು ಅವೇ ಪ್ರಿಯವನನು ಸ್ತುತಿ ಮಾಡುವ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುವನು. ದಡ್ಡನು (ವಿನಯ ತಿಳಿಯದಿರುವವನು) ಸತ್ಯಾಸತ್ಯ ವಿನೇಚನಿ ಇಲ್ಲವೆ ಯಥಾಶ್ರುತಗ್ರಾಹಿ ಸುಗಂ ವೇದನನ್ನೂ ತಿಳಿಯದವನಾಗಿರುವನು. ಮತ್ತು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಿಳಿಯಲಾರದವನಾಗಿರುವನು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿದ್ಯದ ವಿದ್ಯದುಃಖಯುಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕೂ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುವವರಾದವರು ಪರಿಶೇಷವ್ಯಾಯದಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಾಗಿರುವರು. ಇವರು ಅನುಗ್ರಹವಾಗೂ ರಕ್ಷಿಸುವರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಮರ್ತೇ ಅರ್ಕೌ ಮನುಷ್ಯರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವನಗಗ ಡಿಕೊಳ್ಳುವವರು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ ಎಂದು ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅರ್ಕೌ-ಶತ್ರುಘ್ನಿ; ಅನಾಕ್ರಾಂಶೌ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಆಕ್ರಮಿಸಲ್ಪಡದಿರುವವರು ಎಂದು ಸಾಯಣರ ವಿವರಣೆ. ಅರ್ಹಪೂರ್ವಸ್ಯ ಕ್ರಮೇರಿದಂ ಛಾಂದಸಂ ರೂಪಂ | ಅಕ್ರಮಿತಾರೌ ವಶೀಕರ್ತಾರೌ | ಅರ್ಹ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗದೊಡನೆ ಇರುವ ಕ್ರಮು ಧಾತುವಿನಿಂದ ಆಕ್ರಮಣ ಎಂದು ರೂಪವಾಗಿ ವೇದದಲ್ಲಿ ಅಕ್ರಮೆಂದು ರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. ಯಾಸ್ಯರು--ಅಕ್ರಃ--ಅಕ್ರ ಶತ್ರುಮಾಣ್ (ನಿ. ೩-೧೭) ಅಕ್ರಮಣಮಾಡು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ ಅಕ್ರ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆ--

ಅಕ್ಕೋ ನ ಬಭ್ರಿಃ ಸಮಿಥೇ ಮಹೀನಾಂ ದಿದ್ಯಷ್ಟೇಯಃ ಸೂನವೇ ಭಾಖಾಜೀಕಃ |
ಉದುಸ್ರಿಯಾ ಜನಿತಾ ಯೋ ಜಜಾನಾಸಾಂ ಗರ್ಭೋ ನೈತಮೋ ಯದ್ಯೋ ಅಗ್ನಿಃ ||

(ಬು.ಸಂ. ೨-೧-೧೨)

ಈ ಶುಕ್ರವನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು. ದುರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು (ನಿರುಕ್ತವ್ಯಾಖ್ಯಾಕಾರರು) ಅಕ್ರಮ್ಯತೆ ಇತಿ ಅರ್ಕಃ ಪ್ರಾಕಾರಃ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ವಿದ್ವಾಂಸೌ—ವಿದ ಜ್ಞಾನೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಲಟ್ ಬಂದಾಗ ವಿದೀಃ ಶತುರ್ವಸುಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಶತ್ಯ ಬಂದಾಗ ವರು ಪ್ರತ್ಯಯ. ವಿದ್ವಸ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ದ್ವಿವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಅತ್ಯಸಂತಸ್ಯ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಧಾದೀರ್ಘ. ಉಗ್ರತ್ತಾದುದರಿಂದ ನುನಾಗಮ, ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸ್ವರ.

ಇತ್ಯಾ—ಇದಮ್ ಶಬ್ದ. ಥಾ ದೇಶೌ ಚಿ ಛಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಕಾರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಥಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ಪರವಾದಾಗ ಇದಮು ಇಶಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಇಶಾದೀರ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪವಾದನಾಗಿ ಏತ್ಯೇತೋ ರಥೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದ್ಭಾವ ಬರುತ್ತದೆ. ಥಾ ದೇಶೌ ಚಿ ಛಂದಸಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇದಮ್ ಶಬ್ದವು ಅನುವೃತ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಅಗ ಇದಮಸ್ಯಮುಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೨೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಕಾರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಛಮು ಪ್ರತ್ಯಯ. ಆವ್ಯಯಸಂಜ್ಞಾ ಇದ್ದರೂ ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಪರದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಡಾದೇಶ. ದಿತ್ವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಟಿಗೆ ಲೋಪ. ಇತ್ಯಾ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ.

ನು—ಯು ಚಿ ತುನುಘ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೩೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ನು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ.

ಅಕ್ರೌ—ಕ್ರಮು ಪಾದವಿಕ್ರೇವೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ನಜ್ ಉಪಪದವಾಗಿರುವಾಗ ಜನನನಖನಕ್ರಮಗನೋ ವಿಟ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೬೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕೃತ್ಯಲ್ಪುಟೋ ಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೧೧೩) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುಲ ವಚನನಿರವುಧರಿಂದ ಇನು ಕರ್ಮಣ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯನೋರನುನಾಸಿಕೆಗ್ಯಾತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಟ್ ಪರವಾದಾಗ ಧಾತುವಿಗೆ ಅತ್ಯನಜ್ ಸಮಾಸವಾದಾಗ ತತ್ಪುರುಷೇತುಲ್ಯಾ - (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅವ್ಯಯಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. || ೨ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ತಾ | ವಿ|ದ್ವಾಂ|ಸಾ | ಹ|ನಾ|ಮ|ಹೇ | ವಾಂ | ತಾ | ನೋ | ವಿ|ದ್ವಾಂ|ಸಾ | ಮ|ನ್ಮು |
 ವೋ|ಚೇ|ತ|ಮ|ದ್ಯ |

ಪ್ರಾ|ರ್ಚ|ದ್ಧ|ಯ|ಮಾ|ನೋ | ಯು|ವಾ|ಕುಃ || ೩ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ತಾ | ವಿ|ದ್ವಾಂ|ಸಾ | ಹ|ನಾ|ಮ|ಹೇ | ವಾಂ | ತಾ | ನಃ | ವಿ|ದ್ವಾಂ|ಸಾ | ಮ|ನ್ಮು |
 ವೋ|ಚೇ|ತಂ | ಅ|ದ್ಯ |

ಪ್ರ | ಅ|ರ್ಚ|ತ್ | ದ|ಯ|ಮಾ|ನಃ | ಯು|ವಾ|ಕುಃ || ೩ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ವಿದ್ವಾಂಸಾ ಸರ್ವಜ್ಞೌ ತಾ ವಾಂ ತೌ ಯುವಾಂ ಹನಾಮಹೇ | ಅಹ್ವಯಾಮಹೇ | ತಾನಾಹೂತೌ ವಿದ್ವಾಂಸಾಭಿಜ್ಞೌ ಯುವಾಂ ನೋಽಶ್ವಭ್ಯಂ ಮನ್ಮ ಮನನೀಯಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯಂ ಸ್ತೋತ್ರಮದ್ಯಾಸ್ತಿನ್ಯಾಲೇ ವೋ ಚೇತಂ | ಬ್ರುವಾಣೌ ಭೂಯಾಸ್ತಂ | ಸ ಚಾಹಂ ಯುವಾಕುರ್ಯುವಾಂ ಕಾಮಯಮಾನಃ ಸ್ತುತ್ಯಾ ಸಂಯೋಜಯನ್ಯಾ ದಿಯಮಾನೋ ಯುವಾಭ್ಯಾಂ ಹವಿಃ ಪ್ರಯುಚ್ಛನ್ ಪ್ರಾರ್ಚತ್ | ಪ್ರಾರ್ಚತ್ | ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಸ್ತಾಮಿ || ತಾ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ವಿಭಕ್ತೇರಾಕಾರಃ | ವೋಚೇತಂ | ಬ್ರೂಞ್ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ನಾಟಿ | ಬ್ರುವೋ ವಟಿಃ | ಲಿಜ್ಯಾಶಿಷ್ಯರ್ಃ | ವಟಿ ಉಮಿತುಮಾಗಮಃ | ಅರ್ಚತ್ | ಅರ್ಚ ಪೂಜಾಯಾಂ | ಭೌವಾದಿಕಃ | ತಿಜಾಂ ತಿಜಸೋ ಭವಂತೀತಿ ಮಿಪ್ಸಿಬಾದೇಶಃ | ದಿಯಮಾನಃ | ದಿಯ ದಾನಗತಿರಕ್ಷಣಹಿಂಸಾದಾನೇಷು | ಕಪಃ ಪಿಶ್ತಾದಿಸುಪಾತ್ಪತ್ನಂ | ಶಾನಚೋ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕಸ್ಯರೇಣ ಧಾತುಸ್ಯರಃ ಶಿಷ್ಯಕೇ | ಯುವಾಕುಃ | ಯುವಾಂ ಕಾಮಯತ ಇತಿ ಯುವಾಕುಃ | ಮಿತದ್ವಾದಿಭ್ಯ ಉಪಸಂಖ್ಯಾಂನಂ | ಸಾ. ೩-೨-೧೦-೧ | ಇತಿ ಡುಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಅವಿಭಕ್ತಾವಪಿ ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಯುವಾವೌ ದ್ವಿವಚನೇ ಇತಿ ಯುವಾದೇಶ ಅಶ್ವಂ ಚ | ಯದ್ವಾ | ಯು ಮಿಶ್ರನೇ | ಔನಾದಿಕಃ ಕಾಕುಪ್ರತ್ಯಯಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ವಿದ್ವಾಂಸಾ—ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ | ತಾ ನಾಂ—ಅ ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನು | ಹವಾಮಹೇ—ಅಹ್ವಾನಿಸುತ್ತೇನೆ |
ವಿದ್ವಾಂಸಾ—(ಅಹೂತರಾಗಿ) ಅಭಿಜ್ಞರಾದ (ನೀವು) | ನಃ—ನಮಗೆ | ಮನ್ಮ—ಜ್ಞಾತವ್ಯವಾದ ಸ್ತೋತ್ರ
ವನ್ನು | ಅದ್ಯ—ಈಗ | ವೋಚೇತಂ—ಹೇಳುವವರಾಗಬೇಕು; (ನಾನೂ) | ಯುವಾಕುಃ—ನಿಮ್ಮನ್ನು
ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನೂ ಮತ್ತು | ದಯೆಮಾಸಃ—(ನಿಮಗೆ ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನು) ಅರ್ಪಿಸುವವನೂ ಆಗಿ | ಪ್ರ ಅರ್ಚೆ
ತ್—ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತೇನೆ.

|| ಧಾವಾರ್ಥ ||

ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ನಾನು (ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ) ಕರೆಯುತ್ತೇನೆ; ಅಭಿಜ್ಞರಾದ ನೀವು (ನಿಮ್ಮಿಂದ ಕರೆಯ
ಲ್ಪಟ್ಟು) ನಮಗೆ ಜ್ಞಾತವ್ಯವಾದ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಈಗಲೇ ತಿಳಿಸಿ; (ನಾವೂ) ನಿಮ್ಮ (ಅನುಗ್ರಹ) ಕಾಂಕ್ಷೆಗಳಾಗಿ,
(ಹವಿರಾದಿಗಳನ್ನು) ಅರ್ಪಿಸಿ, (ನಿಮ್ಮನ್ನು) ಪೂಜಿಸುತ್ತೇನೆ.

English Translation

we invoke you who know all things; may you, who are omniscient,
declare to us to-day the praise that is acceptable; desirous of your presence,
I reverence you, offering (oblations).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಯುವಾಕುಃ—ಯುವಾಂ ಕಾಮಯತೆ ಇತಿ ಯುವಾಕುಃ | ನಿಮ್ಮನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನೆಂದು
ಅರ್ಥ. ಯುಷ್ಠ್ಯಾಮಃ—ಎಂದು ಸ್ತಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಯುವಾಕು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಮನ್ಮ—ಮನನೀಯಂ ಜ್ಞಾತವ್ಯಂ ಸ್ತೋತ್ರಮ್, ಮನ್ಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದು, ಅಥವಾ
ಮನನವಾಗಬೇಕಾದದ್ದು, ಸ್ತೋತ್ರವೆಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಯಾಪ್ಸರು

ಉಪ ಪ್ರಾಗ್ನಾತ್ಸುಮನ್ಮೇಧಾಯಿ ಮನ್ಮ ದೇನಾನಾಮಾಶಾ ಉಪ ವಿತಪ್ಯಷಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೬೨-೭)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು. ಮನ್ಮ ಮನನೀಯಮರ್ಥಜಾತಂ ಎಂದು ವೃತ್ತಿ ಕಾರರು
ನ್ಯಾಪ್ಯಾನಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಪದವು ಬೇರೆಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ತಮೂ ಪು ಸಮಸಾ ಗಿರಾ ಪಿತ್ಯೇಣಾಂ ಚ ಮನ್ಮಥಿಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೮-೪೧-೨; ನಿ. ೧೦-೫)

ಪ್ರ ತದ್ವೋಚೇಯಂ ಭವ್ಯಾಯೇಂದನೇ ಹವ್ಯೋ ನ ಯ ಇಸವಾನ್ಯನ್ಯ ರೇಚತಿ ರಕ್ಷೋಹಾ
ಮನ್ಯ ರೇಚತಿ || (ಗು. ಸಂ. ೧-೧೨೯-೬)

ಇಲ್ಲಿ ಮನ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮನನಾನಿ ಪ್ರಜ್ಞಾನಾನಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ

ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕರೆದು ಅವರು ಪ್ರೇರಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವ ಸ್ತುತಿಗ
ಳಿಂದ ಆವರನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡುವೆವು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡಲು ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳ
ವನಾದ ಮಂತ್ರದ್ರಷ್ಟೃವು ಅವರನ್ನು ಮಂತ್ರದಿಂದ ಆಹ್ವಾನಮಾಡಿ ಸ್ತುತಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಿ ಪುನಃ
ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಅವರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವನು ಎಂದೂ ವಿವರಿಸಿದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಶಾ--ತದ್ ಶಬ್ದ. ಇದಕ್ಕೆ ದ್ವಿವಚನ ಪರವಾದಾಗ ತ್ಯೇವಾದೀನಾಮಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದ
ರಿಂದ ಆತ್ಮ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್--ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಾದೇಶ.

ದವಾಮಾಹೇ--ತ್ಯೇಷ್ ಸ್ವರ್ಧಾಯಾಂ ಶಬ್ದೇ ಚ. ಲಃ ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನರೂಪ. ತಿಪಿಂಕ
ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿದ್ಯಾಂಸಾ--ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್--(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಾದೇಶ.

ಮನ್ಯ--ಮನ ಜ್ಞಾನೇ. ಧಾತು. ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋಽಪಿ ದ್ವೈತ್ಯಂತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ
ಮನಿಸ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನಿತ್ಯಾದುದರಿಂದ ಆದ್ಯುದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ನಪುಂಸಕದಲ್ಲಿ ಅಮಿಗೆ ನೈಮೋರ್ವಪುಂಸಕಾತ್
ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲುಕ್ ಬಂದಾಗ ನಲೋಪ.

ವೋಚೇತಮ್--ಬ್ರೂಷ್ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ವಾಚೆ. ಧಾತು. ಆಶೀರ್ಲಿಪ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ
ತವಾದೇಶ. ಬ್ರುವೋ ವಚಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೫೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ವಚ್ಯಾದೇಶ. ಲಿಜ್ಯಾಶಿಷ್ಯುಕ್
(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಪ್. ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಯಾಪುಟಿಗೆ ಇಯಾದೇಶ. ಲೋಪೋವ್ಯೋರ್ವಲಿ
ಸೂತ್ರದಿಂದ ಯಲೋಪ. ವಚಿ ಉಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೨೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಾಗಮ. ಗುಣ.
ವೋಚೇತಂ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿಪಿಂಕದ ಸರದಲ್ಲಿಯುಳಿದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಆಚೀತ್--ಆಚ್ ಪೋಜಾಯಾಂ ಧಾತು. ಛ್ವಾದಿ. ತಿಜಾಂ ತಿಜೋ ಭವಂತಿ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಲಪ್
ಉತ್ತಮಪುರುಷ ನಿಕವಚನಕ್ಕೆ ತಿಪಾದೇಶ. ಇತೆಕ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಶವ್ ವಿಕರಣ. ಅಂಕೈ ಆಡಾಗಮ.
ತಿಪಿಂಕನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದಯಮಾನಃ--ದಯ ದಾನಗತಿರಕ್ಷಣುಂಸಾದಾನೇಷು. ಧಾತು. ಛ್ವಾದಿ. ಲಠರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಾನ್ಶ್
ಪ್ರತ್ಯಯ. ಶವ್ ವಿಕರಣ. ಅನೇಮುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಂತಾಂಕೈ ಮುಕಾಗಮ.

ಶನ್ ಪಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತ. ಅದುಪದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಸಾರ್ವಧಾತುಕವು (ಶಾನನ್) ತಾಸ್ಯಸ್ಯ ನಾತ್ರೇತ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತ ನಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಯುವಾಕೃತಿ—ಯುವಾಂ ಕಾನುಯತೇ ಇತಿ ಯುವಾಕೃತಿ. ಮಿತೆದ್ವಾದಿಭ್ಯ ಉಪಸಂಖ್ಯಾನಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೮೦-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ದುಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಮ್+ಉ ಎಂದಿರುವಾಗ ಡಿಕ್ವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಟಿಲೋಪ. ವಿಭಕ್ತಿಪರವಾಗದಿದ್ದರೂ ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಯುವಾವಾ ದ್ವಿವಚಿನ್ತೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೯೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯಾಂತಕ್ಕೆ ಯುವಾದೇಶ ಮತ್ತು ಅತ್ಯ. ಅಥವಾ ಯು ಮಿಶ್ರಣಾ ಮಿಶ್ರಣಯೋಃ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಟೀಕಾದಿಕವಾದ ಕಾಕು ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಉಪಾದೇಶ. ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಆದ್ಯದಾತ್ಯ ಸ್ವರದಿಂದ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ || ೩ ||

—॥॥॥॥—

। ಸಂಹಿತಾಶಾಠಾ ।

ವಿ ವೈಚ್ಛಾಮಿ ಪಾಕ್ಯಾನ ದೇವಾನಾನ್ವಷಟ್ಪ್ರಿತಸ್ಯಾದ್ಭುತಸ್ಯ ದಸ್ಮಾ ।
ಪಾತಂ ಚ ಸಹ್ಯಸೋ ಯುವಂ ಚ ರಭ್ಯಸೋ ನಃ || ೪ ||

। ಪದಪಾಠಃ ।

ವಿ | ವೈಚ್ಛಾಮಿ | ಪಾಕ್ಯಾ | ನ | ದೇವಾನ್ | ವಷಟ್ಪ್ರಿತಸ್ಯ | ಅದ್ಭುತಸ್ಯ |
ದಸ್ಮಾ |

ಪಾತಂ | ಚ | ಸಹ್ಯಸಃ | ಯುವಂ | ಚ | ರಭ್ಯಸಃ | ನಃ || ೪ ||

। ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ।

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೋ ಯುವಾಂ ವಿ ವೈಚ್ಛಾಮಿ | ವಿಶೇಷೇಣ ಪ್ರವೃತ್ತಮಿಚ್ಛಾಮಿ | ಪಾಕ್ಯಾ ನ ಪಕ್ವಪ್ರಜ್ಞಾನ್ ಸ್ವಪರಿಪಕ್ವಮತೀನನ್ಯಾಸ್ತೇವಾಸ್ತ ವೈಚ್ಛಾಮಿ | ಕಿಂತು ಯುವಾನುಲವ ಸರ್ವಜ್ಞಾ ಸ್ಯಾಮಿಸಾತ್ಯರ್ಥಃ | ಹೇ ದಸ್ಮಾ ದರ್ಶನೀಯೋ ತಾ ಯುವಾಂ ವಷಟ್ಪ್ರಿತಸ್ಯ ವಷಟ್ಪ್ರಿತೇಣಾಗ್ನಿ ಮತಸ್ಯಾದ್ಭುತಸ್ಯಾದ್ಭುತಸ್ಯ ಮಹತಃ ಸಹ್ಯಸೋಽತಿಶಯೇನ ಬಲವಶೋ ಬಲೋತ್ತಾದಕಸ್ಯ

ಸೋಮಸ್ಯ ಸ್ವಾಂತಲಕ್ಷಣಮೇಕದೇಶಂ ಪಾತಂ ಚ | ನೋಲ್ಯಸ್ತಾಂಕ್ಲ ರಭ್ಯಸೋಕ್ರಿತತಯೇನ ರಭಸ್ಸಿನಃ
 ಪ್ರೌಢೋದ್ಯಮಾನುಸುತಂ || ಪಾತ್ಯಾ | ಪಚೇರ್ಬುಹಲೋರ್ಯಾತ್ | ಚೇನೋಃ ಉ ಭಿಕ್ಷ್ವಾತೋರಿತಿ
 ಕುತ್ರಂ | ತಿಕ್ಷ್ವರಃ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ವಿಭಕ್ತೇರ್ಡಾರ್ಬದೇಶಃ | ವಷಟ್ಪ್ರತಸ್ಯ | ವಷಟ್ಕಲ್ಪ-
 ಸ್ಯೋರ್ಯೋದಿತ್ವೇನ ಗತಿಶ್ಚಾದ್ವತರನಂತರ ಇತಿ ಗತೇಃ ಪೃಕ್ವತಿಕ್ಷ್ವರತ್ವಂ | ಪಾತಂ | ಪಾ ಪಾನೇ |
 ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ ಶಪೋ ಲುಕ್ | ಸಹ್ಯಸಃ | ಸಹತೇಲ್ಯಭಿಧಪತ್ಯೇನೇತಿ ಸಹೋ ಬಲಂ |
 ಅಸುನ್ | ತದಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ಸಹಸ್ಯೇ | ಮತ್ಪ್ರೇರ್ಥಿಯೋ ವಿನಃ | ತತ ಅತಿಶಾಯನಿಕ ಅಯಸುನ್ |
 ವಿಸ್ತತೋರ್ಬುಕ್ | ಛಂದಸ ಈಕಾರಲೋಪಃ | ರಭ್ಯಸಃ | ರಭ ರಾಭಸ್ಯೇ | ರಾಭಸ್ಯಂ ಕಾರ್ಯೋಪ-
 ಕ್ರಮಃ | ಪೂರ್ವವತ್ಪ್ರಿಯೋನ್ನೇಯಾ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

(ಅಶ್ವಿನೌ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ) | (ಯುವಾಂ—ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ನಿಮ್ಮನ್ನೇ) | ವಿ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ—
 ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಲಿಸುತ್ತಿರುತ್ತೀನೇ | ಪಾತ್ಯಾ—ಪಶ್ಚನ್ನಾಗಬೇಕಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ | ದೇವಾನ್—(ಇತರ) ದೇವತೆ
 ಗಳನ್ನು | ನ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ—ಪ್ರಶ್ನೆ ಸುವುದಿಲ್ಲ; | (ಹೇ) ದೇವ್ಯಾ—ಎಲೈ ದರ್ಶನೀಯರಾದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ |
 ವಷಟ್ಕಲ್ಪತಸ್ಯ—ವಷಟ್ಪಾರ್ಶ್ವಾರ್ಥವಾಗಿ (ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ) ಹುತವಾದವೂ | ಅದ್ವೈತಸ್ಯ—ಅಶ್ವರ್ಯಭೂತವಾ
 ದವೂ | ಸಹ್ಯಸಃ—ಬಲಕಾರಕವೂ ಆದ (ಸೋಮರಸದ ನಿಮ್ಮ ಧಾಗವನ್ನು) | ಪಾತಂ ಚ—ಪಾನಮಾಡಿ |
 ನಃ ಚ—ನಮ್ಮನ್ನೂ | ರಭ್ಯಸಃ—ರಭಸವುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿ (ಪ್ರೌಢೋದ್ಯಮಿಗಳನ್ನಾಗಿಮಾಡಿ).

|| ಛಾಂದಸ್ ||

ಎಲೈ ದ್ರವ್ಯರೇ, (ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ನಿಮ್ಮನ್ನೇ) ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸುತ್ತೀನೇ; ಅಪಶ್ಚನ್ನಾನಿಗವಾದ (ಇತರ)
 ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಸುವುದಿಲ್ಲ; (ನೀವು) ವಷಟ್ಪಾರ್ಶ್ವಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡಿದುದೂ ಅಶ್ವರ್ಯ
 ಕರವೂ, ಬಲಕಾರಕವೂ ಆದ (ಸೋಮರಸದ ನಿಮ್ಮ ಧಾಗವನ್ನು) ಪಾನಮಾಡಿ, ನಮ್ಮನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ
 ಉದ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ (ತೋಡಗುವಂತಿ) ಮಾಡಿ.

English Translation.

I invite not the gods immature (in wisdom), but you, Dasaras; drink
 of the wonderful and strength-giving burnt-offering, and make us vigorous.

|| ವಿಶೇಷವಿವರಣೆ ||

ಪಾತ್ಯಾ ನ ದೇವಾನ್ ನ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ | ನ ಪಶ್ಚವ್ಯಪ್ಪಜ್ಞಾನ್ ಸ್ವಪರಿಪಕ್ವಮತಿನ್ ಅನ್ಯಾನ್
 ದೇವಾನ್ ನ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ಕಿಂತು ಯುನಾಮೇವ ಪೃಚ್ಛಾಮಿ ಸರ್ವಜ್ಞಾ | ಪಾಕ ಶಬ್ದವು ಎಂಟು ಪ್ರಕೃತಿಯವು
 ಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನವಂತರೊಬ್ಬುದಿವಂತರೂ ಆದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ
 ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುವಂತೆಯೂ ನಾವುಗಳು ಇವರನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುವಂತೆಯೂ

ಇವರ ಅನುಗ್ರಹವು ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ಇವರಿಗಿಂತ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ ಯಾಗಿರುವ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ನಮಗೆ (ವಿವಕ್ಷಿತ) ಬೇರಾದ ಫಲವು ದೊರಕದಿರುವ ಕಾರಣ ಅವರನ್ನು ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಈ ಋಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾದ ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞರೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಪ್ಪಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ವಹಟ್ಟಾರಪೂರ್ವಕ ಹೋಮಮಾಡಿರುವ ಮಹತ್ತಾದ ಮತ್ತು ಪುಷ್ಪಿಕರವಾದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿ ನಮಗೆ ಅವರನ್ನು ಸ್ತುತಿ ಮಾಡುವ ಜ್ಞಾನವು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗುವಂತೆಯೂ ಮತ್ತು ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಇರುವಂತೆಯೂ, ಇತರ ದೇವತೆಗಳು ಇವರಿಗಿಂತ ನ್ಯೂನ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸದಿರುವಂತೆಯೂ, ಇವರ ಅನುಗ್ರಹವು ಉಂಟಾಗಲೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಅದ್ಭುತಸ್ಯ ಅಶ್ವಯೋಧೂತಸ್ಯ ಮಹತಃ | ಅದ್ಭುತ ಶಬ್ದವು ಮಹನ್ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಹಟ್ಟಾರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡಿರುವ ವಸ್ತುವಿನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಈ ಪದದಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಸಹ್ಯಸಃ—ಸಹಜೇ ಅಭಿಭವತ್ಯೇನೇನೇತಿ ಸಹಃ ಬಲಂ ತದಸ್ಯಾಸ್ವೀತಿ ಸಹಸ್ಯೇ, ಇತರರನ್ನು ತಿರಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಇರುವ ಬಲವು ಸಹಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಬಲವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ಸಹಸ್ಯಯೆನಿಸುವನು. ಆದರಲ್ಲಿಯೂ ಅತಿಶಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ಸಹಸ್ಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ರಭ್ಯಸಃ—ಅತಿಶಯೇನ ರಭಿಸ್ಸಿನಃ ಸೌಧೋದ್ಯಮಾನ್ | ರಭಸಶಬ್ದವು ಮಹನ್ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ-೩-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ನಮಗೆ ಸ್ತುತಾವದಿಂದ ಇರುವ ನೇಗ ಮತ್ತು ಬಲ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತ್ವವು ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದು ಅಪ್ಪಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ರಭ್ಯಸ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇತರರಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿರುವ ಮಹತ್ತ್ವವು ಎಂದು ಅರ್ಥವು.

! ವ್ಯಾಕರಣಶ್ಲೋಕಃ !

ಸೈಚ್ಯಾಮಿ—ಸೈಚ್ಯಂ ಇವ್ಯಾಯಾಂ ವಾಚಿ. ಧಾತು. ಲಟ್ ಉತ್ತಮಪ್ರಕರಣ ವಿಕವಚನರೂಪ. ತಿಜಂತ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

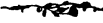
ಪಾಶ್ಯಾ—ದುಪಚಿಪ್ ಪಾಕೇ. ಧಾತು. ಟುಹಲೋಽಣ್ಯತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೨೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣ್ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಣಿತಾದುದರಿಂದ ಅತೆ ಉಪಧಾಯಾಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಧಾವೃದ್ಧಿ. ಚೆಜೋಃ ಕು ಘಿಣ್ಯತೋಃ (ಉ. ಸೂ. ೬-೩-೫೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚಕಾರಕ್ಕೆ ಕುತ್ಪ್ರ. ಪ್ರತ್ಯಯ ತಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ತಿತ್ ಸ್ಮೃತಿಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ಮರಂತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಬಹುವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲೂಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಡಾದೀಶ. ಪಾಶ್ಯಾ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಷಟ್ ಕೃತಸ್ಯ—ದುಕ್ರೃಷ್ಣ ಕರಣೇ. ಧಾತು. ಕೃಪ್ರತ್ಯಯ. ವಷಟ್ ಎಂಬುದು ಊರ್ಯಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಊರ್ಯಾದಿಚ್ಚಿಡಾಚಿಕ್ಷ್ಣ—(ಪಾ. ಸೂ. ೧-೪-೬೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿ ಸಂಜ್ಞಾ ಬರುವುದರಿಂದ ಗತೀರನಂತರೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಒರುತ್ತದೆ. ಅದ್ಯದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪಾತಮ್—ಪಾ ಪಾನೇ. ಧಾತು. ಲೋಟ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಪ್ತಿಗೆ ಲುಕ್ ಬರುವುದರಿಂದ ಪಿಪಾದೇಶ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಹ್ಯಸಃ—ಸಹತೇ ಅಭಿಭವತಿ ಅನೇನ ಇತಿ ಸಹಃ ಬಲಮ್. ಸಹ ಮರ್ಷಣೇ. ಧಾತು. ಸರ್ವದಾತುಭ್ಯ ಅಸುನ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸಹಃ ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತಿ ಇತಿ ಸಹಸ್ಯೇ. ಅಮಾಯಾ ಮೇಧಾ ಸ್ವಜೋವಿಣಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೧೨೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತ್ಪರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿನಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅತಿಯೇನ ಸಹಸ್ಯೇ ಎಂದು ಅರ್ಥ ವಿನಕ್ತಾ ಮಾಡಿದಾಗ ದ್ವಿವಚನಸುಭ—(ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಈಯಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ವಿನೈತೋರ್ಲುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೬೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಈಯಸುನ್ ಪರವಾದಾಗ ವಿನಿಗೆ ಲೋಪ. ಛಂದಸ ವಾಗಿ ಈಕಾರಲೋಪ.

ರಭ್ಯಸಃ—ರಭ ರಾಭಸ್ಯೇ. ಧಾತು. ರಾಭಸ್ಯಂ ಕಾರ್ಯೋಪಕ್ರಮಃ (ಕಾರ್ಯಾರಂಭ) ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಅಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಛಂದಸವಾಗಿ ಆದಿವೃದ್ಧಿ. ಮತ್ಪರ್ಥದ ವಿನಿಗೆ ಲೋಪ. ಟಿಲೋಪ. ಈಯಸುನ ಈಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ನಿಶ್ಚಾದುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೪ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಪ್ರ ಯಾ ಘೋಷೇ ಭ್ಯಗವಾಣೇ ನ ಶೋಭೇ ಯಯಾ ವಾಚಾ
ಯಜತಿ ಪಜ್ಜಿಯೋ ವಾಂ |
ಪ್ರೈಷಯುರ್ನ ವಿದ್ವಾನ್ || ೫ ||

§ ಗದಪಾಠಃ §

ಪ್ರ | ಯಾ | ಘೋಷೇ | ಭೃಗವಾಣೇ | ನ | ಶೋಭೇ | ಯಯಾ | ನಾಚಾ |

ಯಜತಿ | ಸಜ್ಜಿಯಃ | ನಾಂ |

ಪ್ರ | ಇಷ್ವಯಃ | ನ | ವಿದ್ವಾನ್ || ೫ ||

§ ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ §

ಹೇ ಅಶ್ವಿನೌ ಪ್ರ ಭವತಿ ಸಮರ್ಥಾ ಭವತಿ ಸಾ ವಾಕ್ ಯಾ ವಾಗ್ಯುಷ್ಮತ್ಪ್ರತಿರೂಪಾ ಘೋಷೇ ಘೋಷಾಪ್ಯಾಯಾಃ ಪುತ್ರೇ ಸುಹಸ್ತ್ರಾಪ್ಯು ಯುಷ್ಠಾ ಭೃಗವಾಣೇ ನ ಭೃಗೌ ಚ ಶೋಭೇ ಶೋಭತೇ | ಯಯಾ ಚ ಸ್ತುತಿಲಕ್ಷಣಯಾ ನಾಚಾ ಪಜ್ಜಿಯಃ | ಪಜ್ಜಾ ಅಂಗಿರಸಃ | ತೇಷಾಂ ಕುಲೋತ್ಪನ್ನಃ ಕ್ಷೀಣಾನಾನ್ಯಾಂ ಯುನಾಂ ಯಜತಿ ಪೂಜಯತಿ ಸ್ತುತಿ | ಸಾಪಿ ಶೋಭತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಇಷ್ವಯುರ್ನ ಇಷವನ್ನಮಾತ್ಮನಃ ಕಾಮಯಮಾನಶ್ಚ ವಿದ್ವಾನ್ ಸ್ತುತೈಭಿಷ್ಠಃ ಕ್ಷೀಣಾನಾನ್ಯಃ ಪ್ರ ಭವತು | ಯುಷ್ಮದನುಗೃಹಾತ್ಪೂರ್ಣಕಾಮೋ ಭವತ್ಸಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಘೋಷೇ | ಘೋಷಾ ನಾಮ ಕಾಚಿದ್ಭ್ರೂವಾದಿನೀ ಕ್ಷೀಣವತಃ ಪುತ್ರೀ | ಅತ್ರೋಪಚಾರಾತ್ಪ್ರದ್ಯಾಚಕಂ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕಂ ಪುತ್ರೇ ವರ್ತತೇ | ಭೃಗವಾಣೇ | ಚಿರಂತನೋ ಭೃಗುರಿವಾಚಿರತಿ | ಸರ್ವಪ್ರಾತಿಪದಿಕೇಭ್ಯ ಇತಿ ಕ್ವಿಪ್ | ಧಾತುಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಲಟಃ ಶಾನ್ಬಃ | ಶಬಾದಿ | ಆಗಮಾನುಶಾಸನಸ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ಯಾನ್ಮಗಭಾವಃ | ವೃಷಾದಿಃ | ಶೋಭೇ | ಶುಭ ದೀಪ್ತಾ | ಲೋಪಸ್ತು ಅತ್ತನೇಶದೇಷ್ಟಿತಿ ತಲೋಪಃ | ಇಷಯಃ | ಇಷ ಗಶ್ | ಇಷ್ಯತಿ ಗಚ್ಛತಿತೀಷಮನ್ನಂ | ಇಸುಪ್ಲಲಕ್ಷಣಃ ಕಃ | ಯದ್ವಾ | ಇಷು ಇಚ್ಛಾಯಾಂ | ಇಷ್ಯತೇ ಸರ್ವೈಃ ಪ್ರಾಣೈಃಪಿರಿತೀಷಮನ್ನಂ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಕರ್ಮಣಿ ಕರ್ತೃಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಪ್ರಶಜ್ಜೇನ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ಪ್ರಾದೂಹೋಡೋಡ್ಯೇಷ್ಯಷ್ಟೇಷು ವೃದ್ಧಿವಕ್ರವ್ಯಾ | ಸಾ. ೬೧-೮೯-೪ | ಇತಿ ವೃದ್ಧಿಃ ||

§ ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ §

ಯಾ—(ನಿಮ್ಮ ಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ) ಯಾವ ವಾಕ್ಯವು | ಘೋಷೇ—ಘೋಷಾ ಎಂಬುವಳ ಪುತ್ರನಾದ ಸುಹಸ್ತ್ರೈ ಎಂಬವನಲ್ಲಿಯೂ | ಭೃಗವಾಣೇ ನ—ಭೃಗು ಎಂಬುವನಲ್ಲಿಯೂ | ಶೋಭೇ—ಶೋಭಿಸುತ್ತದೆಯೇ | (ಸಾ—ಅ ವಾಕ್ಯವು) | ಪ್ರ (ಭವತಿ)—ಸಮರ್ಥನಾಗಿದೆ | ಯಯಾ—ಯಾವ (ಸ್ತುತಿ ರೂಪವಾದ) | ನಾಚಾ—ವಾಕ್ಯದಿಂದ | ಪಜ್ಜಿಯಃ—ಪುತ್ರವಂತೋತ್ಪನ್ನನಾದ (ಕಕ್ಷೀವಂತನು) | ನಾಂ—ನಿಮ್ಮನ್ನು | ಯಜತಿ—ಪೂಜಿಸುತ್ತಾನೋ | (ಸಾ ಪ್ರ—ಅದೂ ಶೋಭಿಸುತ್ತದೆ) | ಇಷಯಃ—ಅನ್ನವನ್ನು ಆಪೇಕ್ಷಿಸುವ | ವಿದ್ವಾನ್ ನ—ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ಕ್ಷಿಪಂತನೂ | ಪ್ರ (ಭವತು)—ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಾಮನಾಗಲಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಘೋಷಾ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯ ಪುತ್ರನೂ, ಭೃಗುವೂ, ಪಪ್ರವಂತೀಯನಾದ ಕಕ್ಷೀವಂತನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಸ್ತುತಿನಾಕೃತಿಗಳು ಪ್ರಭಾವಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಅನ್ನಾಪೇಕ್ಷೆಯೂ, ಸ್ತುತೃಭಿಕ್ಷುಗಳೂ ಆದ ಕಕ್ಷೀವಂತನು (ನಿವೃತ್ತನುಗ್ರಹ ದಿಂದ) ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಿ.

English Translation.

(Powerful is) the hymn that was repeated by the son of Ghosha, and by Bhṛigu, and with which hymn the Angirasas adore you ; may the sage (Kakshisvat), desirous (of food), obtain it abundantly.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈ ಋಕ್ತನ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಾಯಣರೂ, ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳೂ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಬೇರೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವರು. ಸಾಯಣರು ಘೋಷೇ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ

ಘೋಷೇ—ಘೋಷಾ ನಾಮ ಕಾಚಿತ್ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನೀಕಕ್ಷೀವಂತಃ ಪುತ್ರೀ ಆತ್ಮೋಪಶಾಕಾತ್ರಿದ್ಯಾ-
ಚಿಕಂ ಸ್ತಾತಿಪದಿಕಂ ಪುತ್ರೇ ವರ್ತತೇ| ಘೋಷಾಪ್ರಾಯಾಃ ಪುತ್ರೇ ಸುಹಸ್ತಾಪ್ಯೇ ಋಷಾಃ|

ಕಕ್ಷೀವಾನ್ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಮಗಳಾದ ಘೋಷಾ ಎಂಬುವಳು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಯು. ಇವಳ ಮಗನು ಸುಹಸ್ತೃನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನು. ಇವನನ್ನು ಘೋಷಾ ಎಂಬ ಪದದಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇದು ಜನ್ಯಜನಕಗಳಿಗೆ ಅಭೇದೋಪಚಾರವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಔಪಚಾರಿಕ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು—ಘೋಷ್ಯಮಾಣಾತ್ಮಾಃ ಘೋಷಃ ಸ್ತೋಮಾಃ ಉಚ್ಚವಾದ ಸ್ವರದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಕಾರಣ ಘೋಷವೆಂದರೆ ಸ್ತುತಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

ಭೃಗುವಾಣೇ—ಚಿರಂತನೋ ಭೃಗುರಿವಾಚಿರತಿ| ಭೃಗುವಿನಹಾಗೆ ಆಚರಿಸುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ಹೇಳಿ ನೆ ಎಂಬುವದಕ್ಕೆ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಭೃಗುವಾಣೇ ನ ಶೋಭೇ—ಭೃಗೋ ಚ ಶೋಭತೇ ಭೃಗುಋಷಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಭೃಗುವಾಣೇ ನ ಶೋಭೇ ಎಂಬಲ್ಲಿ ನ ಎಂಬುವುದು ಉಪಮಾವಾಚಕವಾಗಿರುವುದು. ಭೃಗುವಾಣಶಬ್ದಃ ಭೃಗೋಃ ಪರ್ಯಾಯಃ ಪಷ್ಯತ್ಯರ್ಥೇ ಚ ಸಪ್ತಮಿಾ | ಭೃಗೋರಿವ | ಪ್ರ ಶೋಭೇ ಪ್ರ ಶರ್ವೇಣ ಶೋಭತೇ | ಭೃಗುವಾಣಶಬ್ದವು ಭೃಗುಪರ್ಯಾಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭೃಗುಋಷಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಭೃಗುಋಷಿಯ ಹಾಗೆ ಅತೀಯವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಪಜ್ಜಿಯಃ—ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು—ಪ್ರಶರ್ವೇಣ ಯಜತಿ | ಪಾಜಃ ಪರಿವರ್ಷಣಮಸ್ತಂ ತದ್ವ್ಯಾ ಪಜ್ಜಿಯಃ ಅಥವಾ ಪಜ್ಜಾ ಅಂಗಿರಸಃ ತೇಷಾವಾಪಶ್ಯೆಧೂತಃ ಪಜ್ಜಿಯಃ ಕಕ್ಷೀವಾನ್ ಆತ್ಮನ ಏವಾಯಂ

ಪರೋಕ್ಷರೂಪೇಣ ಪ್ರಥಮಪುರುಷೇಣ ನಿರ್ದೇಶಃ | ಯಾಕ್ತುರು ಪಾಃ ಎಂಬ ಪದವು ಬಲನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ.೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿ, ಪಾಃ ಪಾಲನಾತ್ (ನಿ. ೬-೧೨) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ ಪಾಃ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಲವೆಂದ. ಅರ್ಥ ಮಾಡಿರುವರು ಬಲವು ಉಂಟಾಗಲು ಅನ್ನವು ಕಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಉಪಚಾರವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಸ್ವದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಪಾಃ ಬಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅನ್ನವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವವನು ಪಜ್ಜಿಯನು ಎಂದು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಮತ್ತು ಅಥವಾ ಪಜ್ಜಾ ಎಂದರೆ ಅಂಗಿರಾ ಋಷಿಗಳು. ಅವರ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಪಜ್ಜಿಯನಾಗುವನು. (ಇಲ್ಲಿ) ಈ ಋಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಪ್ರಥಮಪುರುಷದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಕಕ್ಷಿ-ವಂತನೇ ಅಂಗಿರಾ ಋಷಿಗಳ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನನಾಗಿ ಪಜ್ಜಿಯನೆನಿಸಿರುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಘೋಷಾ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯ ಪುತ್ರನಾದ ಸುಹಸ್ವಯುಷಿಯು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಮಾಡಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಕಕ್ಷೀವಂತನೂ ಸ್ತುತಿಸಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವವು. ಸ್ತುತಿ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠಾನಾದ ಕಕ್ಷೀವಂತನು ಅನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನಾಗಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಸ್ತುತಿಸಿ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದರಿಂದ ಅವನ ಅಭಿಲಾಷೆಯು ನೆರವೇರಲು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಅನುಗ್ರಹವು ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಇಷಯುರ್ನ—ಅನ್ನಕಾಮ ಇವ ಕಕ್ಷಿತ್ ಯುಷ್ಮನ್ನಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ವಾ ಯಷ್ಟಂ ವಾ ಜಾರ್ನ | ಅನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಲು ಇಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವನು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಅಥವಾ ಅವರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಯಾಗವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ ಹಾಗೆ ಎಂದು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಮಾನವನ್ನು ಹೇಳಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವದಸ್ವಾಮಿಗಳು ವಿವರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಎರಡು ಉಪಮೆಗಳು ವಾಚ್ಯವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಘೋಷೇ—ಘೋಷಾ ಎಂಬುದು ಕಕ್ಷೀವಂತನ ಮಗಳ ಹೆಸರು. ಇವಳೊಬ್ಬ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಸಹೆಂಗನು. ಇಲ್ಲಿ ಔಚಾರಿಕವಾದ ಪ್ರಯೋಗವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಹೇಳುವ ನಾಮಪದವು ಪುತ್ರನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಭೃಗುಮಾಣೇ—ಚಿರಂತನ ಭೃಗುವಾಚರತಿ ಭೃಗ್ವತಿ. ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಪದಿಕೇಧ್ಯಃ ಕ್ಷಿಪ್ರಾ ವಕ್ತವ್ಯಃ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಕ್ಷಿಪ್. ಇದು ಸನಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಸನ್ಯಾಧ್ಯಂತಾಧಾಳಿವಃ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಧಾಶು ಸಂಜ್ಞಾ ಬರುತ್ತದೆ. ಲಠರ್ಥದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಶಾನಚಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಶಪ್ ವಿಕರಣ. ತನ್ನಿ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಪೂರ್ವದ ಉಚಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ. ಅವಾದೇಶ. ಅಗಮಾನುಶಾಸನಮನಿತ್ಯಮ್ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಅದಂತಾಗಕ್ಕೆ ಮುಕಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಕಾರ ನಿಮಿತ್ತವಿರುವುದರಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಣತ್ಯ. ಚಿತ್ ಸ್ವರಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ವ್ಯವಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾದುದರಿಂದ ವ್ಯವಾಧೀನಾಂ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೦೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಯುದಾತ್ಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಶೋಭೇ—ಶುಭ-ದೀಪ್ತಾ. ಧಾಶು. ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ವೀವಚನದಲ್ಲಿ ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಓತ ಅತ್ಯನೇ ಪದಾನಾಂ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಓಗಿ ವತ್ಯ. ಶಪ್ ವಿಕರಣ. ಪುಗಂತಲಿಘೂಪಧಸ್ಯುಚಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಿಘೂಪಧ

ಗುಣ. ಲೋಪಸ್ತು ಅತ್ಯನೇ ಪದೇಷು (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯ ತಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ, ಯಚ್ಚುಬ್ಬಿ ಸಂಭವಿಸುವುದರಿಂದ ನಿಘಾಂತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಲಸಾರ್ಥಧಾತುಕ ಅನುದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಬಲಿಯುತ್ತದೆ.

ನಾಚಾ—ಸಾನೇಕಾಚಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೩೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇಷಯಾ—ಇಷ ಗತೌ. ಧಾತು. ಇಷ್ಯತಿ ಗಚ್ಯತಿ ಇತಿ ಇಷಮನ್ವಮ್. ಧಾತುವು ಇಗುಪಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಗುಪಧಜ್ಞಾ ಪ್ರೀಕಿರಃ ಕಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೩೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಇಷು ಇಚ್ಛಾಯಾಮ್. ಧಾತು. ಇಷ್ಯತೇ ಸವೈಃ ಪ್ರಾಣಿಭಿರಿತಿ ಇಷಮನ್ವಮ್ (ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ಆಸೇಪ್ಪಿಸ್ಪಲ್ಪುರುವುದು ಅನ್ವ) ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಕರ್ಮಣಿ ಆರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃಪ್ರತ್ಯಯ. ಇಷಂ ಆತ್ಮನ ಇಚ್ಯತಿ ಇಷಯತಿ ಸುಪ ಆತ್ಮನಃ ಕ್ಯಚ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ಯಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನಚ್ಚಿಂದಸ್ಯ ಪುತ್ರಸ್ಯ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೩೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಈತ್ತಾದಿಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೃಪಂತದಮೇಲೆ ಕರ್ತರಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಯಾಚ್ಯಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೭೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಆತೋ ಲೋಪಃ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಕೃಚ್ಚಿನ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರ+ಇಷಯು ಎಂದಿರುವಾಗ ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದೂಯೋಲೋಥ್ಯೇಷ್ಯೇಷು ವೃದ್ಧಿವರ್ತನಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೮೯-೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ವೃದ್ಧಿ ಬರುತ್ತದೆ.

: ಸಂಹಿತಾವಾಕ್ಯ :

ಶ್ರುತಂ ಗಾಯತ್ರಂ ತಕವಾನಸ್ಯಾಹಂ ಚಿದ್ಧಿ ರಿರೇಭಾಶ್ಚಿನಾ ವಾಂ |
 ಅಕ್ಷೀ ಶುಭಸ್ಪತೀ ದನ್ || ೬ ||

: ಪದವಾಕ್ಯ :

ಶ್ರುತಂ | ಗಾಯತ್ರಂ | ತಕವಾನಸ್ಯ | ಅಹಂ | ಚಿತ್ | ಹಿ | ರಿರೇಭ | ಅಶ್ಚಿನಾ |
 ವಾಂ |

ಅ | ಅಕ್ಷೀ ಇತಿ | ಶುಭಃ | ಸತೀ ಇತಿ | ದನ್ || ೬ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅಶ್ವಿನಾವಶ್ವಿನೌ ಗಾಯತ್ರೈಂ ಗಾತವ್ಯಂ ಗಾಯತ್ರೀಯುಕ್ತಂ ಗಾಯತ್ರಮಾನ್ವಾ ನಿಷ್ಪಾದ್ಯಂ
ನಾ ಸ್ತೋತ್ರೈಂ ತಕವಾನಸ್ಯ ಸ್ವಲದ್ಧತೇರಂಧಸ್ಯ ಋಜ್ವಾಶ್ವಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿ ಶ್ರುತಂ | ಅಶ್ವಿಣುತೇ |
ಅಹಂ ಚಿದದಮಿವ ನಾಂ ಯುನಾಂ ಸ ಹಿ ರಿರೇಭ | ಸ್ತುತವಾನ್ | ಕಿಂ ಕುರ್ವನ್ ಹೇ ಶುಭಸ್ತುತೀ ಶೋಭ-
ನಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ ಪಾಲಯಿತಾರಾ ಜಲಸ್ಯ ನಾ ಸ್ವಾವಿಃನೌ ಅಕ್ಷೀ ಯುನಾಭ್ಯಾಂ ದತ್ತೇ ಚಿಪ್ತುಸೀ ಅ ದನ್
ಅದಿದಾನಃ | ತಸ್ಮಾ ಇವ ಮಹ್ಯಮಪ್ಯಭಿಮತಫಲಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತೆಮಿತಿ ಭಾವಃ || ಶ್ರುತಂ | ಶ್ರು ಶ್ರವಣೇ |
ಲಬ್ಧಂ ಬದುಲಂ ಭಂದಸೀತಿ ವಿಕರಣಸ್ಯ ಲುಕ್ | ತಕವಾನಸ್ಯ | ತಕ ಗತಾ | ಅತ್ರ ಗತಿಮಾನ್ಯನಾಚಿನಾ
ತದ್ವಿಶೇಷೋ ಮಂದಗತಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯತೇ | ಔಷಾದಿಕ ಉಪತ್ಯಯಃ | ಭೃಗನಾಣ ಇತಿವತ್ ಪ್ರಕ್ರಿಯೋ-
ನ್ನೇಯಾ | ರಿಃ-ಭ | ರೇಭ್ಯ ಶಬ್ದೇ | ಅಕ್ಷೀ | ಈ ಚ ದ್ವಿವಚನ ಇತ್ಯಕ್ಷಿಶಬ್ದಸ್ಯ ಈಕಾರಾಂತಾದೇಶಃ | ಸ
ಚೋದಾತ್ತೇಃ | ಶುಭಸ್ತುತೀ | ಸುಬಾಮಂತ್ರಿತೇ ಸರಾಂಗವತ್ಪುರ ಇತಿ ಸಪ್ತಂತ್ಯ ಸರಾಂಗವದ್ಭಾವಾ
ತ್ಸದ್ಭಯಸಮುದಾಯಸ್ಯಾಷ್ಟಮಿಕಾಮಂತ್ರಿತಾನುದಾತ್ತತ್ವಂ | ದನ್ | ಅಜ್ಞಪೂರ್ವಾದ್ಧದಾತೇರಾಚೋ-
ದೋಽನಾಸ್ಯವಿಹರಣೇ | ಪಾ. ೧-೨-೨೦ | ಇತ್ಯಾತ್ಮನೇಶದಂ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಶತ್ಯ | ಜುಹೋತ್ಯಾದಿ-
ತ್ಯಾತ್ ಶ್ರುಃ | ದ್ವಿವಚನಪ್ರಕರಣೇ ಭಂದಸೀ ವೇತಿ ವಕ್ತವ್ಯಮಿತಿ ವಚನಾದ್ವಿವಚನಾಭಾವಃ |
ಭಂದಸ್ಯಭಯಭೇತ್ಯುಭಯಥಾಶ್ರಯಿಣಾತ್ ಶತುಃ ಸಾರ್ವಧಾತುಕತ್ವೇನ ಜಾತ್ಯಂ | ಅರ್ಧಧಾತು-
ತತ್ವಾದಾತೋ ಲೋಪ ಇಟಿ ಚೇತ್ಯಾಕಾರಲೋಪಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

(ಹೇ) ಅಶ್ವಿನೌ—ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಗಾಯತ್ರೈಂ—ಗಾಯತ್ರೀಛಂದೋಯುಕ್ತವಾದ
(ಗಾನಯೋಗ್ಯವಾದ) | ತಕವಾನಸ್ಯ—(ಅಂಧನಾದುದರಿಂದ) ಎಡವುತ್ತಿರುವ (ಋಜ್ವಾಶ್ವನ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು) |
ಶ್ರುತಂ—ಕೇಳಿದಿರಿ | ಅಹಂ ಚಿತು—ನನ್ನ ಹಾಗೆ | ವಾಂ—ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ | ಶುಭಸ್ತುತೀ—ಶುಭಕರ್ಮ
ಗಳನ್ನು (ಜಲಾಧಿಪತಿಕಳಾದ) ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಅ ಅಕ್ಷೀ—(ನಿಮ್ಮಿಂದ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟ) ಕಲ್ಯಾಣಗಳನ್ನು |
ಅ ದನ್—ಪಡೆದವನಾಗಿ | (ಸಃ—ಆ ಋಜ್ವಾಶ್ವನು) | ರಿರೇಭ ಹಿ—ಸ್ತುತಿಸಿದನಷ್ಟೇ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಶುಭಕರವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಎಲೈ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, (ಅಂಧನಾಗಿ) ಎಡವುತ್ತಿರುವ ಋಜ್ವಾಶ್ವನ
ಗಾಯತ್ರೀಛಂದೋಯುಕ್ತವಾದ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದಿರಿ. (ನೀವು ಕೊಟ್ಟ) ಕಲ್ಯಾಣಗಳನ್ನು ಪಡೆದು, ನಿಮ್ಮನ್ನು
ನನ್ನಂತೆಯೇ ಸ್ತುತಿಸಿದನಷ್ಟೇ? (ಆದುದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ನುಗ್ಗುಹಿಸಿದಂತೆ ನನ್ನನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ)

English Translation.

Hear the song of the stumbling (blind man), for verily, Aswins,
I glorify you, recovering my eyes (through you), who are protectors of
good works.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ತೇವಾನಸ್ಯಂ—ಸ್ವಲದ್ಧೇತೇ ಅಂಧಸ್ಯ ಮುಜ್ಞಾಶ್ಚಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿ | ಅತ್ರ ಗತಿಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಿನಾ ತದ್ವಿಶೇಷಃ ಮಂದಗತಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯತೇ | ಸಂಯಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಅಗವೆ ತಪ್ಪು ಹೆಜ್ಜೆಹಾಕುವ ನಡಿಗೆ ಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಕಣ್ಣು ಕಾಣಿಸದೆ ಇರುವ (ಮುಜ್ಞಾಶ್ಚನಿಗೆ) ಎಂದು ಅರ್ಥ. ತಕ ಧಾತುವು ಗಮನಾರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನದಲ್ಲಿ (ತಪ್ಪುನಿಕೆ) ನಿಧಾನವು ಉಕ್ತವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ.

ಗಾಯತ್ರಂ—ಗಾತವ್ಯಂ ಗಾಯತ್ರೀತ್ಯುಕ್ತಂ | ಗಾಯತ್ರಸಾಮ್ನಾ ನಿಷ್ಪಾದ್ಯಂ ವಾ ಸ್ತೋತ್ರಂ | ಗಾನಮಾಡಲು ಅರ್ಹವಾದದ್ದು ಗಾಯತ್ರ ಎಂದೂ ಅಥವಾ ಗಾಯತ್ರ ಎಂಬ ಸಾಮಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಗಾನಮಾಡಲು ಅರ್ಹವಾದದ್ದು ಗಾಯತ್ರವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಇದು ಸೋತ್ರವು ಎಂದೂ ಸಾಯಣರ ವಿವರಣೆ. ಸ್ಯಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಗಾಯತ್ರೀತ್ಯರ್ಚನಕರ್ಮಸು (ನಿ. ೩-೧೯) ಪಾಠಾತ್ ಅರ್ಚಿತಿಕರ್ಮಾರ್ಯಂ | ಗೀಯತೇ ಅನೇನೇತಿ ಗಾಯತ್ರಂ ಸ್ತೋತ್ರಂ | ಗಾಯತಿ ಎಂದು ಅರ್ಚಿತಕರ್ಮಪದಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕವಾಗಿದ್ದುಂಟೆಂದರೂ, ಗಾಯತ್ರಂ ಗಾಯತೇಃ ಸ್ತುತಿಕರ್ಮಣಃ (ನಿ. ೧-೮) ಎಂದು ಗಾಯತ್ರಶಬ್ದಾರ್ಥವಿವರಣೆಯು ಇರುವುದೆಂದರೂ, ಗಾಯತ್ರ ಶಬ್ದವು ಸ್ತೋತ್ರವಾಚಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಸ್ಯಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಶುಭಸ್ವತೀ—ಶೋಭನಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಃ ಪಾಲಯಿಶಾರೌ | ಜಲಸ್ಯ ವಾ ಸ್ವಾಮಿನೌ | ಮಂಗಳಕರವಾದ ಕರ್ಮಗಳು ನಡೆಯುವಂತೆ ರಕ್ಷಿಸುವವರು, ಅಥವಾ ನೀರುಗಳಿಗೆ ಯಜಮಾನರೂ ಆಗುವವರು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಶುಭಶಬ್ದವು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೪) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶುಭಸ್ವತೀ ಎಂದರೆ ವ್ಯಷ್ಟ್ಯದಕೆ ಲಕ್ಷಣಸ್ವಾಮಿ ಪತೀ ಮಳೆಯು ಬೀಳುವ ಉದಕಗಳಿಗೂ ಅಧಿಪತಿಗಳೆಂದು ಸ್ಯಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಮುಜ್ಞಾಶ್ಚನಿಗೆ ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳು ಕಣ್ಣುಗಳು ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಬರುವ ಹಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ ಕಾರಣ ಅವನು ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದನು. ಮಂಗಳವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವ ರಾದ ಅತ್ತಿನೀದೀವತೆಗಳು ಮಂತ್ರದ್ರಷ್ಟೃವಾದ ಮುಷಿಯ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿ ಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರತಿಯಾ ||

ಶ್ರುತವ್—ಶ್ರು ಲ್ವನಣೀ. ಧಾತು. ಲಜ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಸ್ಯ ಫಸ್ಯ ಫಮಿಪಾಂ— ಎಂಬುದರಿಂದ ತಮಾದೇಶ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಕರಣಕ್ಕೆ ಲಾಃ. ಇದಕ್ಕೆ ಐತ್ಯಾದೇಶವಿರುವುದ ರಿಂದ ಧಾತಾವಿನ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸ್ಯಮಾರ್ಜಯೋಗೇಽಪಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪಾದಾದಿಮುಲ್ಲಿದುವುದರಿಂದ ನಿಘಾಂತಪ್ಪರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃಯಪ್ಪರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತ ವಾಗುತ್ತದೆ.

ತಕವಾನಸ್ಯು—ತಕ ಗತೌ ಧಾತು. ಗತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಚಿಯಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಗತಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಮಂದಗತಿಯು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಔಣಾದಿಕವಾದ ಉಪ್ರತ್ಯಯ. ಭೃಗುವಾಣಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಆಚಾರಾರ್ಥ ದಲ್ಲಿ ಶ್ವಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಧಾತುಸಂಜ್ಞಾ ಬರುವುದರಿಂದ ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಲಕ್ಷಿಗೆ ಶಾನೇಕ ಆದೇಶ. ವೃಷಾದಿಯು ಆಕೃತಿ ಗಣನಾರುದರಿಂದ ವೃಷಾದೀನಾಂ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೦೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯುದಾತ್ಪ್ರರ ಬರುತ್ತದೆ.

ರಿಲೇಭಿ—ರೀಭ್ಯ ರಪ್ಪೇ. ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. ಹಿ ಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರಕ್ಕೆ ಹಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೩೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಣಲ್ ಲಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಲಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ಪ್ರರ ಬರುವುದರಿಂದ ಮಧ್ಯೋದಾತ್ತವಾದ ಪದವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಶ್ವೀ—ಇದಕ್ಕೆ ದ್ವಿವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಈ ಚಿ ದ್ವಿವಚನೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಈಕಾರ ಅಂತಾವೇಶವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ಉದಾತ್ಪ್ರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶುಭ್ರಸ್ತೀ—ಸುಜಾಮಂತ್ರಿತೇ ಪರಾಂಗವತ್ ಸ್ವರೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೧-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಪ್ಯಂತವು ಪರಾಮಂತ್ರಿತಕ್ಕೆ ಅವಯವವಾಗುವುದರಿಂದ ಅಮಂತ್ರಿತಸ್ಯ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪದದ್ವಯ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದಸ್ಮ—ಡುದಾಸ್ಮ ದಾನೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಆಹ್ ಪೂರ್ವವಾಗಿರುವಾಗ ಅಶ್ವೀ ದೋಷನಾಸ್ಯ ಏಕರಣೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೧-೩-೨೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆತ್ಯವೇಷದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಠರ್ಥ ತೋರುವಾಗ ಶತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಜುಹೋತ್ವಾದಿದಯಾದುದರಿಂದ ಶ್ಚು ಏಕರಣ. ದ್ವಿವಚನ ಪ್ರಕರಣೇ ಛಂದಸಿ ವೇತಿಕಲ್ಪವ್ಯಮ್ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಚೋ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಛಂದಸ್ಯುಛಯಿಥಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೧೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾರ್ವಧಾತುಕಸಂಜ್ಞೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಾರ್ವಧಾತುಕಮಹಿತ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಜಿತ್ವವಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅರ್ಧಧಾತುಕಸಂಜ್ಞೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅತೋಲೋಪೇ ಇಚಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಕಾರಲೋಪ. ದತ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಸು ಪರವಾದಾಗ ಉಗಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ಹಲ್ ಜ್ಯಾಭ್ಯೋ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸುಲೋಪ. ಸಂಯೋಗಾಂತ ಲೋಪದಿಂದ ತಕಾರಲೋಪ. ಇದು ಅಸಿಧ್ವ ವಾದುದರಿಂದ ನಲೋಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲ || ೬ ||

! ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ !

ಯುವಂ ಹ್ಯಾಸ್ಮಂತಂ ಮಹೋ ರನ್ಯವಂ ನಾ ಯನ್ನಿ ರತತಂಸತಂ |
ತಾ ನೋ ವಸೂ ಸುಗೋಪಾ ಸ್ಯಾತಂ ಪಾತಂ ನೋ ವ್ಯಕಾ-
ದ್ವಾಽಯೋಃ || ೭ ||

! ಪದಪಾಠಃ !

ಯುವಂ | ಹಿ | ಆಸ್ತಂ | ಮಹಃ | ರನ್ | ಯುವಂ | ನಾ | ಯತ್ | ನಿಃಪ್ರಾಪ್ತಂ-
ಸತಂ |
ತಾ | ನಃ | ವಸೂ ಇತಿ | ಸುಗೋಪಾ | ಸ್ಯಾತಂ | ಪಾತಂ | ನಃ | ವ್ಯಕಾತ್ |
ಅಪ್ಪ್ರಾಪ್ತಯೋಃ || ೭ ||

! ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ !

ಹೇ ಅಶ್ವಿನಾ ಮಹೋ ಮಹತೋ ಧನಸ್ಯ ರನ್ ರಾಶಾರೌ ದಾಶಾರೌ ಯುವಂ ಯುವಾಂ
ಕಂಚನಾಸ್ತಂ | ..... ನಿರತತಂಸತಂ | ಧನಾನಿ ನಿರಗಮಯತಂ | ರಕ್ಷಕೌ ವಿನಾತಕಾವಪಿ ಯುವಮೇ-
ವೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಹೇ ವಸೂ ವಾಸಯಿತಾರಾವಶ್ವಿನೌ ತಾ ಶಾದ್ಯೌ ಯುವಾಂ ನೋಪ್ರಾಪ್ತಂ ಸುಗೋಪಾ
ಸುಷ್ಪು ಗೋಪಾಯಿತಾರೌ ರಕ್ಷಿತಾರೌ ಸ್ಯಾತಂ | ಧನತಂ | ಅಪಿ ಚಿ ನೋಪ್ರಾಪ್ತನಿಭಾಯೋರಭಂ
ಪಾಪಫಲಮಸ್ಮಾಕಮಿಚ್ಛತೋ ವ್ಯಕಾಪ್ತೇನಾಪ್ತತಂ | ರಕ್ಷತಂ || ಮಹಃ | ಮಹತಃ | ಛಾಂಸೋಪ್ರಾಪ್ತ-
ಬ್ಬಲೋಪಃ | ರನ್ | ರನ್ನಿತಿವಕ್ತ್ರಕ್ರಿಯೋನ್ನೇಯಾ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನ್ನೈಕವಚನಂ | ನಿರತತಂಸತಂ | ತಸಿ
ಅಲಂಕಾರೇ | ಅಸ್ಮಾನ್ಮಾನ್ತಾಲ್ಪಜಾ ಚಿಶ್ವಿದ್ವಸ್ತುಭ್ಯ ಇತಿ ಚ್ಛೇಕ್ವರ್ ಭಿ ದ್ವಿವರ್ ಚಿನಾದಿ ಚಿ | ಗರುಸಂ
ಜ್ಞಾಯಾ ಲಭುಸಂಜ್ಞಾಯಾ ಬಾಧಿತಶ್ಚಾತ್ಮನ್ನದ್ವಾನಾಭಾವಃ | ಸುಗೋಪಾ | ಸುಪಾಂ ಸುರುಗಿತಿ
ವಿಭಕ್ತೇರ್ಲೂಕ್ | ಅಪ್ರಾಪ್ತಯೋಃ | ಅಭಂ ಪರೇಷಾಮಿಚ್ಛತಿ | ಛಂದಸಿ ಪರೇಷ್ವಾಯಾಮಿತಿ ಕ್ಯರ್ಷ್ |
ಅಶ್ವಾಫಸ್ಯಾದಿಶ್ಚಾತ್ಮಂ | ಕ್ಯಾಚ್ಛಂದಸೀತೈಶ್ಚೈಯಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

(ಅತ್ತಿನೋ—ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ | ಯುವಂ—ನೀವಿಬ್ಬರು | ಮಹಾ—ಹೆಚ್ಚಾದ ಧನವನ್ನು ರನ್—ಕೊಡುವವರು | ಆಸ್ತಂ—ಅಗದ್ದೀಂ | ಯುವಂ—ನೀವಿಬ್ಬರು | ನಿರತೇತಂಸತಂ—(ಧನವು) ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತೆಯೋ ವಸಾದ್ಧೀಂ | (ಹೇ) ವಸೋ—ವಸತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ | ತಾ—ಅಂತಹ ನೀವು | ನಃ—ನಮಗೆ | ಸುಗೋಪಾ—ಒಳ್ಳೆಯ ರಕ್ಷಕರು | ಸ್ಯಾತಂ—ಆಗ | (ಮತ್ತೂ) ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು ಅಘಾಯೋಃ—(ನಮಗೆ) ಪಾಪ ಫಲವಾಗಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ | ವೈಕಾತ್—ಕಳ್ಳನಿಂದ | ಪಾತಂ—ರಕ್ಷಿಸಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ಹೆಚ್ಚಾದ ಧನವನ್ನು ಕೊಡುವವರೂ ನೀವೇ; ನಾಶಮಾಡುವವರೂ ನೀವೇ; ಗೃಹ ದಾನ ಮಾಡುವ ನೀವು ನಮಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ರಕ್ಷಕರಾಗಿ ಮತ್ತು ನಮ್ಮನ್ನು ಹಿಂಸಕರಾದ ಕಳ್ಳನಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿ.

English Translation

You have been givers of great riches; you have again caused them to disappear; do you, who are donors of dwellings, become our preservers; protect us from the felonious robber.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಮಹಾ—ಮಹತೋ ಧನಸ್ಯ | ಮಹಃ ಎಂಬ ಪದವು ಉದಕ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೪) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಧನವೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಸ್ತಂದಸ್ತಾಮಿಗಳೂ—ನಿರತೇತಂಸತಂ—ತಸು ಉಪಕ್ಷಯ ಇತ್ಯಸ್ಯ ಇದಂ ರೂಪಂ ನ ತನೋತೇಃ ಯ.೩ನಾಮತ್ಯರ್ಥಮುಪಕ್ಷಯಃ | ಯುಸ್ಯೈ ದೇಯಂ ಧನಂ ತಸ್ಯೈ ಚ ಧನಂ ಧತ್ತಂ ಯ ಉಪಕ್ಷಯೇತ್ಯಸ್ಯ ಮುಪಕ್ಷಯಃ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನೀ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ತಸು ಉಪಕ್ಷಯೇ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿರತೇತಂಸತಂ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ, ನಾಶಪಡಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಧನವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕಾದವನಿಗೆ ಕೊಡುವರು. ನಿಗ್ರಹಮಾಡಬೇಕಾದವನಿಗೆ ಅವನ ಧನವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರು ನಿಗ್ರಹಾನುಗ್ರಹಸಮರ್ಥರು ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿರುವರು.

ವಸೂ—ವಾಸಯಿತಾರಾವತ್ತಿನೋ | ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳು ಸುಖವಾಗಿರುವಂತೆ ಇರಿಸುವರು ಎಂದು ಸಾಯಣರೂ, ಪ್ರತಿಪದ್ಯ ವಸುಮಂತ್ ವಾ ಶ್ಲಾಘನೆಗೆ ಅರ್ಪರೂ ಅಥವಾ ಧನವಂತರೂ ಆಗಿರುವರು ಎಂದು ಸ್ತಂದಸ್ತಾಮಿಗಳೂ ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ವೈಕಾತ್—ಸ್ತ್ರೇನಾತ್ ಕಳ್ಳನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಎಂದು ಸಾಯಣರ ವಿವರಣೆ. ವೈಕಶ್ಚವು—ವಜ್ರಾಯುಧವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು (ನಿ. ೩-೧೧) ವಜ್ರಾಯುಧದ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ತ್ರೇನಾವಾ

ಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಕೃತವ್ಯವಾ ಭವತಿ (ನಿ. ೫-೨೧) ಎಂಬ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಕೃತವ್ಯಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರನೆಂದೂ, ವ್ಯಕೃತೇ ಲಾಂಗಲಂ ಭವತಿ ವಿಕರ್ತನಾತ್ (ನಿ. ೬-೨೬) ಎಂಬ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ನೇಗಲು ಎಂದೂ, ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕೃತವ್ಯಕ್ಕೆ ಕಳ್ಳ, ನಜಾಯುಧ, ಚಂದ್ರ ನೇಗಲು ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳು ಆಗುವುವು. ಎಂದು ಯಾಸ್ಕರು ಹೇಳುವರು. ಸ್ತಂಧಸ್ವಾಮಿಗಳು - ಈ ಅರ್ಥಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಭಕ್ತಿತುಮಿಚ್ಛತಃ ಪ್ರಾಣವಿಶೇಷಾತ್ ಅಥವಾ ಆದಾತುಃ ಸಾಪೇಶಾಮಾತ್ ತಿನ್ಮಲು ಆಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿ (ತೋಳ) ಎಂದೂ, ಅಥವಾ ನಮ್ಮ ಪತ್ನಿರ ಇರುವುದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ನಿಗ್ರಹಾನುಗ್ರಹವನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಆತ್ಮಿನೀದೇವತೆಗಳು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ. ನಮ್ಮ ಧನವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವವರೂ, ನಮ್ಮನ್ನು ಹಿಂಸೆಪಡಿಸುವವರೂ, ಆದವರಿಂದ ನಮಗೆ ರಕ್ಷಣೆಯು ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದು ಆತ್ಮಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಈ ಮುಕ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

! ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ !

ಅಸ್ತಮ್—ಅಸ ಭುವ ಧಾತು. ಲಙ್ ಮಧ್ಯಮವುರುಕ ದ್ವಿವಚನ ರೂಪ. ಹಿಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೩೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಆಡಾಗಮ ಉದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಅದ್ವಂದಾತ್ತವಾದ ಪದವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮಹಃ—ಮಹತ್ ಶಬ್ದ. ಪಕ್ಷೀ ವಿಕವಚನದಲ್ಲಿ ಮಹತಃ ಎಂದು ರೂಪವಾದಾಗ ಛಾಂದಸವಾಗಿ ಅತಿಗೆ ಲೋಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಮಹ ಪೂಜಾಯಾಂ ಧಾತು. ಕ್ವಿಪ್ ಚಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪಕ್ಷೀ ವಿಕವಚನದಲ್ಲಿ ಮಹಃ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ.

ರನ್—ರಾ ಆದಾನೇ. ಧಾತು. ಲಙ್ ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಶಪಿಗಿ ಅದಿಪ್ರಥಿತಿಭ್ಯಃ ತಪೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೬೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲುಕ್. ಸಾರ್ವಧಾತುಕಮುಪಿತ್ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶತ್ಯವಿಗಿ ಜ್ಞಾತ್ವವಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಭಂದಸ್ತುಭಯಥಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅರ್ಧಧಾತುಕಸಂಜ್ಞೆ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಆತೋಲೋಪ ಇಟಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಪ್ರಥಮಾ ಸು ಪರವಾದಾಗ ಸುವಾಗಮ. ಸುಲೋಪ, ಸಂಯೋಗಾಂತಲೋಪ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಏತುಲಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ದ್ವಿವಚನಕ್ಕೆ ವಿಕವಚನ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಿದೆ.

ನಿರತೆಂತನತಮ್—ತಸಿ ಅಲಂಕಾರೇ. ಧಾತು. ಹೇತುಮತಿ ಚಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್, ಣಿಜಂತದ ಮೇಲೆ ಲಙ್ ಮಧ್ಯಮವುರುಕ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಮಾದೇಶ. ನೆತ್ರಿದ್ವಿಸ್ತುಭ್ಯಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೪೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚ್ಚಿಗೆ ಚಿಬಾದೇಶ. ಚಿಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಇದಿತ್ವಾದುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಸುವಾಗಮ. ಅಧ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅದಿಪಲ್ ಶೇಷ. ಸುವಾಗಮ ಬಂದುವರಿಂದ ಗುರುಸಂಜ್ಞೆಯಿಂದ ಲಘು ಸಂಜ್ಞೆಗೆ ಬಾಧೆ ಬಂದುವರಿಂದ ಸನ್ನಲ್ಲಭುನಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೩) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸನ್ನದ್ವಾಪ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ. ಯದ್ವಿಗ್ರಹವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಪಾತ್ಯಯ್ಯದ್ವಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೩೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಪಾತ್ಪ್ರಕರ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಆಡಾಗಮ.

ಉದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾತ್ತವುಳ್ಳ ತಿಜಂತ ಪರವಾದುದರಿಂದ ತಿಜಾಚೋದಾತ್ತವತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೭೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ (ನಿಲ್) ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಶಾ-ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಾದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸುಗೋಪಾ—ಗುಪ್ತೋ ರಕ್ಷಣೇ. ಧಾತು. ಪಚಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಅಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪುಗಂತೆ-
ಲಘೂಪದಸ್ಯ ಚಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪದ್ದಿಗೆ ಗುಣ. ಹಿಂದಿನಂತೆ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಾದೇಶ.
ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸ್ಯಾತಮ್—ಅಸ ಭುವಿ. ಧಾತು. ವಿಧಿಲಿಖ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಮಾದೇಶ. ತ್ವಸೋರ-
ಲೋಪೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೧೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ತಿಜಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪಾತಮ್—ಪಾ ರಕ್ಷಣೇ. ಧಾತು. ಅದಾದಿ. ಲೋಪ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಜ್ಜ ತಿಜಃ
(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೨೮) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅತಿಜಃ ಎಂದು ಪ್ರತಿಷೇಧ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ತಿಜಂತದ ಪರದಲ್ಲಿ ಬಂದು
ರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಘಾಯೋಃ—ಅಘಂ ಪರೇಷಾಮಿಚ್ಛತಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿವಕ್ಷ್ಯವಾದುದಾಗ ಛಂದಸಿ ಪರೇಚ್ಛಾಯಾ-
ಮುಪಿ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಪರೇಚ್ಛಾ ತೋರುವಾಗಲೂ ಕ್ಯಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಶ್ವಾಘಾಸ್ಯಾತ್ (ಪಾ. ಸೂ.
೬-೪-೩೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ಯಚ್ ಪರವಾದಾಗ ಅತ್ತ್- ಆಘಾಯ ಎಂಬ ಕೃಪಂತವು ಧಾತುಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಂದು
ತ್ತದೆ. ಕ್ಯಾಚ್ಛಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೭೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದರ ಮೇಲೆ ಉಪ್ರತ್ಯಯ. ಅತೋಲೋಪಃ
(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೮) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಕೃಚ್ಚಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.
ಪಂಚಮಿಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. || ೭ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಮಾ ಕಸ್ಯೈ ಧಾತಮುಭ್ಯಮಿತ್ರಿಣೇ ನೋ ಮಾಕುತ್ಯಾ ನೋ

ಗೃಹೇಭ್ಯೋ ಧೇನವೋ ಗುಃ |

ಸ್ತನಾಭುಜೋ ಅಶ್ಶಿತ್ವೀಃ || ೮ ||

ಶವಣಾಃ |

ಮಾ | ಕಸ್ತೈ | ಧಾತಂ | ಅಭಿ | ಅಮಿತ್ರೀಣೇ | ನಃ | ನೂ | ಅಕುತ್ರ | ನಃ |

ಗೃಹೇಭ್ಯಃ | ಧೇನವಃ | ಗುಃ |

ಸ್ತನಭುಜಃ | ಅತಿತ್ವಃ || ೮ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅತ್ತಿನಾ ಅಮಿತ್ರೀಣೇ | ಅಮಿತ್ರಂ ಮಿತ್ರರಾಹಿತ್ಯಂ | ತದ್ವತ್ತೇ ಕಸ್ತೈ ಚಿದಪಿ ಶತ್ವನೇ
ನೋಽಸ್ತಾನ್ಯಾಭಿ ಧಾತಂ | ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಮಾ ಸ್ಥಾಪಯತಂ | ಅಪಿ ಚಿ ನೋಽಸ್ತಾಕಂ ಗೃಹೇಭ್ಯಃ
ಸಕಾಶಾತ್ಸನಾಭುಜಃ ಸ್ತನೈವಫತ್ಯಾನ್ಮನುಷ್ಯಾಂಶ್ಚ ಪಾಲಯಂತ್ಯೋ ಧೇನವೋ ಗಾವೋಽರತಿಶ್ಚೀಃ
ಶಿಕನಾ ವತ್ತೇನ ವಿರಹಿತಾ ಅಸ್ಯದೀಯೇ ಗೃಹೇಽಶಯಾನಾ ನಾ ಸತ್ಯೋಽಕುತ್ರ ಚಿದನ್ಯಾಭಿರಗಮ್ಯೇ
ಪ್ರದೀಶೇ ಮಾ ಗುಃ | ಮಾ ಗಚ್ಯಂತು || ಧಾತಂ | ಧಾತೌಽನೋ ಮಾಜಾ ಲುಜ್ ಗಾತಿಶ್ಚೀತಿ ಸಿಚೋ
ಲುಕ್ | ನ ಮಾಜ್ಯೋಗೇ ಇತ್ಯದಭಾವಃ | ಅಕುತ್ರ | ಪರಾದಿಶ್ಚಂದಸಿ ಬಹುಲಮಿತ್ಯುತ್ರರಪದಾಮ್ಯು-
ದಾತ್ತತ್ವಂ | ಗುಃ | ಇನ್ ಗತೌ | ಇನೋ ಗಾ ಲುಜಾತಿ ಗಾದೇಶಃ | ಗಾತಿಶ್ಚೀತಿ ಸಿಚೋ ಲುಕ್ | ಅತ ಇತಿ
ಝೇಜುಃ | ಸ್ತನಾಭುಜಃ | ಭುಜ ಪಾಲನಾಭ್ಯವಹಾರಯೋಃ | ಸ್ತನೈಭುಜಂಚಿ ಪಾಲಯಂತೀತಿ
ಸ್ತನಾಭುಜಃ | ಕ್ವಿಪ್ | ಅನ್ಯೇಷಾಮಸಿ ದ್ಯುತ್ಯತ ಇತಿ ಸಾಂಹಿತಿಕೋ ದೀರ್ಘಃ | ಅತಿಶ್ಚೀಃ |
ಸಮ್ಯುತಿಶ್ಚೀತಿ ಭಾಷಾಯಾಂ | ಪಾ. ೪-೧-೬೨ | ಇತಿ ಛಂದಸ್ಸಪಿ ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ನಿಸಾತನಂ ದ್ವಷ್ಟವ್ಯಂ |
ಯದ್ವಾ | ಶಿಕುರಸ್ಯಾಶ್ಚೀತಿ ಶಿಶ್ವೀ | ಛಂದಸೀವನಿಸಾವಿತಿ ಮತ್ಪರ್ಥೀಯಂ ತುಕಾರಃ | ನನ್ಯಮಾನೋಽ
ವ್ಯಯೋಪವರ್ತಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚರತ್ವಂ | ನಾ ಛಂದಸೀತಿ ಪೂರ್ವಸವರ್ಣಾದೀರ್ಘಃ | ಅಥವಾ | ಶೀರ್ಷ
ಸ್ವಪ್ನೇಃ | ಉತ್ಪರ್ಗಫತ್ಯಂದಸೀತಿ ಕಿಪ್ರತ್ಯಯಃ | ದ್ವಿವರ್ತಚನದ್ರಸ್ವತ್ವೇ | ಏರನೇಕಾಚಿ ಇತಿ ಯನ್ |
ಛಂದಸೋ ವಕಾರಃ | ಪೂರ್ವವತ್ವಮಾಸಪ್ಪರೌ ||

ಶ್ವತಿಪದಾರ್ಥಃ |

(ಅತ್ತಿನಾ—ವೃತ್ತಿ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ) | ಅಮಿತ್ರೀಣೇ—(ನಮಗೆ) ಶತ್ರುವಾದೆ. — ಕಸ್ತೈ
ಯಾಂಗೂ | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ಮಾ ಅಭಿಧಾತಂ—ಒಪ್ಪಿಸಬೇಡಿ | ಸ್ತನಭುಜಃ—(ತಮ್ಮ) ಸ್ತನಗಳಿಂದ
(ಕರುಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತೂ ಮನುಷ್ಯರನ್ನೂ ಪಾಲಿಸುವ) | ಧೇನವಃ—ಗೋವುಗಳೆ | ಅತಿಶ್ಚೀಃ—ಕರುಗಳಿಂದ
ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟು (ನಮ್ಮ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಲಗಬೇಡಿ) | ಅಕುತ್ರ—(ನಮಗೆ ಅಗಮ್ಯವಾದ) ಯಾವ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೂ |
ನಃ—ನಮ್ಮ | ಗೃಹೇಭ್ಯಃ—ಮನೆಗಳಿಂದ ಹೊರಗೆ | ಮಾ ಗುಃ—ಹೋಗದಿರಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎವೈ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳೇ. (ನಮ್ಮ) ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಬೇಡಿ ; ನಮ್ಮನ್ನು ಕ್ಷೀರದಿಂದ ಪೋಷಿಸುವ ನಮ್ಮ ಗೋವುಗಳು ತಮ್ಮ ಕರುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೋಗದಂತಿರಲಿ.

English Translation.

Deliver us not, Aswins, to our enemies ; never may our cows, who nourish us with their udders, stray from our houses, separated from their calves.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಸ್ತನಾಭುಜಃ—ಸ್ತನೈಃ ವರ್ಷಾ ಮನುಷ್ಯಾಂಕೃ ಸಾಲಯಂತೈಃ | ಮೊಲೆಗಳಿಂದ ಕರುಗಳನ್ನು ಮನುಷ್ಯರನ್ನೂ ಹಾಲು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವವುಗಳು (ಗೋವುಗಳು) ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರೂ, ಸ್ತನಾಃ ಭುಜ್ಯಂತೇ ಯಾಸಾಂ ತಾಃ ಸ್ತನಾಭುಜಃ ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸ್ತನಗಳು ಕರುಗಳಿಂದ ಭುಂಜಿಸಲ್ಪಡುತ್ತ ನೆಯೋ ಅಂತಹ ಗೋವುಗಳೆಂದು ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳೂ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

ಸಾಯಣರು ಹೇಳಿರುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ದ್ವಿತೀಯಸಾದೇ ಛೇನೊನಾಮುಪಾದಾನಾತ್ ತಸ್ತಾನ್ನಿಧ್ಯಾತ್ ಛೇನೊರ್ವಾ | ಧನಂ ವಾ ಮಾ ಕಸ್ತ್ವಿ ಚಿತ್ ಅಭ್ಯಮಿತ್ತಿನೇ ಅಮಿತ್ರಾಯ ದತ್ತಂ ||

ಈ ಋಕ್ವಿ ನ ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಛೇನುಗಳು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನೂ ಮತ್ತು,

ಅಸ್ಮಾಕಂ ಸಂಬಂಧಿಭ್ಯೋ ಗೃಹೇಭ್ಯೋ ಯುನಾಭ್ಯಾಂ ದತ್ತಾ ಛೇನವಃ ದುಹ್ಯಂತೇ ಯಾಃ ಗಾವಃ ತಾಃ ||

ನೀವು ನಮಗೆ ಅನುಗ್ರಹವಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ, ಹಾಲನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಿರುವ (ಹಸು) ಗೋವುಗಳನ್ನೂ ನಮ್ಮ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಎದುರಾಗದೆ ಇರುವಂತೆ ರಕ್ಷಿಸಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ನಮ್ಮ ಧನವು ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದಿರುವಂತೆಯೂ, ಗೋವುಗಳು ತಮ್ಮ ಕರುಗಳೊಡನೆ ಹಾಲನ್ನು ಹಿಂದುವುವುಗಳಾಗಿ ಎಲ್ಲಿಗೂ ಹೋಗದೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಮುಲ್ಲಿ ಸಂತತವಾಗಿ ಇರಬೇಕೆಂದೂ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಅಕುತ್ರ—ಅಸ್ಮಾಧಿರಗನ್ಯೇ ಪ್ರದೇಶೇ | ನಾವು ತಿಳಿಯದಿರುವ ಪ್ರದೇಶವೆಂದು ಸಾಯಣರೂ, ಯೆನ್ನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಕಿಂತವಿತಿ ತವಕಿಂ ಚೋರಸ್ಥಾನಂ | ತತ್ರ ಅಕುತ್ರ | ಅಜ್ಞೇಯೇ ಚೋರಸ್ಥಾನೇ | ತಿಳಿಯಲ್ಪಡದಿರುವ ಪ್ರದೇಶವು ಅಕುತ್ರ ಎಂಬ ಶಬ್ದಾರ್ಥವಾಗಿ ದುರ್ಜ್ಞೇಯವಾದ ಚೋರಸ್ಥಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ವಿವರಿಸಿ ಇರುತ್ತಾರೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಧಾತೆವ್—ಧಾತು ಧಾರಣವೋಪಯೋಗಃ ಧಾತು. ಲುಜ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಮಾ ದೇಶ. ಚ್ಚಿಗೆ ಸಿಚಾದೇಶ ಬಂದಾಗ **ಗಾತಿಸ್ಥಾಘುಪಾಭೂಭ್ಯಃ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ಮಾಜ್ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ನೆ **ಮಾಜ್‌ಯೋಗೇ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗನು ನಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಮಿತ್ರಿಣೇ—ನ ವಿದ್ಯತೇ ಮಿತ್ರಂ ಯಸ್ಯ ಅಮಿತ್ರಃ ಅಮಿತ್ರಃ ಅಸ್ಯ ಅಪ್ಪಿ ಇತಿ ಅಮಿತ್ರಿಣಃ ತಸ್ಯ ಅಮಿತ್ರಿಣಃ. **ಅಶೇಷನಿತೌ** (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೧೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತ್ತರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇನಿ ಪ್ರಸ್ಯಯ, ಪ್ರತ್ಯಯ-ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. **ಅರ್ಷಿ ಕುಪ್ಪಾಜ್**—ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಣತ್ವ.

ಅಕೃತ್ವೆ—ಪರಾದಿತ್ವಂದಸಿ ಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೯೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದ ಅದ್ಯದಾತ್ವಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. **ನಿಸಾತಸ್ಯ ಚಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ.

ಗುಃ—ಇತ್ ಗತೌ ಧಾತು. ಲುಜ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಋ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಇಣೋ-ಗಾ ಲುಜಾ** (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೪೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಲುಜ್‌ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಗಾದೇಶ. ಚ್ಚಿಗೆ ಸಿಚಾದೇಶ ಬಂದಾಗ **ಗಾತಿಸ್ಥಾಘುಪಾ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಿಚಿಗೆ ಲುಕ್ **ಅಶಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೧೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಿಚ್ ಲುಕ್ಯಾಗಿ ಅದಂತದ ಪರದಲ್ಲಿ ಬಂದುವರಿಂದ ಋಗಿ ಜುಸಾದೇಶ. **ಉಸ್ಯೆ-ಪವಂತಾತ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೯-೧-೧೯೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರರೂಪ. ನೆ **ಮಾಜ್‌ಯೋಗೇ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗನು ನಿಷೇಧ. ತಿಪಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸ್ತನಾಭುಜಃ—ಭುಜ ಪಾಲನಾಭ್ಯವಹಾರಯೋಃ ಧಾತು. ಸ್ತನೈಃ ಭುಜಂತಿ ಪಾಲಯಂತಿ ಇತಿ ಸ್ತನಾ-ಭುಜಃ (ಸ್ತನೈವಾನಂದಿಂ ರಕ್ತಿಸ್ತನವಪುಗಲು ಎಂದರ್ಥ) **ಕ್ರಿಸ್ತಚಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಿಸ್ತಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. **ಅನ್ಯೇಷಾಮಸಿ ದ್ವ್ಯತ್ಯತೇ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪದಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ. **ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದಾತ್ ಕೃತ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ವರ ಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತ್ಯಯಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅಶಿತ್ತೀಃ—ಸಮಿಶ್ರಿತ್ತೀತಿ ಭಾಷಾಯಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೬೬) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಂದು ವಿಧಿಸಿದರೂ ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಭಂದಸ್ತನಲ್ಲಿಯೂ ನಿವಾಹನವನ್ನು ಆಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅಥವಾ ಶಿಶ್ಃ ಅಸ್ಯ ಅಪ್ಪಿ ಇತಿ ಶಿತ್ತೀಃ. **ಭಂದಸೀವನಿತೌ** (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೧೩೬-೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತ್ತರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈಕಾರ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನೆ ಶಿತ್ತೀಃ ಅಶಿತ್ತೀಃ ನವಾಸಮಾವಾದಾಗ **ತತ್ಪುರುಷೇಕುಲ್ಯಾರ್ಥಃ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಸ್ಯಯ ಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಜಸ್ ಪಠವಾದಾಗ ನಾ ಭಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಸರ್ವದೀರ್ಘ.

ಅಥವಾ ಶೀರ್ಷ್ಠ ಸ್ವಪ್ನೇ. ಧಾತು. ಉತ್ಕರ್ಗತ್ಯಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೭೧-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತನ್ನಿ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಹ್ರಸ್ವಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಹ್ರಸ್ವ. ಏರನೇಕಾಚೋಸಂಯೋಗ ಪೂರ್ವಸ್ಯ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಣಾದೀಶ. ಛಾಂದಸವಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ವತ್ಪ. ಹಿಂದಿನಂತೆ ನಷ್‌ಸಮಾಸವಾದಾಗ ನಷ್‌ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೮ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ದುಹೀಯನ್ತಿ ತ್ರಧಿತಯೇ ಯುವಾಕು ರಾಯೇ ಚ ನೋ
ಮಿಮಾತಂ ವಾಜವತ್ಸ್ಯೈ |

ಇಷೇ ಚ ನೋ ಮಿಮಾತಂ ಧೇನುಮತ್ಸ್ಯೈ || ೯ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ದುಹೀಯನ್ | ಮಿತ್ರಧಿತಯೇ | ಯುವಾಕು | ರಾಯೇ | ಚ | ನಃ |
ಮಿಮಾತಂ | ವಾಜವತ್ಸ್ಯೈ |

ಇಷೇ | ಚ | ನಃ | ಮಿಮಾತಂ | ಧೇನುಮತ್ಸ್ಯೈ || ೯ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಅಕ್ಶಿನೌ ಯುವಾಕು ಯುವಾನಾ ಕಾಮಯಮಾಸಾಃ ಸ್ತುತಿಭಿಯಾರವಯಿತಾರಃ ಸಂಯೋಜಯಿತಾರೋ ವಾ ಸ್ತೋತಾರೋ ಮಿತ್ರಧಿತಯೇ ಮಿತ್ರಾಣಾಂ ಬಂಧುಜನಾನಾಂ ಧಾರಣಾರ್ಥಂ ದುಹೀಯನ್ | ಯುಷ್ಮತ್ಪ್ರಕಾಶಾದ್ಧನಾನಿ ದುಹಂತಿ ಸ್ತಾಪ್ನುವಂತಿ | ಆತೋ ನೋಽಸ್ಮಾನಸಿ ವಾಜವತ್ಸ್ಯೈ ವಾಜಯುಕ್ತಾಯ ಚ ರಾಯೇ ಧನಾಯ ಮಿಮಾತಂ | ಕುರುತಂ | ತಥಾ ಧೇನುಮತ್ಸ್ಯೈ ಧೇನುಭಿಯುಕ್ತಾಯೇಷೇಽಸ್ಮಾಯ ಚ ನೋಽಸ್ಮಾನ್ಮಿಮಾತಂ | ಕುರುತಂ | ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ ಸ್ತೋತೈ ಭ್ಯೋ ಬಲಯುಕ್ತಂ ಧನಂ ಗೋಯುಕ್ತಮಸ್ತಂ ಚ ಪ್ರಯಚ್ಛತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || ದುಹೀಯನ್ | ದುಹ ಪ್ರಪೂರಣೇ |

ದುಹಿದೋಫಠಃ | ಇಗುಪಧಾತ್ಯಿತ್ | ಉ. ೪-೧೧೯ | ಇತಿ ಭಾವ ಇಪ್ರತ್ಯಯಃ | ದುಹಿಮಾತ್ವನ ಇಚ್ಛತಿ ದುಹೀಯತಿ | ಸುಪ ಅತ್ವನಃ ಕೃಚ್ | ದುಹೀಯತೇರ್ಲೇಟ್ಯಾಚಾಗಮಃ | ಇತಕ್ಕ ಲೋಪ ಇತೀಕಾರಲೋಪಃ | ಯದ್ವಾ | ದುಹೀರ್ಲಿಞ್ ರ್ಋಸ್ಯ ರನ್ | ಪಾ. ೩-೪-೧೦೫ | ಇತಿ ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ರನಾದೇಶಾಭಾವೇ ರೂಪಮೇಕತ್ | ಛಾಂದಸೋಲ್ಪಂತ್ಯಲೋಪಃ | ಯದ್ವಾ | ರನಾದೇಶೇ ಕೃತೇ ಛಾಂದಸೋ ರೇಫಸ್ಯ ಯಕಾರಃ | ಅತ ಏವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೈನವಧಾರಣಾನ್ವವಗ್ಗಣ್ಣಂತಿ | ಯುವಾಕು | ಸುಪಾಂ ಸುಲಗಿತಿ ಜಸೋ ಲುಕ್ | ಮಿಮೀತಂ | ಮಾರ್ಜ ಮಾನೇ ಶಬ್ದೇ ಚ | ಜಾಹೋತ್ಯಾದಿಕಃ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಪರಸ್ಕೈಪದಂ | ಭೃಜಾಮಿದಿತ್ಯುಧ್ಯಾನಸ್ಯೇತ್ಯಂ | ಚಮಾಯೋಗೇ ಪ್ರಥಮೇತಿ ನಿಘಾತ ಪ್ರತಿಷೇಧಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

(ಎಲ್ವಿ ಅಪ್ಪಿನೀದೇವತೆಗಳೇ) | ಯುವಾಕು—ನಿಮ್ಮನ್ನ ವೇಕ್ಷಿಸುವವರು (ಸ್ತುತಿಸುವವರು) | ಮಿತ್ರಭಿ ತಯೇ—(ತಮ್ಮ) ಮಿತ್ರರನ್ನು ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕೆ | ದುಹೀಯತೇ—(ನಿಮ್ಮಿಂದ ಧನಾದಿಗಳನ್ನು) ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ; | (ಅತೇ—ಅದುದಿಂದ) | ನಃ—ನಮ್ಮನ್ನು | ವಾಚವತ್ಯೈ—ಬಲಯುಕ್ತವಾದ | ರಾಯೇ ಚ—ಧನಕ್ಕೆ | ಮಿಮೀತಂ—(ಅರ್ಹರನ್ನಾಗಿ) ಮಾಡಿ; | (ತಥಾ—ಹಾಗೆಯೇ) | ಧೇನುವತ್ಯೈ—ಧೇನುಯುಕ್ತವಾದ | ಇವೇ ಚ—ಅನ್ನ ಕೊಡುವವರೂ | ನಃ—ನಮಗೆ | ಮಿಮೀತಂ—(ಅನ್ಯಗೃಹ) ಮಾಡಿ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲ್ವಿ ಅಪ್ಪಿನೀದೇವತೆಗಳೇ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವವರು (ನಿಮ್ಮಿಂದ ತಮ್ಮ) ಮಿತ್ರರ ಪ್ರೇಕ್ಷಣೆಗೆ (ಧನಾದಿಗಳನ್ನು) ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ; (ಅದೇರೀತಿ) ನಮಗೂ, ಬಲ, ಧನ, ಧೇನುಗಳೂ, ಅನ್ನ (ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಅನ್ಯಗೃಹಿಸಿ.

English Translation.

Those who adore you obtain (wealth) for the support of their friends; direct us to opulence, bestowing food; direct us to food, associated with cows.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಯುವಾಕು—ಯುವಾಂ ಕಾಮಯಮಾನಾಃ ಸ್ತುತಿಭಿಯೋವಯಿಶಾರೋ ವಾ ಸ್ತೋತಾರಃ ಅಪ್ಪಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಕರೆಯುತ್ತೇವೆ, ಅಥವಾ ಸ್ತುತಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನೆನೆ, ಅಥವಾ ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವರು, ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರು, ಅಥವಾ ಸ್ತುತಿಸುವುದು ಎಂದು ಅಥವಾ ವಾಗುತ್ಪತ್ತಿ ಎಂದು ಸಾಯಣರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.

ಯು ಮಿತ್ರಣೇ ಮಿತ್ರಣೇಯಂ ಪಯಃ ಪಾನಾರ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಯುಷ್ಮತ್ಕಾಮಂ ನಾಂ
ಯುವಾಕು | ಯುವಯೋರ್ಯೋಗ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ||

ಸ್ತಂಧಸ್ತಾಮಿಗಳು—ಮಿತ್ರಣಾರ್ಥವಾದ ಯು ಧಾತುವಿನಿಂದ ಯುವಾಕು ಎಂಬ ಶಬ್ದ ರೂಪವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
(ಪಾನಮಾಡಲು) ಕುಡಿಯಲು ಅರ್ಹವಾದ ಹಾಲು ಅಥವಾ ನೀರು ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಅಥವಾ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು
ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು ಎಂದರೆ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಅರ್ಹನಾದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ
ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಮಿತ್ರಧಿಕೆಯೇ—ಮಿತ್ರಾಣಾಂ ಬಂಧುಜನಾನಾಂ ಧಾರಣಾರ್ಥಂ | ಸ್ನೇಹಿತರನ್ನೂ ಬಂಧುಜನರನ್ನೂ
ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ಸಾಯಣರ ವಿವರಣೆ

ಫೇಟ್ ಪಾನೇ ಇತ್ಯಸ್ಯ ದಧಾತೇರ್ವಾ ದಾನಾರ್ಥಸ್ಯ ಇದಂ ರೂಪಂ | ಮಿತ್ರಾಣಾಂ ಹಾನಾರ್ಥಂ
ಮಿತ್ರೇಭ್ಯೋ ವಾ ದಾನಾರ್ಥಂ |

ಧೀತಿ ಎಂಬ ಪದವು ಪಾನ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಫೇಟ್ ಧಾತುವಿನಿಂದಲಾಗಲಿ, ದಾನ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ದಧ ಧಾತುವಿ
ನಿಂದಲಾಗಲಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವುದು. ಸ್ನೇಹಿತರ (ಇತರರ) ಪಾನೇತ್ಯಾಗಿಯೂ, ಸ್ನೇಹಿತರಿಗೆ ದಾನಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ಯೂ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ತಂಧಸ್ತಾಮಿಗಳು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವುದಿ ಬಂಧುಗಳನ್ನೂ ಮಿತ್ರರನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಧನವನ್ನೂ, ಅನ್ನ
ವನ್ನೂ, ಬಲವನ್ನೂ ಹೊಂದುವುದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವುದೇನನುಗೆ ಅನ್ನ, ಧನ, ಬಲ ಮತ್ತು ಗೋರೂಪ
ವಾದ ಧನ ಇವುಗಳನ್ನು ಅವರು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ದುಹೀಯನ್—ದುಹ ಪ್ರಪೂರಣೇ. ಧಾತು- ದುಹಃ ದೋಹಃ ಇಗುಪಧಾತ್ಯಕಿತ್ (ಉ. ಸೂ.
೪-೨೫೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಿತ್ತಾತಿವೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಲಘುಪಛಿಗೆ
ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ದುಹಿಂ ಆತ್ಮನ ಇಚ್ಛತಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ ವಿವಕ್ಷಾ ಮಾಡಿದಾಗ ಸುಪ ಆತ್ಮನಃ ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ.
೩-೧-೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ದುಹಿ ಎಂಬುದರಮೇಲೆ ಕೃಡ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ. ಸನಾ-
ದ್ಯಂತಾರ್ಥಾತವೇ ಎಂಬುದರಿಂದ ದುಹೀಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಧಾತುಸಂಜ್ಞಾ. ಇದಕ್ಕೆ ಲೇಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಬಹುವ
ಚನದಲ್ಲಿ ಝಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. ರೋಪಂತೇ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಅಂತಾದೇಶ. ಇತಕ್ಕೆ ಲೋಪಃ ಪರ—(ಪಾ. ಸೂ.
೩-೪-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಲೇಟೋಡಾಟೌ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ.
ಅತೋ ಗುಣೇ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪರೂಪ. ಅಥವಾ ದುಹ ಧಾತುವಿಗೆ ಲಿಪ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಯ
ದಿಂದ ರೂಪೈರನ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೧೦೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ರನ್ನಾದೇಶ ಉವುದಿಲ್ಲ. ಆಗ ಛಾದಸವಾಗಿ
ಅಂತ್ಯಲೋಪ ಒರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಝಿಗೆ ರನಾದೇಶ ಬಂದಾಗ ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ರೀಘಕ್ಕೆ ಯಕಾರಾದೇಶ. ಈ

ಬಹುವಿಧವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಅನವಧಾರಣೆಯಿಂದಲೇ ಅವಗ್ರಹವು ಪದಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ಸಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಯುವಾಕೌ—ಯುವಾಂ ಕಾಮಯಂತೇ ಇತಿ ಯುವಾಕವಃ ಕಮು ಕಾಂತೌ ಧಾಸು. ಮಿತದ್ವಾದಿಭ್ಯ ಉಪಸಂಖ್ಯಾನಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೮೦-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಹು ಪ್ರಕೃತ್ಯಸು. ದಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಬೆಗೆ ಲೋಪ. ವಿಭಕ್ತಿಪರವಾಗದಿದ್ದರೂ ವ್ಯಕ್ತಿಯದಿಂದ ಯುಕ್ತದಿನ ಮಪಯಂತಕ್ಕೆ ಯುವಾದೀಶ. ಅದಿಗೆ ಆತ್ಯ. ಅಥವಾ ಯು ಮಿತ್ರಣಾಮಿತ್ರಣಯೋಃ ಧಾತು. ಔಷಾದಿಕ ಕಾಕು ಪ್ರಕೃಯು. ಉವಜಾದೀಶ. ಇವಕ್ಕೆ ಜಸಾಪರವಾದಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲುಕ್.

ರಾಯೇ—ಧೈ ಶಬ್ದ. ಚತುರ್ಥೀ ವಿಕವಚನ ಪರವಾಹಾಗ ಆಯಾದೀಶ. ಊಡಿದಂಪದಾದಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮಿಮೀತಮ್—ಮಾಜಾ ಮಾನೇ ಶಬ್ದೇ ಚ ಧಾತು. ಜುಕೋತ್ಪಾದಿ. ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರಸ್ಮೈಪದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಲೋಪಮಧ್ಯಮವುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ಲಜ್ಜದ್ವಾವಿರುವುದರಿಂದ ತಮಾದೀಶ. ಶ್ಲೂ ವಿಕರಣ. ಶ್ಲೂ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಭೃಷಾಮಿಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೭೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಇತ್ಯ. ಈಹಲ್ಯಘೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಈತ್ಯ. ಚವಾಯೋಗೇ ಪ್ರಥಮಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೫೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಬರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇವೇ—ಸಾವೇಕಾಚೆಸ್ತುತೀಯಾದಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೯ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅಶ್ವಿನೋರಸನಂ ರಥಮನಶ್ಚಂ ವಾಜಿನೀವತೋಃ |

ತೇನಾಹಂ ಭೂರಿ ಚಾಕನ || ೧೦ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಅಶ್ವಿನೋಃ | ಅಸನಂ | ರಥಂ | ಅನಶ್ಚಂ | ವಾಜಿನೀವತೋಃ |

ತೇನ | ಅಹಂ | ಭೂರಿ | ಚಾಕನ || ೧೦ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ವಾಜಿನೀವತೋಃ | ವಾಜೋಽನ್ಯಂ ಬಲಂ ವಾ | ತದ್ವತ್ಪ್ರಿಯೋವತೋಽರಶ್ವಿನೋಽರಶ್ವಮುಕ್ತ-
ರಹಿತಮಶ್ವರಾಹಿತೈಃ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥಾತಿತಯೇನ ಗಚ್ಛಂತಂ ರಥಮಸನಂ | ಅಹಂ ಸ್ತೋತಾ ಸಮ-
ಭಜಂ | ತೇನ ಚ ರಥೇನ ಭೂರಿ ಪ್ರಭೂತಂ ಶ್ರೇಯಶ್ಚಾಕನ | ಕಾಮಯೇ || ಅಸನಂ | ವನ ಷಣ್ಣ
ಸಂಭಕ್ತಾ | ಲಜ್ | ಚಾಕನ | ಕನ ದೀಪ್ರಿಕಾಂತಿಗತಿಷು | ಛಾಂದಸೋ ಲಿಙ್ | ಣಲುತ್ರಮೋ ವಾ |
ಸಾ. ೭-೧-೧೦ | ಇತಿ ಚೆತ್ತಸ್ಯ ವಿಕಲ್ಪನಾದ್ವೃದ್ಧ್ಯಧಾನ್ವೇ | ತುಜಾದಿತ್ವಾದಭ್ಯಾಸದೀರ್ಘತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

ವಾಜಿನೀವತೋಃ—ಬಲ (ಅನ್ನ) ಕಾರಕವಾದ ಕರ್ಮವುಳ್ಳ | ಅಶ್ವಿನೋಃ—ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ |
ಅನತ್ತಂ—ಅಶ್ವವಿಲ್ಲದೇ (ಗಮನಸಮರ್ಥವಾದ) | ರಥಂ—ರಥವನ್ನು | ಅಹಂ—ನಾನು | ಅಸನಂ—
ಸ್ತುತಿಸಿದನು | ತೇನ—ಆ ರಥದಿಂದ | ಭೂರಿ—ಹೆಚ್ಚಾದ (ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು) | ಚಾಕನ—(ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆ)
ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಬಲ (ಅನ್ನ) ಕಾರಕವಾದ ಕರ್ಮಗಳುಳ್ಳ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥವು ಅಶ್ವಗಳಲ್ಲದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಹೋಗುವ
ಸಾಮಾನ್ಯವುಳ್ಳದ್ದು. ಅಂತಹ ರಥವನ್ನು ನಾನು ಸ್ತುತಿಸಿ, ಅದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವೆನು.

English Translation.

I have obtained, without horses, the car of the food-bestowing
Aswins, and expect (to gain) by it much (wealth).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ವಾಜಿನೀವತೋಃ—ವಾಜಃ ಅನ್ನಂ ಬಲಂ ವಾ ತದ್ವತೋಃ | ವಾಜ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನ್ನ ಅಥವಾ ಬಲ
ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವವರಾದ ಕಾರಣ (ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಭಿಧೇಯಃ
ಹಾಗೆವರು. ವಾಜಿನೀವತೋಃ ಎಂದರೆ ಅನ್ನ ಬಲ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರೆಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥ
ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು—

ವಾತೋ ಬಲಂ ತದ್ವತೀ ಸೇನಾ ವಾಜಿನೀ | ಅನ್ನಂ ವಾ ಹವಿರ್ಲಕ್ಷಣಂ ವಾಚಂ | ತದ್ವತೀ |
ಸಕ್ತಾಹೀನಾದಿಯಾಗಸಂತತಿವಾರ್ತಿನೀ | ತದ್ವತೋಃ | ಬಲವತೋಽರಶ್ವವತೋರ್ವಾ ||

ವಾಜ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಲ ಎಂದೂ ಬಲವುಳ್ಳ ಸೇನೆಯು ವಾಜಿನೀ ಎಂದೂ ಅಥವಾ ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾದ ಅನ್ನವು
ವಾಚವೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಸಕ್ರಿಯಾಗ, ಅಹೀನ
ರೂಪವಾದ ಕ್ರಮಗಳು ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ವಾಜಿನೀ ಎಂದು ಹೆಸರು ಇರುವುದು. ಅದರಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀ
ದೇವತೆಗಳು ಬಲವನ್ನು ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಅನ್ನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಇರುವರು ಎಂದು ಅರ್ಥ
ಮಾಡುವರು.

ನಾಜಿನೀವತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಯಾಸ್ಕರು (ನಿ. ೨-೧೯) ಉಪಕ ಪರ್ಯಾಯ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು.

ಉಪಸ್ತಚ್ಚಿತ್ತಮಾ ಭದಾಸ್ತಚ್ಚಂ ನಾಜಿನೀವತಿ |

(ಮ. ಸಂ. ೧-೯೨-೧೩)

ಸಾವಕಾನಸ್ವರಸ್ತತೀ ನಾಜೀಭಿರ್ವಾಜಿನೀವತಿ | ಯಜ್ಞಂ ವಷ್ಪು ಧಿಯಾವಸುಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೩-೧೦)

ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಾಜ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆನ್ನವೆಂದೂ ವಾಜಿನೀವತೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನ್ನವತೀ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥಕ್ಕೆ ಅಶ್ವಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಬಹಳ ವೇಗವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಬಲ್ಲದ್ದೂ ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಬಲ ಇವುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳದ್ದೂ ಆಗಿರುವ ಕಾರಣ ಅವರ ರಥವನ್ನೂ ಮಂತ್ರದ್ರವ್ಯವಾದ ಋಷಿಯು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿ ಅವರ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅಸನಮ್—ವನ ಪಣ ಸಂಭಕ್ತೌ ಧಾತು. ಧಾತ್ಯಾದೇಃ ಪಃ ಸಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತ್ಯಾದಿಗೆ ಸತ್ವ. ಲಜ್ ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಅನಾದೇಶ. ಕವ್ ವಿಕರಣ. ಪರದೊಪ. ಅಂಕಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ ಆತಿಂಶದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅನಶ್ವಮ್—ನ ವಿದ್ಯತೇ ಅಶ್ವಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಅನಶ್ವಃ ನರ್ಷಸುಭ್ಯಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೭೧) (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೭೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದಾಂತೋದಾತ್ಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ನಾಜಿನೀವತೋಃ—ವಾಜಿನೀ ಬಲಶ್ಚಿಯಾ ಅನಯೋಃ ಅಪ್ಪಿ ಇತಿ ವಾಜಿನೀನಮ್ ತಯೋಃ ತದಸ್ಯಾಸ್ಯಾಪ್ಪಿ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಮತುಷ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಛಂದಸೀಶಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತುಷಿವ ಮಕಾರಕ್ಕೆ ವತ್ವ. ಇದು ಪಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಚಾಕನ—ಕನ ದೀಪ್ತಿಶಾಂತಿಗತಿಷು ಧಾತು. ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಛಂದಸಿ ಲಾಜಲಿಲಿಟಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಿಟಿ. ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಮೈಪದಾನಾಂ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೮೨) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಮಿಪಿಗೆ ಇಲಾದೇಶ. ತನ್ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಧ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅದಿಶಲ್ತೇಷ. ತುಜಾದೀನಾಂ ದೀರ್ಘೋಭ್ಯಾಸಸ್ಯ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ. ಛಂದೋಃಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಚುತ್ವ. ಇಮುತ್ತಮೋವಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೯೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಚಿತ್ವ. ವಿಕಲ್ಪವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಿಗೆ ಅದನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಆತ ಉಪಧಾಯೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ವೃದ್ಧಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆತಿಂಶದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೦ ||

|| ಸಂಹಿತಾವಾಚಃ ||

ಅಯಂ ಸಮಹ ಮಾ ತನೂಹ್ಯಾತೇ ಜನಾ ಅನು |
ಸೋಮಪೇಯಂ ಸುಖೋ ರಥಃ || ೧೧ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಅಯಂ | ಸಮಹ | ಮಾ | ತನು | ಊಹ್ಯಾತೇ | ಜನಾನ್ | ಅನು |
ಸೋಮಪೇಯಂ | ಸುಖಃ | ರಥಃ || ೧೧ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಸಮಹ ಧನೇನ ಸಹಿತ ಹೇ ರಥ ಅಯಂ ಪುರುಹರ್ತಿಣ ತ್ವಂ ಮಾ ಮಾಂ ತನು |
ವಿಸ್ತಾರಯ | ಪುತ್ರಸೌತ್ರಧನಾದಿಭಿಃ ಸಮೃದ್ಧಂ ಕುರು | ಯದ್ವಾ | ಅಯಮಯಮಾನಂ ಕ್ವಾಂ
ಸ್ತಾಪ್ನುವಂತಂ ಮಾಮಿತಿ ಯೋಜ್ಯಂ | ಸ ಚ ಸುಖಃ ಶೋಭನಾವಕಾಶಃ ಸುಖಹೇತುರ್ವಾ ರಥೋ
ಜನಾನನು ಸ್ತೋತ್ರೈಃ ಜನೇಷು ಸೋಮಪೇಯಂ ಸೋಮಪಾನಂ ಪ್ರತ್ಯೂಹ್ಯಾತೇ | ಉಹ್ಯತೇ | ಅಶ್ವಿಭಾಂ
ನೀಯತೇ | ಅತೋಽಶ್ವಿಭ್ಯಾಂ ಯದ್ವೀಯತೇ ತತ್ಸರ್ವಂ ರಥ ಏವ ದದಾದ್ವೀತಿ ರಥಂ ಸಂಜೋಧ್ಯ
ಪ್ರಾರ್ಥನಾ || ಅಯಂ | ಇದೋಽಯಂ ಪುಂಸಿ | ಪಾ. ೩-೨-೧೧೧ | ಯದ್ವಾ | ಅಯ ಸಯ ಗತೌ |
ಸಚಾಡ್ಯಚ್ | ಸಮಹ | ಮುಘಮಿತಿ ಧನನಾಮು | ಮುಘೇನ ಸಹ ವರ್ತತ ಇತಿ ಸಮುಘಃ | ಛಾಂದಸೋ
ವರ್ಣವಿಕಾರಃ | ಯದ್ವಾ | ಮಹ ಪೂಜಾಯಾಂ | ಮಹಯತಿ ಪೂಜಯತಿತಿ ಮಹೋ ಧನಂ |
ಸಚಾಡ್ಯಚ್ | ಊಹ್ಯಾತೇ | ವಹ ಪ್ರಾಪನೇ | ಕರ್ಮಣಿ ಲೇಖ್ಯಾಡಾಗಮಃ | ಯಜಾದಿತ್ಯಾತ್ಸಂಪ್ರ-
ಸಾರಣಂ | ತಸ್ಯ ಛಾಂದಸೋ ದೀರ್ಘಃ | ಅದಿಸದೇಶಾಲ್ಪಸಾರ್ವಧಾತುಕಾನುದಾತ್ತತ್ವೇ ಯಚ ಏವ
ಸ್ವರಶಿಷ್ಯತೇ | ಸೋಮಪೇಯಂ | ಪಾ ಪಾನೇ | ಅಜೋ ಯದಿತಿ ಭಾವೇ ಯಚ್ | ಈಡ್ಯತೀತಿ
ಈಕಾರಾದೇಶಃ | ಯತೋಽನಾವ ಇತ್ಯಾದ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಂ | ಕೃದುತ್ತರಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ ||

(ಹೇ) ಸಮಹ—ಎಲೈ ಧನಯುಕ್ತವಾದ ರಥವೇ | ಅಯಂ—(ನಿನ್ನನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಬರುತ್ತಿರುವ) ಮುಂದೆ
ಇರುವ ನೀನು | ಮಾ—ನನ್ನನ್ನ | ತನು—(ಪುತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ) ವಿಸ್ತೃತನನ್ನಾಗಿ (ಸಮೃದ್ಧನನ್ನಾಗಿ) ಮಾಡು ;
ಸುಖಃ—ಸುಖಕರನಾದ | ರಥಃ—ರಥವು | ಜನಾನ್ ಅನು—ಸ್ತೋತ್ರೈಜನಗಳ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ | ಸೋಮ
ಪೇಯಂ—ಸೋಮಪಾನಕ್ಕಾಗಿ | ಊಹ್ಯಾತೇ—(ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳಿಂದ) ತರಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಧನಯುಕ್ತನಾದ ರಥನೇ, ನಿನ್ನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಬರುವ ನನ್ನನ್ನು ಪುತ್ರ ಮತ್ತು ಧನಾದಿಯುಕ್ತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಸುಖಾವಹನಾದ ಆ ರಥವು ಸ್ತೋತ್ರ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಸೋಮಪಾನಕಾಪ್ಯಗ್ನಿ. (ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳಿಂದ) ತರಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (ಆದುದರಿಂದ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳಿಂದ ದತ್ತವಾದುದೆಲ್ಲವೂ ರಥದಿಂದಲೇ ದತ್ತವೆಂಬ ಭಾವನೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ರಥವನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ).

English Translation.

This (is he who has obtained you), wealthbearing (car): augment (my prosperity); may the delightful car bear the Soma beverage of men (to the Aswins).

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಮಂತ್ರದ್ರವ್ಯವಾದ ಬುಷಿಯು ಸೋಮಪಾನಕಾಪ್ಯ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳ ರಥವು ಅವರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಹೊಂದಿ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿರುವಕಾರಣ ರಥವನ್ನೇ ಸ್ತುತಿಸಿ ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದಲು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಸಮಹ—ಮಹಯುತಿ ಪೂಜಯುತೀತಿ ಮಹೋ ಧನಂ | ಮಘಮಿತಿ ಧನನಾಮ ಮಘೇನ ಸಹ ವರ್ತತೆ ಇತಿ ಸಮಘಃ ಛಾಂದಸೋ ವರ್ಣವಿಕಾರಃ |

ಮಘ ಶಬ್ದವು ಇದ್ದತ್ತೆಂಟು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಧನವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಮಘ ಮತ್ತು ಮಹ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ವೈದಿಕಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಅರ್ಥವು ಒಂದೇ ಆಗಿ ಹಕಾರವು ಮಾತ್ರ ಘಕಾರಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಪೂಜಾರ್ಥವಾದ ಮಹ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಮಹ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂಜನಾದದ್ದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಉಂಟಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಧನವೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದು. ಈ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಸಮಹ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಧನದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಯಣರು ಹೇಳಿರುವರು. ಸ್ಕಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು.

ಹೇ ಸಮಹ—ಮಹಃ ಉತ್ಸವಃ ಪೂಜಾ ವಾ ಸಹಿತೋ ಮಹೇನ ಸಮಹಃ ನಿತ್ಯೋತ್ಸವಯುಕ್ತಃ ಪೂಜೋವಾ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಚಾತ್ರ ಏಕವಚನಂ | ಸಮಹೌ ಪೂಜ್ಯೌ ಚೇತ್ಯರ್ಥಃ ||

ಮಹ ಶಬ್ದವು ಉತ್ಸವ ಅಥವಾ ಪೂಜಾವಾಚಿಯಾಗಿರುವುದು, ಉತ್ಸವ ಅಥವಾ ಪೂಜಾದಿಗಳಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಸಮಹವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಶಬ್ದವು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದ್ವಿವಚನವಾಗಿ ಇರಬೇಕು. ವೇದದ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಏಕವಚನವು ಬಂದಿರುತ್ತದೆ ಯಾಗಿ ಸಮಹೌ ಎಂಬುವದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಸಮಹ ಎಂದು ಅತ್ತಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂದೋಧನೆ ಮಾಡಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಉಹ್ಯಾತೇ—ಉಹ್ಯತೇ ಅಪ್ರಿಭ್ಯಾಂ ನೀಯತೇ | ಅಪ್ರಿನೀದೇವತೆಗಳಿಂದ ವಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುವ ಜನಗಳು ಸೋಪಾನವಾಚ್ಯಾಗಿ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ ಅವರು ರಥವನ್ನು ಎರಿ ಬರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಶತ್ರುಗಳ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಸ್ತೋತ್ರಗಳ ಆನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿಯೂ ರಥವು ಅಪ್ರಿನೀದೇವತೆಗಳಿಂದ ವಹಿಸಲ್ಪಡುವುದೆಂದು ಅರ್ಥ.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅಯಮ್—ಇದಮ್ ಶಬ್ದ. ಸು ಪರವಾದಾಗ ಇದೋಯ್ ಪುಂಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೧೧) ಎಂಬ ದಿಂದ ಇದಿಗೆ ಇಯಾದೀಶ. ಹಲ್ ಜ್ಯಾಭ್ಯೋ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸುನಿಗೆ ಲೋಪ. ಅಥವಾ ಆಮು ಪಯು ಗತೌ ಧಾತು. ನಂದಿಗ್ರಹ ಪಚಾದಿಭ್ಯೋ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೩೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪಚಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಅಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಮಹ—ಮಘಂ ಎಂಬುದು ಧನದ ಹೆಸರು. ಮಘೇನ ಸಹ ವರ್ತ ಇತಿ ಸಮಘೇ. ಛಾಂದಸವಾಗಿ ವರ್ಣವಿಕಾರ (ಪುಷಾರಕ್ಕೆ ಹರಾರಾದೀಶ) ಒಂದಿದೆ. ಅಥವಾ ಮಹ ಪೂಜಾಯಾಂ ಧಾತು. ಮಹಯತಿ ಪೂಜಯತಿ ಇತಿ ಮಹಃ ಧನಂ. (ಪೂಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾದುದು) ಹಿಂದಿನಂತೆ ಪಚಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಅಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಮಹೇನ ಸಹ ವರ್ತತೇ ಇತಿ ಸಮಹಃ ಸಂಬುದಿಯಲ್ಲಿ ಅಮಂತ್ರಿತಸಂಜ್ಞೆ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಮಂತ್ರಿತಸ್ಯ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ತನು—ತನು ವಿಸ್ತಾರೇ. ಧಾತು. ಲೋಟ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. ಅತಿಪಂತದ ಸರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಉಹ್ಯಾತೇ—ವಹ ಪ್ರಾಪಣೇ. ಧಾತು. ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಲೇಟಾ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಶಪ್ರತ್ಯಯ. ಚಿತ ಅತ್ಯನೇ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಚಿಗೆ ಏತ್ತ. ಲೇಟೋದಾಟಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಚಾಗಮ. ಸಾರ್ವಧಾತುಕೇ ಯಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೬೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಕ್. ಯಜಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಯಕ್ ಕಿತ್ತಾದ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಪರವಾದುದರಿಂದ ವಚಿ ಸ್ವಪಿಯಜಾದಿನಾಂ ಕಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ. ಸಂಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಚ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವರೂಪ. ಛಾಂದಸವಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ದಿ.ಘ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದುಪದೇಶದ ಪರದಲ್ಲಿ ಲಸಾರ್ವಧಾತುಕ ಬಂದುದರಿಂದ ಶಾಸ್ಯನುದಾತ್ತೇ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೫೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದು ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಯಕ್ ಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸೋಪನೇಯಮ್—ಪಾ ಸಾನ್ಯೇ. ಧಾತು. ಅಚೋ ಬುತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ಪರವಾದಾಗ ಅದ್ಯತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಆತ್ಮ. ಯತ್ತನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಗುಣ. ಪೇಯ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಯತೋನಾವಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಗತಿಕಾರಲೋಪಪದಾತ್ ಕ್ಯಕ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ಯದುತ್ತರಸದ ಪ್ರತ್ಯತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸುಖಃ—ತೋಛನಂ ಖಂ (ಅನಕಾಶ) ಯಸ್ಯ ಸಃ ಸುಖಃ ನೌಘ್ ಸುಭ್ಯಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೬೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರ ಪದಾಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೧ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಅಧ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ನಿರ್ವಿದೇಭುಂಜತಶ್ಚ ರೇವತಃ |

ಉಭಾ ತಾ ಬಸ್ಮಿ ನಶ್ಯತಃ || ೧೨ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ಅಧ | ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ | ನೀಃ | ವಿದೇ | ಅಭುಂಜತಃ | ಚ | ರೇವತಃ |

ಉಭಾ | ತಾ | ಬಸ್ಮಿ | ನಶ್ಯತಃ | ೧೨ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಅಧೇದಾನೀಂ ಪ್ರಭಾತಸಮಯೇ ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ನಂ ಪ್ರತಿ ನಿರ್ವಿದೇ | ನಿರ್ವಿನ್ದೋಽಸ್ಮಿ | ತಥಾ ಭುಂಜತಃ ಪರಾನರಕ್ಷತೋ ಧನವತಶ್ಚ ಪುರುಷಸ್ಯ ಏವಂಭೂತಂ ಪುರುಷಂ ಪ್ರತ್ಯಾಪಿ ನಿರ್ವಿನ್ದೋಽಸ್ಮಿ | ಯತಸ್ತಾನೃಣಾಂ ಬಸ್ಮಿ ಕ್ಷಿಪ್ತಂ ನಶ್ಯತಃ ನಾಶಂ ಪ್ರಾಪ್ನುತಃ | ಸ್ವಪ್ನದ್ಯಪ್ಯಃ ಪದಾರ್ಥಃ ಪ್ರಾತೆರ್ನೋಪಲಭ್ಯತೇ ಕದರ್ಯಸೇವ ಧನಮಭುಕ್ತಮದತ್ತಂ ಸತ್ ಕ್ಷಿಪ್ತಮೇಶ ನಶ್ಯತಿ | ತದುಭಯವಿಷಯೋ ನಿರ್ವೇದೋ ಮಾಂ ಬಾಧತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಅತ್ರ ಸ್ವಪ್ನಮಾತ್ರಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನೇನ ದುಃಸ್ವಪ್ನಸ್ಯಾಪ್ಯ ಸದ್ಯಾವ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಃ | ಅತ ಏಷಾ ದುಃಸ್ವಪ್ನನಾಶನೀತಿ ಯುಜ್ಯತೇ || ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ | ಕ್ರಿಯಾಗ್ರಹಣಂ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಕರ್ಮಣಃ ಸಂಪ್ರದಾನತ್ಯಾಚ್ಛೇತುರ್ಭೃಥೇ ಷಷ್ಠೀ | ವಿದೇ | ವಿದ್ವು ಲಾಭೇ | ಅಗಮಾನುಪಾಸನಸ್ಯಾಸಿತ್ಯತ್ಯಾನ್ವಮಭಾವಃ | ರೇವತಃ | ರಯಿಶಬ್ದಾನ್ವತುಷ್ | ರಯೀರ್ಮತೌ ಬಹುಲಮಿತಿ ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ | ಛಂದಸೀರ ಇತಿ ಮತುಪೋದ ವಕ್ತ್ರಂ | ದೇಶಬ್ಧಾಚ್ಛೇ ಮತುನ ಉದಾತ್ತತ್ವಮಿತಿ ತಸ್ಯೋದಾತ್ತತ್ವಂ | ಉಭಾ ತಾ ಉಭಯತ್ರ ಸುಪಾಂ ಸುಪಾಂ ಸುಲಾಗಿತ್ಯಾಕಾರಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಅಧ—ಈಗ (ಪ್ರಭಾತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ) | ಸ್ವಪ್ನಸ್ಯ—ಸ್ವಪ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ | ನಿರ್ವಿದೇ—ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ನಾಗಿದ್ದೇನೆ | (ತಥಾ—ಹಾಗೆಯೇ) | ಅಭುಂಜತಃ—ಇತರರಿಗೆ ಉಪಕಾರಮಾಡದ | ರೇವತಃಚ—ಧನಿಕನ (ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) | ನಿರ್ವಿದೇ—(ನಿರ್ವಿಣ್ಣನಾಗಿದ್ದೇನೆ) | ತಾ ಉಭಾ—(ಸ್ವಪ್ನ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥಿಯಾದ ಧನಿಕ ಎಂಬುದರೂ | ಬಸ್ಮಿ—ಬೇಗನೆ | ನಶ್ಯತಃ—ನಾಶಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥಃ ||

ಈಗ ಸ್ವಪ್ನವೂ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥಿಯಾದ ಧನಿಕನ ಧನವೂ ಪ್ರಪ್ರವಾಗಿ ನಷ್ಟವಾಗುವವು ಅನೇಕರ ವಿಷಯ ದಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ವಿಣ್ಣನಾಗಿದ್ದೇನೆ.

English Translation.

Now am I disdainful of sleep, and of the rich man who benefits not others, for both (the morning sleep and the selfish rich man) quickly perish.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಈಗ (ಪ್ರಭಾತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ) ಸ್ವಪ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಣ್ಣನಾಗಿದ್ದೇನೆ ; ಹಾಗೆಯೇ ಪರೋಪಕಾರಿಯಲ್ಲದ ಧನಿಕನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ವಿಣ್ಣನಾಗಿದ್ದೇನೆ, ದುಸ್ವಪ್ನ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥಿಯಾದ ಧನಿಕ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಬೇಗ ನಾಶ ಹೊಂದಲಿ ಎಂದು ಮುಖ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯ.

ಮಂತ್ರ ದ್ರಷ್ಟೃವಿನ ನಿರ್ವೇದಭಾವವು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವುದು. ನೀಚನಾದ ವನುಷ್ಯನು ಧನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ತಾನೂ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸದೆ, ಇತರರನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸದೆ ಇರುವನು. ಇದರಂತೆ, ದುಸ್ವಪ್ನವೂ ಕೂಡ ದರ್ಶನಮಾತ್ರದಿಂದ ಯೋಚನೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಧನವು ನೀಚಸಂಪಾದಿತವಾಗಿ ಭೋಗದಾನಗಳಿಲ್ಲದೆ ನಾಶವಾಗುವಂತೆ ದುಸ್ವಪ್ನವೂ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತೋರುವುದಾಗಿ (ಅನಂತರ) ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೆಯೇ ಕಾಣಿಸಿದಿರುವುದು. ಸ್ವಪ್ನವೆಂಬುವುದೇ ಆಸತ್ತೆದಾರ್ಥವಾಗಿರುವಾಗ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ದುಸ್ವಪ್ನವೆಂಬುವುದು ಆಸತ್ತೆದಾರ್ಥವು ಎಂದು ಧನದ ನಿರ್ದರ್ಶನದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಈ ಬುಕ್ಕನ್ನು ಪಠನಮಾತ್ರದಿಂದ ದುಸ್ವಪ್ನ ನಾಶವಾಗುವುದೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿರುವರು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು.

ಉತ್ತಮಾ ಸ್ವಪ್ನನಾಶಿನೀ | ಪಂಚಾನಾಮಾಶ್ವಿನಾನಾಂ ಸೂಕ್ತಾನಾಂ ಉತ್ತಮಾ ಯಾ ಚುಕ್
ಏವಾ ಸ್ವಪ್ನನಾಶನಾರ್ಥಾ | ಸ್ವಪ್ನಕಚ್ಚೇನಾಶ್ರೇ ಯಃ ಶಯತುಃ ದುಃಸ್ವಪ್ನ ಇಷ್ಯತೇ ಸ
ಉಚ್ಯತೇ ನ ಸ್ವಪ್ನಮಾತ್ರಂ | ದ್ವಿತೀಯಾರ್ಥೇ ಪಶ್ಯೀ | ದುಸ್ವಪ್ನಂ ನಿರ್ವಿದೇ | ವಿವಿ
ಧಶ್ಚಾ ಯಾಂ ಇತ್ಯಸ್ಯ ರೂಪಂ ನಿರ್ವೇದಯಾಮಿ ನಿಶ್ಚಿತ್ತಾಂ ಕರೋಮಿ ನಾಶಯಾಮೀತ್ಯರ್ಥಃ ||

ಅಶ್ವಿನದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಭಾವ (ಮಹಿಮೆಯನ್ನು) ವಸ್ತು ಹೇಳುವ ಈ ಐದು ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರವು ದುಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ದುಃಸ್ವಪ್ನನಾಶಿನೀ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದುವನ್ನೇ ಆಗುವ ಸ್ವಪ್ನಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಇದು ನಾಶಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ದುಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ. ದುಸ್ವಪ್ನವೆಂಬುವುದು ಸತ್ತಿಯನ್ನು (ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು) ಹೊಂದಿರುವ ವಸ್ತುಗಳ ಹಾಗೆ ಸತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಇದರಿಂದಲೇ ಇದು ನಾಶನಾಗುವುದೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. ಮತ್ತು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲೆಯೇ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯ ಸೂಕ್ತವು

ಅಷ್ಟಾದಶೇನುವಾಕೇ ಪಟ್ ಸೂಕ್ತಾನಿ | ತತ್ರ ಕದಿತ್ವೇತಿ ಪಂಚದಶರ್ಚೆಂ ಪ್ರಥಮಂ ಸೂಕ್ತಂ |
ಅತ್ರಾನುಕ್ರಮ್ಯತೇ | ಕದಿತ್ವಾ ಪಂಚೋನಾ ವೈಶ್ವದೇವಂ ವೇತಿ | ಅನುವರ್ತಮಾನಃ ಕಕ್ಷೀವಾನ್ಯಪಿಃ |
ಅನಾದೇಶಪರಿಭಾಷಯಾ ತ್ರಿಷ್ಟಪ್ | ವಿಶ್ವೇ ದೇವಾ ಇಂದ್ರೋ ವಾ ದೇವತಾ || ವಿನಿಯೋಗೋ
ಲೈಂಗಿಕಃ ||

ಅನುವಾದವು—ಕದಿತ್ವಾ ಎಂಬ ಈ ಸೂಕ್ತದಿಂದ ಪ್ರಥಮ ಮಂಡಲದ ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಅನುವಾಕವು
ಪಾರಂಭವಾಗುವುದು. ಈ ಅನುವಾಕದಲ್ಲಿ ಆರು (೧೨೧-೧೨೬) ಸೂಕ್ತಗಳಿರುವುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕದಿತ್ವಾ ಎಂಬ
ಈ ಸೂಕ್ತವು ಮೊದಲನೆಯದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ಋಕ್ಕುಗಳಿರುವುವು. ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ—ಕದಿತ್ವಾ
ಪಂಚೋನಾ ವೈಶ್ವದೇವಂ ವಾ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಹಿಂದಿನ ಸೂಕ್ತಗಳಂತೆಯೇ ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೂ ಕಕ್ಷೀವಾನ್
ಎಂಬುವನು ಋಷಿಯು. ತ್ರಿಷ್ಟಪ್ ಭಂದಸ್ತು. ವಿಶ್ವೇದೇವತೆಗಳು ಅಥವಾ ಇಂದ್ರನು ದೇವತೆಯು. ವಿನಿಯೋಗವು
ಲೈಂಗಿಕವು.

|| ಓಂ ||

ಸೂಕ್ತ—೧೨೧

|| ಮಂಡಲ—೧ || ಅನುವಾಕ—೧೮ || ಸೂಕ್ತ—೧೨೧ ||

|| ಅಷ್ಟಕ—೧ || ಅಧ್ಯಾಯ—೮ || ವರ್ಗ—೨೪, ೨೫, ೨೬ ||

ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಋಕ್ಕುಂಖ್ಯೆ— ೧೫ ||

|| ಋಷಿ—ಕಕ್ಷೀವಾನ್ ವೈಶ್ವಕಮುಷ ಲಿಠಿಃ ||

|| ದೇವತಾ—ವಿಶ್ವೇದೇವಾ ಇಂದ್ರೋ ವಾ ||

|| ಭಂದ—ತ್ರಿಷ್ಟಪ್ ||

ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ

ಕದಿತ್ವಾ ನೈಃ ಪಾತ್ರಂ ದೇವಯತಾಂ ಶ್ರುವದ್ಧಿರೋ ಅಂಗಿರಸಾಂ
ತುರಣ್ಯನ್ |

ಪ್ರ ಯದಾನೃಷ್ಟಿಶ ಆ ಹರ್ಮ್ಯಸ್ಯೋರು ಕ್ರಂಸತೇ ಅಧ್ವರೇಯ-

ಜತ್ರಃ || ೧ ||

। ಸದಪಾಃ |

ಕತ್ | ಇತ್ಥಾ | ನ್ಯನ್ | ಪಾತ್ರಂ | ದೇವ ಯತಾಂ | ಶ್ರವತ್ | ಗಿರಃ | ಅಂಗಿ-
ರಸಾಂ | ತುರಣ್ಯನ್ |

ಪ್ರ | ಯತ್ | ಆನಿಟ್ | ವಿಶಃ | ಆ | ಹರ್ಮ್ಯಸ್ಯ | ಉರು | ಕ್ರಂಸತೇ | ಅಧ್ವ-
ರೇ | ಯಜತ್ರಃ || ೧ ||

ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ

ನ್ಯಃ ಪಾತ್ರಂ ನ್ಯನ್ಯಾತಾ ನ್ಯಣಾಂ ಸ್ತುತೇರ್ನೇತ್ಯಾಣಾಂ ಪುರುಷಾಣಾಂ ರಕ್ಷಣಶೀಲ ಇಂದ್ರ-
ಸ್ತುರಣ್ಯನ್ ಗೋರೂಪಧನಂ ಪ್ರೇರಯನ್ ದೇವಯತಾಂ ದೇವಂ ದ್ರೋತಮಾನಂ ದಾನಾದಿಗುಣ-
ಯುಕ್ತಂ ವೇದೈವಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛಿತಾಮಂಗಿರಸಾಮ್ನಸೀಣಾಮಸ್ಮಾಕಮಿತ್ಯೇತ್ಯಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯಮಾನಾ ಗಿರಃ
ಸ್ತುತೀಃ ಕತ್ ಕದಾ ಕಸ್ಮಿನ್ನಾಲೀ ಶ್ರವತ್ | ಶ್ವಣುಯಾತ್ | ಯದ್ಯಥಾ ಸ ಇಂದ್ರೋ ಹರ್ಮ್ಯಸ್ಯ
ಹರ್ಮ್ಯೋಶಲಕ್ಷಿತೇನ ಗೃಹೇಣ ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿನೋ ವಿಶ ಋತ್ವಿಗ್ಲಕ್ಷಣಾನ್ಮನು-
ಷ್ಯಾನಾ ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ಪಾನಿಟ್ ವಿಶ್ವೋತಿ ತದಾನೀಮಧ್ವರೇಸ್ಮದೀಯೇ ಯಜ್ಞೇ ಯಜತ್ರೋ
ಯಜ್ಞಸ್ಯಃ ಸನ್ನು ಬುಹುಲಂ ಕ್ರಂಸತೇ | ಕ್ರಮತೇ | ಸ್ವಯಮೇವೋಶ್ವಹತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಕತ್ |
ಕದಾ | ಅಂತೈಲೋಪಶ್ಚಾಂದಸಃ | ನ್ಯಃ ಪಾತ್ರಂ | ನ್ಯಾನೇ | ಪಾ. ೮-೨-೧೦ | ಇತಿ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ
ನಕಾರಸ್ಯ ರುಶ್ಚಂ | ಅತ್ರಾನುನಾಸಿಕಃ ಪೂರ್ವಸ್ಯ ತು ವೇತ್ಯೋಕಾರಃ ಸಾನುನಾಸಿಕಃ | ಪಾತ್ರಂ | ಪಾ
ರಕ್ಷಣೇ | ತಾಚ್ಛೀಲಿಕಸ್ಪನ್ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಸೋರವಾದೇಶಃ | ಸಂಜ್ಞಾ ಪೂರ್ವಕಸ್ಯ ವಿಧೇರನಿತ್ಯ-
ತ್ಯಾನ್ಯಾಣಾಭಾವೇ ಯತ್ | ದೇವಯತಾಂ | ಸುಪ ಅತ್ಮನಃ ಕ್ಯಚ್ | ತತೋ ಲಟಃ ಶತ್ | ಶತರನುಮ
ಇತಿ ವಿಧಕ್ತೇರುದಾತ್ವತ್ಯಂ | ಶ್ರವತ್ | ಶ್ರು ಶ್ರವಣೇ | ಲೇಟ್ಯಡಾಗಮಃ | ಬುಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ
ನಿಕರಣಸ್ಯ ಲುಕ್ | ತುರಣ್ಯನ್ | ತುರಣ ತ್ವರಾಯಾಂ | ಕಂಡಾದಿಃ | ಆನಿಟ್ | ಅಶ್ನೋತೇರ್ಲಫಾ
ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಪರಸ್ಯೈವದಂ | ಶ್ವಾ ಸ್ವಾಪ್ತೇ ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಶ್ವಮ್ ನಿಕರಣಃ | ವ್ರತ್ವಾದಿಷತ್ವೇ ಜಶ್ಚಂ |
ಆಡಾಗಮಃ | ಹರ್ಮ್ಯಸ್ಯ | ಹರ್ಮ್ಯಶಬ್ದಾದರ್ಶಾದಿತ್ಯಾದಿಃ | ಕ್ರಂಸತೇ | ಕ್ರಮು ಸಾವನಿತ್ವೇಪೇ |
ವ್ಯತ್ವಿಶರ್ಗತಾಯನೇಷು ಕ್ರಮಃ | ಪಾ. ೧-೩-೩೮ | ಇತ್ಯಾತ್ಮನೇಶದಂ | ಲೇಟ್ಯಡಾಗಮಃ | ಸಿಬ್ಬಹುಲಂ
ಲೇಟೀತಿ ಸಿಪ್ | ಯಜತ್ರಃ | ಅಮಿನಕ್ಷೀತ್ಯಾದಿನಾ ಯಜೇರತ್ರನ್ವತ್ಯಯಃ ||

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ

ನೈನೋ— ಮನುಷ್ಯರನ್ನು (ಮನುಷ್ಯರ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು) | ಪಾತ್ರಂ— ರಕ್ಷಿಸುವನನಾ | ತುರಣ್ಯೋ— ಗೋರೂಪಧನ ಪ್ರೇರಕನೂ (ಅದ ಇಂದ್ರನು) | ದೇವಯತಾಂ— ಪ್ರಕಾಶಯುಕ್ತನಾದ ಅಥವಾ ದಾನಾದಿ ಗುಣಯುಕ್ತನಾದ (ಇಂದ್ರನನ್ನು) ಇಚ್ಛಿಸುವ | ಅಂಗಿರಸಾಂ— ಅಂಗಿರಸ ಮುನಿಗಳಾದ (ನಮ್ಮ) | ಇತ್ಯಾ— ಈ ರೀತಿ (ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ) | ಗಿರಃ— ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು | ಕರ್ತ—ಯಾವಾಗ | ಕ್ರವತ್—ಕೇಳಿಯಾನು ? ಯತ್—ಯಾವಾಗ (ಇಂದ್ರನು) | ಹರ್ಮ್ಯಾಸ್ಯ— ಗೃಹಯುಕ್ತನಾಗ (ಯಜಮಾನನ ಸಂಬಂಧಿಗಳಾದ) | ವಿಶಃ— ಮುಕ್ತಿಗೂ ಪರಾದ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು | ಅ— ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ | ಪ್ರ ಅನರ್ಹ— ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗುತ್ತಾನೋ (ಅಗ) | ಅಧ್ಯರೇ— (ನಮ್ಮ) ಯಾಗದಲ್ಲಿ | ಯಜತಃ— ಪೂಜ್ಯನಾಗಿ | ಉರು— ಹೆಚ್ಚಾಗಿ | ಕ್ರಂಸತೇ— ಅಕ್ರಮಿಸುತ್ತಾನೆ (ಉತ್ಸಾಹಯುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ) ||

ಭಾವಾರ್ಥ

ಮನೆಯ ಯಜಮಾನನ (ಸಂಬಂಧಿಗಳಾದ) ಮುಕ್ತಿಯಿರಿಸುವಂತೆ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯನಾಗಿ ಬಂದಾಗ, ಇಂದ್ರನು ಬಹಳ ಉತ್ಸಾಹತಾಯಾಗುತ್ತಾನೆ, (ಅದುದರಿಂದ) ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ರಕ್ಷಕನೂ, ಗವಾದಿಧನಪ್ರೇರಕನೂ (ದಾತೃವೂ) ಆದ ಇಂದ್ರನು ಆತನನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಅಂಗಿರಸರಾದ ನಮ್ಮ ಈ ರೀತಿ (ಮುಂದೆ ಬರುವ) ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಯಾವಾಗ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ ? (ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕೇಳಲಿ).

English Translation

When will Indra, the protector of men and granter of riches, listen to the praises thus (recited) of the Angirases, who are devoted to the gods? When he perceives the ministers of the master of the mansion, and is to be the object of worship in the sacrifice, the greatly exults.

ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು

ಕರ್ತ— ಕದಾ | ಯಾವಾಗ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಪಾತ್ರಂ— ಪಾ ರಕ್ಷಣೇ ಎಂಬ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಕವಾದ ಪಾ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿವೃತ್ತನಾದ ಪಾತ್ರರೂಪಕ್ಕೆ ರಕ್ಷಣ ಮಾಡುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ದೇವಯತಾಂ— ದೇವಂ ದೋತಮಾನಂ ದಾನಾದಿಗುಣಯುಕ್ತಂ ವಾ ಇಂದ್ರಂ ಅತ್ಯೇನ ಇಚ್ಛೇತಾಂ | ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ ಅಥವಾ ದಾನನಡುಪುವೇ ನೋವಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಇಂದ್ರನನ್ನು ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವರ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಸಾಯಣರು ಅಂಗಿರಾಸಿಗಳ ಗೋವುಗಳು ಅಪಹೃತವಾಗಿರುವಾಗ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಅವರು ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅಹ್ವಾನಮಾಡಿರುವುದು ಅವನು ಅವರ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಮಾಡಿ

అవర గోణ్యుగళన్న ఆవరగి తండుకొట్టినేందూ ఇతిహాసవు న్నాః సాత్రం దేవయంతాం అంగిరసాం తురణ్యో రక్షణిగా దీవతీయన్న అవేత్తీసువ అంగిరారుషిగళ గోణరూపవాద ధనవన్న ప్రేరిసువవను ఎంబ పదళంపద వ్యక్తవాగువుదేదు సూటిసిరువరు. స్థందస్మామిగళు—

కద్ద నూనం కధప్రియః పితా పుత్రం న దస్త్యయోః |

(ఋ. సం. ౧-౩౪-౧)

ఎంబ ముక్తివల్లి లుక్తవాగిరువంతే కత్ ఎంబ శబ్దవు కదా యావాగ ఎంబ అర్థవన్న బోధిసువుదు. న్యో ఎంబుదక్కే మనుష్యాణాం అస్మాకం మనుష్యురాద నమగి ఎందూ, సాత్రం—గృహణీమసాది యజ్ఞుదల్లి దివస్వన్ను దోణిమనూడలు సాధనవాద గృహ, జనుసవేంబ దేవరినింద ప్రసిద్ధివాద వాత్రేగళేందూ, దేవయంతాం దేవకామానాం అంగిరసాం | పితృకబ్దస్యాయం సోఽయో- మిత్యభిసంబంధాదేవత్యే ప్రయోగః అంగిరసోఽ అపత్యేభూతానాం యాగదల్లి బండు దివస్వన్ను స్వీకరింబలు లుద్దేశవట్టు అహ్వానమాడువ, అంగిరారుషిగళ వంశదల్లి లుక్తనూరాద ముషిగళ గిరిః స్తుతి- లక్షణా వాటిః త్రవత్ స్తుతిరూపవాద వజనగళన్న కేళువను మక్తు తురణ్యో త్వరియిళ్ళవనాగి పిబీత్ సోమరసవన్ను పానమాడువను. ఎంబ అర్థవన్ను దోళిరువరు. ఇదేరితియాగి ఇవరిప్పర వ్యాఖ్యానదల్లి న్యూక్త్యావచ్చి ఇరుత్తదే. (మక్తు)

దమ్యుశ్య— దరతేరిదం రూపం దర్తుః శత్రుధనానామింద్రస్య లురు క్రంశతే బదు కరోఽతి. శత్రుధనవన్న అపహంసువ ఇంద్రనన్న యజ్ఞమాడువ యజ్ఞమానను బహళవిధవాగి యజ్ఞుదల్లి అహ్వానమాది స్తుతిమాడువను ఎందూ, అధనా దమ్యుమితి గృహనామ యజ్ఞ గృహే యోఽ అధ్యుః తస్మి బదు క్రామతింద్రే యాగకాలీయల్లి నడీయువ యజ్ఞుదల్లి ఇంద్రను అనేకసారి బరువనేంబ అర్థవన్ను స్థందస్మామిగళు వివరిసిరువరు. సాయణరు లురు క్రంశతే బదులం క్రమతే స్వయమేవ లుక్తవతే ఇంద్రను యాగద విషయదల్లి యజ్ఞస్వనాగి యజ్ఞుకాలిగి బరలు బహళ లుక్తావచ్చిళ్ళవనాగిరువను ఎంబ అర్థవన్ను వివరిసిరువరు.

|| వ్యాకరణప్రకృత్యా ||

కత్—కదా ఎంబు రూపవాదాగ భాందసవాగి అంక్య అకారక్కే యోఽప బరుత్తదే.

న్యోః సాత్రమ్—న్యో+వాత్రం ఎందిరువాగి న్యోవే—(పా.శ్లో.౪-౩-౧౦) ఎంబుదరించ సంఘతాదల్లి పకారపరవాగిరువుదరింద నకారక్కే రుక్త బరుత్తదే. అత్రానునాసికః పూర్వస్య తు నా (పా. శ్లో. ౪-౩-౨) ఎంబుదరింద పూర్వదల్లిరువ యోకారచ్చి అనునాసికవాగుత్తదే. కువ్యోఃకేః- హోః—ఎంబుదరింద వివగ్.

ಪಾತ್ರಮ್—ಪಾ ರಕ್ಷಣೀ. ಧಾತು. ತಾಚ್ಚೀಲ್ಯವಯೋನಚಿನೇಷು—ತಾಚ್ಚೀಲ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತ್ಯನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪಾತ್ಯ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಸುವಿಗೆ ಆನಾದೇಶ. ಸಂಜ್ಞಾ ಪೂರ್ವಕೋ ವಿಧಿರನಿತ್ಯಃ—ಎಂಬ ಪರಿಧಾಸೆಯಿಂದ ಗುಣವು ಬಾರದಿರುವಾಗ ಯನಾದೇಶ. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿತ್ಯಾದುದರಿಂದ ಅದ್ಯುದಾತ್ಮಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದೇವಯೆತಾಮ್—ದೇವಂ ಆತ್ಮನಃ ಇಚ್ಛಂತಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವನಶ್ಚಮಾಡಿಧಾಗ ಸುವ ಆತ್ಮನಃ ಕೃಚ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ದೇವಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ ಕೃಚ್. ದೇವಯಂತಿ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ನ ಚೈಂದಿಸ್ಯಪುತ್ರೈಶ್ಯ—(ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೩೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಈತ್ಯಾದಿಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ದೇವಯ ಎಂಬ ಕೃಪಂಕದ ಮೇಲೆ ಲಠರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ ದೇವಯತ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಷ್ಠಿ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ದೇವಯತಾಮ್ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಸುಮಾರಹಿತವಾದ ಶತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯದ ಪರದಲ್ಲಿ ವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದುದರಿಂದ ಶತುರಸುನೋ ನದ್ಯೋಜಾದೀ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬)ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಶ್ರವತ್—ಶ್ರು ಶ್ರವಣೇ. ಧಾತು. ಲೇಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ರತ್ಯಯ ಇತೆಕ್ ಲೋಪಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಲೇಟೋಽಡಾಟಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ—ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಕರಣಕ್ಕೆ ಉಕ್. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಉಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ. ಆನಾದೇಶ. ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಪಿತ್ಯಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ತುರಣ್ಯನ್—ತುರಣ ತ್ವರಾಯಾಂ ಧಾತು. ಕಂಡ್ವಾದಿ. ಕಂಡ್ವಾದಿಭ್ಯೋಯಿಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಕ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಲಠರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರಥಮವಿವಚನ ನಂತರೂಪ. ಯಕ್ಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಅನಟ್—ಅಶನ ವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಧಾತು. ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರಸ್ಯೈಪದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಲಠ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತೆಕ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅದರ ಇಕಾರಲೋಪ. ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಶ್ರು ವಿಕರಣಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಶ್ವನ್ ವಿಕರಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಮಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅಂತ್ಯಾಚನ ಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ ಹಲ್ ಜ್ಯಾಭ್ಯೋ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ತಿಪಿಗೆ ಲೋಪ. ವ್ರಕ್ ಭೃಕ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಶಕಾರಕ್ಕೆ ಪತ್ಯ. ಝಲಾಂ ಜಶೋಂತೇ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಪಕಾರಕ್ಕೆ ಜಸ್ತದಿಂದ ಡಕಾರಾದೇಶ. ವಾವಸಾನೇ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಟಿಕಾರಾದೇಶ. ಅಡಜಾದೀನಾಮ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ಅನಟ್ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಯದ್ಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಡಾಗಮ ಉದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಅದ್ಯುದಾತ್ತವಾದ ಪದವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹರ್ಮ್ಯಸ್ಯ—ಹರ್ಮ್ಯಂ ಅಪ್ಯ ಅಪ್ತಿ ಇತಿ ಹರ್ಮ್ಯಃ ಅರ್ಥ ಅದಿಭ್ಯೋಽರ್ಚ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೧೬೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತ್ಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯಿಸ್ಲೇತಿ ಚಿ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವದ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ.

ಕ್ರಂಸತೇ -- ಕ್ರಮು ಪಾದವಿಕ್ಷೇಪೇ. ಧಾತು. ವೃತ್ತಿಸರ್ಗಶಾಯನೇಷು ಕ್ರಮಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೧-೩-೩೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾರ್ಥ ತೋರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನೇಪದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಲೇಟ್ ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷವಿಕಚನದಲ್ಲಿ ಲೇಟೋಽಡಾಟಿೌ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ. ಸಿಬ್ಬಹುಲಿಂ ಲೇಟಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಿಪ್. ನಶ್ಚಾಪದಾಂತಸ್ಯೈರುಲಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಮಕಾರಕ್ಕೆ ಅನುಸ್ವಾರ. ಅತಿಐತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯಜತ್ರೇ—ಯಜ ದೇವಪೂಜಾಸಂಗತಿಕರಣದಾನೇಷು. ಧಾತು. ಅಮಿನಕ್ಷಿ—(ಉ. ಸೂ. ೩-೩೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆತ್ರನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನಿಶ್ಚಾದುದರಿಂದ ಆದ್ಯುದಾತ್ರಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧ ||

ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ

ಸ್ತಂಭೀದ್ಧ ದ್ಯಾಂ ಸ ಧರುಣಂ ಪುಷಾಯದ್ರಭುವಾರ್ಜಾಯ
 ದ್ರವಿಣಂ ನರೋ ಗೋಃ |
 ಅನು ಸ್ವಜಾಂ ಮಹಿಷಶ್ಚಕ್ಷತ್ರ ವ್ರಾಂ ಮೇನಾಮಶ್ವಸ್ಯ ಪರಿ
 ಮಾತರಂ ಗೋಃ || ೨ ||

ಪಠಪಾಠಃ

ಸ್ತಂಭೀತ್ | ಹ | ದ್ಯಾಂ | ಸಃ | ಧರುಣಂ | ಪುಷಾಯತ್ | ಋಭುಃ | ವಾ-
 ಜಾಯ | ದ್ರವಿಣಂ | ನರಃ | ಗೋಃ |
 ಅನು | ಸ್ವಜಾಂ | ಮಹಿಷಃ | ಚಕ್ಷತ್ರ | ವ್ರಾಂ | ಮೇನಾಂ | ಅಶ್ವಸ್ಯ | ಪರಿ |
 ಮಾತರಂ | ಗೋಃ || ೨ ||

ಅಧಾರಭೂತವಾದ ವ್ಯಷ್ಟ್ಯದಕವನ್ನು ಸುರಿಸಿದನು; ಮಹಾನುಹಿಮನಾದ (ಸೂರ್ಯರೂಪನಾದ ಆತನು) ತನ್ನಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ರಾತ್ರಿ ಯಾದಮೇಲೆ (ಉಷ್ಣವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ) ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ; ಇಂದ್ರನು (ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ) ಹೆಣ್ಣು ಕದುರೆಯೊಂದು ಗೋವನ್ನು ಪ್ರಸವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು.

English Translation

He verily upholds the heaven; he, the brilliant, the leader of the (stolen) herd, pours forth the flowing (water) for the sake of food: the mighty Indra manifests himself after his own daughter, (the dawn); he made the female of horse unnaturally the mother of the cow.

ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು |

ಗೋಃ—ಪಣಿಭರಪೆದ್ದತಸ್ಯ ಗೋಸಮೂಹಸ್ಯ ವಜ್ರಸ್ಯ ಉದಕಸ್ಯ ಕಿರಣಸಮೂಹಸ್ಯ ವಾ | ನರಃ ನೇತಾ ಇಂದ್ರಃ | ಗಾಃ ಗ್ವಾ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಪೃಥಿವೀನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ ೨-೨೧) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪೃಥಿವೀ ಎಂದೂ,

ಯೇನ ಗೌರಭಿವೃತ್ತಾ ಮಿಮಾತಿ ಮಾಯುಂ | ಶಬ್ದಂ ಕರೋತಿ ಮಾಯುಮಿವಾದಿತ್ಯೇ-
ಮಿತಿ | ನಾಗೇಷಾ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ ಧ್ವಂಸನೇ ಮೇಘೇ ಅಭಿಶ್ರಿತಾ ||

(ನಿ. ೨-೮) ಎಂದು ನಿರುಕ್ತವಚನವಿರುವುದರಿಂದ ವಾಕ್ಯೆಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಸಾಧಾರಣ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ ೨-೧೩) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ದ್ಯೌಃ ಅದಿತ್ಯ ಎಂದೂ ರಕ್ತಿಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೧೫) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ರಕ್ತಿ ಎಂದೂ, ವಾಣೀಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೩) ಪಠಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಾಕ್ಯೆಂದೂ, ಸ್ತೋತ್ರೇತನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರ ಎಂದೂ, ಗೋ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರನು ಅಂಗರಾಜುಷಿಗಳ ಅಸುರರಿಂದ ಅಪಹೃತವಾದ ಗೋವುಗಳನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟನೆಂದೂ ವಜ್ರಯುಧವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವವನೆಂದೂ, ವ್ಯಷ್ಟ್ಯದಕಗಳನ್ನು ಪೃಥಿವಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡುವವನೆಂದೂ, ಕಿರಣ ಸಮೂಹ ಗಳುಳ್ಳವನೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಋಭುಃ—ಸೂರ್ಯಾತ್ಮನಾ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಂ ಭಾಸಮಾಸಃ | ಸೂರ್ಯನ ರೂಪದಿಂದ ಇರುವವನಾಗಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಯಾಸ್ಥರು—ಋಭವಃ | ಉರು ಭಾಂತೀತಿವಾ, ಋತೇನ ಭಾಂತೀತಿ ವಾ, ಋತೇನ ಭವಂತೀತಿ ವಾ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ, ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವರು—ಅಥವಾ ಸತ್ಯದಿಂದ ಆಶೀರ್ವನವಾಗಿ ಇರುವವರು, ಅಥವಾ ಸತ್ಯವಾಗಿ ಸತ್ವರೂಪದಿಂದ ಇರುವವರು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ,

ವಿಷ್ಟೀ ಶಮೀ ತರಣಿಶ್ವೇನ ವಾಘತೋ ಮರ್ತಾಸಃ ಸಂತೋ ಅಮೃತತ್ವಮಾನಶಃ |

ಸೌಧಸ್ತನಾ ಋಭವಃ ಸೂರಚಕ್ಷಸಃ ಸಂವತ್ಸರೇ ಸಮಸ್ಯಚೈಂತ ಧೀತಿಭಿಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೧೦-೪)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು. ಮತ್ತು ಅದಿತ್ಯರತ್ನಯೋಜ್ಯೈಭವ ಉಚ್ಯಂತೇ (ನಿ. ೧೧-೧೭) ಸೂರ್ಯ ಕಿರಣಗಳಿಗೂ ಮುಖಗಳೆಂದು ಹೆಸರು ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮುಖು ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಧರುಣಂ—ಸರ್ವಸ್ಯ ಧಾರಕಂ ವ್ಯಷ್ಟ್ಯದಕಂ | ಧರುಣಿ ಶಬ್ದವು ನೂರೊಂದು ಉದಕನಾಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೪) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉದಕವೆಂದು ಅರ್ಥ—ಇಂದ್ರನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುವ (ವ್ಯಷ್ಟ್ಯದಕ) ಮಳೆಯ ನೀರನ್ನು ಅನ್ನಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಬಲವು ಹೆಚ್ಚುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ವ್ಯಷ್ಟಿಯರೂಪದಿಂದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕೊಡುವನೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಮಹಿಷಃ—ಮಹನ್ನಾನ್ಯತೆತ್ | ಮರ್ಹಾ ಸೂರ್ಯರೂಪೀ ಇಂದ್ರಃ | ಮಹಿಷ ಶಬ್ದವು ಮಹನ್ನನ್ನು ಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ ೩-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

**ಸ್ವಜಾಂ ವ್ರಾಂ ಅನು ಚಿಕ್ಷತೆ—ಸ್ವಸಕಾಶಾದುತ್ಪನ್ನಾಂ ವ್ಯನೋತಿ ತಮಸಾ ಸರ್ವಮಾಚ್ಯಾದಯಿ-
ತೀತಿ ವ್ರಾ ರಾತ್ರೀ | ಯದ್ವಾ ಪ್ರಕಾಶೇನ ವ್ಯನೋತೀತಿ ವ್ರಾ ಉಷಾಃ ತಾಂ | ಅನು ಪಶ್ಯಾತ್
ಪತ್ಯತಿ ಪ್ರಕಾಶತೇ | ಸ್ವಯಂ ಪೌಠಪ್ರಕಾಶೋಪಿ ಸ್ಯಗತ್ಯಾ ನಿಷ್ಪಾದಿತಾಯಾ ರಾತ್ರೇರೂಷಸಕ್ತ
ಪಶ್ಯಾದುದೇತೀತ್ಯರ್ಥಃ |**

ಸೂರ್ಯರೂಪದಿಂದಲೇ ಇರುವವನಾದ ಕಾರಣ ಇಂದ್ರನು, ತನ್ನ (ಗತಿವಿಶೇಷ) ಗಮನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಕತ್ತಲೆಯಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮುಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನು ಎಂದರೆ ರಾತ್ರಿಯು ಆಗುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವನು. ಅಥವಾ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅಫಲಪಣೀಯವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ವ್ರಾ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಪಕಾಲವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಸೂರ್ಯನು ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶವು ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಕಾಲದ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ತಾನು ಉದಯವನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ತನ್ನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದದ್ದನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ತಾನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು ಲೋಕರೂಢಿಯಾಗಿರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಉಪಕಾಲವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ತಾನು ಉದಯವನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ತನ್ನ ಗತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಕಾರಣ ಸ್ವಜಾಂ ಎಂದು ಉಪಸ್ತು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂರ್ಯನು ಉಪಕಾಲವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ (ಉಪೋದಯವಾದ ನಂತರ) ಉದಿತನಾಗುವನೆಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

**ಸ್ವಂವ್ಯಾನಿಗಳು—ಸ್ವಜಾಂ ಅನು ಚಿಕ್ಷತೆ | ಸ್ವತ ಏವ ಪ್ರೇಜಾಪತೇಃ ಯಾ ಜಾತಾ ಸಾ ಸ್ವಜಾಂ
ತಾಂ ಮರ್ಹಾ ಇಂದ್ರಃ ಅನುಪೂರ್ವೇಣ ಸರ್ವತಃ ಪತ್ಯತಿ |** ಮಹತ್ವದಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾದ ಇಂದ್ರನು ಪ್ರಜಾ ಪತಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ತಾನಾಗಿ ಉತ್ಪನ್ನಳಾದ (ಓರ್ವ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು) ಸ್ತ್ರೀಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಅಶ್ವಸ್ಯ ಮೇನಾಂ ವದನಾಂ ಗೋಮಾತರಂ ಅಕರೋತ್ | ಕಥಾಚಿತ್ ಇಂದ್ರೋ ಲೀಲಯಾ
ಅಶ್ವಾಯಾಂ ಗಾಮುಕ್ತಾದಯಾಮಾಸ | ತದತ್ತ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ಮಂತ್ರಾಂತರೇ ಚ ಇಂದ್ರನಾಕೈರೂಪೇ
ಏತತ್ ವಿಸ್ವಸ್ಯಮವಗಮ್ಯತೇ | ಇಂದ್ರನಿಗಿ (ವಿನೋದವನ್ನು) ಅಶ್ವರ್ಯಕರವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇ
ಕೆಂದು ಇಚ್ಛೆಯು ಉಂಟಾದಾಗ ಹೆಣ್ಣು ಕುದುರೆಯಿಂದ ಗೋವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಇಂದ್ರನು
ಮಾಡಿದ ಅಶ್ವರ್ಯಕರವಾದ ಕೆಲಸವು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರನು ಹೇಳಿರುವ ವಾಕ್ಯರೂಪವಾದ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ
ಈ ವಿಷಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಹೇಳಿರುವರು.

ಷ್ಠಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು—ವ್ರಾಂ ವರಣೇಯಾಂ ಮೇನಾಂ ಸ್ತ್ರಿಯಂ ಭಾರ್ಯಾಂ ಅಶ್ವಸ್ಯ ವ್ಯಾಪ್ತುಃ
ಪ್ರಜಾಸತೇಃ ಮಾತರಂ ಮಾತೃಭೂತಾಂ ಗನ್ತೃತ್ವಾದಿಂದ್ರೋಕ್ತೌ ಗೌರುಚ್ಯತೇ ಆತ್ಮನ ಏನೇತ್ಯರ್ಥಃ
ಪ್ರಜಾಸತಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಭಾರ್ಯೆಯನ್ನು ಗೋಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ತನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದನು ಎಂದು
ವಿವರಿಸಿ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

ಅಥವಾ ವ್ರಾ ಇತಿ ರಾತ್ರೀನಾಮ | ಉಕ್ತಂ ಹಿ ಶಾಕಪೂಣೆನಾ | ವ್ರಾ ಇತಿ ರಾತ್ರೀರಭ್ಯೈಕತ ಇತಿ |
ಸ್ವಜಾ ಬಾಸೌ ಸ್ವಯಮೇವ ಜಾಯಮಾನತ್ಯಾತ್ | ಸ್ವಯಂ ಜನಯತ್ಪ್ರೀಂ ಮಹಾನಿಂದ್ರೋ
ಜಾನಾತಿ ರಾತ್ರೀಂ ನಾಮ ಸ್ತ್ರಿಯಮಶ್ವಸ್ಯ ಮಾತರಂ | ಅಶ್ವಗ್ರಹಣಮತ್ರೋಪಲಕ್ಷಣಂ
ಸ್ಮಾರಣಮಾತ್ರೇಸ್ಯೇ ಅಶ್ವಾದೇಃ | ಸಮ್ಯಗಾಹಾರಪರಿಣಾಮಾದಿಕರಣೇನ ಮಾತೃಭೂತಾಂ
ಗೋರೂಪಸಕ್ತ |

ಶಾಕಪೂಣೆ ಎಂಬ ಬುಟಿಯು--ವ್ರಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ರಾತ್ರಿಬೋಧಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ವ್ರಾ
ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರಾತ್ರಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ರಾತ್ರಿಯು ತಾನಾಗಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು ಎಂದೂ, ಅಶ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ
ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ, ಅಹಾರ ಪರಿಣಾಮಾದಿಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವ ಕಾರಣ (ಮಾತೃ) ತಾಯಿಯಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದೂ, ತಿಳಿದಿರು
ವನು. ಮತ್ತು (ತನ್ನ ಕಾಲದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ) ರಾತ್ರಿಯು ಅಪರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಉಪಸ್ಥಿತಿ ಜನನಿಯಾಗಿ ಇರುವುದೆಂದೂ
ತಿಳಿದಿರುವನು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಇಂದ್ರನು ಅಂತರಿಕ್ಷಲೋಕವನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವಂತೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವುದೂ, ಅಸುರರು ಅವಹರಿಸಿದ್ದ ಅಂಗರಸ್ತು
ಗಳ ಗೋವುಗಳನ್ನು, ಅಸುರರನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದೂ, ಸೂರ್ಯರೂಪದಿಂದಲೇ ತಾನು ಇರುತ್ತಾ
ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವಾದ ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಬಲ ಇವುಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವ್ಯಸ್ಥಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು
ವುದೂ, ರಾತ್ರಿಯು ಮತ್ತು ಹಗಲು ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಾಲವನ್ನು
ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮಕವಾದ (ದಿನದ) ಹಗಲಿನಲ್ಲಿ ತಾನು ಸೂರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಾ, ರಾತ್ರಿಯ
ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿರುವುದೂ, ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ತಾನು ಉದಯಾಸ್ತಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರು
ವುದೂ ಎಂಬ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ, ಅವನ ಅನಾಧಾರಣವಾದ ಲೋಕರಕ್ಷಣೆಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಕಾರ್ಯ
ಗಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಶ್ನೆಯಾ

ಧರಣಿಮ್—ಧೃಜ್ ಅವಸ್ಥಾನೇ. ಧಾತು. ಣ್ಯಂತದ ಮೇಲೆ ಧಾರೇಣ್‌ಲುಕ್‌ಚಿ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪ ಪ್ರತ್ಯಯ. ರೇಫದ ಪರದಲ್ಲಿ ನಕಾರ ಬಂದುದರಿಂದ ಅಟ್ ಕುಪ್ಪಾಜ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇತ್ಯ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಉಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪುಷಾಯತ್—ಪುಷ ಪುಷ ಸ್ವೇದನಸೇಚನಪೂರಣೀಷು ಧಾತು ಕ್ಯಾದಿ. ಲೇಟ್ ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತಕ್ ಲೋಪಃ ಪರ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಲೇಟೋಲ್ಯಡಾಟ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೪) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ಛಂದಸಿ ಶಾಯಜಸಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಿ ಪರದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಶ್ವಾವಿಕರಣ ಬಂದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಶಾಯಜಾದೇಶ. ಪುಷಾಯತ್ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿ ಬಂದುದರಿಂದ ತಿಚ್ಚಿ ತಿಚ್ಚಿ—ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ನರೇ—ನ್ಯ ನಯೇ. ಧಾತು. ಖೋದೋರಪ್—ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಬಹುಲವಚನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಇದು ಕರ್ತರೆಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಮಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯಪಿತಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸೃಜಾಮ್—ಸೃಜ್ಯಾತ್ ಜಾತಾ ಸೃಜಾ. ತಾಮ್. ಜನೀ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವೇ. ಧಾತು. ಡಪ್ರತ್ಯಯ. ಡಿತ್ತಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಟಿಗೆ ಲೋಪ. ಕ್ವದುತ್ತರಪದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಚಕ್ಷತೆ—ಚಕ್ಷಿಜ್ ವ್ಯಕ್ತಾಯಾಂ ವಾಚಿ. ಧಾತು. ಅದಾದಿ. ಛಂದಸಿ ಲುಕ್‌ಲಜ್‌ಲಿಟಿಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲಜ್. ಪ್ರಥಮಪುರುಷಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಪ್ರತ್ಯಯ ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಪಿಗೆ ಲುಕ್ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸ್ಸುಮಾಜ್‌ಯೋಗೇಲ್ಯಸಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅನೇಕಾರ್ಥ ಸ್ವೀಕೃತವಾದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಕ್ಷಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೨ ||

ಸಂಕಲನ

ನಕ್ಷತ್ರದ ಮರುಣಿಃ ಪೂರ್ವ್ಯಂ ರಾಟ್ ತುರೋ ವಿಶಾಮಂಗಿರ.
ಸಾಮನು ದ್ಯೂನ್ |

ತಕ್ಷದ್ವಜ್ರಂ ನಿಯುತಂ ತಸ್ತಂಭದ್ವ್ಯಾಂ ಚತುಷ್ಟದೇ ನರ್ಯಾ
ಯ ದ್ವಿಸಾದೇ || ೩ ||

ಋವಾಕಃ

ನಕ್ಷತ್ | ಹವಂ | ಅರುಣೇಃ | ಪೂರ್ವ್ಯಂ | ರಾಟ್ | ತುರಃ | ವಿಶಾಂ | ಅಂಗಿರಃ |

ಸಾಂ | ಅನು | ದ್ಯೂನ್ |

ತಕ್ಷತ್ | ವಜ್ರಂ | ನಿ ೨ ಯುತಂ | ತಸ್ತಂಭತ್ | ದ್ವ್ಯಾಂ | ಚತುಃ ೨ ಪದೇ | ನ-
ರ್ಯಾಯ | ದ್ವಿ ೨ ಸಾದೇ || ೩ ||

ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ

ಅರುಣೇರರುಣವರ್ಣಾ ಆರೋಚಮಾನಾ ಮೋಷಸೋ ರಾಟ್ ರಾಜಯನ್ತೃಕಾಶಯನ್ನೊ-
ರ್ಯಾತ್ಪ್ರೇಂದ್ರಃ ಪೂರ್ವ್ಯಂ ಪೂರ್ವ್ಯರ್ವಿಷಿಭಿಃ ಪ್ರಯುಕ್ತಂ ಹವಮಿದಾನೀನುಸ್ಮಾಭಿಃ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾ-
ನಾಹ್ವಾಂತಂ ನಕ್ಷತ್ | ನಕ್ಷತು | ಶ್ರಣೋತು | ಕೀದ್ಯುತಃ | ಅನು ದ್ಯೂನ್ ಅನುದಿವಸಂ ವಿಶಾಂ ಮನು-
ಷ್ಯಾಣಾಮಂಗಿರಸಾಮ್ನಿಷೀಣಾಂ ಸ್ತೋತ್ರೇಣಾಂ ತುರೋ ಧನಸ್ಯ ಪ್ರೇರಯಿತಾ | ಅಪಿ ಚ ಸ ಇಂದ್ರೋ
ವಜ್ರಂ ಸ್ಯಕೀಯಮಾಯುಧಂ ನಿಯುತಂ ಹಂತವ್ಯೇನ ಸಹ ನಿತರಾಂ ಯುಕ್ತಂ ತಕ್ಷತ್ | ಅಕರೋತ್ |
ಕಥಾ ದ್ವ್ಯಾಂ ದ್ಯುಲೋಕಂ ತಸ್ತಂಭತ್ | ಅಸ್ತಂಭಯತ್ | ಯಥಾಥೋ ನ ಸತತಿ ತಥಾಕರೋದಿತ್ಯರ್ಥಃ |
ಕಿಮರ್ಥಂ | ನರ್ಯಾಯ ನೈಭ್ಯೋ ಹಿತಾಯ ಚತುಷ್ಟದೇ ಗನಾಶ್ವಾದಯೇ ದ್ವಿಸಾದೇ ಮನುಷ್ಯಾಯ
ಚ | ಏತಮಭಯಾರ್ಥಮಿತ್ಯರ್ಥಃ || ನಕ್ಷತ್ | ನಕ್ಷ ಗತಾ | ಲೇಟ್ವಿಡಾಗಮಃ | ಪೂರ್ವ್ಯಂ | ಪೂರ್ವ್ಯಃ
ಕೃತಮಿನಯೋ ಚ | ಸಾ. ೪-೪-೧೩೩ | ಇತಿ ಯಪ್ರತ್ಯಯಃ | ರಾಟ್ | ರಾಜ್ಯ ದೀಪ್ತಾ | ಅಸ್ಮಾದಂತ-
ಭಾರ್ವತಿಶೃಣ್ಣಾರ್ಥ ಕ್ರಿಸ್ | ತುರಃ | ತುರ ತ್ವರಣೇ | ಇಗುಪಧಲಕ್ಷಣಃ ಕಃ | ತಕ್ಷತ್ | ತಕ್ಷೂ ತ್ವಕ್ಷೂ
ತನೂಕರಣೇ | ಬಹುಲಂ ಭಂದಸ್ಯಮಾಜ್ಯೋಗೇಽಪೀತ್ಯದಭಾವಃ | ತಸ್ತಂಭತ್ | ಸ್ವಭಿ ಸ್ವಭಿ ಗತಿಪ್ರತಿ-
ಬಂಧೇ | ಅಸ್ಮಾಣ್ಯಾಂ ತಾಲ್ಲಜಾ ಚಜು ರೂಪಂ | ಚಿಜ್ಯನ್ಯತರಸ್ಯಾ ಮಿತ್ಯುಪೋತ್ತಮಸ್ಯೋದಾತ್ತೇತ್ತಂ |
ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯಾ ಸಮಾನನಾಕೃತ್ಯಾನ್ನಿ ಘಾತಾಧಾವಃ | ಚತುಷ್ಟದೇ | ಚತುರಃ ಸಾದಾ ಅಸ್ಯ | ಸಂಖ್ಯಾ-
ಸುಪೂರ್ವಸ್ಯೇತಿ ಸಾದಶಬ್ದಸ್ಯಾಂತ್ಯಲೋಪಃ ಸಮಾಸಾಂತಃ | ಚತುರ್ಥೇಕವಚೇನೇ ಭಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ

ಸಾಧಕಃ ಪದಿತಿ ಪದ್ಧಾವು | ದ್ವಿಸಾದೇ | ಪೂರ್ವವತ್ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ | ಅಯಂ ತು ವಿಶೇಷಃ | ಅಯಸ್ಕಯಾಹಿ
ತ್ವೇನ ಪದತ್ಪಾದ್ಯಸಂಜ್ಞಾಯಾ ಅಭಾವೇ ಪದ್ಧಾವಾಭಾವಃ | ದ್ವಿತ್ರಿಧ್ಯಾಂ ಸಾಧ್ಯನ್ಮೂರ್ಧಸು ಉಪ್ರೀಹಾ-
ವಿತ್ಯುತ್ಪರಸದಾಂತೇದಾತತ್ಪಂ ||

। ಶಿಶವಾರ್ಥಃ ।

ಅರುಣೇ—ಅರುಣವರ್ಣವಾದ (ಉಷ್ಣಗುಣವನ್ನು) | ರಾಟ್—ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಸೂರ್ಯರೂಪಿ
ಯಾದ ಇಂದ್ರನು | ಪೂರ್ವೀಕ—ಪೂರ್ವೀಕರಾದ ಮುಷಿಗುಳಿಂದ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ | ಹವಂ—(ಈಗ ನಮ್ಮಿಂದ ಪ್ರಯು
ಕ್ತಮಾನವಾದ) ಆಹ್ವಾನವನ್ನು | ಅನು ದ್ಯೋ—ಪ್ರತಿ ದಿವಸವೂ | ಅಂಗಿರಸಾಂ—ಅಂಗಿರಸರ (ವಂತೋತ್ಪನ್ನ
ರಾದ) | ವಿಶಾಂ—ಪುರುಷರಿಗೆ (ಸ್ತ್ರೀತ್ವಗಳಿಗೆ) | ತುರೇ—ವಶ್ಯಧರ್ಮದಾಯಕನಾಗಿ | ನಕ್ಷತ್—ಶ್ರವಣಮಾಡಲಿ |
(ಅಸಿ ಚಿ—ಮತ್ತು) | ವಜ್ರಂ—ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು | ನಿಯುತಂ—(ತಿಕ್ಷ್ಣವಾದದನ್ನಾಗಿ) ವಧ್ಯಪುರುಷನೊಡನೆ
ಸರ್ವದಾಯುಕ್ತವನ್ನಾಗಿ | ತಕ್ಷತ್—ಮಾಡಿದನು | ತೆಘಾ—ಹಾಗೆಯೇ | ನರಾಯ—ಮನುಷ್ಯರ ಸುಖ
ಕೈಸ್ತೇರ | ಚಿತುಷ್ಪದೇ—ಚತುಷ್ಪದ ಜಂತುಗಳಿಗೂ | ದ್ವಿಸಾದೇ—ದ್ವಿಸಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ (ಅವುಗಳ ಸುಖ
ಕೈಸ್ತೇರ) | ದ್ಯಾಂ—ಅಂತರಿಕ್ಷವನ್ನು | ತೆಸ್ತಂಧತ್—(ಬೀಳದಂತೆ) ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದನು.

ಭಾವಾರ್ಥ

ಅರುಣವರ್ಣದ ಉಷ್ಣಿಗೆ ಪ್ರಕಾಶಕೊಡುವ (ಸೂರ್ಯರೂಪಿಯಾದ) ಮತ್ತು ಅಂಗಿರಸರಿಗೆ ವಶ್ಯಧರ್ಮದಾಯಕ
ನಾದ ಇಂದ್ರನು ಪೂರ್ವೀಕ ಮುಷಿಗುಳಿಂದ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದುದೂ ಈಗ ನಮ್ಮಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದೂ ಅದ ಆಹ್ವಾನ
ವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಲಿ. ಅವನು ತನ್ನ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ವಧ್ಯಪುರುಷನೊಡನೆ ಸರ್ವದಾಯುಕ್ತವನ್ನಾಗಿ (ತಿಕ್ಷ್ಣವನ್ನಾಗಿ)
ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಮನುಷ್ಯರು ಮತ್ತು ಇತರ ದ್ವಿಸಾದ ಚತುಷ್ಪದ ಜಂತುಗಳ ಸುಖಕೋಸ್ಕರ ಅಂತರಿಕ್ಷದೇಕ
ವನ್ನು (ಬೀಳದಂತೆ) ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ.

English Translation

May be, illuminating the purple (dawn), listen to the invocation
(addressed to him) of old, daily bestowing wealth upon the race of Angiras:
he has sharpened his fatal shaft; he has supported the heaven for the good
of men, of quadrupeds, and bipeds.

ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು

ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು (ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ) ವಿವರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಾಯಣರೂ ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳೂ ಪದಗಳ
(ಅನ್ವಯವನ್ನು) ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿರುವರು.

ರಾಟ್ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ-ರಾಜರ್ಯ ಪ್ರಕಾಶರ್ಯ ಸೂರ್ಯತತ್ವ ಇಂದ್ರಃ | ಇಂದ್ರನು ಅರುಣವರ್ಣವುಳ್ಳ
ಉಷಃಕಾಲವನ್ನು ಸೂರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವನು. ಹವಂ ನಕ್ಷತ್ | ಅಸ್ಮಾಃ ಕ್ರಿಯಮಾಣಂ

ಅಪ್ಪಾನಂ ನಕ್ಷತು ಪ್ರಣೋತು | ನಾವುಗಳು ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರನು ಬರೆದಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವದನ್ನು ಇಂದ್ರನುಕೇಳಲಿ, ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು ಮತ್ತು ಅನು ದ್ಯೂರ್ ತುರಃ ಧನಸ್ಯ ಪ್ರೇರ-ಯಿತಾ| ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಧನವನ್ನು ಅಧಿಕವಾಗುವಂತೆ ಪ್ರೇರಿಸುವನು ಎಂದೂ ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಸ್ಯಂದಸ್ಯಾಮಿಗುಳು—

ದೈತ್ವಸ್ತೌತ್ವೇ ನಕ್ಷಗತೌ ಎಂದು ನಕ್ಷಧಾತುವು ಗತ್ಯರ್ಥಕವಾದ ಕಾರಣ ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರ ಕರೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಅರುಣೇಃ ಪೂರ್ವ್ಯಂ ರಾಜತೇ| ಉಷಸಿ ಉದಿತಮಾತ್ರಾಯಾಂ ರಾಜತೇ ಉಷಸ್ಯ ಉದಯವಾದಕೂಡಲೆ ಸೂರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ತುರಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ತುರ್ವಿತಾ ತ್ವರಿತಾ ವಾ ಶತ್ರುಣಾಂ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು (ತ್ವರಿಮಾಡುವವನು) ಯುದ್ಧಮಾಡಲು ಜಾಗ್ರತೆಪಡಿಸುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಅನು ದ್ಯೂರ್ ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ಅಪಾನೈಹಾನಿ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ ವಜ್ರಂ ಅನು ದ್ಯೂರ್ ತಕ್ಷತಿ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಪ್ರತಿ ದಿನವೂ ಸ್ಥೂರಿಸುವನು ಎಂದೂ ನಿಯತಂ ಶತ್ರುಶರೀರೇಷು ಪ್ರವೇಷ್ವಾರಂ ಶತ್ರುಶರೀರದಲ್ಲಿ (ಪ್ರವೇಶಿಸತಕ್ಕದ್ದನ್ನಾಗಿ) ಶತ್ರು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವೇಗವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಷ್ಟು ಹರಿತ ವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ.

ನಯೋಯಂ—ನೈಭ್ಯೋ ಹಿತಾಯ | ನರೇಷು ಭವಂ ನಯಂ | ಮನುಷ್ಯರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಯಾಸ್ಮರು—

ನಿದ್ಯುನ್ಮ ಯಾ ಪತಂತೀ ದವಿದ್ಯೋದ್ಧರಂತೀ ಮೇ ಅಪ್ಯಾ ಕಾಮ್ಯಾ ನಿ |

ಜನಿಸ್ಯೋ ಅಪೋ ನಯಂಃ ಸುಜಾತೇ ಶ್ರೋವಶೀ ತಿರತ ದೀರ್ಘಮಾಯಾಃ ||

(ಮು ಸಂ. ೧೦-೯೫-೧೦)

ನಯೋ ಮನುಷ್ಯೋ ನೈಭ್ಯೋ ಹಿತೋ ನರಾಶ್ಚೈನಿತಿ ವಾ | ಈ ಋಕ್ನಿಲಲ್ಲಿ ನಯಂ ಎಂದರೆ ಮನುಷ್ಯ ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಹಿತವಾದ ಅನ್ನ ನಿಶ್ಚಯ. ಇವುಗಳನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಡುವುದು ಎಂದೂ ಇತಿಹಾಸಪರವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನಿಂದ ಬುತ್ವನ್ನನಾವನನಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ

ನಕ್ಷತ್—ನಕ್ಷ ಗತೌ. ಧಾತು. ಲೇಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತಕ್ಕೆ ಲೋಪಃ ಪರಸ್ಯೈಪದೇಷು—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಲೇಟೋಽಡಾಹಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ. ಪಾದಾದಿಸುಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಧಾತು ಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪೂರ್ವ್ಯಮ್—ಪೂರ್ವ್ಯಃ ಕೃತಂ ಪೂರ್ವ್ಯಮ್. ಪೂರ್ವ್ಯಃಕೃತಮಿನಯೌಚೆ—(ಪಾ.ಸೂ. ೪-೪-೧೩೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಪ್ರತ್ಯಯ. ಯಸ್ಯೇತಿ ಚೆ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪೂರ್ವದ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಾಜ್—ರಾಜ್ಯ ದೀವ್ರ. ಧಾತು. ಪ್ರಯೋಜಕವ್ಯಾಪಾರ ತೋರುವುದರಿಂದ ಅಂತ್ಯಾರ್ಥವಿಶಯಾರ್ಥಕ ವಾದ ಧಾತು. ಕ್ರಿಪ್ಪಾಚೆ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಿಪ್ಪಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ವ್ರಕ್ಲಭ್ಯಸ್ತು—(ಪಾ. ಸೂ. ೪-೨-೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪಾದಾಂತದಲ್ಲಿ ವ್ರಕ್ಲ, ಜಸ್ತು, ಚತ್ವರ್.

ತುರ—ತುರ ತ್ವರಣೇ. ಧಾತು. ಇಗುಪಥವಾದುದರಿಂದ ಇಗುಪಥಜ್ಞಾ ಪ್ರೀಕೀಃ ಕೀ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೩೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಪ್ರತ್ಯಯ. ಕಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಲಘಾವಧಿಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಶಾಮ್—ವಪ್ಪೀ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ. ಸಾವೇಶಾಚಸ್ತುತೀ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ತಕ್ಷತ್—ತಕ್ಷೂ ಪ್ತುಸೂ ತನೂಕರಣೇ. ಧಾತು. ಲಪ್ ಪ್ರಥಮವುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತಕ್ಷೆ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಶಪ್ಪವಿಕರಣ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸ್ಕಮಾಜ್ಯೋಗೇಗ್ರಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶಪ್ಪ ಪಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ತಪ್ಪಂಭತ್—ಪ್ಪುಭಿ ಸ್ಪುಭಿ ಗತಿಪ್ರತಿಬಂಧೇ. ಧಾತು. ಪ್ರಯೋಜಕ ವ್ಯಾಪಾರ ತೋರುವುದರಿಂದ ಹೇತುಮತಿ ಚೆ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣೆಚ್. ಣೆಜಂತದ ಮೇಲೆ ಲಪ್ ಪ್ರಥಮವುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇಕಾರಲೋಪ ಣೆಶ್ರಿದ್ರುಸುಭ್ಯೇ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚ್ಚಿಗೆ ಚಜಾದೇಶ. ಚೆಜಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ತಪ್ಪೂರ್ವಾಃ ಖಯಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೬೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ತಕಾರಕ್ಕೆ ಶೇಷ. ಣೇರನಿಚಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೫೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣೆಚಿಗೆ ಲೋಪ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸ್ಕಮಾಜ್ಯೋಗೇಗ್ರಸಿ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಚಿಜ್ಞಾನ್ಯತರಸ್ಯಾಮ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೯೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪೋತ್ತಮಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವಪದವು ವಾಕ್ಯಾಂತಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಾನವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಂದಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಚತುಷ್ಪದೇ—ಚತ್ವಾರಃ ಪಾದಾಃ ಅಸ್ಯ ಚತುಷ್ಪಾತ್. ಸಂಖ್ಯಾಸುಪೂರ್ವಸ್ಯ—(ಪಾ. ಸೂ. ೫-೪-೧೪೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪಾದಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಂತ್ಯಲೋಪವು ಸಮಾಸಾಂತವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥಿಏಕವಚನ (ಐ) ಪರವಾದಾಗ ಭಸಂಜ್ಞಾ ಬರುವುದರಿಂದ ಪಾದಃಪತ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೩೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪಾದ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪದ್ ಎಂಬ ಅದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ.

ನರ್ಯಾಯಿ—ನರಾಯ ಹಿತಮ್ ನರ್ಯಂ. ಅರ್ಹಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯಸ್ಯೇತಿ ಚೆ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಸೂರ್ವವದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಯತೋಗ್ರನಾವೇ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆವ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದ್ವಿಸಾದೇ—ದ್ವೌ ಪಾದೌ ಯಸ್ಯ ದ್ವಿಪಾತ್. ಹಿಂದಿನಂತೆ ಅಂತ್ಯಲೋಪವು ಸಮಾಸಾಂತವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಚತುರ್ಥಿಯಲ್ಲಿ ಪದ ಭಾವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಅಯಸ್ಯಯಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಭಸಂಜ್ಞೆಗೆ ಅಪವಾದವಾಗಿ ಪದಸಂಜ್ಞಾ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತ್ರಿಭ್ಯಾಂ ಸಾಡ್ಧನ್ ಮೂರ್ಧಸು ಬಹುವ್ರೀಹೌ— (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಸದಾಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೩ ||

—:—

ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ

ಅ॒ಸ್ಯ ಮ॑ದೇ॒ ಸ್ತ॒ರ್ಯಂ ದಾ॑ ಋ॒ತಾಯಾ॑ಪೀ॒ವೃತ॑ಮು॒ಸ್ರಿಯಾ॑
ಣಾ॒ಮನೀ॑ಕಂ |

ಯದ್ಧ॑ ಪ್ರ॒ಸರ್ಗೇ॑ ತ್ರಿ॒ಕ॒ಕು॒ಮ್ನಿ॒ವರ್ತ॑ದಪ ದ್ರು॒ಹೋ॑ ಮಾ॒ನು
ಷ॒ಸ್ಯ ದು॑ರೋ॒ ವಃ || ೪ ||

। ಪಠಪಾಠಃ |

ಅ॒ಸ್ಯ | ಮ॑ದೇ | ಸ್ತ॒ರ್ಯಂ | ದಾಃ | ಋ॒ತಾಯಾ॑ | ಅ॒ಸಿ॒ಽವೃ॑ತಂ | ಉ॒ಸ್ರಿಯಾ॑ಣಾಂ |
ಅ॒ನೀ॑ಕಂ |

ಯತ್ | ಹ | ಪ್ರ॒ಸ॒ಸರ್ಗೇ॑ | ತ್ರಿ॒ಕ॒ಕು॒ಮ್ | ನಿ॒ವ॒ವರ್ತ॑ತ್ | ಅ॒ಪ | ದ್ರು॒ಹಃ |
ಮಾ॒ನು॑ಷ॒ಸ್ಯ | ದು॑ರಃ | ವ॒ರಿತಿ॑ ವಃ || ೪ ||

ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ

ಹೇ ಇಂದ್ರ ಅಸ್ಯ ಸೋಮಸ್ಯ ಪಾನೇನ ಮದೇ ಹರ್ಷೇ ಸತ್ಕೃತಾಯ ; ಯಜ್ಞಾ ಛೇದನಂ ಸ್ವರ್ಯಂ ಸ್ತುತ್ಯಮನೀವೃತಂ ಪಣಿಭಿರ್ಗುಹಾಸು ನಿಗೂಢಮುಸ್ರಿಯಾಣಾಂ ಗಮಾಮನೀಕಂ ಸಂಘಂ ದಾಃ | ಅಂಗಿ-

ಸೋಭ್ಯೋ ದತ್ತವಾನಸಿ | ಉತ್ತರಾರ್ಧಃ ಪರೋಕ್ಷಕೃತಃ | ಯದ್ವ ಯದಾ ಖಲು ಪ್ರಸರ್ಗೇ ಯುದ್ಧೇ
 ತ್ರಿಕಕುಪ್ ತ್ರಿಷು ಲೋಕೇಷೂಚ್ಚಿತ್ರತ ಇಂದ್ರೋ ನಿವರ್ತತ್ ನಿತರಾಂ ವರ್ತೇತ ತದಾನೀಂ ಸ ಇಂದ್ರೋ
 ದ್ರುದೋ ದ್ರೋಗ್ನುರ್ಮಾನುಷಸ್ಯ ಮನೋಃ ಸಂಬಂಧಿನೋಽಸುರಸ್ಯ ಪಣೇಃ ಸಂಬಂಧಿನಿ ದುರೋ
 ದ್ವಾರಾಣಿ ಗವಾಮನಿರ್ಗಮನಾಯ ಪಿಹಿತಾನ್ಯ ವಃ | ಅಪವೃಣೋತಿ | ಉದ್ವಾಟಿಯತಿ || ಸ್ವರ್ಯಂ |
 ಸ್ವು ಶಬ್ದೋಪತಾಪಯೋಃ | ಋಹಲೋರ್ಣ್ಯತ್ | ಸಂಜ್ಞಾ ಪೂರ್ವಕಸ್ಯ ವಿಧೇರನಿತ್ಯಕ್ಷಾದ್ವ್ಯುದ್ಯು-
 ಭಾವಃ | ಅಪೀವೃತಂ | ಅಪಿಪೂರ್ವಾದ್ಯುಣೋತೇಃ ಕರ್ಮಣಿ ನಿಷ್ಠಾ | ನಿಪಾತಸ್ಯ ಚೇತಿ ಪೂರ್ವಪದಸ್ಯ
 ದೀರ್ಘಃ | ಗತಿರನಂತರ ಇತಿ ಗತೇಃ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ | ಪ್ರಸರ್ಗೇ | ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಸೃಜ್ಯಂತೇ ವಿಮುಚ್ಯಂ-
 ತೇಽಸ್ಮಿನ್ನಿಷವ ಇತಿ ಪ್ರಸರ್ಗಃ | ಅಧಿಕರಣೇ ಘೃಷ್ | ಕೃದುತ್ತರಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ | ಛಾಂದಸಸ್ಯಾ-
 ಛಾದಿಸ್ವರಾರ್ಥಾವಃ | ನಿವರ್ತತ್ | ವೃತು ವರ್ತನೇ | ಲೇಟ್ಕೃಡಾಗಮಃ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಪರಸ್ಮಿಪದಂ | ವಃ
 ವ್ಯೌಃ ವರಣೇ | ಛಾಂದಸೇ ಲುಙಃ ಮಂತ್ರೇ ಘೋಷೇ ಚ್ಚೇಲ್ವಾಕ್ | ಗುಣೇ ಹಲ್ಯಾ ದಿಲೋಪಃ ||

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ

(ಹೇ) ಇಂದ್ರ—ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ | ಅಸ್ಯ—ಈ ಸೋಮದ (ಪಾನದಿಂದ) | ಮದೇ—ಸಂತೋಷ
 ವುಂಟಾಗಲು | ಸ್ವರ್ಯಂ—ಸುಕೃವಾದ | ಅಪೀವೃತಂ—(ಪಣನಾಮಕ ಅಸುರನಿಂದ) ನಿಗೂಢವಾಗಿದ್ದ |
 ಉಸ್ಮಿಯಾಣಾಂ—ಗೋವುಗಳ | ಅನೀಕಂ—ಮಂದಿಯನ್ನು | ಋಶಾಯ—ಯಜ್ಞಕರ್ಮಗಳಿಗಾಗಿ | ದಾಃ—
 (ಅಂಗರಸರ) ಪಾನವಾಗಾದಿ | ಯತ್ ಹ—ಯಾವಾಗ | ಪ್ರಸರ್ಗೇ—ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ | ತ್ರಿಕಕುಪ್—ಮೂರು
 ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಚ್ಚಿತನಾಗಿ (ಇಂದ್ರನು) | ನಿವರ್ತತ್—ಇದ್ದನೋ | ತದಾ—ಆಗ (ಇಂದ್ರನು) |
 ದ್ರುಹಃ—ದ್ರೋಹಮಾಡುವ | ಮಾನುಷಸ್ಯ—ಮನುಸಂಬಂಧಿಯಾದ (ಪಣನಾಮಕ ಅಸುರನ) | ದುರಃ—
 (ಗೋವುಗಳಿಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಯಾಗಿರುವ) ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು | ಅಪಿ ವಃ—ಒಡೆದು ತೆಗೆಯುತ್ತಾನೆ |

|| ಛಾಂದಸ್ ||

ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ, (ಈ ಸೋಮದ ಪಾನದಿಂದ ತುಷ್ಟನಾಗಿ, (ಪಣನಾಮಕ ಅಸುರನಿಂದ) ಮುಚ್ಚಿದ
 ಲ್ಲಟ್ಟಿದ್ದ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗೋವುಗಳ ಮಂದಿಯನ್ನೂ, (ಅಂಗರಸರ) ಯಾಗಕ್ಕೋಸ್ಕರ (ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ)ಕೊಟ್ಟಿ-
 (ಇಂದ್ರನು) ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದ್ವಿತೀಯನಾಗಿದ್ದ, ದ್ರೋಹಿಯಾದ ಮನುಸಂಬಂಧಿ
 ಯಾದ (ಪಣನಾಮಕ ಅಸುರನ ಗೋವುಗಳಿಗೆ ನಿರ್ಬಂಧಕವಾದ) ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಒಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

English Translation

In the exhilaration of this Soma juice, you have restored the celebra-
 ted herd of cattle, hidden (in the cave), for the sake of sacrifice, (to the
 Angirasas): when, Indra, the threefold crest engages in combat, he
 opens the doors of the tyrannical descendants of Manu ;

ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು

ಋತಾಯೇ—ಯಜ್ಞಾ ಧ್ವಂ | ಋತೇ ಶಬ್ದವು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೨೪) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸ ಶರ್ಧದರ್ಶೋಽ ವಿಷ್ವಾಣಸ್ಯ ಜಂತೋರ್ನಾರ ಶಿಶ್ವದೇನಾ ಅಪಿ ಗುರ್ಬತಂ ನಃ |
(ಋ. ಸಂ. ೭-೨೧-೫)

ಸತ್ಯಂ ವಾ ಯಜ್ಞಂ ವಾ ಎಂದು (ನಿ. ೪-೧೯) ವಿವರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಋತ ಶಬ್ದವು ಇಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು.

ಉಸ್ರಿಯಾಣಾಂ—ಗವಾಂ | ಉಸ್ರಿಯಾ ಪದವು ಒಂಭತ್ತು ಗೋನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ.

ಉತ ನಾಂ ವಿಕ್ಷು ಮದ್ಯಾಸ್ವಂಧೋರ್ ಗಾವ ಆಪಶ್ಚ ಪೀಶಯಂತ ದೇವೀಃ |

ಉತೋ ನೋ ಅಸ್ಯ ಪೂರ್ವ್ಯಃ ಪತಿರ್ದನ್ವೀತಂ ಸಾತಂ ಪಯಸ ಉಸ್ರಿಯಾಯಾಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೧೫:೩-೪)

ಉಸ್ರಿಯೇತಿ ಗೋನಾಮ | ಉಸ್ರವಿಣೋ ಅಸ್ಯಾಂ ಭೋಗಾಃ | ಉಸ್ರೇತಿ ಚ | ಉಸ್ರಿಯಾ ಎಂಬ ಪದವು ಗೋವಾಚಕವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ (ನಿ. ೪-೧೯) ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

ತ್ರಿಕಕುರ್ಷ್—ತ್ರಿಷು ಲೋಕೇಷು ಉಚ್ಚೈತಃ—ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರನು ಶ್ರೇಷ್ಠನ ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಮಾಡಿರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅಭಿಜನಂ ಶೌರ್ಯಂ ಯಶಃ ಉತ್ತಮವಾದ ಕುಲದಲ್ಲಿ (ಉತ್ಪತ್ತಿ) ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ, ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರುವುದರ ಕಾರಣವನ್ನು ಸ್ಪಂದಿಸ್ವಾಮಿಗಳು ವಿವರಿಸಿರುವರು

ದ್ವಿಹಃ ವಃನುಷಸ್ಯ ದುರಃ ಆಪೆ ವಃ—ಎಂಬ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಯಣರೂ ಸ್ಪಂದಿಸ್ವಾಮಿಗಳೂ ಬೇರೆಯ ವಿಧವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ದ್ರೋಹಮಾಡುವ ಅನುನಾದ ಪಣಿ ಎಂಬವನು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಇತರರು ಯಾರೂ ಕಾಣವಂತೆ ಬಟ್ಟಿಟ್ಟಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು ಅವುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ ಅವರವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಪಂದಿಸ್ವಾಮಿಗಳು—

ದ್ವಿಹಃ ದ್ರೋಗ್ಧುರ್ಮೇಘಸ್ಯ ಮನುಷ್ಯಜಾತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ | ಮೇಘೋ ಹ್ಯುದಕಂ ನಿರಂಧ್ರ ಸರ್ವಂ ಮನುಷ್ಯಜಾತಂ ದ್ರೋಗ್ಧಿ | ತಸ್ಯ ದುರಃ ದ್ವಾರಾಣಿ ಉದಕನಿರ್ಗಮಾನದ್ವಾರಾಣಿ ಅಪಾವ್ಯಣೋತಿ ||

ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಎಂದರೆ ಮೇಘವು ಮನುಷ್ಯರೆಲ್ಲರಿಗೂ ದ್ರೋಹಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ನೀರಲ್ಲವನ್ನೂ ತಡೆದು ಮಳೆಯನ್ನು ಹುಯ್ಯದಿರುವುದು. ಇಂದ್ರನು ಈ ಮೇಘಗಳ ದ್ರೋಹ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿ ವೃಷ್ಟಿಯು ಆಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀರುಗಳು ಮೇಘಗಳಿಂದ ಬರುವಂತೆ (ಮಾಡುವನು) ನೀರು ಬರುವ ದಾರಿಗಳನ್ನು ತೆರೆದು ಬಿಡುವನು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. ಸಾಯಣರು ಈ ಮುಕ್ತನ ಉತ್ತರಾರ್ಧವು ಪರೋಕ್ಷಕೃತವೆಂದು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಪ್ರಸರ್ಗ ಶಬ್ದವನ್ನು ಯುದ್ಧಕಾಲವಾಚಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವೆಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಪಂದಿಸ್ವಾಮಿಗಳು

ಪ್ರಸಂಗ ಶಬ್ದ ಪ್ರಸಿದ್ಧತೆಯೆ ಸ್ವೀಕೃತ ಪ್ರಸಂಗೋ ದಾನಕಾಲಃ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವ ಕಾಲವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ ದಾನಾರ್ಥಂ ಯಜ್ಞಮುಭಿಮುಖೋ ಭವತಿ ಇಂದ್ರನು ದಾನಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಾನಮಾಡುವ ವನಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ (ಸಿದ್ಧನಾಗಿ) ಬರುವನು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ

ಮದೇ—ಮದ ತೃಪ್ತಿಯೋಗೇ ಧಾತು. ಮದೋಲ್ವನುಸೇರ್ಗೇ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೬೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅವ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ಪಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ರವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸಪ್ರಮೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಸ್ವರ್ಮೇ—ಸ್ವರ ಶಬ್ದೋಪತಾಪಯೋಃ ಧಾತು. ಉಪಲೋಕ್ಯತ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣ್ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸಂಜ್ಞಾ ಪೂರ್ವಕೋವಿಧಿರನಿತ್ಯೇ—(ಪರಿ. ೯೫) ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯ ಣೆತ್ತಾದರೂ ಅದನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ವೃದ್ಧಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾರ್ವಭೌಮಕಾರ್ಥಧಾತುಕಯೋಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೩-೮೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮುಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ. ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ತಿತ್ ಸ್ಮರಿತಮ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯ ತಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಸ್ಮರಿತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದಾಃ—ದುದಾಞ್ ದಾನೇ. ಧಾತು. ಲುಪ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಸಿವ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತೆತ್ಯ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಜ್ಞಿಗೆ ಸಿಚಾವೇಶ ಬಂದಾಗ ಗಾತಿಪ್ರಾಪ್ತಿಸಾಧನೀ—(ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸ್ಸೆವಾಗಯೋಗೇಲ್ಯಪಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ರುತ್ವ ವಿಸರ್ಗ. ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಪೀವೃತಮ್—ಅಪಿ ಎಂಬುದು ಉಪಸರ್ಗ. ವೃಷ್ಣಾವರಣೇ ಧಾತು. ಇವಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೦೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ತಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ಕಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಷಾತಸ್ಥೆಚೆ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಅಪಿಗೆ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ. ಗತಿರನಂತರೇ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸವಗಾಸವಾದಾಗ ಗತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಸಂಗೇ—ಪ್ರಕರ್ಷಣ ಸೃಜ್ಯಂತೇ ವಿಮುಚ್ಯಂತೇ ಅಪ್ಪಿನ್ ಇವನು ಇತಿ ಪ್ರಸರ್ಗಃ. ಪ್ರ ಉಪಸರ್ಗ ಸೃಜಿ ವಿಸರ್ಗೇ. ಧಾತು. ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಘ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅದನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂ ಪಥಿಗೆ ಗುಣ. ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಇತ್ಯಾತ್ಯಾನಿತ್ಯೇಮ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಮ್ಯದಾತ್ರಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸವಗಾಸದಲ್ಲಿ ಗತಿಕಾರಕೋಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ಯದುತ್ತರ ಪದ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಧಾಥಘ್ ಇತ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೪೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಬರಬೇಕಾದ ಸ್ವರವು ಧಾಂದಸವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ನಿವರ್ತತ್—ವೃತು ವರ್ತನೇ ಧಾತು. ವ್ಯತ್ಯಯೋಬಹುಲಮ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರಸ್ಪ್ರೀಪದಿವಾಗುತ್ತದೆ. ಲೇಖ ಪ್ರಥಮಸ್ವರಃ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿವ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತೆತ್ಯಲೋ-

(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಲೇಟೋಡಾಟೌ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೪) ಅಡಾಗನು ಶಪ್‌ವಿಕರಣ. ಅದನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಮುಕಾರಕ್ಕೆ ಗುಣ. ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಯದ್ಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ವಃ—ವೃಷ್ ವರಣೇ. ಧಾತು. ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥ ತೋರುವಾಗ ಛಂದಸಿ ಲುಙ್‌ಲಙ್‌ಲಿಟಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲುಙ್. ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಇತೆಕ್ಲ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಮಂತ್ರೇ ಘಸದ್ವರಣ—(ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೮೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚಿಗೇ ಲುಕ್. ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕಿಗೆ ಗುಣ. ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಲಂತದ ಪರದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಯಕ್ತವಾದ ತಿಪಿಗೆ ಹಲ್‌ಜ್ಯಾಭ್ಯೋ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಲೋಪ. ರೇಘಕ್ಕೆ ವಿಸರ್ಗ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿ ಬಂದುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೪ ||

:೦:

ಸಂಕಶಾಪಃ

ತುಭ್ಯಂ ಪಯೋ ಯತ್ಪಿತರಾವನೀತಾಂ ರಾಧಃ ಸುರೇತಸ್ತುರಣೇ
ಭುರಣ್ಯಾ |

ಶುಚಿ ಯತ್ತೇ ರೇಕ್ಲ ಆಯಜಂತ ಸಬರ್ದುಘಾಯಾಃ ಪಯ ಉ
ಸ್ರಿಯಾಯಾಃ || ೫ ||

ರವಶಾಃ

ತುಭ್ಯಂ | ಪಯಃ | ಯತ್ | ಸ್ವಿತರಾ | ಅನೀತಾಂ | ರಾಧಃ | ಸು ೨ ರೇತಃ | ತು
ರಣೇ | ಭುರಣ್ಯಾ ಇತಿ |

ಶುಚಿ | ಯತ್ | ತೇ | ರೇಕ್ಲಃ | ಆ | ಅಯಜಂತ | ಸಬಃ ೨ ದುಘಾಯಾಃ | ಪ.
ಯಃ | ಉಸ್ರಿಯಾಯಾಃ || ೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಇಂದ್ರ ತುರಣೇ ಕ್ಷಿಪ್ರಕಾರಿಣೇ ತುಭ್ಯಂ ಭುರಣ್ಯಾ ಕೃತ್ವೈಷಂ ಜಗತ್ಪೋಷಯಂತ್ಯಾ ಪಿತರಾ-
ವೃತ್ತಾವಯಂತ್ಯಾ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯಾ ಯದ್ಯದಾ ಪಯಃ ಸಾಂನಾಯ್ಯಲಕ್ಷಣಂ ಹವಿರನೀತಾಂ ಗೋಷ್ಠ-
ನಯತಾಂ | ನೈಧಿಷಾತಾಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಕೀದೃಶಂ ಪಯಃ | ರಾಧೋ ರಾಧಕಂ ಸಮುದ್ಧಿಕರಂ ಸುರೇತಃ
ಶೋಭನರೇತಸ್ಯಂ | ಕೃತ್ವೈಷಂ ಜಗದುತ್ಪಾದನಶಕ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | ಹವಿಷಃ ಸಕಾಶಾದ್ವಿ ಜಗದುತ್ಪದ್ಯತೇ |
ಅಗ್ನೌ ಸ್ತಾಸ್ತಾತುತಿಃ ಸಮ್ಯಗಾದಿತ್ಯಮುಪಶಿಷ್ಯತೇ | ಆದಿತ್ಯಾಜ್ಞಾಯತೇ ವೃಷ್ಟಿವ್ಯಸ್ಪೇರನ್ನಂ ತತಃ
ಪ್ರಜಾಃ | ಮನು. ೩. ೭೬ | ಇತಿ | ಯದ್ಯದಾ ಚ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವೀಭ್ಯಾಂ ಗೋಷ್ಠಾನೀತಂ ತುಚಿ ಶುದ್ಧಂ
ಸಬರ್ದುಫಾಯಾಃ ಕ್ಷೀರಸ್ಯ ದೋಗ್ಧಾ ಉಸ್ರಿಯಾಯಾ ಗೋಃ ಪಯೋ ರೇಕ್ಷಃ | ಧನನಾಮೈತತ್ |
ಧನವದತಿಪ್ರಿಯಂ | ಯದ್ವಾ | ಅತಿರಿಕ್ತಂ ಪ್ರವೃದ್ಧಂ | ಏವಂವಿಧಂ ಹವಿಸ್ತುಭ್ಯಮಾಯಜಂತ | ಅಭಿ-
ಮುಖ್ಯೇನ ಯಜಮಾನಾಃ ಸ್ತಾಯಜೈನ್ | ತದಾನೀಂ ದ್ವುಹೋ ಮಾನುಷಸ್ಯ ದ್ಯಾವಾಣ್ಯಪವ್ಯಣೋತಿತಿ
ಪೂರ್ವಯಾ ಸಂಬಂಧಃ | ಅನೀತಾಂ | ಷೇರ್ಷ್ ಪ್ರಾಪೇತೇ | ಲಬ್ಧಾ ಬಹುಲಂ ಭಂದಿಸೀತಿ ಕಪೋ ಲುಕ್ |
ಸುರೇತಃ | ಸೋಮಸನೀ ಅಲೋಮೋಷಸೀ ಇತ್ಯುತ್ಪರಸದಾದ್ಯದಾತ್ವತೈ | ತುರಣೇ | ತುರಣ
ತ್ರರಾಯಾಂ | ಕಂದ್ವಾದಿಃ | ಕ್ಷಿಪ್ಲೇತಿ ಕ್ಷಿಪ್ | ಆತೋಲೋಪಯಲೋಪಾ | ಭುರಣ್ಯಾ | ಭುರಣ
ಧಾರಣಪೋಷಣಯೋಃ | ಅಯಮುಪಿ ಕಂದ್ವಾದಿಃ | ಔಣಾದಿಕ್ ಉಪತ್ಯಯಃ ||

ಪ್ರಕರಣಾರ್ಥ

(ಹೇ, ಇಂದ್ರ—ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ | ತುರಣೇ—ಕ್ಷಿಪ್ರವಾಗಿ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ | ತುಭ್ಯಂ—ನಿನಗೆ |
ಭುರಣ್ಯಾ—(ಜಗತ್ತನ್ನು) ಪೋಷಿಸುವ | ಪಿತರಾ—ಜನಕರಾದ (ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು) | ಯತ್—ಯಾವಾಗ |
ರಾಧಃ—ಸಮುದ್ಧಿಕರವಾದ | ಸುರೇತಃ—(ಜಗದುತ್ಪಾದಕವಾದ) ರೇತಸ್ಸುಳ್ಳ | ಪಯಃ—(ಸಾನ್ನ್ಯಾಯ್ಯ ರೂಪ
ವಾದ) ಹವಿಸ್ಸನ್ನು | ಅನೀತಾಂ—ತಂದುಕೊಟ್ಟಿರೋ | ಯತ್—ಯಾವಾಗ | ಸಬರ್ದುಫಾಯಾಃ—ಹಾಲನ್ನು
ಕರೆಯುವ | ಉಸ್ರಿಯಾಯಾಃ—ಗೋವಿನ | ತುಚಿ—(ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳಿಂದ ಗೋವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಹಿತವಾದ) ಶುದ್ಧ
ವಾದ | ರೇಕ್ಷಃ—ಧನವಂತಿ (ಅತಿಪ್ರಿಯವಾದ, ಹೆಚ್ಚಾದ) | ಪಯಃ—ಕ್ಷೀರರೂಪವಾದ (ಹವಿಸ್ಸನ್ನು) | ತೇ—
ನಿನಗೆ | ಆ ಅಯಮಂತ—(ಯಜಮಾನರು) ಅರ್ಪಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿದರೋ (ಅಗ ನೀನು ಪಡೆಯಬಹುದಾ
ದ್ದಾರಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುತ್ತೀಯೆ).

ಭಾವಾರ್ಥ

ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ, ಕ್ಷಿಪ್ರವಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ನಿನಗೆ ಜಗತ್ಪೋಷಕರೂ, ಉತ್ಪಾದಕರೂ ಆದ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿ
ಗಳು, ಸಮುದ್ಧಿಕರವಾದ ಮತ್ತು (ಜಗದುತ್ಪಾದಕ) ರೇತೋಯುಕ್ತವಾದ (ಸಾನ್ನ್ಯಾಯ್ಯರೂಪವಾದ) ಹವಿಸ್ಸನ್ನು
ತಂದುಕೊಟ್ಟಿತ್ತು ಮತ್ತು (ಯಾಗಕರ್ತೃಗಳಾದ ಯಜಮಾನರು) ಶುದ್ಧವಾದ ಕ್ಷೀರವನ್ನು ಕರೆಯುವ ಗೋಸಂಬಂಧ
ವಾದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿದಾಗ, (ನೀನು ಪಡೆನಾನುಕ ರಾಕ್ಷಸನ, ಗೋವುಗಳಿಗೆ ಬಂಧಕವಾದ ಬಾಬಿಲು
ಗಳನ್ನು ಒಡೆದು ತೆಗೆದೆ).

English Translation

When your parents, (heaven and earth), the protectors (of the world), brought the nutritious and invigorating oblation to you who are quick in act, and when they offered you the pure and precious milk of the milch-cow.

ನಿಶೇಷವಸಯಗಳು

ಸಾಯಣರು ಈ ಸುಕ್ತದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವ ಅರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿ ಗಳು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು

ಭೂರಣ್ಯಾ—ಕೃಷ್ಣಂ ಜಗತ್ ಪೋಷಯನ್ತ್ಯಾ | ಭೂರಣ್ಯಾ ಶಬ್ದವು ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಕ್ಷಿಪ್ರನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ನಿರುಕ್ತವಾಕ್ಯವಿದ್ದರೂ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪೋಷಿಸುವವರು ಎಂದು ಸಾಯಣರ ವಿವರಣೆ.

ಕ್ಷಿಪ್ರಕಾರಿಯಾದ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಉತ್ಪಾದಕರೂ ಮತ್ತು ಪೋಷಕರೂ ಆಗಿರುವ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿ ಗಳು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಉತ್ಪಾದನೆ ಮಾಡಲು ಮುಖ್ಯಸಾಧನವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಸಾನ್ನ್ಯಾಯ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಗೋವುಗಳು ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವರು. ಗೋವುಗಳ ಕ್ಷೀರಾದಿಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಕ್ಷೀರ, ಮತ್ತು ಅಜ್ಯವೆಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಹವಿಸ್ಸು ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸಾಧಕವೆಂದು,

ಅಗ್ನೌ ಸ್ವಾಸ್ತಾಹುತಿಸ್ಸನ್ಯುಗಾದಿತ್ಯಮುಜತಿಷ್ಠತೇ |

ಆದಿತ್ಯಾ ಜ್ಞಾಯತೇ ವೃಷ್ಟಿರ್ವ್ಯಷ್ಟೇರನ್ನಂ ತತಃ ಪ್ರಜಾಃ ||

(ಮನುಸ್ಮೃತಿ, ೨-೭೬)

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಆಹುತಿಯ ಆದಿತ್ಯನಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದು. ಆದಿತ್ಯನಿಂದ ವೃಷ್ಟಿಯೂ, ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅನ್ನವೂ ಅನ್ನದಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಉತ್ಪನ್ನರಾಗುವರು. ಎಂದು ಅರ್ಥ) ಈ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಹವಿಸ್ಸೆಂಬುವುದು ಗೋವಿನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಧನದಂತೆ ಅತಿಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವುದು. ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರು ಅರ್ಪಿಸಿದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಇಂದ್ರನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ದ್ರೋಹಮಾಡುವವರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಮಾಡಿ ರಕ್ಷಿಸುವನು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು—ನಿರುಕ್ತಕಾರರಿಂದ ಪಯಶ್ಯಬ್ದವು (ಅನೇಕಾರ್ಥವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ರಾತ್ರಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೧೮) ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೨೪) ಅನ್ನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೯) ಖತಿಕವಾಗಿ ಇರುವುದು. ರೇತಶ್ಯಬ್ದವು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೪) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು.

ಭೂರಣ್ಯೌ ಕ್ಷಿಪ್ರೇ ಪಿತರೌ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪಿತೃಭೂತೇ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೌ ಸರ್ವಸ್ಯ ಧನಭೂತಂ ಸುರೇ-
ತಃ ಪಯಃ ಶೋಭನಮುದಕಂ ತ್ವರಣಾಯ ತುರ್ವಿತ್ತೇ ವಾ ಶತ್ಕೂಣಾಂ ತುಭ್ಯಂ
ಆ ಯಜಂತ ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ದತ್ತವಂತಃ | ಪಯಃ ಇತ್ಯೇನೇನ ಜೋದಕತ್ವಮುಕ್ತಂ |
ಸುರೇತ ಇತ್ಯೇನೇನ ತು ತಸ್ಯ ಶೋಭನತ್ವಮುಚ್ಯತ ಇತಿ ನಾಸ್ತಿ ಪೌನರುಕ್ತೃಮ್ |

ಬಹಳ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಂದೆಯು ರಕ್ಷಿಸುವಂತೆ ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡಿ ರಕ್ಷಿಸುವ
ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿಗಳು ಉತ್ತಮವಾದ ಉದಕವನ್ನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರರಿಪಡಿಸುವ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಹವಿಸ್ಸಿನ
ರೂಪದಿಂದ ಅರ್ಪಿಸುವರು. ಸುರೇತಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಪಯಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಉದಕವೇ ಉತ್ತಮವಾಗಿ
ದ್ವರೂಪ ಸು ಎಂದರೆ ಶೋಭನ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತೃಜೋಷವು ಉಂಟಾಗಲು
ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವು. ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಇರುವ ಹವಿಸ್ಸಿನ ರೂಪವಾದ ಇದು ಶುಚಿ—ಶುದ್ಧಂ ತೇ ರೀಕ್ಷಃ ಧನಭೂತಂ
ಶುದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಧನರೂಪದಿಂದ ಇರುವುದು. ಮತ್ತು—

ಪ್ರಜಾಪತಿಪ್ರಭೃತ್ಯಯಃ ಸರ್ವೇ ದೇವಾಃ ಸಬರ್ಮುಘಾಯಾಃ ಅಮೃತಮಯದೋಗ್ನ್ಯಾಃ
ಉಸ್ರಿಯಾಯಾಃ ಗೋಃ ಕ್ಷೀರಂ ತುಭ್ಯಂ ತವ ಸಾನ್ವಾರ್ಥಂ ದತ್ತವಂತಃ |

ಪ್ರಜಾಪತಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಅಮೃತಮಯವಾದ ಹಾಲನ್ನು ಹಿಂಡುವ ಗೋವಿನ ಕ್ಷೀರವನ್ನು
ಇಂದ್ರನ ಪಾನಕ್ಕಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುವರೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು—

ಅಥವಾ ಏವಮನ್ಯಥಾ ಅಸ್ಯಾ ಋಚೋ ಅರ್ಥಯೋಜನಾ | ತುಭ್ಯಂ ಪಯಃ ಇತ್ಯೇತ್ರ ದಧಿ
ಉಚ್ಯತೇ | ಪಿತರಾವಪಿ ಸ್ವೇಷಾಂ ಅಪತ್ಯಾನಾಂ ಪಿತೃಶ್ಚಾತ್ ಸಾಲಯಿತ್ವಾಪ್ಯಾ ದಂಪತೀ
ಯಜಮಾನೌ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯೋರ್ಯದ್ಧಧಿ ಯಜಮಾನೌ ವೇದಿಂ ಪ್ರತಿ ನಯತೆ
ತತ್ತವಾರ್ಥಾಯ | ಯಚ್ಚ ಧನಂ ಪುರೋಡಾಶಾಬ್ಯಂ ಶೋಭನಂ ಪ್ರಣೀತಾಲಕ್ಷಣಂ
ಸಂಸ್ಕಾರಕಮುದಕಂ ಯಸ್ಯ ತತ್ ಸುರೇತಃ ಯಚ್ಚ ತೇ ತುಭ್ಯ ಮಾಯಜಂತೆ | ಮಯಾರ್ಥ-
ದಯಾ ದದತ್ಯೈರ್ತ್ವೀಜಃ ಪಯಃ ಉಸ್ರಿಯಾಯಾಃ ತದಪಿ ತವೈವಾರ್ಥಾಯ |

ಅಥವಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಮಕ್ಕಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವರು. ತುಭ್ಯಂ ಪಯಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ
ಪಯಃಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದಧಿ (ಮೊಸರು) ಎಂದು ಅರ್ಥವು. ಪಿತೃಶಬ್ದದಿಂದ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡಿ ರಕ್ಷಣೆಮಾಡುವ
ದಂಪತಿಗಳು ಉತ್ತರಾಗಿರುವರು. ಇವರು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರಾಗಿ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಯಾಗ
ದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಿಗಾಗಿಯೇ (ದಧಿ) ಮೊಸರನ್ನು ಹೋಮಮಾಡುವರು. ಪುರೋಡಾಶ
ವೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಧನವಂತೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವೆಂದು ತಿಳಿದು ಇಂದ್ರನಿಗಾಗಿಯೇ ಹೋಮ
ಮಾಡುವರು. ಇದರಂತೆಯೇ ಪ್ರಣೀತಾ ಎಂಬ ಪಾಶ್ಚಿಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಸುರೇಶಬ್ದವು ವಾಚ
ವಾದ ಉದಕವನ್ನು ಮುಕ್ತಿಕ ಜನಗಳು (ನಿವಗಾಗಿ) ಇಂದ್ರನಿಗಾಗಿಯೇ ಅರ್ಪಿಸುವರು. ಗೌರವದಿಂದ
ಅಮೃತಮಯವಾಗಿರುವ ಗೋಕ್ಷೀರವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಿಗಾಗಿಯೇ ಹೋಮಮಾಡುವರು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ

ವರು. ಇಂದ್ರನೂ ಇವನ್ನು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಬಾಧೆಮಾಡುವ ಅಸುರರೇ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ನಿಗ್ರಹ ಮಾಡುವನು ಎಂದೂ, ಅಸುರರು ಅಪಹರಿಸುವ ಮತ್ತು ಅವರು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಿರುವ ದುರ್ಗಮವಾದ ಧನದ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಇಂದ್ರನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು ಅವರನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವನು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವರು.

ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ

ಅನೀತಾಮ್—ಣೇಇ ಪ್ರಾಪಣೇ. ಧಾತು. ಲಙ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತೆಸ್ಥಸ್-
ಛಮಿಪಾಂ—ಎಂಬುದರಿಂದ ತಾನಾದೇಶ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಬ್ದಿಗ ಲುಕ್. ಸಾರ್ವ
ಧಾತುಕಮಪಿತ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಋತ್ವ ಬರುವುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕೆಗೆ ಗುಣ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.
ಅಂಗೆಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ಯದ್ಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಡಾಗಮ ಉದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ
ಆದ್ಯುದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸುರೇತಃ—ಲೋಭನಂ ರೇತಃ ಯಸ್ಯ. ಸೋಮ್‌ನಸೀ ಅಲೋಮೋಷಸೀ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೧೭)
ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದಾದ್ಯುದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ತುರಣೇ—ತುರಣ ತ್ವರಾಯಾಂ ಧಾತು. ಕಂಡ್ವಾದಿ. ಕೈಪ್‌ಚಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೭೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇವಕ್ಕೆ ಕ್ವಿಪ್. ಕಂಡ್ವಾದಿಭ್ಯೋ ಯಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಕ್ ಬಂದಾಗ ಅತೋಲೋಪಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದರ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಯಸ್ಯಹಲಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಧಾತೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೨೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಭೂರಯ್ಯಾ—ಭೂರಣ ಧಾರಣವೋಷಣಯೋಃ ಧಾತು. ಇದೂ ಕಂಡ್ವಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿತವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಔಸಾದಿಕವಾದ ಉ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾದ್ವಿವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅಯಂಜಂತ—ಯಜ ದೇವಪೂಜಾಸಂಗತಿಕರಣದಾನೇಷು ಧಾತು. ಲಙ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಝ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅವಕ್ಕೆ ಅಂತಾದೇಶ. ರಪ್ ವಿಕರಣ. ಅಂಗೆಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ಯತ್ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಡಾಗಮ ಉದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಆದ್ಯುದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

। ಸಂಹಿತಾಪಠಃ ।

ಅಧ ಪ್ರ ಜಜ್ಞೇ ತರಣೀರ್ಮಮತ್ತು ಪ್ರರೋಚ್ಯಸ್ಯಾ ಉಷಸೋ
ನ ಸೂರಃ ।

ಇಂದುರ್ಯೇಭಿರಾಷ್ಟ್ರ ಸ್ವೇದುಹವ್ಯೈಃ ಸ್ತುವೇಣ ಸಿಂಚನ್ ರಣಾ-
ಭಿ ಧಾಮು || ೬ ||

ಪದಪಠಃ

ಅಧ | ಪ್ರ | ಜಜ್ಞೇ | ತರಣೀಃ | ಮಮತ್ತು | ಪ್ರ | ರೋಚಿಃ | ಅಸ್ಯಾಃ | ಉಷಸಃ |
ನ | ಸೂರಃ |

ಇಂದುಃ | ಯೇಭಿಃ | ಅಷ್ಟ | ಸ್ವೇದುಹವ್ಯೈಃ | ಸ್ತುವೇಣ | ಸಿಂಚನ್ | ಜರ-
ಣಾ | ಅಭಿ | ಧಾಮು || ೬ ||

ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ

ಅಧೀದಾನೀಮಯಮಿಂದ್ರಃ ಸ್ತುತಿಭಿಃ ಪ್ರೀಯಮಾಣಃ ಸನ್ ಪ್ರ ಜಜ್ಞೇ | ಪ್ರ ಕರ್ಷೇಣ ಪ್ರಾದು-
ರ್ಬಧೂವ | ಸ ತರಣಿಃ ಶತೃಣಾಂ ತಾರಕೋದ್ಯಸ್ಯಾನ್ನಮತ್ತು | ನಾದಯತು | ಸ ಚ ಪ್ರ ರೋಚಿ
ಪ್ರಕೃಷ್ಣಂ ರೋಚಿತೇ | ತತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ | ಅಸ್ಯಾ ಅಸ್ಯಾಭಿದ್ಯೌಶ್ಯಮಾನಾಯಾ ಉಷಸಃ ಸಮಾಪೇ
ವರ್ತಮಾನಃ ಸೂರೋ ನ ಸೂರ್ಯ ಇವ | ಜರಣಾ ಜರಣೇಯಃ ಸ್ತೋತವ್ಯ ಇಂದುಃ ಸೋಮೋ
ಧಾಮಾಹವನೀಯಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ಥಾನಮಭಿಲಕ್ಷ್ಯ ಸ್ತುವೇಣ ಸಿಂಚನ್ ಸಿಚ್ಯಮಾನಃ ಸನ್ ಸ್ವೇದುಹವ್ಯೈಃ
ಸ್ವಭೂತಸಮುದ್ರಹವಿಷ್ಣುರ್ಯೇಭಿರಾಷ್ಟ್ರರಸ್ಮಾಭಿರಾಷ್ಟ್ರ ಅಕಿತ ಆಸೀತ್ | ತಾನಸ್ಮಾನ್ಮಾದಿಯತ್ಪ್ರಕೃಥಃ |
ಜಜ್ಞೇ | ಜನೀ ಸ್ರಾದುದುರ್ಭಾಪೇ | ಲಿಟಿ ಗಮಹನೇತ್ಯುಪಧಾಲೋಪಃ | ಮಮತ್ತು | ಮದೀ ಹರ್ಷೇ |
ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ ವಿಕರಣಸ್ಯ ಶ್ರುಃ | ರೋಚಿ | ರುಚಿ ದೀಪ್ತಾ | ಛಾಂದಸೋ ವರ್ತಮಾನೇ ಲಾಹ್ |
ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಚ್ಛೇಶ್ಚಿಣಾದೀಶಃ | ಅಷ್ಟ | ಅಶ ಭೋಜನೀ | ಕರ್ಮಣಿ ಲಹ್ | ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ
ವಿಕರಣಸ್ಯ ಲಾಕಾ | ವ್ರಶ್ವಾದಿಷತ್ಕೇ ಸ್ತುತೃಂ | ಆಡಾಗಮಃ | ಯದ್ವೃತ್ತಾನ್ನಿತ್ಯಮಿತಿ ನಿಘಾತಪ್ರತಿವೇಧಃ |

ಸ್ವೇದುಹವ್ಯೈಃ | ಇದಿ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯೇ | ಔಷಾದಿಕ ಉಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಅನಿತ್ಯವಾಗಮಶಾಸನಮಿತಿ
ನುಮುಭಾವಃ | ಇದೂನಿ ಪ್ರಭೂತಾನಿ ಚ ತಾನಿ ಹವ್ಯಾನಿ ಸ್ವಭೂತಾನಿ ಚ ಹವ್ಯಾನಿ ಯೇಷಾಂ | ಯದ್ವಾ |
ಇಾಂಧೀ ದೀಪ್ತೌ | ಸ್ವಾಯತ್ತಾನೀಂದೂನೀದ್ವಾನಿ ಹವ್ಯಾನಿ ಯೇಷಾಂ | ಅಥನಾ | ಸ್ವಭೂತಮಿದಂ
ಪುರೋವರ್ತಿ ಹವ್ಯಂ ಹವಿಯೇಷಾಂ ತೇ ತಥೋಕ್ತಾಃ | ಪೃಷೋದರಾದಿತ್ಯಾವಧಿನುತರೂಪಸಿದ್ಧಿಃ |
ಸಿಂಚನ್ | ಸಿಚರ್ ಕ್ಷರಣೇ | ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಕರ್ಮಣಿ ಕರ್ತೃಪ್ರತ್ಯಯಃ | ಶೇ ಮುಚಾದೀನಾಮಿತಿ ನುಮ್ |
ಜರಣಾ | ಜರತಿಃ ಸ್ತುತಿಕರ್ಮಾ | ಅಸ್ಮಾತ್ಕರ್ಮಣಿ ಲ್ಯುಟ್ | ಸುಸಾಂ ಸುಲುಗಿತಿ ವಿಭಕ್ತೇರಾಕಾರಃ |
ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಲಿತ್ಸಾರಾಧಾವಃ ||

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ

ಅಥ—ಈಗ (ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಇಂದ್ರನು) | ಪ್ರ ಜಜ್ಜೇ—ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದನು | ಜರಣಾ—
ಸ್ತುತ್ಯವಾದ (ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ) | ಇಂದೇಃ—ಸೋಮರಸವು | ಧಾಮ ಅಭಿ—ಆಹವನೀಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ | ಸ್ತುವೇಣ—
ಸ್ತುವದಿಂದ | ಸಿಂಚನ್—ಚುಮುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟು | ಸ್ವೇದುಹವ್ಯೈಃ—ಸ್ವಕೀಯವಾದ ಮತ್ತು ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಹವಿ
ಸ್ತುಳ್ಳ | ಯೇಭಿಃ—ಯಾವ ನಮ್ಮಿಂದ | ಅಷ್ಟ—ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ | ತಾಃ—ಅಂತಹ ನಮ್ಮನ್ನು | ತರಣಿಃ—
ಶತ್ರುಭೇದಕನಾದ ಇಂದ್ರನು | ಮಮುತ್ಪು—ತುಷ್ಪರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಿ | ಅಸ್ಯಾಃ—ಈ (ನಮ್ಮಿಂದ ಪಂಡ್ಯಕೃಮಾನ
ವಾದ) | ಉಷಸಃ—ಉಪಸ್ಥಿತ (ಸಮೀಪವರ್ತಿಯಾದ) | ಸೂರೋ ನ—ಸೂರ್ಯನಂತೆ (ಇಂದ್ರನು) | ಪ್ರ ರೋಚಿ—
ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ

ಈಗ (ನಮ್ಮ ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರೀತನಾದ ಇಂದ್ರನು) ಪ್ರಕಟನಾದನು. ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿ
(ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ) ನಾವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸೋಮರಸವನ್ನು (ಆಹವನೀಯಾಗ್ನಿಯು) ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ
ಚುಮುಕಿಸಿ, ಸೇವಿಸಿದ (ನಂತರ), ಉಪಸ್ಥಿತ ಸಮೀಪವರ್ತಿಯಾದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಇಂದ್ರನು ನಮಗೆ
ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಿ.

English Translation

Now is Indra manifested ; may he, the overcomer (of his foes),
grant us happiness, he, who shines brightly, like the sun of this dawn : may
the excellent Soma, being sprinkled upon the place of sacrifice with a ladle,
(exhilarate us), by whom, presenting the oblations we had prepared, it
was imbibed.

ವಿಕೀರ್ಣ ವಿಷಯಗಳು

ಸ್ವೇದುಹವ್ಯೈಃ—ಇಮಾನಿ ಪ್ರಭೂತಾನಿ ಚ ತಾನಿ ಹವ್ಯಾನಿ ಸ್ವಭೂತಾನಿ ಚ ಹವ್ಯಾನಿ ಯೇಷಾಂ |
ಯದ್ವಾ ಇಾಂಧೀ ದೀಪ್ತೌ ಸ್ವಾಯತ್ತಾನಿ ಇಂದೂನಿ ಇದ್ವಾನಿ ಹವ್ಯಾನಿ ಯೇಷಾಂ | ಅಥನಾ ಸ್ವಭೂತ
ಮಿದಂ ಪುರೋವರ್ತಿ ಹವ್ಯಂ ಹವಿಃ ಯೇಷಾಂ ತೇ ತಥೋಕ್ತಾಃ || ಅತಿಶಯನಾಗಿರುವ ಮತ್ತು ಯಜಮಾನ

ರಿಂದ ಅತ್ಯೇಯವಾಗಿರುವ ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಎಂದು ಅರ್ಥ | ಅಥವಾ ಪ್ರಕಾಶನೆಂದು ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಇಂಥೀ ಎಂಬ ಧಾಮನಿನಿಂದ ಇಂದು ಶಬ್ದವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳದ್ದೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಹವಿಸ್ಸುಗಳು ಆಯಾ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾಯ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಗಳಾಗಿರುವವು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅಥವಾ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಆಯಾಯ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಗಳಾಗಿ ಆಯಾಯ ದೇವತೆಗಳ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿರುವ ಕಾರಣ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವರೆಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ಪದವನ್ನು (ಮುತ್ತಿಜರಿಗೆ) ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಸಾಯಣರು ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮೂರುವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಭೂತ ಸವೃದ್ಧಹವಿಷ್ಠೈಃ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು. ಸ್ವಭೂತ—ದೇವತೆಯ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದ, ಸಮೃದ್ಧವಾದ ಬಹಳವಾದ ಮತ್ತು ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾದ ಹವಿಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಯಜಮಾನರು ಹೊಂದಿ ಇರುವರು ಎಂದು ಅರ್ಥ ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಸ್ವೇಂದುಹವಿಷ್ಠೈಃ—ಸ್ವೇಂದುಹವಿಷ್ಠೈಃ ನಕಾರಲೋಪಶಬ್ದಾಂಧಸಃ ಸ್ವಾ ಇಂದುಹವ್ಯಾಯೇಷಾಂ ತೇ ಸ್ವೇಂದುಹವ್ಯಾಃ ಸ್ವೈಃ ಸೋಮೈಃ ದೇವಾನಾಂ ಯಜ್ಞಾರಾಃ ಸಾಯಣರು | ಹೇಳಿರುವಂತೆಯೇ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಈ ಪದವನ್ನು ವಿಶೇಷಣಮಾಡಿ ಸ್ವ, ಇದು, ಹವ್ಯ, ಎಂಬ ಮೂರು ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಶಬ್ದವು ಇಂದು ಎಂದು ಸೋಮರಸವಾಚಕವಾಗಿರುವುದು. ನಕಾರವು ವೇದಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವುದು. ಸ್ವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉದ್ದಪ್ಪನ್ನಾಗಿರುವ ಆಯಾಯ ದೇವತೆಗಾಗಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ, ಆಯಾಯ ದೇವತೆಗಳ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಹವಿಸ್ಸನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿ ಇರುವ ಯಜಮಾನರು ಅದನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಮಾಡುವರೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಸ್ಯ ಸವಾಯಃ ಅಂಗಿರಸಃ ಪ್ರೈಃ ಸ್ವೇಂದುಹವಿಷ್ಠೈಃ | ಇಂದ್ರನ ಸ್ವೀಹಿತರಾದ ಅಂಗಿರಸ್ಸುಗಳಂತಲೂ ಅವರು ಸೋಮಗಳಿಂದ ಹೋಮ ಮಾಡುವ ಕಾರಣ ಸ್ವೇಂದುಹವ್ಯರೆಂದೂ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ತರಣಿ:- ಶತ್ರುಣಾಂ ತಾರಕಃ | ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ವಿವಶ್ಯುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವನೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಅಸ್ಯಾಃ ಉಪಸೋ ನ ಸೂರಃ- ಅಸ್ಯಾಃ ದೈತ್ಯಮಾನಾಯಾಃ ಉಪಸಃ ಸಮೀಪೇ ವರ್ತಮಾನಃ ಸೂರ್ಯ ಇವ | ನಾಶ್ಯಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಉಪಸ್ಥಾನ ಅನುಸರಿಸಿ ಇರುವ ಸೂರ್ಯನ ಹಾಗೆ ಇಂದ್ರನು ಸೋಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಇರುವನು ಎಂದು ಸಾಯಣರು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಸ್ವಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಹೀಗೆಯೇ ಉಪಮಾನ ರೀತಿಯಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ- ನಶಬೋತ್ರೈ ಪುರಸ್ತಾದುಪಚಾರೋಪಿ ಉಪಮಾಸ್ತಾನೀಯಃ ಸೂರ್ಯ- ಸೋರ್ಯಸಃ ಪುತ್ರೈಶ್ಚೇನ ಸಂಬಂಧಃ “ರುಶಬ್ದತ್ಪಾರುಶಶೀ ಶ್ವೇತ್ಯಾಗಾತ್” (ಮು.ಪಂ ೧-೧೧೨) ಇತ್ಯೆ- ತ್ರೋಕ್ತಃ ನ ಎಂಬ ಪದವು ಉಪಚಾರದ ರೀತಿಯಿಂದ ಇರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಾದರೂ ಉಪಮಾವಾಚಕವಾಗಿ ಇರುವುದು. ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ಉಪಸ್ಥಿಗೂ ಜನ್ಯಜನಕರೂಪವಾದ ಸಂಬಂಧವು ಇರುವುದು ಎಂದು “ರುಶಬ್ದತ್ಪಾ” ಎಂಬ ಮುಕ್ತಿನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು ಎಂದು ಅಧಿಕವಾದ ಅಂಶವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಇಂದ್ರಃ- ಸೋಮಃ ಸೋಮಲತಿಯರವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇಂದು ಶಬ್ದವು ಉದನಕನಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೨೪) ಯಜ್ಞನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೯೮) ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಇಂದ್ರ ಇಂದ್ರೇಶ್ವರನತ್ತೇರ್ವ ಇಂಥೀದೀರ್ವೈಶ್ವರ್ಯೈಃ ಉನತ್ತೇಃ ಕ್ಷೇದನಾರ್ಥಸ್ಯ. (ನಿ. ೧೦-೪೨) ಕಾಂತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಇಂಥಿ ಎಂಬ

ಧಾತುವಿನಿಂದಲೂ, ಕ್ಷೇದನಂ ಸ್ವವಿಸುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಊಷ್ ಧಾತುವಿನಿಂದಲೂ ಇಂದು ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರ ಅಥವಾ ಸೋಮಲತೆ ಎಂದು ಎರಡುವಿಧವಾದ ಅರ್ಥ. ಸ್ಥಂವ ಸ್ವಾಮಿಗಳು--

ಏಕವಾಕ್ಯತಾಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಯತ್ತಚ್ಚೈವಾವಧ್ಯಾಹಾರ್ಯೌ--ಯಃ ವೃತ್ತವಧಾದಿಷು ಯಶಸಾ ಶೌರ್ಯೇಣ ಚ ಪರಿವೃದ್ಧಃ ಯಶ್ಚ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಅನಾದ್ಯತ್ ಯಶ್ಚ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ಯಥಾಯು ಮನ್ಯಾ ಉಷಸಃ ಸಂಬಂಧೇ ಸೂರ್ಯಃ ತದ್ವತ್ ದೀಪ್ಯತೇ ಯೈಃ ಅಪ್ಪಾ ಯೋಯೈರ್ದೇವೈ- ಸ್ವತ ಸೋಮಂ ಪಿಪತಿ ಸ್ತ್ರೂಯತೇ ಚ ತೈಃ ಸ್ವಸವೈರಂಗಿರೋಭಿಃ ಸಹ ತೈಪ್ಯತು ||

ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಎಂದರೆ, ಈ ಮಕ್ಕನ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯತ್ ತತ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಂದ್ರನು ವೃತ್ತನವಧೆಯೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ಕೀರ್ತಿ ಪರಾಕ್ರಮ ಇವುಗಳಿಂದ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು. ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಹವಿರ್ಭಾಗಗಳಿಂದಲೂ ಬಹಳವಾಗಿ ಮದಿಸಿರುವನು. ಉಷಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವ ಸೂರ್ಯನ ಹಾಗೆ ಸೋಮನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿರುವನು. ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಇರುತ್ತಾ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರಲ್ಲೆಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನು. ಸೋಮರಸವನ್ನು ಆಯಾಯ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಪಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವನು ಮತ್ತು ಆಯಾಯ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಎಂದು ಇಂದ್ರನ ಸ್ವರೂಪ, ಗುಣ, ಕಾರ್ಯ ಇವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ, ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಇರುವ ಇಂದ್ರನು ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರಾದ (ಅಂಗಿರಂಃಷಿಗಳೊಡನೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ತೃಪ್ತನಾಗಿ) ಅಂಗಿರಸ್ಸುಗಳೊಡನೆ ಹವಿರ್ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದರಮೂಲಕ ತೃಪ್ತನಾಗಿಯೂ, ಮತ್ತನಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತಾ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಯಜಮಾನರುಗಳನ್ನು ಮತ್ತರಾಗಿರುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

ವ್ಯಾಕೃತಪ್ರಕ್ರಿಯಾ

ಅಥ—ಭಂದಸ್ಥಿನಲ್ಲಿ ಧಕಾರಕ್ಕೆ ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಧಕಾರಾದೇಶ ಬಂದಿದೆ.

ಇಷ್ಟೇ—ಜನಿ ಪ್ರಾಮಾಭಾವೇ ಧಾತು. ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷವಚನದಲ್ಲಿ ಲಿಟಸ್ತಯುಯೋರೇಶಿ-ರೇಚ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಏಶಾದೇಶವ್ಯತ್ಯಯನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಆದಿಹಲ್ ಶೇಷ. ಗಮ-ಹನಜನಘಸಾಂ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೯೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಿಗೆ ಲೋಪ. ನಕಾರಕ್ಕೆ ಶ್ವಶ್ವ. ಅತಿಹಂತದ ಪರವಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮಮತ್ವು—ಮದೀ ಹರ್ಷೇ ಧಾತು. ಲೋಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷವಚನದಲ್ಲಿ ಏರುಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ವ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಕರಣಕ್ಕೆ ಶ್ವ ಆದೇಶ. ಶ್ವಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಆದಿಹಲ್ ಶೇಷ. ಖರಿಚಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತು ವಕಾರಕ್ಕೆ ಚತ್ವ. ಶಿಖಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ರೋಚಿ—ರುಚಿ ದೀಪ್ತ. ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಛಂದಸಿ ಲುಜ್ ಲಜ್ ಲಿಟಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲುಜ್. ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ ಎಂಬುದರಿಂದ ಚ್ಚ ವಿಕರಣ ಬಂದಾಗ ಅವಕ್ಕೆ ಚಿಹ್ನಾದೇಶ.

ಚಿಣೋಲುಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೦೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರದ ತಪ್ಪುಯಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ಪ್ರತ್ಯಯನಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಲಭಿಸಬಳಿಗೆ ಗುಣ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸ್ಸೈ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೨೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಯೇಭಿಃ—ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಭಿಸಿಗೆ ಏಸಾದೇಶ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹುವಚನೇ ರ್ಭೂತ್ಯೇತ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಏತ್ಯ.

ಅಪ್ಯ—ಅತ ಭೋಜನೇ ಧಾತು. ಕರ್ಮಣಯಲ್ಲಿ ಲಜ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷವಚನದಲ್ಲಿ ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಕರಣಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ವೃತ್ತಭೃಕ್ತಮ್ಜು (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೬-೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಕಾರಕ್ಕೆ ವೃತ್ತ. ಸಕಾರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಮೃತ್ಯ. ಆದಿಜಾದೀನಾಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೨೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂಗೆಕ್ಕೆ ಆಡಾಗಮ. ಯಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಯದ್ವೈತ್ತಾನಿತ್ಯಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಆಡಾಗಮ ಉದಾತ್ತವಾದುದರಿಂದ ಅದ್ಯದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸ್ವೇದುಹವ್ಯೈಃ—ಇದಿ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯೇ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಚಿಣಾದಿಕವಾದ ಉ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಆಗಮ-ಶಾಸ್ತ್ರಮನಿತ್ಯಂ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವು ಇದಿತ್ತಾದರೂ ನುಮಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಎಮ ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೂನಿ ಪ್ರಭೂತಾನಿ ಚ ತಾನಿ ಹವ್ಯಾನಿ, ಸ್ವಭೂತಾನಿ ಚ ಹವ್ಯಾನಿ ಯೇಷಾಂ ತೇ. ಸ್ವೇದುಹವ್ಯಾಃ ಅಥವಾ ಇಾಇಂಧೀ ದೀಪ್ತೀ ಧಾತು. ಸ್ವಾಯತ್ತಾನಿ ಇಂದೂನಿ ಇದ್ವಾನಿ ಹವ್ಯಾನಿ ಯೇಷಾನ್ಮ, ಅಥವಾ ಇದಂ ಶಬ್ದ. ಸ್ವಭೂತಂ ಇದಂ ಪುರೋವರ್ತಿ ಹವ್ಯಂ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಸ್ವೇದುಹವ್ಯಾಃ ತೈಃ. ಆಗ ಪ್ರಮೋದರಾದೀನಿ ಯಥೋಪದಿಷ್ಟಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಭಿಮತರೂಪಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಿಂಚೆನ್—ಸಿಚಿರ್ ಕ್ಷರಣೀ ಧಾತು. ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕರ್ಮಣಯಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ ಲಡರ್ಥವಲ್ಲ ಲತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯ. ಶೇ ಮುಚಾರಾದೀನಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೫೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಶ ವಿಕರಣ ಬಂದಾಗ ನುಮಾಗಮ. ಮಿತ್ರಾದುದರಿಂದ ಅಂತ್ಯಾಚಿನ ಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಏದೀಶಾಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾವಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಚರಣಾ—ಜ್ಞಾಧಾತುವು ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಣಯಲ್ಲಿ ಲೈಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಯಮೋರನಾಕಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನಾದೇಶ. ಸುಪಾಂ ಸುಲಕ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೫೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಆಕಾರಾದೇಶ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಲಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಲಿತಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಸ್ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೂ ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯದ ಅವ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೬ ||

ಸಂಹಿತಾಶ್ಲೋಕಃ

ಸ್ವಿಧ್ಯಾ ಯದ್ವನಧಿತಿರಪಸ್ಯಾತ್ಸೂರೋ ಅಧ್ವರೇ ಪರಿ ರೋಧನಾ
ಗೋಃ |

ಯದ್ಧ ಪ್ರಭಾಸಿ ಕೃತ್ವಾನ್ ಅನು ದ್ಯೂನನರ್ವಿಶೇ ಪಶ್ವಿಷೇ ತುರಾ-
ಯು || ೭ ||

| ಪದಪಃಃ |

ಸು ೫ ಇಧ್ಯಾ | ಯತ್ | ವನ ೫ ಧಿತಿಃ | ಅಪಸ್ಯಾತ್ | ಸೂರಃ | ಅಧ್ವರೇ | ಪರಿ |
ರೋಧನಾ | ಗೋಃ |

ಯತ್ | ಹ | ಪ್ರ ೫ ಭಾಸಿ | ಕೃತ್ವಾನ್ | ಅನು | ದ್ಯೂನ್ | ಅನರ್ವಿಶೇ | ಪ-
ಶು ೫ ಇಷೇ | ತುರಾಯು || ೭ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಯದಿ ಸ್ವಿಧ್ಯಾ ಸುದೀಪ್ತಾಸ್ಯಾ ವನಧಿತಿರ್ಮನೇ ಛೇತ್ರವ್ಯೇ ವ್ಯಕ್ತಸಮೂಹೇ ನಿಧಾತವ್ಯಾ ಶಸ್ತ್ರ-
ಸಸ್ಯಾತ್ | ಅಪೋ ವಿಶಸನಾತ್ಕೃಕಂ ಸ್ವಕೀಯಂ ಕರ್ಮ ಕರ್ತುಮಿಚ್ಛೇತ್ ತದಾನೀಂ ಸೂರಃ ಪ್ರೇರಕೋಽ
ಧ್ವಯುರಧ್ವರೇ ಯಜ್ಞೇ ಗೋಃ ಪಶೋ ರೋಧನಾ ರೋಧನಾಯ ಯೂವೇ ನಿಯೋಜನಾಯ ಪರಿ
ಭವತಿ | ಸಮರ್ಥೋ ಭವತಿ | ಯದ್ವಾ | ಸ್ವಿಧ್ಯಾ ಸೂರ್ಯಕಿರಣೈಃ ಸುದೀಪ್ತಾ ವನಧಿತಿಃ | ವನಮುದಕ-
ಮಸ್ಯಾಂ ಧೀಯತ ಇತಿ ವನಧಿತಿರ್ಮನೇಫಾಮಾಲಾ | ಸಾ ಯದ್ಯುದಾಪಸ್ಯಾತ್ ಅಪಃ ಪ್ರವರ್ಷಣಲಕ್ಷಣಿಂ
ಕರ್ಮ ಕರೋತಿ ತದಾನೀಂ ಸೂರಃ ಪ್ರೇರಕ ಇಂದ್ರೋಽಧ್ವರೇ ಯಜ್ಞ ಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತೇ ಛೇತ್ರೇಽಧ್ವರೇಽ-
ಹಿಂಸಿತವ್ಯೇಽಂತರಿಕ್ಷೇ ವರ್ತಮಾನಃ ಸನ್ ಗೋವ್ಯವ್ಯಷ್ಟ್ಯದಕಸ್ಯ ರೋಧನಾ ರೋಧನಾನ್ಯಾವರಣಾನಿ ಪರಿ
ಪರಿತೋ ನಿವಾರಯತಿತಿ ಶೇಷಃ | ಉತ್ತರಾರ್ಧಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕೃತಃ | ಹೇ ಇಂದ್ರ ಸೂರ್ಯತ್ಮನಾ ವರ್ತ-
ಮಾನಸ್ತುಂ ಕೃತ್ವಾನ್ | ಕೃತ್ವೀತಿ ಕರ್ಮನಃ ಮ | ಕರ್ಮಸು ಸಾಧೂನ್ ದ್ಯೂನ್ ದಿವಸಾನನಿಲಕ್ಷ್ಯ
ಯದ್ಧ ಯದಾ ಬಲು ಪ್ರಭಾಸಿ ಪ್ರಕರ್ಷಣ ದೀಪ್ಯೇ ತದಾನೀಮನರ್ವಿಶೇಽನಸಾ ಶಕಬೇದನೇಧನಾ-

ದ್ಯಾಹರಣಾಯಾರಣ್ಯಂ ಪ್ರವಿಕತೇ | ಯದ್ವಾ | ಗಂತವ್ಯಂ ಸ್ಥಲಂ ಪ್ರತಿ ಗಂತುಮಶಕ್ತಾಯ | ಪುರಷಾಯ
 ಪತ್ನಿಷೇ ಪತನಸ್ತ್ರೀರಯತೇ ತುರಾಯ ತ್ವರಮಾಣಾಯ ಗೋಪಾಲಾಯ ಚಿ ಸಿದ್ಧೇದಭಿಮತಮಿತಿ
 ವಾಕ್ಯಶೇಷಃ || ಸ್ವಿಧ್ಯಾ | ಶೋಭನಮಿಧ್ಯಂ ದೀಪ್ತಮಾಸ್ಯಂ ದೀಪ್ತವಾ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ತಥೋಕ್ತಾ |
 ನಚ್ಚಾಧ್ಯಾ ಮಿತ್ಯುತ್ರರಪದಾಂತೋದಾತ್ತತ್ವಂ | ಅಪಸ್ಯಾತ್ | ಅಪಃಶಬ್ದಾ ತ್ವುಪ ಅತ್ಯನಃ ಕೃಚ್ | ಲೇಟ್ಯಾ
 ಡಾಗಮಃ | ರೋಧನಾ | ರುಧಿರ್ ಅವರಣೇ | ಲ್ಯುಟ್ಟೀತಿ ಭಾವೇ ಲ್ಯುಟ್ | ಶೇಷ್ಯಂದಸಿ ಬಹುಲಮಿತಿ
 ಶೇಲೋಫಃ | ಅನರ್ವಿಶೇ | ಅನಸಾ ವಿಶತಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿಶೇಷ್ಯನರ್ವಿಟ್ | ವಿಶತೇಃ ಕ್ವಿಪ್ | ಅಹರಾ-
 ದೀನಾಂ ಪತ್ಯಾದಿಷೂಪಸಂಪ್ರಾ ನಂ | ಮ. ೮-೨-೨೦-೧ | ಇತಿ ಸಕಾರಸ್ಯ ರೇಫಾದೇಶಃ | ಯದ್ವಾ |
 ಅರ್ತೇಃ ಕರ್ಮಣಿ ವಿಚ್ | ಅರಂ ಗಂತವ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ವಿಶತಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿಶೇಷ್ಯನರ್ವಿಟ್ | ನ ಅರ್ವಿಟ್ ಅನ-
 ವಿಟ್ | ಅವ್ಯಯಪೂರ್ವಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರತ್ವಂ | ಅತ ಏವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೈನವಧಾರಣಾದನವಗ್ರಹಃ |
 ಪತ್ನಿಷೇ | ಇಷ ಗತಾ | ಅಸ್ಯಾದಂತೆರ್ಧಾವಿಶೇಷ್ಯಾರ್ಥಾತ್ ಕ್ವಿಪ್ವೇತಿ ಕ್ವಿಪ್ ||

ಃ ಶಶಬ್ದಾರ್ಥಃ |

ಸ್ವಿಧ್ಯಾ—ಹೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಅಲುಗುಳ್ಳ | ವನಧಿತಿಃ—ವನವನ್ನು ಛೇದಿಸುವ ಅಯುಧಧಾರಿಯು |
 ಯತ್—ಯಾವಾಗ | ಅಪಸ್ಯಾತ್—(ವಿಶವನರೂಪ) ಕರ್ಮವಾಡಲು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೋ | (ತತ್—ಅಗ) |
 ಸೂರಃ—ಪ್ರೇರಕನಾದ ಅಧ್ಯಯುವು | ಅಧ್ಯರೇ—ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ | ಗೋಃ—ಪಶುವನ್ನು | ರೋಧನಾ—
 (ಯೂಪಕ್ಕೆ) ಕಟ್ಟುವರಲ್ಲಿ | ಪರಿ (ಭವತಿ)—ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ ;

ಅಥವಾ

ಸ್ವಿಧ್ಯಾ—ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳಿಂದ ದೀಪ್ತವಾದ | ವನಧಿತಿಃ—ನೀರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಮೇಘವಾಲೆಯು |
 ಯತ್—ಯಾವಾಗ | ಅಪಸ್ಯಾತ್—ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತದೆಯೋ! | (ತತ್—ಅಗ) | ಸೂರಃ—ಪ್ರೇರಕನಾದ
 ಇಂದ್ರನು | ಅಧ್ಯರೇ—ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ (ಇದ್ರವನಾಗಿ) | ಗೋಃ—ವೃಷ್ಟ್ಯದಕಡ | ರೋಧನಾ—ಪ್ರತಿಬಂಧಕಗಳನ್ನು |
 ಪರಿ—ನಿವಾರಿಸುತ್ತಾನೆ ; | (ಹೇ ಇಂದ್ರ—ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ) | (ಸೂರ್ಯರೂಪಿಯಾಗಿದ್ದು ನೀನು)
 ಕೃತ್ಯಾರ್ಥ (ಯಾಗಾದಿ) ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ (ಯೋಗ್ಯವಾಗ) | ದ್ಯೌಃ ಅನು—ದಿನಗಳಲ್ಲಿ | ಯತ್ ಹ—ಯಾವಾಗ |
 ಪ್ರಭಾಸಿ—ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತೀಯೋ | (ತದಾ—ಅಗ) | ಅನವಿಶೇಃ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ (ಇಂಧನಾದಿಗಳಿಗಾಗಿ ಅರಣ್ಯ
 ವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಉದ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಲಪಮರ್ಥವಾದ) | ತುರಾಯ—ಆತುರದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ
 ಪತ್ನಿಷೇ—ಪಶುಗಳನ್ನು ಅಟ್ಟುವ ಇಂಧನಾರ್ಥಿಗೆ (ಗೋಪಾಲನಿಗೆ) (ಇಷ್ಟಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ) ||

ಭಾವಾರ್ಥ

(ಚೆನ್ನಾಗಿ) ಹೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಅಲುಗುಗುಳ್ಳು, ವನಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಅಯುಧವು ಸಿದ್ಧವಾದಮೇಲೆ,
 (ಯಜ್ಞ) ಪ್ರೇರಕನಾದ ಅಧ್ಯಯುವು ಪಶುವನ್ನು ಯೂಪಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ ; (ಸೂರ್ಯಕಿರಣದಿಂದ ದೀಪ್ತವಾದ
 ಮೇಘವಾಲೆಯು ಮಳೆಗಲೆಯಲು ಸಿದ್ಧವಾದಾಗ ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿದ್ದು, ಇಂದ್ರನು ವೃಷ್ಟಿ ನಿರೋಧಕವಾಮೃತಗಳನ್ನು
 ನಿವಾರಿಸುತ್ತಾನೆ) ; (ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ, ಸೂರ್ಯರೂಪಿಯಾಗಿದ್ದು, ನೀನು) (ಯಾಗಾದಿ) ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತವಾದ

ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದಾಗ, (ಇಂಧನಾದಿಗಳನ್ನು ತರಲು) ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟು (ಉದ್ದವ್ಯ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಿ) ಆತುರದಿಂದ ಪಶುಗಳನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಇಂಧನಾರ್ಥಿಗೂ ಗೋಪಾಲಕನಿಗೂ ಇಷ್ಟು ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

English Translation

When the bright-edged hatchet is ready for its work, the directing priest is able to have the victim bound in the sacrifice: when, Indra, you shine upon the days that are appropriated to sacred rites, then (success attends) upon the man who goes with his cart (for fuel), the driver (of cattle), or the active (shepherd)

ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು:

ಸಾಯಣರು ಈ ಯುಕ್ತಿನ ವೊಂದಲನೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎರಡುವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ವೊಂದಲನೆಯ ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವನದಲ್ಲಿ ಇರುವ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲು ಅರ್ಥವಾದ ಹರಿತವಾದ ಶಸ್ತ್ರವು ಪಶುಗಳನ್ನು ವಿತಸನಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾದಾಗ ಅಧ್ವರ್ಯವು ಪಶುವನ್ನು ಯೂಪಸ್ತಂಭಕ್ಕೆ ಬಂಧಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾಗುವನು ಎಂದು ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ (ಅರ್ಥವು) ವಿಷಯವು ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವುದು. ಸ್ವಿಧ್ಯಾ ಶಬ್ದವು ಸೂರ್ಯಕಿರಣವೆಂದೂ ವನಂ ಅಸ್ಯಾಂ ಧೀಯತೇ ಇತಿ ವನಧಿತಿ: ಮೇಘಮಾಲಾ | ವನ ಎಂದರೆ ಉದಕವೆಂದೂ, ಉನಕವು ಇರುವ ಕಾರಣ ವನಧಿತಿ ಶಬ್ದವು ಮೇಘಮಾಲೆ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ವನಧಿತಿಮೇಘಮಾಲಾ ಯದಾ ಅಪಸ್ಯಾತ್ ಅಪಃಶೈವರ್ಷಲಕ್ಷಣಂ ಕರ್ಮ ಕರೋತಿ ತದಾನೀಂ ಸೂರಃ ಪೈರಕಃ ಇಂದ್ರಃ ಅಧ್ವರೇ ಯಜ್ಞಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಭೂತೇ ಅಧ್ವರ್ತವ್ಯೇ ಅಹಂಸಿತವ್ಯೇ ಅಂತರಿಕ್ಷೇ ವರ್ತಮಾನಸ್ಥ ಗೋಃ ವೃಷ್ಟ್ಯದಕಸ್ಯ ರೋಧನಾ ರೋಧನಾನಿ ಆವರಣಾನಿ ಪರಿ ಪರಿತೋ ನಿವಾರಯತಿ.

ಸೂರ್ಯಕಿರಣದಿಂದ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ ಮೇಘಮಾಲೆಯು ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ವರ್ಷಿಸಲು ಸಿದ್ಧವಾದಾಗ ಪ್ರೇರಕನಾದ ಇಂದ್ರನು ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಕರ್ಮವು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇರುವವನಾಗಿ ವೃಷ್ಟಿಯ ಉದಕದ ತಡೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವನು ಎಂದು ಎರಡನೆಯ ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥವು. ಈ ಎರಡುವಿಧವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರನು ಆಚರಿಸುವ ಯಜ್ಞರಕ್ಷಣೆಯ ವ್ಯಗ್ರತೆಯೂ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು ಇಂದ್ರನು ಸೂರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನೆಂದೂ ಕರ್ಮಕಾಲಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಗಂತವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಲಶಕ್ತನಾದವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವನೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ತುರಾಯಿಕ್ಕೆ—ರಮಾಣಾಯ | ತ್ವರಮಾಡುವವನೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಸ್ವಿಧ್ಯಾ—ಶೋಭನಮಿಧ್ಯಂ ದೀಪ್ತಮಾಸ್ಯಂ ದೀಪ್ತಿರ್ವಾ ಯಸ್ಯಾಸ್ಯಾ | ಉತ್ತಮನಾದ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತ ನಾದ ಮುಖವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಷ್ಠಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ಈ ವಕ್ರನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಮಕ್ರನ ಅರ್ಥದೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಪದಗಳಿಗೆ ಸಾಯಣರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೂ ಇವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಇರುವುದು.

ಅನರ್ವಿಶೇ ಪಶ್ಚಿಣೇ ತುರಾಯಿ—ಮು ಗತೌ ಅಗತಾ ವಿಶೋ ಯಸ್ಯ ಸೋನ್ಯನರ್ವಿಶ್ | ಯಸ್ಯ ಮಿತ್ರಾದಿಯೋ ವಾ ಮನುಷ್ಯಾಃ ಯಷ್ಟುತ್ಪಾನ್ನರಳಂ ನ ಗತಾಃ ಪರಿಚಾರಕಾ ವಾ ಸರ್ವೇ ಪಶೂಸ್ಯ ಇಚ್ಛತಿ ಸ ಪಶ್ಚಿತ್ | ದೇರ್ವಾ ಪರಿಚರಿತುಂ ಯಸ್ತೌರತೇ ಸ ತುರಃ |

ಯಾಗತಿಲರಾಗಿರುವ ಮಿತ್ರರೇ ಮೊವಲಾದವರೂ ಕೂಡ ನರಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದದೆ, ದೇವತೆಗಳ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಅಸಕ್ತ ರಾಗಿರುವ ಮಕ್ಕು ಗನಾದಿ ಪಶುಕಾಮರಾಗಿರುವ ಮತ್ತು ದೇವಾದಿಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ತ್ಯಜಿಸುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿ ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಇರುವ ಯಜಮಾನರ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವಾಗ ನೇರವೇರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರನು ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಸಾಯಣರು—

ಅನರ್ವಿಶೇ—ಅನಸಾ ಕಕಟೇನ ಇಂಧನಾದ್ಯಾಹರಣಾಯ ಅರಣ್ಯಂಪ್ರವಿಶತೇ ಯಾಗ್ಯಾ ಗಂತ-
ಸ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ಗಂತುಮಶಕ್ತಾಯ ಪುರುಷಾಯ |

ಗಾಡಿಯಿಂದ ಸೌದಿಯೇ ಮೊವಲಾದವುಗಳನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗುವವನ ಅಥವಾ ತಾನು ಸೇರ ಬೇಕಾದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಅಶಕ್ತನಾದ ಪುರುಷನಿಗಾಗಿ, ಎಂದೂ, ಪಶೂಗಳ ಪ್ರೇರಯತೇ ತುರಾಯಿ ತ್ಯಜರಮಾಣಾಯ ಗೋಪಾಲಾಯ ಪಶುಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಿರುವ ತ್ಯಜರಮಾಡುವ ಗೋಪಾಲಕನಿಗೂ ಕೂಡ ಇಷ್ಟ ವನ್ನು ಇಂದ್ರನು ನೆರವೇರಿಸುವನು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ

ಸ್ವಿಧ್ಯಾ—ಶೋಭನ ಇಧ್ಯಂ ದೀಪ್ತಂ ಅಸ್ಯಂ ದೀಪ್ತಿರ್ವಾ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಸ್ವಿಧ್ಯಾ ನಯಾ ಸುಭ್ಯಾಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೬೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದಾಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಸನ್ಯಾತ್—ಅಪಕಲ್ಪದ ಮೇಲೆ ಸುಪ ಅತ್ಮನಃ ಕೃಚ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮) ಇಚ್ಛಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕೃಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸನಾದ್ಯಂತಾ ಧಾತವಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಸಸ್ಯ ಎಂಬ ಕೃಚಂತವು ಧಾತುಸಂಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಲೇಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷವಿಚನವಲ್ಲ ತಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇಚ್ಛೆ ಲೋಪಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರ ಲೋಪ. ಲೇಟೋಟೋಟಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಪಕಲ್ಪ ಅಡಾಗಮ. ಯದ್ವ್ಯೇಗವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಶಾತ್ಪ್ರಯೋಗ್ಯದಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತ ಪ್ರತಿವೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಕೃಚ್ ಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ರೋಧನಾ—ರುಧಿರ್ ಅವರಣೇ ಧಾತು. ಲ್ಯುಟ್ ಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೧೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲ್ಯುಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯುಷೋರನಾಳ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅನಾ ದೇಶ. ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧಿಗೆ ಗುಣ. ನಪುಂಸಕಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ರೋಧನಾನಿ ಎಂದು ರೂಪವಾದಾಗ ಶ್ಲೇಷ್ಯಂದಸಿ ಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೭೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಿಗೇ ಲೋಪ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಭಾಸಿ—ಧಾ ದೀಪ್ತೌ ಧಾತು. ಲಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷವಿವಚನಾಂತರೂಪ. ಯದ್ಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಿಪ್ ಸಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ತಿಚ್ ಚೋದಾತ್ತವತಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ ಅನುದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅನರ್ವಶೇ—ಅನಸಾ ವಿಶತಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಇತಿ ಅನರ್ವಿಟ್ ವಿಶ ಪ್ರನೇಶನೇ ಧಾತು. ಕ್ಷಿಪ್ ಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ಷಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅನರ್ವಿಶ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಹರಾದೀನಾಂ ಪತ್ಯಾ ದಿಸೂಪಸಂಖ್ಯಾನಮ್—(ಪಾ. ಮ. ೮-೨-೭೦-೧) ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಅನಸ್ ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ರೇಫಾದೇಶ. ಅಥವಾ ಋ ಗತೌ ಧಾತು ಇದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ವಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅದನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಧಾತುವಿಗೆ ಗುಣ. ಅರಂ ಗಂತವ್ಯಂ ಪ್ರತಿ ವಿಶತಿ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಇತಿ ಅರ್ವಿಟ್. ನ ಅರ್ವಿಟ್ ಅನರ್ವಿಟ್. ತತ್ಪು. ರುಷೇ ತುಲ್ಯಾರ್ಥ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅವ್ಯಯಪೂರ್ವಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಪದಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಗ್ರಹಮಾಡಿಲ್ಲ.

ಪತ್ನಿಷೇ—ಇಹ ಗತೌ ಧಾತು. ಪ್ರೇರಣಾತೋರುಷುದರಿಂದ ಅಂತರ್ಭಾವವಿತ್ಯರ್ಥಕವಾದ ಧಾತು. ಕ್ಷಿಪ್ ಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಕ್ಷಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕೃದುತ್ತರಪದಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥಿವಿವಚನಾಂತರೂಪ.

—:o:—

ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ

ಅ॒ನ್ವಾ॒ ನು॒ಹೋ॒ ದಿ॒ವ ಆ॒ದೋ॒ ಹ॒ರೀ ಇ॒ಹ ದ್ಯು॒ಮ್ನಾ॒ಸಾಹ॑ಮ॒ಭಿ.

ಯೋ॒ಧಾನ॑ ಉತ್ಸಂ |

ಹರಿಂ ಯತ್ತೇ ಮಂದಿನಂ ದುಕ್ಷನ್ತ್ಯಥೇ ಗೋರಭಸಮದ್ರಿಭಿರ್ವಾ-
ತಾಸ್ಯಂ || ೮ ||

ಪದಪಾಠಃ

ಅಷ್ಟಾ | ಮಹಃ | ದಿವಃ | ಆದಃ | ಹರೀ | ಇತಿ | ಇಹ | ದ್ಯುಮ್ನಾ ಸಹಂ |

ಅಭಿ | ಯೋಧಾನಃ | ಉಕ್ಷಂ |

ಹರಿಂ | ಯತ್ | ತೇ | ಮಂದಿನಂ | ಧುಕ್ಷನ್ | ವೃಥೇ | ಗೋರಭಸಂ |

ಅದ್ರಿ ಭಿಃ | ವಾತಾಪ್ಯಂ || ೮ ||

|| ಸಾಯಂಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಇಂದ್ರ ಮಹೋ ಮಹತೋ ದಿವೋ ಮದಕರಸ್ಯ ಸೋಮಸ್ಯಾಷ್ಟಾ ಭೋಕ್ತಾರೌ ಸಾತಾರೌ
ಹರೀ ಸ್ತುಕೀಯಾವಶ್ವಾನಿಹಾಸ್ಮಿನ್ಯಮೃಣ್ಯಾದಃ | ಪೀತಕೇಷಂ ಸೋಮಂ ಸಾಯಯಿ | ತಥಾ ದ್ಯುಮ್ನಾ-
ಸಾಹಂ ದ್ಯುಮ್ನಾಸ್ಯಾದೀಯಸ್ಯ ಧನಸ್ಯಾಭಿಭವಿತಾರಮುತ್ಸಮುತ್ಪಾವಯಿತಾರಂ ಕತ್ರಂ ಯೋಧಾನೋ
ಯೋಧನಶೀಲಶ್ಚಮುಭವ | ಯದ್ಯಥಾ ತೇ ತವ ವೃಥೇ ವರ್ಧನಾಯ ಹರಿಂ ಮನೋಹರಂ ಮಂದಿನಂ
ಮದಕರಂ ಗೋರಭಸಂ | ಅತ್ರ ಗೋಶಬ್ಧಃ ಪಯಸಿ ವರ್ತತೇ ಪಯೋ ಬಲಂ | ತದ್ವೈದ್ಯೇಗವಂತಂ |
ವೀರ್ಯವಂತಮುತ್ಕೃಥಃ | ವಾತಾಪ್ಯಂ ವಾತೇನ ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಂ | ವಾತತುಲ್ಯೇನ ಶೀಘ್ರಾಣಿಣಾ ತ್ವಯಾ
ಸಾತವ್ಯನಿುತ್ಕೃಥಃ | ಏನಂದಿಧಂ ಸೋಮಮದ್ರಿಭಿರ್ಗ್ರಾವಭಿರ್ಧುಕ್ಷನ್ ದುಹಂತಿ ಬುತ್ರಿಜೋಽಭಿಷು-
ಇಂತಿ | ತದಾನೀಮಾಪ್ಯೇತಿ ಪೂರ್ವತ್ರ ಸಂಬಂಧಃ | ಅಷ್ಟಾ | ಅಶ ಭೋಜನೇ ತೃಚ್ | ಅಗಮಾನು-
ವಾಸನಸ್ಯಾನಿತ್ಯೆತ್ಯಾದಿಛವಃ | ಧುಕ್ಷನ್ | ಪದಕಾಲೀನೋ ಭಷ್ಯಾವಶ್ವಂದಸಃ ||

ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಃ

ಯತ್—ಯಾವಾಗ | ತೇ—ನಿನ್ನ | ವೃಥೇ—ವ್ಯವಿಗಾ | ಹರಿಂ—ಮನೋಹರವಾದುದೂ | ಮಂ-
ದಿನಂ—ಮದಕಾರಿಯೂ | ಗೋರಭಸಂ—ಕ್ಷೀರದಂತೆ ಬಲಕಾರಿಯೂ | ವಾತಾಪ್ಯಂ—ವಾಯುವಿನಂತೆ ವೇಗ
ಪುಳ್ಳ ನಿನ್ನಿಂದ ಪೀಯಮಾನವಾದುದೂ ಆದ (ಸೋಮರಸವನ್ನು) | ಅದ್ರಿಭಿಃ—ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ | ದುಕ್ಷನ್
(ಬುತ್ತಿಚರು) ಸದ್ವಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳೆ | (ತತ್—ಆನ) | (ಹೇ ಇಂದ್ರ—ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ) | ಮಹಃ—ಶ್ರೇಷ್ಠವಾನ |

ದಿವಃ—ಮದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ (ಸೋಮರಸವನ್ನು) | ಅಷ್ಟಾ—ಪಾನಮಾಡುವ | ಹರೀ—(ನಿನ್ನ) ಎರಳು ಅಶ್ವಗಳಿಗೂ | ಇಹ—ಈ ಯಾಗದಲ್ಲಿ | ಅದಃ—(ಪೀತಶೇಷವಾದ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿಸು); | (ತಥಾ—ಹಾಗೆಯೇ) | ದ್ಯುಮ್ನಾಸಾಹಂ—(ನಮ್ಮ) ಧನವನ್ನಪಹರಿಸುವ | ಉತ್ಸಂ—ಶತ್ರುವನ್ನು | ಯೋಧಾನಃ—ಯೋಧ್ವುವಾದ (ನೀನು) | ಅಭಿ (ಭವ)—ಸೋಲಿಸು ||

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ, ನಿನ್ನ ವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಮುತ್ತಿಜರು ಮನೋಹರವೂ ಮದಕರವೂ, ಸ್ವೀಕರದಂತೆ ಬಲಿಕಾರಿಯೂ, ವಾಯು(ವೇಗವುಳ್ಳ ನೀನಿಗೆ) ಪಾನಯೋಗ್ಯವೂ ಆದ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಜಜ್ಜಿ (ಮುತ್ತಿಜರು) ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದಾರೆ; (ಇಂಥ) ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮತ್ತು ಮದಕಾರಕವಾದ ಸೋಮರಸವನ್ನು ನಿನ್ನ ಅಶ್ವಗಳಿಗೆ (ನಿನ್ನ ಪೀತಶೇಷವನ್ನು) ಪಾನಮಾಡಿಸು; ಯೋಧ್ವುವಾದ ನೀನು ನಮ್ಮ ದ್ರವ್ಯಾಪಹಾರಿಯಾದ (ನಮ್ಮ) ಶತ್ರುವನ್ನು ಸೋಲಿಸು.

English Translation

Send hither your horses, the quaffers of the exhilarating libation; overcome, warrior, the adversary plundering us of our treasure; when they express with stones, for the increase (of your strength), the delightful, exhilarating, invigorating (juice), to be overtaken by you who are swifter than the wind.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಹರೀ—ಸ್ವೀಕೀಯಾ ಅಶ್ವಾ | ಹರೀ ಇಂದ್ರಸ್ಯ (ನಿ. ೨-೨೪) ಇಂದ್ರನ (ವಾಹನವಾದ) ರಥದ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಹರೀ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಇಂದ್ರನು ತಾನು ಪಾನಮಾಡಿದನಂತರ ಉಳಿದ ಸೋಮವನ್ನು ತನ್ನ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಪಾನಮಾಡಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ದ್ಯುಮ್ನಾಸಾಹಂ ದ್ಯುಮ್ನಸ್ಯ ಅಸ್ಮದೀಯಸ್ಯ ಧನಸ್ಯ ಅಭಿಭವಿತಾರಂ. ಮುಘಂ, ರೇಕ್ಷಃ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ದ್ಯುಮ್ನ ಶಬ್ದವು (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ಧನವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವವನನ್ನು ಇಂದ್ರನು ನಿಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ಉತ್ಸಂ—ಉತ್ಸಾನಯಿತಾರಂ. ಉತ್ಸಶಬ್ದವು ಕೂಪನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಉತ್ಸ ಉತ್ಸರಣಾದ್ಯಾ ಉತ್ಸದನಾದ್ಯಾ ಉತ್ಸ್ಯಂದನಾದ್ಯಾ, ಉನಶ್ರೇವಾರ್ಫ (ನಿ. ೧೦-೧೦) ಉತ್ಸ ಎಂಬ ಸವವು—ಗರ್ಭವಾದ ಸ್ಯ ಧಾತುವಿನಿಂದಲಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಗತಿ, ಅವಸಾವನ (ನಾಶ) ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಸದ ಧಾತುವಿನಿಂದಲಾಗಲಿ, ಅಥವಾ, ಪ್ರವಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಸ್ಯಂದು ಧಾತುವಿನಿಂದಲಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಕ್ಷೇಪನ (ಜಿಸುಗುವುದು) ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಉಂದೀ ಧಾತುವಿನಿಂದಲಾಗಲಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವುದು. ಇಂದ್ರನು ನಮ್ಮ ಧನಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವವರನ್ನು ಇಂದ್ರನು ನಾಶಮಾಡಲಿ ಎಂದು ವಿನಯಿಸಿದೆ.

ನಾಶಾವ್ಯಂ—ನಾಶೇನ ಸ್ವಾಪ್ತವ್ಯಂ ನಾತುಲೃತೀಘ್ರಕಾರಿಣಾ ತ್ರೆಯಾ ಸಾತವ್ಯಂ. ಇಂದ್ರನಿ
ಗಾಗಿ ಮುತ್ತಿಜರು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ ದ ಸೋಮರಸವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಲಿ ಎಂದು ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. ಸ್ಯಂದಸ್ತಾಮಿಗಳು ಬೇರೆ
ವಿಧವಾಗಿ ಈ ಮಕ್ಕಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಮಹಃ ಮಹತಃ ದ್ಯುಲೋಕಸ್ಯ ಅಷ್ಟಾ ವ್ಯಾಪ್ತಾ ಹರೀ ಹರಿಭ್ಯಾಂ ಉತ್ಸಂ ಮೇಘಂ ಅಭಿ-
ಯೇಧಾನಃ ದ್ಯುಮ್ನಾಸಾಹಂ ದ್ಯುಮ್ನಮನ್ಸಂ ಮಾಂಸಮಂಡಾದಿ ಯದ್ಯತ್ಸ್ಯಾದು-
ತ್ಪೇನಾಭಿಮತಂ ತತ್ಪ್ರವರ್ಣಂ ಏನಾಬಿಭವತಿ | ಅದಃ ಅಭಿಕ್ಷಯಃ |

ಇಂದ್ರನು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ ಮತ್ತು ಅಂತರಿಕ್ಷಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನು. ನಮ್ಮ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ರುಚಿಕರವಾದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನೂ,
ಮಾಂಸ, ಮಂಡ ಇವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವವನು. ತನ್ನ ಅಶ್ವಗಳಿಂದ ಮೇಘಗಳ ಸಂಗಡ ಯುದ್ಧ
ಮಾಡಿ ಮಳೆಯನ್ನು ಹುಯ್ಯುವಂತೆ ಮಾಡುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಮತ್ತು

ಗೋರಭಸಂ—ಗಾವಃ ಸ್ತುತಯಃ ಆಪೋ ವಾ | ರಭಸ ಇತಿ ಮಹನ್ಯಾಮ | ಗಾವೋ ರಭಸಿ-
ತ್ಪ್ರೋ ಯಸ್ಯ ಸ ಗೋರಭಸಃ | ಗೋಭಿರದ್ವಿವಾ ಮಹತ್ಕೃತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ನಾಶಾವ್ಯಂ
ಉದಕರೂಪಂ ಅಥವಾ ನಾಶಂ ಪ್ರಾಣಃ | ತಸ್ಯಾಪ್ಯಾಯಿತಾರಂ ಪ್ರಾಣಿಕರಂ |

ಗೋಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ತುತಿ ಅಥವಾ ಉದಕವೆಂದು ಅರ್ಥ. ರಭಸ ಎಂಬುವುದು ಮಹನ್ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ
(ನಿ. ೩-೧೩) ಹವಿಸ್ಸುಗಳು, ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದಲೂ ಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ಉದಕಗಳಿಂದಲೂ ಮಹತ್ಪೂರಿತಗಳಾಗಿರುವವು
ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ನಾಶಾವ್ಯ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬಲವುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು. ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ
ಹಿತವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಉದಕರೂಪವಾದ ಹವಿಸ್ಸು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

|| ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಶ್ನೆಯಾ ||

ಅಷ್ಟಾ—ಅಶ್ವ ಭೋಜನೇ ಧಾತು. ಕರ್ತರಯಲ್ಲಿ ತೃಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ, ಅಗಮಾನುಶಾಸನಮನಿಷ್ಕಮ್
ಎಂಬ ಪರಿಭಾಷೆಯಿಂದ ಇದಾಗುವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ವೃಶ್ಚಿಭ್ಯಸ್ತೇ ಸ್ವಜ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ
ಶಕಾರಕ್ಕೆ ಸತ್ಯ. ಅದನ್ನು ನಿಮತ್ತೀಕರಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯಯ ಶಕಾರಕ್ಕೆ ಸ್ವತ್ಯ ಪ್ರಥಮಾವಕನಚನವಲ್ಲ ಅಷ್ಟಾ
ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಟಿತ್ತಾಮರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ

ಮಹಃ : ಮಹತಃ ಎಂದು ರೂಪವಾದಾಗ ಧಾವನವಾಗಿ ತಕಾರ ಲೋಪ ಬರುತ್ತದೆ.

ದಿವಃ—ಊದಿವಂ ಸದಾದಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತವ್ಯ
ಬರುತ್ತದೆ.

ದ್ಯುಮ್ನಾಸಾಹಮ್—ಸಹ ಅಭಿಭವೇ ಧಾತು. ಧಾತ್ಯಾದೀಃಷಃ ಸಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೪)ಎಂದಿ-
ಂದಿಂದ ಧಾತ್ಯಾದಿಗೆ ಸತ್ಯ. ಲೈ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಉಪಧಾವೃದ್ಧಿ. ಅನ್ವೇಷಾಮಸಿ ದೈತ್ಯತೇ ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ವೇಸ್ತ
ಸದಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘ. ಕ್ಷಗುಕ್ತರಪವಸ್ತುಕ್ತಕತ್ವದ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯೋಧಾನಃ—ಯುಧ ಸಂಪ್ರಹಾರೇ ಧಾತು. ತಚ್ಚೇಲಾರ್ಥ ತೋರುವಾಗ ತಾಚ್ಚೀಲ್ಯವಯೋವಚಃ-
ನೇಷು ಚಾನಶ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೧೨೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚಾನಶ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಶಪ್ ವಿಕರಣ. ತನ್ನಿಮುಕ್ತ
ವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಧೆಗೆ ಗುಣ ಬರುತ್ತದೆ ಚಿತಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮಂದಿನಮ್—ಮಂದಿ ಹರ್ಷೇ ಧಾತು. ಇದಿತೋನುಮ್ ಧಾತೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೫೮) ಎಂಬು
ದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ತಾಚ್ಚೀಲ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಣಿಪ್ರತ್ಯಯ. ಮಂದಿನ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ
ಇಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾವಿಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಋಕ್ಷನ್—ಋಹ ಪ್ರಪೂರಣೇ ಧಾತು. ವರ್ತಮಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಛಂದಸಿಲುಚ್ಛಲಿಟಃ (ಪಾ.
ಸೂ. ೩-೪.೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲುಚ್. ಪ್ರಥಮಪುರುಷಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ರಿಱಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತೆಶ್ಚ ಎಂಬುದರಿಂದ
ಇಕಾರ ಲೋಪ. ರೋಂತಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಂತಾದೇಶ. ಶಲ ಇಗುಪಧಾವನಿಟಃಕ್ಲಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-
೪೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚ್ಲಿಗೆ ಕ್ಷಾದೇಶ. ದುಹ್+ಸ+ಆನ್ ಎಂದಿರುವಾಗ ಹೋಡಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಡತ್ತ. **ಷಢೋಃಕಾಸಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೪೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಕಾರ ಪರವಾದುದರಿಂದ ಡಕಾರಕ್ಕೆ ಕತ್ತ. ಕಕಾರದ ಪರ
ದಲ್ಲಿ ಸಕಾರ ಬಂದುದರಿಂದ ಆದೇಶಪ್ರತ್ಯಯಯೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೩-೫೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ಸತ್ಯ. **ಆತೋಗುಣೇ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಪರರೂಪ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸ್ಯಮಾಜಯೋಗೇಽಪಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೫)
ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪದಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಷ್ಠಭಾವವು ಛಾಂದಸವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಯದ್ಯೋಗವಿರು
ವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಕ್ಷ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅದಃ—ಅದ ಭಕ್ತಣೇ ಧಾತು. ಪ್ರೇರಣಾತೋರುವುದರಿಂದ ಅಂತರ್ಭಾವವಿತ್ಯರ್ಥಕವಾದ ಧಾತು. ಲಪ್
ನುಧ್ಯಮಪುರುಷವಿಕವಚನದಲ್ಲಿ ಸಿಪ್. ಇತೆಶ್ಚ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರ ಲೋಪ. **ಅದಃಸರ್ವೇಷಾಮ್** (ಪಾ.
ಸೂ. ೭-೩-೧೦೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ಶಪಿಗೆ ಲುಕ್. **ಅದಜಾದೀನಾಂ** ಎಂಬುದರಿಂದ
ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ ವೃದ್ಧಿ. ಪ್ರತ್ಯಯಸಕಾರಕ್ಕೆ ರುತ್ಪವಿಸರ್ಗ.

ಸಂಕಲನಕಾರಿ

ತ್ವನಾಯಸಂ ಪ್ರತಿ ವರ್ತಯೋ ಗೋರ್ಧಿವೋ ಅಶ್ವಾನಮುಪ್

ನೀತಮ್ಯುಭ್ಯಾ ।

ಕುತ್ಸಾಯ ಯತ್ರ ಪುರುಹೂತ ವನ್ವಣ್ಣುಷ್ಣಮನಂತ್ಯೈಃ ಪರಿ-
ಯಾಸಿ ವದ್ಯೈಃ || ೯ ||

ಸದವಾಃ

ತ್ವಂ | ಅಯಸಂ | ಪ್ರತಿ | ವರ್ತಯಃ | ಗೋಃ | ದಿವಃ | ಅಶ್ವಾನಂ | ಉಪ್-
ನೀತಂ | ಋಭ್ವಾ ||
ಕುತ್ಸಾಯ | ಯತ್ರ | ಪುರುಹೂತ | ವನ್ವನ್ | ಶುಷ್ಣಂ | ಅನಂತ್ಯೈಃ | ಪ-
ರಿಯಾಸಿ | ವದ್ಯೈಃ || ೯ ||

ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ

ಹೇ ಇಂದ್ರ ತ್ವಂ ಗೋರ್ಗಂತುಃ ಶುಷ್ಣಸ್ಯಾಸುರಸ್ಯ ವಧಾರ್ಥಮಾಯಸಮಯೋಮಯಂ ವಜ್ರಂ ಪ್ರತಿ ವರ್ತಯಃ | ಅಭಿಮುಖ್ಯೇನ ವ್ಯಸ್ಯಜಃ | ಕೀದೃಶಂ ವಜ್ರಂ | ದಿವೋ ದ್ಯುಲೋಕಾದ್ಭಿಘ್ನಾ ದೀಪ್ತೇನ ತ್ವಷ್ಟೋಽಪಿನಿತಮಾನೀತಂ ಅಶ್ವಾನಂ ಶೀಘ್ರಂ ಶತ್ಕೋವ್ಯಾಪಕಂ | ಯತ್ರ ಯದಾ ಹೇ ಪುರುಹೂತ ಪುರುಭಿಜುಹುಭಿಃ ಸ್ತೋತ್ರೈರಾಹೂತೇಂದ್ರ ಕುತ್ಸಾಯೈತತ್ಕಂಜ್ಞಾಯರ್ಷಯೇ ಶುಷ್ಣಂ ಕೋಷಕಮ- ಸುರಮನಂತೈರ್ನಿರವಧಿಕ್ರಮಧ್ಯಹನನಸಾಧನೈರಾಯುಧೈರ್ವಸ್ತನ್ ಹಿಂಸನ್ ಪರಿಯಾಸಿ ಪರಿತೋ ಗಚ್ಛಸಿ | ತದಾನೀಂ ತದ್ವಧಾರ್ಥಂ ವಜ್ರಂ ಪ್ರತ್ಯವರ್ತಯ ಇತ್ಯರ್ಥಃ || ಅಶ್ವಾನಂ ಅಶೂ ವ್ಯಾಪ್ತ | ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋಽಪಿ ದೃಶ್ಯಂತ ಇತಿ ಮನಿನ | ಋಭ್ವಾ | ಜಸಾದಿಷು ಛಂದಸಿ ವಾವಚನಮಿತಿ ನಾಭಾವಸ್ಯ ನಿಕ್ಲಿಪ್ತತ್ವಾದಭಾವೇ ಯುಜಾದೀಶಃ | ವನ್ವನ್ | ವನು ಯಾಚನೇ | ಅತ್ರ ಹಿಂಸಾರ್ಥಃ | ತಥಾ ಚ ಯಾಸ್ಯಃ | ವನುಷ್ಯತಿಹರ್ಷತಿಹರ್ಮಾನವಗತಸಂಸ್ಕಾರೋ ಭವತಿ | ನಿ. ೫. ೨ | ಇತಿ | ವದ್ಯೈಃ | ಹನಕ್ಲ ವಧ ಇತಿ ಹಂತೇಃ ಕರಣೇಽಪ್ | ತತ್ತ್ವಂನಿಯೋಗೇನ ವಧಾದೀಶಕ್ಲ | ಸಚಾದಂತೋಽಂತೋದಾತ್ತೈಃ | ತಸ್ಯಾತೋ ಲೋಪೇ ಸತ್ಯುದಾತ್ತನಿವೃತ್ತಿಸ್ವರೇಣ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ಯೋದಾತ್ತತ್ವಂ ||

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ

ಯತ್ರ—ಯಾವಾಗ | ಪುರುಹೂತ—ಅನೇಕ (ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ) ಕರಿಯುಳ್ಳವನು ಎೞೆ ಇಂದ್ರನೇ | ಕುತ್ಸಾಯ—ಕುತ್ಸ ಎಂಬ ಮುನಿಗೋಸ್ಕರ | ಶುಷ್ಣಂ—ಹಿಂಸಕನಾದ ಅಸುರನನ್ನು (ಎದುರಿಸಿ) | ಅನಂತ್ಯೈಃ—

ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ | ವಧೈಃ—ವಧಕಾರಿಗಳಾದ ಆಯುಧಗಳೊಡನೆ | ವನ್ಯೈಃ—ಹಿಂಸಿಸುತ್ತಾ | ಪರಿಯಾಸಿ—
ಹೋಗುತ್ತೀಯೋ | (ತದಾ—ಅಗ) | ತ್ವಂ—ನೀನು | ಗೋಃ—(ವೇಗವಾಗಿ) ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವ (ಅಸುರನ ವಧಾ
ರ್ಥವಾಗಿ) | ದಿವಃ—ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಿಂದ | ಋಭ್ವಾ—ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ (ಮುಭುವಿನಿಂದ) | ಉಪಶೀತಂ—
ತರಬ್ಬಟ್ಟರೂ | ಅಶ್ವಾನಂ— ತೀಘ್ರವಾಗಿ (ಶತ್ರುವನ್ನು) ಎದುರಿಸುವುದೂ ಆದ | ಆಯಸಂ—ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ಮಾಡಿದ
(ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು) | ಪ್ರತಿ ವರ್ತಯಃ—ಎಸೆದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ

ಅನೇಕರಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ, ಕುತ್ಸುಮುಷಿಗೋಸ್ವರ, ಹಿಂಸಕನಾದ ಅಸುರನನ್ನು (ಎದುರಿಸಿ)
ಅನೇಕ ಆಯುಧಯುಕ್ತನಾಗಿ ಹೋದಾಗ, ವೇಗವಾಗಿ ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಅವನ ಮೇಲೆ, ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಿಂದ ಮುಭುವು
ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತು ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ಮಾಡಿದ (ನಿನ್ನ) ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ.

English Translation

You hurled your iron bolt upon the quick-moving (Asura), the
swift destroyer of foes, that was brought (to you) by Ribhu from heaven;
when you, who are worshipped by many, striking Sushna for the sake of
Kutsa, encompassed him with numberless fatal (weapons).

ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು

ಋಭ್ವಾ—ದೀಪ್ತೇನ ತ್ವಷ್ಟ್ವಾ | ಮುಭು ಶಬ್ದವು ಮೇಧಾವಿನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೧೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ
ಉರು ಭಾಂತೀತಿವಾ (ನಿ. ೧೧-೧೬) ಎಂದು ಯಾಸ್ಯರು ನಿರುಕ್ತಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ವಚನಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ
ಬಹಳ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನಾದ ತ್ವಷ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮನೊಂದು ಸಾಯಣರೂ, ಮೇಧಾವಿಯಾದ ಇಂದ್ರನೊಂದು ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿ
ಗಳೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ವನ್ಯೈ ಪರಿಯಾಸಿ— ಹಿಂಸಕ ಪರಿತೆ ಗಚ್ಛಿಸಿ | ಶುಷ್ಕನೆಂಬ ಅಸುರನನ್ನು ಹಿಂಸೆಮಾಡುವವನಾಗಿ ಅವನ
ಸುತ್ತಲೂ ಅವನಿಗೆ ಎದುರಾಗಿಯೂ ಇಂದ್ರನು ಹೋಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡುವನೆಂದು ಸಾಯಣರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ವನ್ಯೈ
ಯಾಚಿ ಮಾನಃ ಕುತ್ಸಸ್ವಾಭಿಮತಂ ಪ್ರಾರ್ಥಯಮಾನಃ ಕುಷ್ಣಂ ನಾಮ ಅಸುರಂ ಪರಿಯಾಸಿ | ವಿಯಾತೆ
ಇತಿ ವಧ ಕರ್ಮಸು ಸಾಠಾತ್ ಯಾತಿರತ್ರೈ ವಧಾರ್ಥಃ. ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಗಳು ವನ್ಯೈ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಯಾಚನೆ
ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಕುತ್ಸರುಷಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಿರುವ ಇಷ್ಟವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರನು ಶುಷ್ಕನೆಂಬ
ಅಸುರನನ್ನು ವಧಿಸಿರುವನು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. ಮತ್ತು ಪರಿ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಯಾಧಾತುವು
ವಧ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿ,

ಯಯಾ ವಶೈವಃ ಪರಿಯಾಸ್ಯಂಹೋ ಮ ಘಾಚಿ ದ್ಯಷ್ಟೋ ದಯೇಸೇ ಎ ಸೂರೀನಾ |

(ಮು. ಸಂ. ೬-೩೬-೪)

ಎಂಬ ಮುಕ್ತನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ವದ್ಯೈಃ ಪ್ರಹಾರೈಃ ವಧ ಎಂದರೆ ಪ್ರಹಾರ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. ವದ್ಯೈಃ ಹನನ ಸಾಧನೈರಾಸುಧೈಃ— ಎಂದು ಸಾಯಣರ ವಿವರಣೆ.

ವನ್ಯೈ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಹಿಂಸಾರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಯಾಸ್ಕರು ವನುಷ್ಯತಿಹರ್ಕಂತಿ ಕರ್ಮಾನವಗತಸಂಸ್ಕಾರೋ ಭವತಿ (ನಿ. ೫-೨) ವನಧಾತುವು ವಧ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವರು.

ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ

ಆಯಸಮ್—ಆಯಸಃ ವಿಕಾರಃ ಆಯಸವ್. ವಿಕಾರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತದ್ವಿತೀಷ್ಣ- ಖಾಮಾದೀಃ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಿವೃದ್ಧಿ. ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ವರ್ತಯಃ—ವೃತು ವರ್ತನೇ. ಧಾತು. ಹೇತುಮತ್ತಿಚ್ಛೆ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್. ತನ್ವಿಮಿತ್ರವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕಿಗೆ ಗುಣ. ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ, ಣಿಚಂಕದ ಮೇಲೆ ಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮ ಪುರುಷ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಜಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಗೋಃ—ಗಮಲ್ಯ ಗತೌ. ಧಾತು. ಗಮೇಬೋಧಿನ್—(ಉ. ಸೂ. ೨-೨೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಡೋನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಡಿತ್ವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಟಿಗೆ ಲೋಪ. ಗೋಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಟೀ ಏಕವಚ ನಾಂತರೂಪ.

ದಿವಃ—ದಿವು ಧಾತುವಿಗೆ ದಿವೇದಿವಿಃ—ಎಂಬುದರಿಂದ ದಿವಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಹಿಂದಿನಂತೆ ಟಿಗೆ ಲೋಪ. ದಿವಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಊಡಿಂಕಂ ಪದಾದಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಶ್ವಾನಮ್—ಅಶೂ ವ್ಯಾಪ್ತೌ. ಧಾತು ಅನ್ಯೇಭ್ಯೋಽಸಿ ದ್ವತ್ಯಂತೇ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮನಿನ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಅಶ್ವನ್ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಇತ್ಯಾತ್ಯಾದಿನಿತ್ಯಮ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿತ್ಯಾದುರಿಂದ ಅದ್ಯುದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಉಪನೀತಮ್—ಊಪ್ ಪ್ರಾಪಣೇ. ಧಾತು. ನಿಷ್ಠಾ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವಪ್ರತ್ಯಯ. ಗತಿರ- ನಂತರಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯತ್ಯಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಋಭ್ವಾ—ಋಭು+ಆ ಎಂದಿರುವಾಗ, ಋಸಾದಿಷು ಭಂದಸಿ ವಾ ವಚನಮ್—ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ನಾಭಾವನು ವಿಕಲ್ಪಿತವಾದುದರಿಂದ ಆದು ಬಾರದಿರುವಾಗ ಯಣಾದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ.

ವನ್ಯನ್—ವನು ಯಾಚನೇ ಧಾತು. ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅನೇಕಾರ್ಥವು ಇರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂಸಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಯಾಸ್ಕರೂ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. “ವನುಷ್ಯತಿಹರ್ಕಂತಿಕರ್ಮಾನವಗತಸಂಸ್ಕಾರೋ ಭವತಿ” (ನಿರು. ೫-೨) ಇತಿ. ಇದಕ್ಕೆ ಲಡರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕತ್ವಪ್ರತ್ಯಯ.

ಅನಂತ್ರೈಃ—ನ ವಿದ್ಯತೆ ಅಂತಃ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಅನಂತಾಃ ತೈಃ ನೌಘ್ನಸುಭ್ಯಾಮ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೬೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದಾಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪರಿಯಾಸಿ—ಯಾ ಪ್ರಾಸನೇ ಧಾತು. ಲಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷಬಹವಚನರೂಪ. ಯತ್ರ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಪಾತ್ಪ್ರಯೋಗ್ಯದಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೨೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರಪ್ರತಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಪಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ತಿಜುಚೋದಾತ್ತವತಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೬೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ (ಪರಿ) ಸರ್ವಾನುದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಧೈಃ—ಹನ ಹಿಂಸಾಗತೈಃ | ಹನಶ್ಚ ವಧಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩ ೩-೭೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಕರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತತ್ಸನ್ನಿಯೋಗದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ವಧಾದೇಶ. ಇದು ಅಂತೋದಾತ್ತವೆಂದು ನ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಅತೋಲೋಪಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದರ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪಃ ಅನುದಾತ್ತಸ್ಯ ಯತ್ರೋದಾತ್ತೋಲೋಪಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ತೃತೀಯಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ. || ೯ ||

! ಸಂಹಿತಾಶ್ಲೋಕಃ !

ಪುರಾ ಯತ್ಸಾರಸ್ತಮಸೋ ಅಪೀತೇಸ್ತಮದ್ರಿವಃ ಫಲಿಗಂ

ಹೇತಿಮಸ್ಯ |

ಶುಷ್ಕಸ್ಯ ಚಿತ್ಪರಿಹಿತಂ ಯದೋಜೋ ದಿವಸ್ಪರಿ ಸುಗ್ರಥಿತಂ

ತದಾದಃ | || ೧೦ ||

ಪದಶಃ |

ಪುರಾ | ಯತ್ | ಸೂರಃ | ತಮಸಃ | ಅಪಿ | ಇತೇಃ | ತಂ | ಅದ್ರಿ | ವಃ |

ಫಲಿ | ಗಂ | ಹೇತಿಂ | ಅಸ್ಯ |

ಶುಷ್ಕಸ್ಯ | ಚಿತ್ | ಪರಿಹಿತಂ | ಯತ್ | ಓಜಃ | ದಿವಃ | ಪರಿ | ಸು-
ಗೃಧಿತಂ | ತತ್ | ಅ | ಅದರಿತ್ಯದಃ || ೧೦ ||

ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ

ಪುರಾ ಯದ್ಯದಾ ಸೂರಃ ಸೂರ್ಯಸ್ತಮಸಸ್ತಮೋರೂಪಸ್ಯ ಶುಷ್ಕಸ್ಯಾಸುರಸ್ಯಾಪೀತೇಃ ಸಂಗ್ರಾ-
ಮಾನ್ಮುಕ್ತೋಽಭವದಿತಿ ಶೇಷಃ | ತದಾನೀಂ ಹೇ ಅದ್ರಿವಃ | ಅದ್ರ್ಯಣಂತ್ಯನೇನೇತ್ಯದ್ರಿವೃಜಃ | ತದ್ವ-
ನ್ನಿಂದ್ರ ತಂ ಫಲಿಗಂ | ಮೇಘನಾಮೃತತ್ | ಮೇಘರೂಪೇಣಾವ್ಯಾಂತಂ ಹೇತಿಂ ಹಂತಾರಂ ಶುಷ್ಕಮ-
ಸುರಮಸ್ಯ | ನಿರಸಿತವಾನಸಿ | ಯದ್ವಾ | ಅಸ್ಯ ಶುಷ್ಕಸ್ಯಾಸುರಸ್ಯ ಹೇತಿಂ ಹನನಸಾಧನಮಾಯುಧಂ
ಫಲಿಗಂ ಮೇಘಲಕ್ಷಣಂ ಸ್ವಾಧಾಂಕ್ಷೀರಿತಿ ಶೇಷಃ | ತಥಾ ಶುಷ್ಕಸ್ಯ ಚಿತ್ ಶೋಷಯಿತುರಸುರಸ್ಯ ಚಿ
ಯದೋಜ ಅಚ್ಯಾದಿಕಂ ಬಲಂ ದಿವಸ್ವರಿ ದ್ಯೋತಮಾನಸ್ಯ ಸೂರ್ಯಸ್ಯೋಪರಿ ಪರಿಹಿತಮಾಚ್ಯಾಂತಂ
ಸುಗೃಧಿತಂ ಸುಷ್ಕ ಸೂರ್ಯೇ ಸಕ್ತಂ ತದೋಜಸ್ತಸ್ಯಾತ್ಮೋರ್ಯಾದಾದಃ | ಅದ್ರ್ಯಣಾಃ | ವಿಶಿಷ್ಟಂ
ಕೃತವಾನಸೀತ್ಯರ್ಥಃ || ಅದ್ರಿವಃ | ಭಂದೇನೀರ ಇತಿ ಮತುಪೋ ವತ್ಯಂ | ಮತುವಸೋರುರಿತಿ ನಕಾರಸ್ಯ
ರುತ್ಯಂ | ಹೇತಿಂ | ಕೃತ್ಯಲ್ಯಾಟೋ ಬಹುಲಮಿತಿ ಬಹುಲವಚನಾದ್ಯಂತೇಃ ಕರ್ತರಿ ಕ್ರಿನ್ | ಊಹಿಯೂ-
ತೀತ್ಯಾದೌ ನಿಪಾತನಾದ್ಯೂಪಸಿದ್ಧಿರಂತೋದಾತ್ತತ್ಯಂ ಚಿ | ಅಸ್ಯ | ಅಸು ಶ್ವೇಪಣೇ | ಲಟಃ ಸಿಪ್ | ತಸ್ಯ
ವ್ಯತ್ಯಯೇನ ಹ್ಯಾದೇಶಃ | ಅತೋ ಹೇರಿತಿ ಹೇರ್ಲುಕ್ | ದಿವಸ್ವರಿ | ಸಂಚಿಮ್ಯಾಃ ಪರಾವಧ್ಯರ್ಥ ಇತಿ
ವಿಸರ್ಜನೀಯಸ್ಯ ಸತ್ಯಂ | ಅದಃ | ದ್ವಾ ವಿದಾರಣೇ | ಲಜಾ ಸಿಪಿ ಬಹುಲಂ ಭಂದೇನೀತಿ ವಿಕರಣಸ್ಯ
ಲುಕ್ | ಗುಣೇ ಹಲ್ಯಾಭ್ಯ ಇತಿ ಸೀಲೋಪಃ ||

ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥ

ಪುರಾ—ಹಿಂದೆ | ಯತ್—ಯಾವಾಗ | ಸೂರಃ—ಸೂರನು | ತಮಸಃ—ತಮಸ್ಸಿನೊಡನೆ (ತಮೋ
ರೂಪನಾದ ಅಸುರನೊಡನೆ) | ಅಪೀತೇಃ—ಸಂಗ್ರಾಮದಿಂದ (ಮುಕ್ತನಾದನೋ) | (ತತ್—ಅಗಂ) | ಹೇ
ಅದ್ರಿವಃ—ಅದ್ರಿಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವ ವಜ್ರಧಾರಿಯಾದ ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ | ತಂ ಫಲಿಗಂ—ಆ ಮೇಘರೂಪದಿಂದ
ಅವರಕನಾದ (ಮೇಘರೂಪನಾದ | ಹೇತಿಂ—ಹಂತ್ಯನಾದ (ಶುಷ್ಕಾಸುರನನ್ನು) ಅಸ್ಯ—ಭೇದಿಸಿದೆ | (ತಥಾ—
ಹಾಗೆಯೇ) | ಶುಷ್ಕಸ್ಯ ಚಿತ್—ಶುಷ್ಕಾಸುರನದೇ (ಆದ) | ಯತ್ ಓಜಃ—ಯಾವ ಅಚ್ಯಾದಿಕವಾದ ಬಲವು |
ದಿವಸ್ವರಿ—ದ್ಯೋತಮಾನನಾದ ಸೂರ್ಯನಮೇಲೆ | ಪರಿಹಿತಂ—ಹೊದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತೋ | ಸುಗೃಧಿತಂ—ಚೆನ್ನಾಗಿ
ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿತ್ತೋ | ತತ್—ಆ (ಅಸುರನ) ಬಲವನ್ನು | ಅದಃ—ಕತ್ತರಿಸಿದೆ.

ಭಾಷ್ಯಂ

ಸೂರ್ಯನು (ಅವರಕವಾದ) ತಮಸ್ಸಿನಿಂದ (ತಮೋರೂಪವಾಕ್ಯನೊಡನೆ) ಸಂಗ್ರಾಮದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದ
ಬಂದಾಗ ಆ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಅದ್ರಿಯಾಗುತ್ತ ಶುಷ್ಕಾಸುರನ) ಆಯುಧರೂಪವಾದ ಮೇಘವನ್ನು, ವಜ್ರಧಾರಿಯಾದ

ನೀನು ಭೇದಿಸಿದೆ; (ಅದೇರಿತ) ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು (ಆವನನ್ನು) ಬಲವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಶುಷ್ಣಾ ಸುರನ (ಆವರಕವಾದ) ಬಲವನ್ನೂ ನಿವಾರಣೆಮಾಡಿದೆ.

English Translation

When the sun (had emerged) from the struggle with darkness, you broke, wielder of the thunderbolt, the cloud that had been his annoyance, and sundered the well-fastened covering in which Sushna had enveloped him.

ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು

ಈ ಮುಕ್ತಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಸಾಯಣರು ಶುಷ್ಣನೆಂಬುವನು ಒಬ್ಬ ಅಸುರನೆಂದೂ, ಅವನು ವೃತ್ತೇನ ಹಾಗೆ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಿದನೆಂದೂ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಫಲಿಗನೆಂಬುವ ಪದವೂ ಶುಷ್ಣ ಪದದ ಹಾಗೆಯೇ ಅಸುರನ ಹೆಸರೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಸಾಯಣರು ಕುರಿತ ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ ವೇದಾರೋಪವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅದ್ವಿವಃ—ಅದೃಷಾತಿ ಅನೇನೇತ್ಯದ್ವಿಃ ವಜ್ರಃ | ತದ್ವೃ ಇಂದ್ರ | ಅದ್ರಿ ಶಬ್ದವು ಮೇಘನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೧) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದೃಷಾತ್ಯೇನೇ ನೇತಿ (ನಿ. ೪-೪) ಅದ್ವಿಃ ಅದ್ರಿಸಾರಮಯಮೇವ ಹ್ಯಾಯುಧಂ ಭವತೀತಿ ಅದ್ರಿವೃಜ್ರ ಉಚ್ಯತೇ | ಅಥವಾ ಸೋಮಾಭಿಷವಗ್ರಾವಭಿಸ್ತದ್ವಾ ಅದ್ರಿವಾ ಸ್ಯಾತ್ | ತೈರಸಿ ಹಿ ಸೋಮ ಅದಾರ್ಯತೇ. ಅಥವಾ ತೇ ಸೋಮಾದ ಇತಿ ಹ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ |

ತೇ ಸೋಮಾದೋ ಹರಿಃ ಇಂದ್ರಸ್ಯ ನಿಸತೇಂಶುಂ ದುಹಂತೋ ಅಧ್ಯಾಸತೇ ಗವಿ |

(ಮು ಸಂ. ೧೦-೪೪-೯)

ಅಸ್ಮಿನ್ ಮಂತ್ರೇ ಅತ್ತೇರದ್ರಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಯಾಸ್ಯೇನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೇ | ಯಾಸ್ಯರು ದ್ಯು ವಿಧಾರಣೆ ಸೀಳುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ದ್ಯು ಧಾತುವಿಗೆ ಆಜ್ಞಾ ಉಪಸರ್ಗವು ಸೇರಿ ಅದ್ರಿ ಎಂದು ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸಮನಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ದ್ಯಾಗುರುವ ವಜ್ರಾಯುಧವು ಅದ್ರಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಅದ್ರಿಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. ಸೋಮರೂಪವನ್ನು ಕಲ್ಪುಗಳಿಂದ ಒಪ್ಪುವುದರಿಂದ ಕಲ್ಪುಗಳಿಗೆ ಅದ್ರಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅಥವಾ ಸೋಮಾದ ಎಂದು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆದ್—ಭಕ್ತಿಸು ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದಲೂ ಅದ್ರಿ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ ಅದರಿಂದ ಅದ್ರಿಯುಳ್ಳವನು ಅದ್ರಿವ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಇಂದ್ರನೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಸೂರಃ—ಸೂರ್ಯಃ | ತಮಸಃ ತನ್ನೋರೂಪಸ್ಯ ಶುಷ್ಣಸ್ಯ ಅಪೀತೇಃ ಸಂಗ್ರಾಮಾತ್ ಮುಕ್ತೋಽಭವದಿತಿ ಶೇಷಃ | ಸೂರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಇಂದ್ರನು, ತಮಸ್ಸಿನ ರೂಪದಿಂದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಆವರಿಸಿ ಲೋಕಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಶುಷ್ಣನ ಸಂಗಡ ನಡೆದ ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಜಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸೂರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದನು.

ತಂ ಫಲಿಗಂ ಹೇತಿಮಸ್ಯ— ಮೇಘನಾಮೃತತ್— ಮೇಘರೂಪೇಣಾವೃಣ್ಣಂತಂ ಹಂಕಾರಂ ಶುಷ್ಕಮಸುರಂ ನಿರಸಿತವಾನಸಿ | ಯದ್ವಾ ಅಸ್ಯ ಶುಷ್ಕಸ್ಯಾಸುರಸ್ಯ ಹೇತಿಂ ಹನನಸಾಧನಮಾಯುಧಂ ಫಲಿಗಂ ಮೇಘಲಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಾಧಾಂಕ್ಷೀರಿತಿ ಶೇಷಃ | ಫಲಿಗ ಶಬ್ದವು ಮೇಘನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೨೧) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶುಷ್ಕನು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಆವರಿಸುವಾಗ ಅವನಿಗೆ ಪಶಾಯಕನಾಗಿ ಫಲಿಗನೆಂಬುವನು ಮೇಘದ ಆಕಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶುಷ್ಕನ ಆಯುಧರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದ ಫಲಿಗನನ್ನೂ ಇಂದ್ರನು ನಾಶಮಾಡಿದನೆಂದು ಅರ್ಥ.

ಶುಷ್ಕಸ್ಯ— ಶೋಷಯಿತುರಸುರಸ್ಯ— ನೀರನ್ನು ಹೀರುವ ಶುಷ್ಕನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಅಸುರನ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಶುಷ್ಕ ಶಬ್ದವು ಮೇಘನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ನ್ಯಾವಿದ್ಯದಿಲೀವಶಸ್ಯ ದ್ವಹ್ಯಾ ವಿ ಶ್ಕಂಗಳಿಣಮಭಿನಚ್ಚುಷ್ಕಮಿಂದ್ರಃ |
ಯಾವತ್ತೋ ಮಘವನ್ ಯಾವದೋಜೋ ವಶ್ರೇಣ ಶತ್ರುವನಧೀಃ ಪ್ತತನ್ಯಂ ||
(ಋ. ಸಂ. ೧-೨೩-೧೨)

ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ (ನಿ. ೬-೨೦) ಶುಷ್ಕ ಎಂಬ ಪದವು ಮೇಘವಾಚಿಯಾಗಿರುವುದು.

ನಿ ಯದ್ವೈಗುಕ್ಷಿ ಶ್ಕನಸ್ಯ ಮೂರ್ಧನಿ ಶುಷ್ಕಸ್ಯ ಚಿದ್ವಂದಿನೋ ರೋರುವದ್ವನಾ |
(ಋ. ಸಂ. ೧-೨೪-೫)

ಶುಷ್ಕಸ್ಯಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ಶೋಷಯತುಃ (ನಿ. ೫-೧೬) ನೀರನ್ನು ಶೋಷಿಸುವವನು ಸೂರ್ಯನ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಯಾಸ್ಯರ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸೃಂದವ್ಯಾಮಿಗಳು, ಸಾಯಣರು ಈ ಮುಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

ಅತ್ರೇತಿಹಾಸ ಮಾಚಿಕ್ಷತೇ | ವೃತ್ರೇ ಕಿಲ ಸೂರ್ಯರೋಧನಸಮರ್ಥಂ ತಮಸ್ತಶಾನ |
ತಂ ಹತ್ತೇಂದ್ರಃ ತಮಸೋ ಅಶನೋದನಾರ್ಥಂ ಸೂರ್ಯಂ ದಿವಿ ಆರೋಹಯಾಂ ಚಿಕಾರ |
ತದೇತತ್ ಸವ್ಯೇನೋಕ್ತಂ |

ತ್ವಮಸಾಮಸಿಧಾನಾವ್ಯಕೋರಪಾಧಾರಯಃ ಶರ್ವತೇ ದಾನುಮದ್ವಸು |
ವೃತ್ರಂ ಯಿಂದ್ರ ಶವಸಾವಧೀರಹಿಮಾದಿತೈರ್ಯಂ ದಿನ್ಯಾರೋಹಯೇ ದೃಶೇ ||
(ಋ. ಸಂ. ೧-೫೧-೪)

ಇತಿ | ತತ್ರ ತಮಸ್ಯವತೋ ವೃತ್ರಸ್ಯ ಫಲಿಗೋಪಿ ಸಹಾಯೋ ಬಭೂವ ತಮಹೀಂದ್ರೋ ಜಘಾನೇತಿ | ಅಥವಾ ಏವಮನ್ಯಥಾ ಅಸ್ಯಾ ಯಜೋ ಅರ್ಥಯೋಜನಾ | ಫಲಿಗ ಇತಿ ಮೇಘನಾಮ | ಯ ಉದಕಂ ನಿರುಧ್ಯ ಸ್ಥಿತಃ ತಂ ಮೇಘಂ ಪ್ರತಿ ಪುರಾ ತತ್ಕೃತಸ್ಯ ಸೂರ್ಯನಿರೋಧನಸಮರ್ಥಸ್ಯ ತಮಸಃ ಅಪಗತೇಃ ವಜ್ರಂ ಕ್ಷಿಪ | ಶುಷ್ಕಸ್ಯ ಚ ಶೋಷಯಿತುರಾದಿತ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವಭೂತಂ ರಕ್ಷಿಣಿರಾದ್ಯತಸ್ಯ ಸರ್ವತೋ ನಿಹಿತಂ ಯದೋಜಃ ಓಜಃ ತೈದಿಕನಾಮ | ಉದಕಂ ಸುಗ್ರಹಿತಂ | ತೇಜ್ಞಾದಾರಯ |

ಹೀಚಿ ಎಂಬ ಪದವು ಉದಕನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ ೨-೨೪) ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉದಕವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಇಂದ್ರನು ವೃತ್ತಲೆನ್ನು ನಿಗ್ರಹಮಾಡಿದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು. ವೃತ್ತಾಸುರನು ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ತಡೆದು ಕತ್ತಲೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಕೃತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದನು. ಇಂದ್ರನು ಆ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಕೊಂದು ಉಳಿದಿರುವ ಕತ್ತಲೆಯ ಸಂಬಂಧವಾದ ಮಲಿನತೆಯನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಸೂರ್ಯನ ರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದನು. “ವೃತ್ತಂ ಯದಿಂದ್ರ” ಎಂಬ ಅರ್ಥಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅದನ್ನು ನಾಶವಾಗದಂತೆ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವೃತ್ತನಿಗೆ ಫಲಿಗನೆಂಬುವನು ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು ಇಂದ್ರನು (ಅವನನ್ನು) ಫಲಿಗನನ್ನೂ ಕೊಂದನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಅಥವಾ ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಇವರು ಇನ್ನೊಂದು ವಿಧವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಫಲಿಗ ಎಂಬ ಪದವು ಮೇಘವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು (ಉದಕ) ನೀರನ್ನು ತಡೆದಿರುವ ಮತ್ತು ಮೇಘರೂಪದಿಂದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಳಕನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿರುವ ಮೇಘದ ಮೇಲೆ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿ ಇಂದ್ರನು ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿ ಬೆಳಕು ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಸೂರ್ಯನ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಹೀರಲ್ಪಟ್ಟ ಉದಕಗಳನ್ನು ಆವರಿಸಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ರಕ್ಷಿಸಿದನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು.

ವ್ಯಾಕರಣಶ್ಲೋಕ

ಅದ್ವಿವಾಃ—ಅದ್ವಿವಾಃ ಅನೇನ ಇತಿ ಅದ್ವಿಃ (ವಜ್ರಾಯುಧ) ಅದ್ವಿಃ ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತಿ ಇತಿ ಅದ್ವಿವಃ ಮತುರ್ ಪ್ರತ್ಯಯಃ. ಛಂದಸೀರೀಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೧೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತುಪಿನ ಮಕಾರಕ್ಕೆ ವತ್ತ್ವ. ಅದ್ವಿವಾಃ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಬುದಿಯಲ್ಲಿ ಮತುವಸೋಲರು ಸಂಬುದ್ವೌ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೩-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ರುತ್ತ್ವ. ಖರವಸಾನಯೋರ್ವಿಃ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವಿವರ್ಗ.

ಬೇತಿಮ್—ಪನ ಹಿಂಸಾಗತ್ಯೋಃ ಧಾತು. ಕೃತ್ಯೈಲ್ಯುಟೋಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೧೧೩) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬಹುಲಗ್ರಹಣಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಕರ್ತರಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಊತಿಯೂತಿಜೂತಿಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೬) ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿಪಾತವಾಗುವುದರಿಂದ ಅಭಿಮತರೂಪಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತೋದಾತ್ತಸ್ವರವೂ ಆವರಿಂದಲೇ ನಿಪಾತವಾಗಿದೆ ದ್ವಿತೀಯಾವಿಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅಸ್ಯ—ಅಸು ಕ್ಷೇಪಣೇ ಧಾತು. ಲಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷದ್ವಿನಚನದಲ್ಲಿ ಸಿವ ಪ್ರತ್ಯಯ. ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಹಿ ಅದೇಶ. ದಿನಾದಿಭ್ಯಃ ಶ್ಯನ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೬೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ಯನ್ ವಿಕರಣ. ಅತೋಹೇಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೦೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಿಗೆ ಉಕ್ತ. ಅಸ್ಯ ಎನ್ನು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ ಆತಿಜಂತವ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಪರಿಹಿತಮ್—ದುಧಾಢಾ ಧಾರಣವೋಪಣಯೋಃ ಧಾತು. ನಿಷ್ಕಾ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಧಾತೇರ್ಹಿಂಃ—(ಪಾ ಸೂ. ೭-೪-೪೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ಹಿ ಆದೇಶ. ಗತಿರನಂತೇರಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೪೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗತಿಗೆ (ಪರಿ) ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದಿವಸ್ವರಿ—ದಿವಃ+ಪರಿ ಎಂದಿರುವಾಗ ಪೆಂಚಿವ್ಯಾಃ ಪರಾವಧ್ಯರ್ಥೇ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೩-೫೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಪರ್ಗಕ್ಕೆ ಸತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಊಡಿದಂ ಪದಾದಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧೧೭೧) ಸೂತ್ರದಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಡಃ—ದ್ಯಾ ವಿದಾರಣೇ. ಧಾತು. ಲಬ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಸಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತೆಕ್ಕೆ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸಿ—ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಕರಣಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ಪ್ರತ್ಯಯನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕಿಗೆ ಗುಣ. ಉರಣ್ಣಪೇರಃ—ಎಂಬುದರಿಂದ ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೆಲಂತದ ಪರದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಕ್ತ ಸಿಪ್ ಬಂದುದರಿಂದ ಹಲ್‌ಜ್ಯಾ—ಸೂತ್ರದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ. ಅತಿಂತದ ಪರದಲ್ಲಿ ಬಂದುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೦ ||

:೦: -

ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ

ಅನು ತ್ವಾ ಮಹೀ ಪಾಜಸೀ ಅಚಕ್ರೇ ದ್ಯಾವಾಕ್ಷಾಮಾ ಮದ-
ತಾಮಿಂದ್ರ ಕರ್ಮನ್ ।

ತ್ವಂ ವೃತ್ರನಾಶಯಾನಂ ಸಿರಾಸು ಮಹೋ ವಜ್ರೇಣ ಸಿಷ್ವ-
ಪೋ ವರಾಹುಂ || ೧೧ ||

ಪದಪಾಠಃ

ಅನು | ತ್ವಾ | ಮಹೀ | ಇತಿ | ಪಾಜಸೀ | ಇತಿ | ಅಚಕ್ರೇ | ಇತಿ | ದ್ಯಾವಾಕ್ಷಾ-
ಮಾ | ಮದತಾಂ | ಇಂದ್ರ | ಕರ್ಮನ್ |

ತೃಂ | ವೃತ್ತಂ | ಅ ೮ ಶಯಾನಂ | ಸಿರಾಸು | ಮಹಃ | ವಜ್ರೇಣ | ಸಿಸ್ವಪಃ |
ವರಾಹುಂ || ೧೧ ||

ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ

ಹೇ ಇಂದ್ರ ಮಹೀ ಮಹ್ಯೌ ಮಹತ್ಯೌ ಸಾಹಸೀ ಬಲವತ್ಯಾವಚಿಕ್ರೇ ಅಚಿಂಕ್ರಮಾಣೇ ಸರ್ವತ್ರ
ನ್ಯಾಪ್ಯೇ ವರ್ತಮಾನೇ ದ್ಯಾವಾಪ್ತಾವಾಮಾ ದ್ಯಾವಾಪ್ಯಥಿವ್ಯೌ ಕರ್ಮಣ್ ವೃತ್ತಮಧಾಲಿಕ್ಷಣೇ ಕರ್ಮಣಿ
ಪ್ರವೃತ್ತಂ ತ್ವಾನುನುಮದತಾಂ | ದ್ರಷ್ಟುಮಕುರುತಾಂ | ಅನ್ನಮನ್ಯೇತಾಂ ವಾ | ತಥಾ ಚ ತೈತ್ತಿರೀ-
ಯುಕಂ | ಸ ಇಭ್ಯಾಮೇವ ಪ್ರಸೂತ ಇಂದ್ರೋ ವೃತ್ತಮಹನ್ನತಿ | ತದನಂತರಂ ತ್ರಮಾಶಯಾನಮಾ
ಸಮಂತಾದ್ಭ್ಯಾಪ್ಯೇ ವರ್ತಮಾನಂ ವರಾಹುಂ ವರಾಹಾರಂ ವೃತ್ತಮಸುರಂ ಸಿರಾಸು ಸರಣಿಲಾಸ್ತಪ್ತು
ಮದೋ ಮಹತಾ ವಜ್ರೇಣ ಸಿಸ್ವಪಃ | ಅಸ್ತಾಪಯಃ | ವಜ್ರೇಣ ಹತ್ವಾ ಸಾತಿತೇನಾನ್ವಿತ್ಯರ್ಥಃ || ಮಹೀ |
ಸುಸಾಂ ಸುಲುಗತಿ ವಿಭಕ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಸರ್ವಣದೀರ್ಘಃ | ಸಾಹಸೀ | ಸಾಹಸಚಿಹ್ನೋ ಬಲವಾಚಿಕೋ
ಲಕ್ಷಣಯಾತ್ರೇ ತದ್ವತಿ ವರ್ತತೇ | ಇಯಾದಿಯಾಜೀಕಾರಾಣಾಮುಸಸಂಖ್ಯಾನಮಿತಿ ವಿಭಕ್ತೇರೀಕಾರಾ-
ದೇಶಃ | ದ್ಯಾವಾಪ್ತಾವಾಮಾ | ದ್ಯೌಶ್ಚ ಪ್ತಾವಾಮಾ ಚ | ದಿವೋ ದ್ಯೌವೇತಿ ದ್ಯಾವಾದೇಶಃ | ದೇವತಾದ್ಯಂದ್ರೇ
ಚೇತ್ಯುಭಯಪದಪ್ರತ್ಯುತಿ ಸ್ವರತ್ವಂ | ಸುಸಾಂ ಸುಲುಗತಿ ವಿಭಕ್ತೇರ್ಲೂಕ್ | ಮದತಾಂ | ಮದೀ ಹರ್ಷೇ |
ವೃತ್ತಯೇನ ಶರ್ | ಬಹುಲಂ ಭಂದಸ್ಯಮಾಜ್ಯೋಗೇಽಪೀತ್ಯಡಭಾವಃ | ಮಹಃ ಮಹತಃ | ಕರಣೇ
ಶೇಷತ್ವೇನ ವಿವಕ್ಷಿತೇ ಷಷ್ಠೀ | ಅಚೈಬ್ಬ ಲೋಪಶ್ಚಾಂದಸಃ | ಸಿಸ್ವಪಃ | ಇೌಷ್ವಪ್ ಶಯೇ | ಅಸ್ಮಾ-
ಣ್ಯಂತಾಭ್ಯಾಂ ಚಿಜಾ ಸಂಜ್ಞಾ ಪೂರ್ವಕಸ್ಯ ವಿಧೇರನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಸ್ವಾಪೇಶ್ಚಜಃ | ಪಾ. ೬-೧-೧೮ | ಇತಿ
ಸಂಪ್ರಸಾರಣಂ ನ ಕ್ರಿಯತೇ ||

ಪ್ರತಿಗದಾರ್ಥ

ಹೇ ಇಂದ್ರ—ಎತ್ರ ಇಂದ್ರನೇ | ಮಹೀ—ಮೊಡ್ಡವೂ | ಸಾಹಸೀ—ಬಲಯುಕ್ತವೂ | ಅಚಿಕ್ರೇ—
(ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ) ಚಲನವಿಲ್ಲವೂ, ಆನ | ದ್ಯಾವಾಪ್ತಾವಾಮಾ—ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶಗಳು | ಕರ್ಮಣ್ ಆನಂ—
(ವೃತ್ತವಧ ರೂಪವಾದ) ಕರ್ಮದಲ್ಲಿನಿರತನಾದ | ತ್ವಾ—ನಿನ್ನನ್ನು | ಮದತಾಂ—ತುಪ್ಪಿಸುಡಿದವು, (ಅನಂತರ) |
ತ್ವಂ—ನೀನು | ಅಶಯಾನಂ—ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದ ಮತ್ತು | ವರಾಹುಂ—(ನಾಶಕನಾದ) ಒಳ್ಳೆಯ ಆಹಾರ
ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದ | ವೃತ್ತಂ—ವೃತ್ತಾಸುರವನ್ನು | ಸಿರಾಸು—ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ (ನಿರಂಜನಿ) | ಮಹಃ—ಮಹತ್ವವು ;
ವಜ್ರೇಣ—ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ. | ಸಿಸ್ವಪಃ—ಬೀಳಿಸಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ

ಎತ್ರ ಇಂದ್ರನೇ (ವೃತ್ತವಧರೂಪ) ಕರ್ಮನಿರತನಾದ ನಿನ್ನೇ ವಿವ್ರುತವೂ, ಬಲವ್ಯುಕ್ತವೂ ವ್ಯಾಪಕವೂ ಆದ
ಭೂಮ್ಯಾಕಾಶಗಳೆರಡೂ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದವು ಅನಂತರ ನೀನು, (ಸರ್ವತ್ರ) ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದವು,
(ಸರ್ವನಾಶಕನೂ) ಉತ್ತಮ ಆಹಾರ ಯುಕ್ತನೂ ಆದ ವೃತ್ತಾಸುರವನ್ನು (ನಿನ್ನ) ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ
(ಕೊಂದು) ನಿರಂಜನಿ ಎಸಿದೆ.

English Translation

Then the vast, powerful, and immoveable earth and heaven animated you, Indra, to glorious deeds, and you hurled down into the waters, with your mighty thunderbolt, the everywhere-spreading and destroying Vritra.

|| ವಿಶೇಷವಿವರಣೆ ||

ದ್ಯಾವಾಪೃಥ್ವಿವಾ ಕರ್ಮಣ್ ಅನು ಮದತಾಂ—ದ್ಯಾವಾಪೃಥ್ವಿವ್ಯಾ ವೃತ್ರವಧಾದಿಲಕ್ಷಣೇ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ತ್ವಾಂ ಹೃಷ್ಯಮಕುರುತಾಂ ಅನುಮನ್ಯೇತಾಂ ವಾ ತಥಾ ಚ ತೈತ್ತಿರೀಯಕಂ—ಸ ಅಧ್ಯಾ ಮೇವ ಪ್ರಸೂತ ಇಂದ್ರೋ ವೃತ್ರಮರ್ಧ (ತೈ. ಸಂ. ೨-೫-೨೬) ಇತಿ | ಇಂದ್ರನು ವೃತ್ರಾಸುರನ ಸಂಗದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿರುವುದನ್ನು ಭೂಮ್ಯಂತರಕ್ಷಗಲು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅನುಮೋದಿಸಿದವು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಇಂದ್ರನೂ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟನು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ದ್ಯಾವಾಪೃಥ್ವಿವಿಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನನಾದ ಇಂದ್ರನು ವೃತ್ರಾಸುರನನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದನು ಎಂದು ತೈತ್ತಿರೀಯಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನೀನು ಸಾಯಣರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವುದನ್ನೇ ಸ್ವಂದಸ್ತಮಿಗಳೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪಾಜಸೀ—ಬಲವತ್ಯಾ | ಪಾಜತ್ಯಬ್ಧೋ ಬಲವಾಚಕೋ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಅತ್ರ ತದ್ವತಿ ವರ್ತತೇ | ಪಾಜಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಬಲನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೨-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬಲವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಮಹೀ—ಮಹತ್ಯಾ ಮಹೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಗೋನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಸಿರಾಸು ಆಶಯಾನಂ ವರಾಹುಂ ವೃತ್ರಂ ವಜ್ರೇಣ ಸಿಷ್ಯಪಃ—ಸರಣಿಶೀಲಾಸ್ತುಷ್ಯ ಆ ಸಮಂತಾಃ ವ್ಯಾಪ್ಯ ವರ್ತಮಾನಂ ವರಾಹಾರಂ ವೃತ್ರಾಸುರಂ ವಜ್ರೇಣ ಅಸ್ರಾಪಯಃ ವಜ್ರೇಣ ಹತ್ಯಾ ಪಾತಿತವಾನ ಸೀತ್ಯರ್ಥಃ | ವೃತ್ರ ಶಬ್ದವು ಧನನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೯) ಮತ್ತೂ ಮೇಘನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೨-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ತತ್ಪ್ರೋ ವೃತ್ರಃ ಮೇಘ ಇತಿ ನೈರುಕ್ತಾಃ | ತ್ಯಾಷ್ಟ್ಯೋಽಸುರ ಇತಿ ಐತಿಹಾಸಿಕಾಃ (ನಿ. ೨-೬) ಎಂದು ಯಾಸ್ಮಿನ್ ವೃತ್ರ ಕರ್ತಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು. ನೈರುಕ್ತಾಃ ವೈದಿಕಾಃ—ವೇದಗಳ ತತ್ಪಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ಮೇಘವು ವೃತ್ರಕರ್ತಾರ್ಥವೆಂತಲೂ, ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ತೃಷ್ಣಬ್ರಹ್ಮದ ಪುತ್ರನಾದ ಅಸುರನೆಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ನದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವವನನು ಉತ್ತಮವಾದ ಆಹಾರವುಳ್ಳವನೂ ಆದ ವೃತ್ರಾಸುರನನ್ನು ಇಂದ್ರನು (ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ) ಬಲವಾದ ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಹೊಡೆದು ಅವನು ಭೂಮಿಗೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಸ್ವಂದಸ್ತಮಿಗಳು—

ಶೇಕಿತ್ರಶ್ಚ ಸ್ತಾನಾರ್ಥಃ ಆಮಾಶಯೋ ಜಲಾಶಯ ಇತಿ ಯಥಾ | ಸಿರಾ ಇತಿ ನದೀನಾಮ | ನದೀಭಿಶ್ಚ ತದೀಯಾ ಆಪ್ತೋ ಲಕ್ಷ್ಯಂತೇ | ಅಂತರಿಕ್ಷೇ ಯಾ ನದ್ಯಃ ತದಭ್ಯು ಗೂಹಿತಂ | ವರಾಹುಂ ವರಾಹಾಕಾರಂ ||

ಎಂದು ಹೇಳಿ ಲೀರ್ಷ ಧಾತುವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶನಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇವರಿಂದ ಜಲಾಶಯ ಅವಶಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳ ಹಾಗೆ ಸಿರಾಮ ಅಶಯಾನಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಅರ್ಥವು. ಸಿರಾ ಎಂದರೆ ನದಿಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ನದೀ ಶಬ್ದದಿಂದ ನದಿಯ ಸಂಬಂಧವಾದ ನೀರುಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ವೃತ್ತಾಸುರನು ನದಿಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅವಿತು ಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂದು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಇವನು ವರಾಹ (ಹಂದಿ) ದ ಆಕಾರವನ್ನೂ ಹೊಂದಿದ್ದನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಹಿರಣ್ಯ ಸ್ತೂಪ ಮುಷಿಯು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ—

ಅತಿಷ್ಠಂತೀನಾಮನಿವೇಶನಾನಾಂ ಕಾಷ್ಠಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ನಿಹಿತಂ ಶರೀರಂ |
ವೃತ್ತಸ್ಯ ನಿಣ್ಯಂ ನಿ ಚರಂತ್ಯಾಪೋ ದೀರ್ಘಂ ತಮ ಆಶಯದಿಂದ್ರಶತ್ರುಃ ||

(ಮು. ಸಂ. ೧-೩೨-೧೦)

ಎಂಬ ಈ ಸುಕ್ತನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

|| ಸ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಮಹೀ—ಮಹತೀ ಎಂದಿರುವಾಗ ಛಾಂದಸವಾಗಿ ತಕಾರಲೋಪ. ಮಹೀಽಽಽ ಎಂದಿರುವಾಗ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಸವರ್ಣದೀರ್ಘ.

ಪಾಜಸೀ—ಪಾಜಸ್ ಶಬ್ದವು ಬಲವಾಚಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಿಯಿಂದ ಅದು ಉಕ್ಕಿದ್ದು ಎಂಬರ್ಥ ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೂ ದ್ವಿವಚನ ಽಽ ಪರವಾದಾಗ ಇಯೋಡಿಯಾಜೀಕಾರಾಣಾಮುಪಸಂಖ್ಯಾ-ನಮ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಈಕಾರಾದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಚಕ್ರೇ—ನಚ್ ಸುಧ್ಯಾಮ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೨೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉತ್ತರಪದಾಂತೋದಾತ್ತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದ್ಯಾವಾಕ್ಷಾನಮಾ—ದ್ಯೌಕ್ಷ್ತ್ವಾಕ್ಷನಮಾ ಚ ದ್ಯಾವಾಕ್ಷಾನಮಾ | ದಿವೋ ದ್ಯಾವಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೨೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ದ್ಯಾವಾದೇಶ. ದೇವತಾಪ್ತಂಭೇ ಚ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೪೧) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಉತ್ತರಪದಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿ ಲುಕ್.

ಮದತಾಮ್—ಮದೀ ಹರ್ಷೇ. ಧಾತು. ಲಜ್ ಮಧ್ಯಮವುರುವ ದ್ವಿವಚನದಲ್ಲಿ ತಸ್ಯಾಥಸ್ಯಾಥ—ಸೂತ್ರ ದಿಂದ ತಮಾದೇಶ. ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಂ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ತ್ಯನ್ನಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಕವ್ ನಿರರಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸ್ಯಮಾಜ್ಯಯೋಗೇಽಪಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೨೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಹಾಮು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅತಿಜಂತದ ಪರದಲ್ಲಿ ಬಹುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕರ್ಮನ್—ಸಪ್ತಮಾ ಏಕವಚನ ಪರವಾದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಸುಪಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲುಕ್.

ಅಶಯಾನಮ್—ಶೀರ್ಷ ಸ್ವಪ್ನೇ. ಧಾತು. ಲದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಾನಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಶೀರ್ಷ ಸಾರ್ವಧಾತುಕೇ ಗುಣಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೨೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಗುಣ. ಅಯಾದೇಶ. ಕೃದುತ್ಪರಸದ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮಹಃ—ಮಹತಃ ಎಂದು ರೂಪವಾದಾಗ ಛಾಂದಸವಾಗಿ ಅತಿಗೆ ಲೋಪ. ಅಥವಾ ಮಹ ಪೂಜಾಯಾಂ ಧಾತು. ಕ್ವಿಪ್ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವಿಪ್. ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕರಣಕ್ಕೆ ಶೇಷತ್ವ ವಿವಕ್ಷಾಮಾದಿ ದಾಗ ಪಪ್ತೀ ಶೇಷೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೩-೫೦) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪಪ್ತೀ.

ಸಿಷ್ಯತಃ—ಇತ್ಯಪ್ ರಯೇ. ಧಾತು. ಹೇತುಮತಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್. ಣಿಪಂತದ ಮೇಲೆ ಲುಪ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಸಿನ್. ಇತಕ್ಕೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಚಿಪ್ರಿದ್ಯುಸ್ತುಭ್ಯಃ ಕರ್ತರಿ ಚಿಜ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೪೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚಿ ಗೆ ಚಿಜಾದೇಶ. ಸಂಜ್ಞಾ ಪೂರ್ವಕೋ ವಿಧಿರನಿತ್ಯಃ ಎಂಬ ಪರಿಭಾಷೆಯಿಂದ ಸ್ವಾವೇಕ್ಷಣಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಬರಬೇಕಾದ ಸಂಪ್ರಸಾರಣ ಇಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಚಿಜಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೧) ಸೂತ್ರದಿಂದ ಧಾತುವಿಗೆ ದ್ವಿತ್ವ. ಅಧ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅದಿಹಲಾತೀಕ. ಸನ್ಮಲ್ಲಭಾನಿ—ಎಂಬುದರಿಂದ ಸನ್ಮದ್ವಾವ ಬರುವುದರಿಂದ ಸನ್ಮತಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೪-೭೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಾಸದ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಇತ್ಯ. ಕೇರನಿಟಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೯-೪-೫೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚಿಗೆ ಲೋಪ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ರುತ್ವ ವಿಸರ್ಗ. ಅತಿಪಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೧ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ತ್ವಮಿಂದ್ರ ನಯೋ ಯಾ ಅನೋ ನ್ಯಾನಿಷ್ಠಾ ವಾತಸ್ಸ
 ಸುಯುಜೋ ವಹಿಷ್ಠಾನ್ |
 ಯಂ ತೇ ಕಾವ್ಯ ಉಶನಾ ಮಂದಿನಂ ದಾದ್ವೈತ್ರಹಣಂ ಪಾರ್ಯಂ
 ತತಸ್ತ ವಜ್ರಂ || ೧೨ ||

|| ಶಬ್ದವಾಚಿ ||

ತ್ವಂ | ಇಂದ್ರ | ನರ್ಯಣಃ | ಯಾನ್ | ಅವಃ | ನೈನ್ | ತಿಷ್ಠ | ವಾತಸ್ಯ |

ಸುಽಯುಜಃ | ವಹಿಷ್ಠಾನ್ |

ಯಂ | ತೇ | ಕಾವ್ಯಃ | ಉಶನಾ | ಮಂದಿನಂ | ದಾತ್ | ವೃತ್ರಾದನಂ |

ಸಾಯಂ ತತಕ್ಷ | ವಜ್ರಂ || ೧೨ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಇಂದ್ರ ನರ್ಯಣೇ ನೈಭ್ಯೋ ಹಿತಸ್ವಂ ಯಾನ್ನೈನ್ನೇತ್ಯನಶ್ಚಾನವಃ ಅವಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿ ಶಾನ್ವಾತಸ್ಯ ತುಲ್ಯಾನ್ ತದ್ವಿಚ್ಛೇಫ್ಯಂ ಗಚ್ಛತಃ ಸುಯುಜಃ ಶೋಭನಂ ರಥೇನ ಯುಜ್ಯಮಾನಾನ್ವಹಿಷ್ಠಾ ನತಿಶಯೇನ ವೋಧ್ವನಶ್ಚಾನಿಷ್ಠ | ಅತಿಷ್ಠ | ಅರೋಹೇತ್ಯರ್ಥಃ | ಕಾವ್ಯಃ ಕವೇಃ ಪುತ್ರ ಉಶನಾ ಮಂದಿನಂ ಮದಕರಂ ಯಂ ವಜ್ರಂ ತೇ ತುಭ್ಯಂ ದಾತ್ ದತ್ತವಾನ್ ತಂ ವಜ್ರಂ ವೃತ್ರಹಣಂ ವೃತ್ರಸ್ಯಾ- ಸುರಸ್ಯ ಘಾತಕಂ ಸಾಯಂ ಶತ್ರುಣಾಂ ಪಾರಣೀತಿಕ್ರಮಣೇ ಸಮರ್ಥಂ ಚ ತತಕ್ಷ | ಕೃತವಾನಸಿ || ಅವಃ | ಅವತೇರ್ಲೇಟ್ಕುಡಾಗಮಃ | ಇತಕ್ಷ ಲೋಪ ಇತಿರಾರಲೋಪಃ | ವಹಿಷ್ಠಾನ್ | ವೋಧ್ವನಶ್ಚಾನಿ- ತ್ವತ್ಯಂದಸೀತಿಷ್ಠನ್ | ತುರಿವೇಮೇಯಃಸ್ವಿತಿ ತ್ವಲೋಪಃ | ಸಾಯಂ | ಪಾರ ತೀರ ಕರ್ಮಸ- ಮಾಪ್ತೌ | ಅಸ್ಯಾನ್ಯಾಂಶಾದಚೋ ಯದಿತಿ ಯತ್ | ತತಕ್ಷ | ತಕ್ಷೂ ತ್ವಕ್ಷೂ ತನೂಕರಣೇ | ಪುರುಷವೃತ್ತೇಯಃ ||

|| ಶ್ರುತಿಶಬ್ದಾರ್ಥ || *

(ಹೇ) ಇಂದ್ರ—ನಿನ್ನ ಇಂದ್ರನೇ | ನರ್ಯಣಃ—ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಹಿತಕರನಾದ | ತ್ವಂ—ನೀನು | ಯಾನ್ ನೈನ್—ಯಾವ ನೇಕೈಗಳಾದ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು | ಅವಃ—ರಕ್ಷಿಸುತ್ತೀಯೋ | (ಶಾನ್—ಅ) | ವಾತಸ್ಯ—ನಾಯನಿಗೆ (ವೇಗದಲ್ಲಿ ಸಮನಾದವೂ) | ಸುಯುಜಃ—ಸುಲಭವಾಗಿ (ರಥಕ್ಕೆ) ಯೋಜಿಸಲ್ಪಡುವವೂ | ವಹಿಷ್ಠಾನ್—(ಭಾರವನ್ನು) ಹೊರುವುದರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಥವಾದವೂ ಆದ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು | ತಿಷ್ಠ—ಅರೋಹಿಸು; | ಕಾವ್ಯಃ—ಕವಿಪುತ್ರನಾದ | ಉಶನಾ—ಉಶನಸನು | ಮಂದಿನಂ—ಮದಕರನಾದ | ಯಂ—ಯಾವ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು | ತೇ—ನೀನಿಗೆ | ದಾತ್—ಕೊಟ್ಟನೋ | (ತೆಂ—ಅ) | ವಜ್ರಂ—ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು | ವೃತ್ರಹಣಂ—ವೃತ್ರವಧಕಾರಿಯನ್ನಾಗಿಯೂ | ಸಾಯಂ—ಶತ್ರುಭೇದಕವನ್ನಾಗಿಯೂ (ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವನ್ನಾಗ | ತತಕ್ಷ—ಮಾಡಿದೆ.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಹಿತಕರನಾದ ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ, ವಾಯುವೇಗವುಳ್ಳವುಗಳೂ, (ರಥಗಳಿಗೆ) ಸುಯೋಜ್ಯಗಳೂ, (ಭಾರವನ್ನು) ವಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಗಳೂ, ನಿನ್ನಿಂದ ರಕ್ಷಿತವೂ ಆದ ಅಶ್ವಗಳನ್ನೇರಿ. ಕವಿಪುತ್ರನಾದ ಉತನಸನು ಕೊಟ್ಟ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ವೃತ್ತವಧಕಾರಿಯನ್ನಾಗಿಯೂ, ಶತ್ರುಭೇದಕವನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡು.

English Translation.

Indra, friend of man, mount the horses whom you cherish, who are fleet as the wind, are easily yoked, and who bear (their burden) well; you have sharpened the foe-destroying thunderbolt, the slayer of vritra, which inspiring (weapon) Usanas, the son of Kavi, gave you.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಸಾರ್ಯಂ—ಕತ್ರೋಣಾಂ ಸಾರಣೇ ಅತಿಕ್ರಮಣೇ ಸಮರ್ಥಂ ಚ | ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಶತ್ರುಗಳಿಗಿಂತ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಇರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಸಾಯಣರೂ, ಪೃ ಪಾಲನ ಪೂರಣಿಯೋಃ ಸಾಲಯಿತಾರಂ ಸ್ತೋತ್ರೋಣಾಂ | ಪಾಲನ-ರಕ್ಷಣ; ಪೂರಣ-ಶುಭಿ ಸುವಿಕೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಪೃ ಧಾಶುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದಕಾರಣ (ಇಂದ್ರನು) ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುವವರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಎಂದು ಸ್ಕಂದಪುರಾಣ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಕಾವ್ಯ ಉತನಾ ವಜ್ರಂ ದಾದ್—ಕವೇಃ ಪುತ್ರಃ ಉತನಾ ವಜ್ರಂ ದತ್ತವಾನ್ | ಕವಿ-ಭೃಗು ಮುನಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಶುಕ್ರನು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಸ್ಕಂದಪುರಾಣಗಳು—

ಅತ್ರೇತಿಹಾಸಮಾಚ್ಚಕ್ಷತೇ | ತೈಷ್ಠ್ಯಾ ಇಂದ್ರಾರ್ಥಂ ವಜ್ರಂ ಚಕಾರೇತಿ ತದ್ವಿರಣ್ಯಸ್ತೋತೇ-ನೋಕ್ತಂ |

ಎಂಬ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ವಜ್ರಾಯುಧವು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ವಿಷಯವುಳ್ಳ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ತೈಷ್ಠ್ಯ ಲ್ಲಕ್ಷ್ಯನು ಇಂದ್ರನಿಗಾಗಿ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು ಎಂದು ಹಿರಣ್ಯಸ್ಥಪನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿ—

ಅಹನ್ನಹಿಂ ಸರ್ವತೇ ಶಿಶ್ರಿಯಾಣಿ ತೈಷ್ಠ್ಯಾಸ್ತೈ ವಜ್ರಂ ಸ್ವರ್ಯಂ ತತಕ್ಷ |
ವಾಶ್ರಾಶವ ಧೇನವಃ ಸ್ಯಂದಮಾನಾ ಅಂಜಃ ಸಮುದ್ರಮವ ಜಗುರಾಃ ||

(ಋ. ಸಂ. ೧-೨೩-೨)

ಎಂಬ ಈ ಮಕ್ಕನನ್ನು ಉದಹರಿಸಿ ತಂ ಕೃತಮಾನೀಯಂ ಇಂದ್ರಾಯ ಉತನಾ ದದಾವಿತಿ | ತೈಷ್ಠ್ಯಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ತಂದು ಶುಕ್ರನು ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು. ತೈಷ್ಠ್ಯ ಕೃತಂ ಸಂತಮಾನೀಯಂ ದತ್ತವಾನ್ | ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. ಮತ್ತು—

ತಂ ತತಕ್ಷ—ತಕ್ಷತಿಃ ಕರೋತಿಕರ್ಮಾಃ | ಲೋದರ್ಭೇ ಲಿಟ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷಃ ಮಧ್ಯಮಪುರು-
ಷಸ್ಯ ಸ್ಯಾನೇ | ಅಸ್ಯದೀಯಶತ್ಪವಧಾರ್ಥಂ ಸಂಸ್ಕುರು ವಜ್ರಂ ||

ತಕ್ಷ ಧಾತುವು (ಕರಣ) ಕೆಲಸಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. (ಲೋಟ್) ವಿಧ್ಯಾವ್ಯರ್ಥಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಭೂತಕಾಲವು ಇಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ಇದರಿಂದ ಇಂದ್ರನು ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ನಮ್ಮ ಶತ್ರುಗಳ ವಧೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಿ ಎಂದು ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

! ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಇಂದ್ರ—ಅಮಂತ್ರಿತಸ್ಯ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೪-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ನಯಃ—ನರಾಯ ಹಿತಃ ನಯಃ ತಸ್ಯೈ ಹಿತಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೧-೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಯಸ್ಯೇತಿ ಚಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವದ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪಃ, ಯತೋನಾವಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಯುದಾತ್ಪ್ರವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯಾನ್—ಯಾನ್+ಅವ ಎಂದಿರುವಾಗ ದೀರ್ಘಾದಟಿ ಸಮಾನಪಾದೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೩-೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ರುತ್. ಅತೋಟಿ ನಿತ್ಯಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೩-೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಾಕಾರಕ್ಕೆ ಅನುನಾಸಿಕತ್ವ.

ಅವಃ—ಅವರಕ್ಷಣೀ. ಧಾತು. ಲೇಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಸಿಪ್ಪೆ. ಇತಕ್ಷ ಲೋಪಃ ಪರ— (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪಃ, ಲೇಟೋ ಡಾಟ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡಾಗಮ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ರುತ್ ವಿಸರ್ಗ. ಯಚ್ಚಬ್ಧ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಯದ್ವ್ಯಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೈತ್ಯಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೬೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ. ತಾಸ್ಯನುದಾತ್ಪ್ರೇತ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲಸರ್ವಧಾತುಕವು ಅನುದಾತ್ವವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ತಿಷ್ಠಾ—ಷ್ಠಾ ಗತಿವೃತ್ತೇ. ಧಾತು. ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಸಿಪ್ಪಿಗೆ ಹಿ ಅದೇಶ. ಶವ್ ಏಕರಣ. ಪಾಘೌಧ್ಯಾ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೭೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ತಿಷ್ಠಾದೇಶ. ಅತೋ ಹೇಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೦೫) ಹಿಗಿ ಉಕ್. ದ್ವೈಚ್ಛವಾದುದರಿಂದ ದ್ವೈಚೋತಸ್ವಿಜಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೩೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಹಿತಾದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘ ಬರುತ್ತದೆ. ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶವ್ ಸಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ವವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸುಯುಜಃ—ಯುಜಿರ್ ಯೋಗೇ ಧಾತು. ರ್ಷಿವ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕೃದುತ್ವರಪದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ವಹಿಷ್ಠಾನ್—ವಹ ಪ್ರಾಪಣೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃಯಲ್ಲಿ ತ್ವಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಹೋರಣೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಹೆಕಾರಕ್ಕೆ ಧತ್ತ. **ಝಷಸ್ತು ಧೋ**—ಎಂಬುದರಿಂದ ತಕಾರಕ್ಕೆ ಧತ್ತ. ಅದಕ್ಕೆ ಮ್ವುತ್ಯ. **ಸಹಿವಹೋರೋದ-ವರ್ಣಸ್ಯ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೧೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಓತ್ತ. **ಧೋಧೇ ಲೋಪಃ** ಎಂಬುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಧಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಪೋಧೈ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅತಿಶಯಾರ್ಥ ತೋರುವಾಗ ತುಶ್ಯಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೩-೫೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಷ್ಠನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇದು ಪರವಾದಾಗ **ತುರಿಷ್ಠೇನುಲಯಃ ಸು** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೫೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ತೃಚಿಗಿ ಲೋಪ. ವಹಿಷ್ಠ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿಶ್ಚಾದುದರಿಂದ **ಇಷ್ಠಾನ್ಯಾದಿನಿಫತ್ಯೇಮ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಮ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ಮಂದಿನಮ್—ಮದಿ ಹರ್ಷೇ. ಧಾತು. ಇದಿಹೋ ನಮ್ ಧಾತೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೫೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ತಾತ್ಪ್ರೀಲಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಣಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರದಿಂದ ಇಕಾರ ಉದಾತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ದಾತ್—ದುದಾಜ್ ದಾನೇ. ಧಾತು. ಉಪ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತೆಕ್ಟ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಕಾರಲೋಪ. ಚ್ಚಿಗೇ ಸಿಚ್ ಬಂದಾಗ **ಗಾತಿಷ್ಠಾ ಘುಪಾ**—(ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೭೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಲೋಪ. ಬಹುಲಂ ಛಂದಸ್ಯಮಾಜ್ಞೋಗೇಲ್ಯಪಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಯಚ್ಚ್ಚ್ಚ್ಚ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ವೃತ್ತೇಹನಮ್—ಹನ ಹಿಂಸಾಗತ್ಯೋಃ ಬ್ರಹ್ಮಭ್ರೂಣ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೮೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ವಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಕೃದಂತರಪದವೃತ್ತಿತ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಇನ್‌ಹನ್—ಸೂತ್ರದಿಂದ ನಿಯಮ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಧಾದೀರ್ಘ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಪಾರ್ಯಮ್—ಪಾರ ತೀರ ಕರ್ಮಸಮಾಪ್ತೌ ಧಾತು. ಹೇತುಮತಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್ ಬಂದಾಗ **ಅಚೋ ಯತ್** (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಣಿಚ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಉಪಧಾವೃದ್ಧಿ. **ಣೀರನಿಟಿ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೫೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್ಚಿಗಿ ಲೋಪ. **ಯತೋನಾಮಃ** (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೨೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಆಮ್ಯದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ತತಕ್ಷ—ತಕ್ಷೂ ತ್ವಕ್ಷೂ ತನೂಕರಣೇ. ಧಾತು. ವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಲಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮ ಏಕವಚನಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮ ಪುರುಷ ಏಕವಚನ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದು ರೂಪವಾಗಿದೆ. ತಿಪಂತನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೨ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ತ್ವಂ ಸೂರೋ ಹರಿತೋ ರಾಮಯೋ ನ್ಯನ್ಭರಚ್ಚಕ್ರಮೇತಶೋ

ನಾಯಮಿಂದ್ರ |

ಪ್ರಾಸ್ಯ ಪಾರಂ ನವತಿಂ ನಾವ್ಯಾನಾಮಃ | ಕರ್ತಮವರ್ತಯೋಽ-

ಯಜ್ಯೂನ್ || ೧೩ ||

|| ಪದಪಾಠಃ ||

ತ್ವಂ | ಸೂರಃ | ಹರಿತಃ | ರಮಯಃ | ನ್ಯನ್ | ಭರತ್ | ಚಕ್ರಂ | ಏತಶಃ | ನ |
ಅಯಂ | ಇಂದ್ರ |

ಪ್ರಾಸ್ಯ | ಪಾರಂ | ನವತಿಂ | ನಾವ್ಯಾನಾಂ | ಅಸಿ | ಕರ್ತಂ | ಅವರ್ತಯಃ |
ಅಯಜ್ಯೂನ್ || ೧೩ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ಇಂದ್ರ ಸೂರಃ ಸೂರ್ಯಾತ್ಮನಾ ವರ್ತಮಾನಸ್ತ್ವಂ ಹರಿತೋ ಹರಿದ್ಯರ್ಕಾನ್ಯನ್ನೇತ್ಯೇ-
ನಶ್ಯಾನ್ ಯದ್ವಾ ರಸಹರಣಶೀಲಾನ್ ರಶ್ಮೀನ್ ರಮಯಃ | ಉಪಾರಮಯಃ | ಏತಶೋ ನ | ಏತಶ
ಇತಿ ಸೂರ್ಯಾತ್ಮಸ್ಯಾಖ್ಯಾ | ತಥಾ ಚ ಶ್ರುಯತೇ | ಏತಶೇನತ್ಯಾ ಸೂರ್ಯೋ ದೇವತಾಂ ಗಮಯತ್ಪಿತಿ |
ನಶಬ್ದಶ್ಚಾರ್ಥೇ | ಏತಶಕ್ವ ರಥಸ್ಯ ಚಕ್ರಂ ಭರತ್ | ಪ್ರಾವಹತ್ | ಅಸಿ ಚಿ ತ್ವಂ ನಾವ್ಯಾನಾಂ ನಾವಾ
ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ನದೀನಾಂ ನವತಿಂ ನವತಿಸಂಖ್ಯಾಮತೀತ್ಯೈ ವರ್ತಮಾನಂ ಪಾರಂ ತೀರದೇಶಂ |
ಸಪ್ತಮ್ಯರ್ಥೇ ದ್ವಿತೀಯಾ | ತೀರದೇಶೇಽಯಜ್ಯೂನಯಜಮಾನಾನ್ ಯಜ್ಞವಿಹೀನಾನಸುರಾದೀನ್
ಪ್ರಾಸ್ಯ ಪ್ರಕ್ಷಿಸ್ಯೆ ತತ್ರ ಕರ್ತಮವರ್ತಯಃ | ಕರ್ತವ್ಯಮಸಿ ಕೃತ್ವಾ ಶಾನಯಜಮಾನಾನವರ್ತಯಃ |
ಪ್ರಾಸಯಃ || ರಮಯಃ | ಲಜ ಬಹುಳಂ ಛಂದಸ್ಯಮಾಜ್ಯೋಗೇಽಪೀತ್ಯೆಡಭಾವಃ | ಅನ್ಯೇಷಾಮಸಿ
ದ್ವತ್ಯತ ಇತಿ ಸಾಂಹಿತಿಕೋ ದೀರ್ಘಃ | ಪ್ರಾಸ್ಯ | ಅಸು ಕ್ಷೇಪಣೇ | ಅಮೃಲ್ಲಸಿ ರೂಪಂ |
ನಾವ್ಯಾನಾಂ | ನೌವಯೋಧರ್ಮೇತ್ಯಾದಿನಾ ಯತ್ | ತಿತ್ತ್ವರಿತ ಇತಿ ಸ್ಮರಿತತ್ವಂ ||

1 ಪ್ರತಿಪಾದಾರ್ಥ |

(ಹೇ) ಇಂದ್ರ—ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ | ಸೂರಃ—ಸೂರ್ಯರೂಪಿಯಾಗಿರುವ | ತ್ವಂ—ನೀನು | ಹರಿತಃ—
ಹಂದ್ರಾರ್ಥವಾದ | ನೈನ್ಯ—ನೇತೃಗಳಾದ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು (ರಶ್ಮಿಗಳನ್ನು) | ರಮಯಃ—ಉಪರಮಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡಿದೆ | ಏತತಃ ನ—ಸೂರ್ಯಶ್ಚನೂ ಕೂಡ | ಚೇಕ್ರಂ—(ರಥ) ಚಕ್ರವನ್ನು | ಭರತ್—ಹೊತ್ತಿತು |
(ಅಪಿಚೆ—ಮತ್ತೂ) ನಾವ್ಯಾನಾಂ—(ನಾವೆಗಳಿಂದ ದಾಟಲ್ಪಡದೇಕಾದ) ನದಿಗಳ | ನವತಿಂ—ತೊಂಭತ್ತನ್ನು
(ದಾಟಿ ಇರುವ) | ಸಾರಂ—ತೀರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ | ಅಯಂಜ್ಯಾನ್—ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇರುವ
(ಅಸುರರನ್ನು) | ಪ್ರಾಸ್ಯೆ—ಎನಿದು | ಕರ್ತಂ—ಕರ್ತವ್ಯವಾದ (ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು) | ಅವರ್ತಯಃ—
ವಗಾಡಿಸಿದೆ.

1 ಭಾವಾರ್ಥ |

ಸೂರ್ಯರೂಪಿಯಾದ ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ, ನೀನು ಹಂದ್ರಾರ್ಥವಾದ ಅಶ್ವಗಳನ್ನು (ಕಿರಣಗಳನ್ನು) ಉಪರಮಿಸು
ವಂತೆ ಮಾಡಿದೆ; ಸೂರ್ಯಶ್ಚನೂ (ರಥ) ಚಕ್ರವನ್ನು ಹೊತ್ತಿತು; ನೀನು ಯಾಗಾದಿಹೀನರಾದ ಅಸುರರನ್ನು
ತೊಂಭತ್ತಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ನದಿಗಳ ತೀರದಲ್ಲಿ ಬಿಡುಬಿಡು, (ಜನರಿಂದ) ಕರ್ತವ್ಯವಾದ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನು (ಅಲ್ಲಿ) ಮಾಡಿಸಿದೆ.

English Translation.

Stop, Sura, your yellow horses, for this Etasa, Indra, drags the
wheel: having driven those who offer no sacrifices to the opposite bank
of the ninety rivers, you compel them (to do) what is to be done.

|| ವಿಶೇಷವಿಷಯಗಳು ||

ಇಂದ್ರನು ಸೂರ್ಯರೂಪದಿಂದ (ಸೂರ್ಯನ) ರಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾ ಲೋಕೋಪದ್ರವಕಾರಿಗಳಾದ
ಅಸುರರೊಡನೆ ಯುದ್ಧಮಾಡಿದ ಸಂಗತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

ಹರಿತಃ ನೈನ್ಯ ರಮಯಃ ಏತತೋ ನ ಭರತ್—ಹರಿತವರ್ಣಾನ್ ನೇತೃನ್ ಅಶ್ವಾನ್ ಯದ್ವಾ
ರಸಹರಣಶಿಲಾನ್ ರಶ್ಮೀನ್ ಉಪಾರಮಯಃ | ಏತತ ಇತಿ ಸೂರ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯಾಪ್ಯಾ ತಥಾ
ಚ ಶ್ಲೂಯತೇ—ಏತಶೇನ ತ್ವಾ ಸೂರ್ಯೋ ದೇವತಾಂ ಗಮಯತು (ಶ್ಲೈ. ಸಂ. ೧-೬-೪-೬)
ಇತಿ ಏತಶಕ್ಲ ರಥಸ್ಯ ಚೇಕ್ರಂ ಪ್ರಾವಹತ್ ||

ಹಸುರು ವರ್ಣಗಳುಳ್ಳದ್ದಾಗಿಯೂ ರಥವನ್ನು ತೀಳುವಾಗ ಒಯ್ಯುವುದೂ ಅದ ಅಥವಾ (ನೀರನ್ನು ಹೀರುವ ಸ್ವಭಾವ
ವುಳ್ಳ) ಕುದುರೆಗಳನ್ನು (ಅಥವಾ ರಶ್ಮಿಗಳನ್ನು) ರಥಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರನು ಸೇರಿಸಿರುವನು. ಸೂರ್ಯನ ರಥದ ಕುದುರೆಗೆ ಏತತ
ಎಂದು ಹೆಸರು ಇರುವುದು. ಈ ವಿಷಯವು ತ್ರೈತ್ತೀಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಎಂದು ಸಾಯಣರು
ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸ್ತಂಭಸ್ತುತಿಗಳು—ಸೂರ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವಭೂತಾನ್ ಹರಿತಃ ಹರಿತವರ್ಣಾಶ್ವಾನ್ ಮನುಷ್ಯಾಣಾ-

ಮನುಗೃಹಾರ್ಥಂ ಸೂರ್ಯಾಭ್ಯಾನ್ ರಥೇ ರತಿಂ ಕಾರಿತವಾನ್ | ಸೂರ್ಯನ ಹರಿವರ್ಣಗಳಾದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಮನುಷ್ಯರ ಹತಕಾರ್ಯ ರಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಇಂದ್ರನು ಸೂರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಇರುವನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರುವರು.

ಭರತ್—ಅಸುರೈರ್ಭಜ್ಯಮಾನಂ ಧಾರಯನ್ ರಕ್ಷನ್ ಸೂರ್ಯರಥಸ್ಯ ಚಿತ್ತಂ ಅಶ್ವಂ ಚಾಸುರೈರಪಜ್ಜಿಯಮಾಣಂ || ಅಸುರರೊಡನೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಸೂರ್ಯರಥದ ಚಕ್ರಗಳು ಮುರಿದು ಹೋಗಿರುವುದನ್ನು ಇಂದ್ರನು ರಕ್ಷಿಸಿರುವನು ಮತ್ತು ಅಸುರರು ಅಪಹರಿಸಿದ ಸೂರ್ಯನ ರಥದ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ರಥದ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದನು ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ—

ತ್ವಮಾವಿಥ ನರ್ಯಂ ತುರ್ವಶಂ ಯದುಂ ತ್ವಂ ತುರ್ವೀತಿಂ ವಯ್ಯಂ ಶತಕ್ರತೋ |
ತ್ವಂ ರಥಮೇತಶಂ ಕೃತ್ಯೈ ಧನೇ ತ್ವಂ ಪುರೋ ನವತಿಂ ದಂಭಯೋ ನವ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೫೪-೬)

ಅಸ್ಮಾ ಇದು ತ್ವದನು ದಾಯ್ಯೇಷಾಮೇಕೋ ಯದ್ವನ್ನೇ ಭೂರೀಲಶಾನಃ |
ಪ್ರೈತಶಂ ಸೂರ್ಯೇ ಪಸ್ಯುಧಾನಂ ಸೌವಶ್ಯೈ ಸುಪ್ತಿಯಾವದಿಂದ್ರಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೬೧-೧೫)

ಎಂಬ ಋಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

ಅಯಿಜ್ಯಾನ್—ಅಯಿಜನಶೀಲಾನ್ ಅಗಾಧಾಪಗಾಣಾಂ ನದೀನಾಂ ನವತೇರ್ಗರ್ತೇ ಕೂವೇ ಪ್ತಾವರ್ತಯಃ || ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡದಿರುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವರನ್ನು ಬಹಳ ಆಳವಾದ ನೀರುಗಳುಳ್ಳ ಅನೇಕ ನದಿಗಳ ಮಡುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಾವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರನು ಹಾಕುವನು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

‡ ವ್ಯಾಕರಣಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ‡

ರಮಯಃ—ರಮು ಕ್ರೀಡಾಯಾಂ ಧಾತು. ಪ್ರೇರಣಾ ತೋರುವುದರಿಂದ ಹೇತುಮತಿ ಚಿ (ಪಾ ಸೂ. ೨-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣೆಚ್. ಅತ ಉಪಧಾಯಾಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಉಪಧಾವೃದ್ಧಿ ಬಂದಾಗ, ಇದು ಅಮಂತ್ರವಾದುದರಿಂದ ಮಿತ್ಸಂಜ್ಞೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಮಿತಾಂ ಹ್ರಸ್ವಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೯೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಹ್ರಸ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಲಜ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಸಿಪ್ ಪ್ರಸ್ಯಯ. ಇತೆಕ್ಕೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದರ ಇಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಶಪ್ ಏಕರಣ. ಅದನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಣೆಚ್ಚಿಗೆ ಗುಣ ಅಯಾದೇಶ. ಬಹುಲಂ ಭಂದಸ್ಯಮಾಜಯೋಗೇ೨೬ಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂಗಳ್ಚಿ ಆಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸಕಾರಕ್ಕೆ ರುತ್ವ ವಿಸರ್ಗ. ಅತಿಪಂತ್ರದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಭರತ್—ಭೃಚ್ ಭರಣೇ. ಧಾತು. ಭೃದಿ. ಲಜ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ ಬಂದಾಗ ಇಕಾರಲೋಪ. ಶಪ್ ಏಕರಣ. ಅದನ್ನು ನಿಮಿತ್ತೀಕರಿಸಿ ಧಾತುವಿನ ಇಕ್ಕೆಗೆ ಗುಣ. ಉರಣ್ಠರಪರಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ರಪರವಾಗಿ

ಬರುತ್ತದೆ. ಬಹುಲಂ ಭಂದಸ್ಯಮಾರ್ಜಯೋಗೇಽಪಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಡ್ಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶಬ್ ಸಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅನುದಾತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಸ್ಯೋ—ಪ್ರ ಉಪಸರ್ಗ. ಅಸು ಕ್ಷೇಪಣೇ. ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಕ್ವಾಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಾಗ ಸಮಾಸೇನಾರ್ಪೂರ್ವೇಕೋಽಲ್ಯಾಪ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೩೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲ್ಯಾದೇಶ. ಇದು ಸಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಧಾತುಸ್ವರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ನಾನ್ಯಾನಾಮ್—ನಾನಾ ತಾರ್ಯಂ ನಾಮ್ಯಮ್. ನೌವಯೋಧರ್ಮ—(ಪಾ. ಸೂ. ೪-೪-೯೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ತಾರ್ಯ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ವಾಂತೋ ಯ ಪ್ರತ್ಯಯೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೬೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನಾದೇಶ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ತಿತ್ಸೌಶ್ವರಿತಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೦೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ವರಿತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಷಷ್ಠೀ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ಅವರ್ತಯೇ—ವ್ಯತು ವರ್ತನೇ. ಧಾತು. ಹೇತುಮತಿ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್ಛ. ಪುಗಂತಲಘೂಪಥಸ್ಯ ಚಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಲಘೂಪಥೆಗೆ ಗುಣ ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಣಿಜಂತದವೇಲೆ ಲಜ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಸಿಪ್. ಇಕಾರಲೋಪ. ಶಬ್ ಏಕರಣನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಣಿಚ್ಛೆಗೆ ಗುಣ, ಅಯಾದೇಶ. ಅಂಗೆಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಾಗಮ ಅತಿಹಂತ ಪರದಲ್ಲರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಯಜ್ಯಾನ್—ಯಜ ದೇವಪೂಜಾಸಂಗತಿರಣದಾನೇಷು. ಇದಕ್ಕೆ ಕೈಣಾದಿರವಾದ ಯುಸ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನ ಯಜ್ಯಃ ಅಯಜ್ಯಃ ತತ್ಪುರುಷೇ ತುಲ್ಯಾರ್ಥ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅನ್ವಯಪೂರ್ವಪದ ಪ್ರಕೃತಿತ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೩ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ತ್ವಂ ನೋ ಅಸ್ಯಾ ಇಂದ್ರ ದುರ್ಹಣಾಯಾಃ ಪಾಹಿ ವಜ್ರಿವೋ
 ದುರಿತಾದಭೀಕೇ |
 ಪ್ರ ನೋ ವಾಜಾನ್ತುಞ್ಞೋಃ ಅಶ್ವಬುಧ್ಯಾನಿವೇ ಯಂಧಿ ಶ್ರವಸೇ
 ಸೂನ್ಯತಾಯೈ || ೧೪ ||

|| ಸದವಾತಃ ||

ತ್ವಂ | ನಃ | ಅಸ್ಯಾಃ | ಇಂದ್ರ | ದುಃ | ಹನಾಯಾಃ | ಪಾಹಿ | ವಜ್ರಿವಃ |

ದುಃ | ಇತಾತ್ | ಅಭೀಕೇ |

ಪ್ರ | ನಃ | ನಾಜಾನ್ | ರಥ್ಯಃ | ಅಶ್ವಬುಧ್ಯಾನ್ | ಇಷೇ | ಯಂಧಿ | ಶ್ರವಸೇ |

ಸೂನ್ಯತಾಯೈ || ೧೪ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ವಜ್ರಿವೋ ವಜ್ರವನ್ನಿಂದ್ರ ತ್ವಂ ದುರ್ದನಾಯಾ ದುಃಖೇನ ಹಂತವ್ಯಾಯಾ ಅಸ್ಯಾ
ಅವೃತ್ತೇದಾರಿದ್ರ್ಯಾನ್ನೋಽಸ್ಮಾನ್ನಾಹಿ | ರಕ್ಷ | ತಥಾ ದುರಿತಾತ್ಮಾಸಾದಭೀಕೇಽಭಿಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸಮಾಪವರ್ತಿವ
ಸಂಗ್ರಾಮೇಽಸ್ಮಾನ್ನಕ್ಷ | ಅಪಿ ಚ ನೋಽಸ್ಮಭ್ಯಂ ರಥ್ಯೋ ರಥಯುಕ್ತಾನ್ ಅಶ್ವಬುಧ್ಯಾನಶ್ವಾನಾಂ
ಬೋಧಕಾನ್ | ಅಶ್ವಾ ಯಾವದ್ಧಿಲ್ಯಭ್ಯಂತೇ ತಾವದಿತೈರ್ಥಃ | ಯದ್ವಾ | ಅಶ್ವಬುಧ್ಯಾನ್ | ಛಾಂದಸೋ
ವರ್ಣವಿಕಾರಃ | ಅಶ್ವಮೂಲಾನ್ | ಅಶ್ವಶ್ವಮುಖಾನಿತೈರ್ಥಃ | ಸರ್ವಂ ಹಿ ಧನಮಶ್ವಮೂಲಂ
ವಾಸಾಪವರ್ಗಂ | ಯಥೋಕ್ತಂ | ದಾಸಪ್ರವರ್ಗಂ ರಯಮಶ್ವಬುಧ್ಯಂ | ಋಗ್ವೇ. ೧-೯೨-೮ | ಇತಿ |
ಏವಂಏಧಾನ್ವಾಜಾನ್ ಧನಾನಿ ಪ್ರ ಯಂಧಿ | ಪ್ರಯಚ್ಛ | ಕಿಮರ್ಥಂ | ಇಷ ಅನ್ವಾರ್ಥಂ ಶ್ರವಸೇ
ಕೀರ್ತೈರ್ಥಂ ಸೂನ್ಯತಾಯೈ | ಸೂನ್ಯತಾ ಪ್ರಿಯಸತ್ಯಾತ್ಮಿಕಾ ನಾಕ್ | ತದರ್ಥಂ ಚ || ದುರ್ದನಾಯಾಃ
ಈಷದ್ವ್ಯಸುಷ್ಪಿತ ಹಂತೇಃ ಕರ್ಮಣಿ ಖಲ್ | ಪಾಹಿ | ಪಾದಾದಿತ್ಯಾನ್ನಿಘಾತಾಭಾವಃ | ವಜ್ರಿವಃ |
ವಜ್ರೋಽಸ್ಮಾಸ್ತೀತಿ ವಜ್ರೀ ಹಶ್ವಃ | ತದ್ವಾನ್ ವಜ್ರಿವಾನ್ | ಛಂದಸೀರ ಇತಿ ಮತುಪೋ ವತ್ತಂ |
ಸಂಬುದ್ಧಿ ಮತುಮಸೋ ರುರಿತಿ ನಕಾರಸ್ಯ ರುತ್ವಂ | ರಥ್ಯಃ | ಛಂದಸೀವನಿಸಾಮಿತಿ ರಥಶಬ್ದಾನ್ವತ್ಪರ್ಥೀಯ
ಈಕಾರಃ | ಯಂಧಿ | ಯಮ ಉಪರಮೇ | ಬಹುಲಂ ಛಂದಸೀತಿ ವಿಕರಣಸ್ಯ ಲುಕ್ | ನಾ ಛಂದಸೀತಿ
ಹೇಃ ಸಿತ್ತ್ವೇನ ಷಾತ್ಪ್ರಾಭಾವಾದಜಿತ್ವ | ಪಾ. ೬-೪-೧೦೩ | ಇತಿ ಹೇರ್ಥಃ ||

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ವಜ್ರಿವಃ ಇಂದ್ರ-ವಜ್ರಾಯುಧಧಾರಿಯಾದ ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ, | ತ್ವಂ-ನಿಃ | ದುರ್ದನಾ-
ಯಾಃ-ಕಷ್ಟದಿಂದ ಪರಿಪರ್ತವ್ಯನಾದ | ಅಸ್ಯಾಃ-ಈ ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಂದ | ನಃ-ನಮ್ಮನ್ನ | ಪಾಹಿ-
ರಕ್ಷಿಸು ; | ಅಭೀಕೇ-ಸಮಾಪವರ್ತಿಯಾದ (ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ) | ದುರಿತಾತ್-ಪಾಪರೂಪನಾದ (ಅಪರಯ
ದಿಂದ) | (ಪಾಹಿ-ರಕ್ಷಿಸು) | (ಅಪಿ ಚ-ಮೂ) | ನಃ-ನಮಗೆ | ರಥ್ಯಃ-ರಥಯುಕ್ತನಾದ |

ಅಶ್ವಬುಧ್ಯಾನ್—ಅಶ್ವಮೂಲವಾದ (ಅಶ್ವವೇ ಆದಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಅಶ್ವಬೋಧಕವಾದ ಅಶ್ವಮೂಲ್ಯದಷ್ಟು) | **ವಾಜಾನ್**—ಧನವನ್ನು | **ಇಷೇ**—ಆಹಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರಲೂ, | **ಶ್ರವಸೇ**—ಕೀರ್ತಿಗಾಗಿಯೂ | **ಸೂನ್ಯತಾಯೈ**—ಪ್ರಿಯವಾದ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವಾದ ವಾಕ್ಯಗೋಸ್ಕರಲೂ | **ಪ್ರ ಯಂಥಿ**—ಆನುಗ್ರಹಿಸು.

|| ಭಾವಾರ್ಥ ||

ವಜ್ರಧಾರಿಯಾದ ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ, ನಮ್ಮನ್ನು ದುಷ್ಕರಿಹಾರವಾದ ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಂದಲೂ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅಪಜಯದಿಂದಲೂ ಪಾರುಮಾಡು; (ಮತ್ತೂ) ನಮಗೆ, ರಥಗಳು ಮತ್ತು ಅಶ್ವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು (ನಮ್ಮ) ಆಹಾರ, ಕೀರ್ತಿ, ಪ್ರಿಯವಾಕ್ಯ ಇವುಗಳಗೋಸ್ಕರ ಆನುಗ್ರಹಿಸು.

English Translation.

Indra, bearer of the thunderbolt, preserve us from this (poverty) that is so difficult to be destroyed, and from misfortune in war; grant us riches conspicuous for chariots, remarkable for horses, for the sake of food, of fame, and of truth.

|| ಎತ್ತೀಪನಿಷಯಗಳು ||

ಅಶ್ವಬುಧ್ಯಾನ್—ಅಶ್ವಾನಾಂ ಬೋಧಕಾನ್ ಅಶ್ವಶ್ರೇಣುಖಾನ್ ಸರ್ವಂ ಹಿ ಧನಂ ಅಶ್ವಮೂಲಂ ದಾಸಾಸವರ್ಗಂ | ಅಶ್ವಾ ಬುದ್ಯಾ ಬೋಧ್ಯವ್ಯಾ ಯೇನ ಧನೇನ ತಾದೈತಂ | ಧನಸಂಪಾದನೇಗೆ ಅಶ್ವಗಳೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವವುಗಳೆಂದೂ, ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಸೇವಕರನ್ನೂ ಧನವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುವ ರೂಪಿಯಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸಾಯಣರು—

ಉಷ್ಣಮಶ್ಯಾಂ ಯಶಸಂ ಸುವೀರಂ ದಾಸಪ್ರವರ್ಗಂ ರಯಿಮಶ್ವಬುಧ್ಯಂ ||

ಎಂಬ ಈ ಮುಕ್ತನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

(ಮ. ಸಂ. ೧-೯೨-೮)

ಒಳಗೆ ಶ್ರಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದೂ ನಾಶಪಡಿಸುವುದೂ ಆದ, ದಾರಿದ್ರ್ಯವು ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗದಂತೆ ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ದುರ್ಗತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪಾಶಕಗಳು ನಮಗೆ ಸಂಭವಿಸದಂತೆಯೂ, ಯುದ್ಧವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಾಗ ಅವುಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಯು ಆಗಬೇಕೆಂತಲೂ ವರೇನಿಸಿ, ಅಶ್ವಗಳೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವ ರಥಗಳಿಂದಲೂ, ಒಳಗವಾದ ಕೆಲಸಗಾರರಿಂದಲೂ ಸಹಿತವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನೂ ಇಂದ್ರನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದು, ಅನ್ವ, ಧನ, ಕೀರ್ತಿ ಮತ್ತು ಹಿತಕರವಾದ ಮಾತನಾಡುವ ಬುದ್ಧಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವಂತೆಯೂ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ವಶ್ವಿಃ—ವಜ್ರೋತ್ಸ್ರಾಸ್ಯಾಸ್ತ್ರೀತಿ ವಶ್ವೀ ಹಸ್ತಃ | **ತದ್ಭಾನ್ ವಶ್ವಿವಾನ್**—ವಜ್ರಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಹಸ್ತವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಶ್ರವಸೇ—ಕೀರ್ತೃರ್ಥಂ | ಶ್ರವಃ ಎಂಬಶಬ್ದವು-ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಧ್ವನಿಮಾನುಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಧ್ವನಿಮಾನು ಅರ್ಥ.

ಯೋ ಮೇ ಸಹಸ್ರಮಮಿನೀತ ಸಮಾನತೋರ್ತೋ ರಾಜಾ ಶ್ರವ ಇಚ್ಛಮಾನಃ ||

(ಮ. ಸಂ. ೧-೧೨೬-೧)

ಶ್ರವ ಇಚ್ಛಮಾನಃ ಪ್ರಕಂಸಾಮಿಚ್ಛಮಾನಃ (ನಿ. ೯-೧೧) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕೀರ್ತಿ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ. ಶ್ರವ ಇಚ್ಛನ್ನನಾಮ (ನಿ. ೧೦-೩) ಎಂದು ಯಾಗ್ಯಪುರು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಅನ್ನ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ.

ವಾಜಾನ್—ಧನಾನಿ | ಧನವೆಂದು ಅರ್ಥ. ವಾಜಃ ಶಬ್ದವು ಅನ್ನ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಸಂಗ್ರಾಮ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೯) ಪಠಿತವಾಗಿದೆ. ವಾಜ ಎಂದು ಋಷಿಭಿನ ಹೆಸರು. (ನಿ. ೧೧-೧೬) ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಸಾಯಣರು ಇಲ್ಲಿ ಧನವೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

ಸೂನ್ಯತಾಯೈ—ಪ್ರಿಯಸತ್ಯಾತ್ಮಿಕಾ ವಾಕ್ ತದರ್ಥಂ ಚ | ಹಿತವಾಗಿಯೂ ಸತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವವನು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಸೂನ್ಯತ್ ಶಬ್ದವು (ನಿ. ೨-೧೯) ಉಪಸ್ಥಾನ ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳ ಪದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ನ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ನಿ. ೩-೯) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಯಣರು ವಾಕ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವರು.

|| ವ್ಯಾಳರೀಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ||

ಅಸ್ಯಾಃ—ಊಡಿದಂಪದಾದಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದುರ್ಹಣಾಯಾಃ—ಹನ ಹಿಂಸಾಗತ್ಯೋಃ ಧಾತು. ದುಸ್ ಉಪಪದವಾಗಿರುವಾಗ ಈಷದ್ವೈಸ್ತುಷು—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೩-೧೨೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕರ್ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಖಲ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಲಿತಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಯದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದಾತ್ ಕೃತ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ತರಪದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪಪ್ತೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ವಾಹಿ—ವಾ ರಕ್ಷಣೇ ಧಾತು. ಅದಾದಿ. ಲೋಟ್ಸಮಧ್ಯವಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಹಿ ಆದೇಶ. ಅದಿಪ್ರಭೃತಿಭ್ಯಃ ಶಪಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೨-೪-೬೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಪ್ತಿಗೆ ಲುಕ್. ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಿಗೆ ಅಪಿಪ್ತ ವಿಧಾನಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಉದಾತ್ತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಜ್ರಿವಃ—ವಜ್ರಃ ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತಿ ಇತಿ ವಜ್ರೀ. ಹಸ್ತಃ (ಕೈ) ಅತೇಇನಿತನೌ ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತ್ಪರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇನಿ ಪ್ರತ್ಯಯ. ವಜ್ರೇ ಅಸ್ಯ ಅಸ್ತಿ ಇತಿ ವಜ್ರಮತ್ ಛಂದಸೀರಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೧೧೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತುಸಿನ ಮಕಾರಕ್ಕೆ ವತ್ಸ. ಸಂಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ವಜ್ರವನ್ ಎಂದು ರೂಪವಾದಾಗ ಮತುಸನೋರುಃ ಸಂಬುದ್ಧಾ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೩-೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಕಾರಕ್ಕೆ ರುತ್ವ. ಖರವಸಾನಯೋರ್ವಿರ್ಜಪನೀಯಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಏನಸಾನದಲ್ಲಿ ಆದಕ್ಕೆ ವಿಸರ್ಗ ಅವಂತ್ರಿತಸ್ಯೇಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೧೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ದುರಿತಾತ್—ದುಸ ಉಪಸರ್ಗ. ಇತ್ ಗತೌ ಧಾತು. ನಿಷ್ಠಾ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ತ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ತನಾಗುತ್ತದೆ. ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಕೃದುತ್ತರಪದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪಂಚಮೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ.

ರಘೈಃ—ರಥ ಅಸ್ಯ ಅಪ್ತಿ ಇತಿ ರಥೀ. ಛಂದಸೀವನಿಪೌ ಎಂಬುದರಿಂದ ಮತ್ತರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈಕಾರ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಯುಷಾದೀಶ. ಉದಾತ್ತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯುಷಾದೀಶ ಬಂದು ಅದರ ಪರದಲ್ಲಿ ವಿಭಕ್ತಿ ಬಂದುದರಿಂದ ಉದಾತ್ತಸ್ವರಿತಯೋರ್ಯೋಣಃ—(ಪಾ. ಸೂ. ೮-೨-೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವರಿತಪ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಇವೇ—ಸಾವೇಕಾಚೆಸ್ತ್ಯತೀಯಾದಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಉದಾತ್ತ ಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯಂಥಿ—ಯಮ ಉಪರಮೇ. ಧಾತು. ಲೋಟಾ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಸಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಸೇರ್ಹ್ಯಸಿಚ್ಚೆ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೮೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಹಿ ಆದೀಶ. ಬಹುಲಿಂ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಏಕರಣಕ್ಕೆ ಲುಕ್. ವಾ ಛಂದಸಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಿಗೆ ಅಪಿತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪಿತ್ವವಿರುವುದರಿಂದ ಸಾರ್ವಧಾತು-ಕಮಸಿಕ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪಿತ್ವ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಜಾತತ್ವ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೦೩) ಎಂಬುದರಿಂದ ಹಿಗೆ ಧಿತ್ವ. ಮಕಾರಕ್ಕೆ ಅನುಸ್ವಾರ ಪರಸವರ್ಣ. ಅತಿಜಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಶ್ರವಸೇ—ಶ್ರು ಶ್ರವಣೇ. ಧಾತು. ಸರ್ವಧಾತುಭ್ಯ ಅಸುನ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಸುನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇೂ ತ್ಯಾದಿರ್ನಿತ್ಯಮ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಆದ್ಯದಾತ್ತಪ್ತರ ಬರುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಥೀ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. || ೧೪ ||

|| ಸಂಹಿತಾಪಾಠಃ ||

ಮಾ ಸಾ ತೇ ಅಸ್ತತ್ಸು ಮರ್ತಿರ್ವಿ ದಸದ್ವಾಜಪ್ರಮಹಃ ಸಮಿಷೋ
ವರಂತ |

ಆ ನೋ ಭಜ ಮಘವನ್ನೋಷ್ಟಯೋಃ ಮಂಹಿಷ್ಠಾಸ್ತೇ

ಸಧಮಾದಃ ಸ್ಯಾಮ || ೧೫ ||

|| ಸದವಾಶಃ ||

ಮಾ | ಸಾ | ತೇ | ಅಸ್ಮತ್ | ಸು ಸ್ತುತಿಃ | ನಿ | ದ್ರಶತ್ | ನಾಜಸ ಪ್ರಮುಹಃ |

ಸಂ | ಇಷಃ | ನರಂತ |

ಆ | ನಃ | ಭಜ | ಮುಘ್ನವನ್ | ಗೋಷ್ಠು | ಅರ್ಯಃ | ಮುಂಹಿಷ್ಯಾಃ | ತೇ |

ಸಧ್ ಸಮಾದಃ | ಸ್ಯಾಮು || ೧೫ ||

|| ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯಂ ||

ಹೇ ನಾಜಪ್ರಮುಹೋ ವಾಜೈರ್ಧನೈಃ ಪ್ರಮುಹನೀಯೇಂದ್ರ ತೇ ತ್ವದೀಯಾ ಸಾ ಸುಮತಿಃ ಶೋಭನಾನುಗ್ರಹರೂಪಾ ಬುದ್ಧಿರಸ್ಮದಸ್ಯಾಸು ಮಾ ವಿ ದಶತ್ | ಮಾ ವಿಶತಸ್ಯತು | ತಥೋನೋಽನ್ಯಾ-
ನ್ಯಸ್ಯಾನ್ ಸಂ ವರಂತ | ಸಂವೃತಾನ್ತುರ್ವಂತು | ಹೇ ಮುಘ್ನವನ್ ಧನವನ್ನಿಂದ್ರ ಅರ್ಯೋ ಧನಪತಿಶ್ಚೈಂ
ನೋಽಸ್ಯಾನ್ ಗೋಷ್ಯಾ ಭಜ | ಪ್ರಾಸಯ | ತೇ ತವ ಮುಂಹಿಷ್ಯಾ ಅತಿಶಯೇನ ಸ್ತುತಿಭಿಃ ಪ್ರವರ್ಧ-
ಯಿತಾರೋ ವಯಂ ಸಧಮಾದಃ ಸ್ಯಾಮು | ಪುತ್ರೇಸೌತ್ವಾದಿಭಿಃ ಸಹ ಮಾದ್ಯಂತೋ ಭವೇನು ||
ಅಸ್ಮತ್ | ಸುಪಾಂ ಸುಲುಗತಿ ಸಪ್ರವ್ಯಾ ಲುಕ್ | ದಶತ್ | ದಸು ಉಪಕ್ಷಯೇ | ಮಾಜ್ಞಾ ಲುಜ್ಞ-
ಪುಷಾದಿತ್ವಾದಿಜ್ಞ | ನಾಜಪ್ರಮುಹಃ | ನಾಜೈರ್ಧನೈಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯಂ ಮಹಸ್ತೇಜೋ ಯಸ್ಯ ಸ ತಥೋಽಕ್ತಃ |
ಸಾದಾದಿತ್ವಾದಾಪ್ಯಮಿಕನಿಭಾತಾಧಾವಃ | ಷಾಷ್ಟಿಕಮಾನುಂತ್ರಿದ್ಯದಾತ್ತತ್ವಂ | ನರಂತ | ವೃಜ್ಞ
ವರಣೇ | ವೃತ್ಯಯೇನ ಶಶ್ | ಗೋಷು ಸುನೇಕಾಚಿ ಇತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ಯ ವಿಭಕ್ತ್ಯುದಾತ್ತತ್ವಸ್ಯ ನ
ಗೋಶ್ಚನ್ನಾವರ್ಣೀತಿ ಪ್ರತಿವೇಧಃ | ಅರ್ಯಃ | ಅರ್ಯಃ ಸ್ವಾಮಿವ್ಯಕ್ತಯೋರಿತಿ ನಿಪಾತ್ಯತೇ | ಅರ್ಯಃ
ಸ್ವಾಮ್ಯಾಪ್ಯಾ ಚೇತ್ | ಘ. ೧-೧೮ | ಇತ್ಯಂತೋದಾತ್ತತ್ವಂ | ಮುಂಹಿಷ್ಯಾಃ | ಮುಹಿ ವೃದ್ಧೌ |
ಇದಿತ್ವಾನ್ನಮ್ | ಅಸ್ಯಾದಂತರ್ಭಾವಿತರ್ಯಾರ್ಥಾತ್ಪ್ರಚ್ಛ | ತುಶ್ಚಂದಸೀತೀಷ್ಠನ್ | ತುನಿಷ್ಠೇಮೇಯಃ
ಸ್ಥಿತಿ ತೈಲೋಪಃ | ಸಧಮಾದಃ | ಮದ ತೈಪ್ರಿಯೋಗೀ | ಜಾರಾದಿಕಃ | ಸಹ ಮಾದಯಂತೇ
ತ್ವಪ್ತಾ ಭವಂತೀತಿ ಸಧಮಾದಃ | ಕ್ವಿಪ್ಲೇತಿ ಕ್ವಿಪ್ | ಜಃ | ಸಧಮಾದಸ್ಯಯೋಶ್ಚಂದಸೀತಿ ಸಹಸ್ಯ
ಸಧಾದೇಶಃ ||

|| ಪ್ರತಿಪದಾರ್ಥಃ ||

ಹೇ ನಾಜಪ್ರಮುಹಃ—ವಶ್ಯಯ ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ನಿಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನೇ | ತೇ—ನಿನ್ನ | ಸಾ ಸುಮತಿಃ—
ಆ ಅನುಗ್ರಹರೂಪವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು | ಅಸ್ಮತ್—ನಮ್ಮಲ್ಲಿ | ಮಾ ವಿ ದಶತ್—ಶೋಷಿಸದ ಇಂತಿ |
ಇಷಃ—ಆಹಾರವು | ಸಂ ವರಂತ—(ನನುಗೆ ಫುಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕೊಡಲಿ) ನಮ್ಮನ್ನು ಸಂವೃತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಿ |

ಹೇ ಮುಘವನು—ಎಲೈ ಧನಾಧಿಪತಿಯೇ! ಆರ್ಯಃ—ಧನಪತಿಯಾದ (ನೀನು) | ನಃ—(ನಮಗೆ) ನಮ್ಮನ್ನು | ಗೋಷು—ಗೋವುಗಳಲ್ಲಿ (ಗೋವುಗಳನ್ನು) | ಆ ಭಜ—ಪ್ರಾಪ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು (ಅನುಗ್ರಹಿಸು) | ತೇ—ನಿನ್ನನ್ನು | ಮುಂಹಿಷ್ಯಾಃ—(ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ) ವರ್ಧಿಸುತ್ತಿರುವ (ನಾವು) | ಸಥಮಾದೀಃ—ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ | ಸ್ಯಾಮು—ಅಗೋಣ.

। ಭಾವಾರ್ಥ ।

ವಿಶ್ವಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ, ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿರಲಿ; ಧನಾಧಿಪತಿಯಾದ ಎಲೈ ಇಂದ್ರನೇ ನೀನು, ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ವರ್ಧಿಸುತ್ತಿರುವ ನಮಗೆ ಆಹಾರವನ್ನೂ, ಗೋವುಗಳನ್ನೂ, ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳನ್ನೂ, (ಇವುಗಳಿಂದ ಆಗುವ) ಸಂತೋಷವನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸು.

English Translation.

Famous for affluence, Indra, never may your favour be withdrawn from us; may food ever sustain us; opulent Maghavan, make us possessors of cattle, and may we, most assiduous in your adoration, be happy together (with our families).

॥ ವಿಕೀರ್ಷವಿಷಯಗಳು ॥

ನಾಜಪ್ರಮದಃ—ನಾಜೈಃ ಧನೈಃ ಪ್ರಮದನೀಯಂ ಇಂದ್ರೇ | ನಾಜಃ ಶಬ್ದವು ಧನವಾಚಕವೆಂದೂ ಧನಗಳಿಂದ ಪೂಜ್ಯನಾದವನು ಇಂದ್ರನು ಎಂದೂ ಸಾಯಃಣರ ವಿವರಣೆ—ನಾಜಂ ಬಲಂ ಪ್ರಳೋಕಣಿ ಮಹದ್ಯೈಸ್ಯ ಸಃ ನಾಜಪ್ರಮದಾಃ—ಅತಿಶಯವಾದ ಬಲದಿಂದ ಪೂಜ್ಯನು ಎಂದು ಸ್ತಂಧಸ್ವಾಮಿಗಳು ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಇಂದ್ರನ ಅನುಗ್ರಹ ರೂಪವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ. ಧನಪತಿಯಾದ ಇಂದ್ರನು ನಮಗೆ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲಿ ಎಂದೂ, ಅತಿಶಯವಾದ ಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವಂತೆ ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯು ಇರಲಿ ಎಂದೂ, ನಾವು ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಸಂತೋಷವಾಗಿ ಇರುವಿಳೆಂದು ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದೂ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದೆ.

ಆರ್ಯಃ—ಧನಪತಿಃ | ಆರ್ಯಶಬ್ದವು ಈಶ್ವರ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ಐ. ೩-೧೧) ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈಶ್ವರನೆಂದು ಅರ್ಥ. ಸಾಯಃಣರು ಧನಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಸ್ತಂಧಸ್ವಾಮಿಗಳು ತಮ್ಮ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವರು—

ಗೋಷು ಇತಿ ಸಪ್ತಮೀನಿರ್ದೀಶಾತ್ ಸ್ಥಿತಾ ಇತಿ ನಾಕೈತೇಷಃ ಆರ್ಯಸ್ತನ್ನಿೂಶ್ವರಃ | ಅಥನಾ ಆರ್ಯಶಬ್ದೋಕ್ತತ್ರ ಪಶ್ಯಂತಃ ಅರೀಃ ಸ್ವಭೂತಾಸು ಗೋಷು ಸ್ಥಿತಾನ್ | ತತ್ತೋಃ ಯಾಃ ಗಾವಃ ಶಾಃ ಅಸ್ಮಭ್ಯಂ ದತ್ತಾ ಅಸ್ಮಾನ್ ಭಜೇತ್ಯರ್ಥಃ ॥

ಗೋಷು ಎಂದು ಸಪ್ತಮೀನಿ ವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಗೋವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಾಗಿರುವ ಇಂದ್ರನು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಅಥನಾ ಅರ್ಯ ಶಬ್ದವು ಪಶ್ಯಂತಿವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು

ಬೋಧಿಸುವುದು. ಶಕ್ರನ ಗೋವುಗಳನ್ನು ನಮಗೆ ಕೊಟ್ಟು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸುವರು.

ಸಧಮಾದಃ ಸ್ಯಾಮ್—ತೇ ತುಭ್ಯಂ ಸಹ ಚ ಮದಿತಾರಃ ಸಹ ಸೋಮಸ್ಯ ಪಾತಾರಃ
ನಿತ್ಯಂ ಭವೇಮ ಇತ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರೋಃ—ಇಂದ್ರನಿಗಾಗಿ ಮದನನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಸೋಮರವನನ್ನು ಅರ್ಚಿಸೋಣವೆಂದೂ. ನಿನ್ನ ಸಂಗಡ ಸೋಮರವನನ್ನು ಪಾನಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿಯು ನಮಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಹಾಗೆ ನೀನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಇಂದ್ರನನ್ನು ನಾವುಗಳು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವರು.

॥ ವ್ಯಾಕರಣಶ್ರುತಿಯಾ ॥

ಅಸ್ಮತ್—ಸಪ್ತಮಿಾ ವಿಭಕ್ತಿ ಪರನಾದಾಗ್ ಸುಸಾಂ ಸುಲುಕ್—(ಪಾ. ಸೂ. ೭-೧-೨೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಲುಕ್.

ದಸತ್—ದಸು ಉಪಕ್ರಯೇ. ಧಾತು. ಲುಜ್ ಪ್ರಥಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ಪಾ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಇತೆಕ್ಕೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಇತರರಲೋಪ. ಪುಷಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಪುಷಾದಿಯ್ಯುತಾದಿ—(ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೫೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಚ್ಚಿಗೆ ಅಪಾದೇಶ. ಮಜ್ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ನಮಾಜ್‌ಯೋಗೇ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೭೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂಗಕ್ಕೆ ಅಡಾಗಮ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅತಿಹಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಾಜಪ್ರಮಹಃ—ವಾಜೈಃ ಧನೈಃ. ಪ್ರಕೃತ್ಯಂ ಮಹಃ ತೇಜಃ ಯಸ್ಯ ಸಃ ವಾಜಪ್ರಮಹಃ. ಪಾದಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪಠಿತವಾದುದರಿಂದ ಅಪ್ಪಮಿಕ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಮಂತ್ರಿತಸ್ಯ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ವದಾತ್ವಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ವರಂತೆ—ವೃಜ್ ವರಣೇ. ಧಾತು. ವ್ಯತ್ಯಯೋ ಬಹುಲಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೮೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಶ್ವಾ ಏಕರಣಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಶವ್ ಏಕರಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಯು ಪ್ರತ್ಯಯ ಬಂದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಅಂತಾದೇಶ. ಶವ್ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ, ಧಾತುವಿನ ಇತ್ಯಿಗೆ ಗುಣ. ರಪರವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ತಿಪ್ಪಾ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಭಜ—ಭಜ ಸೇವಾಯಾಮ್ ಧಾತು. ಲೋಟ್ ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನಾಂತರೂಪ. ತಿಪ್ಪಾ ನಿಘಾತಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಗೋಷು—ವಿಕಾಚಾದುದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಸಾವೇಕಾಚಿಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೬೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಉದಾತ್ತಸ್ವರಕ್ಕೆ ನೆಗೋಲತ್ಸನ್ ಸಾವವರ್ಣ—(ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೮೨) ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅರ್ಯಃ—ಅರ್ಯಃ ಸ್ಯಾಮಿನ್ಯೈಕ್ಯಯೋಃ ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ಯಾಮಿ ರೂಪ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿಪಾತಿತವಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಅರ್ಯಃ ಸ್ಯಾಮ್ಯಾಪ್ಯಾ ಚೇತ್ (ಘ. ಸೂ. ೧೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅಂತೋದಾತ್ವಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಮುಂಠಪ್ಯಾ—ಮುಂ ವೃದ್ಧೌ. ಧಾತು. ಇದಿತೋ ನುಮ್ ಧಾತೋಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೫೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ನುಮಾಗಮ. ಪ್ರೇರಣಾ ತೋರುವುದರಿಂದ ಅಂತರ್ಧಾವಿತಕರ್ತೃಕವಾದ ಧಾತು. ಇದಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃ

ಯಲ್ಲಿ ತೃಣ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತೃಣಂತವ ಮೇಲೆ ತುಶ್ಯಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೫-೨-೫೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಷ್ಟನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ತುರಿಷ್ಠೇ ಮೇಯಾಸು (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೫೪) ಎಂಬುದರಿಂದ ಇಷ್ಟನ್ ಪರವಾದಾಗ ತೃಣಿಗೆ ಲೋಪ. ಮಂಹಿಷ್ಯ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಯ ನಿತ್ತಾದುದರಿಂದ ಇಷ್ಟಾನ್ಯಾದಿನಿತ್ಯಮ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೧-೧೯೭) ಎಂಬುದರಿಂದ ಅದ್ಭುತಾತ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಾ ಬಹುವಚನಾಂತರೂಪ.

ಸಧಮಾದೇಃ—ಮದ ತೃಪ್ತಿಯೋಗೇ. ಧಾತು. ಚುರಾದಿ. ಸಹ ಮಾದಯಂತೀ ತೃಪ್ತಾ ಭವಂತಿ ಇತಿ ಸಧಮಾನಃ ಕ್ರಿಪ್ ಚಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೨-೭೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕ್ರಿಪ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ಚುರಾದಿಯಾದುದರಿಂದ ಸತ್ಯಾಪಸಾಶ- (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೧-೨೫) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಣಿಚ್ ಬಂದಾಗ ಅತ ಉಪಧಾಯಾಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೭-೨-೧೧೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಿಗೆ ವೃದ್ಧಿ. ಕೇರನಿಟಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೫೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಣಿಚ್ಚಿಗೆ ಲೋಪ. ಮಾದ್ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಜಸ. ಸಧಮಾದೇಃಯೋ ಶ್ಯಂದಸಿ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೩-೯೬) ಎಂಬುದರಿಂದ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಹ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಧ ಎಂಬ ಆದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಧಮಾದೇಃ ಎಂದು ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಗತಿಕಾರಕೋಪಪದಾತ್ ಕೃತ್ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೨-೧೩೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃದುತ್ಪರವದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸ್ಯಾಮ—ಅಸ ಭುವಿ. ಧಾತು. ವಿಧಿಲಿಪ್ ಉತ್ತಮಪುರುಷ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ಮನ್ ಪ್ರತ್ಯಯ. ನಿತ್ಯಂ ಜಾತೇಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೩-೪-೯೯) ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಕಾರಲೋಪ. ಯಾಸುಟಾಗಮ. ಶ್ವಸೋರಲೋಪಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೬-೪-೧೧೧) ಎಂಬುದರಿಂದ ಧಾತುವಿನ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ. ಅತಿಜಂತದ ಪರದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ತಿಜ್ಞು ತಿಜಃ (ಪಾ. ಸೂ. ೮-೧-೨೮) ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿಘಾತಪ್ಪರ ಬರುತ್ತದೆ. || ೧೫ ||

ವೇದಾರ್ಥಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶೇನ ತಮೋ ಹಾರ್ದಂ ನಿವಾರಯನ್ |
ಪುಮಾರ್ಥಾಂಶ್ಚ ತುರೋ ದೇಯಾದ್ವಿದ್ಯಾತಿರ್ಥಮಹೇಶ್ವರಃ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಾಧಿರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ ವೈದಿಕಮಾರ್ಗಪ್ರವರ್ತಕ ಶ್ರೀವೀರಬುಕ್ಕಭೂಪಾಲ
ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಧುರಂಧರೇಣ ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯೇಣ ವಿರಚಿತೇ
ಮಾಧವೀಯೇ ವೇದಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶೇ ಋಕ್ಷಂಹಿತಾಧ್ಯಾಪ್ಯೇ
ಪ್ರಥಮಾಷ್ಟಕೇಽಷ್ಟಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ಸಮಾಪ್ತಃ

|| ಹಂ ತತ್ಕತ್ ||

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಶ್ರೀ ಸಾಯಣಧಾಪ್ಯಸಹಿತವೂ ಕರ್ನಾಟಕಭಾಷಾನುಪಾದಯುತವೂ ಆದ
ಮುಗ್ಧೇದಸಂಹಿತೆಯ ಪ್ರಥಮಾಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ
ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಸಮಾಪ್ತವಾದುದು.
ಯವಕ್ಷರಪದಭೃಶ್ಚಂ ಮಾಪ್ಯಾಹೀನಂ ತು ಯದ್ಭವೇತ್ |
ತತ್ಪರ್ವಂ ಕ್ಷಮ್ಯ ಕಾಂ ವೇದವ ವಾಗೀಶ್ವರ ಸಮೋಽಪ್ಯುತೀ ||

|| ಶುಭಂ ಭೂಯಾತ್ ||

|| ಪಂಗಳಂ ||

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ

ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ
ಕನ್ನಡ ಭವನ, ಜೆ.ಸಿ. ರಸ್ತೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.